

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પાના	પૃ૦
પર્યુપણપર્વ અને તેના ઉપયોગ	સુખલાલજી	૧
ધર્મ અને પથ	"	૧૦
મહિસા અને અમારિ	"	૧૭
૩૫ અને પરિવહ એ શુ છે ?	"	૪૧
માધુસઝ્યા અને લીર્ગસઝ્યા	"	૫૫
વિશ્વમા દીક્ષાનું સ્થાન	"	૭૬
જ્ઞાનસઝ્યા અને મધસઝ્યા	"	૬૮
હવનશુદ્ધિ અને લગ્નના મહાવીર	"	૧૦૭
ધર્મ અને પથ	શ્રી મણિલાલ નવુભાઈ દોશી	૧૧૨
અમારિ-આહાર	"	૧૧૬
જ્ઞાનના લડાઈ અને સઘસઝ્યા	"	૧૧૬
દીક્ષા	"	૧૨૪
સાવત્રગિદ્દ સમાપના	"	૧૩૧
ધર્મ અને રાષ્ટ્રત્વ	શ્રી ચંદુલાલ દવે	૧૩૬
ધર્મ અને પથ	પ લાલન	૧૪૨
ગાસ્ત્રમર્યાદા	પ સુખલાલજી	૧૪૬
પરી આધ્યાત્મિકતા	શ્રી ગરલાલ નવ	૧૬૮

સ મ ર્ પ ણુ

લેટોમાં બીકણપણની જગ્યાએ નિરૂપણ દાખલ થાય, છીછગપણની જગ્યાએ વચારકપણ આવે અને શુદ્ધિની શુભામીનું ધ્યાન સ્વતંત્ર ગોષ્ઠશુદ્ધિ લે એ દેશી આ પુસ્તક સિદ્ધ કરવામાં આવે છે

ક્રાંતિશીલ નિર્ભયતા, ઉડી વિચારકતા અને સ્વતંત્ર રોષકબુદ્ધિ એ ત્રણે વૃત્તિઓ શ્રીમાન્ માનનીય જિન-વિજયજીમાં જોઈ તેમ જ અનુભવી છે, તેથી આ પુસ્તક તેમને ભેટ કરવામાં આવે છે

મુખલાલ તથા ખેચરદાસ

પ્રાસ્તાવિક

ક્યા તો હિપાશ્રયો અને ક્યા આ પ્રેમાભાઈ હોય જેવી જાહેર જાણ્યો. ક્યા પાટ ઉપર બેસી, હાથમા પોથી લઈ વાચનાઃ ધર્મગુસ્ત્રો, તેમાય ખાસ કરી પુરુષ સાહુજ, અને ક્યા હિમા ગહી મ્હોડેથી જ બોલનાર ગૃહસ્થો, અને તેમાય બહેનો અને ભાઈઓ અને ક્યા કલાકના કલાક સુધી બોલ્ય હિપર બેસી જગ પશુ તર્ક કે રાકા કર્યા વિના મુજે મ્હોડે સાલજનાઃ શ્રાવકવર્ગ, અને ક્યા આ ખુગ્શી પર બેસનાર, તર્કવિતક કવની છુટ ભોગવનાઃ આ શ્રોતા ગણુ ક્યા એક જ દમે અને એક જ ભાષામા વચાતા કે પસૂત્રના પાદો તેમજ તેના ભાષાતરો અને ક્યા ખામખામ મુદ્દા ઉપર જગ પશુ મધન વિના મતી આ ચર્ચાઓ.

આ પ્રમાણે એકે જાણુ જાનુ અને ખીજી જાણુ નવ જ્યારે કોઈ જુએ, ખાસ કરી પશુમલના દિવમોમા જુએ, સાર તેને એવા પ્રશ્નો જરુર કવાના કે આ જવો ફેરફાર શા માટે, તેનુ શુ પરિણામ, તેવો ફેરફાર કવમા ન આવે તો શુ બગડે છે ? આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આજનો જમાનો આપી રહ્યો છે આજના કેળવાયલા કે ખીન કેળવાયના, પશુ જિજ્ઞાસુ અને સ્વતંત્રપણે વિચાર કરવા અને માનગવાની છુટ લેવા ધર્મજનાઃ, તરુણો કે વૃદ્ધો દિવમે દિવમે ધર્મસ્થાનો છોડતા જાય છે અથવા તો ત્યા જવાનુ ઓહુ કરી દે છે પરિણામે તેમની મામે કશુ જ ધ્યેય રહેતુ નથી તેમની રૂત્તિ જાણુવા, તેમના પ્રશ્નોનુ સમભાવે અને હિમાગતાથી નિગદ્યણુ કરવા, તેમને તર્કવિનર્ક અને રાકા કવવાની પૂરી છુટ આપવા, તેમજ દેશાગની પરિસ્થિતિનો વિચાર કરવા જે ધર્મગુસ્ત્રો તૈયાઃ હોય, તો તો આ જહાર દેખાનો ફેરફાર તેમના ધર્મસ્થાનોમા જ રાખ અને આપણે બોલો, એટલે અંગે ઓહો થાય પશુ હજી

ધર્મગુરુઓને એ વાત સૂઝી હોય તેમ લાગતું નથી તેનો પુગવો આવા દેગ્દાગમા વધારે અને વધારે ગમ લેનાર શ્રોતાઓની સખ્યા આવી ગઈ છે આ અને આના જેવા બીજા ફેરફારથી ધર્મ ગુરુઓ ઠેગે એવા પિના રહેશે જ નહિ જોટલા વહેવા એતમે તેટલી જ તેમના પદની અને સમાજની વધારે સલામતી છે તેઓ જલદી એટી શુદ્ધિ અને હિતપૂર્ણ પદતો ફેરફાર કરે, અથવા તેમને એમ કુવાની ફરજ પડે એટલા માટે આ નવી પદ્ધતિ ચોખ્ખામા આવી છે

ખરી રીતે નવું અને જૂનું એ કાંઈ મહત્ત્વની ખાતત નથી જે આજે જૂનું છે અને જેને છેલ્લા કે બેત્તતા છાતી દુજો છે, તે પણ ચારેક તો નવું જ હતું અને જે આજે નવું છે તેમજ જેને માન્યતા અને જોતા બીક લાગે છે જેના ઉપર વિચાર કરતા અથવા જેમાં ભાગ લેતા, “લોકો શું કહેશે, આ તે નવું ધર્મીય શું, શું બાપ લાગે નહોતા સમજતા, બાળના અધૂરા વિચારોની આની ધમાકેથી શું વગનાનું?” આ અને આના જેવી બીક કે શકાથી લોકો પાછા પડે છે તે નવું પણ વખત જતા જૂનું થવાનું અને તે પણ વળી એક ચાલુ ચીનારૂપે મનાવાનું આ રીતે જૂના કે કે નવાની કશી જ વ્યવસ્થા નથી ખરી રીતે મહત્ત્વ નથી જૂનાનું કે નવીન નવાનું મહત્ત્વ તો સત્યનું છે સત્યની વિશાભા ચાનવાનું છે અને મત્યની જિજ્ઞાસાનું છે જે કહેવાતા જૂનામા સત્ય હોય તો તેનું મહત્ત્વ જરૂર છે અને જૂનું છતાં તેમા સત્ય ઓછું હોય કે ન રેય અને નવામા જ મત્ય હોય તો જૂના કરતાં નવાનું મહત્ત્વ હેવાનું એ જ રીતે જો નવું છતાં તેમા સત્યનો અંશ કે તેની પાછા મત્યની વૃત્તિ નહિ હોય તો, એ આપોઆપ નાશ પામવાનું એટલે આપણી મામે મહત્ત્વ હોય તો તે સત્યનું જ છે, એ જ પ્રવૃત્તિ છે જૂનાપણું કે નવાપણું એ તો તેના બલ્યાતા કપડા છે

ત્યારે સત્ય એટલે શુ, એ પ્રશ્ન થાય છે એનો ઉત્તર ભગવાન મહાવીરે પોતાના જીવનથી આપ્યો છે એમણે પોતાના જીવનમાં સત્ય દાખલ કરી, અનેક ઘટના બાહ્ય દેશકાંડ થયાં છે, અને પાછળના સજીવ અનુગામીઓને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પ્રમાણે વર્તવાનું કહી, તેમણે આપણા માટે પરિવર્તનનો ધોરી માર્ગ પણ ખુલ્લો મુક્યો છે અવનત આ પરિવર્તનમાં એક ધ્રુવદષ્ટિ હોવી જોઈએ, અને તે એ કે ધર્મતત્ત્વોનો જીવત અને વ્યવહાર ઉપયોગ કરવો આ દષ્ટિથી જ પશુસણુમાં આ વ્યાખ્યાનમાળા ગોઠવવામાં આવી છે બૂલ હશે, અપૂર્ણતા હશે તો જિજ્ઞાસા અને નમ્રતાને લીધે સુધરશે પણ મૂંઝે મોઝે સુખ બેસી ગઈ જિજ્ઞાસા અને જુદીને ગૂંચાગૂંચી માગવાથી તો ધ્રુવ સત્ય જ દબાઈ જશે એટલા માટે સદ્વૃત્તિ અને સંજુદિથી, ધ્રુવ મતને કાયમ ગંધી, આ ઘટતો દેશકાંડ ચરૂ કર્યો છે

૧૯૮૨ના પશુસણુમાં માત્ર બે ચાર મિત્રો વચ્ચે, ફેટલાક ધાર્મિક તત્ત્વો ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી હતી ત્યાગ્યાદ નશુ વર્ષ લગી એ ચર્ચા પશુસણુમાં આગળ વધી ક્રમે ક્રમે જિજ્ઞાસુવર્ગ વધતો ગયો, અને ખાસ હીલચાલ નહિ કર્યા છતાં પણ જણાયા કે, આવા પ્રકારનો જિજ્ઞાસુવર્ગ બહુ મોટો છે ધર્મતત્ત્વોનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ થઈ શકે તેમ છે કે નહિ? થઈ શકતો હોય તો કેવી કેવી રીતે? કયું કયું ધાર્મિક તત્ત્વ, કેવી કેવી રીતે વ્યવહાર બની શકે? હજારો વર્ષનો ધાર્મિક વાગ્દેશ માત્ર કંપહનું કારણ ન રહી, મુખ અને શાંતિ કેવી રીતે આપી શકે? આવા પ્રશ્નો વ્યાજબી છે તેનો ખુલાસો ન કરવામાં જુદીની અને ડે-રટે સમાજની હત્યા છે, એમ જણાવાથી જ આ વર્ષે, આટલી જાહેર રીતે, પશુસણુનો આ પ્રમુખ ગોઠવવામાં આવ્યો છે

આજ તો આ રીત માન અમતવાત્તમાં ચરૂ થઈ છે, પણ બે એમાં સત્યદષ્ટિ અને સમયસૂચકતા હશે, તો થોડા જ વિમોહમાં એ રીત વ્યાપક થઈ જનારી, અને ગામોગામ નહિ તો, છેવટે દરેક

શહેરમાં, આના પ્રમગ્નો માટે માગણી થવાની, અને એ રીતે વિચાર
કેળવાવાના, વિકસવાના, નકામા બધનો ખરી પડવાના, ભય અને
શમના મળ ઉપડી જવાના, અને એ દીર્ઘર્જિપણ નહિ હોય તો
એની વધે જૂની રીત જેવી જ થવાની

આ નવીન પ્રમગ્નમાં બીજાજવાબતરીનું તત્ત્વ દાખન ન થાય
તેટના માટે એક ધોરણ નક્કી કરવામાં આયુ છે અને તે એ કે
દરેક વસ્તુ જે ખોલે તે લખી રાખે, અને લખેલું મળાને સોપે
આમ કરવાના છે તેટલો મુખ્ય છે એક તો એ કે દરેક બોલનાર
પહેલેથી જુન વિચાર કરી લે, અને નિયામી કરી શરૂ બીજો તેટલો
એ જે કે એક રમણે અને એક પ્રસંગે બોલાયલું જો લખેલું હોય
તો, છપાવે અનેક જણના હાથમાં પડાયે અને તે રીતે તેના
ઉપર બીજાઓને વિચાર કરવાની ત. મગે તેમાં ખામી હોય તો
બીજાઓ દર્શાવે અને કાઈ શુભ હોય તો, તેને અપનાવી બીજાઓ
વિમગ્ન કરે

આ ધોરણ પ્રમાણે આ સાતના પશુસંખ્યામાં અપાયેલા ધણાખરા
જાણેલા વગભગ લખાયેના હતા એ બધા લાપણોને મંત્રદ
બહાર પાડવાની ઇચ્છા પણ પશુસંખ્યામાં જ થઈ હતી આ ઈચ્છા
શ્રોતાઓએ વધારી, અને તેને પગલાંમાં આ મંત્રદ બહાર પડે છે
તેટલાંક મંત્રણમાં ખાસ કરી કે વધી જવાના અને પ્રસિદ્ધિમાં
મો થવાના મારણસર તેટલાંક લાપણો આ મંત્રદમાં છાપવામાં
નથી આવ્ય પડિત લાવને લગભગ બધા જ વિષયો ઉપર લખી
આપ્યુ છે તેમ છતાં તેમનું એક જ લાપણુ અહીં લીધું છે
અધ્યાપક સમિતિના પરીખ અને અધ્યાપક મગનલાલ
દેમાઈના લાપણો હજી મેળવ્યા જ નથી એટલેકેસનન ઇન્સપેક્ટર
હુવાય જુનનું વખત જ ન મોકુ મળવાથી તેનો અધ્યાપક જ
અહીં આપ્યો છે શ્રીમતી સૌ સરનાબહેન અબાલાલ અને
શ્રીમતી માતીબહેન શુભાજીનાં વક્તવ્યો પણ હજી મેળવ્યા

નથી આશ્રમવાસી સુરે દ્રશ્યનુ વક્તવ્ય પણ હજી મેળવી શકાયું નથી બાળીના બધા જ બોલનારાઓના વક્ત યો, આ મત્રહમા આવી જાય છે

પણુમણુમા અપાયેવા અને લખાયેલા પ્રવચનો ઉપરાત, આ સત્રહમા, એક બીજો લેખ મૂકવામા આવ્યો છે એ^૧ શાસ્ત્રમર્પાદા વિષેનો છે આ લેખ છે તો લાભો પણ અહીં અપાઓના પ્રવચનોની દમનો અને ઉપયોગી જણાયાથી તેને અહીં સ્થાન આપવામા આવ્યું છે આ રીતે અનેક વિષયો ઉપર અનેક જથ્થાના વિચારો આ પુસ્તકમાથી જાણવાનું મળશે ધારણાએવી હતી કે પુસ્તકનું કદ મોટું થવા છતાં સૌને તદ્દન સસ્તામા મળે એટલા માટે તે પણુસણુની ચાલુ બેઠકોમા જ, સૌને કહી દેવામા આવેલું કે આ ભાષણોનો સત્રહ છપાશે અને ચાર આનામા મળશે એ જાહેર કરતી વખતે, એમ તો માની જ લીધું હતું કે ધણા ગ્રાહકો થશે, અથવા તો ઓછા જણો પણ જથ્થાબધ ખરીદી લેશે, અને પુસ્તકનું ખર્ચ નીકળી આવશે જો કે તે જ વખતે હાજરી આપનારાઓએ ઉત્સાહભરે નામ નોંધાવ્યા, પણ પાછળથી બીજા છુટા ગ્રાહકો મેળવવા, કાંઈ અમે પ્રયત્ન કર્યો નહિ તેથી જોઈતી ગ્રાહક સંખ્યા હજી સુધી યદ્ય નથી તેમ છતાં ફેટલાક ઉત્સાહી અને તિરોમ્મ મિત્રોએ જથ્થાબધ ફેટલીક નકલો ખરીદી લીધી છે તેમના એ ગ્રોત્સાહનથી જથ્થાબધ ખરીદી લેનાર માટે, ચાર આના જ ફોર્મન ગણી છે, અને પહેલેથી જેઓએ નામ લખાવ્યું તેમને પણ ચાર આનામા જ, આ પુસ્તક મળે છે છતાં પુસ્તક પાછળ થયેલો ખર્ચ હજી સુધી પૂર્ણ મળી આવ્યો નથી, અને પુસ્તકનું કદ પણ મોટું છે તેથી આની કામત છ આના ઠગવવામાં આવી છે

૧ ૫ સુખલાલજીએ મહાત્મીર જૈન વિગ્રહચમા એક પ્રવચન આપેલું તેને લગતો આ લેખ છે

પર્યુષણ પર્વ અને તેના ઉપયોગ

પર્વની ઉત્પત્તિ—તહેવારો અનેક કારણોથી હિમા થાય છે ઘણી વાર એવું પણ બને છે કે અમુક એક ખાસ કારણથી તહેવાર શરૂ થયેનો હોય છે અને પછી તેની પુષ્ટિ અને પ્રચાર વખતે બીજા કારણો પણ તેની સાથે આવી મળે છે જુદા જુદા તહેવારોના જુદા જુદા કારણો ગમે તે હોય છતાં તે બધાનાં સામાન્ય બે કારણો તો હોય જ છે એક ભક્તિ અને બીજું આનંદ કોઈ પણ તહેવારની પાછળ અથવા તેની સાથે અર અગર દેખતી ભક્તિ હોય જ છે ભક્તિ વિના તહેવાર નથી શકેનો જ નથી, કારણ કે તેના નભાવ અને પ્રચારનો આધાર જનમનુષ્ય હોય છે, એટલે ત્યાં સુધી તે તહેવાર પરત્વે તેની ભક્તિ હોય ત્યાં સુધી જ તે ચાલે આનંદ વિના તો લોકો કોઈ પણ તહેવારોમાં રસ લઈ જ ન શકે ખાવું પીવું, હાજર મળવું, ગાવું બજાવવું, લેવું-ડેવું, નાચવું કુલું, પહેરવું ઝોડવું ઠાંકમાંક અને લપકા દરવા વગેરેની ઝોણી વધતી ગોમવણ વિનાનો કોઈ પણ માત્વિક કે તામસિક તહેવાર દુનિયાના પડ ઉપર નહિ જ મળે.

તહેવારોના સ્વરૂપ અને તેની પાછળની ભાવના બોતાં આપણે ઉત્પત્તિના કારણ પરત્વે તહેવારોને મુખ્યપણે બે ભાગમાં વહેંચી શકીએ છીએ ૧ લૌકિક ૨ લોકાત્તર અથવા આસુરી અને દૈવી, જે તહેવારો ભય, લાલચ અને વિસ્મય જેવા કુદ્ર ભાવોમાથી જન્મેના હોય છે તે માધાવણુ ભૂમિકાના લોકોને લાલચ હોવાથી લૌકિક અગર આસુરી કહી શકાય તેમાં જીવન શુદ્ધિનો કે જીવનની મદદતાનો ભાવ નથી હોતો, પણ ખામર વૃત્તિઓ અને કુદ્ર ભાવનાઓ તેની પાછળ હોય છે જે તહેવારો જીવનશુદ્ધિની ભાવનામાથી

જન્મેના હોય અને જીવનશુદ્ધિ માટે જ પ્રયાગમાં આવ્યા હોય તે તહેવારો ઉચ્ચ જૂમિનના લોકોને લાયક હોવાથી લોકોત્તર અર્થે દેવી કદી શકાય.

પદ્મકો અને જગલોમાં વસતી બીજ સયાલ, કાળી જેવી જાતોમાં અમર તો શહેર અને જામડામાં વસતી હારા, વાપરી જેવી જાતોમાં અને ધણી વાર તો ઉચ્ચ વર્ણની મનાતી બીજ બધી જ જાતોમાં આપણે જર્મને તેમના તહેવાર જોઈએ તો તરત જ જાણી શકીએ એમના તહેવારો ભવ લાભ અને અદ્ભુતતાની ભાવનામાંથી જન્મેલા છે તે તહેવારો અર્થ અને કામપુરુષાર્થની જ પુષ્ટિ માટે આલતા હોય છે નાચપચમી, શીનગાસાતમ, મણેશચતુર્થી દુર્ગા અને કાળીપૂજા, એ મેલડી અને માતાની પૂજાની પેઠે ભવમુક્તિની ભાવનામાંથી જન્મેલા છે મોગામત મગગામોરી જ્યેષ્ઠામોરી, લક્ષ્મીપૂજા વગેરે તહેવારો લાભ અને કામની ભાવનામાંથી જન્મેલા છે, અને એના ઉપર જ એ આવે છે સૂર્યપૂજા, સમુદ્રપૂજા અને ચંદ્રપૂજા વગેરે સાથે સબંધ ધરાવનારા તહેવારો વિરમવની ભાવનામાંથી જ મેના છે સૂર્યનું અપાર કમલજાતું તેજ અને મમુના અપાર ઉજ્જતા મોજા જેઈ માલમ પટેલવદેલો તો આવો જ બની ગયો હશે અને એ વિરમમાંથી એની પૂજના ઉત્સવો શરૂ થયા હશે

આવા અર્થ અને કામના પોષક તહેવારો સર્વ પ્રચલિત હોવા છતાં વેધક દષ્ટિવાળા ગણ્યા ગાદ્યા થોડાક માણસો દ્વારા બીજ જાતના પણ તહેવારો પ્રચલિત થએલા આપણે જોઈ શકીએ છીએ યાદુદી કિશીપન અને જરચોસ્તી ધર્મની અ ૨ જીવનશુદ્ધિની ભાવનામાંથી ચોળએના કેટલાક તહેવારો આવે છે ઇસ્લામ ધર્મમાં ખામ કરી ગમજાનતો મહિનો આવો જીવનશુદ્ધિની દષ્ટિએ જ તહેવારકે ગ્રહવાએલો છે એમાં મુમતમાનો માત્ર ઉપગ્રસ્ત કરીને જ સંતોષ પકે એટલું જાસ નથી ગણાતું પણ તે ઉપરાંત મયમ કેગવવા માટે બીજા

ધણા પવિત્ર ફરમાનો કરવામા આવ્યા છે. સ્વદાયર્થ પાળવું, સાચું બોલવું, ઉચ્ચ નીચ કે નાના મોટાનો ભેદ છોડી દેવો, આવકના ૨૧ ટકા સેવા કરનાર નીચલા વર્ગને અને ૧૦ ટકા સરકારના તેમ જ ફકીરોના નબાવમા ખરચવા, વગેરે જે વિધાનો દરલામ ધર્મમા છે તે રમઝાન મહિનાની પવિત્રતા સૂચવવા માટે બસ છે. આઠમી ધર્મના તહેવારો એમની વર્ણવ્યવસ્થા પ્રમાણે બહુવર્ણી છે એટલે તેમા બધી જ ભાવનાઓવાળા બધી જ જાતના તહેવારોનું સફળ મિશ્રિત થયેલું નજરે પડે છે. બૌદ્ધ તહેવારો લોકકલ્યાણની અને ત્યાગની ભાવનામાથી જન્મેલા છે. ખરા પશુ જૈન તહેવારો સૌથી જુદા પડે છે અને તે જુદાઈ એ છે કે જૈનોનો એક પશુ નાનો કે મોટો તહેવાર એવો નથી કે જે અર્થ અને કામની ભાવનામાથી અથવા તો ભય, લાલચ, અને વિસ્મયની ભાવનામાથી ઉત્પન્ન થયો હોય. અગર તો તેમા પાછળથી સેજભેજ થયેલી એવી ભાવનાનું શાસ્ત્રી સમર્થન કરવામા આવતું હોય, નિમિત્તતીર્થકરોના કાષ્ઠપિણુ કલ્યાણત્વ હોય અગર ખીજી કાંઈ હોય પણ એ નિમિત્તે આનંદ પર્વ કે તહેવારનો ઉદ્દેશ માત્ર જ્ઞાન અને ચારિત્રની શુદ્ધિ તેમ જ પૃથ્વી કરવાનો જ રાખવામા આવેલો છે. એક દિવસના કે એકથી વધારે દિવસના લાંબા એ મન્તે તહેવારો પાછળ જૈન પરંપરામા માત્ર એ એક જ ઉદ્દેશ રાખવામા આવ્યો છે.

લાંબા તહેવારોમા ખાસ છ અઠ્ઠાઈઓ આવે છે, તેમા પશુ પર્યુપણની અઠ્ઠાઈ એ સૌથી ઓછ ગણાય છે તેનું મુખ્ય કારણ તેમા માવત્સરિક પર્વ આવે છે એ છે સાવત્સરિક એ જૈનોનું વધારેમા વધારે આદરણીય પર્વ છે એનું કારણ એ છે કે જૈન ધર્મની મૂળ ભાવના જ એ પર્વમાં એતપ્રોત થયેલી છે જૈન એટલે જીવનશુદ્ધિનો ઉમે વાગ સાવત્સરિક પર્વને દિવસે જીવનમા એકત્ર થયેલ મેલ ખહાર કાઢવાનો અને ફરી તેવા મેલથી બચવાનો નિર્ધાર કરનામા આવે છે એ પર્વને ત્રિસે બધા નાના મોટા સાથે તાત્કાલિક

સાધવાનું અને જેના જેનાથી અતર વિષ્ણુ પદ્મ હોય તેની તેની સાથે અંતર સાધવાનું અર્થાત્ દીક્ષ ચોકષુ કરવાનું કરમાન જે જીવનમાથી મેન કાઢવાની ધડી એ જ તેની મર્વોત્તમ ધન્ય ધડી છે અને એવી ધડી મેળવવા જે દિવસ ચોખ્યો હોય તે દિવસ સૌથી વધારે શ્રદ્ધે લેખાય તેમા નવાઈ નથી સાવત્મરિક પર્વને કેદ્રભૂત માની તેની સાથે બીજા સાત દિવસો ગેઠવવામા આવ્યા છે અને એ આઠે દિવસ આજે પશુસણ કહેવાય છે સ્વેતામરના બન્ને ત્રિગુણમા એ અઠવાડિયુ પશુસણ તરીકે જ ગણીતું છે અને સામાન્ય રીતે બન્નેમા એ અઠવાડિયુ એક સાથે જ શરૂ થાય છે અને પુર થાય છે પણ દિગ્બર મપ્રદાવમા આઠને બદલે દશ દિવસો માનવામા આવે છે અને પશુસણને બદલે એને દશનક્ષત્રી કહેવામા આવે છે તથા એનો સમય પણ સ્વેતામર પરંપરા કરતા જુદો છે સ્વેતામરના પશુસણ પૂર્ણ થયા કે બીજા દિવસથી જ ત્રિગ્બરોની દશનક્ષત્રી શરૂ થાય છે

જૈન ધર્મના પાયામાં ત્યાગ અને તપની ભાવના મુખ્ય હોવાથી એમા ત્યાગી સાધુઓનું જ મુખ્ય છે અને તેથી જ જૈન ધર્મના તમામ પર્વોમાં સાધુપદનો સનધ મુખ્ય ભાગ લેજવે છે, સાવત્સરિક પર્વ એટલે ત્યાગી સાધુઓને વર્ષાવાસ નક્કી કરવાનો દિવસ, અને અતર્મુખ થઈ જીવનમાં ડોકિયુ મારી તેમાથી મેલ ફેળી દેવાનો અને તેની શુદ્ધિ સાચવવાના નિર્ધારનો દિવસ આ દિવસનું મહત્ત્વ જોઈ નકુતી અનુકૂળતા પ્રમાણે તેની સાથે ગોઠવાએતા બીજા દિવસો પણ તેમનું જ મહત્ત્વ ભોગવે છે, અને આઠે દિવસ લોઠો જેમ બને તેમ ધધાધાચો ઝોઝો કરવાનો, ત્યાગ તમ વધારવાનો, ગાન ઉદાગતા આદિ સદુચ્ચો પોષવાનો અને ઔદિક પારનાકિક કલ્યાણ થાય એના જ મનો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે દરેક જૈનને વારસામાથી જ પર્યુષણના એવા સંસ્કાર મળે છે કે તે દિવસોમા પ્રપચી નિર્જીવ મેળી બને તેટલું વધારે સાફ કામ કરવું આ

અસ્કારોના બળથી નાના કે મોટા ભાઈ કે બહેન દરેક પશુસણ આવતા જ પોત પોતાની ત્યાગ તપ આદિની શક્તિ અજમાવે છે અને ચોમેર જમા દેખો ત્યા જોઈને પર પગમાં એક ધાર્મિક વાતાવરણ આપાડ મહિનાના વાદળોની પેઠે ઘેરાઈ આવે છે આવા વાતાવરણને કીધે અસારે પણ આ પર્વના દિવસોમાં નીચેની બાબતો સર્વજન જાણે પડે છે (૧) ધમાસ ઓછી કરીને અને તેટલી નિવૃત્તિ અને કુરસદ મેળવવાનો પ્રયત્ન (૨) ખાનપાન અને બીજા કેટલાક જોગો ઉપર ઓછો વધતો અકુશ (૩) શસ્ત્ર-અણુ અને આત્મચિંતનનું વસણ (૪) તપસ્વી અને ત્યાગીઓની તેમ જ સાધર્મિકોની યોગ્ય પ્રતિપતિ-ભક્તિ (૫) જીવોને અભયદાન આપવાનો પ્રયત્ન (૬) વેર ઝેર વિસારી સહુ સાથે સાચી મૈત્રી સાધવાની બાવના

એક બાજુ વારસામાં મળતા ઉપરની છ બાબતોના સસ્કારો અને બીજી બાજુ દુન્યવી ખટપટની પડેલી છુટવા એ બે વચ્ચે અથકામણ ઉભી થાય છે અને પરિણામે આપણે પશુમણના કન્યાશુભાધક દિવસોમાં પણ છુટીએ તેવો અને દરી શરીએ તેટલો ઉપરના સુસસ્કારોનો ઉપયોગ કરી નથી શકતા અને ધાર્મિક બાબતો સાથે આપણા હમેશના સંકુચિત અને તકરારી કુસસ્કારોને સેળમેળ કરી દઇ દરેક બાબતમાં ખટપટ, પક્ષાપક્ષી, તાણખેચ, હુસાતુસી, અને વાંધા વચકાના પ્રમગો ઉભા કરીએ છીએ અને એકદરે પશુ-સણ પછી કાંઈક ઉત્તમ જીવન બનાવવાને બદલે પાછા જમા હતા ત્યા જ આનીને ઉભા રહીએ છીએ અને ઘણી વાર તો હતા તે નિશ્ચિત કરતાં પણ નીચે પડી કે હિતરી જઈએ છીએ એટલે પશુસણ જેવા ધાર્મિક દિવસોનો ઉપયોગ આપણા આધ્યાત્મિક જીવનના વિગમમાં તો યનો જ નથી પણ સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવનમાં પણ આપણે તેનો દગો જ ઉપયોગ કરી શકતા નથી આપણી મર્વ સાવારણની ભૂમિકા વ્યાવહારિક છે આપણે ગૃહસ્થ હોઈ બધું જ જીવન બહિર્ગુપ્ત ગાળીએ છીએ એટલે આધ્યાત્મિક જીવનનો તો સ્પર્શ કરવા લગભગ

અચકા નીવડીએ છીએ પણ જે જાતના જીવનનો વિભાગ આપણે ધમ્મીએ છીએ અને આપણાથી સાધવો શક્ય છે તે જાતના એટલે સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવનને આપણે તુચ્છ અને બાંધી કીમતનું માની લીધું છે અને આપણે એમ લાપકાત વિના જ મ્હોડે કલા કરીએ છીએ કે જીવન તો આધ્યાત્મિક જ ખરું છે આવી લાપકાત વિનાની સમજથી આપણામાં નથી થતો આધ્યાત્મિક જીવનનો વિકાસ આ નથો સુધરતું સામાજિક કે રાષ્ટ્રીય જીવન તેથી આપણે આપણા ધાર્મિક સુદ્ધ વારસાનો ઉપયોગ એવી રીતે કરવો જોઈએ કે જેથી આપણું સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવન સુધરે અને આંતરિક લાપકાત હોય તો આધ્યાત્મિક જીવન ઉપર પણ તેની સારી અસર થાય આ જાતનો પશુસંજ્ઞા દિવસોનો ઉપયોગ કરવા માટે જે વસ્તુની મુખ્ય જરૂર છે (૧) એક તો જે કે જૈન ધર્મે પોતાના વિગિજિ વારસા તરીકે કયા કયા તરવો આપણને આપ્યા છે અને તેનો સામાજિક તેમ જ રાષ્ટ્રીય કલ્યાણની દૃષ્ટિએ ઉપયોગ કેવી રીતે કરી શકાય એ જ્ઞાન મેળવવું અને (૨) બીજું એ કે આપણે પશુસંજ્ઞાની નિષ્ક્રિયતા ઉપયોગ એવી રીતે કરવો કે જેથી આપણા ઉપરાંત આપણા પડોશી બાઈજોને અને દેશવાસીઓને ફાયદો થાય અને આપણા સામાજિક જીવનની લોકીમાં તથા રાજ્યમાં પ્રતિષ્ઠા બવાય આપણે હસતે મ્હોડે સોની મોખરે ઉભા રહી શકીએ અને આપણા ધર્મની સરસાર્થ માટે અભિમાન લઈ શકીએ આ કારણથી અમે પશુસંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવાની રીત બદલી છે

આપણામાં મુખ્ય બે વર્ગો છે એક વર્ગ એવો છે કે તેને નવું શું, જૂનું શું મૂળ તરત શું વગેરેનો કશો જ વિચાર નથી તેને જે ચીજો મળ્યો છે તે જ તેનું સર્વસ્વ છે એ ચીજો બદલ નગર કરવા અને પોતાની રીત કરતા બીજી રીત જોવામાં પણ તેને બહુ દુઃખ થાય છે જગત તરફ અંધ બધાડવામાં પણ તેને મુ હોય થતો હોય તેમ લાગે છે તેને પોતાના સિવાયની બીજી કોઈ પણ દળ બીજી

ક્રાંતિ પણ ભાષા, અને બીજો ક્રાંતિ પણ વિચાર-અસહ્ય ભાગે છે અને બીજો વર્ગ એવો છે કે તેને જે સામે આવે તે જ સારું ભાગે છે પોતાનું નવું સર્જન કાર્થ હોતું નથી, પોતાનો વિચાર હોતો નથી, તેને પોતાનાં સ્થિર ધ્યેયો પણ ક્રાંતિ હોતા નથી માત્ર જે તરફ લોકો ઝુકતા હોય તે તરફ તે વર્ગ ઝુકે છે પરિણામે સમાજના બંને વર્ગોથી આપણા ધર્મના વિશિષ્ટ તત્ત્વોનો વ્યાપક અને સારો ઉપયોગ થઈ શકતો જ નથી તેથી જરૂરનું એ છે કે લોકોમાં જ્ઞાન અને ઉદારતા ઉતરે એવી કેળવણી આપવી આ કારણથી પરંપરામાં આશ્રય આપતું કલ્પસૂત્રનું વાચન ન રાખતા અમે કેટલાક ખાસ વિષયો ઉપર ચર્ચા કરવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે એ વિષયો એવા છે કે જે જૈનધર્મના કહો કે (સર્વ ધર્મના) પ્રાણબૂત છે અને એની ચર્ચા એવા દૃષ્ટિએ કરવા ધારી છે કે જેથી એ તત્ત્વોનો ઉપયોગ બધી દિશામાં બધા અધિકારીઓ કરી શકે જેને જેમાં રસ હોય તે, તેમાં તત્ત્વથી ફાયદો ઉઠાવી શકે આધ્યાત્મિકપણું કાયમ રાખી સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય કલ્યાણ સાધી શકાય

નવી પરંપરાથી ડગવાને કશું જ કારણ નથી અત્યારની આજીવન પરંપરાઓ પણ કાર્થ રાખત નથી જે રીતે અને જે જાતનું કલ્પસૂત્ર અત્યારે વચાવ છે તેપણ અમુક વખતે અને અમુક સંયોગોમાં જ સારું થયેલું લગભગ દોઢ હજાર વર્ષ પહેલાં તો આવી જાહેર સભામાં અને જાહેર રીતે કલ્પસૂત્ર વચાતું જ નહતું એ ફક્ત સાધુ-સભામાં જ અને તેપણ ફક્ત અમુક ક્ષત્રિના સાધુને મોઢેથી જ વચાતું પહેલા તો તે રાતે જ વચાતું અને દિવસે વચાવ ત્યારે અમુક સંયોગોમાં સાધુ સાખીઓ ભાગ લઈ શકતા વળી આનંદપુર નગરમાં મુવસેન રાખના સમયમાં કલ્પસૂત્રને ચતુર્વિધ સઘ સમક્ષ વાંચવાની તક ઉભી થઈ એમ થવાનું પ્રાસંગિક કારણ એ રાખના પુત્ર-શોકના નિવારણનું હતું પણ ખરું કારણ તો એ હતું કે તે વખતે

ન્યા ત્યા ચોમાસામા છાંજણ સપ્તમ્યામાં મહાભારત, રામાયણ
 અને ભાગવત જેવા શાસ્ત્રો વાચવાની ભારે પ્રથા હતી. લોકો એ
 તરફ ખુબ ઝુકતા બૌદ્ધ મંત્રદાયમા પણ જિનચરિત અને વિનયના
 ગ્રંથો વચ્ચે જોમા શુદ્ધ ભગવાનનું શ્રવન અને બિષ્ણુઓનો
 આચાર આવડો આ કાગળથી લોકવર્તમા મદાન પુરગોના જન
 ચરિત્ર સાબળવાની અને ત્યાગીઓના આચાર જાણવાની ઉત્કટ રચિ
 ભગી હતી એ રચિને તૃપ્ત કરવા ખાતર શુદ્ધિશાળી જૈન આચાર્યોએ
 દ્રુવસેન જેવા મળની તકે લઈ કંપમુનને બહેર વાચન તરીકે
 પસંદ કર્યું એમા જે પહેલું શ્રવન ચરિત્ર ન હતું તે ઉમેર્યું અને
 માત્ર સામાચારીનો ભાગ જે સાધુ સમક્ષ જ વચ્ચાતો હતો તે ભાગને
 ગોણું કરી શરૂઆતમાં ભગવાન મહાવીરનું ચરિત્ર લખત કર્યું અને
 સર્વ સાધારણને તે વખતની રચિ પ્રમાણે પર્વદ આવે એ દમે અને
 એવી ભાવામાં તે જોડણી વળી જ્યારે લોકોમાં વધારે વિસ્તાર પૂર્વક
 સાબળવાની રચિ જન્મી, કંપમુનની લોકોમાં ભારે પ્રતિષ્ઠા જન્મી
 અને પશુસંધ્યમાં તેનું જાહેર વાચન નિયમિત થઈ ગયું ત્યારે વખતના
 જોણે સાથે સંયોજી પ્રમાણે આચાર્યોએ ગીકાઓ રચી એ પ્રાકૃત
 અને સરકૃત લોકોએ પણ વચ્ચાવા લાગી ૧૭ માં સૈકા સુધીમાં
 રચાયેલી અને તે વખતના વિચારોનો પડથો પાડતી લોકોએ પશ્ચ
 એક આત જૂના ગ્રંથ તરીકે વચ્ચાવા અને સંભળાવા લાગી છેવટે
 મૂળરત્ન અને પિઠી ભાષામાં પણ એ બધું ઉતર્યું અને આજે જ્યાં
 ત્યાં વચ્ચાવ છે આ બધું જ સાચું છે અને તે એટલા કારણસર કે
 તે લોકોની ભાવના પ્રમાણે જ વાર્તા રચ્યું છે કંપમુન અક્ષરશ
 ભગવાન મહાવીરથી જ વાલ્યું આવે છે અને એમના વખતની જ
 રીતે આજે પણ વચ્ચાવ છે એમ માની લેવાની કોઈ ભુત ન કરે.
 લોકશ્રદ્ધા લોકરચિ અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ જે ફેરફારો થાય છે
 તે જો શુદ્ધિપૂર્વક વાચા આવે તો લાભ ભરકૂ જ નીવડે છે

કર્પસૂત્ર અને તેના વાચનની જે રીત અત્યારે ચાલે છે તેમાં મધા જલોડો રસ લઈ શકે તેમ નથી, તેના કારણે આ પ્રમાણે છે - (૧) વાચન અને શ્રવણમાં એટલી જાણ વખત આપવો પડે છે કે માણસ કટાણી જાય અને થકાને લીધે જેમી ગહે તોપણ વિચાર માટે તો લગભગ અશક્ત બની જાય. (૨) નક્કી થયેલ ઢગ પ્રમાણે શબ્દો અને અર્થો ઉચ્ચારાતા અને કમતા હોવાથી તેમજ કરાવેલ વખતમાં ઠગવેલ ભાગ પુરો કરવાનો હોવાથી બોનનાર કે સાલજનાર માટે બીજી ચર્ચા અને બીજી દષ્ટિના અવકાશનો અભાવ (૩) એ વાચન વખતે વર્તમાન મમાજની અને દેશની દશા તરફ ઉઘાર દષ્ટિએ જોવાના વનથુનો અભાવ અને તેથી સમાજ અને રાષ્ટ્રમાં ઉપયોગી થઈ શકે એની કર્પસૂત્રમાંથી દુષ્ટાંત તારવી લેવાની ખોટ (૪) થકા, લક્ષિ અને ચાતુ ફિ ઉપર એટલું બધું દબાણ થાય છે કે જોને લીધે ભુદ્ધિ, તર્ક અને સ્વતંત્ર જિજ્ઞાસા તદ્દન છુટી જ થઈ જાય (૫) ચાતુ પરિસ્થિતિ વિષેનું છેક જ અજ્ઞાન અથવા તેની ગેરમમજ અને તે તરફ આખમીઆમણાં અને જૂતકાળની એકમાત્ર મૃત દબીકતને સજીવન કરવાનો એક તરફી પ્રયત્ન

આ અને આના જેવા બીજા કારણોને લીધે આપણુ પશુમણુ કર્પસૂત્રવાચન નીરસ જેતુ થઈ ગયુ છે, તેનો ઉદ્ધાર કરવાની જરૂર છે તે બહુ સારી રીતે થઈ શકે એવાં તરવો આપણી પાસે છે એ જ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખી આ વખતે અમે અમારી દષ્ટિ પ્રમાણે ફેરફાર જાહેર રીતે શરૂ કર્યો છે

ધર્મ અને પંથ



પહેલામા એટલે ધર્મમા અનર્દયન હોય છે એટલે તે આત્માની અદરથી જે છે અને તેમા જ ડાકિયુ કરાવે છે તે તરફ જ માણસને વાળે છે જ્યારે ખીજમા એટલે પથમા બહિર્દર્શન હોય છે એટલે તે બહારના વાતાવરણમાથી જ અને દેખાદેખીમાથી જ આવેલ હોય છે તેથી તે બહાર જ નજર કરાવે છે અને માણસને બહારની બાબતો જોવામા જ રોકી રાખે છે

ધર્મ એ ગુણગુણી અને ગુણાવલબી હોવાથી તે આત્માના ગુણો ઉપર જ રહેલો હોય છે જ્યારે પથ એ રૂપગુણી અને રૂપાવલબી હોવાથી તેનો બધો આધાર બહારના રૂપરંગ અને હાકકમાળ ઉપર હોય છે તેથી તે પહેરવેશ કપડાનો રંગ, પહેરવાની રીત અને ખાસે રાખવાના સાધનો અને ઉપકરણોની ખાસ પમદગી અને આગ્રહ કરાવે છે

પહેલામા એકતા અને અભેદના ભાવો હોય છે અને સમાનતાની ઉર્મિઓ હોય છે જ્યારે ખીજમા ભેદ અને વિપ્રમતાની તીરાડો પડતી અને વધતી જાય છે એટલે પહેલામા માણસ ખીજ સાથેના પોતાનો ભેદ જુલી અભેદ તરફ જ ઝુકે છે અને ખીજના દુખમા પોતાનું સુખ વિસરી જાય છે અથવા એમ કહો કે એમાં એને પોતાના જીવન સુખ દુખ જેવું કાં તત્ત્વ જ નથી રોવું જ્યારે પથમા માણસ પોતાની જાતની અભેદ જમિને બહાર બે...

એમા માણસને પોતાનું અને પારકુ એ એ શબ્દ ડગલે અને પગલે પાદ આવે છે

પહેલામા મહજ નમ્રતા હોવાથી એમા માણસ લધુ અને હલકો દેખાય છે તેમા મોઢાઈ જેવી કાઈ વસ્તુ જ નથી હોતી અને ગમે તેટલી ગુણસમૃદ્ધિ કે ધનસમૃદ્ધિ છતાં તે હમેશને માટે સૌ કરતાં પોતાને નાતો જ દેખે છે કારણ કે ધર્મમા પ્રહા એટલે સાચા જીવનની ઝાંખી થવાથી તેની વ્યાપકતા સામે માણસને પોતાની જાત અદૃષ્ટ જેવી જ લાગે છે જ્યારે પથમા એથી ઉત્તરુ છે એમા ગુણ કે વૈભવ ન પણ હોય છતાં માણસ પોતાને બીજાથી મોટો માને છે અને તેમ મનાવવા યત્ન કરે છે એમા નમ્રતા હોય તો તે બનાવટી હોય કે અને તેથી તે માણસને મોટાઇનો જ ખ્યાલ પૂરો પાડે છે એની નમ્રતા એ મોટાઇને માટે જ હોય છે સાચા જીવનની ઝાંખી ન હોવાથી અને ગુણોની અનન્તતાનું તેમજ પોતાની પામગતાનું જ્ઞાન ન હોવાથી પથમા પડેલો માણસ પોતામા લઘુતા અનુભવી શકતો જ નથી માત્ર તે લઘુતા દર્શાવ્યા કરે છે

ધર્મમા દષ્ટિ સત્મની હોવાથી તેમા બધી બાબુ જોવા બાણવાની ધીરજ અને બધી જ બાબુઓને સહી લેવાની ઉદારતા હોય છે પથમા એમ નથી હોતુ તેમા દષ્ટિ સત્યાવાસની હોવાથી તે એક જ પોતાની બાબુને સર્વ મત્ય માની બીજી બાબુ જોવા બાણવા તરફ વનણુ જ નથી આપતી અને વિરોધી બાબુઓને સહી લેવાની કે સમજી લેવાની ઉદારતા પણ નથી અર્પતી

ધર્મમા પોતાનું દોષદર્શન મુખ્ય અને બીજાઓના ગુણનું દર્શન મુખ્ય હોય છે જ્યારે પથમા તેથી ઉત્તરુ છે પથવાળો માણસ બીજાના ગુણો કરતાં દોષો જ ખાસ જોયા કરે છે અને પોતાના દોષો દગતા ગુણો જ વધારે જોયા તેમજ ગાયા કરે છે, અથવા તો એની નજરે પોતાના દોષો ચડતા જ નથી

ધર્મગામી કે ધર્મનિવ માણુમ પ્રશ્નને પોતાની અંદર જ અને પોતાની આસપાસ જ જુએ છે તેથી તેને જૂલ અને પાપ કરતા પ્રશ્ન એ જ જશે એવો ભય લાગે છે તેની શરમ આવે છે જ્યારે પદ્મગામી માણુમને પ્રશ્ન કાંતો જેરસેતમમાં, કાંતો મક્કામદીનામાં મીઠો છુદ્ગયા કે કાશીમાં અને કાંતો સત્તુજય કે અષ્ટાપદમાં દેખાય છે અથવા તો વૈકુંઠમાં કે મુક્તિસ્થાનમાં હોવાની શ્રદ્ધા હોય છે એમ છે તે જૂલ કરતા પ્રશ્નથી પોતાને વેગળા માની જાણે કાંઈ તેની જૂલ જોતું જાણતું જ નહોય તેમ, નથી કાંઈથી ભય ખાતો કે નથી શરમાય અને એને જૂલનું દુષ્ણ સાધનું જ નથી અને સાથે તો યે હી જૂલ ન કરવાને માટે નહિ

ધમમાં ચારિત્ર ઉપર જ પર્મ પિતું વોરણ હોવાથી તેમાં જરિ લિમ ઉમર બેખ નિન્હો લાપા અને બીજી તેવી બહારની વસ્તુ એને સ્થાન જ નથી જ્યારે પદ્મમાં એ જ બાલ વસ્તુએને સ્થાન હોય છે કમ જાતિનો ? પુરુષ કે સ્ત્રી ? કમ ઉમરનો ? વેષ શો છે ? કમ લાપા બોને છે ? અને કમ રીતે છે ? એસે છે ? એ જ એમાં જોવાય છે અને એની મુખ્યતામાં ચારિત્ર દર્શાઈ જાય ॥ ધણી વાર તો લોકોમાં જેની પ્રતિમા નહોત એવી જાતિ એવું લિમ એવી ઉમર કે એવા વેષ ચિહ્નવાળામાં જો ખાસ ચારિત્ર હોય તોપણ પદ્મમાં પડેલ માણુસ તેને લક્ષમાં લેનો જ નથી અને ધણીવાર તો તેવાને તરછોડી પણ કાઢે છે

અને પોતે ચાલતો હોય તેજ રસ્તો શ્રેષ્ઠ લાગે છે તેથી તે ખીજે બધે બદલે અને ખીજામાં પોતાના પથ કરતા ઉતરતાપણુ અનુભવે છે

દુકમાં કહીએ તો ધર્મ માણસને રાતદિવસ પોપાતા બે-સરકારોમાંથી અબેદ તરફ ધકેલે છે અને પથ એ પોપાતા બેદમાં વધારે અને વધારે ઉમેરે કરે છે અને ક્યારેક દૈવયોગે અબેદની તક કોઈ આણે તો તેમાં તેને સતાપ થાય છે ધર્મમાં દુન્યવી નાની મોટી તકરારો પણ (જર બેડ જમીનના અને નાનમ મોટપના અંધડાઓ) ખમી જાય છે જ્યારે પથમાં ધર્મને નામે જ અને ધર્મની ભાવના ઉપર જ તકરારો ઉગી નીકળે છે એમાં અંધડાદિના ધર્મની રક્ષા જ નથી દેખાતી

આ રીતે જોતા ધર્મ અને પથનો તફાવત સમજવા ખાતર એક પાણીનો ઘાખલો લઇએ, પથ એ સમુદ્ર, નદી, તળાવ કે ટૂવામાં પડેના પાણી જેવો જ નહિ પણ લોકોના ગોળામાં ખાસ કરીને પીવાના હિંદુઓના ગોળામાં પડેલ પાણી જેવો હોય છે જ્યારે ધર્મ એ આકાશથી પડતા પરસાદના પાણી જેવા છે એને મન કોઈ સ્થાન ઉચ્ચ કે નીચું નથી એમાં એક જગાએ એક સ્વાદ અને બીજી જગાએ બીજો સ્વાદ નથી એમાં રૂપરંગમાં પણ ભેદ નથી અને કોઈ પણ એને ઝીલી કે પચાવી શકે છે જ્યારે પથ એ હિંદુઓના ગોળાના પાણી જેવો હોઈતેને મન તેના પોતાના મિવાય બીજા બધા પાણી અરપૃચ્છ હોય છે તેને પોતાનો જ સ્વાદ અને પોતાનું જ રૂપ ગમે તેવું હોવા છતાં ગમે છે અને ગ્રાણીતે પણ બીજાના ગોળાને હાથ લગાડતા રોકે છે

પથ એ ધર્મમાંથી જન્મેલો હોવા છતાં અને પોતાને ધર્મપ્રચારક માનવા છતાં તે હમેશા ધર્મનો જ ધાત કરતો જાય છે જેમ દુવ્વતા લોહી અને માસમાંથી ઉગેલો નખ જેમ જેમ વધતો જાય

તેમ તેમ તે ભોલી અને માસને જ દેરાનગતિ કરે જી તેથી ત્યારે એ વધુ પડતો નખ કાપવામા આવે ત્યારે જ હાડપિંજરની સત્તામતી સચવાય છે તેમ ધર્મથી વિખુટો પડેલો પથ (એશ્વાર ભક્તે તે ધર્મ માથી જ ધ્યો હોમ છતા) પણ ત્યારે દાપ પામે અને છેલ્લે ત્યારે જ માણસ જાત સુખી થાય અલગત અહીં એ પ્રશ્ન જરૂર થશે 'ધર્મ' અને 'પથ' વચ્ચે મેળ છે કે નહિ અને હોય તો તે કેવી રીતે એના ઉત્તર સહેલો છે જીવતા નખને કાઢી નથી દાપતું ઉતરે કે કપાય તો દુખ થાય છે ભોલી અને માસની સત્તામતી જોખમમ આવે છે તે સહવા સામે છે તેમ જ પથની અંતર ધર્મનું જીવન હો તો તે પથ જોકે નહી હજાર હો, રામાએ માણસ જોડસા જ ન હોય, છત સેકિતું કે રાણ જ થવાતું કારણ કે એમાં પ્રતિભેદ અને આસીઅતે પ્રમાણે હજારો મિતતાઓ હોવા છતા કોઈ નહિ હોય પ્રેમ હશે અભિમાન નહિ હોય, નમ્રતા હશે શત્રુભાવ નહિ હોય, મિત્રતા હશે ઉકળવાપણ નહિ હોય ખમનાપણ હશે પથો દત્ત છે અને રહેશે પણ તેમાં સુધારવા જેવું કે કરવા જેવું હોય તો તે એવું છે કે તેમાથી વિખુટો પડેલો ધર્મને આત્મા તેમા ફરી આપણે પુરવો એટલે આપણે કા) પણ પથના હાંધએ છતાં તેના ધર્મનાં તરફ સામગ્રીને જ તે પથને અનુસરીએ અદિસાને માટે હિસા ન કરીએ અને સસને માટે અમલ ન બોલીએ પથમા ધમનો પ્રાણ ફુકવાની ખામ શરત એ છે કે દષ્ટિ સલામતી હોય. મલ્લાગ્રહી દોવાના સક્ષમેા ફુકમા આ પ્રમાણે છે - (૧) પોતે જ માનના અને કરતા હોઈએ તેની પૂરેપૂરી સમજ હોવી જોઈએ જો પોતાની સમજ ઉપર એટલો બધો વિશ્વાસ હોવો જોઈએ કે જીજ્ઞાસે સચોટતાથી સમજાવી સકાય (૨) પોતાની માન્યતાની યથાય સમજ અને યથાય વિશ્વામની ક્ષોડી એ છે કે જીજ્ઞાસે તે સમજાવતા જરા પણ આવેશ કે ઝુસ્સો ન આવે અં એ સમજાવતી વખતે પણ એની ખુબીઓની સાથે જ જો કાઠ ખામીઓ દેખાય તો તેની પણ વગર સકાએ કથુલાત કરતા જ જવું

(૩) જેમ પોતાની દષ્ટિ મમજવવાની ધીરજ તેમ બીજાની દષ્ટિ સમજવાની પણ તેટલી જ હિદયતા અને તાપરતા હોવી જોઈએ. બન્ને અથવા જેટલી બાબતો જાણી શકાય તે બધી બાબતોની સરખામણી અને બળાબળ તપાસવાની વૃત્તિ પણ હોવી જોઈએ એટલું જ નહિ પણ પોતાની બાબત નબળી કે ભૂલ ભરેલી ભાસતા તેનો ત્યાગ તેના પ્રથમના સ્વીકાર કરતાં વધારે સુખદ મનાવે. જોઈએ (૪) કાંઈ પણ આપુ સત્ય દેશ, કાળ કે મસ્કાઈથી પરિમિત નથી હોતું માટે બધી બાબતો જોવાની અને દરેક બાબતમાં જોખડ સત્ય દેખાય તો તે બધાનો સમન્વય કરવાની વૃત્તિ હોવી જોઈએ પછી જને જીવનમાં ગમે તેટલું આપુ સત્ય આપ્યું હોય.

પથમાં ધર્મ નથી માટે જ પથો સમાજ અને રાષ્ટ્રનો ધાતુ ફેરે છે ત્યાં ત્યાં સમાજ અને રાષ્ટ્રમાં એકતા આવવાના પ્રયત્નો આવે છે ત્યાં ત્યાં બધે જ નિષ્પ્રાણ પથો આડે આવે છે ધર્મજનિત પથો સરખાયા તો ફક્ત માણસ જાતને અને વિશ્વમાત્રને એક કરવા માટે પથો દાવો પણ એ જ કાર્ય કરવાનો ફેર છે અને છતાં આજે જોઈએ છીએ કે આપણને પથો જ એક થતા, અને મળતાં અટકાવે છે પથો એટલે બીજી કાંઈ નહીં પણ ધર્મને નામે હિતરેણુ અને પોષાયેણુ આપણું માનસિક મધુચિતપણું કે મિથ્યા અભિમાન જ્યારે લોકસ્થિતિ આતર કે રાષ્ટ્રસ્થિતિ આતર એક નજીવી બામત જતી કરવાની હોય છે ત્યારે પથના, ઝેરીના અને સાકડા મસ્કારા આવીને એમ કહે છે કે સાવધાન! તારાથી એમ ન થાય એમ ફરીશ તો ધર્મ રસાતળ જશે, લેકિા શુધારશે અને શુ કટેશે! કાંઈ પિગબર પોતાના પક્ષ તરફથી ચાનતા તીર્થના ઝડપમાં ભાગ ન લે, કે ફડમાં નાણાં કગવાની પૈસા છતાં ના પાડે, અગર લાગવગ છતાં કચેરીમાં સાક્ષી થવાની ના પાડે તો તેનો પથ તેને શુ ફેરે? આપુ ટોણુ હિંદુ મંદિર પાસે તાજીયા લઈ જતું હોય અને કાંઈ એક સાચો મુમવમાન હિંદુઓની લાગણી ન દુખવવા આતર

ખીન્ને રસે જવાનું કહે અગર જોકથી કરવાની ના પાડે તો તે મુસલમાનની એનો પથ શી વલે કરે ? એક આર્થસમાજનો સભ્ય ક્યારેક સાચી દૃષ્ટિથી મૂતિની સામે એમે નો તેનો સમાજ-પથ તેને શુ કરે ? આજ રીતે પથ મત્ય અને એકતાની આડે આવી રહ્યા છે અથવા એમ કહો કે આપણે પોતે જ પોતાના પથમય સરારના શસ્ત્રથી મત્ય અને એકતાનો ક્રોધ કરી રહ્યા છીએ, તેથી જ તો પથાભિમાની મોટા મોટા મનાતા ધર્મગુરુઓ પડિતો કે પુરોહિતો કદી મળી શકતા જ નથી એકરસ થઈ શકતા જ નથી જ્યારે બીજા માધારણ માણસો સહેવાઈથી મળી શકે છે તમે જોશો ? એકતાનો અને લોક કસાણુનો દાવો કરનાર પથના ગુરુઓ જ એક બીજાથી જુદા હોય છે જો એવા ધર્મગુરુઓ એક થાય એટલે કે પરસ્પર આદર ધરાવતા થાય સાથે મળીને કામ કરે અને ઝઘડાને સામે આવવા જ ન દે તો સમાજવુ કે હવે એમના પથમા ધર્મ આવ્યો છે

આપણું આજનું કર્તવ્ય પથોમાં કાતો ધર્મ લાવવાનું છે અને નહિ તો પથોને મીટાવવાનું છે ધર્મવિનાશ પથ કરના-અપથ એવા મનુષ્ય કે પશુ સૂક્ષ્મા થવુ તે લોકહિતની દૃષ્ટિએ વધારે સારું એની કાંઈ ના પાડે ખરું ?

તા ૨૧-૮-૨૦

સુખવાય



અહિંસા અને અમારિ

માનવ પ્રકૃતિમાં હિંસા અને અહિંસાના બન્ને તત્ત્વો સમાયેલા છે. હિંદુસ્તાનમાં તેના મૂળ વતનીઓની અને પાછળથી તેમના વિજેતા તરીકે જાણીતા આર્યોની જોડાઈથી વખતે અનેક જાતનાં બળિદાનો તેમજ યજ્ઞયાગની ભારે પ્રથા હતી અને એમાં માત્ર પશુઓ કે પંખીઓ જ નહિ પણ મનુષ્ય સુદ્ધાંની બળ અપાતી ધાર્મિક ગણાતો હિંસાનો આ પ્રકાર એટલી દૃઢ સુધી વ્યાપેલો હતો કે તેના પ્રસાદાતથી બીજા બાલુએ એ હિંસાનો વિરોધ કરી શકે નહોતો, અને અહિંસાની ભાવનાવાળા પશુ ભગવાન મહાવીર અને શુદ્ધ પહેલા પશુ સ્વપાઈ ગયા હતા એમ છતાં અહિંસા તત્ત્વના અનન્ય પોષક તરીકે અને અહિંસાની આજની આનુ ગમાની ગગોરી તરીકે તો જે બે મહાન ઐતિહાસિક પુરુષો આપણી સામે છે તે ભગવાન મહાવીર અને શુદ્ધ જ છે એમના સમયમાં અને એમના પછી હિંદુસ્તાનમાં અહિંસાને જે પોષણ મળ્યું છે, તેના જોડજોડથી રીતે અને જોડજોડથી દિશામાં પ્રચાર થયો છે તેમજ અહિંસા તત્ત્વપરતે જે શાસ્ત્રીય અને સૂક્ષ્મ વિચારો થયા છે એની જોડ હિંદુસ્તાનની બહારના કોઈપણ દેશના ઇતિહાસમાં મળી શકે તેમ નથી દુનિયાના બીજા દેશો અને બીજા જાતિઓ ઉપર અસાધારણ પ્રભાવ પાડનાર, તેમને જિતનાર અને કાયમને માટે તેમના મન દરી સેનાર હિંદુસ્તાનમાં કોઈ તત્ત્વ ઉદભવ્યું હોય તો તે હજારો વર્ષથી આજ સુધી સજગ ઝોઝવતે અંશે ચાલ્યું આવેલું અને વિકાસ પામેલું અહિંસા તત્ત્વ જ છે આજ પણ ગુલામીઅસ્ત હિંદુસ્તાનનું તેજ જે કાઠ હોય તો તે માત્ર અહિંસા અને અહિંસા જ છે

અહિસાના પ્રચારક જૈન અને બૌદ્ધમધો વ્યવસ્થિત સ્થપાયા પછી તેનું પ્રચારકાર્ય ચોમેર ખૂબ જોમજોર ચાલવા લાગ્યું, એના પૂર્ગવાઓ આજે પણ જીવતા છે મહાન સમ્રાટ અગોકની ધર્મ નિષિષ્ટોમા જે દુરમાનો છે તે આપણને સ્પષ્ટ જણાવે છે કે અગોકે ઉત્સવો અને સમારોહોમા હિસા ન કરવાની આજ્ઞા કરી હતી અથવા એક રીતે લોકો પામે એમ ન કરવાની પોતાની ઇચ્છા તેણે દર્શાવી હતી જોતે હિંમ્બુકા થઈ ફરી ધારણ કરી રાજદંડ ધારણ કરનાર અગોકની ધર્મઆજ્ઞાઓનો પ્રભાવ દરેક પથના લોકો ઉપર ફેટલો પડ્યા હશે એની કલ્પના કરવી ઠંડણ નથી રાજકીય દુરમાનો દ્વારા અહિંસાના પ્રચાર નો આ માર્ગ અગોકથી અડકરો નથી તેના પૌત્ર જાણીતા જૈન મંત્રતિરાજએ એ માર્ગનું જારે અનુમરણ કર્યું હતું અને પોતાના પિતામહની અહિંસાની ભાવનાને એણે પોતાની હમે અને પોતાની રીતે બદલ જ પોષી હતી રાજાઓ રાજકુટુંબો અને મોટા મોટા અધિભરીઓ અહિસાના પ્રચાર તરફ ઝુકતા હોય તે ઉપરથી જે વાત જાણવી સહેલ છે એકતો એ કે અહિંસા પ્રચારક મરાએ પોતાના કાર્યમા ફેટલી હો સુધી પ્રગતિ પરી હતી કે જેની અસર મહાન સમ્રાટો સુધી થઈ હતી અને બીજી વાત એ કે લોકોને અહિંસાતત્વ ફેટલું પુરુષુ હતું અથવા તેમનામા દાખલ થયું હતું કે જેને લીધે તેઓ આવા અહિંસાની પોષણ કરનારા રાજાઓને માન આપતા કનિગરાજ આહંત સમ્રાટ ખારવલે પણ એ મારે ખૂબ મ્યું હોય તેમ તેની કારકીર્તિ ઉપરથી લાગે છે વચ્ચે વચ્ચે બળિદાનરાજા યસના યુગે માનવપ્રકૃતિમાથી ઉદયમા આવતા ગયા એમ ઇતિહાસ સ્પષ્ટ કહે છે છતાં એકદર રીતે જોતા હિંદુસ્તાન અને તેની બહાર એ જ ને અહિંસાપ્રચારક મોક્ષના કાર્યે જ સફળતા વધારે મેળવી છે દક્ષિણ અને ઉત્તર હિંદુસ્તાનના મધ્યકાલીન જૈન અને બૌદ્ધ રાજાઓ તેમ જ રાજકુટુંબો અને અમલદારોનું પહેલું કાર્ય અહિંસાના પ્રચારનું જ રહ્યું હોય તેમ

માનવાને ધણા કારણો છે પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનના પ્રભાવશાળી રાજ્યકર્તા પૂર્વ આફ્રિકા કુમારપોળની અહિસા તો એટલી બધી નાણીતી છે કે ધણાને આજે તે અતિશયતાવાળી લાગે છે મોગલ મઝાદ અકબરનું મન હરણ કરનાર ત્યાગી જૈન શિક્ષુ હીરવિજયસૂરિના અને ત્યાર પછીના તેમના અનુગામી શિષ્યોના બાદશાહો પાસેથી અહિસાપરત્વે મેળવેલાં ફરમાનો હમેશને માટે ઈતિહાસમાં અમર રહે તેવાં છે આ ઉપરાંત ઠાકરડાઓ, જમીનદારો, લાગવગવાળા અમલદારો અને ગામના, આગેવાન પટેનો તરફથી પણ હિંમા ન કરવાના મળેલા વચનો જો આપણે મેળવી શકીએ અને મળી આવે તો આ દેશમાં અહિસાપ્રચારક મરે અહિંમાનું વાતાવરણ ઉભું કરવા ફેરવે પુરુષાર્થ કર્યો છે એની કાંઈક કલ્પના આવે

અહિસાપ્રચારના એક સચોટ પૂરાવા તરીકે આપણે ત્યાં પાંજરાપોળની ગરથા ચાલી આવે છે આ પરપરા ક્યારથી અને કોની દ્વારા અસ્તિત્વમાં આવી એ ચોક્કસ કહેવું કઠણ છે જતા ગૂજરાતમાં એનો પ્રચાર અને એની પ્રતિષ્ઠા જોતાં એમ માનવાનું મન થઈ જાય છે કે પાંજરાપોળની ગરથાને બાપક કરનાર કદાચ કુમારપાત્રો અને તેના ધર્મગુરુ આચાર્ય હમયદ્રનો મુખ્ય હાથ હોય આખાએ કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગૂજરાતનું તેમ જ રજપુતાનાના અમુક ભાગનું કાંઈ એવું નાણીતું સહેજે કે સારી આમાદીવાળો સમો નહિ મળે કે ત્યાં પાંજરાપોળ ન હોય પણ સ્થળે તો તાના ગામડાઓમાં પણ પ્રાથમિક નિશાળો (પ્રાઈમરી સ્કુલ) ની પેઠે પાંજરાપોળની શાખાઓ છે આ બધી પાંજરાપોળો મુખ્યપણે પશુઓને અને અસત પક્ષીઓને પણ બચાવવાનું અને તેની સારમેલાળ ગંજવાનું કામ કરે છે આપણી પાસે અત્યારે ચોક્કસ આકડા નથી પણ મારી સ્પૂળ અટકળ એવી છે કે દરવર્ષે આ પાંજરાપોળો પાછળ જોનો પચામ લાખથી ઓછો ખચ નથી કરતા અને એ પાંજરાપોળોના આગ્રમમાં ડાંઈ નહિ તો નાનામોટા લાખેક

જીવો સારમંભાળ પામતા હશે મૃજરાત બહારના ભાગમાં બધા
 ન્યા ગોશાળાઓ ચાલે છે ત્યા બધે મુખ્ય ભાગે ફક્ત ગાયોની જ
 રક્ષા કરવામાં આવે છે ગોશાળાઓ પણ દેશમાં પુષ્કળ છે અને
 તેમાં હજારો ગમે ગાયો ગદ્યણ પામે છે પાનરાપોળની સંસ્થા હો
 કે ગોશાળાની સંસ્થા હો પણ એ બધી પશુગદ્યણની પ્રવૃત્તિ, અહિંસા
 પ્રચારક સંપના પુરુષાર્થને જ આભારી છે એમ કાંઈ પણ વિચારક
 કલા વિના ભાગ્યે જ રહી શકે આ ઉપરાંત કીડીઆરાની પ્રથા
 જળચરોને આટાની ગોળીઓ ખવડાવવાની પ્રથા, શિકારો અને
 દેવીના ભોગો બધા કાગવવાની પ્રથા એ બધું અહિંસાની ભાવનાનું
 જ પરિણામ છે

અત્યાર સુધી આપણે પશુ પંખી અને બીજા જીવજતુઓ
 વિશે જ વિચાર કર્યો છે હવે આપણે મનુષ્યજાતિ તરફ પણ
 વળીએ દેશમાં દાનપ્રથા એટલી ધોધબધ ચાલતી કે તેમાં કાંઈ
 માણસ જુએ રહેવા ભાગ્યે જ પામતુ પ્રચંડ અને વ્યાપક લાના
 દુષ્કાળોમાં જગદુરા જેવા સખી ગૃહસ્થોએ પોતાના અનભડારો અને
 ખજનાઓ ખુદા મુકાના વિશ્વસ્ત લેખી પુરાવાઓ છે જે દેશમાં
 પશુપંખી અને બીજા કુદ્ર જીવો માટે કરોડો રૂપીઆ ખર્ચાતા હોય
 તે દેશમાં માણસજાત માટે લાગણી ઓછી હોય અગર તો તે માટે
 કાંઈ ન થયું હોય એમ કલ્પતું એ વિચારસક્રિયની બહારની વાત છે
 આપણા દેશનું આતિથ્ય જાણીતું છે અને આતિથ્ય એ માનવજાતને
 લક્ષીને જ છે દેશમાં લાખો ગમે ત્યાગી અને ફકીરો થઈ ગયા
 અને છે તે એક આતિથ્ય-મનુષ્ય તરફની લોકોની વૃત્તિ-ને
 પૂરાવો છે અપજા, અનાથો અને બીમારો માટે અને તેટલું
 વધારેમાં વધારે કરી શીટવાનું સાદાણુ બૌદ્ધ અને જૈન ગ્રંથોના
 શાસ્ત્રોમાં ફરમાન છે, જે તત્કાલીન લોકરુચિતો પડ્યો છે મનુષ્ય
 જાતિની સંવાની દિવસે દિવસે વધતી જતી જરૂરિયાતને લીધે અને
 પડોસી ધર્મની અગત્ય સર્વથી પ્રથમ હોવાને લીધે ધણીવાર ધણુ

ભાઈઓ આવેશ અને ઉતાવળમાં અહિસાના ત્રેમી લોકોને એમ કહી દે છે કે એમની અહિસા કાઢીમકાઢી અને બહુ તો પશુપખી સુધી વ્યાપેલી છે માનવ જાતને અને દેશભાઈઓને તે બહુ ઝોઝી રપશે છે. પશુ આ વિધાન બરાબર નથી એની સાખીની માટે નીચેની હકીકત બસ ગણાવી બેઠીએ (૧) જૂના અને મધ્ય કાળને બાળુએ મકી માત્ર છેલ્લા મો વર્ષના નાનામોટા અને લયકર દુબકાળો તેમ જ બીજી કુદરતી આફતો લઈ તે વખતનો ઇતિહાસ તપાસીએ કે તેમાં અલકદમી પીડાતા માનવો માટે કેટકેટલું અહિસાપોષક સ્વ તરફથી કરવામાં આવ્યું છે, કેટલા પૈસા ખર્ચવામાં આવ્યા છે, કેટલું અન્ન બહેચવામાં આવ્યું છે ! દવાતર અને કપડા માટે પશુ કેટલું કરવામાં આવ્યું છે. હા ત છપનો દુબકાળ હ્યો કે જેની વીગતો મળવી શક્ય છે (૨) દુબકાળો અને કુદરતી બીજી આફતો ન હોય તેવે વખતે પશુ નાના નાના ગામડામાં સુદા ને કાઈ ભૂખે મરતું જાણ્યું આવે તો તેને માટે મદાજન કે કાઈ એકાદ ગૃહસ્થ કઈ અને કેવી રીતે મદદ પહેચાડે છે એની વીગત જાણવી (૩) અર્ધા કરોડ જેટલો ફકીર, બાવા અને સાધુમતોનો વર્ગ મોટે ભાગે જાતમહેનત વિના જ બીજા માધારણ મહેનતુ વર્ગ જેટલા જ સુખ અને આરામથી હમેશા નહતો આવ્યો છે અને નબે જાય છે તે

આટલો સાચો ખયાલ છતાં ઉપર દર્શાવેલ આલેખની પાછળ એ સત્યો સમાયેલાં છે જે બહુ કીમતી છે અને જેના ઉપર વધારે ધ્યાન આપવાની જરૂર ઉભી થઈ છે (૧) પહેલું તો એ કે આપણી માનવજાતિ તરફની અહિસા કે દયા વ્યવસ્થિત કે સંગતિ નથી એટલે મોટે ભાગે ત્યાં, જેવી રીતે, અને જેટલા પ્રમાણમાં માનવ-ભાઈઓ માટે ખર્ચ કરવાની જરૂર હોય ત્યાં, તેવી રીતે અને તેટલા પ્રમાણમાં મંગીન ખર્ચ કરાતું નથી અને ખર્ચ કરવામાં માવધાની કે ચોકસાઈ ગણાતા નથી તેમજ ઘણીવાર માનવભાઈઓ

વધારે આકી, તેને ચૂમતો નથી બીજો માણસ પણ તેનો સમભાવી છે, જે પોતાના તાબેના મજૂરોને પોતાના ફેરસાં જે ગણી તેના કરતા પોતાને ચડિાતો કે જુદો નથી ગણતો તેમ. તેમની મજૂરી આપતા જરાપણ અન્યાય કે શોષણ નથી કરતો ત્રીજો માણસ પોતાના આશ્રિત નોકરોને જ પોતાનું જીવન લેખી તેમનાથી અતડો કે જુદો નથી પડતો પોતાને માટે એક અને આશ્રિતોને માટે બીજુ એવો ભેદ નથી રાખતો એક ચણાની મરખી જે ફાડ કરીને જ આશ્રિતો સાથે બેચણીનું તત્ત્વ રાખે છે એથી માણસ ખમ તંદલો હવે વર્ષનો મનાતો હોય છતાં એને બધો જ વ્યવહાર દક્ષિતવર્ગ સાથે સમાન છે, એ દક્ષિતવર્ગને દબાવ કામ નથી કાગી લેતો પણ તેને તેના કામના બદલામાં પુરતું આપે છે આ ચારે માણસો કાંઈ નાનીમોગી રકમ જાહેર કે ખાનની વ્વસાયદો કાગી સખવત નથી કરતા તેથી ઉલ્લુ બીજા ચાર માણસો આવી સખાવતો કરનારા છે, દુનિયામાં ઘાની તરીકે જાણીતા છે પણ એમનો પોતાના ખેડતો, મજૂરો આશ્રિતો અને દક્ષિત સાથે એવો વ્યવહાર છે કે જેમાં તેઓ તેમની સાથેની લેવડદેવડમાં અને તેટલું સામાનું ચૂસે છે આ બન્ને ચિન્નો તમારી સામે હોય તો તમે સખાવત નહિ કરનાર પેલા ચાર માણસોને ખરા અમારિ ધર્મ પાળનાર કહેશો કે પાછલા ચાર જાણુને ? દુનિયાના શબ્દો ઉપર ન્યામનું ધોરણ બણીવાર નથી હોતું દુનિયા રચૂળદર્શી હોય છે તાત્કાલિક મોટા કૃત્યથી તે અજાણ જાય છે, અને ઝટપટ અભિપ્રાય ઉચ્ચારી દે છે એક સાથે જાહેરમાં અમુક મખાવત કરનાર માણસના ઘનની રકમથી અજાણ માણસો કહી દે કે એ તો બારે ધાર્મિક છે પણ ધાર્મિકતાનું ખરૂં અને છેલ્લું ધોરણ તો એના જીવન-વ્યવહારમાં હોય છે એટલે જોવું જોઈએ કે એવી મોની સખાવત કરનાર પેલા કાંઈ રીતે એકઠા કરે છે અને એનો પોતાના સાથીઓ તેમજ પોતાના તાબેદાર સાથે આર્થિક બેચણીમ

કોનો વ્યવહાર રાખે છે? એ વ્યવહારમાં જો એ માણસ માગવાડીવ્યાજ લેતો હોય અને આખા કાળા હડપતો હોય તો એની સખાવતો અમારિ ધર્મ નહિ કહેવાય તેથી આજનો અમારિ ધર્મ આપણને જીવન-વ્યવહારમાં આપણા મનઃક્રિયામાં આવનાર માથે આર્થિક બેચણી કમવામાં સમાનતા અને આત્મીયતાનો પાક શીખવે છે એ વિનાનો અમારિ ધર્મ કદાચ સાંધી નહિ શકે જોઈને ધર્મ તો એ જ સમાનતાની શિક્ષા આપે છે

આ રીતે પહેલા અને બીજા મુદ્દા પગલે અમારિ ધર્મનો વિચાર કર્યા પછી ત્રીજા મુદ્દા પગલે જુદો વિચાર કરવાનું બાકી જ રહે છે સ્વદેશને ઉત્તેજન આપવાથી દેશનો ઉદ્યોગધંધો સ્થિર થયે અને વ્યાપારી તેમજ બીજા માલિકાદારા આર્થિક બેચણીમાં સમાનતાનું તત્ત્વ દાખલ થયું એટલે પ્રજાનો મોટો ભાગ શક્ત થયે, અને એમ થાય એટલે જુદિજીવી વર્ગની માનસિક નમળાઈ અને અમતોય નહિ ગહેવાના આજે એ વર્ગ સરકાર દરબારની તોફારીયાકરીની દુક માટે તયમ છે, એ વિના એને બીજો ત્રાણોપાય દેખાતો નથી. પણ દેશની સામાન્ય આબાદી વધતા અને ધંધોધાપો સ્થિર થતાં જ રતનતાની લાવના જમવાથી એ વર્ગને પોતાની જુદિ જુદામી પોષવામાં ખર્ચાય એ બારે વસતુ લાગરો, અને એ આપ મેળે જ દેશદોહી કામમાં સાથ આપવો છોડી દઈ, દેશકાર્યમાં જ સાથ આપને એટલે એક બાજુ અમારિ ધર્મ અત્યાગના ગરીબોને શક્ત બનાવશે અને બીજા બાજુ એ જુદિજીવી મધ્યમવર્ગને દેશધાતક રાજતંત્રમાંથી ભાગ લેતા રોડી સ્વતંત્ર બનાવશે.

હવે અને એથી મુદ્દો ખામ વિચારણીય છે એના પરત્વે અમારિ ધર્મનો વિચાર લાગુ પાડતાં જ જવાબામુખી કાટવાનો કે પરતીક પ થવાનો ભય છે જે રાજ્યો પોતાને વારસામાં મળેલ રાજ્યને પોતાની અંગત આવકનું સાધન માનતા હશે, અને જેમના જીવનમાં મોજશોખ સિવાય બીજું તત્ત્વ જ નહિ હોય પ્રજામાનનું

પુરુષ પેટ ભરાયા સિવાય પોતાને ખાવાનો હક્ક નથી, પાન
 પ્રભનો એક મણ માણસ દુષ્ટી કે નિરાધાર હોય ત્યાંમુધી મુખ
 એનમા રહેવાનો તેનો ધર્મ નથી એવું જે રાજ્યોને જ્ઞાન ન હોય તેઓ
 એવું જ્ઞાન કરાવવા માટે અમારિ ધર્મની કડવી ગોળી આપનાર
 નેઓની આખ જ્ઞાન્યોજ યવાની અને તેઓનાં હથિયારો આપે
 વિરુદ્ધ બહુબહુવાના અમારિ ધર્મ એ કાઈ દાન કે આપના
 નામ નથી પણ એ તો મરતા અને કચરાતાને બચાવનાર ધર્મ
 નામ છે જેમ ઘણો વાર કાઈને કાઈ આપીને બચાવી શકાય જે
 તેમ વધી વાર કાઈને કાઈ અપાતુ હોય તે બધ કરીને પણ તે,
 અને બીજા ઘણાને બચારી શકાય છે ગળ બળબળરીથી પોતાને
 પ્રભને પીડતો હાય, પ્રભના સુખ દુષ્ટી છુટા પડી ગયો હોય
 ત્યારે તેજસ્વી અને શુદ્ધિમાન માણસોનું કામ તે રાજની સં
 છુડી કરી નાખવાનું હોય છે તેની સત્તા છુડી કરવી એટલે
 તેને કરવેશ ન ભરવો, તેના બળનામા ભરણું ન ભરવું
 એ છે એમ કરીને એ ગળની સુધસુધ ઠેકાણે આથી
 એટલે તેનું પોતાનું અને તેની બધી પ્રજાનું કલ્યાણ થવાનું એ
 જગોએ બધું ધન એકઠું થઈ એક માણુમના તરફ પ્રમાણે ખચાવું
 અટકે અને બધાના જ લાભમા સરખી રીતે ખર્ચાય એવી સ્થિતિ
 લાવવામાં દેખીતી રીતે કાઈ આપવાપાતુ ન હોવા છતાં, ખરી રી
 એમા પણ તેજરની અમારિ ધર્મ આવી ભર છે એટલે અમારિ
 ધર્મનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ એવું છે કે તેમાથી જેમ મરીઓ અને અશક્તો
 સખાવતોદારા પોષણ મળે જેમ મજૂરો અને આશ્રિતોને સમાન
 હેયથીવારા પોષણ મળે તેમજ રાજ પાસે અર્થચૂસકનીતિ બંધ
 કરાવવાદારા તેની બધી જ પ્રજાનું પોષણ પણ થાય અને સાથે
 માથે એ રાજને પોતાની ફરજનું જ્ઞાન થઈ તેનું જીવન એશઆરામમા
 એગે જતું અટકે
 જેમ અન્યાયી રાજ પ્રત્યે તેમજ પડિત પુરોહિતો અને બાવા
 ફકીર અને ધર્મચુરુઓ પ્રત્યે પણ આપણો અમારિ ધર્મ એ જ વસ્તુ

રાખવે છે તે કહે છે કે જો પડિત પુરોહિત અને બાવા ફકીરોનો
 જ પ્રજા મામાન્ય ઉપર નભતો હોય તો તેની ફરજ પ્રજાની સેવામા
 માતાનું લોહી નીચોવી નાખવાની છે એ વર્ગ એક દેવ ભૂખે ન રહી
 શકે અને તેના પોષક અનુગામી વગમા ફરોડો માણસોને એકવાર પુરું
 માવાનું ન મળે એ સ્થિતિ અમલ દેવી જોઈએ પડિત અને ગુરુ
 વર્ગને જોઈએ તે કરતાં દશગણા કપડા મળી શકે અને તેના પગમા
 રૂડા અને તેના પગની ધૂળ ચાટતા ફરોડો માણસોના ગુણઅંગ
 ઢાંકવા પણ પુરતા કપડા ન હોય, તેઓ ચિયાળામા કપડાં વિના ફરી
 પ્યને મરી પણ જાય પડિત પુરોહિતો અને ત્યાગિવર્ગને માટે
 મહેલો હોય અને તેમનું પોષણ કરનાર, તેમને પોતાને ખબે બેસાડનાર
 ફરોડો માણસોને ગ્રહેવા સામાન્ય આરોગ્યકારી કુપડાં પણ
 ન હોય એ સ્થિતિ અસલ છે મહેલો, વર્ગ તાગડધિન્ના કરે અને
 બીજે અનુગામી વર્ગ, એના આશીર્વાદ મત્રો મેળવવામા જ સુખ માને
 એ સ્થિતિ હમેશાં નબી ન શકે, એટલે જો આપણે ખરો અમારિ
 ધર્મ સમજીએ અને તેના ઉપયોગ જુદે જુદે પ્રસંગે કેમ કરી શકાય
 એ જાણી લઈએ તો જેમ અન્યાયી રાજા પ્રત્યે, તેમ સેવાશૂન્ય
 પડિત પુરોહિતો અને બાવા ફકીરો પ્રત્યે પણ આપણી ફરજ તેમનું
 પોષણ અટકાવવાની ઉભી થાય છે એમ કરી તેઓને સેવાનું અને
 પોતાની જવાબદારીનું જાન કરાવવું એ જ આ કડવી ગોળીનો ઉદ્દેશ
 હોવો જોઈએ જ્યારે તેઓ પોતાને મળતા પોષણના બદલામા પ્રાણ
 ચાલરવાની જવાબદારી સમજી લે, તેમની બધી જ શક્તિઓ દેશ માટે
 ખરચાય, દેશનું ઉત્થાન-સામાન્ય જનતાની જાગૃતિ-તેમને શાપડૂપ ન
 લાગે, તેઓ પોતે જ આપણા આગેવાન થઈ દેશને સાચા આપે, ત્યારે
 તેઓ આપણા માનપાન, દાન અને ભેટના અધિકારી થાય એમ
 ન થાય ત્યાં સુધી એવા એવી વર્ગને પોષવામા તેમની અને આપણી
 જન્મેલી દ્વિષ્ટા છે જો દ્વિષ્ટાથી જન્મતું તે આજનો અમારિ ધર્મ
 રાખવે છે

ધર્મ માનની બે બાજુ છે એક સહકારની અને બીજી અસહકારની અમાગિ ધર્મની પણ બે જ બાજુ છે ન્યાય મંદિર આપણે પરિણામ સારુ આવતું હોય ત્યાં ત્યાં બધી જાતની મદદ આપણે એ અમાગિ ધર્મની સહકાર બાજુ છે અને ન્યાય મદદ આપણે ઉત્કૃષ્ટ મદદ લેનારને નુકસાન થતું હોય અને મદદનો દુરુપયોગ કરે તો ત્યાં મદદ ન આપવામા જ અમારિ ધર્મની બીજી બાજુ આવે છે એ જ સેવા નહિ કરનાર બદલો નહિ આપનાર અને સમજ તેમજ રાષ્ટ્રની પ્રગતિમા આડે આવનાર વર્ગને મદદ ન આપવાની વાત કહી છે તે અમારિ ધર્મની બીજી બાજુ છે એનો ઉપયોગ એવા વર્ગમા ચૈતન્ય આણવાનો છે એ વસ્તુ બૂલાવી ન બોલેને કાગ્ય કે એ વર્ગ પણ રાષ્ટ્રનું અંગ છે તેને જતું કરી શકાય નહિ તેને ઉપયોગી બનાવવાની જ વાત છે

હેમચંદ્ર અને હીરવિજય કેમ થવાય

આજના જૈનો સામે અમારિ ધર્મના ખરા ઉદ્ધોતકાર તરીકે બે મહાન આચાર્યો છે એક હેમચંદ્ર અને બીજા હીરવિજય આ બે આચાર્યોના આદર્શ એટલા બધા આકર્ષક છે કે તેનું અનુકરણ કરવા ધણા ગુરુઓ અને ગૃહસ્થો મથે છે એ દિશામા તેઓ ધણો પ્રયત્ન કરે છે, જો જોએ ફડો થાય છે, પશુઓ અને પખીઓ છોડાવાય છે દિસા અટકાવવાનાં કરમાનો કરાવાય છે લોકમા પશુ દિસાની પ્રજાના મરકારો પુષ્કળ છે આ બધું છતાં આજનો હેમચંદ્ર અને આજનો હીરવિજય થવા માટે જે દિસા લેવાવી જોઈએ તે દિશાનો વિચાર સુદાં કાઈ જોન ગૃહસ્થે કે ત્યાગીએ કર્યો હોય તેમ દેખાતું નથી તેથી જ લાજો રૂપીઆના ફડો ખર્યાવા છતાં અને બીજા અનેક પ્રયત્નો જારી છતાં, દિસાના મૂળ ઉપર કુપાર પડ્યો નથી જેમ વાલજી ગોવિંદ દેસાઈએ અત્યારે ચોમેર ચાલતી કનકનો હાથ અબ્યાસ કર્યો તેના કાગલો ગોખ્યા અને તેના નિવારણના ઉપાયો સૂચના તેમ કાઈ જોન અમારિ ધર્મના ઉપાસકે કર્યું

૧ ખરૂં ? અથવા એવો અભ્યાસ કરી ખરી બીના કોઈ મેળવે છે
 ૨ સેકડો સાધુઓ છે, બધા વિદ્વાન લેખાય છે અને અર્ધિમૂર્તી
 ઠટ્ટી બધી સુદ્ધમ બાખ્યા કરે છે કે તે સુદ્ધિમા પણ ભાગ્યે જ ઉતરે
 ૩ આ એમાંનો કોઈ દેશમા ચાલતી પશુપખીઓની કતલ વિશે બધી
 તત્તની સકારણુ માહિતી શાસ્ત્રીય વિવેચન સાથે કેમ પૂરી નથી
 ૪ કોનો ? જો અત્યારે કોઈ પણ હેમચક્ર કે કુમારપાળ, હીંગવિજય કે
 મકમળનો આદર્શ સેવવા માગે તો તે જુદી જ રીતે સેવી શકશે
 ૫ અત્યારે આ યુગમા જુ માગનાગના દડની રકમમાથી મદિર બધાવનાર
 ૬ આ અમારિ ધર્મ બળવનાર તરીકે પ્રતિષ્ઠા નહિ પામે આ
 ૭ યુગમા માન પશુપખીઓની અમુક વખત સુધી કતલ બધ કરાવનાર
 ૮ પણ જૂના વખત જેટલા પ્રતિષ્ઠા નહિ પામે આજના અમાગિ ધર્મની
 ૯ જવાન રી ખૂબ જ વધી ગઈ છે, એટલે જો હવે જ કામ થવું
 ૧૦ જોઈએ એક બાજુ સાધુવર્ગ મગકનપૂર્વક ગામોગામ નીકળી જાય
 અને એક પણ ગામ એમના પગ તળે છુદાયા વિના ન રહે દરેક
 ૧૧ માણસને પશુપાલનનું મહત્ત્વ મમળવે અને પશુરક્ષામા મનુષ્યમળ
 તેમજ મનુષ્યજનન કેવું સમાયેલું છે તે આકડા, વિગતો અને શાસ્ત્રીય
 વિવેચન સાથે રજુ કરે કતલ થયેલા પશુ અને પખીઓના ચામડાં
 તેમજ રૂવા વાપરવાથી કતલ કેવી રીતે છે તે ઉદ્યોગને કેવું ઉત્તેજન
 મળે છે, સાંચા કામમા ચગળી વાપરવાથી અને ખેતરોમા લોહીની
 જુકીનું ખાતર વાપવાથી તેમજ કીંગડાં, હાડકા ખરી, વાળ વગેરેની
 ચીજો વાપરવાથી તેની કીંમત વધવાને લીધે, તે ઉદ્યોગ ખીનવાને
 લીધે, દિવસે દિવસે કતલ કેવી રીતે વધતી જાય છે એ બધું
 લોકો સમક્ષ આજેજુન રજુ કરે અને કતલનો ધધો મળમાથી જ
 લાંગી પડે તે માટે કતલ થયેલ પશુપખીના એકે એક અવયવની
 ખરીદ અને વાપર તરફ લોકોની અરુચિ પેદા કરે મરેલ દોરના
 ચામડા સિવાય કતલ કરેલ દોરનું કોઈ જ કામ ન આવે એવી વૃત્તિ
 નોકોમાં પેદા કરે બીજી બાજુ હવે કેળવણી માટે તલસતો અને

જુદી જુદી કાર્ય દિશાઓને અભાવે વલખા મારતો તરુણ વિદ્યાર્થી વર્ગ
 ગોરક્ષા અને પાનરાપોષણના અભ્યાસ પાછળ રોકાઈ જાય અને
 એ સ્થાઓની ઉપયોગિતા તેમજ વ્યાપકતા ખીલવવા ખાતર તેની
 તેની પાછળ જુદી અર્થે એ કામમાં પણ અર્થ-રાજ, વિદ્યાન ઇતિહાસ
 અને તત્ત્વજ્ઞાનને અવકાશ છે જેને અભ્યાસ જ કરવો હોય અને
 એકમનિયા થયા સિવાય સાચુ કામ કરવું હોય, તેમજ દેશોપયોગી
 નવું સર્જન કરવું હોય, તેને માટે ગોરક્ષા અને પાનરાપોષણને ઇત્યાદિ
 સેકંડો બાબતો અભ્યાસ માટે પડી છે એમથી કુ ધાસ્યનું કામ,
 લોકોને નિર્દોષ આમડા પુગ પાડવાનું કામ, નિર્દોષ ખાતર વિગેરેની
 ખેતીવાડીને મદદ કરવાનું કામ અને એ સ્થાઓની પશુપાલન
 તેમ જ પદ્ધતિની શક્તિ વધારવાનું કામ એ બધું કરી શકાય
 તેમ છે અને એવન નિર્વાહ માટે સમાજને કે બીજાને એજ થય
 સિવાય તેમજ યુનામી કરી સિવાય એક નવી દિશા ઉઘાડી શકાય તેમ
 છે ઝવેરાતના અનાજના કાપડના મટાના કે દવાનીના કોઈ પણ
 ધંધા કરના, આજકાલની રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ ગોરક્ષા અને પાનરાપોષણની
 સંતોષ વૃત્તિથી સેવા કરવાનો ધંધો, જરાય ઉતરતો નથી આ
 દિશામાં સેકંડો એક્સપેરિમેન્ટ કે પડિતોને અવકાશ છે શિક્ષણમય,
 સાહિત્યનિર્માણ કાર્ય અને બીજા તેવા ઉચ્ચ ગણ્યતા બૌદ્ધિક કાર્યો
 કરતા આ કામ ઉત્કૃષ્ટ ચડે તેવું છે કારણકે એમાં જુદી ઉપરાંત
 પ્રત્યક્ષ કાર્ય કરવાનું છે યુરોપ અને અમેરિકામાં આ વિષયની
 ખાસ અભ્યાસિયોનો મોટો વર્ગ છે તે લોકોને અનેક રીતે જ્ઞાન
 આપે છે અને પશુપાલનના નવા નવા માર્ગ શોધી તેની આબાદી
 અને સર્જનની શક્તિ વધાવે જ જાય છે

આપણે જે રૂડો કરી પશુપક્ષીઓને જવારીએ છીએ તે માર્ગ
 બંધ કરવાની જરૂર તો નથી જ, પણ હવેરાને માટે સ્થાયી કલ્પ
 મેંધ કરવાનો કે તેને તદ્દન ઘટાડી દેવાવવાનો ઉપાય આજે આજકાલની

પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જ અજમાવી શકાય એમ કરવામાં આવે તો કોઈ પણ રાજની મદદ ન છતાં અને કોઈની પાસેથી ફરમાનો ન મેળવ્યા છતાં આજના વિદ્વાન સાધુઓ હેમચંદ્ર અને હીરવિજયના આદર્શને આ યુગમાં નજીક આણી શકે મહાન પયગંબર

૨૫૦૦ વર્ષ પછી માત્ર હિંદુસ્તાનમાં જ નહિ પણ પૃથ્વીના પાંચે ખંડમાં જ્યાં જ્યાં માનવ જન્મ્યો વસે છે, ત્યાં ત્યાં બધે જ પોતાની જીવગીમાં એક જ સાથે અહિંસાનો મંદિરો પહોંચાડનાર અને પોતાની અહિંસા વૃત્તિથી સૌને ચક્રિત કરનાર આજે મહાન પયગંબર ફાણ છે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર પાંચ વર્ષનું બાળક પણ જાણતું ન હોય એમ તમે કહેશો ખરા ? આનું કારણ શું ? એ મહાન મનાતા પયગંબરની પાસે નથી મયૂરપિચ્છ કે નથી ઓઘા, નથી એની પાસે કમડળ કે નથી ભામડળ, નથી એની પાસે ભગવા કે નથી એની પાસે કૂસ તેમ જ છતાં તે અહિંસાનો મત્તદૃષ્ટા કેમ કહેવાય છે ? એના કાગળો તરફ અમારિ ધર્મના ગ્રેમીઓએ નજર દોડાવની જોઈએ કારણ એ છે કે એ પોતે અહિંસાની જીથામાં જીથી બાંધ્યાઓ કરી ચાત નથી બેસતો, પણ એનો પ્રયત્ન અહિંમાને જીવનમાં મર્તિમાન કરી તેની બાંધ્યા સિદ્ધ કરવાનો છે એ વિશ્વદયા કે છકાવની સંપૂર્ણ દયામાં માનવા છતાં તેને પાળવાનો કૃત્રિમ દાવો નથી કરતો એણે તો અહિંસાપાલનની મર્યાદા આકી છે એણે બાપક શરૂઆત માનવજાતથી કરી છે, અને તેમાં પણ પોતાના દેશવાસીઓથી પહેનો કરી છે કારણકે એ જાણે છે કે 'દૂર તે તો દૂર જ છે અને નજીકનાનો ખ્યાલ ન કરાય તો બન્ને દૂર જ પડી જવાના' એણે કોઈ રાજા મહારાજા કે સત્તાધીશો પાસેથી દયાના ફરમાન મેળવવાનો યત્ન નથી કર્યો, પણ એનું વાક્ય જ દયાનું ફરમાન બની ગયું છે કારણ એ છે કે તે માનવ જાતને અકારી થઈ પડેવ અને માનવજાતનો ભોગ લેતો એવી લગાઈના જ મૂળ ઉખેડવા માગે છે એને અહિંસા અને સત્યની રક્ષા અને પ્રચાર માટે નથી કાર્ટ

જવાની જરૂર પડી, નથી પક્ષાપક્ષી કરી મારામારી કરાવવાની જરૂર પડી એને એની રક્ષા પોતાના હાથમા જ દેખાય છે એ પયગબર કોઈ અમુક વ્યક્તિ કે અમુક સત્તાધારીની શેમાં નથી તણાતો ! એને તો મહાપ્રતાપી ગણાતા રાજ્યકર્તાઓની સામે પણ થવું પડે છે જેના ઉપર અન્યાય ગુજરતો હોય અને જેનો કોઈ મેલો ન હોય એની બહારે વગર હથિયારે માત્ર મૈનીનું ચરણ લઈ દોડી જવું એ એક જ આ પયગ મરનો જીવન વ્યવસાય છે મનુષ્યદયા પછી એની દના પશુઓમા ઉતરે છે અને તે પણ મર્યાદિત ગીતે કારણ કે એ જાણે છે કે પશુઓની જેટલી અદિ સા કે દયા પાળી શકાય તેટલી લોકોને ઓછી હાગે તેથી તેના તરફ તેઓ ધ્યાન ન આપે અને તેને સિદ્ધ ન કરે, અને જેની વાત અને ચચા કરવામા આવે તે પાળવી શક્ય ન હોય વધારે તો ન પગાય પણ જે શમ્ય હોય તે ઓછી પણ ન પગાય એટલે એક દર, અહિંસા ધર્મ ચર્ચામા જ રહી જાય ' માટે જ એણે અદિસાપાનની પશુજાતિમા પણ મર્યાદા આપી છે એ પયગબરની જાનના છે અને તે શોધે છે કે એવો કોઈ માર્ગ છે કે જે દ્વારા અત્યારે બચાવવાનું શક્ય દેખાય છે તે કરના વધારે બીજા શબ્દોને અને પશુઓને બચાવો શકાય એવી ગાંધ અને તાતાવેલી તેમજ પગવાળીને ન બેસનાની જીવાની એ જ એ વૃદ્ધ પયગબરની સંકેતતાનું કારણ છે એના જનમાથી આપણે શું શીખીએ ?

વધારે નહિ તો આટલું તો લીખીએ જ (૧) સ્વદેશીધર્મ અને ખાસ કરી ખાદી સિવાય બીજા કંપડા માનનો ત્યાગ (૨) શક્તિ ચામડાની વસ્તુના વાપરનો ત્યાગ (૩) કોઈ પણ જાતના કેદી પીણાનો ત્યાગ આપણા જૈનો માટે તો બીડી, હોઠા, સીંગારેટ વગેરેનો ત્યાગ (૪) સૌથી મહત્વનું અને છેલ્લું આપણું કર્તવ્ય એ છે કે આપણે શાસનરચના માટે ફડો જામે ન કરીએ એ ફડોને કોર્ટ ન અર્થોએ જાપાઓ ને પુસ્તકોદ્ધારા મનુષ્યત્વને લગાવે એવો વિષયપ્રચાર ન કરીએ પક્ષાપક્ષી અને જળજલ્દીમા ન રાચીએ

તપ અને પરિપક્વ એ શું છે ?

તથા એનો ઉપયોગ

અહિંસાના પથો જોટલા જુના, તેટલું જ તપ પણ જૂનું છે. ભગવાન મહાવીર અને બુદ્ધ પહેલા આપણા દેશમાં તપનો કેટલો મહિમા હતો, તપ કેટલું આચરવામાં આવતું, અને તપપૂર્ણ કેટલી હતી એના પૂરાવાઓ આપણને માત્ર જોન આગમો અને યૌદ્ધ પિટકોમાંથી જ નહિ પણ વૈદિક મંત્રો, ધ્યાનશ્લોકો અને ઉપનિષદો સુદ્ધામાંથી મળે છે કેઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ માટે તપનું અનુદાન આવશ્યક મનાતું તપથી ઈન્દ્રિય આસન કાપતું તેને હવે લાગતો કે તપસ્વી માત્ર પદ લઈ લેશે એટલે તે મેનકા કે તિયોત્તમા જેવી અપ્સરાઓને, તપસ્વીને ચલિત કરવા મોકલતો માત્ર મોક્ષ કે સ્વર્ગના રાજ્ય માટે જ નહિ પણ ઔદિક વિભૂતિ માટે પણ તપ આચરતું વિશ્વામિત્રનું ઉત્તમ તપ પુગણોમાં પ્રસિદ્ધ છે મહાભારત અને રામાયણ દેદો તો પાનેપાને તાપસોના મરો, તપસ્વી ઋષિઓ તેમજ તપસ્વિની માતાઓ નજરે પડશે સ્મૃતિઓમાં જેમ રાજદંડના નિયમો છે તેમ અનેક પ્રકારના તપના પણ નિયમો છે સૂત્રગ્રંથોમાં વર્ણુશ્રમની વ્યવસ્થા વાગ્યો એટલે જણાશે કે ચારે આશ્રમો માટે અધિકાર પ્રમાણે તપ બતાવવામાં આયુ છે, અને ત્રીજો તથા ચોથો આશ્રમ તો ઉત્તરોત્તર વધારે અને વધારે તપનાં વિધાનોથી જ વ્યાપેનો છે આ ઉપરાંત એકાદશી વ્રત, શિવરાત્રિનું વ્રત, જન્માષ્ટમી અને રામનવમીનું વ્રત વગેરે અનેક વ્રતોના મહિમાના ખાસ જુદા ગ્રંથો લખાયા છે સ્ત્રીઓના કેટલાક તપો જુદા છે કેટલાક સ્ત્રીપુરુષ જન્મેના સાધારણ

છે, જ્યારે કેટલાક તપો તો માત્ર કન્યાઓનાં છે આ તો સ્વર્ગ
સંપ્રદાયની વાત થઈ

પર્યુષણ બૌદ્ધ અને જૈન સંપ્રદાયના શાસ્ત્રોમાં પણ એની એક
વાત છે મનિઝમનિકાય જેવા જૂના બૌદ્ધમથમાં અને જયપ્ર
જેવા પ્રસિદ્ધ જૈન આગમમાં અનેક પ્રકારના તાપમેળા તેમ
મહાના અને તેમના તપની વિવિધ પ્રશ્નાલિઓના આકર્ષક વર્ણનો કે
જે એટલું જાણવા માટે બસ છે કે આપણા દેશમાં બની હતા
વર્ષ પહેલાં પણ તપ અનુગત ઉપર નમતી ખાસ સંસ્થાઓ હતા
અને લોકો ઉપર તે સંસ્થાઓના ભારે પ્રભાવ હતો. બ્રાહ્મણ ક્રિ
અને શ્રમણ એ ત્રણે નામોનું મૂળ તપમાં જ છે. સ્વર્ગ તરફ મુક્તિ
અને તે માટે બધું ત્યાગનાર તે બ્રાહ્મણ માત્ર બિહા ઉપર નક્કર
અને કરી જ સચય ન કરનાર તે બિંદુ કલ્યાણ માટે બધો જ શ્ર
દ્ધિષ્ઠાપૂર્વક સહનાર તે શ્રમણ ભગવાન શુદ્ધે બિંદુકો માટે ત
બતાયુ છે પણ તે સખત નથી એમણે જીવનના નિયમોમ
સખતાઈ કરી છે પણ તે બાહ્ય નિયમોમાં નહિ મુખ્યપણે તેમના
સખતાઈ ચિત્ત શુદ્ધ રાખવાના આત્મિક નિયમોમાં છે

પરંતુ ભગવાન મહાવીરની સખતાઈ તો માત્ર અને આત્મિક
બંને પ્રકારના નિયમોમાં છે બૌદ્ધ મથોમાં જે કાયકનેશ અને
દેહભનનો પરિહાસ કરવામાં આવ્યો છે તે કાયકલેશ અને દેહભનની
જૈન આગમો પૂરી હિમાયત કરે છે પરંતુ આ હિમાયતની
પાછળ ભગવાન મહાવીરની જે મુખ્ય શરત છે તે શરત તરફ જાણે
કે અજાણ્યે ધ્યાન ન અપાયાથી જ બૌદ્ધ મથોમાં જૈન તપનો
પરિહાસ થયેલો દેખાય છે જે તપનો શુદ્ધે પરિહાસ કર્યો છે અને
જે તપને તેમણે નિરર્થક જનાવ્યું છે તે તપને તો મહાવીરે પણ
માત્ર કાયકનેશ મિથ્યા તપ કે અકામ નિર્જરા કહી તેની નિરર્થકતા
બતાવી છે તામલી તાપસ અને પૂરણ જેવા તાપસોનાં અતિ
ઉચ્ચ અને અતિ લાંબા વખતનાં તપોને ભગવાને મિથ્યા તપ કહેલ

૧. આનું શુ કારણ ? જે ઉચ્ચ તપ જે ઉચ્ચ કાયકલેશ અને જે
 ૨. દેહદમન ભગવાન આચરે તે જ તપ, તે જ કાયકલેશ અને તે જ
 ૩. દમન જે બીજે આચરે તો એનો વિરોધ ભગવાન શા માટે કરે ?
 ૪. એમને બીજાની અદેખાઈ હતી ? કે બીજાના તપને સમજવાનું
 ૫. મિત્રાન હતું ? આ બેમાંથી એકે ભગવાન મહાવીરમા હોય એમ
 ૬. કહ્યું એ એમને ન સમજવા બરાબર છે ભગવાનનો વિરોધ એ
 ૭. તાપમોના દેહદમનપરતે ન હતો કારણ કે એવા દેહદમનો તો
 ૮. તો તેમણે પોતે આચરેલા છે, અને તેમની સામે વર્તમાન ધના
 ૯. અધ્યાગાર જેવા તેમના અનેક શિષ્યોએ એવા જ દેહદમનો મેવેલા
 ૧૦. છે જેના પૂરાવાઓ જૈન આગમોમા મોજુદ છે ત્યારે જૂની ચાલી
 ૧૧. આવતી તાપસ સસ્થાઓ અને તેમના વિવિધ તપો સામે ભગવાનનો
 ૧૨. વિરોધ કઈ બાબતમા હતો ? એમને એમા શુ ઉચ્ચ લાગેની
 ૧૩. એ સવાલ છે એનો ઉત્તર ભગવાનના પોતાના જીવનમાથી અને
 ૧૪. જૈન પરપરામા ચાલ્યા આવતા એ જીવનની ભાવનાના વારસામાથી
 ૧૫. મળી આવે છે ભગવાને તપની તોલ કાઈ નવી કરી ન હતી તપ
 ૧૬. તો એમને કુળ અને મમાજના વારસામાથી જ સાપડ્યું હતું એમની
 ૧૭. શોધ જે હોય તો તે એટલી જ કે એમણે તપને, કઠોરમા કઠોર
 ૧૮. તપને, દેહદમનને અને કાયકલેશને આચરતા રહી તેમા આતરદષ્ટિ
 ૧૯. ઉમેરી એટલે બાલ તપને અતર્ક્ય બનાવ્યું પ્રસિદ્ધ દિગ્ગજર
 ૨૦. તાર્કિક સમતલદ્રની ભાષામા કહીએ તો ભગવાન મહાવીર
 ૨૧. કઠોરતમ તપ પણ આચર્યું પરંતુ તે એવા ઉદ્દેશથી કે તે દ્વારા જીવનમા
 ૨૨. વધારે ડોકિયું કરી શકાય, વધારે હંડા ઉતરાય અને જીવનનો
 ૨૩. અંતર્મુખ કેટલી દર્ઠ શકાય આ જ કારણથી જૈન તપ બે ભાગમા
 ૨૪. વહેચાઈ ગય છે એક બાલ અને બીજું આભ્યતર બાલ તપમા
 ૨૫. દેહને લગતા બધા જ દેખી શકાય તેવા નિયમનો આવી ગય છે
 ૨૬. અને આભ્યતર તપમા જીવનશુદ્ધિના બધા જ આવશ્યક નિયમો
 ૨૭. આવી ગય છે ભગવાન દીર્ઘ તપસ્વી કહેવાયા તે માત્ર બાલ

તપને કારણે નહિ પણ એ તપનો અત્યંતવનમા પૂર્ણ ઉપયોગ કરાવે
કારણે જ, એ વાત બુદ્ધાવી ન બોલે

ભાવાન મહાવીરના જીવનક્રમમાંથી જે અનેક પરિપક્વ રૂપ
રૂપે આપણને વાગસો મળ્યો છે તેમાં તપ પણ એક વસ્તુ છે
ભગવાન પછીના આજ સુધીના ૨૫૦૦ વર્ષમાં જૈનસંઘે જેટલો તપનો
અને તેના પ્રકારોનો જીરવો વિકાસ કર્યો છે તેટલો બીજા કોઈ
મત્રાએ ભાણે જ કર્યો હશે એ ૨૫૦૦ વર્ષના સાહિત્યમાં
કેવળ તપ અને તેના નિધાનોને લગતું સાહિત્ય જુદું તારવવામાં
આવે તો એ આસો અવ્યામયોગ્ય લાગ જ થાય જૈન તપ
માત્ર મર્યાદામાં જ નથી રહ્યું એ તો ચતુર્નિધિસંધમાં જીવતા અને
વહેતા વિવિધ તપના પ્રકારોનો એક પડથો માત્ર છે આજે પણ
તપ આચરનામાં જૈનો એકા ગણાય છે બીજા કોઈ પણ બાબતમાં
જૈનો કદાચ બીજા કમ્તા પાછળ રહે પણ જો તપની પરીક્ષા, ખાસ
કરી ઉપવાસ આનંદિનની પરીક્ષા લેવામાં આવે તો આખા દેશમાં
અને કદાચ આખી દુનિયામાં પહેલે નમર આવનાર જૈન પુરુષો
નહિ તો ઉલ્ટો કીઓ નીકળવાની જ એવી મારી ખાતી છે આજે
જૈન ન્યા દેશો ત્યા લાડી ખાવાની દરિદ્રાર્થ બાળકો સુદામાં તજરે
પડે છે, તેમ ઉપવાસ કરવાની દરિદ્રાર્થ જૈન બાળકોમાં ઠંડ થઈ ગઈ
કે ઉપવાસ કરતા કમ્વર્તા જૈન બાળકને એની મા પોચો અને
નમ્રો એવી જ રીતે કહે છે, કે જેવી રીતે લગ્નમાં જવાને
નાકમે યના રજપૂત બાળકને તેની કનિયાણી મા નમાલો કહેતી.
તપને લગતા ઉત્સવો જિજ્ઞાસુઓ અને તેવા જ બીજા ઉત્તેજક
પ્રકારો આજે પણ એટલા જવા વ્યાપેલા છે કે જે કુદુમે, ખાસ
કરી જે જહેને તપ કરી તેનું નાનું મોઢું જિજ્ઞાસુ ન કર્યું હોય,
તેને એક રીતે પોતાની ઉજ્જવ લાગે છે મુગન સમ્રાટ અકબર
આકર્ષણ કરનાર એક મોર તપસ્વિની જૈન જહેન જ હતી

તપને તો જ્ઞેન ન હોય તે પણ જાણે છે, પરંતુ પરિપક્વોની માખતમાં તેમ નથી. અજ્ઞેન માટે પરિપક્વ શબ્દ જગ નવા જેવો છે, પરંતુ એનો અર્થ નવો નથી. ધર છોડી લિશ્તુ બનેલાને પોતાના ઘેયની સિદ્ધિ માટે જે જે સહુ પડે તે પરિપક્વ જ્ઞેન આગમોમા આવા પરિપક્વો ગણાવવામાં આવ્યા છે, તે ફક્ત લિશ્તુજીવનને ઉદ્દેશીને જ બાગ પ્રકારનું તપ દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે તો ગૃહસ્થ ; સાગી બધાને જ ઉદ્દેશીને બ્યારે બાવીશ પરિપક્વો ગણાવવામાં આવ્યા છે તે સાગી જીવનને ઉદ્દેશીને જ તપ અને પરિપક્વ એ બે જુદા દેખાય છે, એના બેટા પણ જુદા છે, છતાં એ બધાનું ન જોઈએ કે એ બન્ને વસ્તુ એક જ બીમાથી ઉગેલા એક બીજાથી છુટી ન પાડી શકાય એવા બે ફળગા છે.

વ્રતનિયમ અને ચારિત્ર એ બન્ને એક જ વસ્તુ નથી એ જ રીતે જ્ઞાન એ પણ એ બન્નેથી જુદી વસ્તુ છે. સામુ નગદ અને ધણી સાથે હમેશા ઝઘડનાર વડુ, તેમજ જુકુ બોલનાર અને દેવાળુ કાઠનાર ; અપ્રામાણિક વ્યાપારી પણ ધણીવાર કઠણ વ્રતનિયમ આચરે છે. તેકની નીતિથી સાદુ અને તદ્દન પ્રામાણિક જીવન ગાળનાર કોઈ કોઈ એવા મળી આવે છે કે જેને ખામ વ્રતનિયમોનું બધન નથી હોતું. વ્રતનિયમ આચરનાર અને સરલ હિમાનદાર જીવન ગાળનાર કોઈ કોઈ ધણીવાર એવા તમને મળશે કે જેમનામાં વધારે વિચાર અને જ્ઞાનની જગૃતિ ન હોય. આમ છતાં વ્રતનિયમ, ચારિત્ર અને જ્ઞાન એ ત્રણેનો યોગ એક વ્યક્તિના જીવનમાં શક્ય છે, અને જો એ યોગ હોય તો જીવનનો વધારે અને વધારે વિકાસ સભવે છે, એટલું જ નહિ પણ એવા મોગવાળા આત્માનો જ વધારે વ્યાપક પ્રભાવ બીજા ઉપર પડે છે, અથવા તો એમ કહો કે એવો જ માણસ બીજાઓને દારી શકે છે, જેમ મહાત્માજી આજ કારણથી લગભગ તપ અને પરિપક્વોમાં એ ત્રણે તરનો સમાવ્યા છે. તેમણે જોયું કે ‘મનુષ્યનો જીવનપથ લાંબો છે, તેનું ધ્યેય અતિ દૂર છે, તે ધ્યેય જોઈતું ફર તેટલું જ

સુદમ છે, અને તે ધ્યેયે પહોંચતા વચ્ચે મોટી મુસીબતો ઉભી થા
 છે, એ માર્ગમા અવરના અને બહારના બન્ને દુશ્મનો કુમળો છે
 છે, એનો પૂર્ણ વિજય એકના પ્રતિનિધિથી, એકલા ચારિત્રી,
 એકના જ્ઞાનથી સમ્ય નથી ' આ તત્ત્વ ભગવાને પોતાના જીવન
 અનુભવના બાદ જ એમણે તપ અને પરિવ્રજાની એવી ગોઠવણી કરી
 કે તેમા નતનિયમ ચારિત્ર અને જ્ઞાન એ ગણેનો સમાવેશ થ
 નય એ સમાવેશ એમણે પોતાના જીવનમા સંકલ્પ કરી બતાવ્યો.

મૂળમા તો તપ અને પરિવ્રજ એ ત્યાગી તેમજ શિષ્ટ જીવનશૈલી
 જ ઉત્પત્ત થયેલા છે, જો કે એનો પ્રચાર અને પ્રભાવ ત
 એક બાના દ્રશ્ય સુધી પણ પહોંચેનો છે આર્માવર્તના ત્યાગ
 જીવનનો ઉદ્દેશ આધ્યાત્મિક શાંતિ જ હતો આધ્યાત્મિક શાંતિ એટલે
 કર્મોગાની અને વિકારોગાની શાંતિ આર્ સંપિઓને મન કલેશોનો વિજય
 એ જ મહાન વિજય હતો તેથી જ તો મહર્ષિ પતંજલિ તપનું પ્રયોગને
 બતાવતા કહે છે કે 'તપ કરેશોને નમળા પાડવા અને સમાધિના
 મરકારો પુટ કરવા માટે છે ' તપને પતંજલિ ક્રિયાયોગ કહે છે
 કારણકે એ તપમા પ્રતનિયમોને જ મળે છે તેથી પતંજલિ
 ક્રિયાયોગથી જુદો જાનયોગ સ્વીકારવો પડે છે પરંતુ જૈન તપમા તો
 ક્રિયાયોગ અને જ્ઞાનયોગ બંને આની જલ્પ છે અને એ પર
 સમરથમા રાખતુ જોઈએ કે બાહ્ય તપ જે ક્રિયાયોગ જ છે તે અવ્યવસ્થા
 તપ એટલે જ્ઞાનયોગની પુષ્ટિ માટે જ છે અને એ જ્ઞાનયોગની પુષ્ટિ
 દારા જ જીવનના અંતિમ માધ્યમા હિપયોગી છે, સ્વતંત્રપણે નહિ.
 આ તો તપ અને પરિવ્રજાના મળ ઉદ્દેશની વાત થઈ પણ આપણે
 જોતુ જોઈએ કે આટલાટલા તપ તપનાર અને પરિવ્રજો સહનાર
 સમાજમા હોવા છતાં આજ સુધીમાં સમાજને કલેશ હાસ અને અંધારા
 વિખવાદની શાંતિ ફેટલી સાધી છે? તમે સમાજનો છેલ્લા ફક્ત
 પચીસ જ વર્ષનો ઇતિહાસ લેશો તો તમને જણાશે કે એક બાજુ
 તપ કરવાની વિવિધ સમવડો સમાજમા ઉભી થાય છે અને વધત

૫ છે અને ખીજી બાજુ કલેશ, કંકાસ અને વિષ્ણવાદના કાટા
 હારે ને વધારે દેવાતા જાય છે આનું કારણ એ નથી કે આપણે ત્યા
 ૫ અને ઉદાપનો વધ્યા એટલે જ કલેશ કંકાસ વધ્યો, પણ એનું કારણ
 છે કે આપણે તપનો ઉપયોગ કરવાની ચાવી જ ફેડી દીધી
 થવા હાથ ન કરી તેથી તપની હજારો પૂજાઓ સતત બણાવવા
 તા, તપના ઉદાપનો ભપકામધ ચાતુ હોવા છતા, તેના વરધોડાનો
 મામ હોવા છતાં, આપણે જ્યાં અને ત્યાં જ ઉભા છીએ, નથી
 રહે પગલું ખીજી કોઈ સમાજ કે પડોશીથી આગળ વધ્યા, ઉત્ક
 ર્ણી બાબતમાં તો આપણે ચાવી વિનાના તપમાં શક્તિ નકામી
 મર્યાં ખીજી કરતા પાછા પડ્યા છીએ અને પાછા પડતા જન્યો છીએ

જે વસ્તુ ચોથા મોક્ષ પ્રત્યાર્થની સાધક હોય તે બ્યવહારમાં
 અનુપયોગી હોય તેમ જનતુ જ નથી જે નિયમો આધ્યાત્મિક
 જીવનના પોષક હોય છે, તે જ નિયમો બ્યાવહારિક જીવનને પણ પોષે છે
 તપ અને પરિપક્વ જે કોશની શાંતિ માટે હોય તો તેની એ પણ
 શરત હોવી જોઈએ કે તેના દ્વારા સમાજ અને રાષ્ટ્રનું હિત સધાય
 અને તેનું પોષણ થાય કાઈ પણ આધિભૌતિક કે દુન્યવી એવી મહાન
 વસ્તુ કે શોધ નથી કે જેની સિદ્ધિમાં તપ અને પરિપક્વની જરૂરિયાત
 ન હોય સિકંદર, સીઝર, નેપોલિયનનો વિજય હ્યો, / અથવા
 મૈતાનિકાની શોધ હ્યો, અથવા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનો પાયો નાખનાર
 અંગ્રેજોને હ્યો, તો તમને દેખાશે કે એની પાછળે એમની હથે
 તપ હતું અને પરિપક્વ પણ હતો આપણે બધા તપ આચરીએ
 કે પરિપક્વ સહીએ તો તેનો કાઈક તો ઉદ્દેશ હોય જ જોઈએ કિંતો
 તેનાથી આધ્યાત્મિક શાંતિ સધાય અને કિંતો આધિભૌતિક વિભૂતિ
 સધાય, આ એમાંથી એક ન સધાય તો આપણને મજેસ તપ અને
 પરિપક્વનો વિકસિત વારસો વધ્યા છતા ફેટલી વધારે કોમતનો છે
 એનો પ્રિયાર તમે જ કરો ! પરિણામ ઉપરથી આપણે નક્કી કરી
 શકીએ છીએ કે તપ અને પરિપક્વ મારફત આપણા સમાજને

પ્રમાણુમા બીજા કરતા આધ્યાત્મિક શાંતિ એટલે કલેશોની શાંતિ કેટલી વધારે માધી છે અથવા એ વારમા દ્વારા એણે આધિભૌતિક મહત્ત્વ કેટલી વધારે પ્રાપ્ત કરી છે ? જે આપણને એવું અભિમાન દોષ કે જેનો જેવું તપ કાર્ષ કરના નથી કરી શકતા નથી અને જેન બિંદુ જેટલા ઉગ્ર પરિપક્વ બીજા કાર્ષ સહી શકતા નથી તો આપણે એ વધારેમા વધારે પરિણામ બતાવવા તૈયાર રહેવું જોઈએ. દુનિયામાંથી કોઈ આવી આપણને પૂછે 'કે બસા' તમે તપ અને પરિપક્વતા બાગતમાં બીજા કરતા પોતાને વધારે ચડિયાતા માનો છો તો પછી તમારો મમાજ પણ એનું પરિણામ મેળવવામાં વધારે ચડિયાતો હોવા જોઈએ તેથી તમે બતાવો કે તમારા મમાજે તો અને પરિપક્વ દ્વારા કયું પરિણામ મેળવી બીજા સમાજને કરતા ચડિયાતાપણ મેળવ્યું છે ? શું તમે વ્નેશશાંતિમાં બીજા કરતા ચડો છો ? કે શું ગ્રાનની બાગતમાં બીજા કરતા ચડો છો ? કે શું શોવખોળ કે મિતનમાં બીજા કરતા ચડો છો ? કે શું તમે પરાક્રમી સીપ સૈનિકો જેવી સદનગીક્ષતામાં બીજા કરતા ચડો છો ? આ પ્રશ્નો ઉત્તર આપો હકારમાં પ્રામાણિકપણે ન આપી શકીએ (અને અત્યારનું સામાજિક પરિણામ એવો ઉત્તર આપવા ના પાડે છે) તો પછી આપણે એકવાર ગમે તેવા કીમતી નીવડેલા અને વસ્તુતઃ કીમતી નીવડી શકે તેવા તપ અને પરિપક્વતા વારસાનું મિધ્યાભિમાન કરવું છોડી દેવું જોઈએ.

તપ અને પરિપક્વતા ખામ પ્રતિનિધિ મનાતા ગુરુઓ જ આજે મોટે ભાગે આપણા કરતા વધારે ગૃયમાં છે મોટા કલેશમાં ॥ ભારે અથગમણીના જ્ઞેષમમાં છે સાથે સાથે સમાજનો મોટો ભાગ પણ એ વાવાગેડમાં સપડાયેલો છે કયા ! એ સુદર વારસાનું સુદરતમ આધ્યાત્મિક પરિણામો અને કયા ! એ કીમતી વારસાને વ્યર્થ અને નાશકારક રીતે વ્યવ ! જે જૈન સમાજના એ મુખ્ય પ્રતિનિધિઓએ આધ્યાત્મિક વિજય સાધી આપણા સમાજને ઉવિત શાંતિ

મર્ષી હોત, અથવા હજી પણ અર્પતા હોત, તો વ્યાવહારિક ભૂમિકામાં તે તેટલું પહોંતપહોંત રોવા છતાં આપણે ઉંચું માથું કરી એમ કહી કત કે અમે આટલું તો કર્યું છે, પણ એક બાજુ આધ્યાત્મિક પ્રાપ્તિમાં જગત આપણું દેવાળું જુએ છે અને બીજી બાજુ આપણી પ્રામાણિક અને ગૌરવ નમજારીઓ તો આપણે પોતાને મોઢે જ ખૂંચ કરીએ છીએ એટલે એક દર રીતે એમ બન્યું છે કે આપણે તપ અને પરિપક્વતાથી પરિણામ મેળવવાની રૂચી જ હાથ નથી કરી તેથી આજે વિચાર ઉપરિચિત થાય છે કે હવે શું એ વારસો જે હજારો વર્ષો થયા મળ્યો છે અને જે કીમતી લેખાય છે તે ફેંકી દેવો ? અગર તો તે મારક્ત શું કરવું ? તેનાથી પરિણામ સાધવાની શી કુચી છે ? આ પ્રશ્નોના જવાબમાં જ પ્રસ્તુત ચર્ચા પુરી થઈ ગય છે.

સમયે સમયે નવા નવા બળો પ્રગટે છે, અને ક્ષેત્રો ખુલ્લા થાય છે એક જ વસ્તુનો બિજાબિજા સમયમાં અને બિનબિન ક્ષેત્રમાં જુદો ઉપયોગ થઈ શકે છે, આજે ભારતવર્ષને સાચા તપ અને પરિપક્વતાની જરૂર ઉભી થઈ છે આપણો સમાજ તપ અને પગિયહોથી ટેવાયેલો છે જો એમની આધ્યાત્મિક આખ એનાથી ન ઉધડતી હોય તો પગ એનાથી વ્યાવહારિક આખ તો ઉઠાડવી જ જોઈએ ! અને તપ કે પરિપક્વ દ્વારા કેાઈ પણ વ્યાવહારિક પરિણામ લાવવું હોય ત્યારે જો દષ્ટિ હોય તો તેનાથી આધ્યાત્મિક પરિણામ તો આવે જ છે ભગવાનતું તપ દ્વિયુખી છે જો એને આચરનારમાં જીવનની કળા હોય તો તે મોટામાં મોટું વ્યાવહારિક પરિણામ આણુવા ઉપરાંત આધ્યાત્મિક પરિણામ પણ આણે જ છે આની મામીતી માટે ગાંધીજી બસ છે એમના તપે અને પરિપક્વતાએ રાજકીય અને સામાજિક ક્ષેત્રમાં કેવા કેવા પગિણામ આપ્યા છે, કેવી કેવી ચિરસ્થાયી ક્રાંતિઓ જન્માવી છે અને લોકમાનસમાં ફેટલો પલટો કર્યો છે ! તેમ છતાં તેમજો પોતાના આધ્યાત્મિક જીવનમાંથી કશું જ ગુમાવ્યું નથી

હિરદુ એમણે એ તપ અને પરિવ્રજાનો મદદથી જ પોતાનું આધ્યાત્મિક
જીવન પણ ઉત્તમ બનાવ્યું છે એક જણ તપ અને પરિવ્રજા
આધ્યાત્મિક તેમજ આધિભૌતિક બંને પ્રકારનાં પગિયારો સાર
અને બીજાઓ એ વડે એમાંથી કશું જ ન સાધે ત્યારે એમાં ખાલી
તપ-પરિવ્રજાની કે એના આચરનારની કે ઉત્તર એ જ છે કે ખાર
એના આચરનારની

આપણે આપણા એ વારસાનો ઉપયોગ ગૃહના અબુધ-
અર્થે કા ન કરીએ ? ગૃહના અબુધ્ય માથે આપણે આધ્યાત્મિક
શાંતિ મેળવવી હોય તો વચ્ચે કાશું આડું આવે છે ? પણ ન નાચનારી
આગણુ વાકુ—એ નામે આપણા આગમી અંતો આપણી પાસે
એમ કહેવરાવે છે કે અને દેશકાર્યમાં શી રીતે પડીએ ? રાષ્ટ્રપ્રતિ
એ તો ભોગભૂમિકા છે અને અને તો આધ્યાત્મિક કલ્યાણ સાધવા
માગીએ છીએ ભોગભૂમિકામાં પડીએ તો એ શી રીતે મધ્યક
અર્થેષ્ઠ આ કથનની પાછળ પુષ્કળ અસાન રહેલું છે જેનું મન
રિશ્તર હોય, જેને કમી છુટવું હોય અને માટે ગાંધીય પ્રવૃત્તિ અને
આધ્યાત્મિક કલ્યાણ વચ્ચે કશો જ વિગ્રહ નથી જેમ ઘરીર ધારણ
કરવા છતાં એનાથી આધ્યાત્મિક કલ્યાણ સાધવું શક્ય છે, તેમ
મૃત્યુ અને આવડત હોય તો રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિ કરવા છતાં આધ્યાત્મિક
કલ્યાણ સાધવું શક્ય છે અને જો મૃત્યુ અને આવડત ન હોય
તો આધ્યાત્મિક કલ્યાણને નામે તપ તપવા છતાં તેનું પરિણામ
ઉપદુ જ આવે જેવું આજે દેખાય છે

બાવીસ પરિવ્રજામાં જૂન તપા, દાઢ તડકો જીવ જઈ
માન અપમાન વગેરેના સકોટા મુખ્ય છે એ સકોટાથી પોતાની
વધારેમાં વધારે દેવાયત માનનાર એક મોટો શ્રમણવર્ગ દેશને સદ્સામે
મોજી છે સરકાર અને સમાજના અવાય સામે થનાર અદિષ્ટ
અને સત્યપ્રિય યોદ્ધાઓમાં એ જ શ્રેણીની વધારે અપેક્ષા રહે છે
... શ્રેણી જૈન વર્ગને ધારસાગત જેવા છે એટલે જ્યારે દેશને

અન્યાયના વિજય માટે સૈનિકાની જરૂર હોય ત્યારે તે ધર્મયુદ્ધમાં એ પરિપક્વસહિષ્ણુઓ જ મોખરે હોવા જોઈએ એમ તો કોઈ નહિ કહે કે દેશની સ્વતંત્રતા તેમને નથી જોઈતી કે નથી ગમતી ! અગર તો એ સ્વતંત્રતા મળ્યા પછી તેઓ પરદેશમાં ચાલ્યા જશે વળી એમ પણ કોઈ નહિ કહી શકે કે આવી ગાત સ્વતંત્રતા વધારેમાં વધારે સહન કર્યા વિના મળી શકે જો આમ છે તો આપણી ફરજ સ્પષ્ટ છે કે આપણે-આમ કરી તપ અને પરિપક્વ મહાવાની શક્તિ ધરાવનાર-દેશકાર્યમાં વધારે ભાગ આપીએ

લડાઈ મારવાની નહિ પણ જાતે ખમવાની છે જેનો હોય કે ખીજી સ્થળ હોય, આજનું યુદ્ધ બધે જ સહન કરવા માટે છે જે સહન કરવામાં એકો અને તપ તપવામાં મજબૂત તે જ આજનો ખરો સેવક બહેન હો કે બાઈ હો, જે ખમી ન જાય તે આજ ફાળો આપી ન શકે જૈન ત્યાગી વર્ગ અને ગૃહસ્થ વર્ગ બીજાને મારવામાં નહિ પણ જાતે મહન કરવામાં પોતાને ચડિયાતો માને છે, અને ખીજા પાસે મનાવે છે એટલે તેની આજના યુદ્ધપરત્વે તેમાં ઝુકાવવાની બેવડી ફરજ જિમી થાય છે કોઈ સાચો આચાર્ય કે સામાન્ય મુનિ, કથાનક અને ખીનાગને સમજાવતા-શાંતિ અને પ્રેમથી સમજાવતા-જેલમાં જશે તો ત્યાં તે જેલ મટી એને માટે અને ખીજાને માટે તપોમૂમિ બનશે લૂખૂપાણુ ખાવા મળતો, જાડાપાતળા કપડા મળશે તો એ એને અધરુ નહિ પડે, કારણ કે જે દેવ વક્ષભભાઈ જેવાને કે નહેરુ જેવાને પાડવી પડે છે તે દેવ જૈન શૂરને તો સ્વતંત્ર સિદ્ધ છે વળી જ્યારે તે ધરતી નીકળ્યો ત્યારે જ કપડાનો પરિપક્વ તેણે સ્વીકાર્યો છે હવે જો ખાદી મહેગવી પડે તો એમાં એણે વધારે શું જ થયું છે, વધારે કશું જ નહિ વધારે તો ત્યારે થયું કહેવાય કે જો એ ખાદીની અજીતને લીધે તદ્દન નગ્ન રહે અથવા લંગોટભર રહી ટાડ, તડકો અને જીવજાતનો ઉપદ્રવ સહન કરે પણ આ ધાર્મિક દેશની એટલી અપાર ભક્તિ છે કે તે જાતે નગ્ન રહીને પણ

પોતાના ગુરુઓના અગ દાકશે ! ખરી વાત એ છે કે આપ
અને આધિભૌતિક બન્ને પ્રકારનો અભ્યુદય સાધી શકાય એ
અર્થાત્તિક લક્ષ્ય છે અને એમાં તપ તપતા જૈન ભાઈ અને
અને ગુરુ વર્ગને જેટલો અવકાશ છે, જેટલી સફળતાની શ
તેટલી બીજા કાંઈને નથી

માત્ર ગાંધી મેળવવામાં નહિ પણ તેને ચલાવવા દ
પરિપક્વો સંઘન કરવા પડે છે સાચુ હોય કે ખોટુ એ તેઓ
કે હૃદય જાણે પણ અંગેને દલીલ કરે છે કે 'હિંદુસ્તાન
ગરમ દેશમાં જઈ રહેવામાં અને ત્યાં જીવન ગાળવામાં
જે મુશ્કેલી છે, જે ખમવુ પડે છે, તે હિંદુસ્તાનીઓ ન
શકે આમ જતા અને હિંદુસ્તાનના લાલા ખાતર એ બધુ
કરીએ છીએ।' એમની આ ફરિયાદને સાચી માની કે
બધા જ સકોટો આપણા દેશના બધા સમ્રાટના તપસ્વીઓએ
લઈ લેવા જોઈએ જે બાવાઓ પચામિ તપના બારે અભ્યાસ
એમને હિંદુસ્તાનની રક્ષા માટે ઉઘાડે પર્વે સિંધના રથમ
મારવાડના વેરાન પ્રદેશમાં જીવુ રહેવુ અને કૂચ કરતાં ચાલવુ
નહિ પડે જે નાગડા બાનાઓ લભૂતિ લપેગી જર શિયાળ
સ્મશાનમાં પડ્યા રહે છે તેમને દેશરક્ષા માટે અફઘાનિસ્તાનની સં
ઉપર કબજાની ટાંખા રહેવુ બારે નહિ પડે જેઓ અશ્વીઘાર ખીનાવા
પાટિયા ઉપર સવાના અભ્યાસી છે, તેમને કુશ્મનની બુઢી
સગીતો નહિ પુએ જે પચપાળા ચાલવાના અને લૂણુ ચૂક ખાવા
તેમ જ એકવાર જેવુંતેવું ખાઈ ચનાવી લેવાના અને દિવસો
દિવસો સુધી ઉપવાસ અને આયજિવ કરવાના અભ્યાસી છે, તેમ
કાઈ પણ મુશ્કેલી આપવાની નથી જેટલે અંગેજ સોલ્જરોને કે
કે વાઈસરોય સામે સુધીના અમલદારોને આપણે આપણા માટે
સાડુ આપણા દેશમાં મુશ્કેલી સંઘન કરવા દેતી જોઈએ ? લલે
તેઓ જ્યેડમાં જઈ શક્તિ બોમ્બે ખાસ કરી આપણા બધા જ

તેમા સ્ત્રી અને પુરુષોમા તપ કરવાનું અને ખમીખાવાનું
સારણ બળ પડ્યું હોય ત્યારે આપણે આપણા માટે પરદેશના
શા માટે હેરાન કરવા જોઈએ ?

એટલે આજે સ્વરાજ્ય મેળવવામા કહો કે તેને સાચવવામા
જેટલા બળની દરકાર છે તે બધું જ આપણી પાસે છે ફક્ત
હોય તો એટલી જ છે કે તેનો ઉપયોગ કાઈ નિશ્ચિત ઉદ્દેશમા
સ્વેચ્છા રીતે થતો નથી ફક્ત આપણા દેશની સ્ત્રીઓમા જ જે તપ
નું અને આશ્વિતો સહન કરવાનું બળ છે અને જેટલું બળ
જકાન તેઓ તેમા વાપરે છે, તે બહેનો ધારે તો એટલા જ
ના બ્યવસ્થિત અને વિચારપૂર્વક ઉપયોગથી પુરુષોની જરાપણ
સિવાય સ્વરાજ્ય મેળવી શકે કાશ્યુ કે આજની રાષ્ટ્રીય
ચિંતી સફળતા માત્ર તપસ્યા ઉપર જ, અને સહનશીલતા ઉપર જ
ભરખેલી છે,—જે પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓમા વધારે પ્રમાણમા છે
એ આજે આપણા હજારો વર્ષના વાગસાનો મુદ્દતમ ઉપયોગ
વાની તક પ્રાપ્ત થઈ છે, એનો ઉપયોગ કરવો અને એ દિશામા
ચાર કરવો એમા જ આપણા આ પર્યુષણની આશિક
ફળતા છે

કોઈ એમ ન ધારે કે અત્યારે આ જે મોજી ચાલી ગઈ છે,
તેના લાભ લઈ બોલનારાઓ તપ અને પરિપક્વ જેવી આધ્યાત્મિક
મતી વસ્તુઓને વેડફી નાખવા માગે છે ખાત્રીથી માનજે કે
મહી એ વાત જ નથી અહીં તો ઉદ્દેશ એટલો છે કે જે બળ
આપણામા છે, અસ્ત-વસ્ત થયેલું છે એ જો જોતો અત્યારે આધ્યાત્મિક,
કે આધિભૌતિક ક્ષેત્રમાં કશો જ ઉપયોગ નથી થતો તે બળને
આનુ પ્રવૃત્તિમા લગાડી તેની વધારે કીમત સિદ્ધ કરવી જો એમ
ચાય તો દુનિયાની દૃષ્ટિમાં જન તપ અને પરિપક્વોનું કેટલું મહત્ત્વ
વધે ? ફક્ત મહાત્માજીએ પોતાના આચરણદ્વારા ઉપવાસનું કેટલું
મહત્ત્વ વધારી પૂક્યું છે ? આજે એમના ઉપવાસની અનેક દૃષ્ટિએ

કીમત છે કારણ કે એમના ઉપવાસની પાછળ ચારિત્ર અને જ્ઞાન
 એ બન્ને આશ્વતર તપ છે તો પછી આપણા સમાજમાં ઉપવાસ
 અને બીજા તેવા અનેક તપો ચાલે છે તે બધાની સાથે ચારિત્ર અને
 જ્ઞાનનો સુયોગ કરી એનો લોકગમ્ય ઉપયોગ કરીએ તો શું એ
 તપની કીમત ધટવાની કે વધવાની ? એટલે તપનું ખરૂં જિજ્ઞાસુ
 દેખાવ અને બપકાઓમાં નથી ગાંધીજીએ પોતાના માત, સૌદર
 એકવીસ ઉપવામનું એક પામના ખર્ચનું ઉજમણું નથી કર્યું અને
 છતાં એમના ઉપવાસોએ મોટામોટા ફોતોને આકર્ષ્યાં કારણ કે
 છે ? કારણ એ કે એ ઉપવાસની પાછળ લોકકલ્યાણની અને ચિત્તશાંતિ
 શુદ્ધ દૃષ્ટિ હતી આજે આપણે આરા રાખીએ કે આપણ
 તપસ્વિવત્તા અને પરિપક્વ ખમનાર, માયામાથી વાળ જેમ
 કાઢવા જેવી સખત મુશ્કેલી મહનાર ઉધાડે પૂજે ચાવનાર અને
 ઉધાડે માથે ફરનાર ત્યાગિવર્ગમાં એ સંક્રિત તેમ જ લાવના ઉતરો

સાધુસંસ્થા અને તીર્થસંસ્થા

તથા તેનો ઉપયોગ

ન્યા ધાર્મિક આત્માઓનો કાંઈપણ સળધ રહ્યો હોય, અગર ન્યા કુદરતી સુદગતા હોય અથવા એ બેમાથી એકે ન છતાં ન્યા કાંઈ પૈસાદારે પુષ્કળ નાણું ખરચી ઈમારતની, સ્થાપત્યની, મૂર્તિની કે એવી કાંઈ વિશેષતા આણી હોય ત્યાં ધણે ભાગે તીર્થ ઉભા થઈ જાય છે ગામ અને શહેરો ઉપરાંત સમુદ્રતટ, નદીકાંઠા બીજા જળાશયો અને નાના મોટા પહાડો એ જ મોટે ભાગે તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

જૈન તીર્થો જળાશય પાસે નથી આવ્યા એમ તો નથી જ કેટલાક સુદર તીર્થો ગંગા જેવી મહત્તી નદીને કિનારે અને બીજા જળાશયો પાસે આવેલા છે તેમ છતાં સ્થાનપરત્વે જૈન તીર્થોની ખાસ વિશેષતા પહાડોની પસંદગીમાં છે પૂર્વ હિંદુસ્થાન કે પશ્ચિમ હિંદુસ્થાન, દક્ષિણ હિંદુસ્થાન કે ઉત્તર હિંદુસ્થાન ન્યા જાઓ ત્યાં જોનાનાં પ્રધાન તીર્થો ટેકરીઓ અને પહાડોની ઉપર જ આવેલા છે માત્ર શ્વેતાચર સપ્રદાય જ નહિ પણ દિગંજર સપ્રદાય સુદ્ધાની સ્થાનપરત્વે ખાસ પસંદગી પહાડોની જ છે ન્યા શ્વેતાચરોને જરાપણ સળધ નથી, અવરજવર નથી એવાં કેટલાક ખાસ દિગંજરોના તીર્થો દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં છે, અને તે પણ પહાડી ભાગમાં આવેલા છે આ ઉપરથી એટલું જ ક્લિત થાય છે કે તીર્થના પ્રાણજૂત સંતપુરુષોનું મન કેવાં કેવાં સ્થાનોમાં વધારે લાગતું, અને તેઓ કઈ જાતનાં સ્થાનો પસંદ કરતા વળી ભક્તવર્ગ હો.

કે મનુષ્યમાત્ર હો, તેમને એમન અને કુદરતી સુદરતા કેવી ગમે છે એ પણ એ તીર્થસ્થાનોના વિકાસ ઉપરથી જાણી શકાય છે, ગમે તેટલું યોગમય અને ધર્માદી જીવન ગાળ્યા પછી પણ ઉવટે અથવા વચ્ચે વચ્ચે ક્યારેક ક્યારેક માણસ આગમ અને આનંદ માટે ક્યાં અને કેરા સ્થાન તરફ દટિ દોડાવે છે એ આપણે તીર્થસ્થાનોની પંદરમી ઉપથી જાણી શકીએ છીએ.

તાર્થોત્તુ પણ તેજ અને મહત્ત્વ એ આજે મૂર્તિપૂજા ઉપર અવલમ્બિત છે. કોઈ જામાનામાં અને તે પણ ક્યાર્ષિક ક્યાર્ષિક તીર્થસ્થાનમાં વિદ્યાની પ્રતિષ્ઠા, પ્રચાર અને વિદ્વાનોની કાયમી મોટી અને મ્હોટી હાથ, પણ આજે તો કાલી જેવા એકાદ ગંધર્વને બાદ મ્હોટી તો તીર્થસ્થાનોમાં વિદ્યા અને વિચારને નામે ધમમ્હા મીડુ જ હાસ કરીને આખા હિંદુસ્તાનમાં જૈન તીર્થ તો એવું એકે નથી કે જ્યાં વિદ્યાધામ હોય, વિદ્વાનોની પરિવ્રજા વિચારોની ગોઠો તેમ અને એમની ગભીર પ્રાણપૂરક વિદ્યાના આકર્ષણથી જ ભક્તો અને વિચારગિહા આકર્ષાઈ આવતા હોય. પધારેની આશા તો બાજુએ રહી પણ કોઈ એક તીર્થમાં એક પણ એવું જૈન વિદ્યાલય નથી જૈન વિદ્યામંડળ નથી કે એકાદ પણ એવા સમર્થ વિદ્વાનો વિજ્ઞાન નથી કે જેને સીધે ત્યાં યાત્રીઓ

મલોના પ્રચારકાર્યના વિકાસની સાથે અને સાથે જ મનુષ્યપૂજા અને મૂર્તિપ્રચાર વિકાસ પામતા ગયા એ સાબીત કરવાને પૂરતાં સાધનો છે ભગવાન મહાવીર અને બુદ્ધ પહેલાં પુરુષોત્તમ રામ અને કૃષ્ણની મૂર્તિપૂજા હતી કે નહિ અને હતી તો કેટલા પ્રમાણમાં અને કેવી તે આપણે નથી જાણતા પણ જૈન અને બૌદ્ધમંથની વ્યવસ્થિત સ્થાપના અને તેમના વ્યવસ્થિત પ્રચાર પછી રામ અને કૃષ્ણની પૂજા વવારે અને વધારે જ પ્રચારમાં આનતી ગઈ એ વિષે કશી જ શંકા નથી જેમજેમ મહાવીર, બુદ્ધ, રામ અને કૃષ્ણ એ વિશિષ્ટ પુરુષો તરીકે પૂજવા લાગ્યા તેમતેમ પક્ષીઓ દેવદાનવો અને કામળ તેમજ ભયહર પ્રકૃતિના પ્રાણીઓની પૂજા ઝોઘી અને ઝોઘી થતી ગઈ, તેમ છતાં હજી પણ એનાં અવરોધો તો છે જ

તીર્થોના વિકાસમાં મૂર્તિપ્રચારનો વિકાસ છે અને મૂર્તિપ્રચારની સાથે જ મૂર્તિનિર્માણકળા અને સ્થાપત્યકળા સકળાપલા છે આપણા દેશના સ્થાપત્યમાં જે વિશેષતાઓ છે, અને જે મોહકતાઓ છે તે તીર્થસ્થાનો અને મૂર્તિપૂજાને જ મુખ્યપણે આભારી છે ભોગસ્થાનોમાં સ્થાપત્ય આગ્રુ છે ખરું, તેનું મૂળ ધર્મસ્થાનો અને તીર્થસ્થાનોમાં જ છે

જેનોનાં તીર્થો એ કાર્ધ જે પાત્ર કે દ્રવ્ય નથી પણ મેકોડાની સખ્યામાં અને તે પણ દેશના કાર્ધ એક જ ભાગમાં નહિ પણ તુ જ્યાં જ્યાં તમા ચારે તરફ મળી આવે છે એ જ એક વખતના જૈનમમાજના વિસ્તારનો પૂરાનો છે જૈનતીર્થોની ખાસ એક મસ્યા જ છે, જે કે આજે દિગબર અને સ્વેતાબર એ બે ભાગમાં તે બેચાર્ધ ગઈ છે એ સસ્યાની પાછળ કેટલા માણસો કાયમને માટે રોકાયલા રહે છે, કેટલી બુદ્ધિ એની સાગમભાજમાં અને બીજી બામતોમાં ખગ્યાય છે, અને એ તીર્થોની પાછળ કેટલું ધન વપરાય છે એનો પૂરો અને સાચો ખ્યાલ આપતા જેટલાં આકડા અત્યારે પામે નથી છતાં અટકાવી ઝોઝમાં ઝોઝુ કહેતુ હોય તો એમ કહી

ચક્રાય કે એ સરચાની પાછળ પાચ દહનરથી ઓછા કાચમી માણસો નહિ હોય, અને જુદીજુદી અનેક જાખતોમા પચાસ લાખથી ઓછા ખર્ચ થતો નહિ હોય. એ સરચાની પાછળ કેટલીક જગોએ જમીનતારી છે બીજી પશુ રચાવર જ જમ મિલકત છે અને રોકડ નાણું સોનું ચાદી તેમ જ ઝવેરાત પશુ હે બરમદિરો અને તદ્દન ખાનગી માલિકીના મદિરાને બાલુએ મૂકીએ તો પશુ જેના ઉપર નાના મોટા સઘની માનીકી હોય, દેખરેખ હોય એવા સવમાલિકીના મદિરાના નાના મોટા લગારો હોય. એ લગારોમા નાણાનું ખાતું લગેલ હોય છે જે દેવદ્રવ્ય કહેવાય છે ફક્ત શ્વેતાંબરમધની માલિકીનું દેવદ્રવ્ય અલારે ઓછામા ઓછું એક કરોડ જેટલું તો આખા હિંદુસ્તાનમા ધારવામાં આવે છે એમાં શમ નથી કે આ દેવદ્રવ્ય એકઠું કરવામા તેની સારસમાળ રાખવામા, અને તે ભરખાઈ ન જાય તે માટે ચાપતા ઈલાજો લેવામા જૈનસંપ્રદાય ચાતુરી અને ઈમાનદારી વાપરી છે હિંદુસ્તાનમાના બીજા કોઈપણ મત્રદાયના દેવદ્રવ્યમા જૈનસમ્રદાયના દેવદ્રવ્ય જેટલી ચોખવટ તમે ભા યે જ જોશો એ જ રીતે દેવદ્રવ્ય એના ઉદ્દેશ સિવાય બીજે કોઈ ખર્ચાઈ નહિ, વેડફાય નહિ અને અંગત કોઈ એને પચાવી ન જાય એ માટે પશુ જૈનસંપ્રદાય એક નૈતિક અને વ્યાવહારિક સુંદર વાતાવરણ ઉભું કર્યું છે જૈન બચ્ચો દેવદ્રવ્યની એક પશુ કોઠી, પોતાનાથી બને ત્યાસુધી પોતાના અંગત ભોગમા વાપરવા કદી રાજ કે તૈયાર હોતો નથી એમ કરતા એ સરકારથી જ બહુ ડર છે, અને કોઈક સામાજિક બધારણુ પશુ એવું છે કે કોઈએ દેવદ્રવ્ય પચાવ્યું એમ જાણુ થતા જ એની પાછળ સઘ અથવા માધુઓ પડે છે અને એ વ્યક્તિને જવાન દેવો ભારે યઈ પડે છે દેવદ્રવ્ય હડપાઈ જવાના કિરસા મળી આવે ખરા પશુ તે ન છુટકે જ અથવા જ્યારે હાથમાં કોઈપણ જાણુ ન રહી હોય ત્યારે જ

તીર્થસરચા સાથે મૂર્તિનો મદિરનો લગારનો અને સંપત્તનો, એમ ચાર ભારે મનોરંજક અને મહત્વના ઈતિહાસો છે

લાકડા, ધાતુ અને પથ્થરે મૂર્તિ અને મંદિરોમાં, કેવી કેવી રીતે, કયા કયા જમાનામાં, કેવો કેવો ભાગ લાજવ્યો, એક પાછી બીજી અવસ્થા કેવી કેવી રીતે આવતી ગઈ, બહારોમાં અન્યવસ્થા અને ગરબડ. કેવી રીતે આ-ના, અને તેની જગ્યાએ પાછી વ્યવસ્થા અને નિયંત્રણ કેવી રીતે શરૂ થયા, નજીકના અને દૂરના તીર્થોમાં હજારો અને લાખો માણસોના સંઘો યાત્રાએ કેવી રીતે જતા અને એની સાથે એ શુ શુ કામો કરતા એ બધો ઇતિહાસ બારે ભણવાજોવો હોવા છતાં આપણી આજની મર્યાદાની બહાર છે

ત્યાગ, શાંતિ અને વિવેક કેળવવાની પ્રેરણામાંથી જ આપણે તીર્થો ઉભા કર્યા છે અને ત્યાં જવાનો તથા તેના પાછળ રાક્ષિ, સંપત્તિ અને સમય ખર્ચવાનો આપણો ઉદ્દેશ પણ એ જ છે તેમ છતાં આજે આપણે તીર્થસંસ્થાદ્વારા એ ઉદ્દેશ કેટલો સિદ્ધ કરીએ છીએ, એ તમે જ વિચારો. શ્વેતાનર, દિગંબર બન્ને શીરકાઓને આજે પોતાનું પરાક્રમ બતાવવાનું અને કુસ્તી ખેલવાનું એક માત્ર ધામ તીર્થો જ રહ્યાં છે એમનો મંત્રિયારો બીજી કોઈ બાબતમાં હવે રહ્યો નથી અને જે કોઈ લો હોય અથવા મંત્રિયારો ન હોવા છતાં, મંત્રિયારાપણાનો કસો હોતો કરતા હોય તો તે માત્ર તીર્થોમાં જ છે પ્રસિદ્ધ એવું એક તીર્થ નથી કે જ્યાં બન્ને પક્ષનો ઝવડો ન હોય, અને જેને માટે કોર્ટ ન જતા હોય મારે જગા પણ તરફદારી કર્યા મિવાય અને કોઈ પક્ષપાતનો આરોપ મૂકે તો તેનું જોખમ ખેડીને પણ સ્પષ્ટ અને છતાં નમ્રપણે કહેવું જોઈએ કે જ્યાં જ્યાં માત્ર દિગંબરોનું આધિપત્ય પહેલાં હતું અથવા હજી છે ત્યાં એકે રથજે શ્વેતાનરો મંત્રિયારો કરવા ગયા નથી, જ્યારે દુ બની વાત એ છે કે દિગંબરો એટલી તટસ્થતા સાચવી શકતા નથી માત્ર શ્વેતાનરોનું આધિપત્ય પહેલાં હતું અને હજી પણ છે, એવા તીર્થો મુદ્દામાં તેઓ જાણે ધર્મની બારે પ્રભાવના કરતા હોય તેમ હખલગીરી કરવા જાય છે અને પરિણામે ઝંબડા થાય છે ક્યારેક

એક તો ક્યારેક બીજો પણ જિતે છે જિતના આધાર પૈમા અને
 લડનારાઓની કુશળતા ઉપર જ છે, સત્ય ઉપર નથી. વળી એક જ
 મુદ્દાપરતે એક પણ આજે તો બીજો પણ કાલે જિત મેળવે છે,
 અને પોતાની જિતમા ચાપ તે કરતા સામાની હારમાં તેમને વધારે
 ખુશાલી ઉપજે છે. અને સત્રદાયના અનુયાયીઓના મનમાં એવા
 સંસ્કારો પડ્યા છે અને પોષાય છે કે જ્યારે કોઈપણ એક તીર્થની
 તમ્હારનો ફેસનો પોતાની વિરુદ્ધ થયો છે એમ માલમળતા વેત જ
 પોતાની અગત મિલકત જવાના દુખ કરતાં પણ વધારે દુખ અને
 આઘાત લેશો અનુભવે છે અને એ દુખ અને આઘાતમાંથી પાછા
 ફરી લડવા લોકો લલચાય છે નાણાં બરે છે અને ભુદ્ધિ ખર્ચે છે
 આ રીતે એકતીબની વારાફરતી હારજિતના ચક્રો મનત આપ્યા કરે
 છે અને એમાં ભુદ્ધિ, ધન અને સમય ત્રણે નિરર્થક દગાઈ ભય છે
 એ દળધુ-આદાનો ફાયદો ખેંચાથી એકને બાજે નથી આવતો એનો
 પૂરો ફાયદો એ ચક્કી ચલાવનાર આજનું રાજતત્ર ઉઠાવે છે.

શકો અને જૂઠોના પછી મુમલમાનો આગ્યા, તેમણે જૈનમૂર્તિ
 અને મંદિરો ઉપર હથોડા ચલાવ્યા, એમાંથી બચવા આપણે ફરમાનો
 પણ મેળવ્યા અને ક્યારેક ક્યારેકે પરાક્રમે પણ કંઈ આજ આપણે
 માનીએ છીએ કે આપણાં તીર્થો અને મંદિરો સુરક્ષિત છે સાચે જ
 ઉપરથી જોનારને એમ લાગે પણ ખડુ કારણ કે અત્યારે કોઈ
 આપણા મંદિરો કે મૂર્તિઓ મામે આગળી ઉઠાવતા પણ વિચાર
 કરે છે તેમ છતાં જરાક ઉડા ઉતરીને જોઈએ તો આપણને
 લાગશે કે આપણા તીર્થો આજે જેવા ભયમાં છે તેવા ભયમાં પહેલાં
 મદી નહોતા કોઈ ગિરના કોઈ અવાહિદીન કે કોઈ ઔરંગઝેબ
 આવતો તો તે કોઈ ચારે ખૂણે ફરી નહોતો વળતો અને જ્યાં
 પહોંચતો ત્યાં પણ કોઈ ત્રણમો માઠ દિવસ કુદાગડો નહોતો
 ચતાવતો વળી જે કુદાગડ અને હથોડાઓ આવતા તેનું દેખીતું
 પરિણામ એવું આવતું કે આપણે પાછા એ મૂર્તિ અને મંદિરોને

જલદી સમરાવી લેતા અને ફરી એવા આધાતોથી બચવા કળ અને બળ વાપરતા, જ્યારે આ રાજતન આ-આ પછી અને આપણી ધાર્મિક સ્વતંત્રતા સચવાવાનાં વચનોની વારવાર રાજ્યકર્તાઓ તરફથી ઘોષણા થયા પછી, આપણે એમ માનતા થઈ ગયા છીએ કે હવે તો કોઈ મૂર્તિ કે મંદિર તરફ હાથ ઉગામતું નથી એક રીતે એ શાંતિ રાજ્યકર્તાઓએ આપણને અર્પી એ બદલ થોડો તેમનો આભાર માનીએ, પણ બીજી રીતે એમણે રાજ્યતંત્રની ગોઠવણ જ એવી કરી છે કે તમે પોતાની મેળાએ જ પોતાનાં મૂર્તિ અને મંદિરો પર હથોડાઓ ઠોકો, ટુકાડાઓ મારો અને માથા પણ ફોડો બહારનો કોઈ તીર્થલજક ન આવે એવી વ્યવસ્થા તો સરકાર તમારી ધાર્મિક સ્વતંત્રતા સાચવવા ખાતર કરે જ છે પણ તમે પોતે જ પોતાના તીર્થલજક થાઓ અને ધરખારથી પણ ખરબાઠ થાઓ ત્યારે તમારી વચ્ચે પડી તમારી ચતી ખરબાઠી અટકાવવામા મરકાર, ધાર્મિક સ્વતંત્રતામા ડબલગીરી માને છે એણે એવું તંત્ર ઉભું કર્યું છે કે તમે પોતે જ ગત અને દિવસ એક બીજાના મૂર્તિ અને મંદિરો તોળ્યા કરો અને કલ્યા કરો કે આ રાજ્યતંત્રમાં અમારી ધાર્મિક સ્વતંત્રતા સલામત છે સીધી રીતે કોઈ અમલદાર કે કાવદો તમને નથી કહેતો કે તમે તમારા જ મંદિરો ઉપર હથોડા મારો, પણ એ ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનાં રાજકીય વચનોની મોહની જ એવી છે કે તમે હમેશા એકબીજાના મૂર્તિ અને મંદિરો તોળ્યા કરો અને અંદરોઅંદર લડયા કરો ક્યારેક જિતથી દરખાઈ અને ક્યારેક હારથી નાખુશ થઈ હમેશાં તમે લડવાને તૈયાર રહો એ આજની રાજનીતિ છે આ રાજનીતિને ન સમજવાથી જ આપણે ગ્રીવીકૌસીલ સુધી દોડીએ છીએ અને જાણે કેળવાયેલા મણ્ડાતા સામ્રાજ્યિક વકીલોને એ સિવાય બીજું કામ જ ન હોય અથવા એ સિવાય એક કાર્યમાં તેમને આસ્તિકતાની છાપ જ ન મળવાની હોય, તેમ તેઓ આ દેશમાં અને વિદાયતમા તીર્થોની

સકાર્ષમાં પોતાની બધી જ શક્તિ ખર્ચી રહ્યા છે. આપણા દેવમાં
 સૌથી મોટો સત્યનો ઉપાસક પેદા થયો છે એમ તે વકીલો અને
 આગેવાન પૈસાદારો માને છે. છતાં તકરારનો ચુકાદો એમને મ
 એમને હાથે કરતા બીજા કાર્ષને હાથે વધારે સાગે થવાનો સંભ
 દેખાય છે. આપણી અપાર મૂર્ખતાએ હજી આજના રાજતત્ત્વ
 સ્વરૂપ આપણી સામે આવવા નથી દીધું. પણ છેલ્લા ત્રીસ વર્ષના
 તીર્થોની દારૂગિતનો ઇતિહાસ જો આપણે વાંચીએ અને અત્યાં
 ક્યાં ક્યાં અને કેવી કેવી રીતે આવા ઝથાઓ ચાલે છે, તે કોણ
 ચલાવે છે, કેમ પોષાય છે અને એના મળ વાધાઓ શા છે એ
 જો જાણીએ તો આપણને આપણી મૂર્ખતાના જ્ઞાન ઉપરાંત એ
 મૂર્ખતાનું પોષણ દરનાર, અને છતાં ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનો પડો
 આપનાર રાજતત્ત્વની નીતિનું જ્ઞાન પણ થાય. પરંતુ આપણામાં
 કાર્ષ આ દૃષ્ટિએ આ વસ્તુ વિચારતા જ નથી. ખરી વાત તો એ
 છે કે જનુની મુસમમાંનાના રાજ્યકાળ દરમ્યાન તેમને હાથે થયેલા
 નુકસાન કરતાં, આ રાજ્યકાળ દરમ્યાન આપણે, આપણે હાથે જ
 તીથરક્ષા નિમિત્ત તીથનો અને તેના ઉદ્દશ્યનો વધારે દ્વંસ કર્યો છે
 અને હજી આ રાજતત્ત્વને ધાર્મિક સલામતીવાળું માની વધારે અને
 વધારે એ નાશ કર્યો જ નહીં એ છીએ. આ બધા ઉપરથી જો ફક્ત
 ચાપ છે તે એ છે કે અત્યારે જ આપણા તીર્થો વધારે જોખમમાં છે.
 આ તો બરબાદીની વાત થઈ પણ આ તીથમરદા મારફત
 આપણે કેટલું વધારે ઉપયોગી કામ કરી ચકીએ તેમ છે એ પણ
 જાણવું જોઈએ. ભક્તિ અને આર્થિક ઉદારતા ઉપર જ તીર્થસ્થા
 નમે છે. સમાજને વિદ્યા હુમર ઉદ્યોગ અને બીજા તેવા
 રાજોની જરૂર અનિવાર્ય છે. કાર્ષ પણ જમાનામાં જોઈ તીર્થો
 નાશદાના કે વિક્રમશીલાના વિદ્યાવનની સુગંધ નથી અનુભવી. અત્યાં
 તો બીજો કાર્ષ પણ રચતો નથી શકે તે કરતાં વધારે સહેલાઈથી
 કેટલાક તીર્થસ્થાનોમાં વિદ્યા-વ્યો સારી રીતે નથી શકે કેટલા
 આજુ જેવા પ્રકૃતિ રમણીય જોઈ તીર્થ છે કે જ્યાં અંગેજો અંગે

ખીજ દોઢા વિદ્યા મેળવવા સાથે ત્યાના સુદર વાર્તાવરણનો ફાયદો ઉઘાડી રહ્યા છે, ત્યારે જોતોતો એ વાત સ્પષ્ટતી જ નથી તેઓ ત્યા જાય છે સારે ખુશ થાય છે જગ્યાની, એકાતની, દવાપાણીની વાહવાહ કરે છે ખીજનાં વિદ્યાધામો જોઈ ગળુ થાય છે અને પોતાને માટે કાર્ષ કરવાનું એમને સ્પષ્ટતું જ નથી જોતો દાર્શીમા યાત્રાએ જાય છે પણ કાઢને સાંની વિદ્યાગોષ્ઠીની ખજાનું નથી, વિદ્વાનોની જાણ નથી, એ જાણવાની તેમને ઈચ્છા જ થતી નથી ત્યાના વિદ્યાધામો ઠેવાં અને ફેટલા છે એ જાણવાનું એમને મન જ નથી કાગળુકે એમણે પોતાનાં કાર્ષ પણ તીર્થસ્થાનમા વિદ્યા અને વિદ્વાનો હોવાની સુગંધ લીધી જ નથી એમને કદપના એક જ છે અને તે એકે તીર્થસ્થાનોમાં મદિરો અને મૂર્તિઓ ગિવાય ખીજુ શું હોય ખીજુ હોવાની શું જરૂર છે ? પરંતુ સમાજની વિદ્યાની જરૂરિયાત આ તીર્થસ્થાનરક્ષક ભક્તિ અને ઉદારતા જેવા બળો દ્વારા સંધાવી જ જોઈએ અને જો વિશિષ્ટ વિગિષ્ટ તીર્થોમા ખામા વિદ્યાલયો ચાલતા હોય, તેમા બન્ને મંત્રાવના હજારો બાળકો જાણતા હોય, વિદ્યા અને દેશની સ્વતંત્રતાનો બહા આદર્શ તેમની મામે હોય તો સમાજને આ તકગર પાછળ બળ ખર્ચવાની બદ્ધ જ થોડી દુરસદ રહે જ્યાં સુધી સુર અને ઉપયોગી આદર્શ મામે નથી તેતો આ સુધી માણસ પોતાનું બળ આડે રસ્તે વેડે છે આજનો દેશધર્મ આપણને એ વાત શિખવે છે એક તો આ રાજતંત્રના માયાવી રૂપના ભોગ જની પોતાને જ હાથે પોતાના મૂર્તિ અને અને મદિરાનો નાશ ન કરો, અને ખીજ વાત એ છે કે તમારામા ભક્તિ અને ઉદારતા હોય તો તીર્થેનિ સાચવી તે મારફત તમે વિદ્યા અને કળાથી મમૃદ્ધ જનો, વધારે શીજો

આપણે તીર્થની લગાઈમા જિતનાર પક્ષ માની લઈએ છીએ કે અમે તીર્થ સાચવ્યું, ધર્મ જળાવ્યો ખીજવાર ખીજો પક્ષ તેમ માને છે, પણ બન્ને પક્ષ એ જૂલી જાય છે કે તેઓ સ્થરીરનાં હાથ પગ

જેવા અંગોને જ સાચવવા પ્રાણ પાથરે છે, અને તેમાંથી જીડી તાજ આત્માને બચાવવા કાષ્ઠ જરા પણ જહેમત નથી ઉઠાવતું એટલું જ નહિ પણ તેમનો આ હાથપગને બચાવવાનો પ્રયત્ન જ ઉલ્ટો શરીરમાંથી આત્માને ઉગાડી રહ્યો છે જો તીર્થનો આત્મા અદિસા ચૂને શાંતિ છે લગાડ મારફત આપણે એક પથ નિત મેળવી એટલે તેણે હાથ બચાવે, બીજાને નિત મેળવી એટલે તેણે પગ મચાવે, પણ બંનેએ હાથપગ બચાવવા જતા તીર્થમાંથી આત્મા ઉગાડી દીધો, કારણ કે હમણાં હમણાંની તાજ તીર્થની લગાડો તમને કહે છે કે તે નિમિત્તે મનુષ્યદત્તા સુદાં કરી વૃક્ષા છે અથવા તે દત્તા થવામાં નિમિત્ત થયા છે જો આ આત્મા જ ન હોય અને છિન્નભિન્ન અંગવાળુ માત્ર કલેવર જ હોય તો હવે એ મારે શું કરવું અને શું ન કરવું એ કહેવાની જુદી જરૂર રહેતી નથી

ભણીને જ સાધુમંથાની ચર્ચા પાછળથી કડુ છુ આજની સાધુસંસ્થા એ ભગવાન મહાવીરને આભારી છે પણ એ સંસ્થા તો એધીયે જૂની છે ભગવતી જેવા આગમોમા અને બીજા જૂના ગ્રંથોમા પાંચાપલ એટલે પાર્શ્વનાથના શિષ્યોની વાતો આવે છે તેમાંના કેટલાક ભગવાન મહાવીર પાસે જતાં અચકાપ છે, કેટલાક તેમને ધમવિરોધી સમજી પજવે છે કેટલાક ભગવાનને દગાવવા કે

કરવા માટે સુવ્યવસ્થિત રાજતંત્રની પેઠે એ સાધુસંસ્થાના તંત્રમાં નિયમો ધડાય છે નાના મોટા અધિકારીઓ નિમાય છે એ બધાના કામેની મર્યાદા અકાય હિ સધસ્થવિર, ગચ્છસ્થવિર આચાર્ય, ઉપાચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક, ગણી વગેરેની મર્યાદાઓ અરમપરમના વ્યવહારો, કામના વિલાઓ, એક ખીજની તકરારના ફેસલાઓ, એકખીજ ગચ્છની અદર કે એક ખીજ મુરુની પાસે જવા આવવાના, શિખવાના, આહાર વગેરેના નિયમોનું જે વર્ણન છેદસૂત્રોમાં મળે છે, તે નેર્ધ સાધુસંસ્થાના બધારણ પરત્વેના આચાર્યોના હુકામણુ વિષે અને દીર્ઘદર્શિતા વિષે માન ઉત્પન્ન થયા વિના ગહેતુ નથી એટલું જ નહિ પણ આજ કાઈ પણ મહત્તી સંસ્થાને પોતાનું બધારણ બાંધવા અથવા વિશાળ કરવા માટે એ સાધુસંસ્થાના બધારણનો અભ્યાસ બહુ જ મદદગાર થઈ પડે તેમ મને સ્પષ્ટ લાગ્યું છે

આ દેશના ચારે ખુણામાં સાધુસંસ્થા ફેલાઈ ગઈ હતી ભગવાનના અસ્તિત્વ દરમ્યાન ઔદ હજાર ભિક્ષુ અને છત્રીશ હજાર ભિક્ષુણીઓ હોવાનું કથન છે તેમના નિર્વાણ પછી એ સાધુસંસ્થામાં ફેટલો ઉમેરો થયો કે ફેટલો વટાડો થયો તેની ચોક્કસ વિગત આપણી પામે નથી છતાં એમ લાગે છે કે ભગવાન પંચીની અમુક સદીઓ સુધી તો એ સંસ્થામાં વટાડો નહોતો જ થયો—કદાચ વધારો થયો હશે સાધુસંસ્થામાં સ્ત્રીઓને સ્થાન કાઈ ભગવાન મહાવીરે જ પહેલા નથી આપ્યું તેમના પટેલાએ ભિક્ષુણીઓ જોઈ સાધુસંધમાં હતી, અને ખીજ પરિવ્રાજક પયોમાં પણ સ્ત્રીઓ હતી, છતાં એટલું તો ખરું જ કે ભગવાન મહાવીરે પોતાના સાધુસંધમાં સ્ત્રીઓને ખૂબ અનકાશ આપ્યો અને એની વ્યવસ્થા વધારે મજબુત કરી એનું પંચિણામ ઔદ સાધુસંધ ઉપર પણ થયું શુદ્ધ ભગવાન સાધુસંધમાં સ્ત્રીઓને સ્થાન આપવા ઈચ્છતા ન હતા, પણ તેમને છેવટે સાધુસંધમાં

એમને મ્થાન આપવું પડ્યું આ તેમના પરિવર્તનમાં જૈન સાધુ સરથાની કાષ્ઠક અસગ અવશ્ય છે એમ વિચાર કરતા હાગે છે

સાધુસરથા મૂળમાં હતી તો એક, પણ પછી અનેક કાગણે તે વહેચાતી ગઈ શરૂઆતમાં દિગંજર અને મ્વેતાંજર એવા બે મુખ્ય જોડ પડ્યા અને દરેક બેદની અંદર બીજા અનેક નાના મોટા ફાટા પડતા જ ચાલ્યા જેમ જેમ જન સમાજ વધતો ગયો એમો દેશમાં તેનો વિસ્તાર થતો ગયો, અને નવનવી જતો તથા લેખી તેમાં લખાઈ ચતા ગયા, તેમ તેમ સાધુસરથા પણ વિસ્તરતી ગઈ અને એમો ફાલતી ગઈ એ મરથામાં જેમ અસાધારણ ત્યાગી અને અજાસી થયા છે તેમ હમેશા ઝાઝોરતો શિથિનાચારીનો વર્ગ પણ થતો આ યો છે પાસથા કુસીદ, વદાચ્છદ વગેરેના જે અતિભૂતા વર્ણનો છે તે સાધુમરથામાં શિથિલાચારી વર્ગ હોવાનો પૂરાવા છે ક્યારેક એકરૂપમાં તો ક્યારેક બીજારૂપમાં પણ હમેશા આચારવિચારમાં મોળો અને ધોયશ્ચય ગિરિન વર્ગ પણ માધુમરથામાં થતો જ આ યો છે જ્યારે જનારે ગિથિનતા વધી ત્યાર ત્યારે વળી કોઈ તેજસ્વી આત્માએ ચોતાના કવનદારા એમાં સુધારો પણ કર્યો છે ચલચાલિઓ થયા અને તેમનું મ્થાન ગયું પણ ખરું વળી જતીઓ જોરમાં આવ્યા અને જાળે તેઓ નામશેષ જેવા છે જે એમવારના સુધારકો અને જ્ઞાન ત્યાગ તેમજ કર્તવ્ય દ્વાગ સાધુસરથાને જીવિત ગમનારા તેનાજ વશને બેચાગ પેનીમાં પાછા સ્ખલનાઓ કરનારા થાય અને વળી કોઈ એ સ્ખલનાઓ માંમે માયુ ઉચકનાર આવી હોયો રહે આ જગાડસુધારાનું દુવચક જેમ બીજા સરથાઓમાં તેમ સાધુસરથામાં પણ પટેલેથી આજ સુધી ચાલ્યું આ યુ છે એનો જુદો ઈતિહાસ તારવવો હોય તો તે જૈન સાહિત્યમાંથી પ્રમાણપૂર્વક તારવી શકાય તેમ છે

સાધુ એટલે સાધક સાધન એટલે અમુક ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે સાધના કરનાર તે ધ્યેયનો હમેશ્વાર જૈન સાધુઓનું ધ્યેય મુખ્યપણે

તો જીવનશુદ્ધિ જ નક્કી કરવામા આવેલું છે જીવનને શુદ્ધ કરવું એટલે તેના બધનો, તેના મજો, તેના વિક્ષેપો અને તેની સુચિતતાઓ દાળવી ભગવાને પોતાના જીવન, માગ્દત સમજવારને એવો પદ્મપાક શીખવ્યો છે કે જ્યાં સુધી પોતે પોતાનું જીવન અત્યુચ્ચ ધર્મ તપાસી ન લે, શોધી ન લે, પોતે વિચાર અને વર્તનમા સ્થિર ન થાય, પોતે પોતાના ધ્યેયપરત્વે અષ્ટ ભાન ન કરે ત્યાં સુધી તે ખીજને શી રીતે દોરી શકે ? ખાસ કરી આધ્યાત્મિક જીવન જેવી મહત્વની ખાખતમા જો ઠાઈની દોરવણી કરવાની હોય તો તે પહેલા, એટલે કે ખીજના ઉપેશક અથવા ગુરુ થયા પહેલા, પોતાની જાતને એ બામતમા ખૂબ તૈયાર કરી લેવી જોઈએ એ તૈયારીનો સમય એ જ સાધનાનો સમય આવી સાધના માટે એકાંત જગ્યા સ્નેહીઓ અને ખીજ લેકાથી અલગપણ, ઠાઈપણુ સામાજિક કે ખીજ ખટપટમા માથુ ન મારવાપણું, અમુક પ્રકારના ખાતપાતના અને ગેરેણીકેણીના નિયમો એ બધુ યોગ્યેલું હવું જેમ ઠાઈ ખગા વિદ્યાર્થી પોતાના ઉચ્ચ અભ્યાસની મિદ્ધિ માટે ખાસ સ્થાનની, એકાંતની સુલુ અને સગા અડધીઓના ત્યાગની, અને ખીજ કેટલીક સમયડોની જરૂર પડે છે, તેમ આધ્યાત્મિક જીવનની સાધનાના વિદ્યાર્થી જૈન સાધુને માટે પણ છે પરંતુ જેમ આજે ઉમર થયા પહેલાં અને બાપ કે મા બતરાની જવાબદારી સમજ્યા પહેલા, ઠોકગઓ અને કન્યાઓ બાપ કે મા બની જાય છે, તેમ સાધુસ્થામા પણ બનવા લાગ્યું પોતાના જીવનની ઉડી વિચારણા કર્યા વના કે, પાકી સ્થિરતા આપ્યા વિના જ મોટે ભાગે માધુ વર્ગ કેપેશકના કામમા પડી ગયો એનું પરિણામ સમાજની દૃષ્ટિએ મને તે આગ્યુ હોય, પણ એકદર રીતે એથી સાધુસ્થાને તો નુકસાન જ થયું છે જે સમયડો અને જે નિઃશ્ચિન્તા વિધાનો જીવનની સ્થાપના માટે કરવામા આવ્યા હતા એ માધના ઉડી જતા કે ખસી

જતા અથવા તો અકાળે ગુરુપદ સેવામાં આવતા એ સગવડો એ
 એ નિવૃત્તિના સાધનો તો જેમને તેમ માધુસૂત્રમાં માટે ઉભા રજા
 ઉપદુ ધણીવાર તો એ સગવડો અને એ નિવૃત્તિના વિધાનોમાં
 વધારો પણ થયો અને બીજી બાબતથી મૂળ લક્ષ્ય જે જીવનની સાધના
 તે કાતો તદ્દન બાબતે જ રહી ગયું અથવા કાતો તદ્દન ગીણ થઈ
 ગયું એ જ સમય છે કે આપણે જૈન જેવા ત્યાગપ્રધાન સાધુમતના
 ઇતિહાસમાં મુદ્દરથી કે ગાળાઓને શોભે તેવા સાધનો, સગવડો અને
 લપકાઓ સાધુઓની આસપાસ વીંટળાવતા બેઠાએ છીએ મૂળમાં
 તો રાજાઓને ખજાનો એટલા માટે સોંપાયેલો કે તેઓ પોતાના કનિષ્ઠોમાં
 પરાક્રમથી બીજા બધા કરતા તેને વધારે સારી રીતે સાચવે સાર
 એટલા માટે સોંપાયું કે તેઓ તેને પોતાના તેજથી કાણુમાં રાખ
 અને જરૂર પડે ત્યારે એ ખજાના અને લશ્કરનો ઉપયોગ
 પ્રજાકલ્યાણમાં કરે જો રાજા શાંતિના વખતમાં વધારે સુરક્ષિત ર
 અને બળસ પૂરું રહે, તો આદિન વખતે વધારે કામ આપે એ
 માટે ટાં તડમાંથી ખચાવવા જન્યામરની યોજના થયેલી પણ જ
 વારસામાં વગર મહેનતે રાજ્ય મળવા લાગ્યા હોઈ પુછનાર નર
 સારે એ રાજાઓ લશ્કર ખજાનો જન્યામર વગેરેને પોતાનું
 માનવા લાગ્યા અને પોતાના અગત સાધન તરીકે એનો ઉપયોગ
 કરવા મડ્યા એટલું જ નહિ પણ પોતાની આડે હોઈ આવે, તો એ
 સાધનનો ઉપયોગ તેઓ પ્રજા સામે પણ કરવા લાગ્યા, અને પોતાના
 પ્રજાપાલનનું ધ્યેય બાબતે રહી ગયું અને તેના માધ્યમ માટે મોંપવામાં
 આવેલ સગવડોના ભોગમાં જ પડી ગયા જે વસ્તુ રાજાઓ માટે
 સાચી છે-મનુષ્યસ્વભાવના ઇતિહાસ પ્રમાણે એ જ વસ્તુ સાધુસત્ત્વ
 માટે પણ સાચી જ છે જીવનની સાધનાનું ધ્યેય સરી પડતા તે માટે
 યોજાયેલી સગવડો અને ઘડેલા વિધાનો જ તેમના હાથમાં રહ્યા, અને
 એ સગવડોના ભોગમાં અને એ વિધાનોના આચરણમાં જ તેમ

સાધુપણ સમજાયુ બીજાઓ પણ તેમ સમજવા લાગ્યા અને સાધુઓ
પણ લોકોને એમ જ બોલેઅજાણે સમજાવતા ગયા.

પરંતુ એ ઉપરથી કોઈ એમ ન ધારે કે સાધુમંથા આખી જ
કુળવંશોગી અને તદ્દન જડ બની ગઈ હતી એ સંસ્થામાં એવા
અસાધારણ પુરુષો પણ પાક્યા છે કે જેમની અતર્દષ્ટિ અને સૂક્ષ્મ
વેચારણા કાયમ હતી કેટલાક એવા પણ થઈ ગયા છે કે જેમની
બહિર્દષ્ટિ તો હતી છતાં આતર્દષ્ટિ પણ ચૂકાઈ ન હતી કેટલાક એવા
પણ થઈ ગયા છે કે જેમનામાં અતર્દષ્ટિ નહિવત્ અથવા તદ્દન ગૌણ
થઈ હતી અને બહિર્દષ્ટિ જ મુખ્ય થઈ ગઈ હતી. ગમે તેમ હો છતાં
એક બાજુ સમાજ અને કુળધર્મ તરીકે જૈનપણનો વિસ્તાર થતો
ગયો અને એ સમાજમાંથી જ સાધુઓ થઈ મંથામાં દાખલ થતા
ગયા અને બીજી બાજુ સાધુઓનું નસતિસ્થાન પણ ધીરે ધીરે બદલાવું
લાગ્યું જ ગયું, ટેકરીઓ, સહેરની બહારના ભાગોમાંથી સાધુગણ
લોકવસતિમાં આવતો ગયો સાધુસંસ્થાએ જનસમુદાયમાં સ્થાન ધર્મ
અનિશ્ચયે લોકસર્જનનિત કેટલાક દોષો સ્વીકાર્યા હોય તો તેની
માથે જ સાથે તે મંથાએ લોકોમાં કેટલાક પોતાના ખાસ ગુણો
ઉપણ દાખલ કર્યા છે, અને તેમ કરવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો છે જે
કેટલાકે ત્યાગીઓ માત્ર અતર્દષ્ટિવાળા હતા અને જેમણે પોતાના
જીવનમાં આધ્યાત્મિક શાંતિ માધી હતી એવાઓના શુભ અને શુદ્ધ
પ્રકૃત્યની તોષ તો એમની માથે જ ગઈ, કાગળ કે એમને પોતાના
જીવનની યાદી બીજાઓને સોંપવાની કશી પડી જ ન હતી પણ જેઓએ
અતર્દષ્ટિ હોવા છતાં કે ન હોવા છતાં, અગ્ર આછીવત્તી હોવા છતાં
નોકકાર્યમાં પોતાના પ્રયત્નનો ફાળો આપેલો હતો તેની તોષ તો
આપણી સામે વજ્રલિપિમાં લખાયેલી છે એકવારના ધરોધર,
માસમોજ અને મઘપાઘ જનસમાજમાં, જે મામ અને મઘ તરફની
અરુચિ અથવા તેના સેવનમાં અધર્મ શુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ છે, તેનું શ્રેય

કાર્ત્ત સાધુસર્યાને ભાગે ઓણુ નથી લોકમાન્ય તિલકે કહેલું કે
 'ગૂજરાતની જનપ્રકૃતિની અદ્વિતિ એ જૈન ધર્મને આભારી છે, અ
 આપો જલ્પવુ જોઈએ કે જૈન ધર્મ એ સાધુમર્યાને આભારી છે
 સાધુમર્યાનું ગતદિવસ એક કામ તો ચાલ્યા જ કરતુ કે તેઓ જ
 જાય ત્યાં સાત વ્યસનના ત્યાગનો શબ્દથી અને હવનથી પાર્થિવ
 શિખને માસનો નિરસ્કાર, નરની ઘૃણા અને વ્યભિચારની અપ્રતિ
 તેમજ ધર્મચર્ચાનું બહુમાન આટલું વાતાવરણ લોકમાનસ
 ઉત્થાપનામાં જન સાધુસર્યાનો અસાધારણ ફાળો છે એની કાંઈ
 પાડી રહે નહિ જૈન પરંપરાએ અને જોઈ પરંપરાએ પેદા થ
 અદ્વિતિનું વાતાવરણ મહાત્માજીને પ્રાપ્ત થયુ ન હોત તો તેમ
 અદ્વિતિનો આ પ્રયોગ શરૂ થાત કે નહિ અને શરૂ થાત તો કે
 હવ મુખી સાળ નીનડત એ એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે નાત વ્યા
 હોડવવાનું કામ અવિચિત્રપણે સાધુસર્યા ચલાવે જતી, એની અ
 મનુની અને દ્વિમાપ્રકૃતિના આગલુક મુમનમાનો પર પણ થયેલી
 અને તે એટલી હદ સુધી કે ધણા અદ્વિતિના કાર્યોમાં હિંદુઓ
 અને જૈનો સાથે મુસલમાનો પણ ઉભા રહે છે કેટલાક મુસલમા
 રાજ્યો અત્યારે પણ એવા છે કે જ્ઞા દયાની-શૂદ્ધદયાની-વાગણી બહુ
 સુંદર છે એટલે અત્યાગની વર્તમાન માધુમર્યાને તેમના પૂર્વજો
 બહુ જ મિત્રો ઉપજાઉ જૂમિ સોપી છે, અને મર્મિત હોય તો જેમા
 ભારે પરિણામ નીપજાની સમય એવો મહત્વનો અનન્ન વારસો સોંપો

પણ આજ સુધી જેમ મળેલ વાગ્યા ઉપર નજાતુ અને સંત
 માની લેવાતો તેમ હવે રહ્યું નથી દેશ-ચાપી આદોનન અને દેશ-ચા
 ફેરફારો શરૂ થાય બધાર મકાનોને બલે નદીના અને સમુદ્રના તટો
 સંભાનુ મ્યાન લે એટલું લોકમાનસ વિશાળ બને ત્યારે એ વારસ
 વિકસા ના સિવાય અથવા એનો નરી રીતે ઉપયોગ કર્યા સિવાય
 શકાય જ નહિ. આજે માધુમર્યા બાધેલા મનનોમા છે તેમની

જનાં મુળધર્મો જોનો જ હોય છે, જેમને જન્મથી જ માસ, દારૂ તરફ તિરસ્કાર હોય છે જે લોકો માત્ર ખાય છે અને દારૂ છોડી શકતા નથી, તેવાઓ તો માધુ પામે આવતા નથી દેશમાં પરશુરામની આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ માસનો ત્યાગ કરાવવાની, અને કતલ થયેલ દારૂના ચામડા કે હાડકાની ચીજોના વાપરના ત્યાગ કરાવવાની ભારે જરૂર હતી થઈ છે આર્થિક અને નૈતિક બંને દૃષ્ટિએ દારૂના ત્યાગની જરૂર તો મામના સાગની પરેલા પણ આવીને હતી થઈ છે દેશની મહામત્તા જેની સંસ્થાઓ જેમ બીજા મંત્રાલયના તેમ જોન મંત્રાલયના ધર્મશુરુઓને પણ આદાન કરે છે અને કહે છે કે 'તમે તમારું કામ અભાળો દારૂત્યાગ કરાવના જેની બાબતમાં તો અમારે વિચાર કરવાપણું હોય જ નહિ, એ તો તમારો જીવન વ્યવસાય હતો અને તમારા પૂર્વજોએ એ વિષે ધણું કર્યું હતું તમે સખ્યામાં ધણા છો વખત, વાગવગ અને બાવડ ઉપરાંત તમારું ત્યાગી જીવન એ કામ માટે પુ તા માધનો છે એટલે તમે બીજું વધારે નહિ તો રક્ત દારૂનિષેધનું કામ તો સભાળી સ્થો ' આ મહામત્તાની (આરા કો) કે આમ નણ કરો) રોયણા છે આ ઘોષણાને ઉત્તર જોન સાધુસંસ્થા શો આપે છે એના ઉપર જ એના તેજનો અને એના જીવનનો આધાર છે

ધણા જોન બાર મહેનો અને સ્ત્રીવાર માધુઓ એમ કહે છે કે 'આજનું રાજ્ય જોન ધર્મની મલામતી માટે રામરાજ્ય છે બીજા પરદેશી આવનારોઓએ અને મુમલમાનોએ જોન ધર્મને આરાત પહોચાડ્યો છે પણ આ અગ્રેજ ગત્યથી તો જોન ધર્મને આરાત પહોચ્યો નથી, ઉત્તર તેને ગ્લણ મળ્યું છે ' લોકોની આ માન્યતા કેટલી ખરી છે એ જરા જોઈએ જોન માધુઓની ખંરી મિલકત, ખંરી મપતિ અને ખંડ વાગસો તો એમના પૂર્વજોએ ભારે જહેમતથી તૈયાર કર્યું દારૂત્યાગનું વાતાવરણ એ જ હતો અને એ જ

હોય એ અસારે માસ અને અફીણ જેવી બીજી ત્યાગ્ય વસ્તુઓની
 માખત ન લઈ માત્ર દારૂની જ બાળતમા જોઈએ કે એના ત્યાગના
 દહ્નરો વર્ષના વારસા ઉપર આ ગત્ય પછી રી અમગ થઈ છે
 જે વિચાર કરતા અને પુરાવાઓથી જેન માધુઓને એમ ધારે કે
 તેમનો જનતાગત દારૂસાગનો વારસો આ રાત્ર્ય આત્મા પછી નહ
 અને નાબુદ થવા માગ્યો છે, તો પછી એમણે વિચારવું જોઈશે કે
 આપણે જે જોનધર્મની સનામતી આ રાત્ર્યમા માની રહ્યા છીએ તે
 સનામતી કયા અથ માં છે ? મદિરો અને મૂર્તિઓ ઉપર કુદાડાઓ ન
 પડે ભડારો ન નૂટાય પણ જો દહ્નરો વર્ષથી જનતામા પેદા કરેલું
 નૈતિક ધન જ નાશ પામે, (જેને માટે જ મદિરો મૂર્તિઓ અને ભગ્નો
 હતા) તો આપણે શી રીતે જી સહીએ કે આપણો ધર્મ—આપણો ધાર્મિક
 વા મો મતામત છે ? કોઈ કુદ પુરુષ કોઈ બાઈના ઘરેણાં, હીમતી કપડા
 અને તેના કામળ અંગોને જરા પણ નુકસાન પહોચાડ્યા સિવાય જે
 તેની પવિત્રતાનો નાશ કરે તો તે માધુમના હાથમા તે બાઈ સમામત
 ગઈ ગણાય કે જોખમાર્ગ ગણાય ? બીજી રીતે પણ આ વસ્તુ કષ્ટ
 સમજે ધારે કે કોઈ પરાક્રમી અને ધૂર્ત માધુમ તમને તમારું ધન
 લૂંટી લેતી વખતે એટલું પ્રયત્ન કે કાતો તમે તમારા નૈતિક ગુણોમાં
 મગ્નાઃ થાઓ એટલે મારી ઈશ પ્રમાણે વર્તી તમે તમારું નૈતિક
 જીવન બચાવો, અને કાતો મદિર મૂર્તિ અને ખજાનાઓ અને સોપા
 ઘો અને નૈતિક જીવન તમારી ઈશ પ્રમાણે ગાળો જે આ
 મેમાથી એક જ માગણી પસંદ કરના જેવી છેક જ લાચાર સ્થિતિ
 હોય તો તમે જ્યાં જેન લાઈઓને પૂછી શકાય કે તમે
 મદિર મૂર્તિ અને ખજાનાઓ સોપા ઈ નૈતિક જીવનની
 પવિત્રતા હાથમા રાખો કે એ જીવન એને સોપા નહ મદિર
 મૂર્તિ અને ખજાનાઓ બચાવી રાખો ? ખાસ કરીને આ પ્રશ્ન
 સાધુસરથા સામે હોય તો તે શો ઉત્તર વાળશે ? હું નથી ધારતો કે

આજની છેક નિસ્તેજ સ્થિતિમાં પણ એક પણ જૈનસાધુ નૈતિક જીવનની પવિત્રતાને સર્વથે ન માનતો હોય. આપણા દેશના ઇતિહાસમાં એવા મેકડો દાખલાઓ છે કે જેમાં લાલ્લજોએ અને બીજાઓએ પોતાના પવિત્ર સરકારો સાચવવા ખાતર બધી જ માનમિલકત અને ધર્મસ્થાન અને ખજાનાઓ પણ દુશ્મનોને સોંપ્યા છે એમણે દીર્ઘ દૃષ્ટિથી જોયું કે જો ગુદ મસ્કારો કાપમ દશે તો જહાગની વિભૂતિઓ કાલે આવીને ઉભી ગશે, અને એ નહિ હોય તો પણ પવિત્ર જીવનની વિભૂતિથી કૃતાર્થ ચર્ચિત કાનિકાચાપ કોઈ સ્થૂળ માનમિલકત માટે નહોતા લડ્યા પણ એમની લડાઈ જીવનની પવિત્રતા માટે હતી. આજે જૈન માધુઓનો ભારેમાં ભારે કીમતી મપ્ત વ્યમનના ત્યાગનો વારમો જોખમમાં છે, એટલું જ નહિ પણ નાગના મુખમાં છે અને ખાસ કરીને રાજતત્ત્વને લીધે જ એ વારસો જોખમાયલો છે, એવી સ્થિતિમાં કોઈ પણ જૈન, ખામ કરી માધુમણ આ ગળ્યને ધાર્મિક સમામતીવાળું ગળ્ય કેમ જ માની શકે ?

જો અત્યાગના ધીમાન સાધુઓને એમ લાગે કે, ધાર્મિક સ્વનતતાના મોહક મધારણ નીચે ચાલતી એક વિમના એક લાખ પશુઓની કતલ અને રેગરેર મરણતાથી પહોંચી શકે એવી દારૂની પગમો અને એની ગ્રાથે માથે વધેલા વેશ્યાવાડાઓની દાગ સુદગ જૈનધર્મના વારસાનો ચોમેર નાશ થઈ ગયો છે, તો પછી આજની માધુસૂત્રાનો શો ઉપયોગ કવો એ પ્રશ્નનો નિકાલ તેઓ કરી શકશે જૈન માધુઓને સમ વ્યમનનો ત્યાગ કરાવવા જેટલું બીજું પ્રિય કામ નથી હોતું એમની સામે આવનાર નાનકડા શા વર્ગમાં આ પગલે દરણપણ કશું જ નથી, એટલે તેમનું કર્તવ્યક્ષેત્ર કૃતિ પીઠ પાસે અને કાનો પીનારાઓના લતાઓમાં ઉભું ચાલે છે આજે દારૂનિષેધની પ્રવૃત્તિમાં જે લોકો કામ કરે છે તે બધા કરતાં એ બામતમા સિદ્ધહસ્ત થયેલા જૈન માધુઓ વધારે મારી રીને કળી રહે એ

દેખીતુ છે અત્યંત દુર્લભ માન નરકના ચિત્રો બતાવીને કે સ્લોકો સંભળાવીને એ કામમા વધારે સફળતા મેળવી નહિ શકાય એમા સફળતા મેળવવાની સામગ્રી ધણી નથી હોતી મર્દ જ એ બંધીને અબમામ કંગાથી જૈન સાધુઓમા છાતું લોહી વહેશે અને તેઓના ચહેરા તેજસ્વી બનશે

કેટલાક કહેશે કે 'સાધુઓ પામે કાર્ત્ત આને તો તેઓ સમજાવે, અથવા એના સમજાવના લાવક માણસોને તમે માધુ પામે પકડી લાવો તો સાધુઓ ખુશીથી અને છુટથી સમજાવે પણ સાધુઓ જે પોતાના શાન બુવનમા જ દામ કરના આવ્યા છે તેઓ પાંડે પીનારાઓની વસ્તીઓમા કે બીજે બધારે ક્યા જાય, એ એમને ન થોમે અને ધર્મની હબના પણ થાય' આ કહેનારે જૈન સાધુ મંથ્યનો હનિહાસ જાણે જ નથી ખરા પરાક્રમી અને શક્તિશાળી જૈનસાધુઓ તો રાજસભાઓમા પહોંચ્યા છે, રાજમહેલોમા ગયા છે મોટાનોટા સેનાધિપતિ અને બીજા અમલદારોને ઘરે તથા નરકરોની છાવણીઓમા ગયા છે, અને સેકડો માનુઓ બસનચસ્ત લોહોની વચ્ચે પનોચ્યા છે અને એમણે એમ કરીને જ પોતાનો ધર્મ વિસ્તાર્યો છે એકિ ન હોવાનું હિંમત હોવાનું કશુમલુ એક વાત છે અને એ નબળાઈને ધમનું અગ માનવું એ બીજી વાત છે એટલે અત્યાગની દિલ્લ્યાનમા હિંમત મેળવી બીજા કેટલાય સાધુ-મર્મા ત્રા ન કર્તવ્યોને બાલુએ મૂળીએ તો પણ દારૂનિષેધની દિલ્લ્યાન એરી છે કે જે માટે પોતાના નૈતિક નારસાની દરિએ, સામાજિક ધર્મની દરિએ દેસમા રૂવવા અને દેસનું લુણ ખાવાની દરિએ અને છેવટે શુદ્ધ આધ્યાત્મિક દરિએ પણ જૈન સાધુમંથ્યાએ જાહેરમા આવી દેશકાર્યમા ફાળો આપવો જ જોઈએ

કાર્ત્ત કહે છે કે 'આવા લૌકિક મર્મમાં જૈન સાધુઓ પડે તો એમનો આધ્યાત્મિક ઉદ્દેશ ન પડે' આમ કહેનાર આધ્યાત્મિકતા

છે એ મમજ્ઞતા જ નથી આધ્યાત્મિકતા એ કાંઈ એક મકાનમાં અથવા એક રૂઢિમાં અથવા એક ચોક્કસ બંધનમાં નથી હોતી, નથી ગ્રહી શકતી, ઉનદુ ધણીવાર તો યુગગાંધી જય છે જો આધ્યાત્મિકતા જીવનમાં હોય અથવા માથે જ લાવવી હોય તો તેનો કોઈ પણ માથે વિરોધ નથી કુદુમમાં રહીને, સમાજમાં ગ્રહીને અને રાજ્ય પરચામાં લાગ લઈને પણ આધ્યાત્મિકતા સાધી શકાય પોળી શકાય, અને એ બધાથી છુટીને પણ ધણીવાર ન જ સાધી શકાય મૂળ વાત એ કે આધ્યાત્મિકતા એ અંતરની રમ્મ છે, વિચાર અને ચારિત્રમાંથી આવે છે, જેનો બાહ્ય કોઈ વસ્તુ સાથે વિરોધ નથી અલગત આધ્યાત્મિક જીવનની કળા બાજુની જોઈએ અને એની કુચી લાધવી જોઈએ આપણે ધણીવાર આધ્યાત્મિકતાને નામે પુરુષાર્થનો અને સત્પુરુષાર્થનો ધાત કરીએ છીએ મત્પુરુષાર્થ કરે એટલે આધ્યાત્મિકતા પામે જ છે વગર નોતરે હોવી જ છે લોકોને દારૂ પીતા ગોડવવામાં, દારૂ વેચનારને તેમ કરતા ગોડવવામાં (અને તે પણ અહિંસા ને સત્યદ્વારા) મત્પુરુષાર્થ નહિ તો ખીન્ન શું છે એનો જવાબ કોઈ આગમધર આપશે ?

વળી અત્યારે છેલ્લા ત્રીસ-ચાલીસ વર્ષનો સામુદાયનો ઈતિહાસ આપણને શું કહે છે ? તેમની આધ્યાત્મિકતાનો પૂરાવો તેમાંથી કેટલો મળે છે ? છેલ્લા દસ વર્ષને જ લ્યો જો પક્ષાપક્ષી, કોર્ટબાજી, માળગચોય અને બીજી મકુચિતતાઓને આધ્યાત્મિકતાનું પગિણામ માનીએ તો તો અનિચ્છાએ પણ કશું નહીં પડશે કે સાધુસંસ્થામાં આધ્યાત્મિકતા છે અથવા વધતી જાય છે એકમાત્ર દેશહિતના કાર્યમાં કોઈ જ ફાળો નહિ, અને બીજામાં આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિ પણ નહિ એમ બન્ને રીતે દેવાળું કાઢીને કોઈ પણ ત્યાગી મર્યા માનવેટ ટકી શકે નહિ એટલે આવી હજારો વર્ષની મહત્ત્વની અને શક્તિમય સાધુસંસ્થાને પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવા ખાતર અને લોકોમાં

માનભેર હેવા ખાતર પણ આજની ચાલુ પ્રવૃત્તિમાં પોતાનો વિશેષ ઉપયોગ વિચારે જ છુટકો છે

કેટલાક એવા બીજા પણ દેશની દૃષ્ટિએ મહત્વના અને સાધુઓ માટે સહેલા કામો છે કે જેને ત્યાગી ગણુ અનારાસે કરી શકે દા ત. (૧) વહીસો અને બીજા અમલદારો જે મરમરી તત્તના અન્યાયનું પોષણ કરી રહ્યા હોય તેમને એ બાબતમાં સમજાવી એમાંથી ભાગ નેતા અટકાવવા (૨) પોલિસો અને સિપાઇઓ જેઓ આ દેશનું ધન છે, આ દેશના છે અને આ દેશમાં જ રહેવાના છે તેઓ ફક્ત નજીની નોકરી માટે અન્યાય ન કરે જુદું ન બોલે ખુશામત ન કરે, જે નહિ અને દેશની સામાન્ય જનતાથી પોતાને અજાગા ન માને એવી નિર્દોષ વસ્તુ પ્રેમ અને મરથી તેમને મમજાવવી (૩) કેળવણીનો સાર્વત્રિક પ્રચાર કરવામાં જે ત્યાગી સ્વયંસેવકોની અપેક્ષા ગ્રહે છે તે પૂરી પાડવી આ સિવાય બીજા પણ દિતકારી કામો છે, પરંતુ જે સાધુમરથા એક બાબતમાં સક્રિય થશે તો બીજા કાર્યો અને ક્ષેત્રો એમને આપોઆપ સૂઝી આવશે અને મળી આવશે

જો આત્યારની વ્યાપક દિલ્લચાનમાં જૈનમાધુષો સ્થિતતા અને શુદ્ધિપૂર્વક પોતાનું સ્થાન વિચારી લે પોતાનો કાર્યપ્રદેશ બાકી લે, તો સારું મળેલ આ તકનો લાભ ઉઠાવવા સાથે તેમના જીવનમાંથી કુદ્રતાઓ ચાલી જાય કનહો વિરમે અને નજીની બાબત પાછળ ખર્ચાની અપાર શક્તિ અને કૃષ્ણતો લાખોનો ધુમાડો અટકે અને એટલું તો દેશનું કંઈક થાય જેમાં જૈનસમાજનું કલ્યાણ તો પડેતું જ ગ્રહેતું છે

ઉપગ્રન્થ કર્તવ્યો કેવળ જૈનસમાજની દૃષ્ટિથી પણ વિચારવા અને કરવા લાયક છે એટલે થોડી શક્તિવાળા ત્યાગીઓ એ જ કાર્યોને નાના ક્ષેત્રમાં પણ કરી શકે

ને કે ખામ પશુસજ્જનો પ્રમંથ હોઈ અને તેમા પણ હાજર થયેન જનતા મોટે ભાગે સ્વેતાબર હોઈ મે, સાધુસંઘ વાપરેલો છે કે જે જૈનમમાજ સાથે જ મુખ્ય મનુષ્ય ધગવતો હોય તેમ સ્થૂળ રીતે હાજરો પણ આ માટુ કથન મર્યાપિત ક્ષેત્રપત્ત્વે હોવા છતાં બધા જ સપ્રત્યયના અને બધી જ જાતના ત્યાગીઓ માટે છે ખામ કરીને દિગબર સમાજ કે જે જૈનસમાજનો એક વગદાર ભાગ છે તે તો માગ લઈ બહાર નથી જ, એ સમાજમાં આજે સાધુમઝ્યા સ્વેતાબર સમાજ જેવી નથી દમણા દમણા જે પાંચ પચીસ દિગબર સાધુઓ થયા છે, તેને બાદ કરીએ તો તે મમાજમા માધુસૂત્રાનો ઘણી સદીઓ થયા અત જ આવેલો છે તેમ છતાં એ મમાજમા માધુસૂત્રાની જગ્યા બદાગક, એકકો અને બહારવારી તેમજ પડિતોએ લીધેલી ■ એટલે એ બધાને લખીને પણ આ કથન છે કારણ કે સ્વેતાબર સમાજના થબ મનાતા સાધુઓની પેઠે જ, િગબર સમાજમાં બદાગક, પડિત વગેરેના વર્ગ થબરૂપ મનાય છે અને એ પણ લગભગ મમાજ તેમજ રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિએ પશ્ચાત્તાતમસ્ત થઈ ગયેલો છે સ્વેતાબર હો કે દિગબર, જેઓ પોતાને ધાર્મિક નહિ તો ઓછામાં ઓછુ ધર્મપથ ગામી શુરૂ અથવા શુરૂ જેવા માને છે અને બીજા પાસે મનાવે છે, તે જે વર્તમાન આદિનનમાં પોતાનુ સ્થાન વિચારી, અંદોઅંદરના કવડાઓ નહિ હોડે, નજીવી બાબતને મહત્ત્વ આપતા નહિ અટકે, અને સ્થૂળ ચિહ્નોમા તેમ જ બહારની વસ્તુઓમા ધર્મ મમાયાની નાશકાગક બ્રમણામાંથી નહિ છુટે તો શુદ્ધની બાપામાં મમજનુ નોઈએ કે તેઓ ભગવાન મહાનીગના ધમ્મવાદ એટલે ધર્મવાગ્માના ભાગીદાર નથી, પણ આમીષદાય એટલે ધર્મનિમિત્તે મળી શકે એટલા ભોગના ભોગવનારાઓ છે

ઉવટે દેશની મહેનત મજૂરી અને ભક્તિ ઉપર જીવતા પચાસ
 વાખ જોટવા બાવા ફકીરો અને સતોને પણુ જરા ટહી દધએ
 મહાસભા લાખો મમે સ્વયસેવકો માગે ॥ સ્વયસેવક વધારે સહન
 શીન ત્યાગી અને બીનબસની તેમ જ કુદુનકની નાની ફિકર વીનાનો
 ભોવો જોઇએ આ ગુણો એ ત્યાગી વગમા વધારે હોવાની ઉમેરે રહે
 રહે છે જનતા એટલે તેમનો ભક્તગણ કુખી છે અને દરિદ્ર છે તે
 ગુરુઓ પામે આ બીડના વખતમા મદદ માગે છે અત્યારે એ
 ગુરુવગ જો સ્વયસેવકની શાત અને સુખી ગાદીઓ છોડી દે તો
 જ તેમની ગાદીઓનો સનામની છે તેમનું તપ અને તેમનો ત્યાગ
 હવે તેમના મોઢામા કચગાઈ ગયો છે નાશ પામ્યો છે હવે તો એ
 તપ એ ત્યાગ જેઘમા જ અને મહાસભાના નિરનિત રાજ્યમા જ
 જીવી શકે તેમ છે એ વાત આ વિશાળકાય યુધિર્મંભાથી તેમણે
 ચીખી લેવી છે પોતાના ધર્મનું વામનરૂપ બલ્લી તેમણે તપક
 રૂપ કરવું જ જોઇએ નહિ તો એ વામનપણુ પણુ મ છુતે રાગ્ય છે

તા ૨૬-૮-૦૦

સુખનાલ

વિશ્વમાં દીક્ષાનું સ્થાન

અને તેના ઉપયોગ

દીક્ષા એટલે માત્ર ધર્મદીક્ષા એટલો જ અર્થ નથી તેના અનેક પ્રકારો છે શાસ્ત્રદીક્ષા એટલે શાસ્ત્ર ભણવા માટે દીક્ષા લેની, શસ્ત્રદીક્ષા એટલે જૂના વખતમાં ધનુર્વેદની અને વળી બીજી સમયે બીજા શાસ્ત્રોની તાલીમ મેળવવા દીક્ષા લેની તે યજ્ઞદીક્ષા પણ છે અને તેને યજ્ઞ કરનાર યજ્ઞમાન અને તેની પત્ની સ્વીકારે છે ગાંધ્યદીક્ષા પણ છે ગાદીએ આવનાર ગાંધીએ આન્યાથી માડી, જ્યાં સુધી રાજ્યસૂત્રો હાથમાં રાખે ત્યાં સુધી તે એ દીક્ષામાં બધાયેલો છે વિગેય સુ, વિવાહની પણ દીક્ષા છે વિવાહના ઉમેદનાર વધૂવગ્ને પણ એ દીક્ષા લેવો પડે છે આ બધી દીક્ષાઓ કાંઈ કલ્પિત કે આધુનિક નથી એનો બહુ જ જૂનો ઇતિહાસ છે અને ભગવાન મહાત્મા પહેલાં હજારો વર્ષોથી એ બધી દીક્ષાઓ ચાલતી આવી છે, અને હજી પણ એક અથવા બીજા રૂપે ચાલે જ છે ધર્મદીક્ષા એ બધી દીક્ષાઓમાં જુદી છે

દીક્ષા એટલે ભેખ લેવો, મન્યામ કે કુટીરી ધારણ કરવી. ભેખ એટલે અમુક ખાસ ઉદ્દેશ માટે કુટુંબ અને મમાજના, અને ધણીવાર તો દેશ સુદ્ધાના બધનો પણ ડીના કરવા પડે છે, અને કોઈ કોઈ વાર છોડવા પણ પડે. સ્વીકારેલ ઉદ્દેશને સાધવામાં જે બધનો આડે આવતા હોય તે બધનો છોડના એ જ ભેખનો અર્થ

છે આજે પણ પ્રજાવણી મેળવવા હોકાગમોને પોતાના કુટુંબકર્મીના બધનો છોડી બોર્ડી જ ફાલેજ અને ઘણીવાર પરજેશના વિવાહયોના બધનો સ્વીકારવા પડે છે ઉદ્દેશની જેટલી મર્યાદા તેટલો જ દીક્ષાનો કાળ તેથી વિવાહદીક્ષા બાર કે ૫૨ વર્ષ સગી પણ ચાલે અને પછી વિવાહ મિલક મે પાછા ઘેર અવાય, જૂની દમે ગહેવાય બીજી બીજી દીક્ષાઓના સમયે પણ મુકરર છે એ રીતે વિવાહદીક્ષાનો અવગેય એટલો રહ્યો છે કે ફક્ત સમયે દિવસે વધુવર અમુક વ્રત આચરે અને એટલું બધું સ્વીકારે આ બધી દીક્ષાઓને સમયની મર્યાદા એટલા માટે છે કે દીક્ષાઓનો ઉદ્દેશ અમુક વખતમા સાધી લેવાની ધારણા પહેનેથી ન રાખવામા આવેની હોય છે પણ ધર્મદીક્ષાની બાબતમા વસ્તુસ્થિતિ જુદી છે

ધર્મદીક્ષાનો ઉદ્દેશ જીવનની શુદ્ધિ છે અને જીવનની શુદ્ધિ ક્યારે સિદ્ધ થાય અને પૂર્ણ શુદ્ધિ ક્યારે પ્રાપ્ત થાય એ કાંઈ નક્કી નથી તેથી ધર્મદીક્ષાપત્રને સમયની મર્યાદા મુકરર નથી કા મર્યાદાની બાબતમા જે વાત જોવાની રહે છે એક તો ધર્મદીક્ષા ક્યારે એટલે કઈ ઉંમરે લેવી, અને બીજી વાત એ છે કે એ પૂર્ણાંતિ કેટલે વર્ષે થાય શરૂઆત કરવાની બાબતમા એક પ નથી કિશીયન ધર્મમા રોમન કેથોલિક મત્રદાય નાની ઉંમરના નાની ઉંમરના બાળકોનો દીક્ષા આપી દેવામા માન્યતા અને છે પણ એમ કવચિત્ ક્વાચિત્ મનાય છે ઇસ્લામ ધર્મમા એટલું મધ્યન છે કે ફકીરીના ઉમેત્વાર ઉપર કાઈના નિર્વાહની જવાબદારી ન હોય તો તે ગમે તે ઉંમરે પણ ફકીરી ધારણ કરી શકે છે મ કાઈ વડીલોની કે બીજા તેવાની સેવા કરવાની જવાબદારી હોય ગમે તેટલી મોટી ઉંમરે પણ એ જવાબદારીમાથી છટકી ફકીરી સેવાની છુટ નથી આર્થદેશના જીવિત ત્રણ જૂના સપ્રદાયોમા પહેલા સાદાણુ સપ્રદાય લઈ આગળ ચાલીએ એમા આશ્રમનય હોવાથી અહીં ચર્ચાતી ધર્મદીક્ષા, જેને મન્યામાશ્રમ કહી શકાય

દગતી ઉમરે જ લેવાની પરવાનગી છે પહેલાં પચીસ વર્ષ બ્રહ્મચર્યા-
શ્રમમા જાય પછીનાં તેટલા વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં જાય લગભગ પચામ
વર્ષે વાનપ્રસ્થ થવાનો વખત આવે અને છેક છેલ્લી જીવગીમા જ
તદન (પૂર્ણ) સન્યાસ અથવા તો પરમહસ પદ લેવાનું વિધાન છે
ચતુરાશ્રમધર્મો બ્રાહ્મણસપ્રત્યાયમાં, બાલ્યાવસ્થામાં કે જુવાનીમાં
સન્યાસ નથી લેવાતો કોઈએ નથી લીધો અથવા તેનું વિધાન નથી
એવું કોઈ ન સમજે, પણ એ સ્થિતિ એ સપ્રત્યાયમા માત્ર અપવાદરૂપ
હોઈ સર્વસામાન્ય નથી મામાન્ય વિધાન તો ઉમરના છેલ્લા ભાગમાં
જ પૂર્ણ મન્યાસનું છે જ્યારે અનાશ્રમધર્મો અથવા તો એકાશ્રમધર્મો
બૌદ્ધ અને જૈન સપ્રત્યાયમાં તેથી ઉપર છે એમાં પૂર્ણ સન્યાસ કરો,
અથવા બ્રહ્મચર્ય કરો, એ એક જ આશ્રમનો આદર્શ છે અને
ગૃહસ્થાશ્રમ કે ત્યાગપછીની વચલી સ્થિતિ એ અપવાદરૂપ છે, તેથી
બૌદ્ધ અને જૈનમંપ્રત્યાયમાં મુખ્ય ભાર મન્યાસ ઉપર આપવામાં આવે
છે અને બ્રાહ્મણસપ્રત્યાયમાં એ ભાગ પરેશા તો ગૃહસ્થાશ્રમ ઉપર
આપવામાં આવે છે બ્રહ્મચર્યાશ્રમ વિષે ચતુરાશ્રમધર્મો અને
એકાશ્રમધર્મો સપ્રત્યાયો વચ્ચે કશો ભેદ જ નથી, કારણ કે એ બન્ને
કાટાઓ બ્રહ્મચર્ય ઉપર એક સરખો ભાગ આપે છે પણ બન્નેનો
મતભેદ ગૃહસ્થાશ્રમમાંથી શરૂ થાય છે એક કહે છે કે બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં
મમે તેટલી તૈયારી કરવામાં આવે છતાં ગૃહસ્થાશ્રમના આવાત
પ્રત્યાવાતોમાંથી અને વિવિધ વાસનાઓના ભરતીઓટમાંથી પસાર
થઈ, ત્યાગની તીવ્ર અભિલાષા આત્મા બાદ જ સન્યાસાશ્રમમાં જવું
એ સલામતી ભરેલું છે બીજો કહે છે કે ગૃહસ્થાશ્રમના જાળમાં
ફસ્યા એટલે નીચોવાઈ જવાના, તેથી બધી શક્તિઓ તાજ અને
જાગતી હોય ત્યારે જ સન્યાસ કુળદ્રૂપ નીવડે માટે બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી
જ સીધો મન્યાસાશ્રમ સ્વીકારવામાં અથવા તો બ્રહ્મચર્ય અને
સન્યાસ બન્ને આશ્રમોનું એકીકરણ કરવામાં જ જીવનનો મુખ્ય
આદર્શ આવી જાય છે આ મતભેદ જમાના જૂનો છે અને એની

ગમતરી તેમ જ તીખી ચમોચો પણ શાસ્ત્રોમાં મળે છે અને સ્થિતિ છતાં એટલું તો જાણવું જ જોઈએ કે મૌદ્ધ અને જૈન સંપ્રદાયની આમાન્ય જનના ચતુર્ગ્રમધમનું નામ આખ્યા સિવા પણ તે ધર્મને હવનમાં તો પામે જ છે એ જ રીતે બ્રાહ્મણસંપ્રદાય એગ્રમધર્મનો સ્વીકાર ન હોવા છતાં પણ એ ધર્મનું સ્વીકારનું વ્યક્તિઓના દાખવા મળી જ આવે છે.

આટલી તો મન્યાસના પ્રાગબ્ધી ઉમર પરત્વે વાત થઈ હો એની પૂર્ણાવૃત્તિ તરફ વળીએ બ્રાહ્મણસંન્યાસ સ્વીકાર્યા પછી હવનપત્ર ધોઈને કે વો જ પડે છે હવન પડેલા તેનો અત આવી નથી મૌદ્ધ અને જૈનમ યામ નાની ઉમરમાં પણ સ્વીકારવામાં લે આવે છે પણ બને વચ્ચે તફાવત છે તે તફાવત એ છે કે મૌદ્ધ વ્યક્તિ મન્યામ લેતા વખતે હવનપર્વનનો સંન્યામ લેવા બંધાયે નથી તે અમુક નામનો અમુક વર્તિતો મન્યામ લે અને તેમાં જ પડે તો તેની મુત વધારો જન અને કલ્યાણ આહવન મન્યામ પુણવાની પ્રતિજ્ઞા પણ લે અને જો મન પડે તો સ્વીકારેલી દે મુત પૂર્ણ થતા જ તે પાટો ઘેર મૃદચ્ચાગ્રમમાં આવે એટલે મૌદ્ધસંન્યામ એ માનસિક સ્થિતિ હિપ્ત અવસ્થિત છે મન્યામ લેનારને એ મારફત મનોપ હાથે તો તેમાં આહવન રહે અને એ જનના નિયમો માટે ઉલ્લાસની શક્તિ ન હોય તો પાટો ઘેર પણ કર જ્યારે જૈનસંન્યામમાં એમ નથી એમાં તો એકવાર-પછી બંને પાસે કે આઠ વર્ષની ઉમરે અથવા તો એવી વર્ષની ઉમરે-સંન્યામ લીધો એટલે તે મરણની દેશી ઘણું મુખી નભાવેલા જ પડે દૂકમાં જૈનદીક્ષા એ આહવન દીક્ષા છે એમાંથી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે તો હવતા મુખીમાં જટકી શકાય જ નહિ.

બ્રાહ્મણમંત્રણમાં બાળ અને તરુણ ઉમરે પરમહસનું વિધાન ખાસ ન હોવાથી એમાં મ યાસ દોડી, પાછા ઘેર લાગવાનું દાખનાઓ વિ હ બને છે અને જ્યારે એવા દાખલાઓ બને પ

ત્યારે એ સુન્યામ છોડી પાછા ફરનારની પ્રતિષ્ઠા, એ મમાજમા
કામ નથી હોતી જૈનમમાજમા બાહ્ય અને જીવાનીની અવસ્થામા
દા, વગી ખામ કરી જ્ઞાન અવસ્થાઓમા સુન્યાસ આપવાનું કાર્ય
શસ્ત્ર મનાવાથી અને એ કામને વધારે ટેકા અપાવાથી, એકદર
ને સુન્યાસ છોડી જે પાછા ફરનાર પ્રમાણમા વધારે મળી
પાવે છે અને જે દીક્ષા છોડી પાછા ફરતા હોય છે તેઓનું પાછું
માજમા માનપૂરેક ગેરુ અને જીવજી લગલગ મુકેત થઈ જાય છે ફરી
અભિ દીક્ષા લે તોપણ એકવાર દીક્ષા ડોળ્યાનું સરમીંદુ ક્ષત્રક તેના કપાળે
પને બકનોની ખાનગી ચર્ચામાં ન્દો જ જાય છે મયમ પાળવાની પોતાની
મર્યાદાને લીધે અથવા તો બીજા કોઈ પણ કારણમર જે માણસ
જ પાછો ફરે, અને જે રૈરાદિક જીવ ગાળવા માગે તેને તો તેમ
જવા માટે દેવની મદદ મેળવના જેટની મુશ્કેલી પડે છે તે ગમે
તેનો નીરાગ અને કમાઈ પણ હોય છતાં તેને કોઈ કન્ન ન આપે,
માપના મોકાયાય વળી એને ધરોધાપો કંવામા પણ ખામ
ગીને પ્રતિષ્ઠિત અને તેમાં પણ ખામ કરીને ધાર્મિક
જેતોમા જવુ અને ગેરુ મુકેત જેવુ થઈ જાય છે દીક્ષા
છોડી શૂદ્રવાશ્રમમા પ્રામાણિકપણ આવવા છુટ્તનાર માટે ગરતો
તેવાવાગે હાવાથી જાવા લેખિમા જેઓ અમાધારણુ તેજ અને
પ્રતિભાવાળા નથી હોતા તેઓ પોતાની વામનાઓ માટે અનેક આડા
સ્તા લે છે કાંઈ સાધુવપમા જ રહી અનેક જાતની બજતાઓ
મદાવે છે અને માનપાત તેમજ ભોજન મેળવે જાય છે કોઈ વગી
મે વેપ છોડી પોતાના ઇષ્ટ પાત્રને લઈ ગમે ત્યાં શુપચુપ છટકી
જાય છે કાંઈ ખુટ્ટી રીતે વિધવાવસ કરે કે અથવા તો ખીજી જ
રીતે ક્યારેક લમગાડ બાવે છે એકદર ગીતે જોતા દીક્ષા છોડનારની
મમાજમા પ્રતિષ્ઠા ન હોવાથી એવી અર્થાત્તઓની સજ્જિત મમાજમા
કાંઈપણ કામ માટે યોગ્ય રીતે નથી ખર્ચાની જો તેની અજ્ઞિતો
બીજા મમાજમા દાખલ ન થઈ હોય અને ખૂન રક્તિસપત્ર હોય
મે તેમના તરફથી સમાજ પોતાની શુદ્ધિપૂર્વક કાયરો લેવાનો શક્તી

નથી બૌદ્ધસપ્રદાયમાં એમ કે જ નહિ એમાં તો મોટા મોટા રાજાઓ વૈભવશાળીઓ અને બધા ગૃહસ્થો મોટે ભાગે એકવાર ભિક્ષુ હસ જાણીને પણ પાછા દુનિયાતરીમાં પડેલા હોય છે અને તેમનું મન પાન ઉવડુ વધેલું હોય છે તેથી જ તો એ સપ્રદાયમાં ભિક્ષુ છોડી ઘેર આવનાર પોતાનો જીવનને માટે અગર તો સમાજને માટે શાપરૂપ નથી નીવડતો ઉવડું તેની બધી જ શક્તિઓ સમાજના કામમાં આવે છે દીક્ષાત્યાગ પછીની આ રિયનિ આજના ત્રિપદપદમાં ખામ ધ્યાનમાં ગ્રાહી ને એ

જે કે વિષય બધીને જ વિશ્વમાં દીક્ષાનું સ્થાન " કે ગણેનો છે છતાં આજના પ્રમુખ પ્રમાણે તો એની ચર્ચા પરિમિત જ છે એટલે જૈનધર્મમાં દીક્ષાનું સ્થાન એ જ આજની ચર્ચાની મુખ્ય નેમ છે જૈન દીક્ષાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ અથવા તો એની અનિવાર્ય રીત એક જ છે અને તે જીવનશુદ્ધિની જીવન શુદ્ધ કરવું એટલે જીવન છે તેનો સમાજ અને વિશ્વ સાથે શો જોડાય છે તે વિચારવું અને એ જોડાયેલા પછી જે જે વાસનાઓ અને મનો તેમ જ સંકુચિતતાઓ પોતાને જલ્પાઈ હોય તે બધીને જીવનમાંથી કાઢી નાખવી અથવા તો એ કાઢી નાખવાનો પ્રયત્ન એવો જૈન દીક્ષા લેનાર સમાજ લોક કે દેશના કોઈપણ કામને કા ન કરે ? વ્યાવહારિક કે પારમાર્થિક મનાતા કામ પણ કામને કા ન કરે ? છતાં એટલી એ રીત અનિવાર્ય રીતે રહેતી જ છે કે તેણે જીવનશુદ્ધિનું જ મુખ્ય લક્ષ્ય રાખવું અને જીવનશુદ્ધિને હાથમાં રાખીને જ પ્રવૃત્તિ કરવી દીક્ષાનો નિયાર કરતી વખતે જો એના આ મૂળ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીએ તો આજની ચર્ચામાં બહુ જ સરળતા થશે

એક જમાનો એવો હતો કે જ્યારે જાતિપરત્વે જોતોમ દીક્ષાની તકરાર હતી અને તે તકરાર કાઈ જોવી તેવી નહિ પણ બારમાં બારે હતી એના બન્ને પક્ષકારો સામસામા મહાભારતના કોરવ પાંડવ સૈનિકાની પેઠે બૃદ્ધબદ્ધ ગોઠવાયા હતા એની પાછળ

એ કોડા પડિતો અને સાગી વિદ્વાનો રોકાતા, શક્તિ ખર્ચતા અને પોતપોતાના પક્ષની મત્યતા સ્થાપવા ખાતર રાજસભામાં જતા અને ગળ્યાથ્રય તેમજ તેવો બીજો આથ્રય બીજી કોઈ ગીતે નહિ તો હેવો મન, યન, તન, વતીકગણુ જ્યોતિષ અને વૈદ્યની ભ્રમણા દ્વારા પણ મેળવતા વળી સ્ત્રી દીક્ષા ન જ લઈ શકે અને એ પુરુષની જે જ અપૂર્ણપણે લઈ શકે એટલો જ દીક્ષાપત્રે આ ઝાડો નહનો પણ બીજા અનેક ઝંઘડા હતા દીક્ષિત વ્યક્તિ મોગર્ષી રાખે, ગૃધર્ષી રાખે, બ્યાકર્ષી રાખે કે હિનનું તેવું કાઈ સાધન રાખે વળી વિક્ષિત અમ્તિ કપડા ન પહેરે અગર પહેરે, અને પહેરે તો ધોળા પહેરે કે પીળા, વળી એ કપડાં કને ધૂવે જ નહિ કે ધૂવે પણ ખગ વળી એ કપડા કટલા અને કુડાં રાખે, આ વિષે પણ મતભેદો હતા, તકરારો હતી પક્ષાપચી હતી અને વિદ્વાનો પોતપોતાનો પક્ષ સ્થાપવા શસ્ત્રાધો કરતા અને ઐયો લખતા ત્યારે જાપાં તે ન દતા, પણ તાડપનો અને કાગળો ઉપર લખાતું ખૂન દ્રવ્ય એ તકરારોના શસ્ત્રો જુદાં તાગીએ તો એક મોટો દગલો થાય આજે કોનેનેમાં અને ખાનગી વિદ્યાભયોમાં એ ઐયો સિખવવામાં આવે છે, પણ એ સિખનારને એમાં ભૂતકાળના તર્કો અને દલીલોના મુડા ચીરવામાં વિશેષ રસ નથી આવતો તેઓ જો તર્કગમિક અને ભાષાભાષિત્યના ગસિક હોય તો પોતપોતાના વડવાઓની પ્રશસા કરી કુલાઈ જાય છે અને જો ઇતિહાસરસિક હોય તો ભૂતકાળના પોતાના પૂર્વજોએ આવી આવી કુલ ખાનગીમાં ખર્ચેલ અસાધ્ય ગુણો અને કીમતી જીવનનું રમરણ કરી માન ભૂતકાળની પામરતા ઉપર દમે છે પણ પોતા ઉપર ચડેલા અને સસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાનો વેધ પહેરેલા તેમજ શાસ્ત્રનું સુર નામ ધાગણુ કરેલા આ કુલ દલદોને નિ સાર જોનાર આવતો તરુણ વર્ગ, અથવા તો કેટલોક જુદો વર્ગ વળી એક દીક્ષાની બીજી મોહનીમાં પડ્યો છે એ મોહની એટલે હિમગ્ની અને સમતિ પૂર્વક દીક્ષા લેવા ન લેવાની અભ્યાગના જાપાંઓને અને તેના વાચનાગઓને

ભૂતકાળના દીક્ષાપરત્વે સ્ત્રીનો અવિકાર હોવા ન હોવાના, અથ
ચિહ્ન રાખવા ન રાખવાના જૂના અધ્યક્ષો નીરમ લાગે છે ખ.
પણ એમની પરાપૂર્વથી અથડા માટે દેવામણી સ્થૂળ વૃત્તિ પ
નવો અથડો માગી જ છે છે તેથી જ તો આ હિમર પરત્વેનો અ
સમતિ પરત્વેનો મજેદાર અથડો દિશે થયો છે અને તે વિકલેષ
જાય છે માત્ર જાપાઓમા આ અથડો મર્યાદિત ન રહેતા રાજદ
સુદા પડેલો છે જૂના વખતમા ગજદરનાર માત્ર બન્ને પક્ષો
સ્વર્ગ કરવાનું સ્થાન હતું અને દારજિતનો નિકામ વાદીની કુશળ
ઉપરથી આવી જતો પણ આજનો રાજદરનાર જુદો છે એમા તર
ચડો એટલે જ ને પક્ષગારોની જુદિની વાત જ નથી રહેતી પક્ષની
સત્યતા અથવા પક્ષકાર વાદીની જુદિમત્તા પૈસાની કોમળી આ
દનાઈ જાય છે એટલે જે નાણા વધારે હર્ષ તે જિત ખરીદી દો
રાજતત્રનો આ અભિરવતત્રતાવિવચક ગુણુ બધે જુદિમાને
મને રાજ્યકર્તાઓ માટે વાલ્કાલ હા પણ જૈનસમાજ જે
કુદ અને હતામ સમાજ માટે તો એ ગુણુ નાશક કે જ નીવડો
જાય છે

અસારે બે પક્ષો છે બન્ને દીક્ષામા તો માને જ છે રીમાડ
સ્વરૂપ અને દીક્ષાના નિમમો વિષે બનેમા કોઈ ખામ મૂતલેક નથી
બનેનો મતલેક દીક્ષાની શરૂઆત પડતે છે એક કહે છે કે બને
આઠ કે નવ વર્ષનું બાળક હોય તે પણ જૈનનીક્ષા, જીવનપર્યંતની લક
શકે અને એવા બાળકો ઉમેલ્વાર મળી આવે તો ગમે તે રીતે
તેઓને દીક્ષા આપવી એ ચોગ્ય છે તેમજ તે કહે છે કે સેજ કે
અદાર વધે પહોચેલા તરુણ કોઈની પરવાનગી લીધા સિવાય, માતા
કે પતિપત્નીને પૂછ્યા સિવાય તેમની દા સિવાય પણ દીક્ષા આ
શકે અને તેવા તરુણો મળી આવે તો દીક્ષા આપવી
નેઈએ ધણીવાર તો આ પક્ષ બાળ ઉમેલ્વારો ન હોય તો તે
ઉમેલ્વારોને કૃત્રિમ રીતે ઉશ્કારી તેમને ચિરે ધર્મમુકુટ પહેરાવવા

પ્રયત્ન પણ કરે છે બીજાને પણ કહે છે કે બાળકને તો દીક્ષા ન જ આપવી જોઈએ, અને તરુણને દીક્ષા આપવી હોય તો એના વાતી વારસદારો અને ખાસ લાગતા વળગતા તેમજ ધ્યાનિક મઘની પરવાનગી સિવાય તે આપવી ચો-ચ નથી જ-જે પક્ષકારોની પોતપોતાની દલીલો છે અને એ મોટા પક્ષ ધણીવાર કેટલાકને લાગે છે પહેલો પક્ષ, બાળ અને તરુણવયમા દીક્ષિત થઈ સમાજમા પ્રતિષ્ઠિત થઈ ગયેલ, અને કાર્ષક આરુ કામ કરી નામના કાળી ગયેલ તેમ એવી કેટલીક જૂની માધુ ન્કિતઓનાં અને વર્તમાન માધુ ન્કિતઓના નામે પોતાના પક્ષની પુષ્ટિમા ટાંકે છે જ-જે પક્ષ કાચી ઉમરે અથવા અમમતિથી અપાયેલ દીક્ષાના માગ પરિણામો પોતાના પક્ષની પુષ્ટિમા ટાંકે છે, અને તદ્દન બ્રહ્મ થયેલ કે ગિયિલ થયેલ ન્કિતઓના નામે પણ કોઈકવાર સૂચવે છે પણ એ જ-જેનાથી એ પક્ષ જોઈએ તેવી માત્રી અને પૂરી માદી તંબાર કરી લેકા સામે નથી મૂકતો જ-જે પક્ષનારો બને પોતપોતાના પક્ષની પુષ્ટિ થાય એટલું જ આગળ ધરે છતાં, જે એ જ-જે સાચા અને ધૈર્યવાળી હોય તો વસ્તુમિતિ તો તેમણે જાણવી જ અને રહી કરવી જ જોઈએ વસ્તુમિતિ આ પ્રમાણે જાણી અને રહી કરી શકાય એક માદી દરેક માધુએ રાખવી જોઈએ જેમા તેમની પામે દીક્ષા લેનારની ઉમર નામધામ, અને દીક્ષા લેવાની તારીખ વગેરે બધું નોંધાય, અને બીજા પામ પોતાની પામે દીક્ષા લેનારમાથી કોઈ જટખી જાય કે ચાલ્યો જાય તો તે પણ પ્રામાણિકપણે કાગ્યપૂર્વક નોંધવામા આવે મધાજ માધુઓ આવી પોતાની માદીઓ એક આગંદજી કલ્યાણજી જેવી પેઢીએ અથવા એક પત્રમા મોકલી આપે આ ચાલોઓ ઉપરથી દર વર્ષે, દર પાસ વર્ષે અને દર વર્ષે એક પરિણામ તારવી શકાશે કે એકદર દીક્ષા લેનાર કેટલા અને છોડનાર કેટલા વળી લેનાર છોડનારનું પરિમાણ ઉમર પરત્વે કેટકેટલું, તેમજ લેવાના અને છોડવાના, ખામ કીર્તિ છોડવાના કારણોની મગખામણી આ ચાલોમાની દર મો વ્યક્તિઓમાથી મારી

પાંચ જ વ્યક્તિઓ સર્જીને બાળદીક્ષાના પક્ષપાતી પોતાના પક્ષ
 પુષ્ટિ કરે અને એ માંથી પતિત કે શિથિલ એ રીતે વ્યક્તિઓ
 સર્જીને બીજા પક્ષના અનુગામીઓ પોતાના પક્ષની પુષ્ટિ રે. હે.
 છતાં બન્ને પક્ષો એક જ રીતે દીક્ષાના અને તેના શુભ પરિણામ
 મળી રીતે હિમાયની હોવાથી તેઓને દીક્ષા છોડવાના કારણે પક્ષ
 ખાસુ જાણવાનું મળશે, અને હેમજ તેમ જ વહીવેલી સમિતિ પરત્વે
 તકનારનું મૂળ અસંભવ ક્યા છે તે તેઓ પ્રામાણિકપણે જાણી શકે
 અને બન્ને પક્ષો આપુ રહે છતાં તેઓ એક સરખી રીતે જ સંધિ
 જનમાં પવિત્રતા જોવા ઇતેજા છે તે પવિત્રતા સાવવા માટે તેઓ
 આ પાદીમાં નોંધાયેલા દીક્ષા છોડવાના કારણે ઉપરથી મળે જ
 અગત્યનું જાણવાનું મળે અને કરવાનું સમગ્ર બાળ અને અસંભવ
 દીક્ષાના પક્ષપાતીઓ કોઈ કોઈ દીક્ષા છોડી જાય અથવા વહી જાય
 એમ તો ઇચ્છના જ નથી એટલે તેઓને માટે તો આવી માની સમિતિ
 રીતે ન કરવી એ તેમના પક્ષની હાજરી અથવા તેમના પક્ષમાં
 મળે એટલે કરનાર છે બીજા વિરાધી પક્ષે પણ કહે છે આ તકનાર
 ન હોતરતા અમુક વર્ગોની દીક્ષા લેનાર અને છોડનારની વિમતલ
 તેમ જ પ્રામાણિક પાદી નેચાર કચી જોઈએ એ પાદી નામોળ
 મખ્યામાં બહુ જાણી હો. પણ હકીકતમાં જરાય ખોટી ન હોવી
 જોઈએ કદાચ આ માં એમના પક્ષની પુષ્ટિમાં ઉપરનાર ન પક્ષ
 થાય છતાં બાળદીક્ષાના પક્ષપાતીઓ માટે તો તે પાદી ભારે
 ઉપકારક નીવડે અને તેઓ આખરે બાળ તેમજ અસંભવ દીક્ષા
 વિરોધનું મૂળ મમજ કાઢે અને કાંઈ વિચારણા કરે જ વળી કાંઈ
 તેઓ આ પાદીને નહિ અડે નો પણ લોકમત તેમને એનો વિચાર
 કરનાનો ફરજ પાડે એટલે એક પક્ષ મેચાર મારી નીવરેલ વ્યક્તિઓ
 નામો બાળ મૂખે બાળ અને અસંભવ દીક્ષાનું જ સમર્થન
 છે અને બીજો પક્ષ જે તેની ગોળગોળ અને વિમત વિનાની ખામી
 ગઈ તેનો વિરોધ કરે છે તેને જાણે બન્નેનું સક્ષણિદુ મૂળ કાળ
 તરફ જાય અને એક જ રીતે કાલક સાચી જ સુધા છા મળે

દીક્ષા દેવા ન દેવાના મતભેદ ધરતે જરા ઊંડા ન ઉતરીએ તો યર્થાને અન્યાય થવા સલાવે છે. દીક્ષા દેવાની તરફેણનો વર્ગ ગમે તેમ હરી, ગમે તે સ્થિતિમા દીક્ષા આપી દેવાની હિમાયત કરતી વખતે ભગવાન મહાવીરે બાળકોને જે દીક્ષા આપી હતી, તેમજ ત્યાર પછીના વજ્ર, હેમચક્ર, અને યશોવિજયજી જેવાએ બાળદીક્ષાને પરિણામે જે મહાનુભાવતા મેળવી હતી, તેના સાચા અને મનોરંજક દાખલાઓ ટાંકે છે અને વળી બીજાં મામેનો પક્ષ તેવા દાખલાઓ સ્વીકાર્યા છતાં, દીક્ષાની જરૂરિયાત અને મહત્તા માન્યા છતાં, અત્યાર દીક્ષા ન આપવાની જોસભેર હિમાયત કરે છે તો પછી આપણને જોવાનું પ્રાપ્ત થાય છે કે આ વિવાદનો મૂળ મુદ્દો તે રો છે જ્યારે મહેજ આજની સ્થિતિનો અભ્યાસ કરીએ છીએ ત્યારે એ વિવાદનો મૂળ મુદ્દો આપણી નજરે આ યા વિના નથી રહેતો તે મુદ્દો એ છે કે ભગવાનના સમયના બાળદીક્ષાના દાખલાઓ આજે મૂળ્ય છે ખરા, પણ એ બાળદીક્ષા જે વાતાવરણમા અમોઘ ફળ આપતી તે વાતાવરણ આજે છે કે નહિ, અને નથી તો લાવવાનો પ્રયત્ન થાય છે કે નહિ, એની વાત બાળદીક્ષાના હિમાયતીઓ કરતા જ નથી ભગવાન બાળકોને, તરુણોને કન્યાઓને તરુણીઓને, નવવિવાહિત દંપતીઓને દીક્ષા આપતા, નિસકોચ આપતા, પણ જેમ તેઓ આવી દીક્ષા આપતા તેમ તેઓ પોતાની જવાબદારી વધારે મમજતા એટલે તેમની પાસે અને તેમની આજુબાજુ એમજ માન તપનું જ વાતાવરણ રહેતું એ વાતાવરણમા માત્ર દેહ-મન નહિ પણ સૂક્ષ્મ ચિત્તનો આનંદ, અનૌકિક ધ્યાનો ધરતાં રાતદિવસના આઠ પહોરમાંથી એક પહોર માદ કરી, બાકીના સાતે પહોરનો સાધુચર્યાનો કાર્યક્રમ વિચારણા, ધ્યાન અને મનોનિગ્રહ તપમા જ ગોઠવાયેલો રહેતો એ વાતાવરણ એટલું બધું સાર્વિકતામા ઉકું, જિજ્ઞાસામાં વિશાળ, અને તપમાં ગંભીર ગટેલું કે તેમા માત્ર (આસુરી વૃત્તિ)ને પેસતા ભારે મુશ્કેલી પડતી મુદ બાળકોની તકરારો, કસ નવુ જાણવાની બેદરકારી,

ક વાતાવરણમાં જે દીક્ષા સહેવાઈથી સફળ થઈ શકતી તે જ દીક્ષા આજના તદ્દન વિરોધી વાતાવરણમાં, ભારે પ્રયત્ન છતાં મફળ નાવવી લગભગ અશક્ય થઈ ગઈ છે મનુષ્યનું શરીર, તેનું મન અને નિર્મા વિચાર એ બધું વાતાવરણનું સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ રૂપ જ કે આજના ત્યાગીઓના વાતાવરણમાં જઈ આપણે જોઈએ તો આપણને તેવા શું મળે ? ફક્ત એકવાર અને તે પણ નીજે પહોંરે આદાર પાત્રોને બદલે, આજે સૂર્યના ઉત્થયથી અસ્ત મુધીમા રમતે રમતે ઠાળો આવે એટલીવાર અને એવી વાનીઓ લવાની જોવાય છે જાણે કેમે કરી વખત જતો જ ન હોય તેમ દિવસે કલાકોના કલાકો સુની નિઃશ્વેષી મત્તાગતી જોવાય છે, અમુકે તે કંઈ ખતે અમુકે પેલું કંઈ મે આ કરું અને પેલું કંઈ અમુક આવો કે અને પેલો તેવો છે, એ જ આજનો મુખ્ય સ્વાધ્યાય છે બા અગનું ગ્ધાન અગિયારે લીધું અને અગિયારનું સ્થાન આજના વાતાવરણમાં છાપાઓએ-ખામ કરી ખડતલ કનના એકબીજાને ઉતારી પાડવાના છાપાઓએ-લીધેલું છે પોષ્ટ, પાર્સલ અને બીજી તેવી જરૂરિયાતની ચીજોના ઢગલાઓ તળે ભુલિ, સમય અને ત્યાગ એવા દબાઈ ગયેલા દેખાય છે કે તે માથું જ ઉઘળી શકતા નથી જિજ્ઞાસાનું વરેણું એકબીજાના વિરોધી વર્ગના દોષોની મોઢામાં વહે છે. જગતમાં શું નવું મને છે, શું તેમની આપણે મેળવવા જેવું છે, ક્યા બળો આપણે ફેકી દેવા જેવા છે, અને ક્યા બળો પચાવ્યા સિવાય આજે ત્યાગને છવ્વું કાપ્યું છે, આપણે ક્યાથી ક્યા આન્યા છીએ, અને ક્યા જોમીને શું કરી ગયા છીએ આજના મહાન પુરુષો અને મતો કોણ છે, તેમની મહત્તા અને મતપણાનાં શા કાંણો છે, આજે જે મહાન નિદાનો અને વિચારો ગણાય છે, અને જેને આપણે પોતે પણ તેના માનીએ છીએ તે શા કાંણો એ બધું જોવા બાંધવાની અને વિચારવાની દિશા તો આજના ત્યાગી વાતાવરણમાં લગભગ બંધ થઈ ગયા જેવી છે આજનો કોઈ સાધુ

હુનિયામા સૌથી મહાન ગણાતા, અને હજારો માઈનથી જેને જેવ
જેની સાથે વાતચીત કરવા, હજારો માણસો, લાખો રૂપિયા ખર્ચ
કરી આવે છે એવા માનરમતીના યંત્ર પામે જઈ શકે એવું વાતાવરણ
છે ખરું ? મળવાની, ચર્ચા કરવાની અને કાંઈક મેળવવાની અણ
આપવાની વૃત્તિવાળો આજનો ફાઈ સાધુ, માધીજી નહેરુ કે પોર
તણુમા જવાની દિમત કરે એવું વાતાવરણ છે ખરું ? ઉચ્ચ
ઉચ્ચ ગણાતા પ્રોફેસરોને ત્યાં ઈન્દ્રા છતાં રીખવા માટે આજ
કોઈ આચાર્ય કે પંચાસ જઈ શકશે ખરો ? જીવનની સાધના
પુષ્કળ ઉડાણ કેળવેન અરવિંદ સાથે પોતાની જ ચર્ચામાં રહી
દિવસ ગાળના ઇન્દ્રનાર જૈન સાધુ પાછો આજના જૈન વાતાવરણ
નિર્ભય રહી શકશે ખરો ? દારૂને પીર વિનાસના ભરનોમાં
મૂખામીના બજારોમાં જવાને આજનું વાતાવરણ જેટલા પ્રમાણ
માધુર્યોને રોકે છે તેટલા જ-ખરેખર તેટલા જ પ્રમાણમાં-આજ
વાતાવરણ જૈનમાધુર્યોને છુટથી જમતના ખુલા વિદ્યાપથોમાં અગમ્ય
કરવા જતા, જમનના મહાન પુરુષો સાથે મળવા હળવા અને ખા
રી તેમનો સહવાસ કરવા જતા અને પોતાના ઇષ્ટ વિષય
અમાવારણ વિદ્યા ધરાનનાર પ્રોફેસરોના પાસમાં બેસી, તેમને
રીખવા જતા રોકે છે એ વાત જૈનોથી ભાગ્યે જ અનુભવી

કેળવેલી રહી શકે છે. આજના માન મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી (સામાન્ય)
અને નિર્ભય જે કોઈ આક્ષેપ કરે તો તેની પરવા ન કરીને પણ
થોડાક અનુભવો ટાકું જેવા અનુભવો બીજાને પણ દરો જ 'મ
ઈડિયા' ગાયવાની તો ચોખ્ખા ન હોવાથી તેની વાત જતી કરી
પણ નવજીવન ને સ્વે જ નવજીવનને વાચવા હજારો માણસ
અને જેનો વિષય જાણવા મોટામોટા ધાર્મિકો અને વિદ્વાનો
ઉત્સુક રહે તે નવજીવનને અજ્ઞાત અને પોતાના મહામા
વણ આચાર્યો અને આમાન્ય સાધુઓ ડરે છે કાંઈ ઉત

સાધુએ નવજીવન હાથમા લીધું હોય તો, એને જોઈ એની પાસેના
 બીજા લાક્ષણોનું ચર્ચા જાય છે એક વિદ્વાન મણુતા સાધુના ગ્રંથો
 ને કહ્યું કે મને વાચનાની તો ખૂબ જ ઇચ્છા થાય છે પણ ૬૪
 પ્રસિદ્ધ અને બીજા પત્રો મળાવું તો મારા મુઠું બદલું જ નાગજ
 ઈ જાય છે એક પ્રસિદ્ધ આચાર્ય એકવાર મને કહ્યું કે ગાંધીજીને
 મળવું કેમ શક્ય અને ? મેં કહ્યું ચાલો અત્યારે જ તેમજો નમ્ર છતા
 મીરુ ખવનિધી કહ્યું કે અનમત તેમની પામે જવામા તો અડચણ
 નથી-મને અગત વાધો જ નથી પણ લોકો શુ ધારે ? એકબીજા
 અણીતા આચાર્યને તેવી જ ઇચ્છા થઈ ત્યારે આડકતરી રીતે
 ગાંધીજીને પોતાની પાસે આવવા જોડવણ કરી બીજા કેટલાય સાધુઓ
 પામાણિકપણે એમ જ માને છે કે હા એ સાગ માણસ છે, પણ
 તારું સાચા ત્યાગી જૈનસાધુ જેવા કહેવાય ? સેક્ટો સાધુઓ અને
 માધ્વીઓ અમનાવાદ અને મુખાધમા રહે છે ગાંધીજી પણ ત્યા
 મજાકમા હોય છે, છતા જણે ત્યાગીવેપ લેવો એ કાઈ એવો શુન્દો
 ને કે પછી તેઓ ગાંધીજી કે બીજા તેવા પુરુષની પાસે અથવા
 ઓની મલામા જઈને કમી જ સાર્વિક ફાળો પણ લઈ કે આપી
 શકે ? જે ત્યાગીઓ ધર્મસ્થાન રહેવાતા પોતાના ઉપાશ્રયોમા
 કુર્કમાઓની પેરવાઈ કરે, સસારીને પણ શરમાવે એવી ખટપટોમા
 રખત ગાળે, તદ્દન નિવૃત્તિ અને ત્યાગનો ઉપદેશ ઈ પાછા પાટથી
 કેતરી પોતે જ ઠચાડુચવીમા પડી જાય તે ત્યાગીઓના ચગ્ધમા
 મેમનાગ પેલા બાળદીક્ષિતો, જણેઅજણે એ વાતાવણુમાથી શુ
 થીએ એનો કાઈ વિચાર કરે છે ખરું ? તેમની સામે શબ્દગત
 આદર્શ ગમે તે હો, પણ દ્રશ્ય અને જાગતો આદર્શ અત્યારે શો
 હોય છે એ કાઈ જુવે છે ખરું ? જેને પોતે વિદ્વાન માનતા હોય
 એવા આચાર્ય કે સાધુ પાસે તેમનાથી જુલ ગમ્મના આચાર્ય કે સાધુ
 ઇચ્છા છતાં જણવા જઈ શકે, એટલી ઉદારતા આજના વાતાવરણમા

શરૂ એવી માન્યતા રહ ચક્ર છે પરંતુ અનુભવ આપણને કહે છે કે
 ખરી હકીકત એમ નથી બે પ્રવૃત્તિ કુનાગ પોતે શુદ્ધ હોય તો તે દરેક
 જગ્યાએ શુદ્ધિ આણી અને માયત્રી શકે ॥ અને બે એ પોતે જ
 શુદ્ધ ન હોય તો ત્યાગી વર્ગમાં ગદેના છતાં હમેશા નેહ અને
 ભ્રમણામાં મગ્ન રહે છે આપણે ત્યાગી મનાતા જોઈએ ખટખટ,
 પ્રપન્ન અને અશુદ્ધિમાં તણાતા ક્યા નથી જોતા ? બે તટસ્થ એવા
 મોટા ત્યાગીવર્ગમાં એકાદ વ્યક્તિ ખરેખર જોઈ મળી આવવાની
 મબન હોય તો આધુનિક ગૃહીય પ્રવૃત્તિ અને રાજકીય ક્ષેત્રમાં
 કપનાનના મોટા વર્ગમાં એવા એ વધારે સાગ શુભજનનને
 ધારણ કરનારી અનેક વ્યક્તિઓ ક્યા નથી મળી આવતી કે જે
 જન્મથી પણ જોઈ એ જણી ત્યાગી મનાતા જોઈ વર્ગ પણ પૃથ્વીયતા
 અને રાજકીય ક્ષેત્રમાં સમયોચિત ભાગ લેવાના દાખલાઓ જોઈ
 માધુમવના ઈતિહાસમાં ક્યા જોવા છે ? ફર હોય તો એટલો જ
 છે કે તે વ્યક્તિની ભાગ લેવાની પ્રવૃત્તિમાં સાંપ્રદાયિક ભાવના અને
 નૈતિ ભાવના સહે જ નામ કઠતી, બ્યારે બાળે સાંપ્રદાયિક ભાવના
 જ ને કાર્યભાષક કે ઉપયોગી ચક્ર શકે તેમ નથી જોઈને જો નૈતિક
 ભાવના અને અર્થણુ પ હ વમાં હોય (જોનો શુદ્ધ જોનત્વ સાથે
 નિષ્ણ નેગ છે) તો પરચ કે ત્યાગી કોઈપણ જોને તેના જોનત્વને
 જગા પણ માન ૧ આવે અને ઉનદુ રધાઉ પોપણ મને એવી રીતે
 લામ કવગો ગાંધીય તેમજ ગાંધીય ક્ષેત્રમાં પૂર્ણ અવધાર છે ધર
 અને યાપા ના ક્ષેત્ર નેતા ગાંધી અને ગાંધીય ક્ષેત્ર મોડુ છે, એ
 વાન ખરી પણ નિશ્ચની માથે પોતાનો મેળ હોવાનો દાવો કરનાર
 જોઈ ધમ માટે તો રાષ્ટ્ર અને ગાંધીય ક્ષેત્ર એ પણ એક ધા જેવું
 નાનું જ લેન છે ઉપર આજે તો એ ક્ષેત્રમાં એવા કાર્યો દાખલ
 થયા છે જેનો નાગમાં વધારે મેળ જોઈ વ (સમભાવ અને મત્વદષ્ટિ)
 માથે જ છે મુખ્ય વાન તો એ જ છે કે કોઈ કાર્ય અમર ક્ષેત્ર માથે
 જોનત્વનો તાદાત્મ્ય મળેલ નથી કાર્ય અને ક્ષેત્ર ગમ તે હોય પણ જો
 જોનત્વદષ્ટિ રાખી એમાં પ્રવૃત્તિ થાય તો તે બહુ શુદ્ધ જ હોવાનું

બીજે પ્રથમ લક્ષ્યપ્રથા અને નાતબંધત આદિના સમય વિષે છે આ બામતમા જાણવું જોઈ એ કે જૈન નવું પ્રસ્થાન એકાંત ત્યાગ વ્રતમાથી થયેલું છે ભગવાન મહાવીરને બે ઝાંઝ પોતાની માથ નામાથી આપના જેવું જણાયું હતું તો તે ઐતીહાસિક ત્યાગ જ હતો પણ એવા ત્યાગના ઇચ્છના મુદ્દા બધા એકાએક એની ભૂમિકાએ પહોંચી ન શકે, એ લોકમાનસથી ભગવાન અનુભવ ન હોના એટલેજ તેઓ ઉમેરનારના એકા કે વધતા ત્યાગમા મમત થઈ, 'મા પદ્ધિચન્દ્ર કુળદ્' - વિલબ ન કર-એમ કહી મમત થતા ગયા અને બાપની ભોગવૃત્તિ અને સામાજિક મર્યાદાઓનું નિયમન કરનારો રાત્રો તો તે કાળે પણ હતા, આજે પણ છે અને આગળ પણ ગ્યારો વૃત્તિ જેવા લૌકિક રાત્રો ભોંકે આજ મુધી ધડતા આયા છે અને આગળ પણ રડશે દેશરાજ પ્રમાણે લોકો પોતાની ભોગમર્યાદા માટે નવા નિયમો, નવા વ્યવહારો રડશે જૂનામા ફેરફાર કરશે અને ઘણું ટેકી પણ દેશે એ લૌકિક અતિઓમા ભગવાન પડયા જ નથી ભગવાનનો મુખ મિહાત ત્યાગનો છે લૌકિક નિયમોનું ચક તેની આલુમાનું ઉપાદ વ્યયની પહે મુખ મિહાતને અડચણ ન આવે એવી રીતે ફર્યા કરે એટલું જ જોવાનું ગમે છે આજ કાળથી જ્યારે દુષધર્મ પાળનાર તરોકે જૈનમમાજ વ્યવસ્થિત થયો અને દેહાતો ગયો ત્યારે તેણે લૌકિક નિયમોમાજા ભોગ અને સામાજિક મર્યાદાનું પ્રતિષ્ઠા ન કરતા અનેક શાસ્ત્રો રચ્યા જે ન્યાયે ભગવાન પછીના હજાર વર્ષમા સમાજને જીવતો ગણ્યો તે જ ન્યાય મમાજને જીવતો રહેવા માટે હાથ ડોલે કરી ગમે છે કે 'તુ સાવધ થા, તારી પામે મયરાએવી પગિરિયતિ બો અને પત્રી સમયાનુનારી અતિઓ ગય તુ એટલું ધ્યાનમા રાખજો કે ત્યાગ એ જ માનુ લક્ષ્ય છે, પણ સાથે એ પણ ધ્યાનમા રાખજો કે ત્યાગ મિના ત્યાગનો ડોળ તું ઝરીય તો જરૂર મરીય, અને પોતાની ભોગ મર્યાદાને મનમે તેની રીતે સામાજિક જીવનની ધરના કરજો માત્ર ઓત્પને કાગલે કે પુરુષત્વને કારણે એની ભોગવૃત્તિ વધારે છે અથવા બીજાની ઝાડી છે અથવા એકને પોતાની વૃત્તિઓ તૃપ્ત કરવાનો

ગમે તે રીતે હક્ક છે અને બીજાને વૃત્તિના ભોગ બનવાનો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે એમ કદી ન માનતો, 'મમાજ્ઞધર્મ' સમાજને એ પણ કહે છે કે સામાજિક સ્મૃતિઓ એ સદાકાળ એકસરખી હોતીજ નથી ત્યાગના અનન્ય પક્ષપાતી ગુરુઓએ પણ જૈનસમાજને બચાવવા અગત્ય તો તે વખતની પરિસ્થિતિને વશ થઈ આશ્રય પમાડે તેવા ભોગમર્્યાદાવાળા વિધાનો આ છે હવેની નવીન જૈનસ્મૃતિઓમાં એસકં હજાર તો શુ પણ બે સ્ત્રીઓ પણ સાથે ધગવનાગતી પ્રતિદાનુ નમ્રશુ નારા પામેલું હશે, તો જ જૈન સમાજ માનભેર ધર્મસમાજેમા મોડું બતાવી શકશે હવેની નવી સ્મૃતિના પ્રકરણમાં એ સાથે પાત્ર પતિ વગવનાગ દ્રૌપદીના મતીત્વની પ્રતિદા નહિ હોય છતાં પ્રામાણ્ય-પણે પુનર્જન્મ વગનાગ જોના સતીત્વની પ્રતિદા નોખે જ છૂટકો છે હવેની સ્મૃતિમાં ૪૦ થી વધારે વપની હિમરવાળા પુરુષનું કુમારી કન્યા સાથે લ ન એ બળાત્કાર કે વ્યભિચાર જ નોધારે એક સ્ત્રીની રવાનીમાં ખીજી સ્ત્રી કરનાર હવેની જૈનસ્મૃતિમાં સ્ત્રીનાતકી ગણાશે તરણ કે આજે નૈતિક બાવનાનું બળ જે એમોરે દેનારું છે તેની અવગણના કરીને જૈનસમાજ બધાની વચ્ચે માનપૂર્વક ગ્રહી જ ન શકે નાતજાનના બધનો સખત કરવાં કે હીના કરવા એ પણ વ્યવહારની સમજનો જ મગન હાવાથી તેના વિરાતો નવેસર જ કરવા પડે આ બાગતમાં જૂના શાસ્ત્રો આધાર શોધવો જ હોય તો જૈનસાહિત્યમાંથી મળી શકે તેમ છે પણ એ શોધનો મહેનત કર્યા કરતાં 'ધ્રુવજૈનત્વ'—સમજાવ અને મત્વ—ક્રમ રાખી તેના ઉપર વ્યવહારને બધ બેસે એવી ગીતે જૈનસમાજને જીવન અર્પનાર લોકિક સ્મૃતિઓ રચી લેવામાં જ વારે એવ છે

ગુરુમંથાને ગખવા કે ફેકી દેવાના સગવડ વિષે કહેવાનું એ છે કે આજ સુધીમાં ધણીવાર ગુરુસરથા ફેકી દેવામાં આવી છે અને છતાં તે હિમી છે પાર્શ્વનાથની પાગળથી વિકૃત થયેલ પરપરા મદાવી ફેકી દીધી તેથી કાર્ત્ત ગુરુમંથાનો અત ન આ મો ચેતવાસીઓ ગયા પણ સમાજે બીજી મર્યાદા મારી જ લીધી

જનિઓના દિવસો ભગતા ગયા ત્યાં તો મહેળી ગુરુઓ આવીને
 હાથ જ રહ્યા ગુરુઓને ફેંટા દેતા એનો અર્થ એ ઝડી નથી ॥
 સાચા જ્ઞાન કે માયા ત્યાગને ફેંટા દેવા માયુ જ્ઞાન અને માયો
 ત્યાગ એ એની વચ્ચે છે કે તેને પ્રત્યે પણ નષ્ટ કરી શકેનો નથી
 ત્યાગે ગુરુઓને ફેંટા દેવાનો અર્થ શો? એનો અર્થ એટલો જ કે
 અત્યારે જે અજ્ઞાન, ગુરુઓને લીધે પોપાય છે, જે વિશેષથી મમાજ
 ગોપાય છે તે અજ્ઞાન અને વિશેષથી બચવા માટે મમાજે ગુરુમસ્થા
 માયે અમહત્તર કરવો આ અમહત્તરના અમિતાપ વખતે સાચા
 ગુરુઓ તો જ્ઞાન જેવા થઈ આગળ તરી આવવાના, જે મેલા હરો
 તે શુદ્ધ થઈ આગળ આવશે અને હા તો બધી ભરમ
 થશે પણ હવે મમાજને જે જાતના જ્ઞાન અને ત્યાગવાળા ગુરુઓની
 જરૂર ॥ (સેવા લેનાર નહિ પણ સેવા દેનાર-માર્ગચાલકની જરૂર
 છે) તે જાતના જ્ઞાન અને ત્યાગવાળા ગુરુઓ જન્મના માટે
 તેમના વિકૃત ગુરુત્વવાળી મસ્થા માને આજે નહિ તો કાલે મમાજને
 અસહ્યર ક્યે જ રૂટકો છે અવ્યત જે ગુરુસ્થામા કોઈ માધને
 કાલ એવાં પણ માયો ગુરુ હયાત હરો તો આવા મખત પ્રયોગ
 પહેલા જ ગુરુસ્થાને તારાણથી બચાવશે જે વ્યક્તિ આત્મચાલીય
 શાનિપરિધ જેની પરિધોમાં હાજર થઈ જગતનું મમાધાન થાય
 તેવી રીતે અદિમાનું તત્ત્વ મમાજની શકશે અગર તો પોતાના
 અદિમાબજે તેવી પરિધોના દિમામતીઓને પોતાના ઉપાશ્રયમાં
 આપ્યાં શકે તે જ હો પછી ખરો જ્ઞેનગુરુ થઈ શકશે હવેનું
 એકમત્તર જગત પ્રયમની અપતામાયો મુખ થઈ વિશાળતામા
 નય છે તે કાઈ નાત, જાત, સપ્રવાય, પરપરા, વેશ કે ભાષાની
 ખામ પગવા ક્યાં વિના જ માન શુદ્ધ જ્ઞાન અને શુદ્ધ ભાગની ગદ
 નેતુ હમુ છે એટલે એ અત્યારની ગુરુમસ્થા આપણી શક્તિવર્ધક
 થવાને બદલે શક્તિમાધક જ થતી હોય તો તેમના અને જ્ઞેનમમાજના
 ભલા માટે પહેલામા પહેલી તક મમાજવરે તેમની માયે અમહત્તર
 કરના એ એક જ માગ રહે છે જો આમે માર્ગ લેવાની પગવાનગી

જૈનશાસ્ત્રમાંથી જ મેળવવાની હોય તો પણ તે મુતબ છે ગુણમય
નવું સંગતી નથી અને જૂનું ફક્તી કે મુધાગતી પણ નથી
પ્રતિ માથે ભય અને લાલચની સેના હોય છે જેને મુ
પ્રતિદા વગેરે હોય તેને ગુનામીરૂત્તિનો જુગ્મો ફળીને, છતાં પ્રેમ
નમ્રતા કાયમ રાખીને જ વિચાર વુ ઘટે

ધધાપરત્વેના છેલ્લા પ્રવચના મનધર્મા જૈનશાસ્ત્રની મર્યાદા બદ
લુકી અને દસ છતાં સાચો ખુનાસો કરે છે અને તે એ છે કે
ચીજનો ધધો ધર્મ વિરુદ્ધ કે નીતિવિરુદ્ધ હોય તે ચીજનો ઉપર
પણ ધર્મ અને નીતિવિરુદ્ધ છે જેમ માસ અને મધ જૈનપર
માટે વળ્ય લેખાયા છે તો તેનો ધધો પણ તેટલો જ નિવેધપ
છે અમુ ચીજનો ધવા મમાજ ન હર તો તેણે તેનો ઉપયોગ
પણ ઠોડવો જ જોઈએ આ જ કારણથી આ વસ્ત્ર અને વિવિધ
વાહનોની મર્યાદિત ભોગવૃદ્ધિ ધરાવનાર ભગવાનના મુખ્ય ઉપાસકો
અન વસ્ત્ર આદિ બધું નીપજનતા અને તેનો ધધો પણ કમતા જે
માણસ બીજાનો કન્યાને પરગ્રી વગેરે બાધે અને પોતાની કન્યાને
બીજા સાથે પરણાવવામાં ધમનાસ જુએ એ કાતો ગડિ હોય
જે એ અને ડાહ્યો હોય તો જૈનસમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત સ્થાન ભોગવતો
ન જ હોવો જોઈએ જે માણસ કોનસા લાકડા, ચામડા અને વડા
જથા ૧૫ વાપરે તે માણસ દેખીતી રીતે તેવા રધાનો ત્યાગ કરતો
હશે તો એનો અર્થ એ જ કે તે બીજા પાસે તેવા ધધાઓ કે જે
છે ગવામાં જ વધારે હોય છે અને કુગતવામાં તેમ જ સમ્મતિ
આપવામાં જ ઓછો હોય છે એવું કાર્ક ઐકાતિક વ્યવ જૈનશાસ્ત્રમાં
નથી સ્વીકાર કરવા કમતા વગવવા અને સમ્મતિમાં જ વધારે
કમવામાં પાપ માની તેવા ધધા જાતે ન કરતા માસના માત્ર
બોગકને નિષ્પાપ માને છે તે બીજોને જે જૈનશાસ્ત્ર એમ કહેતું હોય
કે તમે બનેને ધધો ન કરો પણ તમારાદ્વારા વપરાતા માસને

જાગ હનાગ લોકના પાપમા તમે લાગીતાગ છે જ" તો શુ તે જ
 પાપ જનનાજ કેવળ કુળધર્મ દોવાને કારણે જોનાને એ વાત
 હિતા અચકાગે નહિ કદી જ નહિ એ તો શુ ને શુલ્ક હોનાતુ કે
 તો ભોગ્ય ચીજોનો ત્યાગ કરી અને ત્યાગ ન કરી તો જેમ તેને
 કપન કરવા અને તેનો વ્યાપાર કરવામાં પાપ લેખો છે તેમ
 મીઠાઓ દાગ તૈયાગ ચથેલી અને બીજાઓ દારા પૂરી પડતી તે
 જ ચીજોના, ભોગમા પણ તેટલુ જ પાપ લેખો જીનગાલ તમને
 પોતાની મર્યાદા જણાવે કે "દ્રોણ કે પાપનો મમથ ભોગવૃત્તિ માથે
 છે, માન ચીજોના સમવ સાથે નથી" જે જમાનામા મનૂરી એ જ
 રીતી છે એવુ સૂત્ર જગદગ્રાપી ચતુ દસે તે જમાનામાં સમાજની
 અનિવાર્ય જરુરિયાતવાળા અન્ન, રસ, મકાન, આગિને જાતે
 ઉપયોગ કરનામા અને તેનો જાતે ધધો કરવામા દોષ માનનાગ હોનો
 અવિચારી છે અને કોતો ધર્મવેતો છે એમજ મનારો

ઉપર હાર—ધારવા કરતા સામ્યાર્થનો વિષય વધારે વ્યાખ્યા
 થયો છે પણ મને જ્યારે સ્પષ્ટ ઉપાયુ કે એને હુડાવનાના અસ્પષ્ટતા
 ગહેરો એટલે થોકુડ લખાણ કરનાની જરૂર પડી છે આ લેખમા મે
 શાંત્રોના આધારે જાણીને જ નથી ટાકમા, કેનકે કોઈ પણ વિષય પર વે
 અનુલૂળ અને પ્રતિલૂળ બન્ને જાતના સામ્ય વા થો મેળરી શકાય છે
 અગર તો એ જ વાચમાથી મે વિરોધી અર્થો ઘટાવી ચડાય છે
 મે મામાન્ય રીતે શુદ્ધિગમ્ય થાય એવુ જ ગુણુ કરવાનો પ્રયત્ન
 કર્યો છે, છતાં મને જે વાછ અલ્પસ્વપ જીનગાલનો પરિચય થયો
 કે અને ચાતુ જમાનાનો અનુલવ મળ્યો છે તે બન્નેની એકનાન્યતા
 મનમા રાખીને જ ઉપગતી ચર્ચા કરી છે છતાં મારો આ વિચાર
 વિચારવાની અને તેમાથી નકાશુ ફેટી દેવાની મૌને છટ છે જે મને
 મારા વિચારોમા જૂલ સમજવરો તે વચમાં અને જાતિમા ગમે તેવરો,
 અને નમે તે દોષા છતાં મારા આદર્શો પાન અવસ્ય થરો

ખરી આધ્યાત્મિકતા

આજે અહીં ધર્મ એ વિષયનો જુદો દૃષ્ટિથી વિચાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે તે વિચાર કરતા પહેલાં ધર્મની આવશ્યકતા વિશે થોડો વિચાર કરીએ મનુષ્યને ધર્મની અગત્ય ત્યાં માટે છે ? પ્રથમ તો નૈતિક ઉત્તરિ માટે ધર્મની ખાસ અગત્ય છે નીતિમય વર્તન માટે માન નીતિનું સંસલનું જ્ઞાન બસ નથી એ આપણે અનુભવી જાયએ છીએ મનુષ્ય પ્રતોક્ષોને વચ ચાલ છે તે માત્ર મહાઅગ્રજનો જ્ઞાનના અભાવે નથી હોતું પરંતુ જ્ઞાન છતાં, સત્યાગ્રહજીની ખામીને લીધે અર્થાત્ ધર્મબળના અભાવે તે પાપમા પડે છે એ રીતે વિચાર કરતા જણાશે કે નીતિની ઉત્તર ભાવના દર્શવી રાખવા માટે તેમજ વ્યવહારમાં નીતિના ઉચ્ચ આદર્શ અમલમાં મુકવા માટે ધર્મ અથવા ધાર્મિક બળની ખાસ આવશ્યકતા છે

મનુજ બ પુ માટે શ્રાવણાવની લાગણી ખીલવવા માટે, સેવા ભાવ જગૃત કરવા માટે અને હૃદયની વિશાળતા ફેલાવવા માટે ધર્મ સિવાય બીજું એક મધુ સાધન નથી હત્યની આ ઉડી લાગણી એ સુદિનો વિષય નથી પ્રસ્તુતોના અભ્યાસથી કે વિજ્ઞાનથી એ ઉત્પન્ન થઈ શકતી નથી ધાર્મિકતા-આધ્યાત્મિક વૃત્તિ હોય તો જ માનવ બન્ધુ માટે અનુકરણની, મહાત્મ્યુત્તિની સેવાની ભારના ઉત્પન્ન થાય છે અને ગમે તેવા વિષય પ્રસંગે તે કાયમ રહે છે

મ કટ સમગ્રે ધૈયબળ માટે ધર્મની ખાસ અગત્ય જણાય છે પ્રિય જનના મૃત્યુ પ્રસંગે ગ્રામ મોગી આપત્તિને પ્રસંગે કે સામાન્ય આધિ-ચાવિને પ્રસંગે ધૈર્ય રાખવાની વૃત્તિ, ધાર્મિકતા સારી રીતે

કેળવાયા વિના શક્ય નથી સમસ્ત ઘટનાઓનું નિયંત્રણ એક અગમ્ય પરંતુ અતે કલ્યાણમય યોજનાનુસાર થાય છે એવી ઉડી શદ્દા હોય તો જ એવે કઠિન પ્રમંથે મનુષ્ય ધૈર્ય ધારણ કરી શકે છે

આ જીવનને અંતે, આપણા દેહના નાશ પછી અવશેષ આશાની ઉત્તરોત્તર ઉત્તર સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ધર્મ સિવાય બીજો એક પણ ઉપાય નથી પરલોક અને પરકાળના સ્વરૂપ વિશે ગમે તેટલો મતભેદ હોઈ શકે પરંતુ નાશવત દેહના અવસાન પછી એતનરૂપ આત્માની કોઈ પ્રકારની સ્થિતિ માનવી પડે છે, અને એ સ્થિતિની ઉત્તરોત્તર ઉત્તરિ પણ થવાની આવશ્યકતા જણાય છે તો તે ઉત્તર સ્થિતિ ધર્મ સિવાય બીજો કયો માર્ગ મંજૂર છે ?

ધર્મની આ રીતે આવશ્યકતા આપણે સ્વીકારીએ તો એટલું સ્પષ્ટ કલ્પન કરવું પડશે કે અચળિત કોઈ પણ ધર્મ કે પથ જે ઉપર જણાવેલી જરૂરિયાતો ન પૂરી પાડે તે આપણે માટે ધર્મ નથી, તે ગમે તેટલો જૂનો કે પ્રતિષ્ઠા પામેલો હોય તો પણ આપણે માટે તે વ્યર્થ છે જે પથના ધર્મપુરતકા અગર નિધાનો નીતિની પરમ ઉત્તર ભાવનાને વિદ્યાતકે હોય-તેમનું અતર સદમ્ય ગમે એટલું જીવન તરવરાન કે ગૃહ ભાનનાઓથી ભરેલું હોય જતા વ્યવહારમાં અને સ્થૂન ઉપયોગમાં તે નીતિના વિચાર વાણી કે વર્તનને બાધકર્તા હોય-તો તે આપણે માટે ધર્મ નથી-તે મનથી અગ્રાણ્ય છે એ જ રીતે જે ધર્મના પાનનથી, જેના બાલાચારો મધુર્લપણે આ શુદ્ધ નિખાનમ ભાવે નિરતર પાળના છતાં મનુષ્ય સમયે જે ચિત્તનો કાબ ટાળવા માટે ધૈર્યમળ ન આપી શકે તો હોય, જેનાથી આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ ઉદ્દેગગ્રસ્ત ચિત્ત ન થવું હોય તે ધર્મ તરીકે શા ઉપયોગનો છે ?

જે ધર્મપાલનથી ચિત્તની વૃત્તિ મુચિત થઈ જતી હોય હાલની વિશાલતાને બદલે પોતાનું, પાનું હોય, નીચું મુચિત

અસ્પૃશ્ય, શૌચ, અશૌચ એવા ભેદ પાડી માનવ સમાજમા બંધુતાને
 બે લે વાડા પાડી સ્વાર્થો વૃત્તિ વધારવામા મહાવબુદ્ધ થતો હોય તે
 ધર્મે નથી પણ ધર્મનો દોષ માત્ર છે

આ સર દૃષ્ટિથી વિચાર કરી માનવસમાજની વર્તમાન
 અભિતાપાઓ અને જરુરિયાતો સદ્ધર્મા રાખી નરી વિશાળ દૃષ્ટિથી
 ધર્મ અને ધર્મમંસ્થાઓની યોજના થરાની સત્વરે જરુર છે એ
 ફરજ ધર્માચાર્યની ખાસ કરીને છે એ ફરજમાથી તેઓ ચૂકશે અગર
 જીર્ણ અને નિરુપયોગી ધર્મ ગયેના બાજીઆરને પ્રાધાન્ય આપી
 ધર્મના વાસ્તવિક સ્વરૂપ અથવા ખરી આધ્યાત્મિકતા પ્રત્યે દુર્લક્ષ
 ગામશે તો નજીકના ભવિષ્યમા એ ધર્મો, ધર્માચાર્યો અને
 ધર્મમંસ્થાઓ નષ્ટમાથ થશે અને ઈતિહાસના પૃષ્ઠ ઉપરથી તે
 વિમુખ થશે

ગદ્ગદાચ ગોપીલાલ દુવ
 (એન્યુક્લેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ)

અરપૂશ્મ, શૌચ, અશાય એવા બે પાડી માનવ સમાજમા બંધુતાને બ લે વાડા પાડી સ્વાર્થો જૂતિ વધાવવામા મહાયજુત થનો હોય તે ધર્મે નથી પણ ધર્મનો દોષ માત્ર છે

આ સર્વ દૃષ્ટિથી વિચાર કરી માનવસમાજની વતમાન અભિલાષાઓ અને જરુરિયાતો સદ્ધર્મા ગમી નની વિશાળ દૃષ્ટિથી ધર્મ અને ધર્મસંસ્થાઓની ચોજના ચવાની સત્વરે જરુર છે એ દરજ્ઞ ધર્માચાર્યની ખાસ કરીને છે એ દરજ્ઞમાથી તેઓ ઘૂસી અગર છૂપી અને નિરુપરોગી ચર્ચ ગયેના બાલાચાને પ્રાવાન્ય આપી ધર્મના વાસ્તવિક સ્વરૂપ અથવા ખરી આધ્યાત્મિકતા પ્રત્યે દુર્ભક્ષ ગમશે તો નજદીકના અવિધ્યમા એ ધર્મો ધર્માચાર્યો અને ધર્મસંસ્થાઓ નજીક આવ થશે અને ઈતિહાસના પૃષ્ઠ ઉપરથી તે વિમુખ થશે

ગદ્ગદાક્ષ ગોપીવાલ્ય દુ
(એનપુકેશનસ ઈન્સ્ટિટ્યુટ)

नैन मादित्य मजोधक अंधमाणा

पर्युषाण पर्वनां व्याख्यानो

[वर्ष भीतुं]

पर्याध



पण्डित सुभवाल
अण्डित मेचरदाग

સરકાર અને તાલ્યની તાલીમ આપતું

સરસ્વતી જ્ઞાનાલય

દરેક કોમના હિંદુ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા
માટે રહેના માટે ઉત્તમ સાધન છે
તમારા વિદ્યાર્થીને દાખલ કરાવના માટે અરજી કરી પૂજારી

મેડીસ્ટ્રીંગ
અમ ધાદ }

વ્યવસ્થાપક
સરસ્વતી જ્ઞાનાલય

કિમત ૦-૧૨-૦ બાર આના
પૂર્વાર્ધ ખરીદનારને ઉત્તરાર્ધ ભેટ મળશે

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[વર્ષ બીજું]

(જા. સ્વપ્ન હીન જીવ જીવેલકો
શ્રી પેપાળ પુત્ર ભદ્રાર.
ગોદીશ નહાલની ચાપ, પાપધુની, મુળક)



પંડિત સુખલાલ
પંડિત બેચરદાસ

પ્રકાશક

કેશવલાલ નગીનલાલ શાહ

મત્રી.

પરુષણ પર્વ વ્યાખ્યાનમાળા

લાલચ કરનો ખમણો,

એલીસ સીજ અમદાવાદ



મુદ્રક :

ચીમનલાલ હંધરલાલ મહેતા

મુનશ્વરચાન વર્મત મુદ્રણાલય

ઘીર્ગટા રોડ અમદાવાદ

વ્યાખ્યાનોનો અનુક્રમ

વિષય	વક્તા	પૃષ્ઠ
ત્યાગી મંરથા હોવી જોઈએ ? હોવી જોઈએ તો	મુખ્યલાલજી	૧
જાત્રા-ગોમા અને ખીજી મંરથાઓમા ધાર્મિક શિક્ષણ હોવું જોઈએ કે નહિ ? અને હોવું જોઈએ તો કયા પ્રકારનું ?	,,	૨૧
તીર્થોની પ્રતિષ્ઠા કેમ સચવાય ?	,,	૨૮
ત્રણે જૈન શીરકાઓના પરસ્પર સમઘ અને મેળનો વિચાર	,,	૩૪
શિષ્યચોરીમિર્મસા	,,	૪૩
શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ અને સમઘમર્મની દષ્ટિએ દીક્ષાની વિચારણા	મેચરદાસ	૬૦
સાત ક્ષેત્રની યોજનાનો સફળયોગ	,,	૬૨

નિવેદન

તદન જ નહેર રીતે કરવામાં આવેલી આ બીજી વ્યાખ્યાન માળા છે. ગયા વર્ષની અને આ વર્ષની વ્યાખ્યાનમાળામાં થોડો ફેર છે, અને તે ફેર પરિસ્થિતિને આધારી છે. ગમે વર્ષે રાષ્ટ્રીય કુંબેશન પ્રચલનમાં ચાલતી હતી તેથી ચર્ચાનો દરેક વિષય મુખ્યત્વે એ દૃષ્ટિએ ચર્ચાએલો હતો. આ વર્ષે એ દૃષ્ટિ ઘણી નથી પણ રહેશે. મોટું ધર્મ છે કેળવણી ફેરફાર ગમે તેટલો હોય છતાં મૂળ વસ્તુમાં ફેરફાર નથી અને તે વસ્તુ એટલે જૈન ધર્મનાં મૂળ તત્ત્વો કાપમ રાખી તેને ટેકકાળ પ્રમાણે વિશેષ ઉપયોગી બનાવવાની દૃષ્ટિ.

જીવન એટલે ફેરફાર પામવું એક તત્ત્વ, આ માયતા જૈન ધર્મની છે અને તે સર્વમાન્ય પણ છે. ધૃત્તિ ન હોય અને શુદ્ધિ ન વાપરીએ છતાં દરેક વસ્તુની પેઠે ધાર્મિક પ્રદેશમાં પણ ફેરફાર ચલાવનાર અલગત એ ફેરફાર ધણીવાર કડુપો અને નુકસાનકારક પણ નિરૂંઢે જે ધર્મો જન્મતને લાભદાયક થાય એવી રીતે જીવવા માટે અને માન પ્રતિષ્ઠા મેળવવા કહ્યું તેમને ધૃત્તિ, જળ અને

શુદ્ધિને સતેજ કરી ફેરફાર કર્યેજ છૂટકો છે પણ જલ્પ ફેરફારથી
 ઠરે છે પણ તેઓ એ નથી જાણતા કે એમની બીક, એમનું સંકે-
 ચિતપણું અને એમનું અચાન પણ એક જાતનો બારે ફેરફાર સર્જે
 છે (અલખત તે બેઠેલા હોય છે એ જુદી વાત) તેથી શુદ્ધિ અને
 સદ્બાવપૂર્વક ફેરફાર સૂચવવામાં અને કરવામાં વિશેષ સલામતી છે
 એ પરત્વે જોટલી જલ્પી સમજાય તેટલુંજ વિશેષ બાકું છે

પર્યુવણમાં ધાર્મિક પ્રવચનો ગૃહસ્થો કરે એ કદાચ બહુને
 સાને. પરંતુ આ સ્થિતિ ઊભી થવાના કારણો ઉપર જે કાંઈ વિચાર
 કરશે તેને સમજાવા વિના નહિ રહે કે બાવી સ્થિતિ ધર્મશુરુઓએ
 આપેઆપ ઊભી કરી છે એક બાજુ સામાજિક, રાષ્ટ્રીય અને
 ધાર્મિક પ્રત્યે દિવસે દિવસે વિશેષ અને વિશેષ જટિલરૂપમાં આપણી
 સામે બાવી ઉઠેલ માગે છે, બ્યારે બીજી બાજુ લગભગ આપો
 શુરુવર્ગ આ બાબત કા તો ઉદાસીન છે અને કાં તો કાંઈ પણ નવી
 વિદ્યા સૂચવવા અશક્ત છે, અથવા તો એમ કરતા બહુ ડર છે
 પરિણામે જિજ્ઞાસુ અને વિચારક વર્ગ પોતાની મરજી વિરુદ્ધ પણ
 તેમની પાસે જતા ખચકાય છે અને કેટલોક વર્ગ તો તેઓ પાસે
 જતો જ નથી સેકડો વિદ્યાર્થીઓ અને બીજા જિજ્ઞાસુઓને
 પ્રુત્તેપ્રુત્તે એમ કહેતા સાલ્યા છે કે ધર્મસ્થાનોમાં ધર્મશુરુઓ
 પાસે જઈએ તો ખરા પણ ત્યાંથી મેળવવું શું? અમુક પ્રશ્ન કર્યો અને
 તેનો ઉત્તર જો તેઓ આપે અને તેમાં શકા કરવામાં આવે તો તેઓ
 ચીડાર્જ જવાના, કદાચ તે પોતે ન ચીડાય તો પણ પાસે બેઠેલા
 તેમના મહત્તમ શ્રાવકોની આંખ એવી ચવાની કે જેથી પ્રશ્ન કરનાર
 સદજ ગીતે જ સંકેત પામે જો ધર્મશુરુઓ ઊંડા અભ્યાસી,
 નિખાલસ અને ઉદાર બને તો એમને કશોજ લય રાખવાને કારણ
 નથી બ્યાબ્યાનમાળામાં આવનાર પ્રવચનકારો પોતે પણ એ ધર્મશુરુઓ
 પાસે જવાના અને તેમની ઉપાસના કરવાના 'જે સોકો ૫ જવાહર-

લાનજ કે મદાત્માજની પાસે પહોંચવા માંડાયેલા મધં જાય છે તેઓને કાંઈ એમની સાથે સાપણ નથી, અથવા એમના રૂપનો મોહ નથી પણ એમનું આકર્ષકપણ એમની સેવાવૃત્તિ, સાચો ત્યાગ, વિશાળ હૃદયપણ અને સમજાનમા સમાયેલું છે આ ગુણો જે ધર્મગુરુઓ ધારણ ન કરે તો ગમે તેટલું ઈચ્છવા છતાં અને ગમે તેટલા પ્રયત્નોએ તેવા છતાં પણ તેમના ઉપાગ્રયો (ખાલી નહિ તો) સ્વ તત્ત્વ અને રિચારક પ્રકૃતિના ચોનાઓથી વધારેને વધારે ખાલીજ રહેવાના

આજ કારણને લીધે વ્યાખ્યાનમાગાનો આરંભ કરતાં અને રૂપજી જણાવ્યું હતું કે હા તો ધર્મગુરુઓ અમને પોતાના ધર્મસ્થાનોમા સિખિનવાર બોલવાની પ્રજ્ઞ કરવાની અને ચર્ચા કરવાની તક આપે અને હા તો તેઓ જાહેર વ્યાખ્યાનસ્થળમાં આવી સિખિન વાર પોતાનું કથન રજૂ કરે. અત્યારે આ નોતરે કદાચ ઉપકાસ જન્ય હાજે પણ એ સમય દૂર નથી કે જ્યારે તેમને કાંઈ અને કાંઈ નવા માર્ગે અથવા સુચિત માર્ગે સ્વીકારવો જ પડશે

જયા વર્તીની વ્યાખ્યાનમાગાનો પ્રચાર કરવા કોઈ ખાસ પ્રયત્ન કરવામા નથી આ યો છતાં એની જવી નમ્હો લગભગ ખપી ગઈ છે જે ઉપરથી મામાજિક રુચિનો કાંઈક ખ્યાલ આવે છે આ વર્તીની વ્યાખ્યાનમાગામાં પણ જયા વર્તીની પેઠે જે જામ શખવામાં આવી છે એક જનવસ્તાએનો અને બીજો જૈનેતર વક્તાએનો સવારે જે પ્રવચનો થતાં તે જન વિષયો ઉપર અને જૈનવક્તાએ દારાજ થતાં બપોરે બીજા જાણએને નોતરવામા આવતા વિષયની પસંદગી મુખ્ય ભાગે બોનવાની તૈયારી ઉપર રખાઈ હતી અને બોલનાર પોતાનું કથન લખીને આપે એ નિયમ પણ હતો પરિણામે જવાબદારી, બેવરથા અને તાત્વિકતા એ બધું સચવાયું

આ વર્ષે એક વિશેષતા એ હતી કે દિગંબર સમાજના પ્રતિ-
ષ્ઠિત વિદ્વાનો પણ બહારમામથી આવ્યા હતા જેમનાં ભાષણો
એકે આ માગામાં વાચશે જોઈને પણ આ વર્ષે ખોલનાર હતાંજ

સમયની નિમિત્તતા અને કાર્યક્રમ ગયા વર્ષની જેમ જગત
અચાનક હતા તેથી જોતાંએને અકળાવાનું અગર તો ફરિયાદ કર
વાનું કંઈ કારણ ન રહ્યું જે વિચાર કરી શકે જે વ્યવસ્થિત રીતે
વિચાર દર્શાવી શકે તે બધાને ખોલવાની તક હોવાથી દાતિ અને
નિમિત્તના આપોઆપ આવી જતા

આ બીજી વ્યાખ્યાનમાળા છે તેમાં પ્રસિદ્ધ કરવા માટે જોટલા
સેંચો નક્કી કર્યા છે તે બધા હજી હપાયા નથી અને આફકોની માગણી
બહુ જ ત્વરાથી આવી જાય છે તેથી વિશેષ ખર્ચને જોડે પણ
એમ દરાયું છે કે આ વ્યાખ્યાનમાળાને જાગ બહાર પાડવા જે
જે સેંચો હપાર્ક ગયા છે તેનો પહેલા જાગ તુરત બહાર પાડવો
જેથી વાંચકોને ધીરજ રહે અને બાકીના સેંચો હપાથી કાલવામાં
અધિષ્ટિત જનાવજ કરવી ન પડે જેઓએ પ્રથમથી આફકો તરીકે નામ
પોંવારી પેમા આવ્યા છે તેમને દરાવેલ કિંમતમાં જ જન્ને જાગ
મગરી અને હવે પછી જેઓ આફકો થશે અથવા હવે પછી મગાવશે
તેમને માત્ર હપામણી, કામગી આદિ ખર્ચ પ્રમાણુ જોઈ કાઈ વધારે
કિંમત લેવી કે નહિ એ નક્કી કરવામાં આવશે વાંચકો જોટલું માદ
રાખે કે કિંમતની આકલ્પીમાં અંગત કમાણીનો હેતુ નહિ રહે

મર્મ કરવા માટે પ્રથમથી જાહેર કરેલા બધા વિષયો ઉપર
ચોટ કે પડ સખવાની અમારી જન્નેની ઇચ્છા હતી પણ કામના
જે જાને લીધે અને તખિનરને કાગલે તેમ જની ન શક્યું અમુક
સેખ તો અધુરાજ સખાએલા રહી ગયા તે બદલ વાચકો પાસે
ક્ષમા માગતા

‘ધર્મ અને જ્ઞાતમહેનત’ એ વિષય વિશે બહુ વિસ્તારથી અને અને તેટલી સ્પષ્ટતાથી લખવા ધારેલું કારણ કે આજે એજ વિષય એક કોયડારૂપ થઈ પડ્યો છે અને તેના નિરાકરણ ઉપર ધાર્મિક શુદ્ધિનો આધાર છે પરંતુ અનેક અડચણોને સીધે એ કામ થઈ શક્યું નથી, જે વખત આવે પૂરું કરવાની પૂર્ણ ઇચ્છા ॥

પ્રકાશિત મુખવાસ

પ્રકાશિત બેચરદાસ



ત્યાગી મંસ્થા હોવી જોઈએ ? હોવી જોઈએ તો

વૈદિક, બૌદ્ધ, શીખ, પારસી, જૈન આદિ આર્ય જાતિના સમાજોે સ્વો કે મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન કે નાનકડાં દરેક સમાજમાં રમ આદિ આવતર જાતિના સમાજોે સ્વો કે ત્યાગી સંસ્થાનું જીવન, દેશી, મદ્યાલ આદિ જગલી મા અ-અસ્કિત્વ મંકારી કહેવાતી જાતિઓના સમાજોે સ્વો તો અને તેમાં લુચ્છો તો તમને મર્વત્ર એક અથવા બીજો રૂપે ધર્મપન્થો ચાલના દેખાએ અને જ્યાં ધર્મપન્થો ત્યાં કોઈ અંશે કોઈ પ્રકારની ત્યાગી સંસ્થા હોવાની જ, એટલે મનુષ્ય-સમાજના અસ્તિત્વ અને વિકાસની સાથે સાથે ત્યાગી સંસ્થાના અસ્તિત્વ અને વિકાસ પણ અનિવાર્ય રીતે હોવાના જ આ ઐતિ-હાસિક મત્ય છે

અમુક જૂનિકામાથી ત્યાગી સંસ્થા હિંદુમાં આવે છે, અમુક સંજોગોમાં તેનું બરણ્યોપલ્લ અને પ્રવૃત્તિકાર્ય એમાં સમયે આવે છે વળી એવા પણ મયોગો જોવા થાય નમયે સુધારાને છે, કે એની મગ્ધાઓમાં સર્ગ વધારે દાખલ અનન્ય થાય છે, એમાં ઉપયોગિતા જગતા નકામાપણાનું તત્ત્વ પડી જાય છે અને એ મગ્ધા રમોળા જેવું કે બકરીના જળાના આવળ જેવું નકામું અંગ પણ ક્યારેક થઈ જાય છે તેવે વખતે તેમાં વળી સુધારો દાખલ થાય છે જો સુધારો વધારે અનુભવી અને દોષ

તો સુધારા દ્વારા એ સમ્બાને બચાવી લે છે આ ગીતે મધ્યાનુ
અસ્તિત્વ, તેની પ્રતિષ્ઠા, તેમા બગાડ અને તેનો સુધારો, એ ખડ
કામે કામે સર્વેન ચાલ્યાજ કરે છે કોઈ પણ મમાજ આ પદ્યની
ત્યાગી સરચાનો ઇતિહાસ ને આપણે તમામીએ તો આપણી રજા
જાળાર્થ આવશે, કે સમયે મમયે સુધારો દાખલ થવાને પરિણામે જ
એવી સરચાઓ જીવની રહી શકે છે એટલે બુદ્ધ કે મનાસિક
જીસસ કે મદમદ, શકર કે હયાનદ જેવા સમયે સમયે જામે છે
અને તેઓ પોતાની પ્રકૃતિ, પરિસ્થિતિ અને સમજ પ્રમાણે પા
પૂર્વધી ચાલ્યા આવતા અમુક અમુક મમાલેમા સુધારાનો પ્રય
કરે છે અને તે તે સમાજનું અને ત્યાગી મધ્યાનુ ચક્ર આગળ
ચાલે છે વળી વખત જતા એ તખ્તા ઉપર તેમના અનુમામી તરીકે
અગર પ્રતિગ્રપર્ષો તરીકે જીજ્ઞા પુરતો આવે છે અને તેઓ પણ
પોતાની દૃષ્ટિએ અમુક ફેરફાર કરી એવી સમ્બાઓના કલિત ચક્રને
ચેમવાળું અને મતિસીન જનાવે છે એટલે સુધારો એ દરેક સરચાર્થ
જીવન દલાવવા માટે અનિવાર્ય છે જેનો સુધારો નહિ જેવું
પરિવર્તન નહિ, તેનો નાશ જ-સોપ જ-સમયે છે એજ રીતે શુદ્ધિ
અને વિચાર વિનાનું સુધારક કાર્ય પણ પૂરતું ફગદાયક થતું નથી

કારેક કારેક જન્મતમા એવી વ્યક્તિઓ પાકે છે કે જેમની

મમમ શુદ્ધિ, અખડ પુરપાઈ અને અજ્ઞ

કયા જીજ્ઞાસાથી ધૂન એ બધું કોઈ તત્ત્વની શોધ પાછળ અથવા
ત્યાગી સરચા તો કોઈ કતવ્યના પાનનમા લાગેલું હોય છે
જન્મ લે છે ? એવી વ્યક્તિઓ દેહતુ ધારણ ને પોષણ કરે

છે તે માટે જરૂરી સાધનોનો ઉપયોગ પણ
કરે છે છતાં તેમની તાલાવેગ પેલી શોધ અને કતવ્યપાલન
હોવાથી તેમની ઇચ્છાનો કે તેમના રસનો વિષય મુખ્યત
શોધ અને તે તે કતવ્ય જ જતી જાય છે અને દેખીતી રીતે
સાધારણ માણસોની જેમ અમુક સાધનોનો ઉપયોગ કરવા

છતાં પણ તેમની ઇચ્છા અને રસવૃત્તિ એ ઉપભોગ તરફ નામ-
માત્રની જ હોય છે તેવી વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓનું સંપૂર્ણ લક્ષ્ય અને ઇચ્છા-
બળ અમુક સાધ્યમાં ચોટેલું હોવાથી તેના ઉપભોગ ઓળખા ઓછો,
માત્ર સાધનપૂરતો, અને કોઈને બોખરૂપ કે બાધક ન થાય તેવો જ
હોય છે ઉચ્ચ અને વિશાળ ધ્યેયની સાધના અને રસવૃત્તિને કારણે
એવી વ્યક્તિઓમાં વિકાર, અભિમાન, મંદુચિતતા આદિ દેખો સ્થાન
મેળવી શકતા નથી એટલે જ તેવી વ્યક્તિઓનું જીવન સહેજે
ત્યાગમય બની જાય છે આવી એકાદ વિબૂતિ કયાય પ્રગટી કે
દુરત જ તેના ત્યાગની રીતગઠાયાનો આવ્ય મેળવવા આજીનાજીથી
ભોમમંત્રમ પ્રાણીઓ તેની આસપાસ એકઠા થાય છે અને ઓછો-
વતે અંશે એની સાધનાની ઉમેલવારી કરવા માટે ઓછોરતો
અલ્પથી કે બહારથી ત્યાગ સ્વીકારે છે આ રીતે કાળક્રમે એક
વ્યક્તિના વિશિષ્ટ ત્યાગને પ્રભાવે એક જ યજ્ઞ જનસમૂહમાંથી એક
મંથાનું નિર્માણ થાય છે એટલે ત્યાગી મંથાના આવિર્ભાવનું
મૂળખીજ તો કોઈ મહાવિભૂતિના ત્યાગમાં જ સમાયેલું હોય છે

ત્યારે એકથી વધારે વ્યક્તિઓની સંસ્થા થઈ એટલે બંધેને તે

ત્યાગી સંસ્થા હોય, જ્યાં તેવી સંસ્થાને પણ

ત્યાગી સંસ્થાનું પોતાનું પાલન અને પોષણ કરવું પડે છે આવી
પાલન અને પોષણ સંસ્થા પાસે સામાન્ય રીતે શરૂઆતમાં ખાસ કરીને
કેરી રીતે ચાલે છે કોઈ સપત્તિ કે ચોક્કસ આવવનું સાવન નથી

હોતું એટલે તેવી સંસ્થાનું પાલન અને પોષણ

માત્ર તેની પ્રતિષ્ઠા ઉપર ચાલે છે પ્રતિષ્ઠાનો આધાર સદૃશ્યો અને
જનસમાજને ઉપયોગી સાબીત થવાના ગુણો પર રહેલો છે જેટલે
અંશે મંથાની સદૃશ્યો વિશેની ખ્યાતિ વધારે, અને સોકજીવનને
ઉપયોગી થવાની ખાતરી વધારે, તેટલે અંગે તેની પ્રતિષ્ઠા વધારે, અને
જેટલે અંશે તેની પ્રતિષ્ઠા વધારે તેટલે અંશે તે સોકોની દાનવૃત્તિને વધારે
સ્તબ્ધ કરી શકે છે પાલનપોષણનો આધાર મુખ્યત્વે કરીને પ્રતિષ્ઠા

અને પ્રતિષ્ઠાનિત લોકોની દાનશક્તિ ઉપર જ દોવાથી એવી સરચાને
અમુક નિયમોનું કર્તવ્ય તરીકે પાલન કરવું પડે ■ એ પાલનને
હીધે જ તેનું ભરખ્યપોષણ ચાલ્યા કરે છે અને ધીરે ધીરે તે સરચા
એક નિયમોનું યત્ર બની જાય છે

ત્યાગી સરચામાં કાર્જ પણ ફેરફાર કરવાનો વિચાર ચલાવવાનો

હોય ત્યારે એના ગુણ અને દોષ બંને તટસ્થ

ગુણો અને દોષો રીતે જ દ્રુકમાં પણ તપાસવા જોઈએ જ

ત્યાગી સરચાનો સૌથી પહેલો અને મુખ્ય ગુણ

એ છે, કે તે સરચા જે મૂળ પ્રવર્તક પુરુષને લીધે જાતી થયેલી હોય

છે તે મૂળ પુરુષના ઉપદેશ જ્ઞાન, અને જીવનરહસ્યની સાચવણી

કરે છે માત્ર સાચવણી જ નહિ પણ તે સરચાદ્વારા એવા

ઉપદેશ, જ્ઞાન, અને રહસ્યમાં જોડાયેલ કેળવણી છે અને તે ઉપર ટીક-
વિવેચનદ્વારા એક વિશાળ અને આર્થિક સાહિત્યનું નિર્માણ થાય

છે આ વિશાળ અને જોડાયેલવાળા સાહિત્યના લાભની સાથેને સાથે જ

એક દોષ દાખલ થતો જાય છે અને તે સ્વતંત્ર શુદ્ધિ, તેમજ સ્વતંત્ર

પુરુષાર્થની ખામીનો સરચા થઈ એટલે તેનું અમુક બંધારણ હોવાનું

એ બંધારણના પર્ણજામાં જે નિયમચક્રને વશ રહેવાનું જાણે અજાણે

પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં મોટે ભાગે નિર્ભયતાનો ગુણ કચરાઈ જાય છે

અને વિચારમાં, વાણીમાં, અને વર્તનમાં ભયનું તર્ર દાખલ થાય છે

એ તર્રને લીધે કેઈ શુદ્ધિચાળી અને પુરુષાર્થો સમ્યક હોય તે પણ

ધણી વાર તેવી સરચાનું અંગ રહી સ્વતંત્ર શુદ્ધિ અને સ્વતંત્ર પુરુષ થનો

વિકાસ નથી કરી શકતો એની શુદ્ધિ અને પુરુષાર્થને મૂળપુરુષના

નિયત માર્ગો ઉપર ફરજિયાત ચાલવાનું હોવાથી તે ધણીવાર નવાં

અને સ્વતંત્ર સત્યો શોધવામાં નિષ્ફળ નિવડે છે ત્યાગી સરચામાં

સાંપ્રતિકપણની બચાવ કેન્દ્રચાને હોય ■ એ બાવનામાં કોઈક

સ્વતંત્ર દોષ જ છે જ્યાં સંકેત અને ભય, ત્યાં સ્વતંત્ર

અને સ્વતંત્ર પુરુષાર્થનો વિકાસ સંભવી ન જ શકે કોઈ પણ

વૈજ્ઞાનિક જે સકૃતિ અને બમચીત વાતાવરણમાં હોય તે પોતાની સ્વતંત્ર શ્રુતિ ને સ્વતંત્ર પુરુષાથ જોઈતા પ્રમાણમાં વાપરી ન જ શકે એટલે જાવી સક્રિયતાના સમયે ત્યાંની સરચાને વિચાર અને જ્ઞાનવિષયક અમુક કાળો અને આપે, મૂળ પુરુષના સાદિત્યમાં બલે કંઈક હંમેશા કરે, પણ તેઓ જે સરચામાં રહી કાંઈ સ્વતંત્ર શોધ કે જે મૂળ પુરુષના માર્ગથી અને જે સરચાના વર્તુળથી જુગી પડતી હોય તે કરી શકતા જ નથી એ રીતે કેટલીક વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓમાં, સરચાના અમ તરીકે રહેવાને પરિણામે શ્રુતિ અને પુરુષાર્થની સ્વતંત્રતા કાંઈક તો હણાઈ જ નય છે અને જ ક્ષીધે આપણે કાંઈ પણ સરચાના સાદિત્યનો ઇતિહાસ તપાસીશું તો માતમ પડશે, કે તેમાં જે પ્રખર વ્યાખ્યાકારો અને દીક્ષકારો થયેલા હોય છે, તેઓ પોતાની દીક્ષા અને વ્યાખ્યામાં મૂળ મથની નિર્ભય સમાવેશના ભાગ્યે જ કરે છે

ત્યાંની સરચાનો ખીજો ગુણ એ છે, કે તે મૂળપુરુષ અને તેના ખીજા અનુગામી વિશિષ્ટ પુરુષોની મહત્તાનું લોકોને જ્ઞાન કરાવે છે લોકોને એવા પુરુષોનો વિશેષ પરિચય પ્રધાનનયા તેમની સરચાના સમયે મારફત જ મળે છે અને એ રીતે લોકોને અમુક મહાન પુરુષો વિષે માહિતી મેળવવાની અને બાહર કેળવવાની તક તે તે સરચાકારો જ પ્રાપ્ત થાય છે આ એક ગુણ છે ખરો, પણ તેની સાથેસાથ ત્યાંની સરચામાં એક મેટા હોય દાખન થાય છે, અને તે અભિમાનનો અમુક મૂળપુરુષ અને તેના અનુગામી ખીજા વિશિષ્ટ પુરુષોનું મહત્ત્વ જોવા, વિચારવા અને કહેવામાં ઘણી વાર સરચાઓ એટલી બધી તત્કાલીન થઈ જાય છે કે તેનાં વિચારચતુ ખીજા પાકોલી મહાન પુરુષની મહત્તા તરફ ભાગ્યેજ જાય છે તેથી જ આપણે જોઈએ છીએ, કે અમુક ત્યાંની સરચાના શ્રુતિશાળી ગણાતા સમયે પણ ખીજા તેવી સરચાના મૂળ ઉત્પાદક વિષે અથવા અન્ય વિશિષ્ટ પુરુષો વિષે કશું જ જાણતા નથી હોતા, અને જાણતા હોય

છે તો તે એટલું જ કે તેઓના માન્ય અને અભીષ્ટ પુરુષો સિવાય
 બાકીના બધા અધૂરા અને ખામીવાળા છે ત્યાગી સરથાના વાતા-
 વરણ્યમાં બિહરનાર અને રહેનાર શુદ્ધિશાળી સમ્મત પશુ ઉતારપણે
 જોનાની અને નિર્ભય પરીમા કરવાની શક્તિ ભાગ્યેજ રહે છે એ
 વાતાવરણમાં એક જાતનું અભિમાન ધોધામ છે, અને તેથી પોતાની
 સરથા સિવાયના બીજા કાર્ષ્ણિક સરથાના અસાધારણ પુરુષો તરફ
 માન અને આદરની દૃષ્ટિથી જોવાની વૃત્તિ ભાગ્યેજ રહે છે કંઈકરિ-
 નો અનુભામી કૃષ્ણમાં અને છુદનો અનુભામી મહાવીરમાં વિગેષતા
 જોવાની શક્તિ યુગાવી બેસે છે આ અભિમાન ધીરેધીરે આગળ વધતાં
 બે ત્યાગી સરથાઓ વચ્ચે અતર ઊભુ કરે છે, અને એકબીજા
 વચ્ચે તિરસ્કાર અને દોષ શૈની છલિ જામત કરે છે અને
 પરિણામે તેવી કાઈ પણ બે મંથાઓના સળે અરસપરસ માચી
 એકતા સાધી શકતા જ નથી એવી એમ્તા સાધવા મટે તેમને પોત
 પોતાની સરથા છોડવાની ફરજ પડે છે એ મિથ્યા અભિમાન જુદી
 જુદી સરથાઓના સળે વચ્ચે અંતર ઊભુ કરીને શાન્ત ન રહેતાં
 આગળ વધે છે અને તે આગળ જતાં એક જ સરથાના અનુભામી
 મુખ્ય મુખ્ય આચાર્યો અને ઉપદેશકો વચ્ચે નાનમ-મોટપની ભાવના
 પેદા કરે છે અને પરિણામે એક આચાર્ય કે એક વિદ્વાન
 પોતાની જ સરથાના બીજા આચાર્ય કે બીજા વિદ્વાન સાથે
 તદ્દન નિખાલસપણે અને તદ્દન હૃદયી હૃદયીમણી શકેતો નથી આ
 રીતે શરૂઆતમાં જાન્ય જિન્ય સરથાઓ વચ્ચે સધાન કરવામાં
 મિથ્ય અભિમાન આકું આવે છે અને પછી ક્રમે ક્રમે એ જ
 સળના શક્તિશાળી આગેરાનો વચ્ચે પણ સધાન રહી શકતું નથી
 અને નમ્રના કે વિનય જેવી સાચી વસ્તુ જ લગભગ ત્યાગી સરથા-
 ઓમાંથી ચાલી જાય છે એક જોન આચાર્ય બીજા જોન આચાર્યો
 સાથે સર્જ શકેતો નથી તોપણી તે શકરાચાર્ય બૌદ્ધ
 કે કાઈ પાદરી, અથવા મોલવી સાથે એકરસ કેવી રીતે

ઈ શકવાનો ? આ અંતરનું કાગળ તપાસતાં આપણે સાંપ્રદાયિકતાની કુચિત સાવનાના પ્રદેશમાં જઈ પતેલાંએ છીએ

ત્યાગી સંસ્થાનો ત્રીજો એક શુણ્ણ એના સભ્યોમાં ત્યાગ કેળવવાનો અને લોકોમાં દાનવૃત્તિ જગાડવાનો તેમજ વિકસાવવાનો કહેવામાં આવે છે સંસ્થાના સભ્યોને કાર્ત્ત સચ્ચ કરવાનો નેથી હોતો, અને લગ્નનું મંધન પણ નથી જ હોતું; તેથી તેમનામાં સતોષ અને ત્યાગની વૃત્તિ મરજીઆત કે ફરજીઆત સમવાય છે અને ખીને છે એ જ રીતે એ સંસ્થાના નિર્વાહની ચિન્તા લોકોમાં દાનવૃત્તિ પ્રગટાવે છે અને વિકસાવે છે એટલે આવી સંસ્થાઓથી અમુક વ્યક્તિઓમાં ત્યાગ પોષાય છે અને સાધાગણ લોકોમાં દાનવૃત્તિ પોષાય છે એમ બેરડો સાક્ષ છે આ લાભની પાછળ બારીકીથી વિચાર કરતાં મોટા દેવ પણ સમાએનો દેખાય છે તે દોષ આજસ, કૃત્રિમ જીવન અને પરાઅવનો ત્યાગી સંસ્થાના બધા જ મૂળ નિયમો ત્યાગતક્ષી જ દોષ છે ધીરેધીરે એવી સંસ્થાઓ એક અમુક નિયમોના ચક્ર જેવી ધાર્મિક બની જાય છે પછી તો તે નિયમોને કમન રાખનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ તેવી સંસ્થામાં દાખલ થઈ શકે છે બધા જ એ દાખલ થનારા કોઈ સાચો ત્યાગ લઈને આવ્યા નથી હોતા એમને ત્યાગ પસંદ તો હોય છે, પણ શરૂઆતમાં તૈયાર સગવડ મળવાને લીધે તેમજ તે સગવડ માટે કોઈ જાતમહેનત ન કરવી પડતી હોવાને લીધે, અને મનુષ્યસ્વભાવની દુર્બળતાને લીધે ધીરેધીરે આબ્ય તરિક ત્યાગ શુભાવી બેસે છે એક બાજુ ત્યાગી સંસ્થાના ત્યાગલક્ષી દેખાતા નિયમોને વડ થતાનું ફરજીઆત થઈ પડે છે, અને બીજી બાજુ તૈયાર સાંપડની સગવડમાંથી આજસ પોષાઈ બીજાની દાનવૃત્તિ ઉપર પોતાની ભોગવૃત્તિ મેનોવાનું ફરજીઆત થઈ પડે છે આ રીતે એક બાજુ સાચા ત્યાગ વિના ત્યાગી રહેવાનો અને ત્યાગી દેખાવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે છે અને બીજી બાજુ જાતમહેનતથી પ્રાપ્ત કરેલ સાધનો સિવાય જ ભોગવૃત્તિ સતોષવાની હોય છે એને પગિશ્ચામે ત્યાગી સંસ્થાના સમ્યક્ જીવન કૃત્રિમ અને બેરોજ બની જાય છે તેઓ કર્મ, પ્રવૃત્તિ, અને

મહેનતનો ત્યાગ કરી ત્યાગી કહેવાય છે અને છતાંય બીજાના કર્મ, બીજાની પ્રવૃત્તિ અને બીજાની મહેનતના ફળનો ત્યાગ જરા પણ કરી શકતા નથી આવી સ્થિતિ ઘર્ષ જવાથી તેઓને લોકોની દાન-વૃત્તિ ખૂબ જમાડવી પડે છે દાનના ફાયદાઓ અને યશોગાનથી ભરેલું એક ખાસ સાહિત્ય નિર્માણ થાય છે અને લીધે અશોભ અને હુર્વવર્ધન જેવા રાજ્યો પોતાના બહારો ખાલી કરે છે અને મઠો, વિદ્યારો, અને ચૈત્યોને પુષ્કળ આવક થાય એવા દાનપત્રે પણ ધનિક દાતાઓ તરફથી મળે છે જેમ જેમ દાનનો મહિમ વધતો જાય છે, તેમ તેમ દાતાઓ વધતા જાય અને તેટલે જ અશો ત્યાગી સંસ્થાનો વિસ્તાર પણ વધતો જાય છે જેમ જેમ વિસ્તાર વધતો જાય છે, તેમ તેમ આજસ અને પરાશ્રયનું તત્ત્વ પણ વધે જાય છે એટલે એકદર એક મોટા વર્ગને બીજા વર્ગ ઉપર નજરના પ્રાપ્ત થાય હ બારીકથી જોતા અને વિચાર કરતાં એમ જણાય છે : ત્યાગી મથુના સભ્યોની આવશ્યકતાઓ એકદરે ભોગી મથુના વર્ગ કરતાં જરાય ઓછી નથી હોતી અને ઘણા દાખલાઓમાં તો બનતી વધારે હોય છે એક વર્ગ પોતાના ભોગોમાંથી કશું જ ઓછું પણ ન કરે અને તે મેળવવા જાતમહેનત પણ ન કરે તો સ્વાભાવિક રીતે જ એનો બોલો બીજા શ્રમજી વર્ગો ઉપર આવવાનો એટલે જેટલા પ્રમાણમાં એક વર્ગ આગમ્ય અને જાતમહેનતથી તેટલા જ પ્રમાણમાં બીજા વર્ગની મહેનતનો બોલો વધારે થવાનો દાનવૃત્તિ ઉપર નજરવાને પરિણામે ત્યાગી સંસ્થાઓમાં જેમ આજસ દાખલ થાય છે અને ત્યાગની આડમાં બોમ પોષાય છે, તેમ એમાંથી એક ભારે હુતા પણ આવે છે ઠાઈ એક ત્યાગી જ્યારે દાનની મદદ વધુવે છે ત્યારે સીધી કે આડકતરી રીતે પોતાની સંસ્થાને જ વિશેષ દાનપાત્ર દેખાવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને ઘણી વાર તો તે પ્તા એટલો હદ સુધી પહોંચે છે કે તેવો ત્યાગી પોતાના સિવાય બીજા કોઈકને દાન આપવામાં પરિપૂજ્ય ફળ નથી એમ ભક્તોને

હસાવવા વિવિધ યુક્તિઓ યોજે છે એટલે ત્યાગી સંસ્થાઓ મારફત ત્યાગ અને દાનવૃત્તિ પોષાવાને બદલે વાસ્તવિક રીતે અકર્મવૃત્તતા, દુઃખતા, અને લોભ-નાશય પોષાય છે

ત્યાગીનું જીવન ફિકર વિનાનું હોવાથી,—તેને કમાવાની કે લૂટાવાની ચિંતા ન હોવાથી—તે કોઈ પણ સેવમાં, કોઈ પણ વખતે, કોઈ પણ જાતની લોકસેવા કરવા છૂટા રહી શકે છે તે હપરાત તેને યાન અને ફળવણીના હરકોઈ પ્રદેશ ખેડવા જેટલી શક્તિ ફાળવેલ હોય છે તેમજ તેને પોતાના જીવનમાં સદગુણો ખીનવવાની અને લોકોમાં તે દાખન કરવાની પણ પૂરી સરળતા હોય છે આ એક ત્યાગી સંસ્થાનો મોટામાં મોટો ગુણ કલ્પી શકાય. પરંતુ ત્યાગીના જીવનમાં એક એવું તત્ત્વ દાખન થઈ જાય છે કે જેને લીધે એ ગુણો ખીનવાની નાત તો એક બાજુએ રહી જાય છે પણ તેની જગ્યા મહાન દોષો લઈ લે છે એ તત્ત્વ તે ખીનજવાનદારીનું તત્ત્વ છે સામાન્ય રીતે ત્યાગી કહેવાતા અને મનાતા બધા જ ખીનજવાનદાર હોય છે એ લોકો દેખીતી રીતે, પોને જે સંસ્થાના અંગ હોય તેને અથવા તો પોતાના ગુરુ આદિ વડિયોને જવાબદાર હોય તેમ ધણી વાર લાગે છે પરંતુ ઠીક બનરીને તપાસ કરીએ છીએ ત્યારે સ્પષ્ટ જણાય છે કે તેમની જવાબદારી નામમાનની હોય ॥ તેઓમાં નથી હોતી યાન-પ્રેરિત જવાબદારી કે નથી હોતી મોહપ્રેરિત જવાબદારી મૂઢસ્યો અમુક કામ વખતસર ન કરે, અથવા પૈસા ધીરનાર કે મદદ આપનારને ઘટતો જવાબ ન આપે, કે સાલસાધથી ન વર્તે તો તેમની પ્રતિકા ન બંધાય, નિર્વાહ ન આવે, નાણું ન મળે અને કન્યા પણ ન મળે, પરંતુ ત્યાગીઓ તો પોતાને નિર્મોહ માનતા હોવાથી એવી મોહજનિત જવાબદારી માથે લેવાની તો તે ધસીને જ ના પાડે છે બાકી રહી યાનપ્રેરિત જવાબદારી આપણે કોઈ પણ ત્યાગી સંસ્થામાં જઈને જોઈશું તો જણાશે, કે તે ત્યાગીઓ જેટલો સમય નડામો માથે છે, જેટલી શક્તિ એજે સુમાવે છે અને લાકડો કે

અનુભાગીઓ તરફથી મંગેલી સમગ્ર જોડે અરો બન્યાદ કરે તે
 તેમનું કશુંય ને યાનપ્રેરિત જવાબદારી હોય તો ન મંભવે તેથી
 ઊતરું નેનામા યાનપ્રેરિત જવાબદારી હોય તેને તો એક પશુ સ્વ
 નકામી માગવી ન પાસવે, લેણ પશુ ચક્તિ આદી અવગણી ખરચી ન
 પોપાય અને કોઈ બીજાએ પૂરી પાડેન સમગ્રનો ઉપયોગ તો તે
 ચિતાગ્રસ્ત કરી મૂકે પશુ આપણે ત્યાગી મંસ્થામાં એ વસ્તુ સામાન
 રીને નેઈ શકતા નથી બીજાજવાબદાર જીવનમાંથી તેમનામાં એ
 મોટો હોય દાખલ થાય છે અને તે અનાચારનો સો ગૃહસ્થ જો
 સો ત્યાગી સર્વ તેમનું આંતરિક જીવન તપાસી તો પ્રમાણમાં ગૃહસ્થ
 કરતાં કહેવાતા ત્યાગીઓના જીવનમાં સડો વધારે નીકળવાને
 ગૃહસ્થોમાં અનાચાર હોય તો તે પરિમિત પશુ હોય છે, જ્યારે
 ત્યાગીમાં એથી ઊતરું હોય છે એ તો રખડતા રામ હોય છે અને
 જ્યાં ત્યાં પોતાના વર્તનનો એપ લગાડે છે એટલે એકદરે ભોક્ષામાં
 તેમનાથી સદૃશ્ય દાખલ થવાને બદલે પ્રમાણમાં વિરોધ દોષો જ
 પોપાય છે ત્યાગી સંસ્થાને પોતાનો નિર્વાહ કરવા માટે ભોક્ષક
 ઉપર આધાર રાખવો પડતો હોવાથી, અને તે પોતે નક્કર ન હોવાથી,
 હમેશા ભોક્ષામાં વહેમ અચાન અને અધશ્રદ્ધા પોપવાની જાણે કે
 અગ્નિને તેને ફરજ પડે છે આ રીતે એ બેદિકર કે બેપરવા જીવનમાંથી
 હોયપર પરા ઊભી થાય છે

ત્યાગી મંસ્થામાં દોષો કરતાં ગુણોનું પ્રમાણ આણુ હોય, તેમ છતાંય
 પ્રમાણમાં દોષ
 કરતાં ગુણ વધારે
 આવે તે માટે શુ
 કરવું ?
 ને એ દોષો દૂર કરી શકાય તેવા હોય અને
 ગુણોનું પ્રમાણ વધારી શકાય તેમ હોય તો એ
 સંસ્થાનો તદ્દન નાશ કરવા કરતાં એનું યોગ્ય
 પરિવર્તન જ કરવું ધટે ત્યારે હવે એ જોવાનું રહ્યું
 કે એ જાની કેમ રહે ? માણસ પોતાના
 અનુભવ અને જુદી પ્રમાણે જ રસ્તો દર્શાવી
 જ્યાં એ કરતા વધારે સારો રસ્તો અનુભવમાં આવે અથવા તો

રચાવનાર મને ત્યારે પેલા રસ્તાને વળગી રહેવાનો આત્મક પથ
 રખાય આજે ત્યાગી મંસ્થાનું 'પરિવર્તન' સેવક સંસ્થામાં થવું
 ત્યાગનો અસની અર્થ વિસર્યા જવાથી અને ત્યાગીને મળતી
 હોમા, લોકોમાં, સમાજમાં કે કોઈ પણ સ્થળે જાય છે ત્યારે તે
 તે સૌનો શુરુ માની સૌની પાસેથી આદરસન્ધકાર અને માન-
 ળાની આર્કાશ રાખે છે આ આકાશા તેને અચ્છડ કરી મૂકે
 અને વારસાથી રાજગોદીએ ઊતરી આવેલ રાજકુમારની જેડે તેમને
 'માં નમ્રભાવે મળતાં જાય છે તેથી દરેક ત્યાગી સંસ્થાએ સેવક-
 થા બની જવું જોઈએ એટલે એ મંસ્થાનો દરેક સભ્ય પોતાને
 જો નહિ પણ સેવક માને અને મનાવે લોકો પથ તેને સેવક
 દિકે જ એણએ, શુરુ તરીકે નહિ પોતાને સેવક માનેતાં, અને
 રૂન દારા બીજા પામે સેવક તરીકે હાજર થતાં જ, અભિમાનનો
 ધ્રુવ આપોઆપ સરી જાય છે, અને લોકોને ખતે કે માથે
 ડાવાને બદલે જરૂર પડે ત્યાં લોકોની પગથપી કરવાનું તેને મન થઈ
 નય છે અને લોકો પથ તેમની પામેથી એવી સેવા સ્વીકારતાં
 મથમતા નથી ત્યાગનો અર્થ એ મમજવામાં આવે છે કે ધર,
 કુટુંબાદિ છોડી અલગ થઈ જવું આટલું કમું એટલે પોતે પોતાને
 ત્યાગી માની લે છે બીજાઓ પથ તેને ત્યાગી સમજી બેસે છે
 પરંતુ ત્યાગ પાછળ ખરી રૂઝ જી રહેલી છે તે નથી પોતે જોતા
 કે નથી લોકો ઘપામતા જ્યારે સેવામાં એથી ઊલટું છે સેવા એટલે
 મળીને ત્યાગ નહિ પણ સૌનો મંમથ સાચવવો અને એ સાચવવામાં
 બીજાનો દક્ષિ અને સમવડનો ઉપયોગ કરવા દરતાં પોતાની જ
 સ્થિતિ, અવગત અને સમવડનો ઉપયોગ બીજાઓ માટે વધારે
 કરવો એ ભાવ આવે છે અને સેવા કર્યા વિના સેવક કહેવરાવતાં
 લોકો જવાબ મળે છે, એટલે ત્યાં વધારે પોક્કળ ચાલી શકતું નથી.
 વળી ત્યાગી લોકોને તે સેવકસેવા કરવાનો જ એકમાત્ર દાવો હોય

છે, એટલે પોતાને સેવક તરીકે ઓળખાવવામાં સંમત કે
આવવાનું તો કંઈ કારણ જ નથી

ત્યાગી સરથાને સેવક સરથાનું નામ આપવામાં આવે એમ
માન્યતા જ કોઈ બારે ફેરફાર ન થઈ શકે એ
થોડો ફેરફાર થાય તેથી કંઈ દોરો આવના જો
નહિ તે માટે તો તત્ત્વમાં જ ફેરફાર થવો પડે
આજે સમસ્યા બધી જ ત્યાગી સરથાઓ ખી
જવાબદારી વિનાની છે અને તેને લીધે જ તે નકામ
જોવી અથવા ટુંકસાનકારક થઈ પડી છે તેથી તેમાં સેવકના નામની
સાથે જ જવાબદારીનું તત્ત્વ દાખલ થવું જોઈએ અને એ જવાબદાર
એટલે કોઈએ આપેલ દાનથી નહિ પણ જાતમહેનતથી, નિર્વાહ ત
વાની જવાબદારી જ્યાં જાતમહેનત દાખલ થઈ ત્યાં ખીજની સગવ
લેવાનો સવાલ જ ન ઝહેવાથી બોગનું પ્રમાણ આપોઆપ ઓછું થઈ
જાય છે અને એ પ્રમાણ ઓછું થવાથી ખીજ ધણા દોરો
વધતા અટકે છે જાતમહેનતથી નિર્વાહ પૂરતું પેદા કરવામાં વખત
જરૂર તો સેવા ઓછી થશે એમ કહેવાને કશું કારણ નથી કારણ
કે તેમ કરવામાં સરવાળે ખીજની સેવા વધારે જ થવાની પોતાનો
બોલો ખીજ ઉપર ન લાગે એ કંઈ ઓછી સેવા નથી અને
સેવકની જરૂરિયાત ઓછી હોવાથી તે માટે ઉપાર્જન કરવામાં બધો
વખત ન જ આપવો પડે એટલે સહેજે જ્યતર્માં મળેલ થોડો વખત
પણ વધારે કિમતી થવાનો અને લોકોને જાતમહેનત તથા સાત્કર્ષની
પદાર્થપાઠ મળે તે કંઈ નાનીસની સેવા ન કહેવાય તેથી
ત્યાગી સરથાનું બધું જ પરિવર્તન જાતમહેનતથી નિર્વાહ કરવાના
પ્રમાણ ઉપર જ થવું પડે ત્યાગી થવા માટેની લાગણી પહેલી
જાતમહેનત હોવી પડે દાનદાત્રિ ઉપર નમ્રુ તે નહિ

- (૧) ત્યાગી જોડવે કે સેવક સરચારમાં દાખલ થનાર સભ્ય સ્ત્રી કે પુરુષ અવિવાહિત હોય કે વિવાહિત, પણ તે બંને બંધારણના અધિકારપૂર્વક જીવન ગાળનાર હોવો જોઈએ.
- (૨) દરેક સભ્ય પોતાની જરૂરિયાત પૂરતું જાતમહેનતથી જ પેદા કરવાની શક્તિવાળો અને જાતમહેનત કે વા તૈયાર હોય તેવો જ હોવો જોઈએ.
- (૩) દરેક સભ્ય પોતાના સમય અને કામકાજ વિષે સરચારને મુકરર કરેલ વ્યવસ્થાપક મંડળને જવાબદાર હોવો જોઈએ તે પોતાની પ્રત્યેક ક્ષણ માટે એ મંડળને જવાબદાર રહેવા બધાએ જાણવો જોઈએ.
- (૪) જોખમાં જોખ દિવસના દરેક કલાક જેમાં તેની નિર્વાહ પૂરતી જાતમહેનતનો મમાવેશ થાય છે તેટલું કામ કરવા તે બધાએ જાણવો જોઈએ.
- (૫) તેની રુચિ, શક્તિ અને પરિસ્થિતિ જોઈ જે કામ માટે તેને કાર્યવાહક મંડળ પસંદ કરે તે જ કામ તેણે હાથ ધરી પાડવા બધાને જોઈએ.
- (૬) કોઈ મિત્ર, ભક્ત કે રોહિની કશી જ ભેટ તે જાતે લઈ શકે નહિ, જો કોઈ મળવાનું હોય તો તે કાર્યવાહક મંડળને સોંપવા તે બધાએ જાણવો જોઈએ, અને જિભારી કે લાચારીના વખતમાં તેનો નિર્વાહ મંડળ કરે.
- (૭) ત્યારે ત્યાગ અને અધિકારપૂર્વક જીવન ગાળવાની શક્તિ બધ પડે, ત્યારે તે કાર્યવાહક મંડળ પાસેથી રજા લઈ છૂટો થઈ શકે અને ઇચ્છા પ્રમાણે જીવન ગાળી શકે અને છતાં તેનું નૈતિક જીવન બરાબર હોય ત્યાં લગી તેની પ્રતિષ્ઠા ત્યાગી અને સેવક જેટલી જ લેખાય.

(૮) જે સભ્ય ક્યેય અને કક્કાસચીન હોય તે પોતે જ સરચાથી છૂટો થાય નહિ તો મડળની સૂચના પ્રમાણે એ છૂટો થવા બંધાએતો છે

(૯) કોઈ એક સરચા પોતાને લાગી અને ખીજને નીચો કે હલકો ન કહે અને સૌ પોતપોતાની સમજ અને હમે કામ ક્યે જાય અને ખીજ તરફ આદર ફેળવે

(૧૦) એક સરચાના સભ્યો વખતે વખતે ખીજ સરચામાં જાય અને ત્યાંના વિશિષ્ટ અનુભવોને લાભ લઈ પોતાની સરચામાં પણ દાખલ કરે, અને એ રીતે જુદી જુદી સરચાઓ વચ્ચે જે તરફ દાખલ થતું અટકાવે અને એકબીજાની વધારે નજીક આવે.

આપાર સગી જે કંઈ વિચાર્યું છે તે ત્યાગને સક્રિય સેવા બનાવવા

માટે અથવા તો ત્યાગી સરચાને વિશેષ ઉપયોગી

એકાન્ત ત્યાગની બનાવવા માટે વિચાર્યું છે પરંતુ અહીં પ્રશ્ન થાય રક્ષા શક્ય હોય છે કે એકાન્ત ત્યાગ એટલે કે જે ત્યાગમાં કેખીતી તો તે કેવી રીતે? સેવાનો સમાવેશ નથી થતો અને છતાં

સાચો ત્યાગ હોય છે એવા ત્યાગની રક્ષા શક્ય છે

કે નહિ? અને શક્ય હોય તો તે કેવી રીતે? કારણ કે જ્યારે બધા જ

ત્યાગીઓ માટે સેવાનું વિધાન અનિવાર્ય હોય ત્યારે તો દરેક ત્યાગીને

માટે એકસમુદાયમાં રહેવાનું અને તેમાં ભાગવા હજવાનું, તથા અમુક

કામની જવાબદારી સેવાનું ફરજિયાત થઈ પડે છે અને એમ થાય

ત્યારે એકાન્ત ત્યાગ જેવી વસ્તુને અવકાશ જ ક્યાં રહે છે? એ

તો કદી ન સકાય કે એવા ત્યાગની જરૂર જાય છે? કારણ કે જો એ

એકાન્ત ત્યાગ કાર્મિક સાચેસાચો હોય અને એ ત્યાગ મારક

એ વ્યક્તિ ઈર્ષ સોષમાં લાગેલી હોય તો તે ત્યાગ મારક

કારણેમાં બારે પરિણામ આવવાનો જીવન ખરો જા પ્રશ્નનો ઉત્તર દે

જ છે કે એવા એકાન્ત ત્યાગની પણ અનુષ્ઠાનિતને જરૂર

રહેતી રક્ષા થકી પણ છે ઉપરના વિધાનો અને બધારણના નિયમો

એવા ત્યાગને કશીજ હરકત નથી પહોંચતી, કારણકે સરથામાં રહે-
 નાર સભ્યોના ત્યાગ અને એવા એકાન્ત ત્યાગ વચ્ચે ધણું અંતર હોય છે
 એકાન્ત ત્યાગમાં માનપ્રેરિત જવાબદારી હોવાથી તેમાં દોષને લેણ
 પણ અવકાશ નથી અને બૂલે ચૂકે કોઈ દોષનો સંભવ હોય તો તે
 માટે બીજા કોઈ કરતાં વધારે સાવધાની તો એ ત્યાગ સ્વીકારનારની જ
 હોય છે, એટલે એવા એકાન્ત ત્યાગને બાકા નિયમનની જરૂર જ
 નથી રહેતી હાલકુ એવા ત્યાગ ધારણ કરનાર બુદ્ધ હોય કે મદાવીર
 હોય પણ એ તો મનુષ્યજાતિના અને પ્રાણીમાત્રના કલ્યાણની શોધ
 પાછળ જ નિરતર મડેતો હોય છે તેમને પોતાની સાધનામાં
 ભોક્તાશ્રય કરતા જ ગણનો જ આશ્રય વધારે સદાયક નીવડે છે
 અને સાધના પૂરી થયે તેનું પરિણામ તે ભોક્તા સમક્ષ જ મૂકવા
 તત્પર હોય છે એટલે જેઓ એકાન્ત ત્યાગની ચર્ચિત ધરાવતા હોય
 તેમને માટે તો તેમનો અંતરાત્મા જ મોટો નિયંત્રક છે તેથી આ
 ફેરફાર અને આ બંધારણના નિયમોને લીધે એવા એકાન્ત ત્યાગ
 અને તેના પરિણામને કશું જ ભોખમ આવતું નથી કેટલાક
 સાધારણ માણસો જેઓ એકાન્ત ત્યાગ અને પૂર્ણ ત્યાગનું સ્વરૂપ
 નથી સમજતા અને પોતાના ઉપર નિયમન આવતું એવા નારાજ
 હોય છે તેઓ ધણીવાર એમ દલીલ કરે છે, કે જો જાતમહેનત અને
 બીજા જવાબદારીના નિયમનો મૂકવામાં આવે તો બુદ્ધ અને
 મદાવીર જેવા ત્યાગી ક્યાંથી પાકશે ? અને જગતને મહાન રોધનો
 વારસો કેણુ આપશે ? તેમણે જાણવું જોઈએ કે આજનું જગત એ
 હજારો વર્ષ પહેલાનું જગત નથી આજના જગતને ધણા અનુભવો
 મળ્યા છે તેણે જોયું છે કે જીવનની શુદ્ધિ કરવામાં અને માનની
 શોધ કરવામાં જાતમહેનત કે જવાબદારીનું બંધન આડે આવતું જ
 નથી જો એ આડે આવતું હોત તો જો સેકડો અદ્વિજીત વૈદ્યાનિકો
 અને ગૃહસ્થ રોધકો પામ્યા છે, જે ગાંધીજી જેવા નગરજનને
 ધારણ કરવા જમન સામ્યજાણી બન્યા છે તે કદી ન જ

સ બવત એકા ત ત્યાગીને સરથાની સમવડ અથવા કોઈની શેદ
 લેવાની બૂખ કે તૃષ્ણા નથી હોતી તે તો આપજન અને સર્વે
 ત્યાગ ઉપરજ બૂએ કે એટલે તેની કાંઈ નિગ્ધ બક્ષિ દી કે
 તે આપોઆપ પોતાનો માર્ગ સીધો લેશે તેને માટે કેઈ પણ
 બંધારણ કે તેના નિયમો નકામા છે એવા પુરવ્વે તો જાતે જ નિયમો
 છે તેને બીજાનું માર્ગદર્શન, બીજાની મદદ અને બીજાનું નિયમ
 એ બધું ધણી વાર અકારૂં થઈ પડે છે જેમ તેને બાલ નિયત
 બાધક થાય છે, તેમ માધ્યમ્ય દરજ્જાના ત્યાગી ઉમેદવારોને જ
 નિયત્રણ અને માર્ગદર્શનનો અભાવ જ બાધક થાય છે એટલે જ
 જ તેના માર્ગો જુદા છે એકને માટે જે સાધક તે બીજાને બાધક
 થાય છે એટલે તે સ્વતંત્ર વિચાર કરના લોકાગિન ત્યાગી સસ્થ
 પૂરનો જ છે એમ સમજવું જોઈએ

અત્યારસુધી ત્યાગી સરથા પગલે જે વિચાર થયો તે જૈન ત્યાગી
 સરથાને પણ લાગુ પડે છે : નહિ એ સરથ
 જૈન ત્યાગી આજને પ્રસંગે દરેક જૈન બક્ષિને તો ધ્યાનો જ
 સરથા અને જાત એનો ઉત્તર સોધો છે, અને તે એ છે કે બીજા
 મહેનત કાંઈ પણ ત્યાગી સરથા કરતાં જૈન ત્યાગી સરથા
 પોતાને વધારે ત્યાગવાળી અને વધારે અડિયાતી
 માને છે અને બીજાઓ પણ તેમ સમજે છે એટલે જાતમહેનતને
 સિદ્ધાંત સૌથી પહેલાં અને સૌથી વધારે સખન રીતે તો તેને જ
 લાગુ પાડવો ઘટે આ પ્રસ્તાવ અને આ વિચાર ધ્યાનમાં માત્ર આમર્થ જ
 નહિ પણ શ્રમસો અને આવેશ ઉત્પન્ન કરશે કારણ કે પરપરાથી
 તેમને એવી સમજણનો વારસો મળ્યો છે અને તેઓ પ્રામાણિકપણે
 એમ મતિ છે કે જૈન સાધુ દુનિયાથી પર છે અને તે માત્ર આધ્યાત્મિક
 જીવન જ જીવનારો છે, તેમજ બધા કામધંધા અને ઉદ્યોગો બંધનકાર
 થી જ તેણે તજ્યા છે એટલે એવા સાધુને જાતમહેનતનો સિદ્ધાંત

કેવી રીતે લાગુ પડે ? અને એ સિદ્ધાંત લાગુ પાડવા જતાં એનું આધ્યાત્મિક જીવન, એનો સંસારત્યાગ, અને એનું નિર્વેપપણું કેવી રીતે સંચાલ્ય ? આવી શકા થતી સદજ છે પરંતુ જૂની જૈનપરંપરા, જૈન લાગનો મર્મ, જૈન શાસ્ત્ર, અને જૈન ઇતિહાસ તેમજ અલારના દેશકાળના સંયોગો, અને સાધુસમાજની સ્થિતિ ઉપર જની શકે તેટલો તટસ્થ છતાં નિર્ભય વિચાર કર્યા પછી મને સ્પષ્ટ લાગે છે કે જાન-મહેનતનું તત્ત્વ અને દેખીતી રીતે જૈનપરંપરાથી વિરુદ્ધ લાગે છતાં તત્ત્વદષ્ટિએ જૈનત્યાગ અને જૈનસિદ્ધાંતની સાથે એનો અપૂર્ણપણે મેળ ખાય તેમ ॥

આજનો જૈન સાધુસમાજ આધ્યાત્મિક છે એમ કાંઈ કહી શકો છો ? જો તે આધ્યાત્મિક હોય તો પ્રમાણુમાં બીજા કરતાં વધારે કનેસ, કંકાસ, પક્ષાપક્ષી, તોછડાઈ અને અભિમાન, સ્વાર્થ અને બીકણુપણ, ઇત્યાદિ દોષો એ સમાજમાં સંભવે અને નભે ખરા ? આજનો જૈન સાધુસમાજ દેશકાળ જાણનાર અને વ્યવહારકુશળ છે એમ પણ કોઈ સાબીત કરવાની હિમત ધરાવે છે ખરા ? જો તેમ હોય તો દળદોની સખ્યામાં સાધુઓ હોવા છતાં જૈન સમાજ પછાત કેમ રહે ? અને ખુદ સાધુઓ એક પામરની જેમ બકતોની માત્ર દયા ઉપર જીવે કેમ ? મંમકન કે આરોગ્ય, શિક્ષણ કે ઉત્તેજ, સામાજિક સુધારો કે રાજકારણ, સહિત્યપ્રચાર કે ઇતિહાસરક્ષા-મે બધી બાબતોમાં આટલા મોટા સાધુસમાજને ધરાવનાર અને એને તેનું ભક્તિપૂર્વક લાલનપાલન કરનાર જૈન સમાજ સૌથી પછાત હોઈ જ કેમ શકે ? ખરી વાત તો એ છે કે જૈન સાધુ પોતાને ત્યાગી સમજે છે અને તેમ કહે છે લોકો પણ તેને ત્યાગી તરીકે ઓળખે છે પરંતુ આજના જૈન સાધુનો ત્યાગ એ માત્ર કર્મ-ક્રિયા, અને જાતમહેનતનો ત્યાગ છે એના રૂબરૂ એટલે ભોગ સેવાનો ત્યાગ નથી તેથી તે જોડેતે બીજો, જાતમહેનત નથી કરતો તેમજ અંશે બીજાની મહેનતનો અને બીજાની એનાનો વધારેમા વધારે ભોગ કરે

છે એટલે તે ત્યાગી હોય તો માત્ર પરિશ્રમત્યાગી છે, ભોગ કે ફળનો ત્યાગી નથી. અને જૈન સાધુ પેતાને બોગી નથી માનતા. બીજાએ પણ તેમ નથી માનતા કારણ કે બધા એમ સમજે છે કે એ તો ધરબાર, અને ધધોપાણી છાડીને બેઠો છે એ દષ્ટિએ એને ત્યાગ કહેવો હોય અને બોગી ન કહેવો હોય તો એમાં મારો વિરોધ નથી પણ જે જાતમહેનતનો ત્યાગ કરે છે અને બીજાની મહેનતનું ફળ સીધા સિવાય કશું માત્ર રહી શકતો નથી અથવા એમ કહો કે તે એકના જીવનને મારે બીજા ધધુને મહેનત કરવી અનિવાર્ય થઈ પડે છે તેને ત્યાગી કહેવો કે સૌથી વધારે બોગી કહેવો એ તને જાતે જ વિચારી લ્યો એ ઠીક

ભગવાનનો ત્યાગ એ કમનો ત્યાગ હતો તો તેમાં ફળનો અને બીજાની સેવાનો પણ ત્યાગ જ હતો જે આજે ભગવાનનો એ ત્યાગ સંભવિત ન હોય તો તેને અનુસરવાનો માર્ગ પણ જુદો બનાવ્યા સિવાય આરે જ નહિ આજનું દિગ્વિજયપણું હવેલી અને મહેનોમાં પ્રતિષ્ઠા પામે છે ભગવાનનું નમસ્ત્ર જ મનમાં જ મ્યુ હતું અને ત્યાજ શોખુ ભગવાનને આજના તેમના કહેવાતા શિષ્યની જે દહાડામાં તથા કે તેથી વધારે વાત ખાવાની અને છતાં ભોજો પાસે પહોંચી અને તેમ મર્દન કરાવવાની જરૂર જ પડતી નહોતી આજે સ્થિતિ એટલી બધી બદલાઈ ગઈ છે કે જૈન સાધુમર્યાદા આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાંથી તદ્દન જ અગતી થઈ ગઈ છે વ્યવહારક્રમજનતાની ભૂમિકા ઉપર પણ એ ઊભી નથી. એ તો માત્ર આર્થિક સ્પર્ધાના ક્ષેત્રમાં જ ઊભી છે ભગવાનનો સિદ્ધાંત એવો છે કે જેવા અંદર હોઈએ તેવા જ બહાર દેખાવુ જે ત્યાગ હોય તો જ ત્યાગી કહેવરાવવુ અને ભોગ શક્તિ હોય તો બોગી નરીકે જ રહેવુ આજનો જૈન સાધુમત્ત એક રીતે નથી બોગી કારણકે તે છૂટથી ગૃહસ્થોની જે પોતાની મહેનત ઉપર બોગજન નથી ગણતો અને તે એક રીતે નથી ત્યાગ તેના અર્થતરિકે કહાયો ત્યાગથી તદ્દન જ તિરક છે. એ

છતાંય તે ભોગીની પેઠે મુખ્ય મુખ્ય સમવડોને જતી કર્યાં સિવાય જ
ત્યાગી તરીકે પોતાને ઓળખાવે છે એટલે ભગવાનના સિદ્ધાંતને
અનુસરવા ખાતર પણ જે તેને ત્યાગી જ રહેવું હોય તો જ ગવર્મા
જવું અથવા વસ્તિની નજીકમાં રહ્યા છતાં બીજાના શ્રમનો તેણે કાંતો
ઉપભોગ ન કરવો અને જે તેણે ભોગી થવું હોય તોપણ બીજાની
મહેનત ઉપર ભોગી ન થતાં જાતમહેનત ઉપર જ ભોગી થવું એમ
ચાય તો જ ક્યારેક પણ સાચા ત્યાગનો સભવ છે

જાતમહેનતથી ઉત્પન્ન કરેલ વસ્તુનો ભોગ કરવો પડે ત્યારે જ
ધણીવાર તો વધારેમાં વધારે ત્યાગ ચાય કે અને તેવો ત્યાગ પણ અનિવાર્ય
અથ પડે છે જાતમહેનતથી તૈયાર કરેલ કપડા બીજાએ આપેલ કપડાં
કરતાં પ્રમાણમાં ઓછા જ વપરાવાનાં, ધસાવાનાં, અને ફાટવાનાં, જાતે
ધોવાનું કપડું બીજાએ ધોએલાં કપડા કરતા ઓછું અને મોડું જ
મેહું થવાનું દાનવૃત્તિથી મળેલ ઘી, દૂધ, પુસ્તકપાનાં, ફાગળ, પેન્સીલ,
અને હીકણી કરતાં જાતમહેનત અને મજૂરીદ્વારા પ્રાપ્ત કરેલ એ
વસ્તુઓ પ્રમાણમાં ઓછી જ વપરાવાની અને ઓછી જ બગાડ
થવાનો બીજા પત્રચપિ અને તૈત મર્દન કરે એ કરતાં જે જાતે
કરવાનું હોય તો તેમાં સુખશીલતા ઓછી જ પોષાય. એટલે સદૃશ્યદ્ધિ
અને વિવેકપૂર્વક સ્વીકારેલી જાતમહેનત એ તો સાચી વ્યાવહારિકતા
અને સાચી આધ્યાત્મિકતાનું મુખ્ય લક્ષણ છે અને તેની પોષક છે
હમેશા જ બીજાને હાથે પાણી પીનાર અને બીજાને પગે
ચાલનાર રાણી અને રોઠાણીને જાને પાણી ભરવાનું કે પગે ચાલવાનું
ફેલામાં આવે અથવા એવો પ્રર્મજ આવે તો તેના રંગાયુઓ જ
પડેલા તો એમ કરવાની ના પાડશે, તથા મોટપ અને પ્રતિજ્ઞાનું
મૂન પણ એ કામ કરવામાં આડે આવશે રાજાઓ અને ધનવાનો જેઓ
જાતમહેનતથી ટેવાયા નથી અને છતાં બીજાની મહેનત વિના જેમને
સાધુ માત્ર ચાલવું નથી તેઓને પણ જે જાતમહેનત કરવાની ફરજ
પડે તો તો યરઆતમા વસમુ લાગે જૈન સાધુ એવા બવા સુકુમાર

કે તદ્દન પરાશ્રયી નથી હોતા છતાં પરાપૂર્વનું અમુક ભૂત તેમનામાં
 પણ છે, જે તેમને જાતમહેનતનો વિચાર કરતાં ક્ષુબ્ધ કરી નાંખે
 છે, અને એ વિચારને અમલમાં મૂકતાં તો તેમને ધૂળવી નાંખે
 છે. પરંતુ હવે દિવસે દિવસે વધતી જતી ત્યાગની વિકૃતિને રોકવું
 વાસ્તે આત્મારે જાતમહેનતના તત્ત્વ સિદ્ધાંત બીજાને એકે ઉપાય દેખાતો
 નથી એટલે કાતો તેમણે આ ઉપાય લીધેજ છૂટકો છે, અને જો
 વનવાસ જેવી સ્થિતિ સ્વીકાર્યે છૂટકો છે. પણ હવે ત્યાગની મૂર્તિ
 ઉપર ભોગના સુવર્ણ અવકારો વધારે વખત રહી તેમજ શોભા
 ઘટકો નહિ.

“છાત્રાલયોમા અને ખીજ સંસ્થાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણ હોવું જોઈએ કે નહિ? અને હોવું જોઈએ તો કયા પ્રકારનું ?”

જેમ જૂગોળખજોળાદિ વિદ્યાઓ છે તેમ ધાર્મિક શિક્ષણ એ પણ એક વિદ્યા છે કે નહિ? અને તે વિદ્યા નથી એમ જો નથી કહી શકાતું તો એ જોવું રહે છે કે ધાર્મિક શિક્ષણમાં જાણવા જેવી, રસ પેદા કરે એવી, અને માનવજીવિની જૂખ જગાડી તેને સમૃદ્ધ કરે એવી મહત્ત્વની જાણનો કાષ્ઠ છે કે નહિ? જો અનુભવીઓનો ઉત્તર એ હોય (અને છે એમ મારો વિશ્વાસ છે) કે એવી જાણતો ધાર્મિક કહેવાતી વિદ્યામાં પ્રુષ્ઠળ છે, તો પછી આજે એ પ્રશ્ન કેમ ઊભો થાય કે છાત્રાલય વગેરે સંસ્થાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણ હોવું જોઈએ કે નહિ?

આ પ્રશ્ન થવાનાં ચાર મુખ્ય કારણો છે (૧) દષ્ટિનું સંકુચિત પદ્ધતિ, (૨) શુદ્ધિસ્વાતંત્ર્ય અને તર્ક ઉપર અંકુશ, (૩) જ્ઞાન ઉપર અકુશ અર્થાત્ નવી વિચારધારાઓ અને શોધ તરફ દુર્નય, (૪) શૈલી દોષ.

ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામા દષ્ટિ બારે સંકુચિત અને દૂધી રાખવામાં આવે છે હા ત જૈન સમાજ, અને તેમાં પણ દિગ્બર, ધાર્મિક શિક્ષણ આપે ત્યારે તેઓ એવીજ દષ્ટિ ધરાવતા હોય છે કે અમુક જાણત ઉપર દિગ્બર શાસ્ત્રોમાં જે લખાએલું છે તે છેત્તામાં

આ ચર્ચા જૈન સમાજને લક્ષીને લખેલી છે, પણ તે નધા ધાર્મિક સમાજોની શિક્ષણપદ્ધતિને લાગુ પડે એ દષ્ટિએ જ વિચારવું એવી છે

છેલ્લું એટલે કે સર્વગ્રાંથિન છે હવે તેમાં વધારે જાણવા જેવું
કે લેખેલા જેવું કશું નથી તે બાબત પરત્વે અમ શાસ્ત્રોને
બિનમત દર્શાવતાં હોય તો તે તદ્દન અમાજ્ય અને અપૂર્ણ છે અને
જો જોઈએ ત્યાં પ્રમાણે જ તે બીજાં શાસ્ત્રો પણ તે સ્થાપત મરત્વે મત
ધરાવનાં હોય તો તે વિચાર તેમણે જોઈ શાસ્ત્રમાંથી લીધેલો છે વળી
તેઓ એવી પણ માન્યતા ધરાવતા હોય ૩ કે તે બાબત પરત્વે
ફિગબર આચાર્યોએ લખ્યું છે તે જ મથાથ ૩ અને બીજા આચાર્યો
મથાથ દર્શિ વિનાના હોવાથી અબાન વિચાર કરી શકે જ નહિ
જણાવનારમાં આ દર્શિમ કુચિતતા હોય છે, અને જણનારમાં પછીથી
એ દાખન મામ છે એટલે જ્યારે જણનારોમાંથી કટલાક આગળ વધે
૩ અને વિચારકોત વાય છે ત્યારે તેમને સહજાતમાં મળેલો દર્શિ
સંકેતનો વારસો યાદ આવે છે, અને તે વખતની વિચારસરણી સાથે
તેમજ અભ્યાસ સાથે એ દૂધી દર્શિનો મેળ ખાતો ન જોઈ
એ શિક્ષિતમણુ પોઠારી બેઠે છે કે ધાર્મિક શિક્ષણ નકામું છે

અસારની સામ્રાજ્યિક બધીજ સસ્થાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણ
આપનારાઓ અને સંસ્થાના સચાનો મોટે ભાગે શુદ્ધિસ્થાતમ્ય
અને તકેશક્તિ જે બંને મનુષ્યત્વના ગ્રાણુ છે, ખરૂં જીવન છે
તેના ઉપર અંકુશ મૂકે છે કે ત કોઈ જન-વિદ્યાર્થી ધાર્મિક શિક્ષણ
મેલી વખતે દૂધ, ઘીનાજ સમુદોનું વર્ણન સાંભળી તેમજ સોનારપાના
પદ્ધતોનું વર્ણન સાંભળી એ વિષે પુરાવા માગે અમર તો વિશેષ
જિજ્ઞાસા પ્રમ કરે તો શિક્ષકો જોના ઉપર લાલ આંખ ન કરે એમ
માની સમજે, તોપણ એટલું તો જરૂર જ કહેવાના કે આપણી શુદ્ધિ
પરિમિત છે અને પરત ન છે તેથી તેને આવી બાબતો વિષે માત્ર
અદા રાખવાનું હોય છે એમાં સકા કરવી એ પણ ધર્મદંડા છે
વળી કોઈ સચોટપણે સિખ તકે કરે કે જનવાન મહાવીરની તહેનાતમાં
જેવો રહેતા એમ કહેવાય છે, ત્યારે જનવાનના સમમના
અને બીજા વ્યક્તિઓના ઉદ્દેશો જેમ બોદ આદિ શાસ્ત્રોમ

મળી આવે છે તેમ આવી અજબ વસ્તુઓનો ઉદ્દેશ્ય કંઈ નથી મળતો ?
 પણ કોઈ વિદ્યાર્થી એમ તકે કરે કે પૂજારી ફોનોના ઢગલા કસો છે
 તે અથવા તીર્થસ્થાને નામે કોઈ કોઈ વારે મનુષ્યહત્યા સુધીના અમ-
 ધુર્તા પશુ-પગલાં ભરાય છે તે ત્યાગ અને અહિંસાની સાથે બંધ
 ફેવી રીતે બેમે ? એક તો આવા તરો જાવા જેવી બુદ્ધિ જ ધટી ગઈ
 છે અને કદાચ કુર્બાન્યે કે સદ્ભાવ્યે ઊઠ્યા તો 'તેવા તકે' કરનારને
 મોટે ભાગે નાસ્તિક અથવા દેહદાલો 'કહીને છતારી પાડવામાં આવે છે
 જ્યારે એમાંના કોઈ વિદ્યાર્થી આગળ જતા સ્વતંત્ર વિચારક અને
 તાર્કિક થાય છે ત્યારે તેઓ જેવા વિદ્યાર્થી જીવનના ધાર્મિક શિક્ષણ
 સામે તોળાક પોકારે છે, અને બળવો જમાવે છે

ધાર્મિક શિક્ષણમાં જે વિષય શિખવાનો હોય અને તેના ઉપર
 ને આચાર્યનું પુસ્તક આપવું હોય તે વિષય પરત્વે તે આચાર્યના
 (પત્રી બસે તે સેકડો અને હજારો વર્ષ પહેલાં થઈ ગયા હોય)
 વિચારો સિવાય બહારની કુનીયામાં એજમાના સુધીમાં બીજાઓએ શુ
 વિચાર્યું છે અને તે જમાનાથી માંડી આજ સુધીમાં તે વિષય પરત્વે
 આખી કુનીયામાં શુ શુ વિચારવામાં આવ્યું છે, શી શી સોધો થઈ છે,
 ક્યાં જૂનાં સમો વધારે સ્પષ્ટ થયા છે, કંઈ વિમતો ઉમેગાઈ છે,
 અને કંઈ ખામતો ખોટી સાબીત થતી જાય છે અગર થઈ છે, તે
 બધા તરફ માત્ર દુર્લક્ષ કરવામાં આવે છે તેથી જ્યારે કોઈ ધાર્મિક
 શિક્ષણ લીધેલ વિદ્યાર્થી મોની ઉંમરે પોતે તીજેલ વિષયની બાબતમાં
 ચોમેરથી તુ જાણે છે અથવા તેને એ જાણવા સાબજવાનો પ્રયત્ન
 આવે છે ત્યારે તેને જેટો ધાર્મિક અભ્યાસ દરમિયાનનો શાનઅંકુશ
 ખટકે છે અને વચર સંગ્રહે તે કહી દે છે કે ધાર્મિક શિક્ષણને સલામ
 એને લીધે તો જીવટા મૂખે રહ્યા

ઉપરના ત્રણ દોષો ઉપરાંત એક મોટો દોષ શિક્ષણની રીલીનો
 છે આને મોટે ભાગે અર્થહીન પાઠો જોખાવવામાં આવે છે એમાં

શિખનારને કદાચ દિખળ અને મળ પડે છે, કારણ કે તે ગોખતા રમતા જાય છે પણ તેની વિચાર અને કલ્પનાશક્તિ માત્ર ગોખણપટ્ટીના બારને ક્ષીધે ખુદી થઈ જાય છે અર્થાત્ સમજવાથી ચાનનો રસ આવતો નથી, ટકતો નથી, અને ગોખેલા ચળદો કાગળ તો બૂલાર્ધ જાય છે. મોટી ઉંમરે જ્યારે એવા વિદ્યાર્થીઓ વિચાર અને કલ્પનાની કિંમત આકતા માય છે અને વ્યવહારમાં તેની અત્યંત જુએ છે ત્યારે એકરમજેબની પેઠે તેઓ પોતાના ધર્મશિક્ષકોને કાંસી માર કરી શાપ તો આપે જ છે આ ઉપરાંત કેટલીક મેસાજમાં છે તેવી ધર્મજીવી પાઠશાળાઓમાં તો વિદ્યાર્થીઓને જેમનું જ્ઞાન અને વિચાર જાણવા માટે આખું જગત તતલે છે તે ગાંધીજીના પત્રો અને પુસ્તકો વાંચતાં પણ રોકવામાં આવે છે, એટલા કારણે કે એ જૈન ધાર્મિક પુસ્તક નથી હું કેટલાય ધર્મપુત્ર મનાતા અને વિદ્વાન ગણાતા જૈન સાધુ તેમજ સાધ્વીઓને જાણું છું કે જેઓને મન અમુક આચાર્યોએ અમુક ભાષામાં લખ્યું હોય તે સિવાયનું કશું પણ વાંચવા અને સાંભળવા તરફ માત્ર ઉદ્ધસિનતાજ નહિ પણ દ્વેષ હોય છે આ જોઈ બહુ બોલી બીટે છે કે ધાર્મિક શિક્ષણે સત્યાનાથ વાળું એની શી જરૂર છે ?

અસબત, ધાર્મિક શિક્ષણ સામે વધિ સેનારનો ઉપરનો અનુભવ એવો છે એમ તો ન જ કહી શકાય છતાં જો વિચાર અને અનુભવે એમ સામે કે ધાર્મિક શિક્ષણમાં સમાવી જૂની માન્યતાઓ, જૂની પરંપરાઓ અને એ પ્રાચીન અનુભવો અમુક હદ સુધી અને અમુક દષ્ટિએ જાણવા જેવા છે અને ઉપયોગી પણ છે તો પછી બીજા આગવુંક દોષો જે સમજ અને પ્રયત્નથી ટાળી શકાય તેમ છે તેને કારણે એ ખુદ ફેફા તો ન દેવાય આજા કે વધતા કાંકરા હોય ધૂગ હોય તેટલા માત્રથી જ પ્રતિકારક અને અગત્યનું અત્ર ફેંજી તો ન જ દેવાય જેમ સુપકુ અને આખ અનાજ સાંકે માટે છે તેમ જ શુદ્ધિ અને ધીરજ ગુણ હોય પારખવા અને

દાખલ નિવારવા માટે છે. ધાર્મિક શિક્ષણના વિરોધી પક્ષની દલીલો તો એટલું જ સાબીત કરે છે કે જે ખામીઓને કારણે આગળ જતાં ભણેલાઓને ધાર્મિક શિક્ષણ તરફ અકુચિ યાય છે તે ખામીઓ દૂર કરવી અને એ શિક્ષણમાં પ્રાણ લાવવો ત્યારે અત્યારે ધાર્મિક શિક્ષણ કયા પ્રકારનું હોવું જોઈએ કે જેથી તે રસપ્રદ થાય, આગળ જતાં તે લેનારને પસાવે. ન થાય એ જ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે. ધાર્મિક શિક્ષણ કઈ રીતે અને કઈ દષ્ટિએ આપવું તેનું દૃઢ સૂચન અહિં કરવામાં આવે છે. વિશેષ સુધારાને અને પરિવર્તનને પૂર્ણ અવકાશ છે.

શિક્ષણમાં પહેલી વાત દષ્ટિની ઉદારતાની છે. એટલે જે વિષય પરત્વે જે વિચાર ધાર્મિક શિક્ષણમાં સિખવવામાં આવે તે વિષય પરત્વે તે વિચાર ઉદારનો જ છે. એમ આગ્રહ ન રાખતાં તે પણ એક વિચાર છે, જાણવા જેવો છે, અને અમુક જમાનાના, અમુક સપ્રદાયના વિદ્વાનો અમુક વખત સુધી આ રીતે માનતા આવ્યા છે. એમ ધારીને જ એ વિચાર સિખવેલો જોઈએ. આ પ્રમાણે દષ્ટિ વિશાળ બની એટલે એ વિષય પરત્વે બીજા આચાર્યોના વિચાર ઉપર પણ ઉદારભાવે લક્ષ આપી શકાશે અને એક વિષય પરત્વે ધાર્મિકશાસ્ત્રમાં સમાતી બવી જ માન્યતાઓ સમતોલપણે જાણવાની તક રહેશે. પરિણામે સર્વશપાળું હોઈ શકે કે નહિ એવી અને બીજી આમતોમાં માત્ર એક વિચારનો પૂર્વગ્રહ ન બંધાતાં તે મુદ્દા ઉપર કિલ કિલ દર્શનોમાં મળતાં બધા જ મતલબો સમતોલપણે જાણી અને ત્રિચારી શકાશે. દષ્ટિ ઉદાર થઈ એટલે તેનો ચાલનો દરવાજો ખોલ્યો થયો, તેનું સાહિત્ય અપાર બન્યું, અને તેને માત્ર દુરામલને હીરે જ અમુક સાહિત્યમાં ઝોંધાઈ રહેવાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ હતી તે પણ મઠ પત્રી ધાર્મિક શિક્ષણ લેનાર જે દશરૈકાલિક સિખનો હશે તો તે સ્થાનકવાસી કે શ્વેતાંતર દેરાવાસી હોવા છતાંય ધર્મપણ, ગીતા અને બાઈબલ આદિ વાંચવાનો અને જે તે વિદ્યાર્થી બાહ્ય હોય તે

હિપનિવદ્ધ સિખતો હશે તો તેની દષ્ટિ અવેસ્તા, કુરાન અને જૈન
કે બૌદ્ધ આગમ તરફ પણ જશે

ધાર્મિક શિક્ષણમા શુદ્ધિસ્વાતંત્ર્ય અને તર્કશક્તિને મેપૂર્ણ છૂટ
હોવી જોઈએ. ધર્મ એ નાનીસૂની કે સાંકડી વસ્તુ નથી મનુષ્ય મહાન
ખનવા જ ધર્મનું શરણુ લે છે એટલે ધર્મના પ્રદેશમાં તો શુદ્ધિની
સ્વતંત્રતા અને તર્કને વધારેમાં વધારે છૂટ હોવી જોઈએ જેમ ઉગતા
બાળકના શરીરને ફેંધવામાં આવે તો તે તેના જીવનને ગૂંમળાવે છે
અને શરીરના વિકાસને તદ્દન પુષ્ટિ આપવામાં આવે તો તેથી શરીર
વધે છે અને મજબૂત બને છે, એજ રીતે શુદ્ધિની સ્વતંત્રતા અને
તર્કશક્તિની છૂટથી ધર્મ વિકસે છે, તેના તરફની કુશી વધે છે શર-
આતમાં અમુક તત્ત્વો કમમમવા સામે તેથી કાંઈ ધર્મનો નાશ થતો
નથી ઊતરું તેમા સુધારો અને ઉમેરો જ થાય છે અને ધર્મ એ માન
મર્યાદિત કે જડ વસ્તુ નથી એ તો અમર્યાદિત અને જીવંત વસ્તુ છે
એટલે જેમ જેમ શુદ્ધિને છૂટ તેમ તેમ ધાર્મિક ગણ્યાતી માન્યતાઓ
અને વિષયો વધારે ચર્ચાવાના, વધારે સ્પષ્ટ થવાના અને કસા
વાના. આ તત્ત્વ શિક્ષણમા આવવાથી ધણા જૂના વિષયો આગણીમાં
અગાથી એ વાત ખરી પણ તેથી તો ઊંડું તેનું સ્વરૂપ વધારે ચોખ્ખુ
બનશે સત્યને ચકાસે કાઢે શકે. એને લીધે ધાર્મિક શિક્ષણ પામેલ
મોની ઉંમરે એના તરફ આકર્ષ મતાવવાના.

ધાર્મિક શિક્ષણમા જિજ્ઞાસા નિરૂપિત રહેવી જોઈએ, એટલે કે કાંઈ-
પણ વિષય પરત્વે શક્ય હોય એટલું બધું જ્ઞાન મેળવવાની વિધાર્થીમાં
ઈચ્છા ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ અને એ ઈચ્છાને શિક્ષકોએ પૂર્ણ પ્રયત્નથી
મંત્રણવી જોઈએ આમ કરવા માટે કેટલાક વિષયનું ધાર્મિક શિક્ષણ
આપતા માત્ર મર્યાદા તરીકે બલે અમુક પુસ્તક પસંદ કરવામાં આવે
પણ તે વિષય પરત્વેના વિચારો અને શૈલિ જાણુવા માટે દેશકાળનું
જીવન નહિ જ શાખી સકાય અને પરિણામે શુદ્ધતાત્મક અભ્યાસ

દાખલ થશે, અને ભણનારને કદી અરુચિ નહિ થાય તેમ જ તેનું વિચારક ક્ષેત્ર પણ વધશે.

આ ઉપરાંત શેઠીનું પરિવર્તન જરૂરી છે. ગેરિશ્ણપદ્ધતિનું સ્થાન સમજશક્તિ અને કલ્પનાશક્તિ લે એટલે સમય અને શક્તિ લેખે લાગવાનાં પછી ધાર્મિક શિક્ષણ તરફ આકર્ષવા માટે નહિ જરૂર પડે. ખનાસાં વહેંચવાની, કે નહિ જરૂર પડે ખીજા પ્રતોબનોની દ્રુકમા ઉપરના સ્વરૂપનું તારણ એટલું જ કાઢી શકાય કે ધાર્મિક શિક્ષણ ઉદાર દૃષ્ટિથી, ધ્રુવનામક પદ્ધતિથી, અને સમજશક્તિ તેમજ કલ્પનાશક્તિના વિકાસને પ્રધાન રાખીને જ અપાવુ જોઈએ.

આ બધું છતાં ધાર્મિક શિક્ષણ મરજીયાત રહેવું જોઈએ એનાં કારણો દ્રુકમા આ છે.

(૧) વર્ગ ખાલી ન રહે તે માટે શિક્ષકને શિક્ષણ ખૂબ આકર્ષક બનાવવાની ફરજ પડશે. કાગળ કે વર્ગના આનવા ઉપર જ તેની પ્રતિબંધો આધાર મનાવો જોઈએ.

(૨) તેથી શિક્ષકને ખૂબ વાંચવું વિચારવું પડશે, અને શિષ્યોના માનમ તપાસી તેને અનુકૂળ થવા શિક્ષણમા રસ રેડવો પડશે. આને લીધે એ શિક્ષક ગંભીર બનશે અને પરિણામે ફરજીયાત પદ્ધતિમા જે શિષ્ય અને શિક્ષક બંનેમ ઊછરા રહી જાય છે તેને બદલે શિક્ષક તેા પ્રોત્ત બનશે જ અને અન્તે એ એપ બીજે પણ ફેલાશે.

(૩) ફરજીયાત પદ્ધતિથી આગળ જતાં જે કરાગે અને હમેશને માટે અણુગમે જન્મે છે તેને સ્થાન જ નહિ રહે.

ફરજીયાત શિક્ષણના ફાયદાઓ કામ ખ્યાન બહાર નથી, પણ મરજીયાત શિક્ષણના પરિણામ સામે તેની દૃષ્ટી જ કિંમત નથી.

ધાર્મિક શિક્ષણમા જ્યાં જ્યાં આચાર વિરેના શિષ્યણુની વાત આવે ત્યાં પણ ઉપગના ઉદારતા, ધ્રુવના આદિ તત્ત્વો દાખન કરીનેજ આચાર શિખવવાથી વિદ્યાર્થીઓને તેમાં પણ રસ પડશે.

તીર્થોની પ્રતિષ્ઠા કેમ સચવાય ?

જૈનતીર્થોની ઇમારત તપ ત્યાગ, અને અધ્યાત્મચિંતનના પાયા ઉપર ઊભી થએલી છે, તેથી એનો પ્રાથ્મિક આત્મા પણ એ જ જૈનતીર્થોમાં છે તેના જોવા અને તેનાથી પણ કદાચ ચડિયાતા, કારી મરીવાળા અને કળાપૂર્ણ ભવનો અને મહેતો હિંદુસ્તાનમાં અને દુનિયાના ખીળા ભાગમાં કંઈ જોઈ નથી તેમજ જૈન મંદિરોમાં અને જૈન ભઠારોમાં હોય તે કરતાં લાંબો અને કસોડોગળું થન કોઈ એકાદ જગ્યાએ જ આજે મોજૂદ છે છતાં કોઈપણ જૈન એ અગ્નિનાઓ અને એ મહેતોમાં તીર્થજીવિ નથી ધરાવતો, ધર્મજીવિથી તેની યાત્રા કરવા નથી જતો એનું કારણ શું છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર નેરકને માટે સહેનો છે, અને તે એ કે જો મહેતો અને ભઠારોની વિમુક્તિ કંઈ તીર્થ નથી તીર્થનો આત્મા તો તપ, ત્યાગ, અને અધ્યાત્મચિંતનમાં છે જે જગ્યામાં કે જે ભૂમિમાં એ શુભો ખીલ્યા હોય તે ભૂમિ તીર્થોનું કહેવર છે અને વિશાળ મંદિર કે તેની કારીગરી એ તો માત્ર શરીરના અને શરીર દ્વારા કલામ આત્માના અલકારો છે શરીરમાં ચૈતન્ય કે તેજ આત્માને લીધે જ હોમ છે અને ધરેણ્યો પણ ચૈતન્ય અને તેજ હોય ત્યાં લગી જ શરીરને રોબાવે ॥ પ્રાથ્મિક વિનાનું શરીર પછી તે ગમે તેવું હોય છતાં નથી રોબાવું કે નથી પ્રતિષ્ઠા પામવું અને નિઃપ્રાણ શરીર ઉપર અનકારો સાત્વા એ તો એ શરીરની અને એને લાલ્તારની માત્ર મશ્કરી છે

જૈનતીર્થોમાં આત્મા, શરીર, અને આશ્રયણ એ ત્રણે મોજૂદ છે કે કદાચી ઉણપ છે એ જગ્યાએ જોવા જઈએ છીએ ત્યારે ૨૫૯ માં ૧૬૬ એમાં ઉણપ છે અને તે ઉણપ શરીર કે અનકારની

નહિ પણ આત્માની શરીર અને અલકાગની ઉણપ હોય અને આત્મા સમગ્ર હોય તો એ ઉણપ જરાપણ સાલતી નથી જિનદુ મહત્વ વધારે ખીને છે પણ જ્યારે આત્માની ઉણપ હોય ત્યારે ગમે તેવું શરીર અને ગમે તેવા આશુપણો છતાં એ બધું શીકું લાગે છે તપ, ત્યાગ, અને અધ્યાત્મચિંતનનો આત્મા તીર્થોમાં કેમ નથી રહ્યો ? અથવા તો કેમ દબાઈ અને કચગાઈ ગયો છે ? એ પ્રશ્ન વિચારવા જેવો છે જેમ જેમ હાડી વિચાર કરીએ છીએ તેમ તેમ તેના કારણો સ્પષ્ટ તરી આવે છે એ આત્માને દબાવાના અને કચગાઈ જવાનાં મુખ્ય બે કારણો છે (૧) અતિરેક, (૨) મમત્વ અને કંરેશ.

જ્યારે વૃત્તિ અંતર્મુખ હોય છે ત્યારે જ તપ, ત્યાગાદિ તત્ત્વો જન્મે છે અને વિકસે છે વૃત્તિ બહિર્મુખ થતાં એ તત્ત્વો ઓસરવા માડે છે એ તત્ત્વોનો વાગસો તો જૈનસમાજને વિચારમાં મળ્યોપણ વખત જતાં એ સમાજ એની પૂજા પ્રતિષ્ઠામાં પડી ગયો અને તેય પણ સ્થૂળ પૂજા પ્રતિષ્ઠા આ સ્થૂળ પૂજા પ્રતિષ્ઠાએ સમાજની વૃત્તિ વધારે બહિર્મુખ કરી અને જેમ મનાવા લાગ્યું તથા જાણે અજાણે એવું વાતાવરણ બીજું થઈ ગયું કે ન્યાં વધારે કિંમતી, વધારે કળામય અને સમૃદ્ધ મંદિરો તે તીર્થો બીજા તીર્થો કરતાં વધારે મોડું આ રીતે બહિર્મુખ વૃત્તિ વધતી ચાલી અને તેને પરિણામે સ્વાભાવિક રીતે જ જે અંતર્મુખ વૃત્તિનો થોડો ધણો સંભવ હતો તે દબાઈ ગયો અને બાહ્ય દેખાવ તેમજ બાહ્ય શણગારનો એટલો બધો અતિરેક થઈ ગયો કે ત્યાગી, તપસ્વી, આધ્યાત્મિક ગણાતા કે મનાતા પુરો પણ એ બાહ્ય વિજૃંભિ અને આકર્ષણની વાહવાહમાં ઓછે વતે અંગે ધસડાવા લાગ્યા પરિણામે બાહ્ય શૈભાના અતિરેકથી તીર્થોની સાદગી અને સરળતા દણાઈ, તેમજ તપ, ત્યાગ, અને અધ્યાત્મચિંતન માત્ર શબ્દમાં રહી ગયાં એક બાબુ જેનાથી શાંતિ, સમર્પિ, સહિષ્ણુતા, અને વિવેકનો સંભવ હતો એ અંતર્મુખ વૃત્તિ

આસરી અને બીજી બાજુ જેનાથી કનેય, કકાસ અને મમત્વ સિવાય બીજી થવાનો સભન જ નથી એવી બદ્ધિમૂખ વૃત્તિ જન્મી. પરિણામ એ આબુ કે તીરોના કલેવરના દક્ક વિષે અને એવી બીજી કુદ બાબતો વિષે અક્તોર્મા ભાગવા પડ્યા અને તાણાતાણી સર મધ જે કથયાગી શોક્યો વચ્ચે જેમ ધણી કચરાય તેમ જે પક્ષોની તાણાનાણી વચ્ચે તીર્થપણું જવા લાગ્યું હવે જે તીર્થપણું ભાવનામાં, વર્તનમાં હતું તે તીર્થપણું ચાસાચડસીમાં, હારજીતમાં અને કબજે એજવવામાં મનાવા લાગ્યું આત્મામાં અને તેથી પોતાની પાસે જ રહેના તેમજ કાષ્ઠથી ઢિનવી ન ચકામ એવા તીર્થપણા તરફ દુર્લક્ષ થતાં અને તીર્થપણાની છાયા પાછળ ખગર તો કૃત્રિમ તીર્થ પાછળ દોડવા જતા સદંત્ર વસ્તુ ચાવી મળે અને અસદંત્ર વસ્તુ જોખમમાં આવી પડે

તેથી દિગ્ગજરોને હમેશાં શ્વેતાબરો દુસ્મન થઇ પડ્યા અને તેઓ તેમને સ્વાર્થી તેમજ નીચ જણાવા લાગ્યા. શ્વેતાબરોને પણ દિગ્ગજરો વિષે એમ જ થયું બને પક્ષો તીરોને માયવવા કુરબાની આપવા લાગ્યા, પ્રાણ પાચરવા મડ્યા છતાં બેમાંથી એકે તીર્થપણું સાચવી રક્ષા નહિ, અને સૂતા કે બેસતા, પ્રત્યેક ક્રિયામાં બંને તીર્થ રક્ષા વિષે સકારીલ અને બીરુ બની ગયા તીરોની રક્ષા કરવાના પ્રયત્નમાં તીર્થત્વની પ્રતિષ્ઠા જ લગભગ ગુમાવી બેઠા હવે બંને વચ્ચે એટલે સુધી અંતર વધી મયું ■ કે કોઇને એ બંનેની એમતાનો માર્ગ સૂઝતો જ નથી જેઓ કાંઈ માર્ગ સૂચવે તેઓ તો એક જ વસ્તુ સૂચવી શકે અને તે દક્ક જતો કરવાની અથવા તો આજામાં સંતોષ માનવાની સૂચના. પરંતુ આ સૂચના સામે વ્યવહાર લોકો એકજ દલીલ કરે છે અને તે સાવ નિરર્થક પણ નથી તે દલીલ એ છે કે જે આપણે આ રીતે દક્કો જતા જ કરીએ અને દીલું મૂકીએ ૫ આપણે નબળા મણુઈએ અને નબળો કશું જ સાચવી ન શકીશું નબળા બની સર્વસ્વ ગુમાવવું આજે એક તો કાતે

બીજો, પરમ દિવસે ત્રીજો એમ સ્વાધીઓ અને દુશ્મનો આવવાના અને નબળાઈનો લાભ લઈ બધું ઓઠિયાં કરવાના શું આ રીતે બધું ગુમાવવું ? આ દલીલ બને પક્ષોના ડાહ્યા ડાહ્યા માણસોની છે અને તેમાં વલ્લુદ પણ છે પરંતુ જ્યાં એકજ વસ્તુ ઉપર બંને વિરોધી પક્ષોના સબંધનો સંભવ છે ત્યાં તમગત બધું કગારોનો ઉપાય શું છે ? એ પણ વિચારવું તો ઘટે જ ઓછામાં ઓછું કાતો એકપક્ષ તદ્દન પાયમાલ થઈ જાય અને બીજો આબાદ રહે, અને કાતો એક અથવા બંને પક્ષ ઉદારતા કેળવે આ સિવાય ત્રીજો રસ્તો કાઢપણું છે ખરો ? પહેલો રસ્તો શક્ય નથી અને શક્ય હોય તોપણ તે પસંદ કરવા જેવો છે ખરો ? જમણી આંખ ડાબીનો નાશ કરી દેકવા માગે એના જેવો એ ઉપાય નથી શું ? શ્વેતાખરો છેકજ પાયમાલ થાય તેથી શું દિગ્બરોનું મહત્ત્વ રહેવાનું ? અથવા દિગ્બરો ખરમાન થાય એમાં શું શ્વેતાખરોની મહત્તા ગણવાની ? જો બંને પક્ષ સરખા બળવાળા હશે તો તો જ્યાંસગી મમતામમતી હશે ત્યાં સગી લગાઈનો અત આવવાનો જ નથી એમને સમાનબળમાં લગાઈનો અત નથી, અને એકની પાયમાલી પણ પસંદ કરવા જેવી વસ્તુ નથી ત્યારે પછી માગ શું રહે છે ? એ પ્રશ્ન થાય છે અને તેનો ઉત્તર જૈનધર્મ સહેલાઈથી એ જ આપે છે કે સદિબચ્ચતા કેળવવી. એક પક્ષ ઉદાર બનશે ત્યારે તે કેળીતી રીતે ઘણું ગુમાવશે પણ જો સમાજની અને રાષ્ટ્રની એકતા માટે એ ઉદારતા દાખવવામાં આવી હશે તો તે પક્ષ જ જીત્યો ગણાશે અને સામા પક્ષને ઉદારતાનો એવ લાગ્યા વિના કદી નહિ રહે, તેથી જેમ જેમ વિચાર કરીએ છીએ તેમ તેમ વ્યવહાર દૃષ્ટિએ પણ તીર્થોની સમાધાની માટે ઉદારતાનો જ માર્ગ સામે આવે છે

એક બાજુ તીર્થોને શોભે એવી સાદગી અને સરળતા દાખલ થઈ અને બીજી બાજુ મમતામમતી ઓછી થઈ એટલે તીર્થોની પ્રતિષ્ઠા આપોઆપ સમવાવાની અને તેનું તેજ પણ આપોઆપ વધવાનું

કાગે બોકાય છે ત્યારે પણ દુઃખ થાય છે અને તેને ખેરે તાણી કાઢવામાં પણ દુઃખ તો થાય છે, છતાં તેને તાણી કાઢી દે દુઃખ થવાનું તે ન થાય એટલા માટે શું તેને અંદર રહેવા દેશ? હજી પણ બચાગે? એ જ રીતે જૈનપણની ભાવનામાં જે અભિમાનો કે મમતામમનીનો કરિા બોકાયો છે અને એને દેરે બને પક્ષો જે રીતે દુઃખાય છે તે દુઃખ ચાલુ રાખવું? કે એ હજી મમતાના કાંદાને કાઢવા જતા થનારે દુઃખ સહી લેવું? આનો તે ઉત્તર તેજ તીર્થની પ્રતિઠાનો માર્ગ છે આતો એક રીતે પ્રતિઠા સાચવવાનો વિચાર થયો આ વિચાર આધ્યાત્મિક છે જૈનસમાજની ભાવના આધ્યાત્મિક ભૂમિકા ઉપર બહુએલી હોવાથી તેને મે પ્રથમ રસતો આધ્યાત્મિક હોય તેજ સૂચવેલો શોગ્ય છે

પરંતુ તીર્થોની પ્રતિઠા સાચવવાનો અને વધારવાનો સમયનું દૂળ માર્ગ બ્વવહાર દષ્ટિએ બીજો પણ છે, અને તે એ કે ત્યાં ત્યાં સમય હોય ત્યાં બધેજ તીર્થસ્થાનોમાં વિદ્યાધામો ઊભા કરવા મકાન તો ત્યાં હોય જ છેવટે મદિરા તો હોય જ અને મંદિરોનો અમુક બાજુ વિદ્યા જેવા પવિત્ર તત્ત્વના સેવનમાં વપરાય તેથી વધારે રહે શું હોય શકે? કાંતિનાં પરચેથી બને કરજ પાડે અગર તલવાર કે કાપડાની કસમ દબાવ્યું કરે તે પહેલાં સમયને સમજનાર પોતાના જ તીર્થોને કે મદિરોને સમાજનાં વિદ્યાધામો બનાવી દે તો કાંઈ સુદર! કાંઈ એમ કહે કે ધર્મસ્થાનોમાં અર્થકરી વિદ્યા કેમ શીખવાડાય? એનો એક સીધો અને ટૂંકો ઉત્તર એ છે કે બને અર્થકરી વિદ્યા ન શીખવે તો પણ તમે જેને ધર્મકરી અને સાસ્ત્રીય વિદ્યા માનતા હો તે તો શીખવે? જો એમ કહેવામાં આવે કે આજે સાસ્ત્રીય વિદ્યા લેનાર ક્યાં છે? તો એનો અર્થ એ થયો કે સાસ્ત્રીય વિદ્યા લોકમાન્ય નથી અને જે લોકમાન્ય છે તે શીખવી શકાય તેમ નથી એટલે સમાજ વિદ્યાદીન ગમે તો કાઠ અડચણ નથી ખરી નો એ છે કે આજે જે આપણી મહિર્મુખ વૃત્તિ મકાનો, યજ્ઞગારો,

ને દેખાવેા પાછળજ માત્ર વળેલી છે તે તરફથી લક્ષ ખસેડવું
 હએ અને તે બે રીતે ખસેડી શકાય આધ્યાત્મિક પ્રદેશમાં જઈને
 ને વિદ્યાના પ્રદેશમાં જઈને બીજો માર્ગ સર્વમાલ્ય અને જરૂરી
 , અને તેમાંથી કેપારેક પહેલા 'માર્ગ'ના સંભવ પશ્ચ છે જે પ્રુકળ
 ૧, સમય, અને અપાતે 'શુદ્ધિશક્તિ' તીથોની પ્રતિષ્ઠા સાચવવા
 તર ખરચાય છે (અને છતા નથી સચવાતી પ્રતિષ્ઠા કે નથી વધતું
 માનિક બળ) તે જ ધન, સમય, અને શક્તિ જે તીથો દ્વારા વિદ્યા
 દે કરવામાં ખરચવામાં આવે તો પરિણામે સમાજ સબળ બને
 ને તીથોની પણ પ્રતિષ્ઠા એક અચવા બીજી રીતે સચવાય

ત્રણે જૈન કીરકાઓના પરસ્પર સબ્ધ અને મેળનો વિચાર

સ્થાનકપાત્રી, મૂર્તિપૂજક શ્વેતાચર અને દ્વિચર એવા ત્રણે કીરકાઓ અત્યારે છે, અને એ ત્રણે ભગવાન મહાવીરના શાસનનું અનુમાપી છે તેથી એ શાસનથી જ આરભ કરીએ ભગવાન મહાવીર પહેલાં પણ જૈનપરપરા હોવાનાં ઐતિહાસિક પ્રમાણો છે એ પાર્શ્વનાથની પરપરા સિયિન અને છિત્રલિલ જેવી હતી ભગવાન મહાવીરે સુધારાનો પ્રાણ ફૂક્યો પાર્શ્વનાથની પરપરાના ધણા નમ્રતા અને સખળા અંશો એ સુધારાને શરણે આવ્યા જેઓ એને વધે થયા તે લાખો વખત ન નબ્યા અને અને નામસીવ ધર્મ ગયા જૂની પરપરા અને નવો સુધારો એ બેમાથી ભગવાનનું એક શાસન થયે થયું અત્યારના જૈન ધર્મનું મૂળ એ શાસનમાં છે

એક બીજામાંથી અકુર એક ફૂટે પણ દુરત જ તેમાંથી અતેક ફણમાં ફૂટે છે અને આગળ જતા ડાળો, ડાખગીઓ વગેરે વિસ્તાર થાય છે જે એક બીજામાંથી બેદ અને પ્રભેદ સાથે વિસ્તાર ન થાય તો વડ જેવું મોટું ઝાડ કદી સંભવે જ નહિ એ માત્ર મીઠા જ મીઠી ભાવ આપી કુદરતમાં જે સુંદરતા અને અતૌકિકતા તે વિસ્તારની લીધે જ છે અને વિસ્તાર એ બેદ પ્રભેદ વિના સંભવિત નથી. વીરશાસનનો વિસ્તાર થવાનું નિર્માણ હતું એટલે બેદો પડ્યા સ્થા બાવિંક હતા એ પ્રમાણે મહાવીરના શાસનની પરપરામાં પણ બેદો પડ્યા એ વખતે જૈનપરપરાનો ઇતિહાસ આપણને કહે છે કે એ બેદો પાર વિનાના હતા તેમાંના કુદવાકર્તા તો આજે નામ પણ નથી

અને જેના નામ વગેરે રજા છે તેનો પણ પૂરો ઇતિહાસ
પણી પાસે નથી

આજે જૈન શાસનના ત્રણ શીરકા મુખ્ય મનાય છે, પણ ખરી
જોતા એક એક શીરકામાં આજે પણ પ્રગ્લબ ગચ્છ, સધાટક
કે બેદો છે અને એ પેટા બેદો વચ્ચે પણ ધણીવાર તો મુખ્ય
કાઓ વચ્ચે દેખાય છે તેટલું જ અંતર છે દિગ્ગજર તેરાપથી, કે
ખર વીસપથી હ્યો, સ્થાનકવાસી તેરાપથી કે બીજા સ્થાનકવાસી
, શ્વેતાનર-અંચાગમચી, પાયચદમચી કે તપાગમચી, એ બધા
યે પણ આજે તો મોટું અંતર યર્ષ પડ્યું છે સ્થાનકવાસી અને
તપાગમચી એ બે વચ્ચે જે બેદ અને વિરોધની ખાધ દેખાય છે
તે જરાપણ ઓછી ખાધ સ્થાનકવાસી-તેરાપથી અને બીજા સ્થા-
વાસીઓ વચ્ચે નથી. દિગ્ગજર અને શ્વેતાનર વચ્ચે દેખાય છે
હું જ અંતર લગભગ પાયચદ અને તપા એ બન્ને શ્વેતાનર ગચ્છો
ને છે આ બધું હોવા છતાં પ્રસ્તુત લેખનો આશય તો મુખ્યત
ત ત્રણ શીરકાઓના સર્વથ વિષેજ વિચાર કરવાનો છે

પહેલાં તો બેદનું મૂળ તપાસીએ આચાર વિચાર અને પરપરાની
પ્રી બાબતોમાં શ્વેતાનર દિગ્ગજર વચ્ચે ભેદ છે છતાં એમનો
મ્ય ભે નગ્નત્વ અને વસ્ત્રધારણ ઉપર અવલંબિત છે બન્નેને
મ્ય મૂર્તિના સ્વરૂપનો ભેદ હ્યો કે ઓઠીક્ષા લઈ શકે કે નહિ એ
હ્યો, પણ એની પાછળ તો તત્ત્વ એક જ છે, અને તે નગ્નત્વમા જ
કે માનવાનું કે વસ્ત્રધારણમાં પણ ધર્મ માનવાનું દિગ્ગજરોએ
મત્વને ધર્મનું મુખ્ય ભાગ માન્યુ એટલે સાધુઓ અને મૂર્તિ બન્ને
પર નમ્ર વ આરોપાયુ શ્વેતાનરોએ વસ્ત્રધારણમાં પણ જૈનત્વનો
શ ન જોયો એટલે સાધુઓ અને મૂર્તિ બન્ને, ઉપર વસ્ત્રો, લગાયા-
મેત્વનો જ આમલ રખાયો એટલે સ્ત્રી આપોઆપ શ્રમણ દીક્ષાથી
કા યર્ષ ગણ વસ્ત્રો સ્વીકારાયા એટલે શ્વેતાનરોમાં શ્રમણી કાયમ

રહી નમત્વ અને વસ્ત્રધારણના બેદની આભુષાભુ બીજા વસ્ત્ર
બેદોનું જ મલ લેણુ થયુ

નમત્વ અને વસ્ત્રધારણનો વિરોધ ને કે પાછળથી જ એ
છતા એ બેદો બેદ તો સમવાન મહાવીર જેટલોજ જૂનો છે પણ
સ્થાનકવાસી અને મૂર્તિપૂજક વચ્ચેના ભેદ વિષે તેમ નથી દિકુસ્તાનમાં
મૂર્તિવિરોધની વિચારણા મહમદ જેમ જર પછો જ તેના અનુચાર
આરખો અને બીજાઓ દ્વારા ધીરે ધીરે દાખલ થઈ પણ
જેન પરપરામાં મૂર્તિવિરોધ દાખલ થયાને પૂરી પાંચ સદીઓ પણ
નથી થઈ સ્થાનકવાસી અને મૂર્તિપૂજક વચ્ચે જમે તેટલા ભેદો હતા
છતા એ બેદોનો મુખ્ય આધાર મૂર્તિની માન્યતા અને તેના વિરોધમાં
છે અમુક શાસ્ત્ર માનવું કે નહિ, અમુક તીર્થ દયાત છે કે વિચેર
પામ્યું છે એ મધ્ય વિચારબેદોની પાછળ મુખ્ય ભેદ તો મૂર્તિની
માન્યતા અને અમાન્યતાનો છે આમ એક બાજુ નમત્વ અને
વસ્ત્રધારણનો અને બીજી બાજુ મૂર્તિ માનવી કે નહિ તેના ભેદ
હોવા છતાં અને તેને સીરે બીજા ધણા નાના મોટા ભેદો દાખલ
થએલા હોવા છતાં ત્રણે શીરકાઓમાં અભેદનું તત્ત્વ પણ છે ડાળો
પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં કે નક્ષિત્ર અને ઉત્તરમાં કેશાય અને એની વચ્ચે
મોટું અતર પણ દેખાય છેતાં એનાં થડ અને મૂળ તો એકજ હોય
છે એકજ મૂળમાંથી રસ બધે પહોંચે છે અને બધી ડાળો કે પાંદડાં
પોપાય છે અને જીવિત રહે છે તેમ એ ત્રણે શીરકાઓનું પણ છે એ
ત્રણે જુગ અને તદ્દન વિરોધી જેવા આજે થઈ પડયા છે કે દેખાય
છે, છતાં એ ત્રણેના અસ્તિત્વ કે જીવનનું તત્ત્વ એકજ છે અને તે
તત્ત્વ જેટલે વીતરાજપણાની શાવના અને હિપાસના એ શાવના અને
હિપાસના વાટેજ ત્રણે શીરકાઓ જીવે છે, પોપણ પામે છે, અને
વિસ્તરે છે આ રીતે જોતાં ત્રણે શીરકાઓના અગમ્ય અને સખ્યાર્થક
ભેદો હોવા છતાં એમાં જે એક અભેદનું તત્ત્વ છે તે જ મુખ્ય
છે, અને તે જ અસહી છે આ તરફને ત્રણે શીરકાઓ એક

બી રીતે માને છે અને તેની ઉપાસના માટે એક સરખો ભાર
પે છે ત્યારે આમ છે ત્યારે વિરોધ શાનો ? પૂર્વદિશામાં ફેરાતી
મા એમ કહે કે બધીજ શાખાઓએ મારી દિશામાં, મારી દબે,
મારી, સાથેજ ચાલવું જોઈએ, અને બીજી શાખાઓ એ રીતે કરે
એવું પરિણામ એજ આવે કે અંતે ઝાડ, જ ન વધે, અને તે
વધે એટલે પૂર્વની શાખા પણ ન રહે એક બાજુ ભાર વધતા
સમતોલપણું, જવાથી વૃક્ષ વધી જ ન શકે અને અંતે પૂર્વની શાખાનો,
પણ સબલ ન રહે એજ ન્યાય ધર્મની શાખાઓને લાગુ પડે છે,
એક શીરકા, માને છે તેજ રહેણીકરણી દરેક સ્વીકારવી અને બીજી
નહિ એવો ભાગ આપવા મતા મનુષ્ય સ્વભાવમાં રહેલા જે
સમતોલપણાને લીધે ધર્મનો વિસ્તાર થાય છે તે સમતોલપણું જ ન
રહે અને બીજા શીરકાઓની સાથે તે એક શીરકા પણ ન દેકે તેથી,
વિભાજ, અને વિસ્તાર માટે એક અનિવાર્ય છે અને બેઝી જ સમ-
તોલપણું સચનાય છે ત્યારે અહિ પ્રશ્ન એ થાય છે કે જો વીત-
રાગપણાની ભાવના ઉપર રચાએલા બધાજ શીરકા-સેદા અનિવાર્ય
અને ઇષ્ટ હોય તો આજની જૈન ધર્મની જે રીતિ છે તે આભાત
વિન હોઈ તેમાં કહેવાપણું શું રહે છે ?

અત્યારે જે કહેવાપણું છે તે બેદ કે જુદાઈની બાબતમાં નહિ
પણ વિરોધની, બાબતમાં છે વિરોધ અને બેદ એ બન્ને એક નથી. કડવાશ,
હોય ત્યારે વિરોધ કરેનાય છે, અને ત્રણે શીરકાના પરસ્પર સંબંધમાં કડ-
વાશ છે કડવાશ એટલે પોતાને વિષે મિથ્યાભિમાન અને બીજા તરફ
અણુમમે. આ કડવાશ ત્રણે શીરકાઓમાં અંદરો-અંદર કેવી અને કેટલી છે,
એ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ જોનારથી ભાગ્યે જ અગવડ્યુ છે દરેક શીરકાનો આધાર
તે તે શીરકાના સાધુ, પઠિત, અને ઉપદેશમે છે એક શીરકાનો
ગુરુત્વ અને ઉપદેશકવર્ગ બીજા શીરકાને હૃદયથી મિથ્યા જૈન માને
છે, અને એ જ રીતે ચોતાના અનુયાયીઓને સમજાવે છે બીજા
શીરકાનો ગુરુ અને ઉપદેશકવર્ગ પણ તેમજ કરે છે આના બે પરિ-

શ્યામ આબ્યા છે પહેલું તો એ કે ઘણું પણ એક ફીરકાની આચાર
વિષયક કે જ્ઞાનવિષયક સુંદર વસ્તુ બીજા ફીરકાના જ્ઞાનમાં જ નથી
આવતી હોય તો તેનાથી દૂર જાએ છે, અને તે તરફ અણુમતે
કેળવવામાં જ ખર્ચનું પોષણ સમજે છે બીજી પરિણામ એ આવ્યું છે કે
લિખલિખ ફીરકાના ગુરુ અને ઉપદેશકવર્ગ વચ્ચે પ્રેમ કે આદરનો
સંબંધ જ નથી રહ્યો અને તેઓનું પારસ્પરિક સંમેલન (હવે તેઓ
અને બીજાઓ ધ્રુવે છે તો પણ) લગભગ અશક્ય જેવું થઈ પડ્યું છે
જાણે એક ફીરકો બીજાનો દુસ્મન હોય અને બીજાના મગાડ કે બીજાની
આપત્તિ વખતે રાજ થનો હોય એવો વ્યવહાર શરૂ થયો છે ક્યારે
મદિર ઉપર અન્યાય ગુજર્યો, આદત આવી અને દિગ્ગજરો કે
શ્વેતાબરો મુશ્કેલીમાં હોય ત્યારે, ગમે તેટલો મોટો અને શક્તિશાળી
હોવા છતાં પણ ત્યાંના સ્થાનકવાસી સમાજ બહાર નહિ ધાપ
એટલું જ નહિ પણ ધણા દાખલાઓમાં તો હાડે હાડે રાજ પણ થઈ
આ વસ્તુનો એક સામેના ફીરકાઓમાં પણ નથી એમ તો નહિજ
ક્યારે સ્થાનક ઉપર આદત આવી અમર સ્થાનકવાસી સાધુઓને
મુશ્કેલી આવી કે તેમની હેલના-નિદા થતી હોય ત્યારે મૂર્તિ
પૂજક બને ફીરકાઓ એમાં રસ લેવાના અને કદાચ રસ ન લે
તોપણ પોતાનાથી બની શકે તેવી પણ મદદ નહિ આપવાના થયે રથને
તો આ ફીરકાઓ સ્થાનક, મદિર, અને ગુરુવર્ગને કારણે કેટલું
પણ ચડેલા છે અને હજીએ પણ ચડે છે

શ્વેતાબર-મૂર્તિપૂજક ફીરકાના અનેક વિષયોમાં, જાડાણવાળા
સાહિત્યનો લાભ નથી લેતો સ્થાનકવાસી ફીરકો કે નથી લેતો દિગ્ગજર
ફીરકો. સેકડો વિદ્વાનોએ હજારો વર્ષ સુધી ભગિરથ પ્રયત્ન કરીને ઉપ
જાવેલું અને બીજે ક્યાંય પણ ન મળે તેવું મૂર્તિપૂજક-શ્વેતાબર અને
દિગ્ગજર-નું સાહિત્ય સ્થાનકવાસીને માટે અસ્પૃશ્ય થઈ પડ્યું છે અને
મેરે ભાગે તો તે એ સાહિત્યને જાણતો જ નથી કારણ કે પહેલેથી જ
એને એ સાહિત્ય વિષે બેપરવા અને આદરહીન બનાવવામાં આવ્યો

છે દિગ્ગજ દીગ્ગાનું પણ ગભીર અને બીજે ન મળી શકે તેવું
 કેટલુંક સાહિત્ય છે એને વિશે સામાન્ય રીતે શ્વેતાબરો બેપરવા છે
 અને પરિણામે પાઠશાળાઓ, છાત્રાલયો, અને વિદ્યાલયોમાં કે ગુરુ-
 વર્ગના અભ્યાસક્રમમાં જ્યાં પુસ્તકોની પસંદગીનો સવાલ આવે છે
 ત્યાં કેટલીક વખતે એટલું વિષય ઉપર અન્ય દીગ્ગાનું સર્વોત્તમ
 પુસ્તક હોડી તેની જગ્યાએ ક્યારા જેવું પુસ્તક પર્મદ કરવામાં આવે
 છે, અને પરિણામે ભણનાર યાન કે વિદ્યા કરતાં અચાન અને
 અવિદ્યા જ વધારે મેવે છે એટલે એકદરે અત્યાગ્રનો જે દીગ્ગાઓનો
 કડવાશવાળો સબધ છે ને આપણામાં યાનશુનતા જ પોણે છે જે
 ધર્મ, સહિષ્ણુતા અને યાનના પ્રચાર માટે જન્મ્યો હતો અને એ
 પ્રચાર સિવાય જે ધર્મનું જીવન નકામું જ મથાવું જોઈએ તે ધર્મ
 દીગ્ગાઓની કડવાશમાં પરિણમતાં અસહિષ્ણુતા અને અચાન જ
 પોણી રહ્યો છે આ સ્થળે એક રૂપક યાદ આવે છે કિનારે પહોંચી
 વાના ધ્યેયથી વદાણો 'અમુક ટાપુથી ઉપડ્યા બધાં વદાણોએ ઉનાર-
 એને લીધા શરત બધાની એકજ હતી અને તે કિનારે પહોંચ્યા-
 ડવાની રસ્તામાં એક વદાણુના કપ્તાન અને મુસાફરોએ બીજા
 વદાણુમાં કાંઈક જોડે જતાવી અને ટીકા કરી એ ટીકાને તેના
 કપ્તાન અને મુસાફરોએ અગત ટીકા માની સામસામી જોડી ટીકા
 શરૂ કરી મુસાફરી વખતે બધા હતા તો નવરા જ ટીકા અને જોડ
 કા'વાતું નળી આવતાં સૌનું મન ત્યાં રોકાયું મુસાફરીનો આનંદ,
 સમુદ્રની ગભીરતા, અને આકાશની અપારતા તરફ તેમજ સહી-
 સલામતી અને ઝડપ વધારવા તરફ લક્ષ જવાને બદલે એક બીજાની
 ટીકામાં સામુદાયિક માનસ રોગાય કોઈ વિવાદમાં ઉતર્યા અને
 બીજાઓ શ્રોતા બન્યા 'પરિણામે તકરાર વધી એક બાજુ બધું
 રક્તમગ્ન પરસ્પરના નાશમાં ખરચવા લાગ્યું, અને બીજી બાજુ વદાણો
 અમરમાત એક ખરાગ્રાથી બચવાની સાવધાની 'રાખી ન શક્યા એક
 વદાણુ અચડાયું અને બીજા તેના નાશ તરફ બેપરવા હતાં એ

અભિમાનમાં બીજાઓની પણ એ જ દશા થઈ એકજ સાધ્ય માટે નીકળેલા મુસાફરો સાધનની દીકામાં ઉતરનાં પરિણામે સાધ્યબંદ થઈ ગયા એ સ્થિતિ આજે ત્રણે શીરકાઓની છે ત્રણે શીરકાઓની સદા અદિસા અને યાનની ઉપાસના તથા તેના પ્રચાર છે જ્યારે તેઓ તેથી બિચરુંજ કરી રહ્યા છે બીજા તરફ કડવાઈ રાખવી એને કે પોતાને મોટો અથવા શુદ્ધ ધાર્મિક માની બીજા તરફ અધુરો રાખવો એ જો દિસા કહેવાતી હાલ તો એમ કહેવું જોઈએ કે અદિસાની સાધના માટે નીકળેલા અને આસના શીરકાઓ દિસા જ કરી રહ્યા છે, અને યાનને બદલે અયાનનોજ પ્રચાર કરી રહ્યા છે આનું વ્યાવહારિક પરિણામ સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં પણ કંડવું આ પુ છે

જેન સમાજ સામાજિક દૃષ્ટિએ નબળો મળ્યામ છે રાષ્ટ્રીય અને રાજકીય બાબતોમાં પણ એ પછાત છે કારણકે એવો પ્રશ્ન જો કરીએ અને તેના ઉત્તર માટે જાણ ઉતરીએ તો જણ્યારો કે તેનું અપ્ય કારણ સંમતનનો અભાવ છે, જ્યાં ધાર્મિક દેવ હોય ત્યાં સંમતન સંભવે જ નહિ જો ધાર્મિક દેવનું પરિણામ માત્ર સ્થાનક મંદિર ગુરુગર્મ, અને પડિત ઉપદેશકવર્ગ સુધી જ રહ્યું હોય તો કદાચ ચલાવી પણ સેવાત પણ એ વિષ બીજા વિશેની પેઠે એપ દેલાવે તે સ્વાભાવિક જ હતું એટલે બધા જ ક્ષેત્રોમાં એ વિષ દેખાયુ આજે તો ન છૂટકે ને સાચારીથી જ ત્રણે શીરકાવાળા મળે છે અને એ સાચારી એને ક્યારેક વ્યાપારીક સંબંધ, ક્યારેક સમ મેળવ અને ક્યારેક રાજકીય સંબંધ પરવુ એ સમેલન નથી તો વ્યાપક અને નથી તો શુદ્ધિપૂર્વકનું, તેમજ નથી દાર્દિક આ દેખાતું વિરલ સંમેલન પણ ગૃહરથોમાં જ છે કારણકે પેલી સાચારી ગૃહરથોને જ મળવાની ફરજ પાડે છે પરવુ ગુરુગર્મ અને પડિત ઉપદેશકવર્ગમાં તો એ સાચારીજન્ય વિરલ સંમેલન પણ નથી. ગુરુઓને કે પડિત ઉપદેશકોને નથી જરૂર વ્યાપાર ખેડવાની કે નથી પ્રસંગ લમાદિને

એ વર્ગને રાષ્ટ્ર અને રાજકીય બાબતોનું તો સ્વયં પણ નથી એટલે તેમનામાં પારસ્પરિક, સમેતન કે સંગઠનના સભવનું વ્યાવહારિક કારણ એકેય નથી અને જે ધર્મ તેમને અરસપરસ મેળવવામાં સૌથી વધારે અને સૌથી પહેલો કારણભૂત થવો જોઈએ અને ચર્ચ થકે તેજ મને તેમને લેવટા હમેશને માટે દૂર કર્યા છે એક બાજુ વ્યાવહારિક જરૂરે પોતાને લીધે ત્રણે શીરકાના ગૃહસ્થો અરસપરસ વધારે મળવા અને સમર્થિત થવાનો વિચાર કરે ત્યાં તો બીજી બાજુ પેના ગુરુ અને પ્રવેશક વર્ગ એમાં ધર્મનાજી જોઈ એમને મળતા અટકાવવા અને અરસપરસ ગાદ સર્વેષ બાધતા અટકાવના કમર કસે છે પરિણામે એ ફિરકાઓ નથી પડી શકતા તદ્દન છુટા કે નથી થઈ શકતા એકરસ અને સમર્થિત આ ગિયતિ લગભગ મામેશામ છે ત્યારે હવે શું કરવું જોઈએ ?

ઉપર દેકો અને સીધા છે તકરાર અને વિરોધ મટાડવાની આશા ધમ પાસેથી હતી આજના ધર્મમાથી એ સરળ થવાનો સંભવ જ નથી. એટલે ત્રણે ફિરકાઓને પોતાનો મેળ સાધવા-વધારવા અને સંગઠન કરવા માટે બે જ રસ્તા બાખી રહે છે પહેલો એ કે નિર્ભય અને સ્વતંત્રશક્તિવાળી વ્યક્તિઓએ (તે ગૃહસ્થ હોય કે ત્યાગી) ધર્મના સર્વો હાથમાં લેવા અને તેના ઉપર જે કડવાશનો મેલ ચડ્યો છે તે દૂર કરી ધર્મની મારફત જ બધી કામોમાં વધારેમાં વધારે મેળ સાધવો અને બીજો માર્ગ પરણી છેવટનો માર્ગ (બનેને તે કાન્ટિકારી લેખાય) એ છે કે ગૃહસ્થોએ આ નવા ધર્મને જ એટલ કે વિકૃત અને સાંકડા ધર્મને ચરણે જવું છોડી જણે કે ધર્મનો વારસો ન જ મળ્યો હોય એવી રીતનું મનને ધડી વ્યાવહારિક સૂચિકા ઉપર એકત્ર થવું, અને શુદ્ધિપૂર્વક તથા અગત્યનું સંગઠન કરવું, જેમાં પ્રમુખ પ્રમાણે એક શીરકાના ગૃહસ્થો બીજા શીરકાના ગૃહસ્થો સાથે હૃદયથી દરેક ક્ષેત્રમાં બેગ થકે અને અરસપરસ સદ્કાર કરી થકે બ્યારે ગૃહસ્થો પેલા ધર્મજોને બાજુએ મૂકી એકરસ થવા લાગશે અને દિગ્બર

શ્રીમાન શ્રવેતાગર વિદ્યાર્થીઓને અને શ્રવેતાગર મૃદસ્થ દિગ્ગજ સંસ્થાઓને મદદગાર થતા દેખાશે, જાણ સચુક્ત કે સહકારના ધોરણ ઉપર સંસ્થા ચલાવશે ત્યારે ધર્મદૂતો આપોઆપ એ આપ તેમા જોડાશે તેમને એમ જ થવાનું કે હવે આપણો બેદકમત નકામો છે

એ કડો અને હજારો વર્ષથી મહાદેવે તે દેક અત્યારસુધીના ધર્મદૂતોના કલિહાસ એક જ વસ્તુ દર્શાવે છે અને તે એ કે તેમણે વિરોધ અને કડવાસ જ ફેલાવી છે આપણે અજાનથી તેને વશ થયા હવે જુમ બદલાયો છે આર્થિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિ આ વસ્તુ અભાવી થકે તેમ રહ્યું નથી તેથી હવે દરેક જુવાન કે વૃદ્ધ જોનામાં જુદા અને સ્વનિર્ગતાનો છાટો પથ્થુ હોય તે પોતાથી અને ત્યાં અને જાનતી રીતે, સાચા દિલથી અને જુદાપૂર્વક, ખીજા દીરકાનો સહકાર સાધે આજે એજ વસ્તુ ધર્મ વાદ પડી છે

॥ अर्द्ध ॥

શિષ્યચોરીની મીમાસા

આખા દેશનું ધ્યાન અત્યારે મગકાર સામે ચાલતા જગમા શેઠાઈ રહ્યું છે એટલે જૈનસમાજ પણ એની અમરથી સ્વાભાવિક રીતેજ છૂટી રહી ન શકે બીજી બાજુ આખો ય જૈનસમાજ એ એક વ્યાપારી સમાજ છે અને વ્યાપારી કુનીઆમા જે ભારે આર્થિક ઉચ્ચત્વપાત્ર થઈ ગયો છે તેની અસર પણ જૈનસમાજ ઉપર નાની-સૂની નથી આ સિવાય બીજા કેટલાય સામાજિક અને કેળવણી સંબંધી જે અમત્યના ફેરફારો અપાટાબધ ચોમેર ચર્ચ રહ્યા છે, એની અસરથી પણ જૈનસમાજ મુક્ત નથી આવી ગિયતિમા એ બધા અમત્યના સવાલો ઉપર વિચાર કરવો છોડી શિષ્યચોરી જેના મુદ્દા દેખાતા વિષય ઉપર કેમ વિચાર કરવામા આવે છે ? અથવા તો એવો મુદ્દા વિષય આજે કેમ ચર્ચવામા આવે છે ? એ પ્રશ્ન થવો સદજ છે એનો ઉત્તર એ છે કે-આજે શિષ્યચોરીના વિષયે જૈનસમાજનું ભારે ધ્યાન રોકાયું છે, અને એ વિષય “ઉટડીનું હથ પીવું તે શાસ્ત્ર-વિદિત છે કે નહિ ?” એના જેવો માત્ર કાલ્પનિક ચર્ચાનો વિષય નથી રહ્યો કારણ કે શિષ્યચોરીમા માનનારા એને શાસ્ત્રસમ્મત માની બીજાને તેમ મનાવી એ કૃત્ય કરે છે, એટલે શિષ્યચોરીના દિમાય-તીએ સમાજમાં મને તેટલા ઓછા હોય છતાં લોકો લગભગ આખા સાધુવર્ગને બોળ અને પગથુની જેમ બાળકચોર માને છે, અને સીધી કે આડકતરી રીતે લોકો તેમની સાથે મનુષ્યચોર તરીકે જ અનુસાર કરે છે શિષ્યચોરીના દિમાયતી ગૃહસ્થો પણ ચોરાના બાળક માનિકાઓને સાધુ યાસે ખુલા દિવથી બાગ્યે જ જવા દે છે શિષ્ય-

ચોરીમા ન માનનારાઓ તો આ બાબતનો ભારે વિરોધ કરે છે, અને તેથી ત્યાં ત્યાં તકરારની આગ સળગી ઊઠે છે, અને આ બધું શાસ્ત્રને નામે થાય છે લોકો, ખાસ કરી સાધારણ લોકો એમ જ માને છે કે "શાસ્ત્ર કહે છે તે જ કરવું જોઈએ અને શાસ્ત્ર ખોટું ન કહે" આ બાબતની શાસ્ત્રની પ્રતિષ્ઠા લોકોના મનમાં તેથી જ એ પ્રતિષ્ઠાનો સાબલો દરેક જમાનામાં જેમ બનતું આવ્યું છે તેમ આજે પણ કેટલાક મહાશયો શિષ્યચોરી જેવા વિષયને શાસ્ત્રસમ્મતિનું નામ આપી તેનું સમર્થન કરી રહ્યા છે, અને બીજા બાજુ તેમનો વિરોધ કરનાર પણ આ વસ્તુ શાસ્ત્રસમ્મત નથી એમ કહી તેનો ભારે વિરોધ કરી રહ્યો છે આ વિરોધ માત્ર શાબ્દિક ન રહેતાં ધર્મીયાર મારામારી અને કોર્ટે મદદા સુધીના પગલામાં પરિણમ્યો છે એ જોઈ તેથીએ વધારે ઉમરૂપ મારણ કર્યું છે આજ કારણથી આ વિષય આજે ચર્ચાવાનું દુરસ્ત ધાર્યું છે આ ચર્ચામાં કોઈ પણ એક પક્ષનું અનુસરણ કરવાનો ધરાહો નથી જે પ્રમાણે બે પક્ષકારો શાસ્ત્રમાથી રજૂ કરે છે અને જે અમારી બાજુમાં છે તેનો તદ્દન મધ્યસ્થ દલિલો વિચાર કરવો એ જ આ ચર્ચાનો ઉદ્દેશ છે

આજારે પ્રચલિત બાબત પરત્વે જૈન સાધુ સમાજમાં મુખ્ય ત્રણ વર્ગો છે એક રપટપણે શિષ્યહરણની દિમાગત કરનારો, બીજો તેને તદ્દન વિરોધ કરનારો, અને ત્રીજો દેખીતી રીતે તદ્દત્થ છતાં શિષ્ય-હરણના પક્ષનો સાબલો લેનારો કોઈ પણ રિપય ઉપર વિચાર કરવામાં અને નિર્ણય બાધવામાં સાધુવર્ગ ઉપર આધાર ન રાખતાં, પોતાની જ છાત્રિ ઉપર આધાર રાખનાર ગૃહસ્થવર્ગ જૈન સમાજમાં બહુ જ નાનો છે, અને તે જેવો છે તે આજો ય વર્ગ શિષ્યહરણના વિરોધી પક્ષનું વલણ ધરાવે છે તેથી ગૃહસ્થવર્ગ પણ ઉપર કહેલા સાધુવર્ગના વલણ બામબાજ વહે ચાઈ જાય છે આજારે ઉપરઉપરથી જોતા શિષ્યહરણના દિમાગત અને વિરોધી એ બે પક્ષ વચ્ચે જ અમડામણી

દેખાય છે, છતાં વાસ્તવિક રીતે આખોય જૈનસમાજ આ ઝેરીલી બંધનમંદીનો એમ ચર્ષ પડ્યો છે.

‘શિષ્યહરણુ ધોઅ છે કે નહિ?’ એનો ખુલાસો સ્વતંત્ર શુદ્ધિ અને શાસ્ત્રના આધારોથી એમ બન્ને રીતે મેળવી શકાય તેમ છે જેઓને વિચારવાની અને સાચુ જોઈું તપાસવાની સ્વતંત્ર શક્તિ મળી છે તેમને તો આ વિષય પરત્વે કોઈ પણ નિર્ણય બાધવા માટે કોઈનો આધાર લેવાની જરૂર નથી, અને બહુ ઊંડા પાણીમાં હિતરણુ પડે તેમ નથી તેઓ તો તદ્દન સહેલાઈથી કોઈપણ નિર્ણય બાધી શકે એમ્સી આ બાબત સહેલી, શુદ્ધિમય, અને દીવા જેવી ખુલી છે છતાં આ રથજે તો આ પ્રશ્નનો ખુલાસો શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ જ કરવાનો કોઈ શુદ્ધિનો ઉપયોગ મુખ્યતઃ શાસ્ત્રના પ્રમાણોને આધારે જ કરવાનો છે.

જૈન સાધુની આખી જીવનચર્ચા અદિસા આદિ પાંચ મહા વ્રતોને આધારે જ હોવાનું શાસ્ત્રમાં કથન છે અને તે દરેક પક્ષ સ્વીકારે છે એ પાંચ મહાવ્રતો જૈનપણના પાયા ઉપર યોગ્યતા છે જૈનપણું એટલે લોભ, લાલચ, ભય આદિ વિકારોનો વિજ્ય અથવા એ વિજ્ય માટેનો પ્રયત્ન હિસા હોય કે અસત્ય, ચોરી હોય કે પરિગ્રહ, એ બધા દોષો જૈનત્વના વિરોધી છે, તેથી જૈનત્વને ધારણ કરનાર કે તેની સાચી હિમેશ્વરી કરનાર સાધુ એ દોષોનો હિમેશ્વરે માટે ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લે છે, જે પ્રતિજ્ઞા પાંચ મહાવ્રતના નામથી જાળખાય છે એમાં ત્રીજું મહાવ્રત અદતાદાન વિરમણ આવે છે એનો સ્થૂલ અર્થ એ છે કે—“કોઈ પણ વસ્તુ તેના માલિકની રજા સિવાય લેવાનો સંતર ત્યાગ” જેમ દરેક વ્રત કે નિયમની પાછળ એના અર્થ ઉપરાંત એનો વિશિષ્ટ શાવ હોય છે તેમ આ ત્રીજા મહાવ્રતની બાબતમાં પણ છે. “માલિકની પરવાનગી સિવાય તેની ચીજ લેવાનો ત્યાગ એ ત્રીજું મહાવ્રત” એટલે શરૂ શબ્દિક અર્થ લઈને લઈને લઈ તેને વળગી

રહે તો તો તે ઘણો અનર્થ પશુ કરી બેસે. દાખના તરીકે કાંઈ એમ
કહે કે ઉપગના અર્થ પ્રમાણે તો એ મહામતનો અર્થ કાંઈની માલિકીની
ચીજ જ પરવાનગી સિવાય લેવાનો ત્યાગ થાય છે તેથી કાંઈ માલિકી
વિનાની ચીજ લેવાનો ત્યાગ થતો નથી જેમ હવા પ્રકાશ આદિ ભૌતિક
તત્વોનો જીવનમાં ઉપયોગ દર ક્ષણે કાંઈ મનુષ્યની પરવાનગી સિવાય જ
કરીએ છીએ તેમ બોજી પશુ કાંઈ વસ્તુ જેની માલિકીનો સ્પષ્ટ દાવો
કરનાર કાંઈ ન હોય તે લેવામાં શી અડચણ છે ? કારણ કે જ્યારે
તેનો કાંઈ વાધો લે એવો માલિક જ નથી તો પછી તેનો ઉપયોગ
કરવો એ અત્તાદાન શી રીતે હોઈ શકે ? એવી દલીલ કરી તે અદ
તાત્ત્વના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લેનાર કાંઈ એકાંત ખૂંચેથી મળી આવનાર
ધનનો જગર તો જગતમાં માનિક વિનાના સ્વચ્છતા તદ્દન અનાથ
બાગક-બાગિકાઓનો સમૂહ કરે અથવા તો જેમાં લવનેશ પશુ
કાંઈની માલિકીનો દાવો નથી એવી જનપ્રતિજ્ઞા સાચવવાની અને
મેગવવાની પાછળ મોડોતૂટ ચર્ષ જાય તો શું એ અત્તાદાનત્યાગની
પ્રતિજ્ઞા પાળે છે એમ કાંઈ કહી શકશે ? જો એણે કાંઈની માલિકીની
ચીજ લીધી નથી અને નેવાનો નિયાર સૂઝા કર્યો નથી
તો એને શામાં પ્રતિજ્ઞાપાળક કહેવો ન જોઈએ ? અને આવા ત્રીજા
મહામતના કારણ કરનારને જૈનશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કાંઈ માણસની
માલિકી વિનાની ધનસંપત્તિ કે બોજી ચીજ લેવાની અડવાની
અને વાપરવાની યામોટે હટ ન હોવી જોઈએ ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર
મેગવના જ્યારે આપણે ઊંઝા ઉતરીએ છીએ ત્યારે આપણને તરતજ
જણાઈ આવે છે કે નહિ નહિ, શબ્દના સ્થૂળ અર્થ ઉપરાંત પ્રતિ-
જ્ઞાની પાછળ એનો ખાસ પ્રાણ કે ભાવ પશુ હોય છે પ્રતિજ્ઞાનો સમગ્ર
જ્ઞાન સ્થૂળ અને પરિચિત સંબંધમાં સમાઈ નથી શકતો એને બુદ્ધિ અને
વિચારથી મદદ કરવાનો હોય છે ત્યારે જો જોવું ગ્રહે છે કે અદતાત્ત-
ત્યાગ મહામતનો ભાવ જો છે ? જૈનત્વના પાયા ઉપર લેવામાં
આવતી ત્રીજા મહામતની પ્રતિજ્ઞા નોંધાયો અને પૂરો જ્ઞાન તો લોખ અને

જાણના ત્યાગમા છે સામાયિક રીતે કોઈએક માણસ બીજાની માલિકીની ચીજ તેની પરવાનગી વિનાય લે છે ત્યારે હાં તો તેનામા અમુક લાલચ હોય છે અને હાં તો અમુક ભય હોય છે લોક અને ભય જેવી મોહજન્ય વૃત્તિઓ જ અદત્તાદાનની પ્રેરક હોય છે, તેથી આ તાદાનના ત્યાગની પ્રતિષ્ઠા પાછળ ખરો હેતુ એવા વૃત્તિઓનો જ ત્યાગ કરવાનો હોય છે જેનામાં લોક અને ભય જેવી વૃત્તિઓ જ નથી હોતી તેનું છૂવન સ્વાભાવિક રીતે જ અદત્તાદાનથી મુક્ત હોય છે પણ ભયે તે દવા આદિ ભૌતિક તત્વનો ઉપયોગ કરતો હોય અથવા તો અકસ્માત સર્પાડેલ સેનાના સિંહાસન ઉપર તે જમ પડ્યો હોય જેણે લોક-ભય-આદિ વૃત્તિઓ છૂટી નથી પણ એમને છૂટવાનો એનો પ્રયત્ન ચાલુ છે તે કોઈ જ માલિકીવાળી કે બિનમાલિકીની કોઈપણ નાની કે મોટી, જડ કે ચેતન વસ્તુને લોક કે ભયથી પ્રેરાઈ નહિ અડે, નહિ સહ્યે, અથવા આપોઆપ આવી પડેલ વસ્તુ પાછળ પણ કંઈક નહિ પોષે. સારાશ એ છે કે—ત્રીગ્ગ મહાવ્રતદ્વારા નિર્લોભપણું, નિર્ભયપણું પોષવાનું હોય છે, અગર તો પ્રમટાવવાનું હોય છે જ્યાં નિર્લોભપણું અને નિર્ભયપણુંમા ખટલ પહેંચે ત્યાં દેખાતી રીતે ત્રીગ્ગ મહાવ્રતનો સ્થૂન અર્થ ખડિત થયેતો ન જણાવા છતાં જન-દષ્ટિએ ત્રીગ્ગ મહાવ્રતનો તેટલો અંશે ભગ જ છે, અને જ્યાં નિર્લોભત્વ, નિર્ભયત્વ આદિ મૂળ વસ્તુ અગાધિત હોય ત્યાં દેખાતી રીતે કોઈને કોઈ વાર ત્રીગ્ગ મહાવ્રતનો ભગ પણ લાગે છતાં વાસ્તવિક રીતે તેના દાખનાઓમા ત્રીગ્ગ મહાવ્રત અખડિત જ હોય છે

ત્રીગ્ગ મહાવ્રતની પ્રતિષ્ઠાના અર્થ વિષે અહીં જે સદજ સખાણુ ચર્ચા કરી છે તે પ્રસ્તુત વિષયની સાથે ખાસ સંબંધ હોવાને લીધે જ કરેલી છે માખાપ કે બીજા ખાસ લાગતાવળગતાની સમ્ભાત લઈ દીક્ષા લેવી અગર એવી સમ્ભાતિ મેળવનારને જ દીક્ષા આપવી એ ‘સમ્ભવ-દીક્ષા’ કહેવાય અને સમ્ભાતિ સિવાય કૌંસનાવીને નસાડી જમીને કે બીજી કોઈ પણ રીતે દીક્ષા આપવી તે “અસમ્ભવ

દીક્ષા ” કહેવાય જય કડક સંદેશમાં ‘છતાં સાચા અર્થમાં તેને
 શિષ્યદરજા પણ કહેવાય. મૂળ આગમોમાં ખાસ કરી પ્રાચીન અને
 વિશિષ્ટ આગમોમાં એવું સ્પષ્ટ અને ખુલાસાવાર વિધાન નથી કે—
 “ દીક્ષા લેનારે અમુક અમુક સામતાવળગતાઓની પરવાનગી લઇનેજ
 દીક્ષા લેવી અને તે સિવાય ન લેવી ”, તેમજ દીક્ષા આપનાર માટે પણ
 તેમાં એવું વિધાન કરાય નથી કે “જે અમુક સામતાવળગતાઓની
 પરવાનગી મેળવે તેનેજ તેણે દીક્ષા આપવી અને બીજાને ન આપવી ”
 આથી સ્પષ્ટ વિધાન દીક્ષા લેનાર કે આપનાર મારે ન હોવા છતાં
 ભગવાન મહાવીરના દાખલામાં અને તેમના સઘનધારણના ઇતિહાસ
 સમાં જે દાખલાઓ અમ-ઉપાગમા નોંધાયેલા મળે છે તે બધા જ
 દાખલાઓમાં એક જ બીના છે, અને તે એ કે દીક્ષા લેનાર માળાપ
 અને સ્ત્રીબાદિની પરવાનગી લઇને જ દીક્ષા લે છે અને દીક્ષા આપ
 નાર તેવી સમતિ લેનારને જ દીક્ષા આપે છે એટલે કે જ્યાંસુધી
 મૂળ અમ-ઉપાગમે લાગે વળગે છે ત્યાંસુધી સમત-દીક્ષાના જ સ્પષ્ટ
 દાખલાઓ મળે છે અને પરપરા ભગવાન મહાવીરના ભગભગ છસો
 વર્ષ સગી નિરપવાદ રીતે એક સરખી ચાલુ રહે છે નથી તો ખુદ
 ભગવાને એમાં અપવાદ સેવ્યો કે નથી તેમના તેટલા વખત સુધીના
 શિષ્યપરિવારે અપવાદ સેવ્યો સમત-દીક્ષાનું સ્પષ્ટ વિધાન આગમોમાં
 ન હોવા છતાં સમતદીક્ષાના નિયમનું આટલું કડક અને ચોક્કસ
 પાલન કેમ કરવામાં આવ્યું ? અને કેમ ચાલુ રહ્યું ? એનો રિચાર
 કરતાં કોઇ પણ શુદ્ધિમાન સહેજે સમજી શકશે કે—અસમતદીક્ષામાં
 ત્રીજા મહાવ્રતનો જાત રાખિક કે આર્થિક દષ્ટિએ જર્ગ થવાનો
 સંભવ ઊભો ચાલે છે, અને જૈનશાસ્ત્રો જેમાં મહાવ્રતના ભંગનો
 સંભવ હોય એવા કોઇ પણ જાગતને આચરવામાં સમત થઇ શકે
 નહિ જે શક્તિ અને જે શાસ્ત્રના પ્રણેતાનો એક માત્ર હુદ્દેશ શાંતિ અને
 ચિત્તશુદ્ધિનો હોય તે શાંતિની વિરોધી અને ચિત્તદૃઢિમાં ખતેલ પહોં
 આગ્રહી કોઇ પણ જાગતને માથે વાળી શકે નહિ. દલલ આર

થોડી વાર એમ માની સેવામાં આવે કે અસમ્મતદીક્ષામાં દીક્ષા
 આપનારનો હેતુ સ્વપરકલ્યાણનો હોય છે તો પણ એ કહેવું જોઈએ
 કે જૈન આગમોએ અને ખુદ ભગવાન મહાવીરે તેવી અસમ્મતદીક્ષાની
 દિશાવત નથી કરી, એક પણ દાખલામાં તેમણે એને સ્થાન નથી
 આપ્યું તેનું શું કારણ ? તેનું કારણ એ જ સંભવ છે કે—જો સ્વ-
 પરકલ્યાણનો હેતુ હોય તો પછી અધીરાર્થ અને ઉતાવળ કરવાથી
 શું ફાયદો ? એક બાબત અસમ્મતદીક્ષાને પરિણામે લાગતાવળગતામાં
 કન્યા કલાસ વધે, દીક્ષા આપનાર ઉપર તહેમત મૂકાય, તે કદાચ
 જોખમમાં પણ પડે, તેને લીધે આખો ધર્મસંવ નિભાપાત્ર બને અને
 જૈન જેવા શુદ્ધ ધર્મની દિશાવત કરનારાઓ ઉપર જાન જાતનાં
 કલોકો મૂકાય તે કરતા દીક્ષા લેનારની શુદ્ધિ જાગ્રત કરી તેને વિચાર
 કરવાની અને સમમ કેળવવાની ઘેર બેઠાં તક આપવી એ શું ખોટી
 છે ? કલ્યાણની ખરી ઇચ્છા જેનામાં જાગી હોય તે તો ન છૂટકે જ
 ધરમાં રહેતો હશે તોપણ ધીરજ અને મંયમની વૃદ્ધિ કેળવશે જ, અને
 જાન જતા એ વૃત્તિને પ્રભાવે દીક્ષાના વિરોધીઓ પણ આપોઆપ
 સમ્મત થશે જૈન ધર્મમાં ધૈર્ય અને સદનલીલતાને મુખ્ય સ્થાન છે
 કદાચ કલ્યાણની ઇચ્છા જન્મે અને દીક્ષાની સમ્મતિ ન મળે ત્યારે જ
 એક રીતે એ જિજ્ઞાસા ધૈર્ય અને સદનલીલતા કેળવવાની તક જોમી
 ધાય છે અને તે જ વખતે શુદ્ધિ, વિનય, પ્રેમ, અને સાચા ત્યાગથી
 સામા પક્ષને જીતવાની તક મળે છે ભગવાને એ વસ્તુ જેમ જાણી
 હતી તેમ જીવનમાં પણ ઉતારી હતી અને વિવેકી તથા સાચા
 ઉમેદવારોએ એ ભગવાનના જીવનનું તત્ત્વ જાણી લઈને અમનમાં મૂક્યું
 હતું તેથી જ આપણે ભગવાન પછીના લગભગ છ સંક્રાંતિઓમાં એક
 પણ દાખલો અસમ્મત દીક્ષાનો નથી જોતા આ રીતે સમ્મતદીક્ષાની
 પરપરા મૂળમાં તો ત્રીજા મહાવતમાંથી નીકળી અને વ્યવહારમાં એ
 એટલી બધી સ્થિર તેમજ પ્રતિષ્ઠિત થઈ ગઈ કે—અસમ્મતદીક્ષા
 આપવાનો વિચાર કરવો કે તેવી દીક્ષા લેવાનો વિચાર કરવો એ

ત્રીજા મહાવ્રતના ભાગ જેવું જ થઈ પડ્યું જેન અમણ્યમંદની કહેા, કે જેનધર્મની કહેા, પ્રતિઘનો આધાર માન મહાવ્રતો છે અસમતદીક્ષાથી મહાવ્રતનો ભાગ ન થતો હોય તેવા દાખનાઓમાં પણ મહાવ્રતના ભાગ વિશે કે મહાવ્રત દ્વિપિત થવા વિશે ચકા લેવાને કારણ મળે એ વસ્તુ જ જેન અમણ્યસેધ ચત્રાવી ન ચકે તેથી તે ધીર અને મનીર મંધે સમ્મતદીક્ષાની પરપરાને કાયમ રાખી અને વધાવી લીની અને દીક્ષા લેવામાં સમ્મતિ મેળવવી એ એક મહત્વનું ધાર્મિક વિધાન જ બની ગયું

ભગવાનના મેધને લગભગ છસો વર્ષ ચર્ચા હતાં નાની મોની તેની અનેક દાખાઓ વડવાધની પેઠે ફેલાઈ હતી લગભગ હિંદુસ્તાનના બધા ભાગમાં એ સેધ ફેલાયો હતો બિન બિન પ્રકૃતિવાળા અને બિન બિન ફરજાનના ચોકો એમાં દાખન થઈ ચૂક્યા હતા, અને દાખન થતા જતા હતા સધની આટલી બધી વિચાળતા વખતે અને આટલે લાંબે માળે કોઈ અપવાદ કે બિજતા દાખત થાય એ મનુષ્ય-સ્વભાવના અભ્યાસીને માટે નવાઈ જેવું નથી એક પ્રસંગ ઊભો થાય છે તે આર્ચરક્ષિતો છે આ પ્રમંથ વીરના છટ્ટા સૈન્યો છે આર્ચરક્ષિને આર્ચતોસનીપુત્ર પાસે દીક્ષા લીધી ત્યારે બાપની પરવાનગી નહિ લીધેલી માત્ર માતાની સમ્માત લીધેલી વિવાહિત ન હોવાથી સ્ત્રીસમ્મતિનો તો સવાન જ નહોતો, આ પ્રમંથથી દીક્ષાના બધારણું પ્રકરણ નવું શરૂ થયું માત્ર પિતાની જ અસમ્મતિ અને તે પણ વિરોધ વિનાની અસમ્મતિ છતાં આર્ચરક્ષિતે દીક્ષા લીધી એ દીક્ષાને જેન શાસ્ત્રોમાં પ્રયત્ન શિષ્યનિષ્ફેટિકા કહેવામાં આવી છે [આ કથનની પાછળ ભારે મહત્વના યુદ્ધો સમાયેલા છે]

આ મિસો નદી અગત્યનો હોનાથી દૂકર્મા તેનું વર્ણન આપી તેનું પ્રયત્ન કરવું જરૂરી કે આર્ચરક્ષિન જ્યારે બાપીસ વર્ષ જેટલી તરણુ ઉમરના હતા ત્યારે પુષ્કળ વિદ્યાઓનો અભ્યાસ કરી સ્નાતકની પેઠે ઘેર પાછા ફર્યા માતાને પૂર્ણ સંતોષ થવો હજી બાકી જ હતો.

તેથી તેણે પુત્રને એ વિધાન કહ્યું કે 'જ્યાં લગી દષ્ટિવાદનામક જૈન શાસ્ત્ર તું નથી બપ્યો ત્યાં લગી તારો અભ્યાસ અધૂરો કહેવાય પુત્ર તો વિદ્યાભૂખ્યો હતો અને તેમાં વળી ખુદ માતાની પ્રેરણા એટલે તે જરાપણ થોભ્યા વિના બોલ્યો કે એ શાસ્ત્ર મારે ક્યાં શીખવું ? માતાએ પોતાના બાઈ જે એક વિદ્વાન અને પ્રધાન જૈન આચાર્ય હતા જેમનું નામ આર્પતોસલિપુત્ર હતું તેમની પાસે જવા સૂચના કરી આર્પરક્ષિત ત્યાં પહોંચ્યો બાણેજને કહ્યું કે જૈનદીક્ષા લીધા સિવાય એ શાસ્ત્ર શીખી શકાય નહિ તેમજ અર્પરક્ષિતને અમાગથી શીખવી પણ ન શકાય વિદ્યાભૂખ્યા આર્પરક્ષિતે દીક્ષા લીધી અને એ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો અને દીક્ષામાં તેમનું મન રહ્યું અને તે એક અસાધારણ વિદ્વાન તથા વિશિષ્ટ આચાર્ય થયા આ દાખલામાં નીચેની બામતો ખાસ ધ્યાન દેવા જેવી છે

(૧) આર્પરક્ષિત બાવીસ વર્ષ જેટલી પાકી ઉમરના હોવા ઉપરાંત વિશિષ્ટ વિદ્યાભ્યાસી હોઈ સ્વયંનિર્ણય કરવાની સમ્મિતિ હોવા

(૨) તે વિવાહિત ન જ હતા

(૩) આચાર્યે તેમને ફાસલાવવાનો, નમાડવાનો, કે ખીજો કાઢ તેવો અપોઝ માગ અવગણ્યો જ ન હતો એટલું જ નહિ પણ આચાર્યે આર્પરક્ષિતની માતાને એટલે પોતાની બહેનને સુદ્ધા આ વિષે કાંઈ કહ્યું ન હતું કે તું છોકરાને વિદ્યાભ્યાસ નિમિત્તે મારી પાસે મોકલ અથવા તું એને દીક્ષા લેવા કે અથવા ખીજ કાઢપણ લાતચ તેને આપી ન હતી બલકે તેમણે તો સીધી અને ચોકખી રીતે આર્પરક્ષિતને એટલું જ કહ્યું કે અમારો ધર્મ દીક્ષિતને જ શાસ્ત્ર શીખવવાનો છે

(૪) દીક્ષા લીધા પછી કે દીક્ષા લેતી વખતે નથી માતાએ વિરોધ કર્યો કે નથી પિતાના વિરોધનો ઉદ્બેગ, એટલું જ નહિ પણ આર્પરક્ષિતના પિતાએ પોતાની પત્ની સાથે પણ ક્રોધ બાતનો ક્યેશ કર્યાનો

હત્યેખ નથી, તેમ જ પુત્રને તેના મામા જૈન આચાર્ય પાસે ભણવા મોકલવા માટે વિરોધ કર્યાનો પણ હત્યેખ નથી એજ રીતે પાછળથી દીક્ષા આપનાર આચાર્ય સાથે કયેશ થયાનો અગર તો ખીજી કોઈપણ ખેમનાણુ થયાનો કશો જ હત્યેખ નથી

આ કિસ્સામાં પરપરાથી ચાલી આવતી દીક્ષા વિધિમાં જે કાંઈ હલુપ હોય તો તે એટલી જ હતી કે આચાર્ય દીક્ષાના ઉમેદવાર રક્ષિતને તેના પિતાની સમ્મતિ મેળવવા વાસ્તે પાટો મોકલવા ઉપર બાર ન આપ્યો અને તેની માતાની સમ્મતિથી જ સતોષ માની લીધો એટલાજ દીક્ષા લેનાર આગળ જતા વિચિત્ર શ્રુતધર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ આચાર્યરક્ષિત અને બીજી બાજુ નિગ્ધુદ નિર્ભય, અને નિબંધપટ, તેમજ અસાધારણ વિદ્વાન તરીકે પ્રસિદ્ધ, દીક્ષા આપનાર આચાર્ય તોસલિપુત્ર નીજી બાજુ શિષ્ય અને ગુરુ વચ્ચે, મામા ભણેજનો સ બધ, અને એથી બાજુ બહેને પોતે જ વગર માગ્યે ભાઈ આચાર્ય પાસે પુત્રને મોકલ્યો આટલી સ્પષ્ટ અને સતોષપ્રદ ખીના હોવા છતાં દ્વિત પિતાની અસમ્મતિને કારણે આ કિસ્સાને “પ્રથમ શિષ્યનિરદેશિકા” કહેવામાં આવેલ છે આ કથન અનેક મહત્વની બાબતો ઉપર પ્રકાશ પાડે છે તેમા પહેલી બાબત તો એ છે કે જ્યારે દ્વિત પિતાની જ અસમ્મતિવાળી દીક્ષા શિષ્યનિરદેશિકા ગણાઈ ત્યારે ભગવાનથી માહી તે જમાના સુધીના હસો વર્ષ જેટલા માળામાં દીક્ષા લેના અને આપનાર માટે ઉમેદવારે પોતાના લાભતા વળમતા બધા જ પાસેથી સમ્મતિ મેળવવાનું ધીરજુ કેટલું મજબૂત અને અનિવાર્ય હતું એ સચિત સાચ છે અને એ સૂચનાની પોષક આગમ વર્ણિત કથાઓ ઉપવબ્ધ છે બીજી બાબત એ છે કે આ શિષ્યનિરદેશિકા પ્રથમ ગણાઈ છે, એટલે આ કિસ્સાની નોંધ કરના સારો બધાજ એમ ભણતા હોવા જોઈએ કે આચાર્યરક્ષિત પહેલા એક કિસ્સામાં અમમનદીક્ષાનો પ્રસંગ બન્યો જ નથી અને માત્ર ચૈત્યરક્ષિતનો જ પ્રસંગ પહેલો છે અને એ પ્રસંગ પહેલો હોવાથી જ

તેમજ સમ્મતિપૂર્વક દીક્ષા લેવા અને દેવાની પરપરા આંત સમ્મત
અને અતિ માન્ય હોવાથી જ હકત પિતાની અસમ્મતિવાળા નહીં
હિસ્સાને પાછળથી અને તે અને સિબ્બનિસ્કેટિકા જેવું મોટું રૂપ
આપવામાં આવ્યું.

આર્થ રક્ષિતનો હાખનો બની ગયો. પણ પાછળથી એનો
ઉપયોગ બહુ અધટિત રીતે થવા લાગ્યો, અત્યાર લગી એક સરખી
આની આવેની સમ્મતદીક્ષાની પરપરામાં એક નહીં ચીરાડ પડી
તો કેટલાક અદ્યક્ષ અને અવિચારી ગુરુઓએ મોટા દરવાજા
બનાવવાનું શરૂ કર્યું. આર્થરક્ષિતના માખનાનો ઉપયોગ કરી ધણા
વગર સમ્મતિએ દીક્ષા આપવા લાગ્યા અને પછી તો એ શિથિલતા
એટલે સુધી વધી કે ન જોવાતો ઉમરનો બેઠ, કે ન જોવામાં આવતું
દીક્ષા લેનારનું વિવાહિતપણું કે અવિવાહિતપણું, અને દીક્ષા લેનારને
બોળવવાની, નસાડવાની અને ધૂપાત્રવા આદિની બધી પ્રપચ્છિયામાં
એ શિથિલતા પરિણમવા લાગી આ લાયકર સ્થિતિ જોઈ આચાર્યોને
અપવાદ હાખન કરવાની ફરજ પડી. અપવાદ હાખન કરવામાં એ
તરફ ધ્યાન રાખવાનું હતું એક તો એ કે આર્થરક્ષિતની જે શુભ-
પરિણામકારક ધટના બની ગઈ હતી તેનો બચાવ કરવો અને બીજું
એ કે તે ધટનાનો અધટિત રીતે થતો ઉપયોગ અટકાવવો. આ
કારણથી જે અપવાદવિધાન આગમો અને નિયુક્તિમાં ન હતું તે
ભાષ્યકાળમાં ભાષ્યમાં હાખન થયું, તેમાં આચાર્યોએ સિબ્બનિસ્કેટિકાના
સનધમાં ખુનાસો કર્યો કે સોળ વર્ષ સુધીની ઉંમર સુધીમાં અસમ્મત
દીક્ષા સિબ્બનિસ્કેટિકામાં આવે છે અને તેથી ઉપરની ઉંમરમાં
સિબ્બનિસ્કેટિકાનો આરોપ લાગુ નથી પડતો.

દીક્ષા સિબ્બનિસ્કેટિકામાં આવે છે અને તેથી ઉપરની ઉંમરમાં
સિબ્બનિસ્કેટિકાનો આરોપ લાગુ નથી પડતો આ રીતે આર્થરક્ષિતની
ધટનાનો બચાવ કરતા અને તેનો દુરુપયોગ થતો અટકાવવા આચાર્ય-

થોડે અમુક અપવાદવિધાન કહ્યું તો ખરું પણ જેમ સર્વિત્ત અને
 સદાકાળ બનતું આવ્યું છે તેમ જ અપવાદવિધાનનો પણ દુરુપયોગ
 થવા લાગ્યો, અને તે જ રીતે કે-સીંગથી વધારે વર્ષની ઉમરનાને
 દીક્ષા આપવામાં સંમતિનું ધોરણ સમજાવા ન લાગ્યું, અને ધણી
 વાર તો તેવી ઉમરનાને અમ્મનિ વિનાજ ઉત્સવ મામું તરીકે દીક્ષા
 આપવાના કિસ્સાઓ બનવા લાગ્યા તેને પરિણામે ધણી વાર દીક્ષા
 આપનારને દીક્ષિત ઉમેદવારના સામતાવગમતા પદડવા લાગ્યા, અને
 ક્યારેક ક્યારેક અદાલતોમાં ધસડવા પણ લાગ્યા ધણીવાર ન્યાય
 સંધોમાં આવા કિસ્સાઓના મુન્દમાઓ પણ ચાલવા લાગ્યા કોઈવાર
 દીક્ષા આપનાર પોતાના અન્યાયને લીધે ફારી પણ જતા અને ધણી-
 વાર જાહેર રીતે તેવી દીક્ષા આપનારને સિધ્ધિનોર કે મનુષ્યદારકે ઠીકી
 નિંદવાના પ્રમંચો પણ ઊભા થવા લાગ્યા અવિચારી અવિચેકી અને
 સિધ્ધિનામથી મુરુઓ અપવાદનો મર્મ જૂની જવાથી અને તેને ઉત્સર્ગદ્રુ
 રૂપ આપવાથી ન્યારે શાસનને વગોવવામાં કારણજૂત થવા લાગ્યા
 ત્યારે વળી પેલા અપવાદમાં સુધારો કરવાની આચાર્યોને ફરજ પડી
 અને તેથી જ આપણે લાખ્ય અને ચૂંટિયા રૂપે વર્ગોએ છીએ કે—
 ન્યાય દીક્ષા લેનારના સામતાવગમતાઓ બળવાન હોય, રાજાશ્રમ પણ
 તેમના પક્ષમાં હોય, અને જૈન ધર્મ વગેવાસનો સંભવ હોય તેમજ
 કોર્ટે કે ન્યાયાલયોમાં ધસડાવોનો પ્રમથ ઊભો થતો હોય ત્યાં મને
 તેટલી ઉમર મેળી હોવા છતાં પણ અસંમતદીક્ષા ન આપવી, અને
 દેશકાળ તેમજ પરિસ્થિતિનો વિચાર કરવો આટલા સુધારાથી પણ
 જેઓ પેલા અપવાદો દુરુપયોગ કરતા ન અટક્યા તેઓને સક્ષીને
 વળી તે જ પ્રથોમાં આગળ જતા આચાર્યોને રૂપે કહેવાની ફરજ
 પડી કે જેઓ આચરક્ષિતના આપવાદિક લાખનાને સામાન્ય નિયમ
 તરીકે ગણી અસંમત દીક્ષા આપે જાય છે તેઓ મદધર્મ અર્થાત્
 ધર્મભ્રષ્ટ છે અને તેઓ મૂળને-ઉત્તમ નિયમને-છોડી અપવાદને
 મૂળમેલા છે તેમનું આ વર્તન મૂળગ્રાથી ઉખડી મથેલા અને માત્ર

થડ કે શાખાઓ ઉપર રહેલા વડવૃક્ષ જેવું છે એટલે કે જેમ મૂળમાથી
 ઉખડી મચેત વડવૃક્ષ મમે તેવા થડ અને ડાળો હોવા છતાં પણ
 જીવિત કે રક્ષિત ન રહી શકે તેમ જેઓ સમ્મતદીક્ષાના ઉત્સર્ગ
 નિયમને બાજુએ મૂકી અસમ્મતદીક્ષાના અપનાદવિધાનને જ મુખ્યત
 આગળ ધરે છે અથવા તેને અવલખે છે તેઓ તીર્થંકરની આદાને
 છોડી આડે રસ્તે ચાલતા હોવાથી અનુક્રમે ચારિત્રબદ્ધ જ થાય છે
 બાળ્ય અને યુવ્તિના આ હેતુ અને સખ કથન ઉપરથી તે
 વખતની ગુરુઓની દીક્ષા આપવાની પ્રવૃત્તિ ઉપર બહુ સ્પષ્ટ પ્રકાશ
 પડે છે અને આચારક્ષિતનો દાખનો કેટલા અંશે સ્વીકારવા યોગ્ય
 છે? એ બાબત ઉપર જરા પણ સંકા ન રહે તેવા પ્રકાશ પડે છે
 અહીં સુધી તો ઉત્સર્ગ અને અપવાદને લગતી જે દૃઢ હમીકત મળે
 છે તેની વિચારણા થઈ પરંતુ ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એ શી વસ્તુ
 છે? એ બંનેનો શો સંબંધ છે? અને કઈ હદ સુધી એ સંબંધ
 સચવાઈ રહે છે? એ વસ્તુ જાણ્યા વિના પ્રસ્તુત ચર્ચા અસ્પષ્ટ અને
 અધૂરી રહે તેથી દૃઢતા એ વિષે પણ કંઈક લખી દેવું જોઈએ
 ઉત્સર્ગ એટલે સામાન્ય નિયમ એ નિયમ કોઈ એક તત્ત્વ
 ઉપર ધરાયેલો હોય છે અપવાદ એટલે વિશેષ નિયમ એ પણ
 ઉત્સર્ગના જ તત્ત્વ ઉપર ધરાયેલો હોય છે ઉત્સર્ગનો પ્રદેશ વિસ્તૃત
 હોય છે, અને અપવાદનો પ્રદેશ ઉત્સર્ગના પ્રદેશમાથી જ કપાતો
 હોવાથી તે સ્વાભાવિક રીતે જ તેના કરતાં દૃઢ હોય છે ઉત્સર્ગ
 અને અપવાદનો સંબંધ પોષ્ય પોષકપણાનો છે એટલે કે અપવાદ
 એ ઉત્સર્ગનો પોષક હોય છે, અને તે જ્યાં લગી ઉત્સર્ગનો પોષક
 રહી શકે ત્યાં લગી જ તે અપવાદ માલ્ય છે, અને પછી તો તે
 ત્યાજ્ય બને છે અપનાદ એ પ્રાસંગિક એટલે કોઈક જ સ્થળમાં
 અને કોઈક જ કાળમાં સ્થાન લે છે, બ્યારે ઉત્સર્ગ સર્વ દેશ અને
 સર્વ કાળમાં ચાલુ રહે છે પ્રસ્તુત બાબતમાં ઉત્સર્ગ અપવાદ આ
 રીતે સમજી શકાય. સમ્મત દીક્ષાનો રક્ષિત નિયમ એ ઉત્સર્ગ છે,

અને તે નિર્ભયતા, નિર્ભયતા, અને શાસનપ્રતિષ્ઠા તત્ત્વ ઉપર
સ્થિર છે. અસમ્મતદીક્ષાનો અપવાદ નો, અને જ્યાં લગી, એ તત્ત્વોનો
પોષક હોય તો, અને ત્યાં લગી જ, તે અપવાદોટિ તરીકે માલ રહે છે
એટલે ઉત્સર્ગને મર્યાદા નથી હોતી પણ અપવાદને દેશની, કાનૂની,
અને સંયોગોની ન્યાય હોય છે એ મર્યાદાનો સક્ષમ નિયાર સાધારણ
લોકો ન કરી શકે એટલા જ માટે લાખ અને સૂચિમા છેવટે કહેવું
પડ્યું કે અપવાદને આગળ કરી નેઓ વર્તે છે તેઓ મધ્યમી અને
મૂલમુલ છે

અપવાદ એ અપવાદની મર્યાદામાં છે કે નહિ એને જાણવા
સામાન્ય સાધન એટલું જ છે કે અસમ્મતદીક્ષા સેનાર અને આપનારમાં
લોભ, ભય, અને શાસનઉપેક્ષા જેવા દોષો દોષો ન જોઈએ આ
દોષો મારા પોતામાં નથી અથવા તો તદ્દન ઓછા છે એમ તો સૌ
કોઈ કહી શકે પણ તેની ખરી પ્રતીતિ આજુનાજુના લોકોની એક
મતી અથવા બહુમતીવી અથવા તો સમગ્ર સઘની સમ્મતિથી જ
ચર્ચ શકે જેનામાં લોભ ન હોય, ભય ન હોય, અને શાસન માટે યથાર્થ
આદર હોય તે શિષ્યો માટે લાંચ કેમ આપે ? તેમને નસાડ કેમ ?
બીજાને ત્યાં છુપાવે કેમ ? બીજા કે આડકતરી રીતે ખોડુ બોલે અને
બોલાવે કેમ ? દાવપેચ અને જુઠાણાં સેવે કેમ ? મારપીટ, લડાનડી
અને કોર્ટખાણમાં રસ લે કેમ ? જેઓને શાસનનો સાચો આદર
હોય તેઓ પોતે જાણી જોઈને કોર્ટે ધસડાય એવા પ્રસંગો ઊભા કરે જ
કેમ ? રાજસત્તાને દીક્ષા ઉપર અંકુશ મૂકવો પડે અથવા તો જાહેર સ્થાનોમાં
અને જાહેર જાગ્યાઓમાં ફક્ત શિષ્યકરણને કારણે થતી ધમકેલનામાં
ખાગીદાર થવાની સ્થિતિ એ લોકો પસંદ કરે જ કેમ ? જ્યારે આવી
સ્થિતિ દેખાય ત્યારે જાણી લેવું જોઈએ કે હવે અપવાદે મર્યાદા
મૂકી છે, અને તે ઉત્સર્ગનો પોષક મટી ધાતક થવા લાગ્યો છે આ
સ્થિતિ આજે છે કે નહિ ? એ વિચારવાનું કામ દરેકનું છે અને તો
જોખખુ લાગે છે કે અસમ્મતદીક્ષાના અપવાદે મર્યાદા મૂકી અને

સાધ્ય-ચૂલ્લિકારના કથન પ્રમાણે તે મદ્ધમીની પ્રવૃત્તિ થઈ પડેલ છે તેના પુરાવા તરીકે ચોમેર આવતી ઝગડાળા, કોર્ટબાળ અને કલેશપ્રવૃત્તિ ઉપરાંત સ્થળે સ્થળે થતો સહ-ભેદ છે, સૌથી વધારે અને પ્રમુખ પુરાવા તો એ છે કે નામદાર શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડને પોતાને જ દીક્ષા ઉપર અકુશ મૂકનારો ઠરાવ ધારાસભામાં લાવવો પડ્યો છે.

શાસ્ત્રને આધારે વર્તવાની વાત કનારા અને ન્યાયાલય શાસ્ત્રના પુરાવાના નામે મરજી મુજબ વિધાન કરનારાએ જાણવું જોઈએ કે શાસ્ત્ર એટલે શું? અને શાસ્ત્રની મર્યાદા શું સમાય છે અને શું નહિ? સાધારણ લોકો તો નથી હોતા લખેના કે નથી હોતા વિચાર-શીલ કે જેથી તેઓ કાંઈ શાસ્ત્રનો વિવેક કરી શકે હજારો વર્ષ જેટલા લાખા સમયમાં ઘણા લોકોએ વર્ણુ લખેલું હોય છે અને તે બધું શાસ્ત્ર પણ કહેવાય છે તેમાં ઘણીવાર તો એક બીજાથી તદ્દન વિરોધી અને અસંગત વિધાનો પણ મળી આવે છે દરેક જણ પોતાને કાવતું વામ્ય લઈ તેને આધારે પોતાની પ્રવૃત્તિને શાસ્ત્રીય ઠરાવવાનો પ્રયત્ન કરે તો હિંમા, મૃધાવાદ, ચોરી, અને વ્યભિચારાદિ દોષોનું પોષણ થઈ શકે એના પ્રસંગો પણ તેમાંથી મળી આવવાનો અથવા તો ઉપજવી શકવાનો ચોક્કસ સંભવ છે તેથી દૂરકર્મા અને છતાં અવિરોધી, સર્વગ્રાહ્ય શાસ્ત્રવ્યાખ્યા એટલી છે કે જે સુધારે અથવા જેનાથી કશું બચે નહિ પણ સર્વ સુધરે તે શાસ્ત્ર અથવા એમ કહો કે જેનાથી કનેટોનું પોષણ ન થાય તે શાસ્ત્ર જનશાસ્ત્રને નામે ચટ્ટના શાસ્ત્રોમાં કાઢપણુ કારણને લીધે એમ કહવાએકું સુદાં મળે છે કે સીધી રીતે વડીલો કે લાગતાવળગતાઓ સમ્મતિ ન આપે તો દીક્ષા લેનાર અમુક અમુક રીતે પ્રપચ્યાળ થઈ રહે અને એ જ પ્રવૃત્તિદારા પણ ઉવટે પરવાનગી મેળવે આ કથન ગમે તેણે કાઢ પણ સંયોગોમાં, કાંઈ પણ આશયથી કર્યું હશે એમ આપણે માની લેવું જોઈએ એ કથનને શાસ્ત્રીય માની પણ

સદીએ હવે ધારો કે આવા કથનનો ઉપયોગ સાંપ્રતિક થવા
તો એનું પરિણામ હવે શું આવે? એનું પરિણામ એમ
અને તે એ કે સત્ય તેમજ સરળતા ખાતર અસત્ય અને
સેવન, અથવા એમ કહો કે અહિંસા ખાતર હિંસાનો પ્રચાર
પ્રદિ થવા પામે તેથી જ્યાં આટીધુટીની બાબત આવે ત્યાં ધારી
પ્રમાણે જ વતવાનો સુવર્ણ નિયમ સાત્ત્વસમ્મત છે

જેન શાસ્ત્રનો મુખ્ય પાયો તો અનેકાંતદષ્ટિ છે. ઉપ
અસમ્મત દીક્ષાના અપવાદો અથવા દાખલ થવા છે તેમાં
આચાર્યોએ અનેક તદષ્ટિ રાખેલી છે સોળ વર્ષની ઉંમર
અસમ્મત દીક્ષા આપવામાં શિષ્ય-નિરોધક કહેલ છે એટલે કે
કૃત્યને ગીત મહાવનના જગ તરીકે ગણી એ દોષ મારે મૂળ
પ્રાયશ્ચિત્તોનું વિધાન કરેલ છે તેમાં પણ એકાંત નથી જો
સાતિસપ્ત યાત્રી અતિ ઉજ્જવળ ભાવી જુએ, અને દીક્ષા લેનાર હો
તેનું અને શાસ્ત્રનું પરમ દિન જુએ, વળી તે એવો અમોઘસત્ હો
કે તેના હાથથી દીક્ષા લેનાર કદી દીક્ષામણ થવાનો જ ન હોય કે
તેણે જાતી સગો ઉમરના બાળક મુદ્દાને એ સમ્મતદીક્ષા આપે
પણ કથન છે અત્યારે આ આપસદિક કથનનો ઉપયોગ કરી ને
હાગ ધર્મનો ચોક્કસ જ પ્રભાવ વધે અને જે કદી દીક્ષાથી અંતિ
થવાના જ નથી એવા નાના નાના બાળક બાળિકાઓને પુણ્યોપ
રથી જાનહાગ સોધો કાઢી તેમને અસમ્મત દીક્ષા આપી દાસ
પ્રભાવના કરવા જેવા યાત્રીઓ જો આજે દોષ તો તેમણે કા મારે
મૂપ બેસી રહ્યું ને હજી? તેમને તો બાળકોને નસાવવાનો, જનાવવાનો
અને જો તેણે ઘરપેચ બેવચનો શાસ્ત્રમાં પરવાનો છે જો એમ
કહેવામાં આવે કે જો શાસ્ત્રમાં સગિર ઉમરનાને અસમ્મત દીક્ષા
આપવાની છૂટ દોષ, અને પ્રપચન છૂટ બેસવાની બારીઓ દોષ છતાં
આજે એ છૂટો અને એ બારીઓનો ઉપયોગ કરનાર વિચિત્ર યાત્રીઓ
ક્યાં છ? તો એ પ્રશ્ન પણ થવા વિનય નથી રહેતો કે સોળ વર્ષથી

ઉમરનાને અસમ્મત દીક્ષા આપનારના અપવાદકથનને સમ-
ર નિશ્ચિત યાત્રી પણ ક્યાં છે ? જેઓની મત્તવાદિતા વિષે
ને વિશ્વાસ ન હોય, જેઓમાં શાન્તિ અને સરળતાનો છટિ
યે જ હોય, જેઓ પ્રહાર્યર્થભગના સેવાએલ દોષો જાહેરપણે કે
દગી રીતે કબુલી પોતાની નિખાલસતા પૂરવાર કરવા જેટલા નિર્ભય
હોય, અને જેઓ એક અથવા બીજી રીતે પૈસાનો વલિવટ તેમજ
હ કરવા કરાવવામાં મથાયુ હોય તેવાઓ પુરતકોના ગમે તેટલા
લા ચૂથ્યા છતાં તેનો મમ્ અનેકા ત દષ્ટિએ સમજી શકે અથવા
સમજ્યા પ્રમાણે અમલમાં મૂકી શકે એવો કદી સંભવ છે ખરો ?
એવો સંભવ હોત તો દીક્ષા જેવી પવિત્ર વસ્તુની શાસ્ત્રને નામે
કિનાબોરી ચાલી રહી છે તે ન જ હોત

અર્ધા શાસ્ત્રીય પ્રમાણે અને અત્યારની પરિસ્થિતિનો વિચાર
તા દીક્ષા પરત્વે એક જ વસ્તુ ફક્ત ચાય છે અને તે એ કે જે
ધી બાલુતો વિચાર કરતા દીક્ષા લેવી અને આપવી યોગ્ય હોય તો
સમ્મતિ સિવાય ન જ લેવી કે દેવી જોઈએ અને સોળ વર્ષથી
જી ઉમરનાને અસમ્મત 'દીક્ષા સુદ્ધા આપનાની ઘોષણા કરનાર
ણી લેવું જોઈએ કે એ સીધું વિધાન નથી, એતો એક અચાનક
ની મએન અને પરિણામે શુભ નિવડેલ વિધાન છે દાખલાના બચાવ માટે
ીમરેલ અપવાદમાંથી નીમળતો ફક્તિતાર્થ એવું વિધાન છે કે નથી ઉત્સર્ગ
ીકે એ વિધેય અને નથી અપવાદ તરીકે એકાત ગ્રાહ્ય, એટલે આવી
રીઓના આધારે કોઈ શાસ્ત્રાર્થ કરવાનો ઉત્સાહ ધરાવતો હોય તો તે
એ ત્યારે અને તે કહે ત્યારે દલીલપૂર્વક અને સમભાવપૂર્વક લેખિત
યના તો વાચિક શાસ્ત્રાર્થમાં એક સ્વતંત્ર વ્યક્તિ તરીકે ઊભો રહેવા
। લેખક તૈયાર છે

પ્રહિત મુખલાલ

શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ અને સમયધર્મની દષ્ટિએ દીક્ષાની વિચારણા

આ દેહ નિમધર્મ દીક્ષાને સમતા વિચારો દર્શાવવાના છે અર્થે વિશેષ વિચાર કરવો ને એ રીતે પ્રસ્તુત છે શાસ્ત્રીય રીતે અને સમય ધર્મ રીતે. આ વિશે સર્વથા તટસ્થભાવ રાખીને જણાવવાનું શાસ્ત્રીય રીતે સખ્યતા કરતા સમયધર્મની દષ્ટિએ દીક્ષાની કરવી એ વધારે અગત્યનું છે પણ અત્યારના કેટલાક દીક્ષા નારાઓ એમ કહે છે કે ધર્મને નિમિત્તે અને આત્મ-કલ્યાણને માટે ગમે તેને ગમે તે પ્રકારે દીક્ષા આપવામાં કોઈ પ્રકારનો બાધ નથી પડી બને તે માટે તકેટ, પ્રપચ, અસત્ય, ચોરી ઇત્યાદી વગેરે નીતિવિકૃત્ત પ્રશ્નિઓ કરવી, કે કરાવવી કે અનુમોદવી પડતી હોય તે દીક્ષા આપનારાઓ હોયોક એમ બોલે છે કે ધર્મને માટે તકેટ, પ્રપચ, અસત્ય, ચોરી એ નહીં સેવ્યામાં કોઈ જાતનો વધિ નથી એટલું જ નહિ પણ તે શાસ્ત્રવિદિન છે કેટલાક તો શાસ્ત્રના પાંડિત્ય ઊત્ક્રાંતનતા અર્થે સમજાવીને પણ લેશિને ભ્રમમાં નાખના અવકાશ નથી આ બધાં કારણોથી દીક્ષા વિશે શાસ્ત્ર શુ હુમ્મારે છે એ જ પહેલું જણાવવું રહે છે —

- (૧) દીક્ષા આપનારાઓ મહાવતધારીઓ છે ?
- (૨) દીક્ષાના અધિકારી અને અનધિકારી વિશે શાસ્ત્રમાં કોઈ મતો છે ?

- (૩) શાસ્ત્રકરોએ માનાપિતા વગેરેની મર્યાદા બનાવી છે ?
- (૪) પૂર્વેના દીક્ષા લેનારાઓએ તે મર્યાદાઓને તોડી છે ?
- (૫) દીક્ષા લેવા માટે અપવાદમાર્ગ મેલવાનું કોઈ કારણ છે ?

ઉપર્યુક્ત પાંચ પ્રશ્નોને શાસ્ત્રના આધારે વિચારીશુ તો વર્તમાન વિષેની કેટલીક શ્રાન્તિઓ દૂર થઈ જશે

(૧) આપણે જ્યાં જાણીએ છીએ કે પ્રસૂત દીક્ષા આપનારા સાધુઓ છે તે સાધુઓ પાંચ મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞાને સ્વીકારનારા તેનું પાનન કરનારા છે એ પાંચ મહાવ્રતોમાં પ્રથમ અહિંસા, બીજું મત્ય, ત્રીજું અસૌખ્ય, ચોથું અદ્વાયર્થ અને પાંચમું અપરિમલ છે જ્યારથી તેઓ ચાલજીવ સામાયિક પાળવાનું વ્રત લે છે ત્યારથી આ પાંચેય પ્રતિજ્ઞાઓ તેઓને પાળવાની હોય છે એટલું જ નહીં પણ જ્યારે જીવન મરણના કોઈકટીના પ્રસંગો હોવા થાય છે ત્યારે મરણ સ્વીકારીને પણ તેમને એ પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવાનું શાસ્ત્ર પ્રાપ્ત છે અને જે મંથનોએ પૂર્વે કહેના છે તેઓએ પણ તે પ્રતિજ્ઞાઓ આજ રીતે પાળેલી છે શાસ્ત્રનારે એ પ્રતિજ્ઞાઓના પાલન દ્વારા પાંચ સમિતિઓ, ત્રણ શ્રમિતિઓ, પાંચ ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ, બ્રહ્મચર્યની નવ વાડોનું પાનન વગેરે અનેક પ્રકારનાં બીજા આવશ્યક કાર્યો કરતાં છે

એ પ્રતિજ્ઞાઓને પાળવામાં શાસ્ત્રમાં કયાંય કોઈએ કદિ પણ કોઈ અપવાદ બતાવ્યો નથી કે જે અપવાદને સેવતાં એ પ્રતિજ્ઞાઓને પાળી જ નાશ થાય

માથુએમાં નનજાઈ હોવાથી અપવાદો સિવાય ચાલી શકતું નથી પણ એ જ્યાં અપવાદો વૈત્સર્ગિક પોષક હોય છે જે અપવાદો સિવાય પોષક ન હોય તેને તેનો અપવાદ જ કેમ કહેવાય ?

સૌંદર્યના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લેનારો કોઈ પણ માણસ લોકોના ત્યાગ માટે કે ધર્મને માટે કોઈનું ધર શકે તો તેને શાસ્ત્ર તો પ્રતિજ્ઞા જ નથી, પણ આજનો કાયદો શું કહેશે ? જીવન પર્યંત અદ્વાયર્થ પાળનારો માણસ કોઈ કામગીર અને દીક્ષા સ્વીકારવાની ચારતે કેની જ તત્સમિતિ તેની કામગીરિને પોષવાને કળ્પે માત્ર સ્પર્શ દ્વારા તો શાસ્ત્ર એને બદલે કહેવાને સેવાર છે ત્યાં તો તેને બદલે કહેશે જ.

બધા માણસોમાં વિચારની પરિપક્વતા લાગ્યે જ હોય છે તે પોતાના હિનાહિનનો વિચાર ન કરી શકે એવા ઉમરે મોટા જ વિચારમાં અવ્યક્ત એવાઓને લાભાવના એ શુ પામે પ્રતિષ્ઠા પાત નારાઓને શોભા આપે એવું છે ?

તેમ ઠી એ પ્રતિષ્ઠાઓમાં એ સ્પષ્ટ આવે છે કે હિંસા, અસત્ય ચોર્ય વગેરે પાપો કર્યા નહિ, કરાવવા નહિ અને કરનારને સર્મા પશુ ન આપવી આટલું જ નહિ પણ તેનો વધુ વિગતથી વિશ્લેષ કરવામાં આવ્યો છે જેમકે જ્યારે સાધુ ચોરીના લાગનો નિષ્કર્ષ છે ત્યારે એમ એને છે કે ગામમાં, નગરમાં કે અરણ્યમાં, રાત્રે દિવસે, રામથી કે દેવથી, થોડું કે ઘણું, નાનું કે મોટું, સજીવ નિર્જીવ એવું કોઈ પ્રકારનું ચોરકર્મ નહિ કર્યું નહિ કરાવ્યું કે કરાવે રહે નહિ સમતિ આપું વળી વધારામાં તે પ્રતિષ્ઠામાં કહે છે કે જ પ્રાણ, સર્વભૂત, સર્વ જીવ કે સર્વ સત્ત્વોને દુઃખ ન થાય, ખેડ થાય, તકનાદિ ન થાય ઉપદ્રવ ન થાય, સૌક ન થાય, તેઓને કોઈ ખૂરસુ ન ખડે, કોઈને પરિતાપ ન થાય એ અર્થે ચોર કર્મનો ત્વ સ્વીકાર્યું છું તે ત્યાગ કાર્ષ્ણ્યનો ભાવો કે અચાનચ નહિ પણ અરિક્ત સાક્ષીએ, સિદ્ધી સાક્ષીએ, સાધુની સાક્ષીએ, દેવની સાક્ષીએ તેમ પોતાની જાતનાવસ્થામાં સ્વીકાર્યું છું

આ જાતના ચોરકર્મના ત્યાગની પ્રતિષ્ઠા લેનારો અને પાળનારો માણસ એવા કયા મોટે કહેવાને તૈયાર થઈ શકે કે તે પ્રગરે કોઈને દીક્ષા આપવી શાસ્ત્રવિહિત છે

શાસ્ત્ર તો સ્પષ્ટ કહે છે કે ગતવૃત્તિથી પણ ચોરી ન કરવી એટલે કોઈના કલ્યાણના રામથી કે ધર્મના રામથી કરવામાં આવતું ચોરકર્મ પણ શુ એ પ્રતિષ્ઠા નથી અપકાવતી ?

એ દીક્ષા દેનારાઓએ અચોર્યની પ્રતિષ્ઠા લીધી હોય અને તેઓ પાળના બધાવા હોય તો તેઓ કદી પણ ગમે તે પ્રકારે દી

આપવાની હિમાયત ન જ કરી શકે છતાં હિમાયત કરવા હિમત કરે
તો શાસ્ત્ર તેને ચોર જ કહેશે

પ્રાણી કદાચ હિમરે પકવ હોય પણ વિચારમાં અપકવ હોય
તો તેની મૂર્ખતાનો લાભ લઈ તેને ભમાવવો એ પણ શું ચોરી
નથી? ખીજી તો કાઈ નહિ પણ જેમને એક પહેલું તથાખતું પણ
સેવામાં અચોંસનો ભાગ લાગે છે તેઓ પારકા છે, કરાને ભગાડતાં શી
રીતે અચોર રહેતા હશે?

ન્યારે સાધુઓ લઘુશકા કરવા ભય છે ત્યારે તેઓ અગુજાળહ
જસ્ટુગહો એવા શબ્દો ગણુગણે છે એનો ખરો અર્થ એ છે કે ન્યા
એ લઘુશકા કરે છે તે જમીનનો માલીક કાઈ આસપાસ ન દેખાય
તો તેના પરોક્ષ માનીકની અનુમતિ મેળવવા એ શબ્દો બોલે છે
આ શું તેઓનો ઢોંગ નથી? નહિતર જેઓ આટલું સૂક્ષ્મ અચોંસ
સાચવવા પ્રયત્ન કરતા હોય તેઓ પારકા છોકરા ભગાડવા કે મતાપવાનો
વિચાર સરખો પણ કેમ કરી શકે? આ તો એક નીચેના ઉત્તરથી
જેવી વાત થઈ—

એક મહારાજ એક ગામમાં ચોમાસુ રહ્યા ત્યાં તેણે પોતાની
બોનવાની ચતુરાઈથી લોકોને વશ કર્યા મિચારો એ જ ભક્ત ત્યાં
દેસાપોલ તેણે કહ્યું સ્વામિજી! મુને પરદેશ જાના દે દમલિયે મેં સોનેકે
મહિનેં ઓર મિનિયોં બાપની પુટિયામ રલ્લ જાકયા । મહારાજ બોલ્યા
રામ રામ, રામ હનકો તરે સોનેસે કયા મતલબ? છુટે જો કરના હો સો
કર । મિચારો તે એકવાર આવીને સ્વામિજીની ઓરડીમાં પોતાનું
દ્રવ્ય ઢાંટી ગયો અને સ્થગ પણ બતાવી ગયો મહારાજનું ચોમાસુ
પુરુ થયું એટલે તેમણે દડથી બોલીને સોનાને ન આડી જવાય માટે
પોતાના દડથી જ બહાર ઢાંટ્યું અને રખેને ઢાંચથી તેનો સ્પર્શ થઈ
ભય માટે દડથી જ તેને કપડામાં લઈ ખીજી પોતાની પરિચિત
જગ્યાએ ઢાંટી દીધું અને વિહાર કરી ગયા પેનો ભક્ત તો નિશ્ચિત જ
હતો કારણ કે તે મુનિમહાગજ હતાં ભક્ત ગામમાં પાડો આવી

મયો છતાં તેણે નિશ્ચિતતાને લીધે સાધુજની કુટિરની તપાસ ન કરી.
મહારાજ બે તથા ગાઉ ગયા ત્યાં એકાએક તેમનો હાથ માથા ઉપર
પડ્યો. ચોમાસામાં વધેના વાળમાં તે કુટિરનું એક તથાપત્ર બરાબર
અંજોળમાં તેથી તે દોડતા દોડતા અને હાથે હાથે પાછા આવ્યા અને
આવીને ગામના લોકોને કહેવા લાગ્યા કે = અરે લાઈઓ ! મજબૂત
થઈ ગયો તમારી આ ઝોરડીના છાપરાનું તથાપત્ર તમારી સમીતિ
વિના મારી જટામાં આવી ગયું છે તેથી હું પાછું આપવા આવ્યો
છું” લોકો તો તેની ત્યાગની પ્રતિયા બેઈ મુગ્ધ થઈ ગયા પેલો ભગ
તો વિરોધ મુગ્ધ થઈ ગયો એટલે તેણે ઝોરડી તપાસવાનું માંડી ન
વાળ્યું આ સાધુને તમે કેવો કહેશો ? બે ભગવાન મહાવીરના સાધુઓ
આ સાધુ જેવું કરતા હોય તો આપણે તેને કેવો કહીએ ? મહાવીરનો
સાધુ સાચો અદ્વિ સક, સાચો સત્વવાદી, સાચો અસ્તેથી, તાચો શ્રદ્ધામયી
અને માચો નિઘ્રથ હોય.

કાળ અને શારીરિક બળ જોતાં પણ બે તે ભગવાન મહાવીરના
વેધને શોભાવે તો જ તે મહાવીરનો અમણુ નિહિતર અને શાસ્ત્રકારો
જોયા ધોપથી પાપત્રમણુ કહેતાં પણ અચકાતા નથી.

આ પહેલાં પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે જેઓ સર્વકાળે,
સર્વપ્રકારે અસ્તેયવ્રત અને અદ્વિમા વગેરેની વાસ્તવિક પ્રતિયા લઈ
નીકળેલા હોય છે તેઓ બે ધર્મનું નામ લઈને કે કલ્યાણનું જહાનું
બતાવીને શાસ્ત્રનિષિદ્ધ એવી પ્રવૃત્તિમાં પડે તેને શાસ્ત્ર તો સાધુ
ન જ કહે.

(૨) ડોકરને નિશાળ બેસાડવો હોય ત્યારે આપણે એટલું જરૂર
જોવું પડે છે કે તેનામાં અદ્વિચકિત આવી છે કે નહિ ? ડોકરને પરણ્યા પો
હોય ત્યારે પણ જોવું પડે છે કે તેના શરીર, મન, ઇદ્રિયો વગેરે
વિકાસ પામ્યા છે કે નહિ ? કાચી હંમરે પરણનારા ડોકરોએ કેવો
ત્રાસ બોમવે છે અને કેવા પુરાર થાન છે એ સો ડોકરને વિદિત
નિશાળ અને વિવાહ કરતા દીક્ષા માટેના અધિકારી જરૂર વિરોધ

યોગ્ય હોવો જોઈએ. દીક્ષા કાઈ સ્થૂલ વસ્તુ નથી કે જે વેરા બદલતાની સાથે આવી જાય વાસ્તવિક દીક્ષા એ વિવેક પરિપાકનું પરિણામ છે એ પરિપાક થતા સુધી દીક્ષાના ઉમેદવારે અવશ્ય ધીરજ રાખવી જોઈએ જે મનુષ્યમા માર્ગાનુસારીનો પહેલો ગુણ પણ પૂરેપૂરો બન્યા થયો હોય તે મનુષ્ય પછી અર્હિસા, સત્ય વગેરેને અવિરોધી અને સમરૂતિ પોષે એવા મૃદુસ્થ ધર્મ આચરનારો હોય અર્થાત્ આ રીતે ધીરે ધીરે વિકાસ કરનારો હોય તો અવશ્ય દીક્ષાનો અધિકારી હોઈ શકે આ જાતનો માણસ સ્વતઃ દીક્ષામા આવી જાય છે અહીં યાદ રાખવું, જોઈએ કે દીક્ષા એટલે વેસ નહિ પણ આત્મગુણનો વિકાસ.

આ કાળમા આપણામા જ્યાં માર્ગાનુસારીનો પહેલો ગુણ પણ હુમત્રાય જેવો માલુમ પડે છે ત્યાં વાસ્તવિક દીક્ષાના અધિકારી થવાની ખરી દિમત કાણ કરી શકે ? ચિત્તનો વિકાસ સાધારણ રીતે ક્રમે ક્રમે જ થાય છે, એટલે દીક્ષામા જે ગુણની પ્રાપ્તિ કરવાની છે તે ગુણો તરફની અભિમુખતા થયા વિના કાંઈ દીક્ષા લઈ એમે તેનું પરિણામ જેનું પેટ સાફ નથી તે જો પાગે ખાવ તે જે પરિણામ આવે તેવું જ આવે, અને વર્તમાન સમયમાં તો એવું આવેલું પરિણામ આપણે પ્રત્યક્ષ દેખીએ પણ છીએ આ માટે શાઅકારોએ માર્ગાનુસારી, શ્રાવક-ધર્મ, શ્રાવકની પ્રતિમાઓ, શંકુદીક્ષા વગેરે વાસ્તવિક દીક્ષા સુધી પહોંચવાના અનેક પગથિયા બતાવ્યા છે સાધારણ રીતે તે પગથિયે પગથિયે જનારો માણસ જ દીક્ષાના દાર સુધી પહોંચી શકે છે.

માનસિક ઉત્કાન્તિ કેટલી ધીરે ધીરે થાય છે અને તે ઉત્કાન્તિને સાધનારાને કેટલું સાવધાન રહેવું પડે છે તેનો અનુભવ તેને જ હોય કે જે ચિત્તની શુદ્ધિ માટે તેની પાછળ જ પડેલો છે.

આનંદ શ્રાવક વગેરે ભગવાનના શ્રાવકોએ ભગવાનને કહ્યું છે કે હે ભગવાન ! અમે અનગાર થવાને અશક્ત છીએ માટે જ આપની પાસે ગૃહિધર્મ સ્વીકારીને રહેવા ઇચ્છીએ છીએ તોપણ માર્ગાનુ-

મારીનો પહેલો ગુપ્ત કેળવ્યા વિના પણ જોને ભાગવતી દીક્ષા કહેવામાં આવે છે તે જોએ લેવાની વાત કરે છે કે લે છે તેઓ વગર પગથિયે ઉપર ચડતા હોય એવું નથી લાગતું ?

જૂના જમાનામાં દીક્ષા લેનારા અને ગુરુ ધનારા બન્ને જ્યાં બદાર અને નિચારક હતા એમ દીક્ષા લેનારા અને દીક્ષા આપનારાનાં જુદાં-જુદાં આગમોમાં આવે છે તે ઉપરથી સ્પષ્ટ માન્ય પડે છે જો દીક્ષાના અધિકારી વિષે આચારના વિધાન કરનારા અગ્રોમાં ખામ કાઈ નિરોપ ચર્ચા આવી જણાતી નથી પણ જ્યાંથી અયોગ્ય દીક્ષાની દ્વિભાવત થતા લાગી ત્યારથી શાસ્ત્રીય ચર્ચા ધડનારાઓ શાસ્ત્રોમાં એ વિષયની ચર્ચાને સ્થાન આપવા ચૂક્યા નથી.

ભગવાન મહાવીરના શાસનમાં જ્યારથી ચૈત્યવામની શરૂઆત થઈ ત્યારથી અનેક પ્રમુખના સમચારનો ધાત કરનારા વર્તનો માત્ર એમાં પેસી ગયેલા તેમાંના કેટલાકને તો શાસનદિતેથી સમય આચાર્યોએ દૂર કરેલા છે છતાં કેટલાય હજી એમને એમ માન્યા આવે છે એમાંનું આ એક અયોગ્ય દીક્ષાનું પ્રવર્તન પણ છે ચૈત્ય વાસીઓ એલાઓને વેચાતા લેતા એ વાત આચાર્ય હરિભદ્રે તો લખેલી છે આ જાતની અયોગ્ય દીક્ષાને પ્રતિબંધમાં મૂકવા જૈન સ્મૃતિકારાએ દીક્ષા લેનારની ઉંમર, સ્વભાવ વગેરેની ખામ ચર્ચા કરેલી છે ઉપગત દીક્ષા આપવાથી અશાંતિ ન ફેલાય તે માટે પણ ખામ એ પ્રમાણમાં વિચારણા કરેલી છે.

પ્રવચન મારાદારનો દીકાકાર જણાવે છે કે જે માણસ દેવાદાર હોય તે દેવું વાળ્યા પહેલાં દીક્ષા માટે અધિકારી નથી તે વિષે તે પ્રચકારના સમ્બોનો લાવ નીચે પ્રમાણે છે —

અધિકાર કહે છે કે જે વ્યક્તિ રાજા કે વ્યાપારીનું કચ્છ (વ્યાપારીનું સોનું રૂપું નગ્ન વગેરે) માથે રાખતો હોય તેને પ્રજામાં સમજાવે તે તેવી સ્થિતિમાં દીક્ષાનો અધિકારી નથી.

જુ કે તેને દીક્ષા આપવાથી અશાંતિ થવાનો વિગેષ સંભવ છે *
 જે કાઈ પેમાનાગાને ઘેર આજીવિજા માટે ચાકરી કરવા
 લે હોય તે પણ દીક્ષાનો અધિકારી નથી કારણ કે તેને
 આપવાથી તેના મેષને તેના ઉપર બહુ અપ્રીતિ પેદા થાય છે,
 વળી જે કાઈ ધરની દાસીનું સતાન હોય અથવા દુષ્કાળ
 રે પ્રમગોમા કાઈને ત્યાં પેટવટ્ટીએ રહ્યો હોય અથવા ખરીદાયેલો
 અથવા કરજ ચૂકવવાને માટે કામ કરવા સારૂ બધાયેલો હોય
 તે દામ પણ દીક્ષાનો અધિકારી નથી કારણ કે તેને દીક્ષા
 આપવાથી તેમના સ્વામીઓને બહુ ક્રોધ થાય છે *

જ્યારે ઉપર જણાવેલી અશાંતિના કારણે દાસ, દેવાદાગ અને
 તકને દીક્ષાના અનધિકારીઓ બતાવ્યા છે અને પત્ની એજ દીક્ષાની
 અતિથી મનમા મોટો વિશ્લેષ જીભો થાય અને પરસ્પર દ્વેષ અને ધર્નાનું
 વન વાતાવરણ જન્મે ત્યારે તે દીક્ષાની પ્રવૃત્તિમા કયો ખરો મયમી
 જ સ્થ શકે ?

*યો રાજ્યવહારિકાદીના હિરણ્યાદિર્ન ધારયન્તિ સ જ્ઞનાર્ત
 તસ્ય દીક્ષાદાને રાજાદિકૃતા ગ્રહણાકપણવર્ધનાદયો દોષા ।

(જુઓ પ્રવચનમારોદ્ધાર પૃષ્ઠ ૨૩૦)

‘પવિત્ર દીક્ષાના લેખકને જે જોન’ નામના હેન્ડબીન્ડમા આ
 લેખને તદ્દન જીધો અર્થ કરી લોકોને બમાવવામા આવ્યા છે ।

*તથા રવ્યકાદિમાત્રયા વૃત્તયા ધનીના ગૃહે દિનપાટ્યાદિમાત્રેણ
 આદેશકરણાય પ્રવૃત્તો ય સ મતક, સાડપિ ન દીક્ષાચિત, યત્યાસો
 ઈતિ શક્યતિ ॥ દીક્ષમાણે તસ્મિન્ મહત્તીમપ્રીતિમાદધતિ ।

(જુઓ પ્રવચનમારોદ્ધાર પૃષ્ઠ ૨૩૦)

તથા ગૃહદાસ્યા સજાતો દુર્મિત્યાદિપ્વર્ષાદિના વા જીત જ્ઞનાદિવ્ય-
 લેખકે વાડવચ્છો, દામ ઇચ્ચતે તસ્યાપિ દીક્ષાદાને તત્સ્વામિકૃતા ઉત્પ્રદા-
 ગનાદયો દોષા ।

(જુઓ પ્રવચન સારોદ્ધાર પૃષ્ઠ ૨૩૦)

ઉપર જનાવેલા દીક્ષાના અનધિકારીઓ અણુસમજી નથી હેતુ
પરંતુ પૂરેપૂરા સમજવાળા અને નીતિ જેમના ઉપર બાવલ
જવાનદારી સાચવવાનો અકુશ મૂકી રાકે એવા હોય છે, અને
તેમને શાસ્ત્ર દીક્ષા આપવાની ના પાડે છે એનો અર્થ એ થશે કે
દીક્ષા નેવા માટે માત્ર મોગી ઉંમર જ જસ નથી પણ એ ઉપર
બીજી અનેક પ્રકારની ચોખ્ખતા પણ દીક્ષા લેનારમા હોવી જોઈએ.
ઉપર મળેલી વાતને આ નીચે જણાવેલી હકીકત વધી
મુશ્કેલ કરે છે.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જે માણસ કોઈ પણ કારણથી કંઈ
અવગત એટલે બધાએનો હોય એટલે કે કાષ્ટના પૈમા લાઇને કાષ્ટ
ત્યા રહેવા વચનમદ્ થયેનો હોય અથવા વિદ્યા વિગેરે માટે કોઈ
ત્યા વચનમદ્ થઈને રહ્યો હોય તેવી અવગત વ્યક્તિને દીક્ષા આપ
વાથી કલહ વગેરે થવાનો મભવ છે માટે તેને દીક્ષા ન આપવી.

કોઈ એમ ન મનજે કે ઉપર કહેલા અનધિકારીઓ સગીર
ઉંમરના હોવાને લીધે શાસ્ત્રમરોએ તેમનો નિષેધ કહેવો છે કારણ કે
તે તે અનધિકારીની શાસ્ત્રમા જે બાબત આપા છે તેથી જ
સગીર ઉંમરના નથી તે સ્પષ્ટ માલમ પડે છે વિચારીને જોઈ
તો માલમ પડશે કે કરજો નાણા લેનારો માણસ સગીર કેમ હોઈ
શકે ? ધીરધારનો વ્યવહાર મગીર સાથે હોઈ શકતો જ નથી અ
દલીલ ઉપરાંત બીજી દલીલ એ પણ છે કે સગીર ઉંમરના દીક્ષાન
અનધિકારી છે એવું બતાવવા તે અનધિકારીઓને દર્શાવનારી ગાથામા

× तमा अर्थग्रहणपूर्वकं विद्यादिग्रहणनिमित्तं वा एतावन्ति दिनानि
स्पदीयोऽहमित्येव येनात्मन परायत्तता कृता भवति सोऽवबद्ध स एवाव
बद्ध राऽपि न दीक्षाह कथादिदाषसम्भवात् ।

(જુઓ પ્રવચન સારોદ્ધાર પૃષ્ઠ ૨૩૦)

* માલે ઉઠે નણસે ય કીવે જહે વ વાહિણ ।

તોજે યવાવગારી ચ, ડગલે ય અદસજે ॥

(જુઓ પ્રવચન સારોદ્ધાર પૃષ્ઠ ૨૨૬)

પી પહેલા ખાસ જુદો બાલ શબ્દ મૂકીને સગીર ઉમરમાને
કાને અનધિકારી બતાવ્યો.

બાલ એટલે સગીરનો અર્થ વર્તમાન સમયમા કાયદા પ્રમાણે જે
જો હોય તે આપણે અહીં સમજવાનો છે અથવા બાલમરણ શબ્દમા
વિનો જે અર્થ રાત્રમા લીધો છે તે જ અર્થ અહીં લેવો વધારે
ચિત છે.

આ પછીની જ ગાથામા શૈક્ષનિસ્દેટિકા દ્વારા મેળવેલો દીક્ષાનો
મેદવાર પણ દીક્ષાનો અધિકારી નથી એમ બતાવે છે શૈક્ષનિસ્દેટિકાનો
અર્થ કરતા પ્રવચન મારાદ્વારનો ટીકાકાર લખે છે કે માતાપિતા
એરે કુટુંબીઓ દ્વારા જે મોકળો થઈ શક્યો નથી તેનું અપહરણ કરીને
જો દીક્ષા દેવાનો વિચાર કરવો તેનું નામ શૈક્ષનિસ્દેટિકા છે * શૈક્ષ-
નિસ્દેટિકામા આવેલો શૈક્ષ શબ્દ પણ કાષ્ઠ અણુસમજી સગીર બાળકને
લખવો નથી શક્ય કે તે માટે તો શાસ્ત્રકારે આગળ કહ્યો પ્રમાણે
'બાલ' શબ્દ મૂળ ગાથામા મૂકેલો છે એટલે અહીં શૈક્ષ શબ્દનો
અર્થ માતાપિતાની અનુમતિ નહિ પામેલો મોટી ઉમરનો ઉમેદવાર
વેલો જોઈએ એ જુલુ ન જોઈએ.

આ દ્રષ્ટીકતનો સ્પષ્ટ અર્થ કરીએ તો આમા ભગાડનું, મનાડનું,
મોડનું મમળનું વગેરે આવી જાય છે.

શૈક્ષ નિસ્દેટિકાનો સ્પષ્ટ અર્થ નીચેના તખ્તમાંથી વંચારે સમજાશે
દરાપુરમા મહેતા ગણિત નામનો પાઠશાળા પોતાનો પિતા સોમદેવ
જેટલું જણાવેલું હતું તેટલું તેની પાસેથી લખ્યો એથી વધારે જણાવેલું

* તમા શૈક્ષસ્ય-વીક્ષિતુમિષ્ટસ્ય નિસ્પેટિકા-અપહરણ શૈક્ષનિસ્પેટિકા
દરયાગાદ્ યો માતાપિત્રાદિભિરમુત્કલિતોડપદ્ધત્ય વીક્ષિતુમિષ્યતે સોડપિ
નિર્દિષ્ટિત, માતાપિત્રાદીના કર્મકન્ધસમ્ભવાત્ બદ્ધતાદાનાદિદાવપસન્નાત્ચ.

(જુઓ પ્રવચન મારાદ્વાર પૃષ્ઠ ૨૩૦)

માટે ધગ્મા સગવડ ન હોવાથી તે પાટલીપુત્ર ગયો ત્યાં તે
 પાગ સહિત ચારે વગેરે શીખ્યો વેદોનું પાઠ્યપાઠ્ય પણ તેણે
 કર્યું અને વેદની બધી શાખાઓનો તે પારગામી થયો મતજી
 ચૌદે વિદ્યાઓને બણીને તે દશપુરમાં આ યો દશપુરના રાજાને
 ચર્ચ કે પોતાના નગરનો બાહ્ય પાટલીપુત્રમાં રહી ચૌદે વિદ્યા
 પારગામી ચર્ચ રાજધાનીમાં આવે છે તેના ઉત્સવ માટે
 નગરને શણગારવામાં આ યુ રાજા પોતે પણ તેની સામે
 ગાજીએ તેનો મતજી કરીને તેને અગ્રામન આપ્યું આ પ્રમાણે
 ઉપર મેઢેલો અને નગરજનોથી અભિનન્તિ થતો તે બાહ્ય
 ઘેર આ યો ત્યાં તેના સત્કાર માટે આવેલી બાહ્ય મંડળીએ
 ખૂબ સત્કાર કર્યો એમ તેણે જોડા વખત સુધી બહાર બેઠો
 લોકોનો સત્કાર સ્વીકાર્યો તેના મિત્રો અને કુટુંબીજનોએ પણ
 હાથી તેનો આદર જ્યો એ રીતે પૂજાયેલા તે બાહ્યનું ઘર
 ચતુષ્પ, દ્વિગૃહ, અને સુવર્ણ વગેરેથી ભરાઈ ગયું એટલે કે
 માનમાં તેને આટલી બધી વિધિ દક્ષિણ મળી તેણે ત્યાં બેઠા
 ચારે બાજુ નજર નાખીને જોયું તો આવ તેની માતા ત્રણે
 ન જોઈ એટલે તે ધરમાં ગયો અને માતાને ખજે પડ્યો

તેનાં વિના અને તદ્દન ઉપેક્ષાવિનિધી માતાએ પુત્રનું સ્વા
 કર્યું પુત્ર માતાનો ભાવ કળી ગયો માતૃભક્ત પુત્ર પૂછ્યું કે
 માતા ! મારા બહુતરથી તને મંત્રોષ નથી ? હું ચૌદે વિદ્યાનો પ
 ગામી થઈને આવ્યો છું અને તેથી જ રાજા સહિત આખા નગર
 આટલો ઉત્સાહ બતાવે છે માતાએ કહ્યું કે સુ તું દષ્ટિવાદ બણી
 આવ્યા છે ? પુત્રે વિચાર્યું કે માતાની દૃષ્ટિ માટે હું દષ્ટિવાદને બ
 આવું મારે તો માતાને મંત્રોષ કરી બાહ્યે આમ વિચારીને તે
 માતાને પૂછ્યું કે એ દષ્ટિવાદને કાણ બણાવે છે ? જો કાંઈ બણ
 તો ત્યાં જઈને તેની પામે બાહ્ય સંતોષ પામેલી માતાએ બણ
 કે આપણા મેરડીના વાનમાં તોમળીપુત્ર નામે આવ્યા ઉતર્યા છે

ભણાવશે. પુત્ર માતાને કહ્યું કે તુ હિતાવળી 'ન' થા હું ત્યા
 પાસે જઈને તારા કલા પ્રમાણે ભણી આવીશ વળતે દિવસે
 તુ તે આચાર્ય પાસે ગયો અને વિનવથી નમસ્કાર કરીને તેની
 બેઠે. આચાર્યે તેના મંત્રમુખ પૂછતા ત્યા બેઠેલા સાધુઓએ
 કહ્યું કે આ તે જ બ્રાહ્મણ છે કે જે ગર્ભ કાળે હાથી ઉપર બેસીને
 હાથી નિકળ્યો હતો ફરીથી આચાર્ય પૂછ્યું કે તુ શા માટે આવ્યો
 તમે પોતાનો દૃષ્ટિવાદ ભણવાનો વિચાર જાહેર કર્યો આચાર્યે
 કહ્યું કે તુ જો અમારી દીક્ષા લે તો જ અમે તને તે શાસ્ત્ર ભણાવી
 શકીએ, તે પછી તુ ક્રમથી ભણી શકીશ એ સાબળીને ગણિત
 શાસ્ત્રે દીક્ષા લેવાનો સ્વીકાર કર્યો, પછી તેણે કહ્યું કે હું અહીં દીક્ષા
 લઈ લઈ શકુ માટે આપણે બધા બીજા જગ્યાએ અહીં રાજાનો માર્ગ
 ઉપર અનુરાગ છે, લોકોનો પણ વિશેષ પ્રેમ છે તમે અહીં મને દીક્ષા
 આપશો તો તેઓ મને પરાણે પપ્પુ લઈ જશે માટે બીજા સ્થળે
 જઈને મને દીક્ષા આપવી એ વધારે માર છે એટલે આચાર્યે તોમ
 સોપુત્રે બીજા સ્થળે લઈ જઈને તેને દીક્ષા આપી આ જાતની દીક્ષા
 વિશે લખતા આવશ્યકતા દીકાકાર હરિભક્ત લખે છે કે ભગવાન
 મહાવીરના શામનમા સૌથી પહેલી આ ચેક્કનિસ્કેટિંગ એટલે શિષ્યનું
 અપકરણ થયું અને આચાર્ય હેમચંદ્રે પરિશિષ્ટ પર્વમા આર્યરક્ષિતની
 દીક્ષાને સ્પષ્ટ શબ્દમા પહેલવહેલી શિષ્યચોરી બતાવી છે

ઉપરની કથામા દીક્ષા લેનારો વિદ્વાન, સમજદાર અને માતાની
 અનુમતિથી જ દીક્ષિત થયેલો છે જતામ દીક્ષકારે તેની દીક્ષાને
 શિષ્યની ચોરી તરીકે ગણાવેલી છે આ વિશે વધુ વિચારીએ તો
 સ્પષ્ટ જણાશે કે દીક્ષા લેવામા દીક્ષા લેનારની માત્ર માતાની જ
 સંમતિ પૂરતી જણાતી નથી પરંતુ પિતાની અને માતાની અને
 વિવાહિત થયેલ હોય તો સ્ત્રીની પણ સંમતિની અવશ્ય અપેક્ષા છે

પુત્ર માતા પિતાનો ઝણી ભાટે અને સ્ત્રીનો ગણક છે માટે
 તેઓની સંમતિ હોવી જ જોઈએ એ સ્વતંત્રિ છે સામોપાગ વેદના

અભ્યાસી, ચૌદ વિદ્યાના જાણકાર અને ગજમાન્ય એવા રૂઢિ
ખાણુને બાગ્યે જ દોઈ સગીર હંમરનો કંપી શકે વૈદિક ધર્મ
પ્રમાણે તો એ ૨૫ વર્ષથી ઓછો દોઈ જ શકે નહિ, મારણે
તે પરપરામા તેટલો કાળ અભ્યાસ અને ધ્યેયર્થ માટે નિયત કરેલો
જ છે પણ ગણધર્મ સાધેસતકના પ્રણેતાએ ૨૫૪ શબ્દોમા ગણિતની
હંમર ૨૨ વર્ષની જણાવેલી જ છે એટલે એના સંબંધમા સગીરપણાની
શકાને અવકાશ જ નથી

આ બધી હકીકતો ઉપરથી એટલું સમજી શકાય તો કે રૂઢિ
કેનાર માણસમા કયા પ્રકારની બાહ્ય ચોખ્ખતા હોવી જોઈએ બાદ
ચોખ્ખતામા હંમર, સમજશક્તિ અને વાલીઓની મમતિ વગેરેને
સમાવેશ થાય છે

જો મમજદાર અને વિદ્વાન ગણિત ખાણુની દીક્ષાને શાસ્ત્રકાર
શિષ્યની ચોરીમા શ્રેષ્ઠ તો આજની દીક્ષાની પ્રશ્નિને સિધ્ધચોરી
કહેવી એ સદ્જ વાત છે

ઉપર જણાવેલા દીક્ષાના અનધિકારીઓ ઉપરાંત શાસ્ત્રકાર નીચે
જણાવેલાઓને પણ અનધિકારીઓ તરીકે બતાવેલા છે

જે વ્યક્તિ પુરુષાકૃતિવાળો હોવા છતાં નપુસક પ્રકૃતિની હોય
તે દીક્ષા માટે અનધિકારી છે કારણ કે તેને દીક્ષા આપવાથી તેમ
અને તેના સહવાસીઓમા અશ્વઘર્ષ વગેરે અનેક દોષો જિભા થાય છે

સ્ત્રીના અગોપાગ જોઈને કે શબ્દ સાંભળીને કામાતુર થતા
પોતાની કામવૃત્તિને જે ન રોકી શકે તે પણ ઉપરના કારણથી દીક્ષાનો
અનધિકારી છે આવી પ્રકૃતિવાળા સ્ત્રીઓને પણ દીક્ષાનો અધિકાર નથી

જે વ્યક્તિ ભાષા અને ચરીત્રથી જડ હોય એટલે કે જેની
ભાષા અરપટ હોય બોલતા જેની જીભ તોતડતી હોય તે અને જે
અત્યંત મેદવાળો હોવાથી ભિન્ન-અમણુ કે બીજી કોઈ સાધુઓની
દિવાને ન કરી શકે એવો હોય તે પણ દીક્ષાનો અધિકારી નથી

જે વ્યક્તિ બગદર અતિસાર, કોઠ, મસા દમ, પ્રમેહ વગેરે

ત્રિ મહા-આધિઓથી ઘેરાયતી હોય, જે વ્યક્તિ ચોગનો ધધો રીતી હોય, જે રાજાનો અધિકારી હોય, ક્રોધ, માન, માયા, લોક પ્રાપ્તિ દિગ્ગતવાળો હોય, મૂઢ હોય-એ બધા દીક્ષાના અનધિકારી છે. મૂઢનો અર્થ કરતા પ્રવચન મારોદ્ધારનો દીકકાર લખે છે કે માથે હોયતે અજ્ઞાનતાદિના કારણથી જે યથાવસ્થિત વસ્તુનો વિચાર ન થઈ તે વિવેકમૂનક એવી ભાગવતી દીક્ષાનો અધિકારી ન થઈ શકે આ રીતે શાસ્ત્રદારે દીક્ષાના અનધિકારીઓની વિગતવાર પીમાસા કરી છે.

જે જે દીક્ષા લેનારો ઉપરના અનધિકારીઓમાં આવી જતા હોય તેઓને દીક્ષા આપવી તે જાગવાન મહાવીરના સાસનનું ઘોર અપમાન છે અને દીક્ષાની પણ પૂરી કળેલી છે.

દીક્ષા આપનારાઓ આ બધી ઉપર કહેલી હમીકતને મમજીતે દીક્ષા આપે તોજ તે સ્વ-પરનું કલ્યાણ કરી શકે અન્યથા તેઓ બંને બંધવાની નિશામાં છે તેમ શાસ્ત્ર સ્પષ્ટ કહે છે.

ઉપર જણાવેલી અનધિકારીની હમીકતમાં દીક્ષામાં ઉમેદવારની હિમર, મારીગિક પગિસ્થિતિ અને વિચારની પરિપક્વતા ઇત્યાદિ અનેક હમીકતો વિષે શાસ્ત્રદારોએ વિચારો દર્શાવ્યા છે આ ઉપરાંત તેના અધિકાર વિષે વિચાર કરતા શાસ્ત્રકાર લખે છે કે દીક્ષાનો ઉમેદવાર સમાગ્રથી નિવેદ પામેલો, ઇદ્રિય અને શરીરના સુખોને તે દુખરૂપ સમજનાર, જેના કષાયો અત્યંત મંદ થયેલા છે એવો તથા કૃતચ, વિનીત, અડોહી, રિયઝ, શ્રદ્ધાવાળો અને સદ્ગુણસપન્ન હોવો જોઈએ.

દેકમાં કહીએ તો દીક્ષાના ઉમેદવારને પાંચ પાંચ સમ્યક્ત્વનો સ્પર્શ થયો હોય તો જ તે દીક્ષાનો અધિકારી થઈ શકે કદાચ કોઈ એમ મમજે કે સમ્યક્ત્વ તો આવક માનને હોય જ છે પણ તે પાત પ્રાપ્ત નથી.

સમ્યક્ત્વ દીનાટપકામાં, માળા ફેગવવામાં, પૂજાઓની ધમાલમાં, ડિલેકલુની કિયાઓમાં, ઝાધામાં, મુઠપતિઓમાં કે સાધુઓના વેશમાં દેનું નથી એ તો આત્મિક ગુણ છે અને આત્મામાં જ પ્રગટે છે.

એ સમ્યક્ત્વના આસ્તિક્ય, અનુકંપા નિવેદ, સંવેગ અને પ્ર
 એ પાત્ર ચિહ્નો છે આસ્તિક્ય એટલે આત્મશ્રદ્ધા-આત્મવિશ્વાસ
 અનુકંપા એટલે સર્વભૂતમમલાવ નિવેદ એટલે વાસનાઓથી મ
 ચક્રવર્તિ જેવા સુખોની અનિચ્છા સંવેગ એટલે તૃષ્ણારદિનપદ્ધતિ
 પ્રશમ એટલે કથામની મનતા જેનામા આ પાત્ર ગુણોમાંથી
 ગુણ પશુ પ્રગટ્યો હોય તે ભલે જાતિથી આવક ન હોય જ
 સમ્યક્ત્વવાગો છે એમ શાસ્ત્રમરો કહે છે અને તેને જ છે
 અધિકારી તરીકે શાસ્ત્રકાર સૂચવે છે

પ્રમગોપાત જણાવવું જોઈએ કે હું એકવાર એક પ્રસિદ્ધ
 આર્યને મળ્યો તેમણે નિખાનસભાવે પોતાની જાતના અને જ
 બધાઓના વર્તન ઉપરથી જણાવું કે આ વાતાવરણુ જોતા કે
 સમ્યક્ત્વ સ્પર્શ્યું છે કે નહિ એ કહેવું ધણ વઠિન છે

આની સ્થિતિમા દીક્ષા માટે દોડાદોડી કરનારા ઉમેવારો અત્ય
 થઈને એટલું જ વિચારે કે તેઓ સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ સુધી પહોં
 છે કે નહિ તોયે ધણુ છે

જે રીતે દીક્ષાના ઉમેવારના અધિકાર વિષે શાસ્ત્રમા ચર્ચા
 છે તે જ રીતે દીક્ષા આપનારના અધિકાર વિષે પણ લંબાણુથી મ
 કરેલી તેનો દ્રઢ સાર નીચે પ્રમાણે છે

જેમનું એક પણ મહાપ્રત ખડિત ન હોય, જેનામા સર્વ સં
 પ્રતિ મૈત્રીભાવ હોય જે ગભીર શાન્ત આગમોનો અભ્યાસી, સ
 માન્ય અને મન વચન અને કાયાના વિકારોથી રહિત હોય તે
 દીક્ષા આપવા માટે અધિભરી હોઈ શકે

શાસ્ત્રમર એટલું પણ કહે છે કે ઉપર જણાવેના ગુણોમાનિ
 એક પણ ગુણ જેનામા પરિપૂર્ણ હોય તે પણ દીક્ષા આપવાનો
 અધિકારી થઈ શકે છે દીક્ષા આપનારાઓ આ વાતનો વિચાર કરે
 અને પોતાની યોગ્યતા સમજે તો જ તેઓ શાસ્ત્રને અનુસરનારા છે
 એમ માની શકાય અન્યથા તેઓને શાસ્ત્રોદ્ધી કહેવા એ કાઈ
 વધારે પડતું નથી

આ બીજા મુદ્દા વિષે વધારે ન લખતાં એટલું જ કહેવું બસ કે દીક્ષા લેનાર અને દીક્ષા આપનાર બન્ને આગળ જણાવેલા અમૂલ્યથી વામિત ચિત્તવાળા હોય તોયે ધણુ છે । નહિ તો ન્યાયુ અને ચેયો બન્ને મિથ્યાત્વથી વાસિત હોય ત્યાં તેઓમાના એકનુભૂતિ શ્રેય ચવાતો સભવ જ નથી

અધિકાર વિના દીક્ષા લેનારા અને અધિકાર વિના દીક્ષા આપનારા એ બન્નેના ભવાડ અત્યાગ મુધીમા જગતની દૃષ્ટિમા આવી શક્યા છે માટે શાસ્ત્ર માનનાગઓએ શાસ્ત્રની ઉપર જણાવેલી મર્યાદાને બગાડી વફાદાર રહેવું જોઈએ

બધા શાસ્ત્રોમા ગુરુ કર્તા વધારે સ્થાન માતાપિતાને મળેલું છે જૈનશાસ્ત્રમા પણ માતાપિતાનું તેવું જ ધ્યાન છે સ્થાનામ સૂત્રમા ભગવાન કહે છે કે જે આયુષ્માન શ્રમણુ જગતમા ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યોના ઉપકાર વાળી શકતો નથી (૧) માતાપિતાનો (૨) પોતાના પોતપોતો અને (૩) વર્માચાર્યનો

કોઈ માણસ આઠે પહોર અને બીરો ઘડી માતાપિતાની સેવા કર્યાં જ કરે અને તેમને કાનડમા બેમાડીને પોતાના ખલા ઉપર લઈને છવતા મુધી વણા કરે તો પણ માતાપિતાનો ઉપકાર વાળી શકતો નથી પાઠકો યાદ રાખે કે શાસ્ત્રના જે પાઠમા જેમનો ઉપકાર વાળી શકતો નથી એવા ત્રણ ગણના છે તેમા પણ માતા પિતાનું પ્રથમ ધ્યાન જે એથી જૈનશાસ્ત્ર માતાપિતાની મર્યાદા દેહવી વિચારે છે એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે આમ છે માટે જ ખુદ ભગવાન મહાવીરે પણ માતાપિતાની ભક્તિ તરફ મવિશેષ કાગજી નતાવી હતી કુર્મપુત્ર જેવા કે પાતાની પણ માતાપિતાના ચાત્મલ્યને નરહોડી શક્યા ન હતા, એટલે કે તેઓ કેવળી હોવા છતાં ધરમા જ ગયા હતા

આપણે બધાય મંદિરમા ચૈત્યવદન કરતી વખતે ભગવાન પાસે કહેલા પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે મને બીજી કાંઈ ન મળે તો કાંઈ નહિ પણ ગુરુજ્ઞાનપૂર્વા ગુરુજનપૂજા અને લોકવિરુદ્ધપ્રવર્તનનો

ત્યાગ એટલું મળે તોયે ઘણું છે આમા ગુરુજન પદની વ્યાખ્યા કરતા શાસ્ત્રકાર કહે છે કે ગુરુજન એટલે માતાપિતા અને ધર્મચાર્યની પૂજા ત્યા શાસ્ત્રમા માતાપિતા વિષે આટલો બધો સદ્ભાવ બતાવવામા આવ્યો છે ત્યા તેમનો દ્રોહ કરીને જે દીક્ષા લેવા નીચે તે શાસ્ત્રનો પૂજક છે કે દ્રોહી છે એ સમજાતું નથી

કોઈ એમ કહે કે આ રીતે તો કોઈ દીક્ષા લઈ જ ન શકે માતાપિતા મોહને લીધે કદી ગળ જ નથી વ્યાપવાનાં તેમની આ સમજણ બરાબર નથી કાગળ કે ત્યા જગતમા ત્યાગનું સ્વચ્છ વાતાવરણ નથી ત્યા ત્યાગ માટે કોણ આકર્ષાય ?

કેટલાક વર્ષ પહેલા ખાદી પહેરનારો કે તેની દિમાક્ત કરનારો મુર્ખ મનાતો પણ બાળે જ્યારે ખાદીની પાછળનું રહસ્ય સમજાયું અને તેનો જીવનમા ઉપયોગી એવો લાભ સમજાયો એટલે આખા દેશમા સેકા ખાદીને પ્રમમ સ્થાન આપવા લાગ્યા છે

બધા એમ મમજતા કે આપણે એટલા બધા ડરપોક અને નરમ છીએ કે સ્વાથ વિના માત્ર સમૂહના હિત માટે આપણે કાઈ જ કરી શકીએ એમ નથી પરંતુ હમણાની પૂરી થયેલી સત્યાગ્રહની લડત જોતા એ વસ્તુ ખોતી ઠરી છે તેનું કારણ એ છે કે એક તપસ્વી, સપત્ની અને આરિત્રપાન વ્યક્તિ તેની પાછળ આજથી ૨૦ વર્ષથી પ્રયત્ન કરી રહી હતી વાણીથી ભાવનાથી અને વતનથી તેમણે તે વાતાવરણ દેગના ખૂણે ખૂણે ફેલાવી દીધું અને વીમ વર્ષની બારે ધીરજ અને તીવ્ર તપશ્ચર્યા પછી દેશે એ વાતાવરણને ગ્રીત્સુ અને કોઈ ન સમજી શકે એવું બન બતાવ્યું જે સ્ત્રીઓ ધરનો ખૂણો મૂકી ક્યાય ન જનારી તેઓમા પણ એ વાતાવરણને પ્રવેશ કરી અપૂર્વ ચૈતન્ય આપ્યું

કહેવાનું એ છે કે જે લોકો દીક્ષાના દિમાક્તીઓ છે તેઓ ખૂબ પ્રવેશ દીક્ષા માટેનું વાતાવરણ જમાવે દીક્ષા એટલે ખરો ત્યાગ, મૂર્ચ એવાભાવ ખરી અહિંસા સત્ય અચૂર્ય બલ્લચર્ય, અપરિગ્રહ,

ઝોઘામા ઝોઘી હાજતો, ઇદ્રિયનિગ્રહ, વાસનાઓનો જ્ય દેશકાળનું
 ભાગ, અને તે સાથે સર્વ પ્રાણી, પ્રત્યેના મમલાવની ખીલવણી
 દીક્ષાના દિમાયતીઓ પોતાના વર્તન દ્વારા ઉપરના ગુણોને
 સાધી બતાવશે, તે ગુણોનો જીવન માથેનો મજબૂત બેડો બતાવશે, તે
 ગુણો સિવાય જીવનનો વિકાસ નથી તે મિદ્ધ કરી આપશે, અને
 ધીગજ રાખીને માત્ર મયમનું વાતાવરણ ઉપાગ્રયના આદાશના એક
 એક પ્રદેશમા ચાગેકાર પ્રસરાવવા કટિબદ્ધ થશે ત્યારે મયમની કિંમત
 સમજનાર માખાપો પોતે સયમ ધારણ કરશે અને ખરો સયમ
 ધારણ કરતા ખીજા કોઈને પ્રતિમધ નહિ કરે
 અત્યારે તો જે ધર્મસ્થાનદ્ધ, કહેવાય છે ત્યાં પણ ત્યાગનું
 વાતાવરણ મુદ્દતેય જ્ઞાનું નથી ત્યાં પેડા કે, ક્યાય, કનહ, ધમાધમ,
 ધામધૂમ અને કહેવાતા ત્યાગીઓના ખીજા અનેક પ્રકારના ભવાડા
 લોકોની આખે આવે ■ જ્યાં જુઓ ત્યાં છાપામા મદિગમા, ઉપા-
 ગ્રયમા બધે એવું એજ વિષ ફેલાઈ રહ્યું છે ધડીકમા એવું સભગાય
 છે કે અમુક માધુ જૈરી લઈને નાસી ગયો, કોઈ સાધુએ જૈરી સાથે
 ફોટો પડાવ્યો, મોઈ સાવુની સ્ત્રી ઉપરની ચીટ્ટી પકડાઈ કોઈ આચાર્ય
 પોતાના ચેલાની માથે મુદિવિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરી, કોઈ સાધુએ ન્યાક પૈસા
 જમા કરાવ્યા, અમુક માધુના પૈમા ફૂળ્યા વગેર વગેરે' જ્યાં હગવડીએ
 કાન ઉપર આવું જ અમદાવું હોય ત્યાં કયો એવો આધરો મનુષ્ય
 હોય જે આવી હલકી મુદ્દ પ્રવૃત્તિમા ફસાય ? અને કયા એવાં મૂર્ખ
 માખાપ હોય જે આવી પ્રવૃત્તિવાળા વાતાવરણમા જવા માટે પુત્રને
 અનુમતિ આપે ? એટલા માટે ખરી વાત એ છે કે જ્યારે દીક્ષાના
 વેશધારીઓ નિકરણ અને નિશુદ્ધિયા સ્થગવાનના ભેખને રોઆવશે,
 ત્યારે એમને આવી ધમાવનો અનકાશ જ નહિ રહે, છળકપટ નહિ
 કરવા પડે કોઈને ભગાડવો, સંતાડવો કે પૈસા દબને ખરીવો નહિ પડે
 ત્યાગની સુગંધી જ એવી છે કે જેથી તેમને આપોઆપ સ્વય-
 સેવકો મળતા જ રહેશે પણ જો તેઓ 'ધીરજ સાથે શુદ્ધ વાતાવરણ

નહિ જમાવે અને માત્ર એનાની વૃદ્ધિ જ કરવા કે પોતાની આખી કરવા માટે જ કે બીજી વાસનાઓથી ગ્રેસર્પને દીક્ષા આપવાનો ટોચ કરશે તો તેમા તેઓ નિષ્ફળ જવાના છે અને જાગવાન મહાવીરનો ધર્મ લગ્નપારો તે તો જુદું ।

દીક્ષાનો ઉમે વાગ જો પૂર્વે જાણાવેલા સમ્યક્ત્વવાળો હોય તો તેણે માત્ર વેશ લેવા દોડદોડી કરવાની જરૂર નથી તે માતાપિતાની સેવામા રહી તેમના ચિત્તને પ્રમુખ કરી જો સાધના કરવા નીકળશે તો જ તે કળીભૂત થવાનો છે તેમના મનનુ સમાધાન કરવા જાયે વગમોના વગમો સુધી તેમની સેવામા રહેવું પડતું હોય તોપણ સુખને તેમ જ રહેવું જોઈએ અને તેમ રહેતા રહેતા પણ તેણે પોતાનો ત્યાગભાર નધારે ને વધારે કેળવવો જોઈએ અહીં ત્યાગભાવનો એ અર્થ નથી કે કોઈ જાતની જરૂર પડવી કે ધમાધમ કરવી પણ ધર્મિયો નિમ્મલ કેળવવો, સ્વાન્દ્રિય તેમજ સ્પર્શન્દ્રિય ઉપર જય મેળવવો ચિત્તને સમભાવથી વાસિત કરવું અને નિસ્વાર્થભાવે માતા પિતા તેમજ બીજાઓની સેવામા પરાયણ રહેવું એ છે દુઃકામા નિસ્વાર્થ રીતે અને પોતાની અનેક હાજતો ઓછી કરીને સંયમને કેળવવો આ પ્રમાણે રહે તો તે મંથમી જ છે પણ માત્ર વેશધારીને કોઈ સમમી કહેવાયું નથી

શાસ્ત્રમા પશુ માતાપિતાની મર્યાદા સાચવવા માટે આ જ વિધિ બતાવેનો છે ધણા એવું કહેવા નીકળે છે કે માતાપિતાની સેવા એ તો મોહ છે જાગવાને પણ એ એના મોહથી જ કરેલી તેમની દયા ખાના સિનાય બીજી કોઈ લખવું તે અસ્યને છે આપણા જીવાના વિકાસ માટે તો જાગવાન મહાવીરના જેવો મોહ અવશ્ય કર્તવ્યરૂપ છે કોઈ મગજ કાર્ય કરતા પહેલા કોઈ અમંગલ ન ચાય એ માટે ખામ સીનટ રાખવી જોઈએ દીક્ષારૂપ મામલિકે પ્રવૃત્તિ કરતા પહેલા જોઓ કુટુંબ, માતાપિતા કે સમાજનો દ્રોહ વહોરી લે છે તેઓ ૧૨૫ લઈને શુ ઉકાળવાના છે એ મમગ્નવું નથી

વમુદેવ દિન્ડીમા નિવકુમાર નામના રાજકુમારનું એક આખ્યાન
તેમા શિવકુમારને વૈરાગ્ય થયાની હકીમત લખેલી છે વૈરાગ્યથી
મિત થઇને પ્રવ્રજ્યા લેવા માટે શિવકુમારે માતાપિતા પાસે તેમની
સુમતિ પ્રેરણવવાનો પોતાનો વિચાર વ્યક્ત કર્યો માતાપિતા તેને
પ્રત્યક્ષે લીધે છોડી ન શક્યા, તેથી તે શિવકુમાર એક શ્રમણોપાસના
મુનિજીવવાથી વૈરાગ્યભાવને જાગ્રો રાખી માતાપિતાની મેવામા જ
હો અને તેજ રીતે તેણે પોતાનું આશુ જીવન પૂર્ણ કર્યું

આચાર્ય હરિભટ્ટે પોતાના અષ્ટકમા કહેલું છે કે પ્રવ્રજ્યાનું પ્રારંભ
મગજ ગુરજનોની સેવા છે

જે માણસ ધર્મનો અને ગુરજનોનો પૂજક છે તેજ માણસ
કૃતક છે અને શુદ્ધ ધર્મનો ધારક છે

ભગવાન મદાવીગની માતાપિતાની ભક્તિનો ઉત્તેજ કરનારા
દૈનાચાર્યો વખી ગયા છે કે ભગવાને માતાપિતા જીવના મુખી
પ્રવ્રજ્યા ન લેવાનો અભિગ્રહ લીધેયો તે એટલા માટે કે બીજાઓ
પણ તેનું અનુકરણ કરે અને માતાપિતા તરફ બહુ માન રાખે આ
હકીકત પર્યુષણપત્રમા રૂપસૂત્રની ટીકામા આપણે રાજ માલગીએ
છીએ, છતાંય એ વિચારવાની વાત છે કે કેટલાકએ ભગવાનની માતા-
પિતાની ભક્તિને મોહને નામે વગોવેલી છે

પર્યસૂત્રમા આચાર્ય હરિભટ્ટનો કહેવાનો સાર એ છે કે માતા-
પિતાને ઉપનાય પમાડીને પ્રવ્રજ્યા લેતી એ પ્રવ્રજ્યા પ્રતિપત્તિમા
મોટું વિધન છે માતાપિતાને પજનીને પ્રવ્રજ્યા લેતી એ ખરી રીતે
ખરા ઉપાય નથી તેમને સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો અને વેશ લેના
માટે ઉતાવળ ન કરવી

માતાપિતાની સેવામા ગ્રહેનારો અને મયમ કેળવનારો શિવકુમારની
પેઠે સઘમી જ છે એમા લેશમાન સંશય નથી

આ પ્રમાણે જૈનશાસ્ત્રમા માતા અને પિતાની મર્યાદા નિષે
આવા અનેક ઉદ્ધેષો ઠેકઠેકાણે સ્પષ્ટરૂપે મળે છે તેના ઉદાહરણો

આપણા શાસનનામક ભગવાન મહાવીર અને કેવળદાની કુર્માપુત્ર ચરિત્રોમા પણ મળે છે જ તોપણ જોએ એમ કહેવા નીકળ્યા છે કે માતાપિતાની સેવા એ મોહરૂપ છે તેઓ શાસન મર્્યાદાનું રક્ષક છે કે ભંગક છે એ સમજાવું નથી

જૈનધર્મના અગત્યોમા અનેક દીક્ષા લેનાગના ચરિતો મોખા યેના છે. જેવા કે મેઘકુમાર યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, જમાવી મૃગાપુત્ર સૈલક તેમની અને યાવચ્યાપુત્ર વગેરે આ બધા દીક્ષા લેનારાઓએ ક્યાય નાસલાગ કરી હોય કે તેમને સતાડવામા આવે હોય એવું કશુંય તેમને માટે જન્યુ નથી

દીક્ષાને ઉમેલાર પોતાના માતાપિતા પામે આવીને પોતાનો વિચાર નશાવે છે અને દીક્ષા માટે અતુમનિની પ્રાપ્તિ કરે છે ત્યારે પહેલા માતાપિતા તેમને સમજાવે કે દીવાની દુહરતાનો આગેદૂન ખ્યાન આપે છે અને પોતાનું વાત્સલ્ય પણ ખૂબ બતાવે પણ પછી પુત્રને દૃઢ વૈરાગ્ય જોઈને તેને ભગવાન મહાવીર પાસે જઈને માતાપિતા કહે છે કે 'હે ભગવન્ ! આ અમારા એકના એક પુત્રને દૃઢ વૈરાગ્ય થયો છે માટે આપને જમે એની સિધ્ધબિક્ષા આપીએ છીએ તો આપ એને સીકારો અને એનું હિત યાચ તેમ કરો' આટલું કહ્યા પછીજ ભગવાન મહાવીર તેને પ્રવર્ણિત કરે છે આથી અનેક તેઓ આગમોમા દીક્ષા લેનાગના ચરિતોમા ઢેકઢેકાણે આગે પણ હયાત છે પણ કોઈ માતાપિતાથી છૂપી રીતે ભાગ્યો હોય અને ભગવાને તેને પ્રવર્ણિત થોઈ હોય એવો એક પણ દાખલો અગોમ તો મળતો નથી

માતાસુત્રમાં યુધિષ્ઠિર અને અર્જુન વગેરે કુન્તિ માતાની અતુ મતિ લે છે એથી સ્પષ્ટ માણુમ પડે છે કે પૂર્વેના લોકો માતાપિતા અને કુટુંબ તરફની ચેતાની મર્્યાદાઓ કેટલી બધી સાચવતા હતા ખબર નહિ કે આપણે આજે માતા પિતા અને કુટુંબ તરફ આટલું બધા દોષી કેમ થઈ ગયા છીએ ? તે પૂર્વેના પ્રવચનાના ઉમેલવા

સુપુત્રો માતાપિતાના કેટલા બધા ભક્ત હતા તેનો ખ્યાલ નીચેના
એક એ ઉદાહરણોથી આવી જશે —

ત્રીવ વૈરાગ્યવાળા મેઘકુમારને ત્યારે તેની માતાએ તેનો રાજ્યાભિષેક
કરવાનું કહ્યું ત્યારે તેણે ખુશીથી સ્વીકાર્યું અને પછી જ પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારી
જશુકુમારને તેની માતાએ દીક્ષા લેતા પહેલાં વિવાહ કરવાનું
કહ્યું તે પછી તેમણે સ્વીકાર્યું અને પછી જ દીક્ષા લીધી ત્યારે આજના
સુપુત્રો મિહાના ઉપર પડેલી સાઠ વર્ષની માતાની સેવાથી, કટાણીને
દીક્ષા સેવા દોડે છે એવો તે ક્યો તેમનો ઉત્કટ વૈરાગ્ય હશે ? દીક્ષા
કાંઈને પેટ ભરવું છે, એસઆરામ કરવો છે કે, કંયાણું કંવું છે તે
સમજાતું નથી જો કંયાણું જ કરવું હોય તો તે વૃદ્ધ માતાની સેવા
શા માટે ખૂરે ?

એક દેનાઆય ચોતાની નિરાધાર જેવી માતાને છોડીને દીક્ષિત
થયેના તેની માતા કમોતે મરી ગઈ એ મેં ત્યારે સાંભળ્યું ત્યારે
એવો વિચાર થયો કે આવું માતાનું દ્રોહ કરનારુ આચાર્યપણું
મેળવવા કરતા માતાની સેવા કરવી તે સૌ દગ્ગજો મારુ છે

ત્યાર પૂર્વપુરુષોએ માતાપિતાને અને પત્નીને સમજાવીને
તેમની અનુમતિ મેળવવા પ્રયાસો કરેલા છે એવા ઉદ્દેશો સુત્રોમા
સ્પષ્ટ મળે છે ત્યારે આજના ખરી દીક્ષાના ઉમેદવારો એમનું અનુક-
રણ કેમ ન કરે ?

કહેવાનું એ છે કે સુત્રોમાં વર્ણવાયેના દીક્ષાના ઉમેદવારોમાંનાં
કાંઈને તેમની શિષ્યબિક્ષા મળ્યા વિના પ્રવ્રજ્યા આપવામાં આવી
નથી અને કાંઈએ અત્યારના દીક્ષાના ઉમેદવારો કરે એવો માતાપિતા
કુટુમ્બ કે સમાજનો દ્રોહ કરીને પ્રવ્રજ્યા લીધી પણ નથી એવું હોવાથી
જ તેઓ તરી ગયા છે અને અત્યાગ્ના ઉમેદવારો એવા ન હોવાથી
તેમનાં નાટકો આપણને જોવા મળે છે

વધમાનમુરિ જણાવે છે કે જેનું મમ્યકૃત્ય શુદ્ધ છે, અને બાર
વ્રતો જેણે નિમ્ન રીતે પાળ્યા છે જેનો લોગાબિનાય પૂરો થઈ

ગયો છે ગાદસ્થના મનોરથો જેના રૂણી ચૂક્યા છે, પરમ વૈગમ્ય વૃત્તિથી જે વાગિત છે, શાન્તગમ્ય જે નિમગ્ન છે, જે કુનના વૃદ્ધો, પુરો, અને સ્વામિ વગેરેની અનુયા પામેયો છે અને પ્રવચના લેવા માટે ઠસુક થયેલો છે તે સર્વ પ્રકારે ધ્વજાયયનુ વ્રત લેવા યોગ્ય થાય છે

ત્યારે એક માત્ર ધ્વજાયયનુ માટે સાધારણ રીતે આટલી યોગ્યતાની અપેક્ષા શાસ્ત્રકાર બતાવે છે ત્યારે મેરુ જેવા મહાભારે એવા પાત્ર મહાનતો પાળવા માટે યોગ્યતા તેવીજ જોઈએ એમા તો કહેવું જ શું ?

પૂર્વોક્ત આચાર્ય એમ વચે છે કે જે વ્યક્તિ દીક્ષાનો ઉમેદવાર છે તે ઉપરની યોગ્યતા માથે એક માત્ર પ્રયોગની ખાતર ત્રણ વર્ષ દીક્ષિતના જેમ જીવન ગાળે એટલે કે મવથા ધ્વજાયયનુ પાળે, સ્વાધ્યાય મમા પરાયણ રહે મૌનધમ માચવે નિર્વજ આદાર બીજને ઘેરથી સે માત્ર લાજ દાકવા માટે મુજના કોરાવાળુ કૌપીન ગણે શુભર માટે કંઈ બૂતણુ ન પહેરે તેનજ અગમસ્વાગ ન કરે અને એકવા સિવાય બીજુ કપડુ પણ સાથે ન રાખે અને જિન ભગવાનની નિદ્રાજ ઉપામના કરે આ રીતે ત્રણ વર્ષ સુધી તે મુશ્કે દીક્ષા માટેની પણ પોતાની યોગ્યતા મેળવે જે તે બરાબર તેમા સરળ થાય તો પછી ક્ષુધક દીક્ષા લે અને તે પણ ત્રણ વખ સુધી પ્રયોગમા મૂકે અને તેના તરફ થવા પડી ભગવાન મહાવીરની ભાગવતી દીક્ષાનો અધિકારી થાય

આ જાતનો સામાન્ય નિયમ દીક્ષાના અધિકારી માટે મૂકેનો છે બીજા કેટલાક ગ્રંથોમા દીક્ષાના અધિકારીની કસોટી કરવાની અમુક જાતની પરીક્ષાઓ બતાવી છે તો આ પ્રકારના સાધારણ ધોરણને માન્ય ન રાખી અત્યારે જે એકાએક, ચૂપચાપ, લગાડીને, સંતાડીને કે ખરીદીને અપરિપક્વ જુવિની વ્યક્તિને દીક્ષા આપવાનો જે અપનાવે રવામા આવે છે તેનું કારણ કશું સમજાતું નથી જ્ઞાનમા ઉત્સર્ગ અને અપવાદ બન્ને માર્ગો છે જે વાત ખરી છે,

અપવાદનો ઉપયોગ ક્યારે અને કેમ કરવો અને અપવાદનો
યોગ કરનાર આધિકારી કેવો હોય એ વિચારવું ધટે

પંચમુનમા આચાર્ય હરિભદ્રે લખેલું છે કે પૂર્વેકિત ગુણમય
મુખ્ય પૂજ્ય માતાપિતાની અનુમતિ લઈને નીકળે, તેમનો દ્રોહ ન કરે
દ્રોહની પ્રવૃત્તિમા પહોંસો દ્રોહ કરવો તે વિધ્નક્રમ છે માતાપિતાની
અનુમતિ લેતા પહેલા તેમને મમળવે તેમની અને કુટુંબની અવસ્થા કરે

આ બધું જો દીક્ષા લેનાર ધીરજથી કરે તો માતાપિતાની
મતિ ન મેળવી શકે એવું ભાગ્યે જ અને 'ઉતાવળે કાઈ આમા
ક્રિકતા નથી દીક્ષા લેનારે ધીરજ તો કેળવવીજ રહી એ માટે
દીક્ષા લે છે જો તે ઉતાવળો ચાહે 'દીક્ષાના બાને ધમાધમ
રહે તો તે કાઈ રીતે એમ માધી શકનાનો નથી

કેટલાક કહે છે કે જો માતાપિતા રજ ન આપે તો દીક્ષા
લેનારે દોગ કરવા, ખોટું બોલવું, કપટ કરવું, જેમ તેમ કંઈ ધર-
પાથી નીકળી જવું એમ શાસ્ત્રમા કહેલું છે પણ વિચાર કરતા એ
મનુ મગત માનુષ પડતી નથી

જો માણુમને દોગ છોડવા છે, અમત્યનો ત્યાગ કરવો છે, અને
કપટને કાઢે મુકવું છે તે માણુસ પાસે દોગ કરાવવા, અમત્ય બોનાવવું,
અને કપટ કરાવવું એ પ્રત્યાન કરતા જ શુકનો માટે નાક કપાવના
જેવું છે એ લખનાર શાસ્ત્રકાર એમ નહિ મમળેના કે તેમના આ
લખાણનો ઉપયોગ લેભાગુ ચુરુઓ વસધારીઓનું ટોણું જમાવવામા
કરશે અથવા તે શાસ્ત્રકારે જે મમયમા લખ્યું તે સમય હવે નરહો
નથી હવે મમય બદલાયો છે એટલે તે લખાણ અદ્યારમી મદીમા
લખાયેનો દગ્તાવેજ ફેરવ્યા વિના જેમ આવેનો નથી તેમ, અત્યારે
માની ન શકે

શાસ્ત્રમાર પોતે પણ કહે છે કે કેટલાક મદ ધર્મીઓ આર્ય-
મિનનો દાખનો લઈને શિષ્યચોરીની હિમાયત કરે છે એના તે
હિમાયતીઓ ભગવાનના શામનનો ઉચ્છેદ કરે છે એમ મમજતા નથી

કહેવાનું એ કે સાચકાં પોતે પણ અપવાતનો ઉપયોગ કરે
કરેના કેટલા સાવચેત રહે છે

એક તો અત્યારે ઉત્સર્ગમાર્ગનો લગભગ લોપ જ થયો છે એ
સયમ સૌ કાણાવાળી ચારણી જેવો અનેક અપવાદોથી પ્રવર્તનો દેખ
છે તેમા પણ જો આવા મૂળ ગુણોનો નાશ કરનારા અપવાદો
વામા આવે જેનાથી સધમા વિશેષ, મમાજમા કલક, ધર્મની કો
વગેરે થઈ રહ્યા છે, તો સયમ અને ધર્મ માટે સ્થાન ક્યા રહેશે ?

કાલે ડીને આ અપવાદને અવલનીને કાઢી એમ કહેશે કે
હાકરીઓને, ખેરીઓને ભગાડ્યું સૈનિક કપિએ જેમ દારૂ પીવ
તેમ દારૂ પણ પીશું સ્થૂલિભદ્ર વેશ્યાને ત્યાં ગયા તેમ પ્રતિભે
કરવા વેશ્યાને ત્યાં પણ જઈશું અપાઠશૂતિની જેમ નાટકો પ
કરીશું તો તેઓ આપણા દેશમા માધુ સંન્યાસી તરીકે રહી
એવું લાગે છે ?

અપવાતનો ઉપયોગ કરનારમા ચારિત્રનું તેજ, બ્રહ્મચર્યની ઉત્ક્રાંતિ
મરણાન્તે પણ સત્યનો અત્યાગ નિસ્વાર્થવૃત્તિ આ બધા કું
ખીએના હોય આ જો તેને એમ લાગે કે અપવાદ ક્યા વિના આ
જ નથી તો તે કાલિકાચાચની પેઠે અપવાદ જરૂર કરી શકે ખ
પણ તેભાગ્ય અને વેશધારી સાધુઓ અપવાદ કરવા માટે તો જો
ધમ વગેરાય એમા શું હોય ?

વારો કે જો માધુ અત્યાગે વિદ્યમાન છે તેઓ દીક્ષાની પ્રા
બધ પાડે પોતપોતાનો પ રૂપ સુધારો કરે સાઆબ્યાસ વધ
સયમની સાધનામા તત્પર થાય અને આજ્ઞાઓ પાલન સુધી કે
સિધ્ધિને ન મુકે તો શું ખોટ જવાની છે ? શું વીતગતિ
વશ જવાનો છે ? જાના વીતરાગને વશ હોય પણ ખરો ?

આપણે ત્યાં ધમની ગાળીઓ કે જમીનો નથી કે જેને મા
વાગ્મો િકા હવા જ જોઈએ

એ પરમાત્મા દીક્ષા દેનારાઓ એમ કહેશે કે પાલન વધ ખાઈ

દષ્ટએ તો જગતનું અકલ્યાણ ચશે તો હું તેમને વિનતી કરું
 ભલે જગતનું અકલ્યાણ થાય તો પછી જગત આખું આપોઆપ
 માં ભળી જશે એકવાર અખતરો થઈ જવા દેવો જોઈએ એથી
 મ પડશે કે મુડપેથી કલ્યાણ છે કે અકલ્યાણ ?

અગ્રેજે કહે છે કે જો અમે નહિ હોઈએ તો હિંદુસ્થાનમાં
 કે કોઈ પેઠી જશે અને દેશ ખુવાર થઈ જશે, પઠાણો આવશે,
 જો અને મુસલમાનો લડી લડીને મરી જશે જેટલું આ બોલ
 જેટલીજ સાધુઓની કલ્યાણની દલીલ જોડી છે સાચી હોય તો
 તરો થવા દે ભેડા એની પરીક્ષા કરી લેજે

કહેવાનો આશય એ છે કે તમાના ચોરી માર્ગે મિવાય બીજા
 વળા માર્ગનું આલમન લઈ દીક્ષા આપવી તે નર્યું ગેરવાજબી
 ત્રાસથી વિરુદ્ધ છે, અને હમવાન અઢાવીગતા શાસનને કલકરપ
 અને આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે અપવાદ કરવાનું કશું કારણ
 જણાતું નથી

આગળ જે કશું તે બધું શાસની મર્યાદામાં ગંદીને કહેવાય છે
 કોઈ નસતુ સંકેપ-વિસ્તારથી અને કહેવાણી દોષ પણ મુખ્ય
 તો શાસનપ્રમાણનો જ છે એથી જેમનામાં થોડી પણ
 ગદ્યમિત છે અને શાસન પ્રત્યે સદ્ગતિ છે તેવા સાધુઓ અને
 તે સ્પષ્ટ મમજી સકરો કે આ નાશભાગ કરીને-કરાવીને અપાતી
 ૧, માતાપિતા અને કુટુંબીઓને રોવડાડીને અપાતી દીક્ષા, બીજી
 બો અને વેચાણખત કરી આપીને અપાતી દીક્ષા, અને જેઓ
 ૨ થોડા પતા પોતાના દર્તન્ય વિશે કશું સમજતા નથી જેવાઓને
 ત્રી દીક્ષા શાસનથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે તેને શાસનના કોઈપણ
 પ્રમા સ્થાન નથી.

જેઓ શાસનના નામે તેને ચલન છે તેઓ શાસનના પૂજક
 ૧, શાસનને સમજતા નથી અને તેમને શાસન કે દીક્ષાની પરવા
 ૨ તેમના આગમ અને મતાની પગલા જ માત્રમ પડે છે

એ દીક્ષા આપનારાઓમા કેટલાય આચાર્યો કહેવાય છે, કેમ
પંચાસો કહેવાય છે પણ તેઓ બધાની સ્થિતિ આપણા માટે
આવા જેવી છે એ માટે આ એક જ ઉદાહરણ બમ ધરો

તમે સૌ વરસોવગ્મના પયુપણુમા કલ્પસૂત્ર માલગતા
છો તેમા આવે છે કે ભગવાન મહાવીરે પોતાના માતાપિતા
ભક્તિ-સેવાને માટે જ ગૃહસ્થાશ્રમના ત્યજીને વિચાર બાજી
મોકુદ રાખેવો અતઃ તો તેમનું ત્યાગી તુ છતાય વેદપદો
કયો તે એટલા માટે કે તેમના શાસનમા બધા લોકો તેમના
પગલાનું અનુગ્રહુ કરે અને માતાપિતા તેમજ કુટુંબીઓને
વશપાદા માટે ન રીમાવ

આના ઉપર કેટલાક તાર્કિકપ્રખરો તર્ક કરે છે કે બધા
ઉપર માતાપિતાનો ઉપકાર સેનો ? માતાપિતાએ આપણા માટે શું
આ પ્રશ્નનો ખગમર જવામ કીર્તિવિજયજીએ પોતા
વિચારરત્નાકરમા જાણે ભવિષ્યમા આવા તાર્કિકપ્રખરો માતાપિતા
પ્રોહ કરવા નિકળી પડશે એમ જાણીને જ ન આપ્યો હોય એમ
છે તે માટે આપ મૌ કીર્તિવિજયજીના વિચારરત્નાકરમા આ
સ્થાનાર્પ સૂત્રનો અધિભગ્ન જોઈ શકો છો *

માતાપિતાની ભક્તિ વિરે ભગવાન મહાવીરની મર્યાદા ન
ઉત્તમ કાદીની હોવા છતાં વર્તમાન વેશધારીઓએ એ માટે શું
છે તે વાચો

* इह हि जगद्गुह्या श्रीवर्द्धमानस्वामिनाऽप्यनुमतयो परमोपकारि
मातापिनोभैवत्यतिशयाय धर्मावरोधादिभूमादर्कय च सरथा यतनीय प्रा
न च वाच्य स्वस्ववेदविक्रियोपाशमनाय प्रवृत्ताभ्या ताभ्या महीचक्र
गात्पभतृणन्यायन कर्मवशादुत्पनाय प्राणिने हिमुपकृतमिति ? । तदनन्तर
धारणपावनपोषणवास्तव्याशनैकीपकारस्वरित्वादशक्यप्रत्युपकारत्वमेव तमे
न चेद लौकिकमत्र धागमेऽपि ।

“શ્રી મહાવીર મહારાજનો અભિગ્રહ મવરૂપ નથી પણ આસવરૂપ છે તો પછી તેવા આસવરૂપ અભિગ્રહને ઉપોદ્ય ગણવાની હઠ કરવામા ધાર્મિકપણાની રિચિતિ કેટલી ગણાય ?”

આ ઉપરથી એ વેતધારીઓ શાસ્ત્રને કેવા ખોટા અર્થમા મૂકે છે, ખોટું સમજાવે છે, અને શાસ્ત્રનો કેટલો દ્રોહ કરે છે તે સમજાશે. જે જગ્યાનો એમણે પાઠ ઉતાંગેલો છે તે જગ્યાએ શાસ્ત્રકારે કહ્યું છે બીજું અને આ વેતધારીઓ સમજાવે છે બીજું.

અમદાવાદથી નીકળેના એક હેન્ડબીલમા આવા કેટલાય શાસ્ત્રના પાના અનર્થો કરી બતાવવામા આવ્યા છે જે હેન્ડબીલ ટ્રાઈ વંશવારીએ પોતાનું નામ મારેકનાન વાડીનાન રાખીને સૂર્યપ્રકાશ ગ્રેમમાં પ્રકાશિત કરાવ્યું હાજે છે.

રાષ્ટ્રઆતમા અમે કહી ગયા છીએ કે શાસ્ત્રના નામે ઉપર પ્રમાણે જે બ્રાહ્મિઓ પ્રવાવવામા આવી છે અને આવે છે તેને દૂર કરવા માટે જ શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ વિચાર કરવામા આવ્યો છે કવચેનો મમય-ધર્મની દૃષ્ટિએ વિચાર કરી લઈએ.

સમયધર્મની દૃષ્ટિએ દીનાની પરીક્ષા

સમયધર્મ એવો બળવાન છે કે તેના મપાટાથી કોઈ બચી શકતું નથી અવતારી પુત્રો વીતરાગપુરુષો, તીર્થકર્તા સુદાય મમયધર્મને ઓળંગી શક્યા નથી તો મિત્રારુ શાસ્ત્ર તો તેની મર્યાદા કેમ તોડી શકે ?

શાસ્ત્રનો અર્થ અમુક કાળને અંગે થયેલા ઉપયોગી વિચારોની સમૂહરૂપણી હાજ બ માપો કે એ સમૂહરૂપણી મલ્નાઈ જ જવી જોઈએ કદાચ કોઈ શાસ્ત્રધેતો એને બદલવાની આનાકાની કરે તો શાસ્ત્રના એ ગ્રંથો પાનામા જ પડ્યા રહે પણ તેનો બવદાગ તો ન જ થઈ શકે બવદાગ તો મમયધર્મ ઉપર જ ચાલે છે એટલે જે શાસ્ત્ર મમયધર્મ ઉપર જ ચાલે છે એટલે જે શાસ્ત્ર સમયધર્મ પ્રમાણે નહિ બદલાય તે બવવદારુ થયુ એટલે તે નકામુ થયુ.

(૧) જુઓ તો ખગ સાધુઓનો અભ્યારે જે દાપડીપવાળો અને બમકાદાગ વેત છે તે શું પહેલાં હતો.

(૨) સાધુઓ જે કાંઈનું મન મોહી જાય એવા ફાટાઓ પડાવે છે તેવા ફાટાઓ તેમના કાંઈ પૂર્વજોએ પડાવેલા ખરા ? કે મિત્રો દોરાવેલા ખરા ?

(૩) સાધુઓ અત્યારે જે જાતના રંગીન, ચળકતા અને બહુમૂલ્ય પાતરાં રાખે છે તે શું પહેલા હતા ?

(૪) સાધુઓ ગૃહસ્થો પાસે આગમો ભણે છે તેમ તેમના વડવાઓએ કરેલું ખરું ?

(૫) સાધુઓ પોતાના મનથી લોકોને જે ત્રામ આપી ગયા છે તેવા ત્રાસ પહેલા આપેલો ખરો ?

(૬) સાધુઓને ખભે સૌં સૌં અને દોઢાં રૂપિયાની કામગીરી સદા છે તેવી કાંઈ તેમના પૂર્વજોએ સદાકાલી હતી ખરી ?

(૭) સાધુઓને જે માદ્ય જમનો છે તે પહેલા તેમના કાંઈ વડવાઓને હતા ખરા ?

(૮) હરી હરી શકે એવા સાધુઓ નિયતવામ સેવે છે કપડાના બડારો રાખે છે, પોતાના ખાતે પૈમા જમે કગાવે છે અને તેમના તાર ટપાલ તો વેપારીથી પણ ચડી જાય છે શું તેમના પૂર્વજો આલુ કાંઈ કરતા ખરા ?

(૯) પોતાના આદારમાં સાધુઓ નિત્યપ્રતિ ધી, દૂધ, મસાઈ અને શરીરને વધારે પુષ્ટ બનાવવા માટે ચત્રોદય, મકરજ્વળ, મૌઙ્ગિક વગેરે લેતા ફખાશ છે તે ગીતે તેમના પૂર્વજોએ લીધેલા ખરા ?

શું આ બધી સધુઓની રહેણીકરણી સાત્ત્વીય છે કે અસાત્ત્વીય ? ખરી વાત તો એ છે કે એ મિત્રારા સમયધર્મને વિચારપૂર્વક ન અનુમરી સક્યા પણ સમયધર્મ જ એમના ઉપર એવો સપાટો ચલાવ્યો કે જેથી તેઓ આવા પામર બની ગયા એમની રહેણીકરણીમાં જે ફરફાર થઈ ગયા છે તે બધે તેમના ધાતક હોય પણ તેમાં કાળજી કારણ છે એમ માન્યા વિના છટકો જ નથી.

શક્તિ અધિકાર અને માનસિક સ્થિતિ તપાસ્યા વિના ત્યાગનો

બોલે ઉપાડવાનો દેખાવ કરવામાં આવે છે તેનું પરિણામ બીજું
આવી નકે ?

પરવશપણે સમયને-કાળને વશ થવા કૃતા વિચારપૂર્વક વશ
હય તો પશ્ચિમ ધણું સારું આવે એમાં શક નથી

પહેલા જે લોકો દીક્ષા લેતા હતા તે વખતે તેમની સામાજિક
સ્થિતિ જુદી હતી. અત્યારે દીક્ષા લેનારોની સામાજિક
સ્થિતિ જુદી છે

પહેલા આવું જુદારૂ પગરાજ્ય ન હોવાને કારણે આપણે દેખીએ
ગિએ તે કૃતા દેશ વધારે આબાદ હતો, મમ્મદ હતો, લોકો સુખી
તા અને હિંદ પશુ હતા હવે દેશ આબાદ નથી દેશમાં ખાવાના
પાણી છે દારૂનો પાગ નથી

આવે વખતે બધું કામકાજ છોડી દઈને બીજા ઉપર બોલો
શાખવો સારો છે કે બીજાના બોલમાં લાગ પડાવવો એ સારું છે ?
એ કે બીજા ઉપર મોજે નાખીને ખાવાપીવાનું મેળવવું અને માળા
રચા કંઈ એ વાત મનને ગમે તેવી છે એ કામ અસર તો સિવાય
બીજું કંઈ એ દેશને પાનવે એવું નથી

મજબૂત બાધાના માણસો જે એવું કામ લઈ બેસે તો તેમાં
કેમનું આગમ વધવા સિવાય અને દેશમાં એવો આગસ વધારનારો
મેષ ફેલાવવા મિત્રાઈ બીજું પશ્ચિમ જણાતું નથી

પ્રત્યેક ધર્મના ગુરુઓની ગિયતિ જોતા આપણે આ વસ્તુ પ્રત્યક્ષ
કરી શકીએ એમ છીએ નહિતર હિંદુસ્થાન લાખો સાધુઓનું મ્યાન
હોવા છતાં આટલું આગસ કેમ થાય ? પરતન કેમ થાય ? અને આટલું
સ્વાર્થ કેમ બને ?

જે એ માધુ ખરેખર સાધુ હોય તો આવું ન જ બનવું જોઈએ
પણ એ બધામાં મોટો ભાગ પેટસાધુઓનો હોવાથી આપણે આ દશા
જોઈએ છીએ એટલે હું તો મમ્મદને જોતા એવી નવાહ આપી
શું કે એમાં આપણે પાંચ વય સુધી કોઈ દીક્ષા ન લ્યે તો દેશને,
નિમાજને કે ધર્મને કોઈ દોષો આવવાનો નથી

દીક્ષા તો અત્યારે ગાંધીય સ્વયંસેવકાની છે ને એવી દીક્ષા
 સેવામાં આવે તો આપણે આપણી ગુનામી દાકી શકીએ અને મન
 પથે ખરાબર ચડી શકીએ

દેશની બેઠારી ભૂખમરો અને બેઠા-પાણું બેતા પોતાનો બેઠા
 બીજા ઉપર નાખીને જે માળા ફેરવવાનું મન કરે તે શું સમજી કહેવાય
 રાષ્ટ્રીય દીક્ષા સેવાની હિંમત ન દોષ તો કંઈ નહિ પણ
 પોતાની છુદ્દનો બોલો બીજા ઉપર ન નખાય તો એ બધું છે

વળી સાધુઓ પેટભરીને મેમતા હોય તોય ઠીક પણ આ તે
 જેમ રાગઓ પોતાના બોગવિલાસ માટે પ્રજાને ચૂસે છે, તે
 આ સાધુ મન્યાસીઓ પોતાના તરગોને પોષવા માટે આધારી ધર્મ
 એને ચૂસ્યા જ કરે ?

કોઈને અથ લખીને પ્રતિષ્ઠા મેળવવાનો તરગ થયો તો મેળ
 પગારવાળા પડિતો રાખી લોઢિના પૈસા બગાડે પડિતો પાસે પડે
 અથો એવા લખાવે કે જેથી મમાજતે દેશને કે જેના પૈસા છે તેને
 લાભનો છટો પણ ન મળે

હમણા હમણા સાધુઓમાં આવો એવ ખૂન દેખાય છે પડિત
 પામે જે જાતના પુસ્તકો લખાનાય છે તે વિષયનું જેમને સેધ પણ
 જ્ઞાન નથી એવા આચાર્યો પણ અચકાર થઈને આ સમાજમાં મહા
 છે ખરી રીતે એમને અચકાર તરીકે કંઈ જોગખવું પણ નથી

કોઈને આચાર્ય થવાનો સોખ થયો તો ઉડાડવા માટે સમાજની
 ગીનીઓ તૈયાર જ છે એવા તો મે કંટાળ આચાર્યો જોયા છે
 જેઓએ પડિતોને ગીનીઓ આપીને ફાસનાબા છે ગીનીઓ આપીને
 મદીઓ સેવા જતા પડિતોને એ લવિષ્યના આચાર્યો તરફ તિરસ્કાર
 સાથે જાણનો પ્રચલ વહેવડાવતા મે જોયા છે

પેટલાય મિયાતઓએ વાણિયાના પૈસા બે ચાર નોકારદીમાં
 ખગચાવીને આચાર્ય તઈ લીધું છે એમને કંઈ આચાર્યપત્ની
 મ્યુત્પત્તિ પૂછે તો જાગ્યે જ કહી શકે

ફટલાતે વગી ઉજમણા, ઉપધાન વગેરેનો નાટક-મીનેમા જેવો રસ લાગ્યો છે એમા તેઓ મમાજના પમાનું પાણી કરતા અને પોતાના સંયમધર્મને નાશ કરતા અચકાતા નથી

હમણા હમણા વળી ગુરુઓના મંદિરો, ગુરુઓની પાદુકાઓ અને ગુરુઓની મૂર્તિઓની પ્રધા, આપણા વિદ્યમાન આચાર્યોએ પોતાની મૂર્તિ બેસાડવા માટે કાઢી છે પણ તેમને ખબર નથી કે તેમની અને મૂર્તિ ઉપ કાગડાઓ ઝડપે એવું તે બધાનું વર્તન છે

અત્યારે તો આધળે બેરુ ફૂટાય છે પણ ગણિયામા જેમ પાદ રીના હાથ થયા તેના જ દાલ એ મૂર્તિઓના અને મંદિરોના થવાના છે એમા મંશય નથી

આ ગિવાય ખીજ એવા બચક ખચો છે, જે ખચેતિ સમાજ નમાની ન રાકે આવું દેશી ગાળઓની પેઠે સાધુઓનું ઉડાઉપણું જોતા અને મંથમને બદલે નરો અમયમ જોતા એમ કહેવું અયોગ્ય નથી કે હવે આ સમય એમના જેવા ખીજ-જોને વધાવવા માટે નથી

આ હકીકત માત્ર જૈન માધુઓ માટે જ નથી પણ હિંદુસ્થાનેના તમામ સાધુ, બાવા, ફકીર, મંન્નાસી માટે છે આ તો વાચનારા જૈન છે એટલે તેમની સામે જૈનમાધુઓની ગ્રહેણીકરણીના ઉદાહરણો મૂકવામા આવ્યા છે

વાત એટલી જ છે કે મમયધર્મ માનવો કે સર્વત્ત્વધર્મ માનવો એ જગવાળા દલીલ હવે નહિ ચાલે કારણ કે સર્વત્ત્વધર્મ પણ સમય ધર્મની મર્યાદાથી બધાયેનો છે જો ન બધાયેનો હોય તો સર્વત્ત્વધર્મ કહેવાય જ નહિ એટલે મમયધર્મ તરફ લક્ષ ગાળીને વિચાર કરતા માનુષ પડે છે કે વર્તમાન મુઠિઓએ પોતાનું વર્તન સમયધર્મને અનુસરીને રાખવું જોઈએ એટલે કે તો તેઓએ સ્વયંસેવક થવું જોઈએ, અથવા તો પોતાની જવામદારી પોતાને માથે બોગવતા થઈ જવું જોઈએ અને હોમકુસળ જીવન વીતાવવું હોય તો હવે ખીજ

વધારે વારસો ઊભા ન કરવા અને તે અખતરો ઝોઝામાં ઝોઝો પાંચ વર્ષ સુધી જરૂર ચલાવવો જોઈએ

આ લખાણમાં કોઈ વ્યક્તિને લક્ષમાં રાખીને કશું લખવામાં નથી આવ્યું માત્ર ચાલુ રહેલું કચેરી, દીક્ષાની પ્રવૃત્તિની અવ્યવસ્થા અને એથી વલતો જતો મમાજ ઉપરનો બોજો એ બધું ધ્યાનમાં લઈને શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ અને દેશકાગની દૃષ્ટિએ ચોડાવણા વિચારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે કોઈની લાગણી દુઃખવવાનો કે તમાસો કરવાનો જરાપણ ઉદ્દેશ નથી વાચકો આ વિષેનું જોકું મનન કરે અને કાંઈ ક્ષતિ માનુષ પડે તો જરૂર જણાવે

સાત ક્ષેત્રની યોજનાનો સદુપયોગ.

સમાજ કે ધર્મના મુખ્ય પુરુષો સમાજના વિકાસ અને ધર્મની ઉન્નતિ માટે અનેક પ્રકારની યોજનાઓ કરી ગયા છે તેમાં આપણે ત્યાં પ્રસિદ્ધ એવા સાત ક્ષેત્રની યોજના ખાસ મહત્વની છે જે કે તે વિષે અહીં ખેટેલા બેનોએ અને બાકીઓએ ઘણીવાર માલમલુ હશે તો પણ આજ એ વિષે કોઈ નવું કહેવાનું હોવાથી અમારી વ્યાખ્યાન માળામાં તે સંબંધમાં કહેવાની ખાત્ર તક એ લીધી છે

જિનભવન જિનર્મિજ જિનાગમ માધુ સાધ્વી, માવક, અને આવિકા એ સાતક્ષેત્રના મુખ્ય અંગો છે

આમાં જે કે જિનભવનને પડેલું મૂકવામાં આ પુ છે અને આવિકાને છેલ્લી મૂકવામાં આવી છે એથી
આવિકા જિનભવનનું મહત્વ આવિકાથી વધારે છે એમ સમજવું જૂલ બરેલું છે

વિચાર કરતા તો બિલકુલ એમ માલુમ પડે છે કે એ સાતમા
ગ્રંથો મહત્વનું અને હિચ્ચમા હિચ્ચ અગ્ર આવિકા જ છે આવિકા-
અંગનો જેટલો વિકાસ, જેટલી શુદ્ધિ, જેટલું પોષણ અને, જેટલી
ઉત્કૃષ્ટિ તેના જ પ્રમાણમા તેના પૂર્વના બીજા અંગોની ઉત્કૃષ્ટિ અને
વિકાસ સમાવાના અને એ મહત્વના અગ્રની શક્તિનો જેટલો હોસ,
જેટલી અવનતિ અને જેટલી ઉણપ તેટલી જ ઉણપ અને અવનતિ
તેના પૂર્વના અંગોમા હોવાની

ત્યારે ત્યારે આપણા સમાજ કે ધર્મની અવનતિનું કારણ
વિચારવા લેખી લેખા થાય છે ત્યારે તેમાના કાર્ષના ખ્યાલમા કુર્મપ
આવે છે, કાર્ષને વળી જાગૃતિનો અભાવ લાગે છે, તો કાર્ષ વળી
તીર્થો અને મંદિરોની અશાતના વધી પડ્યાનું કહે છે, કાર્ષ વળી
સાધુ સાધ્વીની શિથિલતાને જતાવે છે અને કાર્ષ તો જૈન સાહિત્યના
ઓછા પ્રચારને કહે છે પણ આ બધા કારણો આવિકા શક્તિની
અવનતિ કમતા ધણી બિતરતા છે

કાર્ષ બરાબર વિચારશે તો સમજશે કે આવિકા શક્તિનો
વિકાસ ત્યારથી અટકી પડ્યો છે, તે શક્તિ ત્યારથી કમગયા કરે
છે અને ત્યારથી તેને ચારેકારથી જકડીને બાવી રાખવામા આવી
છે, ત્યારથી આપણા ધર્મ અને સમાજની અવનતિની પનોતી
શરુ થઈ છે

ઉપર્યુક્ત બીજા બધાં કારણો દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે અને આ
કારણો વિશે તદ્દન બેરુદા રહે તો તે પ્રયત્નો ધૂમાડાના બાગકા
જેવા નીવડવાના એમા તરાય રોકાને સ્થાન નથી

અવેડાની કુડીનું પાણી જગડેલું જોઈને કાર્ષ તે કુડીમા જ દવા
નાખીને ખેસી રહે અને દૂવાની શુદ્ધિ ન કરે, ખેતરનો પાક સડી
જતો જોઈને પ્રત્યેક દુડા ઉપર દવાનું ઇન્જેક્શન મૂકાવે પણ બૂમિ
શુદ્ધ ન કરે, તેમ ધર્મ અને સમાજની અવનતિ જોઈ માત્ર ઉપનક
પ્રરતિ કરીને ખેસી રહેનારા પણ આવિકા ક્ષેત્રશુદ્ધિ તરફ ધ્યાન નહિ
દેનારા આજે તો નિષ્ફળ ગયા છે એ વાત ચોક્કસ છે

આમ હોવાથી જ એ માટે ક્ષેત્રોમાં શ્રાવિકાનું ક્ષેત્ર ઘણું મહત્વનું છે અને બીજા ક્ષેત્રો કરતાં ખામ પ્રધાન ગુણ ધરાવે છે માટે જ એ વિષે કહેવું સૌથી પ્રથમ પ્રસ્તુત છે

અદ્વી બેઠેલા મૌ કાંઈને પરિચિત છે કે શ્રીશક્તિ ને દોડી પણ ખીનેલી હોય નો કેડુ અમાધારણ કામ કરી શકે છે જે કામ બતા મહનશીનતા વગેરે ગુણો પુરુષસુલભ નથી તે તે શક્તિમાં સદૃજ ભાવે મુકાએલા છે

અત્યારે આપણે ત્યાં તો એવા ગુણોવાળા અનેક શક્તિઓ હોવા છતાં એમની અસહ્ય અશક્તતાને લીધે આપણો ધર્મ તથા સમાજ અવનતિની માર્ગમાં આગેનો છે

શ્રાવિકાના સારીરિક વિગમ વિષે આપણે ત્યાં કોઈએ તરકાર કરી છે ? એ જાતની બેફરકારીને લીધે જ આપણી પ્રજા નમાની માયકાગની અને કાયર થયેલી જોવામાં આવે છે

જનારે પહેલા ધરતું ઘણુંખરું કામ હાથે જ કરીને સ્ત્રીઓને આધ્યાત્મિક રીતે સારીરિક વિકાસ મેળવનાની વ્યવસ્થા હતી ત્યારની આપણી મતતિ અને અત્યાગની આપણી સતતિમાં કાંઈ ફેર નથી લાગેનો ?

પરરાજ્યે આપણામાં ગુનામી સ્થિત કરવા જે યોજના ઘડી છે તેમાં અત્યાચારના યત્રો ઓછો ભાગ નથી બજવતા પણ જો આપણામાં હજી સદૃશ્યક્રિનો અસ હોય તો એ યોજનાનો યુગપતી પેઠે સંકુલપોગ કરી નયતા વખતમાં વિકાસમાં ખૂટતા બીજા નવા માધનો કા ન યોજાય ? તત્કાલ એવું લાગતું નથી કે અમદાવાદની સ્ત્રીઓ સાબરમતીમાંથી પાણી લગવા આવે અથવા તો કૂવામાંથી પાણી ખેંચીને કાંટે એ ક્રાંતિ તો થાય ત્યારે ખરી પણ તે પહેલા યોજના ભગવાનના મંદિરોની જેમ તેટલા જ મંદરવના સ્ત્રીઓના વ્યાયામમંદિરો બનાવ કરી દઈએ અને તેમાં કુમારીકાઓ માટે તથા મોટી બેંગોને માટે સ્ત્રીયોગ્ય વ્યાયામની તાલીમ આપવાની વ્યવસ્થા

જનમાં મૂકી દહએ આમ કરવાથી સ્ત્રીશરીર સુદૃઢ અને નિરોગી
 રહે એમના દરેક અન્યથો વ્યવસ્થિત વિકાસ પામશે અને તેમના
 શરીરમાં સ્ફૂર્તિ, બળ અને ચેતન્ય અનેક ગણા વધેના જણાશે
 જર્મની વગેરે દેશોમાં તો વિદ્યાળ સપાટ મેદાનો પર સનાર
 જ વાળો સ્ત્રીઓ તાલીમ લેતી તમે જોઈ શકશો આપણે પણ
 પાપુની મર્યાદા પ્રમાણે સ્ત્રીઓને વ્યાયામની તાલીમ આપવાની
 વ્યવસ્થા કરવી ધટે

વ્યાયામના પ્રભાવથી બાળકમાં આપો આમ ઓછા થઈ જશે
 રજુ કે વ્યાયામ સ્વચ્છત્વનું પોષક છે અને તેથી જ વ્યાયામ કરનારી
 તો વધુ વખત આપોઆપ સ્વચ્છત્વ પાળનાની દિશામાં જઈ રહેશે
 જે શ્રાવિકાશક્તિમાંથી પ્રભાવ કાઢે છે, તેમના આરોગ્યમય
 બનાવવી હોય, તેમની શિક્ષણ ફેડવી હોય અને આવક તથા સાધુ-
 શક્તિને વિકાસ ઇચ્છે હોય તો હવે જ શક્તિ માટે વ્યાયામમંદિર
 બનાવવું જોઈએ તેમાં જોઈએ કરી આપવા જોઈએ અને અત્યાર સુધી
 વ્યાયામમાં પ્રમાણનાનો જે દુરુપયોગ થઈ ગયો છે તેનું વહેણ ત્યા
 જો તેનો મુદુપયોગ કરી લેવો જોઈએ (મહાત્મા ધર્મની પણ
 જે પ્રવૃત્તિમાં લાન્ય મુખ્ય અંગ તરીકે મૂકેલામાં જોઈ છે વળી
 આપણો સમાજ ગતિત ઉપર જ જીવનારો છે તેથી જ તેમાં તે પ્રમા
 નમાં પ્રચાર પામી છે માટે જ પ્રભાવનામાં માનનાના માણુઓ માટે
 પ્રભાવનાનો મુદુપયોગ કરવાનું સૂચન્ય છે)

વ્યાયામમંદિરમાં કુલજ વ્યાયામના સ્ત્રીઓની સનાદ લઈ, હાથ,
 પગ, પેટ વગેરેના વ્યાયામની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ ઉપગત લાડી,
 તેમજ, મગજ વગેરે ઉપગગોની પણ શાનોપકરણ જેટલી જ મહત્તા
 મનાવી જોઈએ અને ખામ વ્યાયામ માટે જ સ્ત્રીઓનો મર્યાદાપોષક
 પોષક આપણે તેના વિદ્યાગદ પાસે જોધાવી લેવો જોઈએ જ્યારે
 વ્યાયામ થોડો ત્યારે જ તે શક્તિ વાગ આપણો વિમસ માધવા આપણે
 બનાવે થઈ શકે

આતો સ્ત્રીશક્તિના શારીરિક વિકાસ વિષે વાત કરી હવે તે
તેના બૌદ્ધિક વિકાસ વિષે વિચારી લઈએ

શારીરિક વિકાસ સાથે બૌદ્ધિક વિકાસ માટે પણ યોગ્યતા
નોંધીએ બૌદ્ધિક વિકાસનો મુખ્ય અર્થ એવો જ છે કે કેટલું
વસ્તુને પૂરેપૂરી સમજવાની અને તેના ગુણદોષ પારખવાની તથા
પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ફરકાર કરીને જીવનમાં ઉતારવાની શુદ્ધિદક્ષિ
ખીનપણી નો આપણે આ અર્થનો શુદ્ધિવિકાસ શ્રાવિકાશક્તિમાં પ્ર
એવા સાધનો યોગ્ય છે તે આપણે કદી પણ પછાત રહેવાના ન

કોઈ કહેશે કે કેટલીયે કન્યાશાળાઓ અને સ્ત્રીપાઠશાળા
અમલનાદમાં ચાલે છે તેમાં નાની અને મોટી બેનો દરેક મંત્રક
જીવનચિંત્ર, અને પ્રતિક્રમણાદિક લેણે છે તે વાત ખરી છે પણ
અભ્યાસ બેનોનો વિગત માધવાને જ લે બેનો તેને દાખી કે
છે કારણકે એ બધા પુસ્તકો જીવનન્યવહાર માટે કેમ બધા
એવું તેમને કોઈ મમળવતું જ નથી અને ખરું કહું તો એ બેનો
બેનો ભણના માનથી જ કાંઈક ધર્મ થશે એ શ્રદ્ધાથી જ લણે છે

હું જોઉં છું કે શાનની આગધના માટે બેનો ઉપવાસ કરે કે
કેવનદન કરે છે શાનની પૂજા કરે છે અને જ્ઞાનપત્રમીનું અર્પ
આ ધન પાંચ વધ સુધી કરે છે અને માને છે કે આથી જ્ઞાન
જન્મમાં શાન મળે છે આ માટે ઉપદેશકો તેમને અનેક કથાની
મંત્રણાવે છે અને તેમને વરદા અને ગુણમંજરીના જોડકથા તબાગી
કેવળજ્ઞાનની નજીક પણ લઈ જવા મહે છે આ રીતે જોમની શુદ્ધિદક્ષિ
આપણે હમી નાખી છે તેની મેનો તપ તપીને શુદ્ધ થતા સુધી પ
નિગદાર જ રહે છે અને ભવિષ્યમાં કેવળજ્ઞાનની વાટ બેનો જ કરે

જો સમાજમાં સ્ત્રી શક્તિની શુદ્ધિ આટલી બધી દાખી દેવા
આવી હોય તે સમાજ અવનતિના ખાત્ર મિવાય કયા હોય ?

પણ જુના ત્યાંથી ફરી ગણવાના ન્યાયે આપણે હવે નવેમર
છે ૧૨ વિચારવાળો નવો અભ્યાસક્રમ ઘડીને સ્ત્રીઓને તે માટે ઉદ
કરવી નોંધીએ ખરી વાત કહું તો દરેક કે સમજણીના પ્રસ્તુતિ આજ

શ્રીમદ્ભિક્ષાના જ નથી વીર રમણીઓનાં ચગિત્રા, સાહમિક શીશમિત્રો પરિચય કરાવનારા પુસ્તકો, મુદ્દમા ચડીને સ્વરક્ષણ કરનારી સ્ત્રીઓની રસધારો ધૃત્યાદિ ઓછપયોગી ત્રયો એમની પાસે મુકાવા જોઈએ પણ આ પુસ્તકો તેમની સાથે મુકતા પહેલા તેમના અક્ષરમાન અને સમજશક્તિ વધે તેવા ખાસ સાધનો આપણે યોજવા જોઈએ વહેમનું પરિબલ, રૂઢીને અનુમરવાની વૃત્તિ એ બધું તેમનામાથી ધડી જાય એ માટે આપણે ખાસ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ

કુટુંબના વડીલોએ તેમના ઉપર જે ખોટા બધનો લાદેલાં છે તે હવે હટારી નાખવા જોઈએ મતલબ એ છે કે શ્રીશક્તિનો બૌદ્ધિક વિકાસ જેથી થાય તેવા દરેક પ્રયત્ન કરવામા આપણે પાછી પાની ન જ કરવી જોઈએ આ માટે આજના કેળવણીશાસ્ત્રીઓની સલાહ લઈને તેમને માટેના અભ્યાસક્રમ આજની આલની પાઠશાળાઓમા દાખલ કરવો જોઈએ અને તે અભ્યાસક્રમને યોગ્ય શિક્ષકો આપણે સત્વર રોધી લેવા ધટે આ પ્રવૃત્તિમા જેટલો જેટલો વિનોદ થશે તેટલું જ આપણે બના અંગના વિકાસમા સહેલું પડશે

પુરુષોએ અત્યાર સુધી આ શક્તિની બારે આશાતના કરી છે અને સાધુવર્ગે તે હમેશા સાચિચાળ આસાચળાષ સાચચાળ આસાચળાષ એમ ખોલી બોલીને માફી માગવા છતાં પણ તે શક્તિને નાવવામા જરાપણ પાછી પાની કરી નથી

હવે એ આશાતનાનું પ્રાયશ્ચિત કરીને આપણે શુદ્ધ યત્ન હોય, આપણા તેજ અને બ્યક્તિત્વ વધારવા હોય, આપણી સંતતિ જળવાન અને શુદ્ધિમતી જોવી હોય અને ભગવાન મહાનીરનો અર્ધિમાનો ઝડો મારે ખૂણે ફગાવવો હોય તો આપણે આ શક્તિના વિકાસ માટે મહી પડવું જોઈએ

આવડેલના વિકાસ માટે જેટલું શ્રાવિકા માટે જખાવેલું છે તેટલું તો અવશ્ય જોઈએ, અને તે ઉપરાંત કેટલાક બહારના ધધા ઉલોગો માટે પણ તેમને ફળ વણી અપાવી જોઈએ ધરગથ્ય ધધા તો શ્રાવક

આવક

અને શ્રાવિકા બન્નેને સીખવાડવા જ નોંધ એ દેશદેશાંતરમા મોકળીને
આપણા વિદ્યાર્થીઓને હિંદુ અને વ્યવહારુ જ્ઞાન આપવું નોંધ એ
આનું નામ જ ખરૂં સાધાર્મિક વાત્સલ્ય છે

એક શ્રાવકને પેટ ભરવા પૂરું જીવન ન મળે અને એક શ્રાવક
હાથીને હોદ્દે બેસીને પૂજા કરવા જાય એ વિષમ પ્રવૃત્તિ ચનાવે
રાખવી એમા સાધાર્મિક વાત્સલ્યનો મોટો દ્રોહ

શ્રાવક વેપારીઓ પોતાના ધધામા પહેલું સ્થાન શ્રાવકશ્રાવિકા
ઓને જ આપે જે તે ધધા માટે યોગ્ય ન દેખાય તો યોગ્ય બનાવે
પણ પહેલી પમંગી એની કરે આમ કરવામા કાંઈ ખોટ જાય તો
વિચારક શ્રાવકો સહી લે તે એમનો ધર્મ છે આણુ સાધાર્મિક વાત્સલ્ય
ન કરતા જે લોકો માત્ર સુખ કાઢવાના આડખરમા લાખો રુપિયાનું
ખણી કરે છે, જમણોમા દ્યનો હોમ કરે છે તે બધું સાધાર્મિક
વાત્સલ્ય નથી પણ નયો સાધાર્મિક વિધાત છે

કોઈ એમ માનવું હોય કે એવા સુધ કાઢવાથી તીર્થંકરગોત્ર
બધાય છે તો તેણે સમજી લેવું નોંધ એ કે આજના જેવા મધ કાળીને
કોઈએ તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું હોય તેવું જાણના પાના ઉપર જડવું નથી
આચાર્ય હેમચંદ્ર પોતાના યોગચાળના તૃતીય પ્રકાશમા શ્રાવકશ્રેત્ર
વિષે લખતા જણાવે છે કે જે શ્રાવકો વ્યાપારગતિક કાગળો કે ઇતર
કારણે દેરાન ચયેના હોય તેઓનો અંપતિવાળા શ્રાવકો ઉદ્ધાર કરવો
કોઈ કારણે શ્રાવકને દેવાળા કાઢવાનો વખત આવી જતો નોંધ તેની
પ્રતિક્ષા માયવત્રા ખીજા શ્રાવકોએ પ્રયત્ન કરવો નોંધ એ અને વેપારના
પાઠ પડેના શ્રાવકને ફરીથી અમન બુધિકા ઉપર લાવી દેવો નોંધ એ
તેઓની વિદ્યારૂઢિ માટે વિદ્યાશાળા વગેરેની યોજના કરી આપવી
અને પ્રમાણી તેમને જસાવવા તથા ધર્મ-કર્તવ્યમા તેઓ સ્થિર
રહે તેવી યોજના કરી આપવી

આજે આપણે નોંધ એ છીએ કે કેટલાય શ્રાવકો પોતાના ધધામા
પાઠ પડી ગયા છે કેટલાયની પ્રતિક્ષા બૂઝાઈ ગઈ છે આણુ નિતા

જીભ મપત્તિવાળા આવકાને એમને ધનાદિકથી આશ્વામન દેવાનું
 જો જ સૂઝે છે અરે । છપાને લઈને એક આવક જીભ વેપારી
 વડેને દેરાન કરવા ચૂકતો નથી જ્યામુધી આવકવર્ગમા એક
 જાનું દુખ જાણવાની ધમશ અને તેને દૂર કરવાની વૃત્તિ નહિ
 જો ત્યા સુની સધ, યાના, પ્રતિષ્ઠા, જમણ વગેરેના ખર્ચો તો
 કિમિ ધી દોમ્યા જેવા વિફળ છે

એ- ખે વખતથી સમજી રહ્યો કે થોડા વખત પહેલાના જ
 પાણી ભાઈઓ દેવા ઉતાર હતા અને ખગ માધર્મિક વાત્સલ્યને કેટલે
 નેશો ઓગળનારા હતા ? માલજુ છે કે દી'હીમા આવકો ઝાઝી
 ખ્યામા હતા દી'હી વેપારનું મયક હતું એટલે ત્યાં આજીવિકા મેળવવા
 જે અનેક આવકો આ પે જતા અને કામ ક્યે જતા આવનાર આવક
 જે ત્યાના આવકમજી એવું ઠગવેલ હતું કે જ્યા મુધી તે આવનાર
 મનર ન થાય ત્યા મુધી એક એક દિવસને વારે દરેક આનકને ત્યા
 જે નિમજણથી જમવા જતું અને ગતિવાળો આવક તેને જમ્યા
 હી કા' ગોકડ નાણુ આપે તે પેનાએ લઈ તેવું આ વ્યવસ્થાથી ત્યા
 દનાય આનકો ધધા ઉપર ચડી નીતિશુદ્ધ આજીવિકા પ્રાપ્ત
 ગતા ધર્મ ગયા

અત્યારે તો મુનર્ષ, ઠગચી, કલકતા, અમદાવાદ જ્યા મંદિરો
 પણ મોનાના ઠગરો અમર છે ત્યા એ મંદિરોના પૂજક આવકોનો
 માએ જ કોઈ ભાવ પૂર્ણ હતો

ખીજ એક વાત આવકોની નીતિની છાપ માટે મમજવા જેવી
 આવક કહેવાયો એટલે જોતું જોતે જ નહિ, જોડી સાક્ષી આપે
 મંદિ, અને ચોરી તો કરે જ જાનો ?

ભર્યમા ધર્મગ્યાનમા આવકો નિત્ય પ્રતિક્રમણ કરવા બેગા
 ન્યારે તેઓ સામયિક લેના જેમે ત્યાજે તેઓ પોતાના કપડા
 નો બ લે પણ ધરેણા સુદા કપડા માવે જ ઉતારી નાખે એક
 આવકનું એક ધરેણું ત્યાથી ઉપડી ગયું તેજે વિચાર્યું કે અડો પ્રતિ

કમલ કરતા આવનારો એક પણ આ જાતની પ્રવૃત્તિ
એથી તેણે મનોવ પકડ્યો, અને ધારી લીધું કે દયા
દાઈ માધર્મિક ભાઈએ આ પ્રવૃત્તિ કરી હશે ઉચ્ચાર
વાતને ત્યાજ દાખી દીધી અને એ વાતને પોતાની
જ ન દીધી બેચાર દિવસ થયા કે તે ઘરેણું પાછું તે ને દેખા
આવી પડેયું તેને મળ્યું ન્યાસુધી આવી ધીમ અને
સખ જેવું સાધર્મિક વાતમત્ય આપણે નહિ જાઠરીએ ત્યાજ
દેવનો વિદાય થયાને નથી

ધીમ ધીમ કે પચ્ચીમ પચ્ચીમ વર્ષના જુવાન નેહા
આદરો કરીને આજે મ. વગરને ધૂમે તે નેહને રોનું
ખને રાખીને પૂજા કરનારા આવકોનું ટુવાડું પણ દેરકડું નહીં
આવક ભાઈઓ આવો મહેદ જુગાર રમી રહ્યા છે છતાં તે
કરવામાં આવે છે એથી આવકદેવની ખીજ વર્ષ અધીમની મો
માયાજોડાની ખમર નથી પણ મેં સામળ્યુ છે કે
વાળા સકાને આગલ વિનાનો ધધા સમજે છે અનખા
કોડી મમડી કે જાડપાન છેવતા નથી પણ માણસોનો સરો
દયાર, જાણ છે તેમા તે દયાગુઓને હિંસા ન લાગતી હોય તે
જેવું છે ખરું.

કેતા લારે ખ થાય છે પણ જેવું પડે છે કે સોજો
આદનાનાગો વિશ્વાસ ન કરતા નથી આ કરતા આવકદેવની
કઈ અનગતિ હોઈ શકે.

‘રામચક્ર મહારાજ કહે છે’ એમ જગડા પાડતા સક
પાટ ઉપરથી ગર્જના કરી બાથાવે છે કે નવકારનો મણકો
ભૂખ્યો નજ મરે પણ નવકાર મણીમણીને જેતા આમળા
ગરા કે ને દોડ સકાર્થ ગયા છે એવા સખ્યાખધ ભાઈઓ
બહેનો કુખમા મમડે છે તેવું શું ? પણ હું જુઓ કદાચ
પોતાની બધી સમપડો સચવાતી નેહને એમ કહેતા હોય તો
કારણ કે અધિમાઓ લોઈ લૂગીને પણ તેમને આપવા ચૂકતી

છોકરે રીમાતુ હોય તે સજ છે, પણ મહાજનની
મા ધ્વજ જવું જ નહોતો જગત વિષયાતર થઈ ગયું પણ
દુર્દશાનો ચિતાર આપવા આ બધું કહેવું જ પડે છે
કળવણીના ક્ષેત્રમાં આપણે કેટલા પછાત છીએ તે નેને લગતા
આ ઉપગ્રીમાં કોઈ અમછ શકે છે વેપારી હોવાને લીધે
[હિંદુ] અમગ્નિ આપણે ગ્રેજનવીએ છીએ પણ જેનાથી
કે અને માનસિક વિકાસ થાય આખું જીવન નીતિથીજ પમાર
ધધા ઉલોગથી ગાંધી અને સમાજને મદદ થાય, જગનમાં
કાર આપણે કાચ પમારી શખાએ એવી આપણી લાગવમ વધે
કારની કેળવણીમાં આપણે તદ્દન પછાત છીએ આપણું ધાર્મિક
પણ તદ્દન છીજી જ છે અત્યારે જે ધાર્મિક નાનની સાગાઓ
છે તેમાં મોટે ભાગે વિદ્યાર્થીઓ કેળવાય છે તો ભાગ્યેજ, પણ
મેલ બો ઉપવાસ કરતા તો જરૂર થઈ જાય છે, પછી બચેને
પી ખરા નાસ્તિકજ રાય આ હું મારી જપના નથી કહી રહ્યો
તમે શુરકુલો અને બોડો ગોના રીપોર્ટો અને જાહેરખબરોમાં
પે તો તેમાં વખતુ હરો કે અર્દોના વિદ્યાર્થીઓ આયખિન કરે
પારતિ પૂજા કરે છે, લીલી વનરપતિ ખાતા નથી ઉતું પાણી
છે, વગેરે વગેરે એ રીપોર્ટો ઉપગ્રી આ ચિત્રાવ કેળવણીના
આપણે નાથેન વિકાસની વધારે ખમગ પડતી નથી

એક શુરકુલના ગૃહપતિ સાથે મારે વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસ આવત
પ્રમગે વાતચીત થયેલી તેમાં મેં એમ કહેલું કે વિદ્યાર્થીઓના
મધ્ય ધમશાસ્ત્ર મારે છે જે તેમના એક અમય કમી કરી તે સમ-
વિદ્યાર્થીઓને પ્રાકૃત ભાષા શીખવવી, જેથી તેમને મૂળ અમજ-
મદદ થાય પણ ધર્મનિષ્ઠ ગૃહપતિજીને પ્રાકૃત ભાષાનો અભ્યાસ
ધાર્મિક અભ્યાસજ છે એ વાત ગળે ન ગતરી તે નજ ઉતરી
દતા આપણી કેળવણીની છે ।

આમ જતા હજી કાંઈ મોકુ થયું નથી જે આપણા આગેવાનો

ક્રમણ કરવા આવનારો એક પણ આ જાતની પ્રવૃત્તિ કરે એવો નથી
એથી તેણે સંતોષ પકડ્યો અને ધારી લીધું કે કદાચ દુ ખમા પડે
કોઈ સાધર્મિક ભાઈએ આ પ્રવૃત્તિ કરી હશે ઉચ્ચાર કર્યા વિના
વાતને ત્યા જ દાખી દીધી અને એ વાતને પોતાનાથી અગ્રગણ્ય
જ ન દીધી એચાર દિવસ ચલા કે તે ઘરેણ પાછું તે ને તે જ રચાં
આવી પડેલુ તેને મળ્યુ જ્યાસુધી આવી ધીરજ અને દીલી
સખ જેવું માધર્મિક વાતમલ્ય આપણે નહિ ગોઠવીએ ત્યા સુધી આવા
ક્ષેત્રનો વિકાસ થવાનો નથી

વીમ વીમ ૨ પચ્ચીમ પચ્ચીસ વર્ષના જુવાન જોદાઓ કપાળે
આસો કરીને આજે મદા બજારે ધૂમે છે તે જોઈને સોનાની જોડા
ખને ગમીને પૂજા ઝરનારા આવકોનું ડુંવાડું પણ ફરકતું નથી જ્યા
આવડ ભાઈઓ આવો મફત જુમાર રમી રહ્યા છે છતાં તેની ઉપેક્ષા
કગવામાં આવે છે એથી આનંદક્ષેત્રની ખીજા ઈર્ષ અધીગતિ કહેવાય

સાચાખોટાની ખમર નથી પણ મેં સાંભળ્યું છે કે દેશવિદતી
વાળા મદાને આગલ વિનાનો ધધો સમજે છે અવનતા, સંકેત
કોડી મોડી કે ગાડપાન છેલ્લતા નથી પણ માણ્યોનો સખનો સ
કચરાઈ જન છે તેમા તે ઘ્યાણુઓને હિંમા ન લાગતી હોય તે જન
જેવું છે ખરું !

કહેતા જાર દુ ખ થાય છે પણ કહેવું પડે છે કે લોકો પીત
આ નાનાગાનો વિશ્રામ જ કરતા નથી આ કગતા આવકક્ષેત્રની ખી
કર્વ અનાતિ હોઈ શકે ?

" તાજમાર મારાજ કહે છે " એમ બગડા પાડતા સાડા
પાટ ઉપ થી ગળતા રી જણાવે છે " કે નવકાગનો મણનાર જો
જૂખ્યો નજ મર " પણ નવકા ગળીગળીને જેના આગળા ધમ
ગયા છે, તે હોઝ મુમાઈ ગયા એવા સખ્યાનધ ભાઈએ
ખેનો દુ ખમા મગડે છે તેનું શું ? પણ હું જુલ્યો કદાચ તે
પોતાની જાંઘી અગવડો સચવાતી જોઈને એમ કહેતા હોય તે ખરું
કેવડ કે અવિકાઓ ભોઈ લૂંછીને પણ તેમને આપવા ચૂકતી ન

વેન છોકરે રીંગાણું હોય તે સહ છે, પણ મહાજનની
વર્ણીમા દૂધ જવુ જ નોડીએ. જગત વિષયાતર થઈ ગયુ પણ
પણી દુર્દશાનો ચિતાર આપવા આ બધું દેવુ જ પડે છે

કેળવણીના ક્ષેત્રમા આપણે કેટલા પછાત છીએ તે નેને લગતા
કડાઓ ઉપરથી મેં કોઈ અમછ શરૂ છે વેધારી હોવાને લીધે
તમા દ્વાર કે અધૂરજાન આપણે મેળવરીએ છીએ પણ જેનાથી
રીઝિક અને માનસિક વિકાસ થાય, આખુ જીવન નીતિથીજ પમા
ય, ધર્મા ઉદ્યોગથી ગાંધી અને મમાજને મ દ થાય, જગતમા
રે કાર આપણે હાય પમારી રાખીએ એરી આપણી લાગવગ વધે
અકાળની કેળવણીમા આપણે તદન પછાત છીએ આપણુ ધાર્મિક
જ્ઞાન પણ તદન ઝીડી જ છે આપણે જે ધાર્મિક જ્ઞાનની શાળાઓ
કરે છે તેમા મોઢે ભાગે વિદ્યાર્થીઓ ઝળચાય છે તો ભાગ્યેજ, પણ
આયર્મિન આ ઉપવાસ કરતા તો જરૂર થઈ જાય છે, પડી ભરેને
ચેતથી ખરા નાસ્તિકજ હોય આ હું મારી વપના નથી કહી ગયો
પણ તમે ચુરુકો અને બોર્ડા ગોના રીપોટો અને જલ્દેરખનરોમા
વાચગો તો તેમા લખ્યુ દો કે અહોના વિદ્યાર્થીઓ આયર્મિન કરે
છે, આગતિ પૂજા કરે છે, લીની વનસ્પતિ ખાતા નથી હિનું પાણી
પીએ છે, વગેરે વગેરે એ રીપોર્ટો ઉપરથી આ મિત્રા કેળવણીના
ક્ષેત્રમા આપણે ગાંધેન વિમગ્નની વધારે ખમગ પડતી નથી

એક રુમકુનના શૃદ્ધપતિ સાથે મારે વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસ બાબત
એક પ્રમત્રે વાતચીત થયેલી તેમા મેં એમ કહ્યું કે વિદ્યાર્થીઓના
મે સમય ધમલાઅ નાંદે છે જે તેમાનો એક સમય કમી કરી તે સમ-
યમા વિદ્યાર્થીઓને પ્રાકૃત ભાષા શીખવવી, જેથી તેમને મૂળ અમજ-
વાનાં મત્ત થાય પણ અર્થનિહ શૃદ્ધપતિજને પ્રાકૃત ભાષાનો અભ્યાસ
પણુ ધાર્મિક અભ્યાસજ છે એ વાત નબે ન ઉતરી તે નજ ઉતરી
મા દશા આપણી કેળવણીની છે

જાન જતા દશુ કાઈ મોડુ થયુ નથી જે આપણા આગેવાનો

સાધર્મિક વાતસત્યનુ ખરે સ્વરૂપ સમજી શ્રાવક શ્રાવિકાના બધા અંગોને
વિકાસ કરવા ત્વગશીલ બને તો તેમા કાંઈ અશક્ય જેવું નથી.

એક વાત માટે અહીં સ્પષ્ટ કરી દેની જોઈએ કે માન ક્ષેત્રે
માના આ બેજ ક્ષેત્રો ઉપર બાબના ક્ષેત્રો અવગણેલા છે એવું
જેઓ આ બે ક્ષેત્રો ઉપરજ બધી મજ્જિ ખરચીને તેમનો વિકાસ
કરવા પ્રયત્ન કરે તેઓજ બાકીના પાંચને ટકાવી શકે એમ છે
એમ ન ગના જેઓ નીચકર ચવાના લોકો કે સ્વર્ગની વાતચીત
બીજા ક્ષેત્રોની ધમાવમા પડે છે તેઓ જાણના મૂળને પાણી નહિ પાનાર
અને તેના પત્ર પુષ્પ અને ફળની દૃષ્ટિ ચાહનાર માણી જેવા મુરખ
છે તેમા શકે નથી

આ પગી માધુ અને સાધ્વીના ક્ષેત્રો આવે છે શ્રાવક અને
શ્રાવિકાનો વિષમ થયો હશે તોજ આ બે ક્ષેત્રો
સાધ્વી પોતાનો વિકાસ સાધી શકશે, નહિતર તેઓ
વેશપત્રો ક્યાં મિલાય બીજી કાંઈ કરી શકે

એમ નથી

આપણા આ બન્ને ક્ષેત્રો અત્યારે અત્યંત દયાપાત્ર સ્થિતિમા
છે કેની બધી માધ્વીઓ અધરજ્ઞાન નિનાની છે તે વસ્તુ હીરાચક્ર
ખાઈ કમનભાઈ કે તેમના ભાઈ બાપાભાઈ બરાબર સમજે છે

આ જમાનામા અક્ષરજ્ઞાન વિનાની બધી માન વેશપત્રો
ધીજ કાંઈની ચુસ્તી ચનાનો હક્ક રાખે તે કેટલું બધું જોખમભર્યું
છે ? જેટલી સાધ્વીઓ અત્યારે આપણી પાસે છે તેમને બધીને ઘેર
પાગી મોકલવાનું હું નથી કહેતો પણ તેઓએ જે શ્રદ્ધાથી ધર
છોડ્યું છે તે શ્રદ્ધાથીજ જગતમા મરાબર ટીકે એમા આપણી શોભા
છે તેના બેજ સ્થાવર છે એક ગ્રાન અને બીજી ક્રિયા ગ્રાનનો અર્થ
પાઠશાળિયુ જ્ઞાન કોઈ ન સમજે અને ક્રિયાનો અર્થ બુગડા પતટાવવા
એટલોજ કોઈ ન સમજે જ્ઞાન એટલે અક્ષરજ્ઞાન થી માંડીને જે ભાષામા
શસ્ત્ર લખાયાં છે તે ભાષા સુધીનું જ્ઞાન, અને હિન્દી કે ગુજરાતીમા

સાધ્વીઓ માટે પણ વ્યાયામની યોજના થવી જોઈએ તદુપરાંત શ્રમના કાર્ય તરીકે કાતવા વણવાનું મૂકવું જોઈએ. કાતવાનું સાધ્વીને વાઉકાય મરવાના ડરથી કોઈ ડરતા નહિ કાતનારા કરતા નહિ કાતનારા વધારે વાઉકાય મારે છે, એ તો વધારે વિચારશે. તો તમને જ જણાઈ આવશે સાધ્વીની એવી કઈ ક્રિયા છે જેમા વાઉકાય નથી મરતો કપડા પહેરવા બિહા સાવધી પાતંગ રમવા કપડા સીવવા, બોલવું, મંદિરે જવું કપડાં ધોવા કપડાને સાણુ લગાડવો, પડિલેલું કરવું, પ્રતિક્રમણ કરવું એ બધી ક્રિયાઓમા કયાય વાઉકાય બચતો હોય એવું કોઈ સાબીત કરી આપે તો હું મારો વિચાર જરૂર ફેરવી શકું.

શરીર છે ત્યાં સુધી હિંમત તો અવશ્ય થવાની એટલે હિંમત થવાની બીકે પોતાના ચિનમા રહેલી વાસનાઓ અને વિકારોનો નાશ કરવા પણ પ્રયત્ન ન કરવો અને એટલી માફક અક્રિય બેસી રહેવું એના જેવું બીજું મોટું પાતક નથી વાસનાઓ અને વિકારોનો નાશ શરીર અને મનની શુદ્ધિ વાટે કરી શકાય છે. શરીરશુદ્ધિ એટલે શરીર અને ઇન્દ્રિયોને બધો સમય પ્રવૃત્તિમા રાખી નિગૃહિત કરી સમયમા આણુવા અને મનશુદ્ધિ એટલે મનમા સરલતા, ઉદારતા, વિશાળતા વગેરે ગુણો સ્થાપી તેના મગ દૂર કરવા.

ભગવાને કહ્યું છે કે શરીરના વર્ણ, રૂપ ગુણ, ગંધ, અધિક અધિક દિપ્તિવાળા થાય તે માટે સાધુ આહાર ન કરે પણ સમયની નિર્વાક માટે જ તેણે પરિમિત અને શરીરને વિકસાવે નહિ તેવો આહાર લેવો. ભોજન જ પાપનું મૂળ છે છતાં ભગવાને ઉપરના કારણથી નિર્ધર્યોને તેની અનુમતિ આપી એ જ ઉદ્દેશથી શ્રમવાળા શારીરિક પ્રવૃત્તિ યોજવામા આવે તો પાપના બંધનો સંભવ જ નથી.

ભગવાને જ એ વાત આ પ્રમાણે કહેલી કે જો શ્રમણ કે શ્રમણી યતનાથી ખામ યતનાથી બોલ, યતનાથી સૂવે અને યતનાથી રહે તેને પાપક્રમનો બંધ થતો નથી.

આ દૃષ્ટિને લક્ષમા રાખીને જ આપણે તે પવિત્ર સાધ્વીઓને

શારીરિક શ્રમની યોજના કરીએ તો તેમા કશું જોડું નથી એટલું જ
પણ હાથવાનના આદેશ પ્રમાણે જ એ છે

તેમને માટે ઉપાશ્રયોમા ખામ વ્યાયામની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ
સાધીઓને વાચના લખતા આવડે એવું જ્ઞાન તો ફરજિયાત
પણ જોઈએ અને દરેકના ઉચ્ચારો વધારે શુદ્ધ બને તે તરફ
માલ રાખવો જોઈએ કાગળ કે ઉચ્ચારશુદ્ધિ વિના અર્થ સમજતો
થી અને તે વિના થતી ક્રિયા જડ ક્રિયા જેવી છે

શ્રીઓના રોગોના ઉપચાર નું અને તેની માવજતનું જ્ઞાન પ્રત્યેક
સાધી નીરોગી ગહે તે માટે આપણે જોઈએ

અક્ષરો સુધારવા માટે દરેક સાધીઓને લેખનકળાનો અભ્યાસ
રાખવો જોઈએ અને સારું અને કીર્ણું કાતી શકે તે માટે કાંતવાની
કળા પણ શીખવવી જોઈએ જ્ઞાન તેઓને ઝેટિયો અનુકૂળ ન દેખાતો
રોગ તો ફરજીની પેઠે તેઓ તકલી જરૂર રાખી શકશે આ
કળાથી તેઓ જેવા છત્રે તેવા કીણા નિર્દોષ કપડાં પહેરી શકશે
આ ઉપરાંત ખીણ ઉપયોગી જ્ઞાનો તેમને શીખવાય તે ઇષ્ટ છે
પરંતુ આટલું તો બગબર શીખવવું જ જોઈએ

આ વર્ગમાંથી પમાર થયેન સાધીઓમાની કોઈ સાહિત્યના
અભ્યાસ તરફ વળે તો સગવડતા કરી આપની આવશ્યક છે અને
ખીણ ફેટવીકની પામે માત્ર પોથીઓની નકલો કાગલવાની વ્યવસ્થા
કરવી થો ફેટવીક દ્વારા સાધીઓમા અક્ષરજ્ઞાનનો ફેલાવો કરવો
જોઈએ જે સાધીઓ માતાની માવજતનું જ્ઞાન ધરાવતી થઈ હોય
તેઓ સાધીવર્ગમા મૂળ નાખીને પેઠેલા રોગોનો સત્તર નાશ કરો
તે કોને નહિ ગમે ? જે સાધીઓ તકનીનીપ્તિયાત હોય તેઓ દ્વારા
તેમનામા તથા આગ્રહ આવિક્ષા સમાજમા તેનો પ્રચાર થાય તો ધર્મની
અને દેશની આબાદીમા ઘણો વધારો થશે

વ્યાયામ અને કાતણનો સમય તો દરેકને ફરજિયાત હોવો જોઈએ
આખો બધું યોગ્યતા પ્રમાણે વ્યવસ્થિત કરવું જોઈએ આ વ્યવસ્થાથી

હાનમાં અપાસરામાં જોવામાં આવતા કલહટટા, કુચલી કે વખતની
ચતી બરખાદી જોવામાં નહિ આવે કાયદો એ યશ કે સાધીઓ
નીરાગી યશ, કર્તવ્ય પરાયણ બનને અને તેમના કર્તવ્યનું પાલન
સમક્ષ આવતા તેમનો હિત્સાહ અનેકગણો વધી તેમને અધિકારિક
સંયમમાં દૃઢ કરશે તેઓમાં અનાચાર કે અનારોગ્યના નિવારણ
નહિ રહે અને જ્યાં જોગો ત્યાં સાધ્વીશરીરમાં ચૈતન્ય જિજ્ઞાસુદેખાઈ
આમ થવાથી આપણો સ્ત્રીસમાજ ત્વરિત પ્રતિધી ઢળવાશે, ઉદ્ભવ
અનશે, અને વહેમ વિનાના ધર્મમાં વધુ દુઃખ બનશે

કાતવાનું એટલા માટે કહેવું પડે છે કે અત્યારે જે રીતે તેજ
વસ્ત્ર મેળવે છે તે રીત માવજ છે, મંયમની ધાતક છે અને ભગવા
નની આજ્ઞા વિરુદ્ધ છે આ કરતા તેઓ જે કાતીને વસ્ત્ર મેળવે તે
રીત ગોચરીની જેટલે કે પડિતેદણીની જેટલે નિર્દોષ છે અને મંયમની
વધાઈ પોષક છે આમાં પ્રશ્ન એ છે કે તેઓ કે કયાથી મેળવશે પણ
તેનું નિરાકરણ આપણી પાસે છે, અને તે એ છે કે તેમને ગોચરી આપ
નારાઓ તેમને વજ્ર પૂગવું કે આપે તેમાં કશો બાધ કોઈ રીતે દેખાતો
નથી કેટલેક ઠેકાણે કાનમાં નાખવા આવકા પાસેથી કે લેવામાં આવે
જ છે તેજ રીતે કપડાં માટે કે જેમ પાતળાં માટે રંગ રોગાન વહો
વામાં આવે છે તેમ વહોરવામાં આવે તો શું વાધો છે ?

પાત એક જ ■ કે મંયમવર્મની વૃદ્ધિ અને પોષણ માટે
સપ્તમીઓએ શ્રમ કરવો જોઈએ ચતનાથી ચતો શ્રમ કમનધનો હોય
નથી એવું ભગવાને મોટા ધોષથી કહેલું છે

રત્નેકરપુ ધાર્મિક ઉપકરણ છે માટે તેની દશીઓ વધુવામાં
કોઈ સાધ્વી કમબધ માનતી નથી પાતરા ધાર્મિક ઉપકરણો છે
માટે કોઈ સાધ્વી તેને રગવામાં કમબધ માનતી નથી, કપડા ધોઈને
સ્વચ્છ રાખવામાં ધમતી શોભા ■ માટે કોઈ માધ્વી તે પ્રવૃત્તિને
કર્મનધન માનતી નથી એજ પ્રમાણે વસ્ત્ર પણ ધાર્મિક ઉપકરણ
હોવાથી તેને માટે ચતનાથી એકામ વિત્તે કાતવામાં કોઈ સાધ્વી કર્મ
જીવ માને એવું માન્યામાં આવતું નથી

ઠાઈ કહેને કે ત્યારે તો એમ પણ કહેવું જોઈએ કે માધ્વી-
 માએ ઘસોઈ કરીને જન્મવું જોઈએ તે ઠીક નથી કારણકે ઘસોઈ
 ગવામા તો હજી કાચનો આડબ માવમ પડે છે પણ કાતવામા તો
 સમવાનની સ્તુતિ કરતાં જે આરભ લાગે છે એથી વધારે આરભ
 દેખાતો નથી માટે સયમનતી સાધ્વીઓ માટે કાતવાની પ્રવૃત્તિ રોખા-
 રૂપ છે અને વિશ્રામ છે કે પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓમા મયમની માત્રા
 વધારે છે માટે તેઓ યોગ્ય શારીરિક પ્રવૃત્તિ કરવામા, મન અને
 હૃદયોને રાકીને સયમ કળવવામા પાળી પાળી નહિ જ કરે

આ કામમા જો કે અપવાદ પણ છે, અને તે એ કે જે સાધ્વીઓ
 વૃદ્ધ છે અને અશક્ત છે તેમને ઉપગ્રન્થ કામો ન ચીધી શકાય તેમની
 તો આપણે પણ મદદલાવ અને આત્મપૂરક સેવા કરી જોઈએ
 તેમની પાસેથી તો માત્ર માગના પાસ ફેગ્યા સિવાય બીજા ઠાઈ
 પણ પ્રકારના શ્રમની આશા રાખી શકાય જ નહિ

આપણા અપાશ્રયોના, શુરુકુલ કે બોડિંગોના મકાનો દેખાવમા
 તો લગ્ન અને મોહક જથ્થાપ છે પણ જ્યારે તેના આત્માઓમા
 આવી ભજ્યતા અને મોહકતા આવશે ત્યારે જ આપણા ધર્મધ્વજ
 ડાંચે ફરજો. અત્યારે તો તે નીચે પડેલા છે

જે હખીન સાધ્વીઓ માટે કહી છે તે હકીકત સાબુઓને પણ
 જગનર બધાએમતી છે, એટલે સાધુઓ માટે

માધુ મનુ ઉપર બનાવેલી યોજના જ્યાર અમલમા
 આવશે ત્યારે જ તેમના અને આપણા બન્નેના

વિમમના ગણેશ મંડાળે અત્યારે માધુઓમા પરસ્પર જે છર્ષા, ક્વહ
 અને નોશન જથ્થાપ છે તે બંધા ઉપરની યોજનાથી નાશુ થઈ જશે
 તેમજ તેમની અમંચમની પ્રવૃત્તિ અને અનાચારો પણ શારીરિક
 શ્રમની પ્રવૃત્તિથી તદ્દન અટકી જશે. તેમના અભ્યાસની વૃદ્ધિથી તેમનું
 મિષ્ટાન્નિમાન ગઈ જશે અને ગ્વાધ્વાય વધવાથી મયમ વધારે
 રીપશે. અત્યારે તો સાધુ જેમ મનમા આવે તેમ વર્તે છે આચાર્ય

યવાનું મન થયું કે તુલ્ય આચાર્ય થાય છે અચકાર યવાનું મન થયું
તો શ્રાવકો પાસે યાનની પૂજાને બહાને પૈસા પડાવી પડિતોદાશ
પુસ્તકો લખાવી પોતાને નામે છપાવે છે પણ તે ત્રયે કેવા ? જે ત્રયે
આજના સમાજને કે આજના દેશકાળને જરાય ઉપયોગી નથી એવા દીક
મા આવે છે દા. ત. આચાર્ય હેમચંદ્રનુ વ્યાકરણ અબ્માસી માટે ઘણું
સુંદર અને સરસ છે આમ છતાંય તેને જ બરાબર શુદ્ધિપૂર્વક છપાવવાનું
દૂર રાખી તેના સૂત્રોને ઉલટા સુવટા જોડવી કહેવાતા બે ત્રણ આચાર્ય
ચોંએ વ્યાકરણ સાથે પોતાનું નામ જોડી તેમને છપાવવામાં જોતોના
પૈસાનું પાણી ક્યું છે આમા યાનની પૂજા નથી પણ યાનની આજ્ઞા
તવા છે, એટલું જ નહિ પણ આચાર્ય દેમચંદ્રનો ચોકખો દ્રોહ છે

જો તેમણે વ્યાકરણના મિદ્ધતિમા કાંઈ નવું ઉમેર્યું હોત કે
પડિતો પાસે નવી શોધ કરાવી હોત તો પૈસા લેજે જ હતા પણ
પોતાના કે પોતાના શુભા શામન મંત્રાટ, તપોમન્ડાલકાર નિમણિ,
સુગ્રિયક ચૂડામણિ, સવતત્ર સ્વતત્ર, કવિકુન્દિકીરીટ વ્યાખ્યાન વાચરપતિ
આવા આવા ખોટા બહુમા માટે જ સમાજના પૈમાનું પાણી થાય
તે કેમ ખમી શકાય ?

બેદની વાત તો એ જ છે કે અત્યારસુધી હેમચંદ્રનુ બૃહદ્
વ્યાકરણ તુલનાત્મક પદ્ધતિથી શોધાઈ બહાર પડ્યું જ નથી ત્યારે
વિદ્યમાન આચાર્યોના અનેક વ્યાકરણો અસ્ત-ચસ્ત રીતે બહાર પડી
ચૂક્યા છે એ આચાર્યને કોઈ પૈસા આપનાર ગૃહસ્થ પૂછે છે કે
મહારાજ આ વ્યાકરણને કેટલા વિદ્યાર્થી લખ્યા ? તો તે ગૃહસ્થને
પોતાના અર્થેના પૈમાન્ય પરિણામની ખગર પડી જરો વર્તમાન મુનિ
અને આચાર્યોને ઉપર્યુક્ત સ્વઠઠ પ્રવૃત્તિ ગેરકવા માટે સાધનીઓની પેઠે
શાગીરિક શ્રમવાળી પ્રવૃત્તિ અને અભ્યાસ વધારવાની અત્યંત
આવશ્યકતા ■

આ ઉપરાંત સાધુઓમાની દૈટલીક વિશેષ વ્યક્તિઓએ કાનડી

મવયાતમ, તામિવ, તેલચુ, નેપાલી વગેરે હિંદુસ્તાનની પ્રાતિક લાવાઓ સારી રીતે શીખી લેવી જોઈએ અને તે શીખીને તે તે પ્રાતમા જઈને તેઓ ભગવાન મહાવીરનો આદેશ ફેલાવે તે ધર્મ અને સંયમની વૃદ્ધિની દૃષ્ટિએ ખાસ ધ્યાનવાળું છે

ફેટલાક સાધુઓનું વક્તવ્ય ખીલે એ માટે આવશ્યક ફળવણી આપવી જોઈએ અને બીજાઓ આખ્યાનકળામા નિપુણ થવા જોઈએ

સાધુ સાધ્વી આપણા દેશને ખૂણે પકેલા જીન રાખીપરજ, મતાલ, વગેરે તેમજ બીજી રાત્રી પ્રજામા જઈને તેનીજ લાવામા આખ્યાનો કરે, કથાઓ કરે, અને તેમ કરીને કરુણામય 'ભગવાને કહેલી અર્હિ-સાનો પ્રચાર કરે એથી બીજી વધુ સારુ શું હોઈ શકે ?

સાધ્વીઓ પેઠે સાધુઓ પણ કેટલાય અક્ષરજ્ઞાન વિનાના છે અને સ્પષ્ટ શુદ્ધ ઉચ્ચારવાળા તે ધણા થોડાજ છે તેમનામા પણ રાગો ઝાઝા નથી વળી તેમને લલિયાઓ પામે પુસ્તકો લખાવીને પણ પાપરૂપ આરભ કરાવેલા પડે છે આ બધુ મટાકવા માટે તેઓ અક્ષરજ્ઞાનવાળા યર્ષ આપણા વર્ગમા અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રચાર કરે, જૂનાં આચારો પેઠે પુસ્તકો લખવાની પ્રવૃત્તિ આદરે, જૂના લખાવના પુસ્તકો શુદ્ધ લખવા મકંઠ કરે, આરોગ્યનુ યાન લઈ પોતાના વર્ગમા આરોગ્યનો પ્રચાર કરી નરુ અને લોટીવાળા દનાઓ શ્રાવકો અને સાધુઓને પીતા અટકાવે, શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે વિવિધ લાવાની તાલીમ લઈ સરસ આખ્યાનો દ્વારા ધર્મનો સર્વત્ર પ્રચાર કરે અને દયાના પોષક રજોહરણની જેમ દયાની પોષક તટ્લી ખાસે રાખીને પોતાને જોઈએ તેવા વસ્ત્રો નીપજાવે અને જો વસ્ત્રો ન ઉપજાવવા હોય તે તેઓ અચેલક યર્ષને વનમા ચાલ્યા જાય

સાધુ અને સાધ્વીની શરીરશુદ્ધિ માટે ખાસ પરિવર્તનની અપેક્ષા છે શરીરશુદ્ધિ તેમના શરીરની શૈભા માટે નથી કરાવવી, પણ સમાજની ગદગી ઝાલવી કરવા, પોતાના શીતને વ્યવસ્થિત રાખવા કરવાની છે

શ્રાવકો અને જાળકો રાત્રે મુનિરાજોની વૈવાવચ્ચ કરવા પધારે છે તે તુ તમા બધ ચતુ જોઇએ એ પગચાળીના પરિણામો ધણા અનિષ્ટ આવ્યા છે અને સાધુની એ ભક્તિ તેમના મયમ અને શ્રાવકના ચારિત્રની લજ્જા બની છે

સાધ્વીઓ માટે પણ ચાવી જ જરા વધારે મર્યાદાવળી વમતી હોવી જોઇએ અત્યારે તો માધુ ઉપર અને સાધ્વી નીચે ગહે એવા દેખાવો નજરે આ પા કરે છે એ જૈનસાસનને રોલા આપે એવું નથી વર્તમાન ઉપાસ્યોને નિસાજના કે એવા બીજા કામમા લેવાથી તેની સફળતા છે

આવી જાતની વસતીઓમા રહેવાથી સાધુ સાધ્વી ઉપર જે મેલાપણાનો આક્ષેપ છે તે ટળી જરો એવી વસતીઓમા વાડા નહિ રાખવા પડે અને શહેરના રસ્તા ઉપર જે ગરબી તેમનાથી થાય છે તે અડધી પડશે અને ભગવાને કહેલી પારિજ્ઞાપનિકા સમિતિનું સ્વાભાવિક રીતે પૂરેપૂરું પાલન થઇ જશે

આની વસતીઓમા રહેવું સાધુઓને થોડું આકર્ષ લાગશે પણ જો તેઓ તે જાતનો અખતરો કરશે તો તેમા તેમનું અને મંધતું સ્વાસ્થ્ય સમાએલું ■ એવો ખ્યાલ આન્યા વિના નહિ રહે આવી વસતીઓના જ એક ખૂણા પર એક સાદુ એટલે કે તદ્દન ઓછા ખર્ચનાળું અને વાસી શકાય તથા ઉઘાડી શકાય તેવી જાગી વાડી મંદિર હોય તો તે ગામના શિખરબધ મંદિરો કરતા વધારે એવરકર છે આ મગમા તો જે આનુ મંદિર બધાવશે તે જ મંદિર બધાવવાનું ખર્ચ ફગ પ્રાપ્ત કરશે

પાયમુ ક્ષેત્ર જિનાગમ આવે છે જિનાગમના ક્ષેત્ર માટે આપણા સધમાના કાર્ધો આ જમાનાને જિનાગમ અનુકૂળ કરશે પ્રયત્ન કર્યો હોય તેવું જણાતું નથી

જૂના લોકોએ તે તે કાળને યોગ્ય પ્રયત્ન અવસ્થા કરેલા છે પરંપરાથી ચાલતી આવેલી જિનવાણી પુસ્તકોનું થઈ તેના ઉપર નિર્બંધિત, ચૂર્ણિઓ, ભાષ્યો, ટીકાઓ વગેરે લખાયા તેની પણ નકલો લખવાનો પ્રચાર થયે તેના અનેક બહારો અનેક સ્થળે સ્થપાયા જે કે લખનારો એક ધધાદાર વર્ગ હોય, પણ કેટલાક આચાર્યો અને વિદ્વાન સાધુઓ પણ શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ લખીને જ્ઞાનની પૂજા કરતા અત્યારના બહારોમાં એવા કેટલાય પુસ્તકો છે જે અનેક દિગ્વિજયી આચાર્યોએ લખેલા છે ન્યાયવિશારદ મરોવિજય ઉપાધ્યાય પુસ્તકો હાથે લખતા, એ તેમના હસ્તાક્ષરવાળા અનેક પુસ્તકો જેવાથી આપણને માનુષ પડે એવું છે

અત્યાર સુધી આવી આગમની પૂજા કાળને અનુરૂપ હતી પણ હવે આ યુગમાં તેની પૂજા જે રીતે આપણે કરીએ છીએ તે પૂજા નથી પણ તેની આશાતના જ છે જે આપણે એ પૂજામાં સાવધાન રહ્યા હોત તો આપણું સાહિત્ય લડત અને મલિનની પુસ્તકોલયોમાં જે શોભા પામી રહ્યું છે તેવી શોભા આપણા બહારોમાં પામત

જેમ શરીરને સાચવવા આપણે વ્યવસ્થા કરવી પડે છે તેમ પુસ્તકોનું અંતર અને બાહ્ય સાચવવા વ્યવસ્થા ન કરીએ તો આપણે આગમના પૂજક નથી પણ નાશક છીએ આગમની પૂજા રૂપાના ખોટા ઉપર મૂકવાથી થતી નથી પુસ્તકને અરવી ઉવર્ધ ખાતી હોય અને ઉપરથી રેશમી બધન બાધેલું હોય તથા તેની ઉપર ફૂલ વામણે કે રુપિયા પડેલા હોય તે શું તેની પૂજા છે ?

આપણે ત્યાં વર્ષમાં એક જ્ઞાનપચમી આવે છે તે દિવસે થોડાંક પતાસા, પૈસા કે લાડવા ચડાવીને અને દેવવદનાદિની થોડી ક્રિયાઓ કરીને જ્ઞાન પૂજાપમાનું માની વર્ષએ છીએ પણ એ દેવવદનાદિમાં જે જે આગમોનું આપણે સ્મરણ કરીએ છીએ તે આગમોની થી દશા છે તેનો કોઈ ભાષ્યજ્ઞેન વિચાર કરતા હોય તેવું જણાવું નથી

એક વાર ખરે ખપેરે હું જડાર જોવા મચેલો ત્યારે તે વખતે ત્યાં રહેતા એક હૃદયપુષ્ટ આત્માર્થ મારી સાથે આવેલા મે તેમને કહ્યું કે “ તમારા અહીંના નિવાસ દરમ્યાન આ પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર થાય તેવો કંઈ પ્રયત્ન ન કરો ? ” તેમણે તેમના શરીરને ખરાખર જાળે તેવો જ જવાબ આપ્યો. ‘ આવે ખરે ખપેરે અહીં આવેશ કાણ ? આતો તમે અહીં આવ્યા છો એટલે આવ્યો છું વળી અમને દુરસદ પશુ નથી અત્યારે તો સૂચનો વખત છે ” જાગવાન મહાવીરના વારસના મોઢામાં આવે જવાબ શોભે ખરો ?

હું એક બીજા જડારમાં મચેતો પશુ તે પુસ્તકજડારમાં એક કાઠીમા દાણાની જેમ પુસ્તકો ભર્યાં હતાં ત્યાં કામ કરવા મેઠા પછી તરત અર્ધા કનાક પછી મને તાવ આવી ગયો અને એજ દશામાં મે ખરાખર પાંચ છ કનાક કામ કર્યું ત્યાં આપણા જડારોનાં મકાનની આવી દશા છે ત્યાં યાનપૂજાથી દિવસે કામળ કાઠાના હગલા કરીએ તે કયા પ્રકારની યાનપૂજા છે તે સમજાવું નથી

જો આપણે ખરી યાનપૂજા કરવી હોય અને આગમના ક્ષેત્રને સમૃદ્ધ બનાવવું હોય તો નીચે પ્રમાણેની યોજના તમારી સમક્ષ મૂક છું

પહેલી તો જડારવાર એકેએક લખેલાં પુસ્તકોનું વિષયચાર અને કર્તાવાર વર્ગીકરણ કરીને પ્રકાશિત કરવું જોઈએ પછી તેમાના દરેક પુસ્તકને પાકા બાહ્યકિમથી બંધાવવું જોઈએ (લખેલાં પુસ્તકોની બાંધણીનો નમૂનો જોવો હોય તો એમદ પુસ્તક બર્લિનથી મગાવી જોઈ લેવું)

સાધુઓમાંના કેટલાક ભણેલાઓએ અશુદ્ધ પુસ્તકોને શુદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ, અને પછી તેની પ્રતિલિપિઓ ભણેલા સાધુ સાખીઓ પાસે કરાવવી જોઈએ અને કદાચ વધારે પ્રતિલિપિ કરાવવી હોય તો હાલિયાઓ પાસે કરાવવી જોઈએ દરેક લખેલી પ્રતિનિપિ વિદ્વાન સાધુઓએ તપાસી જ જોઈએ કોઈ પણ શોધાયા વગરની

પ્રતિલિપિ ભંડારમાં ન જ રહી શકે જાવા પ્રયાસના અભાવે આપણાં
કેટલાંય પુસ્તકો નષ્ટ થઈ ગયા છે એટલું જ નહિ પણ છેક સૂત્ર
અને ચૂર્ણિઓ જેવાં અગત્યનાં પુસ્તકો એટલા બધા અશુદ્ધ છે કે
જેને મોઢવાનું કામ બહુ દુષ્કર થઈ પડ્યું છે

દરેક છાત્ર પ્રતિની પણ એ રીતે શુદ્ધ પ્રતિલિપિ થતી જોઈએ,
અને ભંડારના માલિકો વરસે વરસે જે તાડપત્રના કટકાઓ ફેંકી દે
છે તે અટકી જવું જોઈએ કોઈ પણ તાડપત્રનો કટકો ફેંકાય તે
પહેનાં વિદ્વાનની સમક્ષ આવવો જ જોઈએ પાટણમાં તાડપત્રના
કકડાનો ભરતો ડબો જોઈને ખરેખર મને તો રડવું જ આવેલું

દરેક ભંડાર ઉપર એક વિદ્વાન અથવા નિયત થવો જોઈએ
આ તો થયું લખેલ પુસ્તકોનું પૂજન પણ તેની સમયોચિત પૂજા
આ પ્રમાણે કરવી જોઈએ

એ પુસ્તકોમાંનાં અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તકોને જ હપાવવા
જોઈએ તમે કહેશો કે અત્યારની બધી સભાઓ અને સમિતિઓ
અથો હપાવે તો છે । પણ એ હપાવવું આ જમાનાને ખિંતકુલ
અનુપયોગી છે

જે પુસ્તક હપાવવું હોય તેની જોડતી મને તેટલી પ્રતો ભેગી
કરવી જોઈએ પત્રી મૂળ શુદ્ધ પાઠને ઉપર રાખી બાકીના અર્થવાળા
ઉપયોગી પાઠોને નીચે મૂકવા જોઈએ પાછળ ગાથા, શબ્દ, અને
ઐતિહાસિક માહિતીના અનુક્રમો, શરૂઆતમાં વિસ્તૃત નિર્ણયાનુક્રમ
અને અંતે લગની બધી બાબતો વાળો મોગ ઉપોદ્દાત, અને જે
પુસ્તક સર્વોપયોગી થઈ શકે એવું હોય તો તેનો ગૂજરાતી સાગ કે
અનુવાદ આટલું તો ઓછામાં ઓછું દરેક પુસ્તકમાં હશે તો જ
આજનો વિદ્યાર્થીજણ તેનો ઉપયોગ કરી શકશે આમ નહિ કરવામાં
આવે તો સાહિત્યનો પ્રચાર થવાનો નથી અને અત્યાર સુધી આમ
નહિ થએલું હોવાથી થયો પણ નથી

આગમોદય સમિતિએ આગમોની પૂજા કરી છે કે આશાતના કરી છે તે કહેવું કઠણ છે તમે તો વેપારીઓ છો તમારામાંના ધણા ઓછા સંસ્કૃત પ્રાકૃત જાણતા હશે તેથી જ તમને એ વસ્તુની સમજણ ન પડે પણ જ્યારે હું એ સમિતિના આગમો જોઉં છું ત્યારે તેમાં મૂળ પાઠ કાઢક હોય દીકામાં તેની પ્રતિક જુદી જ હોય, પાઠોત્તરો તો કયાંય મળે જ નહિ અને વિષયાનુક્રમનું તો નામ જ ન મળે ! એ બધું તો ઠીક પણ કેટલાંક અંગોના નામ પણ ખોટા છપાયા છે તે આગમો મારા કામમાં આપ્યા છે તેથી તે સમિતિનો ઋણી તો છું જ તોપણ એ પદ્ધતિને હું તો પસંદ ન જ કરે મારો આ અણુગમો મેં આનંદમાગરજી મહારાજને જણાવેલો.

આપણાં આગમો એ વેદ જેવા છે તેનાં સંસ્કરણો કાઢવાં હોય તો મંસ્કાર કરનારે પોતાં તેની ભાષા ઉપર કાબૂ મેળવવો જોઈએ તેમાંના વિષય તો તેમને એવો આવડવો જોઈએ કે તે આજના વિજ્ઞાનવર્ગને બરાબર સમજાવી આપે ! આનો અર્થ એવો નથી કે અનુભવગમ્ય વસ્તુને બુદ્ધિગમ્ય કરી દે, પણ બુદ્ધિ ગમ્યને તો તે રીતે જ કરી દેવું જોઈએ અત્યારે કાંઈ કહે કે સાધુઓના પગ ચાંપવાથી બાહુબળ જેટલું બળ મળે છે એમ શાસ્ત્રમાં લખેલું છે તો તે વાત કાંઈ માનવાનું નથી.

જે આગમનું સંસ્કરણ કાઢવું હોય તેની દરેક પ્રાતરમાંથી મૂળ, દીકા નિર્મુક્તિ, બાબ્બ ચૂલ્હિ અને દળાની પ્રતો મેળવવી જોઈએ એ પ્રતો ઉપરથી શુદ્ધ પાઠોનું વર્ગીકરણ કરીને દીકામાં મૂકવી જુગી ન પડતી પ્રતિકો મૂકીને, નીચે જઈ પાઠોત્તરો આપીને અને મૂળના વિષયને અનુસરતી બૌદ્ધ અને વૈદિક ગ્રંથોમાં આવેલી ચર્ચાઓ નીચે ગોઠવીને છપાવવું જોઈએ આમ ચલાવી આગમોના અભ્યસ તરફ જવાનું ધ્યાન ખેંચાશે તદુપરાત જોનધમની સવ-ધર્મસમભાવનો સિદ્ધાંત નોકમાં વ્યાપક બનશે.

અત્યારે તો પાટ ઉપર બેસીને વ્યાખ્યાન આપનાર કોઈ સાધુઓને પૂછીએ કે ભગવાનના અભિષેક વખતના કળશો પચીસ યોજન ઊંચા, બાર યોજન પહોળા, અને એક યોજન લાંબા નાળચા વાળા શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે તો પ્રશ્ન એ ચાલુ છે કે બધા ! સ્નાન-કરનાર અને કરાવનાર કેટકેટલા દૂર બેઠા હશે ? એ કળશમાં પાણી કેટલું માયું હશે ? દેવો રાત્રે અભિષેક કરવા કેમ આવ્યા ? દિવસે કેમ ન આવ્યા ? તેમને કાંઈના ડર હતો તે તો માની શકાય તેવું નથી, કારણ કે દિવસે સમવસરણુમાં તો આવે જ છે ! તો અભિષેક વખતે કેમ ન આવી શકે ? અને જુદિમાન દેવો દ્વારા અભિષેક માટે ૨૫ યોજન ઊંચા એક કરોડ સાઠ લાખ કળશોથી પાણીનો વ્યય થાય એ શું શોભારૂપ છે ? લાખ યોજન ઊંચો મેર અત્યારે કયા સતાર્થ ગયો છે ? આખી પૃથ્વીની અનેકવાર પ્રદક્ષિણા કરનારા અત્યારે હયાત છે પણ એમની કોઈ પણ તે વિષે કાંઈ કહેતો હોય તેવું સંભળાતું નથી ! આવા આવા અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો સાંભળીને મહારાજ ખૂબ જોડે છે અને આવી જ વાતો બ્યારે પુરાણમાં આવે છે ત્યારે તેની નિંદા કરવાનું પણ ચૂકતા નથી.

આવા આવા મુનિરાજો જે વર્ગમાં વસે છે તે વર્ગના હાથે આગમેનો ઉદ્ધાર થાય તે નહિ થયા જેવો જ સમજવો મને આગમોદ્ધારની જે રીત પર્વદ છે તે મેં આગળ જણાવી દીધી છે.

ખરી રીતે જો આગમપૂજા કરવી હોય તો તેને વિખ્યાત આચાર્યોના નામની ત્રયમાળાઓ કાઢી તે દ્વારા તેમના જ ત્રયો ઉપર કહેલી રીતે પ્રકાશિત કરના જોઈએ આમ થવાથી જ ખરી શુરુપૂજા થશે, નહિ કે માન તેઓની મૂર્તિ પધરાવવાથી.

અત્યારના કેટલાક લોકો અંગ્રેજોએ શોધેલા અને છપાવેલા આપણા પુસ્તકો ઉપર બાર મૂકે છે, પણ તટસ્થ બાવે તપાસનાં માધુમ પડે છે કે તેમાં પણ આપણને ચોકાવનારી ખામીઓ રહી જવા પામી છે.

શ્રી. જીવરાજ દેવાભાઈ નામના ગૃહસ્થે જોકાળીએ તપામેલાં આગમો છપાવ્યા છે પણ તેમાં અર્થદોષ અને અશુદ્ધિઓનો પાર નથી અમુકપણ કાપિ નામના એક સાધુએ આગમોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે પણ તેમાં પણ એજ પ્રકારના દોષો ઉપરાંત મતામુલક વધારે છે બાકી સાહેમે ત્યારે આગમો છપાવ્યા ત્યારે આ જાતની શુદ્ધિ કરવાનું તેમને કોઈ સૂઝાડે એવું ન હતું એટલે તેમનું આગમો માટેનું દાન પ્રશ્નસર્નપ છે અગ્રેજોનો પ્રયત્ન પણ અત્યંત આદરણીય છે પણ આપણી બે રકારીથી આગમોની જે આશાતના ધર્મ રહી છે તે અટકી જવી જોઈએ અને તેના સરા અભ્યાસી અને મંપાદકો આપણામાંથી તૈયાર કરીશું ત્યારે જ આગમપૂજા સમાજના હિત સાધનમાં સફળ નીવડશે અન્યથા જેમ અત્યારે ચાને છે તેમ ચનાન્યા જ કરીશું તો એક તરફ આગમો મડલા કરશે અને બીજી બાજુ આપણી પૂજા પણ ચાત્યા જ કરશે પરિણામે આગમોનો કાય થવાનો એમાં શંકા નથી

પુસ્તક લખાવતું કે લખતું તે ધર્મનું અગ્ર એટલા જ માટે મનાય છે કે તેનાથી સમાજના ઉન્નતિકર સાહિત્યનો પ્રચાર થાય અને સમાજનું આરોગ્ય સમવાય.

અત્યાર સુધીમાં આપણે ત્યાં એક પણ આવી સંરથા નથી કે જે જૈન-સાહિત્યને સરસ ગુજરાતીમાં સસ્તું સાહિત્ય વધેક કાર્યાલયની પેઠે ફેલાવતી હોય. આવી મંસ્થાને અભાવે જૈનધર્મના સંબંધમાં ઘણા વહેમો અને જાઓ બીજા લોકોમાં પેડેલા છે અને એને પરિણામે આપણને નારિતક પણ ગણે.

હવે તો તમે જાણો છો કે ધર્મ ફેલાવવામાં સાહિત્યપ્રચાર મુખ્ય ભાગ બજાવે છે બાઈબલની દરેક ભાષામાં અનુવાદવાળી લાખો પ્રતિઓ પાણીના મૂલ્યે ફેલાવવાથી અને એમાં બીજા દેશ-વણીના સાધનોથી ઘરિયાણાઓ ખ્રિસ્તીધર્મ આપણે ત્યાં ધર કરી

મયો છે એ બધાને સુવિદિત છે હજુ જો આપણે આખી જીવી કરી નહિ જોઈએ અને દરેક પ્રાંતની ભાષામાં આપણું સાહિત્ય તૈયાર કરી પાણીને મૂને નહિ ફેલાવીએ તો ભગવાન મહાવીરના વિચારોના શુ આપણે દ્રોહી નથી થતા ?

આગમપૂજર્માં માત્ર પુસ્તકોનું પ્રકાશન જ નથી આવતું પણ વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તેજન મળે એવી બધી પદ્ધતિઓ સમાઈ જાય છે આપણા છાત્રાલયો નાતજાતના કે ધર્મમતના મતભેદ વિનાના હોવાં જોઈએ શી ન આપી શકે તેવાઓને શી પૂરી પાડતી અને પુસ્તકો ન મેળવી શકે તેને પુસ્તક આપણાં, જ્યાં શિક્ષાનો પ્રચાર નથી ત્યાં ઘેર જઈને શિક્ષાનો પ્રચાર કરવો આ બધું આગમપૂજર્માં આવી જાય છે

પણ આપણે તો આગમપૂજર્નો એવો અર્થ સમજીએ છીએ કે જેને પરિણામે ભગવાન મહાવીરની સંસ્કૃતિ અત્યારે વગોવાઈ રહી છે હતાંય આપણે તો આગમપૂજર્ના નગારા વગાડેજ જઈએ છીએ ખીલુ તો ઠીક પણ જેનો વરઘોડો આપણે હાથી ઉપર કાઢીએ છીએ એવા કલ્પસૂત્રની પ્રતિ પણ પૂર્વ રીતે શુદ્ધ હપાયેલી ઉપનબ્ધ નથી વળી ભગવાન મહાવીરના ચરિત્રના સાસાજ છે હતા આપણે તેમની માતાનો સ્વપ્નાઓનું નાટક તો જાજ્યાજ કરીએ છીએ ।

૭૬ અને સાતસુ ક્ષેત્ર જિનખિલ્લ અને જિનભવનનું છે
આપણે ભક્તિને નામે એ પવિત્ર જિનભવન
જિનખિલ્લ અને અને જિનમૂર્તિની ભારે આશાતા કરી
જિનભવન રહ્યા છીએ હતાંય એ વસ્તુ આપણા ખ્યાલમાં
આવી નથી

પહેલી આશાતાના તો શ્વેતાંચર દિગ્ગજરની કડાઈ જલા । વી
તરાગની મૂર્તિ માટે કોઈ કાગે આવા કલ્પમા થયા હશે ખરા ? એક
જણ આવીને ભગવાનની મૂર્તિની આંખો કાઢી નાખે તો ખીજો

આવીને ચીપકાવે ? એક જણ કૂલ ચડાવે તો ખીજે ઉતારી નાખે ।
આ તે મૂર્તિની પૂજા કે મરકરી ?

જૂના વખતમાં તો એવી મૂર્તિઓ હતી જે શ્વેતાંબર તેમજ
દિગંબરને બરાબર માન્ય થતી શ્વેતાંબરો અને દિગંબરો એકજ
મૂર્તિનો અભિષેક કરતા શ્વેતાંબર સંઘવીના મંઘમાં હજારો દિગંબરો
જતા આ બધો પ્રેમ કયા સંતાઈ ગયો ? જો મૂર્તિના જ કારણથી
વિદેષ થતો હોય તો હું તો મૂર્તિને બહારવાની જ સલાહ આપુ પણ
વિદેષવું ખરું મરણ તો જીવું જ છે અને તે તમને બધાને શાત
ચિત્તે વિચારવાથી જડી આવશે

અતરીક્ષ ભગવાનો કહ્યો, કેસરિયાનાથજીમાં થયેનાં ખૂનો,
મક્ષિજીનું તોફાન આ બધું શું મહાવીરના પુત્રોને મહાવીરનાજ નામે
કરવું શોભા આપેએવું છે ?

પહેલા તો મારે સ્પષ્ટ કહી દેવું જોઈએ કે આખો ચોંટાડવાની
પદ્ધતિ, ટપમ લગાડવાની પદ્ધતિ અને તળેણ લગાવવાની રીત જે
શ્વેતાંબરોએ પકડી છે તે ખોટી જ છે ક્યા રૂણરૂપ ભેગમાંથી એ
જન્મી હશે એની કલ્પના કરવી નકામી છે

વીતરાગની મૂર્તિ માત્ર સમાધિદશાવાળી હોવાથી નિર્મિલિત
નેત્રવાળી હોય ■ પણ શ્વેતાંબરોને કાણુ જાણે કેરી આંખે મળી
છે કે તેમને ભગવાનની દબેલી આંખો દેખાતી નથી

ભગવાનને લગાડ કે કહેરો રાખવાની રીત કાણુ જાણે ક્યા
મહર્ષિએ શોધી છે કે જોને પરિણામે શ્વેતાંબર દિગંબરો લડ્યા જ
કરે ■

શેરિયા તીર્થમાં મેં જોયું તો ત્યાંની મૂર્તિ ઉપર લેપ કરેલો
હતો અને કહેરો પણ મોટો ખાચ સેરનો પાટી જેવો પહોળો કરેનો,
સ્પેસ્ટા માટે કે કાઠવાર દિગંબર એ મૂર્તિનો ધણી ન થઈ જાય

પથુ એ પાંચ સે'રનો કદોરો બનાવનારે કદીએ ન વિચાર્યું કે આવો કદોરો તે વીતરાગને સોભે ?

જે મહાપુરુષ યથાગત વિચરતા અને તેજ રીતે જીવતા સુધી રજા તેની આ કેટલી બધી વિડબના ?

શ્વેતાંબર દિગંબરનો કજીયો પરસ્પર ઈર્ષ્યા અને દ્વેષમૂલક છે તેમા ધર્મનો અંશ પણ નથી અહીં આવેલા સાબળનારાં બહેનોએ અને લાકડોએ કજીયા તરફ જરાપણ લક્ષ ન આપવું જોઈએ આપણે તો હાગવાનની દયા સુદી વચ્ચે મોપારી જેવી કે જે પત્ની વાળા પતિના જેવી કરી નાંખી છે અને એ બધુંય હાગવાન મહા-વીરની ભક્તિના નામે જ !

વીતરાગની મૂર્તિ ઉપર લાગેલા ધરેણાં ચડે, પુષ્પોના ટોપલાથી તે મૂર્તિ ઢકાઈ જાય, મૂર્તિની પાસે ઘીના ડબાના ડબા બળી જાય, દૂધના હાંડા ઠલનાય, આ બધું શું તેની ભક્તિ છે ? જ્યાં પૂજનારા પૂરું ઘી દૂધ પામતા નથી, દરિદ્ર હાલતમા ધંધા વિના રખડ્યા કરે છે, ત્યાં એવી પૂજાઓ બહુ દિવસ નહિ નભે

વીતરાગનું નામ લઈને લાગેા રુપિયા ભેગા કરવામાં આવે છે અને તે દ્ર વ મૂર્તિને મળ્યા સિવાય બીજામાં વપરાતું નથી પણ એ દ્રવ્યના ટ્રેસ્ટીઓએ ખ્યાલમા રાખવું જોઈએ કે જો તેઓ એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ સમાજના હિતમાં નહિ કરે તો ટકીમાં મસ્જીદ વગેરે ધર્મસ્થાનોની જે દયા કરવામા આવી છે તે દયા મદિરાની યશ

જ્યા જુઓ ત્યાં મદિરાની આસપાસ ગદકીનો તો પાર જ નહિ, એટલું જ નહિ પણ એક બાજુ મૂર્તિ અને તે મૂર્તિની જ પાછળ પોગતું પાચખાનું એવા પણ મદિરા આ રાજનગરમાં શોભી રહ્યાં છે ! આતે ભગવાનની પૂજા કે આચારના ? આવી ગદકીમાં આપણી પૂજાથી શું શ્રેય સધાવાનું હતું ?

મૂર્તિપૂજા શરૂ કરનારે હેતુ કંઈ સારો જ રાખ્યો હશે પણ પછીથી એ હેતુ મુદ્દલ સચવાયો નથી તેમાં અનેક વહેમો ધૂસી ગયા છે ગામમાં પ્લેગ થયો હોય તો વૈજ્ઞાનિક ઉપાયોને બદલે લોકો મૂર્તિની સામે શાંતિરનાત્ર ગોઠવી દેવદેવીઓને બોનાવે છે મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા વખતે તો તેની પરસ્પરા જનાઁ વરના જેવી દશા કરવામાં આવે છે, એક બાઈ દીવડો લે છે, તો એક બાઈ પોણે ૩ અને બાકીની બધી ભેગી મળીને ભગવાનના વિવાદનાં જીતો ગાય છે આ તોફાન કયા સાઅમાથી ફાણે શોધ્યું ૩ તે શોધ્યું જડતું નથી કારણ કે જેમ જેમ વિચાર કરવામાં આવે છે તેમ તેમ આ બધાં તોફાનો વીતગણની મૂર્તિ સાથે બધમેસતા જણાતા નથી

જ્યારથી પશુપત્રો બધ થયા અને વનરપતિપત્રો શરૂ થયા ત્યારની કેટલીક માસિક પદ્ધતિ આ મૂર્તિપૂજામાં ધૂસી ગયેલી છે જે ભગવાને સંપ્રત લીધા પછી કદી દર્પણમાં મોઢું જોયું નથી, તેમની સામે દર્પણપૂજા ! જેણે માત્ર વાલ્મીકિયની ક્ષા માટે શરીરના હલન ચલનને પણ બધ રાખ્યું છે તેની ઉપર આ આમરોની ધમાલ ! જે આમરો એક પ્રકારના ગોવધનુંજ પરિણામ છે જેમણે સર્વવિરતિ સ્વીકાર્યા પછી એક પુષ્પની પણ પાંખડી દૂભરી નથી તેનીજ પૂજાના નિમિત્ત બિચારા પુષ્પોનો ધાણ ! આ બધામાં કયાય પણ એ વીત-રામની પૂજા થતી હોય તેવું જણાતું નથી

ખરે વિચાર કરો તો એ બધું વનરપતિપત્રની છાયા છે ભાનમૂતેલા અને લાલચુ એવા આપણા લોકો પોતાની લાલચની પૂર્તિ માટે પૂજાને નામે અનેક જીવોનું બલિદાન કરતા પણ અચકાતા નથી અને પાછા બીજા દિસાવાળા ચમોનો નિષેધ કરતા પણ ચરમાતા નથી ! જે પુષ્પો પાકાં થયેલાં હોય કે એની મેળે ખરી પડેલાં હોય તેજ પુષ્પો દેવપુષ્પો છે, અને તેમની દારા દેવપૂજા થતી જેઈએ પણ આટલો વિવેક કોણ દાખવે ? અપ્રમ્વ પુષ્પો જે

ખૂંચો પાડે છે તે આપણા નિષ્કૃષ્ટ કાનમા નથી આવતી પણ તે ખૂંચો વગદીશચક્ર બાણના કાનમા તો કમગતીય પહોંચી ગઈ છે

આનો અર્થ કાંઈ એમ ન કરે કે મૂર્તિ ન માનવી કે તેની પૂજા ન કરવી આનો સરલ અર્થ એ છે કે મૂર્તિનારા પગમાતાનું સ્મરણ કરવું અને જે સાધનોમા ઓઝામા ઓઝી હિમા થતી હોય તે સાધનોનો ઉપયોગ કરવો અને જે સાધનો માત્ર આડબરફ છે તેને દૂર કરવા

જિનવરની ખરી પૂજા તો જિનવરની આરાધને આચારમાં મૂકવામાં જ છે મૂર્તિને નહિ માનનારા પણ જે તેમની આરાધનાસાર આચરણ કરશે તો તે પણ ભગવાનની પૂજાજ છે અને મૂર્તિને પૂજનારા પણ જે તેમની આરાધને નહિ અનુસરે તો તેઓ ભગવાનની પૂજા નથી કરતા પણ મસ્કરી જ કરે છે

વૈષ્ણવોના શૃંગારની જેમ આપણે ત્યાં પણ એ પ્રયાસ કર્યો છે એટલુંજ નહિ પણ હવે તો હદને પણ વટાવી ગઈ છે જેઓ રૂપેરી કે સોનેરી પાનાથી અને બાદલાથી મૂર્તિને શણગારનામા કનાકિના કનાકિ બાળે છે તેઓ વિચારશે કે તેઓ કોને શણગાર છે ? બસા ! વીતરાગને શણગાર હોય ખગ !

અત્યારે જ્યાં રરતાઓ ઉપર મોટાનાં બૂગળાઓ ગરુ રજા છે અને ટ્રામની ઘટ્ટીઓ સતત વગડ્યાજ કરે છે ત્યાં મંદિરનાં નગારાં અને ઘડો શુ કામનાં છે એ મારી તો સમજમાં જ નથી આવતું

પૂજામાં કેસર લગાડવાની શોધ સામાટે ફાણે કરી છે તે તો હજી જોઈ વિદ્યાનશાસ્ત્રીઓને ઉકેલવાનું બાકી જ છે અત્યારે તો એ મૂર્તિ તીર્થની પેની ચત્તાવનારાઓને દ્રવ્ય પેદા કરવાનું સાધન થઈ પડી છે આજે કેટલાંય જિનભવનો જીજ્ઞુ દશામાં પડી રહ્યા

છે અને આપણા પૂર્વજો તે શુદ્ધ દેશ નિહાળીને પોતાના મંતાનો તરફ વિધાદહરી દષ્ટિથી જોઈ રહ્યા છે પણ આપણા જેવા પૂજારીઓ અર્થાત્ ખરેખરા પૂજના અરિઓને (યત્રુઓને)નેની થી પડી હોય ?

આથી કોઈ સ્થાનકવાસી એમ ન સમજે કે આપણો પક્ષ મજબૂત છે પણ તો કેઈનોય મજબૂત નથી જ બને આગ્રહમાં પડ્યા છે અને દુરાગ્રહમાં પડીને એક જિનની મૂર્તિની આશા તના કરી રહ્યો છે, જ્યારે બીજો તેના નામની આશાતના કરી રહ્યો છે

આ પ્રકારે આપણે અનેક ગીતે જિનભવનની અને જિન મિત્રની આશાતના કરી રહ્યા છીએ પણ હવે તો સમજપૂર્વક એ આશાતનાથી બચી જવું એજ આપણો ધર્મ છે અને જ્યારે એ આશાતનાનો નાશ થતો ત્યારે નહિ હોય સ્વેતાંતર દિગમરના મગડા કે નહિ હોય મૂર્તિપૂજક સ્થાનકવાસીના ટટાઓ ?

જો આશાતનાથી દૂર રહેવા માટે સૌથી પહેલું આપણે એ કરવાનું છે કે ઉપર જણાવેલી રીતે વસતીની પેઠે જિનમંદિરો બહાર ખુદના ચોમાનમાં બધાવવા માટે જ્યાં આસપાસ જગાથય હોય અથવા પ્રાકૃતિક સૌર્વ્ય હોય (કલ્યા એવું કાષ્ઠ પણ ન હોય તોપણ ખુદ મેદાન તો અવશ્ય હોવું જોઈએ) ત્યાં જિનભવન આપણને પોપાય એટલું જ ખર્ચ કરીને બધાવીએ, તેમાં પછી બને સિખર કે ચોટીઓ વગેરે ન હોય અને એવું ખર્ચ કાઢીને પેલાનું હોય તો બને કરે પરંતુ એ સિખરો વગેરે હોવું જ જોઈએ એ પ્રકારનો આગ્રહ દળી જવો જોઈએ

કોઈ સારા સિંધી દ્વારા તેની સાગી બાધણી નક્કી કરાવવી જોઈએ. જે મેદાનમાં જિનભવન હોય તેજ મેદાનમાં એક બાજુ બાયામનો અખાડો હોય તેમજ એક બાજુ સ્નાનાગાર હોવા જોઈએ આ જાતના જિનમંદિરો ઉપર જ્યારે રાષ્ટ્રીય ધ્વજ ફરકશે ત્યારે

આપણા કલ્યાણનો સુરજ ઉઘરે નહિતર કાઠાસાહેબના શબ્દોમાં
જે મદીરના દારે જમૈયાવાળા આરખો હશે તે જિનમદીરો
નથી પણ શકત મદીરો છે

આપણે વહેણમાં વહેલી તકે જિનકલવનોમાં અને જિનબિબોમાં
ઘટતો ફેરફાર કરી એ આશાતનાથી દૂર ચલુ જોઈએ, અને એમ થશે
ત્યારે જ એ ક્ષેત્રોની ચોજનામાં તેમનું સ્થાન ઉપયોગી ગણાશે,
અન્યથા નહિ

આ સાત ક્ષેત્રને લગતા મારા જાપણનો સાર એ છે કે જે
આપણે આ માટે ક્ષેત્રોના પાચાર્પ આવિષ્કારોનો વિકાસ કરીશું
તો ખીજા ક્ષેત્રોનો વિકાસ આપોઆપ થઈ જશે આ ઉદ્ધા મૂર્તિનાં
વિષયમાં જે વધારે આકરુ કહેવું પડ્યું છે તે સમજવાની મૂર્તિ ઉપર
મારી શ્રદ્ધાને લીધેજ કહેવાયું છે જ્યારે એ પવિત્ર કર્મકામ્ય મૂર્તિની
પાસે હું ગાયના ત્રાસથી નીપજેલી આમગેને જોઉં છું ત્યારે બહુ
અકળાઈ જાઉં છું તે મૂર્તિની આમપાસ જ્યારે ગદ્ ગદ્ જોઉં છું ત્યારે
તો માઈ મન મૂં જ ચમ્મ જાય છે જ્યારે ગદી શરીરોમાંથી મૂર્તિ
સહિત સોના રૂપાના રથો પસાર થતા જોઉં છું, ત્યારે તેને પૂજા કેવી
રીતે કહેવી તે સમજાતું નથી આવી શ્રદ્ધાપૂર્વક વેદનાથી જ સમજ
વાની આપણે હાથે થવી આશાતનાઓ અને મૂકવામાં આવી છે
અને તે પણ એટલા જ માટે કે આપણે હવે સાવચેત બનીએ

સાધુ સાધ્વીના ક્ષેત્ર વિષે પણ જે કોઈ કહેવાયું છે તે પણ
તેમના ઉપરના સહભાવને લીધેજ કહ્યું છે સંસારમાં આપણાં સાધુ
સાધ્વીઓ મહા પૂજનીય મનાય છે જો તેઓ વધારે દીપી નીકળે,
લીનવત અને ચીનવત થાય, તથા સમાજનું હિત વિચારે તો
આપણો બોડા પાર છે અને એ દૃષ્ટિથી જ અદો કડવું મીઠું
કહેવામાં આવ્યું છે

આગમના ઉદ્ધાર વિષે જે કાંઈ કહેવામાં આવ્યું છે તે પણ આગમ ઉપરની અનન્ય શ્રદ્ધાથી જ, અશુદ્ધ આગમો જોતાં જ મન કંકળી ઊઠે છે એ વેદનાથી જ, અહીં કહેવામાં આવ્યું છે

આપણા પૂર્વજોએ આ જે સાત ક્ષેત્રની યોજના કરેલી ॥ તેનો જો આપણે સદુપયોગ કરીએ અને તેમાં આવેલા દોષોનું નિવારણ કરીએ તો આપણું જ્ઞાસન આપણો મંથ અને આપણી સરકૃતિ આખા સંસારને અનુકરણીય થશે

હેવટે આ કથનથી કાંઈને માફુ લાગવા જેવું થયું હોય તો દરમુજર કમળ અને કહનારના શુદ્ધ આશય તરફ લક્ષ આપને એવી વિનંતી છે

બેચરદાસ



ગો શ્રમજીવી

પૂજ્ય શાવીજીએ કહેલી આ વાર્તા હરેક
કિશોરીએ વાચવા અને વચાવવા જેવી છે

કિંમત ૮-૨-૦

પ્રવચન

કિહી વાર્તા લેખક, પ્રેમચંદ્રની
મૂળીય વાગવરણને આગેદુમ્મ ચિતાર આપતી
આ વાર્તા વાચો અને વચાને કિંમત ૦-૨-૨

લખો

મરુવતી છાત્રાલય
લાવશ કરો બ મનો, એસીસનીજ
અમદાવાદ

તુરતમાંજ પ્રગટ થશે

પર્યુપણ પર્વ વ્યાખ્યાનમાળાનો બીજો ભાગ

જેમાં

શાહ કાનેશકર, શ્રી વાવજી દેસાઈ, શ્રી ગદુલાલ મુન,

ડૉ. સુમન્ત મહેતા, શ્રી નમદાસકર મહેતા

શ્રી ગદુલાલ દવે, શ્રી રસિકલાલ પરીખ

અને

પતિ દરબારીલાલજી વગેરે વિદ્વાનોના વ્યાખ્યાનોનો

ગ્રંથ આવશે છે

અમારા માટે લખો — પ્રકાશકને



卐

[ବର୍ଷ ୩୫]

ପ୍ରଥମ ପର୍ବନାଂ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ

[ଉତ୍ତରାଧିକ]

ପ୍ରତିଷ୍ଠାପକ ସୁଧାକର
ପ୍ରତିଷ୍ଠାପକ ଶ୍ରୀରାମ

સરકાર અને સ્નાત્યની તાલીમ આપતું

સરસ્વતી છાત્રાલય

દરેક કોમના હિન્દુ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા
સારું રહેવા માટે ઉત્તમ સાધન છે

તમારા વિદ્યાર્થીને દાખલ કરાવવા માટે અરજી કરી પૂછાવે

એલિસબ્રીજ, }
અમદાવાદ. }

વ્યવસ્થાપક

સરસ્વતી છાત્રાલય

કિ મત ૦-૧૨-૦ બાર આના
પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ (૧ ને બાગની)

જે ન સાહિત્ય સંશોધક અથવા માળા

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[વર્ષ બીજી]

ઉત્તરાર્ધ



બંને ભાગની કિંમત

૦-૧૨-૦ ખાર આના

પડિત સુખલાલ સંઘવી

પડિત જ્યેષ્ઠદાસ દોશી

વ્યાખ્યાનોનો અનુક્રમ

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
નિવેદન	૫ મુખલાલજી	
જ્ઞાન ઔર ક્રિયા	૫. હરખારીલાલજી	૧
જૈન ધર્મ મેં અનેડ સમ્રદાય	”	૧૦
સમાજ સુધારાના સિદ્ધાંતો	૬ મુમન્ત મહેતા	૩૨
સમાજ સુધારાના કાર્યોમાં—		
જૈનોને ખાસ અનુકૂલતા	શ્રી ગદુલાલ મુવ	૨૬
સાથી હયા	શ્રી વાલજીભાઈ દેશાઈ	૩૪
વ્યવહારમાં અનેકાન્તવાદ	શ્રી રસિકલાલ પરીખ	૪૧
જૈનેતર	શ્રી કાકા કલેલકર	૪૮
શ્રી ભતિપ્રતિ આપણી દષ્ટિ	શ્રી ચંદુલાલ કા દવે	૫૪
આપણી ગૃહદશા	શ્રી ગ. ગાળ્હેન ઝવેરી	૬૫
જૈનો અને હિંદુઓ વચ્ચે—		
સરકારોની પરસ્પર આપણે (પૂર્વાર્ધ)		૭૦
	નર્મદાશ કરદેવશંકર મહેતા	



પ્રકાશક .

કેશવલાલ નગીનદાસ શાહ

મત્રી

પર્યુષણ પર્વ વ્યાખ્યાનમાળા

લાલશ કરનો બજારો,

એલીસમીન અમદાવાદ.

આવૃત્તિ પહેલી

નકલ. ૨૨૦૦

૧૯૮૮

સત પચમી

મુદ્રક

ગ્રીમનલાલ કવરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન વસત મુદ્રણાલય

ધોળાટા રોડ અમદાવાદ

વ્યાખ્યાનોનો અનુક્રમ

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
નિવેદન	૫ મુખલાલજી	
જ્ઞાન ઔર ક્રિયા	૫ હરખારીલાલજી	૧
જૈન ધર્મ મેં અનેઽ મમ્મદાદ	,,	૧૦
સમાજ સુધારાના સિદ્ધાંતો	૩૦ સુમન્ત મહેતા	૩૨
સમાજ સુધારાના કાર્યોમા-		
જૈનોને ખાસ અનુકુલતા	શ્રી ગદુલાલ મુવ	૨૯
સાચી દયા	શ્રી વાલજીભાઈ દેશાઈ	૩૪
વ્યવહારમાં અનેકાન્તવાદ	શ્રી રસિકલાલ પરીખ	૪૧
જૈનેતર	શ્રી કાકા કલેલકર	૪૮
શ્રી ભતિપ્રતિ આપણી દષ્ટિ	શ્રી ચંદુલાલ કા દવે	૫૪
આપણી ગૃહદશા	શ્રી ગંગાજીવન ઝવેરી	૬૫
જૈનો અને હિંદુઓ વચ્ચે-		
સરકારોની પરસ્પર આપલે (પૂર્વાર્ધ)		૭૦
	નર્મદાશ કરદેવશ કર મહેતા	



પ્રકાશક

કેશવલાલ નગીનદાસ શાહ

મંત્રી

પર્યુષણ પર્વ વ્યાખ્યાનમાળા

લાલચ કરનો બગલો,

એલીસખીજ અમદાવાદ.

આવૃત્તિ પહેલી

નકલ. ૨૨૦૦

૧૯૮૬

સ્થાન ૫૫મી

મુદ્રક

ચીમનલાલ હાપ્પરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન, વસતી મુદ્રણાલય

ધોર્કટા રોડ અમદાવાદ

નિવેદન

મયા પદ્યપદ્યની વ્યાખ્યાનમાળાનો આ ખીજો ભાગ છે એમાં એક દર દર લેખો આવે છે પહેલા બે ૫ દરબારીલાલજીના છે તેમની માતૃભાષા હિન્દીમાં લખાએવા છે આ રચે તેનો ગુજરાતી અનુવાદ ન કરનાર એને ગુજરાતી લિપિમાં છપાવ્યા છે જેથી ગુજરાતી વાંચનારાઓને વાંચવામાં સગવડ થાય અને અસહી લેખની ખૂબી સમજાઈ રહે ૫ દરબારીલાલજી એ અત્યારે દિગંબર સમાજના એક પ્રૌઢ અને સુધારક તેમજ તત્ત્વ વિદ્વાન છે તેમજ સારા વિચારક અને કુશળ લેખક છે

બાકીના આઠ લેખો પૈકી “ આપણી ગૃહદયા ” નામનો હુકા લેખ શ્રી ગંગાબહેન ઝવેરી (આશ્રમવામી)નો છે

શેષ સાતે લેખો જુદા જુદા વિદ્વાનોના છે જેમના નામનો પરિચય વાચકો લેખાનુક્રમ ઉપરથી મેળવી શકશે એ સાતે લેખના લેખક સાતે વિદ્વાનો એટલા બધા બહુતા છે કે તેમનું ઓળખાણ અત્રે આપવાની કશી જરૂર રહેતી નથી આંદ સામાન્ય રીતે એટલું જ કહેવું બસ છે કે એ સાતે લેખો લિન્ન લિન્ન વિષય ઉપર છે અને તેમાં વિચાર અને અનુભવની પુષ્ટિ સામગ્રી છે એ લેખો વિદિષ્ટ વાંચન અને જ્ઞાનના પરિપાક રૂપે દોષ વાચકોને એમાંથી ધણું જ નવું, ધણું સચોટ અને ધણું જ કલ્પના પોષક વાચન મળશે

આ બધાં જ લેખો પદ્યપદ્યમા નિયમ પ્રમાણે વ્યાખ્યાનમાળામાં વચ્ચાયા હતા અથવા મોડેથી મેળનાવવામાં આવ્યા હતા એ જ્ઞાની લાગ્યે જરૂર રહે છે

કિંમત વિષે ખુલાસો કરવો જરૂરી છે અને જાગની કિંમત બાર આના રાખવામાં આવી છે (જોકે પ્રથમથી થયેલ ગ્રાહકોને તેમજ જથ્થાબદ્ધ લેનારને આઠ આને અપાએલ છે) તેના મુખ્ય બે કારણો છે —

(૧) આટલી કિંમતમાં પોસ્ટ ચાર્જ આવી નામ જે એટલે મંગાવનારને પોસ્ટ ચાર્જ જુદા આપવો નથી પડતો

(૨) વાચકોને જલ્દી મળે એ હેતુથી બે લાગે બહાર પાડવામાં ખર્ચ વધારે પડ્યો છે અને મુદ્દ સંતોષન તેમજ નફોની સંખ્યા માટે પણ પ્રથમ નહિ ધારેલો ખર્ચ કરવો પડ્યો છે

પ્રથમ એવી ધારણા હતી કે ૫ બેચરદાસ મુદ્દ જોઈ, જશે પણ કારણવદ્ધ તેમ બની ન સમ્યુ ફરેક લેખક પાસે તેમના લેખના દૂરો મોકલવા અને જોવાવવા એ શક્ય ન હતું મારા સહૃદય મિત્ર શ્રીયુત્ત અમૃતલાલ નાયાલાલ મેઘીએ મુદ્દ જોવામાં ખ્યાન આપ્યું છે. છતાં કંઈક ત્રુટિ રહી ગઈ છે જેને વાચકો સુધારી લેશે

વાચન ચાલતું હોય ત્યારે પણ તેના શ્રોતાઓમાં મારામારી અને
 ઠુંસાતુંસી થાય છે તેવે પ્રમંથે કલેશ અને કદાચ શમાવવા જેટલી
 નિર્બંધિતા કે કુશળતા કલ્પસૂત્રના વાચકોમાં પણ દેખાતી નથી જો
 માત્ર કલ્પસૂત્રનું વાચનજ ધર્મ હોત અગર ધર્મ ગદ્યક હોત તો એવી
 વસ્તુ બનવા ન પામે, જો, એમ કહેવામાં આવે કે શ્રોતા અને વક્તા,
 ધર્મ કે જ્ઞાન શૂન્ય હોય ત્યારે એવા અનિષ્ટ દિશાઓ પણ બને
 એમાં કલ્પસૂત્રનો દોષ દો ? તો પછી અહિં પણ સમાધાન સહેલું
 છે અને તે એ કે જો આત્મામાં ધર્મ અને જ્ઞાનની પરિણતી હશે
 તો એ આવી વ્યાખ્યાનમાળાઓથી કદી બૂસાવાની નથી ઉલટું
 એનાથી એ પોષાવાની છે આવી અને આથી પણ ચઢીપાતાક્રમની
 વ્યાખ્યાન માળાઓ સાધુઓ રાફ કરશે તો તેમને તેમનું શુક્રપદ
 જવાનો ભય રાખવાની પણ જરૂર નથી

મે પહેલા ભાગમાં જે દીક્ષા વિષે લેખ આપેલો છે તેનો
 આજો વિચારક્રમ જે પ્રમાણેને આધારે ધડેલો છે તે પ્રમાણે પચ્ચ-
 ગીર્માના છે તે બધાજ પ્રમાણો પ્રથમ સાથે સાથે જાપવાનો ઇરાદો
 હતો પણ સાધારણ વાચકો મંસ્કૃત પ્રાકૃત સીધી રીતે નથી જાણતા
 એટલે આ સ્થળે એ પ્રમાણો ઉમેરવાની મહેનત નથી લીધી (જો કે
 એ બધા પ્રમાણો પાસે તૈયાર છે જ)

મુખપાલ

ज्ञान और क्रिया

ज्ञानमंड और क्रियाशाल को लेकर समाज में एक जडा जारी अभि रूढ़ रहा है समाज में होने वाले निरंतर क्रियाशाल को देखकर कुछ लोग घर में सुधार चाहते हैं और गाँवों द्वारा उसे सशुद्ध बनाना चाहते हैं इसलिये वे वर्तमान क्रियाशाल की आलोचना करते हैं यही उनका विशेय है मेरे ज्वाब से इन दोनों पक्षोंमें एक ही आह्वान न मिलेगा जो ज्ञान और क्रिया, इन दोनों में से किसी एक को छोड़ देने के पक्षमें हो इसलिये यह परस्पर विशेय, एक दूसरे के अन्तर्गत हो न सम्मिलित हो न हो सकता है

जन्म के पूर्व मनुष्य निर्धार होता है तब पेट भरने की अपेक्षा उसके पक्ष पर विशेष विचार किया जाता है इसका यह मत-लब नहीं होता की मनुष्यको पेट भरने की आवश्यकता नहीं है बरन् प्रकृति एक निर्मल निधान को—जो निर्मलता के कारण विद्वता से काम न ले सकता हो—गिरि की शक्ति बढ़ाने का उपदेश देना चाहिये और एक शरीरसे व्यवहार किंतु ज्ञानहीन मनुष्य के लिये ज्ञानमें लगने का उपदेश देना चाहिये ज्ञान के लिये आवश्यक तो दोनों वस्तुएँ हैं इसी प्रकार ज्ञान और क्रिया ये दोनों ही आवश्यक हैं किंतु इसमें ज्ञान की अधिष्ठाता है किंतु क्रिया की श्रद्धा है उसको क्रिया का उपदेश देना चाहिये और इसमें क्रिया की अधिष्ठाता है और ज्ञान की श्रद्धा है उसे ज्ञान का उपदेश देना

આદિયે જો બાત બ્યક્તિ કે લિયે હૈ વહી બાત સમાજ કે લિયે હૈ
ગાન ઓર કિયામે સે સમાજમે છસ બાત કી કમી હૈ ઉસી કી
તરફ સમાજ આ ધ્યાન આકર્ષિત કિયા જાતા હૈ

આજ સમાજમે કિયાવાદિયો કી કમી નહી હૈ આજ ઓસે
પુરુષ બહુત કમ હૈ જો ગાનચત્ય કિયાકાંડકે દ્વારા સમાજ કે ઊપર
અપને ધાર્મિકપન કી છાપ લગાને કી ચેષ્ટા ન કરતે હોં ઉન તોગોને
છસ નિર્જીવ કિયાકાંડમે હી અપને કર્તવ્ય કી છતિથી સમજ લી
હૈ ઉનકે જમકો દૂર કરને કે લિયે કિયાકાંડકી આનોચના કી જાતી
હૈ ઓર નકલી કિયાકાંડ કા વિરોધ કિયા જાતા હૈ ઇસકા મતલબ
યહ કહાપિ નહી હૈ કિ અસલી કિયા જી અનાવશયક હૈ અસલી
બાત તો યહ હૈ કિ સમાજમે છસ બાત આ અતિરેક હોતા હૈ
ઉસકે વિરોધમે બોલના પડતા હૈ સમાજકે કમ્પાચુકે લિયે ઇસ
મકારકી સમજોતતા આવશયક હૈ

કિયાકાંડકે વિષયમે કુછ કહને કે પહિલે હમે ઇસ બાત
પર વિચાર કરના આદિયે કિ કિયા કયા હૈ ? કિયા સ્વય ધર્મ હૈ યા
ધર્મકા સાધન હૈ ? યદિ વહ સાધન હૈ તો કિસ રૂપમે સાધ્ય
કે પાસ પહુચાતી હૈ ? અગર વહ સાધ્ય કે પાસ પહુચાવે તો ઉસમે
કુછ સુધાર કરના આદિયે યા નહી ?

જેનચાઓ કે દેખનેસે માલૂમ હોતા હૈ કિ આશ્રવ, બંધ,
સંબર, નિર્જરા, મોક્ષ, પ્રુષ્ઠ, પાપ કા સંનધ અપને લાવો સે હૈ.

‘લાવો હિ પ્રુષ્ઠામ મત શુભ પાપાય આશુભ’

આરિત જી લાવકી વસ્તુ હૈ જ્યો જ્યો રાગ દેષ આ ત્યાગ
હોતા હૈ ત્યો ત્યો આરિત કી પ્રાપ્તિ હૈ યા ચો કહના આદિયે
કિ રાગ દેષકા ત્યાગ હી આરિત હૈ રાગ દેષકે છૂટને પર જીવકી
જેસી કિયા હોતી હ અથવા રાગ દેષકે છોડનેકે લિયે જીવકો જેસે
જાન કરને પડતે હૈ ઉનકો જી હમ બ્યવહારમે આરિત કહતે હૈ

પર તુ ઇસ કિયારખ ચારિત્રકો દેખકર વાસ્તવિક । ચારિત્રક અનુમાન
સગાના કદિન દે કયોંકિ બહુત સે લોગ બિના ચારિત્રકે બી ચારિ-
ત્રકી ક્રિયા કર સકતે હૈ, ઔર બહુતસે લોગ વર્ષોં તક ક્રિયા કરતે
હે ફિર બી ચારિત્ર કો નહી પાને મનનગ યહ હૈ કિ અમુક ક્રિયા
કે બિના બી ચારિત્ર હો સકતા હૈ ઔર અમુક ક્રિયા કે હોને પર
બી ચારિત્ર નહી હોતા ઇસલિયે ક્રિયાઓ કા ઇસ દગ સે સુધાર
હોતે રહના ચાહિયે જીસસે ઉનકા મંમધ ચારિત્રસે અધિક બના
રહે ઔર ઉનમે લમનેવાલી સક્તિ કમ સે કમ વ્યર્થ બવે

ક્રિયાકે વિષયમે ઇતની જાત ઔર વિચારના ચાહિયે કિ
હાથકી કિસી એક ભાવનાકો સમ સમય સજ જગહ સમ પ્રાણી એક
હી ક્રિયા દ્વારા પ્રગટ નહી કરતે સ માન પ્રગટ કરતે કે લિયે કિસી
જગહ હાથ જોડને કી આવશ્યકતા હૈ, કિસી જગહ ટોપ ઉતારને
કી આવશ્યકતા હૈ, કિસી જગહ ધુટને ટેક કર હાથ ચૂમને કી આ-
વશ્યકતા હૈ સાવ એક હૈ કિન્તુ ઉસકે પ્રગટ કરને કે તરીકે જુદે
જુદે હૈ હમ અગર ભગવાનકી પૂજા કરેગે તો દેવદુર્ગ ભોગસામગ્રી
અદાયેગે પરન્તુ પૂજામે પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્તકરનેવાને એક મેડકને મુઠ
મે દના કર કમત કે પત્તે કો અડાને કા ઉલોમ ક્રિયા થા હમારે લિયે
જો ક્રિયા હૈ વહ મેડકકે લિયે સુક્રિયા થી હમ અગર મામૂલી
મતી હૈ તો બી પાની જાન કર પિયેગે કિન્તુ કોઈ પશુ અગર
બારહમત કર લે ઔર બારહવે દેવનોકે તક જાને કા પુણ્યોપાર્જન
કરે ફિર બી વહ પાની જાન કર ન પિયેમા વહ અગર બહતે હુએ
કરને કા સ્વચ્છ પાની પીયે તો ઉસકે લિયે વહી પ્રાસુક હૈ અણુમતી
આવક સરીખા ક્રિયાકાંક એક પશુ નહી પાલ સકતા પરન્તુ દોનોહી
સમાન અણુમતી હો સકતે હૈ, દોનોહી 'અંતિમ સ્વર્ગ' તક જા સકતે
હે ઇસકા કારણુ યહ હૈ કિ ક્રિયાકાંકી બિભતા રહને પર બી
ભાવનાયે, એક સી હૈ ઇસલિયે જો લોગ ક્રિયાકાંકો હી મહત્ત્વ દેતે

हैं वे भी अमुक क्रियाकांड को ही महत्व नहीं दे सकते किसी एक क्रियाकांड को पकड़ कर रहजाना क्रियाकांड के रहस्यसे अनभिज्ञता प्रगट करना है

हम क्रियाकांडके विषयमें छतने स्थूलदृष्टि हो गया है कि जो मनुष्य अमुक विधिके अनुसार अमुक पाठ पढ़ कर प्रतिक्रमण करता है तो हम उसे क्रियाशील कहेंगे अगर कोई मनुष्य भ्रंशमरीके दिन अपने घोर शत्रु से भी क्षमा मांग लेता है, अहेन्द्रिय आदि श्रवों की हिसा से सच्चा प्रतिक्रमण करता है तो भी हम उसे क्रियाशील नहीं कहेंगे। आदरशुद्धे लिये हम बिना किसी भ्रंश के गांधीश्रवों प्रतिक्रमण रहित और और अपने का प्रतिक्रमण सहित कह देंगे। भगवानके श्रुत्य अपनेमें उतारनेवालेका हम भगवानका पुनरी किणु पूज्य की अमुक विधि करनेवालेका हम पूज्य कहेंगे। मत्पण यह कि हम क्रियाके नाथकी छतनी परवाद नहीं करते जितनी क्रियाके क्षेत्रकी करते हैं दृष्टिमें यह स्थूलता किसी मात्रा तक क्षान्तव्य थी परंतु जण हम छसके कारण अंक भंडे लारी अभिमे पंड भये हैं तन हमें उसके जपर गम्भीरतासे विचार करना आहिये

क्रियाकांडके विषयमें रणसे पढ़वा सुनार तो यह है कि हम क्रियाका पक्षपात होने की रकमें परंतु अमुक क्रियाका पक्षपात न रकमें जैसे-जानकी वृद्धिके निये या मनिके अंक जगद लमाये रम्पने के लिये अंक आहमी किसी शास्त्रको पढ़ता है, अंक आ भी परपरके अनुसार मद्दिमे शास्त्र सुनता है, तीसरा अनेक विद्वानोंके स्वतंत्र व्याख्यान सुनता है छन तीनोंमेंसे दोको क्रियाशील कहना और तीसरेको क्रियाछत्य कहना अनुचित है छरी प्रकार अंक आहमी भाषा जपता है और दूसरा उस समयमें जरीजोण सेवा करता है या शत्रियोंकी मिहित्ता करता है छसमें

આપ પાંચમે કો ક્રિયાવાન ઔર દુસરે કો ક્રિયાહીન કહે તો યદ અ-
નુચિત હૈ એક મનુષ્ય પર્વકે દિનમે અમુક વસ્તુઓકા ત્યાગ કરતા,
હૈ ઔર નિસકા ત્યાગ નહી ક્રિયા હૈ ઉસકો પ્રાપ્ત કરને કે લિયે
બહુન પ્રયત્ન કરતા હૈ ન મિલને પર કષાય બી કરતા હૈ ફિર બી
વહ વતી હૈ ઔર દુસરા મનુષ્ય જો શ્રાવકોચિત ભોજન મિલ જતા
હૈ વહી ખા લેતા હૈ વહ અનતી હ યદ નિર્ણય બી ઠીક નહી હૈ
મતનમ યદ કિ ક્રિયા ઔર અક્રિયા નિર્ણય કરનેકે લિયે હમે અપની
કસૌટી કો મદનના આલિયે

જૈન-માનમે જૈન વિદ્વાનો કે લિયે કહા જતા હૈ કિ વે
ક્રિયા નહી કરતે જો વિદ્વાન હોકર કે જી સદાચારમે સાધારણ
લોગોમે બા મયાનીતા હો ઉસકો ક્રિયાશન્ય કહના તો ઉચિત હૈ
પરંતુ જો વિદ્વાન સાધારણ લોગોહી અપેક્ષા અસલ કમ જોનતે
હૈ, વિશ્વા સ્થાત નહી કરતે, ચોરી નહી કરતે, પરબીકી તરફ દુરી
દષ્ટિ નહી કરતે ઉન્હે બી ક્રિયાશન્ય નહી કહા જતા હૈ ઇસકા કારણ
યહ હૈ કિ હમ ક્રિયાકે નામ પર એકાંત મિથ્યાત્વી હો ગયે હૈ.
ક્રિયા અક્રિયાકે નિર્ણય કરનેકા હમાગ વિવેક નષ્ટ હો ગયા હૈ.

મૈ પચલિત ક્રિયાકાંડકા વિરાધી નહી હ પરંતુ ઉસકે વિષય
મે સચેત રહને કી આવશ્યજતા કા અનુભવ અવશ્ય કરતા હૈ કયોકિ
કશી કશી નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડ કેવલ નિરર્થક હી નહી હો જના, કિંતુ
અહિનકર બી હો જતા હૈ

મનુષ્યકે પામ પરિમિત શક્તિ હૈ અનેક પ્રકારકે જાનોપયોગી
કર્મોમે વહ શક્તિ કા વ્યય કરતા હૈ ધાર્મિક કાર્યો કે તિયે બી
ઉસગી શક્તિકા કુછ વ્યય હોતા હૈ અગર વહ શક્તિ નિષ્પ્રાણ
ક્રિયાકાંડમે ખર્ચ કર દી જાય તો સચ્ચે કર્મકે લિયે ઉસકે
પાસ કુછ ન રહ જાયઝા વહ નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડ સપ્રાણ ક્રિયાઓકે
સ્થાનકો ઘેર લેગા એક મનુષ્ય અનેક તરફકે પાપ કરતા હૈ તથા

નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડને લિયે જી કુછ સમય યા શક્તિ લગાતા હૈ ઇસલિયે વહ મંત્રુષ્ટ રહતા હૈ ઉસે અપને પાપકા કમ કરનેકી આવશ્યકતા નહી માલૂમ હોતી વહ અપને પાપમય જીવનકા પાપ મય નહી સમજના, અગર વહ નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડમે ન ફસા હો તો ઉસે પાપમય જીવન કો છુપાને કા અપનેકા ઓર સમાજકો ધોકા દેનેકા મોકા ન માને નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડસે દોનેવાતી મહ એક બડી બારી હાનિ હૈ

દુસરી હાનિ યહ હૈ કિ નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડસે કબી કબી પ્રત્યાઘાત હોતા હૈ ઓસા દેખા જાતા હૈ કિ સમાજકે દબાવમે યા લોકનજીવસે જો લોભ ક્રિયાકાંડી જનને હૈ અવસર પાતે હી વે ઉસકે ઉમ વિરોધા હો જાતે હૈ વે નિષ્પ્રાણ ક્રિયાકાંડસે સમાન સપ્રાણ ક્રિયાકાંડ કો બી દોઝ સમજને લગતે હૈ

ઇલાહિ હાનિયો પર વિચાર કરકે હમે ક્રિયાકાંડમે સુધાર કરના ચાહિયે ઇસ વિષયમે નિમ્ન નિષ્કિત સૂચનાએ ઉપયોગી હો સકતી હૈ

૧ ક્રિયાકાંડ તબી ફસા હૈ જન વહ બાવકો પૈદા કરે
૨ શુદ્ધ ક્રિયાકાંડ પ્રારંભિક અવસ્થામે અનુચિત નહા હૈ
૩ બદ્ધત જિન પ્રયત્ન કરને પર જી અગર ક્રિયાકાંડસે લાભ હોને કી આશા ન રહી હો તો ઉસકે બદને દુસરી ક્રિયા અપ નાના ચાહિયે

૪ જો ક્રિયાકાંડ પાપ કો છુપાનેકા કારણ હો જામ ઉસે છોડ દેના જી ઉચિત હૈ

૫ જન વહ પ્રત્યાઘાતી હો જામ તબ છોડ દેના યા પરિવર્તન કરના ચાહિયે

૬ ક્રિયાકે કમકા વિચાર રખના ચાહિયે

पहिली सूर्यना सद्य ध्यानमे रचने की है जण तक भाव न हो तण तक किया हा कुछ भी भूष्य नहीं है किया साध्य नहीं, माधन है साधन की उपयोगिता साध्य की सिद्धि कराने मे है

प्रारब्धिक अवस्थामे शिक्षाके दम पर क्रियाकान्ठ कराया न सकता है जिस प्रकार व्यासक बिना समझे वल्लभासा सीधता है उस प्रकार क्रियाभासा भी सिंभाध न सकती है परंतु हमे धार्मिक जीवनका अंग न मान कर शिक्षाका अंग मानना चाहिये और इसी दृष्टिसे उस पर नजर देना चाहिये

अधुनमे लोग जन्मसे मरण तक एक ही दमकी क्रिया बिना समझे करते रहते है इस प्रकार वे अपना धार्मिक जीवन शिथिलगमे ही समाप्त कर देते है वे इस विषयमे कुछ भी उन्नति नहीं कर पाते और शक्ति पूरी भरपूर होती रहती है जैसे लोगोके लिये क्रियामे परिवर्तन करना, उसे रोचक बनाना आवश्यक है

अधुन से लोग अपने पापों का छुपाने के लिये क्रियाकान्ठका सहारा लेते है वे जितना अधिक व्यक्तियार करेगे मंदिरमे दूर अंधे कार्यमे लगने की जगहमे विचार देगे वे जितना ही अधिक पाप करेगे उतना ही अधिक प्रतिक्रमण (वसती क्रिया) करेगे वे धर्मक्रियाओं की ओरमे समाजकी आँखोंमे धूत ओढ़ना चाहते है, लोगो का मुँह बंद करना चाहते है जैसे लोग अगर क्रियाकान्ठका दम कर दे तथा जैसे क्रियाकान्ठका समाजकी दृष्टिमे कुछ भूष्य न रहे तो वे ही अपने पापोंमे अवश्य ही कुछ कमी करना पडे प्रत्यावातके उदाहरण हमे समाजके शिक्षित युवकों मे अधुन मिलते है इस प्रत्यावातके रोकनेके लिये क्रियामे परिवर्तन आवश्यक है मे जैसे युवकोंका जनता से जो मर्यादा प्रार्थनामे शामिल हो सकते है परंतु पुराने दमसे मंदिरमे

પૂજા નહીં કરી શકે તે વિશેષરૂપે લોકચર સુન શકે છે પરંતુ મંદિરમાં શાસ્ત્ર નહીં સુન શકે તે અગર હમણાં દમ બહુ જાય તો ક્રિયાઓમાં રસ જાણે છે તે ઉપરાંત જાણના નિકલ જાય બહારનારની જાણના નિકલને પ્રત્યાધાત રુક જાય

ક્રિયાકે ક્રમમાં વિચાર બી આવશ્યક છે હમારે ધર્મશાસ્ત્રોમાં સખસે પદ્ધતિના ધર્મ સમ્યક્ત્વમાં છે દિર દેશ ચારિત્રકા અર્થાત પાપ પાપોકે લાગે છે જેને અણુમત કહેતે છે ઇસ અણુમત છે બાળનેકે લિયે યા સુરક્ષિત રખનેકે લિયે અનેક ઉત્તર મત બન લાયે ગયે હ સામાયિક પ્રતિક્રમણ ઉપવાસ આદિ ઇસી મતમાં સામિલ છે દેવપૂજા આદિ યદ્યપિ અણુમતમાં સાક્ષાત્ સમય નહીં છે દિર બી પરમ્પરામાં જે બી ઉપર મંવર્ધક યા સરક્ષક છે અગર હમણાં ઇસ ક્રમમાં કાર્ય કરે તો હમણે સફળતા બી મિલ શકતી છે તથા ધર્મની કૌંસી દોને સે જાય શકતી છે એક આદમી બચ્ચા માંત્રને કે લિયે ધૂતોં કી ઉપાસના કરના છે, અપને પૂર્વ પાપો કે કલસે જાયને કે લિયે દેવી દેવતાઓંની પૂજા કરતા છે ઉપર અણુમત કે પ્રત્યેક કાર્યમાં સદ્ય આત્મિક નદી કિંતુ ભૌતિક હું અણુમત આદમી કી કોઈ બી ક્રિયા સફળ નહીં હો શકતી દિર એક આદમી વિશ્વાસપાત કરના છે, ચોરી કરવા છે, બખિયાર કરતા હ ઇસ તરફ એક બી અણુમત ઉપર પાસ નહીં છે ન અણુમત કે કિસ અણુ કે પાલને કી વડ પર્વાદ કરતા ૥ પરંતુ અણુમતોંને મંરક્ષા ઓર મંવર્ધક મત અવશ્ય કરના છે જન મૂલ દી નદી તમ સંરક્ષણ ઓર મંવર્ધન આદિ ઇસ જાત કે ઊપર ઉપમા ધ્યાન રી નદી

कांड में कांई विरोध न रह जाय ज्ञान और क्रिया ये परस्पर विरुद्ध
 नहीं किंतु सहयोगी है जल किसी जेकमे मात्राधिक्य और
 परस्पर विरोध होता है, तभी ये विरोधी जन जाते हैं इनके
 विरोधको दूरानेके लिये उपयुक्त सुधारोंकी आवश्यकता है योही
 मात्रामे ज्ञानश्चल्य क्रिया और क्रियाश्चल्य ज्ञान ये दोनों सभामे
 रहते हैं, परंतु जल ये अधिक मात्रामे होते हैं तब इनकी
 चिकित्सा आवश्यक है आज सभामे ज्ञानश्चल्य क्रियाका
 दौरदौरा है इसलिये उसकी चिकित्सा की जाती है, जल क्रियाश्चल्य
 ज्ञान एक नमूना तब उसकी चिकित्सा की जायगी दोनों के सम-
 तौल रहने के लिये हीनाश पर जोर दिया जात है यहाँ परस्पर
 विरोध की बात कहना भूल है हमें इस भूल के बखर में न पड कर
 दृढ़ता के साथ सुधारके मार्गमें आगे जाना चाहिये

जैनधर्म में अनेक सम्प्रदाय.

स्थूल दृष्टिसे भी जगवान भट्टावीरके दर्शनका जिसने अध्ययन किया होगा उसे यह सुन कर आश्चर्य होगा कि जैनधर्म में भी अनेक सम्प्रदाय हैं जैनधर्मकी अनेक विशेषताओंमें अनेका त सभ में पड़ी विशेषता है प्रत्येक जैनी अनेकान्त के द्वारा अपने दर्शनका अकट्य समर्थ कर औरवका अनुभव करता है परंतु छतना वह अनेकान्तसे अपने का औरवान्वित समझता है उससे अधिक वह अनेकान्तसे दूर भागता है

अनेका तसे हम ससारका नित्य और अनित्य, अनेक और अकट्य सिद्ध कर देते हैं इस तरह सर्वैकान्तवादियोंका हम व्युत्पन्न करते हैं, उनकी उदार मनने की शिक्षा देते हैं परन्तु क्या नित्यत्व, अनित्यत्व, ऐक्यत्व अनेकत्व आदि की अर्था के लिये ही किसी धर्म की आवश्यकता है? क्या धर्म पंडितों की भिन्नता के लिये ही होता है? क्या सर्व साधारण के लिये धर्म नहीं है? भेग तो भयास है कि जितने धर्म पेट हाते हैं वे सभ जन्मसाधारण के लिये ही होते हैं जगवान भट्टावीर के जैनधर्मने तो शत्रु की, अजलाओंकी और पशुओंकी जैसी रक्षा की है उनके जन्मसिद्ध अधिकारोंकी जैसी घोषणा की है, जगवानके समवसरण ॥ द्वार सर्वसाधारण के लिये जिस प्रकार खुलवा है उससे यही सिद्ध होता है कि जैनधर्म सर्वसाधारणके लिये था यदि जैनधर्म सर्वसाधारणके

લેયે થા તો હસકા અનેકાન્ત સિદ્ધાન્ત સર્વસાધારણકે લિયે
કયો ન હોગા ?

પરન્તુ અનેકાન્ત કા ઉપયોગ તો નિત્યત્વ ક્ષણિકત્વ, એકત્વ
અનેકત્વ, આદિ કી ખિચડી પકાને મે હી બહુત દિર્ઘા સે હો રહા
હું. મેં નહીં સમજતા કિ હસ પડિતાજી ખિચડી કે પકાયે બિના
સંસાર બ્રૂઓ મર જાતા ? સંસાર એકવ-અનેકત્વ કી ગીમાસાકે લિયે
નહીં તડપ રહા જા વહ તડપ રહા થા ધર્મકે ઠેકેદારોકે અત્યા-
ચારોકા લટાને કે નિયે, વહ તડપ રહા થા એક મંભવનીય
સમતાકે લિયે

સિદ્ધ એક કૂર દિસકે જન્મ હૈ, પરન્તુ સિદ્ધો મે પરસ્પર લગાઈ
નહીં હોતી સિદ્ધ, સિદ્ધ મ સિદ્ધર નહીં કરતા પશુઓમે અગર
કાઈ કિસીકા સિદ્ધ કરતા હૈ તો સિદ્ધ પેટ લારને કે લિયે પન્તુ
મનુષ્યકી કૂરતાસે પશુઓ કી કૂરતા લગિજત હો જાતી હૈ કયોકિ
મનુષ્ય, મનુષ્ય સે લડતા હૈ, મનુષ્ય, મનુષ્ય કા પદ્ધતિ કરતા હૈ,
મનુષ્ય, મનુષ્ય કા સિદ્ધ કરતા હૈ, વહ સિદ્ધ પેટકે લિયે નહી
લડતા, પરન્તુ લડનેકે લિયે લડતા હૈ લડને કે લિયે બદાને દૂદતા હૈ
મનુષ્યોમે પશુઓકી તરહ જાતિ-બે. નહીં હૈ પન્તુ નહીં હૈ તો
કયા દુખા ? વહ તો જાતિબેદ બનાવગા ઝોર અપની અપની જાતિ
કે નામ પર લડેગા સૌભાગ્યમે મનુષ્યકે પાસ પશુઓઠી અપેક્ષા
વિશેષ વિચારશક્તિ હૈ અગર હસ શક્તિકા મહુપયોગ કિયા જાય
તો નરક બી સ્વર્ગ બનાયા જ સકતા હૈ પરન્તુ મનુષ્યને ઇંસ
શક્તિકે દ્વારા સ્વર્ગકો નરક બનાયા વહ વિચાર-બેદ કે નામ પર
બી લડા ઇતના હી નહીં, કિંતુ પીડી દર પીડી કે લિયે વિચારબેદકે
નામ પર લડને કી શિક્ષા દેતા જવા

વાતપ્રકૃતિવાને મનુષ્ય કે લિયે જો વસ્તુ હિતકર હો સકની
હૈ વહ પિત્તપ્રકૃતિવાને કો નહીં હો સકતી એક રોગી કો જો

औषध शायतः पहुँचा सकती है दूसरे को वह नुकसान भी कर सकती है मनुष्य इस बातको तो समझता है परन्तु धर्मी के समान धर्म मातृका नहीं समझता कि जो विचार या क्रिया एक मनुष्य को लाभप्रद हो सकती है वह दूसरेको निश्चय भी हो सकती है जो लुटेरों शत्रुओं की लुट्टी लुट्टी चिकित्सासे वैद्यकशास्त्र लुटा लुटा नहीं हो जाता परन्तु मनुष्यने धर्मी प्रकारकी लुटाधियाँ धर्म को लुटा लुटा कर डाला अपेक्षा रखता तो धर्मने अपने ऊपर अधिकार कर दिया।

मनुष्यकी जैसी नडाई प्रकृतिको शांत करनेके लिये, जितने भिन्न मनुष्यसमाज को एक सूत्रमें जोधने के लिये, सर्वधर्म-सहिष्णुता ही नहीं, सर्वधर्मसमताका आवरण पैदा करनेके निमित्त अपनेका तब अवतार हुआ था प्रत्येक धर्म अपनी अपनी अपेक्षा से सत्य है अर्थात् अपूर्ण सत्य है समझनेके बिनानेमें पूर्ण सत्य बन सकता है धर्मलिये समझनेके बिनानेकी आवश्यकता नहीं है यही जनधर्मके अनेकान्तको रक्षित है

हरिश्चन्द्र चरित्र कहता है कि 'सम्पूर्ण पापों के समूहों को जनधर्म कहते हैं' पापपूर्ण शक्ति का अर्थ नहीं अनेकान्तवाद सभी को तनावोंका संमिश्र करनेसे अर्थात् उनका सम वय करने से अनेकान्त अर्थात् जनधर्म बनता है अनेकान्तता तभी हो सकती है वह सर्वथा ही सर्वकालान्तता अथवा अनेकान्तता निषेध करती है एक सत्यास अथवा दूसरे सत्यासका नाश करने लगे तो वह सत्य की रक्षा नहीं कर सकता चरित्रका एक अर्थ अथवा अर्थ अवयव का विरोधी हो जाना तो उस चरित्र की बुद्धि नहीं अनेकान्त सम अवयवोक्त-यम को तोड़ना-समन्वय करता है वह मनुष्य के नडाई स्वरूपको दूर करना है, मनुष्य को एक सूत्रमें जोधना है, समता का पाठ पढ़ाना है

अनेकान्त के कारण जनधर्मों की व्यापकता घटती नहीं हुई है कि उसके भीतर सभी धर्म आ सकते हैं अर्थात् वह सभी धर्मों में समन्वय कर सकता है जो धर्म अथवा धर्मों में भी समन्वय कर सकता हो, उसके भीतर छोटी छोटी आत्मा का लेकर सम्प्रदाय-भेद हो जावे, और इनमें घटना देख हो जावे कि वे आपस में सिद्ध करने के लिये ही भिन्न सके वह आश्रय ही आता है अगर आज हम इन सम्प्रदायों के सम्बन्ध को प्रेमपूर्वक नहीं बना सकते और इनमें समन्वय नहीं कर सकते तो कहना चाहिये कि हम जनधर्म को छोड़ चुके हैं

जैन समाज में भूल दिये हो हैं—दिगम्बर और श्वेताम्बर श्वेताम्बर सम्प्रदाय में भूतिपूजक और भूतिविरोधी, ये दो भेद और हो गये इस प्रकार कुल तीन दिये हैं इससे और तीनों सम्प्रदायों में सिद्ध भूतिपूजक ही मुख्य अन्तर है—मदुतसा अन्तर जो कहा जाता है वह दिगम्बर और श्वेताम्बर सम्प्रदायों में है इसलिये प्राग्भवे भुटे दिगम्बर और श्वेताम्बर सम्प्रदायों के मतभेदों पर विचार करना चाहिये

जुड़े जुड़े सम्प्रदायों में जो भेद होते हैं, इनके हम दो भागों में बांट सकते हैं—एक तो लौकिक, दूसरे शास्त्रीय शास्त्रीय मतभेदों से साधारण जनता का कोई विशेष सम्बन्ध नहीं रहता, न साध्वी तथा जनता शास्त्रीय मतभेदों के नाम पर लड़ती है यही कारण है कि न्याय, वैरोपिक, साध्य, योग, वेदान्त, भीमासा आदि शास्त्रों की ही गीत रह गये इन दर्शनों के नाम पर जनता लड़ी नहीं लड़ी अगर हम दिगम्बर श्वेताम्बर आदि सम्प्रदायों में समन्वय करना चाहते हैं, तो पहिले हमें उन मतभेदों का समन्वय करना चाहिये जिनके नाम पर जनता दो भागों में बँटी हुई है शास्त्रीय मतभेदों का समन्वय आवश्यक तो है परन्तु वह घटना आवश्यक नहीं है कि उसके बिना हमारा काम न चल सके

किसी भी सम्प्रदायकी विशेषता उसके देव, शास्त्र, और उपास
 के रूपमें दिखलाई देती है शास्त्र की अर्थात् अमर हम शास्त्रियों
 के लिये छोड़ दे तो साधारण जनताके सम्मुख देव और उसके
 विचार रह जाता है हिन्दु और श्वेताम्बर सम्प्रदायके देवों
 तो कोई अन्तर नहीं है दोनोंमें जो ही व्यक्ति को अपना देव
 माना है, और उसके स्वरूपमें भी कोई अन्तर नहीं माना दोनों
 ही तीर्थंकर, वीतराग, सर्वज्ञ, और दितोपदेवी हैं दोनों ही धर्मरक्ष
 कर्ता नहीं मानते इस तरह देनाका देव जो ही है अमर कुछ विचार
 है तो देवायतनके विषयमें है हिन्दु और श्वेत तीर्थंकरकी भूमिमें
 हिन्दु की बनाते हैं और श्वेताम्बर लोग प्रत्येक तीर्थंकर की
 भूमिमें वस्त्राभूषणसे सुसज्जित करते हैं इसमें दोनों
 की अनेकान्तवादिता स्पष्ट है हिन्दुओंने प्रत्येक तीर्थंकरकी हिन्दु
 भूमि इस लिये बनाई है कि वे हिन्दु और वेधके सिवाय अन्य
 वेधमें भक्तान्त नहीं मानते यह मान्यता उनकी कथा
 तक गीत है इसकी अर्थात् तो मैंने बहुत स्पष्टताके साथ जैन
 जगत में की है संक्षेपमें यह धर्मना ही कहना है कि जैन
 सामग्रीके अनेकान्त रूपमें परिमल मान लेना गलत है परिमलमें
 भक्तता होती है, संरक्षण की भावना होती है संरक्षण की भावना
 होने पर पिछी कमजोरी, और शास्त्र की परिमल है, और इस
 प्रकारकी भावना न होने पर समस्तधर्मकी विभूति की परिमल
 नहीं है इस लिये वस्त्रके विषयमें प्रत्येक जैनकी कुछ छेदर ही
 बनना आदिये वस्त्र शरीररक्षके लिये बोजनके परापर अवरधक
 न होने पर भी बहुत कुछ आवश्यक है इस लिये वस्त्रविद्वेष कम
 हो जाने पर तीर्थंकरकी सर्वज्ञ भूमि की हमारी वीतरागोपासना
 में बाधक न हो जैनगी श्वेताम्बर सम्प्रदायके विषयमें मेरा
 कहना यह है कि वीतराग धर्मवानकी भूमिमें सोना, चांदी, मोती,
 रत्न आदि के अलंकार होने से वीतरागभावका दोष हो जाता
 किसी की देवकी भूमि हमें यथाशक्ति उस देवके अनुरूप ही

जनाना आदिये अमर शास्त्रानुसार लगवान की भूति जनानी नय तो लगवान भगवतीरकी भूति हमे दिगम्बर की जनाना आदिये, और लगवान भार्गनायकी भूति वर्णांकित होना आदिये भूति के जपर अवगसे वर पहिनानेकी आवश्यकता नहीं है, परन्तु भूतिमे ही वरनके सिन्ध होना आदिये जपरी वर और अल-कारेका जिलकुल उपयोग न होना आदिये इस प्रकारके परिवर्तन से दोनो के अपनी प्रयत्नित मान्यताओंमे कुछ परिवर्तन करना पड़ेगा परन्तु इससे जैनत्वका विकास होना और हम सत्यके अधिक नजदीक पहुँचेंगे. भूतिके विषयमे अगर दोनो संप्रदायों मे मतनी छारता का नय तो तीर्थों और मन्त्रों के लंबे अवश्य ही नष्ट हो जाय तथा ओंकार के दूसरे के देवालयमे जो कथकता मालूम होती है वह भी विधीन हो जाय

दूसरी विशेषता शुरुआतके विषयमे है मेरा स्वतन्त्र विचार तो यह है कि आजकल समाजमे शुरुपूज की योग्यता ही नहीं है. आजकल तो शुरु इसे कहते हैं जो अमुक वेधमे रहे दिगम्बर वेधमे रहने वाला व्यक्ति—जैसे ही वह सम्मोक्षण सम्मोक्षण और सम्मोक्षारित्र मे जितकुन शून्य हो—दिगम्बर सम्प्रदाय वालों का शुरु है, परमेष्ठी है इसी प्रकार श्वेता-मर वेधमे रहने वाला प्रत्येक व्यक्ति श्वेतामरों का शुरु है शुरु अपने के सिधे इन इन शर्तों की आवश्यकता है इनका बहुतभाग तो वेध ने ही घेर लिया है जगतके हममे यह वेधैकान्त रहेगा तब तक जैन शुरु की विधासना नहीं कर सकते इस दिन हममे से यह वेधैकान्त निकल जायगा, इस दिन हम शुरुओं के दिगम्बरत्व और श्वेतामरत्व के नाम पर न लड़ेंगे रत्न, आड़े पत्रवेष्टित—हो या दिगम्बर हो, वह रत्न ही है किसी वेधसे न तो शुरुता आती है न जाती है समाजकी, सुविधाके सिधे और शुरुत्व के स्मरण करने के सिधे किसी ओंकार वेध या दो वेधों का निषेध करनेवा छयिन

है परंतु वेपसे सामाजिक सुविधा ही है वेप के बिना आत्मविकास रुक नहीं सकता

अगर हम गुणपुण्य के हो जाय तो यह गुरु दिगम्बरों का और यह गुरु श्वेताम्बरों का, यह बोध ही नष्ट हो जाय छस साधुता और समता के युगमें हमें भी सद्धिष्णुना और समता का काम से काम चलना पाठ तो अवश्य पढ़ लेना चाहिये जिससे हम एक दूसरे के सुखी और त्यागी पुरुषों का आदर कर सकें

छस प्रकार अगर हम वीतराजकी भूतियों के तदनुकरण करने और साधुओं के वेप का अकान्ताग्रह हो जाय तो धन दोनों सम्प्रदायों में अकेला हो सकती है परस्पर के अंगों से हमारा जो विनाश हो रहा है वह रुक सकता है हम एक पर एक आरक्षणी तरह कर्ष शुद्धे शक्तिवादी हो सकते हैं

तीसरा सम्प्रदाय जो भूतिपूज का विरोधी है, उसके साथ सम वय करने में विशेष कर्माध नहीं है क्योंकि भूतिपूज और अभूतिपूज के सम्प्रदाय के गुरुओंमें और इनके वपमें नाम मात्र का अंतर है प्रथम है मिर् भूतिपूज का 'भूतिपूज' छस शब्द के हम दो अर्थ कर सकते हैं—'भूति' की पूजा और 'भूति' के द्वारा पूजा अगर पहिला अर्थ लिया जाय तो जैनियों के किसी भी सम्प्रदाय में भूतिपूज का विधान नहीं है, क्योंकि पूजा करते समय हम भूति का गुणगान नहीं करते हैं, किंतु बमरान का गुणगान करते हैं जो जो लोग भूतियों में अनेक तरह के चित्र विचित्र अतिशय मान लिया करते हैं वे अनार्य ही भूतिपूज हैं हमें भूतियोंमें दसाडी दृष्टिमें ही अतिशय मानना चाहिये जो भूति चिन्पकताकी दृष्टि में छतनी जावपूर्ण होगी वह इनका ही अधिक हमारे जावों पर प्रभाव डालेगी भूति की जावकर्षकता ही अतिशय कही जा सकती है मूल जैनधर्म में भूति का वही स्थान है जो मान

के लिये पुस्तक में स्थान है पुस्तक खाल नहीं है किन्तु खाल का साधन होने से वह उपयोगी है मूर्ति एक ऐसी पुस्तक है उसे अपट आदमी भी पढ़ सके उस प्रकार किसी नाटक की पुस्तक पढ़ लेने की अपेक्षा उसका नाटक देख लेना हृदय के ऊपर ज्यादा असर डालता है उसी प्रकार मूर्ति है परन्तु इनके ऊपर मूर्तिका कुछ असर नहीं पड़ता, अथवा इनका हृदय छतनी विकसित हो गया है कि किसी भाव को धारण के लिये इनको मूर्ति की आवश्यकता नहीं है, वे जगत्वा की पूजा के लिये या वीतरागता का पाठ पढ़ने के लिये मूर्ति का उपयोग न करे तो यह अनुचित नहीं है मूर्ति के द्वारा पूजा करने का प्रश्न सम्प्रदाय का प्रश्न नहीं है किन्तु योग्यता का प्रश्न है इसलिये मुनियों के लिये मूर्ति के द्वारा पूजा करने की आवश्यकता नहीं है इसलिये प्रत्येक मनुष्य को अपनी अपनी योग्यता और रुचि के अनुसार काम करना चाहिये इसमें विरोध की कोई बात नहीं है

किसी ब्रह्म के एक व्यक्ति का चित्त किसी पुस्तक के चित्र देखने में ही लगता है और दूसरे का चित्त उसके पढ़ने में लगता है, उसे चित्रों की परवाह नहीं है इसलिये वे दोनों अपनी अपनी रुचि के अनुसार काम करे इसमें उन दोनों का परस्परमें आपत्ति क्यों होना चाहिये? इसी प्रकार एक ब्रह्म के एक व्यक्ति का चित्त मूर्ति के द्वारा पूजा करने में लगता है, एक मूर्ति की आवश्यकता नहीं समझता दोनों अपनी अपनी रुचि के अनुसार काम करे इसमें किसी का भी आपत्ति न होना चाहिये.

अमूर्तिपूजा के सम्प्रदाय में भी स्थापना निक्षेप माना जाता है इस रूप में के नाट को वे लोग भी इस रूप में के समान समझते हैं इस प्रकार किसी न किसी रूप में वह मूर्तिपूजा बनना पड़ता है इसी प्रकार मूर्तिपूजा के सम्प्रदायों के मुनि मिला मूर्तिपूजा के

भी वर्षों निकाल सकते हैं वे गिना मूर्तिपूजक किये भी भोजन
 ग्रहण कर सकते हैं मूर्तिपूजक लोग भी मिट्टी आदि लुप्त
 माड़े वस्तु में भगवान की स्थापना नहीं करते—वे उत्तम पाषाण
 और उत्तम धातुओं में ही भगवान की स्थापना करते हैं अगर
 हम मिट्टी में स्थापना नहीं करते तो इसका मतलब यह नहीं है
 कि हम स्थापना के विरोधी हैं इसी प्रकार अगर स्थानकवासी
 सम्प्रदाय मूर्ति में स्थापना नहीं करता तो वह भी स्थापना का
 विरोधी नहीं कहा जा सकता दोनों ही कही स्थापना स्वीकार करते
 हैं और दोनों ही कही स्थापना ठीक नहीं समझने प्रसन्निये इनमें
 विशेष विरोध तो नहीं कहा जा सकता जो कुछ विरोध द्विपार्थ
 पड़ता है वह श्रियलिनता और योग्यता के अन्तर का परिणाम है,
 जो कि जैनत्व के एक अंश से भी दूर हो सकता है अगर हम
 जैनी हैं तो हमें धतना उत्तर अवश्य हो जाता आहिये कि अगर
 हमारी पत्नी को मंदिर में जाने की आवश्यकता भाव्य होती है
 और हमें नहीं भाव्य होती तो हम दोनों गिना किसी जाधा के
 अपनी अपनी श्रिय के अनुसार काम कर सके धतना ही नहीं बल्कि
 सदानुभूति के साथ इस काम में एक दूसरे को मदद भी दे सके
 मन्दिर और स्थानके मार्गभेद या उद्देशभेद के परिणाम नहीं हैं
 किन्तु सिर्फ योग्यता और श्रियलिनता के परिणाम हैं

इस प्रकार मूर्तिपूजक और अमूर्तिपूजक सम्प्रदायों के सम्मिलन
 में कुछ विशेष जाधा नहीं है और द्विगुणर श्वेताम्बर सम्प्रदायों
 के सम्मिलन में नाममात्र का उचित परिवर्तन करना है, वह परिवर्तन
 न केवल सम्मिलन करने वाला होगा किन्तु जैनधर्म के उद्देश्य प्रसार
 में सहायक और आपत्तियों को दूर करने वाला भी होगा, मूर्तियों
 में वीतरागता का निगवरण प्रदर्शन करने से मंदिरों का भवत्व अद्वैत
 ही, धर्म साधुवेषमें नभ्यता के स्थान में कुछ अक्षयव्यवधारी वेष

अना देने से साधुओं को आने जाने में लो कठिनाई है वह नष्ट हो
 जायगी मेरी समझ में ये दोनों ही परिवर्तन शालभूत हैं, समया
 अनुकूल हैं, अकता बदलने वाले हैं

नि सन्देह अभी सुधार के विरोध में हिगम्बर कहेंगे कि इस
 तरह तो हिगम्बर सम्प्रदाय नष्ट हो जायगा, और श्वेताम्बर कहेंगे
 कि श्वेताम्बर सम्प्रदाय नष्ट हो जायगा मेरी समझ में इन सम्प्रदायों
 का नष्ट होना तभी तक सुरा है जब तक उनके ग्यानमें हम
 प्रविष्ट जैनत्व को न पासकें समान भद्रापीर के समय में न तो
 श्वेताम्बर सम्प्रदाय या न हिगम्बर सम्प्रदाय उस समय उनकही
 मुनि हिगम्बर वेष में रहते थे स्वयं समान भद्रापीर हिगम्बर वेष
 में रहते थे, पर वृ हिगम्बर सम्प्रदाय नहीं था इसी तरह श्वेतिर
 कही मुनि श्वेतवस्त्र धारण करते थे पर वृ उस समय श्वेताम्बर
 सम्प्रदाय भी नहीं था उस समय तो अभिज्ञ जैनधर्म था इन
 सम्प्रदायों के अभाव में क्या कोई कह सकता है कि उस समय
 सम्यग्दर्शन गान अस्ति नहीं था और आज है ? उस समय भास
 नडा भिन्ता या और आज भिन्ता है ? परिस्थिति तो भिन्नकृत
 हुई है इन सम्प्रदायों ने तो श्लेष और मोक्ष का जीन ही
 लिया है इसलिये अगर उपयुक्त सुधार से ये सम्प्रदाय विनीत
 होकर शुद्ध जैनत्व प्रकाश में आता हो तो हमें इसका उसी प्रकार
 स्वागत करना चाहिये इस प्रकार भक्ति मुनि अवधि मन पर्यय उनो
 के विनीत होने पर केवलमान का किया जाता है ।

इन सुधारों की उपयुक्तता स्पष्ट होने पर भी इनका प्रवेश
 होना अमर दुर्लभ हो तो भी हम उत्तरतासे काम लेकर तीनों
 सम्प्रदायों का सम्मिलन कर सकते हैं इस प्रकार भूर्ति और अभूति
 का प्रश्न इति और योग्यता का प्रश्न है उसी प्रकार भूति कैसी होना
 चाहिये यह प्रश्न भी इति और योग्यता का है इसी प्रकार साधुओं

કે વેપ કા પ્રજા બી રૂચિ ઔર ચોખ્ખા કા હૈ શ્વેતાશ્વર સમ્પ્રદાય
કા તો શ્વેતવસ્ત્ર ધારી ઔર નખ ઝૂંસે દોનો પ્રકાર કે મુનિયો મે
કોઈ આપણિ ન હોના ચાહિયે ક્યોંકિ મે દોનો હી વેપ શાસ્ત્રસમ્મત
હૈ મુઝે આશા હૈ કિ શ્વેતાશ્વર સમ્પ્રદાય કી તરફ સે ઇસ શાસ્ત્રીક
ઉદ્ધારવા કે પ્રાપ્ત કરને મે કોઈ વિશેષ બાધા ન હોગી રહી દિગ્મજરો
કી વાત મો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ બાવ કે દેખતે હુઝે ઉ હૈ ઇસ વૈધાન્ત
કા શિથિલ કર દેના ચાહિયે ઇસ વિષય મે દિગ્મજર સમાજમે બી
કુછ બ્યા હો ન ઉઠ ખડા હુઝા હૈ મુઝે આશા હૈ કિ કુછ સમય બાંક
વહોકા વૈધાન્ત શિથિલ હો જાયમા

અગર હમ ઉક્ત પરિવર્તન કર શકે તબ તો ઠીક હૈ અગર ન
કર શકે તો બો હમે બનેદા ત કે સિદ્ધાન્તાનુસાર અપની બાવનાઓ
કા સુધાર કરના ચાહિયે વહ તો નિશ્ચિત હૈ કિ સમાજ કે કુછ લોગ
અસી બાવનાઓ કે બી વિરોધી હોતે હૈ ઔર પ્રારમ્ભમે કિસી
બી સુધારકે કામમે બહુસંખ્યક લોગ હાય નહી બેઠાતે ઇસોલિયે
તો પ્રારમ્ભ મે એસે વિચાર વાનોકા એક મઠલ સ્થાપિત હોના
ચાહિયે, ઇસમે સમ્પ્રદાયિક પક્ષપાત કે ઊઠકર કામ કિયા જાય ઇસ
મઠલ કે બીતર સાચીય મતબેદોકા સમન્વય કરનેવાલી એક
વિદ્વાસમિતિ હો મઠલ કે દ્વારા એસે હી ર વિચારોકા પ્રચાર કિયા
જાય એસે ધર્મોપતન જનાનેકા પ્રયત્ન કિયા જાય, બિનમે સામ્પ્રદાય
મિકતા ન હો એસા બી પ્રયત્ન કિયા જાય ઇસસે એક સંપ્રદાય વાને
હસરે સંપ્રદાયવાનોકે કામમે શામિલ હો

મહો વહ બાત ધ્યાન મે રખને કી હૈ કિ હમે તીનો સંપ્રદાયો
કા એક સૂત્ર મે જોધને કી ચેષ્ટા કરના દે-ઇસ સુધારકે પ્રયત્નમે
ચોથા સંપ્રદાય નહી જનાના હૈ ઇસલિયે એસે વિચારવાનોકા અપને
અપને સંપ્રદાયસે સંબંધવિચ્છેદ નહી કરલેના ચાહિયે, સંપ્રદાયો કે
બીતર રહકર કે હી સમ્પ્રત્યાતીત વિચારોકા પ્રચાર કરના ચાહિયે

और निर्भक्ति से अपने शुद्ध जन्तुत्व की जायगी को प्रकट करना चाहिये

शास्त्रीय मतभेदोंमेंसे अधिकतम मतभेदोंका तो १ पूर्ण सम्बन्ध हो जायगा अगर कुछ मतभेद रह जाय तो उन्हें दो सम्प्रदायोंका मतभेद न बनाकर दो विद्वानों का मतभेद बनाना चाहिये द्विगुणरायियों में भी परस्पर मतभेद है फिर भी वे सब एक ही सम्प्रदाय के कहलाये हैं श्वेताम्बर आचार्यों में भी परस्पर मतभेद होता है परन्तु वे भी एक ही सम्प्रदाय के कहलाते हैं इसी प्रकार अगर हम अनेक मतभेदों का सम्प्रदायों के मतभेद न बनाकर आचार्यों के ही मतभेद मान ले तो साम्प्रदायिक कट्टरता नष्ट हो सकती है

मेरे हृदय में तीनों सम्प्रदायों का मिलान के लिये अनेक तरह के विचार उठते हैं सबव है वे शेषशिवजी के विचारों के समान स्वप्नसदृश ही हैं। उन विचारों का मुझ द्वारा समाज के समक्ष रखने का साहस मैं अभी तक नहीं कर सका था इसलिये मैं नहीं कह सकता कि मेरे विचार कब तक कार्यकारी हो सकते हैं। फिर भी इस दिशा में समाजका ध्यान विशेष रूप से आकर्षित करने की आशासे मैंने ये विचार समाज के सामने रखने का साहस किया है

છે ૧૭૮૬ની સાનમાં ફ્રેચવિપ્લવ વખતે જે સમાનતાના વિચારે આખી પાશ્ચાત્ય દુનિયામાં ફેલાઈ રહ્યા હતા તેના કગ્તા વધારે એ ભાવનાનો સ્વીકાર જનતલારમાં આજે થઈ રહ્યો છે આપણી પ્રજા આ સમાનતાના જેવા બીજા આદર્શોનો પણ સ્વીકાર કરી લે છે એ નવા વિચારો અને આદર્શોને અનુકૂળ આપણા સમાજનિધારણમાં શુ શુ ફેરફાર થઈ રહ્યા છે અને થશે તેનો વિચાર આપણે કરવાની આવશ્યકતા છે

સમાનતાની ભાવનાને લીધે રાજ્યની તેમજ સમાજની દૃષ્ટિએ દરેક વ્યક્તિ સરખી છે અને દરેકને અમુક સમવડો ભોગવવાનો મરણો હક છે જેવી રીતે પુરુષોને ફળવણી આપવાની સમવડ થઈ છે તેવી જ રીતે સ્ત્રીઓને માટે થતી જાય છે દરેક વ્યક્તિને પ્રાથમિક ફળવણી મળવી જોઈએ એ વિચાર આપણે સ્વીકારતા થયા છીએ દરેકને ધધાનું શિક્ષણ મળવું જોઈએ એનો પણ સ્વીકાર થયો છે, જો કે પરદેશી રાજ્યને લીધે તેનો આજ સુધી બરાબર અમલ કરી શક્યા નથી ધધાવેપાર કરવો અને ધર ચલાવવું એ બંનેમાં સરખી જવાનહારી છે પોતાના ધધા ઉપરાંત પુરુષવર્ગે તેમજ સ્ત્રીવર્ગે નાગરિક ધર્મનું પાલન કરવાનું છે ગમે વર્ષે આપણી ગુજરાતી બહેનો મોટી સંખ્યામાં રણક્ષેત્રમાં જીતરી પડી હતી તે દેહલાક જૂના વિચારના માણસોથી સહન થતું નથી અને તેથી એવા પ્રશ્નો પૂછાય છે કે બહેનો ધરકામ છોડીને રાજકીય લડતમાં પડે એ ઠીકવા જેવું છે ? ખરી વાત તો એવી છે કે સ્ત્રીઓએ એમની સ્વાભાવિક કાર્ય-દક્ષતાથી ધરનું કામ સહજાગોને લડતમાં જાગ લીધે છે પણ આવી મોટી લડતમાં તો પુરુષોની માદક સ્ત્રીઓને ધરનો સબધ તોડવો એ પડે ફગની લડતમાં જાગ લેવો કે નહિ તેનો નિર્ણય એ બહેનો પોતે કરશે અને પુરુષોથી તેમાં આડે અવરોધ નહિ એવો મારો મત છે સમાનતા અને આત્મનિર્ણયના સિદ્ધાંતને પરિણામે હવે પુરુષવર્ગ

આપખુદીથી પોતાનો જ કક્કો ખરો કરી શક એ યુગ જતો રહ્યો છે.

જે સ્ત્રીઓને લાગ્યું પડે છે તે છોકરાઓને પણ લાગ્યું પડે છે અને આપણી નજર આગળ આપણે જોઈએ છીએ કે ઈળવણીમાં મોટેસોરીની પદ્ધતિમાં આત્મનિર્ણયનો સિદ્ધાંત સ્વીકારાયો છે હવે છોકરાઓનું સ્વમાન ખીણ્યું છે છોકરાઓને મારખીટ અને અપમાન થતાં હતાં તે ઝોઝાં થતાં જાય છે અને થોડા વખતમાં નષ્ટ થઈ જશે આપણા નોકરોમાં સ્વમાનની લાવના ખીણી છે તેમણે પોતાના હક્કની લડત શરૂ કરી છે અને આજે યુરોપ અમેરિકામાં પ્રચલિત છે તેવી રીતે નોકરો વધારે માન, આરામ અને રળ ભોગવતા થશે.

સમાનતાનો સિદ્ધાંત જેમ જેમ પચતો જશે તેમ તેમ અસ્પૃશ્યતાના પ્રશ્નનો નિકાલ થશે અસ્પૃશ્યતાની લાવના અત્યંત જૂડી છે પણ એ કુદૃષ્ટ અધ્યક્ષને નાણુ કરવા માટે આપણા હૃદયમાં તીવ્ર ઈચ્છા થાય છે કે કેમ તેમાં આપણી સાચી કસોટી છે.

આત્મનિર્ણયનો સિદ્ધાંત માત્ર રાજકીય ઝગડાઓનો નિકાલ કરવા માટે ઉપયોગનો નથી છોકરા છોકરીઓને કેવા પ્રકારનો ધધો ગ્રીષ્મવો તેના નિર્ણયનો આધાર તેમની કુદરતી શક્તિ, તેમની કાયદા, તેમની ઈચ્છાને અવલગીને રહેશે છોકરાઓ મોટી વયનાં થાય ત્યાં સુધી પરણશે નહિ કારણ કે હવે આર્થિક પ્રશ્ન મહા મુશ્કેલ થઈ ગયો છે મોટી વય સુધી પરણશે નહિ એટલે કેટલાક (છોકરા તેમજ છોકરીઓ) પરણવાનું બિનકુન માંડી પણ વાગશે કાની સાથે પરણવું તેનો નિર્ણય પણ હવે માનવ કે દાદાદાદી કરી શકશે નહિ, અને યાતિબંધન ઢીલું થઈ જશે.

સંયુક્તકુટુંબની બ્યવસ્થાએ ગમે તેવી સેવા કરી હતો પણ તે આજના યુગને પ્રતિકૂળ છે તેથી તે મરણનાં તરફથી મારતી જણાય છે બળદગાડીની લાંબી મુસાફરી ગમે તેટલી રસિક હોય તે છતાં

જે વિષય—જે કાળે તે જીવે જાણે યજ્ઞદીવ પીતૃ-
 ૩૧ ૨૯ યજ્ઞ તે જ વિષયે અને જાણે વો જાણે મધ્ય-
 સુદાસા ૩૧ ૩૦ યજ્ઞે જાણે દિવિરા પજ સારખા જે જાણ
 મુકે જાણે તો પ્રથમ અને સવાસદ એ જાણજા કમને જે જ
 કમને વિષયે તમે તાજ કમ લખો તો તથામ જાણે ૪ ૩૪
 મેલે મધને પડે જાણે કમો મેલે જાણે ૩૬ જે

શુભળ મરેલ



સમાજ સુધારાના કાર્યોમાં જૈનોને ખાસ અનુકૂલતા.

આપણા સમાજમાં જે જે અનિષ્ટ રિવાજો પેસી ગયા છે અને જે નાણુ કયાં સિવાય આપણી પ્રગતિ કાંઈ પથ દિસામા અશક્ય છે તેનું દિગ્દર્શન હો સુમન્તભાઈએ ચોતાના વ્યાખ્યાનમાં સારી રીતે કર્યું છે એ પ્રચલિત અનિષ્ટ રિવાજો દૂર કરવા માટે હિન્દુઓની બીજી કોમો કરતાં જૈન સમાજને કેટલીક વિશેષ સરલતાઓ છે તે વિશે મારા વિચાર આજ આપની સમક્ષ મૂકવા ઇચ્છુ છું.

કાષ્ટપણ સમાજમાં ચાલતા રિવાજો ને ચાર પ્રકારના બધન હોય છે,—

(૧) ધાર્મિક બધન (૨) પુરોહિતોના બધન (૩) વ્યાસતી આવેલી પ્રજાસિક્ષા-રુઢિનું બધન (૪) સમાજના મોટા ભાગની માન અને કેળવણીની સ્થિતિ

આ બધનોને વિચાર કરતાં આપણને જણાશે કે પ્રથમ એ બધનો જનકામને નડતાં નથી સમાજમાં પ્રચાર પામેલા યાત્રિ-બધન, બાળલમ મરણ પરણના ખર્ચો વગેરે જૈન કોમને ધર્મનાં દત્તરો વર્ષો ઉપર રચાયેલો સ્મૃતિઓનાં કે શાલણોએ ઉપજાવી કાઢેનાં “શાસ્ત્ર” વચનોનાં-બધનો નડતાં નથી-નડવા જોઈએ નહિ પ્રચલિત રુઢિમાં ફેરફાર કરતી વખતે જૈનેતર કોમોનો “ધર્મ” કાયમાં આવી પડે છે તેવી કાંઈ પ્રકારની નડતર જૈનોને હોવી જોઈએ નહિ

કારણ કે એ “ધર્મશાસ્ત્રો” જૈનોને બધનખરકે નથી સમાજના ચાલના આવેના અનિષ્ટ રિવાજોમા ફેરફાર કરવાથી “સનાતન ધર્મ” નો નાશ થવાનો બધ કે નરકયત્રણનો ત્રાસ જૈન સમાજને માટે હોવા જોઈએ નહિ વળી બ્રાહ્મણો પુરોહિતોની સત્તા જેવી બીજી હિંદુસમાજ ઉપર પ્રસરેલી છે તેનો સત્તાથી પણ જૈન સમાજ ઉપર નથી બ્રાહ્મણની જરૂર માત્ર લઘુવિધિ કરાવનાર ગોર સિવાય બીજે કોઈ સામાજિક પ્રમંત્રે જૈનોને પડતી નથી શ્રાદ્ધ, સવત્સરી, ઉપવીત કે સીમંત હોમ હવન વગેરે ઉદ્યાપન વગેરે કાર્યોમાં પ્રમંત્રે જૈન સમાજને બ્રાહ્મણ કે પુરોહિતની જરૂર નથી કારણ કે એમાંના એકે જૈન સમાજ જમાં પ્રચલિત નથી ધર્મમંત્રિમા પૂજારી તરીકે પણ જૈનોમા બ્રાહ્મણોનું બધન નથી એટલે હિંદુસમાજ જેને “ધાર્મિક” ક્રિયાઓ અને પ્રસંગો ગણે છે તેમાંના એકે માટે જૈન સમાજને બ્રાહ્મણ કે પુરોહિતની જરૂર પડતી નથી લઘુ ક્રિયા માટે પણ બ્રાહ્મણ ગોરની આવશ્યકતા જૈનોને હોવી જોઈએ નહિ અને કેટલેક ઠેકાણે બ્રાહ્મણ ગોરને હાથે લઘુ ક્રિયા કરાવવાનો રિવાજ બધ પડવા પણ માંડે છે ધર્મ અમર ધાર્મિક મંથો અને ધર્મશાસ્ત્રોનો પ્રભાવ આપણા સમાજ ઉપર એટલો મજબૂત અને જીડો પડેલો છે કે સમાજના હિનાહિતનો, ફેરવાયેલા મંજેગો અને પરિસ્થિતિનો અને પ્રગતિનો જરાપણ વિચાર કર્યા વિના સમાજનો ધણો મોટો ભાગ માત્ર ધર્મ અને ધર્મશાસ્ત્રોની આગા અનુસાર એમા એવી આગાઓ છે એમ તપાસ કર્યા વિના માની લઈનેજ કાયોં કયોંજ જાય છે જૈન સમાજને આ બધન નડતું નથી નડતું જોઈએ નહિ એ સમાજ સુધારા માટે પ્રથમ અને બહુ મોટી અનુકૂળતા ગણાય.

જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ જૈન સમાજના સામાજિક કાર્યોમાં વચ્ચે પડ્યા નથી. બ્રાહ્મણોનો તો જૈન સમાજ ઉપર કબજો જ નહિ એટલે સમાજ સુધારાના કાર્યમાં જનેતર હિંદુસમાજને

જો મોડી નાતર છે તે જોતોને નથી આ પણ બધું મોટી અનુકૂળતા
જો જોના પોતાની કાંતિઓમાં પેરવાડ, શીમાગી, જોસવાગ વગેરે
બાંધપરમ્મ સમ દરે તો તેમના “ધર્મ” કે પ્રોત્સાહનો નાતર
તેમને નાંચાની નદિ એટલે એ દિશામાં અસ્તવના ફેરફાર કરવા માટે
જેન સમાજને બધું અનુકૂળતા છે

આ બે મુખ્ય મુદ્દો ન નડતા દોવા છતાં જન સમાજમાં
હિન્દુસમાજના અનિષ્ટ રિવાજો સાથી દહીં ગયા છે એ પ્રશ્ન વિચરવા
જોવો છે કેટલેક અંગે એ રિવાજો દેખાદેખી પાડવામાં આવે છે અને
દહીં ગયા છે પણ પાડાં જોજન અને ખીજા કેટલીક નિર્મથક
રિવાજો જેન સમાજમાં અદ્યોનો કાળને અને સત્તા ન હોવા છતાં
જેવામાં આવે છે એ દેખાદેખી અનુકૂળનું જ પરિણામ છે મરણ
પાછળ અદ્યોજન, રજા, અદ્યોજન ન કરવાથી ચર્ચા અવકાર
પાણિમતી પ્રાજ્ઞાનક કમિયન કયાજો જેન સમાજને મંમગારવાર
પુરાણોમાં અને પ્રોત્સાહનો ન હોવા છતાં જેનોનાં કેટલેક દેશો પરણ
પાછળ સમજી તેમજ રીતિકે આવેલાં કાંતિ જોતોને જામડાનો
રિવાજ તે આ નાંચના અનુકૂળનું જ પરિણામ છે

અવગી આવેલી મદિ—પ્રજ્ઞાનિકાનું જન્મન તે જન્મના
જન્મે એક અંગે આં કેમોમાં જોવામાં આવે છે જાના કાળથી
અવગી આવેલી કેઈ પણ રિવાજોમાં કે જે રીત, ગદ્યચરિત્ર
કે અવગીતો પોતપોતાને અવગી તેમાં ફેરફાર કરવા માટે જે એક
પ્રકારની મદતી રિવાજના અને દિમતીના જાર પો છે તે સમાજ
અવગી એમાં જાણનાં જોવામાં આવતી નથી અને પ્રજ્ઞાને જ
જુલોનું અવગીતો રીતો અને કેટલેક મદતી સમાજમાં પણ
જોવામાં આવેલાં અવગીતો રિવાજો મદત કરે છે અનુકૂળતા
મદતી અવગીતો સર્વે મદતી છે અને કેટલેક મદતી

નેા પ્રચાર મોટા વિસ્તારમાં થવા વગર એ જાણની નથી એટલે એ પ્રકારના બંધનને વધારે વિચાર કરવાની જરૂર નથી

સમાજમાં શાન અને ફજવણીની સ્થિતિ—એ બંધન વિશે ખાસ વિચાર કરવાની જરૂર છે અને લાગે છે કે જૈન કોમની વસ્તી અને આર્થિક સ્થિતિના પ્રમાણમાં તેમાં ઠાઠા ફજવણી લીધેવાનું પ્રમાણ ઓછું છે ખાસ કરીને કે પા ફજવણીના ક્ષેત્રમાં બાળાઓને જોયા પ્રકારની ફજવણીની બાજતમાં જૈન કોમને હજી કંઈ કાર્ય કરવાનું બાકી રહેલું છે. અમુક બે ચાર ધનાઢ્ય કુટુંબોની કન્યાઓ ઠાઠા ફજવણી લે અને તે કુટુંબોમાં અરસપરસ તેમનાં લગ્ન થાય તેથી આખી કોમને કોઈ પ્રકારનો ફાયદો થતો નથી મોટા પ્રમાણમાં અને આર્થિક દૃષ્ટિએ સમાજની દરેક સ્થિતિની બાળાઓ ઠાઠા પ્રકારની ફજવણી લેશે ત્યારે જ સમાજની હાલતી જે સ્થિતિ અશાન અને ફજવણીના અભાવના બંધનથી પ્રચલિત છે તે મુધરો—આ દિશામાં પ્રયત્ન કરવાની ખાસ જરૂર છે આપ જોશો તો આપણા શહેરમાં જ જૈન કોમના છોકરાઓ માટે ત્રણ છાત્રાલયો છે ત્યારે જૈન બાળાઓને માટે કોઈ પ્રકારની સવડ નથી—અદિયા જ નહિ—કોઈ પણ ઠેકાણે કન્યાઓને માટે એવી સમવડ નથી જે ઠાઠા પ્રકારની ફજવણીથી મામડાના છોકરાને વચિત ન રાખતા માટે શહેરમાં છાત્રાલયોના પ્રગથ જૈન શ્રીમતોએ કર્યો છે અને કરે છે તેટલી જ ધમરાથી તેવાજ પ્રગથ જૈન બાળાઓ માટે ઠેકાણે ઠેકાણે ચવાની જરૂર છે એવાં કન્યાછાત્રાલયોની બવરથા કરી એકે એવી સુસિસિત અને મંસ્કારી સનારીઓનો જૈન કોમમાં અભાવ હોય એમ હું ધારતો નથી અને કદાચ જૈન કોમના તેજ કોઈ સનારી ન મળે તો અન્ય કોમનાથી પણ તે અર્થ સારી સકાય

બાપણી સામાજિક પ્રવૃત્તિની ચાવી આ પ્રકારની મોટા પ્રમા

શુભા ક યાઓની ઊંચા પ્રકારની કેળવણીમાં જ રહેલી છે હિન્દુઓની
 ખીણ કામો કરતાં જન કામને પોતાની સામાજિક પ્રગતિ કરવામાં
 આપણે ઉપર જોયું તે પ્રમાણે કેટલીક મહત્વની અને વિશેષ અનુ-
 કૂળતાઓ ■ તેનો લાભ લઈ કન્યાકેળવણીનો પ્રશ્ન હાથમાં લઈ
 સત્વર તેનો નિવડો લાવવાનો પ્રયાસ તમારી કામના આગેરાનો
 કચેરો એવી આશા છે

ગદુલાલ ધ્રુવ

સાચી દયા

(આ નોંધ માત્ર છે તેમાં વ્યાખ્યાનમાં આવતી રહી ગએલી કેટલીક વસ્તુ વધારી દીધી છે)

માણસ જડ અને ચેતન બેય છે એમથી કોઈક વાર જડતા અને કોઈક વાર ચેતન્ય ઉપર આવે છે આપણા ઉપર હમણાં જડતાનું રાજ્ય પ્રવર્તે છે એને આપણે ધર્મને નામે અધર્મ આપીએ છીએ, અને કદિ કોઈ ધર્મ બતાવે છે તો એને ધર્મ રૂપે ઓળખી શકતા નથી

(અ) જે ખાદી પહેરતો નથી તે જૈન નથી

ખાદી લઈ એ છીએ તો દિવસની જેની આનો દોઢ આનો કમાણી છે એવા રાક માણસોને કમાણી મળે છે

મીઠનું કાપડ લઈને રાકને બે પૈસા આપવાનો આપણને જે અવસર મળ્યો હતો એને સુકયા, એટને એને જૂએ મારવાનું ને ટાઢયે દારવાનું એક તો આપણને પાપ લગ્યું અને બીજું જેને આજ પછુ એકે વાતે ઉણપ નથી એવા સાહુકારને આપણે દરામની કમાણી ભીમી કરી આપી, જે વડે એ પાપ કરે એના આપણે ભાગીયા બન્યા ત્રીજું, મીઠના મજૂરની શારીરિક અને આધ્યાત્મિક અધોગતિ થાય છે એનું પણ આપણને પાપ લાગ્યું

મીઠનું કાપડ લેવામાં આમ ત્રિવિધ પાપ છે ખાદી લેવામાં પચેન્દ્રિયમાં ત્રેષ્ઠ માણસ પ્રત્યે દયા છે એવો દવાધર્મને ખાદી જ ખરો

(આ) જે બેસતું દૂધ ખાય છે તે જૈન નથી

અમદાવાદ પોતાને જૈન પુરી કહેવરાવીને મલકાય છે પણ અમદાવાદ જીનામા આશરે એક લાખ બેસ પાછળ પુરા પદરસોમે પાડા નથી આ ૬૮૦૦૦ ઉપર પાડા કયા ગમા ?

આપણે જૂએ રીખાવી રીખાવીને માર્વાં એના કરતાં તો જીરીએ મારતા હોઈએ તો તરત બાપડનો છૂટકો થાય આપણે મોટા દયાધર્મી અને પાશ્વત્ય પ્રજાઓ દૂર આમ માનવામાં કેવળ મિથ્યા બિમાન છું યુરોપમાં વાછડા કામ નથી આવતા તો એને કતલ કરે છું આપણે અહીં પાડા નકામા છે તો એને આપણે જૂએ મારીએ છીએ જીરી ઠીક કે જૂખમરો !

બેસતું ધી આપણે ખાઈએ છીએ તે બેસતું ધી નથી પણ પાડાની ચરખી હોય છે બેસતું દૂધ પીએ છીએ તે બેસતું દૂધ નહિ પણ પાડાનું લોહી ને પાડાના આંસુ હોય છે બેસના ધી દૂધને ઠેકાણે ગાયનાં ધી દૂધ ન વાપરીએ ત્યાં લગી પાશ્વત્ય પ્રજાઓ ઉપર સરસાઈનો દાવો કરવો મિથ્યા છે

કતલ કરેલા ઢોરના ચામડાના જોડા કે બીજી કંઈ વાપરે તે જૈન નથી

ખાટકી આગળથી આપણે માંસ લઈએ કે ચામડું, એ બેય સરખા છે કેમકે બેયમાંથી એને પૈમાનું ઉત્તેજન મળે માંસનો ત્યાગ બસ નથી મારેલા ઢોરના ચામડાનો એવો જ તીવ્ર ત્યાગ કરવો ધટે

(ઈ) ખાટકીવાડથી જીવ છોડાવે તે જૈન નથી

ખાટકી પાસેથી ગમે તે નિમિત્તે લેવું, એટલે એને જે પૈસાનો કામદો કરી આપવો, જેથી તે વધારે હોશથી એનો ધધો ચનાવી શકે, એક જીવને ઠેકાણે બે જીવ મારે એટલે ખાટકીવાડેથી જીવ છોડાવનામાં

પુણ્ય તો લેશ માત્ર નથી પણ જેટલું ખાટકીને આપણે લીધે ઉત્તેજન મળે એટલું પાપ છે

મુળદર્મા ૨૦,૦૦૦ ટોર કાચમ રાખીએ ને એનું દૂધ વેપારી રીતે છૂટું પાડીએ તો વર્ષે વર્ષે ૧૦,૦૦૦ ટોર જગી જાય પણ આપણને એ કપાથી સુએ ! મહાવીર સ્વામીનો એકેએક શ્રાવક ૧૦ ૦૦૦ ગાયનું એક ગોકુળ એવા અનેક ગોકુળ રાખતો આપણે અનુકરણ કરીએ તો ખરા આવક નહિ તો, નહિ

(૬) પરિગ્રહનું જે પરિમાણ ન બાધે તે જૈન નથી

આપણે પેટ ભગવાને, શરૂ કર દાંડવાને આવશ્યક હોય એનાથી જેટલુંવધારે સંધરીએ એટલી ચોરીને એટલી હિસા આપણે ભાગે આવે છે આપણે આવશ્યકથી વધારે રાખ્યું એટલે બીજાને આવશ્યકતા પૂરતું ન મળે

જે જોડીને ઢેકાણે દસ જોડી, અથવા દસ જોડી જેટલી કિંમતની જે જોડી કપાની આપણે રાખી એટલે ચાર જણાએ નવઆરંભુ રહ્યું

આપણે રાજના આઠ આનામાં દેહનિર્વાહ કરી શકતા હોઈએ છતાં રાજના અઢી રૂપિયા ખર્ચજર્જરે તો રોજ ચાર જણાએ બુખે મરવું રહ્યું

પરિગ્રહ જ હિસા આપણે જેને હિસા રૂપે આગળથીએ છીએ એ હિસા કરતાં અનતગણી ભયંકર છે સામાન્ય હિસામાં તો ઢાકને છોડી મારે એટલે એ ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં મરી જાય ને છૂની જાય પરિગ્રહની હિસામાં તો માણસ કણે કણે મરણ માતના ભોગવતો ઢાણુ જાણે કેટલે વર્ષે મુક્ત થાય છે

કેટો કહે છે, 'નાના ચોર (નિ નાના નાના ખુની) કારામઢમાં દડમમાં પડ્યા હોય છે મોટા ચોર (નિ મોટા ખુની) સોના રૂપા પહેરીને ફૂકડાની ઘોડે મહાને છે !

સાહુકાર એના ધનનો માલિક નહિ પણ ગરીબના વની વાની છે
એક શરસી ત્રયશર લખે છે

‘રાત્ર એક માણસને દાનાધ્યક્ષ નીમે છે હવે આ માણસ જેને
સંખ્યાબંધ માણસોનું કલ્યાણ કરવાનું હોય છે તે એ માણસોના નિમિત્તનું
ધન પોતે પચાવી પાકે નો એના હિપ્ત રાજની ખસ યથા પ્રિતા રહે
નહિ એજ પ્રમાણે જો સાહુકાર દાન ન કરે તો તે ખુદના બોકથી
ખચાતો નથી

સેઈટ ઍસિત કહે છે ‘સાહુકાર ચોર છે પ્રત્યેક માણસ
ત્રેષ્ઠએ એટલુંજ લે ને વધારાનું ૬ ખી માણસોને આપે તો કાઈ
સાહુકાર ન હોય ને કાઈ ગરીબ ન હોય

સેઈટ જેરામ કહે છે ‘ધન સદાય ચોરીનું ફળ હોય છે, પછી
એ ચોરી જેના માલિક કરેલી હોય કે એના પૂર્વગામીએ’

સેઈટ ગ્રેગરી લખે છે “તેમની પાસે આવેલું તેઓ આપતા
નથી ત્યારે તેઓ તેમના પાડોશીઓના મરણમાં સદાય માય છે, કેમકે
જેટલાનું જીવનસાધન સાહુકાર પચાવી પડ્યા હોય છે, એટલા
ગરીબ રિવને રિવને નાશ પામે છે આપણે હુખીને આવશ્યક
વસ્તુ આપીને છીએ ત્યારે એને આપણે માલ આપતા નથી, એનો
માલ એને પાછો સોપીએ છીએ દયા નથી ક્રતા પણ ન્યાયનું ઝણ
ચૂકવીએ છ’એ’

સેઈટ એન્જોસ લખે છે ‘જૂએ મરતા હોય એને ખચાવો
નહિ તો તમે એના ખૂની ગણાવો’

સેઈટ ઓગસ્ટિન કહે છે ‘અનાવશ્યક વસ્તુ રાખવી એટલે
ખીમની મીલકત રાખવી’

સેઈટ જેસીવ વગી કહે છે તમને ધન આપ્યું, ને ખીમને ન
આપ્યું તે શું ઇશ્વર અન્યાયી છે ? એક ધનવાન ને ખીજો બીખારી

હોય છે પહેલો ઉત્તરતા ને બીજો કષ્ટ સહન કરીને પુણ્ય ભાગી થાય છે'

તમે ખાઈ રહ્યા છો તે શૂખ્યાનો ગોટલો છે, તમારા કબાટમાં તાળાં કુચીઓની અંદર લટકે છે તે નવસ્રાના વસ્ત્ર છે, તમારા ઓરડામાં હારખંબ ગોઠવ્યા છે તે અડવાણના બેડા છે, તમે બહારો રાખ્યા છે એ તગી ભોગવનારાઓનું ધન છે કેમકે તગી ભોગવનારા માત્રને તમે અન્યાય કરો છો.'

ચીનની એક કહેવત છે, કે એક માણસ આળસે જીવે છે, તો બીજો એક માણસ શૂએ મરે છે'

એક દેવ મથકાર કહે છે 'અનેક માણસો એક વ્યક્તિને સારું કપડા બનાવવામાં રૂધાવે છે, એને પરીણામે અનેક લોકો નવસ્રા રહે છે'

(ક) તીર્થંકરને પરિશ્રદ્ધ કરાવે તે જૈન નથી.

આપણા તીર્થંકરોએ હયા આચરી અને ઉપદેશી છે છતાં એ શૂલી જઇને આપણે એનેજ નામે પશુના બલિદાન આપીએ તો કેવું લાગે ? એજ પ્રમાણે તીર્થંકરોએ અનાગાર, દિગમ્બર, ને પ્રાણી પાત્ર 'શામાં રહીને આપણને અપરિશ્રદ્ધ શીખવ્યો. છતાં આપણે એને નામે લાખો રૂપીયા ઉડાડીને મંદિર ચણાવીએ છીએ ને બીજા લાખો વાપરીને એ અપરિશ્રદ્ધી દેવોની ઉપરહીરા માણેક મોતીની શોભા કરીએ છીએ આ શુદ્ધ અવર્મ તથા ધર્મની વિહંગના છે

દેવદ્રવ્યમાં વસ્તો વ્યાઘાત આવે છે કેમકે આપણા દેવોએ પરાયે દ્રવ્ય માત્રનો ત્યાગ કરેનો કે દેવવ્ય નામ સાર્થક તો જ થાય કે જો આપણે એનો સારા નિમિત્તે ત્યાગ કરી નાખીએ

રવી દ્રનાથની એક કવિતામાં આવે છે કે એક રાગની રાજ-
ાનીમાં આગ લાગી તેથી કષ્ટકે લોખ નિરાધાર થઈ ગયા પછુ
જગએ એમનો ભાવ ન પૂછ્યો, ને એવાકમાં જ લાખો

શપીઆ વાપરીને રાજાએ સુવર્ણ મંદિર ચણાવ્યું એટલે સાધુ નરોત્તમે એને કહ્યું કે ભગવાન તારા મંદિરમાં નથી એતો તારી શંક આશરે વિનાની ચલેલી પ્રજા ભાગી છૂટી ત્યાં ગયા છે

દશમા શતકમાં ઇન્દ્રાડિમાં એથસ્વોલ્ક નામે ટિપાધ્યાય (વિશ્વપ) ધર્મ ગયો એણે દુષ્કાળને કારણે પોતાને હસ્તક એક દેવળ હતું તેમાંના સોનારૂપાનાં પાન વેચી નાખ્યા ને કહ્યું ભગવાનનાં જડ મંદિર ધનથી ઉભરાઈ જાઉં અને એનાં જીવતાત્મગતા મંદિર શૂંએ મરે એનું કંઈ કારણ નથી એજ પ્રમાણે સંઈટ એમ્મોસે બંધિવાનના બધા છોડાવવા મિતાવના મંદિરના અલકાર વેચી કે માળી નાખ્યા હતા

વિશ્વપ એકેશિપસે કહ્યું ભગવાનને ચાળી રકાખીનું કાર્ક કામ નથી, અને પોતાના મત પ્રમાણે નારિક એવા ૭૦,૦૦૦ પારસી કેદીઓને છોડાવીને એના રાજા આગળ પહોંચાડી દીધા આપણા દરતાં આ પિરતીઓને જૈન પંચી વધારે થટે છે

જેન લોકો મોતી વેચવાનો ધંધો કરે છે તે માંસ વેચવા કરતાં શુદ્ધ છે હિંસા બેધમાં છે પણ માંસથી માણસનો દેહ પોષાય છે મોતીથી શણગારાય છે પોપણુ આવરણ છે શુભાર નિરર્થક છે જૈન લોકો કાંપડની મીઠા ચવાવે છે એમાં માણસની કેટલી હિંસા થાય છે એ જોવું હોય તો અમદાવાદની મીઠામજુરોની ચાલીમાં જાટો મારી આવવો ત્યાં ફરી આવ્યા પછી એ ચાલી ટતલખાના કરતાં છુટી લાગશે કત-ખાનામાં પણ બે ચાર પળમાં છૂટી જાય છે મીઠાની ચાલીમાં નર પણ દાણે દાણે કાણુ જાણે કેટલા વર્ષે છૂટે છે ને એ નરકયાતના પછી વચપર પરાએ ઉતર્યા કરે જો જનો એમ માને છે કે આપણે ખેતી કરતા નથી એટલે ખેતીના પાપથી બચી ગયા પણ ખેતીનું પાપ તો ધાન્ય ખાનાર માત્રને એક સરખું લાગે જો ધાન્ય લેનારા પડ્યા છે એટલેજ ખેડૂત ખેતી કરે છે,

માસાહારીને પશુપધનુ પાપ લાગે છે એજ પ્રમાણે શાકાહારીને
પશુ ખેતીનું પાપ લાગે છે પોતે ખેતી ન કરે ને ખીજા પાસે કરાવે
એથી તે પાપ મુક્ત નથી રહી શકતો બીજા પોતે ખેતી કરે તો
મત્તાપૂર્વક કરે અને ખરીણાને ઓછી હિસા થાય ખીજા જતન
ન રાખે એટલી હિસા વધારે થાય એમ્ને પોતે ખેતી કરે તો એકઠે
પુણ્ય થાય, પાપ નહિ

ઉપદેશચિતામણીમા લખે છે

દેશાયકાર્શિક દિઃગૃહ્ય તે મામૂદ્ ગમનાગમતામ્યા પ્રાણ્યુ
પમર્દ્મ હત્યુભિમાયેણ । સ્ત ચ સ્વય કૃતોઽગ્યે મ યા કારિત્વમ્
ન કશ્ચિદ્વિશેષ । પ્રત્યુત્ત સ્વયગમને ગુણ ર્દ્યાપયશુદ્ધે પરસ્ય
પુનરનિપુણત્વાત્કુતસ્તચ્છુદ્ધિ ।

એવા ધણાને આપણે જોઈએ છીએ કે જે આઠ ઉપવાસ કરી
નાખશે પણ ધર્માદામાં આઠ દોઢા યે નહિ આપે એવા લોકોને
ઉદ્દેશીને એક દારસી લેખક કહે છે

વિવસમા તમે જેટલું જન્ય લેના એટલું ઉપવાસને દિને ગરી
બોને આપો જેથી કરીને તમે બોગવેલા કષ્ટનો લાભ પ્રગટ થાય
અને યોગ્ય માણસને તમે લીધેલી તસ્લીથી લાભ થાય.

વાલજી ગોર્ખીદાસ દેશાઈ

ન્યવહારમાં અનેકાન્તવાદ

બહેનો અને લાઈઓ

આજે આપણે એવા યુગમાં છીએ કે ન્યારે દરેક ધર્મે અને દરેક વસ્તુ પોતાનામાં જે કાંઈ શ્રેષ્ઠ અને પ્રશસ્ત મનાવું હોય તે સમગ્ર રાષ્ટ્રને ચરણે ધરવું જોઈએ એનાથી આજ નહીંને જોવાની છૂટ હતી તે એમ પણ કહું કે સમગ્ર માનવ જાતના ચરણે ધરવું જોઈએ હવે એ જમાનો પૂરો થયો છે કે ન્યારે માણસો પોતાની વિશેષતાઓ પોતાના સંપ્રદાયમાં કે પોતાના વંશમાં સાચવી રાખે અને તે વર્ણ કે સંપ્રદાયનું નામ જોડી ધારણ ન કરતા હોય તેમને તેના અધિકારી ગણે આજે સાહચર્યમાં જન્મેનો એવો દાવો નહિ કરી શકે કે વિદ્યા પ્રાપ્તનો અને આપણનો અધિકાર તેને એકલાને છે તેમ આજે કંઈ એવું નહિ કહી શકે કે અંગમદેનતથી સેવા કરવી એ કેવળ સુદ્રાનું જ કામ છે તેમજ લોકમંત્રણ ઉપર બાર મૂકવાનો અધિકાર કેવળ વેદ સંપ્રદાયના અનુસરનારાઓને છે અથવા અહિંસાની વાત કરવાનો અધિકાર કેવળ જૈનોને છે, કે મધ્યમ પ્રતિપત્તી મચરવાનો અધિકાર કેવળ બૌદ્ધોને છે આજે તો દરેક સંપ્રદાયની કૃતાર્થતા પોતાનામાં જે કાંઈ સાર હોય તે સમગ્ર માનવજાત આગળ રજૂ કરવામાં છે એને પોતાના સંપ્રદાયનું નામ બીજાઓ ધારણ કરે એવો આગ્રહ ગણ્યા વિના તેઓ પોતાના ધર્મ કે વર્ણની વિશેષતાઓ ગ્રહણ કરે એમ ધ્વજવામાં છે

આ દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા જૈનધર્મ આખા રાષ્ટ્રની જનતા સમક્ષ અથવા તો માનવજાત સમક્ષ શું શું રજૂ કરી શકે ? જૈન-

ધર્મમાં એના ધણા આચારવિચારો અને વિધિવિધાનો હશે કે જે કૌનોને પોતાને શ્રેષ્ઠ લાગે છતાં સમગ્ર માનવજાત આગળ તેના ચાલુ રૂપમાં તે મૂકવાને ધણા અંતરાયો હોય, પણ જીવનમાં અધિ-સાની દૃષ્ટિની પ્રધાનતા કે મન અને સરીગને કળજમાં રાખવા પ્રતિયસયમ હિપર જાર, અથવા વિચારના ઐકાન્તિક દુરાગ્રહો દૂર કરવા અનેકાન્ત દૃષ્ટિની વ્યવહાર ઉપયોગિતા માનવજાત સમક્ષ જરૂર રજૂ કરી શકાય.

જૈનાચાર્યો જૈન દર્શનના ખીજા નામ તરીકે ધણી વાર એકાન્ત દર્શન એવું નામ આપે ■ આ બતાવે છે કે તેમની દૃષ્ટિએ અનેકાન્તના સિદ્ધાંત તરું કેટલું મહત્ત્વ છે ભગવાન વર્ધમાન મહાવીરે જૈનધર્મનો પુનરુદ્ધાર કર્યો ત્યારથી અનેકાન્તનો પ્રતિષ્ઠાસ આપણે શરૂ કરી શકીએ ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં તે યુગ એવો હતો કે જ્યારે વિચાર સ્વાતંત્ર્ય કોઈ પણ જાતના પ્રતિબંધ વિના મુક્ત રીતે વહેતું હતું વિચારકો પોતપોતાની દૃષ્ટિઓ આગ્રહ પૂર્વક કોઈ સમક્ષ રજૂ કરતા હતા આ દૃષ્ટિઓ વિવિધ રીતે અને પોતપોતાના ખમાલથી રજૂ થતી હતી,

હવે સ્વાભાવિક છે કે આની વિવિધ દૃષ્ટિઓ એક ખીજાના સંપર્કમાં આવતાં સંઘર્ષજનુ અને વિરોધ ઉત્પન્ન થાય આ વિરોધ વિચારના પ્રદેશમાં હોય તેથી તેમાં તાગદેખને ઝોળુ રથાત્ હોય એમ માનવાને કશું મારણું નથી આવ્યો, જ્યારે દેશમાં વિવિધ જાતની વિચારસમૃદ્ધિ વધતી જાય ત્યાર તેમાંયો તાગદેખને બાળુ પર રાખી દરક વિચારને તેની પોતાના દૃષ્ટિએ તપાસવાની જરૂર ઉત્પન્ન થાય છે આ જરૂર પૂરી પાડવા અનેકા વચાન દયાતીમાં આન્યો હશે, એમ માર માનવું છે, પણ અનેકાન્તનો અર્થ કાઢ એવો છે ■ નહિ કે દૃષ્ટિ સાચી જ હોય અથવા દૃષ્ટિ સાચી હોય તો પણ તે દૃષ્ટિને આધારે ચાલતા વિચારો તત્સજ હોય આ જાને પરીક્ષણથી

જ નહીં ચામ અનેકાન્તવાદનો અર્થ કદી પણ એવો થતો જ નથી કે દરેક માણસ જે કોઈ કહે છે તે બધુંજ સાચું છે અથવા તો તે માણસને કહે તેમ કરવાનું એક જોડું છે । એમ માનવું એ સર્વથા અનુચિત છે અનેકાન્તવાદ તે તે દષ્ટિની અને તે તે તત્ત્વની તાત્ત્વિક પરીક્ષા કરીને જ તે દષ્ટિની સ્વાર્થતા અને આચરણ્ય— ચો ચતા સ્વીકારે છે પણ અનેક ત દષ્ટિ એવો અભિપ્રાય રાખે છે કે વસ્તુ અનેકધર્માત્મક હોઈ તેની પૂરેપૂરી સમજણ અથવા ઉત્તરોત્તર વધતી સમજણ તેને અનેક દષ્ટિએ તપાસવાથી જ મળે છે

આ રીતે અનેકાન્તને વિચારીએ તો તે બધા તત્ત્વજ્ઞાસુ-
ઓને વિચારવા જેવી દષ્ટિ છે એમ લાગશે પણ આજે હું આપની સમક્ષ કેવળ ફિલસૂફીની દષ્ટિથી જ અનેકાન્તવાદની ચર્ચા કરવા ઇચ્છતો નથી જેમ પ્રાચીન કાળના આચાર્યોએ તે વિદ્યમાન દર્શનોનો અભ્યાસ અને પરીક્ષા કરી સ્પષ્ટતાને ‘સકલદર્શન સમુદાયમક’—આ હેતુએ દ્વેષી શબ્દ છે—દ્વારે તેમ આજે પણ કોઈ વિચારકો વિદ્ય-
માન ફિલસૂફીઓના અને વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિઓના અભ્યાસ અને પરી-
ક્ષણથી સ્પષ્ટતાને નવો અવતાર આપી શકે આવા પ્રયત્નથી બધું નવા તરેલું જાણી આવે એવું મને લાગે છે આપણા દેશમાં ખાસ કરીને ગુજરાતમાં અને ગુજરાતમાં જૈનોમાં વિદ્યાને અનાદર છે અને તેથી વિદ્યાનો દુર્લભ વર્ગ છે એવી પરિસ્થિતિમાં આવા બહુ શ્રમસાધ્ય અને સારા યોગ્યકાર આદિ સમુદાયની અપેક્ષા રાખતા પ્રયત્નને કરનારા કોઈ મળે એમ મને લાગતું નથી પણ હાલમાં આવા પ્રયત્નને સ્થાન ન મળે તોપણ, અનેકાન્તવાદને વ્યવહારમાં મૂકવાને ખાસ અડચણ આવવી જોઈએ નહિ તેમ કરવા માટે અનેકાન્તની વિચારદષ્ટિ ખીલવવાની જરૂર છે અને દષ્ટિ ખીલવવા માટે દરેક બાબતમાં સત્ય જણવાની ઉત્કેષ્ટ ઇચ્છા એ પ્રથમ આવશ્યક છે આવી ઉત્કેષ્ટ ઇચ્છા મમત્વના કારણથી ઉત્પન્ન

યતા રાગદ્વેષને કમળમા રાખવા જગ આપી શકે જે પ્રમાણમા આપણે વિચારના પ્રદેશમા ઉત્તન્ન યતા રાગદ્વેષને કમળમા રાખી શકીએ, તે પ્રમાણમા પ્રતિપક્ષીના મતવ્યેનો તેની દૃષ્ટિથી સમજવાનો માર્ગ સરળ થાય છે આ માર્ગ સરળ યતા દરેક માણસ પોતાની છુદ્ધિ—શક્તિનો ખોતવટ પ્રમાણે તે તે દૃષ્ટિઓ તપાસી શકે, અને તેના તથ્યશિનો સમન્વય કરી તે પ્રમાણે પોતાના આચરણમા ઉચિત ફેરફારો કરી શકે

આ દૃષ્ટિનો વેપારઉદ્યોગના ક્ષેત્રમા ઉપયોગ કરી જોઈએ કારણ કે જૈનેનો મુખ્ય વ્યવહાર વેપારઉદ્યોગનો છે વેપાર અને ઉદ્યોગ સમાજના યોગક્ષેમ માટે છે સમાજની આવરણ વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરવી અને તેને યોગ્ય રીતે પહોંચાડવી એ ઉદ્યોગ અને વેપાર માનવું ધ્યેય હોઈ શકે એક બીજાના ઉદ્યોગના વિનિમયથી સમાજ પોષણ પામે છે અને આ વિનિમયની રીત ઉપરથી સમાજની સરકૃતિનું એક રીતે માપ પણ કાઢી શકાય છે

હવે આપણે જાણીએ છીએ કે સૌથી વધારેમા વધારે ઝવઝા વેપારઉદ્યોગમા થાય છે રાગદ્વેષને વધારેમા વધારે અવકાશ આ ક્ષેત્રમા મળે છે, આનું કારણ શું ? એક કારણ આપણે આપણા અનુભવમાથી સ્પષ્ટ રીતે કહી શકીએ છીએ અને તે એ છે, આપણે આવા પ્રસંગોમા અમત સાબનો કે સ્વાર્થનો જ વિચાર કરતા હોઈએ છીએ ! સામા માણસ પાસેથી વધારેમા વધારે કેમ લેવાય અને તેને ઝોઝામા ઝોણુ કેમ અપાય એ હમેશા આપણું ધ્યેય હોય છે સામાનુ ધ્યેય પણ મોટે ભાગે એવું હોય ॥ આવાં બે ધ્યેય વચ્ચે સંઘર્ષણ અને વિરોધ જ હોય અહીંનાં અનેકાન્તવાદની દૃષ્ટિનો ઉપયોગ થઈ શકે છે આપણી વધારેમા વધારે લેવાની અને ઝોઝા મા ઝોણુ આપવાની દૃષ્ટિ જો ન્યાય હોય તો સામાની એવી દૃષ્ટિને પણ આપણે ન્યાય માનવી જોઈએ પણ આ પ્રમાણે સામાની

દષ્ટિને ન્યાય માનવાથી વિરોધ દૂર થતો નથી કેટલીક દષ્ટિઓ જ
 ખોટી હોય છે અને તે આપણામાં છે માટે ખીજામાં ન્યાય માનવી
 એ કલ્પતા ખરી ' તો પણ તેને શુદ્ધ વિચારની દષ્ટિએ તપાસવાની
 જરૂર રહે છે એમ તપાસતાં જણાશે કે પોતે વધારેમાં વધારે લેવું
 અને ખીજાને ઓછામાં ઓછું આપવું એ આખો મનોભાવ અસામા-
 નિક એટલે કે સમાજ સરચાતો વિધાતક છે, અને તેથી એ મનો-
 ભાવ જેમ ખીજા વિષે ખોટો છે, તેમ આપણા વિષે પણ ખોટો છે,
 આ રીતે ઉત્તરોત્તર વિચાર કરતા સમાજ વ્યવસ્થાના પ્રશ્નો ઉપર
 આપણે આવી પહોંચીએ અને દરેકને પૂરતું પણ કોઈને માટે
 વધારે પડતું નહિ, એવા આદર્શ ઉપર આવી પહોંચીએ, અને મહે-
 નત કરી શકે, શારીરિક કે શુદ્ધિની એવા દરેકજણને પૂરતું મળતું
 જોઈએ, એ આપણી દષ્ટિ યાદ. આ સિદ્ધાંતથી વિચારીએ તો
 આપણે જેમ આપણા માટે પૂરતું ધન્યજીએ તેમ સામા માટે પણ
 પૂરતું ધન્યજીએ અને જેમ સામા માણસને પૂરતા કરતાં વધારે
 મેંઘદ ન કરવા દઈએ તેમ આપણે આપણા માટે પણ પૂરતા કરતાં
 વધારે સમદ રાખવો અધર્મ મળીએ, આ વિચારસરણીમાં જેમ
 સામાજિક ન્યાયને સ્થાન આપીએ છીએ તેમ અપરિમલની ધાર્મિક
 દષ્ટિને પણ સ્થાન આપી શકાય ફક્ત એમાં હમેશાં એટલું ધ્યાન
 રાખવું પડે કે સામા માણસ અપરિમલ થાય એવી અતિ ધાર્મિક
 (૧૧) દષ્ટિ ન રાખીએ. અથવા તો પરિમલની મર્યાદા પુરી
 થાય એટલે જી કે પુનઃ જાતે જમે કરી અપરિમલના શુભગાન
 ન બાધએ.

આ રીતે નાના મોટા વ્યવહારમાં દષ્ટિની યોગ્યતાની તપાસ
 કરી ખીજામાં એ દષ્ટિની યોગ્યતા સ્વીકારી આપણે વ્યવહારમાં
 અનેકાન્તદષ્ટિનો ઉપયોગ કરી શકીએ

અનેકાન્તવાદનો ખીજા રાજકીય, સામાજિક અને કૌટુંબિક

વિરોધે માં પણ ઉપયોગ કરી સહીએ એક દેશમાં રહેતી પ્રજા બીજા દેશની પ્રજા ઉપર પોતાના અધિક પશુપણના કારણે રાજ્ય કરે એ અન્યાય છે જેમ સાચો અનેકાન્તવાદી હિંદુસ્તાનમાં રાજ્ય કરના અંગ્રેજનો વિરોધ કરે તેમ તે કોઈ પણ હિંદીને બીજા દેશ ઉપર રાજ્ય કરના જતા અટકાવે અજ ન્યાયે તે નાની કામો ઉપર આપ ખુદી કરતા અંગ્રે સ્વરાજ્ય મેળવવાની રીતોના એક પ્રમાણે રાજકીય પક્ષો પડે છે આ રાજકીય પક્ષોમાં પણ વિષવિષ રીતે અનેકાન્ત દૃષ્ટિએ સમ વધ શક્ય છે પણ અહીંયાં એ બતાવના જતાં રાજકીય વિષયનું નાંજી બાપણુ યદી જાય

સામાજિક સુધારાઓમાં અને બિલ બિલ કામોની પ્રતિઠાના પ્રશ્નોમાં પણ અનેકાન્ત દૃષ્ટિએ ઘણો સમન્વય સાધી શકાય પોતાના શ્રમથી સમાજને જરૂરની વસ્તુઓ જે ઉત્પન્ન કરે છે તે બધા સરખા આગને ચોગ્ય છે દિવસુદને ખેડૂત કરના વવારે માન આપવાની જરૂર નથી, તેમ મેડૂતના કામ કરતાં દિવસુદના કામની કિંમત ઓછી ગણુરાની જરૂર નથી તમે કેવળ 'ઉત્તર ભરવાડી હો તો બીજી વાત છે।

સામાજિક સુધારાઓમાં પણ આ દૃષ્ટિ ચોગ્ય માર્ગ બતાવશે કોઈ માણસ આપણને ન આડે અથવા આપણે ઓખખાધથી પીગમેનું જમણું જમતા તેને વટવાઈ જવાનો ભય લાગે તો તે જેમ આપણને અપમાનકારક લાગે તેમ બીજા પ્રતિ આપણે એવું વતન અનુચિત ગણુલુ જોઈએ આ દૃષ્ટિએ અસ્પૃશ્યોને મદિરોમાં આપણી રીતે દાખલ ન કરવામાં કેટલો જોશ અધર્મ તે સમજાઈ જશે

માણસ જેટલો સંયમ કેળવે એટલું તે તેને માટે વધારે સારું છે પણ જે બાનનોમાં તે પૂરેપૂરો સયમ રાખી શકતો ન હોય અને તેથી સામાજિક આચારે તેને જે જોગવાઈ છૂટ આપી હોય તે

છૂટ માણસ પોતે જોઈથી લે તેટલી ખીજ લે તો તેણે વાધો લેવો ન જોઈએ વિધુર અથવા વિધવા સયમ કેળવી પોતાનું જીવન સેવા પરાયણ ગણે તે ઉત્તમ ગણાય, પણ સમાજમાં જો વિધુર કોઈપણ દોષ વિના પુનર્વાસ કરી શકે તો વિધવાને પણ તેવી જ રીતે છૂટ હોય.

આમ જીવનના અનેક પ્રશ્નોમા અનેકાન્તદષ્ટિની વ્યવહારુ ઉપયોગિતા છે.

કોઈ પણ દષ્ટિની, જે કારણથી તે ઉત્પન્ન થાય છે તે કારણ સાથે, તાત્ત્વિક પરીક્ષા કર્યા પછી જોઈને અંશે તેની સત્યતા જણાય તેટલે અંશે તેને ગ્રહણ કરવી અને એવી રીતે ઉત્તરોત્તર ચિંતના સમન્વયને વધારતા જવું એ અનેકાન્તવાદનું રહસ્ય છે. આ ક્રિયા જીવનના મોટા ખ્યેયમાનું એક ખ્યેય છે. દરેક વસ્તુ અથવા પદાર્થ વ્યવહારમાં અનેક રીતે લાસે છે, માટે એમાં આપજેનાશુતા હોઈએ અથવા આપણે સાચી માની હોય તેના કરતાં ખીજી રીતે જ વસ્તુ વિશે ખીજા અનેક મનો સાચા હોય એવા તાત્ત્વિક સભવ ઉપર અનેકાન્ત દષ્ટિ નિર્ભર છે.

સાચો અનેકાન્તવાદી જીવનને આ રીતે સમજવા અને જીવવા પ્રયત્ન કરે છે. આ વિચારસરણી જો લાભદાયક હોય તો તે જોઈથી જ ન કુળમાં જન્મેલાઓ માટે છે, તેટલીજ ખીજાઓ માટે પણ છે. આમ સમજી જગતના ઉપયોગ માટે જ ન નમનો. આમકે રાખ્યા વિના પણ અનેકાન્તવાદનું નજરાણું માનવજાતના દરમારે રજૂ કરી શકાય.

રસિકલાલ, છે. પરીખ

જૈનેતર

પર્યુષણની આ યાનગોષ્ઠિમાં બે વરસ હાજરી આપી, એટલે એનો હક બતાવી પડિત બેચરદાસજી મને અહીં બેચી સાબ્યા છે હું ક્યાં જૈન ધર્મનો અભ્યાસી છું કે દરવર્ષે કંઈક નવું નવું વિવેચન કરી શકું ? એટલે આજને માટે મેં વિષય પસંદ કર્યો ' જૈનેતર ' આ વિષય મને કેમ જડ્યો તે જ પ્રથમ કહી દઉં

એ વાતને વરસો થયાં. એક ચોપડી મારા હાથમાં આવી ચોપડીનું નામ હતું ' જૈનેતર દષ્ટિએ જૈન ' એમાં મારા પશુ બે લેખો હતા ધણા મોટા મોટા લેખોની હારમાં પોતાનું નામ લેઈ સારુ તો લાગ્યું પણ વિશેષ તો તે દિવસે મેં શોધ કરી કે આપણે જૈનેતર છીએ તે પહેલાં એવું કંઈ બન્યુંતો ન હતો

‘ ઇતર ’ શબ્દનું સ્વારસ્ય

‘ ઇતર ’ શબ્દ મળતો છે એ શબ્દ પહેલવહેલો સામળ્યો કાલેજમાં આસતા તર્કશાસ્ત્રમાં મનુષ્યેતરમિન્ન મનુષ્ય એવી એવી શાસ્ત્રશુદ્ધ, તર્કશુદ્ધ, પણ થયે યાન આપનારી વ્યાખ્યાઓ તર્કશાસ્ત્રમાં આવતી જે મનુષ્ય નથી એનાથી જે જિન તે મનુષ્ય એટલે સીધીભાષનો ડાંગો કાન કરીને કરી ત્યાંનું ત્યાં આવવાનું રહેતું તર્કશાસ્ત્રની પણ અવિહારી કે આવી વ્યાખ્યાઓ આપી યાનમાં ઉમેરો કરે છે ।

સાર પછી ‘ ઇતર ’ શબ્દ કાન પર અચડાયો મદ્રાસ તરના ‘ આજ્ઞાએતર ’ પદ્યનું નામ સાંભળીને હું માનતો હતો કે આજ્ઞાએતરો કંઈ નહિ તો હિંદુ તો હશે જ એક વખત મદુરાના

એક ખ્રિસ્તી મિત્રને ત્યાં રહ્યો હતો. હું મહેમાન રહ્યો એટલે ધરના બધાને શાકાહારથી ચનાવવું પડ્યું. એ મસ્કરીમાં કર્યું, શાકાહાર કરીને તો તમે દિલ્લુ થયા, પણ પાછળથી ખતર પડી કે એ ખરેખર 'બ્રાહ્મણેતર' પક્ષના ગણાય છે. અને એમ જોયું કે બ્રાહ્મણેતર પક્ષનો આગેવાન પણ બીજો એક ખ્રિસ્તી જ છે. જે બ્રાહ્મણ નથી, તે અને ખ્રિસ્તી હોય કે પારસી, બ્રાહ્મણેતર કેમ ન ગણાય ? તર્કની દૃષ્ટિ ચનાવીને એ પૂછ્યું 'આ દેવતા બ્રાહ્મણેતર ગણાય કે નહિ ? આ શનસ પણ બ્રાહ્મણેતર છે ને ?'

અજ્ઞાત માટે તુચ્છ

જે પોતાથી બિન છે તેમને વિશે કશું ન જાણવું, અને તેમને બધાને એક જ નામ તો આપ્યું, એ મનુષ્ય સમાજનો જૂનો રિવાજ છે. વેદમાં પણ એ દેખાય છે જે આર્ષ નથી તે ફાસ અથવા અનાય. આમ આર્યોત્તરમાં આખી સૃષ્ટિ આવી શકે છે. મુસલમાનેને મન જે ઇસ્લામને સ્વીકારતો નથી તે કાફર છે, પાહ-દીઓને મન જે યહૂદી નથી તે 'જેન્ડાઇઝ' ગણાય છે 'જેન્ડાઇઝ' બધા અપવિત્ર અશુભિ ખ્રિસ્તીઓને મન જે ખ્રિસ્તને શરણે નથી ગયો તે 'દીધન' તેનું જીવન જ પાપમય છે. દક્ષિણ તરફ લિંગાયત લોકો હોય છે તેઓ મદિર નથી બાંધતા, પણ શિવલિંગ મળામાં બાંધીને ઘરે છે તેમની નાતના જે નથી તેને તેઓ 'ભવી' કહે છે. ભવીને માટે મોક્ષ નથી તેઓ બધા ભવસાગરના પ્રવાહમાં તણાઈ જવાના. ત્રાંક લોકોમાં પણ એ જ વૃત્તિ દેખાય છે જે ગ્રીક નથી તે બધા 'બાર્બેરિયન'.

ટોળાધર્મ

આ બધી અનેરચના પાછળ એક જાતનો ટોળાધર્મ છે. ટોળાના ધર્મને માનો તો તમારો ઉદ્ધાર છે. ટોળા બહારના બધા જ જ મહી, ગદા, મેલા, અથવા વિચિત્ર આવો ટોળાધર્મ જન્મથી

જાતિ માનનાર અમારા સનાતનીઓમાં હોય તે સમગ્રજન, મહા-
 ઓમાં પણ તે ચાલે પણ જૈન ધર્મમાં એ શા માટે હોય? છતાં
 જૈનોને પણ આ ટોળાધર્મનો એવ સાચો છે મહારાષ્ટ્રના જૈનો
 પ્રથમપ્રથમ તો સનાતનીઓની પેઠે જ રહેતા ગણપતિની પૂજા
 પણ કરતા અને આશડછેટ પણ રાખતા, ચાઅનો જાણકાર કોઈ
 મુદ્દા મળે એટલે જેમ મુસલમાનોમાં ધર્મનું ઝંઝૂન ઊપડે છે, તેમ
 કોઈ જૈન પડિત મળ્યો હશે, એટલે અમારે ત્યાંના જૈનોએ ગણ-
 પતિનો ઉત્સવ ઊડી દીધો. ત્યારે જ ખબર પડી કે જૈન કરીને
 કોઈ સ્વતંત્ર પથ છે ત્યાં મુઘી અમે એટલું જ જાણતા કે જેઓ
 રાત્રે જમતા નથી ને પોતાના દેવળમાં ખીજને જવા દેતા નથી તે
 જૈન આ જન અને જૈનેતરનો એક પેલી ચોપડી હાથમાં આવી
 ત્યારે ફરી તાજો થયો.

બે જાતના ધર્મ

સામાન્યપણે ધર્મો બે પ્રકારના હોય છે સામાજિક ધર્મ અને
 મોક્ષધર્મ સામાજિક ધર્મમાં પ્રવેશક અને પરનોકનો વિચાર અને
 હોય, પણ મોક્ષનો એટલો આગ્રહ નથી હોતો ઉતાવળ તો નથી જ
 હોતી સનાતનીઓમાં સંન્યાસધર્મને જ મોક્ષની ઉત્ક્રાંતિ દેખાય છે
 બાકીના બધાને શુદ્ધિ પણ જાઈએ છે અને શુદ્ધિ પણ જોઈએ
 સનાતનીઓ ખીજઓને પોતાના ધર્મમાં નથી નોતરતા, પારસીઓ
 પણ નથી નોતરતા અને યાહુદીઓ પણ નથી નોતરતા પણ જેમને
 મોક્ષનો નિર્વાણનો કે કેવલ્યનો રસ્તો જડ્યો છે તેઓ તો બધાને
 જ નોતરે એમને ત્યાં બધાને આવકાર હોવો જ જોઈએ એ
 ધર્મની દીક્ષા મળ્યા પછી જ અરુ જોતાં માણસ તે ધર્મનો ગણાય
 ન્યાં બધાને આવકાર છે ત્યાં અસ્પૃશ્યતાને સ્થાન ન હોય. ઇસ્લામમાં
 અસ્પૃશ્યતા નથી બૌદ્ધોમાં નથી જનોમાં પણ ન જ કોઈ સંકે
 પણ નિરીક્ષણ કરતાં દેખાય છે કે સનાતનધર્મનો સડો જૈનોમાં

પેસી ગયાં છે મુસલમાનોમાં અને ખ્રિસ્તીઓનાં પણ આવી
રસ્તોનો ચેપ પડેલો છે

હિંદુધર્મનો વિજય !

સિંધમાં એક મુસલમાન સાથે વાત ચાલતી હતી પોતાની
એકતા બતાવવા ખાતર હિંદુ લોકોના ધણા દોષો બતાવી અંતે
કહે, 'હું તો હિંદુઓના હાથનું પાણી પથ નથી પીતો એની વાત
અપમાન સાંભળી' એ ઉમેર્યું, 'ત્યારે તો એ હિંદુધર્મનો વિજય જ
થયોને ? પોતાના કરતાં ઉતરતાઓના હાથનું પાણી ન પિવડ એ
સનાતનીઓનો રિવાજ છે, એ તમે સ્વીકારો એટલે દરજ્જે તમે
હિંદુ થાઓ અને તમે ઉતરતો બને ગણો, પણ હિંદુ કસોટીએ જ
આ ઉચ્ચ નીચપણું અપાશેને ? અને એકવાર હિંદુ કસોટી સ્વીકાર-
શે એટલે ઉચ્ચ કાણ અને નીચ કાણ એ એની મેળે સિદ્ધ
થઈ જશે ?

વિનાશ જવા દઈને કહું છું કે જૈનોએ આ ઉચ્ચનીચભાવ
અને આ અસ્પૃશ્યતા પોતાના સમાજમાં દાખલ નહોતાં કરવા
નિષ્ફર્તિ મારે મન તો જે અસ્પૃશ્યતામાં માને છે તે નાતે બધે
જૈન હોય પણ અરેખર જૈનેતર જ છે મોક્ષધર્મમાં વળા અસ્પૃશ્યતા
કેવી ? ઝડૂતપૂર્વક આત્માને કેળવવા માટે, કેવળ આત્માના કલ્યા-
ણની દૃષ્ટિએ જીવે તે જૈન ખીજે પ્રત્યે ઝડૂતી થવા કરતા પોતા
પ્રત્યે ઝડૂતી થવું અને તપોમય જીવન માળવું એ કેટલું ઉત્તમ છે !
સનાતનીઓએ સહેનો રસ્તો શોધી કાઢ્યો છે જેમને મોક્ષની તાલા-
વેલી તેમને માટે મોક્ષધર્મ શખી થૂક્યો છે સંન્યાસધર્મની દીક્ષા
લીધા પછી જો કાઈ મોળાચ બતાવે તો તેને બધા ધિક્કારે ધગશ
ન હોય તે સંન્યાસી થાય શા માટે ? હું તો મારું કે જેને મોક્ષની
ધગશ છે તે જ જૈન છે, બાકીના બધા જૈનેતર જેમને સનાતની

હલે કહો. સનાતનીમાં જધાને સ્થાન છે ટોળાધર્મની કસોટીથી જે જૈન અને જૈનેતર એવો ભેદ પાડીએ તો જૈનધર્મ ટકે જ નહિ

જૈન મંદિર કે શક્તિ મંદિર ?

એકવાર નાગપુર તરફ રામટેકની ટેકરી જોવા ગયો હતો. તળેટીમાં એક જૈન મંદિર છે એ મંદિર પાસે પૈસા હશે, એટલે રક્ષણને માટે સિપાઈ, બંદુક, તલ્લવાર બધું રાખ્યું હતું જોઈને હું તો હેબનાઈ જ ગયો એ પૂછ્યું શું આ શક્તિ મંદિર છે ? અહીં દુર્ગાપાઠ કરીએ ? ” મંદિરવાળા અને કહે, ‘ના ના, આ તો જૈન મંદિર છે’ મારી વાત તેઓ ન સમજ્યા તેમની વાત મારે ગળે ન ઉતરી હું ત્યાંથી પાછો આવ્યો મનમાં વિચાર થયો, જ્યાં પૈસાનો સંગ્રહ છે, તેના રક્ષણને જાયે જ્યાં રાજસત્તાની મદદ લેવાય છે, હિસાના ઘણો જ્યાં છે એવાં રખાય છે ત્યાં જૈનધર્મ ક્યાંથી ? આખરે ટોળાધર્મે જનધર્મ પર વિજય મેળવ્યો છે આત્માને જૂલ્યા પછી અને અનાત્માને મોટો કર્યા પછી ઝીણાઝીણા આચારો પાળ્યા તોયે શું અને ન પાળ્યા તોયે શું ?

આત્માનો દિવસ હૃદયશુદ્ધિમાં વાપરવાનો છે હૃદયશુદ્ધિ થશે ત્યારે યશો, વિચારશુદ્ધિ તો કરી લઈએ આત્મા અને અનાત્માનો વિવેક જે ન કરે આત્માને જ ઓળખવાનો અને સાચવવાનો પ્રયત્ન જે ન કરે તે ધાર્મિક નથી જૈન તો નથી જ

‘શિક્ક’નો મારો અર્થ

ધર્માત્મા એક તત્ત્વ બહુ અનૂનપૂર્વક ઉપદેશાયેલું છે ધર્મશ્ર એક છે, અદિતીય છે, એની સાથે ખીજા કશું ને કશાને બેળવાય નહિ યરીક કરાય નહિ એ ધર્માત્માનો મોટો સિદ્ધાંત છે ધર્મશ્ર સાથે ખીજા કશાને બેળવવાના ગુનાને ‘શિક્ક’ કહે છે શિક્કનો ગુનો કરે તે મુશ્કરીક, તે કાફર આ ધર્માત્માનું તત્ત્વ મને ગમે છે આપણી પરિભાષામાં આપણે એનો વિચાર કરીએ અંતર્યામી પરમાત્મા એજ

આપણો શુદ્ધ આત્મા છે એની સાથે અનાત્માને બેળવી દષ્ટિએ એ
 શ્રીકૃષ્ણ ગુનો છે જે આત્માને જ વશાદાર છે, આત્માની ઉત્તિ
 માટે જ હવે છે, અનાત્માની મોહમળમાં દસાઈ જતો નથી તે જ
 જૈન, બાકી બધા જૈનેતર આ શુદ્ધ વિચારની દૃષ્ટિએ આપણે
 બધા જૈનેતર નથી? આત્મપરાયણ કોણ છે અને કોણ નથી એ
 તો માણસનું અંતર જ એને કહી શકે બહારના જીવન પરથી
 જણાય છે કે હું પણ જૈનેતર છું અને તમે પણ જૈનેતર છો
 હતાં સમાજમાં જો કોઈ જૈન હોય તો એને મારા નમસ્કાર હજી.

કાકા ઠાણેલકર

શ્રીમતિ પ્રતિ આપણી દષ્ટિ

આપણા પ્રત્યેક વ્યવહારની પાછળ અમુક વિચાર, અમુક દષ્ટિ રહેલી જ હોય છે હરેક જગ વસ્તુ પ્રત્યે અને હરેક ચેતન વ્યક્તિ પ્રત્યે સારાનરસાપણાની, ઉચ્ચ નીચ કે સમાનપણાની, અનુકૂળ, પ્રતિકૂળપણાની બાવના વા દષ્ટિ હોય છે, અને તે મુજબ તે તે વસ્તુ અથવા વ્યક્તિ તરફનો આપણો વ્યવહાર ચોક્કસ છે. ધનને પ્રાપ્તિ માનનાર મનુષ્ય પોતાના જીવનને અમુક રીતે જ ધકે, ત્યારે 'સોયના નાકામાં ઊંટના પ્રવેશ કરતાં ધનવાનનો મોક્ષદારમાં પ્રવેશ વિશેષ કઠિન' સમજનાર મનુષ્યજીવનને જૂઠી દિશામાં જ લઈ જાય. અંત્યજને બાઈ સમાન ગણનાર અને તેને નીચ ગણનારના અંત્યજ પ્રત્યેના વ્યવહારમાં કેટલો મોટો ફેર પડ્યો, અને આવા ભિન્ન દષ્ટિ વાળા જનો કેવા ભિન્ન સમાજો ટીપ્પન કરશે તે સહેજે સમજાય તેમ છે. આ ઉપરથી ઠીક સકાય કે જેવી બાવના, જેવી દષ્ટિ તેવું મનુષ્યજીવન, તેવું સમાજજીવન આમ છે તો પછી શ્રી જગત્-અર્થા માનવ જગત્-પ્રતિ આપણી પુરુષની તેમજ સ્ત્રીની દષ્ટિ જે પ્રકારની હોય તેના પર સકળ માનવજાતના વ્યવહારનો, તેના સુખ-દુઃખનો, તેના કલ્યાણનો આધાર છે એ હોવા જેવું સ્પષ્ટ સમજાશે.

આને આપણે પરમુચ્છ જેવા પરમ ધાર્મિક પર્વના પુણ્ય વાતાવરણમાં એકત્રિત થયા છીએ ત્યારે આપણે જરૂર ધૃષ્ટીએ કે શ્રીમતિને અવનોકવામાં આપણને ધર્મદષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય. અને ધર્મદષ્ટિ એટલે ? 'સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મ' 'અદિસ્તા પરમો

ઘમ 'આ બે મહાન સૂત્રો આપણને માન્ય' હોય તો સત્ય અને અહિંસાની દૃષ્ટિ એ ધર્મદૃષ્ટિ અનેક જમાનાના વહેમો અને પૂર્વ-મહોના પાઠો દૂર કરી સત્ય અને અહિંસાના બે નિર્મળ અને શાવપૂર્ણ નેત્રો વડે આજે આપણે સ્ત્રીજાતિને 'વિનોદાશુ તો આપણા જીવનમાં નવો જ પ્રકાશ પડશે અને આપણા સમાજમાં અપૂર્વ ક્રાન્તિ લેપન કરી શકીશું

અને આપણે ઇચ્છીએ કે ન ઇચ્છીએ તોય સ્ત્રી પ્રત્યેની આ પૃથ્વી દૃષ્ટિનું પરિવર્તન કયા વિના હવે છુટકો જ કયા છે ? છેલ્લા ધૃતરાષ્ટ્ર મહાન વિગ્રહ પહેલા વિનાયકમાં જ સ્ત્રીઓએ બતાવેલા અમિત્વને પરિણામે સ્ત્રી પ્રત્યેની દૃષ્ટિમાં કેટલું પરિવર્તન થયું ? સારાય ઐજગતમાં અસારે જે મહાન ક્રાન્તિ યથા રહેલી છે તે તરફ સહેજ ઉડી નજર નાખો અને પછી ઠહો કે તમારે સ્ત્રી વિષેના વિચારોમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર છે કે નહિ અને, હિંદુ બહારની વાત જવા દો તમારે આંતરે શું બન્યું છે ? ગર્ભ કાતે આખી ડગલાથી ડરનારી, ઉત્તર બહાર પગ નહિ ફેનારી, વિનાયકી વિલાસમાં મહાવનારી આજે આખી ડગલાના લાઠીપ્રહાર સામી છાતીએ ઝીંતે છે, શુડાઓની વચમાં નિર્ભયપણે દિવસ અને રાત દાડ અને વિદેશી કાપડની ચોકી કરે છે, મરીમનો અલપૂર્ણ ખાદીને અપનાવી સાદાઈ અને સંયમનો મત્ર ગ્રહણ કરે છે, જેવને મહેલ બનાવે છે ૧૯૨૬ ની સ્ત્રી પણ ૧૯૩૧ માં સ્વસ્થાન્તર પામી છે, અને છતાં આપણે આપણી નજર આગળ ૧૯૨૬ ની સ્ત્રી જોવા કરશું ? આપણે આપણા જૂના ચરમા ફગાવેજ છુટકો છે

ત્યારે આ જૂના ચરમા તે કયા ? સ્ત્રી સમાજ પ્રત્યેના આપણા પ્રત્યેક વ્યવહાર તપાસો તેની પાઠગ રહેલી આપણી દૃષ્ટિનું પ્રય-સ્કરણ કરો એટલે એ દૃષ્ટિની દુષિતતા ઉધાડી પડશે અને આપણને નવી દૃષ્ટિ સાંપડી રહેશે

પ્રથમ આપણે કન્યાજન્મનો પ્રસંગ લઈએ. આપણા યિદ્ધિ અને શિષ્ટ જનોમાં પણ ઘણે ઠેકાણે પુત્રીજન્મને પુત્રજન્મના જેટલો આનંદપૂર્વક વધાવવામાં નથી આવતો એનું શુ કારણ ? કન્યા પાસે ઘેર જવાની ■ સ્વકુટુંબનો વચ આપુ રાખવામાં અને ઉપાજનમાં તે નિરૂપયોગી છે, બધું કુટુંબની આવક પર બોજાય છે, તેના લક્ષ્મી અનેક આપદાઓ, અને તેય વેઠ્યા છતાં તેના કૌટુંબિક શુખની અચોક્કસ વાત, વિધવા થાય તો 'સાપના બારા' સાચવવા આમ દીકરી એટલે મા પાપને હમેશની ચિતા' માટે જ દિકરી બળખામણી આ મનોદતિની પાછળ આપણને શુ જણાય છે ? કુદરતવાચક નિઃશ્ચય, ઉપાજન આદિને આપણે વધારે પડતું મહત્ત્વ ન આપ્યું હોત માતૃધર્મને આપણે યોગ્ય મહત્ત્વ આપતા હોય, સમાજમાં કોને યોગ્ય સ્થાન આપ્યું હોત અને યાતિમક્ષનાદિ કુશળીઓથી આપણે જઠરાઈ ગયા ન હોત, કોને આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય આપ્યું હોત, તો આપણે પુત્રીજન્મને પુત્રજન્મ જેટલોજ આનંદનો પ્રસંગ માનત આપણી સ્વાર્થદષ્ટિ આટલી સંકુચિત ન હોય આપણે માત્ર આપણા પોતાના કુટુંબની સગવડને બદલે સમાજના કલ્યાણની વિચારણા દષ્ટિએ જોઈએ તો આપણને પુત્રીના પિતા થવાને માટે વિભાસવાની જરૂર ન રહે, બધું અભિમાન લાંબાં

આજ કારણોમાંથી જ મેલા ઉપલી સંકુચિત સ્વાર્થદષ્ટિ કન્યાના પાવન અને શિક્ષણમાં તરી આવે છે દીકરીની જાતને દૂધ ઘી ચાં ? એને શુ ઝટકા પડવાના છે ? એ તો ઉકરડાની પેઠે વધે જશે એને વળી બહુ બચાવવાની શી જરૂર ? એ થોડીજ બાપને બાજરી પૂરવાની છે ? દીકરાની જાતને રીસમાં 'મર' ન કહેવાય ત્યારે દીકરીને વાતે વાતે સમજાવના માર્ગ જતાવાય ! હવે કાયદાની બીકે દૂધ પીતી તો કરી ચકાય નહિ પણ મનથી અનેક

માણે દીકરીઓને દૂધ પીતી કરે છે દીકરીના, ખામ કરી વિધવા દીકરીના મૃત્યુથી છૂટકારાનેા હમ જેચતા માણાપોની દિલ્લ સંસારમા ખેલ નથી. આ વર્તનની પાછળ રહેલા અચાન અને સ્વાર્થને સમજવવાની યોડી જ જરૂર છે ?

શ્રીએ તો પરણુવુ જ જોઈએ ! 'કોથી કુવારી રહે ?' એ તો અજાણ છે, પતિ વિના એનું રક્ષણ કોણ કરે ? એની 'બુદ્ધિ પમની પાનીએ' છે પતિ વિના એને કોણ દેરી રહે ? બરધાર વિના એનું બરણુ પોષણ શી રીતે થાય ? કુવારી રહે તો એની નીતિનું શું દેખાઈ ? છોકરાની અનીતિ લાકી રહે, છતાં ઉઘાડી થાય તોય શું ? પણ છોકરીની અનીતિ તો ઉઘાડી પડવાનેા સંભવ વધારે અને તેમાં માણાપને કાળા ટીવી આથી એને તો અટપટ પરણાવીને દેગણે પાડી દેવી ખરે

આપણા કન્યા પગલેના બાલધમ અને લમના ફરજિયાતપણા વિશેના આ ખ્યાલોની પાછળ સ્ત્રીની શક્તિ વિશે ધણે દુનિયા અને ખોટો ખ્યાલ રહેતો છે સ્ત્રી પુરુષ કરતાં શારીરિક, માનસિક અને નૈતિક બળમાં ઉતરતી છે એ પ્રકારની મા મતામા રહેલું અચાન, ઇતિહાસથી અને શ્રીજીવનમા થઈ રહેલા મુગપરિવર્તનથી જોઈ શકાશે. અનેક મેકટોમા શ્રીઓએ પોતાનું રક્ષણ અને પોષણ કર્યું છે અને અનેક લાલચો સામે ટકી રહેવાનું નૈતિક બળ લાખલ્યું છે, વળી નીતિના કાટલાં સ્ત્રી પુરુષને માટે જૂઠાં ચાને હોય ? આમ વિચારતાં જણાશે કે સ્ત્રીની શક્તિના આપણા અચાનથી આપણે લમના હેતુને ઢેવા વિકૃત બનાવ્યો છે ?

સંસારે શ્રીજીવનનો આદર્શ જો કર્યો છે ? સતીત્વ, અને સતીત્વ એટલે અખંડ પતિપરાયણતા. સત્પુરુષ એટલે અનેક દેવી સંપત્તિવાળો પુરુષ પરંતુ સત્સ્ત્રી-સતી એટલે માત્ર પતિપરાયણ સ્ત્રી સ્ત્રી માત્ર પોતાના પતિ તરફ અખંડ શક્તિ રાખે એટલે એના

જીવનની પ્રતિકૃતિ વ્યક્તિ યર્ષ આનો અર્થ એટલો જ કે સ્ત્રી એ પુરુષની હાયા માત્ર છે કવિ કાળદાસના શબ્દોમાં કહીએ તો 'મમદા પતિષ્ટર્મગા' છે આ જીવનમાં અને જીવનને પેતે પાર પણ તેને પતિને અનુસરવાનું રહ્યું એને પોતાનું સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ જેવું છે જ નહિ આ આદર્શ પ્રમાણે પતિપત્નીનો સંબંધ એટલે શુભાશ અને શેઠનો, બંદે મિલકત અને માલિકનો સંબંધ 'ધણી' એ શબ્દની પાછળ આ સિવાય બીજો શો અર્થ છે ? પત્નીનું જીવન આ વાતની અનેક રીતે સાક્ષી પૂરે છે હિંદુ કાયદો પણ આ પ્રકારના સંબંધને ટેકા આપે છે પુરુષ અનેક માલોનો, અનેક મોટરોનો ધણી યર્ષ શકે તેમજ અનેક સ્ત્રીઓનો પણ ધણી યર્ષ શકે લગ્નવિધિનો દબ કયાં વિના પુરુષને પરત્વી સાથે સંબંધ બાંધવો હોય તો બાધી શકે, અને છતાંય પોતાની સ્ત્રીને ધરમાં રહેવાની ફરજ પાડી શકે માત્ર એટલું જ કે પેલી પરત્વીને પોતાના ધરમાં ન રખાય આથી બિલકુલ સ્ત્રી જો કુમારો જાય તો પતિ તેનો ગુરત ત્યાગ કરી શકે વ્યભિચારને કાયદો પતિપત્ની પરના લગ્નના હકની ચોરીનો શુદ્ધ માને છે જેમ કોઈ સ્ત્રીજ તેના માલિકની પરવાનગી વિના લેવામાં અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં શુદ્ધ છે તેમજ કોઈ સ્ત્રી સાથે તેના પતિની અનુમતિ વિના કરેલો વ્યભિચાર શુદ્ધ છે પતિ જ તેની ફરિયાદ કરી શકે પતિની અનુમતિ હોય તો તે શુદ્ધ જ નથી આથી બિલકુલ પતિ વ્યભિચાર કરે તો પત્નીના કોઈ લગ્ન હકની ચોરી થતી નથી એટલે તે ખિચારી ન તો પતિને કંઈ કરી શકે કે પતિ સાથે સંબંધ રાખનારી સ્ત્રીને કંઈ કરી શકે એટલું જ નહિ પણ એણે તો આવા લપટ પતિની સાથે જ રહેવું જોઈએ આ આપણો કાયદો, અને કાયદો એ જમાના જૂની સમાજની વિચારસરણી અને રીતોનું રૂઢ સ્વરૂપ છે અને આ વિચારસરણીમાં સ્ત્રીજીવનનો આપણો ઉપયોગ બાંધ્યો અને તેમાંથી ઉપજાવી કાઢેલો પતિપત્નીનો સંબંધ માનુષીય છે આમ સ્ત્રી વિશેના કાયદાનું મૂળ આ દોષિત વિચારો જ છે

શ્રી પ્રત્યેની સસારની એક મુખ્ય દષ્ટિ તે વિષયભોગના સાધન તરીકેની છે જાતીય ભાવના બદલે જાતીય વિકૃતિને શ્રી સાથે જોત-જોત કરી દીધી છે અને વિચારની સાથે આ સિવાય બાક્યે જ બીજો વિચાર સાધારણ મનુષ્ય કરે છે આ દષ્ટિએ શ્રીજીવનનું અનેકરીતે સત્યાનાશ વાળું છે અને પુરુષની બદલે સમસ્ત સમાજ જીવનનો પાપમાસી કરવામાં બાકી મૂકી નથી વિલાસીતા, વેશ્યાવૃત્તિ, બેચેન વ્યાધિ, ગરીબાઈ, કજીયાઓ, કન્યાવિક્રય, લાજ, ઝોઝલ આદિ દુષ્ટ રિવાજો, અત્યાચારના ત્રુ ઢાંચોની વૃદ્ધિ અને આથી ઊભડું શીલતિ પ્રત્યે તિરસ્કાર, વૈરાગ્યભાવનાની વિકૃતિ તથા આ ઉપરાંત અનેક સદ્મ જતાં ગંભીર પરિણામો નીપજ્યાં છે.

શ્રી પ્રત્યેના અન્યાયની બીજી એક દષ્ટિ શ્રી પુરુષના જીવન-ક્ષેત્રોને અત્યંત ઊંચા ગણવામાં રહેલી છે શ્રી એટલે ધરતી ચાર દિવાલો વચ્ચે પુરાઈ રહેનારે બધીવાન પ્રાણી અને પુરુષ એટલે પૃથ્વીના પડપર ગમે ત્યાં આચડનાર સ્વતંત્ર મનુષ્ય, પુરુષને અનેક વિજ્ઞાનક્ષેત્રમાં ધુમવાનું અને શ્રીને બાજે મુનો અને ધોડીયું કાર્ય ક્ષેત્રોમાં આ ભેદ પ્રજાના નીચલા ભાગમાં ઝોઝામાં ઝોઝા અને ઉપલા વર્ગમાં વધારેમાં વધારે છે અને પરિણામે ઉપલા વર્ગમાં-કહેવાતા શિક્ષિત વર્ગમાં-શ્રી પુરુષ વચ્ચે માનસિક જીવનના છૂટાછેડા અને તેના પરિણામ હલકી મથાતી કેમના સ્થૂળ છૂટાછેડા કરતાં ધણા ધણા વધારે ભયંકર હોય છે અલગત માંતૃપદની કેટલીક જવાબદારી કુદરતે જ શ્રી પર નાખી છે અને તેમાં પુરુષ કંઈજ કરી શકે નહિ પરંતુ આટલું બાદ કરતા ગૃહનાં બીજા અનેક નાના મોટા કાર્યોમાં પુરુષ જરૂર મદદ કરી શકે, પણ ધરતું દરેક કામ તો શ્રીનુંજ તે પુરુષ કરે તો બાવલો મથાવ ! પાણીનો લોટો પણ શ્રીજી ભરી આપે ! પુરુષનાં કપડાં વિગેરેનો પણ તેજેજ મંભાજ રાખવાની ! પુરુષથી પોતાનાં કપડાં તો કેમજ પોષાય ! સાવરણીને તો અડાયજ

કેમ ? અને બાગકને ઝાઝો ચયો હોય તો પુરુષ નવરો બેઠો હોય તો પશુ જન્મવા બેઠેલી કે કામમાં ગુચાપતી મા કે બેને જ દોડવું જોઈએ આમ પુરુષને છ કે આઠ કલાકની બહારની નોકરી અને એ સિવાય બહુ તો ધરતું કેમ લાવવા વગેરેની એકાદ કલાકની નોકરી અને ત્યાર બાદ પુસ્તકાલય, કનગ, બાઈબિયાનાં ઘર, મેવાવડા, નાટક, મીનેમા, ઉગ્રાણી વગેરે યાન અને ગમ્મતના ક્ષેત્રોમાં લહેરથી વિહરવાનું આથી જીવડું સ્ત્રીને આખા દિવસની નોકરી અને રાત્રેય બાળકોની નોકરી માટે અર્ધ ઉગ્રમરા એના કામમાંથી એ કદિ જીવીજ ન આવે એને ધડીક આરામ, વિનોદ, બહાર ફરતું કે યાનની વૃદ્ધિ કરવી એવી એને જાણે જરૂર જ ન હોય ! જેમ ખોટા શ્રમ વિભાગે મૂડીદારો અને મજૂરોનો ભેદ પાડી મજૂરોની જે પાપમાણી કરી છે એવી જ એથી જે વિશેષ પાપમાણી સ્ત્રીપુરુષના આ શ્રમવિભાગની અતિશયતાએ સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચેનો ભેદ અતિ તીવ્ર કર્યો છે અને સ્ત્રીજીવનને કચડી નાખ્યું છે

દૃકમા કહીએતો સ્ત્રી પ્રત્યેની સમાજની દૃષ્ટિ મુખ્યત્વે આમ છે —

- (૧) સ્ત્રી પુરુષ કરતા શરીર અને ભુદિની શક્તિમાં હિતરતી છે તે અબળા છે તેનું રક્ષણ અને પોષણ પુરુષ જ કરી શકે
- (૨) સ્ત્રી એ પુરુષની છાયા માત્ર છે તેનો ધર્મ મોટે ભાગે પાતિ પ્રત્યમા સમાપ્ત થાય છે
- (૩) સ્ત્રી ગૃહકાર્યને માટે જ સર્જાયેલી છે
- (૪) સમાજમાં અને કુટુંબમાં સ્ત્રી કરતાં પુરુષનું મહત્ત્વ વધુ વધારે છે

આ પ્રકારની દૃકી દૃષ્ટિ આપણે હવે છોડીએ જ છૂટકો છે સ્ત્રીઓ હવે અનેક ક્ષેત્રોમાં જે મુદ્દર કાર્ય કરી રહી છે તેને પરિણામે સ્ત્રી પ્રત્યેના સમગ્ર દૃષ્ટિબિંદુમાં ભારે પરિવર્તન થવા માંડ્યું છે સ્ત્રીસમાજ પ્રત્યેની દૃષ્ટિ વધારે વિશાળ અને ઉચ્ચ થવા માંડી

છે આ નવીન દષ્ટિને જીવી રીતે તપાસતા ધર્મનો ટેકો પણ
જણાશે ત્યારે આ નવી દષ્ટિ તે કઈ ?

આ યુગના બે મહાન્ સિદ્ધાંતો સમાનતા અને સ્વતંત્રતા
જણાય છે અને મહાન્ જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં તે લાગુ પાડવામાં
આવે છે આ સિદ્ધાંતોને પ્રસ્તુત વિષયમાં લગાડતાં એમ કહેવાય
કે સ્ત્રી એ મનુષ્યત્વમાં પુરુષની સમાન છે, જરાય ઉતરતી નથી
કુચળી તે જાણી નથી પરંતુ તેને પણ પુરુષ જેવું જ વ્યક્તિત્વ
છે તેના આ વ્યક્તિત્વનો મંપૂર્ણ વિકાસ કરવા તેને પુરુષ જેટલી
સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ ધર્મની પરિભાષામાં બોલીએ તો પ્રત્યેક
મનુજ આત્મા પરમાત્માનો અંશ છે અનુકૂળ મંજોગોમાં કાંઈ પણ
મનુષ્ય પરમાત્મસ્વરૂપ પામી શકે છે મોક્ષની આ છેલ્લી કાટિએ
પહોંચવાને પુરુષ તેમજ સ્ત્રી સરખા અધિકારી છે અને આજ
કારણે જૈન ધર્મે સ્ત્રીતીર્થંકરની ગણના પણ કરી છે આમ સ્ત્રી
માત્ર સ્ત્રી હોવાને કારણે ન્યૂન શક્તિવાળી અને તેથી ન્યૂનાધિભાર
વાળી નથી. અનુકૂળતા હોય તો પ્રજ્વળી પેડે તે પોતાનો સંપૂર્ણ
વિકાસ સાધી શકે છે અત્યંત અનેક જમાનાઓ થયાં સ્ત્રી
શક્તિને કમ્પડી નાખવામાં આવી છે તેથી પુરુષના જેટલી અનુકૂળતા
આપવાથી પણ કદાચ સ્ત્રીનો વિકાસ દુરંત આપણે પૂરતો નજોઈ
શકીએ સ્ત્રીઓને પુરુષ જાતિએ જે અધિકારો કર્યા છે તે સરપાક કરવાને
માટે તો પુરુષોના ધર્મતા પણ ધણા વિશેષ પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓને
તેમના વિકાસને માટે અનુકૂળતા કરી આપવી જોઈએ અને સારે
જ આપણે સ્ત્રીમાં રહેલી શક્તિનો યથાર્થ અનુભવ કરી શકીશું
ન્યાં ન્યાં સ્ત્રીઓને વિકાસ માટે યોગ્ય સ્વાતંત્ર્ય મળ્યું છે સારી,
ત્યાં એકેય ક્ષેત્ર એવું નથી કે જ્યાં સ્ત્રીઓએ પોતાનો પ્રભાવ ન
પાડ્યો હોય આપણી લડતના એકજ વર્ષમાં સ્ત્રીશક્તિના ખ્યાલ
વિશે આપણે આપણા વિચારો કટલા ફેરવવા પડ્યા છે, તો પછી

શીશકિતના સર્વાંગ વિકાસ માટે સર્વ અનુકૂળતા કરવામાં આવે તો એક દશકામાં એવો સમય જરૂર આવે કે શ્રીના અખ્યા પશુના આપણા વિચારો વિષે આપણે જ હસીશું અને આશ્ચર્ય પામીશું.

શ્રીના મનુષ્યત્વનો વિકાસ જરાજર કરવો હોય અને તેને પુરુષની ગુલામને બદલે તેની સાથી બનાવવી હોય તો નીચેની દિશામાં પ્રયત્ન થવા જોઈએ -

- (૧) શ્રીને આત્મરક્ષણની તાલીમ મળવી જોઈએ આ તાલીમ આત્મવિશ્વાસ, નૈતિક દૃઢતા, યોગી શ્રમનો લાગ, યોગ્ય વ્યાયામ, અને બહિર્જીવનની જવાબદારીથી આવશે.
- (૨) શ્રીમાં સ્વતંત્ર નિર્વાહ કરવાની શક્તિ આવવી જોઈએ આ માટે કાર્ષ પશુ યોગ્ય ઉદ્યોગની તાલીમ તેને અવશ્ય મળવી જોઈએ.
- (૩) તેનામાંથી પહેમ અને સંક્રમિતતા નીકળવા જોઈએ આ સાર તેને વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ ખાસ અવશ્ય મળવું જોઈએ અને બદારના વિશાળ જ્ઞાનમાં ભાગ લેવાની તેને પુષ્કળ અનુકૂળતા કરી આપવી જોઈએ.

આપણે ઉપર જોયું કે શ્રી અને પુરુષ મનુષ્યત્વમાં સમાન છે આ સમાનતા ઉપર જોડતો ભાર દેવાય તેટલો જોડા ખાસ કરીને જ્યારે શ્રી અને પુરુષ વચ્ચે એટલા બધા કૃત્રિમ બે પાડી મૂક્યા હોય કે જલ્દી શ્રીને એક જુદા પ્રકારનું અને દનકુ પ્રાણી લેખવામાં આવે અને પરિણામે સમાજનાં બે અજતન્ય અંગ—શ્રી પુરુષ તેમના પરસ્પરના સબધમાં વિસવાસ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તો તેમની વચ્ચેની મનુષ્યત્વની સમાનતાને જ મુખ્ય લક્ષ્ય બિંદુ કરવામાં આવે તો કદ જોડું નહિ આમ છતાં સાચી વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો આ પુરુષ ધણી રીતે સમાન હોવા છતાં તેમનામાં કુદરતી બેદ

મહેલો છે તે અવગણ્યે ચાલે તેમ નથી પશ્ચિમમાં હજુમ એવા
 વિચારો ધણા છે કે જે સ્ત્રીને પુરુષની પ્રતિકૃતિ માને છે સ્ત્રીની
 આગળ સર્વથા પૌરુષનો આદ્ય છે, પરંતુ હવે આ વિચાર-
 સરણીમાં કેટલાક પડવા માડ્યો છે સ્ત્રી એ પુરુષથી શરીરમાં તેમજ
 મનમાં ભિન્ન છે અને આ ભિન્નતાની પાછળ કુદરતનો સ્વભાવ
 હેતુ છે અને આ હેતુની સિદ્ધિ અર્થે સ્ત્રીજીવન અમુક અંશે
 ભિન્ન હોવું જોઈએ એમ મનાવા લાગ્યું છે આ ભિન્ન તત્વને
 દ્રુક્ષા નામ આપીએ તો તેને 'માતૃત્વ' કહીએ સ્ત્રીશરીર અને તેને
 અનુરૂપ આંતરિક્ષ એ અર્થે 'માતૃત્વ'ની સિદ્ધિને અર્થે છે માતૃ-
 ત્વની પાછળ કેટલો જિજ્ઞાસુ, પવિત્ર, અને ધાર્મિક ભાવ રહેતો છે તે
 આપણા સમાજને સમજાવવું પડે તેમ નથી માતૃત્વનું કાર્યક્ષેત્ર અને
 જવાબદારી કેટલા વિશાળ છે એ સહેજે સમજાશે આ જવાબદારી
 મોટે અંશે કુદરતી રીતે સ્ત્રીએ જ ઉઠાવવી પડે છે અને તેટલા પ્રમા-
 ણમાં તેનું કાર્યક્ષેત્ર પુરુષથી ભિન્ન રહેશે આનો અર્થ એમ નથી કે
 દરેક સ્ત્રીએ સ્વૂળ માતૃપદ ધારણ કરવું જ જોઈએ તે પરિશિષ્ટ
 જીવન સ્વીકારે કે નહીં સ્વીકારે, માતા થાય કે ન પણ થાય આમ
 છતાં તેનામાં માતૃત્વ-માતાની સાદૃશ્યક ભાવનાઓ-તેનામાં
 અવશ્ય હોવાની જ, અને આ ભાવનાઓ તેના જીવનમાં કુદરત અથવા
 વિકૃત સ્વરૂપ ધારણ કરવાની જ તેથી આ ભાવનાઓનો વિકાસ તો
 તેનામાં અવશ્ય થવો જ જોઈએ, દ્રુક્ષા કહીએ તો માતૃત્વ એ સ્ત્રીનું
 વિશિષ્ટત્વ છે અને તેના યોગ્ય વિકાસમાં સ્ત્રીજીવનનું સાક્ષ્ય છે
 આવી સ્ત્રી લગ્ન કરશે તો આદ્ય માતા થશે અને બિદાયારિણી
 રહેશે તો સમાજના અનેક બાળકોની માતારૂપ થશે

સ્ત્રીના માતૃત્વનો યથાથ વિકાસ ત્યારે જ થાય જ્યારે

(૧) સ્ત્રીને માથે અમુક માતૃપ ની જવાબદારી ન નખાય, એટલે

તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો અહીં સામે બેઠેલ વિવાદિત ધુવડો જ
 જો બહેનો તેમના જોડનો વિચાર કરતા શીખેલ હોત તો જરૂર
 બાવા સ્થાનનો અને પ્રસન્નનો લાભ કિતો તેઓ લેત, અથવા બાવા
 સ્થાનો અને પ્રસન્નનો નવાં મોજાત

જેમ કુમારોનાં હાજાલયો સ્થપાયાં તેમ કન્યાઓના હાજાલયો
 સ્થળે સ્થળે સ્થાપવાની અત્યાવશ્યકતા છે. કન્યાકેળવણીના પ્રશ્નનો
 હોલ નહીં લાવીએ ત્યાંસુધી આપણી જનતિ થવી નહિવત જ
 નથી બાધી આપણા દાનના છવનમાં ડગલે ને પગલે અથડામણો
 હોની થયેલી દેખીએ છીએ

સામાન્ય રીતે હું હાજાલયની વિરુદ્ધ છું સાચી ! મામાપ
 જોડલી કાળજી પોતાના મતાનોની ચાખી રહે છે, તેટલી કાળજી
 રાખવી આદર્શ ગૃહપતિને માટે પશ્ચ મુશ્કેલ છે કારણ કે મામાપને
 તો પોતાના બાળક પ્રત્યે કુદરતી પ્રેમ હોવાથી તેને આદર્શ
 બનાવવા માટે તેઓ જામત રહી રહે

દાલમાં આ આદર્શ સ્થિતિનું બાલ ન્યાં સુધી માતાપિતા
 જોને નથી થયું ત્યાંસુધી હાજાલય જેવી સંસ્થાઓ આવશ્યક છે

આપણાં સ્થિતિચુસ્ત માતાપિતાઓ કન્યાઓને સખતાર્થ વાચતાર્થ
 આવડે એટલે તેથી વધારે બાંધવાના કાર છે તેમને લાગે છે કે
 અત્યાર સુધી બાળકો જે રસ્તે ચાલે છે તે રીતે તેમનો વિકાસ
 થયા પછી નહિ ચાલે સ્વતંત્ર વિચાર કરતાં શીખ્યા પછી તેમને
 અયોગ્ય લાગતાર્થ કર્મો કે શીતરીવાળો છાદી દે જોનો એમને પ્રુદ્ધ જ
 બન લાગે છે

આપણા દિલચિતકેએ આ વિષયનો પૂરેપૂરો વિચાર
 કરવો ધટે છે

આપણી અસારની પ્રેમ મણાતી બહેનો પોતાની દીકરીને
 બીજા-વરને આપતા મોકાયાતી નથી આનું શું કારણ ? વિચારનો

અમાર બીજવરની વૃત્તિઓ કેવી છે ? તેનો વિચાર કરવાની શક્તિ પ્રોઠ માતાઓમાં જાય છે ? એ પ્રોઠ બહેનોને પોતાની સ્ત્રી જાતિ પ્રત્યે આર હોય તો આજે વિધુર થએના ભાષને પોતાની દીકરી આપવા જાય ? કદિ નહિ આ વિષય મહત્વનો અને ગંભીર છે પણ અચાનકતા અને માલુસાધના અભાવને લીધે આપણે તે વિષયનો રમતની માફક રોળ કરીએ છીએ પણ બીજા દેશો આપણી આ અચાનકતા ઉપર હસે છે, અને આપણને પામર અને ગુનામોમાં ઠેરવે છે જ્યાં માલુસાધ નથી ત્યાં ગુનામવૃત્તિ એકલી જ છે

આજે જેને આપણે કેવળ દુન્યવી સુખોમાં તરંગોળ કરીએ છીએ, જેને આત્મા અને પરમાત્માનું જ્ઞાન નથી એમ કહીએ છીએ તેવી પ્રજા પણ વિધુર થવાને ઓછામાં ઓછા બાર મહિના થયા પછી બીજા વિવાહની વાત કરે છે આપણે આધ્યાત્મિકતાનો દાવો કરનારી પ્રજા સ્ત્રીના અગ્નિ સંસ્કાર વખતે, જે બીજા કન્યા મેળવવાની શોધમાં હોય છે છીએ.

આ કેટલું હલકટપલું છે તેનો આપ ખ્યાન કરો

પાછો કેળવણીનો પ્રશ્ન તો ઊભો જ છે સ્ત્રી અને પુરુષ બંને બૌદ્ધિક દૃષ્ટિએ વિશ્વસિય અને વિવેકી હશે તો આ સ્થિતિ નાણુ થયા વિના રહેવાની જ નથી

આપ સર્વે મને માફ કરશો મને વિચાર કરતાં લાગે તે આપને સ્પષ્ટ જણાવું છું કન્યા કદાચ વયમાં માતા થવાને લાયક છે તેનો વિચાર સુદૃઢ થયો નથી

આપણી અધોમતિનું મુખ્ય કારણ આ પણ છે

શાસ્ત્રોમાં કથું ક પુરુષોએ ૨૫ વર્ષ સુધી પકન પાકન કરીને સહાયર્ષ, પાળવુ શાઓનો આદર્શ મુખપાઠમાં, આચરણમાં નહિ. એ આદર્શ સ્થિતિ કહેવાય ! એનું પાન તે કાંઈ શક્ય છે ?

એમ કહીને પુરુષો છૂત્રી જાય છે પણ આ સ્થિતિ આજુબી અસકય છે ?

૨૫ વર્ષની બહેનોને પૌત્ર પૌત્રીઓ હોય છે તે જોઈને હું અવાક બની જાઉં છું અને મારું હૃદય અંદરથી રડે છે અરે ! આનું નામ ધાર્મિકપણું ? આવા સાધારણ નિયમો ઉપર માણસો કેમ વિચાર કરતા નહિ હોય ?

શ્રી કચ્છરાગી હોય પણ પચારી વય ન થાય ત્યાં સુધી તેને સંતતી થાય ! આવી હૃદયપ્રવક સ્થિતિ આપણા સમાજના મોટા પ્રમાણમાં ચાલે છે જ્યાં બોમ જ મુખ્ય ચીજ છે તેવા સમાજની પ્રજા કેવી હોય તેનો વિચાર આપ સર્વે કરી લેશો.

પુત્ર પુત્રીઓ બને એક સરખી રીતે વિકસિત નહિ થાય ત્યાં સુધી આ સ્થિતિ અયમ જ રહેવાની છે.

૨૦-૨૨ વર્ષની બાળા ૪ છોકરાની માતા થાય એ આપણી ચક્ષુની નિશાની છે ? તેમને હિંસા અહિંસાની વાત કરવાનો હજી સુદને નથી.

કહેવાતો ધાર્મિક પોતાની પાસવૃત્તિને સંતોષવાની ખાતર શ્રી નીચેવાઈને મરી જશે તેનો ખ્યાલ કયાં વિના પોતાની વૃત્તિ મંતોષ્યે જ જાય ■

તેને પણ કરતા અધમ નહિ તો શું કહી શકાય ? બહેનો પોતાનો વિચાર કરવાને લાયક હોત તો આવી બેહદી સ્થિતિ આપણી હોત જ નહિ તેઓ પોતાનું હિત જરૂર જાણત.

શ્રી અને પુરુષ એક બીજાના વિચારની આપલેનાં સાધન છે, એક બીજાની ત્રુટીઓની પૂરતી છે, જોય છે, નહિ કે માત્ર વિષયનું જ સાધન જ્યાં સુધી સમાજમાં આ વિચારનું આ ફેલન નથી ત્યાં આચાર કયાંથી હોય ? અને આપણી શુદ્ધ ધાર્મિક શારીરિક, ક, સામાજિક, અને રાષ્ટ્રીય ઉન્નતિ કયાંથી હોય ?

મયા મહાસુદ્ધ વખતે હમરો ભાઈ બહેનો જોઈ મયા જેને
 લીધે બાણુગેનુ જેવા વીરોએ દેહ છોડ્યા ગસીકલાલ અને બીજા
 વીર યોદાઓએ જોલોના અપરિમિત દુખોને, લીધે, પ્રાણ છોડ્યા
 તેની કિંમત હોય તો આજે જન બહેનો અને ભાઈઓ પોતાના
 દેહ ઉપર વિદેહી વસ્ત્રો લાદે ખરા ? નહિ જ ?

અસહી એટલે અનિતાના પાળી જેવી આ દશા છે તેને સુધાર-
 રવી હોય અને માણસાઈ એટલે મનુષ્યના સ્વાભાવિક શુભો લાવવા
 હોય તો કેળવણી વિના છટકો જ નથી . , , ,

શરુઆતમાં થોડાં વર્ષો નવીનતાને લીધે અધાધુધી જેવાં લાગશે
 કદાચ ખરેખરી અધાધુધી આવે તો 'પથ' નિર્માણે જ છટકો છે
 પથ કેળવણી વિના વિકાસ નથી, વિકાસ વિના ખરેખરી આબ્યા-
 ત્મિકતાનો સમવ જ નથી

જૈનો અને હિંદુઓ વચ્ચે સંસ્કારોની

પરસ્પર આપ લે.

પૂર્વાધી

પક્ષ પાતો નમે ધીરે ન ધૈર કપિલાદિપુ :

મુક્તિમદ્ધવન યસ્ય તસ્ય કાય પરિગ્રહઃ (હરિભક્ષરિ)

મને મહાધીરમાં મહાપાત નથી તેમ કપિલાદિ પ્રતિ વેર નથી જેનું વચન મુક્તિયુક્ત લાગે તેનો સ્વીકાર કરવો.

ભારતવર્ષના મુખ્ય ત્રણ ધર્મો—(૧) બ્રાહ્મણ ધર્મ જેનું વર્તમાન રૂપ તે હિંદુ ધર્મ, (૨) બૌદ્ધ ધર્મ, અને (૩) જૈન ધર્મ, આ ત્રણ ધર્મો પૈકી બૌદ્ધ ધર્મ પોતાની જન્મભૂમિમાં સાથી અળપાયો, અને ખીલ ખે ધર્મ શા કારણથી ટકી રહ્યા તેનો વિચાર થયો વિદ્વાનોએ ક્યો છે મે પણ મથામતિ વિચાર ક્યો છે મને સર્વે વિચારોના ફન રૂપે સમગ્રયુ છે કે બ્રાહ્મણોની પરધર્મના આચાર અને વિચારને પોતામાં અતર્કત કરવાની કોઈ અદ્ભુત શક્તિ છે આ શક્તિના પ્રભાવથી તે પારકાનું તે પોતાનું કરી લે છે અને જેમ કોઈ જગરા વેલ નાના ઝાડને વળગી હોય તો તે ઝાડના રસને ચૂસી લઈ સર્વત્ર વિસ્તારને પામી આધારવૃક્ષનું દર્શન પણ થાય નહિ એમ વીંટળાઈ વળે છે, તેમ બ્રાહ્મણોના આચાર વિચારની જટિલતામાં જ કોઈ પરધર્મના આચારવિચાર મુથાપા તે બ્રાહ્મણોના જ આત્મસાત્ થઈ જાય છે, અને પછી તે કોના હતા એનો નિર્ણય કરવો અશક્ય થઈ પડે છે બ્રાહ્મણોના આ આત્મ રેખાના બળ સામે બૌદ્ધ ધર્મ ટકી શક્યો નહિ બૌદ્ધ ધર્મ

પોતાનું સ્વત્વ અથવા વ્યક્તિત્વ જાળવવાને બદલે બ્રાહ્મણ ધર્મના ખડનસા બહુ પ્રવૃત્તિ કરી, અને તેથી બને ધર્મના અનુયાયીઓમાં દ્વેષ અને નિંદા વધી ગયાં અને છેવટે બ્રાહ્મણોએ તે ધર્મના શ્રાવ્ય અંગોને પોતાની વ્યાપ્તિ જાળવવામાં લાઇ લીધા અને સામાન્ય અસિક્ષિત પ્રજાને એવું સમજાવ્યું, કે જે બૌદ્ધ ધર્મનું ખાસ સારું કહેવામાં આવે છે તે તો આપણું વૈદિકોનું પોતાનું જ છે અને બૌદ્ધો તો માત્ર લાઇ પડ્યા છે એટલું જ ! આ વ્યાપ્તિજાળના અર્થે જાળવવા હોય તો નીચેના મુદ્દાઓ વિચારો. ભગવાન શુદ્ધ વિષ્ણુના વર્તમાન અવતાર રૂપ થયા તેમનો દ્વાધર્મ તે વૈષ્ણવોમાં પેઠા બ્રાહ્મણોની મર્યાદા, અને શ્રાદ્ધમાં ગૌતમ પશુ ક્ષત્રિ વાળ્યે કરાવી દીધો અને દ્વા તે વૈષ્ણવી ભાવના બની ગઈ, બૌદ્ધોના શરીરને (એટલે શુદ્ધતા શરીરનાં અસ્થિ અથવા અશોને લગતા રથયાત્રાદિ ઉત્સવો વૈષ્ણવોની રથયાત્રાદિ ઉત્સવો વૈષ્ણવોની રથયાત્રા રૂપ થઈ ગયા, જન્મનાથ વગેરે રથાનમાં બૌદ્ધોના આચારવિચારો-જાતિભેદને ખડન કરનારા-બ્રાહ્મણોએ બ્રહ્મવાદના ગણી કાઢ્યા, નેપાલમાં બૌદ્ધ ધર્મના પચ્ચુદ્ધ ૨ ક્ષેત્ર ધર્મના પચ્ચ મુખ્ય સિદ્ધિમાં શમી ગયાં, અથ ઘોષનું વજ્રસૂચીક પ્રકરણ, જે જાતિ-ભેદનું વિદ્વંસક છે તે જાળ્યે અજાળ્યે રૂપાંતરથી બ્રાહ્મણોના ઉપ નિષદ્ધ સમૂહમાં ઉપનિષદ્ધ તરીકે પેસી ગયું બ્રાહ્મણોના પરિવાજક અને બૌદ્ધ બિહુઓ બ્રાહ્મણ શરમણ (અમણ) તરીકે એકવત થઈ ગયા-અને, આવા અનેક રૂપાંતરો થઈ વર્તમાન દિલ્લિ ધર્મની અનેક ગતીકુચીઓમાં બૌદ્ધધર્મ પ્રસરી ગયો, અને શકર વર્તમાન

(૧) બૌદ્ધ શરીર સાથે વેદાત્મકો “શરીરક” શબ્દ સરખાવો.

(૨) વૈદ્યવન રત્ન સંભવ, અમિતાભ, અમિતસિદ્ધિ અને અશ્વમેધ એ પાંચ બ્યાની શુદ્ધ સંધીજાતિ, વામદેવ, તત્પુરુષ, અધોર, અને છિન્નન એ પાંચ મુખ વાળા સિંધુ.

(૩) જુઓ Die Vajrasuchi Des Asvaghosha at Berlin in 1860 by Dr Weber see also Nanjio 1303

માયાવાદમાં બૌદ્ધ વિજ્ઞાનવાદીઓનો માયાવાદ મુખત રીતે એવી રીતે પેઠા કે જાણે માયાવાદ મૂલ ઉપનિષદોમાંથી સીરો વારસા તરીકે ઉતરી આવ્યો હોય એવું હિંદુ વેદોત્તરો દ્વ મતવ્ય થયું ને આચારો અને વિચારો પોતાના બંધમાં આવે એવા નહતા—જેવા કે ક્ષણિકવાદ, અપોહવાદ વગેરે તે બૌદ્ધોનો પાખડ ધર્મ ગણાયો, અને હિંદુ ધર્મની પૌરાણિક રૂપમાં નવી દુકાન ઉઘડી વસ્તુરિયતિ આ પ્રકારની અભ્યાસોને સહજ સમજશે, પરિણામ એ આવ્યું કે બૌદ્ધધર્મ આધારના જહાર ગયો અને અહીં શમી ગયો.

જેનોએ આ બ્રાહ્મણોની વ્યાપ્તિ જાળના જાળને સારી રીતે સમજી જાણ્યું છે તેમણે બ્રાહ્મણો અને તેમના ધર્મનું ખડન કરવાનો મોટો પ્રયત્ન ન કર્યો અને તેમાં પોતાની સક્તિનો મિથ્યા વ્યય ન કર્યો, પરંતુ પોતાના ધર્મનું સારી રીતે સરક્ષણ કરવા મથન કર્યું આ મથનમાં બ્રાહ્મણોની આતુરીને તેમણે આશ્રય લીધો બ્રાહ્મણો બૌદ્ધો અને જેનોના મૂલ કલિયુગના ધર્મપ્રવર્તક શ્રી કૃષ્ણ શ્રી ગૌતમ બુદ્ધ, તથા શ્રી મહાવીર જાતિએ કાળિયો છે પરંતુ તે જાણે ધર્મની વ્યવસ્થા કરનારા મુખ્ય વિચારકો જાતિએ બ્રાહ્મણો છે આ રહસ્ય પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિવાળાએ જૂલવું જોઈએ નહિ

જેનો અને બ્રાહ્મણો વચ્ચે ધણો સહકાર થયો, અને તેથી બંને ધર્મને પાળનારો સમાજ પરસ્પર ઉપકારક થયો છે આ

(૪) જુઓ Influence of Buddhism on Vedānta નામનો મારો ઇંગ્લેશ નિબંધ

(૫) દિ દુઓના ન્યાય વૈશેષિક મતવાળા જાતિ અથવા સામાયને પદાર્થ માને છે, બૌદ્ધો તેવા સામાન્યને માનતા નથી પરંતુ પ્રત્યેક પદાર્થ સ્વ—લક્ષણ છે, પ્રત્યેક પદાર્થ અન્ય સર્વ પદાર્થોથી વ્યાવૃત્તિવાળો છે એવું માનવું તેનું નામ “ અપોહવાદ ” છે

પરંપર ઉપકારક ઉપકારક બાવનું સરખું છેવટનું નીકળી શકે તેમ નથી, પરંતુ પાછલા ત્રણ વર્ષમાં બ્રાહ્મણધર્મને અનુસરતા સમાજ અને જૈનધર્મને અનુસરનાર સમાજ પોતાના આચારવિચારમાં ઘણી આપંચે કરી છે, અને જોને ધર્મનાજાગે ધર્મના આવશ્યક અંગ કયા અને અનાવશ્યક કયા એનો નિર્ણય કરી અનાવશ્યક અંગોને ત્યજી દીધાના ઘણા દાખલા છે આજના વ્યાખ્યાનમાં જૈનો અને બ્રાહ્મણો વચ્ચે સરકારોની આપમેળુ ચાલુ ખાતું છે એમ દર્શાવી જૈનોએ બ્રાહ્મણોને આપ્યું છે, એટલે બ્રાહ્મણધર્મી હિંદુઓને કયા માલ અશો અથવા મુશો જૈનોમાંથી પ્રાપ્ત થયા છે તે દર્શાવના પ્રયત્ન કર્યો છે તેનીજ રીતે બ્રાહ્મણોએ પણ જૈનોને વ્યવહાર ધર્મમાં ઘણું આપ્યું છે પરંતુ તે વિચારો અમ તમ વ્યાખ્યાનમાં આપવાનું મેં મુલતવી રાખ્યું છે.

જો કોઈ બ્રાહ્મણધર્મની મુદ્રા પૂછે તો હું જૈનોની સર્વવ્યાપક દૃષ્ટિ કે તેની યજ્ઞભાવના હિંદુ ધર્મની પ્રત્યેક અહિંસા

શાખા-પ્રશાખામાં-પ્રત્યેક સપ્રદાય અથવા પદ્ધતિ-વ્યવહારીય દેવતાને અર્થે દ્રવ્યત્યાગ કરવો એ આવશ્યક ધર્મનું અંગ છે તે યજ્ઞધર્મ નથી, રીતે પાળવો, એટલે કોણે, કેવી રીતે, અને શા પ્રયોજન અર્થે પદાર્થનો ત્યાગ કરવો એ મીમાંસાનો વિષય છે, પરંતુ કોઈ દેરને અર્થે વજ્રમાત્રે પોતાના કોઈ પણ મમત્વના પદાર્થને અર્પણ કરવું એ સિદ્ધાંત વેદકાળથી તે આજ સુધી ચાલ્યો આવે છે આ યજ્ઞ ક્રોતો હવિર્વિંશ હોય કે કતિ પશુપદ હોય, આ બે પ્રકારના યજ્ઞો તે અધિભૂત યજ્ઞ કહેવાય, કારણ કે તેમાં હવનીય પદાર્થ જડ અથવા અજડ દ્રવ્ય હોય તે ઉપરાંત તપોયજ્ઞ, યોગયજ્ઞ સ્વાધ્યાયયજ્ઞ સ્નાન યજ્ઞ જપયજ્ઞ વિગેરે અનેક પ્રકારના આધ્યાત્મયજ્ઞો પણ છે. કોઈ પણ પ્રકારના યજ્ઞનો આશ્રય લીધા વિના જીવન ગાળનાર મનુષ્ય

પાપભાગી ■ એવું હિંદુઓનું સિદ્ધ મતવ્ય છે. દુઃકમાં હિંદુઓના ધર્મનો પ્રથમ પાયો^૧ યજ્ઞ ભાવનામાં છે. આ સર્વ યજ્ઞોમાં દ્યવ્ય-યજ્ઞો કરતાં યાન યજ્ઞ ચડીઆતો છે, અને તેમાં પશુ જપ્પયજ્ઞ તે જગત્પાત્રી વિભૂતિ છે. આ જપ્પ યજ્ઞમાંથી યાનયજ્ઞ અને ઘ્રાણયજ્ઞ રૂપે પ્રકટ થાય છે અને તે રૂપ તે બ્રાહ્મણોની ઘ્રાણ ભાવના આ પ્રમાણે યજ્ઞ અને ઘ્રાણ-એ બ્રાહ્મણોની એટલે હિંદુઓની ધર્મમુદ્રા સમજવી તે છાપવિના હિંદુધર્મનું નાણું માને જ નહિ, તે વિના હિંદુધર્મનું ચનચ્છ ગણાય જ નહિ.

જેવી હિંદુઓની યજ્ઞ અને ઘ્રાણ-એ મુખ્ય મુના, તેવીજ જૈનોની અહિંસા એ સિદ્ધમુદ્રા છે. જૈન ધર્મના શરીરમાં રુધિરાભિ સરથુ જેવો આવશ્યક અંગ દહીંએ તો અહિંસા અહિંસાયુથુ તે જૈનશરીરની પ્રાણનાદી આ પ્રાણનાદીનો કદી ત્યાગ થાય નહિ તે પ્રાણનાદી મહાવેગથી અણુપ્રાણ રૂપે ચાલવી જોઈએ, મધ્યમવેગથી શુષ્કવ્રત તરીકે ચાલવી જોઈએ અને તીવ્રવેગથી મહાપ્રાણ તરીકે ચાલવી જોઈએ. આ અહિંસાની પ્રાણનાદી જ્યાં જ્યાં માને-પછી તે પ્રાણી જાતિએ બ્રાહ્મણ હોય કે શૂદ્ર હોય અથવા રત્નેચ્છ હોય-ત્યાં ત્યાં જૈનો તેને પોતાનો કહે. આ પ્રાણનાદી હિંદુઓમાં જખરા વેગથી ચનાવનાર જૈનોના આચારવિચાર છે.

વેદકાળની યજ્ઞ સંબંધી પશુહિંમાનું ઐત સાહિત્ય જેમણે સચિત્ત પાંચ જોયું છે, તેમને હાલ વાચતા ત્રાસ આવે એવું છે. પશુવધનાં પ્રકરણો વેદનાં જો બાષ્પાવર કરી હાવની હિંદુ પ્રજા આગળ મૂકવામાં આવે તો તેમને પોતાના પૂર્વજોના પ્રતિની માનદષ્ટિ ધરી જાય એમાં સંદેહ નથી. જે વેદમાં આવી હિંસા છે તેજ વેદમાં સર્વાત્મભાવનું ઔપનિષદ દર્શન પણ છે. વેદ એ એક અરણ્ય છે, ઉપવન એટલે

(૧) જુઓ ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૪ શ્લોક ૨૩-૨૪

(૨) જુઓ ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૦ શ્લોક ૨૫

જગીશો નથી એમાં સારંગે છે અને નરસુરે છે આથી વેદાર્થની
 મીમાંસા કરનારાઓએ વેદને સાધક કહ્યો છે, કારક ગણ્યો નથી વેદ
 સાધ્ય-સાધનનો મેળેષ માત્ર દેખાડે છે પરંતુ અમુક ફલને ઉદ્દેશીને
 અમુક કર્મ કરવું કે ન કરવું તેમાં નિમાયક હેતુ કતાના ચિંતના
 રાગદ્વેષ છે વીતરાગે અમુક કર્મ ન કરવાં, જલે તે વેદવિદિત હોય.
 આ મઠહિસા પ્રતિ અણુગમો દેખાડનાર પ્રથમ તો સાંખ્યાચાર્ય
 કપિત હતા તેમણે યજ્ઞકર્મને સંદેષ કર્મ ગણ્યું છે અને અમુક
 યજ્ઞથી સ્વર્ગ મલતું હોય તો પણ તે સ્વર્ગસુખ સમયે પણ અસમાધિ
 પ્રકટ કરી હિસાનું ફલ પ્રકટાગ્યા વિના રહેતું નથી એવું પ્રતિપાદન
 કર્યું છે યજ્ઞકર્મથી ઉત્પન્ન થતું અદ્રષ્ટ અશુદ્ધિ, ક્ષય, અને અતિશય
 દોષોથી ભરેલું છે એમ સાંખ્યાચાર્યે^૧ પ્રથમ ઘોષ કર્યો જણાય છે,
 અને ત્યાગપછી ભાગવત સપ્રદાયમાં તે અહિસાનો પ્રબોધ વાસુદેવ
 કૃષ્ણે કર્યો છે ઉપરિચર વસ્તુએ પ્રથમ હવિર્મય કર્યો અને તેથી
 વિધણ્યે પ્રસન્ન થઈ પ્રત્યક્ષ મઠદ્રવ્ય સ્વીકાર્યું એવી ગાથા મહા-
 ભારતના નારાયણીય ખડમાં આવે છે ભગવાન વાસુદેવ કૃષ્ણના
 ધ્યાન કુશર્માં મદિરાધાનનો વારસો હોવાથી અને જયભદ્ર વિગેરે
 અખંડ ચક્રચૂર રહેવાથી મઘસહભાવી હિસા સર્વોશ દૂર થઈ શકે
 તેમ ન હતું કુરુપ્રયાતના યુદ્ધ સમયે આરૂઢ વૈરના પ્રભાવથી રૌદ્રધ્યાન
 અને આર્તધ્યાન વિના ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાનને અવગણ્ય ન હતો,
 અને આખરે હિસાએ સર્વોશ વેગથી ડાકીયું ફાડ્યું અને ભાગવત
 ધર્મ અથવા નારાયણીય ધર્મ અહિસા પક્ષપાતી છતાં હિસાનો
 અટકાવ કરી શક્યો નહિ આ સર્વ સમયમાં અહિંસાનું આરૂઢ આ-
 ચરણ કરનારા ખતિજનો હતા પરંતુ તેઓ અરણ્યમાં વાસ કરનારા
 હતા આ અહિસા ઉપર બાર મૂકનારા યતિઓનો એક વર્ગ મુડક
 શાખાનો હતો, તેઓના ધર્મપ્રવર્તકો વેદની હિસા, વેદ પ્રતિપાદિત
 છતાં, ગુણરૂપ છે અથવા હલકા ધર્મરૂપ છે એવું માનવાને તૈયાર

ન દેના હિસા અથવા પ્રાણાતિપાત એ સ્વત દોષરૂપ છે, અને જો
 જીવે સિદ્ધપદે એટલે મોક્ષમાર્ગે ચાલુ હોય તો તેણે તે દોષને સર્વાથ
 ત્યાગ કરવા પ્રતિ બળવાન પ્રયત્ન કરવો જોઈએ પ્રાણીવધ વડે દેવ
 સંતર્પણની બાવના તે અપધર્મ છે અથવા વિધર્મ છે અથવા અધર્મ
 છે એવું રૂપ પ્રતિપાદન કરનારા જૈનતીર્થંકરો યથા છે પરંતુ તે
 યોવીસ તીર્થંકરો પૈકી પાર્શ્વનાથ (તેવીજમા) અને મહાવીર (યોવીસમા)
 એ યોક્ષ્મ ઐતિહાસિક મહાપુરુષો છે અને તેઓ વાસુદેવકૃષ્ણ પછીના
 ધર્મસંસ્થાના યથા છે આ બે મહાપુરુષો પૈકી પાર્શ્વનાથ ભગવાન
 બુદ્ધના પૂર્વજાવી છે, અને મહાવીર (નિમ્ન યનાયનું એટલે નિમ્ન
 ચાત્રપુત્ર) બુદ્ધ સમકાલીન તીર્થંકર છે આ બે મહાપુરુષોએ હિંસા
 અને શુદ્ધધર્મ—એ બેનો યોગ્ય સંબંધ નથી એવું રૂપ પ્રતિપાદન
 કર્યું અને ધર્મના બહાને પશુવધ કરવો તે પુણ્ય નથી પણ પાપ છે
 આ નિશ્ચય પ્રજામાં પોતાના શુદ્ધ ચારિત્ર્યવડે અને મંથના પ્રભાવથી
 દાખલ થઈ અને તેની અસર એટલી બધી હિંદુઓમાં પ્રસરી ગઈ
 કે હવે યજમા હિસા કરવી તે ને વિદિન હોવાથી ધર્મ છે એમ
 કહેવા કોઈ હિંદુ તૈયાર થઈ શકે તેમ નથી તેવું પ્રતિપાદન માત્ર
 શાસ્ત્રીઓ અથવા ધર્મચિંતકો દ્વારા ચાલુ રાખવા કરી શકે પરંતુ
 કોઈપણ વેદધર્મના સુસ્ત શ્રૌતધર્મ કરાવનાર સોમયાગ કરાવવા તત્પર
 થાય તો હિંદુઓ તેનો તિરસ્કાર કરી કાઢે અને ‘રેનોટરહાઉસ’ના
 પશુવધ કરનાર ખાટકી જેવા જ ગણી કાઢે બધા અનાર્પ યજ્ઞના
 સંબંધ વડે દસરા વગેરે પ્રસંગે પાડા વગરનો વધ થતો હતો એવા
 ભદ્રકાળી અંબાજી વગરે રચાનોએ પણ તે વધ બંધ થયો છે, અને
 તે તે રચાનના રાજાઓએ તે બંધી કરવામાં મદદ આપી છે, આ
 અહિંસા ગુણની મુન્ન બ્રાહ્મણોના યજ્ઞધર્મ ઉપર હવે એવી તો સુસ્થિર
 થઈ છે કે વેદમાં હિંસા હોયજ નહિ છે જ નહિ એવું મતન્ય જ્ઞાત
 । ગયુ છે અને જો તેની હિંસા પ્રથમ દર્શને જણાતી હોય તો
 વૈષ્ણવ નથી, અથવા તેનો અર્થ આર્પણમાજવાળા કરે છે એવા

પરમેશ્વર પૂજનનો હોય વગેરે અનેક વિચિત્ર રીતે વેદાર્થ કરવામાં હિંદુધર્મને માનનારા પ્રયત્ન કરે છે ખરી વસ્તુસ્થિતિ તો એ છે કે વેદમાં યજુર્ધર્મમાં હિંસા હતી, તે અપધર્મ અથવા હનકા ધર્મ છે એવું સાંખ્યાચાર્ય કપિલે પ્રતિપાદન કર્યું હતું અને તેનો ત્યાગ કરાવવા વાસુદેવકૃષ્ણે પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ સમાજમાં તે હિંસાની ધર્મ-ભાવના ખોળી છે અને તેનો ધર્મ સાથે લેગાર પણ મંજૂર નથી એવું જ્ઞાન હિંદુઓને ભગવાન પાશ્વનાથ, અને મહાવીરે કરાવ્યું છે, અને તેની દૃઢતા જોનારો પોતાના મંથનથી વડે અને ધતિઓના આરિય વડે હિંદુઓમાં દાખલ કરી છે હિંદુઓમાં અહિંસાવતનું સ્થાન પાતળજલ યોગદર્શનમાં યોગના પચાસિયા તરીકે દાખલ થયું છે તે વાત ધણી પ્રાચીન છે, પરંતુ હિંદુ યોગીઓ સાંસારીક હિંદુઓના યજુર્ધર્મની હિંસા અટકાવી શક્યા નથી, અને યોગદર્શનના પ્રણેતા પાતળજલિ અને વ્યાકરણ મહાભાષ્યકાર પતંજલિ જો એક જ વ્યક્તિ હોય તો શુભવચના પુષ્પમિનને અશ્વમેધ યજ્ઞ કરાવનાર પતંજલિ યજુર્ધર્મમાં હિંસા અધર્મ છે એવું હિંમતથી કહી શક્યા નથી, તે અધર્મ જ છે એવું સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન કરનાર તો જોના છે,

બ્રાહ્મણમાં વનવાસી અને મેન્વાસીઓને સ્થાન
(૨) જોનાની સઘ છે તેમનામાં ગૃહસ્થ અને ત્યાગીઓવા બે વર્ગ
મનસ્થા પશુ છે જોનામાં પશુ આવકઆવિકાનો મસારી
વર્ગ અને સાધુ-સાધ્વીનો અસંસારી-સાગી
વર્ગ છે આ બે જાતમાં માદર્ય છે પરંતુ બ્રાહ્મણધર્મના એટલે
હાલના હિંદુધર્મના ત્યાગીઓ ઉપર સંસારી ગૃહસ્થોનું ખીલકુલ અંકુશ
નથી જોનાની સંધ્યવચના મિથ્યા અને શીલભ્રષ્ટ ધતિઓ ઉપર સારી
દેખરેખ રાખે તેમના મચ્છોના અનુયાયીઓ ઉપર આચાર્ય વગેરે
દેખરેખ રાખે છે અને સર્વ ઉપર સંધસવા બલવતી છે સાધુઓ
અને સાધ્વીઓ ઉપર જોનાના સઘનો અંકુશ છે જોના સ્વચ્છદી

યથા ॥ તેમને જૈન સમાજ મિનકુન આશ્રય આપતો નથી, અને તેવા મિથ્યાડમ્બર કરનાર જૈન સાધુને કાંતો જૈનસમાજ બહાર મિક્ષા મેળવી જીવન ગાળવું પડે છે, અથવા તો તે પુનર્નસારી થાય છે, અથવા યુરોપ-અમેરીકામાં પોતાનો મહિમા દેખાડે છે હિંદુઓના સંન્યાસીઓ અને સાધુઓ બ્રહ્મચાર્ય તો તેમના ઉપર નથી આચાર્યોના અંકુશ કે નથી હિંદુધર્મના ગૃહસ્થોનો અંકુશ પરિણામ એવું છે કે હિંદુઓ આવા મિથ્યાચારીને આશ્રય આપી અધર્મને અણુદટ્ટું ઉત્તેજન આપે છે હિંદુઓના મહાધીશો, અને હિંદુઓના ગૃહસ્થો દેવસ્થાન અને સાધુઓ ઉપર અંકુશ રાખે તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે, અને આ બાબતમાં જૈનોની સંઘવ્યવસ્થાએ ઘણું શીખવ્યું છે આવા મિથ્યાચારી ત્યાગીઓને લીધે શકરાચાર્યના પૂર્વજાવી કર્મભાસકાએ ત્યાગાશ્રમનો ખતવાનું વિરોધ કર્યો હતો અને તે સમયના બૌદ્ધબિશ્વોના બ્રહ્મ જીવન, અને બૌદ્ધ સંઘની શિષ્યતાએ તે વિરોધને ટેકા આપ્યો હતો ત્યાગની મહત્તા તેના વૈરાગ્ય અને તપેભવ ઉપર છે આ બે અંશોનો લોપ થાય તો ત્યાગ પ્રભનો ભારે અનર્થ કરે છે આથી ત્યાગાશ્રમનો પુનરુદ્ધાર હિંદુઓમાં શકરાચાર્યે કર્યો ત્યારે મહાન્યાયની વ્યવસ્થા રાખી હતી, અને વૈદિક પ્રભએ તેને ટેકા આપ્યો હતો હાલ તે વ્યવસ્થાનો લોપ થયો છે, અને જૂગેરીમઠ વિના અન્યત્ર સંન્યાસીઓ અને ત્યાગીઓ ઉપર કંઈપણ અંકુશ રાખી શકે તેવી વ્યવસ્થા જોવામાં આવતી નથી માત્ર શકરાચાર્યની માદીના ઝંઝા અને તાણાતાણા વિના કંઈ પણ ધર્મકાર્ય થતું જોવામાં આવતું નથી

गुरोरप्यथलिप्तस्य कार्याकार्यमस्तानत
वत्पयप्रतिपन्नस्य परित्यागो विधीयते॥

કાર્ય અકાર્યને નહિ જાણનારા ઉપર માર્ગે જતા હોય તો તેનો ત્યાગ વિહિત છે-આવે ઉપદેશ હિંમતથી શ્રાક્તોએ કર્યો છે અથવા જૈનોએ કર્યો ॥ બીજા બધા સંપ્રદાયવાળા સમાર્ત-વૈષ્ણવ-શૈવ-આ

બાળતર્મા સિધિ છે શક્ત સંપ્રદાય તો વસ્તુતઃ લોપ પામ્યા જેવો
છે તેથી જૈનો જ માત્ર આ બાળતર્મા મંથવ્યવસ્થાનું શિક્ષણ હિંદુઓને
આપી રહ્યા છે

જૈન મંથુઓએ હિંદુઓને મદિરની વ્યવસ્થામાં
૩ જૈનોનાં દેવ- ઉચ્ચ શિક્ષણ આપ્યું છે હિંદુઓના દેવમદિ-
રોની સ્વચ્છતા તેની મિલકત ગમે તે પૂજારી પચાવી પડે,
ગમે તે સાધુ આવી પેસી જાય, ગમે તે
ભાકુ ખાઈ જાય અને દેવના ઝોઢે ચરી ખાય જે વ્યવસ્થાપકવાળાં
મદિરો હોય તો ત્યાં મદકીનો પાર નહિ, વૈષ્ણવ મદિરોની આસ-
પાસ ગટરના કીડા ખદખદે, શૈવ અને શક્તિનાં દેવળોમાં તેનના
લપેડા, ફુગંધ, આભાચીટીઆના રંગગટ વગેરે જથ્થાયા વિના નહિ
રહે આ મદિરો કગતો આપણાં ઘર પ્રભુભજન સારું શું ખોટા ?
જૈન મદિરમાં આથી તદ્દન જનકું તેની સુધડતા તેની, સ્વચ્છતા,
તેની શાંતિ, તેના ધૂપની સુગંધ વગેરે બહારથી તપેલાને ક્ષણિક
શાંતિ આપ્યા વિના ના રહે ત્યાં જનારને ‘વીતરાગ’ પ્રભુ દેવા
હોય તેની છાયા મનમાં આવ્યા વિના ન રહે તે સ્થાનમાં સંસારની
મોહભળ એક બે ક્ષણ તો જુને જ હિંદુ ધર્મના દેવમદિરો આ
દિશાએ સુધરે એવા પ્રયત્ન જૈનોએ સ્વતઃ કર્યાના હાખના છે
વસ્ત્રપાત વગેરે અનર્ગલ મંપત્તિવાળા જનોએ હિંદુઓના મદિરો
સમરાવ્યા છે, સુધરાવ્યા છે, અને સોમનાથ મહાદેવના તીર્થમાં જઈ
શત્રુજયસ્વામિસમાનમચ્છા—શત્રુજય સ્વામી (જૈન તીર્થ-
કર) ના સમાન ભક્તિ વડે સોમેશ્વર મહાદેવની પૂજા કરી છે આ
દર્શન હિંદુઓને ઓછું ઉપકારક નથી શિવનું કામજયિત્વ, અને
વીતરાગત્વ ધ્યાનમાં રાખી જૈન શ્રીમાનોએ શિવભક્તિ દર્શાવી છે
આવો ભાવ બાહ્યો દર્શાવી શક્યા નથી અને પ્રાણ કંઠે આવે

એટલે મરવાનો સંધિ થાય તો પણ જૈન મંદિરમાં જવું નહિ એવો મિથ્યા ઉપદેશ પૌરાણિક સમયમાં પ્રાકૃષ્ઠોએ પ્રવર્તી વ્યો છે હવે તે ઉપદેશ મિથ્યા છે એવી સમજણ ઊભડી છે અને હિંદુ મંદિરોની વ્યવસ્થા સુધરે અને તેની સ્વચ્છતા વધે તે પ્રતિ હિંદુઓએ વિશેષ ધ્યાન આપવાનું રહે છે

૪ જૈનોનું લલિત જાનમથી સ્થિતિને લગતી છે આ ભાવનાને કલાનુ ઉત્તેજન, સર્વ માનુષ શરીરના સહનન ઉપર તેમણે સારું અને શિષ્ટકલાનો લક્ષ્ય આપ્યું છે મનુષ્ય શરીરનો ગ્રીહ પ્રનાય ઉત્કર્ષ જેની રીતનો છે તેની પ્રતીતિ જૈનમૂર્તિ વડે સત્વર થઈ શકે છે બૌદ્ધમૂર્તિમાં કષ્ટક માઈવ અધિક છે જૈનમૂર્તિ તપની કર્કશતાને સ્પષ્ટ કરે છે આ ભાવનાની ખીલવણીમાં શિલ્પશાસ્ત્રના પૂર્ણશરીરના માપના નિયમો જૈનોએ એવા તો આગ્રહપૂર્વક પાળ્યા છે કે એકાગ્રપણાને સ્થાન જૈનમંદિર અને જૈન મૂર્તિમાં કદી હોતું નથી હિંદુઓના દેવો માનુષભાવવાળા નથી અને તેમની મૂર્તિઓ કેવળ સાંકેતિક ભાવ પ્રદર્શક હોય છે, આ સંકેતનું જોને જ્ઞાન નથી અથવા સંમિત નથી તેમને હિંદુધર્મના દેવની મૂર્તિ એકાગ્ર અથવા હાસ્ય ઉત્પન્ન કરનારી ભાગે સંકેતનો સ્ફોટ કરનારા શિલ્પશાસ્ત્ર અને વસ્તુશાસ્ત્ર તત્ત્વમાં અંતર્ગત છે પણ અત્યારે વિદ્વાનો પણ મૂર્તિના ભાવસંકેતને જાણતા નથી એટલે પ્રજાનો મોટો ભાગ આ મૂર્તિઓના ભેદને સમજે નહિ એ સ્વાભાવિક છે માનુષી શરીરમાં જૈની ભાવ ઉતારવાની કલા જૈનોએ પેતાની કરી લીધી છે, હિંદુઓ દેવ-મનુષ્યને માને છે, પણ મનુષ્ય-દેવને પ્રકટ કરી શકતા નથી

૧ જૈનોની રમ્ય ભાવના

ઉપરના સંસ્કારને લીધે જૈનોની કારીગરીમાં રમ્યતા ઉતરી આવે છે, તેમના શિલ્પ, તેમના ચિત્રો, તેમની વસ્ત્ર વિગરેની ગુચણી વગરેમાં લલિત હવા ઉઘી કદાચે અદેશી સમજાય છે,

જેન ગૃહસ્થોમાં પણ સુધક્ષતા અને સુશ્લિષ્ટતા નજરે તરવગશે. હિંદુ-
ઓમાં રમ્ય ભાવનાને બદલે બળ્ય ભાવના વધારે તરતી રહે છે, અને
તેમાં પણ શૈવ ધર્મિઓમાં બળ્ય ભાવની ખીવવણી વધારે હોય છે
દક્ષિણમાં શૈવ મંદિરો-નટરાજની મૂર્તિ-તેના અંગ ઉપાંગના ભાગો-
પાર્વતીની લાસ્યવાળી મૂર્તિ વગેરે વિભવો મહત્તાનું દિવ્ય દર્શન
કરાવે છે પરંતુ અણુતાનું દિવ્ય દર્શન તો જનો કરાવી શકે છે
અને લાગે છે કે તેમના પોતપોતાના મૌલિક સિદ્ધાંતની ઊંડી અસર
અને સમાજ ઉપર વ્યવહારમાં પડી જણાય છે. જૈનોના સૂક્ષ્મ
શ્રવણ અને શ્રાવણોના પરમ મહત્ત્વ અજનાઈને લીધે અણુભાવની
અમત્કૃતિ જનોની લક્ષિતકલામાં છે અને અણુભાવની અમત્કૃતિ
હિંદુઓમાં અને મુખ્યત્વે કરી શૈવોનો શિષ્ટપણામાં અનુભવાય છે
દ્રુકામાં ગ્રીષ્મવટનું શાન જૈનોએ સારુ આપ્યું છે સ્થિતતાનું ચિત્ર
જેન તીર્થંકર ઊજી કરે છે, અખડ વૃત્તનું તરવરતું ચિત્ર શૈવમૂર્તિ
ઊજી કરે છે

જૈનોમાં જે દાનવીરત્વ છે તે સામાન્ય રીતે

(૧) જૈનોનું દાન વીરત્વ હિંદુઓમાં નથી તેમાં સામાન્ય રીતે સપ-
તિનું મર્માદિતપણું હિંદુઓમાં હોવાના સખ-

મથી કદાચ દાનવીરત્વ હિંદુઓમાં પ્રમાણમાં

ઝાણુ અબકયું હશે, પરંતુ એટલાથી સપૂણું જુનાસો યતો નથી
જૈનોના પરોપકારના કામો ખરેખર શ્રેમાય ઉર્તા કરે તેવા છે
હિંદુધર્મિ રાજાઓએ ધણા લોકોપકારક કામ કર્યા છે, પરંતુ
પ્રજાના ધનવાન અગ્રેસરોએ દાનધર્મ ધણે ભાગે શ્રાવણ નાતિમાંજ

(૧) જુઓ ઘમત્ત વિલાસ વગેરે ગ્રંથો જેમાં વસ્તુપાલ
વિગેરેની દાનગણના ચકિત કરે તેવી આપી છે

મર્યાદિત ક્યો હેતુ એવું જણાય છે આ દાનવીરત્વમાં જેવી હાલની પારસી કામ ઉદાર છે તેવી જૈન કામ ઉદાર છે, માત્ર નવાં મદિરા બધાવવામાં નાણાં ખર્ચવાને બદલે કંઈક વિદ્યાળ કમ્યાણની બાવ નામાં દ્રવ્યનો વ્યય જૈનો કરે એવી વિશેષ આશા હાલના જમાનામાં રાખવી પડે.

(૭) જૈનોના જીવવાદ અને આહારો બંને ચૈતન્યમય આત્મવાદી છે પરંતુ જીવને કર્મજન્ય પુણ્યલો વળગેલા છે તે હાવી સતત ભિન્નમન કરી તેણે સિદ્ધપદ-લોકાકાશને મસ્તકે-પહોંચવાનું છે.

એવું જૈનોનું મતવ્ય છે, અને તેથી તેઓ સ્વભાવથીજ પ્રપત્નશીલ અથવા ક્રિયાવાદી છે આહારોના સિદ્ધાંતમાં આત્મજ સ્વમય, નિત્ય સિદ્ધ, સ્વતત્ર અને નિર્નેપ છે, અને વ્યાવહારિક જીવ અવિદ્યા પડે પરતત્ર અને શુશ્રૂષામાં લપટાયેતો છે એવું મતવ્ય છે એટલે સ્વભાવથીજ આ સિદ્ધાંત નૈષ્કર્મ્યવાદી અથવા અક્રિયાવાદી તેથી શીલ અને ચારિત્ર્ય ઉપર જેવો ભાર નોંધ્યો તેવો મૂકાતો નથી આ સંબંધમાં જણાવવાનું કે દિદુઓના સૈવ સપ્રગાથનો જીવને અણુમજ, માયામજ, અને કર્મમજ સ્વભાવથી સામેના છે તે પ્રપત્ન પડે એટલે યોગ અને તપવડે દાળવાના છે—એવો સિદ્ધાંત જૈનોના પુણ્યવ્રતની સમાન છે, આ સૈવ સિદ્ધાંત ડાવિડોનો પોતાનો છે કે દિગંજરી જૈનોના સંબંધથી આગમાતમેવમતમાં પેઠો છે તેનો નિર્ણય હજી ચાલુ થયેલો નથી તોપણ આ સામ્ય આકર્ષક છે એવાત નિર્વિવાદ છે, વેદાંતના આત્મવાદ કરતા સૈવોનો જીવવાદ જૈનોના જીવવા સાથે વધારે મળતો છે એજ નાઈ કહેવનું હું છે

છેવટે જૈનોના દર્શનના અનેકાંતવાદે અથવા
 ૮ જૈનોના નયવાદ નયવાદે જૈનોને અસાધારણ રીતે પરમત-
 સદિષ્ણુ બનાવ્યા છે. આજ્ઞાઓમાં એકાંત-
 વ્રતવાદ અથવા એકાંતસત્કાર્યવાદ અથવા એકાંતપરિણામવાદ
 વિગેરે એકાંતિક નિશ્ચયો વડે બીજી દૃષ્ટિ હોયજ નહિ એવી ભાવના
 ઊભી કરી છે. વસ્તુની જે બાજુ આપણને જાણ્યર તેજ બાજુનું દર્શન
 સત્ય અને અન્ય દર્શન મિથ્યા એવા દુરાગ્રહનું બીજ એકાંતવાદમાં
 છે. જૈનોના સિદ્ધાંતમાં એક વસ્તુની અનેક બાજુઓ છે અને તેથી
 દ્રષ્ટિબેદ સંભવિત છે એવું ઠરાવેલું. હોવાથી મતાધિતા પ્રમાણમાં
 આછી રહેવા સંભવ છે. આ કારણથી જૈનો ઉપર શવાદિ સમ-
 દાયોના મનુષ્યોએ જેવાકે લિંગાયત વીરશૈવો વગેરે તરફથી જેટના
 અત્યાચાર થયા છે તેટલા જૈનો તરફથી પરધર્મીઓ ઉપર થયા
 ઇતિહાસથી જણાતા નથી. પણી મનુષ્યસ્વભાવ સર્વન અપૂર્ણ
 હોવાથી મતાધિતાની આધી પ્રસન્ને સર્વ દેશકાળમાં આવે છે તેવી
 જૈનોને પણી જીવરક્ષાના આવેશમાં આવી જાય છે એ કદ્દ ના
 કહેવાય તેમ નથી. થોડા વર્ષ ઉપર અમદાવાદમાં ભદ્રકાળી આગળ
 બકરાનું રક્ષણ કરવાના આવેશમાં જૈનો માતાના પૂજારીને મારવા
 તત્પર થઈ ગયા, અને બકરાનો વરઘોડો ચઢાવી ધામધૂમ કરી હતી,
 પણી તે બકરાનું શુ થયું તે તો બગવાનને ખબર ગમે તેમ દેણ
 તો પણી જૈનોનો આવેશ ધણે બાગે સાત્ત્વિક હોય છે, મધ્યમ બાગે
 રાજસ હોય છે, અને તામસ તો નહિ જેવો હોય છે. આ સદિ-
 ણ્યુતા શૈવો અને શાકનોએ જૈનો પાસે શીખવાની છે.

જૈનોની સંસ્કૃતિના ઉપર મણુવેદના કેટલાક ગ્રાહ્ય ગુણોને લીધે
 આજ્ઞાઓએ આઘતીર્થકર ઋષભદેવજીને વિષ્ણુના અવતાર માન્યા છે,
 અને તેમની યાત્રા કરવા દિંદુઓ અને જૈનો બંને જાય છે. જ્યા
 જ્યા જૈન તીર્થો છે ત્યાં ત્યાં આજ્ઞાઓના દેવો છે જૈનોની અદિ સાનો.

અને સ્વારીરતપના પ્રભાવની અસર હિંદુઓના પુરાણોમાં પેસી ગઈ
 ■ ઋષભદેવજીના જીવનનું વર્ણન (ભાગવત પંચમસ્કંધ-૩-૬
 અધ્યાય) વાંચતાં સહજ સમજાય એમ છે કે વાતરશાના
 એટલે નાન સાધુઓના અને ઉત્તરિતસ્ એટલે અખડ પદ્મચર્મ
 પાળનારાના ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવવા સારૂ વિષ્ણુએ નાભિરાજનું પ્રિય
 કરવા મરુદેવીમાં ઋષભદેવજીરૂપે અવતાર લીધો એ કથન ભાગવતમાં
 છે પરંતુ તે સાથે વિચિત્ર બ્રહ્મજાળ એવી પણ ગુથો છે કે “ આ
 બ્રાહ્મ ઋષભદેવજીનું ચરિત્ર સાંભળી કોકવૈકુંઠના રાજા અર્હત નામ
 ધારણ કરી કશિયુગમાં અધર્મના વેગ વડે પોતાના ધર્મનો ત્યાગ
 કરી કુપથ પામી કમત પ્રવર્તાવે ? ” આ સિદ્ધ વસ્તુ એટલે મહાવીર
 સ્વામીનો સિદ્ધ ધર્મોપદેશ પૃથ્વીમાં વ્યાપી ગયેલો તેને ભાગવતકારે
 ભવિષ્યમાં થવાની વસ્તુ રૂપે ગણાવી વિષ્ણુભક્તિને લોકવાસનાને
 વચ થઈ ટેકો આપ્યો છે । ખરી રીતે ઋષભાર્હ નિમ્ન થોનું અસ્તિત્વ
 શ્રૌતસાહિત્યમાં ધણુ પુરાણુ છે જ્યાંથી ઉપનિષદમાં યજ્ઞજાત રૂપ
 ધરો નિર્ગયો નિસ્પરિગ્રહ વિગેરે વાક્યમાં નાન નિમ્ન થ જૈન
 સાધુનો રહસ્ય રપટ છે અને શુક્લવ્યાનપરાયણસમ્યાસેન
 વૈદહ્યાગ કરોતિ—એ વાક્ય જૈન આચારનું બાન કરાવે છે
 અર્હતપાને પ્રાપ્ત જૈન અને જીવ મુક્ત પદને પ્રાપ્ત કરેના બ્રહ્મવિદ્
 બ્રાહ્મણ—એ બેનું છેવટનું સિદ્ધપદ અથવા બ્રહ્મપદ એવું તો સમાન
 છે કે તેવા પદને પ્રાપ્ત કરેનો તે જૈન યતિ છે કે બ્રાહ્મણ પરિત્રાજક છે
 એ તારવવું કઠિન થઈ પડે તેમ છે

આ બ્યાખ્યાનમાં જૈનોના ગુણોની અસર હિંદુઓ ઉપર કેવી
 રીતે થઈ છે તેનું જ માત્ર વર્ણન છે તેવી રીતે બ્રાહ્મણોએ પણ
 જૈનોને સંસ્કૃતિમાં ધણુ આપ્યું છે અને તેમાં પણ રાજધર્મ અને
 બ્યવહાર ધર્મ તો બ્રાહ્મણોનો જોવા ને તેવા જૈનોએ સ્વીકાર્યો છે.
 આ પણ જૈનોએ શ્રીઓના વારસાના હક્કમાં અને સ્વાતંત્ર્યમાં

દામ ભાગમાં વધારે ઉગર ભાવ દર્શાવે છે, એટલે જૈન વિધવા સ્ત્રીનું જેટલું મિલકત ઉપર સ્વાતંત્ર્ય છે તેટલું સાક્ષણ વિધવાનું નથી અને પુત્રવિનાની જૈન વિધવા જે રીતે સ્વતંત્ર મિલકત ભોગવી શકે તેમ અપુત્ર હિંદુ વિધવા ભોગવી શકતી નથી હિંદુઓ દ્વે તેવું સ્વાતંત્ર્ય સ્ત્રીઓને કાયદાની સુધારણા કરાવી આપવા માગે છે પણ જૈનોએ તો તે સ્વતંત્ર વ્યવહારમાં લાખલ કરેલું છે, અને હાથકાટી તે મજૂર કર્યું છે,

જૈન ભાઈઓએ મારા જેવા જૈનેતરને પોતાના પર્યુપણના નિવસેમાં બોલાવી વિચારોનો વિનિમય કરવાની તક આપી અને ધર્મ વૃદ્ધિનો લાભ આપ્યો તે બદલ તેમનો આભાર માનું છું

નમઃકાશિકર દેવગકર મહેતા-

સાચો શ્રમજીવી

પૂજ્ય ગાધીજીએ લખેલી આ વાર્તા ઠરેક
હિન્દવામીએ વાચવા અને વિચારવા જેવી છે.

કિંમત ૦—૨—૦

સરઘસ

હિંદી વાર્તા લેખક, પ્રેમચંદ્રજીની
રાષ્ટ્રીય વાતાવરણનો આગેહુળ ચિતાર આપતી
આ વાર્તા વાંચો અને વચાવો કિંમત ૦—૧—૦

લખો

સરસ્વતી છાત્રાલય

લાલજીકરનો ખંડો, એસીસમીજ

અમદાવાદ.

સાચી દયા

જે ખાદી પહેરતો નથી તે જૈન નથી
 જે લેઝનું દૂધ ખાય છે તે જૈન નથી
 કતલ કરેલા દોરના ચામડાના
 જોડા કે ખીણુ કાંઈ વાપરે તે જૈન નથી
 ખાટફીવાડથી છવ છોડાવે તે જૈન નથી
 પરિગ્રહનું પરિગ્રાણુ ન બાધે તે જૈન નથી
 તીર્થકરને પરિગ્રહ કરાવે તે જૈન નથી

ઉપર લખેલાં કાર્યો કરનાર શા માટે જૈન નથી એનો ખુલાસો
 મેળવવો હોય તો શ્રી વનજ દેસાઈની વેપક વાણર્મા સખાચેલા
 વ્યાખ્યાનને એક વખત વાંચી જાઓ

એ અને એવાં જ ખીણ મર્મરપર્થી વ્યાખ્યાનો વાચવા માટે
 પૃથ્વીવણુ પર્વ વ્યાખ્યાનમાળાના બન્ને ભાગ તુરત જ મળાશે.
 મણું નવું જાણુનો, નવું મેળવશો.

સખો— વ્યવસ્થાપક,

સ ર સ્વ તી છા ત્રા સ ય .

એ હી સ ધી જ અ મ દા વા દ

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[વર્ષ ત્રીજું]

નિવેદન.

અમદાવાદમાં આવતી યુગ્મણ વ્યાખ્યાનમાળાએ જૈનસમીજના વિચારવર્માનુ ધ્યાન ખેંચ્યું છે એ જીના તે તરફથી પ્રમિદ્ધ થતા પુસ્તકોના પ્રચાર ઉપરથી જ નહીંતી છે વળી ત્યાં ત્યાં એની વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કરવા અને તે દ્વારા વિચાર જાગૃત કરવાની ભાવના પણ જોવામાં આવે છે અને સુખમાં પણ એની વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કરવાની ભાવના થઈ ૫ દરબારીતાવડ અને ૫ નાથુગમ પ્રેમીજ મુખર્મમાં દત્તા જ ૫ સુખવાવડએ મુખર્મ આવવાનું સ્વીકાર્યું એટલે અને એ વ્યાખ્યાનમાળા આ વર્ષે શરૂ કરવાનો ચોક્કસ વિચાર બાંધ્યો વખત બહુ જ ઘોડો ખાકી હતો, લેખક વખતોએ જોઈએ તેના અને જોઈતા પ્રમાણમાં મેળવવાની મુશ્કેલી હતી, છતાં અને એ રીતે અમારાથી બનવું કર્યું, સુખવામી તરફ અને વૃદ્ધ ગિરિસુ વર્ગે અમારા એ પ્રયત્નને ખૂબ આવકાર આપ્યો અમો પણ ખાતરી થઈ કે જમાનાની માગણી વિંતી અમારી ધાગણમાં અને સાચા ડીએ

અને જૈન અને જૈનના તેમજ બાકી અને બહુતો મનેને વ્યાખ્યાનમાળામાં જોવામાં આવ્યા દત્તા આમત્રેય વ્યક્તિઓમાંથી ધણાઓએ આવી પેતાના વિષય ઉપર વિચાર દર્શાવી અને આભાર કર્યા છે જેઓએ વ્યાખ્યાનમાળામાં ભાગલું કર્યું અથવા લખેન નિબંધ વાંચ્યા તેમજી મોટા ભાગના લેખો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યા છે જે લેખો હિન્દીમાં વચ્ચાએવા તે હિન્દીમાં જ લખવામાં આવ્યા છે જેથી ગુજરાતી ભાષાએ પોતાનું સાધારણ

૧કાચક

જૈન યુવકસ ઘના મત્રીઓ -

મણીલાલ મોકમલાલ શાહ

અમીચદ બે મ ચ દ શાહ

ગતિવાળ ચીમનલાલ કોહારી

ધનુ ૨૬/૧૨ સુબહ ન ૩

અને ૧૯૩૨]

આકે આના

[૨ ૧૯૧૯

સુદ જીસ્થા ન વસત સુદ જીલ્લ
સુદક ચીમનલાલ ન ઇચરલાલ મહેતા
ધીકારો ૩ આ મ દા વા ૬

નિવેદન.

અમદાવાદમા ચાલતી પર્યુપણ વ્યાખ્યાનમાળાએ જૈનસમાજના વિચારકવર્ગનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે એ જીના ને તરફથી પ્રમિદ થતા પુસ્તકના પ્રચાર ઉપરથી જ બહુલીતી છે વળી ન્યા ત્યા એરી વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કર્યા અને તે દ્વારા વિચાર જગત કરવાની ભાવના પણ જોવામા આવે છે અમને મુબદ્દમા પણ એરી વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કરવાની ભાવના થઈ પ હરખાગીજીવજી અને પ નાથુગમ પ્રેમીજી મુબદ્દમા હતા જ પ મુબદ્દમાવજીએ મુબદ્દ આવવાનું સ્પીકારું એટલે અમે એ વ્યાખ્યાનમાળા આ વર્ષે શરૂ કરવાનો નોકસ વિચાર બાધ્યો વખત બહુ જ થોડો બાકી હતો, લેખક વક્તાઓ જોઈએ તેરા અને જોઈતા પ્રમાણમા મેળવવાની મુશ્કેલી હતી, છતાં અમે એ રિતે અમારાથી બનતું કયું મુબદ્દવાસી તરફ અને જદ્દ જિજ્ઞાસુ વર્ગે અમારા એ પ્રયત્નને ખૂબ આવકાર બાધ્યો અમને પણ ખાતરી થઈ જમાનાની માગણી વિશેની અમારી ધાન્યુમા અમે માયા ડીએ

અમે જૈન અને જૈનેતર તેમાય લાઇ અને બહુનો મનેને વ્યાખ્યાનમાળામા જોવવા આમઆ હતા આમત્રે વ્યક્તિઓમાથી ઘણાઓએ આરી પોતાના વિષય ઉપર વિચાર દર્શાવી અમને આભાર કર્યા છે જેઓએ વ્યાખ્યાનમાળામા ભાવણ કરી અથવા લખેત નિબંધ વાન્યા તેમથી મોટા ભાગના લેખો આ પુસ્તિકામા આપવામા આવ્યા છે જે લેખો હિન્દીમા વચ્ચાએલા તે હિન્દીમા જ છાપવામા આવ્યા છે જેથી ગુજરાતી લાઇએ પોતાનું માધ્યમ

હિન્દી જ્ઞાન વધારે પાકું કરી રહે અને ગાંધીજી દિની સાધના મુખતા સામાન્ય વિચારો મમજ લેવાનો શક્તિ કેળવે એ જ રીતે આ પુસ્તકમાંના હિન્દી લેખો વાચનાર હિન્દી બાઈઓ પણ ગુજરાતી બાપામાં લખાએ ૧૧ લેખો વાચવા લખવારો અને તેમનો ગુજરાતી તરફ આદર વધારો એ દૃષ્ટિથી ગુજરાતી અને હિન્દી લેખો એક જ પુસ્તકમાં સાથે સાથે પ્રસિદ્ધ થયા છે આ પુસ્તકમાં ૬૫૦૦ લેખોના લેખકોના નામોની અને અલ્પી પુનરુદ્ધિ નથી કરતા કારણ કે તે તે લેખ નીચે એમના નામ આપેલા છે બહો તો તે બધાનો એ સાથે આજાર માનવાનું જ કામ બાકી રહે છે જેઓએ બાપજી આપ્યા હતા અને જેમના લખણો હજી સુધી મળી નથી શક્યા તેમનો પણ અમે આજાર માનીએ છીએ

વિચારમાં મજાગતા આવે તે દિવસે દિવસે વધે વ્યાપક થાય તેમજ લેખમાં જવાબદારીનું તત્ત્વ વધારે સચવાય એ ખોલ આપ્યાન માણાનું યથમતી જ રાખવામાં આવ્યું છે અને અને અમારા આમંત્રિત વક્તાઓએ એ તત્ત્વ ધ્યાનમાં રાખી પ્રજાને સેવો છે છતાં હજી એ દિશામાં કંઈ છે તે નરતા કરવાનું એક બધું બાકી છે અને એટલું કન્યા ક્ષેત્ર દખામ છે કે એ જવાબદારીના બાનથી અમે એક રીતે દબાઈ જઈએ છીએ અને અમને પોતાની અશક્તિ તેમજ ઓછો પાન થાય છે પણ એની સાથે જ અમે પુરવાર્ષ તરફ વળીએ છીએ અને દિવસે દિવસે કાર્યક વધારે સામે શરૂા અપાય એ લાવના મેવતા થયા છીએ આ લાવનામાં અધિકારી લાવે એ અને બહેનો માથ આપે નો તેમની વિદ્યા અને વિચારઉપાસના પુટ થશે અને સમાજને દિત નવશે

કોઈ પણ નવી રાજતિ વખતે હમેશા ખીલજીવન દરે છે અને દીમામી વર્ગને પોતાનું નવન્ય જવાનો બાવ લાગે છે આ વસ્તુ સર્વ

અને સર્વાદા બનતી આવી છે પણ વળી જ્યાં નરી પ્રવૃત્તિ દેવતાયક
સિદ્ધ ધર્મ પમબર થાય છે ત્યારે પ્રથમ કુનાર પોતે જ અથવા તેમના
વશને એ નરી પ્રવૃત્તિને પૂર્ણ બળથી પોષે છે વ્યાખ્યાનમાળાની
નરી પ્રવૃત્તિની બાગતમા પણ કેઈ કનીચુત લાક્ષણ્યોને વર્મનાશ
દેખાય, બીકે લાગે એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે એવા પુગણુપ્રિય
લાક્ષણ્યોનું અસ્તિત્વ જ એક રીતે નવીન પ્રયાની યોગ્યતા અને
તેની સચેતનતાનાં ઝમેટી બને છે જો જૂની પ્રયાના પ્રેમીઓ નવી
પ્રયાનો વિરોધ ન કરે તેમજ ખામીઓ ન બતાવે તો નવી પ્રયા
ગર કરનાર બેધરાધથી પોતાનું વદાણુ ગમે તે દિશામા નો ફાવે
તે રીતે દેકારે જાય, જે તેમને માટે અને તેમની પાછળ ચાલનારાઓને
માટે ભયરૂપ જ સિદ્ધ થાય તેથી નવી પ્રયા સર કરનાર જો ધ્યાનજવાન
તેમજ વિચારવાન હોય તો તેને પુગણુપ્રયા પ્રેમીઓના વિરોધને
આવહારવો જોઈએ અને તેને આશીર્વાદસમ ચેખવો જોઈએ તેણે
માનવુ જોઈએ કે જો મારી પ્રવૃત્તિમા તત્ત્વ નહિ હોય તો તે જલદી
નાશ થવાને યોગ્ય છે એટલે એ નાશમા સામાનો વિરોધ મહાવક
હોવાથી તેણે એ વિરોધને સત્કારવો જોઈએ વળી જો પ્રવૃત્તિમા
તત્ત્વ હશે તો એ તત્ત્વ સામાના વિરોધદ્વારા વધારે કસાઈ લેવાની
નજરે ચડે અને ત્યારે કિમત અકાગે એટલે એ દૃષ્ટિએ પણ
સામાનો વિરોધ બહુ ફિમતી છે

જે વેડા લાઈઓને એમ લાગવું હોય ? દેવ, ગુરુ અને ધર્મ
એ ત્રણ તત્ત્વોનો આ વ્યાખ્યાનમાળાથી લોપ ધર્મ રહ્યો છે અને
અમે અરી દુકમા એકજ દલીલ આપવા ઇચ્છીએ છીએ અને તે
જેન પ્રસિદ્ધ મુત્ર “ સ્તણ્ડચયઘુવત્વ ”ની વીતગમ દેવ, વીતગમનો
સાધક ગુરુ અને વીતગત્વની આધનારૂપ ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વ
સ્તણ્ડપે મુવ છે એનો લોપ કે નાશ મહાપ્રત્યય પણ કરી ન શકે
એનાં બાણરૂપે જે દિપાદ અને વ્યવરૂપ છે તેને કોઈ અમંગલ નો

પણ સાચત ન બનાવી શકે એ તો ઉત્પત્તિ અને નાશના ચક્રમાં ફરવાના
જ સારે ડાવાનું કઈ બાનતમા ન હો, એમ કહી શકાય કે જે
બાલકપો ઈષ્ટ અને ઈષ્ટતા હોય તેના મધ્યમાં અનિષ્ટ બાલક રમો
રમો દાખલ થઈ જાય એ જ ભય છે પણ આ કથન
વિચારના કસોટીમાં ટકી નથી શકતું કાળજી કે પ્રચલિત પુરાતન
પ્રથામાં જ બધું ઈષ્ટ અને ઈષ્ટતા છે તેમજ નવીન પ્રથામાં બધું
અનિષ્ટ જ છે એ નિર્ણય કાઢ એક માણસ તો આપી ન શકે-
સૌની શુદ્ધિ અને વિચારવા શક્તિ જુદી જુદી હોય છે તેથી માએ
પ્રામાણિકપણે પોતાનો જવાબદારીનું બાન રાખીને જ એ નિર્ણય
કરના ધરે જે કોઈ નવીન પ્રથા શ કરનાર પ્રામાણિક નથી જ
હોતો એમ ફરેવામાં આવે તો જૂની પ્રથા પોષનાર અને તેને
અનુમરના પ્રામાણિક જ છે એની ખાત્રી રી ? વળી એ લોકો
નવીન પ્રથા શરૂ કરનાર ન તો વધારે જવાબદાર અને વધારે મુશ્કે
વિચારનાર છે એની ખાત્રી પણ તેમણે સામા પક્ષને કરી આપવાની
બાકી જ રહે ન તેથી ખરા ધીર અને વિચારક લેનની તો આવી
બાબતોમાં એક જ રજૂ રહે છે અને તે એ કે પોતાનાથી જિજ્ઞ
પ્રવૃત્તિ માટે બાકીએ પોતાની મથાર્થતા વિરે પ્રેમ અને
ઉદારતાથી જાનગી કરી આપવી આવે આમાંની

પોતાના આદક તરીકે નામે લખાવ્યા ઘણાઓએ એટલો વધારે નકલ ખરીદી અને આ પ્રશ્નને વધારી અને અહીં વાઈ આદક-ખાઈઓના નામ નથી આપતા કા જુદે એની યાદી વધારી નકામી નામની ગાલચ ઊભી કરી એ ચોખ્ખું નથી સૌએ પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને જ આદક તરીકે નામ લખાવેલ છે એ કર્તવ્ય પુસ્તક વાચવાથી અને તેનો પ્રચાર કરવાથી પૂર્ણ થાય માત્ર નામ છપાવાથી નહિ.

હીરાબાગના વ્યાખ્યાન હોલનો પુરો ઉપયોગ કે વા તેના અવગ્રહાપકોએ અમારા પ્રત્યે જે ઉદારતા દર્શાવી તે બદલ અને તેમના આભારી હોએ અને સાથે એટલું નોંધવાની પણ રજા લઈએ છીએ કે તેમણે તેમની મુશ્કેલી ન લેવામાં જૈનત્વને હાજરે એવો વિલાપેમ જ દર્શાવ્યો છે આ સિવાય બીજા જે જે લાઈઓએ અમને એક અથવા બીજી રીતે મદદ કરી છે તે તે બધાના અને આભારી હોએ.

કુલક સંઘના મંત્રીઓ,
મુ બલ

તા કે અનુચિતોને લગતા બે લેખો જે ૫ સુખનાતજીએ તખ્તેના અને પર્યુષણ વ્યાખ્યાનમાંના પછી જ એ હીન્દુવાલ વખતે બીજા છાપાઓમાં પ્રસિદ્ધ થયેના તે ઉપરોક્તી જણાવાથી અને આ પુસ્તકમાં ફરી છાપ્યા છે.

વિષયાનુક્રમ

ખુતામે	(૫ મુખનાલક)	૧-૩
ધર્મ અને અમાજ	"	૪-૧૩
શાસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વચ્ચેનો ફેર ?	"	૧૪-૨૦
અગ્નિક અને નામિક શબ્દની મીમાંસા	,	૨૧-૩૩
અર્વાર્ચના મૂળ સિદ્ધાંતો	(સૌ વેળાએ જાણીયા)	૩૪-૪૩
અધ્યાત્મ	(મોહનલાલ અમવાનદાસ મોક્ષમિટર)	૪૪-૫૫
ધર્મનો નામ	(ડૉ. પ્રાણવનદાસ)	૬૬-૭૬
જૈનધર્મની વિલગતા	(ઉમેદવાદ જાણીયા)	૭૭-૮૬
જૈનધર્મ માં પરિવર્તો અને તેનાં પરિણામો	(મોહનન ન દલીલ દેશ ધ વકીલ)	૮૭-૧૦૪
અરપૂરો અને જૈન સંસ્કૃતિ	(૫ મુખનાલક)	૧૦૫-૧૦૮
અરપૂરો અને દારૂજીવ	"	૧૦૯-૧૧૦
ધર્મો મેં ભિન્નતા	(૫ દરગાહીવાલક)	૧-૧૮
જૈન ધર્મ પર અન્ય ધર્મોના પ્રભાવ	(૫ નાથુગમ)	૧૯-૪૪
જૈન ધર્મની કુલ કિસમ	(જાણુ મુજબ જાણુ વકીલ)	૪૫-૫૦
વિશ્વાસ મેં હૈ ?		

પુલાસો

પ્રશ્નન વ્યાખ્યાનમાળાના ઉદ્દેશ વિષે કંઈક પુલાસો કરવો થોડો
 આ વ્યાખ્યાનમાળાનો ઉદ્દેશ ગુરુપદ મેળવવાનો અગર તો કોઈનું
 વારત્તવિક ગુરુપદ નહીં કરવાનો નથી એ જ રીતે આનો ઉદ્દેશ પૂજન-
 પ્રતિષ્ઠા મેળવવાનો અગર અર્ચાગ્રાહિનો પણ નથી જે લોકો શ્રદ્ધાળુ
 છે અને આદરભક્તિથી પણસણની ચાલતી પરપરામાં રસ લે છે તેમને
 ક્રિયાકાંડમાંથી અથવા તો વ્યાખ્યાનશ્રવણમાંથી હાડવવાનો પણ આ
 વ્યાખ્યાનમાળાનો ઉદ્દેશ નથી ત્યારે આનો ઉદ્દેશ શો છે એ પ્રશ્ન
 તો રહે જ છે

આજે વિશ્વ સાથેના મંત્રધની દૃષ્ટિએ, રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ,
 અને સમાજ તેમજ કુટુંબની દૃષ્ટિએ અનેક ગુચવાડા ભરેલા પ્રશ્નો
 ઊભા થયા છે અને ઊભા થતા જાય છે અને એ પ્રશ્નો
 છે જ અસ્થાને નથી, તેમજ ધાર્મિક સબધ ત્રિતાના પણ નથી,
 એટલે તેની વહેવારુ અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ચર્ચા કરવી પ્રાપ્ત
 થાય છે ગમે તેટલા મોટા મૂડીદાર અને ખીજની પરવા વિના પોતાનું
 ત્રણ ચલાવ્યે રાખનાર એક એકવવાયા વ્યાપારી જૈનને કોઈ રાષ્ટ્ર-
 સેવક જાહેરે કહે કે તમે સ્વદેશી કપડાં પહેરો, અને તો ખાદી
 સ્વીકારો, કૌશિકનું ફરમાન જૈન ધર્મ પણ પહેલાં પાડેલી ધર્મોના
 અભ્યાસ કેળવી પછી જ વિશ્વધર્મી થવાની શક્યતા દર્શાવે છે તો
 આ સાબળી પેતા પૈસાદાર જૈનને રાષ્ટ્રીય અને ધર્મદૃષ્ટિએ સ્વદેશી વસ્ત્ર
 વિષે વિચાર અગર નિષ્ક્રિય બાધ્યા વિના નહિ ચાલે ધારો કે કોઈ
 એક ખૂબ શાન્ત અને વયોવૃદ્ધ ભઈની વિધવા લઘુ પુત્રી, ભગિની,
 અગર પુત્રવધુએ કંઈક જૂલ કરી અને જૂલને પરિણામે તે ધર્મ મંડતમાં
 આવી અત્યાર સુધી વડિલ ગમે તેવો શન્ત, અલિપ્ત અને જગતથી

બેપગવા રહેવા પ્રયત્ન કરતો હતો, છતાં આવે વખતે તેને સામાજિક પ્રશ્નો ધાર્મિક દૃષ્ટિએ હકેલ કરવા પડશે એ ગર્હાદત્તયા થવા દેશે કે એ બાઈને પ્રસૂતિગૃહમાં મોકલા બન્ને જીવને બચાવી લેશે કે એ જાહેર હિંમત દાખવી જો એ બાઈ ઇચ્છતા હોય તો એનું પુનર્લંઘ કરાવી આપશે એ એક કોમડો છે કાઈ વિધવાએ વડિલને પૂછ્યા વગર ગ્રુપગ્રુપ લગ્ન કર્યું તો પછી સામાજિક નિંદાના ભયથી એના વડિલોએ એને ધૂતકારી કાઢવામાં ધર્મ માનવો કે એને પ્રેમથી અપનાવી લેવામાં ધર્મ માનવો એ પ્રશ્ન પશુ આવશે પિતા પરદેશમગ્ન અને અંગ્રીજી કલ્પતરથી ગમે તેટલો વિરુદ્ધ હશે પણ છોકરાઓ અને છોકરીઓ જો એ રસ્તે જતાં હશે તો શું એ પિતા તેઓને છોડશે કે તેઓને અપનાવી તેમનામાં કોઈ દોષ ન દાખવવા માટે એ પૂરતી જ મંજાળ રાખશે એ પણ એક કેળવણી અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પ્રશ્ન છે એક બાલુ કાઈપણ જાતનું સામુદાયિક અમર ધાર્મિક દ્રવ્ય કયાં અને કયાં જમે પડ્યું હશે અને કદાચ ધીરે ધીરે જગ્યાદ પણ થતું જતું હશે, તેજ વખતે કોઈ અસાધારણ ગૃહસ્ત્રીય જરૂરિયાત આવી પડી અગર ધાર્મિક મુશ્કેલીથી સામાજિક વિધેય જોશે થયો અગર ધાર્મિક શુર્યોને મોટે ખર્ચે કેળવવાની તક આવી પડી અને પછી કોઈ પ્રશ્ન કરશે કે પેલા અનામત પડી રહેલ પૈસાનો આ બાબતોમાં ઉપયોગ કરી શકાય કે નહિ ? અને ન કરી શકાય તો શા કારણે ? તેમજ કરી શકાય તો કઈ શરતે ? આ બધા પ્રશ્નો પણ આજે ન હોય તો કાલે આવવાના એટલે એક દર આખું જ જીવન બધા પ્રશ્નોને લગતા સમવાયુકૃષ્ણ અને સતતકે ખુનાસા માગે ।

આ માટે વિચારજાગૃતિ જોઈએ, વિવિધ જાતનું વાચન અને મનન જોઈએ, નિર્ણયશક્તિ જોઈએ આ પ્રશ્નો તરુણ અને વૃદ્ધ વર્ગમાં આજે ચર્ચાઈ રહ્યા છે હાઈનકૂલ અને કોલેજના તરુણ વિદ્યાર્થીઓ, વકીલો, ડૉક્ટરો, પ્રોફેસરો અને ખીજા કેળવાયેલા

લોકોના માનસમાં જ્યારે ત્યારે આવજા પ્રશ્નો ઊભા થાય છે
ધણાખરા તો આવા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ ધાર્મિક અને પોતાની
પરપરાની દૃષ્ટિએ કરવા માગે છે વળા આવા વિચારપ્રેમીમાં
કેટલોક વગ એવો છે કે તેને ચાલુ પશુસંજ્ઞાની મળેલ વખતનો ઉપયોગ
નથી એટલે તે આવા પુણ્ય દિવસોમાં અને કતિ અવ્યવસ્થિત
કતિ ગપગોળામાં અને કતિ રખડપટ્ટીમાં અને કતિ અવ્યવસ્થિત
તર્કજનમાં કરે છે આને બદલે તેઓને વિચાર કરવાની, વિચાર
સાંભળવાની, અને નિશ્ચયો બાધવાની તક આપવામાં આવે તો
તેઓ કદાચ કિંમતોની દૃષ્ટિએ નહિ જતા વિચાર અને સદાચારની
દૃષ્ટિએ તો જૈન બની રહેવાના

જમનાનો જ્યારે વિચારજન્યુતિ અને ચાનનું એકાધ્ય માગે
ત્યારે એને યોગ્ય રીતે એ વસ્તુ પૂરી પાડનામાં જ લભ છે એટલે
આ વ્યાખ્યાનમાંના ખરી રીતે પશુસંજ્ઞાની જે પ્રાચીન પરપરા
માને છે તેની સામયિક પૂતવણી માન ૮ વધારે સારું અને
યોગ્ય કાર્ય તો ત્યારે યશો કે જ્યારે ધર્મકુરુઓ પોતે જ ધર્મરથાનોમાં
આ બધા પ્રશ્નો ઉપર વિચારપૂર્વક અને ઉદારતાપૂર્વક અસાધારણ
પ્રકાશ નાખશે એ સમય જલ્દી આવે તે માટે જ આ વ્યાખ્યાનમાંના છે
જ્યારે એમને નિરાસા, ચાન અને નિવિધિ વિચારોનું વાતાવરણ ઊભું થશે
ત્યારે આચાર્ય મહારાજઓને એ ભૂમિકામાં આવવું સરલું થઈ જશે
કારણકે તેઓશ્રી ધર્મરથાનોમાં રહે છે અને તે રથાનોમાં પ્રકાશ
બહુ જ ધીરે ધીરે પ્રવેશ કરે છે તેથી આવી વ્યાખ્યાનમાંનાઓ
માન નિરાસુઓને પગથીએ ચડાવવા પૂરતી જ છે

ધર્મ અને સમાજ

કીડી તરફ ખારીકીથી ધ્યાન આપીશું તો જણાશે કે તે એકતી રહી શકતી નથી તે કાંઈનો સહચાર શોધે છે તેને મોકોડાનો તો શું પણ પોતાથી જુદી જાતની કીડીનો પણ સહચાર નથી શવતો તે પોતાની જ જાતના સહચારમાં મસ્ત રહે છે આવા કુદ્ર પ્રાણીઓથી આગળ વધી પછી તરફ નજર કરીએ કુકડાથી વિખુટી પડેલી કુકડી મોર સાથે રહેશે તોપણ તે સંતુષ્ટ રહી નહિ શકે તેને પણ પોતાની જ જાતિનું સાહચર્ય જોઈએ એક વાંદરા અને એક હરણ એ બે પોતપોતાની જાતિમાં જોડલા પ્રસન્ન રહી શકે અને જીવન લખાવી શકે તેટલા વિજાતિમાં ગમે તેટલી સુખ સમવડ છતાં પ્રસન્ન નહિ રહી શકે માણસજાતે પોતાનો બનાવેલ, વફાદાર સેવક અને સહચારી શ્વાન પણ જો બીજા શ્વાન વિનાનો હશે તો તે અસંતુષ્ટ હશે અને તેથી જ એ પાળેનો શ્વાન પણ બીજા શ્વાનની જોડેખાઈ કરવા છતાં પાછો બીજા શ્વાનને જોઈ શરજાતમાં લડીને પણ છેવટે તેની સાથે એકરસ થઈ જશે અને જો કરશે પ્રાણી પક્ષી અને પણ જાતિનો આ નિયમ આપણે મનુષ્યમાં પણ જોઈએ છીએ

મનુષ્ય પછી કે પણ પાળાને જમણમાં એકલું રહેવાનો ગમે તેટલો અગ્માસ કરે પણ છેવટે તેની પ્રકૃતિ મનુષ્ય જાતિનું જ સાહચર્ય શોધે છે સમાન રહેણીકરણી, સમાન રેવો, સમાન બાષા, અને સરીરની સમાન રચનાને કારણે સમાજીય સાહચર્ય શોધવાની વૃત્તિ જીવમાત્રમાં આપણે જોઈએ છીએ તેમ છતાં મનુષ્ય સિવાયના કાંઈપણ જીવજનને કે દેહધારીવર્ગને આપણે સમાજ નથી કહેતા એ વર્ગે વાંસે સમુદાય કે ગણ કહેવાય પણ

સમાજની પાત્રતા તો મનુષ્યજાતિમાં જ છે, અને તેનું કારણ તો એ છે કે મનુષ્યમાં એટલી ક્ષુદ્ધિશક્તિ અને વિવેકશક્તિનું બીજ છે કે તે પોતાની રહેણીકરણી, પહેરવેશ, બાપા, ખાનપાન, અને બીજા સંસ્કારો બદલી શકે છે, કેળવી શકે છે માણસ' માટે ત્યારે પ્રયત્નથી પોતાની જન્મભાગા ઉપરાંત બીજા બાપાઓ શીખી ને છે, અને તે બાપાઓ બોલનાર સાથે સહેલાઈથી હળી મળી જાય છે, પહેરવેશ અને ખાનપાન બદલીને કે બદલા સિવાય ઉદારતા કેળવીને જુદા પ્રકારના પહેરવેશ અને ખાનપાનવાળા મનુષ્ય સાથે સહેલાઈથી વસી અને જિંદગી ગાળી શકે છે. બીજાનું સારું હોય તે દેવામાં અને પોતાનું સારું બીજાને આપવામાં માત્ર મનુષ્ય જ બૌદ્ધિક અનુભવે છે. બિન રંગ, બિન રાજ, અને બિન સંસ્કારવાળી માનવપ્રજા સાથે માત્ર મનુષ્ય જ એકતા સાધી અને વિકસાવી શકે છે. આજ યામને લીધે મનુષ્યનો વર્ગ સમાજ નામને પાત્ર થયો છે.

મનુષ્ય જ્યાં હશે ત્યાં કોઈને કોઈ સમાજનો અથવા યર્ધને રહેવાનો તે જે સમાજનો અથવા યર્ધને રહેતો હશે તે સમાજ ઉપર તેના સારાનરસા સંસ્કારોની અસર થવાની એક મનુષ્ય બીડી પીતો. હશે તો તે પોતાની આજુબાજુના લોકોમાં બીડીની તત્ત્વ જગાડી એ વ્યસનનું વાતાવરણ બિંદુ કરતો અશીષ પીનાર માનો પોતાના સમાજમાં તે જ રુચી કેળવશે એક માણસ ખરો કેળવાએન હશે તો તે પોતાના સમાજમાં કેળવણીનું વાતાવરણ બંધાવે કે અગત્યે બિંદુ કરતો જ એ જ રીતે આખા સમાજમાં કે સમાજના મોટા ભાગમાં જે રીતસાત અને મંસ્કારો રહે થયા હશે (પછી તે ધણ હોય કે અનિષ્ટ) તે રીતસાત અને મંસ્કારોથી તે સમાજના ધટક માણસને મુક્ત રહેવું એ અશક્ય નહિ તો દુશક્ય જેવું યર્ધ પડશે તાર કે ટીકીટ ઓફીસમાં કામ કરનારા અમર રહેવાના કર્મચારીઓ વચ્ચે એમજ બધું એવો જર્જર રહે કે જે લાયકને ધિક્કારતો

હોય એટલું જ નહિ પણ ગમે તેટલી લાંચની લાલચ છતાં તેનો
 ગોત્ર બનવા ધુણતો ન હોય તો તેણે સાચુદા માણસને બાકીના
 લાંચીયા વર્ગ તરફથી બારે ત્રાસ પડવાનો કારણકે તે લાંચ ન લે
 એટલે સ્વભાવિક રીતે જ બીજા લાંચીયાઓનો વિરોધ કરે અને તેમ
 થતાં બીજાને આખો વર્ગ એક સંપ થઈ કતિા તેને લાંચ લેતો કરે
 અને કાતો તેને હરાવ કરવામાં મથ્યા ન રાખે જો પેનો બંધો
 આદમી અસાધારણ દિગ્મત અને શુદ્ધિવાળો ન હોય તો તે બીજા
 કાંઈ નહિ તો છેવટે બીજાઓ લાંચ લે ત્યારે માત્ર તમ્મ રહી
 આખમીમામથા કરે અને તે જ રીતે તેના વર્ગમાં નથી શકે એ જ
 ન્યાયે આપણાદેશ આપ સી એસ. ને પરદેશીઓ માથે તે વર્ગમાં ધણી
 વાર ધણું અનિષ્ટ સહન કરવું પડે છે આમ છતાં આવા અનિ ટોથી
 સમાજને ખચાવવા સમાજના આગેવાનો કે રાજ્યકર્તાઓ કાયદા
 કાનુનો ધડે છે જગર નીતિનિયમો બાધે છે એક વખતે મોટી
 ઉમર સુધી કન્યાઓને કુમારી રાખવામાં અમુક અનિષ્ટ જથ્થાવાથી
 સ્મૃતિશાસ્ત્રમાં નિયમ દાખલ થયો કે આઠ જગર નવ વર્ષની કન્યા
 ગૌરી હોય તે જ ઉમરે પરણાવી દેવી એ ધર્મ આ નિયમનું
 ઉલ્લંઘન કરનાર કન્યાનો પિતા અને કન્યા સમાજમાં નિંદાતાં એ
 ભયથી એ નાની ઉમરના લગ્નની નીતિ ચાલી વળી એ નીતિમાં
 ન્યારે બહુ અનિષ્ટ વધી ગયું ત્યારે તેને સમાજના આગેવાનો જગર
 રાજ્યકર્તાઓને બીજા નિયમ ધડવો પડ્યો અને હવે ચૌદ કે સોળ
 વર્ષથી નાની ઉમરમાં કન્યાનું લગ્ન કરનાર કતિા શિક્ષિતો દ્વારા ચતી
 નિંદાથી ઠરે છે અને કતિા રાજ્યના દડકાયથી ડરી નિયમનું પાલન
 કરે છે એક કરજદાર માણસ ગમે તેટલી સંકડામથામાં પણ પોતાનું
 કરજ ચૂકવવા મથે છે એટલા માટે કે જો તે કરજ ન ચૂકવે તો
 તેની શાખ જાય અને શાખ જાય તો બીજાઓ ન ધીરે, અને તેમ થાય
 તો તેનો ધધો જોખમાય. આ રીતે આપણે જોઈશું તો જણાશે કે
 જાજમાં જે જે નીતિનિયમો પ્રચલિત હોય છે તેનું પાલન લોકો

કતિ બચથી અને કતિ સ્વાર્થથી કરે છે જો અમુક કામ કરવાની પાછળ અગર અમુક કામ ન કરવાની પાછળ કાચ કે લાલચ ન હોય તો તે કામ કરનાર અગર ન કરનાર કેટલા નીકળે એ મોટો સવાલ છે કન્યા એ પણ એક પુત્રની જેમ સંવતિ જ છે અને તેથી તેને પણ ડોકરા નેટલો જ હક હોવો જોઈએ એમ ધારીને તેને દાયજો આપ નાર માખાપ મળે તે કરતા દબાર કે લાખમણા વધારે માખાપ એવું સમજીને દાયજો કરનાર મળવાનાં કે જો ઠીકઠીક દાયજો આપવામા નહિ આવે તો લાયક થર કે યા માટે નહિ મળે અને વળી આપણા છોકરાઓ સારે ઘેર નહિ વરે એજ કાચ કે સ્વાર્થ ધણીવાર છોકરા છોકરીઓના શિક્ષણ પાછળ હોય છે અને તેથીજ વ્યવહારુ હેતુ સરતા ધણીવાર છોકરા છોકરીઓનું શિક્ષણ બધ પડે છે (પછી બલે તે છોકરા કે છોકરીઓ શિક્ષણ લેવાને લાયક પણ હાય), કારણ કે એ શિક્ષણ કેવળ શિક્ષણ ખાતર અપાર્ણ ન હર્ણ આ રીતે આપણે કેટલાક સમાજોમાં પુનર્જનના પ્રતિબંધ વિરે પણ આજે ધણીએ જે સમાજમા પુનર્જન નથી ચર્તા તેમા પણ આજે ધણી પુરુષો અને સ્ત્રીઓ એમ ચોક્કસ માનનારા હોય છે કે બળાત્કારી વૈધવ્ય એ ધર્મ નથી છતાં તેઓ પોતાની લડુ પુત્રી કે બહેન જો વિધવા થાય તો તેની ધરજા છતાં તેનું લગ્ન કે વાતેવાર થતા નથી અને ધણીવાર તો તેઓ પુનર્જન ઉપર પોતાની મરજી વિરુદ્ધ સખન ભરતો રાખે છે બળાત્કારી બલચર્ચની આ નીતિની પાછળ કાચ અને સ્વાર્થ સિવાય બીજો કશો જ હર્ણ હોતો નથી ગૃહસ્થોની વાત બાપુએ મૂખ્ય એ અને ત્યાગી કે શુરુ મણાતા વર્ગની આજર જઈને જોઈએ તોપણ આપણને જણાગે કે તેમના ધણા ખગ નીતિનિયમો અને વ્યવહારોની પાછળ માત્ર કાચ અને સ્વાર્થ જ રહેલાં હોય છે એકાં ત્યાગીને શિષ્ય અનાચારી થાય અગર શુરુ પોતેજ વડે તો તે શિષ્યોને શુરુ તે શિષ્યની વૃત્તિ સુધરી છે કે નહિ તે જોયા સિવાય પણ એને વેશધરી બનાવી રાખવાનો પૃથ્વી પ્રયત્ન કરશે કારણકે તેને એ શિષ્યની બ્રહ્મતા

દ્વારા પોતાની પ્રતિષ્ઠા જવો જાય છે કાઈ શુરુ વડે ત્યારે તે સંપ્રદાયના અનુગામીઓ એ વહેલ આચાર્યને પદબ્રષ્ટ કરતા અચકારો અને તેના ઉપર બળાત્કારી બ્રહ્મચર્ય લાદવાનો પ્રયત્ન કરશે કારણકે તેમને પોતાના સંપ્રદાયની પ્રતિષ્ઠા ધટવાનો ભય છે પુષ્ટિમાર્ગના આચાર્યનું વાર વાર સ્નાન અને જૈન ધર્મના સાધુનું સર્વથા અરનાન એ કાઈ કાઈ વાર સામાજિક ભયને લીધે જ હોય છે મોક્ષવીઓના ગીતાપાઠમાં અને પડિતના કુરાન પાઠમાં પણ સામાજિક ભય બળે સ્વાર્થ મોટે ભાગે નડતર રૂપ હોય છે આ સામાજિક નીતિનિયમો અને રીતરિવાજોની પાછળ મોટે ભાગે ભય અને સ્વાર્થ જ રહેલા હોય છે ભય અને સ્વાર્થથી અનુસરાતા નીતિનિયમો છેક જ ફેકી દેવા જોઈએ અગર છેક જ નકામા છે અગર તેના સિવાય પણ ચાલી શકે એમ કહેવાનો અહીં આશય નથી અહીં તો એટલું જ બતાવવું છે કે નીતિ અને ધર્મ વચ્ચે શો તફાવત છે

જે બધન કે જે કર્તવ્ય ભય કે સ્વાર્થમૂલક હોય છે તે નીતિ, અને જે કર્તવ્ય ભય કે સ્વાર્થમૂલક નહિ પણ શુદ્ધ કર્તવ્ય ખાતર જ હોય ■ અને જે કર્તવ્ય માન યોગ્યતા ઉપર જ અવલંબિત હોય છે તે ધર્મ નીતિ અને ધર્મ વચ્ચેનો આ તફાવત કાઈ નાનો સુનો નથી જો આપણે જરીક ઊઝા ઉતરીને તપાસીશું તો સ્પષ્ટ દેખાશે કે નીતિ એ સમાજના ધારણ અને પોષણ માટે આવશ્યક છતાં પણ તેનાથી સમાજનું સંશોધન થતું નથી સંશોધન એટલે શુદ્ધિ અને શુદ્ધિ એટલે જ ખરો વિકાસ એ સમજ જો વાસ્તવિક હોય તો એમ કહેવું જોઈએ કે એવો વિકાસ તો ધર્મને જ આભારી છે જે સમાજમાં ઉપર કહેલ ધર્મ જેટલે અંશે વધારે અનુસરાતા હોય તે સમાજ તેટલે અંશે વ્યક્તિય તો આ વસ્તુ વધારે સ્પષ્ટતાથી સમજાય એટલા માટે ટેલક દાખવાઓ લઈએ, જે જણ એવા કહ્યો કે જેમાં એક ટીકીટ માસ્તર પોતાના ખાતાનો હિસાબ બરાબર ચેકસાઈથી સાચવે છે અને રેલ્વેખાતાને એક પાઈ પણ

જુદામન થાય તેટલી શ્રૂલ નથી કરતો એટલા સાર કે જો શ્રૂલ આવે
તો દડાવાનો અગર નોકરી જવાનો કામ છે પણ એટલી જ
ચીવટવાળો તે માસ્તર જો ખીજો કામ ન હોય તો મુસાફરો પાસેથી
લાય લે છે જ્યારે આપણે કહેવો ખીજો રોજન માસ્તર હિસામની
ચોકસાઈ હિમગત લાય મળવાનો અને પચી જવાનો ગમે
તેટલો અનુકૂળ પ્રસંગ છતાં લાય નથી જ લેતો એટલું જ નહિ
પણ તે લાયખોરીનું વાતાવરણ જ નથી પસંદ કરતો. એ જ રીતે એક
લાગી વ્યક્તિ ખુલ્લી રીતે પૈસા લેવામાં કે રાખવામાં અક્રિયન
મતનો ભગ લેખી પૈસા હાથમાં નહિ લે કે પોતાની પાસે નહિ
સધરે અને છતાં જો તેના મનમાં અક્રિયનપણું આવ્યું નહિ હોય
એટલે કે લોકોનો સરકાર ગયો નહિ હોય તો તે ધનિક સિંધોને
મેળવી મનમાં કુલાશી અને જાણે પોતે જ ધનવાન હોય એ રીતે
ખીજા કરતાં પોતાને ચડિયાતો માની ભવંભરેનો હુપદનો
વ્યવહાર કરશે જ્યારે ખીજો ત્યાગી જો ખરો ત્યાગી હશે તો પૈસા
પોતાની માલિકીના કરીને પાસે નહિ જ રાખે અને પાસે હોય તો પૈસા
તેના મનમાં જરાય નહિ હોય અભિમાન કે જરાય નહિ હોય
પોતાના અલગ રવામીપણાનું ઔરવ તે ગમે તેટલા ધનિકોની વચ્ચે
રહેવા છતાં અને ધનિકોની સેવાના પ્રમંજોમાં આવવા છતાં નહિ
તેનાથી કુલાય કે નહિ તેને લીધે ખીજા કરતાં પોતાને ચડિયાતો
માને આનું પરિણામ એ આવવાનું કે જો નીતિની દૃષ્ટિએ
સમાજમાં ત્યાગીઓ હશે તો તે સમાજ ચડેનો કે શુદ્ધ નહિ હોય,
કારણ કે તેમાં ત્યાગીના વેદમાં રહી એવી રીતે ભોગ સેનાતો હશે
કે જ્યાં ત્યાગ પાળ્યો ગણાય અને ભોગ પણ પોષાય એવી
સ્થિતિમાં ત્યાગીઓ વચ્ચે સીધી રીતે પૈસા મેળવવાની કે સધરવાની
ગૃહસ્થોની જેમ દરિદ્રા નહિ હોય પણ ખીજા કરતા વધારે પૈસાદાર
શિંધોને રીઝવી, સમજાવી, ભોળવી, પોતાના બનાવી રાખવાની
ગૃહ દરિદ્રાષી તો અવરય હશે અને એવી દરિદ્રાષીમાં તેઓ જાણે કે

અન્યથે સમાજની સેવા કરવાને બદલે કુસેવા જ વધારે કરતા હશે તેથી બિલકુલ સમાજમાં જો ધર્મદષ્ટિએ ત્યાગી હોય તો તેઓને નહિ હોય પૈસા મેળવવાની કે સધરવાની હરિશ્ચંદ્ર અગર નહિ હોય પૈસાદાર એલાઓને પોતાના જ મનાવી રાખવાની શીકર એટલે તેઓ સિધ્ધસંગ્રહ કે સિધ્ધપરિવાર વિષે તદ્દન નિષ્કિત હશે અને માત્ર સમાજ પ્રત્યેના પોતાના કર્તવ્યમાં જ પ્રસન્ન હશે એટલે એવા જે ત્યાગીઓ વચ્ચે નહિ આવવાનો અર્થભાઈનો અગર કલેશનો પ્રમગ, અને એજ રીતે તેમને લીધે તેઓ જે સમાજમાં રહેતા હશે તે સમાજમાં પણ નહિ આવવાનો વિખવાદનો પ્રસંગ આ રીતે આપણે જોઈ શક્યા કે એક સમાજમાં ગમે તેટલા નીતિ ત્યાગી હોય છતાં તેનાથી તે સમાજનું કલ્યાણ ન થતાં વધારે અકલ્યાણ જ થવાનું જ્યારે કોઈ બીજા સમાજમાં સાચો ધર્મ-ત્યાગી એક હોય તોપણ તે સમાજની શુદ્ધિ ખૂબ જ વધારવાનો એક બીજો દાખલો લઈએ કોઈ સન્યાસી ભોગવાસના પ્રગટ થતાં સમાજમાં અપજ્ઞ થવાના બચથી દેખીતી રીતે ત્યાગી રહી અનાચાર સેન્યા દરે, જ્યારે બીજો ત્યાગી તેવી વાસના પ્રગટ થતાં જો વાસનાને ચમત્કાર ન શકે તો ગમે તેટલો અપવાદ અને તિરસ્કારનો સબબ છતાં ખુત્તેખુત્તું ગૃહસ્થપણું સ્વીકારે તો પેતા નીતિત્યાગી કરતાં આ ભોગી ત્યાગી જ સમાજની શુદ્ધિ વધારે સાધવવાનો ઠારણ કે પેનો બચને નથી છલ્લો જ્યારે બીજાએ બચને છલ્લી અતર અને બહારની એકતા સાધી નીતિ અને ધર્મ જ તેનું પાલન કર્યું છે આ માની ચર્ચા ઉપરથી જોઈ શકાશે કે સમાજની ખરી શુદ્ધિ અને ખરા વિકાસ માટે ધર્મની જ એટલે કે નિર્ભય નિસ્વાર્થ અને યાનપૂર્ણ કર્તવ્યની જ જરૂરિયાત છે હવે આપણે જોઈએ કે કુનિયામાં દયાળી ભોગવતા કયા પધો, કયા સપ્ર દાયો અગર કયા ધર્મો એવા છે કે જે માત્ર એવો દાવો કરી શકે : અમે જ ધર્મ મેલીએ છીએ અને તે રીતે બીજા કરતાં અમે વધારે શુદ્ધિ કરી છે

આનો ઉત્તર સ્પષ્ટ છે અને તે એ છે કે એવો કોઈય પથ કે સપ્રદાય દુનિયામાં નથી કે જેણે માત્ર ધર્મનું જ આચરણ કર્યું હોય અને તે દ્વારા માત્ર સમાજની શુદ્ધિ જ સાધી હોય કોઈ પથ કે સપ્રદાય પોતાનામાં અમુક સાચી ધાર્મિક વ્યક્તિઓ સર્જી ગયાનો નિર્દેશ કરી સમાજની શુદ્ધિ સાધ્યાનો દાવો કરે તો તેવો દાવો બીજો વિરોધી પથ પણ કરી શકે કારણ કે દરેક પથમાં યોગ્યતા છે વધતી સાચી ત્યાગી વ્યક્તિઓ ચલાવે. ઇતિહાસ આપણી સામે મોજાવે છે ધર્મનાં કહેવાતાં બાલ રૂપો ઉપરથી સમાજની શુદ્ધિનો બાક કાઢી કોઈ પથને ધાર્મિકપણાનું પ્રમાણપત્ર તો આપી શકાય જ નહિ કારણ કે બાલ રૂપો એટલા બધા વિરોધી હોય છે કે તેને લીધે ધાર્મિક-પણાનું પ્રમાણપત્ર આપવા જઈએ તો કાતો બધા જ પથોને ધાર્મિક કહેવા પડે અને કાતો બધાને જ અધાર્મિક કહેવા પડે, કાબલા તરીકે કોઈ પથ, મંદિર અને મૂર્તિપૂજના પોતાના પ્રચારનો નિર્દેશ કરી એમ કહે કે તેણે એ પ્રચાર દ્વારા જનસમાજને ઈશ્વરની યોગબાણમાં અમર તેની ઉપાસનામાં બહુ મદદ કરી છે અને તે રીતે સમાજમાં શુદ્ધિ આણી છે તો તેથી બતકુ તેનો વિરોધી બીજો પથ એમ પણ કહેવા કમર કસે કે તેણે મંદિરો અને મૂર્તિઓના ખર્ચનું કામ કરી સમાજમાં શુદ્ધિ આણી છે કારણ કે મંદિરો અને મૂર્તિઓને બદલે વધી ગયેલા વહેમ, આલસ્ય અને દલાને અમુક પ્રમાણમાં તેણે મંદિરો અને મૂર્તિઓના વિરોધ દ્વારા વધતા અટકાવ્યાં છે એક પથ જે તીર્થસ્નાનનો મહિમા માતો અને વધારતો હોય તે સારીત્તે શુદ્ધિ દ્વારા માનસિક શુદ્ધિની દલીલ કરી પોતાની પ્રવૃત્તિને સમાજ-કલ્યાણકારી બતાવી શકે, બ્યારે તેનો વિરોધી બીજો પથ રનાન નિયમનના પોતાના કાર્યને સમાજકલ્યાણકારી સાબીત કરવા એવી દલીલ કરી શકે કે બાલ રનાનના મહત્ત્વમાં તણાતા લોકોને તે રસ્તેથી પાછા વાળી અંતર શુદ્ધિ તરફ લઈ જવા માટે રનાન ઉપર નિયંત્રણ મૂકવું એ જ હિતાવહ છે એક પથ કઠી બધાવીને અને

ખીજે તેને તોડાવીને સમાજ-કલ્યાણ ક્યાંનો ઘવો કરી શકે આ રીતે દરેક પથના બાલ રૂપો જે ધણીવાર એકબીજાથી તદ્દન વિરોધી હોય છે તેના ઉપરથી આપણે નક્કી ન કરી શકીએ કે અમુક પથ ખરો ધાર્મિક છે અને અમુક પથ જ સમાજમાં વધારે શુદ્ધિ આણી છે ત્યારે શું એવું કોઈ ધારણ છે કે જે સર્વામાન્ય હોય ? અને જેના દ્વારા નિર્વિવાદપણે આપણે કહી શકીએ કે જે અમુક વસ્તુ હોય તો બાલ રૂપ ગમે તે હોવા છતાં પણ તેનાથી સમાજનું ઔદ્યોગિક કલ્યાણ જ વધાવું ? અને તે વસ્તુ જે પથમાં, જે જાતિમાં, કે જે વ્યક્તિમાં નેટલા પ્રમાણમાં વધારે હોય તે જ પથ, તે જ જાતિ, કે તે જ વ્યક્તિએ સમાજની શુદ્ધિમાં અગર સમાજના વિકાસમાં વધારે ફાળો આપ્યો છે એમ કહી શકાય ? અનન્ય એવી વસ્તુ છે, અને તે ઉપરની ચર્ચા દ્વારા સ્પષ્ટ થઈ ગઈ છે તે વસ્તુ એટલે નિર્ભયપણ, નિર્દયપણ અને વિવેક વ્યક્તિના કે પથના જીવનમાં એ વસ્તુ છે કે નહિ તે બહુ સહેલાઈથી જાણી શકાય જેવું માનવું તેવું જ બોલવું અને બોલવું તેથી જીનદું ન ચાલવું અગર જેવું ચાલવું તેવું જ કહી દેવું આ વસ્તુ હોય તો નિર્ભયપણ આવું નિર્ભયપણું ધારણ કરનાર કોઈ નોકર શેઠથી ડરી ખરી ખીના નહિ છુપાવે અને મને તેવું જોખમ બેઠવા તૈયાર રહેશે કોઈ ભક્ત ગૃહસ્થ મોટાપમાં ખામી આવવાના ભયથી ધર્મગુરુ પાસે અગર ખીજે કમાઈ દોષ દાંકના કે મોટા દેખાના માટે જોટો ઢાળ ન કરતા સાચી ખીના કહેવા તૈયાર રહેશે કોઈ ધર્મગુરુ, જો તે નિર્ભય હતો તો, પોતાનું પાપ જરાય છુપું નહિ રાખે એજ રીતે જે નિર્ભય કરી તે પેતાનું જીવન તદ્દન સાફ ગાળશે નિર્ભય પથ ઉપર ક્રિમતી કપડાં કે ધરેણીના તો ભાર નહિ હોય. જો કોઈ પથમાં નિર્દયપણું હતું તો તે પોતાની જાતી જ શક્તિઓ એકામ કરી ખીજાઓની સેવા સેવામાં સ્પષ્ટ નહિ ચાલે જો વિવેક હતો તો તે વ્યક્તિ કે તે પથને કોઈની સાથે કનેક્ષમાં ઉતરવાનું કારણ જ નહિ હોય. તે

પોતાની શક્તિ અને સપત્તિનો સફલિતપયોગ કરીને જ બીજાઓના હૃદય જીતશે વિવેક હોય ત્યાં કલેશ ન જ હોય અને ત્યાં કલેશ હોય ત્યાં સમજવું કે વિવેક નથી જ આ રીતે આપણે કોઈ વ્યક્તિ કે કોઈ પંથમાં ધર્મ છે કે નહિ એ જાણવું હોય તો સહેલાઈથી જાણી શકાએ અને ઉપરની કસોટીથી કસી આપણે નક્કી કરી શકાએ કે અમુક વ્યક્તિ અમર અમુક પંથ સમાજનું કલ્યાણ કરનાર છે અને અમુક નથી.

નાતમાં મહાજનો, પંથમાં તેનાં આગેવાનો, અને સમસ્ત પ્રજામાં રાજ્યકર્તાઓ નીતિ ધરે છે, અને દેશભાજ પ્રમાણે બદલે છે તેમજ તે પળાવે કે, છતાં સમાજની શુદ્ધિનું કામ તો પાણુ બાકી જ રહે છે આ કામ કોઈ મહાજન, કોઈ પક્ષિત, કે કોઈ રાજા માન તેના પદથી સાધી ન શકે એ કામ જ મુખ્ય છે અને એ જ કાર્ય કરવું તે ધર્મવરીય સંદેશ જે વ્યક્તિને આ કાર્ય કરવાની તાલાવેલી હોય તેણે બીજાઓને પ્રથમ ન કહેતા પોતાના જ જીવનમાં ધર્મ ઘાખસ કરવો જોઈએ એ એના જીવનમાં ધર્મ ઘાખસ થયો તો તેટલે અંશે તેનું જીવન સમાજની શુદ્ધિ કરનારું (પછી જાણે તે કોઈને શુદ્ધ થવાનો ઉપદેશ વાણી કે લેખનથી ન પણ આપતો હોય) સમાજની શુદ્ધિ એ જીવનશુદ્ધિમાં સમાવેલી છે, અને જીવનશુદ્ધિ એ જ ધર્મનું સાધ્ય છે એટલે એ આપણે સનાતન અને પોતાના જીવનને નિરાગી રાખવા મુશ્કેલી હોઈએ તો આપણા પોતામાં ઉપર કહેલ ધર્મ છે કે નહિ, અને છે તો કેટલે અંશે છે એનું જ નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ આ ધાર્મિક મનાતા દિવસોમાં જો પોતાનું નિરીક્ષણ કરવાની ટેવ કેળવીએ તો તે હમેશા રચાયી બને અને તેમ થાય તો આપણી સામે પડેલા વિશાળ સમાજ અને રાષ્ટ્રના ધટક ૧૨૧ આપણે કાંઈક સામે શાળો આપ્યો કહેવાય.

શાસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વચ્ચે શો ફેર ?

હિન્દુસ્તાનમાં શાસ્ત્રને ઉત્પન્ન કરનાર, તેને સાચવનાર, વિકસાવનાર, અને તે દ્વારા શક્ય હોય તેવી બધી પ્રવૃત્તિ કરનાર જે વર્ગ તે બ્રાહ્મણ તરીકે મુખ્યપણે જાણીતો છે એ જ રીતે શસ્ત્ર રાખનાર, વાપરનાર જે વર્ગ તે મુખ્યપણે ક્ષત્રિય તરીકે જાણીતો છે. શસ્ત્રઆત્મા બ્રાહ્મણવર્ગનું કાર્ય શાસ્ત્ર દ્વારા લોકરક્ષા એટલે સમાજરક્ષા કરવાનું હતું, તેમજ ક્ષત્રિયવર્ગનું કાર્ય શસ્ત્ર દ્વારા સમાજરક્ષણ કરવાનું હતું. શાસ્ત્ર દ્વારા સમાજરક્ષણ અને શસ્ત્ર દ્વારા સમાજરક્ષણ એ બન્ને રક્ષણ છતાં તેનું સ્વરૂપ મૂળમાં જુદું હતું. શાસ્ત્રમૂર્તિ બ્રાહ્મણ જ્યારે કોઈને બચાવવા માટે લાગે તેના ઉપર શાસ્ત્રનો પ્રયોગ કરે એટલે તેને હિતબુદ્ધિથી, ઉદારતાથી અને સાચા પ્રેમથી વસ્તુસ્થિતિ સમજાવે આમ કરી તે પેલા બાકે રસ્તે જનારને કદાચ બચાવી જ લે અને તેમ કરવામાં સફળ ન થાય તોપણ તે પોતાની જાતને તો ઉત્તમ સ્થિતિમાં સાચવી રાખે જ એટલે શાસ્ત્રનું કાર્ય મુખ્ય પણે વક્તાને બચાવવાનું જ રહેતું સાથે સાથે શ્રોતાને પણ બચાવી લેવાનું બની આવતું અને જો કોઈ વાર તેમ ન બને તો શ્રોતાનું અનિષ્ટ થાય તેવો ઉદ્દેશ તો ન જ રહે. શસ્ત્રમૂર્તિ ક્ષત્રિય જો કોઈના આક્રમણથી પોતાની જાતને બચાવવાનો હોય તો તે શસ્ત્ર દ્વારા પેલા આક્રમણકારીને મારીને જ પોતાને બચાવી લે એ જ રીતે બીજા કોઈ નિર્બળને બચાવવા બધા લોકો પણ પેલા બળવાન આક્રમણકારીને મારીને જ જાગર દેરાવીને જ નિર્બળને બચાવી શકે એટલે શસ્ત્ર રક્ષણમાં એકની રક્ષા કરવા જતાં મોટે ભાગે બીજાનો નાશ સંભવે છે એટલે કે સામાને બોલે જ આત્મરક્ષા કે પરદા સંભવે છે. માટે તદ્દાવતને લીધે જ શાસ્ત્રનો અર્થ એવો કે સાસન કરી એટલે

સમગ્રવીને કાઈને જ્યાવવાની શક્તિને જે ધરાવે તે શાસ્ત્ર અને બીજાને હણી, એકને જ્યાવવાની શક્તિ જેમાં હોય તે શસ્ત્ર આ તકાવત સારિતક અને રાજ્ય પ્રકૃતિના તકાવતનું સ્વચ્છ છે એ તકાવત હોવા છતાં બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રિય પ્રકૃતિ જ્યાસુધી પોતાના સમાજરક્ષાના ધ્યેયને યથાર્થપણે વકાદગ રહી ત્યાસુધી તે બન્ને પ્રકૃતિએ પોતાની મર્યાદા પ્રમાણે નિસ્વાર્થપણે કામ બજાવ્યા કર્યું અને શાસ્ત્ર ને શાસ્ત્રનો મોનો સચવાઈ રહ્યો

પણ વખત જતા એ શાસ્ત્ર દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ પ્રતિજ્ઞાનાં ફળો આપવાની અને ભોગવવાની સાલમ પેના શાસ્ત્રમૂર્તિ વર્ગમાં દાખલ થઈ એ જ રીતે શસ્ત્રમૂર્તિ વર્ગમાં પણ શસ્ત્રસેવા દ્વારા જાગેલ પ્રતિજ્ઞાના ફળો આસ્વાદવાની શુદ્ધ વૃત્તિ જ મી પરિણામે ધીરે ધીરે સાત્ત્વિક અને રાજસ પ્રકૃતિનું સ્થાન તામસ પ્રકૃતિએ લીધું અથવા તેમાં તામસપણુ દાખલ થયું, અને એવી સ્થિતિ આવી કે શાસ્ત્ર મૂર્તિ વર્ગ શાસ્ત્રજીવી બની ગયો અને શસ્ત્રમૂર્તિ વર્ગ શસ્ત્રજીવી બની ગયો એટલે કે બન્નેનું મુખ્ય ધ્યેય રક્ષણ મટી આજીવિકા પૂરવું થઈ ગયું શાસ્ત્ર અને શસ્ત્ર દ્વારા મુખ્યપણે આજીવિકા સાધવી, પોતાની ભોગવાસના વૃષ્ટ કરવી એવી વૃત્તિ જન્મના જ શાસ્ત્રજીવી બ્રાહ્મણ વર્ગમાં તકાં પડ્યાં, એક બીજાની અંદેખાઈ કરવા લાગ્યા ભક્તો અનુયાયિઓ અને શિષ્યો કે જેમને અજ્ઞાન અને દુર્ગતકાળથી બચાવી લેવાનું પવિત્ર કામ બ્રાહ્મણવર્ગને મોંપાએલું હતું તેઓને તે રીતે જ્યાવવાને બદલે પેલો શાસ્ત્રજીવી વર્ગ પોતાના હાથમાં પોતા અભણ અને ભોળા વર્ગની સેવાશક્તિનો બને તેટલો પોતાના હાલમાં વધારેમાં વધારે ઉપયોગ કરવાની હરિશર્માં પડ્યો એટલે શિકારીની પેઠે એક શાસ્ત્રજીવી પોતાની શાસ્ત્રભગમમાં બને તેટલા વધારેમાં વધારે અનુયાયિઓને બાંધી રાખવા બીજા શાસ્ત્રજીવી સાથે વિવિધ રીતે કુસ્તીમાં ઉતરવા લાગ્યો, અને આચાર્ય સિંધસેન કહે છે તેમ એક માસના હુકમ માટે લગનાર જે જ્ઞાનોમાં કપારેક

મૈત્રી બધાય પણ એ સગા બાઈ શાસ્ત્રજીવી એટલે વાઢી હોય તે
તેમા મૈત્રીનો કદી જ મંજવ નથી હોતો એ સ્થિતિ સમાજમા આવી
ને ઊભી રહી બીજી બાજુ શસ્ત્રમૂર્તિવર્મ પણ શસ્ત્રજીવી થઈ
ગયો હતો એટલે તેમા પણ ભોગ વૈભવની હરિદાષ અને કર્તવ્ય-
મ્યુતિ દાખલ થઈ હતી તેથી અનાથ અગર આશ્રિત પ્રજાવર્ગનું
પાલન કરવામા પોતાની સક્રિય શોકવાને બદલે એ વર્ગ સત્તા અને
મહત્તા વધારવાની પાછળ ગડિતુર થયો પરિણામે એક શસ્ત્રજીવી
અને બીજા શસ્ત્રજીવી વચ્ચે કાંઈ અનાથ અગર નિર્મળની રક્ષાને
કારણે નહિ પણ અમત દેવ અને વૈરને કારણે મુદ્દ શરૂ થયા અને
એ મુદ્દાગ્નિમા જે લાખો અને કરોડોની રક્ષા વાસ્તે તે વર્ગો સર્જાયા
હતા અગર જેઓની રક્ષાને નિમિત્તે તે વર્ગને આટલું ગૌરવ પ્રાપ્ત
થયું હતું તે જ લાખો અને કરોડો લોભી હોમાયા આ રીતે આપણા
આર્યાવર્તનો ઇતિહાસ, ધાર્મિક અને શસ્ત્ર બંને દ્વારા વિશેષ કલુષિત
થયો અને પોતાની પવિત્રતા અખતિ તાપી ન શક્યો એ જ સમજ
છે કે આ દેશમાં લાખો નહિ પણ કરોડો શાસ્ત્રજીવી વર્ગની વ્યક્તિઓ
હોવા છતાં અગાન અને વિખવાદનો પાર નથી, એમું જ
નહિ પણ ઊલટું એ વર્ગ અગાન અને વિખવાદ
વધારવામાં કે પોષવામાં પણ નાનો-મુનો ભાગ નથી ભળ્યો
શરૂ અને સીવર્ગને તો યાનના અધિકારી ગણી તે વર્ગ તેમની
પાસેથી માત્ર સેવા જ લીધી છે પણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્યવર્ગ કે
જેમને યાનના અધિકારી ગણ્યા હતા તેમનામાંથી પણ અગાન
દૂર કરવાનો પેલા શાસ્ત્રજીવી વર્ગ પોતાનાથી શક્ય હોય તેવા કાંઈ
અવશિષ્ટ પ્રયત્ન આપકરીતે કરેલો નથી શાસ્ત્રજીવી વર્ગ પણ
અદરોઅદરની અદેખાઈ, ભોગવિલાસ અને કલેશને પરિણામે
પરરાષ્ટ્રના આક્રમણથી પોતાના દેશને બચાવી ન શક્યો અને છેવટે
ઓતું પણ યુનામ થયો વડનાઓએ હાથમાં શસ્ત્ર કે શસ્ત્ર લેતી
(૧) જે જે ધૈર્ય રાખેલું તે જ્યેષ્ઠી તેમની સતતિ ન્યુન થતાં જ તેનું

અનિષ્ટ પરિણામ એ સતતિ અને એ સમાજ ઉપર આપ્યું. શાસ્ત્રી વર્ગ એટલો બધો નબળો અને પેટભર ઘર્ષ મળ્યો કે તે પૈસા અને સત્તા માટે સત્ય વેચવા લાગ્યો. તે શાસ્ત્રી રાજા મદારાજાઓની પ્રુદામત કરે અને મોટા માને શાસ્ત્રી વર્ગ પણ કર્તવ્યપાનને બદલે દાન દક્ષિણા આપીને જ પેના પ્રુદામતી વર્ગ દ્વારા પોતાની ખ્યાતિ સાચવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. આમ બંને વર્ગની શુદ્ધિ અને સત્તાના તેજમા ઝીંજળ આશિન લોહો ચગદાઈ ગયા અને છેવટે આખો સમાજ નિર્મળ ઘર્ષ મળ્યો.

આપણે આજે પણ મોટે ભાગે જોઈએ છીએ કે કોઈ ઉપનિષદ અને ગીતાપાઠી તે શાસ્ત્રો વાચી પાછળથી દિસાળ મૂકે છે કે દક્ષિણમાં ફેટકુ ઉત્પન્ન થયું સપ્તાહમાં ભાગવત વાંચનાર બ્રાહ્મણની દૈનિક માત્ર દક્ષિણ તરફ હોય છે અભ્યાસને બજે મોડો ઉચ્ચારે ત્યારે અને આખ કોણે દક્ષિણ મૂકી અને કોણે ન મૂકી એ જોવા ૧૨૨ રૂપા કરે છે દુર્ગાસપ્તચતીનો પાક કરનાર મોટે ભાગે દક્ષિણ આપનાર માટે કરે છે ગાયત્રિના જપો પણ દક્ષિણ દેનાર માટે પાય છે એક યજ્ઞમાન પાસેથી દક્ષિણ મેળવવા શાસ્ત્રી વર્ગની અને એક યજ્ઞમાનને ત્યાંથી સીધું મેળવવા તે વર્ગની અદરોચ્છર જે મારામારી થાય છે તેને એક રોગીના દુકાડા માટે લલતી બે આનો સાથે સરખાવી શકાય જમીનના એક નજવા દુકાડા માટે પણ જે શાસ્ત્રીઓ હવે કોટે એ જ રીતે લહે છે વિરોધ શુ ? શાસ્ત્રી વર્ગમાં જે સ્વાધર્મ અને સંકુચિતપણાનો દોષ હાખલ થયો તેની અસર જોઈ અને જનના ત્યાગી ગણાતા બિશુકવર્ગ ઉપર પણ ઘર્ષ આ બે વર્ગમાં અંદરો અંદર કુર્ગપ અને વિરોધ હાખલ ઘર્ષ ન અટકતા તે તેના પેટા બેદોમાં પણ હાખલ થયો દિગ્ગજ જૈન બિશુ શ્વેતાંતર બિશુને અને શ્વેતાંતર બિશુ દિગ્ગજને હમકા દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યો ઉદારતાને બદલે બંનેમાં સંકુચિતતા વધવા અને પેલાવા લાગી જતે એક શ્વેતાંતર બિશુ વર્ગમાં પણ શાસ્ત્રને નામે ખૂબ વિરોધ અને તક જનમાં અને

આધ્યાત્મિક મણાના તેમજ આધ્યત્મિક તર્કીક પૂજનાં ૬ એના ઉપરેલ
એક મા બીજી રીતે દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કરવામાં, વિરોધ સાથે કાવચ
વધારવામાં, અને પોતપોતાની અંતર દુશ્મનો અણવચમાં ઘવા જાગે.
આ રીતે જાગે કાવચ રચાત રહ્યું, અને તે પણ ખરી રીતે તે શુદ્ધ
ચાલનું નહિ પરંતુ એટી ચાલનું રચાત રહ્યું તેથી જ આજે તે કસેલ
કાસના બીજ વધારે દેખાતાં તેણે અમર વધારે બાપક મીને કસેલ
કાસ દેવાવાની ચક્રવર્તી દેખતી દોષ તે તે ત્યાગી કહેવાવા છતાં
શાબજીવી વર્ષમાં જ છે અને એની અસર જ્યાં ત્યાં આખા સમાજ
ઉપર પાડેલી છે

આ તો બધી અત્યાર સુધીની ભૂતભાગની વાત થઈ પણ હવે
વર્તમાનમાં અને ભવિષ્યમાં શું કરવું એ એક પ્રશ્ન ઊભો થાય છે
શું શસ્ત્ર નિમિત્તે પ્રસરેલું વિષ કે સગ્ગ દ્વારા દેશએલું વિષ કાઢ
અને ચાલ બંનેના નાશથી-જીવસંતી દૂર થઈ શકે ? તે માટે ખીલે
રસ્તો છે ? એ બંનેના નાશથી કદિ કવેલ-વિષનો નાશ થઈ ન શકે
પુરોપમા ચાલ પટાકવની અને નષ્ટ કરવાની વાતો આમે છે પણ તત્તિ
શુધ્ધ થી સિરાય એ સંત્રોના નાશથી કદિ શાન્તિ આવવાની નથી
આવી શકે નહિ કોઈ કહે કે એક વેદનો કડો દરેકે તો કવેલ કાઢ
અને ઝવડા જે પથ નિમિત્તે થાય છે તે ન થાય, કોઈ કુરુન-મકન
એ જ વાત કહે પણ આપણે ભ્રમમાં ન રહેવું જોઈએ કે એક વેદનો
અનુયાયિઓ અને એક કુરાનને અનનારાઓ વચ્ચે પણ એટલી જ
ભારામારી છે બધારે એક કહાનીનીએ બીજા વધારે ખાતરી ત્યારે
પણ અત્યારે દશે તે કરતાં ભારામારી વધશે ત્યારે એવો કવે
ઉપાય છે કે જેથી વેરનું ઝેર મોટું ઉપાય એક જ છે અને તે ઉદારતા
તેમજ શાન્તચક્રિત વધારવી તે જો આપણામાં ઉદારતા અને
શાન્તચક્રિત વધે તો આપણે ગમે તે શાસ્ત્રને માનતા હોઈશું છતાં
બીજા સાથે કે અદરોઅદર અવગમણીનું કારણ આપોઆપ જ
થશે આજે પથ કે સમાજ જે માગી રહ્યો છે તે તો શાન્તિ અ

એકસ પી છે આ તરવ ઉદારતા અને જ્ઞાનવૃદ્ધિ સિવાય કદિ સંભવી શકતું નથી જિન જિન શાસ્ત્રને અનુસરનાર જુદા જુદા પંથો અને વર્ગો માત્ર ઉદારતા અને જ્ઞાનવૃદ્ધિને બળે જ દળામળા એકમંપથી કરવાના કામો કરી શકે આપણે ધણાય એવા પુરોહો જોઈએ છીએ કે જોએ એક પથ કે એક શાસ્ત્રના અનુયાયી નથી છતાં એકદીસ ઘઈ સમાજ અને દેશનું કામ કંઈ છે અને આપણે એવા પણ ધણા માણસો જોઈએ છીએ કે જોએ એક જ મંપ્રદાયના શાસ્ત્રને સરખી રીતે માનવા છતાં એક બીજા સાથે દળામળાને કામ કરવાની વાત તો બાલુએ રહી પણ એક બીજાનું નામ પણ સહન કરી શકતા નથી આ વસ્તુસ્થિતિ આપણને શુ સૂચવે છે તે હવે કહેવાની બાજી જ જરૂર છે બ્યાંસુધી મનમા મેલ હશે, એકબીજા પ્રત્યે આદર અમર તટસ્થતા નહિ હોય અને લેશ પણ અરોખાઈ હશે, ત્યાંસુધી ભગવાનની સાક્ષીએ એક શાસ્ત્રને માનવાના અને અનુસરવાના વતો લેવા છતાં કદિ એકતા નહિ સધાવાની, શાન્તિ નહિજ સ્થાપવાની એ વસ્તુ જો ધ્યાનમાં ન ઉતરે તો કહેવું જોઈએ કે તે માણસ ઇતિહાસ અને માનવશાસ્ત્રને સમજી નથી શકતો.

આપણે સમાજ અને દેશ કનેસના વચગામા મંડાવાયો છે તે આપણી પાસે વધારે નહિ તો એટલી આશા રાખે જ છે કે હવે કદેશ ન પોષીએ જો આપણે ઉદારતા અને જ્ઞાનવૃદ્ધિ જળવીએ તો જ સમાજ અને દેશની આગપુત્રિને આપણે રક્ષાદાર રહી શકીએ જૈન તરવગાનમાં અનેકાંત અને આચારમાં અદિ સા મૂકવામાં આવેલ છે તેના ઉદ્દેશ માન એ જ છે કે તમે જૈન તરીકે અંદરોઅંદર અને બીજા સનાતને સાથે ઉદારતાથી અને પ્રેમથી વતો બ્યાં લે અને વિરોધ હેય ત્યાં જ ઉતરના અને પ્રેમનું કામ પડે છે અને ત્યાં જ તે અતઃકરણમા છે કે નહિ અને છે તો કેટલા આપણા છે એવી પરીક્ષા થાય છે એટલે આપણે જૈનપણુને જો સમજતા હોઈએ તો સીધી રીતે સમજી શકીએ કે ઉદારતા અને

પ્રેમ—પૃથ્વી દ્વારા જ જાણે મનુષ્યની કોઈ દુખાવે અને બીજા
કોઈ રીત નહિ જ દુઃખની વૃત્તિ અને તેના ઉપદેશને દરદરે જ
છે એ એ દરદર એવો ન સમજીએ તો એ મનુષ્યને જાણે રી
દુઃખની પોઈ જાણે કામ કરે અને દુઃખ થાય તેનું મનુષ્યોત્તર
નહિ કરી દુઃખ મનુષ્ય થઈ

ઉદાત્તા એ જાણે એક તો વિદેશી અમર જિન મેલદા
પ્રાણે ઉદાત્તપણું કેળવવાની અને બીજા આદર્શ મદલ કરવાવાની
જગદે આદર્શ તદ્દન સાકારો દેવ, અમર કે પથ પૂરો આદર્શ
દેવ, ત્યારે માણસનું મન રચાયે જ વિદગ તરનું બનેલું દેવ પો
એ સાકાર આદર્શમાં પ્રકરણ છે અને દેવેવરની તદ્દર આદર
ભારીઓ થોડાં જ એ મનની સામે જે વિદગ આદર્શ યાગ્ય
આવે તો તેને જોઈને યેમ મગ જાય છે અને તેની દક્ષિણ રીતે
કે કાલ વારત કાળસ ગદેની જ નથી એટલે મનુષ્યેથી દવા કમ
નાર રીતની એ કરજ છે કે તે પેનાનો આદર્શ વિદગ પો અને
તે મારે મનને નેવા કરે બીજા જાણે જ્ઞાન-સુદ્ધિ એટલે યે
માણસાનમાં યાનની બૂખ મળાવે જ દેવ છે એ બૂખ દેવે
જ્ઞાન જ્ઞાન પદોના મળેના, જો બીજા જોઈ દાખાએ ના દુઃખને
સદાનુભૂતિપૂર્વક અભ્યાસ કરીને જ સમાવરી જે જ્ઞાનુભૂતિ
દેવ તો જ બીજા જાણે જરાબંધ સમજ સકાય આ રીતે જાણવા
આને ઉદાત્તા અને દન-સુદ્ધિ પ્રચલનની આવના આવશે
પેલા કરીએ

આસ્તિક અને નાસ્તિક શબ્દની

મીમાંસા

બહુ જૂના વખતમાં ત્યારે આર્થ ઋષિઓએ પુનર્જન્મની શોધ કરી ત્યારે પુનર્જન્મના વિચાર સાથે જ તેમને કર્મના નિયમો અને આ લોક તેમજ પરલોકની કલ્પના પણ આવી કર્મતત્ત્વ, હલનોક, અને પરલોક એટલું તો પુનર્જન્મ સાથે સંકળાએલું છે જ આ વસ્તુ એકદમ સીધે સીધે અને સૌને સહેલતરથી ગળે હિતરે તેવી તો નથી જ એટલે હમેશાં એને વિષે ઓછોવતો મતભેદ રહે છે તે જુના જમાનામાં પણ એકે નાનો કે મોટો એવો વગ હતો કે જે પુનર્જન્મ અને કર્મચક્ર વગેરે માનવા તદ્દન તૈયાર ન હતો. અને પુનર્જન્મવાદીઓ સાથે વખતે ચર્ચા પણ કરતો. તે વખતે પુનર્જન્મશોધક અને પુનર્જન્મવાદી ઋષિઓએ પોતાના મતબબને ન માનનાર પુનર્જન્મવિરોધી સામા પક્ષને નાસ્તિક કહી ઓળખાવ્યો, અને પોતાના પક્ષને આસ્તિક તરીકે જણાવ્યો. આ શાન્ત અને વિદ્વાન ઋષિઓએ ત્યારે પોતાના પક્ષને આસ્તિક કહ્યો ત્યારે એનો અર્થ એટલો જ હતો કે અમે પુનર્જન્મ, કર્મતત્ત્વ માનનાર પક્ષના છીએ અને તેથી જ જે પક્ષ એ તત્ત્વ નથી માનતો તેને માત્ર અમારા પક્ષથી ભિન્ન પક્ષ તરીકે ઓળખાવવા 'ન' શબ્દ હમેરી નાસ્તિક કહીએ છીએ એ સમજાવી ઋષિઓ તે વખતે આસ્તિક અને નાસ્તિક એ જે શબ્દ માત્ર અમુક પ્રકારના જે ભિન્ન પક્ષને સૂચવવા માટે જ વાપરતા તે સિવાય એથી વધારે એ શબ્દના વાપરની પાછળ કોઈ અર્થ ન હતો આ શબ્દો ખૂબ ગમ્યા અને સૌને અનુકૂળ થઈ પડ્યા. વખત જતાં વળી ઈશ્વરની માન્યતાનો

પ્રથમ આ યો ઈશ્વર છે અને તે જગતનો દર્શાવે છે એમ માનનાર એક પક્ષ હતો. બીજો પક્ષ કહેતો કે સ્વતંત્ર અલગ ઈશ્વર જેવું તત્ત્વ નથી અને દોષ દોષથી તેને જગતના સર્જન સાથે કઈ સંબંધ નથી આ બે વિનં પક્ષો અને તેની અનેક શાખાઓ અસ્તિત્વમાં આવી ત્યારે પેલા આસ્તિક અને નાસ્તિક દબા જે એક વખતે માત્ર પુનર્જન્મ-વાદી અને પુનર્જન્મ-વિરોધી પક્ષ પૂરતા જ હતા તે બેને દબાઈ ઈશ્વરવાદી અને ઈશ્વર-વિરોધી એ બે પક્ષ માટે પણ વપરાવા લાગ્યા. આ રીતે આસ્તિક અને નાસ્તિક સંબંધના અર્થનું ફેર પુનર્જન્મના અસ્તિત્વ નાસ્તિકતાથી વધારે વિરૂદ્ધ ઈશ્વરના અસ્તિત્વ નાસ્તિકતા સુધી મધ્ય દેવે પુનર્જન્મ માનનાર વર્ગમાં પણ ઈશ્વરને માનનાર અને ન માનનાર બે પક્ષો પડી ગયા હતા એટલે પોતાને આસ્તિક તરીકે જાળખાવનાર આચાર્યોની સામે પણ પોતાની પરપરામાં બે વિનં 'પાર્શ્વ'ો હતી અને તે વખતે પણ તેઓને ઈશ્વર ન માનનાર પક્ષ બને કે તો પક્ષ પુનર્જન્મવાદી દેઈ પોતાની આસ્તિક ધર્મને દર્શાવતા તેને નાસ્તિક કહેવાની એટલે કે તેને નાસ્તિક તરીકે જાળખાવવાની ફરજ પડી પરંતુ હજી સુધી એ સંબંધની પછગણતરી માનવું અને અમુક માનવું એટલા બાવ સિવાય બીજો વધારે ખાસ વાવ ન હતો તેથી આ દિશાએ પુનર્જન્મવાદી આર્ષ પુરુષોએ પોતાના જ પક્ષના પણ ઈશ્વરને ન માનનાર પોતાના સાર્થકોને ફક્ત પોતાનાથી અમુક માનતામા જુદા પડે એટલું જણાવવા નાસ્તિક કહ્યા તે રીતે સાંખ્ય, મીમાંસક, જૈન, અને બૌદ્ધ એ બધા પુનર્જન્મવાદીઓ પણ એક રીતે આસ્તિક છતાં બીજી રીતે નાસ્તિક કહેવાયા.

વળી એક બીજો પ્રથમ વિભો થયો હતો અને તે શાસ્ત્રના પ્રમાણનો વેદશાસ્ત્રની પ્રતિષ્ઠા રૂઢ મર્ધ મર્ધ હતી પુનર્જન્મ અને ઈશ્વરતત્ત્વને પણ માનનાર એક એવો મોટો પક્ષ

હતો કે જે વેદનું પ્રામાણ્ય પૂરેપૂરું સ્વીકારતો તેની સાથે જ એક એવો
પણ્ય મોટો અને પ્રાચીન પક્ષ હતો કે જે પુનર્જન્મમા માનતો,
વેદનું પ્રામાણ્ય સંપૂર્ણતયા સ્વીકારતો છતાં ઈશ્વરતત્ત્વમા ન માનતો,
હવે અહીં આસ્તિક નાસ્તિક શબ્દનો ભારે જોડાણો થયો. ઈશ્વરને
ન માનવાથી જો નાસ્તિક કહેવામાં આવે તો પુનર્જન્મ અને વેદનું
પ્રામાણ્ય સ્વીકારનાર પોતાના સગા ભાઈ મીમાસકને પણ નાસ્તિક
કહેવા પડે એટલે મનુ મહારાજે આ ચૂચ્ચમાથી સુક્તિ મેળવવા
નાસ્તિક શબ્દની દ્રેષી વ્યાખ્યા કરી દીધી અને તે એ કે વેદનિષેધ
હોય તે નાસ્તિક આ દિસાએ સાખ્ય લોકો જે નિરીશ્વરવાદી હોઈ
એકવાર નાસ્તિક ગણાતા તે પણ વેદનું અમુક અંશે પ્રામાણ્ય
સ્વીકારતા હોવાથી ધીરે ધીરે નાસ્તિક કહેવાતા મટી આસ્તિક ગણાવા
લાગ્યા, અને જૈન, બૌદ્ધ જેવા જે વેદનું પ્રામાણ્ય તદ્દા જ ન
સ્વીકારતા તેઓ નાસ્તિક પક્ષમા રહ્યા અહીં સુધી તો આસ્તિક
નાસ્તિક શબ્દના પ્રયોગ વિષે થયું.

હવે બીજી બાજુએ, જેમ પુનર્જન્મનાદી અને વેદનાદી લોકો
પોતાથી વિભિન્ન જેવા પક્ષને માટે ઓળખાણુ ખાતર નાસ્તિક શબ્દ
વાપરતા અને વ્યવહારમાં કેઈકે શબ્દ વાપરવાની જરૂર તો પડે જ,
તેમ પોતા વિભિન્ન પક્ષવાળાઓ પણ પોતાના પક્ષને અને સામા
પક્ષને ઓળખાવવા અમુક શબ્દો વાપરતા તે શબ્દો બી ન કેઈ નહિ
પણુ સમ્યગ્દર્શિ અને મિથ્યાદર્શિ પુનર્જન્મને માનવા છતાં પણ કેટલાક
વિચારકો પોતાના જડા વિચાર અને મનનને પરિણામે એમ જોઈ શકયા
હતા કે સ્વતંત્ર ઈશ્વર જેવી વસ્તુ નથી, અને તેથી તેઓએ ભારેમા
ભારે વિરોધ અને જોખમ વહોરીને પણ પોતાનો વિચાર લોક સમક્ષ
મૂક્યો હતો એ વિચાર મૂકવા જતાં છેવટે વેદાનું પ્રામાણ્ય સ્વીકારવાની
ના પાડી હતી એ લોકો એમ ધારતા અને સાચે જ પ્રામાણિકપણે
ધારતા કે તેઓની દર્શિ એટલે માન્યતા સમ્યક્ એટલે સાચી છે અને
સામા વેવાળા પક્ષની માન્યતા મિથ્યા એટલે ભ્રાન્ત છે તેથી માન

સમભાવે તેમજો પેતાના પક્ષને સમ્યગ્દષ્ટિ અને સામાને મિથ્યા-
દષ્ટિ તરીકે જોગખા-યો આ રીતે જેમ મંગૂતજીવી વિદ્વાનોએ પોતાના
પક્ષ માટે આસ્તિક અને પોતાથી ભિન્ન પક્ષ માટે નાસ્તિક એ સબ્દો
વ્યવહારખાતર યોગ્યતા હતા તેમ પ્રાકૃતજીવી જન અને બૌદ્ધ તપસ્વીઓએ
પણ પોતાના પક્ષ માટે સમ્ય દષ્ટિ (સમ્યાદિદ્ધિ) અને પોતાથી
ભિન્ન પક્ષ માટે મિથ્યાદષ્ટિ (મિથ્ઠદિદ્ધિ) સબ્દ યોગ્યતા પણ
એટલાથી કંઈ અંત આવે તેમ થોડું હતું ? મત અને મતભેદનું
વાતુક્ષ્ય તો જમાના સાથે જ ફેલાતું જાય છે એટલે જન અને બૌદ્ધ
જનને વેદવિરોધી હોવા છતાં તે જનને વચ્ચે પણ પ્રબળ
મતભેદ હતો.

તેથી જોતોએ માત્ર પોતાના જ પક્ષને સમ્યગ્દષ્ટિ કહી વેદનું
પ્રામાણ્ય ન સ્વીકારવામાં સગા બાઈ જેવા પોતાના બૌદ્ધ મિત્રને
પણ મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યા એ જ રીતે બૌદ્ધોએ માત્ર પોતાને સમ્યગ્દષ્ટિ
અને પોતાના મોટા બાઈ જેવા જૈન પક્ષને મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યો ખરી રીતે
જેમ આસ્તિક અને નાસ્તિક તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ એ
બે સબ્દો પણ કહત અમુક અશે ભિન્ન માન્યતા ધરાવનાર બે પક્ષો
પૂરતા જ હતા, જેમાં એક સ્વપક્ષ અને એક પરપક્ષ દરેક પોતાના
પક્ષને આસ્તિક કે સમ્યગ્દષ્ટિ કહે અને પર પક્ષને નાસ્તિક કે મિથ્યા
દષ્ટિ તરીકે ગણાવે બહી સુધી તો સામાન્યભાવ કહેવાય.

પથુ મનુષ્ય પ્રજાતિમાં જેમ ગ્રીહાય તેમ કડવાણનું પણ તત્ત્વ
છે આ તત્ત્વ દરેક જમાનામાં જોણુવતુ દેખાય છે સબ્દો કાંઈ
જાતે સારા કે નરસા નથી હોતા તેના મધુરપણા અને કડવાપણાનો
અથવા તો તેની પ્રિયતા અને અપ્રિયતાનો આધાર તેની પાછળના
મનોભાવ ઉપર અવલંબિત હોય છે આ વસ્તુ આપણે થોડાક
દાખલાઓથી વધારે સ્પષ્ટ કરીને સમજી સકીશું નાગો, લુચ્ચો અને
ખાલો એ સબ્દો લ્યો અને વિચારો નાગો મંગૂતમાં નસ અને પ્રાકૃતમાં

સમભાવે તેમણે પોતાના પક્ષને સમ્યગ્દષ્ટિ અને તામાને મિથ્યા દષ્ટિ તરીકે ઓળખાવ્યો. આ રીતે જેમ સંસ્કૃતજીવી વિદ્વાનોએ પોતાના પક્ષ માટે આસ્તિક અને પોતાથી બિન્ન પક્ષ માટે નાસ્તિક એ સબોદો વ્યવહારખાતર યોજ્યા હતા તેમ પ્રાકૃતજીવી જૈન અને બૌદ્ધ તપસ્વીઓએ પણ પોતાના પક્ષ માટે સમ્યગ્દષ્ટિ (સમ્માદિટ્ઠિ) અને પોતાથી બિન્ન પક્ષ માટે મિથ્યાદષ્ટિ (મિઠ્ઠાદિટ્ઠિ) સબોદો યોજ્યા. પણ એટલાથી કંઈ અંત આવે તેમ થોડું હતું ? મત અને મતભેદનું વડવૃક્ષ તો જમાના સાથે જ ફેલાતું જાય છે એટલે જૈન અને બૌદ્ધ બન્ને વેદવિરોધી હોવા છતાં તે બંને વચ્ચે પણ પ્રમુખ મતભેદ હતો.

તેથી જૈનોએ માત્ર પોતાના જ પક્ષને સમ્યગ્દષ્ટિ કહી વેદનું પ્રામાણ્ય ન સ્વીકારવામાં સમા બાઈ જેવા પોતાના બૌદ્ધ મિત્રને પણ મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યા એ જ રીતે બૌદ્ધોએ માત્ર પોતાને સમ્યગ્દષ્ટિ અને પોતાના મોટા ભાઈ જેવા જૈન પક્ષને મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યો ખરી રીતે જેમ આસ્તિક અને નાસ્તિક તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ એ બે સબોદો પણ ફક્ત અમુક અશે બિન માન્યતા ધરાવનાર બે પક્ષો પૂરતા જ હતા, જેમાં એક સ્વપક્ષ અને એક પરપક્ષ દરેક પોતાના પક્ષને આસ્તિક કે સમ્યગ્દષ્ટિ કહે અને પર પક્ષને નાસ્તિક કે મિથ્યા દષ્ટિ તરીકે મથાવે અહીં સુધી તો સામાન્યભાવ કહેવાય.

પણ મનુષ્ય પ્રકૃતિમાં જેમ મીઠાચ તેમ કડવાચનું પણ તત્વ છે આ તત્વ દરેક જમાનામાં ઓછુવધુ ફેલાય છે સબોદો કંઈ જાતે સારા કે નરસા નથી હોતા તેના મધુરપણા અને કડવાપણાનો અવગણી તેની નિયતા અને અપ્રિયતાનો આધાર તેની પાછળના મનોભાવ ઉપર અવલંબિત હોય છે આ વસ્તુ આપણે થોડાક દાખલાઓથી વધારે સ્પષ્ટ કરીને સમજી સફીથી નાગો, લુચ્ચો અને આલો એ સબોદો ભ્રમ અને વિચારો નાગો મંસ્કૃતમાં નમ્ર અને પ્રાકૃતમાં

છોડે, આપેલું વસ્તુ ન પાળે માથેનું કરજ અત ન કરે, તેને દાન ન આપે ત્યારે પણ તે તિરસ્કાર અને અણુગમાના વિપરીતરીકે નમ્ર કહેવાયો બસ! ધીરે ધીરે પેતો મૂળ નમ્ર સબ્દ પોતાના મહાન તપ, ત્યાગ અને પૂજ્યતાના અર્થર્થાથી સરી ધીરે ધીરે માત્ર બીન-જવાનદાર એ અર્થર્થ આવીને અટક્યો અને આજે તો એમ બની ગયું છે કે કોઈ ત્યાગી સુદ્ધા પોતાને માટે નામો સબ્દ પર્મદ નથી કરતો. દિગ્ગજ કિલ્લો જેઓ તદ્દન નમ્ર હોય તેઓને પણ જો નામો કહેવામા આવે તો તેઓ પોતાનો તિરસ્કાર અને અપમાન માને હુંચક સબ્દે પણ પોતાનું પવિત્ર રયાન ગુમાવ્યું છે, અને કહેલું ન પાળે બીજાને કોને તેટલા જ અર્થર્થ રયાન લીધું જાવો સબ્દ તો મધુિવાર બાળકોને લાડકાવવાના અર્થર્થ જ વપરાય છે, અને કેટલીકવાર તો કસી જ જવાનદારી ન ધરાવતો હોય તેવા આગસી અને પેનકશ માટે પણ વપરાય છે આ રીતે ઉપયોગની પાળળના સારા કે નરસા, આત્મ કે તિરસ્કાર, સંકુચિત કે વિસ્તૃત ભાવને લીધે શબ્દો પણ એક જ છતાં ક્યારેક સારા, ક્યારેક નરસા, ક્યારેક આદરસૂચક, ક્યારેક તિરસ્કારસૂચક અને ક્યારેક સંકુચિત અર્થર્થવાળા તેમજ વિસ્તૃત અર્થર્થવાળા જેવામાં આવે છે આ દાખનાઓ આપણને પ્રવૃત્ત અર્થર્થમાં બહુ કામના છે

ઉપર કહેલ નારિતક અને મિથ્યાદષ્ટિ સબ્દની એણીમાં વળી બીજા બે શબ્દો ઉમેળવા જેવા છે તેમાંનો એક નિહર શબ્દ છે જે શ્વેતાખર શાસ્ત્રમા વપરાયેલો છે અને બીજો જૈનાભાસ શબ્દ છે જે દિગ્ગજ મ યોમાં વપરાયેલો છે આ બંને શબ્દો પણ અમુક અંશે જૈન છતાં બીજા કેટલાક અંશોમાં વિરોધી મત ધરાવનાર માટે વપરાયેલા નિહર શબ્દ તો જરા જૂનો પણ પરંતુ જૈનાભાસ એટલે કૃત્રિમ જૈન એ શબ્દ એટલો જૂનો નથી અને તે રીતે વિલક્ષણ રીતે વપરાયેલો છે દિગ્ગજ શાખાની મૂળ સંધ, મંધ, કાળ સંધ એવી કેટલીક પેટા શાખાઓ છે તેમાં જે

મૂળ મંથનો ન હોય તે હરકોઈને જૈનાભાસ તરીકે ઓળખાવવામા આવ્યો છે જેમાં શ્વેતાંબરી પણ આવી જાય છે શ્વેતાંબર શાસ્ત્ર કારોએ જૂનું વખતમાં તો અમુક જ મતભેદ ધરાવનાર અમુક જ પક્ષોને નિહવ કહેલા પણ પાછળથી જ્યારે દિગંબર શાખા તદ્દન છુટી પડી ત્યારે તેને પણ નિહવ કહી આ રીતે આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે એ મુખ્ય શાખાઓ શ્વેતાંબર અને દિગંબર એક બીજાને પોતાનાથી જિન્ન શાખા તરીકે ઓળખાવવા અમુક શબ્દો યોગ્ય છે અને પછી ધીરે ધીરે એક જ શાખામાં જ્યારે પેટા બેટો થવા લાગે છે ત્યારે પણ દોઈ એક પેટા ભેગ બીજા પેટા ભેદો માટે તે શબ્દો વાપરે છે

અહીં આપણે એક બાબત ઉપર લક્ષ આપ્યા સિવાય રહી શકતા નથી અને તે એ છે કે આસ્તિક અને નાસ્તિક શબ્દોની પાછળ માત્ર હકાર અને નકારનો જ ભાવ છે, જ્યારે સમ્યગ્દર્શિ અને મિથ્યાદર્શિ શબ્દોની પાછળ તેથી કાર્મિક વધારે ભાવ છે તેમાં પોતાનું યથાર્થપણ અને બીજા પક્ષનું ભ્રાતપણ ખાતરીથી સૂચવાય છે એ ભાવ જરા આકરો અને કાર્મિક અંગે કડવો પણ છે એટલે પ્રથમના શબ્દો કરતા પાછળના શબ્દોમાં જરા ઉચ્ચતા સૂચવાય છે વળી જેમ જેમ સાપ્રત્યક્ષિકતા અને મતાધિના વધતી ચાલી તેમ તેમ કટુકતા વધારે ઉઘડેલી તેને પરિણામે નિહવ અને જૈનાભાસ જેવા ઉઘડેલા શબ્દો સામા પક્ષ માટે અસ્તિત્વમાં આવ્યા અહીં સુધી તો માત્ર આ શબ્દોનો કાર્મિક ઇતિહાસ જ આવ્યો હવે આપણે વર્તમાન સ્થિતિ ઉપર નજર કરીએ

અત્યારે આ શબ્દોમાં ભારે જોડાણો થઈ ગયો છે એ શબ્દો હવે તેના મૂળ અર્થમાં નથી રહ્યા, તેમ જ નવા અર્થમાં પણ ચોક્કસ અને મર્યાદિત રીતે નથી યોજાતા ખરું કહીએ તો અત્યારે એ શબ્દો નામો, લુચ્ચો, અને જાવો શબ્દોની પેઠે માત્ર ગાળ રહે

અથવા તિરસ્કાર સૂચક રીતે હરકાઈ વાપરે છે સાચી ખામત રજુ કરનાર અને આજળ જતાં જે વિચાર પોતાને અગર પોતાની સંતતિને અવશ્યમેવ સ્વીકારવા લાયક હોય છે તે વિચાર મૂકનારને પણ શરૂઆતમાં શિંગામી, સ્વાર્થી અને અવિચારી લોકો નાસ્તિક કહી ઉતારી પાડવા પ્રયત્ન કરે છે મથુરા વૃદ્ધવનમાં મદિરોના ઢમલા ખડકી તે હારા માત્ર પેટ ભરનાર અને ધણીવાર તો ભ્રમ કર અનાચાર પોષનાર પડ્યા કે જોસાઈઓના પાપડોના મહર્ષિ દયાનંદે વિરોધ કર્યો અને કહ્યું કે આલો મૂર્તિપૂજા નહિ પણ હૃદયપૂજા અને ભોમપૂજા ૬ વળી કાંસી અને ગયાના આદ્ય સરાવી તામડીના કર નાર અને વધારામાં અનાચાર પોષનાર પડ્યાઓને સ્વામીશ્રીએ કહ્યું કે આ આદ્યપિંડ પિતરોને નથી પહોંચતો પણ તમારા પેટમાં જરૂર પડેએ છે એમ કહી તેમણે સમાજમાં સદાચાર વિદ્યા અને બળનું વાતાવરણ સરળતાનો જ્યારે પ્રચલ કર્યો ત્યારે દુરંત જ પેલા વેદપુરાણમાની પડ્યા-પણે સ્વામીશ્રીને નાસ્તિક કહ્યા એ લોકોએ સ્વામીશ્રીને માત્ર પોતાથી લિખ મત-સ્થાંક છે એટલા અર્થમાં નાસ્તિક કહ્યા હોત તો તો કાઈ ખોટું ન હતું પણ જૂના લોકો જે મૂર્તિ અને આદ્યમાં જ મહત્ત્વ માનતા તેમને ભડકાવવા અને તેમની વચ્ચે સ્વામીશ્રીની પ્રતિઠા ઘટાડવા એ નાસ્તિક શબ્દ વાપર્યો એ જ રીતે મિથ્યાદષ્ટિ શબ્દની પણ કદ્યના ચર્ચ જેન વર્ગમાં કાઈ વિચારક નિકળ્યો અને કાંઈ વસ્તુની ઉચિતતા અનુચિતતાનો વિચાર તેણે મૂક્યો કે તરત જ રૂદિપ્રિય વર્ગે તેને મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યો એક જાતિ જે દૈન્યસૂત્ર જેવાં પવિત્ર પુસ્તકો વાંચે અને લોકો પાસે તેની પૂજા કરાવી જે દાન દક્ષિણા આવે તે પોતે પચાવી લે વગી બીજો જાતિ મદિરની આવકનો માલિક થાય અને એ પૈસાથી અનાચાર વધારે આમ બનતું જોઈ તેની અયોગ્યતા જ્યારે કાંઈએ બતાવવા માંડી ત્યારે શરૂઆતમાં તો પેલા સ્વાર્થી જાતિઓએ એ વિચારકને પોતાના વર્ગમાં ઉતારી પાડવા મિથ્યાદષ્ટિ સુદ્ધા દહી, આ રીતે

શરૂઆતમાં નાસ્તિક અને મિથ્યાદષ્ટિ શબ્દો સુધારક અને વિચારક માટે વપરાવા લાગ્યા, અને હવે તો તે એવા સ્થિર થઈ ગયા છે કે જે મોટે ભાગે વિચારશીલ, સુધારક અને કોઈ વસ્તુની યોગ્યતાયોગ્યતાની પરીક્ષા કરનાર માટે જ વપરાય છે. જૂના જાધનો, જૂના નિયમો, જૂની મર્યાદાઓ અને જૂના રીતરિવાજો દેશકાળ અને પરિસ્થિતિને કીધે અમુક અંશે જાધ બેસતા નથી તેના સ્થાનમાં અમુક પ્રકારનું જાધ અને અમુક પ્રકારની મર્યાદા મળીએ તો સમાજને વધારે લાભ થાય અજ્ઞાન અને સંકુચિતતાની જગ્યાએ જ્ઞાન અને ઉદારતા સ્થાપીએ તો જ સમાજ સુખી રહી શકે. ધર્મ એ જે વિખવાદ વધારતો હોય તો તે ધર્મ હોઈ ન શકે, એવી સીધી સાદી અને સર્વમાન્ય બાબતો કહેનાર કોઈ નીકળ્યો કે દુરત જ અત્યારે તેને નાસ્તિક, મિથ્યાદષ્ટિ અમર જૈનાભાસ કહેવામાં આવે છે. આ રીતે શબ્દોના ઉપયોગની અધાધુધીનું પરિણામ એ આવું છે કે હવે નાસ્તિક શબ્દની જ પ્રતિષ્ઠા વધી ગઈ છે એક વખતે રાજમાન્ય શબ્દની અને લોકમાન્ય શબ્દની પ્રતિષ્ઠા હતી પણ જ્યારે સમાજ ઉઘો ઊઘો હારે તેને રાજમાન્ય શબ્દ ખટક્યો અને રાજમાન્ય થવામાં ધણીવાર સમાજદ્રોહ તેમ જ દેશદ્રોહ પણ જણાયા અને રાજદ્રોહ શબ્દ જે એકવાર ભારે શુભાહિત માટે જ વપરાતો અને અપમાનસૂચક દેખાતો તેની પ્રતિષ્ઠા વધી પડી આજે તો દેશ અને સમાજમાં એણે વાતાવરણ પેદા થયું છે કે તે રાજદ્રોહ શબ્દને પૂજે છે અને પોતાને રાજદ્રોહી જાહેર રીતે કહેવરાવવા હજારો જ નહિ પણ લાખો સ્ત્રી અને પુરુષો બહાર આવે છે અને લોકો તેમને સત્કારે છે માન દિ દુસ્તાનનો જ નહિ પણ આખી દુનિયાનો મહાન સત્ત્વ એ મહાન રાજદ્રોહના અથર્માં જ રાજદ્રોહી છે. આ રીતે નાસ્તિક અને મિથ્યાદષ્ટિ જે એક વખતે રક્ત પોતાથી મિલ પક્ષ ધરાવનાર માટે વપરાતા અને પછી દર્શક કેલ્ચનના ભાવમાં વપરાતા તે અત્યારે પ્રતિગિત જેવા થતા જાય છે. અત્યંત એ પણ

માણસ છ એની સેવા હઈ એનો તિરસ્કાર કરવો એમા બેવડો
 ગુનો છે વૈધ ન મરજી માત્ર હોઈ રહે, ફરજિયાત નહિ એવો વિચાર
 ગાંધીજીએ મૂક્યો કે તેમને પણ મનુના વારસદાર કાશીના પડિતોએ
 પ્રથમ નાસ્તિક કહ્યા, મીઠા રૂબડામા આર્યસમાજિક કહ્યા અને કોઈએ
 ક્રિશ્ચિયન કહ્યા વાદરા અને વાછડાની ચર્ચા આવી કે વળી કોઈએ
 તેમને હિસક કહ્યા અને ખરેખર ગાંધીજી જે રાજપ્રકરણમાં પડ્યા
 ન હોત અને આવડી મોટી સત્તતત સામે ઝડપ્યા ન હોત તેમજ
 તેમનામાં પોતાના વિચારો જગદ્ગ્રાપી કરવાની શક્તિ ન હોત તો
 તેઓ અત્યારે જે કહે છે તેજ અત્યજ અને વિધવા વિધે કહેતા હોત,
 છતાં ભારે નાસ્તિક અને મૂર્ખ મનાત અને મનુના વારસદાર તેમનું
 માલત તો શ્રીએ પણ ચડાવત

આ રીતે ભારે આવેલી પુરાતનગ્રેમીઓએ આવેશમા આવી વગર
 વિચરે ગમે તેવા વિચારો અને ગમે તેવા લાવક માણસને પણ ઉનારી
 પાડવા અને તેની વિરુદ્ધ લેહિને ઉશ્કેરવા નાસ્તિક જેવા રૂબડો વાપર્યા ત્યારે
 તે રૂબડોમા પણ કાન્તિ દાખલ થઈ અને એનું અથમક બદલાતા
 મહત્વાચક બદલાવા લાગ્યું અને રિયલિ લગભગ એવી આવી હોમી જે
 કે રાજદ્રોહની પેઠે નાસ્તિક, મિથ્યાદષ્ટિ આદિ રૂબડો માન્ય થતા
 આ પા ઉ ક્તાય જોઈતા પ્રમાણમાં માન્ય ન થયા હોય તોપણ દબે
 એનાથી કોઈ લાએ જ હરે છે બિનકુ પોતાને રાજદ્રોહી કહેવડાવવા
 જેમ ધણા આગળ આવે છે તેમ ધણા તો નિર્ભયતા કેળવવા
 પોતાને નાસ્તિક કહેવડાવનાં જરાય ખચખાતા નથી અને જનારે
 સાતમા સારા વિચારકો, લાવક કાર્યકર્તાઓ અને ઉત્તર મનના
 પુરોને પણ કોઈ નાસ્તિક કહે છે ભારે આસ્તિક અને સમ્યગ્દષ્ટિ
 જેવા રૂબડોનો અર્થ બદલાઈ જાય છે અને દબે તો આસ્તિક તેમજ
 સમ્યગ્દષ્ટિ રૂબડો લગભગ બ્યગદારમાં લોકો એ જ અર્થ કહે છે
 કે જે સાચી કે ખોટી ગમે તેવી બુદ્ધિને વળમી રહે, તેમાં

હિનપણા અનુચિતપણાનો વિચાર ન કરે, કાઈ પણ વસ્તુની પરીક્ષા અગર તર્ક-ક્રમોટી સફળ ન કરે, સાચુ કે ખોટુ કાઈ પણ તપાસ્યા સિવાય નવા વિચાર, નવી સોધ અને નવી પદ્ધતિ માત્રથી લડકે અને છનાંધ કાળક્રમે એને પગથે વણ થતો જાય તે આસ્તિક, તે સમ્યગ્દષ્ટિ આ રીતે વિચારક અને પરીક્ષક અગર તર્કપ્રધાન અર્થમાં નાસ્તિક આદિ શબ્દોની પ્રતિષ્ઠા જામતી જાય છે અને કદાચકી, ઝનુની એવા અર્થમાં આસ્તિક આદિ શબ્દોની દુર્દશા થતી દેખાય છે આ જમાનામાં જ્યારે સરખી લડવાનું ન હતું ત્યારે દરેકને માટે લડવાની વૃત્તિ વૃદ્ધ કરવાનો આવો શાબ્દિક માર્ગ રહ્યો હતો અને નાસ્તિક કે મિથ્યાદષ્ટિ શબ્દોના ઓળા ફેલાતા પણ આ અહિંસક મુખે જેમ સરત્રને નિષ્ક્રિય કર્યા તેમ પેલા નાસ્તિક આદિ શબ્દો જે વિપ્રમય અસત્રની પેઠે ફેલાતા તેને પણ નિર્વિંધ અને ધણીવાર તો જીવનપ્રદ અમૃત જેવા બનાવ્યા. આ કાન્તિમુખનો પ્રભાવ છે પણ આથી કાઈ વિચારકે કે સુધારકે હરખાઇ પોતાનું કર્તવ્ય ખૂસી જવાનું નથી ધણીવાર છુદ્નક વિચાર, ગેકા અને બીરુ સ્વાર્થી સુધારકો પોતાને નાસ્તિક કહેવડાવીને પણ સામા પક્ષને અન્યાય કરવા તૈવાગ થાય છે તેઓએ પણ એતવાનું છે ખરી રીતે કાઈ પક્ષકારે આવેશ કે ઝનુનમાં આવી જઈ બીજા પક્ષને માત્ર વગોવવા ખાતર કાઈ પણ જાતના શબ્દનો પ્રયોગ કરવો એ તાસ્તિક દષ્ટિએ દિસા જ છે પોતાનાથી બિન્ન વિચાર ધરાવનાર માટે સમભાવે અને પ્રેમથી યોગ્ય શબ્દ વાપરવો એ એક વાત છે અને ઝનુનમાં આવી બીજાને હતારી પાડવા હદ ઓળંગી અમુક શબ્દો વાપરવા એ બીજી વાત છે, છનાં દરેક બોનનારને મોઢે કાઈ તાણુ દેવાનું નથી અગર દરેક લખનારના હાથ કાઈ જઘાતા નથી, એટલે ઘોષ ઉનાવળિયાઓ ન્યારે બિન મત ધરાવનાર માટે અમુક શબ્દ વાપરે ત્યારે બિન્ન મત ધરાવનારની અહિંસક રૂબની છે તે ઉપરે આપણે વિચારી જવી જોઈએ

પહેલું તો એ કે પોતાને માટે જ્યારે કંઈએ નાસ્તિક કે એવો
ખીએ શબ્દ વાપર્યો હોય ત્યારે એટલું જ વિચારવું કે તે સામા
સાધ્યે મારે માટે ફક્ત જુદો મત ધરાવનાર અથવા એના મતને
ન માનનાર એટલા જ અર્થમાં સમજાવે અને વસ્તુસ્થિતિ-સૂચક
શબ્દ વાપર્યો છે એ બાઈની એ શબ્દ વાપરવાની પાઠળ કંઈ
ફર્જિસ નથી એમ વિચારી તેના પ્રત્યે પણ પ્રેમવર્ત્ત અને ઉદારતા
કેળવવી

ખીજી એ કે જો એમજ સામે કે અમુક પક્ષકારે મારે માટે
આવેશમાં આવી નિદાની દૃષ્ટિથી અમુક શબ્દ વાપર્યો છે ત્યારે
એમ વિચારવું કે એ બાઈની ભૂમિકામાં આવેશ અને સંકુચિત
પણાના તત્વો છે, એ તત્વોનો એ માલિક છે અને જે વસ્તુનો
જે માલિક હોય તે માણસ તે વસ્તુનો મરજી પ્રમાણે ઉપયોગ કરવા
સર્જાએન છે તેનામાં જો આવેશનું તત્ત્વ હોય તો ધીરજ કયાથી
આવવાની ? અને જો સંકુચિતપણું હોય તો ઉદારતા કયાથી પ્રગટવાની ?
અને જો આવેશ અને સંકુચિતતાના રચાનમાં દ્વિષ અને
ઉદારતા તેનામાં સાવના હોય તો તે એ જ રીતે આવી શકે કે તેને
મમે તેવા કડવા શબ્દો વચ્ચે પણ પોતાનામાં ધીરજ અને ઉદારતા
કેળવવી, કારણ કે કાદવ કંઈ ખીજા કાવથી ન ધોવાય પણ પાણીથી
જ ધોવાય

ત્રીજી એ કે જ્યારે કંઈ પોતાના મત અને વિચારની વિરુદ્ધ
આવેશ કે શાન્તિથી કંઈ પણ કહેતો હોય ત્યારે તેના કથન ઉપર
સદાનુભૂતિથી વિચાર કરવો. જે સામાના આવેશી કથનમાં પણ
સત્ય સામે તો તેને પચાવવાની ઉદારતા રાખવી અને પોતાના
વિચારમાં સત્ય દેખાય તો મમે તેટલો પ્રયત્ન વિરોધ છતાં પણ
અને મમે તેટલું જોખમ આવી પડે છતાં પણ નમ્ર ભાવે એ જ
સત્યને વળગી રહેવું

જો આ રીતે વિચારવામાં અને વર્તવામાં આવે તો શબ્દની
મારામાંગીતુ ઝેર ઓછું થઈ જાય ભાષામગિતિની અને વચન-
શક્તિની જે પ્રતિબંધ લગભગ લોપ પામતી જાય છે તે પાછી જામે
અને શક્તિનું વાતાવરણ બીજું થાય આ પુણ્ય-દિવસોમાં આપણે
એટલું જ ધ્યાન આપીએ

—મુખલાલ

સર્વ ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો

ભાઈઓ અને બહેનો,

આજે હું બોલવા ઊભી થઈ છું, તેનો અર્થ એમ નથી કે મારામાં કોઈ ગાન છે અને હું તમને સમજાવી શકું મને લાગે છે કે આપણી જૈનકોમમાં ધણી સીચો જાણતી હશે છતાં બોલવાની હિંમત ન કરે અથવા સરમને અંગે તેઓ ન બોલે તેથી મને લાગ્યું કે મારામાં વાંચનને લીધે થોડા ધણા વિચારો છે તે તમારી સમક્ષ રજુ કરું અને મારી માથેક આપણી કોમની જીજ્ઞા બહેનો બોલવાની શરૂઆત કરે તેમ ઇચ્છું છું અને વિનંતિ કરું છું

જો પ્રમાણે જાણું થક એક જ છે અને ગણાઓ જુદી જુદી છે, તે પ્રમાણે દરેક ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો તો જાણના થકાપી એક જ છે પણ ધર્મની સાખાઓ ગણાઓ રૂપી જુદી જુદી છે તેથી કોઈ પણ ધર્મને આપણે નીચો કહા શકીએ નહિ. લોકોએ પોતાની ઇચ્છા અનુસાર ધર્મ પાળવામાં અસ્તબ્યસ્તતા કરી નાખી તે કારણથી કોઈ પણ ધર્મની નિંદા કેમ કરી શકાય ? અને જો નિંદા કરીએ તો અરેબર આપણી જૂલ જ મણાય

આપણે જો જૈનધર્મ, ખ્રિસ્તધર્મ, જરથોસ્તી ધર્મ, ઇસ્લામ ધર્મ કે વેદધર્મના સાત્તોના મૂળ સિદ્ધાંતો તરફ દષ્ટિ કરશું તો આપણા જૈનધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો અને જીર્નધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો બંને સરખા જ લાગશે જૈનધર્મના તત્ત્વદર્શનનું પરમચિખર નિર્વાણ છે, તેમ હિંદુધર્મના તત્ત્વજ્ઞાનનું પરમ ચિખર મુક્તિ છે

વસ્તુત નોખા નથી નૈષ્કર્મ વિના મુક્તિ નથી કર્મબંધનમાંથી મોક્ષ પામ્યા સિવાય નિર્ગુણ નથી

જેનધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતો અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, પ્રહાર્યર્થ અને અપરિગ્રહ છે, તે જ પ્રમાણે વેદર્મા, બ્રાહ્મણતમા, જન્દ અવસ્તામાં ને કુરાનમાં પણ જુદી જુદી રીતે સંક્ષેપમાં અથવા તો ખુલી રીતે તેને જ વિગેષતા આપી છે નીતિ અને ચારિત્રને પણ દરેક ધર્મોમાં મુખ્ય ગણવાના આવે છે

વર્તમાનકાળમાં આપણે મોટે ભાગે ધર્મોના મૂળ સિદ્ધાંતથી અગાત છીએ તેથી સમજ્યા વગરનો ધર્મ મોટે ભાગે પાળીએ છીએ “અહિંસા પરમો ધર્મ”-આ જોનોનો મદ્દામત્ર છે પણ આપણા માટે ખીજ કામોમાં એક કહેવત પ્રચલિત થઈ ગઈ છે કે - “નાનાને પાળે અને મોટાને મારે” આ ધણીને ટીકારૂપ લાગે પણ જ્યારે એ સિદ્ધાંતો ઉપર વિચાર કરીએ ત્યારે ખબર પડે કે આપણે તેમનું કેટલે અંશે પાળીએ છીએ ?

નીતિ

ધર્મ નીતિદ્વારા અને સદાચારદ્વારા જીવનમાં મૂર્તિમત ધર્મ શોધે નીતિ એ કંઈપી કાઢેલી વસ્તુ નથી પણ બ્યવહારમાં સુદૃઢપણે જીવતપ્રોત થયેલી વસ્તુ છે નીતિ જીવનના બેહુણે બાંધી મૂકનાર ખાડો નથી પણ જીવનના પ્રવાહને સુંદર રીતે સફળતાથી બેવડાવનાર મુક્તમ શક્તિ છે નીતિ બ્યવહારીજીવનું ભધન નથી પણ સાચા બ્યવહારકુશળ લોકોના જીવનનું સત્ય છે મનુષ્યના જીવનનો સનાતન નિયમ નીતિ છે તે જડતા નથી પણ સતત ગતિ છે હૃદયમાં તેની ઉત્પત્તિ છે, શુદ્ધિમાં એનું પોષણ છે અને જીવનમાં તેની મફળતા છે નાના મોટા સદગુણોના સમુદાય કે જે મનુષ્યના જીવનને અતિમ ધ્યેય તરફ દોરી જાય છે તેને નીતિ કહી શકાય. દરેક મનુષ્યે નીતિવાન થવાને મધ્યમ જોઈએ

ચારિત્ર

મનુષ્યનું પોતાના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય પોતાનું ઉત્તમ પ્રકારનું ચારિત્ર હોવું જોઈએ. ધર્મ એ જીવનનો વિષય છે તેનો અર્થ એમ નથી કે તે ચિંતાનનો વિષય નથી. હવે ધર્મને સ્વીકારે, છુદ્ધિ તેને વિષે વિચાર કરે અને તે પછી મનુષ્ય તેને આચરે. હવે, છુદ્ધિ અને આચરણ વચ્ચે જ્યારે ધર્મની એકસૂત્રી સંધાય ત્યારે જ જીવનનો ખરો મેળ જામે એ મેળ જામવાનો સ્થિતિને આપણે ચારિત્ર કહી શકીએ.

સત્ય

સત્ય એટલે કે માથું છે તેનો સહોત નથી અને એનો અર્થ સમજાય છે તેવો સહેલો નથી. સત્યનું મૂળ્ય આચરણ કરવાનું કામ અત્યંત મુશ્કેલ છે. સત્યનો મૂળ્ય દર્શન તો આ દેહે અસંભવિત છે. દરેક સદ્ગુણનું ઉપગીપણું સત્ય છે, ન્યાય, દયા, ઉદારતા, ધૈર્ય, ક્ષમા, વીરતા વગેરે સદ્ગુણો. સત્ય માટે વસે ત્યાં સુધી જ સદ્ગુણ રહી શકે છે.

ન્યાય—જ્યારે ન્યાય મત્તને ન જલુગારે ત્યારે તે અન્યાય બને,

દયા—જ્યારે દયા સત્યને તરડોડે ત્યારે તેમાંથી કૂરતા પરિણમે.

ઉદારતા—ઉદારતામાંથી જ્યારે સત્ય ચાલુ જાય ત્યારે અન્યની પરપરા જ મે.

ધૈર્ય—ધૈર્ય જ્યારે સત્યની ઉપેક્ષા કરે ત્યારે ભયકર જડતાનો દાર ચાલે.

ક્ષમા—ક્ષમા જો સત્યથી વિરુદ્ધ બને તો અકલ્પ્ય દુષ્ટતા પરિણમે.

વીરતા—વીરતા જો સત્યને ઉલ્લેખે તો જગતમાં કાળો દેર વર્તે.

માટે આપણે જો સત્યથીના કેળવીએ તો અથવા સદ્ગુણો આપોઆપ કેળવાય. સત્યની અંતર સ્વાર્થ સાધવાની શક્તિ હોવા

જોઈએ નહિ તેમાં પોતાનો અને પારકાનો સમાનદૃષ્ટિથી વિચાર કરેતો હોતો જોઈએ સત્ય એ દુષ્કર વસ્તુ છે એ ખરું પણ કયું પરાક્રમ દુષ્કર નથી હોતું ? એની દુષ્કરતામાં ખરી શાંતિ રહેતી છે જીવનમાં સનજી સહેલાઈથી થઈ જવું હોય તો જીવનમાં રસ જ ન રહે, જોને ખરું વીરત્વ ખીતવું છે તેને તો સત્યભક્તિની દુષ્કરતા આનંદ આપનારી છે તેથી પૂજ્ય ગાંધીજી પણ કહ્યું છે કે પ મેશ્વર સત્ય છે, એમ કહેવા કરતા સત્ય એ જ પરમેશ્વર છે, એમ કહેવું વધારે યોગ્ય છે

અહિંસા

જૈન ધર્મ અહિંસા ઉપર ભાર મૂકે છે ત્યારે વેદધર્મ સત્ય ઉપર ભાર મૂકે છે, અહિંસા વિના સત્યની શોધ અર્થભવિત છે, તેથી આપણે એટલે જોતા અહિંસાને વધારે વળગી ગએ છે અહિંસા અને સત્ય એવાં ઓળખાતાં છે કે તે બંનેમાંથી પ્રથમ કયું અને પછી કયું તે ગોઠવું મુશ્કેલ કે, તે માટે પૂજ્ય ગાંધીજી એમ કહે છે કે આપણે અહિંસાને સાધન ગણીએ અને સત્યને સાધ્ય ગણીએ. સાધન આપણા હાથની વાત છે તેથી અહિંસા એ પરમધર્મ થઈ જાતે સત્ય પરમેશ્વર થયું

કેઈને મારવું કે ખૂન કરવું એ જ માત્ર હિંસા નથી, પણ કોઈનું દિન દુભાવવું, કેઈને વિષે કે પોતાને માટે કુવિચાર કરવા, મિત્રના બાવજી કાવું, દેષ કરવો, કોઈનું છુટું કરવું, તે સર્વે પણ હિંસા જ છે, કે જે આપણે ડરને પમને દરીએ જ હોએ માટે તેની જગની હિંસા પણ કરવી જોઈએ નહિ

અસ્ત્રોય

એટલે ચોરી ન કરવી એ અર્થ આપણે બધા સમજીએ હીએ પણ કોઈની વસ્તુ છાની માની લઈ લેવી એ જ માત્ર ચોરી નથી, પણ જરૂર કરતાં કોઈ પણ વસ્તુની વસ્તુનો સમજી કમો તે પણ ખીન

એની ચોરી જ છે દાખના તરીકે — આપણે કપડા, અનાજ કે કોઈ પણ વસ્તુ જરૂર હોય તેના કરતા વધારે ખરીદી સમઢ કરી રાખીએ તે પણ મરીબોની ચોરી ક્યાં જરાનર છે આપણે જરૂર વમર સમઢ કર્યો અને બજારમા તગીને લઈને લાવ વધારે રહે તેટલા પૈસા મરીબોને વધારે ખર્ચવા પડે એ એની નહિ તો બીજી શું ? એ રીતે ધણા દાખવાઓ લઈ શકાય

બ્રહ્મચર્ય—

પૂજ્ય મહાત્માજી એનો અર્થ આ પ્રમાણે કરે છે —

બ્રહ્મ—એટલે સત્ય અને ચય—એટલે નીકળવું સત્યની સોધમાં નીકળવાને લગતો આચાર જે મનુષ્યને ચોતાના મદી દુનિયાના મધુ હોય તેને બ્રહ્મચર્ય પાળવાની જરૂર છે બ્યારે ચેતાના કુટુંબ પ્રત્યેનો સ્વાર્થો પ્રેમ ચોતે છોડે ત્યારે જ તે વ્યક્તિને કુટુંબ બનાવી શકે બ્રહ્મચર્ય મન વચન અને કાયાથી પાળવું જોઈએ

અપરિગ્રહ

એટલે પરિગ્રહ ઓછો કરવો અસ્તેપને માટે કશું તે જ પ્રમાણે આમાં પણ છે જેટલી બને તેટલી શ્વનમાં જરૂરીઓ જોઈ કરવી તેમ કહી શકાય

આ મુજબ જ દરેક ધર્મનું ગદર્ય છે માટે બીજા ધર્મો ઉપર થોડો ખુલાસો જોઈ જમીએ

જરથોસ્ત્રી ધર્મ

આ ધર્મમાં તેજ સત્ય, પવિત્રતા અને જ્ઞાનને અદ્વિતીય ધર્મ કે જેને તેઓ પરમેશ્વર કહે છે તેનાં સ્વરૂપો માને છે તેથી તેઓ પ્રભુ ભક્તિ વગેરે ધર્મ નથી માનતા પણ ઉલ્લેખ કરવો બેતી કરવી, સ્વચ્છ રહવું વગેરે બનદિતનાં તથા સામાન્ય દુસ્તીનાં કાર્યોમાં પણ તેમના પરમેશ્વરનો લાભ છે એમ માનીને એ રીતે ધર્મ પાળે છે આ ધર્મ પણ કહે છે કે મનુષ્ય, શ્વનમાં જેવાં કામ કરે છે તેવાં એને પરલોકમાં બદલો મળે છે

ઈસ્લામી ધર્મ

મુસ્લિમ ધર્મશાસ્ત્ર કુરાનમાં પણ એ જ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે સત્ય બોલો, મનુષ્યહત્યા અને વ્યભિચાર છોડો, ઓછો ઉપર શુદ્ધમ ન કરો માંસ મદિરાનો ત્યાગ કરો.

વેદધર્મ

વેદમાં આપણા સિદ્ધાંતો જ વર્ણવ્યા છે તે સારી રીતે પાળી શકાય તેને માટે ચાર વર્ણ અને ચાર આશ્રમ એ પ્રમાણે ભાગ પાડ્યા છે.

ખ્રિસ્તિય ધર્મ

આ ધર્મમાં ખ્રીસ્તી રીતે અને સમગ્ર શકાય તેવી રીતે તેના સિદ્ધાંતો વર્ણવવામાં આવ્યા છે તે ધર્મી સરસ રીતે વ્યક્ત કરાયેલા છે ઈશુખ્રિસ્ત વિશે વાંચશુ તો તેણે પર્વત ઉપર પોતાના શિષ્યોને જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે સિદ્ધાંતો અને આપણા સિદ્ધાંતોને આબે-હુષ મળતાપણું છે તે સમજવા જેવા હોવાથી તેના થોડા ઉત્તર અહીં શ્રીધા.

તેમણે કહ્યું છે કે જેઓ માત્ર માટીના દેહને મારી શકે છે તે આત્માને કશું નથી કરી શકતા તેમનાથી કદી ડરતા નહિ જે દેહ તેમજ આત્મા જન્મે પર આણું ચનાવી રહ્યો છે તે જગતપિતા એકલાથી જ કરજો યાદ રાખજો કે જે જિંદગીના જતન પાછળ દોહાજો તે જિંદગી ખોજો જે ઈશ્વર ખાતર જીવતર સોધા કરશે ને પ્રાણ પાયરશે તે અનન્ત જીવન પામશે.

૧ મોક્ષના અધિકારી

આ મંસારમાં જે દીન, દુખી, નર, સ્વધર્મના ભૂખ્યા, દયા-વત, પવિત્ર મનના અને શાંતિ તથા સંપન્ને વધારવાવાળા છે તે જ ખરેખા ધન્ય છે એ જ મોક્ષના અધિકારી છે એ જ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકવાના છે.

૨ સુદૈવ શુ ?

જ્યારે લોકો તમારી નિંદા કરે તમારા ઉપર જીવન ગુનરે અને આરોપ યઝાવે ત્યારે તમે પોતાને નશીબદાર સમજાને કારણે તેથી તમારું શ્રેય જ થવાનું છે જે જે મંતો યર્ધ મળે તેમણે તિરસ્કાર અને ત્રાસ વેડીને જ સંતતા પ્રાપ્ત કરી છે

૩ આભાસક્રમ સુખો

તમને તમારો પૈસો શાંતિ નહિ આપી શકે એનું તમે જાણ ન માનશો. એ જરો ત્યારે તમારું સમાધાન નહિ રહે તમારા આજ્ઞા સુખથી તમે પોતાને નશીબદાર ન સમજશો. કારણકે એ રહવાનો દિવસ પણ લાવશે તે સમયે તમારો આજ્ઞા સુખાનુભવ તમારું કુખ જોણું નહિ કરી શકે તમે તમારી વાહ વાહથી રમે કુલાતા, કારણ કે તેથી તમને સાધુતા પ્રાપ્ત નહિ થાય

૪ જગત્ના પ્રાણુ કોણુ ?

તમે પોતાને દીન અને સ્વાધાર ન માનશો તમે આ જગતનું નીમક છો-પ્રાણુ છો નીમક સ્વાદનો સાર છે પણ જો એ સ્વાદ રહિત યર્ધ જાય તો માટીમાં ફેંકી દેવા અને પાને ચાંપવા લાયક ગણાય. તેમ તમે તમારું નીમક સાવ જોઈ પડે ચાંપી નાખવા જેવા થશો નહિ તમે આ જગતનું નર છો જેમ ટેકરીપર વસેલા શહેરને છુપાવી શકાય નહિ તે ગ્રીભજતીને લકષ્ય તમે મૂકી શકાય નહિ પણ ગ્રામલામા જ મેજવી થટે તેમ તમે તમારા નરને જગતમાં નાખી જગતને પ્રકાશો

૫ અહિ સા

કદી પ્રાર્થનો થાત કરવો નહિ એ આદેશ તમે જાણો છો કેવળ હાથા ચોટલી જ હિસા નથી પણ ભાર્થ સામે ચુસ્તો કરો, મૂર્ખ કહો કે ગાળ દેશો તો પણ તમે અધોગતિને જ પામશો. યજુર્વેદી ઉપર બલિદાન યજાવવાને બદલે તમે જેની પ્રત્યે ઉપર સુજન હિસા

કરી હોય તેનું સાંત્વન કરી તમારો ભોગ ચકાવજો તમારા વિંધી સાથે લડાઈ પતાવવામા તમે કદી પણ વિવશ કરશો નહીં

૬ અન્યભિચાર

બલિચાર કાલ્યાણ વિરુદ્ધ છે પણ દુ કદુ છુ કે જે કાઈ કુદૃષ્ટિથી પરબી સામે જુએ છે તેણે પણ મનવડે બલિચાર કર્યો જ છે જો તમારો જમણો હાથ કદી અયોગ્ય વર્તન કરાવે તો તે કાપી નાખજો, કા છુકે તમારા સત્ત્વની હાનિ કરતાં તમારા શરીરનું એક અંગ જોણુ થાય તો તેમાં જોણુ નુકમાન છે

૭ વેરની સામે પ્રેમ

જેવાની સાથે તેના ધવુ તે લૌકિક ન્યાય છે પણ દુ કદુ છુ કે કુદૃષ્ટી સામે પણ કુદૃષ્ટતા ન કરજો જે તમાગ જમણા માલ પર તમારો મારે અને તમે કામો પણ અર્પણ કરજો

૮ સમદૃષ્ટિ

મિત્ર પર પ્રેમ કરવો અને શત્રુનો દ્વેષ કરવો એ પણ લૌકિક નીતિ છે પણ મારી સલાહ છે કે તમે તમારા શત્રુપર પણ પ્રેમ કરજો જ્યારે કદી કોઈનો દ્વેષ તો કર્યો જ નહિ. જે તમને શ્રાપ દે તેનું દિન ઇન્દિજીને જે તમને દેરાન દરે તેના ઉપર ઉપકાર કરજો. એ જ પ્રશ્નને પામવાનો માર્ગ છે જેમ સુર્ય સજ્જન અને દુર્જનને શરબો પ્રદાદ કાપે છે અને વરતાદ ન્યાયી અને અન્યાયી પર ન પી રીતે વરસે છે તેમ તમારી સદૃષ્ટિ મર્વે પર સમપણે રહેજો જે તમને ચાહે તેને તમે ચાહો તેમાં વિગેય શુ ? સ્વાર્થી મનુષ્યો પણ એમ કરે છે ઉપકારનો જ બદલો વાળવામા વિગેય શુ ? ગતી લોકો પણ એટલુ કરે છે પાણુ દેનારને દેવુ એ દાન નથી બી પાસેથી કશુ મેળવવાની આશા ન હોય એને જ. આયો

૨૨ કોપનો ત્યાગ

તમારી અખિમા શકિત પડ્યો હોય ત્યા સુધી ખીજની

અખિમાં પડેની રજને જોવા ન બેસો. તેને કાઢ્યા પ્રયત્ન ન કરો.
તમારા રોષને જ પહેલા કાઢો

૧૦ મન અને કર્મનો સંબંધ.

સુવશનું ફળ અગળ ન હોતું જોઈએ અને ખરાબ કાઠ પર
સારું ફળ ન પાડી શકે મારણ કે વક્ષની જાત તેના ફળ પરથી જ
જણાય છે જેમ તમારાં કર્મ અને વાણી તમારા હૃદયને દેખા
કનારા છે

૧૧ અદક્ષિતન

તમારાં સત્કર્મોને છુપાવી રાખજો તમારા જન્મણે હાથે કરેલા
દાનની કાબા હાથને પછી જાણુ થવા ન દેશો તમારી પૂજા અને
પ્રાર્થનાનો વ્યાકબર ન કરશો રસ્તા ઉપર અને મદિરમાં જઈ તેનો
વેશ સર્વને બતાવશો નહિ પણ તમારા હૃદયના એકાંત ખુલામાં
ખાતણુ વાસી તમારા પ્રભુને યાદ કરજો

૧૨ પ્રાર્થના

પ્રાર્થના એટલે નમ્રો સવારો નહિ ધણા રુબ્દો નાપરવાથી જ
પ્રભુને રાજ કરી શકતો નથી તમે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરજો -
હે વિષ્ણુમાવસી પિતા ! તારો જન્મ જન્મકાર યાએ તારું ધર્મરાજ્ય
સર્વત્ર પ્રસારે તારી આજ્ઞાઓનું સ્વર્ગ અને પૃથ્વીપર બરાબર પાલન
થાએ. તું અમને અમારો રાજનો જ રાટલો આપજો અમને વિદ્યા
રામા સદમાવીશ નહિ પણ જેમ અમે પણ અમારા તુ હમારોને
માફ કરીએ છીએ તેમ તું અમારા ગુન્હા માફ કરજો કારણકે તારું જ
ધર્મરાજ્ય પ્રજાતા અને યશ સર્વત્ર પ્રસારાવે.

૧૩ ઇન્દ્ર અને રોતાન

તમે એકી સાથે પ્રજા અને રોતાનની સેવા નહિ કરી શકો
માટે તમે ધન અને કાર્તિની તૃષ્ણા રાખી, જાન અને પ્રાણની
ચિંતા કરી પ્રજામાર્ગે નહિ જઈ શકો જે સર્વનું રક્ષણ કરે છે તે
પોષણ કરેલો એવી દૃઢ થતા રાખજો

૧૪ શ્રદ્ધાનો મહિમા.

તમે શ્રદ્ધાનો મહિમા સમજતા નથી તેથી જ બીજી ચિંતા કરો છો. શુદ્ધ બનો તો સર્વ મળી આવશે શ્રદ્ધાથી માગો એટલી જ વાર છે શોધો એટલી જ ખોટી છે પ્રભુનું બારણું ઠોકો એટલે જ તમારે અંદર જવાનો વિલંબ છે તમારામાંથી કોઈ એવો છે કે જે ચોનાના પુત્રને એ રાટલો માગે ત્યારે પતથરો આવે ? તો પછી તમારો પ્રભુ તમને, તમે કસ્યાબુકારી વસ્તુઓ માગો તો અનિષ્ટ કરનારી વસ્તુઓ કેમ આવશે ?

૧૫ પ્રભુના ધામનો માર્ગ.

પણ પ્રભુના ધામમા પેસવાનો રસ્તો સંકડી દેડી-વાટે છે નહીં માર્ગો પહોળા અને સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે પણ ઈશ્વરના ધરનો માર્ગ સંકડો અને અમપ્રાપ્ય છે

આ ઉપદેશ ઉપરથી એમ નથી લાગતું કે તે એક પડિતનું શાસ્ત્રીય પ્રવચન નથી, પણ જેના રામરામમાં પવિત્ર વૃત્તિઓ જ હોય તેવા બાવનાન હાવનો વિશ્વામુક્ત ઉપદેશ છે ?

આવી રીતે દરેક ધર્મશાસ્ત્રો તરફ નજર કરીએ છીએ ત્યારે એમ નથી લાગતું કે દરેક ધર્મ એ એક જ ધ્યેય ઉપર રચાયેલો છે ? ને ધ્યેય એક છે તો પછી કોઈ પણ જાતનો મતભેદ શા માટે ? અને અમારો ધર્મ જ લીચો અને બીજાનો નીચો એમ પણ શા માટે ?

અ સૌ શ્રી વેણીબહેન કાપડીઆ

અધ્યાત્મ

અધ્યાત્મ એટલે શું ?

આનમસાની અમણ કહાવે,
 ખીળ તો દ્રવ્યભિગીરે,
 વસ્તુમતે જે વસ્તુ પ્રકાશે,
 આનંદધન મતિ સમીરે

—વાસુપૂજ્ય સત્વન

નાળેળય મુળી હોઈ—ઉત્તરાધ્યનસૂત્ર

આત્મનિ અધિકૃત્ય અધ્યાત્મમ્—એટલે આત્મા જે જ્ઞાનનો વિષય છે, જે જ્ઞાનનો અધિકાર આત્મામાં છે—ને અધ્યાત્મ

ઉપચાગી આત્મવિષયક શાસ્ત્ર તે પણ અધ્યાત્મ કહેવાય છે જૂઠું જૂઠું શાસ્ત્રોના જૂલ જૂલા વિષય હોય ॥ પ્રસિદ્ધ ચરણકર જ્ઞાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ વ્યાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગ માધી આ શાસ્ત્રને મુખ્ય સંબધ દ્રવ્યાનુયોગ સાથે છે જો કે કવચિત્ કવચિત્ આચાર સંબધી પણ તેમાં હતુનેજ મળે છે આ શાસ્ત્ર આત્મવિષયક હોવાથી આત્મા છે એમ માનીને જ તે પ્રવર્તે ॥ આત્માનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરવાનું તે ગ્રીષ્મ યજ્ઞો પર ડોડે છે તે જ પ્રમાણે આત્માનો મોક્ષ મેળવે ॥ તે પણ એ માની લે છે અને મોક્ષ છે કે નહિ એ વિષયની ચર્ચા આ શાસ્ત્રમાં અપ્રસ્તુત છે એ જ પ્રમાણે પરતોક પણ છે અને સંસારમાં ફૂંજનું બાકું છે

અથવા સ્વાસ્થ્ય સુખ નથી, એમ પણ જાણીયા માની લેવામાં આવ્યું છે. આ સાક્ષનો હિદેશ તો અનંત અને અધ્યાત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ શુદ્ધાત્માના સંવેદનથી થાય છે એ જ બતાવવાની છે તથા શુદ્ધાત્માનું સંવેદન અથવા પરમાત્મદયાની પ્રાપ્તિના હિપાય આ સાક્ષ દેખાડે છે આ કારણથી આત્મા છે કે નહિ, પરતો કે છે કે નહિ, મોક્ષ છે કે નહિ—એ ચર્ચા અપ્રસ્તુત દોવાથી તેમાં આપણે અને નહિ ઉતરીએ -

કોઈ પૂછશે કે અધ્યાત્મશાસ્ત્રરૂપે જુદું શાસ્ત્ર રચવાની તી અકર પડી, પહેલા ક્યારે રચાયું, પ્રાચીનકાળમાં અધ્યાત્મ જેવું કંઈ હતું કે નહિ, તો તેનો ઉત્તર છે એ છે કે વેદકાળમાં પણ અધ્યાત્મચિંતકો થયા છે અને એવો કોઈ યુગ નથી, એવો કોઈ જમાનો નથી કે જેમાં કારતવ્યના કોઈ ને કોઈ પ્રદેશમાં—કોઈ કોઈને સંપ્રદાયમાં અધ્યાત્મચિંતકો ન થયા હોય જોન સંપ્રદાયમાં તીર્થંકરો, ગણધરો ઉપરાંત પ્રત્યેક-બુદ્ધો પણ અધ્યાત્મચિંતન વડે સિદ્ધિ પામ્યા છે તેમના ચરિત્રો તે અધ્યાત્મી પુરુષોના ચરિત્રો છે પાંચના સમયમાં પણ કોઈ આચાર્ય મુખ્યભાવે અને કોઈ આચાર્ય ગૌણભાવે અધ્યાત્મને ચોતાની કૃતિઓમાં ચર્ચુ છે વેદકાળના પ્રધાન અધ્યાત્મચિંતક યાજ્ઞવલ્ક્ય છે તેમની અધ્યયનામાં શુક્લ યજુર્વેદ ૪૦ અધ્યાયવાળી મનસુદ્ધિતા છે, તેમજ શતપથ નામનું બ્રાહ્મણ જે તે બ્રાહ્મણના આરણ્યક વિભાગમાં છેવટે જુદા આરણ્યક નામનું વિતરણ અને ગંભીર ઉપનિષદ જે વેદકાળમાં યાજ્ઞવલ્ક્ય શિક્ષા અને પ્રતિજ્ઞાસૂત્ર તેમણે રચ્યા છે તેમણે સ્વતંત્ર યોગશાસ્ત્ર પણ રચ્યું છે, તેમજ રશ્મિ પણ રચી છે દિવ્યત્વચાનન્ય ધર્મિદાસ-કર્તાના મત પ્રમાણે યાજ્ઞવલ્ક્ય સુધિષ્ઠિરના સમકાલીન હતા આરણ્યકો એ ધૌત સાદિત્વમાં રાંનની ચર્ચા માટે પ્રસિદ્ધ છે

મુખ્યત્વે ઉપનિષદોમાં આત્મતત્ત્વ અને તેનો મોક્ષ સ્પષ્ટરૂપે ચર્ચામાં માલમ પડે છે આ વાત ઇંગ્લેન્ડ, બ્રહ્મ આરણ્યક તથા કોનનિપદ અને કૌશીતકિપરથી સ્પષ્ટ થાય છે શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદમાં તો યોગ અર્થાત્ સમાધિ તથા યોગોચિત સ્થાન, પ્રત્યાહાર ધારણા વગેરેનું વર્ણન પણ છે ઉપનિષદોમાં આત્માનો મોક્ષ મેળવવામાં સાધનભૂત જ્ઞાનને આત્મવિદ્યા, અધ્યાત્મવિદ્યા અથવા બ્રહ્મવિદ્યા પણ કહ્યું છે મનુના સમયમાં આત્મવિદ્યા આત્મીક્ષિકાના નામથી પણ ઝોળખાવા લાગી કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રમાં આત્મીક્ષિકાનો અર્થ આત્માના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ સંબધી યુક્તિયુક્ત ચર્ચા થવા લાગ્યો અને કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રમાં આવી ચર્ચા કરનાર દર્શનોનો પણ તેમાં સમાવેશ થયો 'સામ્ય યોગો લોકાયત્ત ચેત્યાન્વીક્ષકી' આત્મીક્ષિકાના દર્શન અને ન્યાયશાસ્ત્ર એ બે વિભાગ થયા અને છેવટે ન્યાયશાસ્ત્ર એ જ આત્મીક્ષિકો તરીકે ઝોળખાવા લાગ્યું

યોગવિષયક ઉપનિષદોમાં મુખ્યત્વે એકાત્મવાદનું વિવરણ 'બ્રહ્મવિદ્યા', 'હૃદિકા' 'ચૂલિકા' 'નાદગિન્દુ' 'બ્રહ્મગિન્દુ' 'અમૃતભિન્દુ' 'ધ્યાનભિન્દુ' 'તેજોગિન્દુ' 'શિખા' યોગતત્ત્વ' અને 'હસ'—ઉપનિષદોમાં માનમ પડે છે ન્યારે મહાભારતમાંના યોગપ્રકરણમાં તથા યોગસૂત્રમાં નાનાત્મવાદનું વિવરણ માલમ પડે છે શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં કર્મકાંડ, ભક્તિકાંડ અને જ્ઞાનકાંડ હોવા છતાં તેના ૬ ટું અને ૧૭ માં અધ્યાયમાં યોગની બધી પ્રક્રિયા તથા સિદ્ધાંતો વર્ણવ્યા છે મહા ભારતમાં શાંતિપર્વ તથા અનુશાસનપર્વમાં અનેક સર્જોમાં યોગની સંપૂર્ણ પ્રક્રિયાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમજ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણમાં ૧૧ માં ૨૪ધર્માં (અધ્યાય ૧૬, ૧૯, ૨૦, વગેરે) યોગનું સુદર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે છેવટે યોગવાદિષ્ઠ તો યોગનો એક જળંગ સંગ્રહ ગ્રંથ Encyclopaedia જ થઈ પડ્યો છે એના વેરામ્, મુમુક્ષુ બાવદાર, ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, ઉપશમ તથા

નિર્વાણ એ જ પ્રકરણોમા યોગના સર્વ વિષયનું સુદર વર્ણન છે. હરયોગના અર્થોમા હરયોગપ્રદીપિકા એ મૌલિક ગ્રંથ છે બીજા અર્થો શિવમંદિતા, ધેરકમંદિતા, ગોરક્ષપદ્ધતિ, ગોપશ્વરાનક વગેરે છે યોગના બીજા અર્થો યોગનારાવલી, બિન્દુયોગ, 'યોગનોજ તથા યોગકન્દુપદ્મ છે.

જેન આગમમાં પણ આત્માના મોક્ષના ઉપાય મંત્રધી ચર્ચા આત્મા-પરસોક વગેરેના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ સબધી ચર્ચા સાથે સમિશ્રિત છે છતાં ધ્યાન અર્થાત્ યોગનું વિવરણ ઉત્તરાધ્યન (અ ૩૦ શ્લોક ૩૫), સ્થાનાય (સ્થા ૪ ઉદ્દેશ ૧ સુ. ૨૪૭ પૃ ૧૮૭) સમવાયોગ (સ ૪) તેમજ ભગવતીમાં (શ્લોક ૨૫ ઉદ્દેશ ૭ સુ. ૮૮) તથા પ્રણામના (ધ્યાનપદ)મા છે, તેમજ આવશ્યક નિયુક્તિ (કાપોત્સર્ગ અધ્યયન ગાથા. ૧૪૬૨-૧૪૮૬)માં છે તેમજ સમવાયોગ (સ ૧૪)માં ૧૪ ગ્રંથસ્થાનોનું પણ વિવરણ છે. ગ્રંથગ્રંથોની સરજતા માટે શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગનસૂત્રકાર શ્રી હિમાસ્વાતિ મહારાજે પ્રજ્ઞમરત્તિ પ્રકરણ રચ્યું, સબવિત છે કે તેમણે પ્રજ્ઞમરત્તિ પ્રકરણ કેવળ અધ્યાત્મની ચર્ચા માટે એક જુદા પદ્ધતિબદ્ધ ગ્રંથ તરીકે રચ્યું હોય કારણ કે તેમણે બધાંય તત્ત્વોનું યુક્તિપૂર્વક પ્રતિપાદન શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગન સૂત્રમા કરેલું હતું અને ધ્યાનનું વર્ણન પણ (અ ૬ સુ. ૨૭ વગેરે) કર્યું હતું તેમની પછી શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે હયાનશતક નામના ગ્રંથની રચના કરી, જેમા આગમવર્ણિત ધ્યાનનું સ્પષ્ટીકરણ માત્ર છે શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂત્રિએ પણ ત્યાર પછી ષોડશક, યોગવિનિશ્ચકા, યોગ-ચિન્દુ, યોગદષ્ટિસમુચ્ચય વગેરેમા અધ્યાત્મચર્ચા કરી અને યોગચિન્દુ વગેરેમાં જેન પરિભાષાની યોગદર્શનની પરિભાષા સાથે સરખામણી તેમજ સમન્વય કર્યા છે (જુઓ યોગચિન્દુ શ્લોક ૪૧૮ તથા ૪૨૦) શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે યોગશાસ્ત્ર રચ્યું શ્રી શુનિસુંદર-

સરિએ અધ્યાત્મવલ્પદ્રુમની રચના કરી શ્રીમદ્ આનંદપત્રએ
 અનેક પદો તથા રતનો ૧ થી અને નવી જાત પાડી ઉપાધ્યાય
 શ્રીમદ્ યશોવિજયએ અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષદ, દ્વાવિ
 શિષા, જ્ઞાનસાર વગેરે ગ્રંથમાં તેમની અપ્રતિમ શુદ્ધિ સમન્વય
 પૂર્વક અધ્યાત્મની-ચોક્કસની બહુ જગીર ચર્ચા કરી ઉપાધ્યાય શ્રી
 વિનયવિજયએ જાવનાપર જ્ઞાતસુધાર જાવના ન મકે ગ્રંથ રચ્યો
 ત્યાર બાદ શ્રીમદ્ ચિદાનંદએ પણ પદોમાં અધ્યાત્મનો રસ રેડ્યો
 હેવટ હેવટમાં શ્રીમદ્ શુદ્ધિસાગરસરિ પણ એ જ રસે ચાર્યા
 દિગ્ગજર માહિત્યમાં શ્રી કૃષ્ણદાસાર્થ રચિત પ્રવચનસાર તથા સમયસાર
 એ આગમિક શૈલીના અધ્યાત્મ ગ્રંથો છે તથા શ્રી પૂજ્યપાત્રવિરચિત
 સમાધિશનક, શ્રી શુભાબદ્રાચાર્યવિરચિત આત્માનુસાસન તથા ત્યાર
 બાદ રચાયેલ ચોમમાર જ્ઞાનાર્ણવ વગેરે અધ્યાત્મના મુખ્ય ગ્રંથો
 આ બધાનો નામેદનેજ આતાજનો સ્વયં તેમના ગ્રંથો વાંચે જાને
 વિચારે તે માટે છે આપ જોઈ શકો છો અધ્યાત્મની અવિચિત્ર
 ધા । વેદજાનથી ચાલી આવે છે એ મુમુક્ષુઓનો ઈતિહાસ ॥

ફરી કહીએ તો અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર એ જ મોક્ષતાલ છે
 તેમાં જ મોક્ષના સાધનનો નિર્દેશ હોય તેમાં ક્રમે કરી મુમુક્ષુ
 હવે અને હવેતર કક્ષાએ કેમ પહોંચી શકે તે બતાવનામાં આવે
 છે અમુક કક્ષાએ પહોંચે । ફરી ન પડે તેની મક્ષા માટેના પણ
 ઉપાયો તેમાં બતાવ્યા હોય છે માર્ગની મુશ્કેલીઓ વર્ણવી દેય છે

શ્રી તત્વાર્થધિગમસૂત્રમાં કહ્યું છે કે ‘સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન
 પારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ’ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં એ ત્રણેનો સમાવેશ
 કરવામાં આવે છે જ્ઞાનશુદ્ધિ મિથ્યા અધ્યાત્મમૂ એટલે જ્ઞાન
 શુદ્ધિ મિથ્યા તે અધ્યાત્મ વળી શુદ્ધજ્ઞાન હોય ત્યાં દર્શન હોય જ
 તેમજ શુદ્ધ અત્મજ્ઞાનનું ફળ વિરતિ-જ્ઞાનસ્ય ફલ વિરતિ એટલે
 શુદ્ધ અત્મજ્ઞાન હોય તો તેનું ફળરૂપ ચારિત્ર પણ અવશ્ય હોય એમ
 સમજી જાનપર જાર મૂકવામાં આવ્યો છે અહીંયા જ્ઞાન એ લોકિક

જ્ઞાન નદિ પરવું મોહના ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમથી ઉપજવું આત્મ સંબંધી શુદ્ધ સંવેદન છે એટલે ચારિત્રપ્રધાન જ્ઞાન છે એ રીતે અધ્યાત્મ એ કંઈ નવો મોક્ષમાર્ગ નથી

અધ્યાત્મસારમા અધ્યાત્મની વ્યાખ્યા આવી કરી છે —

गतमोहाधिकाराणामात्मानमधिकृत्य या ।

भवर्तते क्रिया शुद्धा तदध्यात्मं जगुर्जिनाः ॥

અર્થાત્—જેના મોહ છૂટ્યો છે એવા મનુષ્યોની આત્માને આશ્રી જે શુદ્ધ ક્રિયા તેને તીર્થકર્ત્રે અધ્યાત્મ કહે છે

જેની રાગદ્વેષ રૂપ કષાયની નિમિત્ત ગાંઠ તૂટી જાય અર્થાત્ પારિભાષિક શબ્દોમાં જેના અનતાનુબંધી કષાયો નાશ પામ્યા છે, જેણે અપૂર્વ કરણવડે અનાદિ મિથ્યાત્વની અધિ બેઠી છે તેનામાં જ અધ્યાત્મિકપણું મેળવે છે મિથ્યાત્વ અને અનતાનુબંધી કષાયના ઉદ્ધારના અભાવને લીધે તીવ્ર પાપકર્મના પરિણામ ન હોવાથી એણે શુદ્ધતાનું અપુનર્મંથક કહેવાય છે પરવું નિશ્ચયનથી તો શુદ્ધ પ્રત્યાખ્યાનાદિક ક્રિયા પામ્યા શુદ્ધતાએ જ મેનવતી હોવાથી અને એ રીતે શુદ્ધ જ્ઞાન, શુદ્ધ ક્રિયાથી ત્યાં જ સુક્ત થવું હોવાથી અધ્યાત્મ પામ્યા શુદ્ધતાથી જ હોઈ શકે, પરવું વ્યવહાર નય ઉપચારથી ચૈત્યવદનાદિક ક્રિયાને પણ ઉપયોગી માનતો હોનાથી જ એ શુદ્ધતાએ પણ અધ્યાત્મ માને છે ખરી વાત તો એ છે કે આશ્રસાનિ દોષગદિત પ્રત્યાખ્યાનરૂપ અથવા અપ્રત્યાખ્યાનરૂપ ક્રિયાથી સુક્ત શુદ્ધ જ્ઞાન જ અધ્યાત્મ છે વળી અશુદ્ધક્રિયા પણ સુશુદ્ધ વગેરે સારા અધ્યવસાયથી તથા દભરદિત પણે સમભાવથી કરવામાં આવે તો શુદ્ધ ક્રિયાનો હેતુ ચતી હોવાથી કલમદ રદિત મનુષ્યને અજ્ઞાસે અધ્યાત્મ પ્રાપ્ત કરાવે છે પરવું જેના અહભાવ, મમતા, દભ, કદામદ, ક્રોધ, ધર્ષા, દ્વેષ વગેરે ગમા નથી તે કોઈ પણ વ્યવસાયમા એકાગ્રતા સાધે તો ને વ્યવહાર યોગ છે પરવું પરમાર્થ યોગ નથી

જેન પરિભાષામાં જે આત્માનું મેસાત્મમણુ ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્ત જેટલા પરિભાણુ બાકી હોય એટલે છેત્લુ એક પુદ્ગલ પરાવર્ત જેટલું બાકી હોય તે જ આ શુણ્ઠાણુને સ્પર્શે છે સંખ્ય પરિભાષામાં એને નિવૃત્તાધિકાર પ્રકૃતિ કહે છે, (જુઓ યોગ બિંદુ ૫ ૮૧ સ્તોક ૨૦૧) આ રિયતિ જેણે પ્રાપ્ત કરી છે તે આત્મા ઉપર મોહનું આક્રમણુ ઝાણુ ચતું જાય છે અને આત્મા શક્તિશાળી થઈ મોહ ઉપર વિજય મેળવવાના પ્રયત્ન શરૂ કરે છે આધ્યાત્મિક વિકાસનું અર્દોમાં જ બી રોપાય છે આવા મનુષ્યના સ્વભાવમાં આ રિયતિ પ્રાપ્ત થતાં મજીર પરિવર્તન થાય છે તેનામાં સ્વાભાવિક સરજતા નમ્રતા, હૃદયતા, પદોપકારવૃત્તિ, સુશીલતા, સમતા, શાંતિ વગેરે શુણ્ઠોના આવિર્ભાવ થાય છે અર્થાત્ કાયાદિજન્ય નૈતિક શુણ્ઠો સહજ રૂપે પરિણમે છે સમ્યક્ત્વના ઉપશમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આરિતક્રય એ લક્ષણો તેમાં માલમ પડે છે તેમાં હૃત્પતિક્રમ આરિતક્રયથી માંડી ઉપશમ સુધીનો છે અર્થાત્ પહેલાં આરિતક્રય થાય, પછી અનુકંપા પછી નિર્વેદ-અર્થાત્ સંસાર માંથી વિરક્તતા સવેગ-એટલે મોક્ષાભિલાષ અને છેવટે ઉપશમ એટલે કષાયની શાંતિ એ છે તેનું ચિત્ત સામારિક વસ્તુમાં પદોવવાનું નથી તેને તેમાં રસ પડતો નથી આનો અર્થ એ નથી કે તે બ્યવહારથક થઈ જાય છે પરંતુ બ્યવહારમાં તસ્લીનતા તેને થતી નથી અહલાવ રહેતો નથી, મમતા રહેતી નથી જેવી રીતે એક કવિ દુનિયાદારીનું દરેક કાર્ય કરના છતાં પણ કાવ્યસૃષ્ટિમાં હમેશ રમતો માલમ પડે છે જેવી રીતે કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની તત્ત્વવિચારણામાં સતત નિમગ્ન રહે છે જેવી રીતે ગણિતજ્ઞ ગણિતના કોયડા ઉકેલવામાં મગ્ન રહે છે તેવી રીતે આ મનુષ્યની લગની-આ મનુષ્યનું ચિત્ત-સુરતા આત્મામાં લાગી રહે છે યોગચાઓમાં આ અધ્યાત્મજીવનના આવા દષ્ટાંતો આપવામાં આવે છે જેવી રીતે ગાય વનમાં ચારો ચરે છે છતાં તેનું ચિત્ત વાહરડામાં રહે છે જેવી રીતે એક નટ

ત્ય કરે છે પરંતુ તેનું ચિત્ત દેરડાપર પોતાની સ્થિતિ-સમતોલપણું (Balance) જાળવવામાં હોય છે જેવી રીતે પૃથ્વીઆરી પાણીના બેડાં માથે મૂકી જતી હોય અને હમે, બોલે, વાતચીત કરે, તાળી દે છતાં તેનું ચિત્ત પાણીની માંઝરમાં હોય છે તેવી રીતે આ પુરુષનું ચિત્ત આત્મ તરફ હમેશાં વળેલું હોય છે. આપને બહુ રહેલાઈથી સમજાવ એવો દાખલો આપુ તો કોઈ સ્થિતિ નવલકથા આપ વાંચતા હો, કોઈ Romance અથવા છૂપી પોલીસની વાતો વાંચવામાં તલ્લીન હો તે વખતે તમને થોડા સમય માટે કદાચ, બિચ, બૂખ, તરસ પણ જતી રહે છે અને કોઈ વ્યવસાયને અંગે કથા અધુરી મૂકી બેઠવું પડે તો પણ તે વ્યવસાયમાં ચિત્ત પરોવાતું નથી, પરંતુ એમ થયા કરેકે ક્યારે કથા વાંચવી ફરી શરૂ કરુ, કથા ભાગ વ્યવસાયમાં પણ તમારા મનમાં રમ્યા કરે છે કથાચિત્રો તમારા માનસમાંથી બૂસાનાં નથી કથાની વસ્તુ કોઈ જૂનની માફક તમારા મનમાં વારવાર ભમ્યા કરે છે તે જ પ્રમાણે અધ્યાત્મીપુરુષનું મન અમે તે વ્યવસાયમાં પણ આત્મામાં લાગી રહે છે દૂકમાં કહીએ તો જૂદા જૂદા કારણે જૂદા જૂદા પ્રકારની સ્થિતિમાં થાય છે તેને મળતી પણ કંઈકે રીતે બિન આવા પુરુષમાં સ્વસ્થમથુતા થાય છે

કોઈ પ્રેમીનો દાખલો હશે કાન્યકાબાઈમાં વસુંવેરી જૂની જૂની દશાઓમાં થઈ છેવટ તે મૂર્છા અને મૃત્યુ પામે છે જો તે તેનું ધ્યેય પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તે જ પ્રમાણે અધ્યાત્મી પુરુષ પણ જો પોતાનું ધ્યેય વિશેષરહિત નિશ્ચિતરૂપે પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તો તેને પણ તેનો હિમની ભાવ સંસારમાંથી એકદમ બહાર નિકળી જવા પ્રેરે છે આપણે જેને એક પ્રમાણે ઉન્માદ કીધે છીએ તેવો તેને ઉન્માદ થાય કે પરંતુ આ તો અધ્યાત્મીની મમ્ત ન્તા છે, એ મમ્તાદશામાં તે આવું, પીવું, સુખ દુઃખ, ડાન, ઉભાગે. કંઈ મમ-જતો નથી સહેર કે જંગમ વચ્ચે તેને બેઠું રહેતો નથી સ્વસ્થ કે

દુશ્મન વચ્ચે તેને અંતર રહેતું નથી. દુનિયામાં તે આત્મા અથવા તો દેહીયે તો પરમાત્મા સિવાય બીજું કંઈ જોતો જ નથી. આ સ્થિતિમાં તેનું વર્તન સંસારી મનુષ્યોને વિચિત્ર લાગે છે. પરંતુ આવા અધ્યાત્મી પુરુષોનો માર્ગ અનેરો જ હોય છે. લાગે પુરુષોમાં પરમાધ્યાત્મિક મર્ત એક વિરલ જ નિપજ છે. અને સંસારી મનુષ્યોનું એક મિથ્યાભિમાન છે કે તેવા પુરુષને પણ તેઓ પોતાને કાઢવે તોળવા મંત્રિ છે. એવું મર્ત તોલ નથી, એવું મર્ત માપ નથી. એવી કોઈ સક્તિ નથી કે જે વડે આધ્યાત્મિક પુરુષના અધ્યાત્મની કક્ષા (Degree) માપી શકાય.

અધ્યાત્મજીવનના ત્રણ વિભાગ કરીએ તો —

- (૧) ૪-૫ ગુણદાણી એટલે ગૃહસ્થોની પહેલી કક્ષા
- (૨) ૬-૭ ગુણદાણી એટલે ત્યાગી સાધુની બીજી કક્ષા અને
- (૩) ૮ થી માંડી છેવટના ગુણદાણા સુધીની એટલે ત્રેણીશક કેવળી તથા અયોગી કેવળીની ત્રીજી કક્ષા કરી શકાય.

અથવા મુખ્યત્વે ૧૩ માં ૧૪ માં ગુણદાણી એટલે સયોગી કે અયોગી કેવળીની ત્રીજી કક્ષા કરી શકાય.

સદાચાર પૂર્વક નિર્ણય રતી વ્યવહાર સાચવવો એ પહેલી દક્ષા છે. અધ્યાત્મના ઘેરા રમ નિરખવા-અપ્રમત્ત દક્ષા અનુભવની એ બીજી દક્ષા છે અને કેવળગાનીની ત્રીજી કક્ષા છે. કેવળગાન પહેલાં સાધક શા છે કેવળગાન એ સિદ્ધ યોગીની દક્ષા છે. વળી ૭ માં ગુણદાણા સુધી યુગ્મનયોગીનું અધ્યાત્મજીવન છે અને કેવળગાન થયા પછી યુગ્મ યોગીનું-જીવનમુક્તિનું અધ્યાત્મજીવન હોય છે. શ્રી હરિભક્તિ સુરિએ યોગચિન્દુ મંથમાં તેમજ શ્રીયશોદિગ્ધ્યજ્ઞે યોગ મેવદ્વાવિન્નિદ્વામા અધ્યાત્મમાર્ગને પાંચ ભૂમિકાઓમાં વિભાજી દેલું છે તેના નામ (૧) અધ્યાત્મ (૨) ભાવના (૩) ધ્યાન (૪) સમના અને (૫) વૃત્તિમેક્ષણ-એમ આપ્યા છે. યોગદર્શનવા

પતજલિ-આ પહેલી ચાર ભૂમિકાને મંપ્રગાત સમાધિ કહે છે અને
ઉવટની ભૂમિકાને અસંપ્રગાત સમાધિ કહે છે

વળી યોગદષ્ટિ સમુચ્ચયમા શ્રીહરિભદ્રચરિત્રે આધ્યાત્મિક વિકા-
સના પ્રારંભ પૂર્વેની સ્થિતિને આધદષ્ટિ કહે છે અને તેમણે
આધ્યાત્મિક વિકાસ મિત્રા, તારા, જના, દીપ્તિ, સિંગ, કાતા, પ્રભા
અને ધરા એ આઠ દષ્ટિમાં વિભક્ત કરી દેખાડ્યો છે આ આઠ
દષ્ટિઓ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ-ઉચ્ચતરને ઉચ્ચતમ સ્થિતિ દેખાડે છે વળી
એક એક દષ્ટિમાં ઘાતજલ યોગદર્શનમા વર્ણવેલા યમ-નિયમ-
આસન-પ્રાણાયામ-ધારણા-ધ્યાન-સમાધિ એમ એક એક યોગના
અંગનો સબધ મુખ્યપણે દેખાડ્યો છે પહેલી ચાર દષ્ટિઓ અધ્યા-
ત્મની પ્રારંભિક અવસ્થારૂપ હોઈ એમાં મોહ-અવિદ્યાનો અત્પાશ રહે
છે અને તેને અવેદ-સવેદ પદ કહે છે અને ત્યાર પછીની ચાર
દષ્ટિઓમાં અવિદ્યાનો અશ મ્હેતો ન હોવાથી તેને વેદ-સવેદ પદથી
વર્ણવે છે વળી ખાજણની ચાર દષ્ટિઓના આધ્યાત્મિક વિકાસને
ધ્યાન યોગ, શાંતિયોગ અને સામર્થ્ય યોગ-એવી ત્રણ યોગભૂમિકામાં
તેઓથી વિભક્ત કરે છે જે યાનવાન છે છતાં પ્રમાદને વશ થઈ
શુદ્ધ ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી એવા મનુષ્યનો શુદ્ધ ક્રિયા
કરવાનો ઉત્કટ અભિલાષ તે ધ્યાનયોગ, ઉત્કૃષ્ટ મહા અને બોધવાળા
તથા અપ્રમાદી એવા ત્યાગીનું વશાશક્તિ આગમમાનુસાર શુદ્ધ ધર્મ
ક્રિયામા આચરણુ તે શાંતિયોગ અને સાધ્યમાર્ગના સાધનોને શાંતોથી
સદ્મરીતે જાણી ઉત્કૃષ્ટ સામર્થ્યનો વિકાસ થતા શાંતોથી ન પ્રાપ્ત
કરી શકાય એવા અનુભવ માર્ગ ઉપર પહોંચવું તે સામર્થ્ય યોગ
આ સામર્થ્ય યોગ “પ્રાતિભજ્ઞાન”નો વિષય છે પ્રાતિભજ્ઞાન કેવળ-
યાનરૂપ સૂર્યના પૂર્વભાવી અરુણોત્પ સમાન છે અન્યદેશનીઓ તેને
રતભરા, તારક વગેરે નામેથી જાણખે છે (જુઓ યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય
અને શ્રી યશો વિં કૃત ૧૯ મી જાણીનો ૮ મો પ્તોક) તે જ

ત્રયમા તેઓશ્રીએ ચાર પ્રકારના યોગીઓનું વર્ણન કરી યોગશાસ્ત્રના અધિકારી કેણુ થઈ શકે તે પણ જતાવ્યું છે એ આઠ દષ્ટિના વિષય પર ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીએ ૨૧ થી ૨૪ એ ચાર હાનિસિક્કા લખી છે અને ગૂઝરાતીમા આઠ દષ્ટિની સંજ્ઞા ૨૨ી છે મીઠરિ ભદ્રસુરિએ યોગધર્મશિક્ષા માં અધ્યાત્મની પચ્ચિકતદ્દશાનું વર્ણન કર્યું છે યોગના અધિકારી ત્યાગી જ માન્યા છે ત્યાગી ગૃહસ્થ તેમજ સાધુની આયશ્યક ક્રિયાને યોગરૂપ જતાવી તે દ્વારા આધ્યાત્મિક વિકાસની ક્રમિક વૃદ્ધિ વર્ણવી છે તેમણે વળી રથાન, દુષ્ટ, અર્થ, સાલ જન અને નિરાલ જન એમ યોગની પાંચ ભૂમિકા જતાવી પહેલી બે ભૂમિકાને કર્મયોગ અને પાછલી ત્રણને જ્ઞાનયોગ તરીકે વર્ણવી છે વળી દરેક ભૂમિકામા ઇચ્છા, પ્રયત્ન, રથેષ્ઠ અને સિદ્ધિદ્વારા આધ્યાત્મિક વિકાસની તરતમના દેખાડી છે, અને છેવટ એ પ્રકારે આધ્યાત્મિક માર્ગના-અધ્યાત્મ સોપાનના ૮૦ પગથિયાં વર્ણવ્યા છે જેથી પ્રત્યેક યોગાભ્યાસી યોગની મેગે વિચારી શકે કે તે કયા પગથિયા પર છે

શ્રીમદ્ દરિભદ્રસુરિ પછી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે યોગશાસ્ત્રની રચના કરી અને તેમાં અર્ષ્ટાંગ યોગના વ્રમ-નિયમ વગેરે અંગોને રથાને તેમજો તેમના ત્રયમાં જોઈ આવ્યારનું વર્ણન કર્યું ને પછી સમાધિ પર્વતના અંગોનું વિવરણ તેમણે કર્યું છે જ્ઞાનના-ધર્મજ્ઞાન, શુદ્ધ જ્ઞાન વગેરે પ્રાચીન જોદો હિપસત પિઠસ્થ, પદસ્થ રૂપસ્થ અને રૂપાતીત એવા ચાર પ્રકાર પાઠી ચારેનું વર્ણન કર્યું છે, જે શુભચંદ્રાચાર્યકૃત જ્ઞાનાર્થવર્માના વર્ણનને મળતું છે વળી હૃદયોગ, રાજયોગ, મત્રયોગ અને લય યોગ-એવા યોગના ચાર પ્રકાર જતાવી લયયોગ તથા રાજયોગ પર તેમણે બાર મૂલ્યો છે તથા તેમણે સ્વાનુભવથી મળતા (૧) વિસિષ્ટ (૨) ચાતાષાત (૩) ત્રિલષ્ટ અને (૪) સુલીન-એવા ચાર પ્રકારનું વર્ણન કરી યોગની સક્રિયતા પરિચય આપ્યો છે આની

સાથે યોગસૂત્રના સાધ્યકારે વર્ણવેલી ચિત્તની પાંચ ભૂમિકાઓ (૧) ક્ષિપ્ત (૨) મૂઢ (૩) વિક્ષિપ્ત (૪) એકાગ્ર અને (૫) નિરુદ્ધ સરખાવવા જેવી છે, હવે અધ્યાત્મ કદપદ્મ, અધ્યાત્મસાર વગેરેના વિષયનું વર્ણન કરી આપનો સમય નહિ લઉં એક જ વાત કહી દઉં કે અધ્યાત્મ-સારના યોગાધિકાર તથા ધ્યાનાધિકારમાં મુખ્યતઃ ભગવદ્ગીતા તથા પાતંજલ સૂત્રનો ઉપયોગ કરી જૈન પ્રક્રિયા સાથે સમન્વય કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે એ કાળ જૂની વાતો નવા નવા રૂપમાં અથ કર્તાઓએ પોતાના અનુમત ઉમેરી વર્ણવી છે ખરું કહીએ તો અધ્યાત્મશાસ્ત્ર એ ઉપદેશનો સાગ્રે જ વિષય હોઈ શકે એ અનુભવથી જ મેળવી શકાય છે આધ્યાત્મિક જીવનમાં બીજી કક્ષાએ પહોંચેલા મહાત્માઓ અધિકારીને દિશાસૂચન જ કરી શકે જે જે એ માત્રે વાણે છે તે તે જ સાનદ અવનવા અનુભવો અનુભવે એમાં જોઈએ નિકટતા, એકતાપ્રવૃત્તિ, ઉદ્ધમ, ખત, સદિષ્ટતા એકાગ્રતા, સાધ્યની સતત ભાવના 'સ્વાનુભવ એ સ્વય પ્રકાશ પ્રાપ્ત છે અને જેમ જેમ મનુષ્ય તેને આધારે આગળ વધે છે તેમ તેમ તે માર્ગને આગળ અને આગળ પ્રકાશે છે અને જો એકાગ્રતાથી સતત પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો તે મનુષ્યને લક્ષવેધી બનાવે છે તેના સાધ્યની સિદ્ધિ કરાવે ॥ હવે હું એક બીજા પ્રશ્ન પર આવીશ અને તે એ કે—

આધ્યાત્મિક માણસની પ્રવૃત્તિ કેવી હોય ?

હું પૂછીશ કે પ્રવૃત્તિ એટલે શું ? પ્રવૃત્તિનો અર્થ હોઈ પણ દિશા તરફ જતું એ જ હોય તો આધ્યાત્મિક માણસનું લક્ષ આત્મા હોઈ તે તેના તરફ જ દમેશ જાય છે બાકી સાંસારિક વસ્તુઓ તરફની અભિરુચિ જે મનુષ્યને હોય અને તે મેળવવાને પ્રયત્ન કરે તેને જ પ્રવૃત્તિ કહેતા હો અથવા વિષયસુખની પ્રાપ્તિ એને પ્રવૃત્તિ કહેતા હો તો મેં પ્રથમ વર્ણવેલી ત્રણ કક્ષામાંથી બીજી અને ત્રીજી કક્ષાના આધ્યાત્મિક પુરુષની તેવી સાંસારિક પ્રવૃત્તિ હોઈ શકે જ નહિ. છતાં

અનિવાર્યપે તેને પ્રવૃત્તિ કરવી પડે તો નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કેવી હોય
એનો ઉત્તરેજ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમા (અધ્યયન ૨૪ માં) અદ્ય પ્રવચન
માનાનું વિવરણ કરવામાં આપ્યું છે તે આ છે વળી યશોવિજયજી
મદારાજે સમાધિષ્ઠતાના અનુવાદમાં કયું છે કે —

અભિનિવેશ પુદ્ગલ વિષય જ્ઞાનીરૂં વહેં હોત ।
ગુણકોભી મદ મિટ ગયો, મગટ સહજ ડહોત ॥
ધર્મ ક્ષમાદિકભી મિટૈ મગટત ધર્મ સંન્યાસ ।
તૌ કલ્પિત મન માવમેં કર્યું નહિ હોત ઉદાસ ॥

અર્થાત્—આત્મજ્ઞાનીને પ્રદુષ્ક વિષયક અભિનિવેશ-આશ્રય
કેવી રીતે હોય ? તેને તો ગુણોનું અભિમાન પણ જન્ય રહે છે તેને
આત્માનો સ્વભાવિક પ્રકાશ થયો છે તેને દુઃખદાન છું, દુઃખ જાની
હું એ પ્રકારનું સંવેદન જ થતું નથી, કારણ કે બાહ્ય વિદ્યાવડે વિજ્ઞાન
અથવા જ્ઞાનવડે જાની થયાનું સંવેદન ત્યારે જ સંભવે કે ને તેને
ચેતાના આત્મા સાથે ગુણગુણીય બેનું જ્ઞાન થાય.

ક્ષમા વગેરે ગુણો પણ તે જ કારણે સંભવના ન હોવાથી તેને
તે તે પ્રકારના ગુણોનો સંન્યાસ-ત્યાગ હોય છે આ પ્રકારનો જાની
સંસારરૂપ બાહ્યભાવમા ઉત્પન્ન હોય તેમા નિરાશ્રયી ? તેને તો ક્ષામિક
ભાવે આત્મધર્મ પ્રકટ થાય છે ઔદયિક ભાવે જે જે ક્રિયાઓ
ઉત્પન્ન થાય તે તે જાની બાહ્યવૃત્તિથી કરે છે પણ અંતરથી તે
ન્યારો વર્તે છે એમ દરેક કાર્ય પ્રસન્નમાં પણ અંતરના ઉપયોગની
ધારા જૂઠી જ હોય ॥ તેને શુદ્ધ આત્મા ભાવ દ્વામય હોય છે
તેથી બાહ્યભાવમાં સંસારની કોઈ પણ વસ્તુમાં તેને રાગ દેવ પરિણમતો
નથી સવ બાહ્યવસ્તુમાં તે ઉત્તીર્ણતા ધારણ કરે છે એવી સદૃશ
સ્વભાવે તેની પ્રવૃત્તિ હોય છે

હવે રજો પહેલી કક્ષાના આધ્યાત્મિક પુરુષોનો પ્રશ્ન કોઈ એક મનુષ્યે મદાશ્રમે કોઈ અમૂલ્ય ગ્ન મેળવ્યું હોય તો તે સાચવી રાખવા તે દમેશ કેવો પ્રયત્ન કરે ? પહેલી કક્ષાના પુરુષની પ્રવૃત્તિ તેની જ હોય છે તે મેળવેલી આધ્યાત્મિક જ્યોતિને જરી પણ કાંપી યવા દેતો નથી અને છતાં તેને દમેશ વિશેષ સતેજ કરવાના પ્રયત્નો એવે જ બલ શક્તિ બાધા મુકી દઈ એ તો તેવા આધ્યાત્મિક પુરુષની પ્રવૃત્તિઓ એવી હોય છે કે તેના અધ્યાત્મજીવનને વિધાતક ન નિવડે તે એવા મદાર બના અને મદાપરિમદના કાર્યોમાં પોતાને ગુચવા દેતો નથી કે જોયો સમયભર પણ આત્મસ્મરણ શક્ય ન થાય અમર સસારમાં રહી તે સ્વકુટુમ્બ અને સ્વજનના પરિપાલનાર્યે કોઈ પણ વૃત્તિ અથવા ધર્મ કરે જો તો દમેશ તે એટલી સભાળ રાખે છે કે એ વૃત્તિ એવી ન હોય કે જોયો તેનું આત્મજીવન કાંપુ પડે આ કિશો સૂચન પરથી આપ પોતે પોતાની મેળે નિર્ણય કરી શકશો કે એક આધ્યાત્મિક વ્યાપારી પોતાનો વ્યાપાર કેવી રીતે કરે—એક આધ્યાત્મિક ડોક્ટર અથવા વકીલ પોતાનો ધર્મ કેવી રીતે કરે એક આધ્યાત્મિક રાજા અથવા મંત્રી પ્રજા પરિપાલન કેવી રીતે કરે તેમનામાં સ્વાર્થ એવો પ્રયત્ન નથી થતો કે જેને લઈને તે બીજાના સ્વાર્થનો ધાત કરે તેમની વૃત્તિ એવી નથી થતી કે જે અન્યને પીડાકારી હોય તેમનામાં કારુણ્યભાવ હોય છે ઔદાર્ય હોય છે સમદર્શિતા હોય છે તથા ન્યાયનિષ્ઠતા જાણે અજાણે પણ કોઈને દુઃખ અથવા પરિતાપ થવામાં પોતે નિમત્તભૂત થતો હોય તો તેનું હૃદય તેને ડબ્બે છે તેને પોતાને પરિતાપ થાય જ જાણીને તો તેવું અકાર્ય તે દહી કરતો જ નથી તે પોતે દમેશ સદન કરી લેવાને તૈયાર હોય છે અને બીજાને સદન કરવું પડે તેમાં રાજી હોતો નથી તેની ભાવના દમેશ સર્વે સુખી રહે—“ સર્વેઽપિ સુખિન મયત્તુ લોકા ” એ જ હોય છે કદાચ સ યોગને વડા બાપુ જીવન જો તે જીવી શકતો નથી તો જો તેનો અધ્યાત્મરમ પાકો જ હોય છે તો તે ધર-નાર, મામ, ચહેર

અને છેવટે મંસાર પણ હોડી કે છે તેને પરણ પૌરુષલિક વસ્ત્રમાં
રાખી અન્યને દુખ અથવા પરિતાપના કારણભૂત યર્ષ મદાજાઓ
મેળવેલું અધ્યાત્મજીવન ચોનાના દાયમાંથી તે સરી જવા દેતો નથી.
અતઃપ્રત આ પ્રથમાવસ્થાના દરેક અધ્યાત્મી પુરુષ આવા જ હોય છે.
અથવા તેમનું માનસ અનાદિકાળના પૂર્વ સંસ્કારના બળે-વાસનાના
બળે થતી સદજ પ્રેરણાઓ અને દુરન્દમા લાલેષાં આત્મજીવનની
પ્રેરણાઓ વચ્ચે ઘુમુલ યુદ્ધ અનુભવનું નથી-એમ નથી કેટલાક વિરલ
પુરુષો તેમાં વિજય મેળવી ઉપર વર્ણવ્યું છે તેમ આગળ વધે છે.
અને કેટલાક પરાસ્ત યર્ષ પામર જીવન આદરે છે, પરણ એ સનાતન
સત્ય છે કે જેને એક વખત પણ આત્માની જ્યોતિની ઝાંખી કર્ષ
છે તે ભવિષ્યમાં અનુકૂળ સંયોગ મળતા અવસ્ય અધ્યાત્મ માર્ગે
જ પ્રવર્તે છે તે ક્યારે પ્રવર્તશે તે ન કહી શકાય. શ્રીમદ્ ભગવદ્
ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે “યોગિના શ્રીમતાં મેદે યોગપ્રદોઽ
મિજાવતે” જૈનશાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે જેને મંસાર ચરમપુદ્
મલ પરાવર્તન પરિભાષ્ય જેટલા જ ખાફી રહ્યો હોય તે જ સમ્ય
વત્ત્વને સ્પર્શે. ■ અર્થાત્ આત્માની જ્યોતિ જોઈ શકે છે આ
ઉપરથી આધ્યાત્મિક પુરુષોએ માર્ગેત જનવાનું નથી કે ભવિષ્યમાં
કોઈ એક સમય તેઓ અધ્યાત્મ માર્ગે પુનઃ મદ્ધ્ય કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત
કરશે જ મણી વેળા મનુષ્યને અધ્યાત્મજીવન સ્પર્શાનો ભ્રમ થાય
છે પણા માની લે છે કે તેમણે સમ્યવત્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

સમ્યવત્ત્વ એવી કોઈ મામૂલી ચીજ નથી કે જમે તે મનુષ્ય
તે મેળવી લે સમ્યવત્ત્વ છે કે નહિ એનો નિશ્ચય દિવ્યદાનથી જ
યર્ષ શકે છે અધ્યાત્મસારમાં (પ્રબલ ૧ લો સ્તોક ૪૨) કહ્યું છે કે
‘માયમેદસ્તુ કુલેશ્વરો નોપયુન્યતે -અર્થાત્ મયિભેદ થયો છે કે
નહિ તે જાણતું મુસ્કેવ હોવાથી તે બ્વદ્ધારમાં અનુપયોગી છે માટે
જે અધ્યાત્મીની દરજ્જા છે કે માર્ગેલપણામાં પોતાનું ખ્યેય ચૂકી ન

અર્થ. તેમજ કદાચ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું ન હોય અને તે પુરુષ માર્ગાનુસારીજ હોય તો પણ જો તે ઉપશમ, નિર્દોષતા, ધર્મપ્રિયતા વગેરે શુભોદી યુક્તા હોય અને અશુદ્ધ ક્રિયા કરતો હોય તોય તે અશુદ્ધક્રિયા વૈરાગ્ય તથા અભ્યાસના બળે શુદ્ધક્રિયાના કારણરૂપ બનતી હોવાથી તેની અને દરેક અધ્યાત્મીની દ્રવ્ય છે કે તેણે શુદ્ધતા અને શુદ્ધ ક્રિયા રૂપ અધ્યાત્મમાં સાવધાનપણે સતત પ્રવૃત્તિ રાખવી જોઈ કામાદિ કપાયોને આત્મા પર આક્રમણ કરવાનો અવકાશ ન મળે કહ્યું છે કે —

યાવજ્જીવ સદા કાલ નયેદધ્યાત્મચિન્તયા ।
ફિચ્છિન્નાવસરં દદ્યાત્ કામાદીનાં મનાગપિ ॥

શ્રી ભગવદ્ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે —

આરુરુર્મુનિયોગ, શ્રયેદ્ વાદ્યક્રિયામપિ ।
યોગારુદ્ધ શમાદેવ શુદ્ધચત્યન્તર્ગતક્રિયઃ ॥

અર્થાત્—યોગપ્રાપ્તિની ઇચ્છાવાળો અથવા અધ્યાત્મનો પ્રારબ્ધ કરનાર બાહ્ય ક્રિયાનો પણ આશ્રય લે, પરંતુ યોગારુ તો સમ-ઉપ-શમના બળે જ અંતર્મુખ રહિવાળો થઈ શુદ્ધ થાય છે

હવે અધ્યાત્મજીવનના બાવનાઓ કેવી રીતે ઉપયોગી છે તેનું સંક્ષેપમાં વિવરણ કરીશુ બાવના ઉપર જોઈ ગયા તેમ અધ્યાત્મ પત્નીની ભૂમિકા તથા ધ્યાન તથા સમતા પૂર્વેની ભૂમિકા છે બાવના એટલે ધ્યેયની રટના-ધ્યેયના વિચારની શ્રેણિ-ધ્યેયમાં સ્થિતતા, ત્યારે એક મનુષ્યને કેઈ પ્રકારનો નાનું લાગે છે ત્યારે માપણે તેને, તેને માટે બાવના જાવતો-રટના કરતો કહી શકીએ કેઈ મનુષ્યને ધનપ્રાપ્તિની ઉત્કટ ઇચ્છા સતત રહે છે ત્યારે મનુષ્ય તાના ધ્યેયનો દરેક રથે સાક્ષાત્કાર કરે છે આ ધ્યાનસિદ્ધિ છે

જાકા પોતાના ઇષ્ટ દેવતાનાં દર્શન દરેક રથએ કરે છે દરેક મનુ
ષ્યમાં, દરેક પ્રાણીમાં તેને પોતાના ઇષ્ટ દેવતાનાં જ દર્શન થાય છે
ખરેખર આવી આવી જ્ઞાનાઓથી મનુષ્યની દશા સામાન્ય મનુષ્યને
શુદ્ધિમય રહેતી નથી સામાન્ય મનુષ્યો આવા જાવના ભાવિત
ધ્યાની આત્માને ઘેરો કહે છે પરંતુ એવી ધૂનવાળા મનુષ્યનું
જીવન તો એ ધૂન પર જ અવલભે છે એ દિવાના મનુષ્યને પોતાની
દિવાનીમાં જ આનંદ મળે છે આ જાવનાઓ ધ્યેયની પ્રાપ્તિ તેમજ
રક્ષા માટે અતિ ઉપયોગી છે ધ્યાનધારાની પણ જ્ઞાનાથી જ રક્ષા
થાય છે કહ્યું છે કે —

આત્માનં ભાવયન્નાભિઃ ભાવનાભિર્મહામતિઃ ।

શુદ્ધિતાનપિ સઘત્તે વિશુદ્ધધ્યાનસન્તતિમ્ ॥

આવી જાવનાઓથી આત્માને જાવતા તૂટેલી ધ્યાનધારાને પણ
મનુષ્ય સાધી શકે છે આત્મધ્યાનની જાવનાથી રક્ષા થાય છે

આત્મધ્યાનની શુદ્ધિ માટે અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ તથા શીલરિશ્
દસુરિકૃત ઘોઢશવ પ્રકરણમાં મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણ્ય અને મામ્બરય-
એ ચાર જાવના દેખાડી છે એના અર્થ આ શ્લોક પરથી
સમજાશે.

પરહિતચિન્તા મૈત્રી,

પરદુ સ્વચિનાશિની કરુણા ।

પરસુસ્વદુષ્ટિર્મુદિના,

પરદોષોપેક્ષણમુપેક્ષા ॥

તેમજ—

સત્ત્વેષુ મૈત્રી ગુણિષુ પ્રમોદં,
 વિલપ્તેષુ જીવેષુ કૃપાપરત્વમ્ ।
 માધ્યસ્યભાવ વિપરીતવૃત્તૌ,
 સદા મમાત્મા વિદધાતુ દેવ ॥
 અમિતગતિકૃતદ્વાનિશિકા.

વળા મનોનિગ્રહ માટે, નિવેદન તથા સંવેગ માટે તેમજ આત્મ-
 જ્ઞાનની શુદ્ધિ માટે અર્થાત્ શુદ્ધાત્માના સંવેદન માટે ઉપયોગી બાર
 ભાવનાઓ જૈનશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે તેનો નામોસ્તેષા માત્ર અત્રે
 ૩૨ ૪

- | | | |
|----------------|-----------------|--------------------|
| (૧) અનિત્ય | (૨) અશરણ. | (૩) એકત્વ |
| (૪) અન્યત્વ. | (૫) અશુચિત્વ | (૬) સંસાર |
| (૭) આશ્રવ | (૮) સંયમ. | (૯) નિર્મરા. |
| (૧૦) લોકસ્વરૂપ | (૧૧) સદ્સ્વરૂપ. | (૧૨) દુર્લભધોધિત્વ |
- (બોધિદુર્લભ ભાવના)

આનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ ત્રી ઉમાસ્વામિજી દ્વારા પ્રજ્ઞમરતિપ્રકરણમાં
 છે (પનોક ૧૫૧ થી ૧૬૨)

અધ્યાત્મભાવ અથવા આધ્યાત્મિકતાની શ્રેણીમાં બહિર્ભાવ કેવલ
 દોષ તે વિચારવાથી પણ થઈ શકે બવાલિનન્દી અને તેની ક્રિયા
 અત્ર વર્ણવીશું

આહારોપાધિપૂજદ્વિગૌરમતિરન્ધત ।
 ભવાભિનન્દી યાં કુર્યાત્ ક્રિયાં સાઽધ્યાત્મવૈરિણી ॥

અર્થાત—આહાર, ઉપાધિ પૂર્ણ, ઋદ્ધિ અને મૌરવતાના પ્રતિનિધી (પામવાના નિશ્ચયથી) ભવાભિનન્દી પ્રાણી જે ક્રિયા કરે છે તે ક્રિયા અધ્યાત્મની વૈરિણી-ચતુરૂપ છે

શુદ્ધો હોમરતિર્દીનો મત્સરી મયવાન્ સ્થઠ' ।

અજ્ઞો ભવાભિનન્દી સ્વાત્ નિષ્ફલારમ્ભસદ્વતઃ ॥

અર્થાત—શુદ્ધ (પુરુષ) લોકને વિષે પ્રીતિવાળો, ધન, મત્સરવાન, ભયવાન, શક (ભાષાવી) અજ્ઞાની અને નિષ્ફળ આરભમાં પ્રવૃત્ત થયેલો એવો પ્રાણી ભવાભિનન્દી બન્યો.

તરુણ પુરુષ અને તરુણ સ્ત્રીના હારણ કેલિ આદિના આનંદનો અનુભવ જેમ બાળકને હોતો નથી તેવી જ રીતે બહારની કુનિયામાં રમ્યા પડ્યા રહેનારને અધ્યાત્મગાનના સુખનો અનુભવ થતો નથી

બહિરાત્માઓને સુખ, કૌતુક, ચમત્કાર અવનવા દેખાવો— નાટક, સિનેમા ઇત્યાદિમાં થાય છે તેમને એક નાટક જેવા પછી બીજું અને બીજું જેવા પછી ત્રીજું જેવાનું મન થાય છે સિનેમાની અવનવી ફિલ્મો જેવાની તેમને સતત ઉત્કંઠા રહે છે આ બધું સામાન્ય દૃષ્ટિએ વિવરણ સમજવું આતો ભાવાર્થ એ નથી કે નાટક કે સિનેમા જોનાર આત્મગાની હોઈ શકે જ નહિ કે ધર્મ શકે જ નહિ નાટક સિનેમા તો હાહરણ છે

વગરસંજે જનની સતત ચિંતા ભોજનના આમ ત્રણે માટે સતત ઉત્કંઠા, પ્રેરણા વગેરે જેને જેને થાય છે તે તેટલા કાગસુધી તો આત્મગાની નથી થયા એ ચોક્કસ વાત છે હાં એ અવશ્ય છે કે મનુષ્ય જીવનમાં તેના માનસમાં પણ દેવી ભાવ હોય ॥

આત્મગાન અને બહિર્ભાવ વચ્ચે સતત જે ચનાણુ (Tug of War) જેવામાં આવે છે એવા મનુષ્યો માટે કહી નહિ શકાય કે એ

કઈ તરફ ઝુકશે પણ એવી એ ચતાણ પણ ભાગ્યલાળી પુરુષોના જીવનમાં જોવામાં આવે છે એ દેખાડે છે કે એમની—જો એક નવા શબ્દના પ્રયોગ કરવાની છૂટ લઈ શકે તો—‘આત્મચંદા’ જાગી છે દરેક અગ્ની પ્રાણીઓ આહાર, નિદ્રા, લાસ, મૈથુન (અથવા જૈનો પ્રમાણે નિદ્રાને સ્થાને પરિગ્રહ) એવી ચાર સંજ્ઞા અવશ્ય હોય છે કહ્યું છે કે—

આહારનિદ્રાભયમૈથુન ચ સામાન્યમેતત્ પશુભિર્નૈરાણાં ।

વર્મો हि तेषामधिको विशेषो घर्मेण हीनाः पशुभि समानाः॥

આ કવિએ મનુષ્યને જ કર્પાકર્ષનો વિવેક કરનાર કહી એની વિશેષતા બતાવી છે તે મનુષ્યમાં પણ આત્મજ્ઞાનીની વિશેષતા આત્માના જ્ઞાનથી કહું છું જેને સાચી રીતે આત્માનું જ્ઞાન થયું છે તેને ધીમે આત્માનું જ્ઞાન થવા માડે છે અને છેવટે આત્મામાં તક્ષીનતા પ્રાપ્ત થાય છે

અદિરાત્મા, અતરાત્મા અને પરમાત્મા

મનુષ્યમાં આત્મજ્ઞાનીની અપેક્ષાએ ત્રણ વિભાગ થઈ શકે અદિરાત્મા, અતરાત્મા અને પરમાત્મા વળી એક જ આત્મામાં અવરથા વિશેષે પણ ત્રણે પ્રકાર સભવે છે એક મનુષ્ય જાણે જાત્યત વિવાસમાં નિમગ્ન હોય—એક મનુષ્ય ચક્રવર્તીનાં સુખ જોવાનો હોય. સાધારણમાં સાધારણ કારણ નિમિત્ત મળતા તેની દૃષ્ટિ અંતર્મુખ થાય ભરત ચક્રવર્તીને દર્પણમાં જોતા મુદ્રિકાલીન અંગુલિ નિગ્તેજ લાગી એ જોતાં તેમણે કને સર્વ આશ્ચર્યો ઉતાર્યા શરીરપગથી મોઢાં છૂટ્યો દૃષ્ટિ અંતર્મુખ થઈ અંતર્મુહૂર્તમાં આત્મધ્યાનમાં લીન થતાં સર્વ આવરણોને છેદી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું સાધારણમાં સાધારણ નિમિત્ત, મનુષ્યને કેમ અંતર્મુખ કરે છે તેના અનેક દાખલા છે મરુદેવા માના હયાની અગાડી પરથી થીસપભરેલ ભગવાનના સમવસગ્રથુની અદિ

સાંભળી અત્યંત આનંદિન થયાં. પુત્રના પ્રેમથી જ્ઞાનસાગુની ધારા વહેતી આંખના પડગ દળી ગયાં વળી ત્રિશૂળ થયો કે જેને માટે સતત શોક કરતી હતી તે તો અંતર સુખમાં છે એ જોના ઉત્તમ ભાવના ભાવતા કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મેળ્યો ગયાં. અતગદ્ગદશાગમી આમ આપ સમક્ષમાં અતકૃત્ત કેવળી થઈ સિદ્ધ થનારા જનેશ્વર દર્શનો છે સાચી ભાવના થઈ અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી—વાયુઘી ભાવના યત્ર સિદ્ધિર્ભવતી તાનુઘી’ એટલે—સાચી ભાવના થતાં ધ્યાન થાય છે તેમાંથી સમતા અને તેમાંથી જ્ઞાનમહેષ થતાં કેવલ તથા મોખ થાય છે

પરંતુ આજકાલ ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્ય, ઉત્કૃષ્ટ ભાવના યોગમજાના રંગ જેવો અધ્યાત્મનો રંગ નહીં થોડાને જ લાગે છે અને અધ્યાત્મ નિદાય છે ‘કલ્પે અદ્યતિમનો ભાગિત કાશ્વગુને યાજ્ઞવા ઘર્ષા’ દ્વારેશ્વર ગાળેશ્વર ગમે તે બોલી જાનદ મેળવે છે તેમ જ આજ કાલ શુદ્ધ વેદાન્તીઓની જેમ શુદ્ધ અધ્યાત્મજાતીઓ તેમના ઉપદેશ અને ચારિત્ર વચ્ચેના વિરોધને કઈને નિદાય છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનના ઉમેશ્વરો કહેશે કે એ તો કીક, પરંતુ આત્મા-ચેતન તો નજરે પડતું નથી તો અમારે કેવું વર્તન રાખવું ફરી રીતે અદ્યત અધ્યાત્મને શોધવો, તેનો જવાબ છે કે —

અચેતનમિદ દૃશ્યમદૃશ્ય ચેતન તત ।

વચ રુપ્યામિ વચ તુપ્યામિ મધ્યસ્થોઽહ મવામ્યત ॥

દેરો સો ચેતન નહિ, ચેતન નહિ દેશ્વાય,

રોપ તોપ કિનમ્નુ કર, આપહી આપ મુજાય ।

ઉવટમાં એટલું જ જજાતીય કે દરેક કાના અધ્યાત્મીઓને “સમતા” અત્યંત ઉપયોગી છે સમતાનો આશ્રય લઈ રહેલો સરિના પાંચમે સિધ્ધો ધાણીમાં પીનાતાં પશુ સિદ્ધિ પામ્યા

નમિરાજ્યે પશુ અસલ પોતાની મિથિલાનગરી/બજારી જેતાં,
 પોતાનું કંઈ બજારું નથી એવી સમતા દેહની પરીક્ષામાં દર્શાવી
 મેતાર્યશુનિ અને ગજવડેમાર શુનિએ પ્રાણાત કષ્ટમાં પણ સમતા
 વડે જ સિદ્ધિ મેળવી દદ પ્રદારિએ ઉપરગોમાં પણ સમતા રાખી
 શ્રુતિ મેળવી અન્નિકા પુરે ગમા નહીંમા યજ્ઞથી વિધાતા પણ
 સમતા રાખી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી

માનિ ક્રિયાયાન્ વિરતસ્તપસ્યી ધ્યાની ચ મૌની સ્થિરદર્શનશ્ચ ।

સાધુર્ગુણં તં હમતૈ ન જાતુ માન્નોનિ ય સામ્ય-

સમાધિનિષ્ઠઃ ॥

—અધ્યાન્યોપનિષદ્ ૮-૧૪

અન્યલિંગાદિમિદ્ધાનામાધારઃ સમતૈર હિ ।

રત્નવપકમ્પ્રાપ્તૈર્ષયા સ્યાદ્ધારજૈનતા ॥

—અધ્યાન્યસાર ૩-૫૦

અમરહાનીનામા પણ કશું છે ? —

યોગમ્યઃ કુરુ કર્યાણિ સદ્રં ત્યસ્ત્વા ધનમ્મય । ।

સિદ્ધપસિદ્ધયોઃ મમો મૃન્યા સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥૨-૪૮॥

મેંવરો ય મામેંવરો ય,

શુદ્ધો અ અદરા અન્નો વા ।

મમમાવમાવિગ્ન્યા,

હરં મુક્ત ન સંદેહો ॥

—સરોરસચરિ ૨

મોહનલાલ લગવાનદાસ અવેશી,

જી. એ. (બી.એ.) એલ. એલ. બી.

મોહનિદર

ધર્મનો ભ્રમ

આજનો આપણો વિષય એવો છે કે એના ઉપર બોલતા પહેલાં ફેટલોકે ખુલાસો આવેલ છે ‘ ધર્મનો ભ્રમ ’ એટલે ધર્મ-એ ભ્રમણા છે એવું કહેવાનો આશય નથી, પરંતુ સત્ય ધર્મને બદલે અમુક ક્રિયા, પદ્ય આચાર, પુસ્તક કે ચિહ્નને ધર્મ માની લેવાની જે ભ્રમણા જનતામાં પ્રચલિત છે તે ભ્રમ એટલે ખોટો ખ્યાલ, એટલે એક વસ્તુને જે સ્વરૂપે ઓળખવી જોઈએ તેને બદલે ખોટા જ ખ્યાલ ધરાવવા એ ભ્રમ માને શાન્તિ. આજના વિષયનો હેતુ સમજાવવા અને એક દૃષ્ટાંત વાઢ આવે છે —

વિશ્વકર્માને બે પુત્રીઓ હતી એકનું નામ માયા અને બીજીનું નામ મુક્તિ. જન્મે જન્મેના સ્વભાવ અને માર્ગ એક બીજાથી તદ્દન વિરોધી માયા અને મુક્તિને એક બીજા સાથે અને જ નહિ બાંધી કઢાળી વિશ્વકર્માએ પોતાનું રાજ્ય જન્મે જન્મેને જોઈએ આપ્યું માયાને આપ્યું સંસારનું રાજ્ય અને મુક્તિને આપ્યું મેક્ષનગરીનું રાજ્ય પછી પ્રજાજનોને ત્યાં ગમે ત્યાં જઈ વસવા માટે કહ્યું પ્રજા તો મુક્તિને ગાહે અને માયાથી ડર એટલે માયાને ડર લાગ્યો કે મારા રાજ્યમાં કેઈ ખુશીથી વસવાટ કરવા નહિ આવે એટલે તે તેના બાપ પાસે દોડી અને વરદાન માગી લીધું કે તેની વસ્તિના દરેક જીવે સંસારમાં વસવું વિશ્વકર્માએ એક દરતે તેને વરદાન આપ્યું કે સર્વ જીવો ત્હારે ત્યાં આવીને વસશે પરંતુ જેને ત્હારા રાજ્યમાં કઢાગો આવે તેને મુક્તિના રાજ્યમાં જવાની ત્હારાથી મના કરી ચકાશે નહિ આ પ્રકારની સંસારના

સર્વ જીવોને ખજર આપવા હું સસાર અને મોક્ષનગરી વચ્ચે એક દોરડું રાખીશ જે જીવો સસારથી કેટાણી મુક્તિના ધામમાં જવા ઇચ્છે તેઓ એ દોરડું પકડી મોક્ષનગરીમાં માથા જાય માયાએ એ શત કણુત રાખી કે બને દોરડું છટકણુ રાખે પરંતુ જે જીવો મારામાં સુખ જની દોરડું જરાજર પકડે નહિ કે પકડીને બહાર જાય નહિ તો તેમાં મારો દોષ નહિ

આ પછી અમુક સમયે વિશ્વકર્મા બને બહેનોનો કારખાર તપાસવા ગયા મુક્તિને ત્યાં રડવા ખડવા જીવો જ વસેના જોયા ત્યારે માયાનગરી-સંમારમાં તો જીવો બરચક પડવા છે વિશ્વકર્માના દર્શન થતાં બધા જીવો જુઓ પાડી જીક્યા, “અમને બચાવો, અમને બચાવો !” વિશ્વકર્માએ તેમને કહ્યું, “અરે, બહા જીવો, તમને અહીં ન જમે તો મુક્તિને ત્યાં જવાનું દોરડું વચ્ચે મૂક્યું છે અને માયા કાંઈ તમને મના કરતી નથી ત્યારે તમે આમ શાને મુંઝાવ છો ?” બધાએ કહ્યું, “અમે દોરડું તો પકડ્યું છે” વિશ્વકર્માએ વળી સૌ જીવોનું ધ્યાન બેઠ્યું કે “આ દોરડાને ઊંજળિય કરી સામસામા ચારે બાજુ શું બેસી રહ્યા છો ? દોરડાના વિભાગ કરાય ? દોરડું છૂટું થતાં કોઈને નહિ તારી શકે

“આ દોરડું મુક્તિમાર્ગ દરેક સાધન-ધર્મ-તેની આદલી બેસનાયુ થી ? તેના પર વજન શું ? આંગીઘૂટી, શાન્તી ? વાડ થી ? ચોક્કી કેવી ? શાન, ભક્તિ મનિ, દેવ, ચંદ્ર આદિ મજાજુતી એ દોરડા પર દરી છે પરંતુ દોરડાના-ધર્મના વિભાગ કરવાથી તે દોરી બની તમને નથી જ દિશામાં દોરી જાય છે, એનું તમને જ્ઞાન છે ?”

બધા જીવો બોલી બેઠ્યા, “નહિ, નહિ અમે દોરડું જ પકડ્યું છે અને મુક્તિને માર્ગે જ જઈએ છીએ”

વિશ્વકર્માએ તેમની ભમણા જાગી અને બોધ આપ્યો કે

“તમે દોરી જે ચતા બધ ચાવ દોરી સાથે યુધી દોરડું પાછું હતું તેવું કરો અને પછી માથાને તજી દોરડા વડે—ધર્મ વડે મોક્ષનગરીમાં સહેજવારમાં પહોંચી જશો.”

આ પછી જીવોએ શુ કયું તે સૌ જાણીએ છીએ

જીવો તજી ભ્રમમાંથી છુટવા નથી કેમકે તેઓ સંસારની માયામાં લિપ્ત—અરે હલુપલુ બની ચલા છે માયાની આ જાળમાં માનવી માત્ર સદામણ સર્વ રચણે જકડાયેલો. માયાના આ બધાનો સૌ કોઈને અનુભવ. મનુષ્ય જીવ પ્રાણીઓથી હિતમ છે તેનું કારણ એટલું જ છે કે પોતે માયાની જાળમાં ફસાયેલો છે એનું મનુષ્યને જ્ઞાન હોય છે અને ન હોય તો અનુભવે ચાલ છે અન્ય પ્રાણીઓ આ આત્મજ્ઞાનની શક્તિથી વંચિત છે માયાની જાળનું આત્મજ્ઞાન મનુષ્યને એ જાળમાંથી છુટવાનો પ્રયત્ન કરવા પ્રેરે છે અને કોઈ શક્તિવાન આત્મા એ પ્રયત્નમાં સફળ થાય છે આવો આત્મા ‘મુક્ત આત્મા’ તરીકે પદાય છે—પૂર્ણ છે મુક્ત આત્માને શરીર હોવા છતાં અશરીરી—વિદેહીની માફક સંસારમાં રહેવા છતાં માયાના બધાને તેને અસર કરી શકતાં નથી સંસારના સુખથી તે દર્પ પામતો કે દુઃખથી તે ખીડતો. યી પરંતુ ખરો મુક્ત આત્મા કેવળ પોતાની મુક્તિથી મંત્રાં પામતો નથી તે સ્વાયથી પર હોય છે તેથી તે જન્મતના અથવા આત્માઓ પણ પોતાના જેવા મુક્ત થા માટે ન બની શકે. એવી કલ્પનાથી પ્રાણીમાન માટે શુભ ભાવનાથી તેમને મુક્તિનો માર્ગ નિર્દેશ પણ કરે છે પણ મુક્ત આત્માને મન જાતિ, યનિ, દેય વિગેરેનું કરી બેદ હોતો નથી એના હૃદયમાં વિશ્વ આખા માટે એક સરખો પ્રેમ હોઈ તે તો મુક્તિનો માર્ગ સૌને માટે એક સરખો નિર્દેશ કરે છે મુક્ત આત્મા મુક્ત કે જે જન્મતને સંદેશ આપે છે કે ‘માનવી તું ના સારનો સ્પર્શ મન છોડ, સંસાર માનનો મોહ છોડ, સંસારથી વિમુક્ત થા. તો જ તું આ દુઃખભરી માયાજાળમાંથી છૂટી શકીશ.”

મુક્ત આત્માની આ વાણી-આ નિર્દેશ, આ હિપ્તેશ, આ માર્ગ-મુચન તે માનવ શબ્દમાં કહીએ તો ધર્મ

પરવ્ર સસારમાં માયાનું બળ ઝેટણ છે અને માનવી તેની બળમાં એવો જકડાઈ ગયેલો છે કે તે આ ધર્મ-વાણી સંભળવા છતાં, સમજવા છતાં, તેને અનુસરવાની તેનામાં જાવના યતી નથી માયા પોતાની બળ એટલી સફાઈથી બિછાવે છે કે અર્થખય હોવા તેના બધનને બધન ન માનતા પોતાનો શયુગાર માને છે મંસા રને લાગતી નહિ પણ ઉપભોગની વસ્તુ માને છે જેમ-એ બળ મોગી તેમ તેની મોહકતા પણ વિશેષ. આ બળમાં ફસાયેના અનેક હોવાને આત્મજ્ઞાન પણ દોનું નથી કે હું ત્રણ છું ? ક્યાંથી આવ્યો છું ? મારું ખરું સ્વરૂપ શું ? કેના સખધે વળગણ છે ? શું રાખુ અને શું પરહરું ? તેના વિવેકપૂર્વક વિચાર કર્યા વિના, સમજણ વિના, ખ્યેય વિના, ઉદ્દેશ વિના વ્યર્થ ચોરાણી લાખ હવ્યોનિમા અનતકાળથી હોવા શ્રમણ કરી રહ્યા છે

બીજા પ્રકારના હોવા કે જેમનું આત્મજ્ઞાન કમી હોય છે તેવા-એને આ બળનું જ્ઞાન થવા છતાં તેમાંથી 'ગુટવાની તેમનામાં શક્તિ હોતી નથી

પરવ્ર કોઈ વિરલ બળ-શન આત્માઓ એ માયાના બધનો સામે બળવો. ઉઠાવી માયાને માયા સ્વરૂપે મથાર્થ સમજી, જાણી, ત્યાગી માયાથી અલિપ્ત એવી મુક્તિની દુનિયામાં વિદ્યાર કરી જાય છે જતાં જતાં કોઈ કોઈ "માયાથી બચી મુક્તિ મેળવો" એવો પડકાર આપતા જાય

આવા સમોટ પડકારથી માયાને હાથગર કર લાગે છે કે કદાચ માનવી માત્ર એટલી જઈ ધર્મ ધારણ કરી લેશે તો પોતાનું શુ ધરો ? આવા વિચારથી માયા પોતાની બળ વધુ ચાલાકીથી બિછાવે છે અને માનવીને એવી તો જાડુઈ અસરથી માયાના પ્રકડામાં ગુથવી

દે છે કે મુક્તિનો તાગ માનવી પામી શકતો નથી સચોટ પડકાર સમયે માયા માનવીને શકવા જાય અને ધર્મને કે મુક્તિમાર્ગને ન પકડવા દહે તો માનવી તેનું મને જ નહિ કરણ કે માનવીને એક તો સસારમાં ક્ષણભર પણ મુખ્ય કે શાંતિ નથી અને સુખ અને શાન્તિ વિહોણા માણસ એકજાઈને કાંઈક રસ્તો કરવા તો જરૂર તનતોડ મહેનત કરે છે જરૂરકે દુખ અને અશાન્તિના આ સસારમાં સડવાનું તેને ગમતું નથી પ્રત્યેક સ્થિતિની મર્યાદા હોય છે તેમ મનુષ્યની સહનશક્તિની પણ દર હોય છે એટલે જ્યારે સસારથી બહુ અકળાય છે, મુકાય છે ત્યારે તેમાંથી છૂટવાનો માર્ગ શોધે છે-પોતાની આત્મ સ્થિતિમાંથી ઉઠવા મથે છે આ મ ધન તે મુક્તિપિપાસા આ સમયે ધર્મ નામનો મુક્તિ માર્ગ નજરે પડે છે અને માનવી છૂટકારાનો દમ બેબે છે આવી આવેશની અતિવેગથી પગમાં માયા સમજી જઈ જરા બાલુ ખસી જઈ માનવીને ધર્મ-મુક્તિ માર્ગે ધસવા દે છે તે સમયે છે કે આ વેમ બહુ વાર દેશવાનો નથી માનવી, મુક્તિનો માર્ગ સૂઝવો, ધર્મનો માર્ગ-ધર્મનો આધાર હાથ આવ્યો કે તરત જાણે દરે પોતે દુખ માંથી છૂટ્યો એવું માની લઈ વધુ જોરદાર પ્રયત્ન કરતો બંધ પડે

■ આવેગ સમી જાય છે

ધર્મ સૂઝવો કે એટલે દરે માયાનું બંધન તેને મર્મ પરી શકનાર નથી એવું તેને જ્ઞાન રાય છે આ જ્ઞાનને માયા ધીમે ધીમે અભિમાનમાં પલગી નાખે છે બહુ મુઝાયેલો માણસ રબે પોતાના બંધનમાંથી છટકી શકે એ માનથી માયાએ તેને થોડીવાર પોતાનો માર્ગ લેવા દીધો, પણ તુરંત જ આત્મશક્તિના અને સિદ્ધિના અભિમાનના શંસામાં તેને જકડી પોતાનો વિસ્તાર એટલી આલાકીથી પ્રસાર્યો કે માનવશુદ્ધિ પાર પામી જ ન શકે માનવીને મુક્તિ માર્ગ કે ધર્મનું દોરડું પકડ્યું એટલે આત્મ

સતોષ લેવા દેવા સ્વ-ચક્રિતનો નથી એટલે તો ચડાવી દીધો કે સસાર કે મુક્તિ એ બેમાંથી એકનો તેને ખ્યાલ રહેતો નથી અને જેમ બહુ નિરો કરેલો માણસ કોઈ બહુ ઢંઢોળે તો 'જાય છું, જાય છું' એમ કહી પુનઃ ધોરજીમાં પડી જાય છે, પણ જગત અવસ્થામાં આવતો નથી, તેમ માયાના ધોરજીમાં પડેલ માનવી કોઈ વિરલ કવે ધર્મના પડકારે, " મુક્તિ માર્ગે આવું છું, મુક્તિમાર્ગે આવું છું " એમ બોલી માયામાં પાછો ગરકાવ થઈ જાય છે-મુક્તિ માર્ગનું દોરડું પકડવા ધસતા માનવીમાં માયા સમય મગતા વ્યક્તિત્વ જ્ઞાન કે પોતાપણું હટાવવા કરે છે, વ્યક્તિગત-સ્વજ્ઞાન માયાના માદક વાતાવરણમાં વિશેષ પોષાતાં અદ્ભુતમાં ને સ્વ-અર્થ-સ્વાર્થ-પણામાં પરિવર્તન પામે છે અને આમ પરિવર્તન થતા માનવદષ્ટિ વિકૃત થાય છે અને વિકૃતિ જનતા દોરડું ઘડી સસાર ને માયાથી મુક્ત થવાને બદલે દોરડાને પકડવાને બદલે દોરડાને થોડો હાથ લગાડી સતોષ પામે છે-અહતાથી-સ્વાર્થ વિકૃત થએલ દષ્ટિ માત્ર હાથ લગાડી સતોષ માને છે, એટલું જ નહિ પણ પોતે હાથ લગાડ્યો તે જ દોરડાનો ભાગ સાચો, પોતે એકલો જ મુક્તિને માર્ગે પ્રવર્તે છે એમ પોતે માને છે અને અન્યને મનાવવા પ્રેરાય છે આ વિકૃતિ થઈ એટલે માયા કાવી અને ધર્મના જન્મના ગરુડ મડાણા-દોરડું એટલે મુક્તિ માર્ગે દોરનાર, એક જ વસ્તુ-એના ભાગલા ક્યાંથી પડાય ? ભાગલા ન પડાય ત્યાં મારુ દોરડું-મારો ધર્મ, ફલાણું દોરડું-ફલાણું-ધર્મ એમ સખ્તસમાસ ક્યાંથી રચાય ? માયાથી ઉદભવેલી વિકૃતિને વશ થએલો ધર્મના વિભાગ પાડે, નામ આપે આટલું જ જન્મમાં જ્યોતિષિયે સર્વો તે રહેજ ન વધુ નીચે સરી કહેશે કે મારો ધર્મનો વિભાગ ઉત્કૃષ્ટ-ખીજ બધા ઉતરતા-આ જન્મની ખીજ દશા ધર્મ-દોરડું-મુક્તિ માર્ગ એટલે સીધી સરળ જેવી દુકા ને દય વત મેસારની માયાને છોડ ને મુક્ત થા-ધેનમાં સુતા માણસને કહેવાનું કે જન્મ ને ધેનમાંથી મુક્ત થા' મોઢ નિદ્રામાં પડેલો માનવી મોઢના

ધોરણુમાંથી જાગી શકતો નથી 'જાગુ છું' એમ જવાબ આપી
જલ્દી પાછો ઊઘી જાય ■ 'ધર્મ'નું અવલમ્બન ધામું છે એમ
કહી પાછો માયામાં તરબોળ થઈ જાય છે વધુ પ્રયાસે જાગત
અવસ્થાનાં કેઈ કેઈ ચિન્હો જતાવી શકે કેઈ વેળા મગજ કે માથું
ચલાવે (યાની યાચ-વિચારવાદી) કેઈ વેળા બીજા અંગ અવધર
કે દાચ પમ ચલાવે (તપ કે આચારવાદી યાચ) કેઈ વેળા
રૂ રૂ થઈ જાય (નિરાશવા લક્ષિત) પણ તે ક્ષણભર જાગત
અવસ્થાનાં ચિ હો જરાતરા ૦ તાવી પુન માયાની નિદ્રામાં પડી જવાનાં
ક્ષણભરની આ એકાઁ અવ્યયની જાગત અવસ્થા એ ધર્મ-માર્ગનો
વિકૃત પ્રયાસ, એમ માનવીની વિકૃત દષ્ટિ મ નાને મેજ માને છે, ખરું કરે
છે આ જમની નીચ દશા-આ જમમાં માનવીની માયાદૃન સ્વાયં જાને
અલભાવના લગતા આવી જાગત અવસ્થા સાત યે મંસારમાં
દેવાવવાની પનાણે પેદા કરવાની જમણા માનવીમાં ઉપરિધત યાચ
છે અને સીધા અર્થની સરળ વાતમાંથી અનેક અન-અર્થો (અનર્થો)
ઉત્પન્ન થાય છે સંસારમાંથી અલિપ્ત થવાના સરળ કાર્યને સ્થાને
અનેક અટપટાં અને અવનવા કાર્યો ઉદ્ભવે છે મૂળ વાત વિચારે
પડે ■ માનવી માયામાં ધોરે છે માયાની જાળ વિરતત અને
સજડ જનતી જાય છે અને વિરેષ વિરેષ લપસતો માનવી, 'ધર્મ'
કરુ છું ધર્મ કરુ છું, ધર્મ કરાવુ છું ધર્મ કરાવુ છું નો ભવારો
કરતા કરતા નાચા વિચાર, યાન, ક્રિયા, લાક્ષિત, ગુરુ, શિષ્ય,
સંસાર જેડવો, એ મંધો-સરળ-સાદો-સત્ય માર્ગ ધર્મ જૂલી જઈ,
આ મારો ધર્મ-આ મારુ મઢિર-આ મારો દેવ-આ મારા દેવની
મૂર્તિ-આ મારા ધર્મની ક્રિયા-અને મારુ તે સારુ, તે જ સાચું
એવા ધર્મના જમમાં પડે છે એમ જતાં માને છે કે પોતે એકલો જ
મુક્તિને માર્ગે જઈ રહ્યો છે પરંતુ વસ્તુત તો માયાની જાળમાં
ને ઊડો ઉત તો જાય છે
આપણે જોઈ ચકયા કે આ ધર્મના લાગણાઓ અને તેની

જુદા જુદા જનસમૂહો કરી લીધેલી વહેચણી વસ્તુના ધર્મનું જ પરિણામ છે, કેમકે મુક્તિમાર્ગ, ધર્મ એક જ છે-વિશ્વરૂપી છે

ધર્મ, આવી જાળ ખીંછાવવાનું સૂચવે જ નહિ-જાળ ખીંછાવનારને જ સંસાર ઊડવાનું જ કહે-સંસારમાં વિશેષ જાળ, ધુચની જરૂર નથી હિન્દુ ધર્મ બીજાને પંથમાં લાવવા લાગે પ્રયત્નશીલ ન હોય, છતાં ધર્મોપજ્ઞાના ધર્મક્રમાં તો કોઈ અન્ય ધર્મથી ઉતરે તેમ નથી પોતા સિવાય બીજા માટે મોક્ષ ન હોય આટલા આચાર, આટલા વિચાર, આટલી શુદ્ધિ, આટલી અશુદ્ધિ, આવા બચકાર-આવા તીર્થ, આવા દેવ, આવી ભક્તિ, આવી સેના-જામ બધું સ્થાપન કરવા જતાં કેટલી ભાષાની ગૂચની વધુ ગાંઠ મારી દીધી છે તેની કલ્પના જ થઈ શકતી નથી જ કશો અત્પ્રયત્ન એ હિન્દુ ધર્મની ગૂચની એક ગાંઠ, વિધવાનું અનાથપણું એ બીજી ગૂચ, સ્ત્રીઓનું ઉત્તરતું સ્થાન એ ત્રીજી ગૂચ, વર્ણોદ્ધર એ ચોથી ગૂચ, શુદ્ધ મંદિર એ વળી જુદી જ ગૂચ.

ભક્તિ, વેદ, ટીકા, દ્રવ્ય આ બધી તો ગૂચની ગૂચ-આ કાકડામાંથી તેને માટે હિન્દુ-મુસલમાન-જન-શુદ્ધ-ખ્રીસ્તી એવા કશા ભેદ સંભવતા જ નથી ધર્મ તો એક જ હોય અને તે વિશ્વ ધર્મ

ધર્મના મનુષ્યે એક વખત વિલામ પાડવા ક્ષર કર્યા એટલે સમજે કે માયામાં પહેલું પગથિયું સર્વા પહેલું પગથિયું મરતાં માયામાં વધુ લપસવા માંડવાનું તેને વળી એક માયા લાગવાની ને મનુષ્ય તર્ક શુદ્ધિથી અનેક ઘાટ, રૂપ, આકાર તેની રૂઝતા ચલાવે અને વહે-વધીમાં પોતે લીધેલા ભાગ-બીજાના કરતાં વધારે સારો એમ બતાવવા એ જરૂર અલભાવે પ્રયત્ન કરવાનો, કારણ કે પોતે સર્વોત્કૃષ્ટ હો એવું માનવાનો-બીજા પાસે મનાવવાનો મનુષ્યનો સ્વભાવ છે

એક જમમા ફસાયેલો મનુષ્ય ધીમે ધીમે જીજ્ઞાસુભાવે ફસાય છે
 અમુક મામને 'પોતાનો ધર્મ' માન્યા પછી તેને પોતાના ધર્મમાં
 સંખ્યા વધારવાનો મોહ જાગે છે એટલે જીજ્ઞાસુને ઇચ્છાએ-
 અનિચ્છાએ-સમજાવીને-ઉતરીને-લક્ષ્યાવીને-ધમકાવીને પોતાના
 ધર્મમાં લેવાના પ્રયત્નો થાય છે પછી એ સંખ્યાને એક ટોળામાં
 રાખવા-તેમાંથી કેઈ ખસી ન જાય તેની સંભાળ રાખવા ચેતીદા
 રોની જરૂર પડી, એટલે ધર્મશુભ્યોનો વર્ગ જોમો થયેા તેમાંથી
 પછી મદિરો-મૂર્તિઓ-ત્ર યો-પૂજા ઉત્સવ-એમ ક્રિયાક્રિડા વિગેરે
 ઉદ્ભવ્યા આમ માયામાંથી છટવાના પ્રયત્નમાંથી તો મનુષ્યે નવી
 માયાની સૃષ્ટિ એવી તો જોઈ કરી કે જેથી તે ખરા ધ્યેયને-ધર્મના
 મામને-મૂર્કિતાના પથને જુ યો અને ઉકેલ તો નીકળી જ ન શક્યો,
 ઉકેલ નેતો દોષ તો જમના કોટડાને સદતર નાશ કરવો જ પડે
 અને સીડુ 'અલિપ્ત દશામાં' જવાનું રહે કહે તો દશ બાર લાખ
 ધર્મ પિનાના મિથ્યાધર્મો ખિચારા મોક્ષમાર્ગવિહોણા રહ્યા
 દશ બાર લાખમયે ધર્મ સાચવવા સાધુ ને મંદિર ન રાખ્યા
 હોત તો સો બસો વર્ષમાં તો આ માર્ગ જ માનવીને પાડે ન
 રહત' તે પ થર્માં પશુ વસ્ત્રો કે અવસ્ત્રો સ્થિતિ માટે જમ વસ્ત્રના
 રમ માટે જમ, મૂર્તિ કે અમૂર્તિ માટે જમ ઉપાગ્રપમાં મદિરમાં
 વાર તહવારે વર્ષ ધડીબર ઉપદેશ સાંભળ્યે કે મૂર્કિતાના પદો માર્ગ
 જગવાનને રીઝવી 'ધર્મ' ક્યાનો' મર્ગ માનતા માનવી અખિત દશામાં
 નહિ તો શામા જમે છે ? માયાની જમજળમાં બટકવા જ લા યો
 આટલી વિકૃતિ થવા છતાં માયાની મોહનિદ્રામાં પડેલો માનવી પોતે
 મૂર્કિતાને માર્ગે જઈ રહ્યો છે, દોષકે પકડાયું છે, ધર્મ ધાર્યો છે એક
 રહ્યા કરે એ જમ-આતિ નહિ તો જીજ્ઞાસુ ?

દરના તરીકે દરમી જેવી ચચળ વસ્તુ માટે જે મનુષ્ય સગા
 ખપ્યોને છોડીને, દેશ છોડીને, વેષ છોડીને, એકલો પડેશમાં,

અનેક કષ્ટો વચ્ચે તનતોડ પ્રયત્નો કરે તે મનુષ્ય જો ભ્રમમાં પડેલો ન હોય-આયાનિદ્રામાં ન હોય-ખરેખર જાગૃત હોય તો ક્ષણભરમાં સંસારથી મુક્ત ન થઈ શકે ? જો અખૂટ માનવ શક્તિઓ લક્ષ્મી-સત્તા-કીર્તિ મેળવવા પાછળ ખર્ચાઈ રહી છે તે શક્તિ શું મુક્તિનો પથ શોધવા-તે માર્ગે જવા અસમર્થ છે ? પરંતુ મુક્તિના પથ-ધર્મ-વિષેની ભ્રમણા મનુષ્યને ખરા માર્ગથી દૂર રાખે છે

આવો વ્યક્તિગત ભ્રમ સમૂહમાં ફેલાતા તેમથી ભયકર જનરોમાં થયા છે-યાદવારથળાઓ રચાઈ છે-મનુષ્ય સંહારો પણ થયા છે ભ્રમનું કેટલું ધોર-બંધકર પરિણામ ? ધર્મ માર્ગે વિચરવાનો દાવો કરનાર માનવીની કેવી કરુણાજનક અધોગતિ ? જો મનુષ્ય ભ્રમણામાં પડ્યો ન હોય-જો તે અધોગતિમાં સરી પડ્યો ન હોય તો એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યને પોતાના પદ્મ-પોતાના વાગમા પુરવા પાછળ શા મટિ પોતાની જીવનભરની શક્તિ ખર્ચી નાંખે ? અમુક વ્યક્તિને કે જનસમૂહને પોતાના પદ્મમાં લેવા પુરતી જ તેમની સેવા કરવાનો ડોળ, તેમનું લક્ષ્ય કરવાની લાલચ એ શું સત્ય ધર્મ છે ? "મારા પદ્મમાં આવ તો જ તારી મુક્તિ છે-નહિ તો નહિ" એ હઠહઠુ જુદાજુદા શું સત્ય ધર્મ છે ? ધર્મને નામે માનવ બહુનું રત્ન રેડવું એ શું સત્ય ધર્મ છે ? ધર્મને નામે ધર્મથી દળાદળ વિરુદ્ધ દાર્યો કરવા એ ધર્મનો ભ્રમ નહિ તો બીજું શું ? સત્ય ધર્મના આચરનારને ધર્મનો ધમક હોય જ નહિ એવો ધમક એ પણ ભ્રમ છે

અમુક પ્રકારના જ આચર, અમુક પ્રકારના જ વિચાર, અમુક પ્રકારની શુદ્ધિ-અશુદ્ધિ-અમુક પ્રકારના જ વ્યવહાર-અમુક પ્રકારના જ રવાના-અમુક પ્રકારના જ ક્રિયાશીલ એ બધી ભ્રમણાઓ છે કમન-શીએ કોઈ પણ ધર્મના અનુયાયીઓ-યાદ રાખજો ધર્મ નહિ પણ ધર્મને માર્ગે જવાનો દાવો કરનારો-આવી આવી ભ્રમણાઓમાંથી મુક્ત નથી

ધર્મનો માર્ગ સીધો છે તેમાં કશી ખટપટની જરૂર નથી
તેમાં કશા બાધાકળરની જરૂર નથી તેમાં નાના મોટાનો ભેદ
નથી તેમાં જતિનો ભેદ નથી તેમાં સાદી વાત છે —

સંસારમાં રહી છતાં

મંસારની માયાથી અલગ રહે

કર્મ કરતો છતાં

કર્મના ફળોના વિચારથી દૂર રહે

બાકી અર્ધ કરશે તો અર્ધ-દગ્ધ યજ્ઞ-ધીમે ધીમે કરવા
જશે તો રહી જશે અને કાર્મ અધુરું રહેશે

ધનની માફક જો કર્મ કરવો હોય તો ક્ષણભરમાં મંસારથી
મુક્ત થા સીધી સરળ વાત છે તે સિવાયની કાઈ કલ્પના, વાત,
વિચાર કે કામમાં ધર્મ છે એમ માની જો ફરવું હોય તો નક્કી
માનજે કે ભ્રમરૂપી માયાથી તું મુક્ત નથી ખરું કશું છે કે —

એક મૂરખને એવી રેવ

પથર એટલા પૂજે રેવ

પાણી દેખી કરે સ્નાન

ઘૂંગસી દેખી તોડે પાન

એ તો અખા બહુ ઉત્પાત

ધણા પરમેશ્વર એ કયાની વાત ?

૩૧ પ્રાણજ્ઞાનદાસ

જૈનધર્મની વિશાળતા

સાર્થજી અને બહેનો !

તમારામાંથી કદાચ કોઈકે અને પૂછે કે-“ જૈન ધર્મની વિશાળતા ” એવો વિષય શા ચરે પસંદ કર્યો ? તમે તમારા ધર્મના વખાણ તમારા જ સહધર્મીઓ સમક્ષ કરી કુલાઓ અને સાપ્રદાયિક મોહને વશ થઈ દેશમાં વાડાઓ વધારે અને રાષ્ટ્રીયતાને વિધ્નરૂપ થાઓ. એ શું અત્યાર આજબી છે ? તેને માટે નમ્રભાવે મારો એટલો જ જવાબ છે કે પાન ખાવાથી થયેલો હોખો સાલ રમ જેમ છુપાળ્યો છુપાવી શકતો નથી, તેમ વર્મરમ ધર્મના શુશુ-માન કરાવે એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે વાઘો માન ખોટી પ્રશ્નના હોઈ શકે અને ખોટી પ્રશ્નના ન થાય તેની હું ખાસ સંભાળ લઈશ અને કદાચ અજાણતા થઈ જાય, તો તમે મારી જૂન અને બતાવી શકો છો અને મારી જૂન બતાવનારનો હું જરૂર અંત ધરણથી આભાર માનીશ બાકી સાચુ નિવેદન તો રાષ્ટ્રીયતાને હમેશા રોકે જ આપે છે અને આપરો

આ વિષય પસંદ કરવાનું બીજુ પણ કારણ છે સ્વભાવથી જ નિર્મળ એવા જૈનધર્મના આધુનિક પાળનારાઓમાં-એટલે કે આપણામાં બાળકાલ જે સાંકડાપણું ડેકડેકાળે ધુત્તી મચેલું નજરે પડે છે અને જૈન સમાજને છિન્નવિહિલ દંત્રું જાય છે અને જેને લીધે જૈન ધર્મ જેનેતરેમાં હલકો પડે છે તે સાંકડાપણું જલદીથી દૂર થાય તે હેતુથી, જૈનધર્મની વિશાળતા વિષે મથારમ્નિ વિવેચન કરવું

એ ફરજ બની રહે છે અને એ ફરજ અદા કરવા માટે, આ પર્યુવણપર્વની વ્યાખ્યાનમાળાના શુભ નિમિત્તનો એ લાભ લીધો છે

માગ જેવો અલ્પ અભ્યાસી આવા ગંભીર વિષયને સંપૂર્ણ ન્યાય ન આપી શકે એ તર્કન બનવા જોઈ છે પરંતુ ‘શુભે યસ્તીયમ્’ એ સૂત્રાનુસારે હું પ્રસ્તુત વિષય અને કેઈકે પ્રયત્નશીળ યર્ષસ

જગતના સર્વ ગ્રાણી સુખ ધૃંછે છે અને અમુક અમુક વસ્તુ એા સુખ આપે છે એમ માની લે છે અથવા માનતો જાય છે આપણી માન્યતા મુજબ સુખ આપનારી વસ્તુઓ મેળવવા આપણે બધા મધીએ છીએ તે વસ્તુઓ અને તે સુખ પ્રાપ્ત થતાની સાથે જ કે તેની પાછળ દુખ આવવાથી તે સુખ દગી જાય છે તેથી જે સુખની પછવાડે દુખ હોય તે સુખ નથી ખરું સુખ—દુખથી અમિશ્રિત સુખ કે આલસિકે-સંપૂર્ણ સુખ ઇચ્છારોધમા છે અને ઇચ્છાનો દોષ થતાં કેમે કેમે જીવ બંધનમાંથી મુક્ત થાય છે માને મોક્ષ પામે છે

મોક્ષની તર્કન નજીક આ યા પછી અને મોક્ષ પામવા અગાઉની સ્થિતિની દૃષ્ટિએ, મોક્ષ પામેના જીવોના નામે જજીવ્યા મુજબ પદર પ્રકાર જૈનધર્મમાં વર્ણવેલા છે —

૧ જે માર્ગ તેઓએ કેવળગાન માને સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મગાન સનાદન કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યું તે માર્ગનો જગતને લાભ મળે તે માટે તે માર્ગનો ઉપદેશ આપવા તેઓ કેવળી થયા પછી તીર્થ કે સઘ પ્રવર્તાવે છે અને તેથી તેઓ તીર્થંકર કહેવાય છે—જેવા કે શ્રીજયભદેરાદિ

૨ કેવળગાન પામીને તીર્થ પ્રવર્તાવ્યા વગર મોક્ષે જાય તે, દાખલા તરીકે શ્રી મુંડરીક મણ્ડુકરાદિ સામાન્ય કેવળી તીર્થંકરને કેવળગાન થવા પછી મોક્ષે જાય તે, જેમકે તીર્થંકરોના મુખ્ય દિગ્ધો-ગણધરો

- ૪ તીર્થ કરને કેવળગાન ઉપજ્યા પહેલા મોક્ષે જાય તે, જેમકે મરુદેવી માના પ્રમુખ.
- ૫ મૃદસ્થના વેષે મોક્ષે જાય તે, જેમકે શ્રી જરતાદિ
- ૬ યોગી, સન્યાસી કે તાપસના વેષે મિદ્ધ થાય તે, જેમકે વદક-લગ્નીરિયાદિ.
- સાધુના વેષે સિદ્ધ થાય તે
- ૮-૧૦ બ્રી-પુરુષાદિ ત્રિગે સિદ્ધ થાય તે
- ૧૧ કોઈ પદાર્થ દેખી પ્રતિબોધ પામી મોક્ષે જાય તે, જેમકે કરકકુ રાજાદિ
- ૧૨-૧૩ શુરનો ઉપદેશ પામીને અથવા ડુરના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે જાતિ રમરણાદિવડે પ્રતિબોધ પામી મોક્ષે જાય તે
- ૧૪-૧૫ એક સમયમાં એક જ કે એકથી વધારે મોક્ષે જાય તે

સિદ્ધતા પદ પ્રકારો અહીં એટલા માટે કહ્યા છે કે જેથી જન સમાજમાં આજકાલ પેસી ગયેલુ સાકડાપણું સમજાય અને તે દૂર કરવા પ્રયત્નો થાય અને ધર્મની વિશાળતાનું દશન થાય સાકડાપણુ એટલે મનામદ્દ અમુક માની લીધેના મતના આગ્રહને લીધે આજે જૈન સમાજમાં અનેક ક્લેશ અને ઝડગાઓ થાશે જે પરમતજ્ઞદિષ્ટાના અને આગળ વધીને કહીએ તો, સર્વધર્મ-સમભાવ ઉપર જ સાચા ધર્મનો પાયો છે અને પાયા વગરના મહેતને પડતાં વાર લાગતી નથી મૃદસ્થના વેષે પણ સિદ્ધ થવાય છે, એ ખતાવી આપે છે કે માત્ર સાધુવેશનો જ આગ્રહ કે કદાગ્રહ એ ચોખ્ખું નથી, યોગી, સન્યાસી કે તાપસના વેષે પણ સિદ્ધ થવાય છે એ જૈનધર્મની વિશાળતાનો એક પ્રકાર છે જીનેતરોના વેષો અને વિચારો મિથ્યાત્વ છે અને તેથી તેઓની સોજત જ ન કરવી, એ જાતનો ઉપદેશ કે આગ્રહ નિરર્થક છે-કનેશોતપાદક છે જીનેને જીનેતરોથી એવી દીવાલરો જુલ પાડવાની રીતિ અણુધટતી જ કહી

સકાય ગમે તે પ્રકારે શુવ સિદ્ધ થાય પણ સર્વે સિદ્ધો સમાન હોઈ આપણને સરખી રીતે પૂજ્ય છે માત્ર તેમાના તીર્થ કરેલો જ ન દૃષ્ટિએ પ્રથમ પૂજ્ય છે, કારણકે તેઓ શાસનના પ્રવર્તકો હોઈ આપણા પરમ ઉપકારી છે અને તેથી જ શ્રીનમસ્કૃત્યુ માને શકસ્તવના અતે કહ્યું છે જેઓ જૂલકાળમાં સિદ્ધ થયા છે, જેઓ કાવિધ્યમાં સિદ્ધ થશે અને જેઓ હાલ વિચરે છે, તે સર્વે અરિહંતોને, તીર્થ કરોને મન, વચન, કાયાથી વંદન થાઓ, અને એ રીતે શ્રી નમોભદિ હાસની ચોવિંશી અને અતીતકાળની એવી અનંત ચોવિંશીઓ, વિરહમાન તીર્થ કરો અને કાવિધ્યમાં ચનારા તીર્થ કરોને આપણે સૌથી પ્રથમ નમસ્કાર કરીએ છીએ હવે પછી આવનારી ચોવિંશીમાં કયા કયા મહાપુરુષો બિરાજવાના છે તે નહીં ચર્ચ ગયું છે જેમકે શ્રીમહાવીરના અન યજ્ઞકા નમો અરિહંતાણાં સતત જાપ કરનાર, પણ જેને મત નથી, પચ્ચખાણુ નથી, કેઈ વસ્તુનો ત્યાગ નથી, એવા મગધદેશના રાજા શ્રેણિક આવતી ચોવિંશીમાં પ્રથમ તીર્થ કર થશે શ્રીકૃષ્ણ અને તેમની માતા દેવકી તેમજ હારિકાનો બાળનાર દ્વિપાયનન્દપિ પણ આવતી ચોવિંશીમાં તીર્થ કર પદ પ્રાપ્ત કરશે

શ્રેણિકરાજા સબધમાં અહીં ધંસારો કરવાનો આશય એ છે કે શ્રી મહાવીર જેવા પ્રત્યક્ષ શુરોના યોગ તેમને થવાથી અને તે સર્વે અને નિર્મલ પરમશુરોના ઉપદેશ સાંભળવાથી શ્રેણિકરાજાને સમર્થિત પ્રાપ્ત થયેલું છે માને તેઓ મોક્ષ માર્ગે ચઢી ગયેલ છે છતાં મત કે વિરતિ પ્રાપ્ત થઈ શકેલ નથી. મતનો કે પચ્ચખાણુનો લાભ ગમે તેવાને-પાત્ર અપાત્ર જોયા વગર આપવાથી જ લાભ છે એમ કહેવું એ મતાગ્રહ છે સમજીને લીધેલું મત જ દર્શી રહે છે, ન્યારે દેખા દેખીથી લીધેલું મત દર્શી શક્યું નથી

જેનોમાં હમણાજ લિખો ગયેલો દેશવિરતિ સમાજ શ્રી શ્રેણિકને સ્થાન આપે છે તે હજી આપણે જોવાનું છે શ્રી શ્રેણિક

દેશવિરત નદિ હાવાથી તેઓ કદાચ કહી પણ નાખે કે તેનું સ્થાન અમારી વચ્ચે નથી તે અમારાથી નીચા છે આ સત્ય દર્શીકત નથી આટલું નહીં સમજવાનું છે કે સમ્યક્દર્શન વગરનું જન અને સમ્યક્દર્શન સાથેનું જન એ બંને વચ્ચે આમત પાતાળ જોટલું અંતર છે સમ્યક્દર્શન પામેલા પશુ અવતી શ્રીશ્રેષ્ઠિક આજના આ દેશ વિરતિઓ કરતા અતિ ઉચ્ચસ્થાન બોગવે છે કારણકે શ્રીમહાવીરનું સમ્યક્ત્વ તેઓને પ્રાપ્ત થયું છે પ્રત્યક્ષ માયા ગુરુનું ખરી જ મહત્ત્વ સમજાય તેમ છે શ્રી સદ્ગુરુ જિનદેશ પ્રાપ્તિનું નિમિત્ત બને છે, તેનો આ ઉજ્જવો દાખલો છે

શ્રીકૃષ્ણ અને દ્વિપામનન્દપિ તીર્થંકર થવાને યોગ્ય થયેલ છે અને તે વદન કરવા યોગ્ય છે, એ જેન ધર્મની વિગાળતા સૂચવે છે પરમત અને પરમતવેષનો અયોગ્ય સામનો કરનારાઓનું સકુચિત્ત પણું દર્શાવવા અર્થે જ આ ઈસારો કરેલો છે, શ્રી કૃષ્ણ આદિ પશુ અમારે વદ છે, ગુણ અને ગુણની પૂજા કરવી એ જ જેન ધર્મનો ઉપદેશ છે

વળી શ્રી અજિતનાથના સમયમાં આ પૃથ્વીતળના વિભવિન્ન દેશોમાં એકી વખતે એકસો સિત્તેર તીર્થકરદેવો વિનરતા હતા તેમાં એવી મધુ ? આપેલી છે કે-સોળ કાળા, આઠત્રીસ લીના, પચાસ ઉત્તવળ, ત્રીસ રાતા અને છત્રીસ પીળા વણના હતા આ ચોવિંશી મર્મ ધર્મો પણ વર્ણવેલું છે કે-એ રાતા, બે ઉત્તવળ, બે લીના બે કાળા અને સોળ પીળા વર્ણના હતા આ છુટા છુટા રસો છુટા છુટા જાતો અને છુટા છુટા દેશ સૂચવે છે વળી આ અવગમિષ્ટી કામમાં થએલા ભરતાદિ બાર ચક્રવર્તિ, હૃદમણાદિ નવ વાહુદેવ, રાવણાદિ નવ પ્રતિવાહુદેવ અને બળરામાદિ નવ બળદેવ એ સર્વે મોક્ષ મામી છે એટલે કે તેમાંથી કેટલાક મુક્ત થયેલ છે અને બીજા મુક્ત થવાના છે અને એ સર્વેએ જન્મને અભય આપેલું હોવાથી આપણને વદ

છે વળી હવે પછી આવનારા ઉત્સર્પિણી કાળના ચક્રવર્તી, વાસુદેવ પ્રતિવાસુદેવ અને બાહેવેનાં નામો પણ મળી આવે છે.

હવે એક બીજી હકીકત લઈએ જેન પ્રયોગ આ ચોવિંશીના સર્વ તીથકરોના પૂર્વભવોનું વર્ણન આપેલું છે તેમાંથી ચરમતીથકર શ્રી મહાવીરના પૂર્વભવનો એક જ દાખલો અહીં લઈશું -

એક વખતનો નવસાર પગલ સદ્યુક્તના ચોગે સમગ્રદર્શન પ્રાપ્ત કર્યા પછી શ્રી ઋષભદેવનો પૌત્ર અને ભરત રાજાનો પુત્ર મરીચિ થય છે અને દ્રવ્ય તીજ કર તરીકે તેમને ભરતેશ્વર વદન કરે છે આ મરીચિ ઋષભદેવના સમયમાં નવો વેષ ધારણ કરે છે અને આચારમાં શિયિય બને છે પછી દેવગતિમાં અને બ્રહ્મણ્ય વર્ણમાં જ એકાંતર જન્મ તર્ક વિશ્વભૂતિ રાજા યદુ, ત્રિપુન્ડ્રવાસુદેવ ધર્મ, સાનમી નરકે પણ જઈ આવી, સિદ્ધાદિ તિયચગતિમાં ભવભ્રમણ કરી, પ્રિયમિત્ર ચક્રી ધર્મ, નદરાજ ધર્મ, દેવગતિમાં વારવાર જઈ આવી, ત્યાંથી (૮૩) રાત્રિ બ્રહ્મણી કુક્ષિમાં રહી પત્રી બાકીનો સમય ક્ષત્રિયાણી કુક્ષિમાં મર્મપણે ગાળી ઉઠના તીર્થકર શ્રીમહાવીર થય કે આ આખું આત્મન કર્મવાદના રહસ્યથી ભરપૂર છે કેવી રીતે નિમીક કર્મ બધામાં ? કેવી રીતે તે ભોગવ્યા ? અને કેવી રીતે તેની તેજાશીએ નિર્જંગ કરી, કેવલ પામી, જન્મદ્વય થયા ? - તે સર્વ રસમય વર્ણન વાચનારના ઇવનને લગતી અનેક ગૂચો ઉઠેલી નાખે છે, અને માર્ગનું દર્શન કરાવે છે કર્મ રાક્ષસ નાના મોટા સર્વજીવોને ઊંચે ઉછાળે છે અને નીચે પટકે છે તે સમજવનારા આ પૂર્વભવો જેનકથા યાઓની ખાસ વિશિષ્ટતા છે, શ્રી મહાવીરના પૂર્વભવો જોટલા જ બીજા તીથ કરોના અને મહાપુરુષોનાં પૂર્વભવોનાં વર્ણનો અતિમોષક અને હૃદયસ્પર્શી છે પૂર્વોક્ત દાખલો દેખાડી આપે છે કે શ્રી મહાવીરના આગલા ભવને-શ્રી મરીચિને શ્રી ભરતેશ્વરે વનદ કયુ આ સુચવે

છે કે દ્રવ્યતીર્થકર, તીર્થકર પદ મારેની યોગ્યતા મેળવના-મેળવવાની કોશિષ કરના જીવોને પણ નમસ્કાર કરવો એ મહા આચાર છે

વળી આ પૂર્વભવોનું વર્ણન એમ પણ સૂચવે છે કે અત્મારની જીવરાશિમા કેટકેટલાયે જીવો તીર્થકરપદ મારેની યોગ્યતા મેળવી રહ્યા હોય તે આપણે જાણી શક્યા નથી, તેથી તે સર્વ દ્રવ્ય તીર્થકરોને સમસ્ત જાણે નમસ્કાર હો સિદ્ધ જીવોના પદ પ્રકાર, જાતિ તીર્થકરો અને શલાકા પુરુષો તથા શ્રીમદ્ધાત્રીગણિના પૂર્વભવોને સમતા આટલા છુટા જવાયા જણાના વિચારો દર્શાવવાનો હેતુ એ જ છે કે આપણો ધર્મ અત્યારે તો મુખ્યપણે જૈન નામથી પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ શ્રીમદ્ધાત્રીના સમખમા તે નિર્ગ્રંથ નામથી જાણખાતો અને તે પહેલાં તેનું કદાચ ખીન્નુ પણ નામ હશે ગમે તે હો. શ્રી તીર્થંકરેવોએ ઉપદેશોનો આ ધર્મ દાખલ છે, સનાતન છે, પ્રવાહરપે અનાદિ અનંત છે થોડો થોડો સમય હઠાય તે મૂકાતો હશે પરંતુ શ્રી તીર્થંકરેવો તેને યુગે યુગે પ્રવર્તાવતા રહે છે આ ધર્મને એક કે અમુક વ્યક્તિઓ સાથે જ સંબંધ નથી તેમા અમુક વર્ણ, જાતિ, ઇતિ કે ગતિ, કેશ, વેશ કે લિંગનું મહત્ત્વ નથી, નથી તેમાં અસ્પર્શતા કે ઉચ્ચ નીચભાવ, પણ તેને મુખ્ય અને આચાર સાથે જ સંબંધ છે તેને અત્મવિકાસ અને અત્મ શુદ્ધિ સાથે જ લેવાયો છે અખિત વિશ્વના સર્વ જીવાત્માઓ માટે તે ધર્મના દાર ખુલ્લા છે સમય વિશ્વનું એકાનિક દિન તેનું ધ્યેય છે

ધર્મનો ઈગરો એક વ્યક્તિ કે અમુક વ્યક્તિ સમૂહને અડી આપેતો નથી અમુકની પમંદગીને અડી સ્થાન જ નથી જુલુલ જીવોને માટે અડી જુદી જુદી શ્રેણિઓ છે, જે વડે તેઓ પોતાની ઉન્નતિ સાધી શકે છે વિજ્ઞાન અને આજેના ધર્મ દાથોદાથ મિત્રાવે છે, આપણો ધર્મ વિજ્ઞાનમય છે એમ કહેવું સાચ જ છે, તેથી જ જમત્યુદા, જગન્નિષતા, સર્વજ્ઞાપક પ્રજ્ઞાની તેમાં માન્યતા નથી

સર્વ કાર્ધ ધારે ને ઉદ્ધમગીત થાય તે પ્રભુ થઈ શકે છે જડ-ચેતનના ધર્મો જાણી-સમજી જડથી બધાએલ ચેતનને મુક્ત કરવાના વિદ્યાનનું સવિસ્તર જ્ઞાન આપનાર તે આપણે ધર્મ આ વૈજ્ઞાનિક ધર્મનો પાયો સત્ય જ દોષ રહે તેમાં મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, વહેમ કે શકાને ઊભા રહેવાનું મ્યાન જ નથી બંધન મુક્તિના ત્રિકાળ અબાધત સિદ્ધિ તો તીર્થકર દેવાએ ગ્રાધેલા છે, અમલમાં મૂકેલા છે અને પાળી જ તે પ્રરુપેના છે આ સિદ્ધિતાની એક વાનગી હું આ રથને આપું છું, અને તે મારા રૂબેરામાં નહિ, પરંતુ મહાત્મા માંથીજ ઉપર જેને ઊડી જાય પાડી છે તે તત્ત્વજ્ઞાની અને કવિ શ્રીમદ્ જમદગ્નના એક બે પદોમાંથી સારરૂપે મઘમાં ઉતારી અરે આપ વાનું ઉચિત ધારુ છું -

‘ સર્વ વૃત્તિઓને આત્મ સમુખ કરી, એકાગ્રચિત્તે શ્રી જિનદેવનો મૂળ માર્ગ સાંભળી, પુનઃવાની, સત્કાર કે સમાન મેળવવાની લાલસા ન હોય અને જ મ મરણના દુઝો હૃદયથી મમતા ન હોય તો જ સાંભળવા તૈયાર રહેને મારા વચનોની પુવના કરને અને જૈનશાસ્ત્રો શોધને જોને માત્ર પરમાર્થ દેવથી જ હું કહું છું જૈન દષ્ટિએ જ્ઞાન એટલે શ્રી જે કાર્ધ નવ પૂર્વ બધેયો હોય પણ જીવને જાણે નહિ તો તે સર્વ અજ્ઞાન જ કહેવાય. જન કાર્ધ મમ, કવિ આપરી મન, તત્ત્વ કે જાણ નથી અને જ્ઞાન જ્ઞાનીમાં જ દેખી શકાય છે, જ્ઞાની અને તેમનું જ્ઞાન જિન થઈ શકે જ નહિ પણ દીવા દીવાને પ્રગટાવે તેમ જ્ઞાની જીનને જ્ઞાની કરી શકે છે જ્ઞાની સુરુના ઉપદેશથી મર્ધ એમ જાણે કે આત્મા દેહ વગેરેથી જુદો છે જ્ઞાન અને દર્શન તેના મુખ્ય છે અને આત્મા ત્રણે કાળમાં નિત્ય-અવિનાશી છે” તો આ જાણપણી આત્મ નામ જ્ઞાન છે આ જ્ઞાને કરીને જે જાણ્યું તેની શુદ્ધ પ્રતીતિ હૃદયમાં ઠસી જાય, તેની સચ્ચાર્ધ ઉપર અઠગ શ્રદ્ધા થાય

ત્યારે તેને દર્શન અથવા સમકલિત કહે છે અને આત્માની જેમ પ્રતીતિ થઈ અને જેમ જાણ્યું કે આત્મા સવેથી જુદો અને અગમ્ય છે તેવો જ સ્થિત સ્વભાવ આત્માનો હોય છે ત્યારે તેને ચારિત્ર કહે છે ત્યારે જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણે આવી રીતે અસેદ એકરૂપ થાય ત્યારે આત્મરૂપ થવાય છે આ પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની શુદ્ધતા, એકતા અને અવિરુદ્ધતા થાય તે જ પરમાર્થથી જિનમાર્ગ છે, અને એ માર્ગ ત્રણે કાળે એક જ છે બાકી વ્રત પચ્ચખ્યાણ વગેરેના બેગે અને હોપબેગે તે જીવ વિશેષે દેશભાજ આદિની દૃષ્ટિએ જુદા જુદા હોય છે "

આ રત્નત્રયી તે જ ત્રિકાળ અમાધિત મૂળ મોક્ષમાર્ગ છે જાણ્યું, માન્યું અને વર્ણવ્યું-એ ત્રણેની શુદ્ધિ કરવી, એ ત્રણેની એકતા કરવી અને તેની પરસ્પર વિરુદ્ધતા દૂર કરી, સંગતપણું સાધવું તે જ નિશ્ચય માર્ગ છે બીજી રીતે કહીએ તો, શુદ્ધ-હાથ જ્ઞાન મેળવી, તે જ પ્રમાણે માન્યું અને સદ્દેવું અને તે જ મુજબ અથવા તેને અનુસરીને વર્તન રાખવું, વ્યવહાર કરવો, એ જ જિન માર્ગની કુચી છે સર્વ પ્રકારના જીવનની ખરી કિમત આકવા માટે એ જ ખરી કસોટી છે અને એ જ માત્ર ધોતણું છે જૈનધર્મીઓ પોતાની ક્રિયાઓમા, જીવન વ્યવહારમા પોતાની કેરપનાનુસાર કે બીજાની દેખાડેખીથી ગમે તે પરિવર્તન કર્યા કરે કે વાકાઓ બધી, પરંતુ જ્યાં સુધી આ રત્નત્રયી રૂપી ઉચ્ચ ધોરણની સાચી સમજ જૈનોમાં રહેશે ત્યાં સુધી તે ધોણે જ સર્વ વ્યવહાર ચાલશે અને જો ત્રુટિઓ જણાશે, તો વ્યવહારશુદ્ધિ થતી જ રહેશે આ મૂળ નિહાતના પાયા ઉપર રચાયેલો વ્યવહાર જ સાચો કહેવાને તેની બહાર ગયેલો વ્યવહાર જરૂર ખોટો જ કહેવાશે

આ સિદ્ધાંત પૂજ્ય ગાંધીજી શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પામેલી સારી રીતે સમજ્યા અને તેમણે તેને અનુસરીને જ પોતાનો જીવન

વ્યવહાર ચલાવ્યો છે અને તેથી જ તેઓથી આખા જગતને
આદર્શરૂપ બન્યા છે આ મિત્રોત જ જૈનધર્મનો વિસ્તારનારો
પુત્રવા છે કાણુ કે તે સર્વમાન્ય અને સર્વદર્શક છે

આવા આરો અનેક વાનગીઓ જૈનધર્મમાં છે સ્વાદત્તારથી
અપૂર્વ સિદ્ધાંત અને 'શ્રવે' અને કૃત્વના ઘો'ને અનેક ઉપદેશ
એમાં છે પૃથ્વીની સપાટી ઉપરના એકે સદ્વિચારનો એમાં
ધ્વનિકાર કરવામાં આવ્યો નથી એમાં અયોન્ય આચાર વિચારને
અપરિ પછી આવકાર આવવામાં આવ્યો નથી એ અધી બાબતો
ઉપર સ્વિચાર કરેવાને જરૂર અવકાશ નથી તે માટે તે સમયની
તેમજ અભ્યાસને વિશાળતા એકે એ તે અને નથી, તેથી
આદર્શથી જ સંતોષ માની જરૂર વિષુદ્ધ અંતરમાં થીમદ રાજ
ચક્રના એ અમૂલ્ય વાક્યો સ્મરણમાં રાખી લેવાની વિનંતિ કરતાં
રહી શકતા નથી તે એ છે —

સર્વશુભ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે ધાય
અને

સર્વત્રમામા સમષ્ટિ ધી, એ વચનને દૃઢ્ય લખો
ઉમેદચક્ર શાસતચક્ર બરોડિયા બી એ

જૈન ધર્મમાં પરિવર્તનો અને તેનાં પરિણામો

૬

શ્રી મહાવીરે કહેલા પરિવર્તનો

જગદ્ગુણ સુધારક ને મહા

અમ સમાજ—ઉદાર નુ આદા !

વીર પ્રભુ ! તુજ વાણી અને કૃતિ

બની રહો અમ જીવન-પ્રકૃતિ

મહાવીર પ્રભુ ! તું મહાનુ સુધારક અને સમાજ-ઉદારક થયો,
તું અમેને જગદ્ગુણ છે તારી વાણી અને કૃતિ અમારા જીવનની
પ્રકૃતિ રૂપ બની બાંધો એમ હૃદયથીએ છીએ

કેટલાકને ભગવાન મહાવીરને સુધારક કહેવામાં આવે તો વધી
આવે છે—ગોઠું નથી એ એક વિચિત્રતા છે સુધારક એટલે દ્રવ્ય
ક્ષેત્ર કે જગત-રેણુ સંસ્કૃતિ સંસ્કૃતિને અનુસરી જુની રીતોમાં દિવાલ
ફેરફાર કે પરિવર્તન કરનાર હોવા વધી લેનારને પૂછી શકું કે જૈન
તીર્થ-ધર્મની બાબતોમાં પણ મહાવીર પ્રભુએ સુધારો નથી કર્યો ?—
આશ્વતા મીસાને નથી ફેરવ્યો ?—એ તેની ના પાડવામાં આવે તો તેને
જે પ્રમાણમાં તેની અટલ માન્યતા છે તે આગમ પ્રમાણની સાથે
આપીશ અને તેનો વિચાર પ્રણયી કરવાનું કહીશ.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના નિર્વાણ પહેલાં ૨૫૦ વર્ષ પાશ્વનાથ પ્રભુ
નિર્વાણ પામ્યા (વિ. મ. પૂર્વે ૭૨૦ મી) શ્રી પાશ્વનાથ ભગવાને

ધર્મતત્ત્વોનું કેવી રીતે પ્રતિપાદન કર્યું હતું, તેમનો ઉપદેશ શું હતો અને તેમના પ્રસિદ્ધિ વિધિવિધાનો કેવા પ્રકારના હતા તે આપણી પામે તેમના આપિત કે તેમના ગણધરોથી સુદિત એક પણ આગમ-અમ કે સામ નહિ હોવાથી કહી શકીએ તેમ નથી, છતાં નિર્મલ શ્રી મહાવીર પ્રભુની વાણીના તુટિન—ખડિત જે કઈ સ્વરૂપે હાલમાં વિદ્યમાન છે, તેમાંથી નહિ જેવું થોડું પણ બને વચ્ચેના પ્રાપ્તિ ભેદ મેં નથી મળી આવે ॥

ઉત્તર અધ્યયન સૂત્રમાં તેના ૨૩ માં અધ્યયન પરથી જણાય છે કે પાર્શ્વનાથ પ્રભુના સમયમાં સાધુઓ માટે ચાર યમો-મહામતો હતી અને સાધુઓ વસ્ત્રધારી હતા, ન્યારે મહાવીર પ્રભુએ તેને બદલે પચ્ચ શિક્ષા—પચ્ચ મહાવ્રત અને અચેલકત્વનું પ્રતિપાદન કર્યું—એટલે કે તે બાનનોમા પરિવર્તન—પ્રધારો કર્યો સા માટે એમ કર્યું એ મંત્રધર્મ હવે ઉતરીએ

પાર્શ્વપાથોમાં કેસિન નામના ક્રમાન્વયમણુ પોતાના સાધુઓ અને મહાવીર પ્રભુના સાધુઓની આચાર-નિયમાદિની લિખિતતા ભેદ સંપ્રદાય છે, અને તેના સમાધાન અર્થે તે પ્રભુના ગણધર ગૌતમ ઇંદ્રભૂતિ સાથે યાનયર્થો કરે છે —

કેશી—મહા મુનિ પાર્શ્વે જે આતુર્થામ ધર્મ કહેતો, ન્યારે વધમાને આ પચ્ચશિક્ષા ધર્મ ઉપદેશ્યો વધમાને અચેલક ધર્મ અને (ખીનએ) આ અતર અને ઉત્તર સદિત વસ્ત્રો (એટલે સંખ્યામાં અને વર્ણ વિગેરથી સાંતર અને મહાધન મુચવાળા પ્રધાન વસ્ત્રો જેમાં હોય તે સ—ઉત્તર) વાળો ધર્મ કહ્યો એક કથમાં બને પ્રવૃત્ત ॥ છતાં આ બને વચ્ચે વિરોધ—ભેનું શું કરણ ? ૧

ગૌતમ—‘તત્ત્વનો ૧વન્નિય-નિર્ણય જેમાં ॥ એવા ધર્મ અને પ્રણ સમીક્ષે છે—સમ્યક્ રીતે જુએ છે’ (તો પ્રણથી વિચાર

કરો. એમાં એમ છે કે) પૂર્વના-પ્રથમ તીર્થંકરના સાધુઓ ઝાઝુ ને જડ છે, પાંછાના-છેવટના (મહાવીરના) સાધુઓ વક્ર ને જડ છે, ત્યારે મધ્યમ (ખીજા થી ૨૩ મા તીર્થંકર)ના ઝાઝુ અને પ્રાચ છે, આથી જ જાતનો ધર્મ ચયો^૨ (આથી વિન્નતા થઈ છે)

જેવા આત્માઓ, તેવા તેમના માટે નિયમો—એટલે તેમના રસભાવને અનુસરી-કવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવને અનુસરી ધર્મપ્રવર્તકો ધર્મના વ્રત-નિયમો અને વેપાદિ વ્યવહારો ધડે છે—તેમને ધડવા પડે છે તે વખતના છવોની વક્ર અને જડ સ્થિતિ જોઈ એટલે કે વક્ર બોધવાળા અને અનેક નિજ કુવિકલ્પના કરનારા તે વખતના છવોને જોઈને, મહાત્મો સાધુને માટે ચાર નહિ પણ પાંચ રાખવા યોગ્ય મણાવ, કારણકે તેમની વક્તાને સર્વ કુવિકલ્પનાથી આકૃંશ ચિત્તથી તેમનો દર્શન-આચાર કુખથી પાછી શકાય તેવા હોય છે તેથી મૈથુન વિરમથુ વ્રત કે જેનો અપરિમલ વ્રતમાં સમાવેશ થઈ જતો તેને છુટ્ટ પાડી પાંચ મહાવ્રત રાખ્યા કે જેથી કુવિકલ્પનાને સ્થાન ન રહે, વળી વક્તાદિ રંગીન વસ્ત્રવિધાનની અનુચિને વક્રજડત્વ લીધે વસ્ત્ર રંગવા આદિની પ્રવૃત્તિ અનિ દુર્નિવાર થઈ જાય તેથી તેની અનુચિ ન આપતા—કડક આચાર રાખવાની જરૂર હોઈ તેમને માગે વેપાદિમાં ‘અચેદકલ્પ’નું બપારથુ રાખવામાં આગ્યુ કે વિરોધમાં ઉત્તરાધ્યયનના તેજ અધ્યયનમાં કહ્યુ છે —

વિશિષ્ટ યાનથી જે જે ઉચિત છે તે જાણીને ધર્મસાધન ઇષ્ટ છે—

૨ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૨૩ ગાથા ૨૫ આ ઉત્તરાધ્યયન ઉપ વ્રત ઝાઝમ અને, મહાવીરના સિવાય અન્ય સર્વે તીર્થંકરોમાં પ્રાપ્ત્યમાં ધર્મ છે એમ સ્થાનાગર્માં કહેન છે (સૂત્ર ૨૬૬),

૩ વિદ્યાળેજ સમાગમ્મ ધમ્મસાદનમિચ્છિય ।

તે અનુભવ છે ૩૧

આમ જોવો સમજ—જેવા દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ જાત તે પ્રમાણે
વ્યવહાર હમ બ લવો જોઈએ, બાકી નિશ્ચય ધર્મ તે અટલ છે
ત્યાજ કહ્યું છે કે—

૪૦ ધર્મનો મૂળ માર્ગ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ જ છે તે
જ મોક્ષના તાત્ત્વિક સાધનો છે' ૩૪

ખરી રીતે સિમ-વેશ અકિચ્છિકર છે—તેમાં કંઈ મહત્ત્વ નથી
તેમાં બે દાખ-તે જૂલ જૂદા દોષ તેથી કંઈ મોક્ષસાધનમાં બાધા
આવતી નથી ૫

દશ કલ્પમા ફેરફાર—સાધુઓના સંમધમાં દશ કલ્પો આચારો
પચવરત્તુમાં અને પચાસકના ૧૭ મા પચાસકમાં કલા છે—

૧ અગ્રેષ્ઠકલ્પ ૨ જૈદયિકપિંડ ૩ ચત્વાતરપિંડ, ૪ રાજપિંડ,
૫ કૃતિકમ' ૬ મત ૭ જ્યેષ્ઠ ૮ પ્રતિકમણ્ડ ૯ માસકલ્પ
૧૦ પર્યુષણકલ્પ ૧

• ૭મા દસ સ્થાનમાં પૂર્વ (આદિનાથ) અને પશ્ચિમ જિન
(મહાવીર)ના (સાધુઓનો) રિચત કલ્પ છે અને તે દશે સ્થાનમાં
પ્રતિષ્ઠિત કલ્પ-સ્વચ્છ કલ્પ છે

આ પૈકી ચાર કલ્પ નામે દ્વિચાતર પિંડ અપુર્વામ-વન-

૪ શાસ્ત્રાચાર્ય ઉ૦ દીકા અ૦ ૨૩,

૫ " " ૨૩, ૩૪

૬ પચવરત્તુ ગાથા ૧૫૦૦ (જનવતી આરાધના ગાથા ૪૨૭-
૪૨૮, અનગર ધર્મામૃત દીકા ૫ ૬૭૫)

૭ સ્થાનાંત્ર સૂત્ર વૃત્તિ ૫ ૧૬૮

૮ પચ વરત્તુ ગાથા ૧૪૯૬ જુઓ વિશેષમાં સ્થાનાંત્રવૃત્તિ

૧૬૭-૮ આવશ્યક સૂત્ર પગ્ની દરિકાદ્રીય વૃત્તિ ૫ ૭૮-૮૦
ને આવશ્યક સૂત્ર પસ્ની મહ્યગિરીય વૃત્તિ ૫ ૧૨૧
(આગમોદય સમિતિ)

પુરુષ ભદ્રેષ્ઠ અને કૃતિકર્મ—એમાં અન્ય બાવીસ તીર્થકરના સાધુઓનો ગિચત દ્રવ્ય છે, જ્યારે બાકીના છ દ્રવ્યમાં તેમનો અસ્થિત દ્રવ્ય છે

સર્વ જિનોમાં જે સામાન્ય ચર દ્રવ્ય દલા તે, અર્થ એ છે કે શુદ્ધાત્મ પિડ—જેની વસતિમાં હિતારો કર્યો હોય તે ‘શુદ્ધાત્મર’ કહવામાં છે અને તેનો ‘પિડ’—ખોગક ખપે નહિ હ

આતુર્યાં—વન-બધા જિનના સાધુઓને ચાર વ્રત હોય (શ્રી મહાવીરે જેનો અપરિચિદ વ્રતમાં સમાવેશ થતો હતો તે મૈથુન વિરમણ વ્રતને છુટ્ટ પાડી કૃષ્ણ પાંચ વ્રત કલા.)

પુરુષ ભદ્રેષ્ઠ—બધાના સાધુઓમાં જ્યેષ્ઠપણું સાચવવાનું ખરું શ્રી મહાવીરના સાધુઓમાં ઉપરચાપનાથી જ્યેષ્ઠપણુનો નિર્ધાર થાય ત્યારે તેમની અમાત્રના જિનના સાધુઓમાં દીક્ષા વખતના સામાયિકના બારોપખુચી માંડીને તેનો નિર્ધાર થાય. કૃતિકર્મ—વદન-બધાના સાધુઓમાં જે વધુકાલની દીક્ષાવાળા હોય તેને ઓછા કાલની દીક્ષાવાળા વદન કરે

હવે જે બાળનો પહેલા અને છેલ્લા જિનના વખતમાં હોય જ્યારે વચળા બાવીસ તીર્થકરના સમયમાં ન હોય એટલે ત્રેવીસમાં તીર્થકર પાર્શ્વનાથના સમયમાં જે ન હોય તે છેલ્લા મહાવીર પ્રજ્ઞના સમયમાં હોય એ જાળવતે પરિવર્તન મળી શકાય, તેવી વસ્તુ એટલે છ દ્રવ્યનો અગ્નિય દ્રવ્ય છે વિશેષમાં તે શ્રી મહાવીરે ઉપરચો છે તે નીચે પ્રમાણે —

૧ અમેવ ત્વ—વચ્ચ વચરનો—અમેષક બાર રાખવો

૨ ઔદેશિકપિડ—ઉદેશીને કરેલ અશનાદિ અદ્રવ્યનીય છે

૩ રાજપિડ—રાજને ત્યાંના અભાદિ ન ખપે

૪ પ્રતિક્રમણ—વિજયદાસ પ્રતિક્રમણ દરવુ જેમએ, જ્યારે પાર્શ્વનાથાદિના સમયમાં તે બાળવનો નિયમ નહિ

૫ માસમ્ભવ--નિવમયી વતુમાં વધુ એક માસ થયો કે એક રથને ન રહેના ત્યથી વિદ્યાર કરવો જોઈએ

૬ પર્યુષણા કલ્પ--પર્યુષણા-વર્ણાસ એક રથવે રાખવો મટે આ ૭એ ૩ ૫ થી મદ્દાનીર પહેલાના બાવીસ તીર્થકરોના સમયમાં નહોતા વગી આ સિવાયના ચાર કલ્પ પૈકી પ્રતના કલ્પમાં પણ-આશુર્યામમાં પણ મદ્દાનીર રચામીએ એક વન ઉમેરી પચ્છદિશા ધમ કહેતો તે અમાડ કહેવાઈ ગયું છે અને અચેતક કલ્પ સંજ્ઞાથી પણ થોડું કહેવાઈ ગયું ત્યાર પછી તે અચેતક કલ્પનો અર્થ પરિવર્તિત થયો કે-અચેતક એટલે તદ્દન વચનો ત્યાગ એ જિન ક ૫ તરીકે, પણ રથવિર કલ્પ મટે તેનો અર્થ 'દુષ્ટ', અસરવચનું ધારણ કરવું થાય છે, અને તે દષ્ટિએ રથેનાજરોનું પ્રામાણિકત્વ નિશ્ચિન કયું છે

સામાયિકાદિ પાંચ અરિમ્ભ પણ થી મદ્દાનીર પહેલાના બાવીસ તીર્થકરોના સમયમાં તેમના સાધુઓને સામાયિક સર્વથા આભવાત દોષ છે અને તેથી તેમને ઉપરધાપના કરવાની ગ્રહેતી નથી જ્યારે થી મદ્દાનીરે સામાયિક ઉપરાંત હેટાપરધાપન ચારિત્ર ઉમેરી અશુદ્ધિ બાદિવી-દોષથી સામાયિક પ્રવતો છેદ-મ જ થાય તો નાયમિત્તરપે પુન મદ્દાનતમાં આત્માનું ઉપરધાપન કરવું જોઈએ એવા નિરમ કથો ૧ (જુઓ હરિમ્ભચરિની આવશ્યક સૂત્ર પર ટીપા ૮ ૭૫ તે મધ્યગિરિની તે સૂત્ર પૃષ્ઠી ટીક ૫ ૧૬૭-૮) આમ થી મદ્દાનીર પ્રભુએ પાર્શ્વનાથ પ્રજુના સમયના વિધિવિવાનોમાં સુનારા વનારા કર્યા અને આચારી કડકાઈ કરી જે નિશ્ચિન છે કે જે કહે કે તે ગધા ઋષભોર ના વખતમાં દના તો તેમા નવું કુર્ષ્નથી, તો ઉત્તરમાં જણાવવાનું

૮ વિશેષમાં પદ્મ (મહેના અને ઉત્તરમાં એ ચિહ્ન છે) આવશ્યક સૂત્રનું

કે અનિલનાથથી તે દેહ પાર્શ્વનાથ સુધીના મળી ન શકાય તેટલા કાલમાં જે વાત નહોતી તે અદ્વાવજે પોતાના સમવર્માં આણી, એ પણ સુધારે છે.

જૈન સંપ્રદાય સિવાયની અન્ય મતમાળ વિશેષ વિપ્રતક્તી અને તે મહા સમાજમાં પ્રચલિત નીતિ રીતિની અનિષ્ટતા યાજી નિર્દય શ્રી મહાવીર અને અમણી શ્રી જુમ્હે જે પરિવર્તનો કર્યા—જેવાકે પરા દિનો નિવેધ, વર્ણભેદ જન્યથી નહિ પણ ગુણવર્ગ—ધર્મ વડે છે એમ જણાવી તેમાં આણેતો સામ્યભાવ, શુદ્ધો અને સ્ત્રીઓને દાઆધ્યયન અને દીક્ષા—સંન્યાસનો આપેલ અવિકાર વગેરે દાલ પ્રસ્તુત નથી હારણ કે વિપ્રત્ત જૈન ધર્મમાં પરિવર્તનને ૩૩ તથા તે જવા દર્શિશુ

૨ સાત નિર્ણયો

હવે મહાવીર પ્રશ્નના સિદ્ધાન્ત—ઇત્થાનિક અને વ્યવહાર ધર્મને લગતા સિદ્ધાન્તમાં ફેરફાર કરનારા આચાર્યો પર આપીએ તેઓ મુખ્યપણે સાત છે, અને તે બાન્ત અમર સમજાનાં હોઈ તેને 'નિર્ણય' એટલે નિશ્ચયદષ્ટિ દેવા છે 'નિર્ણયનો વ્યુત્પત્તિ અર્થ' એ કયો છે કે નિર્જનુત્તે-અવરુપતિ પદાર્થસાધર્મ—પદાર્થ તત્ત્વને ગોપયે કે અન્યથા પ્રશ્ને તે અથવા સ્વપ્રયચત તોયંકરમાપિત નિર્જનુત્તે-અવરુપતિ વડે તર્કકરના વચનને જે અપવયે-છૂપાયે તે નિર્ણય તે સાતનાં નામ અને ઇસારાશ્પે દુકમાં તેમના મત-ઓ આ પ્રમાણે છે—

- ૧ બદ્ધ-ત—એક સમયે કિયાર્થી અધ્ય મિત રૂપમાં વસ્તુની હિત્તિ થતી નથી, બધા સમય વડે વસ્તુની હિત્તિ યાય છે, એટલે કે બદ્ધ સમયમાં જે રત—આસક્ત છે તે બદ્ધગત દીર્ઘકાને દ્રવ્યની પ્રસૂતિ એટલે જન્મ થય છે એવું પ્રશ્નના, જમાણી વીર પ્રશ્નના દેવવલ્લભ બાદ ૧૪ વર્ષ (વીર ને પહેલાં ૧૬ વર્ષ) થયા વીર ભગવાને વહેસાણે કહે-કિયમાણ વૃત્ત

માને ન છે તે દીક નથી પણ 'જન જન' એમ કહેવું દીક
 ૩ એમ જમાવીવું કહેવું થયું હતું (જુઓ પ યુખનાલકનો
 'ભગવાન મદાચીર અને જમાવીના મતભેદનું રહસ્ય' એ લેખ
 જૈનકુમ પુ ૧ ૫ ૨૮૫)

૨ પ્રદેશ-જરપ્રદેશ—પૂર્વ બધુના એમ આખું કે 'જરનો એક પ્રદેશ
 હોય તેને જર ન કહેવાય, જે-ચાર-ઘડ-સો-માવત સંખ્યાતા
 અર્થખ્યાતા સુધી પણ જર ન કહેવાય, તેવી જ રીતે એક
 પ્રદેશ ન્યૂન હોય તો પણ એમ ન કહેવાય' એ પરથી એવી
 કલ્પના કરી કે એક પ્રદેશ ન્યૂન એવા સમસ્તપ્રદેશોમા જર
 નથી ત્યારે તો અંતિમ પ્રદેશમા જર છે એવી ચરમપ્રદેશજર
 રૂપ પ્રશ્નણા કરનાર તિષ્ઠ્યગુપ્ત વીર પ્રશ્નના કેવલજ્ઞાન થયા
 ખાદ ૧૬ વર્ષે થયા જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે આત્મા શરીરમા
 સર્વ જગ્યાએ છે એમ માનવું સંયુક્તિક છે

૩ અવ્યકત—એટલે અરકુટ મનના મેયન એટલે સાધુમા મંદિર
 સુદિવળા—મુનિદેવાભેદવાદી આપાત્ત્યાયના શિષ્યો વીરાત
 ૨૧૪ વર્ષે થયા

ઉમેરી ત્રણ રાસિના પ્રક્રમક—રાસિનાખ્યાપક રૌદ્રપ્રમ વીરાત
૫૪૪ વર્ષે થયા

૭ અબદિક—જીવ સાથે કર્મ સ્પૃષ્ટ રહે છે, રક્ષવત્ મદ્દ મહેતું
નથી એમ પ્રક્રમક—સ્પૃષ્ટકર્મવિપાકપ્રક્રમક ગ્રાધ્યામદિક્ત વીરાત
૫૮૪ માં થયા

(આ સાત નિર્જીવો માટે વિશેષ જુઓ આવશ્યક નિર્જીવિ—તે
પર હરિમદીવ દીકા પૃ ૩૧૧-૩૨૬ વિગેવાવશ્યક ભાષ્ય, ઉત્તરાધ્યયન
ખૂદદ્ વૃત્તિ વગેરે) આ સાત નિર્જીવોનો વચ્ચેનો જનધર્મમાં બહુ
આસ્થો જણાવો નથી. તેનાં નામ માત્ર સચવાયાં છે તે જાણ્યા,
એકા દસ સુધી આસ્થા, અને આચર્યા.

તે પછી એટલે વીરાત ૬૦૦ માં બે દિક-દિગ્જયો થયા એમ
આવશ્યક ભાષ્યમાં જણાવ્યું છે—એટલે કે તે વખતમાં શ્વેતાંબર
અને દિગ્જયો પ્રકટ રીતે અવગમ થયા એમ ગણી શકાય આવશ્યક
ભાષ્યમાં તે બોદિક—દિગ્જયોને પણ નિર્જીવ તરીકે ગ્રહવામાં આ-યા
છે, જ્યારે દિગ્જયોએ શ્વેતાંબરોને જૈનાભાસ કલા છે મંદરમાં સૈકામાં
થયેલ પ્રખર ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરે શ્વેતાંબર તપામજીથી અન્ય મન્દ-
વાળાને કેટલાય અપનામથી નવાજેલ ■ સ્વં વિજયધર્મસૂત્રિએ
વીસેક વર્ષ પહેલાં—વીરાત ૨૪૦૭ ના 'જૈન' ના નિબંધ સંપ્રદમાં
'વીરશાસનમાં હલલવેલા નિર્જીવોનું નિર્દેશન' એ નામના પ્રકટ થયેલા
સેખમાં સ્થાનકવાસીઓને હુપાકાં કહી 'ઉપનિર્જીવ' કહેવા હતા.
વળી એક વિદ્યમાન આચાર્યે તાગેતરમાં લખેલા—મુખેલા જૈનો
આદિને 'નાસ્તિક' નો ઇલકાળ આપ્યો છે

હું કાઠને મિથ્યાદષ્ટિ કે નાસ્તિક કહેવો નથી, કહી શકું તેમ
નથી એમ કહેવું એ તો સર્વગ્રંથ પદ ધારણ કરી લેવા જેવું છે જોએ.
એવું કહે તે સર્વગ્રંથ નથી એ પણ ચોક્કસ છે, અને છતાં એમ કહે
તે પ્રણાથી સમ્યક્ રીતે પેખનારા નથી એમ સખે. અને નમ્રનાપૂર્વક
જણાવવું પડે છે

૩

આચાર્યોમા મતભેદ અને તેમણે કરેલ પરિવર્તનો

સિદ્ધમેન તિાકર એક જગરા તેજસ્વી અને પ્રતિભામાં
‘શ્રુતદેવસો જેવા હતા તેમની કૃતિઓમાં સ્વત્ર વિચારની મૌલિકતા
હતી પરપરાગત વિચારોની સામે પોતાનો વિચારભેદ પ્રામશ્ચિકપણે
તેમણે વ્યક્ત કર્યો છે અને તેમ કરવામાં જૈન મુત્રોનાં સાક્ષાત્કથનોને
પણ પતાની તકેદિ ૨૫ કસોટી પર કસી તેનો તદ્દતુકૃત અર્થ કર્યો
જા શ્રેતાંબર આગમ પ્રયોગ એમ છે કે દેવલી (સર્વજ્ઞ)ને દેવલ
ચાન અને દેવલદર્શન એ બને મુગપત્ત એટલે એક સાથે, થતા નથી
એક સમયે દેવલચાન અને એક સમયે દેવલદર્શન રહે છે—એમ
પ્રતિ સમયે—પ્રતિદેણે કેમકે દેવલચાન અને દેવલદર્શન સ્વરૂપ દેવ
લીને ઉપયોગ કર્યો કરે છે ઉક્ત સિદ્ધમેન આચાર્યે આ વિચાર
મુક્તિપુર મર નથી એમ જણાવી તેને તકે અને મુક્તિથી અમુક્ત
સિદ્ધ કરી જણવ્યું કે દેવલીને દેવલચાન અને દેવલ દર્શન બને
મુગપત્ત એટલે એકી સાથે હોય છે, અને વાસ્તવિકપણે અંતમા
તેઓએ બનમાં પરસ્પર દાર્ઢ ભેદ જ નથી એમ મા મુ છે—મનેને
એક જ બતાવેલ છે

આવો તેમનો આગમપ્રમાણથી વિરોધ હોવાથી તેમને ‘તર્ક
મન્ય’ જેવા વિરૂપણે તે સમયના સિદ્ધાંતપ્રમાણી અને આગમ
મક્ત આચાર્યોએ આપ્યા અને પછી જિનભદ્ર લમાગમણુ આદિ
આગમપ્રધાન આચાર્યોએ આગમ પ્રમાણની દલીલથી જ તે વિચાર
ખડન કર્યું છે (જન કહેવું જોઈએ કે આગમ છતાં ઢાર્ઢએ સિદ્ધમેન
સુરિને નિર્નવ, ‘મિથ્યાદષ્ટિ કે ‘નાસ્તિક’ એવા ઉગ વિશેષણો
આપ્યા નથી તો તેવી સદિષ્ટતા માટે તે આચાર્યોને આપણે ધ ય
વાદ આપીશુ)

અનેક ધર્માચાર્યો થયા છે, તે પૈકી કેટલાકે જૂની જૂદી રીતે પરિવર્તન કર્યા છે, આગમોના સકલનર્મા રક દિસાચાર્યે અને માગાજીન આચાર્યે સ્વીકારેલા પાઠોમા કેટલાકે સ્થળોએ મતભેદ રહસે જળવધો છે પરંતુ આગમના ચખ્છોના અર્થ કરવામા જુદા જુદા ટીકાકારોએ જુદા જુદા એક બીજાથી વિરોધી અર્થ કરેલા જોવામા આવે છે આગમોમા એકમા કઈ હોય ને બીજામા તેથી કિચિત્ જુદુ હોય એટલે ટીકાકાર એ જતાવી સાચુ છુ તેનો નિશ્ચય 'કેવલિગમ્ય' એમ કહી અટકી જાય છે એ એક પાત છે, અને બીજા જાણુએ એક ચખ્છ કે વાક્યખડ, વાક્ય કે વાક્યસમૂહનો જાવાર્થ જુદો જુદો સ્વીકારી તે પ્રમાણે ટીકાકાર અર્થ કરે છે, તેથી એક બીજા વચ્ચે ઘણો વિરોધ આવી જાય છે આમ થવામા ગમ્મ પરપરાનો મોહ, ખડન કરવાની ઉમતા અને આવેશમય સ્વભાવ કાર્ય કરે ત્યારે તો તેવા વિરોધની અરધિ યાય છ દા. ત ધર્મ-સાગર ઉપાધ્યાય સ્વો. તે સત્તરમા સૈકામા સ્વેં સંપ્રદાયમા એક વિદ્વાન ઉપાધ્યાય થયા છે, પણ તેઓ સાથે સાથે આવેશી અને હિમ સ્વભાવી હતા, તેમણે પોતાના પ્રવચનપરીક્ષામા સર્વગ્રંથતકાદિમા પોતાના તપગમ્મથી અન્ય જણા ગમ્મે સામે ભારે આક્ષેપો કર્યા છે એટલું જ નહિ પણ અનેક પ્રરપણા કરી પોતાના તપગમ્મમાં પણ મહાકલેશનાં બી વાળ્યા-પોળ્યા હતા, અને તેમણે રચેલી કલ્પ સૂત્ર પર કલ્પકિરણવસિ ટીકા સ્વો, તો તેના અંદરની કેટલીક બાજતો પર ત્યાર પછી થોડા વર્ષોપર તે જ ગમ્મના વિનયવિજય નામના વિદ્વાન ઉપાધ્યાયે તેજ કલ્પસૂત્ર પર રચેલી મુમોષિકા નામની ટીકામા સખન ટીકા કરી છે

કેટલાક મહાન આચાર્યોએ અન્યધર્મોના મહાન મથોના અભ્યાસ કરી આપણા ધર્મમા અનેક વસ્તુઓનો સિદ્ધાંતને બધ બેસે તેવા પ્રવેશ કર્યો છે દા. ત. ચાગ્નીપુત્ર હરિશ્ચંદ્રચંદ્રિયે, યોગના, વિદ્વા-

યમા યોગની જાણ હજિએ જોઈ સાદિવના અગ્નિવાસના પરિભ્રમે
નવીન ઘખસ કરી છે અને તેને જેલ યુજીયાનકમમા ઠાંગીને
જેલ વિચારમરણીનું રૂપ આપ્યું છે તેથી જમાગુ કહેતા શિદસેન
દિવાકરે જાણજી અને જોઈ તર્કજાગના અગ્નિવાસના અગ્નિ ન્યાય-
દર્શન ખડું કરી જેલજાગને જામ બેસે તેનું રૂપ જેલ આગમિક તારવેને
આપ્યું છે

ઉપા દરિભાગ્યુગિના સમય પડેલાં જેલ ધર્મમાં ધર્મીઓની દત્તા
શિવિલાયાર નસી મયો દત્તો અને એ તેનું કુતિલન પરિવર્તન મજબૂત. આ
શિવિલયાર ચૈત્યવાસીઓનો દત્તો, તેની સામે પ્રજાગ વિરોધ તે આચર્ય
મયોધપ્રકરણાદિમા કર્યો છે ત્યારપછી પણ મૂળજાગમાં ચૈત્યવાસીઓએ
પમદેડા જમાવ્યો દત્તો અને તેની સામે આગરે જિનેશ્વરમુરિ, જિનવ
શમમુરિ, જિનદાશ્વરિએ કારે પ્રચારકાર્ય કરી તેમને મૂળપ્રાપ્ત કર્યા
દત્તો એ જ પ્રમાણે વખનોવખન શિવિલાયાર ઘખસ ઘર્ષ જતાં
તેની સમે જાન દખન, યથોવિજ્ય, દેવચક્ર વગેરેએ પોકાર લાખ્યા
દત્તો વિક્રમ જગારમા સેકાના અંતમાં દીરવિજ્યમુરિની પદ પર પરાગ
આચાર્યો પાલખી રાખનાગ જદારો માદીપરો થયા તેની સામે અને
કતિના આચાર વિચારો સામે અનેક અદોદનો થયા. તે કરનાર
જદેરાવજી, જાતમારામજી, મૂલચક્રજી આદિ સાધુના ઘખસા તાલ છે

૪

ગચ્છભેદ-સપ્તદાય ઉપસ પ્રદાયો

જાણુસ્વામી પછી જેલ ધર્મમાં મુખ્ય બે ભેદ નામે દિગ્ગતો
અને પ્રવેતાગરો થયા. દિગ્ગતરોમા સાધુ નમ્મ જ રહ્યા અને જિન
મૂર્તિને નમ્મ રાખવામાં આવી સાધુની ફરજિવાત નગ્નાવસ્થાના કારણે
કાલાતરે સાધુ સંસ્થા તેમાંથી નષ્ટ થઈ ગઈ જ્યારે પ્રવેતાગરોમાં સર્વ
મંડ્યા હજી સુધી વિશાલ પ્રમાણમાં જીવત અને વિવિધાન છે એ
અંતેમાં જે ઉપભોદ થયા તેની ઉપજિના કારણે શોધતા અચર્ય

દિષ્ટિએ તે એટલા બધા નજીવા-નમાલા-તત્ત્વદીન જણાય છે કે આપણને ધણે બેઠે લપગે

દિગ્ગજરોએ આગમોનો પિચકેદ મા યો, સીમુક્તિનો નિયેધ કર્યો અને કેવળીને શુક્તિ-આદાર હોય જ નહિ એમ કહ્યું. શ્વેતા-બરોમાં સાધુઓએ અચેતન એટલે જીર્ણીર્ણી—નિ સાર વસોનો સ્વીકાર—એ અર્થ કરી પહેલા તેવાનો અને પછી શ્વેત અને સાર વસોનો સ્વીકાર કર્યો, જિનમૂર્તિને વખાણકારથી સન્નિગત કરવાની પ્રથા સ્વીકારી, આગમો જેટલા પ્રાસ યર્ધશક્યા તેનું સકંતન કરાવી તેને જગતી રાખ્યાં, અને મુક્તિ હોઈ શકે અને કેવળીને શુક્તિ અધુક અંશે હોવી જ જોઈએ—આ સિદ્ધાંતો સ્વીકાર્યા બાદલા મુખ્ય બેઠે છે અને તે વસ્તુત હૃદયને કરે તેવા નથી છતાં મનેમા અરસ્પરસ કનેશ અને ખાસ કરી તીર્થ મગધીના ઝંઝા અત્યારે એટલા બધા રહે છે કે જેથી કોઈ પણ સમયને ગ્તાનિ યથા વગર રહે નહિ

હવે તે બે મુખ્ય શાખાની લપથાખાઓ દુકમા જોઈએ દિગ્ગજરોમાં શ્રવિક સંવ વિ મં પરક મા થયો તેમાં એવું માન્યુ કે ખીજમા જીવ નથી, ઊમા રહી સાધુએ ભોજન કરવું કોઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત નથી, ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરવું અને જેતી વાણિજ્ય કરાવી મુનિનો જીવનનિર્વાહ કરવો. જોઈએ ખીજે પાપનીય (ગ્રામ્ય) સંવ શ્વેતાગર અને દિગ્ગજરના મતખ્યના મિત્રણ રૂપે થયો તે શ્વેતાગરોની પેઠે સીમુક્તિ અને કેવળીમુક્તિ માનતો વળી કાળકા મધ (સ ૭૫૪), માધુર સધ સ હપકમાં યથા મૂન સધમાં સાધુઓ જોદરણ તરીકે મધુરપિંછ અને કાળકા મધમાં ગોપુરક રાખે છે ને માધુરમાં પિચ્છી નહિ રાખતા નિ પુરક યથા વળી આ ક્ષેત્રે નદ ૧૫ જેવા યથા ત્યા રક્તાગરધારી જટુરો યથા હતા કે જેમણે જૂદા ના રથગોમા પોતાની માગીઓ સ્થાપી હતી આ જટારકો પશુ હવે

શ્વેતાંબરોમાં ગરુડો ધણા થયા અને તે બધા મૂર્તિપૂજક હતા. જબરો ફેરફાર તો સોળમાં સૈકામાં થયો તે વખતે લોકાચાદ નામના એક ગૃહસ્થે મૂર્તિપૂજામાં પ્રુષ્પાદિના ઉપયોગનો નિષેધ કરી લોકોના માનસમાં ભારે કોતાહવ કર્યો-પરિણામે તે ત્રિચારનાનો મોટો સમૂહ થયો. મયો કે જે લોકાગ્રહી, દ્વિદિશા સ્થાનકવાસી આદિ નામથી ઝોળાખાય છે અને જેની જાખ્યા, લગભગ મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરો જેટલી થઈ ગઈ. વળી મુ શ્વે ૪૫ જાગમને માને છે, ત્યારે આ અમૂર્તિપૂજક કર ને માને છે આ ઉત્પન્ન થયેલ વર્ગમાં સાધુઓ શ્વેત વસ્ત્રો ધારે છે ને વિદેષમાં મુખની આડે રાખવાની વસ્ત્રિકા મોઢે બાધે છે આ શ્વેતાંબર અમૂર્તિ પૂજકોથી નોખા થયેલા સત્યવિજય પન્થાસે અદારમાં સૈકામાં સાધુઓ માટે પીળા વસ્ત્ર ધારણ કરવાનો રવૈરો કાઢ્યો, કે જેના અવશેષ હજુ પણ શ્વેત મૂર્તિપૂજકોમાં જોવામાં આવે છે વળી તે સૈકાને અતે બહારકોની માઠીઓ થઈ, જતિ અને જતણીઓ થઈ અને તેની સામે અનેક વિરોધ અને પોકાર થયા, છતાં તેના અવશેષો હાલ મોઝૂડ છે.

દ્વેકામાં મુખ્યપણે દિગંબર, શ્વેતાંબર અને સ્થાનકવાસી એ ત્રણ શાખામાં જૈનધર્મ વહેચાયો અને એ દરેકમાં પાછા અનેક ગરુડો, ઉપશાખાઓ અને ઉપસ પ્રદાયો-સધાગ આદિ થયા કે જેના પરિણામે એક બીજા વચ્ચે કતેશ, વિખવાદ મારામારી અને માઠ બાઝીના પ્રમતો ઉપરિચિત થતા મયા શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકોના ૮૪ ગરુડો કહેવાય છે તેમાંથી મોટા ભાગના નામ તેના સ્થાપકના સ્થળ પરથી પડ્યા હતા તે ગરુડો તો સુભાગ્યે અદૃશ્ય થયા અને હાલ તથા ગરુડો નામે ખરતર, તપા અને આચારિક ગરુડો રજા. આ દરેકની સાધુ-મામાચારી જુદી જુદી છે, આવકોની સામાયિક પ્રતિકમણની આવશ્યક ક્રિયા વિધિ પણ ભિન્ન ભિન્ન છે સર્વેમાં એકમાત્ર નિર્ણય છે કેઈ કલ્યાણકારિન છે માને તો કેઈ પાંચ માને, કેઈ પર્યુષણનો છેતો.

સાવતરસિક દિન બાદપદ્મ શુદ્ધ ચોથનો ને કોઈ પાંચમનો માને આ
છતા મહાવીરપ્રભુનાં સર્વ સત્તાનો છે, એક જ વીતરાગ દેવને માન
નારા છે એવી ભાવનાથી પ્રેરાઈને સર્વમાં સપ-ઐક્ય દોર્વા ધટે એ
વરદુસ્થિતિ ધણા વખતથી રહી નથી, સ્વાચ્છા શુદ્ધ સાચો ઉપદેશ
આપતા નથી અને તેથી ખરો ધર્મ સમજાયો નથી, તેથીતે સામે અનેક
સૂઝ મહાપુરુષોએ પોતાનાં હૃદયની ઉર્મિઓ કાઢી છે, દા. ત. —

મનુષ્યના બેઠ તે નયણ નીકાલતા, તરવની વાત કરતાં ન જાણે,
ઉદરભરણાદિ નિજ કાજ કરતા યકા, મોઢ નડિયા કળિકાળ રાજે,
ધરમ ધરમ કરતો જગ સફુ ફરે, ધર્મનો જાણે ન મર્મ, બિનેશ્વર

મુન અનુસાર વિચારી જોણુ, સુશુદ્ધ તથાવિધિ ન મિતે ર
કિરિયા કરી નવિ સાધી સકાયે, એ વિપ્લવાદ ચિત્ત સમજે ર
સમર્થ વિદ્વાન મરોવિજયજી કહે છે કે, —

કામ કુભાદિકે અધિકર્તુ, ધર્મર્તુ કા નવિ મૂલ ર
દોકડે કુશુરુ તે દાખવે, શુ થયું એહ જમથત ર —
વિષય રસમા ગૃહી રાચિયા, નાચિયા કુશુરુ મદપૂરે
ધૂમધામે ધમાધમ ચથી, યાનમારગ રણો ફર ર —
અધ્યાત્મરસિક પઠિત દેવચક્રજી કહે છે કે —

પ્રભુ કિયા રુચિ જીવડા રે, જાન ધર્મ રુચિ હીન
ઉપદેશક પણુ તેહવા રે, શુ કરે જીવ નવીન ર —
તત્વાગમ જાણુ મ નજરે, જહુજનસ મત જોહ
મૂઢ હરી જન આદર્શ રે, સુશુદ્ધ કહાવે તેહ ર —
આણા તાપ્પ વિના કિયા રે, લોકે માન્યો રે ધર્મ
દસણ નાણુ ચરિતનો રે, મૂલ ન જાણ્યો મર્મ ર —

જન્મ કદાચ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ,
આતમ ગુણ અકપાદના રે, ધર્મ ન જાણે શુદ્ધરે-
તત્ત્વગણિક જન થોડળા રે જહુતો જનસંવાદ,
જાણો છો જિનરાજશ્રે, સધતો એક વિવાદ રે-

આ ત્રણે મહાપુરુષો પોતાના શ્વેં ભૂતિપૂજક સપ્રદાયના સંમધે કહેતા હોય તેમ જણાય છે, પરંતુ દિગંજર, શ્વેતાંજર ભૂતિ પૂજક અને શ્વેં અભૂતિપૂજક (શ્યાનકવાસી) એ ત્રણેએ એક બીજા પ્રત્યે વીતરાગના અનુયાયી તરીકે મોક્ષમાર્ગ એક છે એમ સમજીને સમભાવ, સદ્વિખ્યાતા, અને અદ્રેષ રાખવા જોઈએ એમ થયે તો જ ધર્મનો મર્મ પામી શકાયો, સ્વપર દિત સાધી શકાયો- એ બાબતની ઘોષણા કવિ ધીરાચંદ્ર બાર્ધએ કરી કે જે તેમના સમયમાં જૈન સમાજે જોસથી અને પ્રેમથી ઝીલી નહિ પણ તેમના પછી ધીમે ધીમે તેમના વિચારો 'ધીમદ્ રાજચંદ્ર' નામના પુસ્તકથી સમાજમાં ફેલાતા તેમજ હાલમાં મહાત્મા ગાંધીજી કે જેમણે તે કવિ પાસેથી ધણું મેળવ્યું છે અને તેમનો ઉપકાર મુક્ત કંઠે સ્વીકાર્યો છે તેમના યુગમાં લોકોની સમજ્જ્યોતિ અને ઉદાર વિચારશીલતા વધુ પ્રદીપ્ત થતાં સર્વ ફિરકાઓ પ્રત્યે આત્મભાવ વધુ ને વધુ સંક્રાંત થતો જાય. આવા આત્મભાવને કેળવવા માટે આવા મેળાવડા થતા જાય. અને સર્વ જીવો પ્રત્યે મૈત્રી ભાવનો ઉપદેશ કરનાર જૈન ધર્મના સાધુઓ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ સમજીને તેવો મૈત્રીભાવ કેળવવા ધણું કરી શકે તેમ છે તો તેમ તેઓ કરે એમ ધ્રુવજીયુ

કેટલાક સાધુઓ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ--સમય ધર્મ, તે પ્રમાણે વર્તન વગેરેની વાત કરતાં બાકે છે, પણ તેવી રીતે બાકવાની જરૂર નથી તેઓ જે સરચામાં છે તે સાધુ સંસ્થા પણ પોતાના આચાર વર્તનના નિયમોમાં સમય પરત્વે ફેરફાર કરતી જ રહી છે. હાલમાં સર્વ મુનિઓની દિનચર્યા, યોગચર્યા સર્વ અન્ય આચાર વિચાર વગેરે

જોઈશું તો આચાર્ય કે બીજા અંગેના નિર્મલ-સાધુઓના જે આચાર કથેય છે તે પ્રમાણે જ તે છે એમ કહી નહિ શકાય. એમ કાંઈ કહેશે કે મહાવીર પ્રભુના સમયમાં શરીરનાં સર્યાન બધા મજબૂત હતાં તેથી તેને અનુવર્તીને તેમણે સાધુના આચાર બધા હતા, માટે હાલના સિધ્ધિ શરીર સર્યાન જોતા કંઈ આચારને મોજા કરવામાં આવે તો ચપારી લેવું જોઈએ આ દલીલમાં કંઈક વળગે છે, પણ સાથે સ્પષ્ટ કહેવું જોઈએ કે જે જે પ્રમાણમાં દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ લાવને અનુરૂપ મોજાસ જોઈએ તે કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાં આવેલી પ્રતીત થાય તો તે ટળવી જોઈએ સાધુઓ ધટતી છૂટ લઈ શકે તો આવકોને પણ ધટતી મળવી જોઈએ બાકી થોડી જૈન વસ્તીવાળા ગામમાં જૈન સાધુઓના કાંઈકો ન પાલવે હમ વિહારતી ખામી, હિંદોશના અસખ્ય ગામમાં સાધુ વિહારનો અભાવ, આખા ગુચ્છના સાધુમણના એકત્રિત બધારણનો અભાવ, એકલ વિહાર, ગમે તે સાધુનું ગમે તે સ્થળ આગ્રમાંસ માટે પર્મદ કરવું તે, આનકોના મુખની બધી, દીક્ષા માટે સગીરના અપહરણ, વગેરે વગેરેમાં બારે ફેરફાર થવાની અને પાંચ સ્તર બધારણ સ્વાર્થ પગાવાની જરૂર છે

તેણે સંપ્રદાયોમાં દરેક જણ પોતાને થી મહાવીર ભગવાનનો સુસ્ત અનુયાયી માને, સદહે અને તે પ્રમાણે આચરે અને તે પ્રભુના અનેકાત તિર્હાતથી વિચારી કુલ્લકતા, કુદ્રતા તથા દરેક બાબતમાં પ્રગાથી જે ઉપદેશ લાગે તે નિર્ભયપણે સ્વીકારે, સ્વતંત્ર પણે હુઆરે અને આચરે તો બધા કલક દૂર થાય તેમ છે

૫

ઉપસહાર

દરેક જમાનામાં સામાજિક કે ધાર્મિક બાબતોમાં ફેરફાર થયા છે જેમાં ફેરફાર ન થાય તે શુભત કહી ન શકાય. આખું જગત પરિવર્તનશીલ છે પરિવર્તિતિ સસારે મૃત્ત કો ધા ન

જાયતે ? ।—એટલે કે પરિવર્તન કરતા સંસારમાં એવું કાણ મૃત પામેલું છે કે જે પુન જન્મનું નથી ? અર્થાત એક વસ્તુ જતાં તેની બદલીમાં બીજી વસ્તુ આવે છે ધર્મ એ જીવત વસ્તુ છે તેમાં સનાતન સિદ્ધાંતો છે, અને તેની સાથે વિધિ વિધાનો છે એ ધાર્મિક વિધિવિધાનોમાં પણ મુખ્ય સિદ્ધાંતોને સાંખ્ય રાખીને દ્વ્ય ક્ષેત્ર કાળ કાળને અનુવક્ષીને યોગ્ય ફેરફાર થયા જ કરે તો તે ધર્મ જીવત રહી શકે ફેરફાર યોગ્ય આકારમાં થાય તો તેને સુધારો કહી શકાય, નહિ તો વિકાર કહી શકાય સમયાનુકૂળ પરિવર્તનનાં પરિણામો સારાં આવે છે અને સમયથી પ્રતિકૂળ-શિથિલતાને પોષનાર-ઉત્તરતા દરમિયાન પર ધર્મ જનાર ફેરફાર અધ પતન કરાવે છે

જ્યાં આશય ઉચ્ચ છે, શુદ્ધ મનોભાવ છે, સૂક્ષ્મ દષ્ટિવાળી પ્રજા છે, ઉચિત આચરણ છે અને સમ્યક્ પ્રકારનું પરાક્રમ છે તેવી વ્યક્તિ યા વ્યક્તિગણ જૂની પ્રથાઓનું શોધન કરી તેમાં સમયોચિત નવીન બસ નવીન દિશા, અને નવીન ચેતન પ્રકટાવે, યા તે પ્રથાઓ અનિષ્ટ હોય તો તેને નિમૂંઞ કરી તેના સ્થાને હજી સુધારાની પ્રરૂપણા અને પ્રચલિતતા કરે તો તેથી માનવસમૂહનું હિત અને કલ્યાણ થશે તેમાં જિનની અનેકાંત શિલસુશી પ્રમાણે વર્તવાની જિનભક્તિ શુદ્ધ હૃદયથી સેવવામાં આવશે તો કનેશ અને કલાસનો નાશ ધર્મ સર્વત્ર ચેતનામય શાન્તિ-સમાધિ પ્રવર્તશે

મત્તિષ્ઠ જિજ્ઞાસા પરમાણ સ્વીણવિજ્જદોસાણ ।

આરોગ્યોદિલામ સમાહિમરણ ચ પાવેતિ ॥

—રાગુણ જેના ક્ષીણ થયા છે એવા જિનવરોની પરમભક્તિથી આરોગ્ય મોહિતાઓ અને સમાધિમરણ પમાય છે

જિનની સાચી ભક્તિ એ તેમના અનેકાંત માર્ગનું અનુસરણ કે એ વાત સૌ જોડેના હૃદયમાં જોતજોત થાઓ ।

મોહનવાવ દલીઅદ દેશાધ વડીલ

અસ્પૃશ્યો અને જૈન સંસ્કૃતિ

દમરો વર્ષ પહેલાં પણ ચડાળો અને અત્યંત તરફ અત્યંત જોડાઈ જ કદાચ તેથીએ વધારે અને ઘણી વધારે કૃષ્ણા તેમજ પ્રદિષ્ટિ હતી જુના તે વખતના આદ્યજ્ઞાને વાંચવાથી અત્યંત તરફ એ લાગણીનો ખ્યાલ આવે ભગવાન મહાવારે પોતાના જીવનથી વસ્તુનો વિરોધ કર્યો અત્યંત અને અસ્પૃશ્યોને સાધુસધમા દાખલ કર્યા આદ્યજ્ઞા અને બીજા વૈદિક ઉચ્ચવર્ણમા ક્ષોભ પ્રમદથી, પણ ભગવાને જગત પરવા ન કરી

અસ્પૃશ્યોને ગુરુપદ આપવું એનો અર્થ એ છે કે તેને બધી જ જાતની શક્તિ કેળવવા માટે સ્વતંત્રતા આપવી તે વખતના જૈન રાજાઓ અને બીજા ગૃહસ્થો પણ એ અસ્પૃશ્ય જૈન ગુરુઓને અડકવામાં બહુ માન સન્મજતા તેમને પણ પડવા અને એક આદ્યજ્ઞા જૈન ગુરુ જોડતો જ તેમનો આદર કરતા

ઉત્તરાખ્યનમાં ચિત્ત-મંજૂતિ અને દરિદ્રથી બળના એ પ્રસંગો એ ભગવાનની દિલચાલના દાખલા છે આ એ ઘટનાઓ કયે કાળે બની તે નક્કી નથી પણ તે ભગવાનના સમયમાં અથવા પછી પુરત જ બની હોવી જોઈએ ચિત્ત અને સજ્જતિ બન્ને ચડાળ બાજમે છે જ્યારે આદ્યજ્ઞોના અને બીજા વૈદિક લોકોના તિરસ્કારથી જુ પી થઈ આત્મધાત કળવા તેઓ તૈયાગ ચાય છે ત્યારે ભગવાનની સાચી દીક્ષા જ તેમને બચાવી લે છે આ વર્ણ તિરસ્કાર સામેનો પહેલો દાખલો દરિદ્રથી ચડાળ છે તેને બધા વૈદિક લોકો તરડોડે છે અને ધિક્કાર વરસાવે છે ત્યારે જૈન દીક્ષા એ ચડાળ પુત્રમા માત્ર તેજ નહિ પણ અસાધારણ તેજ દાખલ કરે છે

આ સિવાય પણ કેઈ વિરલ દાખલા છે મુખ્ય મુદ્દો એ છે છે કે જન મંસ્કૃતિ એટલે જ મ વર્ણબેદમાં નહિ પણ ગુણકર્મમાં માનનારી મંસ્કૃતિ અલગત, બૌદ્ધ સંસ્કૃતિ પણ તેવી જ છે, પણ દુ ખની વાત તો એ છે કે ભગવાન મહાવીરનો ઝંડો લઈ ફરનાર જૈન સાધુઓ એ સંસ્કૃતિ સાચી ન શક્યા

નરમ સૈકા સુધીના જે દિગ્ગર વિદ્વાનોએ બ્રાહ્મણોની જ મ સિદ્ધ દૈવ્યતા અને અંત્યજોની જન્મસિદ્ધ નીચતા સામે દ્રમશ મુદ્ધ સ્ત્રોતોમાં ક્યું હતું અને પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિ દુસ્તાનના સ્વેતાગર આચાર્યોએ જે વસ્તુ હેવટ સુધી સાબોમાં તત્ત્વ દષ્ટિએ રચાધી છે તેજ બાબતમાં બધા જ જૈનો-ત્રણે શીરકાના જૈનો-બ્રાહ્મણોથી દારી ગયા છે બ્રાહ્મણોએ જે કહ્યું, જે ક્યું અને જે લખ્યું તેમાં જૈનો પાછા ગુલામ થયા એકવાર જૈન દીક્ષાથી અંત્યજને પવિત્ર થતા અને એની આભડછેટ બળી જતી. આને એ અંત્યજને અને એની આભડછેટ જૈન દીક્ષાને અપવિત્ર બનાવે છે શુ આ જૈનોની હાર નથી સૂચવતી ? કે પરેલા જૈન દીક્ષામાં પવિત્રતાનો અગ્નિ હતો જેથી આભડછેટ બળી જતી અને આને કહેવાતી આભડછેટમાં એવો મેલ છે કે તેની સામે આજની જૈન દીક્ષા કંઈપણ કરવાને અસમર્થ છે ! ૨૫૯ સંખ્દોમાં કહીએ તો આજની દીક્ષામાં જો ખરે જ કંઈ સત્ત્વ હોય તો તે આભડછેટથી બદ ન થાય પણ ઊલગી આભડછેટને ધોઈ નાખે

હસવા જેવી વાત તો એ છે કે ખુદ ભગવાન પાસે અરપૂર્યો જાય અને પવિત્ર થાય પણ તેમની મૂર્તિ પાસે જઈ ન શકે અથવા તેમના ધર્મસ્થાનોમાં જઈ ન શકે એ જૈન મૂર્તિ કહેવાય તેમ જિન સમાન જ હોય તો જેમ જિન-તીર્થ કર પાસે અત્યજો જતા તેમ તેમની મૂર્તિ પાસે પણ જવા જોઈએ અને જઈને પવિત્ર થઈ શકે એટલે કાં તો જિનમૂર્તિ જિન સરખી એ વાત ઝાગી-કહેવ

માત્ર છે એમ ગણવું જોઈએ અને ૩૩ તો એ વાત સાચી કે વધા ખાતર તેમ જ જૈન સાધુઓ આહારોથી નથી હામો એ બતાવવા ખાતર અંત્યજને જૈન મંથમાં લેવા જોઈએ અને ઝોઝામાં ઝોણુ જો તેઓ ઇચ્છે તો જૈન મંદિરમાં અને જીજ્ઞા કોઈ ધર્મસ્થાનમાં તેમને જવાની, આવવાની છૂટ મળવી જોઈએ

આ તો ધર્મદષ્ટિએ વાત થઈ પણ સમાજ અને રાજકીય દષ્ટિએ પણ જૈનો આ વસ્તુ ન વિચારે તો તેઓની નિર્માસ્યતા અને વિચારહીનતા ભવિષ્યની તેમની પ્રજા સમજશે અને બ્યારે આહાર ધર્મી લોકો અસ્પૃશ્યતા દૂર કરશે ત્યારે જ જૈનો તેમનું અનુકરણ કરશે તો તેમાં તેમની પોતાની સંસ્કૃતિ-વિશેષતા નહિ હોય

અત્યારે આ પ્રશ્ન માત્ર સહાનુભૂતિ પૂરતો નથી કે સંસ્કૃતિ કે સંસ્થાના સચાલકે ઝોઝામાં ઝોણુ એક અંત્યજ બાળક કે એક બાળિકાને પોતાને ત્યાં સમભાવપૂર્વક ગણી જૈન સંસ્કૃતિનો નિર્ભય પરિચય આપવો જોઈએ

મુખ્યાલ

“અરપૂર્યતા અને હારજીત”

અરપૂર્યતાનું એરી ઝાઝ ઓછામાં ઓછું ત્રણ દહાસર વર્ષ જેટલું તો જૂનું છે જ સૌથી પહેલાં તેનો ઉગ્ર સામનો કરનાર ઐતિહાસિક એ મહાન ધુરુષ જાણીતા છે એક જગવાન મહાવીર અને ખીજ જગવાન શુદ્ધ એમનું જીવન જ ત શુદ્ધ ઉપર ધડાએકું હોવાથી એમનો અરપૂર્યતા સામેનો વિરોધ ધર્મપ્રદેશમાં દેખાયો. પરિણામે ચિત્ત અને સ્ફૂર્તિ નામના એ અરપૂર્ય જાળકો જેઓ સામાજિક તિરસ્કારથી આત્મહત્યા કરવા તૈયાર થએલા તેઓ અને દરિદ્રેશી વગેરે (અત્યજો) ચડાળો પણ જૈન મુનિ સઘમાં દાખલ થયા બૌદ્ધ બિશ્વુ સઘમાં પણ અરપૂર્યો દાખલ થયા આ રીતે અરપૂર્ય ત્યાગી એના પગમાં રાજઓ અને મોઢા મોઢા શ્રીમાનો જ નહિ પણ જૈન અને બૌદ્ધ બ્રાહ્મણો પણ પકવા લાગ્યા, એટલે ધર્મની જાગૃતિ સમાજમાં દાખલ થઈ એક બાજુ વેદિક બ્રાહ્મણોનો પ્રચલ રાવ અને ખીજ બાજુ જૈન બૌદ્ધ બિશ્વુઓનો ત્યાગ, એ બે વચ્ચે જાવારથળી સર ધર્મ પરિણામે આગળ જતાં બ્રાહ્મણ ધર્મની ગીતામાં અરપૂર્યોને પણ અપનાવવામાં આગ્યા એટલા પુરતી જૈન અને બૌદ્ધ ત્યાગ તેમજ નિચારની જીત

પણ જૈન અને બૌદ્ધ સઘમાં સંજ્ઞાન ધ બ્રાહ્મણો દાખલ થયા હતા તેઓ પોતાનું જન્મસિદ્ધ જાતિ-અભિમાન છોડી ન શક્યા તેઓ વિચર અને પ્રભાવમાં મહાન હોવાથી ખીજા કોઈ તેમને વફ થયા એટલે શાસ્ત્રીય વિચારમાં જૈન પરપરા હમેશાં અરપૂર્યતાનો એક સરખો વિરોધ કરતી આવરી છતાં સંધ જલદારના અને અંદરના બ્રાહ્મણોના મિથ્યા જાતિ-અભિમાનને ગૃહસ્થ અને ત્યાગી બધા જ જનો વચ્ચે થયા અને પરિણામે ધર્મ તેમજ સમાજ બંને પ્રદેશમાં

અરપૃથક્તા પરત્વે જેનો વ્યવહારમા હાથો જોઈ મેં જોઈ નોંટતો નિર્માણ ન હતો તેથી તે હિંદુસ્તાનની અંદર અને બહાર અરપૃથક્તાની બાબતમા પોતાના મૂળ ધ્યેયથી દૂર ન ગયો એટલે એ બાબતમા છેવટે માત્ર જેનો હાથો જ

ગમાતુજે, કબીરે, નાનકે, મૈત્ર્યે, છુકરામે અને બીજા મંત્રોએ ધર્મની દૃષ્ટિએ અરપૃથક્તાને અપનાવવા પોતાથી બનતું કયું પણ પાછા તેમના જ શિષ્યો આણુમાણુ ફેલાઈ રહેતા જન્મસિદ્ધ ઉચ્ચનીચના ખ્યાલથી હાથો છેવટે સ્વામી દયાનંદ (જન્મથી જાહેરાત) આવ્યા તેમણે ધર્મ, સમાજ અને રાષ્ટ્ર એ બધી દૃષ્ટિએ અરપૃથક્તાને પ્રાપ્ત કરી અને તેને ધોઈ કાઢવા સંગીન પ્રયત્નો શરૂ કરાવ્યા એ પ્રયત્નો તે પહેલાંના કોઈ પણ પ્રયત્ન કરતાં વધારેમા વધારે સફળ થયા હતાં અત્યાર સુધીમાં એ પ્રયત્ન માત્ર એક સમાજ તરફથી આવ્યો અને બીજા સમાજે કાંતો વિરોધ કરતા અને કાંતો તટસ્થ રહેતા

છેવટે મહાત્માજીનું તપ આવ્યું, એને લીધે બધા જ સમાજોમા અરપૃથક્તા પરત્વે ભ્રમતિ ચર્ચ આ ભ્રમતિ વિશ્વબાપી છે અને તે મોટા-માં મોટી જીત છે આ જીતમાં કુવારાને અવકાશ નથી પણ કર્તવ્યનો સવાલ છે જેઓ અરપૃથક્તા નિવારવાના કામમાં પાછા પડી તેઓ ધર્મ ચુકરો જ પણ સ્વમાન કહી સાચવી નહિ શકે ત્યારે હવે આજે શુ કર્તવ્ય છે એ કુકમાં જોઈ બધું

(૧) અંતરજાને પોતાને ત્યાં બીજા ઉચ્ચ લક્ષ્યોની પેઠે રાખવા

(૨) જાતે અગર બીજા મારફત કે સંકલ્પશીલ આપીને તેમને બચાવવા

(૩) તેમની વચ્ચે જઈને દવા, સ્વચ્છતા, સમતા આદિ માટે કામ કરવું અને તેઓની ખાનપાન શુદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરવો

(૪) તેઓને હિંદુ ધર્મનો કથાવાર્તા દ્વારા અને બીજી રીતે સ્પષ્ટ ખ્યાલ આપવો તેમજ તેમના વહેમો દૂર કરવા

મુખલાલ



धर्मों में भिन्नता ।



‘धर्मों में भिन्नता हो सकती है या नहीं—इस प्रश्न का उत्तर देने के पक्षित स्पष्टोप में यह विचार कर लेना उचित है कि धर्म क्या है ? और उसकी आवश्यकता क्यों हुई ? जिस कार्य के लिए धर्म की आवश्यकता हुई, धर्मों की भिन्नता उस कार्य में साम्य है या वायक ? यदि वायक है तो वह भिन्नता नष्ट की जा सकती है या नहीं ? अथवा धर्म की वायकता का लोप किया जा सकता है या नहीं ?

साधारण लोगों की मान्यता यह है कि धर्म परलोक के लिये है । यह बात मानो जा सकती है कि धर्म से परलोक सुघरता है, परन्तु धर्मों की उत्पत्ति लौकिक आवश्यकता का ही फल है । पारलौकिक फल तो उनका आनुपद्भिक फल है । जैनधर्म के अनुसार जिस समय यहाँ भोगभूमि थी अर्थात् युगलियों का युग था उस समय यहाँ पर कोई भी धर्म नहीं था—यहाँ तब कि जैनधर्म भी नहीं था । इसका कारण यही है कि उस समय मनुष्य फो फोड़े लौकिक कष्ट नहीं था । उस समय साम्यवाद इतने व्यापक रूप में था कि प्राकृतिक ऋषि से भी लोगों में कोई विषमता नहीं थी । जैन-

• वैश्वदेव सारंगी तरफन होसावाग (बम्बई) में दयुपन व्याख्यान मास्यकी कोजना हुई थी । उसमें लिया हुआ श्रीमान् सादिराज ५० दह-पारिशदधी न्यायनीय का यह प्रथम व्याख्यान है । —प्रकाशक ।

शास्त्र कहते हैं कि उस समय स्त्री पुरुषों के शरीर की दृढ़ता में भी विषमता नहीं थी, उस समय कोई राजा या अप्सर नहीं था वैयक्तिक सम्पत्ति नहीं थी, अत्याचार अनाचार आदि नहीं था, स्वामी सेवक का भेद न था । जैनशास्त्र उस कालको पहिला आरा या सव से अच्छा काल कहत हैं और कहत हैं कि उस समय वहाँ कोई धर्म नहीं था । जैनशास्त्रों के इस वर्णन के पोषण में आज हम ऐतिहासिक प्रमाण भले ही न देसकें परन्तु उससे इतना तो माहूम होता है कि जैनधर्म के संस्थापक प्रवर्तक और सञ्चालक जिसे सबसे अच्छा काल कहत हैं वह काल धर्मरहित था, श्रीमानों और पुरुषों के बोझ से रहित था । जैनधर्मके अनुसार जब यह काल नष्ट हो गया तब राजा श्रामान आदि पैदा हुए, कष्ट बढ़े । उसके बाद अनेक धर्म पैदा हुए । इससे यह बात सिद्ध होती है कि जब तक समाज में विषमता पैदा नहीं होती, समान दुःखी नहीं होता तब तक कोई धर्म पैदा नहीं होता । धर्म की उत्पत्ति दुःख को दूर करने के लिये ही हुई है । गीताका यह प्रसिद्ध श्लोक भी इस बातका समर्थक है —

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानमसृजाम्यहम् ॥

ईश्वर को अगर हम धर्मप्रवर्तक मानें तो इसका यही अर्थ है कि दुःख का दूर करने के लिये ईश्वर का या धर्मका अवतार होता है । महामा युद्धने ससार को दुःख से छुड़ाने के लिये एक धर्म सस्था को जन्म लिया । महामा इसा महापुरुष मुहम्मद आदि ससार के सभी धर्मसंस्थापकों ने दुःखी समाज के दुःख को दूर करने के लिये धर्म-संस्थापना की है और अपना जीवन अर्पण किया है । धर्म सुख के लिये है, इस सर्वसम्मत बातको सिद्ध करने के लिये अधिक प्रमाण देने की तो जरूरत ही नहीं है किन्तु साथ ही

उपर्युक्त वक्तव्य से यह बात भी सिद्ध होती है कि धर्म, समाज के ऐहिक (वर्तमान के) दुःखोंको दूर करनेके लिये पैदा होता है।

धर्मकी आवश्यकता क्यों हुई—जब हमें यह बात मालूम होगई तब, धर्म क्या है, इसके समझने में कठिनाई नहीं रहजाती। क्योंकि धर्म जब दुःख दूर करने के लिये है तब जिन कार्यों से दुःख दूर हो सकता है वे कार्य धर्म कहलाये। जब सभी धर्म दुःख दूर करने के लिये हैं तब उनमें परस्पर विरोध तो होना ही न चाहिये। उनमें जो भिन्नता होगी वह तात्त्विक भिन्नता न होगी, किन्तु उनके व्यावहारिक रूपों की भिन्नता होगी, इतना ही नहीं किन्तु व्यावहारिक रूपों के बाह्य कारणों की भिन्नता होगी।

वर्ण का शुद्ध जल दो तरह का नहीं होता, किन्तु पात्रों के भेद से उसमें भेद हा जाता है। इसीप्रकार धर्म दो तरह का नहीं होता किन्तु पात्रों के भेद से या, जैनशास्त्र के शास्त्रमें, द्रव्य क्षेत्र काल भावके भेद से उसमें भेद होता है। द्रव्य क्षेत्र काल भावका भेद, विरोध का कारण नहीं होता, इतना ही नहीं उल्टि इसप्रकार की द्विविधताको हम दो धर्म भी नहीं कह सकते। वे एकही धर्मके अनेक रूप हैं। दुनियाँमें अनेक धर्म हैं—जैन बौद्ध, वैदिक ईसाई, इस्लाम आदि। परन्तु जिस प्रकार इन धर्मा के सम्प्रदाय हैं उस प्रकार हिंसाधर्म, असत्यधर्म, अक्रोधधर्म, विनयधर्म आदिके सम्प्रदाय नहीं हैं। मैं जैन हूँ, तू बौद्ध है इस प्रकार के धर्माभिमान से लोग राबे हैं, परन्तु मैं अहिंसाधर्मी हूँ तू सत्यधर्मी है इस प्रकारके धर्माभिमानसे कोई नहीं लडा। हर एक धर्म अपने को न्यूनाधिक रूप में अहिंसा, सत्य आदि का पोषक कहता है। इससे मालूम होता है कि अहिंसा सत्य आदि असली धर्म हैं और उनमें विरोध

नहीं है । विरोध है उससे विविध रूपों में अर्थान् सम्प्रदायों में । कहने का तात्पर्य यह है कि धर्म मुख्य के लिये है और विविध सम्प्रदाय धर्म के लिये हैं । सम्प्रदाय भव्य परिपूर्ण धर्म नहीं हैं—वे अहिंसा आदि धर्मापे लिये हैं । इसलिये यह कहना बिताकुल ठीक है कि धर्माभिन्नता या विरुद्धता नहीं हो सकती । हमने धर्म के लिये उत्पन्न होने वाले या उनके एक रूपको बतलाने वाले सम्प्रदायों को धर्म कहा इसलिये यह प्रश्न गढ़ा हुआ कि धर्मों में भिन्नता है या नहीं ?

जुड़े जुड़े धर्मों में जो हमें परस्पर विरोध मान्य होता है वह अनेकान्त अध्यात्मादृष्टि के न प्राप्त करने का फल है । मैं यह नहीं कहता कि प्रत्येक धर्म का प्रत्येक सिद्धान्त वैज्ञानिक दृष्टि से सत्य है । मनुष्य प्रकृति का विचार करके हर एक धर्म में वैज्ञानिक असत्य को स्थान मिला है । परन्तु वह असत्य भी धर्म के लिये ही लाया गया है, अधर्म के लिये नहीं । इस बात को स्पष्ट करने के लिये एक उदाहरणमाला को उपस्थित करने की आवश्यकता होगी । पहिले ईश्वर कर्तृत्व के विषय को लीजिये ।

एक सम्प्रदाय कहता है कि जगत्कर्ता ईश्वर है दूसरा कहता है कि जगत्कर्ता ईश्वर नहीं है । नि सन्देह इन दोनों में से कोई एक असत्य है । परन्तु इन दोनों वादों का लक्ष्य क्या है ? ईश्वर-कर्तृत्व वादी कहता है कि अगर तुम पाप करोगे तो ईश्वर तुम्हें दण्ड देगा, नरक में भेजेगा; अगर तुम पुण्य करोगे तो वह स्वर्ग देगा, तुम्हें सुख देगा, स्वर्ग में भेजेगा । ईश्वर-कर्तृत्व विरोधी जैन बहेगा कि अगर तुम पाप करोगे तो अशुभ कर्मा का बन्ध होगा, साये हुए अपभ्य भोजन के समान उसका तुम्हें दुःसमय फल मिलेगा, तुम्हें

बुरी गति में जाना पड़ेगा । अगर तुम पुण्य करोगे तो तुम्हें शुभ
 कर्मों का वन्ध हागा, साथे हुए पुण्य भोजन के समान उससे तुम्हारा
 हित होगा आदि । एक धर्म लोगों को ईश्वर-कर्तृत्ववादी बनाकर
 जो काम कराना चाहता है दूसरा धर्म लोगों को ईश्वर-कर्तृत्व का
 विरोधी बनाकर वही काम कराना चाहता है । यहाँ धर्म में क्या
 भिन्नता है ? भिन्नता उसके साधनों में है । परन्तु भिन्नता होने से
 विरोध होना चाहिये, यह नहीं कहा जा सकता । विरोध बढ़ो होता
 है जहाँ दोनों का उद्देश्य एक दूसरे का विघातक हो परन्तु यहाँ दोनों
 का उद्देश्य एक ही है । इसलिये हम इन्हें विरोधी धर्म नहीं कह
 सकते । उनमें से अगर हम ईश्वर-कर्तृत्ववाद को वैज्ञानिक दृष्टि से
 असत्य मानें तो भी वह अधर्म नहीं रहा जा सकता । जिन लोगों
 का, बुद्धि की अपेक्षा मानसिक विकास अधिक हुआ है अर्थात् जो
 मादुर हैं उनके लिये ईश्वर-कर्तृत्ववाद अधिक उपयोगी है । वे यह
 सोचते हैं कि ईश्वरके भरोसे सब छोड़ देनेसे हम निश्चिन्त हो जाते हैं,
 हममें कर्तृत्वका अहंकार पैदा नहीं होता पुण्य-पापका विचार रहता
 है । जिनकी बुद्धि अधिक विकसित है, वे तर्कसिद्ध न होने से ईश्वर को
 नहीं मानते । वे सोचते हैं कि ईश्वर को कर्ता न माननेसे हम स्वाव
 लम्बी बनते हैं—हम ईश्वरको प्रसन्न करनेकी कोशिश करनेकी
 अपेक्षा कर्तव्यको पूर्ण करनेका प्रयत्न करते हैं, हमारे पापों को कोई
 माफ करनेवाला नहीं है, इस विचार से हमें पापसे भय पैदा होता
 है । जिस धर्मन ईश्वरको माना है उसने भी इसीलिये माना है कि
 मनुष्य पाप न करे । जिसने ईश्वर को नहीं माना उसने भी इसीलिए
 नहीं माना कि मनुष्य पाप न करे । दोनों का लक्ष्य एक है और दोनों
 ही प्राणियों को सुखी बनाना चाहते हैं, और एक अंश में उन्हें
 सफलता भी मिली है । इतना ही नहीं, परलोक को न माननेवाले

नास्तिजों ने भी परलोकको नहीं माना उसका कारण सिर्फ यही था कि मनुष्य समाज सुगरी रहे। जब परलोक के नाम पर एक वर्ग लूट मचाने लगा और भोले भाग लोग ठगे जाने लगे, विवेकशून्य होकर दुःख महने का जब लोग पुण्यमममने लग तब नास्तिक धर्म पैदा हुआ। इस प्रकार आत्मिकताकी सीमा पर पहुँचे हुये इश्वर-कर्तृत्ववाणी और नास्तिकताकी सीमा पर बैठे हुए परलोकभाववाणी अपने अपने धर्मका प्रचारमिर्त्र इसीलिये करते थे कि मनुष्य निपाप बने एक प्राणी दूसरे प्राणी को न मताय। यह हो सकता है कि इनमें से कोई धर्मकम सफल हो कोई अधिभू, कोई अल्पशायिक हो कोई चिरफालिक, परन्तु यह निश्चित है कि अपने अपने देशकाल में सब धर्मा न मनुष्य समाजको सुगरी बनानेकी और समाजके दुःख मूलन विनाशका दूर करन की चेष्टा की है।

अन हिंसा-अहिंसा के प्रभको लीजिये। जैनधर्मने और बौद्ध धर्म ने अहिंसा पर बहुत जोर दिया है। परन्तु जिन धर्मों ने हिंसा का विधान किया है वे अपने समय में भी इतने ही अनुचित थे जितने आज हैं—यह नहीं कहा जा सकता। जिस समय यहाँ जङ्गलों की बहुलता थी, जङ्गली जानवरों से कृषि की रक्षा असम्भव थी उस समय पर मनुष्य समाजकी रक्षाके लिये हिंस्र तथा कृषिविघातक जानवरों का यज्ञ तथा शिकार आदिसे नारा किया गया। यह बात दूसरी है कि पीछे से हम हिंसा की आवश्यकता न होते पर भी लोगों ने नामवरी के लिये या व्यवसन के लिये ये कार्य किये। आज हजारों वर्ष से यहाँ कृषि-कार्य होरहा है इसलिये उस समय के कष्ट की हम कल्पना भी नहीं कर सकते जब लोगों को कृषि रक्षा के लिये या आत्म-रक्षा के लिये हम प्रकार हिंसा के विधान करना पड़े। आज यह हिंसा विधान कई हजार वर्षों से अनावश्यक है,

इसलिये वर्तमान काल की दृष्टि से हमें हक है कि हम उसे अनुचित कहें, और अनुचित और पाप में तो सिर्फ शब्द मात्र का अन्तर है।

इस तरह यह हिंसाविधायक धर्म भी एक समय के लिये आवश्यक था। किन्तु हमारा मनसे बड़ा पाप तो यह है कि एक समय के लिये जो आवश्यक था वह सब समय के लिये आवश्यक मान लेते हैं। जिस समय कृषि कार्य अत्यन्त तरह से चलने लगा, जंगली पशु भी पालनू पशु होगये, यहाँ तक कि हम उनका दूध तक पीने लगे, इस तरह ये हमारे सहयोगी होकर नागरिक बन गये, उस समय पर उन मियों की हत्या करना क्या उचित था? जब हम उनकी हिंसा न्त्ये बिना जीवित रह सकते थे, तब क्या हमें उनकी रक्षा न करना चाहिये थी? क्या यह तामसिकता हमारे अग्रपतन का कारण न थी? यही सोचकर महात्मा महानोर और महात्मा बुद्ध ने हिंसा के निरद्ध क्रान्ति की। एक समय जो उचित था या अनुचित था, दूसरे समयमें वही अनुचित था, पाप था, इसलिये उसके दूर करने के लिये जो क्रान्ति हुई वह धर्म कहलायी।

हिंसा—अहिंसा के प्रश्न के साथ आज गोरध को ले लीजिये, जो कि हिन्दू मुसलमानों को लडने की मुजली मिटाने के लिये बड़ा भारी बहाना है। निःसन्देह किसी भी निरपराध प्राणी की हत्या करना बड़ा भारी पाप है और हिन्दुस्थान में गोरध करना तो बड़ा से बड़ा पाप है। परन्तु मुसलमान धर्म जन और जहाँ पैग़ा हुश्रा वहाँ की दृष्टि से हमें विचार करना चाहिए। मुहम्मद साहिब के जमाने में थरन की बड़ी दुर्दशा थी। मूर्तियों के नाम पर वहाँ मनुष्यबध तक होता था। इसको दूर करने के लिये उनने मूर्तियों को हटा दिया। 'न रहेगा घोस, न बजेगी घोसुरी' न मूर्तियाँ होंगी न उनके नाम पर बलि होगा। परन्तु इतनी विशाल क्रान्ति, लोग

सह नहीं सकते थे । पात्रता के अनुसार ही सुगर होता है । इसलिये मनुष्य-वलि बन्द हुई और गोत्रध आया । हिन्दुस्थान में गोवश कृषि का एक मात्र सहायक होने से यहाँ उसका मूल्य अधिक है । इसीलिये गोमाता सरीसृप शब्द की उत्पत्ति यहाँ हुई है । परन्तु अग्र में कृषि के लिये गोवश की आवश्यकता नहीं है—वहाँ ऊँटों से खेती होता है । यदि बलि आदि को रोकने के लिये मुहम्मद साहिब ने मूर्तियाँ हटा दीं, मनुष्यवध रोकने के लिये गोत्रधरा विधान किया तो “सर्व नाश समुत्पन्ने अर्घ्यं त्यजति पण्डित ” अर्थान् सर्वनाश उपस्थित होने पर आर्घ्य का त्याग कर देना चाहिये—इस नीतिके अनुसार उस कालको देखते हुए यह अनुचित नहीं कहा जा सकता । जैनशास्त्रों में एक कथा प्रचलित है कि मुनिके उपदेश देने पर भी जब एक भील किसी तरह का मांस छोड़नेको राजी न हुआ तो उनने उससे काकमांस का ही त्याग कराया । इसका यह अर्थ नहीं है कि अन्य मांसों का विनाश कराया गया, सिर्फ शक्यानुष्ठान की दृष्टि से यह बात भी उचित समझी गई । इस दृष्टि से मुहम्मद साहिब के समय में अरब का स्थिति पर विचार न करना चाहिये । परन्तु, भूल है उनकी जो मुहम्मद साहिब के अनुयायी होकर के भी मुहम्मद साहिबकी दृष्टि पर विचार नहीं करना चाहते । शोधा हुआ सखिया असाधारण बीमारी में दवाई का काम करता है परन्तु बीमारी की परिस्थिति दृष्टि जाने पर उसे कोई अपना भोजन बनाले तो बीमार हो जायगा । एसी हालतमें हम उस वैद्य को बुरा न कहेंगे जिस ने बीमारी के अवसर पर सखिया खिलाया बुरा कहेंगे हम उन्हें, जिनने बीमारीके दृष्टिजाने पर भी सखिया को सदा के लिये भोजन बना लिया । मुहम्मद साहिब के अनुयायी, जो कि भारतवर्ष में रहते हैं अगर मुहम्मद साहिबकी दृष्टिसे काम लें तो वे कभी गोत्रध का

विधान न करें। मनुष्यवध के युग में पशुवध का विधान क्षन्तव्य कहा जा सकता है परन्तु जिस देश में वनस्पति के स्पर्श में भी घोर हिंसा मानने वाले हों उस देश में पशुवध के विधान की क्या आवश्यकता है ? वहाँ तो यह पाप है। अगर हम इस बात में समझे तो इस्लामियों के वर्तमान कार्यों को अनुचित समझते हुए भी इस्लाम को सहन कर सकेंगे।

अब मे वैदिक धर्मकी एक बात लेता हूँ। वैदिकधर्मकी वर्णाश्रम व्यवस्था जैनधर्म का मान्य नहीं है। मैं इस व्यवस्थाका विरोधी हूँ। फिर भी यह कहने में तैयार नहीं हूँ कि वैदिकधर्म का पक्ष असत्य है या जैनधर्म का पक्ष असत्य है। वैदिकधर्म की वर्णाश्रम व्यवस्था को समझनेके लिये हमें अपनी दृष्टि भगवान महात्मा की हम पचीसवीं शताब्दी से हटाकर भगवान महावीर के कई हजार वर्ष पहिले लेजाना चाहिये। हम देखते हैं कि उस समय आर्यों को कृषि और सेवाके लिये आत्मी नहीं मिलते—सभी आदमी अयोग्य रहते हुए भी पढिताई या सैनिक जीवन पिताना चाहते हैं। आवश्यक क्षेत्र में आदमी नहीं मिलते अनावश्यक क्षेत्र में इतने आदमी भरणे हैं कि बेकारी फैल गई है। हर एक आदमी महीने में तीसवार अपनी आजीविका कहलता है। यह किसी भी काम में अनुभव प्राप्त नहीं कर पाता। ऐसी हालत में वर्णव्यवस्था की योजना होती है। इससे अनुचित प्रतियोगिता नष्ट होकर आजीविका के क्षेत्रका वधायोग्य विभाग होता है। परन्तु हमके बाद भगवान महावीर के जमाने में हम देखते हैं कि वर्णों ने जातियों का रूप परज लिया है। पशुओं में जैसे हाथी घोड़ा आदि जातियाँ होती हैं, उसी प्रकार आजीविका की सुविधा के लिये किया गया यह सुप्रबन्ध, मनुष्य जाति के दुम्हे टुकड़े कर रहा है। पारस्परिक सहयोग के लिये की

गर्भ वर्णव्यवस्था परम्पर मे असहयोग और घृणा का प्रचार कर
 रही है । मिरक प्राजीरिमा के क्षेत्र के निते किया गया यह विभाग
 रोग बेग यज्ञार म भी आडे आरहा है । इसने कारण दुरा
 चारी ब्राह्मण मन्त्राचारी शूद्र की पूजा नहीं करना चाहता किन्तु
 उसे पण्डित करना चाहता है । तब वर्णव्यवस्था का विराध करना
 परम धर्म हो जाता है क्योंकि यह व्यवस्था अत्र दुःसंनयी हो गई
 है । यही बात आश्रम व्यवस्था की है । जब जीवनकी जिम्मेदारिया
 मे मुँह टुपान गले अपने माता पिता को रोते छोड़कर भागने लगे,
 ममान अनुत्तरनायी युवासाधुओं से भर गया, तब आश्रम व्यवस्था
 की आवश्यकता हुई । यह नियम बनाया गया कि हर एक आत्मी
 को पितृवृण चुनना चाहिये, अर्थात् माता पिताभी सेवा करना
 चाहिये और जिस प्रकार माता पिताने उसे पालन किया है उसी
 प्रकार उसे अपनी सत्तान का पालन करना चाहिये, पीछे वान प्रस्थ
 गृह कर संन्यास का अभ्यास करना चाहिये, फिर संन्यास लेना
 चाहिये । अथ आप दरम कि यह व्यवस्था संसारकी भलाई के लिये
 कितना अच्छी है । परन्तु यदि महात्मा सिद्धार्थ कुमार इसा
 व्यवस्था मे चिपटे रहत ता वे महात्मा बुद्ध न बनपात । उस समय
 जा महात्मा बुद्धके द्वारा समाज और धर्मका सशोधन हुआ वह
 न हो पाता । इसलिये महात्मा बुद्धने युवावस्था में ही गृहत्याग
 किया । यन् भा ममारके कल्याण के लिये बहुत अच्छा हुआ ।
 परन्तु यदि अपनों को राजमार्ग बना दिया जाय, तो इसा कल्या
 ण के कारण अकल्याण भी हो सकता है । जब महात्मा बुद्धने
 अपन पुत्र राहुल को भी छोटा उमर में दीक्षित करलिया तब महा
 त्मा बुद्ध के पिता महाराज शुद्धोत्तन ने आकर कहा—

“भगवान् के प्रजर्जित होनेपर मुझे बहुत दुःख हुआ था, वैसे ही नन्द के प्रजर्जित होने पर भी । राहुल के प्रजर्जित होने पर अत्यधिक । भन्ते ! पुत्रप्रेम मेरी छाल छट रहा है, छाल छेद कर चमड़े को छेद रहा है, चमड़े को छेदकर मांस को छेद रहा है, मांस को छेदकर नसका छेद रहा है, नसको छेद कर हड्डी को छेद रहा है, हड्डीको छेदकर घायल कर दिया है । अन्धा हो भन्ते । आर्य ! माता पिता की अनुज्ञा के बिना किसी को प्रजर्जित न करें ।”

इसके बाद महात्मा बुद्ध ने भिक्षुओं को एकत्रित किया और नियम बनात हुआ कहा—

‘भिक्षुओ ! माता पिता की अनुज्ञा के बिना पुत्र को प्रजर्जित न करना चाहिये, जो परे उसे दुःख का दोष है’ ।

आप दरें कि दीक्षा के मार्ग में यह स्फाट कितनी अच्छी है । भगवान् महावीर ने तो यह स्फाट शुरू से ही रक्खी । इतना ही नहीं, अपने जीवन में ही उनने इसका पालन किया । माता पिता की अनुज्ञा के बिना वे ऊँड़ वर्ष रुके रहे । आश्रम व्यवस्था, महात्मा बुद्ध का अपवात् तथा इस नियम में भगवान् महानीर का प्रारम्भ से और महात्मा बुद्ध का राहुल को दीक्षित करने के बाद का मध्य मार्ग, ये तीनों अपन अपने देश कालके लिये उपयोगी रहे हैं । इसलिये इन तीनों में कुछ विरोध नहीं कहा जा सकता ।

अथ थोड़ासा विचार द्वैत और अद्वैत पर भी कीजिये । अद्वैत वादी वेदान्त कहता है कि सत्र जगत् का मूल तत्त्व एक है, द्वैत भावना करना मसारना कारण है । इस प्रकारका विचार करनेवाला मनुष्य, यह मेरा म्यार्थ, वह तुमरे का म्यार्थ, यह विचार ही नहीं लासकता । वह तो जगत् के हित में अपना हित समझेगा । जिस

वैयक्तिक स्वार्थ के पीछे लोग नाना पाप करते हैं, वह वैयक्तिक स्वार्थ उसी दृष्टि में रहनेगा। वह निपाप बनेगा। द्वैतगती कश्मा—मूल तत्त्व दो हैं मैं आत्मा हूँ मेरे साथ लगा रदनवागा परतत्त्व पुद्गल जुटा है। मैं इस 'पर' के बचन में पछर परागन हूँ, दुखी हूँ मुझे इस बचन को तोड़ना चाहिये। यह ममकार वह शरीर की अपेक्षा आत्मा को मुख्यता देता है शरीर के लिये कोई पाप नहीं करता। इस तरह द्वैत भावना उसे निर्णिकार बनाने की प्रोत्साहित करती है।

इस तरह के बीसों उदाहरण दिये जा सकते हैं। उस पर मे हमें मालूम होगा कि धर्म को प्राप्त करने के लिये जो सम्प्रदाय बन हैं, वे जब बने थे तब उन द्रव्य क्षेत्र बाल भाव के अनुसार किमी उपयोगी—कल्याणकारी—तत्त्वको लेकर बन थे। तभी वे सड़े हा सने। इसलिये मैं इस बात को कहने का साहसकरता हूँ कि सम्प्रदायों के मौखिक (असली) रूपों का धर्म के साथ—कल्याण के साथ—कोई विरोध नहीं है।

हाँ, हर एक सम्प्रदाय के सिद्धान्तों का पीछे से दुरुपयोग होता है। उनका रूप भी विकृत होता है। परन्तु इससे हम उन सम्प्रदायों को बुरा नहीं कह सकते। दुरुपयोग तो अच्छे से अच्छे तत्व का होता है। अहिंसा सरीखे श्रेष्ठ तत्व का दुरुपयोग होकर कायरता का प्रचार हुआ है। दीक्षा के नाम पर बालकविक्रय या बालक बौरा भी होती है, द्वैत के नाम पर स्वार्थ का ही पोषण हो सकता है अद्वैत के नाम पर सब क्रियों में अद्वैत भावना रख कर व्यवहार का पोषण हो सकता है। इसलिये दुरुपयोग को हटाकर हमें हर

अपने अपने द्रव्यक्षेत्रकाल भाव के अनुसार अविरुद्ध और अभिन्न मान्य होंगे, और अपनी योग्यतानुसार हम उन सभी से लाभ उठा सकेंगे ।

यहाँ यह प्रश्न किया जा सकता है कि अगर इस प्रकार सब धर्मोंको अच्छा साबित करने की कोशिश की जायगी तो अच्छे और बुरेकाविवेक ही नष्ट हो जायगा, सब लोग वैयक्तिक मिथ्यादृष्टि हो जायेंगे । परन्तु मेरे उपर्युक्त वक्तव्य में इस प्रश्न का उत्तर है । मेरे उपर्युक्त वक्तव्य में सर्वधर्म समभाव का जो विवेचन किया गया है उसमें सब धर्मों को सर्व द्रव्यक्षेत्र काल भाव के लिये अच्छा नहीं बताया है किन्तु यह कहा गया है कि सब धर्मों का अपने अपने द्रव्य क्षेत्र काल भावमें उपयोगी स्थान है । किस द्रव्य क्षेत्र काल भाव में किस धर्मका कितना उपयोगी स्थान है इसका निर्णय तो विवेक से होता है, जब कि वैयक्तिक मिथ्यादृष्टिके पास विवेक नाम की कोई चीज ही नहीं होती ।

यह हो सकता है कि एक धर्म अधिक समय के लिये और अधिक प्राणियों के लिये उपयोगी हो और दूसरा कम हो, परन्तु इसमें कोई भी निरूपयोगी नहीं कहा जा सकता । समस्या अपना अपना स्थान है । सुई की अपेक्षा तलवार की शीघ्रता ज्यादा हो सकती है परन्तु सुईका काम तलवार नहीं कर सकती, अपने अपने स्थानपर दोनों ही ठीक हैं । दोनोंको अपने अपने समय पर उपयोगी समझना एक बात है और स्वरूप में अविवेक रखना दूसरा बात है । वैयक्तिक मिथ्यादृष्टि किसी धर्म की उपयोगिता नहीं समझता, वह तो अविवेक से सबको एक समझता है । इसलिये

चैतन्य मिथ्यादृष्टि में और सर्वधर्म समभावी में जमीन आसमान से भी अधिक अन्तर है ।

यहाँ हमारा प्रश्न यह उठता है कि अहिंसा आदि धर्मों का तत्त्व न्यूनाधिक रूप में सत्य धर्मा में पाया जाता है परन्तु विश्व की समस्या को सुलझाने के लिये सभी धर्म एक दूसरे से इतना अधिक विभक्त कथन करते हैं कि उन सब का समन्वय करना मुश्किल है । कोई द्वैत मानता है कोई अद्वैत मानता है, कोई ईश्वर मानता है, कोई नहीं मानता । भला इन सब बातों का कोई मेल कैसे कर सकता है ? और जब इनमें से किसी एक धर्म की बात युक्ति आदि से विरुद्ध सिद्ध होती हो तब उस धर्म को अममल मानते हुये भी सत्य के समान उसका आदर कैसे किया जा सकता है ?

नि सन्देह यह एक आवश्यक प्रश्न है, परन्तु इसका कारण है धर्म की मर्यादा का भूल जाना । हमें यह समझ लेना चाहिये कि धर्म, धर्म है, वह दर्शन (मिथ्यात) नहीं है, भौतिक विज्ञान नहीं है, गणित नहीं है ज्योतिष नहीं है, इतिहास नहीं है, भूगोल नहीं है । धर्म शास्त्र इन सबका उपयोग करता है परन्तु ये सब धर्म शास्त्र नहीं हैं । अर्थशास्त्र में गणितका उपयोग होता है परन्तु गणित अर्थशास्त्र नहीं कहलाता है । काव्य में व्याकरण का उपयोग होता है परन्तु व्याकरण काव्य नहीं कहलाता । लेखन के लिये लेखनशैली का उपयोग होता है परन्तु लेखनशैली लेखन नहीं कहलाता । इसी प्रकार धर्म के लिये दर्शन का उपयोग होता है परन्तु दर्शन, धर्म नहीं कहला सकता । धर्म और दर्शन अर्थात् Religion और Philosophy ये जुड़े जुड़े शास्त्र हैं । धर्म शास्त्रका काम है कि प्राणियों को सुखी बनाने का मार्ग बतलाये, जबकि दर्शन का काम है कि विश्व के रहस्य को प्रकट करे । ये सब शास्त्र धर्मशास्त्र

के सहायक हैं। परन्तु आन तो हर एक विषय धर्म शास्त्र में ठूस दिया गया है इसीलिये जैनव्योतिष, जैनभूगोल जैनगणित, जैन व्याकरण, आदि शास्त्रों की रचना हुई है। कोई जैनभूगोल का गूढ़न करके यह अभिमान करे कि मैंने जैनधर्म का सङ्गठन कर लिया तो यह बात ठीक इसी तरह होगी कि कोई भुक्त तमाचा भागकर यह फहेनि—मैंने उसके पक्षका सङ्गठन कर दिया। किसी भी धर्म का सङ्गठन तब कहा जा सकता है जबकि उस धर्मके द्वारा चतलाया हुआ आचरणीय मार्ग प्राणिममाज का दुःखदायक सन्निह करा दिया जावे दर्शन आदि का नाम वस्तु के विषय में विचार करना या निर्णय करना है परन्तु धर्मशास्त्रका काम उम निर्णयको सुखोपयोगी बना देना है। धर्मका सुगमसे सान्त्वान् सम्बन्ध है, जबकि दर्शन, व्योतिष आदि का परम्परा सम्बन्ध है। यही कारण है कि किसी अन्य शास्त्र के प्रवर्तक की अपेक्षा धर्मप्रवर्तक का स्थान ऊँचा है, उसे लोग तीर्थंकर और भगवान् तब कहते हैं।

इसलिये दर्शना में परस्पर विरोध होने से हम धर्म में विरोध न समझना चाहिये।

यहाँ एक तीसरी शका पैदा होती है कि दर्शन को अगर हम धर्मशास्त्र से जुटा भी कर दें तो भी धर्म में परम्पर भिन्नता रहजाती है और अगर हम उनमें समभाव रखने लगे तो हमारे लिये यह निर्णय करना कठिन हो जायगा कि हम किस धर्म का पालन करें।

इसके उत्तर में मत्तेप में मेरा कहना यही है कि आप किसी भी धर्मका पालन करें परन्तु इनडो वाता का खयाल रखते—

प्रथम तो यह कि जब कोई धर्म पैदा होता है या नये रूप में दुनियाँ के सामने आता है तब उसके सामने उस समयकी परिस्थिति रहती है इसलिये उसका रूप उस परिस्थिति के अनुकूल

होता है। कालान्तर में वह परिस्थिति बदलसकती है। सम्भव है आन भी वह परिस्थिति बदली हुई हो। इसलिये परिस्थिति के प्रतिकूल तत्त्वों को अलग करके और परिस्थिति के अनुकूल तत्त्वों का ग्रहण करके हमें अपने धर्मको अर्थात् सम्प्रदाय की सच्चा धर्म बना लेना चाहिये।

दूसरी बात यह है कि अपने धर्म का चाहे पुराना रूप हो, चाहे नया अर्थान् सुग्रा हुआ रूप हो वह अमुक परिस्थिति में अमुक श्रेणी के लिये ही है, यह बात सदा हम ध्यान में रखना चाहिए। अपने धर्मका हमें सम्पूर्ण धर्म नहीं, परन्तु धर्म की एक अवस्था या धर्मका एक अंश कहना चाहिए। जैनशास्त्रों की परिभाषा में अगर मैं धर्मको प्रमाण कहूँ तो जुदे जुदे नामों से प्रचलित धर्मों को अर्थात् सम्प्रदायों को नय कहूँगा। नय प्रमाण का अंश है न कि पूरा प्रमाण, सम्प्रदाय धर्मका अंश है, नकि पूरा धर्म।

किमी धर्म का सच्चा कहना या मिथ्याकहना, यह उसके स्वरूप पर नहीं किन्तु अपेक्षा पर निर्भर है। नय, सच्चा नय तभी कहा जाता है जबकि वह दूसरे नयका विरोध नहीं करता। दूसरे नयका विरोध करो वगैरा नय मिथ्यानय या दुर्णय कहा जाता है इसी लिये आचार्य समन्तभद्र कहते हैं—“निरपेक्षा नया नष्टा सापेक्षा वस्तुतोऽर्थकृत”।

इसी प्रकार सम्प्रदाय भी वही धर्म कहा जा सकता है जो दूसरे सम्प्रदाय का विरोध नहीं करता। अगर कोई सम्प्रदाय दूसरे सम्प्रदाय का विरोध करता है, उसकी दृष्टि को गौण ही नहीं करता किन्तु नष्ट भी करता है तो वह सम्प्रदाय मिथ्यात्व है, पाक्षरङ्ग है वं सब जुदे जुद, एक दूसरे के शत्रु, यनकर खड़े होंगे तो पाक्षरङ्ग कहलायेंगे और मिल कर के खड़े होंगे तो मत्स्य कहलायेंगे, धर्म कहलायेंगे।

आप कहेंगे कि एक जैन पर्वका व्याख्यानमातामें जैनी होकर के भी तुमने जैनधर्म पर विशेषरूपसे कुछ न कहा । मैं कहता हूँ कि यही तो जैनधर्म है । एकान्तवादको नष्ट करना या उसे सच्चा एकान्त बनाना ही तो जैनधर्म है । इसीलिये आचार्य सिद्धसेनने जैनधर्मको 'मिच्छाद्वेषण समूह मध्य' लिखा है । मिथ्यादर्शन कहो एकान्त कहो, पागलपण कहो, एन्ही बात है । सम्पूर्ण मिथ्या-दर्शनोंका, एकान्तोंका, पागलपणोंका सम्मिलित रूप ही जैनधर्म है । इसलिये मेरा सारा व्याख्यान जैनधर्मके एक अशका थोड़ासा परिचय ही है ।

मेरे वक्तव्यका सार यह है कि—

- १—धर्म एक ही है और वह सुखमार्ग है ।
- २—द्रव्यक्षेत्र कालभावके अनुसार उसके स्वरूप अनेक हैं ।
- ३—धर्मके अश होनेमें वे स्वरूप भी धर्म कहलाते हैं ।
- ४—प्रत्येक सम्प्रदाय अगर दूसरे सम्प्रदायको सिर्फ अधिवक्षित करता है, उसका विरोध नहीं करता तो वह धर्म है, अन्यथा अधर्म है ।
- ५—दर्शन, इतिहास, भूगोल आदि धर्मशास्त्र नहीं हैं ।
- ६—जैनधर्म का वर्तमान रूप भी प्रमाणके आगे नयकी तरह धर्मका एक अश है । परन्तु सच्चे नयकी तरह वह सच्चा अश है ।
- ७—जिस प्रकार अशसे अशीका ज्ञान किया जाता है उसी प्रकार हम प्रत्येक सम्प्रदाय रूप अशसे धर्मरूप अशीका ज्ञान कर सकते हैं । शर्त यह है कि उसमें अनेकान्त-स्याद्वाद—अर्थात् सर्वधर्म समभावका एत्व होना चाहिये ।

इस समयमें मेरे वगल्लेवा गार का ताता है । उस क्षणों
में आसक्त कहता हूँ कि आने आता आरु प्रहारी तब योगी
होगी । परन्तु आज जब मैं उठता तब यात्रिय । मुँहमें आता है
तब तो परन्तु मान ही योगिय कि मय शम्भुओं के ममूरा
की जय । इनाम महाराजकी जय । शर्मिष्ठा जय है ।



जैनधर्म पर अन्य धर्मों का प्रभाव ।

समयमें सैरडों धर्म मौजूद हैं, सैरडों ही उत्पन्न होकर नष्ट हो गये और सैरडों ही आगे उत्पन्न होंगे, फैलेंगे और लुप्त हो जावेंगे । एक धर्म न फभी हुआ, न होगा और न हो सकता है, यद्यपि इसके करने का प्रयत्न अपने-आप विना गया । रुचियों की विभिन्नता के कारण यह धर्मभिन्नता हमेशा रही है और रहेगी । अनेक विद्वानों ने वर्तमान दुम और दुमप्राय धर्मों का विशाल अभ्यास करके "धर्म-विज्ञान" नाम का एक जुदा शास्त्र ही बना डाला है, जिसमें उन सब नियमोंको निश्चित किया है जिससे अनुसार धर्म उत्पन्न होने हैं, निरस्त होते हैं, फलते हैं और नष्ट हो जाते हैं । यह जानकर आश्चर्य होता है कि ससार के अन्य सब फायों के समान धर्मोंका यह उत्पाद और विकास भी कुछ आम नियमोंके अनुसार होता है ।

इस धर्म-विज्ञान या धर्मों के उत्पाद-व्यय-धुत्तरी बतलाने-वाले शास्त्र में जहाँ यह बतलाया गया है कि कोई नया धर्म किस तरह किस परिस्थितियों में, किन पूर्व धर्मों की जमीन पर कितना धपका (मौलिफ) और कितना बढा लेकर उत्पन्न होता है, वहाँ यह भी बतलाया गया है कि आगे धराकर उस पर अपने पदोंसी

में आपसो यह बतलाना चाहता हूँ कि जिस तरह जैनधर्मका प्रभाव वैदिक आदि धर्मों पर पड़ा है, उसी तरह अन्य धर्मोंका प्रभाव जैन धर्म पर भी पड़ा है। इमनिष्ठ मैं यह आशा नहीं करता कि यह कटु सत्य सब भाइयों का रुचिर होगा—क्योंकि सभी बातों में ही अच्छा लगती है, फिर भी सत्यता के जाने इस प्रकट कर देना मेरा धर्म है।

अमुक विषयमें अमुक धर्मका प्रभाव अमुक धर्म पर पड़ा, इस बातको सिद्ध करनेमें मार्गमें अनेक अड़ानें हैं। सबसे बड़ी अड़ान इतिहास की है। इस देशका कोई ऐसा प्रामाणिक और सम्पूर्ण इतिहास अब तक नहीं बना है जिसमें यहाँ के सभी धर्मों और पन्थानों की उत्पत्ति आदि का विस्तृत ठीक समय जाना जा सके और जब तक यह माहूम न हो तब तक यह कैसे कहा जा सकता है कि अमुक धर्म पर या पन्थ पर अमुक धर्म की या पन्थ की छाप पड़ी है, सम्भव है जैसा हमने समझा है वास्तवमें बात उसमें उलटी हो। फिर भी इतनी ऐतिहासिक सामग्री और दूसरे माध्यमों द्वारा जोरे मामने उपस्थित हैं उनसे हम, सच नहीं तो बहुतसे मोटे मोटे तथ्योंको समझ सकते हैं। इन प्रभावोंका निर्णय करनेके लिये उक्त अध्ययनके साथ साथ एक बड़ा मारो सुनीता भी है और यह यह कि प्रत्येक धर्मको एक मूलप्रकृति हुआ करती है और उस धर्ममें जब इस प्रकृतिसे मेल नहीं रहा जाता कि ईदमेन बात देखी जाती है, तब वह बहुत आसानोसे पकड़ी जा सकती है। उदाहरणके लिये मद्रासप्रान्तके ईसाई धर्मको ले लीजिये। इस बातको समझ जानने हैं कि ईसाई धर्म या क्रिश्चियानिटीमें जातिभेद या वर्णभेदको कोई स्थान नहीं है। फिर भी कहा जाकर आप देखेंगे कि ईसाईयोमें भी माहुरा और शूद्रोंका

भेद मौजूद है और वहाँ वहाँ तो वह इतना प्रबल है कि ब्राह्मणों के गिरजा या चर्चों में कोई शूद्र ईसाई नहीं जासम्ता है और शूद्रों के चर्चों में तो ब्राह्मण ईसाई जाने ही क्यों लगे ? इस विरोध के कारण अनेक बार वहाँ मुकदमेशाजी तक हो चुके हैं ? अनेक बार मार पीट भी हुई है । शुद्ध समय पहले एक मद्रास प्रजासी बगाली ने लिखा था कि वहाँ ब्राह्मण ईसाई का ब्राह्मणों के गर्भ से उत्पन्न हुआ पुत्र उसी की शूद्रा स्त्री के गर्भ से उत्पन्न हुये पुत्र या अपने भाई के साथ भोजन-व्यवहार नहीं करता है । यह सच और शुद्ध नहीं, मद्रास के फट्टर हिन्दू धर्म का साधार्तिक प्रभाव है जिसने कारण ईसाईयत भी इतनी मकुचित होगई है । बौद्ध धर्म भी जातिभेद का प्रबल विरोधी है, परन्तु आप नैपाल में जाकर देखिये, वहाँ के बौद्धों में हिन्दुओं के ही समान जातिभेद देखा जाता है । मन्त करार जीवन भर जातिभेद और छुतछान के विरुद्ध प्रचार करते रहे और कहते रहे कि—

जात पॉत पूछे नहिं कोई, हरिको भजै सो हरिका होई ।

इसी प्रकार यह भी उपदेश देने रहे कि—

सने भूमि गोपाल की, यामें अटक कहा ।

जाके मन में अटक है, सोई अटक रहा ॥

“जैनदर्शिनी” भाग ९ अष्ट १-३ में ‘प्रजासा’ के एक लेख के आधार में प्रकाशित हुआ था कि तिनवेन्दी (मद्रास) में एक मुकदमा इस बात पर चल रहा है कि चर्च (गिरजा) में नीच जाति के ईसाई नहीं बैठ सकत । सामान वहाँ की एक नीच जाति है । इस जाति के ईसाईयों और एक जाति के ईसाइयाक बीच यह मुकदमा था ।

परन्तु आज ऊर्हीं के अनुयायी कबीरपन्थियोंकी क्या हालत है ? अब वे भी अन्य हिन्दुओं के ही समान जातिभेद, छुआछूत मानते हैं और रोटी-बेटीव्यवहारमें एक नहीं हो सकते हैं । ईसाई धर्म, बौद्धधर्म और कबीरपन्थकी मूल प्रवृत्तिने साथ इस जातिभेद का कोई भेग नहीं है और इसीसे हम बिना किसी सन्देह के यह कह सकते हैं कि उन तीनों सम्प्रदायों पर वर्तमान हिन्दूधर्मका प्रभाव पड़ा है । मुसलमानों पर वही वही पड़ा है ।

जैनधर्म पर भी अन्य धर्मोंके ऐसे अनेक प्रभाव पड़े हुए बत लाये जा सकते हैं जो जैनधर्मकी प्रवृत्तिसे विरुद्ध हैं—उसके साथ कोई भेग नहीं रखते । परन्तु हमने साथ ही में यह स्पष्ट कर देना चाहता हूँ कि मेरा उद्देश्य इस व्याख्यानमें केवल प्रभाव पतलानेका है । वे प्रभाव अच्छे हैं या बुरे, इससे कोई मतलब नहीं । वे अच्छे भी हो सकते हैं और बुरे भी । किसी अच्छी बातको अपने पड़ोसा से ले लेना बुरा नहीं कहा जा सकता; परन्तु यह भी याद रखना चाहिये कि केवल अच्छी बातोंका ही नहीं, बुरी बातोंका भी प्रभाव पड़ता है और उनका ग्रहण करना तो और भी सुगम होता है ।

जिस तरह बौद्ध, ईसाई और कबीर पन्थके साथ जाति भेदका कोई भेग नहीं है, उसी तरह जैनधर्मके साथ भी नहीं है । बौद्ध और ईसाई धर्मने समान जैनधर्म भी अपने समयका एक मिश्रित धर्म है । यदि वह जन्मगत जाति भेद और ऊँच-नीचताको मानता होता, तो उसका अस्तित्व ही सम्भव नहीं था, न वह इसका फलता फूलता और न करोड़ों मनुष्योंको सुख शान्ति देनेमें ही समर्थ होता । उसकी दृष्टि में न कोई नीच है और न कोई ऊँच; अपने कामों से मनुष्य ब्राह्मण होता है और अपनेही कामोंसे क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र आदि—

कम्मणो वम्मणो होई कम्मणा होइ सत्तियो ।
वैसो कम्मणा होई सुदो हवड कम्मणा ॥

परन्तु इस समय जैनधर्मके अनुयायियों की—दिगम्बर, श्वेताम्बर, स्थानम्वासी—सभी की क्या दशा है ? उन पर ब्राह्मण धर्म के जातिभेदका, ऊँच नीच मानने का और छुआछूत का भूत घुरी तरह सवार है । इस विषयमें वे अपने पडीमो मनातनी भाइयों से एक इंच भी पीछे नहीं हैं । भले ही वे संख्यामें दस गारह लाख ही हों, परन्तु उनमें जातियों की संख्या कम नहीं है । तीनों सम्प्रदाय के जैनियों की जातियाँ एक सौ से भी अधिक हैं और उन जातियों में कोई कोई तो इतनी अल्पसंख्यक हैं कि घेटीव्यवहार का क्षेत्र सङ्कुचित होने के कारण वे बड़ी तेजी से नाश के मुँहमें जा रही हैं। फिर भी धर्म इन्होंनेके भयसे दूसरी जातियोंसे सम्मन्य करके अपनी रक्षा नहीं कर सकती हैं । एक जातिवाला दूसरी जातिवालके साथ बेटा—व्यवहार तो क्या करेगा, कहीं कहीं रोटी—व्यवहार भी नहीं कर सकता है । यदि कोई परिवार या गोलापूरन, विनैकया या दस्ता के यहाँ भोजन कर ले, तो उसे जातिच्युत होना पड़े । दिगम्बर सम्प्रदायके तो मुनिराज (?) भी उत्तर भारतके दस्तोंके यहाँ आर नहीं लेते हैं और आप मुनकर आश्चर्य करेंगे कि दस्तोंके धर्म मानने का यह हाल है कि इस समय आचार्य शान्तिसागर के यने अपना मुख्य कार्य ही यह बना रक्ता है कि जैनीमात्रसे शुद्ध हाथके लाये हुये पानीका त्याग करा देना । इस बीसवीं सदी में भी दृष्टिमें इससे अधिक आवश्यक कोई दूसरा कार्य है ही नहीं । जहाँ तक मैं जानता हूँ, इस विषयमें श्वेताम्बर सम्प्रदाय कुछ उदार

है, श्वेतान्तर साधु तो अजैनों के यज्ञों से भी निष्ठा तो लेते हैं और अजैन तथा शूद्रों का भी मुनि दीक्षा दे दी जाती है, इसी तरह गाथकोंकी भी तमाम जातियोंमें परस्पर भोजन-व्यवहार हो सकता है-दस्सा और याँसा में रोटों-न्यवहार वर्जित नहीं है । फिर भी वेग व्यवहार आदि के मामलेमें वे कभी कट्टर हैं, यन्त्रि इनमें तो जातियों में भी उनके अन्तर्भेद 'गोल' उने हुये हैं और एक गोल की कन्या अपनी ही जातिके दूसरे गोलमें नहीं दी जा सकती है ।

ऊपर मैंने कहा है जातिभेदके विषयमें दिगम्बर अधिक कट्टर हैं और श्वेतान्तर कुछ उदार । इस विषयताका कारण दोनोंका निवास-क्षेत्र और साहित्य है । एक समय पाण्डिछाय प्रदेशोंमें दिगम्बर सम्प्रदायका बहुत अधिक प्रभाव रहा है, उसके प्रायः सभी बड़े पड़े आचार्य और आश्रयदाता राजा दक्षिणमें ही हुये हैं और इसलिये दिगम्बर साहित्यका अधिकांश वहीं निर्मित हुआ है । मेरे अनुमान से इस समय पितृना साहित्य उपलब्ध है, उसका तीन-चतुर्थांश से भी अधिक भाग दक्षिणायोंका ही लिखा हुआ होगा और इसलिये वस पर वहाँ के प्रतिशय कठोर ब्राह्मणधर्मका प्रभाव पड़ना सर्वथा स्वाभाविक है । जहाँ इस बीसवीं शताब्दिमें भी नीच-ऊँच की भावना इतनी तीव्र है कि अन्धवर्णके हिन्दुओंके आने जानेके मार्गोंपर

साहित्य इससे बचा हुआ है और वह खेताम्यरसाहित्यके ही समान जाति पाँत आदिका मिश्रण है। निश्चयपूर्वक तो नहीं कहा जा सकता, परन्तु ऐसा मालूम होता है कि ब्राह्मणधर्मका यह प्रभाव जैनधर्म पर सातवीं आठवीं शताब्दिके बाद उस समय पड़ा है, जब जैनधर्म कुछ हीनमूल हो गया था और उसका प्रतिस्पर्धी शैवसम्प्रदाय जोर पकड़ रहा था।

तार्किकशिरोमणि स्वामी समन्तभद्र तीसरी चौथी शताब्दिके ग्रन्थकर्ता हैं, उन्होंने अपने रत्नरत्नकमे कहा है कि—सम्यग्दृष्टि को अपनी जातिका, अपने कुलका, अपने दलका, रूपका ज्ञानका, तपका, धन दौलतका और प्रतिष्ठाका अभिमान न करना चाहिये।

यथा—ज्ञान पूजा कुल जाति उलमृद्धि तपो वपु ।

अष्टाशाश्रत्य मानित्व समयमाहुर्गतस्मया ॥

इस प्रकार आठ मर्दानके नाम बतलाकर कहा है—

स्मयेन योऽन्यानत्येति धर्मस्थान् गर्विताशयः ।

सोऽत्येति धममात्मीय न धर्मो धार्मिकेर्विना ॥२६॥

अर्थात् जो मनुष्य उक्त जाति कुल आदिके मर्दानोंमें गर्वित होकर दूसरे मधर्मी भाइयोंकी अर्थान् अपने ही धर्मका पालन करनेवालों की अवज्ञा करता है वह मानो अपने धर्मकी ही अवज्ञा करता है, क्योंकि धर्मके धारण करनेवालोंके बिना धर्म नहीं रहता।

इसमें बहुत ही स्पष्टतासे व्यक्त किया है कि जो अपने धर्म के पालनेवाले हैं यदि वे निर्धन, निर्दत्त, अकुलीन, नीच जाति भी हों, तो भी उनसे पूरा मत करो—उन्हें अपना भाई समझो। क्योंकि—

यदि पापनिरोधोऽन्यसम्पदा किं प्रयोजनम् ।

अथ पापाक्षयोऽस्त्यन्य सम्पदा किं प्रयोजनम् ॥२७॥

अर्थात् यदि पापका आना रुक गया, तो फिर अन्य सम्पदाओं से—उत्तम जाति, कुल आदिसे—क्या प्रयाजन है ? वे न हों तो न सही, जैनधर्म धारण करके या सम्यग्दृष्टि होकर उन सधर्मियाने पाप निरोध करना तो शुरू कर लिया है, और यदि पापोंका आसब होता है तो फिर अन्य सम्पदायें किस काम की ? उत्तम जाति कुल आदि सब हैं, परन्तु पापाक्षय रोकनेवाला धर्म (सम्यग्दर्शन) तो नहीं है ।

इसने आगेका अंग तो और भी खुने तीरमे नीचता—ऊँचता के विरुद्ध घोषणा करता है—

सम्यग्दर्शन सम्पन्नमपि मातङ्गदेहज ।

देवा देव विदुर्भस्मगूढागारान्तरौनमम् ॥२८॥

अर्थात् जो सम्यग्दृष्टि है वह बाहे नीच चाण्डालके पेटसे भी पैदा हुआ हो, पर उसे जिनदेव, देवतुल्य समझते हैं । उसके भी तरह उसी तरहसे सम्यग्दर्शनका आज्ञा या तेज छुपा हुआ है जिस तरह राखसे ढके लुके अंगारमें ।

इसी तरह आचार्य प्रभाचन्द्रने अपने प्रमेयकमलमार्तण्डमे जन्मसे जाति मानाका बड़ जोरोंसे खण्डन किया है । आचार्य बड़े केरिने अपने मूलाधारमे जैनमुनिको नीच ऊँच और मध्यम कुलों में भिन्ना लेनेकी आज्ञा दी है—

ॐ मूलाधारके टीकाकार श्री वसुनन्दिने नत्त, ऊँच, मध्यमकुलोंका आ धमी, गरब और मध्यविष किया है, जा ठीक नहीं है ।

अथ एतद्भगवत्पुण्यं मित्रं शिष्यं च भक्तिमकुलेषु ।
परंपरिति हि हिंति य मोक्षेण मुनी समादिति ॥ ८१३ ॥

कथा-ग्रन्थोंमें अनुलोम और प्रतिलोम दोनों तरहके विवाहोंके साथ ही उदाहरण मिलत हैं, जिनसे उच्च जातियोंका नीच जातियों और नीच जातियोंका उच्च जातियोंके साथ बेटों-व्यवहार जारी होना सिद्ध होता है, यहाँ तक कि स्नातृ-नृणाभिर्योनी कन्याओंसे विवाह-सम्पन्न करना भी निषिद्ध नहीं है और स्नेह-द्वेषण लोग मुनि-दीक्षा तक ले सकते हैं। उड़े बड़े व्यवहारियों और उनकी औलादों को मिसों भी धर्मकार्यसे वञ्चित नहीं किया गया है। उन्हें मुनि-दीक्षा तक लेनेका अधिकार था। समयको कभीके कारण यहाँ मैं उन सन कथाओंका हवाला नहीं दे सकता हूँ। मैं अपने "धर्म और जाति भेद" नामक अप्रकाशित ग्रन्थमें इस विषयकी खूब विस्तार से चर्चा की है।

श्वेताम्बरोंके कुछ उदार होनेका कारण उनका साहित्य और उनकी अत्यन्त साधु-परम्परा है। फन्ध, काठियावाड़ गुजरात और राजपूतानेमें ही इस सम्प्रदायका विरोध प्रसार रहा है और इन प्रदेशों में मुसलमानोंके आनेसे पहल प्रायः उन्हा शरु, चतुर्प आदि राजाओंके राज्य रहे हैं, जो मय्य बौद्ध या बौद्धधर्मके प्रति सहानुभूति रखनेवाले थे और इस कारण वहाँ ब्राह्मणधर्म कभी इतना प्रभावशाली नहीं हुआ कि जैनोंको भजवूर होकर अपने साहित्यमें उनकी विपयमें खून उदार है और महावीर भगवान्ने 'समता सर्वभूतेषु' सिद्धान्तकी बहुत कुछ रक्षा कर रहा है। कुछ उदाहरणोंसे यह बात स्पष्ट हो जायगी।

यह अत्यन्त ही विद्वत् और अग्राभाविता बन गया है और उत्तरे
 भीतर बहुत गोजने पर ही मुश्किल से जौल्य फा पता चलता है।
 सोममेन-त्रिगर्णोचार, निसेन-त्रिगर्णोचार, अनामहिता अर्थात्
 हम माहित्यके प्रमुख ग्रन्थ हैं। ये त्रिगुण स्मृतियोंको सामने रख
 कर ल्यों। तब करके बनाये गये हैं। यादवमें देखा जाय तो
 तैत्तिरीयमें, वस्यो ग्रन्थका नाम 'त्रिगर्णोचार' हो ही नहीं सकता है।
 क्योंकि यह तो यह उम रूपमें चार वर्णोंका मात्रा हो नहीं है और
 दूसरे उमकी दृष्टिमें चौथे वर्णके लिये फाई गुण आगराग्राह्य है।
 नहीं, फा नि चौथा वर्ण भी मनुष्य हो है।

य मय प्रत्य विहित ही हैं और 'कहीं की ईंटें बर्तों का साथ
 भोग्यता न बुझा जाय' का चरितार्थ परत है। इसमें जैन ग्रन्थ
 मूलभूत तथ्योंको भी सर्वथा गुना लिया है। कुछ उदाहरण तीजिदे-

असृजता तु या वन्या रजमा नेत्यसिप्लुता ।

भावा पिगस्तम्या पतिता नरताये ॥१६७॥

पितुष्टं तु या कन्या रज पश्येदममृता ।

मा कन्या गृपती ज्ञेया तपतिगृपतीपति ॥ १६६ ॥

(सोममेन त्रिगर्णोचार भाष्य ११)

अर्थात् यदि कोई बच्चा दिव्य हाथके पाले गायना हो
 तो वगैरह बिना और माई नरकमें पड़ने हैं और उम कन्या को
 बर्तों का दण्ड और दण्डके पत्रिका सुझावति समगता यदि।

आश्रयता तु या नाते पति नेत्यसिप्लुति ।

शुनी वृत्ति गृपती म्यान्वृत्ति गर्दमी च सा ॥

(त्रिगर्णोचार भाष्य १२-१३)

अनुत्थाता तु या नारी भर्तार नोपसर्पति ।
सा मृता नरक याति विधवा च पुन-पुन ॥

अर्थात् यदि कोई अनुत्थाता स्त्री चौथे दिन अपने पतिके पास नहीं जाती है—सभोग नहीं करती है, तो वह कुत्ती, धृकी, सियारिजी, शूकरी और गर्घीना जन्म पाती है। यह जिनसेन भट्टारकका मत है और दूसरे भट्टारकका यह मत है कि वह मरकर नरकमें जाती है और बार बार विधवा होती है।

विद्वान् श्रीताओंको यह समझानेकी जरूरत नहीं है कि इस तरहके विधान जैनधर्मसे कितने विपरीत हैं। इन ग्रंथोंमें आचमन, तर्पण, श्राद्ध, नदी-पूजन पीपल-पूजन और यहाँ तक कि योनिस्थ-देवता-पूजन तक है। इतना समय नहीं है कि आपको इन ग्रंथों का अधिक परिचय कराया जा सके। जिन भाइयोंको जिज्ञासा हो, उन्हें मेरे मित्र पं० जुगलकिशोरजी मुल्ताङ्की 'ग्रन्थ-परीक्षा' लेखमाला को पढ़ लेना चाहिये। इसमें उन्हें बहुत ही स्पष्टतरे साथ समझमें आ जायगा कि जैनधर्म पर पिछले समयने ब्राह्मण धर्मका-पिछला इसलिये कि पहले वह भी बहुत उदार था—कितना अधिक प्रभाव पड़ा है।

श्वेताम्बर सम्प्रदायमें भी 'आचार-निकर' नामका एक ग्रन्थ त्रिपिटकाचारों के दृढ़ पर और शायद उन्हीं की देखरेखी निर्माण हुआ है, परन्तु मालूम नहीं कि श्वेताम्बर-समाजके आचार पर उसका कुछ प्रभाव पड़ा है या नहीं।

श्वेताम्बर सम्प्रदायकी मूर्तिपूजा पर वैष्णवोंकी पूजा-पद्धतिका बहुत अधिक प्रभाव जान पड़ता है, क्योंकि वैष्णव सम्प्रदाय उसका अत्यन्त निकटका पड़ौसी है। वीतराग भगवान्की मूर्ति पर लाखों

रूपयेके मुकुट, अंगरसे, कण्ठहार और बहुमूल्य हीरा और पुष्प-राजोंके नेत्र—एक अद्भुत सी ही बात है। जैनधर्म के मूर्तिपूजा के सिद्धान्तसे इस शृङ्गारका कोई मेल नहीं है। ये चीजें तो वामाङ्ग-धर्तिना राधिकाके साथ मुरली बजाते हुए नन्दनन्त श्रीकृष्णचन्द्र और सीतापति रामचन्द्रकी मूर्तियों पर ही शोभा पा सकती हैं। जैनधर्म तो केवल इमलिये तीर्थङ्कराकी मूर्तियों की उपासना करता कि उनकी शान्त और वातराग मुद्रा से परिणामों की विशुद्धता हो, उन जैसा बननेकी प्रेरणा प्राप्त हो और इसलिये वे मूर्तियों ऐसी ही होनी चाहिये—

कथयन्ति कृपायमुक्तिलक्ष्मीं, परया शान्ततया भवान्तकाना ।

प्रणमामि विशुद्धये जिनाना प्रतिरूपाययभिरूपमूर्तिमन्ति ॥

—क्रियाश्लाघ ।

अर्थात् जन्म मरणका अन्त कर देनेवाले जिनाकी मूर्तियाँ जो विलुल उन्हींके जैसी होती हैं अपनी उत्कृष्ट शान्तिके द्वारा यह बात लाती हैं कि कृपाय मुक्ति कैसे प्राप्त की जाती है, इसलिये मैं उन्हें निशुद्धि प्राप्त करनेके लिय प्रणाम करता हूँ। अब भला कोई पूछे कि उन मूर्तियों पर यह शृङ्गार क्या प्राप्त करनेके लिये किया जाता है ?

क्या आपने कभी इस बातका विचार किया है कि एक पद्मासनस्थ ध्यानलिमितनयन और परिमहर्षित किसी साधु पुरुषको यदि हम इस तरह बहुमूल्य वस्त्राभूषणोंसे लाद दें, तो वह कैसा मालूम होगा ? जो शृङ्गार राधिका रमण रसराज कृष्णचन्द्रको शोभा दे सकता है वह क्या शरीरसे मर्नया निर्लिप्त और कर्म कलङ्क रहित भगवान् महावीरकी भी शोभा बढ़ाता होगा ? मुझे स्मरण है कि कुछ वर्ष पहिले खेताम्बर समाजके विचारशील लेखक श्रीयुत परमानन्दजी कापडिया बी०ए०ने शायद 'जैनधर्म प्रकाश' में 'जैनोता

कलाविहीन जीवन' नामकी एक लेखमाला प्रकाशित की थी, जिसमें इस बात पर बहुत अन्ध्रा प्रकाश डाला था। कोई भी बुद्धिमान कलाभिज्ञ इस बातको अस्वीकार नहीं कर सकता कि शृंगार योग्य-स्थानमें ही शोभा पाता है, अयोग्यमें नहीं। भला सुन्दरमें सुन्दर यनी हुई मूर्ति पर—जिसमें ध्यानस्तिमित नेत्र पहिलेसे गने हुए हैं, पीछेसे हीर या काँचके नेत्र जड़ देना कौनसी कलाप्रियता है?

आप लोग यह सुनकर आश्चर्य करेंगे कि मूर्तियोंको सजावट के साथ पूजनेकी यह प्रथा बहुत पुरानी नहीं है और इसके अनेक प्रमाण श्वेताम्बर ग्रंथोंमें ही मिलते हैं। १७वीं शताब्दीके प० धर्मसागर उपाध्यायन अपने 'प्रवचन-परीक्षा' नामक ग्रंथमें लिखा है कि—“एक समय गिरिनार और शत्रुघ्न पर दिगम्बर और श्वेताम्बर दोनों सम्प्रदायोंके बीच भगडा हुआ और उसमें दिगम्बरोका पराजय होजाने पर श्वेताम्बर संप्रदायने यह निश्चय किया कि आगे किसी प्रकारका भगडा न होने पावे, इसलिये अब जो नई प्रतिमायें बनवाई जायँ, उनके पादमूलमें वस्त्रका चिन्ह बना दिया जाय।” इसका अर्थ यह हुआ कि इसके पहले जिन मूर्तियोंको दिगम्बर पूजते थे उन्हें ही श्वेताम्बर पूजते थे। दोनोंमें कोई भेद नहीं था।

श्री रत्नमण्डनगणिके 'सुव्रतसागर' ग्रंथके पथक-प्रबन्धमें लिखा है कि गिरिनारमें दिगम्बरसंघके मुखिया पूर्णचन्द्र अमवाल (दिल्ली वाले) और श्वेताम्बर संघके अमणी पेथक शाहमें इस बातपर विवाद हो गया कि पर्वत पर पहले कौन चढ़े। पूर्णचन्द्रने कहा कि यदि तीर्थ तुम्हारा है, तो सुयूत पेश करो। यदि भगवान् नेमिनाथ की प्रतिमा पर अंचलिका और कटिसूत्र प्रकट हो जायँ, तो हम इसे तुम्हारा तीर्थ मान लेंगे और पीछे चढ़ेंगे। इसके सिवाय—यह मूर्ति

आभरण सहन नहीं कर सकती है। इससे-भिद्य है कि तीर्थ हमारा है। पथइशाहने कहा कि जिस तरह फलोधी (मारवाड़) में प्रतिमा-धिष्ठित द्रव्य आभूषणपहारक हैं—चुरा ले जानेवाले हैं, वसी तरह यहाँ के भी हैं। इसमें हमारा अभिप्राय केवल यह बतलानेका है कि उस समय गिरिनारकी नमिनाथ तीर्थद्वयकी प्रतिमा शृङ्गाररहित था और उस दोनों सम्प्रदाय वाले पूजत थे। वक्त कथामें यह भी लिखा है कि इन्द्रमानाक समय उक्त प्रतिमाकी दाहिनी ओर श्वेताम्बर और बाई ओर त्रिगम्बर बैठे थे, अतएव दोनोंके द्वारा एक ही प्रतिमाके पूजे जानकी बात निस्सन्देह है। फलोधी (मारवाड़) के मन्दिर का भी प्रतिमा आभरणरहित थी।

श्री रत्नमण्डनगणिकी 'उपदेशतरंगिणी' में भी इसी प्रकारकी एक कथा धाराक नामक सचपति की यात्रा के सम्बन्धमें लिखी है, जिसमें दिगम्बरियों के साथ विवाद होनेका उल्लेख है और निम्न अंशमें यह कहा गया है कि आगे श्वेताम्बर प्रतिमाओंमें अचलिका का चिह्न कर दिया गया।

इन मत्र प्रमाणोंसे मालूम होता है कि उस समय मूर्तियों पर शृङ्गार आदि करने का प्रारम्भ ही हुआ था और इस कारण दोनों सम्प्रदायोंमें भगड़े होने लगे थे।

पहले श्वेताम्बर जैनप्रतिमायें केवल आभूषण और जड़े हुए नेत्रोंसहित ही नहीं होती थीं, किन्तु आप जानकर आश्चर्य करेंगे कि वे नम्र भी होती थीं। मथुराके ककाली टोलेकी खुदाई में जो लगभग दो हजार वर्ष पुरानी प्रतिमायें मिली हैं, वे सत्र नम्र हैं, परन्तु उन पर जो लक्ष हैं उनमें आचार्यगण, शास्त्रा, कुल, समोह, कल्प सूत्रकी स्थविरावलीके अनुसार हैं। दिगम्बर-परम्परामें उनका कोई उल्लेख नहीं है।

- इन सब बातोंको देखते हुए यदि मैं कहूँ कि यह प्रतिमा-श्रृंगार-वर्णवर्णोंका प्रभाव या अनुकरण है तो कुछ अनुचित न होगा ।

- श्वेताम्बर सम्प्रदायकी पूजापद्धतिसे तो मैं अधिक परिचित नहीं हूँ, परन्तु दिगम्बर सम्प्रदायकी पूजापद्धतिके विषयमें मैं निश्चयपूर्वक कह सकता हूँ कि उस पर स्रष्टिकर्तृत्ववादी धर्मोंका अत्यन्त अधिक प्रभाव पड़ा हुआ है । मूर्तिपूजा जिस समय प्रारम्भ हुई, यह विषय विवादग्रस्त है, परन्तु यह निश्चय है कि वह महापुरुषोंके प्रति मनुष्यों की जो श्रद्धा और भक्ति है, उसको अभिव्यक्त करने के साधन के रूपमें प्रतिष्ठित हुई थी । परिष्ठित वेचरदासजीके कथनानुसार* सभ-घट चैत्य शब्द चितासे ही उत्पन्न हुआ है । महापुरुषोंकी चिताओं पर उनकी यादगार में जो वृक्ष लगाये जाते थे, जो पापाण-सण्ड रकरे जाते थे, मृतशरीरके अवशेष रखकर उन पर जो बबूतरे बनाये जाते थे, मदियाँ बनाई जाती थीं, उन सबको चैत्य कहत थे । धीरे-धीरे मृत महापुरुषोंकी मूर्तियाँ बनाई जाने लगीं और वे भी चैत्य हलाई और फिर उनकी रक्षाके लिये मन्दिर बनाये गये, जो चैत्या-य कहलाने लगे । शुरु शुरुम इन मूर्तियाँका आन्द-सत्कार हाथ जोड़कर नमस्कार करके किया जाता था और यही उनकी पूजा थी । पीछे उसमें और और क्रियायें शामिल होने लगीं । ग्यारहवीं सदीके आचार्य अमृतगतिने अपने श्रावकाचारमें एक जगह लिखा है कि—

वचो विग्रह-सकोचो द्रव्यपूजा निगद्यते ।

तत्र मानससशुद्धिर्मानपूजा पुरातनै ॥

अर्थात् प्राचीन आचार्योंके मतसे शरीर और वचनका सहोप-नमस्कार स्तुति आदि करना, द्रव्यपूजा और मनकी सशुद्धि अर्थात्

* 'प्रीतसाहित्यमें विकार', नामक पुस्तकमें यह विषय देखिये ।

सब ओरसे मन को हटाकर उस ओर लगाना भावपूजा है। इससे जैन धर्म की प्राचीन पूजापद्धति पर पूरा प्रकाश पड़ता है। परन्तु इस समय तो वह अत्यन्त आह्वययुक्त हो गई है और उसने बिल्कुल उन धर्मों की पूजापद्धति का रूप धारण कर लिया है, जो ईश्वर को 'कर्त्तव्यमर्त्तुमन्यथा कर्त्तुमर्था' मानकर उसे राजी रखने का प्रयत्न करने करते हैं। जैनों इस बात को भूल गये हैं कि हमारी पूजा का उद्देश्य क्या है। इस समय तो उसमें आह्वान, सन्निधीकरण, पूजन और विसर्जन आदि सभी कुछ हैं—अर्थात् भगवान् और दूसरे देवता मन्त्र पढ़कर बुलाये जाते हैं, पास बिठाये जाते हैं, वृत्त किये जाते हैं और पीछे यह कहकर बिना किये जाते हैं कि—

आहूता ये पुरा देवा लब्धमाणा यथाक्रम ।

ते भयान्यर्चिता भक्त्या सर्वे यान्तु यथास्थितिम् ॥

अर्थात् मैंने जिन जिन देवों को बुलाया है, वे सब अपना अपना भाग (नलिभाग) लेकर यथाक्रम अपनी अपनी जगह चल जायें। अष्टद्रव्य की पूजा के मन्त्रों को—उसके स्वाहा, स्वधा, वषट् आदि वैदिक शब्दों को देखिये और उनमें जिन जिन बातों की आकांक्षा की जाती है, उन पर भी विचार कीजिये। यद्यपि उनको जैनधर्मक कृत कृत्त करने की काशिश की गई है, परन्तु वास्तवमें वह वैदिक पूजा ही है। जब भगवान् कुछ लेते देते नहीं हैं, सब उनके आगे अष्टद्रव्य दहनाय, क्षु गारोग्यनाशनाय और कामबाणविध्वसनाय आदि कर धूप नैवेद्य और पुष्प आदि चढ़ाने की क्या जरूरत है? जल, सुगन्ध, घी, दूध, दही, और सर्वोपधि से अभिषेकादि क्यों किये जाते हैं?

यह तो हुई जिनदेवकी पूजा, इसके साथ सैकड़ों हजारों प्रभु के अन्य देवोंकी भी सृष्टि की गई है और उन्हें भी प्रतिदिन अर्चना

स्वास्त्यस्वास्त्य मौका पर बलि प्रदान किया जाता है । जैनप्रतिष्ठापाठ तो उनसे भरे हुये हैं । उनमें ऐसी ऐसी विधियों की जाती हैं, जिन्का जैनधर्मके साथ कोई मेल नहीं खाता है । मन्त्रों और तन्त्रोंकी भी कमी नहीं है । ऋग्मिमादलकल्प, पद्मावतीकल्प, ज्वालामाग्निनीलकण्ठ आदि बीसों तन्त्र-ग्रन्थ हमारे यहाँ बन गये हैं और उन पर बौद्ध, शैव आदि तांत्रिकोंका प्रभाव स्पष्टरूपसे दिखाई देता है । पिछले समयमें इन मन्त्र-ग्रन्थोंका प्रभाव जैनसम्प्रदाय पर इतना अधिक था कि भट्टारकों यतियों और श्रीपूज्योंका मुख्य धंधा ही यह मन्त्र-ग्रन्थ हो गया था और उनके विषयमें एसी ऐसी किंवदन्तियाँ फैल गई थी कि किसीकी पालकी आँगनमें अघर चलती थी, किसीने मन्त्रोंके प्रभावसे अपनी बेटियाँ तड़ातड़ तोड़ डालीं, किसीने अपना सिर काट डाला और वह फिर जुड़ गया, आदि । इन सब जजालोंके पीछे मूल जैनधर्मका कहीं पता भी नहीं रह गया था । इस प्रकार की किंवदन्तियाने साहित्यमें भी स्थान पाया है और निगमर श्वेताश्वर दोनोही सम्प्रदायोंमें 'भक्तमर-कथा' जैसे विचित्र ग्रन्थ बने गये हैं, जिसमें इस भक्तिपूर्ण काव्यके एक एक श्लोक पर एक एक मन्त्र और उनकी सिद्धिकी एक एक कथा गढ़ ली गई है ।

इतना समय नहीं है कि इस व्यापक विषय पर विस्तारपूर्वक जा सके इसलिये अब मैं मुख्य मुख्य बातोंका सक्षेपमें ही कह दूँगा । इस सम्प्रदाय पर देना चाहता हूँ । यदि कभी मौका मिला, तो स्तारसे भी इसकी चर्चा करनेकी इच्छा है ।

क्या आपने कभी इस बात पर विचार किया है कि जैन सम्प्रदाय में हजारों बरसासे प्रचलित मूर्ति-पूजाका निरोध करके स्थानक-सम्प्रदायकी स्थापना करनेवाली श्री लोकाशाह पर किस धर्म

का प्रभाव पड़ा था ? मेरा खयाल है कि यह इस्लाम या मुसलमान धर्मका प्रभाव था । दिगम्बर सम्प्रदायका वारन-पथ भी शायद इसी प्रभावका फल है ।

जैनसाहित्य पर बौद्ध और ब्राह्मण साहित्यका बारी प्रभाव पड़ा है । बौद्धोंने नग्नसाहित्यके अनुकरण पर ही जैनियोंका तनूसाहित्य बना है जिसका कि अभी तक बहुत ही कम अध्ययन हुआ है । भगवद्गुण्डके समयसार, प्रयत्नसार, पद्मस्तिकाय ग्रंथों पर उपनिषदोंके वेदान्तका प्रभाव दिखलाई देता है । हमारे कथा-साहित्य पर तो ब्राह्मण-पुराणग्रंथोंका प्रभाव किसी तरहसे छुपाया ही नहीं जा सकता है । यदि ब्राह्मणोंके हरिवंशपुराण 'पद्मपुराण, रामायण नामके ग्रंथ हैं, तो हमारे यहाँ भी इनकी कमी नहीं है । महाभारत की जगा पाण्डवपुराण आदि हैं । पद्मचरिय (प्राकृत) में—जो मरुत पद्मपुराणका मूल है और विक्रमकी पहली दूसरी शताब्दिका ग्रंथ है—बुद्ध बोले ऐसी हैं जिनसे मात्र मातृम होता है कि उनके सामने बान्मीकि रामायण था और उसको सरोधित करके य जैन रामायण बनाई गई है* । इसको लक्ष्य करके ही पद्मचरिया कला न निग्या है—

अलियं पि मज्जमेय उव्वेत्तिविरुद्ध पसयंणुणेहि ।
नय मरुहति शुग्गिमा हवति जे पडिया लोए ॥ २-२१७

अर्थात् ये मज्ज (बान्मी, राक्षसों आदिकी) बातें अनेक हैं मूर्खी हैं, क्योंकि ये अग्निविरुद्ध हैं, इन पर विभाग नहीं किया

* इस विषयका विचार में समझने के लिये बाबू मुरतभागुजी की १९१७ 'पद्मपुराण-सर्वंगा' नामक विस्तृत विवृण्व पणिय ।

सकता है, अतएव परिदृष्ट पुरुषोन्मो इन पर थदा नहीं हो सकती। मतलब यह कि ऐसी कोई रामायण पहले थी और उसीको सोपान-स्तिक और प्रत्ययगुणयुक्त करके जैनरामायण तैयार की गई है।

यह जानकर आपको आश्चर्य होगा कि बौद्धाने भी रामचन्द्र और सीताको अपनाया है और बौद्धधर्मानुयायी बना लिया है। 'दशरथ-जातक' पढ़नेसे आपको इस बातका विश्वास हो जायगा। उस समय राम और कृष्णके चरित्रोंका लोकमें इतना प्रभाव था कि उन्हें अपना महापुरुष बनाये बिना किसी धर्मका नाम नहीं चल सकता था।

। माहाण धर्मके बन्नी, केदार, प्रभास आदि माहात्म्यग्रन्थोंके अनुकरण पर उन्हींके प्रभावसे प्रभावान्वित होकर हमारे यहाँ भी शत्रुञ्जयमाहात्म्य आदि ग्रन्थ बने हैं। धनेश्वरसूरिके शत्रुञ्जय-माहात्म्यमें लिखा है—

एकैकस्मिन् पदे दत्तं पुण्डरीकगिरिं प्रति ।
भनकोटिकृतेभ्योऽपि पातकेभ्यः स मुच्यते ॥
तावद्दर्जन्ति हत्यादिपातकानीह सर्वत ।
यानत् शत्रुञ्जयेत्यास्या श्रूयते न गुरोर्मूखात् ।

यह सन काण्व-कार्य-विधानको तारुम रखकर लिखा गया है और इसलिये इस पर अजैन प्रभाव बहुत ही स्पष्ट है। निगम्वर मन्त्रदायमे भी सम्मोक्षिग्ररमाहात्म्य आदि कुछ ग्रन्थ हैं, और उन पर भी उक्त प्रभाव है, परन्तु इतना अधिक नहीं। बौद्धोंके और ब्राह्मणोंके न्याय-साहित्यका जैन न्याय-साहित्य पर बहुत प्रभाव है, यहाँ तक कि बौद्ध ब्राह्मण ग्रन्थोंके नामों तक

का अनुकरण मिलता है। बौद्धोंकी अष्टशती और अष्टसहस्री टीकायें हैं, तो भट्टवल्लभदेवकी अष्टशती और विद्यानन्दकी अष्टसहस्री भी है। कुमारिलका श्लोकवार्तिक है, तो विद्यानन्दका भी श्लोकवार्तिक है।

उत्तराध्ययन सूत्रके १३ वें अध्ययनमें जो चित्त-समूतिकी कथा है, यह लगभग श्या की त्यों एक बौद्ध-जातकमें भी मिलती है और निश्चय ही उसे एकने दूसरेसे लिया है।

जैन फाव्य तो अजैन फाव्योंके अनुकरण पर ही बने हैं और उनपर दूसरोंका इतना प्रभाव है कि मूल कथानकको छोड़कर और कुछ भी उनका अपना नहीं है। उनमें सीर्यङ्करों और दूसरे मौक्त-गामी महापुरुषोंके चरित्रवर्णन करते हुए रात्रिक्रीड़ा, दूती-प्रेषण, पानगोष्ठी, नायिका प्रसाधन वर्णन—जैसी अत्यन्त विलासपूर्ण चीताका भी यत्नान् वर्णन करना पड़ा है।

साहित्यके समान जैनसमाजके रीति रिवाजों और तिथि त्यौहारों पर भी उसके पड़ोसियोंका प्रभाव है और उसका थोड़ेसे बिचारसे ही पृथक्करण किया जा सकता है।



जैनधर्मकी कुञ्जी किसके हाथमें है ?

भाइयो और बहनो,

श्रीमान् प० सुमलालजीका मैं अत्यंत आभारी हूँ कि उन्होंने मुझको भी इस महतीसमामें कुछ बोलनेकी इजाजत दी। सच तो यह है कि पंडितजीने जो यह व्याख्यानमाला स्थापित की है और लोगोंको अपने अपने स्वतन्त्र विचार प्रकट करनेकी व्यवस्था की है उसके लिये सच ही को उनका आभारी होना चाहिये। स्वतन्त्र विचारोंके प्रकट हुए बिना मनुष्यकी उन्नति नहीं हो सकती है। कोई कैसा ही अच्छा धर्म और कोई कैसा ही अच्छा पथ क्यों न हो, समयका हेरफेर उसको ऐसा विकृत कर देता है कि कालान्तरमें अतिके स्थानमें वही पथ लोगोंकी अधागतिराकारण बन जाता है। जो जीव मात्रका कल्याण करने वाला, बीचसे ऊँच बननेका रास्ता बतानेवाला और आत्मासे परमात्मा होनेका पाठ पढ़ानेवाला है, वही धर्म सचके ग्रहण करने योग्य, मन्वा धर्म हो सकता है और ये सब बातें जैनधर्ममें ही पाई जाती हैं। इसग्रन्थे जैनधर्मको ही यह गौरव प्राप्त है कि वह जीव मात्रका सच्चा धर्म कहला सके। ससारके जीव अनादिकालसे ससार भ्रमण करते हुए नानाप्रकारके दुःख उठा रहे हैं, यहाँ तक कि अनादिकालसे निगोद जैसी महानीच अवस्थामें पड़े रहकर अनन्तकाल व्यतीत कर रहे हैं और मर रहे हैं। इस महानीच अवस्थासे उत्थान करके यह जीव परमात्मा पद प्राप्त कर सकता है और करता रहा है। यही जैनधर्मका

मुख्य सिद्धान्त है। नीचको उच्च बनाना और उसे उच्चतम कोटि तक पहुँचा देना, यही जैनधर्मका मुख्य काम है। परन्तु शोम्बे के साथ कहना पड़ता है कि आजकल जैनधर्मने ऐसा विवृतिरूप धारण कर लिया है कि वह नीचको ऊँच बनाने के बदले ऊँच कहलानेवाला जातिया की एतन्मात्र सम्पत्ति ही बन गया है।

मसारी जीव कपायबश सदा आपसमें लड़ते रहे हैं और जा मिजेता रहे हैं वह अपनेको ऊँच और जिनको जीता है या जिनपर झानू पाया है उनको नीच समझकर उनपर अनेक प्रकारके अत्याचार करते रहे हैं। इन्शियामे तो यहाँ तक दम्नूर था कि जिनका लडाइमें जीतते थे, उनको मारकर खाजाते थे और खुशी मनाते थे। बहुतसे मुन्कोंमें उनको बाँदी, गुलाम बनाकर ढोराकी तरह रखते थे और बेचते थे। गुलामोंको बेचनेको यह प्रथा अब दुनियाँ से उठ गई है, और इसको उठा देनेका श्रेय अमरीका वालोंको ही प्राप्त हुआ है। इसने लिये उनको आपसमें महायुद्ध तक करना पड़ा और आखिरकार अन्तमें उन्होंने इस घृणित प्रथाको दुनियाँ से उठाने ही छोड़ा।

यह श्रेय तो उनको जरूर प्राप्त हुआ, और इसके लिये सारी दुनियाँ उनकी आभारी भी रहेगी परन्तु नीच और ऊँचके इस भूतका अमेरिकाके गोराके हृदय पर इतना गहरा प्रभाव है, कि वे गुलामानी सन्तानोंको, चाहे वे बुद्धिम, विद्यामें, धनमें और सभ्यतामें मर्भी गतोंमें चाहे जितने ऊँचे हो गये हों, नीच ही मानते हैं और अपने होटलमें, किरायेको मोटरोंमें तथा और भी बहुतसे जगहोंमें उनको स्थान देने तकको तैयार नहीं होते हैं।

मनुष्यका अभिमान उसको आपही अपमानित कर देता है।

इसी कारण जिन अमरीकागोने इतना श्रेय प्राप्त किया था, वहीं अपने इस अभिमानके कारण स्वयं अपमानित हो गये हैं—

‘इसोप्रकार जो लोग अपने पुण्यभिमानीके कारण अपना ही गर्मका अधिसारी मानकर दूसरोंका नीच मानते और ‘नरों’ धर्म से वंचित रहना चाहते हैं, क्या वे अपना ही और अपने धर्मको अपमानित नहीं करते हैं ?

भाइयो, मैंने सिगम्बर जैनसम्प्रदायमें जन्म लिया है और आदि पुराण आदि सिगम्बरशास्त्रोंमें यह पता है कि सर्व मनुष्योंकी एक मनुष्य ही जाति है, जिसमें भिन्न भिन्न आनीविका और भिन्न भिन्न कर्मोंके करनेमें भिन्न भिन्न भेद होगये हैं। श्री दुर्गाभट्ट न्यामीने तो उक्त पुण्यमें इस पर बहुत उदाहरण इस प्रकारसे दलाल भी वे दाती है कि चूँकि गाय और घोड़ेके मेषम न गर्भ रह सकता है और न पोड़ा या पैल पैल हो सकता है, इसी प्रकार असत्त्वके धर्ममें जनारका पद उत्पन्न नहीं हो सकता, इसका ही दाती जाति तो भिन्न भिन्न प्रकार है परन्तु मनुष्यामें तो आपसमें यह भेद नहीं है। नहीं तो प्राणाय भी समानोंको गर्भवती कर सकता है और समान भी प्राणायोंको गर्भवती कर सकता है। घोड़े और बैलम य समान और अनागम तो सात सात तथा आकार भेद है कि एक घोड़ा दगने ही पता सकता है, कि यह घोड़ा है और यह बैल है, यह असत्त्व है और यह धन्य है परन्तु प्राणाय, कुत्रिय, पैर्य आदि मनुष्योंको आदितिम ऐसा भेद नहीं है। अभीसा मनुष्यो समान आकार है। तब जसो जाति-भेद माना कैसे हो सकता है ? इसीप्रकार अन्य भी जनर जनन सिगम्बर जैनशास्त्रमें भी उक्त पता है। परन्तु आपसमें सिगम्बरोंका यह दाती कि जो जन्मसे

प्राप्ति, सन्निध, या वैश्य हो, वही मोक्ष प्राप्त कर सकता है, बहुत ही आश्चर्यजनक मालूम होता है। यही नहीं, आजकल तो दिगम्बर जैन मुनियोंका यही एक धर्मप्रचार रह गया है कि शूद्रके हाथ का और जो विवाह करतें हैं उनके हाथका जल पीना छोड़ दोगे तभी तुम धर्म ग्रहण करनेके पात्र बन सकोगे और तभी हम तुमारे हाथका आहार ले सकेंगे।

देखिये, जीवमात्रका कल्याण करनेवाला, पतित-पावन यह जैनधर्म कहीं से कहीं लेजाकर पटका गया है। कैसी उसकी दुर्दशा की गई है। कहीं तो दिगम्बर जैनधर्मके परमाचार्य समन्वयसभाभी यह बतात हैं कि चाण्डालकी औलाद भी यदि जैनधर्म पर अट्ठान ले आवे, तो देवोंके समान पूजनीय है, और कहीं आजकलके हमारे दिगम्बर साधु गप्ता भेदभाव फैलाते फिरते हैं। ऐसी दरामे यदि विचारवानोंको अपने स्वतन्त्र विचार और धर्म पर होता हुआ यह अन्याय प्रकट करनेका मौका न मिले, तो फिर आपही जान सकते हैं कि इसका परिणाम क्या होगा। इसी कारण मैं श्रीमान् पण्डित सुगलालजीको और इस व्याख्यानमालाका प्रबन्ध करनेवाले जैन प्रवक्ता सचका कोटिश धन्यवाद देता हूँ।

यद्यपि मैं श्वेताम्बर-सम्प्रदायकी सभी बातें माननेको तैयार नहीं हूँ, क्योंकि समयके हेरफेरसे उनमें भी अनेक विवृतियाँ आ गई हैं, तो भी हृदयमे उनका गुणानुवाद गानेमे नहीं रह सकता हूँ क्योंकि उनमें और चाहे जो कुछ होगया हो, परन्तु दिगम्बरोंके समान यह विचार नहीं आया है, जिसने जैनधर्मको धर्मकी कोटिसे ही निहालकर नीचे गिरा दिया है। वे अब तक खुले शब्दोंमें यह मानत हैं कि शूद्र, यहाँ तक कि अस्पर्श्य शूद्र, और स्त्री आदि समा-

मनुष्य उसी प्रकार मोक्ष पा सकते हैं और मोक्ष पानेकी कोशिश कर सकते हैं जिस प्रकार कोई ब्राह्मण क्षत्रिय या वैश्य । इससे यह कहा जा सकता है कि सभे धर्मका जो लक्षण है, वह अग्न तक श्वेताम्बरोंमें मौजूद है और दिगम्बरोंने उसको रसो दिया है, और यदि कोई निराश बाकी रह भी गया है तो जी जानसे उसके मिटाने की कोशिशकी जा रही है । ऐसी हालतमें यदि यह कहा जाय कि इस वक्त धर्मकी कुछी श्वेताम्बरोंके ही हाथमें रह गई है, तो कुछ बेजा न होगा ।

भाइयो, इस मामलेमें यदि मुझको आप पर ईर्ष्या उत्पन्न हो, तो कोई आश्चर्य नहीं । आपको यह मौका प्राप्त है कि धर्मका दरवाजा दुनियाँ भरके ऊँच-नीच सभी मनुष्योंके वास्ते खोलकर उनको पत्थाणके रास्ते पर लगा दें ।

यह सच है कि आपके साधु शूद्रोंको भी दीक्षा देकर अपनी उदारताका परिचय देते हैं, परन्तु धर्मसे अनजान १०-२०-५० लोगोंको साधु बनाकर भिक्षावृत्ति पर लगा देनेसे क्या होता है ? पहले तो जैन श्रावक बनानेकी जरूरत है और तभी उनमें से जैन-साधु हो सकते हैं ।

भाइयो, आपको तो जैनधर्मके प्रचारका एक महान् बीड़ा छठाना चाहिये और एक भारतवर्ष ही क्या किन्तु ईसाइयोंकी तरह पृथ्वीके कोने कोनेमें इस धर्मकी घोषणा करनेका प्रयत्न करना चाहिये ।

आप धनपात्र हैं और उदार हैं, इसवास्ते आप सब कुछ कर सकते हैं । सिरुं मनमें आनेकी देर है । पालीतानामें आपने जैन-मन्दिरका एक मगर ही बसा दिया है । यदि एक जगह पर इतने मन्दिर न बनाकर दूर दूर देशोंमें धर्म प्रचारक मन्दिर बनाये गये

होत, तो आन दुनियाँ भरमें जैनधर्म फैला हुआ होता और आप
गुण गान होता ।

अब भी आप मिशनरियोंकी तरह हजारों उपदेशक धुमा सें
फते हैं और लाखों करोडा पुस्तकें छपाकर बाँट सकते हैं ।

४-९-३२]

सरजभानु बकील ।



५० राधावल्लभ शर्मा के प्रबन्ध से श्री अन्नमेर मिडिल स्कूल
अन्नमेर में मुद्रित ।

૫, સુખલાલજી તથા ૫. બેચરદાસ દ્વિખિત
અને સંપાદિત પુસ્તકો.

જૈન દૃષ્ટિએ બ્રહ્મચર્ય વિચાર

પ્રકાશિત સુખલાલજી સમવી
પ્રકાશિત બેચરદાસ દોશી.

[કિમત]

[પાંચ આના]

મહાત્માજીના કહેવાથી બ્રહ્મચર્ય જેવા ગહન વિષય ઉપર જાને પડિતોજો ખૂબ સરસ અને વિચાર પૂર્ણ લેખન થયું છે સાથે પરિશિષ્ટમાં આગમ શ્રદ્ધાના ઉત્તારા પણ આપવામાં આવેલ છે કાકા કાલેલકરે 'અમૃતધૃમ' એ નામનો ઉત્તમ આસુખ લખી આપેલ છે

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[કિમત]

૧૫૧ બીજી

[બાર આના]

જેની અદર શુદ્ધ જ્ઞાનસત્તનો પ્રવાહ વહ્યા કરે છે તેવા વિદ્વાન વિવેચકો ૫ સુખલાલજી ૫ બેચરદાસ, શ્રી વાલજીભાઈ, કાકાસાહેબ શ્રી નર્મદાચંદ્રશર્મા, સુમત મહેતા વગેરે પ્રસિદ્ધ લેખકોએ લખી આપેલ લાપણોનો સંગ્રહ છે

(પ્રથમના બે વર્ષની ચોખ્ખીઓ તૈયાર છે જેની કિમત આઠ આના થાય છે અને તેની અદર પણ તેવીજ જાતનો વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાનો છે)

સન્મતિ તર્ક લાગ પાચ-સસ્ત્ર દરક બાજના રૂપિયા	૧૦-૦-૦
સન્મતિ તર્ક લાગ છટો વિશિષ્ટ પ્રસ્તાવના તથા	
પરિશિષ્ટોથી અલકૃત ગૂજરાતી બાધાર્મા	૧-૮-૦
ન્યાયાવતાર	(૫ સુખસાલજી) ૦-૪-૦
આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ	૦-૬-૦
અનેકાંતવાદની મર્યાદા	૦-૨-૦
નવકાર મંત્રનું રહસ્ય	૦-૬-
કર્મ મય ચાર-હિંદી	૪-૮-
યોગ-સંન-હિંદી	૧-૮-
જન દર્શન	(૫ બેચરદાસ) ૨-૦-
પ્રાકૃત વ્યાકરણ	" ૪-૦-
પાઠ્યઅભ્યાસી નામમાળા	" ૧-૧૨-
પ્રાકૃતભાષાપરિચય	" ૧-૪-
ભગવાન મહાવીરના દસ ઉપાસકો	" ૦-૮-
ઉપાસકનો અનુવાદ	
ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ	" ૧-૦
ચાતા સૂત્રનો અનુવાદ	
મહાવીર જીવનનો મહિમા	" ૦-૨-
જૈન સાહિત્યમાં વિકાર મવાથી થયેલ દાનિ	" ૨-૦-
ભગવતી સૂત્ર લાગ ૧-૨	" ૬-૦-
સટીક-કોશ સાથે ગૂજરાતી બાધાર્મા દરેકના	
ભગવતી સૂત્ર લાગ ૩-૪ (રૂક્ત મૂળનો અનુવાદ)	
(૫૩૧ ભગવાનદાસ) દરેકના	૧૦-૦

બીજા દરેક જાતનાં પુસ્તકો મળવાનું સ્થાન,
લખો.

ગુર્જર ગ્રંથ રત્ન કાર્યાલય
ગાંધીરાડ અમદાવાદ

દર રાનિવારે પ્રગટ થતું.

પ્રબુદ્ધ જૈન.

મુબદ્ધ જૈન યુવક સંઘનું મુચપત્ર.
જાણતા તો હશે જ ? કે-

સમાજના વિવિધ સજગતા પ્રશ્નોનો સ્વતંત્રપણે નિર્ણય
તાથી ઉકેલ કરવું, જૈનોમા જાગૃતિ ફેલાવવું, આદર્શ આ
પ્રેરણા અર્પવું, સમાજ ધર્મ અને રાષ્ટ્રની શુદ્ધ સેવા બજાવ
સેવા નિમિત્તે પ્રગટ થતું નૂતનયુગનું અગ્રગણ્ય સાપ્તાહિક
શિષ્ટ સમાજમા હોરાપૂર્વક વચ્ચાય છે

‘ પ્રબુદ્ધ જૈન ’ નવજીવન કદના આઠ પાના
નાચન આપે છે સેવા વૃત્તિના લીધેજ
વારિય નનાજમ નાન બે પીઆ, આઠ આના
કુટ ન લેનો એક આનો

પરબ્યનજાનું સરનામું નોંધી લેવો

તાલી-

“ પ્રબુદ્ધ જૈન ”

૨૬-૩૦ ધનજી રટીદ

મુબદ્ધ નં ૩

વ્યવસ્થાપક-

“ પ્રબુદ્ધ જૈન ”

૨૬-૩૦ ધનજી રટીદ

મુબદ્ધ નં

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[વર્ષ ચોથુ]



આદ્ય પ્રેરક
શ્રી પંડિત સુખલાલજી

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[વર્ષ ચોથું]

પ્રકાશક

જીવનલાલ છગનલાલ સઘવી

૫ અણ્ણની પોળ—અમદાવાદ.

મૂલ્ય ચાર આના

આવૃત્તિ પહેલી
સવત ૧૯૯૧

વ્રત ૧૧૨૪
સ ૧૯૩૪

મૂલ્ય ચાર આના



મુદ્રક ધી વિરવીજ્ય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ શા મણીવ
જ્યનલાલ ડે કાળુપુર દકચાળ—અમદાવાદ

નિવેદન

વિજ્ઞાન જેમ જેમ પ્રગતિ કરતું જાય છે તેમ તેમ કાળ અને ક્ષેત્રનું અંતર ઘટતું જાય છે, અને સાથે માથે માનવસમાજના વિચારોમા પણ બારે પરિવર્તન યર્જ રહ્યું છે

જુના જમાનાને ગમતી ને જૂતકાળમા ચર થયેલી વાતો અને પ્રથાઓ ચાતુ સમયમા એકને એક સ્વરૂપમા ચાતુ રાખવાનું હવે શક્ય નથીજ ન્યા ન્યા એને શક્ય મણુવામા આવે છે ત્યા ત્યા લોકરચિતો અભાવ મુખ્યત્વે જણાઈ આવે છે આ સ્થિતિ પ્રત્યે હવે આખ મીચ્છે ચાલે એમ નથી છતાં સમાજની અંદર એક સમૂહ તો એવો છેજ અને રહેવાનો, ક જે કોઈપણ પ્રકારની સુધારણાને સહજ પણ સ્વીકારવા તૈયાર નથી પણ સમય કોઈની ગાંઠ જોના થોભતો હોવાનું આજસુધી જણુવામા આવ્યું નથી

સમાજના યુવકો, જેમની વૃત્તિ અને જિજ્ઞાસા જાગૃત છે એવા વિચારસીત માણસો ગતાનુગતિક રીતે હમેશ ને હરવખત ગતિ કરતા નથી જ એટલે એવા કેટલાક પ્રમતિગ્રેમી ભાષ્યોની જિજ્ઞાસાવૃત્તિથી અને પડિત સુખતાલજી તથા પડિત બેચરદાસ-જીની પ્રેરણાથી પર્યુપણુ વ્યાખ્યાનમાળા સમત ૧૯૮૨ની સાક્ષથી અસ્તિત્વમા આવી

સવત ૧૯૮૨/૮૩/૮૪/૮૫ ના ચાર વર્ષો સુધી વ્યાખ્યાન માળાનું રચણ પ્રીતમનગરમાના કોઈને કોઈના માગી મેળવેલા કાનમા રહેતું, પણ ત્યારપછી તેના પ્રત્યે વધતા જતા શ્રોતૃમણુના કારણે સવત ૧૯૮૬ થી પ્રેમાભાઈ હોલ જેવા જાહેર માળમા તેને ગોઠવવામા આવે છે અત્રેની વ્યાખ્યાનમાળા એ અમદાવાદ બહારના જૈન યુવ પુણુ ઠીકઠીક ધ્યાન બેચેતું અને પરિણામે સવત ૧૯૮૬ ના

વર્ષમાં અહીંના જેવીજ મુબર્કના યુવક મધે મુબારકમાં પણ વ્યાખ્યા
નમાળા ગોદવી અને પકિત સુખલાલજીને તેના વ્યાખ્યાતા તરીકે
નિમત્રણ મોકલ્યું પકિતજીના મુબર્ક જવાને કારણે અહીં તેમની
ગેરહાજરી હતી છતાં જૈનેતર વિદ્વાનોને નોતરવાની પ્રથાને લીધે
અહીં પણ વ્યાખ્યાનમાળાનો પ્રવાહ તો ચાલુજ રહ્યો

આ વર્ષે પણ ૫ કાથીનિવાસો હોવાને લીધે તેમની હાજરી
અશક્ય હતી, પણ ચોગાનુચેએ સ્થાનકવામી સપ્રદાયમાં બેસી
સ્થાન ધરાવતા મુનિશ્રી નાનયદ્રજીસ્વામી અને ચાવુમોસ સ્થિર
હોવાથી તેઓશ્રીને વિનંતિ કરતા આ વર્ષની વ્યાખ્યાનમાળાનું
નેતૃત્વ તેઓશ્રીએ સ્વીકાર્યું અને વ્યાખ્યાનમાળાનો પ્રવાહ દિનપ્રતિ
દિન વધતા વેગથી ચાલુજ રહ્યો

ચાલુ વર્ષની વ્યાખ્યાનમાળામાં એ વિસિષ્ટતા હતી કે તેને
એક સાપ્રદાયિક ધર્મગુરુએ નિ સક્રાયપણે અપનાવી આશીર્વાદ
આપવાનું અને તેની મારફતે ચોતાના વિચારો જનતા સમક્ષ
રજુ કરવાનું હિચિત માન્યું અને તેથી હરવર્ષ કરતા આ વર્ષની
વ્યાખ્યાનોમાં સપ્રદાયના, સપ્રદાય બહારના તેમજ જૈનેતર ભાઈ
ઓની ઘણી સંખ્યાએ હિલાસભેર ભાગ લીધો, અને તેથી વ્યાખ્યા
ભોળા ઠીક ઠીક લોકાર્કષણ બની

જૈનોના ત્રણે દિરેકા પૈકી કાષ્ઠનોએ પક્ષપાત કર્યા વગર
પક્ષપાતહીન શુદ્ધ જ્ઞાનની જ ચર્ચા કરવાના હિદેશને કારણે આ
વ્યાખ્યાન શ્રેષ્ઠી પ્રત્યે સાપ્રદાયિક ગુરુસમુદાય લગભગ અરધસપ
જેવી સ્થિતિ સેવે છે તેવી પરિસ્થિતિમાં કરિવર્ષ ૫ મુનિ શ્રી
નાનયદ્રજી સ્વામીના વ્યાખ્યાનમાળા પ્રત્યેના સહકારનું કદ એક
મૂલ્ય નથી એ શુભાશયનું અન્ય સાધુ સમુદાય અને સપ્રદાય
અનુકરણ કરશે તો આજનો શરૂ થયેલો સહકાર આવડી ગયે
વિશાળ સ્વરૂપ ધારણ કરી સમાજમાં યોગ્ય પરિવર્તનના કારણે
બહુ યોગ્ય

પરુપણપર્વ વ્યાખ્યાનમાળાની વ્યવસ્થા કરતું જૈનત્વ વિચારક મહાત્મા આ ક્ષેત્રે અત્યંત દરજ્જાપૂર્વક મુનિશ્રીના આશીર્વાદને ઝીલવાની વૃત્તિ અનુભવે છે અને તે માટે પૂરેપૂરો અહેસાન સ્વીકારે છે આ વર્ષની વ્યાખ્યાનમાળા ચાલુ રાખવાનો પ દેશમા મુસાફરી કરતાં કરતા ગ્રેરજાબરો સદેશો મો-વના મહાત્મા ખજાનચી શ્રીયુત મણીનાલ વાડીવાલ ઝવેરીને તેમજ વ્યાખ્યાનમાળા ગોઠવવા માટે માયુ પ્રોત્સાહન આપનાર શ્રીયુત ડાહ્યાભાઈ છોટાલાલ એ બન્નેની મહદેવ સદાનુશ્રુતિને યાદ કર્યા વગર રહી શકાય તેમ નથી

આ વર્ષના વ્યાખ્યાનો દેદના બોધવાયક હતા તે તો આ સાથે પ્રગટ થયેના વ્યાખ્યાનોને જોઈ વિચારપૂર્વક વાચશે તેઓજ મમજી શકશે

પંડિત મુખવાલજીનો એક પત્ર તેમની પાસે માગેના સંશાના જવાબમા આવેલો, તે પણ આ સાથે પ્રગટ કરવા આવે છે

દર વર્ષની માફક અમારા આમત્રણને સ્વીકારી જૈન તેમજ જૈનત્વ વિદ્વાન વ્યાખ્યાતાઓએ પોતાના અભ્યાસપૂર્ણ વિચારોનો હાથ આપ્યો છે તે બદલ આ મહાત્મા તેમજ આભારી છે

છેવટે વ્યાખ્યાનમાળા પ્રસ્તુતકારે પ્રગટ થવામા જેમનો મ મુખ્યત્વે આધારભૂત છે તે શ્રી લલુચનાવવાની શ્રી સૌભાગ્ય-દા મહાગજશ્રીના શ્રમ પ્રત્યે હિપકાર ફર્વન ચ-ન કરવા સારું હો પૂરતો અર્થ સારી રીતે તેમ નથી જ

જૈનત્વ વિચારક મહાત્મા
એલીમણીજી
અમદાવાદ
તા ૧-૧૧-૩૪

{ કેશવલાલ લિ સેવકો
નગીનદાસ શાહ
બુઠાભાઈ અમરશી શાહ
મંત્રીઓ -

પં. સુખલાલજીનો પત્ર

બાપ કેશવલાલ તથા અન્ય મિત્રમહોદય !

તમારો પત્ર મળ્યો. પશુસણનો કાર્યક્રમ વાચ્યો. જેમ વખત નથી તેમ આ પત્ર પહોંચશે ત્યારે તમારું સમ્માદ લગભગ પુર થયું હશે. લખવાનું થયું છે, ધણું સુંઝે છે, અને તેની જરૂર પણ છે, છતાં જોઈ છું કે અત્યારે વખત કાઢવાની મુશ્કેલી છે. માત્ર અતિ ટૂંકમાં અમુક સુચનોજ કરીશ.

મેં એકવાર બાવનગરમાં એક વિશિષ્ટ ત્યાગી ગુરુ પાસે વિચાર મૂક્યો હતો કે— નવયુગ ચાલુ વ્યાખ્યાન-પ્રજ્ઞાવિદ્યાથી સંવૃષ્ટ નથી તેથી વૃદ્ધ-યુગ માટે ચાલુ પ્રજ્ઞાવિદ્યા કાયમ રાખી, તેમાં રમ ન લેનાર ક્ષતા, જિજ્ઞાસા ધરાવનાર નવયુગ માટે ઉઠાર અને ઉદ્ધાત નવીન વ્યાખ્યાનપ્રજ્ઞાનિ ચાલુ કરવી ઘટે.

તે વખતે આટલા વિચાર માત્રથી લાના એક વયોવૃદ્ધ અને ધર્મપ્રિય વિદ્યારસિક આગેવા. ગૃહસ્થ જાણે ધર્મનાથ થવા એટલા જાણે શાસ્ત્રોપના પાયા નખાતા હોય તેમ ભડકીને તપી મિયા ઠાળકમે જોયું. જ્યારે નવી પ્રજ્ઞાવિદ્યા શરૂ થઈ અને પશુસણની વ્યાખ્યાનમાળાઓ બહાર પડી ત્યારે સૌથી પહેલાં તેજ વિદ્યારસિક ગૃહસ્થે ધણી ખરીદી મગાવી વેચી અને વેચાવી સાથે સાથે તેમના વિદ્વાન પુત્ર અને બીજા વિદ્યારસિક કુટુંબીજનોએ તો આ નવપ્રજ્ઞાવિદ્યાને અનેક રીતે સત્કારી

આ એક દાખલો હવે બીજો

મારા એક જુના પરિત મિત્રે એકવાર મને સીધી રીતે કહે વામાં જાણે કોઈ ગુન્હો ચતો હોય કે કોઈ લય હોય તેમ માની આ નવીન પ્રજ્ઞાવિદ્યા સત્કાર મને મળી, એ પ્રજ્ઞાવિદ્યા બધ પડે એટલા ખાતર એક વિશિષ્ટ ધર્મગુરુને ધમકાવ્યા કે એન-આ 'જો

તમે સુખવાવને રોકવામા સાથ નહિ આપો તો એને અમુક અમુક રીતે ખમવુ પડશે ' એની સાથે સાથેજ બીજા સેક્ટો પુરાનો મને વારવાર એ કહેતા કે " ખજુમણના દિવસોમા વખત મળે છે અમે વાચુ છે ને વિચારું છે તેટલું પણ મોટે ભાગે ઉપાયમા નથી મળતું સામાજિક અને રાષ્ટ્રિય ચર્ચાને અવકાશ જ નથી, હોય તો પણ તે ચર્ચા એટલા ભય અને મઠોચથી કરી શકાય કે એમાંથી કાંઈ તથ્ય નીકળે જ નહિ, ભગવાન મહાવીર, તેમનો મધ અને તેમના શાઓ વિષે હઠતા પ્રશ્નોનું સમાધાન માત્ર હા હા કરીનેજ મેળવવુ પડે । " આ સિતિમાંથી મુક્ત થવાનો માર્ગ તે બધા મોક્ષતા

હમેશાં હોય છે તેમ-આ કાંતિ ક્ષણમા એક બાજુ તાબા વખતની અતુદાર પ્રપાતિ ચાલતી, અને બીજી બાજુ નવીન ઉદાર પ્રજ્ઞાનિની માગણી હતી આમાંથી ને જોયુ કે મૂળતત્ત્વ કયુ છે ? જોના પોષણની ખામ જરૂર હોય અને સ્પષ્ટ દેખાણુ કે મૂળતત્ત્વ નિગામા છે જુની પ્રજ્ઞાસિઓ પણ એના પાયા ઉપરજ ઉભી થઈ હતી, અને ચાલે છે નવીન પ્રજ્ઞાસિ પણ એજ પાયા ઉપર સ્થા પવાની તેમજ આવવાની ભારે વિરોધ કમ ?

ત્યા લગી નિગાસા પરિમિત હોય અમુક રીતેજ અમુક શબ્દોમા સંતોષાવા ટેવાઈ હોય, ત્યા લગી એ નિગામા નવુ ક્ષેત્ર ન શોધે, પણ બ્યારે નિગાસા વધે છે, હિડી અને તીન મને છે, મર્યાદાના સંકુચિત બંધનો ફેંકી તેની પેલીપારથી પણ પ્રકાશ મેળવવા મથે છે ત્યારે એ નિગાસા પારિભાષિક શબ્દોથી, માત્ર માત્ર દાયિક પ્રજ્ઞાસિથી અને નક્કી કરેલ વિષયોથી નથી મંતોપાતી જુખ મન્નેમા છે એકને જોઈએ તે કરતા બીજાને જુદા ખોરાક જોઈએ જેમ જુખ અને રૂચિનું પ્રમાણુ તેમજ ગ્વરૂપ જુદુ જુદુ હોય તો એકજ જાતનો અને એકજ પ્રમાણુનો ખોરાક કદી પોષક ન થાય તેમ નિગાસાની બાબતમા પણ જો જો આમ છે તો નવનિગામા

અને નવમાનસ માટે નવીન રીતે ઉપયોગી યોરક તૈયાર
કરવે જોઈએ.

આ ભાવનામાથી તમારી વ્યાખ્યાનમાળાનો જન્મ થયો છે
અને તમે જોશો કે એને ઇચ્છનાર તેમજ વધાવનાર વર્ગ વધ્યો ન
હોય તો ઘટ્યો તો નથીજ વધ્યો ન હોય તો તેનું કારણ એ છે
કે વ્યાખ્યાનમાળામા જે જે તરવો દાખલ કરવા ઘટે, જે જાનની
તૈયારી હોતી જોઈએ તે નથી, પણ ખારી પૂરી ખાત્રી થઈ છે અને
તે માત્ર મધ્ય એક સહેરના જ અનુભવથી નહિ, પણ ચોમેરના અનુ
ભવથી ખાત્રી થઈ છે કે જે ઉત્તર અને અસાધારણ અભ્યાસી
તરુણ પાસે સમયાનુકૂળ વિષયો ઉપર ધાર્મિક, સામાજિક, રાજકીય
અને સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ પ્રવચનો કરાવ્યા હોય તો નવયુગની ધર્મ
જિજ્ઞાસા પોષાય, વિકાસ પામે અને માથે સાથે સંસ્કૃતિ વિસ્તરે

એક દિવસ અહીંના સાર્વજનિક ગીતાવર્મમા આચાર્ય ધ્રુવજી
પ્રવચન કરતા હતા. કોલેજના જુવ જુવ પ્રાતના આજે જુના જુના
વર્ગના વિદ્યાર્થીઓની ઠઠ જમી હતી અનેક વિષયના નિષ્ણુ
પ્રોફેસરો બેઠા હતા, અને વધારામા આખા જોન સમાજને જે
પુજિનાર્થીની કે પતા ન આવે, જે પડિતાઈ એના ભાગ્યમા હોવા
નિષે મને શકા છે તેવી અને તેટલી પડિતાઈ ધરાવનાર જુના જુના
વિષયના સંસ્કૃત પડિતો પણ બેઠા હતા ધ્રુવજીએ જ્યારે પ્રવચન
શરૂ કર્યું ત્યારે હું કંઈપી શકતો હતો કે આખીયે સભા મત્રમુગ્ધ
હતી, એમા ચર્ચાનો વિષય તો ધર્મ અને વેદાંત હતા પણ એમ
લાગતું હતું કે જાણે એક પચાસ વર્ષના સતત વિદ્યાતપની શ્રી
ઉપરિચિત થાય છે એમા કૃત્રિમતા ન હતી, પુનરુત્થિત ન હતી,
નકામા ભરાત અને સામ્રાજિકતાનો અપહિત ભાગ ન હતો તરવો
જુના હતા, વિચાર પગ જુનો હતો, એની રીત નવીન વિદ્યાપ્રધા
શથી જીવન પામી સોને વૃક્ષ કરતી હતી

બીજે દીવસે વળી એજ ગીતા વર્ગ આવુ થયો તે વખતે પ્રવચનકાર બીજા ધર્માધ્યાપક હતા એ જેમ જેમ વધારે ભાર આપતા, જેમ જેમ વધારે લખાવતા, તેમ તેમ શ્રોતાવર્ગ કટાળતો, અને બધ કરવાની સુચના ખાતર વિરોધી તાળાથો પણ પાડતો વક્તા હતા ધર્મશિક્ષક ગીતા પણ એજ અને શ્રોતા પણ એજ, છતાં એકવાર સૌની જિજ્ઞાસા સતોપાતી, તીન જનતી અને ધર્મપ્રત્યે અતુલ કૃત્પન્ન કરતી બેઈ, જ્યારે બીજી વખતે જિજ્ઞાસા અસંતુષ્ટ રહેવાની વાત તો બાલુએ મૂકે પણ જલો ધર્મપ્રત્યે સૌની રચિજ જવા બેડી હોય તેમ દેખાવો થતાં ।

એકવાર માણેકચોકમાં આવેન મુસલમાની મમજીદમાં ગયેતો ત્યાં કોઈ મોતવી ધર્મ વિષે વાચતા જવયા ગાંધ્યા પાચદશ શ્રદ્ધાશુ બેઠેના મોતવી જે કાંઈ કહેતા તે કોઈ પણ પ્રાચીન પ્રયાગામી જૈન શ્રાવક માલજે તો એમજ કહે કે— સાબળનારની ધીરજને ધન્ય છે એમની શ્રદ્ધા અપુટ છે એ ખરૂં પણ મોતવીના આવા ગરપા અને આવી નકામી ચર્ચાઓ આમે તો, સાબળા ન ચકીએ એક વિદ્વાન અને તીન જિજ્ઞાસુ ધાલથુ મિન આપણા ધર્મસ્થાનોમાં સાબળવા આવવા ધમ્મજતા મે તેમને અમુક સ્થાન સૂચવ્યુ તેઓ પોતે વિશિષ્ટ વિદ્વાન તો હતાજ જૈન ધર્મસ્થાનમાં વ્યાખ્યાન સાબળી આવ્યા પછી તેમણે કહ્યું કે— તમારા શ્રાવકોની ધીરજ અને શ્રદ્ધા છુતિપાત્ર છે મારામાં એ વસ્તુ નથી ।

જેઓ પોતપોતાના પથમાં, પોતપોતાના માનીતા ગુરૂ પાસેથી સંકુચિત રીતે વ્યાખ્યાન માલગતા નથી કટાળતા અથવા કટાળે છે તો પણ વાધો પ્રગટ નથી કરતા, તેઓજ બીજા પથના અને પોતાને માન્ય ન હોય એવા ગુરૂ પાસેથી તેવી કોટિનું વ્યાખ્યાન સાંભળતા કટાળી જાય છે, અને તે કટાળો ખુન્ન ખુન્ના પ્રગટ થાય છે ।

વ્યાખ્યાનમાળા જિજ્ઞાસામાથી જન્મી છે જિજ્ઞાસા જ એને
 પોષે છે ને ચોગ્ય રીતે એનું સચાનન થાય તો એ દ્વારા જિજ્ઞાસા
 પોષારો, શુદ્ધ થશે અને વાસ્તવિક ધર્મની દિશામાં પ્રેરારો, પછી
 પેલા જીના પડિતમિત્રને કે પેલા વયોવૃદ્ધ શૃદ્ધસ્થને કદી ફરિયાદ
 કરવાને કારણ જ નહિ -હે

કદપસૂત્ર ગતિએ અને અમુક મડળીમાં જ વચ્ચારું એ પ્રથા
 માત્ર જૈન પરપરામાં જ ન હતી પણ હજારો વર્ષ પહેલાં બ્રાહ્મણ
 પરપરામાં પણ અમુક પ્રયોગો ચાલ્યા અને વાચન ગતિએ જ કર-
 વાની ગૃહ પ્રથા હતી બૌદ્ધ પરપરામાં પણ એવા કેટલાક પુસ્તકો
 હોવાની વાત મેં હમણાં પ્રામાણિક ઇતિહાસમાં વાંચી કે
 ને જૈન બ્રાહ્મણ કે બૌદ્ધ એકે પરપરામાં રાત્રે ગુપ્તદાન દેવાની
 પ્રથા રહી નથી જેમ જેમ યુગ વ્યાગળ વધ્યો તેમ તેમ ચાલનું
 ક્ષેત્ર વિસ્તર્યું અને અસાધારણ મગી સાધારણ મનનું મધુ જેમ
 શીખવતા શીખવતા પુસ્તકો દિવસના ઘર્ષ ગયા તેમ એજ પવિન
 પુસ્તકો અમુક સ્થાનમાં જ અમુક રીતે, અમુક પ્રકારની વ્યક્તિત્વાનુ
 વચ્ચાતા મટી વિશાળરૂપ ધારણ કરતા થયા અને આજે એ
 ભારતીય ધાર્મિક સાહિત્ય લગભગ પચોતેર કરોડ જેટલા વિશ્વના
 નાનવગણને સુલભ થઈ મધુ છે અનેક ભાષામાં અવતર્યું છે
 દિમાવચના ઉચ્ચાતિઉચ્ચ શિખરો જોળાવી તેની પેની પાર થયું
 છે અને હજારો માઇલના લાખા પહોળા સમુદ્રને તરી તેને સામે
 ૧૧૨ પ્રતિષ્ઠા પામે છે આવી નવયુગની નવીન ઉદાર પરિસ્થિતિનો
 ઉપયોગ ને આવી વ્યાખ્યાનમાળાના સૂત્રધારો કરી લે તો વિશ્વનું
 ત્યાજ એક અશે તો થાય જ

અમે આ યુનિવર્સિટીમાં જૈન વિદ્યાર્થી મડલે આવીજ વ્યા
 ખ્યાનમાળા માર્ગજનિક રીતે ગોઠવી છે ને તારીખ દમથી અગર
 ગણીસ સુધી ચાલશે એટલે જ્યાં જૈન પયોના પશુપણ દિવસો

આવી જાય હો પુન તામેકર શ્રીયુન શ્રીપ્રકાશજી, આચાર્ય નરેન્દ્રદેવ
 અને આપણા પ્રેરિસર ધર્માનંદ કૌસળી વક્તાઓ ■ વિષયો તેમની
 પસંદગીના છે કૌસળીજી અહિં સાપર બોલશે, નરેન્દ્રદેવજી સામ્યવાદ
 ઉપર બોલશે અહીંના ત્રણ ચાર હજાર જેટલા વિદ્યાર્થી, શિક્ષક અને
 અધ્યાપકવર્ગમાંથી રસ લેનારો તે દિવસોએ મોટો ભાગ હશે ધારો
 કે હું ગમે તેટલી શ્રદ્ધાપૂર્વક તેમને કંપસૂત્ર માટે કહું પણ મારે
 કથન માન્ય થામ ખરૂં ? ત્યારે એ વારતે કયો માર્ગ છે એનો સૌ
 વિચાર કરે ।

પ્રકાશકનું નિવેદન

જૈનત્વ વિચારક મહાત્મા મત્રિઓના નિવેદન પછી અને પ
સુખવાતણના પત્ર પછી કાઠપિણુ વિશેષ લખવાની આવશ્યકતા રહેતી
હોય એમ મને લાગતું નથી આ વ્યાખ્યાનમાળા પ્રકટ કરવામાં
મ્હારો હેતુ એ છે કે, દર વખત કરતા આ વખતની વ્યાખ્યાન-
માળામાં જનતામાં પ્રેમ હિતસાહ અને જગૃતિના પૂર વધારે જણાતા,
આનું મુખ્ય કારણ એ કે, આ વખતે આ જૈન સંપ્રદાયના
વિદ્વાન વક્તા પ મુનિશ્રી નાનચદ્રજ મહારાજ અમરધાને હતા
તેઓશ્રી ફરેક વખતે પ્રત્યેક વક્તાના વ્યાખ્યાન પછી વિષયનું
વધુ સ્પષ્ટિકરણ કરતા અને તેને લીધે પ્રેમાભાષ હોન જેવા વિશાળ
સમવહભર્યા મકાનમાં જૈન જૈનેતરોની સારી સમ્યા હાજર
રહેતી વ્યાખ્યાનો પણુ બિન્નબિન્ન માન્યતાવાળાઓને મમાન
હિપદેશી અને માર્ગદર્શક હતા જેથી જનતાનું આકર્ષણ વધારે
રહેતું હુકમાં આ વ્યાખ્યાનમાળાની પ્રસિદ્ધિથી છતાં સુ
તત્વને વિચારી આત્મહિતાર્થે જનશે, તો હું મ્હારો અપ્રમ સંદેશ
થયો માનીશ

સમય ॥ અભાવે વ્યાખ્યાનોનો ક્રમ બરાબર જળવાયો નથી,
તેમજ કાકાશ્રી કાનેરકર બહારગામ હોવાથી તેમનું વ્યાખ્યાન
છેલ્લું પ્રસિદ્ધ થવા પામ્યું છે, તો વ્યાખ્યાનવંતાઓ દરમુજર
કરશે, અને મુદ્રણકળાના દોષે મા સમજ ફેરે કંઈ જૂન કે દ્રષ્ટિ
દોષ જણાય, તો વાચકે વર્ગ પાસે ક્ષમા માગવાની મ્હારી ફરજ
જગવી લઉં

છે તે છેલ્લે જૈનત્વ વિચારક મહાત્મા હિદાર મત્રિઓએ
પ્રેમપૂર્વક આ વ્યાખ્યાનમાળા પ્રકટ કરવાની મને જે તક આપી
છે, તે માટે હું તેમનો ખુબજ આભારી થયો છું

ચાનપચમી ૧૧-૧૧-૩૪ { જીવજીવાલ જગનલાલ સઘની

ધ્યાનાર્થીઓને ઉપયોગી પુસ્તકો

ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ	[૫ બેચરદાસ]	૧-૦-૦
ભગવાન મહાવીરના દસ ઉપાસકો	"	૦-૮-૦
જૈન ધર્મ	"	૨-૦-૦
જૈન દ્રષ્ટિએ અભયચર્ચા વિચાર	[૫ સુખલાલજી]	૦-૫-૦
આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ	"	૦-૬-૦
તત્વાર્થ સૂત્ર	"	૨-૪-૦
નવકાર મંત્રનું રહસ્ય	"	૦-૬-૦
સમાધી માર્ગ	"	"
અભિધમ્મતથ સંગ્રહો	[શ્રી ધર્માનંદ કૌસળી]	૦-૮-૦
જીવન રોધન ભા ૧-૨ એક સાથે	[કિશોરલાલ મલ્લવાલા]	૨-૦-૦
ગમ કૃષ્ણ	"	૧-૦-૦
બુદ્ધ અને મહાવીર	"	૦-૮-૦
સાચું જીવન	"	૦-૬-૦
સન્મતિ તર્ક ગુજરાતી	"	૧-૮-૦
દીર્ઘ તપસ્વી મહાવીર	"	૦-૨-૦
પર્યુષણ પર્વના બ્યાખ્યાનો વર્ષ ૧ છું	"	૦-૨-૦
પર્યુષણ પર્વના બ્યાખ્યાનો વર્ષ ૨	"	૦-૧૨-૦
પર્યુષણ પર્વના બ્યાખ્યાનો વર્ષ ૩	[૫ સુખલાલજી ને બેચરદાસ]	૦-૮-૦
પર્યુષણ પર્વના બ્યાખ્યાનો વર્ષ ૪ શુ	"	૦-૪-૦
ખેડરા પર્ણ [સોળ સતીના સંગ્રહ] [ધીરજલાલ ધ સાહ]		

ગૂર્જર ગ્રંથ રત્ન કાર્યાલય :

ગાધીરાહ અમદાવાદ

વ્યાખ્યાનોનો અનુક્રમ.

વિષય	વક્તા	પૃષ્ઠ
૧ પર્યુષણ પર્વનું રહસ્ય	(મુનિશ્રી નાનયદ્રજી)	૧
૨ આત્મોલ્લસિનો મગ્ન માર્ગ	(")	૮
૩ સપ્રદાયક કે ધર્મ	(શ્રી રામાનારાયણ પાઠક)	૧૯
૪ જીવન અને ધર્મ	(મુનિશ્રી સૌમાગ્યદ્રજી)	૨૩
૫ જૈન સમાજને આજે		
જેતી જરૂર છે ?	(શ્રી ધીરજીનાન ટોકરશી શાહ)	૩૫
૬ જ્ઞાન-પ્રજ્ઞાવિ અને		
અર્થશાસ્ત્ર	(શ્રી સુનીલાત વર્ધમાન શાહ)	૪૯
૭ જ્ઞાનનો પ્રવાહ	(શ્રી મહુલાલ ગો કુવ)	૬૧
૮ તપશ્વર્ધા	(મુનિશ્રી નાનયદ્રજી)	૬૫
૯ જૈન સાહિત્યમા પાત્રિ		
માતૃ વિજ્ઞાનોનો ઇળો	(શ્રી ત્રલોકનાથ દવે)	૮૩
૧૦ જીવનની સફળતા	(મુનિશ્રી નાનયદ્રજી)	૯૦
૧૧ બળન કેમ કરવું	(મુનિશ્રી નાનયદ્રજી)	૧૦૦
૧૨ ગામડાઓ બણી	(શ્રી કાકા કાલેશકર)	૧૧૦

સવત્સરી વર્ષાઋતુમા શા માટે ?

સવત્સરીને વર્ષાઋતુમાં ઊજવવાનાં ખાસ કરીને બે કારણે છે (૧) પૂર્વકાળમાં આખા જ્ઞાનવર્તનો આ નિશ્ચિત સમય મનાવે ખીજા ઋતુઓ કગતા આવા મમયે ખામ કરીને વિશેષ નિશ્ચિત અને ચાલિ હોય છે (૨) અપાઃ શુદ્ધ ૧૫ થી કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ ના નિશ્ચિત કાળમાં આ મધ્યમ દિવસ છે જૈનતાઓમાં અપાઃ શુદ્ધ ૧૫ ૧૫ ૧૫ ૪૬ કે ૫૦ મે દિવસે પર્યુષણપર્વ ઊજવવું એવું વિધાન છે, અને ત્યારપછીના ૭૦ દિવસો ચાતુર્માસના બાકી રહે છે સામાન્ય રીતે પ્રચલિત માન્યતા એ છે કે પર્યુષણના આઠ દિવસો માનવા ૧૨૬ વર્ષાઋતુક રીતે તો પૂર્વના સાત દિવસો માત્ર પૂર્વ તૈયારીન જ છે અને એકજ સવત્સરીનો દિવસ પર્યુષણમાં આવી શકે પોતાના સર્વ અનુવાચીઓની આત્મશુદ્ધિ માટે આવો નેકત્ર વખત શા માટે રાખ્યો ? જેમ માર્ગ દુરમનને દરાવવા કોઈપણ માર્ગને પોતાના સમય સે વધી એકી તારીએ એજ વખતે ચતુષ્કોનો સામ્રો કગવા જોઈએ અને તોજ તે વિન્ય મેગી શકે તેવી જ રીતે આપણે સર્વ સ્થાનના મર્વ મધુઓએ પણ આપણા આત્મિક શુદ્ધિ એને મહાત્મા માટે સવત્સરીના દિવસે એકજ વખતે એકી સર્વ આત્મિક બગો-અદિતોને તર્કહિત કરી એસજોરથી દેનાવજ જોઈએ કે જેથી ચાલિ, એકમ મેની જોવા મુદર પરિણામ પામી શકાય

૧૨૬ ફર્લાંચની વાત એ છે કે ૧૫૬૫ પૃથક્ મ પ્રદાય અને તેના પેટા સમ્રાજ્યો આજા ઉત્તમ પર્વને એકજ મહાવીરના શબ્દ નીચે હોવા છતાં જુદે જુદે દિવસે ઊજવે છે તેથી જ પર્વ મહત્વ બૂલાયુ છે આ સ્થળે એકબીજાના મમત્વ, કદામક અને એજ ખીજા દોષોને લઈને જ આમ ચલા પામે છે અને તેથી એ પવિત્ર અદિતો એકજ જોરથી ન દેવાતાં તેનો ઉદ્દેશ મુદર રીતે પાર પડી શકતો નથી અને આપણે લાના લાજ રહી જઈએ હીએ સેના

સાથે પ્રજાગ હોય પરંતુ જુદા જુદા રૂપે વહેવાયેલી દુકડીઓ. યત્ર મામે ટકર ન ઝીલતા હારી જાય છે તેવી જ આપણી આજની મનોદશા છે.

આજનો જૈનસમાજની સ્થિતિ

આજે જૈનસમાજની સ્થિતિનો વિચાર કરતા ક પારી છોટે છે આવા સુદ્ધિવાદ અને એકપના જમાનામા ચેતાબર અને દિગબર વચ્ચે, સ્થાનકવાસી અને મહિરમાર્ગી વચ્ચે સ્થાનકવાસી અને તેરાપથી વચ્ચે એક નજરા મતભેદને કીધે હમેશા કુમપ અને ઝગડા ચાલુ જ છે વનસ્પતિ જેવા સૂક્ષ્મજીવોને સલાજનાર અને બચાવનાર વ્યાકત સેકડો, હજારો બન્કે લાખો માણુમોના દિન દુભાવે એ કઈ જાનની અદ્વિસા ? કઈ જાતની માનવતા ? કઈ જાતનું આવકપણું ? એ વિચારતા પારાવાગ જે. થયા વિના રહેનો નથી આવા કદાચકોમા આવા ક્યેશોમા અને આવા ઝગડાઓમા સાચુ જૈનત્વ હુક્તપ્રાય ચર્ચ ગયું છે, અને યત્ર જાય છે આચ કુસંપના ઝારણેજ સરકાગ મર્વ કોષ્ઠ ધમના વિષોનો રમ્મ દુનિયાભગમા પાળે છે પણ જૈનના મવત્મરી જેવા પર્વને પણ પાળી નથી વળી અનેક શિક્ષિત સુવાગો ભગવાન મહાવીરના અનુયાયી હોવા છતાં આવી મૂતવર સ્થિતિના કારણે જૈનવર્મને તિલાંજલિ આપે છે પ્રતિવર્ષે અન્ય સમાજમા જઈ અન્વધર્મના અનુયાયી બને છે શુ આ ખેદની વાત નથી ? ધણા અનુમતવયો ગ્રિહ કર્યું હ કે બીજા ધર્મ પ્રત્યે તેને મોહ કે આકર્ષણ જેવું કશું હોતુ નથી, પરંતુ આજના જૈન સમાજની પરિસ્થિતિ આમાન્ય વર્ગ પ્રત્યેની તેની જે રકારી એ બધું તેને અમલ થઈ પડે છે આવા અનેક કારણોથી છેત્વા વર્ષોમા જૈનોની વસતી ધણીજ ઘટી જવા પામી છે અને આપણે વેળાસર ચેતીયુ નરિ. તો હજુ પણ પશ્ચિમ તરફ વધુ દુ ખ. આન્યા સિરાચ રહેવાનું નથી

એક સમય એવો પણ હતો કે પગનયો કન્યાકુમારી અને

અંગ્રાજી સિંધ સુધી ચોમેર ભારતવર્ષમાં જોનોની દિગ્ગત ધર્મખાન
 રૂપી રહી હતી સાચો અને કરોડોની મુશ્કામી જોનપ્રમાણ અંદુ
 માથીઓ વિદ્યમાન હતા તેજ તેમના સિદ્ધિની આપના અને
 ઘણાંતની સાધી પૂરી આજે તેથી મુશ્કેલી વર્તન રૂપીઓએ
 જોન એટલે અતરના દુશ્મનોને જીતનાર ચોદો-અંગ્રાજી વિજેતા આજે તે
 એકદમ પામર અને તદ્દન બીજી જની ગયો છે તેની સારીરિક નિમજ્જા
 એટલી વધી પડી છે કે જન્મતે તો સુ પરદા પોતાના કુકળનું રક્ષણ
 કરવા એટલી તેનામાં તાકાત રહેવા પામી નથી.

બીજી બાજુ ઊજ્જાના યુવાનની ધર્મશ્રદ્ધા સિદ્ધિ થતી જાય
 છે આમ યુવાનો બે કારણો છે (૧) યુરોપનું જડવાડી દિગ્ગત
 અને (૨) ધર્મમાં શ્રદ્ધા પ્રગટાવવાના સાધનોની જોનોમાં ઉજુપ આજના
 કારણોને નામૂના કરવા માટે પ્રથમ તો દિગ્ગત અને ધર્મખાન
 તાલીમ લેવી જોઈએ અને બીજી ધનિકોએ સમજીને જે
 આપવો જોઈએ અને એ રીતે ભાવિ સાસન સ્થિર કરવું જોઈએ તે
 બન્ને તે બધી સક્ષિઓ પોતાની છુદ માન્યતા અને પોતપોતાના
 સાક્ષા સમ્રાજ્યને ટકાવી રાખવામાં વેગશાઈ જાય છે

ભગવાન મહાવીરના સંદેશને સમસ્ત વિશ્વમાં ફેલાવવા માટે
 કટિબદ્ધ થયેલો જોન સાધુ આજે વિશ્વ પ્રત્યે અતોનિષ્ઠ સમગ્ર
 રાખવાના સૂત્રોને ફેલાવવાને બદલે વિવિધ ભાવને ફેલાવી રહ્યો છે
 અરેરે! તેનું વર્તન જ આજે કઈ જુદું દેખાય છે તેનું
 સુકાન આજે વિલિન દિશા પર દોરવાઈ રહ્યું છે
 એકદરે જોન સમાજના સાધુ, સાધ્વી આવક અને શાસિ
 એ ચારે અંગોની સ્થિતિ હૃદયદ્રાવક થઈ પડી છે પરંપરાના અંગ
 વિમરોધી પોતાના જ મૂળતત્ત્વને કુડારાધાત લાગી રહ્યો છે
 તેનો તેને ખ્યાલ જ નથી આ વરણ તમોને એક દૃષ્ટાંત દર્શાવે

સમજાવી દઈ

એક પુરુષને જે પત્નીઓ હતી એક નવી અને બીજી જૂની સાજના હમેશા તે બંનેને પોતાના પતિના પગ દાખવાનો નિયમ હતો નવી જમણો પગ દાખે અને જૂની ડાબો આ રેવ એટલી રૂઢ થઈ ગયેલી કે ભણે એ બીજીએ પગ વહેંચી જ લીધા ન હોય !

એકલા અગમ્યતા જૂનીના દાખનો ઠોસો જે પગ નવી દાખતી હતી તેને લાગી ગયો દુરતજ નવી લાલચોળ થઈ ગઈ અને જૂની જે પગ દાખતી હતી તે પર જોરથી ઠોસો માર્યો જૂની પણ ગાંજી જાય તેવી નહતી એટલે નવી દાખતી હતી તે પગ પર વધુ જોરથી પ્રહાર કર્યો ક્લેશ એટલો વધી પડ્યો કે નવી હિચી થઈ અને એક લાકડી લાવી અને જૂની દાખતી હતી તે પગ પર જોરથી ફટકો લગાવ્યો ત્યાં તો જૂની સાંભેલુ લાવી અને નવી દાખતી હતી તે પગ પર તેણે ખૂબ જોરથી માર્યું પરંતુ આ બેમાર્ગો ક્રોધને જાન ન આવ્યું ૨ જે પગ પર પ્રહારો થાય છે, તે પોતાના જ પતિના પવિત્ર ચરણો ૩ સેવાને બદલે પરમ્પરના ક્લેશમા પતિના જૂડા હાલ કર્યો

આપણી પણ લગભગ આજ દશા છે આપણે બધા એકજ તાર્ગના અંગો હોવા છતાં એકજ ધર્મના અનુયાયીઓ હોવા છતાં એક બીજા પર પ્રહાર કરી જોરથી લડએ છીએ એક બીજાની પ્રકૃતિઓને કુર્જા કરી કૃત્રિમતા માનીએ છીએ આપણા એ પ્રદારોથી દિન પ્રતિદિન આજો જૈન સમાજ લૂલો, પામર, નિર્જા અને નિસ્તેજ થતો જાય છે જોનો આજે જગતની હાસીને પાત્ર બનતા જાય છે આતરિક કવડાઓને લઈને લોકદષ્ટિમાં જૈન સમાજને નાવ દનમ કરી મૂકીએ છીએ તે સત્યનું આપણામાના કેટલાને જાન રહ્યું છે ?

આવા રુચરાયેલા કોકડાનો સાચો ઉકેલ કરવો એજ આ પવિત્ર પર્વનું ગદસ્ય છે થવા જનો પરપરાગન ઉપવામાદિ તપશ્ચરા કર

વામા, મંદિર કે ઉપાશ્રયે દ્રશ્યને જવામા કે સેવા પુજા કરવામા અને
એવી એવી પરપરાગત માત્ર બાહ્ય ક્રિયાઓમાજ પર્યુષણનું
રહસ્ય સમાપ્ત થઈ જતું હોય તેમ માની લે છે પરંતુ આ માન્યતા
કેવળ જૂન બરેલી છે પચાસ પચાસ વર્ષથી આવી અનેક કષ્ટ
ક્રિયાઓ કરનાર વ્યક્તિઓને તમે પૂછો કે શુ ફળ પામ્યા ? તો
સરવાળે જરાપણ સંતોષકારક જવાબ નહિ મળી શકે આમાના
કેટલાક એમ પણ માનતા હોય છે કે આ ભવની કંગણીનું ફળ
પરસોકમા મળશે આ માન્યતા કેવળ મૂર્ખાઈ બરેલી અને પોષ્ણ છે
ધાર્મિક ક્રિયાઓનું જો કંઈ પણ ફળ હોય તો તે હૃદયશુદ્ધિ-આત્મ
શુદ્ધિ પામવી તે છે અને તે પુરુષાર્થના પ્રમાણમા આ ભવમાજ
આપણે અનુભવી શકીએ પરંતુ જો તેફળ આપણે ન અનુભવતા હોઈએ
તો તેનું કારણ આપણી ક્રિયાઓજ પોલી છે આવી માત્ર બાહ્ય
ક્રિયાઓથીજ આપણે આપણું જાડું ગળડાણે જઈએ છીએ પણ
આંતરિક દોષો તો લેશમાત્ર બદલા નથી, મનનો મેલ કપાતો નથી,
હૃદયમા રહેલી ધર્ષાની આજ છુટાતી નથી તેમ કપટ પ્રપચ્ચ પણ
ઓછા થતા નથી

જે ક્રિયાઓ કરવાથી મનની વિકૃત ભાવનાઓ પથટાય નહિ,
દિલના દોષો દૂર થાય નહિ તે ક્રિયાઓનો કરોજ અર્થ નથી આથીજ
યોગીશ્વર આનંદધનજીએ કહ્યું છે કે —

“ યમં નયનથી મારમ જોવતારે બૂલ્યો સકળ સસાર
જે નયને કરી મારમ જોઈએ રે, નયન તે દિવ્ય વિચાર
પથડો નિહાળુ રે જીજ્ઞા જિન તણોરે

સારાસ કે આપણે જેટલું ઉપરથી જોઈએ છીએ તેટલું
આંતરિક નિગેહજી કરના નથી એટલેજ મારમ જૂનીએ છીએ
આવા પવિત્ર દિવસોમા જે ધાર્મિક ક્રિયાઓ થાય તે ક્રિયાઓ

દ્વારા ચિત્તની પ્રમત્તતા અને માનિ ઉદ્ભવની જોડાએ જોડી
હૃદયની વિશુદ્ધિ તેટલી જ પર્યુષણ પર્વની સિદ્ધિ, એ મત બૂનવો
ન જોઈએ

અતઃ કરણની શુદ્ધિ ગી રીતે થાય ?

તમે જોઈ શકો છો કે મનુષ્ય માન શરીરની મક્કા માટે દાત
આમ મોઢું અને શરીરના અજોષાગ તદ્દન સ્વચ્છ રાખવા કાળજી
રાખે છે, શરીરને કપડા પહેરી શલુગારે છે દેહ માટે ટાપટીપા કર્યા
કરે છે પરંતુ એ મર્ચી પણ અને એ બધાનો માલિક એવા
પોતાના આત્માની મનુષ્ય જરાપણ ઝકાઝકા કરતો નથી મલિન
અતઃ કરણમા શુદ્ધ ચૈતન્ય રહી પણ શી રીતે શકે ? જેમ એક
પાર્થિવ મહત્તિવાળા નૃપતિની પધરામણો માટે પણ ઝગઝગા અને
વ્યવસ્થા કેટલી બધી રાખવી પડે છે ? અને તેને પધરાવવા માટે
કેવા કેવા અને કેટકેટલા ખર્ચ અને તૈયારી કરવી પડે છે ? તો
એવું શુદ્ધ ચૈતન્ય અથવા પરમાત્મા છે તેની પધરામણી માટે મનો
મદિર કેટલું ઝગઝગ અને સુદર બનાવવું જોઈએ ? તે મમજી શકાય
નેવી ખિના છે જ્યાં સુધી ચિત્તની શુદ્ધિ ન થાય ત્યાં સુધી સર્વ
જીવોની સાથે મૈત્રી ન પ્રગટાવી શકીએ અને મૈત્રી પ્રગટવા વિના
સમાપના ન કરી શકીએ અને સમાપના રૂપ અમીના પાન ન
રીએ ત્યાંસુધી આપણે પશુપક્ષ પદ ગિજગ્યા ન ગણાય

સાચું કર્તવ્ય

હવે પર્યુષણ પર્વની આર્યકતા માટે તમને દૂકમા બે ત્રણ
વાતો કહી દઈ પહેલા તો તમારે કેટલાક નિયમો અને કડબા પ્રતો
અંગીકાર કરવા પડશે જો કે તમો ઉપવાસ, આયમિત, એકમણ્ડ
દ પૌષ્ઠ જે કંઈ બની શકે તે કરવાના જ હશે પણ તે દિવાળી
સાથે થોડું ઉમેરવાનું રહી જાય છે તે કહું

પામે છે આજ ન્યાયથી આપણે આત્મોન્નતિ કરની હોય તો તેને ઉપયોગી સાધનો અને તે માવનો જે અર્થ મેળવ્યા છે તેજ અર્થમાં ઉપયોગ થવો જોઈએ આપણા પૂર્વના પુરુષાર્થથી એ મધ્ય સાધનો તો મળ્યા છે, પણ આપણે તેનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી અને માર્ગને બહુજ કઠિન અને વિષમ કરી નાખ્યો છે

ત્યારે આપણે વાસ્તવિકતા પર જોઈએ છીએ ત્યારે તેની લેશમાત્ર કઠિનતા દેખાતી નથી જના આપણો અચાન દશાથી તે માર્ગને આપણે અનિકઠિન બનાવી મૂક્યો છે આપણો બલહાર ત્યાં ત્યાં અસત્ય આચરણોથીજ ભર્યા હોય છે તેની સ્થિતિમાં આત્મા ઉત્તર કેની રીતે બની શકે ?

વર્તમાન સ્થિતિ

આત્મોન્નતિમાટે યોગ્યેની મિયાઓ આજે ત ન બોધ્યન્ શુધ્ધ બની ગઈ છે પ્રભુને પ્રમલ કરવા માટે વિવિધ પૂજન સામગ્રીઓ વડે તેનું અર્ચન કરીએ પકવાનો ધરીએ, પણ તેનાજ છુએ મરી જતા બાળકો તરફ દુર્લક્ષ કરીએ તેના પર છડેએક અન્ય અધર્મ આચરીએ, તેનું છુટવામાં લેશ પણ પાછા ન હરીએ—કેણુ નથી જાણતું ? તેમ સામાયિક, પોષધ, પ્રતિક્રમણ જેવી ઉચ્ચ ક્રિયાઓ પ્રતિદિન કરનારા બધુઓ પણ આત્મરિક અને બાહ્ય બંને પ્રકારની બીમારીમાં હમેશા ઘેરાયેલાજ હોય છે સખ્યાનથી પુસ્તકો વાચનારા, હમેશ ઉપદેશ સાભળનારા, બજન કીર્તનો કરનારા અને તીથયાત્રાઓમાં ધૂમનારા અનેકની મખ્યામાં જોઈએ છીએ પણ બ્યેયપૂર્વક સદ્વિચારણાને અબાવે ખરું સુખ-મરી શાંતિ થવા પામતી નથી તેનો અનુભવ કોને નથી ? કુશળવૈદ કે ડોક્ટરોના ઔષધ હમેશા લેવા જતા રોગ ન હડે, ન મટે તો દર્દી નિદાનમાં કે દવા લેવામાં જરૂર ફેર હોવો જોઈએ દર્દીને મરે નિદાન ન થાય ત્યાં સુધી કીમતી ઔષધી પણ નકામી થઈ પડે

જેમ શારીરિક રીતે નિવારવા માટે પ્રથમ પેટ માદ કરવું આવશ્યક છે, તેજ રીતે આત્મિક દોષો મટાડવા માટે ચારિત્રની સુધારણા કરવી જ જોઈએ

પહેલાં તો આજે નીતિનું ધોરણ એટલું બધું ઠીક થઈ ગયું છે કે જેમા મામાન્ય ગણાતી માનવતાને પણ બૂલી જવાય છે ત્યાં સુધી નીતિ-પ્રમાણિકતા જે મનુષ્ય માનવું કર્તવ્ય છે, તેનું પાનન ન થાય ત્યાં સુધી આત્મોન્નતિની વાતો નિરર્થકજ છે ત્યારે નૈતિક ભાવના સુધરી જાય ત્યારેજ આગળ વધી શકાય માટે મૌવી પહેલાં પ્રથમ શુભિકા માદ કરવી જોઈએ અને પછી આગળ વધવું જોઈએ

કદાચ અહીં કાંઈ એમ માને કે વાજબી ગેરવાજબીનું માપ શું? તેની ઝાળખાણ શું? મારુ શું? ખોટું શું? એ કદી રીતે નહીં તકાવ? જવાબમા તે જાણના માનવું પ્રમાણ તે તમે પોતેજ છે. મહાભારતમા કહ્યું છે કે —

પ્રત્યાઘ્યામે ચ દાનેચ સુચદુરે પ્રિયાઽપ્રિયે ।

ચારમોપમ્યેન પુરુષ પ્રમાણમધિ ગચ્છતિ ॥

ત્યાગ દાન, સુખ, દુઃખ, પ્રિય, અપ્રિય એ દરેક વસ્તુમા પોતાનુંજ માપ કાઢી વર્તવું જોઈએ — પોતેજ પ્રમાણરૂપ વું જોઈએ પોતાને શું પ્રિય છે અન્ય પ્રાણીઓ આપણા પ્રિય કેવું વર્તન રાખે તો ઈદ્રિ છે? એનો જવાબ જે આપણા વર્તનને સૂચવનાર છે ફક્ત એટલુંજ માદ ખોલો કે જે વસ્તુ તમે કરી ગયા છો — બીજા પ્રત્યે જે વર્તન ખી રહ્યા છે તેજ વર્તન બીજે કાઈ તમારી સાથે રાખે તો તમને તમે છે? જો ન ગમતું હોય તો તેવું વર્તન બીજા તરફ મે ન રાખો

સારાથ કે તમને જે ગમે છે તેજ બીજાઓ માટે તમે કરતા હો. બસ આજ એક દ્રેક અને સગળ હિતનો રાજમાર્ગ છે

નાખો અને કરોડો ગ્રંથો જોવા કરતાં આટલી જ વસ્તુ મમજી ત્રવ
તે વધુ ઉપયોગી છે બાકી તો બધા શાસ્ત્રો અને ગ્રંથોમાં
પડવું એ વિતરણવાદનેજ પોષવાના માધન છે આજે આપણે ધર્મના
બાને નજીવી બામતોમાં ધણા કનેશો કયા કરીએ છીએ અને
આત્મોન્નતિ કરવાને બદલે આવા બિનદા વર્તનથી અધોગતિની કિડી
ખાઈમાં ગમડી રહ્યા છીએ સડો કાઢી નાખી ભૂમિકા સાથે ક્યાં
વિના મમે તેટલા આગળ વધીએ પણ ત્યાંના ત્યા પડ્યા રહીએ છીએ
અથવા તો પાછા ફરીએ છીએ

એક લાઘવો પ્રશ્ન

થોડા વખત પહેલાં એક લાઘવે પ્રશ્ન કરેલો કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં
રહેલા ઐશ્વિક મહારાજને પ્રાર્થ પછુ જાતના મન-પચખાણુ ખી
મિત્રાધ તીર્થધર નામકર્મ સી રીતે બાધ્યુ ?

આ પ્રશ્ન આજના વિષય સાથે મંકડાયેલો હોઈ હું તેના વિશે
પ્રુક્ષાસો કરીશ

ઐશ્વિક મહારાજને મત પચખાણુ કે એવા બહારના નિયમે
બને વ્યાં ન હોય પરંતુ જે કઈ તેની ભૂમિકામાં કરવાનું હતું તે
તો જરૂર કર્યું હતું તેના હૃદયના વિકારોને-આતરિક ચતુષ્કોને તમે
મજુકૃપાએ પિછાડ્યા હતા અને તે ઉપર તેણે કાજૂ મેળવી સમજાવે
કેળે થો હતો આથી તેનું પ્રત્યેક કાર્ય ન્યાયયુ ત હતું રાજ્ય
ભોગવવા છતાં રાજ્યનો મોહ નેતે પૂજવતો નહિ પુરાણમાં આવેલું
જનકનું ઉદાહરણુ ઐશ્વિક મહારાજના જીવનને ધણે અંશે મળે
હોઈ તેમના જીવનની મહત્તા બતાવનારુ એ દશ્ય તમારી સામે છે
તો તમને તેનો જરાગર ખ્યાલ આવી ચકશે

જનકવિદેહીનો આત્મા ઉચ્ચ કાટીનો અને પરમ શ્રદ્ધાળુ હતો
એકદા હમેશના વિષમ મુજબ બ્યામયુનિ કયા વાયવા માટે ચોતાવ
આમનપર એકા હતા ધણા મમર્થ સપિમુનિઓ હમેશના નિર્મ

મુજબ કથા સાંભળવા આવી ગયા જનક મહારાજ આજે કાર્ધ
કામસર રોકાવાથી વેળાસર આવી શક્યા નહિ, અને વ્યાસમુનિ તેમની
રાહ જોઈ શાત બેસી રહ્યા

ચોડી વાર પછી બેઠેલા ઋષિઓને આ વાતથી બહુ લાગી
આવ્યું અને તેમણે વ્યાસમુનિને પ્રાર્થના કરી કે મહારાજ! કથા
આનું કરો વ્યાસે કહ્યું, જનક મહારાજને આવવા દો એટલે તરત
જ કથા શરૂ કરીએ.

ઋષિઓ વ્યાસમુનિને તે વખતે તો કાંઈ કહી શક્યા નહિ, પરંતુ
તેના મનમાં તો એમ જ થયું કે વાહ રે વાહ! બમ જગત બધું
આમ જ ચાલતું લાગે છે. વ્યાસમુનિ જેવા સમર્થ યોગીશ્વર પશુ
મીમંતાને માટે આટલા બધા પરાધીન! શું અમે બધા મોતાઓ
નથી કે એક માત્ર જનકવિદેહીની વાટ જોઈ આખી કથા
બાંધી પડે!

વ્યાસજી ઋષિઓના આતંકિ લાવને મમજી ગયા અને તેથી
ઋષિઓને ઠેકાણે લાવવાની તેમને લાવના થઈ પરંતુ થોડા વખત
માટે તેણે મૌનજ મેળ્યું

એટલામાં જ જનકવિદેહી આવી પહોંચ્યા કથા શરૂ થઈ અને
જ્યા બરાબર રસ લાગ્યો કે તરતજ બૂમ સંભળાઈ કે
'અત પ્રુ બળે છે, દોડો! દોડો!' સભામાં બેઠેલા ઋષિઓના મન
ખળભળી ઊઠ્યા કથામાંથી ચિત્ત ઊડી ગયું કાંઈ કહેવા લાગ્યા કે
હરબારગદમાં મારું તુંબડું પડ્યું છે કાર્ધ રહે કે લગોડી પડી રહી
છે એ બધું બળી જશે દોડો! દોડો! સદુ એક પછી એક નામ,
મોતાથી ગીચ બરેલું સ્થાન ચોડી વારમાં સાવ શૂન્ય બની ગયું
માં હવે બેજ વ્યક્તિ રહેવા પામી તેમાં એક તો વ્યાસજી પોને
અને બીજા મોતા જનક

વ્યાસજીએ કહ્યું "મહારાજ! હિપગડિપર માથુસો બૂમ પાડે છે.

દરબારગઢ બળી રહ્યો હોય તેવા પોકારો મલગાયા છે, મારે આપ પશ્ચ પધારો "

જનક કહ્યું "બાસજી! આપ જે કયામૂત ચખાડી રહ્યા છે તેનો સ્વાદ મને હોડવો જરાય મમતો નથી. આપ ખુદીયા મલાલે' ઇશ્વરે-ઝાંધો મદ્દ સારુ થઈ જશે જે કઈ બળી રહ્યું છે તેમા મારું કશું નથી જેનું હશે તેનેજ તેની જિંદા છે, અને તેજ તેનું ઇશ્વર કરશે હું શું કહવાનો હતો । "

કેટલી અનાસકિન ! કેવો અપૂર્વ ત્યાગ ! શું આવી અડગન ત્યાગ વિના આવી શકે ?

મહારાના પચખાણુ બને ન હોય, પરંતુ તેનું મન મૂકાય મધુ હતું આવા સમર્થ આત્માઓ જનકી પોતાની ઉત્તરિ સાધી રો છે આટલી શ્રદ્ધા રહેવી એ કંઈ સામાન્ય વાત નથી

થોડી વાગ થઈ ત્યાં તો બધા નસિમુનિઓ પાછા આવ્યા અને સમાનો હોય ચિત્તર ભરાઈ ગયો બાસજીએ મુનિઓને પૂછ્યું " નસીમુનિઓ ! તમારું શું શું બળી ગયું ? નસિમુનિઓએ ઉત્તર આપ્યું કે કશુંએ બળ્યું નથી એ તો ખોટી ગપ બોલી હતી ત્યારે બાસજીએ કહ્યું તો પછી તમો બના દરબારગઢ બળી કેમ ગયા ?" કેમ કહેમ ? લગોગી કોઈ કહે મારું હું મરું ત્યાં પડ્યા હતા

સારે બાસજીથી સાચી વાત કહ્યા સિવાય રહેવાયું નહિ કે કશું " નસિમુનિઓ ! તમે ધરબાર-કુટુંબકમીના એ બધું બોલ્યું દીક્ષા લીધી આ બધો ત્યાગ કર્યા પછી પશ્ચ હજી હું મરું લગોગીનો મોહ છૂટ્યો નહિ ! વાહરે તમારો ત્યાગ ! તમારી લગોગીની તમોને આટલી ચિંતા ! ધન્ય ■ જનકને જેણે આખું રાજપાટ સંભળી જવાનું સાબળવા જતા પોતા રવાડું ફરકાવ્યું નહિ હવે કહો ત્યારે ખરો ત્યાગ મનો ! સાબળવા મારે ખરા અધિકારી કોણ ? નસિમુનિઓને માનવું જ પડ્યું કે જનક પિંદેહીનો ત્યાગ એ સાચો ત્યાગ હતો

આવા મહાપુરુષો ગૃહસ્થાશ્રમમા રહેવા છતાં પણ આત્મોન્નતિ સાધી શકે છે આ જન્મમા તેઓની ક્રિયા બહારથી દેખી શકાતી નથી, છતાં તેમનો પૂર્વ પ્રયત્ન ખૂબ પરિપક્વ ને જોડો હોય છે તેઓ અનેક પ્રકારના પ્રલોભનોમા રહેવા છતાં સાવધાન રહી શકે છે તેઓ મગજે છે કે આપણે વહોવટદાર છીએ, માનિત્ર નથી, માટે આત્મવિભાગ અર્થે મળેલા સાધનોનો સફળપ્રયોગ કરવો આવા પુરુષોને વ્રત કે પરબાણુ ન હોવા છતાં આત્મવિકાસના પથને પોતાના સદ્વર્તનથી તે મરત કરતા હોય એ આ બધા બોધ સાધનો માત્ર મારા વિકાસ અર્થે જ છે એમ મનજી આમકિત તજવી એજ આત્મોન્નતિનું પરમ રહસ્ય છે

પરંતુ આવા દૃષ્ટાંત પરથી જો કોઈ તેનું અનુકરણ કરવા લાગી જાય તો તેનું પરિણામ વિપરીત આવે મૂળાક્ષર બળવા ન હોય ને ને માત્રમા વર્ગમા જાય તો કશું શીખી શકે નહીં પણ જનટો પાછળ જ રહે સારાશ કે યોગ્યતા પ્રમાણે સૌ કોઈએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

આત્મોન્નતિનું સાધન

એક મહાપુરુષ કહે છે કે "વરભિક્ષાચિત્ત ન ચ પરધન સ્વાદ ૧ સુખ" બીજા માગતી મારી પગ દરામની વસ્ત્ર સેવી એ મહા પાપ છે અર્થાત્ કે પ્રમાણિત્વા અથવા નીતિ એજ ધર્મનો પાયો છે જો તે પાયો મજબૂત ન હોય તો હમાગત ગદી જ શી રીતે રહે! એટલે આત્મોન્નતિના ઇન્દ્રિય કે તો પહેલાં પોતાની પ્રમાણિકતા જગતે ને પછીને ધ્યાન આપવું જોઈએ જો મનુષ્ય આટલો પ્રયત્ન કરે તો તે ત્યાગ કરવા મમર્ષ ન હોય તો પણ ગૃહસ્થાશ્રમમા ગદીને પણ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે આત્માની ઉન્નતિ જીવન જ રાત્રો બહુવાની કંઈ ખાસ આવશ્યકતા નથી એ વસ્તુ યાદ રાખો એક તો તમારામા વિવેક-વિચાર અને

બીજું શુદ્ધ ચારિત્ર-પવિત્ર જીવન એ બેની જરૂર છે આચરવા
 યોગ્ય શુ ? અને તજવા યોગ્ય શુ ? એનો વિવેક કરવાથીજ જીવન
 ન્યાયયુક્ત-પ્રમાણિક બનાવી શકાય છે પણ તે મર્મમાં વિચાર મુખ્ય
 છે મનુષ્ય પોતાની મુખાકૃતિ જોવા માટે અરીસાનો ઉપયોગ કરે
 છે પણ પોતાનું અત કરતું તપાસવા વિચારરૂપ અરીસાનો ઉપયોગ
 બાક્યે જ કરે છે એ ઉપયોગ કરે તો માનવ પડે કે હું પણ તુલ્ય છું
 કે પિશાચ તુલ્ય છું ? અથવા મનુષ્ય તુલ્ય કે દેવ તુલ્ય છું ? વિન
 ખરચે એ અરીસાનો ઉપયોગ કરજો, એથી મારગ મળશે, વસ્તુ
 સમજાશે, તમારી તમને પિછાણુ યશે તમારી જૂનો દેખાશે તો
 કાઢવાનું મન પણ ધશે યોગ્ય ખર્ચે યોગ્ય પ્રયત્ને ધણો લાભ મેળ
 વવાનો આ ઉત્તમ અને સરળ માર્ગ છે

આજે તમે આ વસ્તુને માનો કે ન માનો પરંતુ એક સમય
 એવો જરૂર આવશે કે તમારે તે માર્ગે જવા વિના છૂટકો જ નથી
 આ વિશ્વમાં એવા વિરન પુરુષો પણ હોય છે કે જે બીજાના
 અનુભવ પરથી ધડા લઈ પોતાના જીવનને ધરે છે બાકી ધણા
 ખરા તો પોતાને ઠોકર લાગે ત્યારેજ જીવમાથી જાગ્રત થાય
 ઠોકર લાગ્યા પછી જાગ્રત થવામાં લાય અને જોખન બનને રહેતા
 તેથીજ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે કે સતપુરુષો જે કંઈ માર્ગ બતાવે
 તે માર્ગે ચાલતુ અથવા એવો યોગ ન થાય તો અનુભવી પુરુષોએ
 કહેલા માર્ગ પર શ્રદ્ધા રાખવી

સતોની પિછાણ

રાગ અને દ્વેષ જેનામાં બહુ અશે નીકળી ગયા હોય, જે
 નિરપ્રેમી અને નિર્મળ હોય, જેની આખમા અમી હોય, જે વિશ્વના
 પ્રાણીમાત્ર પર સમજાવી અને પાપબીરુ હોય, આવા પુરુષોજ
 સતપુરુષો કહેવાય અને તેવા પુરુષોનીજ વાણી ઉપર શ્રદ્ધા જામી શકે

શ્રદ્ધા-વિશ્વાસમાં શુદ્ધિ કરતા હૃદયની સરળતાની વધારે આવશ્યકતા

હોય છે અત્યંત સરળ અને વાસના રહિત ચિત્ત હોય તેવા પુરુ-
ષોજ અણીને વખતે- કસોટીના મખમે સાચી શ્રદ્ધા રાખી શકે છે
શ્રદ્ધા જેવું અપૂર્વ અને દિવ્ય આત્મોત્થાનનું ખીજુ કોઈ
સાધન નથી. પરંતુ ત્યાં આગળ બુદ્ધિને નમ્ર થવું પડે છે બુદ્ધિની
આલાકી આવી કે સેકડોતર્ક વિનર્મ થવાના ત્યાં આગળ શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ
ટકી શકેજ નહિ સાચી શ્રદ્ધા જીવનમાં શુ શુ કામ કરે છે તેનું
એક નાનકડું દૃષ્ટાંત દ્રુકમાં સંભળાવું

ઝાલાવાડમાં સાવલા કરીને એક ગામ છે તે 'ભગતનું ગામ' એ
નામે ઓળખાય છે તે ભગતનું નામ લાલોભગત. ભગભગ સો
વરસ પહેલાં જ મહા ભગત થઈ ગયા

લાલા ભગત નાની ઉંમરના હતા ત્યારે એક દિવસ તેના પિતા
તેને દુકાન પર બેસાડી કપડાં કામે બહાર ગયેલા કામગાની તેને દુકાન
હતી તેવામાં કેટલાક ગરીબ માણસોને ટાંકે કરતા તેણે જોયા લાલા
ભગત પૂર્વના સરકારી હતા. આ વિશુદ્ધિને જોતાજ તેના હૃદયમાં
ક્યા આવી તેણે એ બધાને જોનારીને સૌને એકેક કામગો આપી દીધો

થોડી વાર થઈ અને તેના બાપ દુકાન પર આઘ્યા ખીજી
વેપારીઓએ તેની પામે આવીને કહ્યું કે તમારા લાલાએ આજે
વેપાર બહુ સારો કર્યો છે જરા કામગો તો તપાસો ! તેના બાપને
આ વાતથી બહુ માડું લાગ્યું અને લાલા પર ગુસ્સે થયા, પરંતુ
જ્યારે તેણે કામગો તપાસી જોયા તો તેટલાને તેટલાજ નીકળ્યા,
એક પણ ઘટયો નહી ત્યારે લાલાને માન પૂર્વક જોનારીને મનાવ્યા
અને પેલા વેપારીઓને કપડાં આપ્યો

આ ઉપરથી લાલા ભગતને બહુજ આશ્ચર્ય થયું અને તેણે બપોર
કે આ બધું કામ મારા કાંકરનુંજ ■ કાંકરમાં તેને શ્રદ્ધા તો હતીજ
પણ આથી ઉત્તરોત્તર તેની શ્રદ્ધા વધવા લાગી અને પોતાનું સર્વસ્વ
ખરચી એક એવ સ્થાન બનાવ્યું કે જ્યાં આજ સુધી અનેક યાત્રાળુઓ

આવા આરામ, અજ અને પાણી પામે છે જ્યાં સુધી તે જીવ્યા ત્યાં સુધી વધતી જતી પ્રજા પ્રત્યેની શ્રદ્ધા, તેનો માનવજાત પ્રત્યેનો અપાર પ્રેમ તેવોને તેવો હતો તેમના મનમાં કોઈ ઉચ્ચ કે નીચ ન હતું મો કોઈ પ્રાણીમાં તે પ્રજાને નીકાળી શકતા હતા કેટલી અનન્ય ભક્તિ ! કેવી અપૂર્વ શ્રદ્ધા !

આવી જ્યારે શ્રદ્ધા હોય ત્યારેજ આત્મવિકાસ થઈ શકે આજે તો ભજન રાજ કર્યા કરે પરંતુ એકાગ્રતા કે શ્રદ્ધાનો પત્તોય ન હોય એવી પ્રેમ વિનાની શ્રદ્ધા ફેરવે શું દલાડો વળે ? ભજન તો કર્યા કરે પરંતુ ઉપાધિ તો બોળે સાથેને સાથે પછી ભજનમાં શાંતિ ક્યાંથી મળે ? કોઈ તૃષાતુર માથુસને ખરા ઉનાળાના તાપમાં ઘાફી ગયા પછી શીતળ ખાંધો મળે અને પછી જેટલી શાંતિ તે અનુભવે, તેટલી શાંતિ ભજન કરતી વખતે ઉદ્ભવે, ત્યારે જાણુ કે હવે ભક્તિનો નાદ લાગ્યો ઇશ્વર ભક્તિ આગળ સંસારના સંધગા પદા થઈને કિંમત નજીવી અને તુચ્છ છે

આ બધી વસ્તુઓ કદા પછી તેના સાગરપે ફરીથી તમને કહું છું (૧) તમારું મન તમારા શ્વેય પર લગાડો અને (૨) વમારી પ્રત્યેક ક્રિયામાં સત્ય અને નીતિને પરાવી દો. ખસ, પછી તમે ગમે તે મહાગા હો, ગમે તેમ પ્રત્યક્ષે માનતા હો, ગમે તે આજ મમાં હો, પણ તેમાંજ તમારું કલ્યાણ છે તમારા જીવન સુધારનો આજ એક માર્ગ છે અને તે તમારે પોતાનેજ કરવાનો. બીજા બધા સાધનો તમને માર્ગદર્શક થશે, પણ ચાલવાનું તમારેજ છે જો આજથીજ તમારી જાડપતા અને મમત્વને તિલાંજલિ આપી ઉપરના ઉપારોને અજમાવશો તો આજે વિષમ જણાતો માર્ગ તમને સાવ સરળ થઈ જશે અને તમે તમારી ઉન્નતિ સહજ રીતે સાધી શકશો

સંપ્રદાય કે ધર્મ

બાપ્પાતા—શ્રી રામનારાયણ પાઠક

આજે મારે જે કંઈ કહેવાનું છે તે ટૂંકામાં કહેવું હોય તો એક બે વાક્યમાં કહી શકાય તેવું છે—પણ તેને બરાબર સ્પષ્ટ કરવા માટે હું પ્રથમ થોડા દષ્ટાન્તો આપવા માગુ છું તેમાં પહેલું દષ્ટાન્ત હું ચોપાટની રમતનું આપવા માગુ છું ધારો કે કોઈ માણસને ચોપાટના સારા ખેલાડી થવું છે તો તે તેમ થવા માટે જુદા જુદા રંગના હીરા માણેકના સોમઠા બનાવે, મખમલની મોતી ભરેલ ચોપાટ બનાવે હીરા જડેલ પાસા બનાવે તેથી તે હોશિયાર રમ નારો ધર્મ શકશે ? તેવીજ રીતે તે સવારમાં હમેશા વહેલો જીડી ચોપાટની પ્રાર્થના કરે, કે તેના મનને જાપ કરે તો તેથી સારા ખેલાડી ધર્મ શકશે ? નહિજ ચોપાટના સારા ખેલાડી થવા માટે તો તેણે વારવાર જુદા જુદા બેરુઓ સાથે રમવું જોઈશે અને તેમ કરતા કરતા તેનામાં જુદા દરો તેટલું તે શીખી શકશે બીજું દષ્ટાન્ત હું વેપારનું આપું છું ધારો કે એક માણસને સારા વેપારી થવું છે નો તે વેપારી થવા માટે બારે કિંમતના કાગળો લઈ સોનારૂપાની લેખણો કરાવે કે હીરાજડિત ખડિયો કરાવે તેથી વેપારી બની શકવાનો નથી તેમજ કંઈ મનોને જાપ કરાવવાથી કે હમેશા લક્ષ્મીદેવીના દર્શન કરવાથી તે સારા વેપારી થવાનો નથી પણ તે વેપાર કરવાથી ઘણે ઘણે ભાવ તાવની ખમર રાખવાથી, દરેક બાબતમાં પોતાનું હિત જાળવવાથી દૂર ભવિષ્યમાં શુ બનવાનું છે તે વિશે સલાહ રાખવાથી વેપારી ધર્મ શકશે અમુક રકમ એક સાથે મળી જવાથી કે એકજ પ્રકારે એક કામ કર્યા કરવાથી કંઈ વેપારમાં નફો મળતો નથી કે મારા વેપારી થવાનું નથી તેને માટે

દર ક્ષણે સાવધાની અને શુદ્ધિની જરૂર છે ત્રીજો દાખલો સ્ત્રી
 પુરુષના પ્રેમનો લાભ એ અત્યારે આ વિષય ઉપર ઘણી ચર્ચા ચાલે
 છે તેમા એક વાત જે તરફ બધાનું ખાસ ધ્યાન દોગવામા આવે
 છે તે એ છે કે પ્રેમ એ કંઈ એકવાર પૈસાની માફક મેળવી લેવાતી
 વસ્તુ નથી અમુકને પરણવાથી કે એવા કોઈ કાર્યથી પ્રેમ સિદ્ધ
 થઈ જતો નથી પ્રેમ એ તો દરેક ક્ષણે સિદ્ધ કરવાની વસ્તુ છે,
 સ્ત્રીએ પુરુષનું અને પુરુષે સ્ત્રીનું દર ક્ષણે મન સંપાદન કરવું જોઈએ
 ત્યારે પ્રેમ સંબંધ થાય છે અને નહીં છે તેને માટે કંઈ નિયમો
 કે પૂજાઓ કે નિયત કરેલી વિધિઓ હોતી નથી તે પછી આપણે
 સ્વતંત્રતાનો દાખલો લાઇએ આપણને બધાને સ્વરાજ જોઈએ છીએ
 આપણે જાણવું જોઈએ કે સ્વતંત્રતા કાઈ સરકાર આપણને અમુક
 રાજ્યબંધારણ એકવાર આપી દે તેટલાથી મળી જવાની નથી. અમુક
 બંધારણ પ્રમાણે રહો એટલે પછી સ્વતંત્રતા ચાલ્યાજ કરે એવો
 કોઈ નિયમ નથી એને માટે આખા દેશનું એક સરખું સ્વતંત્રતા
 પિછાનનારું અને તેને માટે તત્પર એવું માનસ જોઈએ સ્વતંત્રતા
 એ પણ પ્રેમની ચેટ દર ક્ષણે સિદ્ધ કરવાની વસ્તુ છે જાનના
 સ્વતંત્ર દેશો પણ જુઓ કે તેમને દર ક્ષણે ટેલરી ચંકાળ રાખવી
 પડે છે બીજા દેશોમા શુ શુ બને છે અમુક દેશ આમ કરે છે તે
 ક્યા ઉદ્દેશથી કરે છે, એમ કરવાથી આપણા દેશને શી અસર થશે
 અને એને માટે આપણે શુ કરવું, તેની સતત જાગૃતિ રાખવાથી જ
 સ્વતંત્રતા મળે છે અને ટકે છે એ અનેક અટપટા દાખલા આપ્યા
 હવે છેલ્લો એક સૌથી પરિચિત દાખલો આપું આપણું જીવનજ
 જુઓ આપણે દરેકને તદુરસ્તી દીર્ઘજીવી, સચક્રત યવુ છે પણ
 તેને માટે મેળ નથી કે આટલું એકવાર કરી લો એટલે પછી
 હમેશને માટે નિશ્ચિત આટલું ખાઈ લો, કે અમુક ખાઈ લો, કે
 હમેશ આટલું કરો તો હમેશને માટે તદુરસ્ત રહેશો એવા કોઈ
 નિયમો નથી તેને માટે માણસે યોગ્ય હમેશા સતત જાગૃત રહેવું જોઈએ

તેવો રીતે ધર્મમાં પણ અમુક કરી લેા, એકવાર અમુક યજ્ઞ કે અમુક અર્ધાઈ કે અમુક ક્રિયાઓ કરી લેા એટલે ધર્મ થઈ ગયો, કે હમેશા દર્શન કરવા જાઓ કે હીરામાણેકની ભૂતિઓ કરાવેા એ કથામાં ધર્મ નથી વ્યવહારમાં ધર્મબુદ્ધિથી વિચારવામાં ખરો ધર્મ છે વ્યવહારનું સ્વરૂપ સત્ જાણવાનું રહે છે અને તે પ્રમાણે ધર્મનું બાહ્યસ્વરૂપ પણ જાનાવું રહેવાનું એક જમાનો એવો હશે કે જ્યારે ધર્મને માટે મોટા હિંસાવાળા વચ્ચે કરવાની આવશ્યકતા જરૂર જણાઈ હશે, પણ હવે એ બધા બહારનો આડબાર છે.

આપણામાં સૌથી ખરાબ એ છે કે આપણે વ્યવહારને અને ધર્મને ભિન્ન માનીએ છીએ એમ કહી દોષાઈ ન શકે માટે ધર્મ વ્યવહારથી ભિન્ન હોય તો વ્યવહારમાં ધર્મ આપણું રક્ષણ રી રીતે કરે ? વ્યવહાર અને ધર્મ એ ભિન્ન નથી આ વાત આપણા શાસ્ત્રોએ બહુ સરમ રીતે સ્વીકારી છે બધા હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રો કહે છે કે મોક્ષનો અધિકાર દેવોને કે પશુઓને નથી માત્ર માણસને છે એ, શા માટે ? કારણ કે માત્ર માણસને વ્યવહાર છે પશુને વ્યવહાર નથી તેને માત્ર કર્મફળ ભોગવવાનું જ છે દેવોને પણ વ્યવહાર નથી, તેમની તો માત્ર ભોગ યોગિ છે માત્ર માણસ જ એવો છે જેને વ્યવહાર છે વ્યવહારમાં જ માણસ જેમ ભીંચે ચઢી શકે છે તેમ નીચે જતરી શકે છે દેવને અને પશુને જીવે ચઢવાનું કે નીચે પડવાનું નથી. એટલે ધર્મથી વ્યવહારને ભિન્ન માનવો, જે વચ્ચે અસબંધ કંપવો અને આવરવો એના જેવી બોજ નાસ્તિકતા નથી.

કદાચ કોઈને સ્મરક થાય, કે આજ સુધી જૈનધર્મ કે વૈષ્ણવ ધર્મ કે બૌદ્ધ ધર્મના સત્યો મપ્રદાયોથી સચવાઈ રહ્યા છે, તેનું પછી શું થશે ? એ ભય ખોટો છે એક બીજો દાખલો આપું આજ સુધી આપણી નાતોથી અમુક રિવાજો કે સરકારી સચવાઈ રહ્યા છે, પણ હવે નાતોની વચ્ચે રેડી બેટી વ્યવહાર શરૂ થયા છે તેથી શું એ

સરકારે નાશ પામે છે? નહિજ બિરદુ બધી નાતો એક બીજામાંથી
 જે જે સારુ હતું તે લે છે અને એમ થઈને નવા સરકારે વિસ્તાર
 પામે છે અને એવા નવા સરકારવાળા યુવાનો પછી પરણે છે,
 તેમજ એક સપ્રદાયના સત્યો નિયમોમા જેટલું સારુ હશે એ આખા
 જગતના અધિકારીઓ જિજ્ઞાસુઓ ધર્માર્થીઓ સ્વીકારશે, અને એમ
 થવા માડ્યું છે મહાત્માજી કોઈ પણ એક સપ્રદાયના નથી તેઓ
 વૈષ્ણવ છે, જૈન છે, ક્રિશ્ચન છે, બૌદ્ધ છે, અને ઈશુ નથી છતાં
 જૈનોનો અહિંસા સિદ્ધાન્ત તેમણે જેવો વિસ્તાર્યો એવો આ
 જમાનામા હજી કોઈ અહિંસા પ્રધાન ધર્મોએ વિસ્તાર્યો નથી હવે
 જમનની પ્રગતિ કોઈ પણ એક ધર્મવાળા માણસથી થાય એવી
 આશા નથી અત્યારે જેમ હિંદનો વેપાર આખી દુનિયાની પરિ-
 સ્થિતિથી નક્કી થાય છે તેમજ આપણે ધર્મદૃષ્ટિએ પણ આખી
 દુનિયાની પરિસ્થિતિ જોવી જોઈએ હવે દૂકા વાડા કે વડામા
 વિચરવાનો સમય નથી જગતના પ્રશ્નો વિચારવા જોઈએ અને તેને
 ધર્મદૃષ્ટિથી ઉકેલવા જોઈએ સપ્રદાયોનો જમાનો હવે રહ્યો નથી

જીવન અને ધર્મ

પ્રવચનકાર લઘુશતા શ્રી સૌભાગ્યચંદ્રજી મહારાજ
મહાનીય મહારાજશ્રી, માયાળુ માતાઓ અને મહાનુભાવો !

આજે પર્યુષણ પર્વનો મધ્યમ દિવસ છે આદિ અને અંતિમ
એ બન્નેની વચ્ચે મધ્યમનું સ્થાન છે વળી હોડાની વચ્ચેનું મધ્ય
નિકુ હોય તેને મમ પણ કહી શકાય

માટે આજે આપણે સમસપાટી પર ઉભા રહી આપણી
અંતિમ બાલુ એટલે જીવનનું લક્ષ્યનિકુ અને પ્રથમ એટલે જીવ
નનો ઉત્પત્તિ હેતુ તે બન્નેની વિચારણા કરીએ એ વધુ યોગ્ય છે
અને તેથીજ આજનો વિષય “જીવન અને ધર્મ” પસંદ કરવામા
આવ્યો છે

સમાજવાદ અને સામ્યવાદના સુધર્પણથી ધર્મતત્ત્વ પણ આજે
વિવિધ વિચારણા માટે છે એટલે સાથે સાથે ધર્મની વ્યાખ્યા
કહેવી પણ અહીં અસ્થાને નહિજ ગણાય. મૌથી પહેલા તો આપણે
તે બન્નેની વાસ્તવિકતા જોઈ લઈએ !!!

જીવન એટલે શું ?

જીવન શબ્દના મૂળા અર્થો હોઈ શકે પરંતુ સંમિત અર્થ એ
છે કે “ચૈતન્ય વિશિષ્ટ ધ્યુતદાસો જીવન” ચૈતન્યપૂર્વક શરીરમા
જે કઈ બ્યવહાર થાય છે તેનુંજ નામ જીવન અને ધર્મ એટલે-
વસ્તુ સ્વમાય ધર્મ પદ્ધતિના સ્વભાવ તેજ તેનો ધર્મ

આવી રીતે જીવન અને ધર્મની વ્યાખ્યા થયાઈ સમજી લીધા
પછી તે બન્નેના સંબંધનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવીજ નાય છે

વાસ્તવિક રહસ્ય મમજાયુ નથી અને વાણી તથા વર્તનના સો સો અંતરે ઘણું પડ્યા છે

ભગવાન મહાવીર પુનઃ પુનઃ કહે છે કે ઉપયોગ એજ ધર્મ દરેક ક્રિયામાં વિવેક, વિચાર અને વ્યવસ્થા જાળવવી તેજ ધર્મ

ત્યારે આલો સાચો ધર્મ રંગેરંગમાં બાપી જશે ત્યારે વૈયક્તિક જીવન ઉચ્ચ ખની જશે અને શાંતિ તો બાપશેજ પરંતુ સાચે માથે મામાનિક, રાષ્ટ્રીય અને આધ્યાત્મિક વગેરે દરેક ક્ષેત્રમાં ઉન્નતિ અને પ્રગતિ થશે આવા પશુપણ પર્વમાં વિવેકપૂર્વક આવી નવ-વિચારણા કરવી એ અતિ અતિ આવશ્યક છે

હા શાંતિ

જૈન સમાજને આજે શેની જરૂર છે ?

વ્યાખ્યાતા — શ્રી ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ.

પૂજ્ય મુનિ મહારાજો ! આત્મજી કુઓ અને આત્મસગિનીઓ !

પ્રજુ મહાવીરના અવિભક્ત જૈન સમાજ પછી સગભગ સત્તરસો વર્ષે હવે એવો સમય આવ્યો છે કે જ્યારે આપણે ત્રણે દિરકાના જૈનો સાથે મળીને પર્યુષણ પર્વની આરાધના કરી શકીએ છીએ

પર્યુષણ પર્વ એ પર્વાધિરાજ ગણાય છે એમા જે જે કર્તવ્યોનું અનુક્રાન છે તેમા જીવનની આલોચના મુખ્ય છે આ આલોચના ત્યારે જ મધ્યાર્થ સ્વરૂપમા થઈ શકે જ્યારે જીવનના કિન્નકિન્ન પ્રશ્નો ઉઠાણથી વિચારવામા આવે એટલે પર્યુષણપર્વમા આવા વિષયો ચર્ચાતી વ્યાખ્યાનમાળા ગોઠવવામા આવે તે સર્વથા ઉચિત છે એમ હું માનું છું પરંતુ આપણા ધણા મુનિરાજો હજી એમ માને છે કે આવેદ્યએ આ પર્વના દિવસોમા ઉપાશ્રયમાં જ આવવું જોઈએ, કલ્પસૂત્ર જ સાલગવું જોઈએ અને તે પણ સાધુઓના મુખેથી જોએ આ પ્રમાણે નથી કરતા તેઓ અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાક્ષી ત્રિકાતાપ્પાધિત વીતરાગચામનની પૂરાપૂરેથી ચાલી આવતી પ્રજ્ઞાનિકાનો ભગ કરે છે, શાસનની નીકાને કાણુ પાડે છે, શાસનનો દોહ કરે છે માટે જોએ જાહેર હોલમા ચતા વ્યાખ્યાનો સાબળવા જતા હોય તેમને તેમ કરતા અટકાવતા જોઈએ, જરૂર ધાગતા પાક્ટીંગ પણ કરવું જોઈએ

તો મહત્તી પ્રથમ પ્રશ્ન એ યાચ છે કે શુ ખરેખર આપણે અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાળી ત્રિકાયાબાધિત વીતરાગ શાસનનો દ્રોહ કરી રહ્યા છીએ કે તે મહાનુભાવોનું કહેવું ભૂલભરેલું છે ? મને નથી લાગતું કે આપણા પૈકીનો કોઇ પણ આપણા ઈષ્ટદેવ પ્રભુશ્રી મહા વીરની આગાનું ઉત્સવન કરવા ચાહતો હોય અને તે પણ સામુદાયિક રીતે અને પર્યાયણ જેવા પવિત્ર પર્વમાં એટલે આહી ઉભા રહીને વ્યાખ્યાન કરવામાં એ શાસનનો દ્રોહ ન થતો હોય તોજ વ્યાખ્યાન કરવું હું ઉચિત ધારૂં છું અને તેથી અહીં ઉભા રહીને વ્યાખ્યાન કરવામાં શાસનનો દ્રોહ યાચ છે કે કેમ તેનો જ પ્રથમ નિર્ણય કરીશ.

જે મહાનુભાવો કહે છે કે આવકાએ ઉપાશ્રયમાં જ જવું જોઈએ, કારણ કે એ પૂરાપૂર્વની રીતિ છે તેઓ ઇતિહાસથી અનભિગ્ન હોવા જોઈએ અથવા ઇરાદાપૂર્વક ખોટું બોલતા હોવા જોઈએ.

ઉપાશ્રયો ક્યારે થયા ? પ્રથમ સાધુઓ અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરતા અને મુખ્યત્વે નગર બહાર ઉઘાનોમાં જ વિચરતા એ આત્માર્થી મહાપુરુષોનું વ્યાખ્યાન સાબળવા લોકો ઉત્સાહથી ઉભટી પડતાં અને ન્યા ચારિત્રની સુવાસ પ્રગટતી હોય, યાનની ગંગા વહેતી હોય ત્યાં એ ન કેમ બને ? પરંતુ એ નિઃસંગી અને મેસારીઓથી લગભગ અનિત્ત રહેતા મુનિઓ ધીમે ધીમે સંસારના નિઃટ સબ્ધમાં આવ્યા તેમની વચ્ચે જ ઉપાશ્રયો નિર્માણ થયા અને આજે તો પરિમલ વિગ્રમથી પ્રત ભૂની જઈને એ ઉપાશ્રયોની ઠેકેદારી સાધુઓ રાખી રહ્યા છે એટલે ઉપાશ્રયો તો સમયના પ્રભાવથી અસ્તિત્વમાં આવેલા છે ઉપાશ્રયમાં રહેવું એ પણ જમાનાવાદ નહિકે પૂરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી રીતિનું અનુકરણ, એટલે ન્યા ઉપાશ્રયો જ નવી વસ્તુ છે ત્યાં એમાં નહિ જવામાં દોષનો સંભવ ક્યા રહે ? ક્યા શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે આવકે 'ઉપાશ્રય'માં જ જઈને વ્યાખ્યાન સાબળવું જોઈએ ? આથી ઉપાશ્રયમાં જ જવું જોઈએ એ દલીલ વળદ વિનાની છે.

બીજી વાત કલ્પસૂત્ર સાંભળવા મળધીની ॥ કલ્પસૂત્ર એટલે વ્યાચાર મળધીનું—માધુઓના આચાર સંબધીનું સૂત્ર સાધુ મમાચારી એનો મુખ્ય વિષય પ્રથમ સવત્સરીના દિવસે માધુઓ કાઠિરસગ કરી આ મમાચારીનું શ્રવણ કરતાં શ્રાવકોને સાંભળવાનું કાર્ષ પ્રયોગનું ન હતું અને તેથી એ સાંભળવાની પ્રયાજ ન હતી એ સમય ધર્મપ્રચારની હરિકાષ્ઠનો હતો એક બાળુ ભુદયારિત્ર પ્રિય થતું જતું હતું ને બીજી બાળુ ભાગવત પણ લોકપ્રિય થવા માડ્યું હતું તેના વાચનો લોભે સમક્ષ તથા રાજદગ્ગમાગ્ગમા થવા લાગ્યા હતાં આ ગ્થિતિ નોષ સમયને ઓળખનારા દીર્ઘ દષ્ટિવાળા મહાપુરુષે કલ્પસૂત્રને જૈન મહાત્માઓના જીવનચરિત્રથી વિમૂષિત કર્યું અને એક આચાર્યે આનંદપુર નગરમા ધ્રુવસેન ગજનના દરબારમા પ્રથમ જ તેનું જાહેર વ્યાખ્યાન કર્યું ત્યાર બાદ તે શ્રાવકો મમક્ષ વચાવા લાગ્યું એટલે શ્રાવકો સમક્ષ કલ્પસૂત્ર વાચ્યું એ મમયધર્મનો પ્રભાવ છે જેઓ એમ કહે છે કે શ્રાવકોએ કલ્પસૂત્ર સાંભળ્યું જ નોષએ તેઓ અજાણ્યપણે પણ મમયધર્મનું પાલન કરવાનું કહે છે તેનો તેમને ખ્યાન હતો ખરો ?

એટલે કલ્પસૂત્ર સાંભળ્યું નોષએ એ અવિહિત પ્રભાવશાલી નિકાયામાધિત વીતરાગ શાસ્ત્રની પુરાપૂર્વની રીતિ નથી, એથી એ રિવાજમા સમયોચિત ફેરફાર કરવામા આવે તો કાર્ષ જ અતુચિત નથી

ત્રીજું સાધુઓના મુખેથી જ વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું નોષએ એ તો હાસ્યરપદ દલીલ છે વ્યાખ્યાન કરવાનો ઇનકાર કોઈ પણ એક વ્યક્તિનો હોષ શકે નહિ, જેણે કાર્ષપણ જીવનના પ્રભો સંબંધમા વિચાર કયો હોય, જેને કાર્ષ પણ મમાજની ઉત્તરિતિ અર્થે કહેવાનું હોય તે કહી શકે છે કેવળ વેશ પરિવર્તનથી જ વ્યાખ્યાન કરવાની જાયકાત ઉત્પન્ન થાય છે એવું કાર્ષ જ નથી

દૂકમાં આ વસ્તુને સમેતી લેતા એટલું જણાવવું જોઈએ કે અહીં ઉભા રહીને વ્યાખ્યાન કરવામાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ અવિ-
હિન પ્રભાવશાલી ત્રિકાલાખાદિત વીતરાગ શાસનનો કાર્ષ પશુ દ્રોહ
નથી પરંતુ જીવનની સાચી આલોચના રૂપ હોઈ સાચી જૈન દર્શિનું
જ અનુકરણ છે એથી આપ સમક્ષ આજનો વિષય સાર કરીશ

‘ જૈન સમાજને આજે શી જરૂર છે ? ’ એ આજના
બાધણનો વિષય છે બીજી રીતે કહીએ તો જૈન સમાજની આધુ-
નિક પરિસ્થિતિ કવી છે અને તેમાંથી આગળ વધવાના ઉપાયો કેવા
છે ? એ આજનો વિષય છે જે આજની પરિસ્થિતિ બધી રીતે
સંતોષકારક હોય તો તો આપણે કાર્ષ કરવાપણું રહેતું નથી કારણ
કે નિરાગીને ઔપધ અપાતું નથી પરંતુ જે આપણી સ્થિતિ ખરે
ખર એક ગંભીર હાલત ભોગવતા હોઈની હોય, દરેક જાતના ઉપ-
ચારની જરૂર હોય તો આપણે વહેવામાં વહેલી તકે તેના ઉપાયો
ચોજવા જોઈએ પરંતુ જેમ દરેક વિષયમાં જૈન સમાજમાં જે મતો
જોવાય છે તેમ આમાં પણ જે મત જોવામાં આવે છે એટલાકે
સાધુ તથા આચાર્યો અને આગળ પડના મુહરચો એમ જણાવે છે
કે ‘ આપણી સ્થિતિ પહેલાં કરતાં ઘણી સુધરી છે કારણ કે પહેલાં
આટલા ઉત્સર્ગ ન હતા, આટલી પૂજાઓ ન હતી, આટલી રૂપે
શિવસે ન દોડતી કે આટલી બોર્ડિંગો તથા પાઠશાળાઓ પણ ક્યા
હતી ? ’ પણ આજે જૈનોમાં મીલમાલોગ છે, ધર્મને માટે પૈસા
અર્ચનારા પણ ઘણા જોવાય ■ આ તો જમાનાવાદીઓને જીમે
પાડવાની ટેવ પડી ગઈ છે કે આપણી સ્થિતિ સારી નથી, અરાબ
ચર્ચ ગઈ છે એમ કહી લોકોને ભાડકાવવા અને પછી પોતાના મન
મમતા સુધારા આગળ કરવા વાસ્તવિક સ્થિતિ એવી ■ કે તથા
હલની જ છે તે આપણે તપાસીએ

હું આજની આપણી પરિસ્થિતિને ચાર ભાગમાં વહેંચી નાખીશ

(૧) આર્થિક જીવન (૨) સામાજિક જીવન (૩) ગૃહકીર્તિ જીવન (૪) ધાર્મિક જીવન

જે કે જીવન અખડ છે, એના વાસ્તવિક વિભાગો હોઈ શકે નહિ, પણ લુદી લુદી પરિસ્થિતિમાં જીવન ઉપર શુ અમર થાય છે તે દર્શાવવા જ આ વિભાગો પાડ્યા છે

આર્થિક જીવન

જૈનોનું આર્થિક જીવન આજે કયા પ્રકારનું છે ? કહ્યાગિરિની પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં ઉપરા ઉપરી જમણો ચાપ કે અમદાવાદમાં હમેશા પૂજા-ઉત્સવ નજરે પડે એથી જૈન સમાજ પૈસાનાર છે એમ કહી શકાય ખરું ? આજે જૈનોના હાથમાંથી ધણો ખરો વેપાર સરકી ગયો છે, એક પણ ધંધા પર ખાસ પોતાની પ્રભુતા રહી નથી જ્યારે લોડ કઝંનના મમમ સુરી હિંદુસ્થાનના વેપારનો લગભગ ત્રીજો ભાગ એકલા જૈનોના હાથમાંથી જ પસાર થતો. આજે તો જગતની બહુવાતી પરિસ્થિતિમાં જૈનોએ પોતાનું એક માત્ર જાળવી રાખેલું ક્ષેત્ર પણ ગુમાવ્યું છે અને ગામડામાં રહેતા જૈનો જે મોટા ભાગે ધીંગધારનું કામ કરતા તેઓની પણ તથ્ય વર્ષે દેવુ કુબ્જાનારા કામદારો તેમજ બીજા કાગળોથી પાપમાં રી થઈ ગઈ છે. આજે તો મહા ને આકસ્મિક જૈન મમાજનો પીડા પકડ્યો છે ખાસ કવાહૌદસ્ય પણ રહ્યા નથી બેચાત મીનમાલેમને જોઈ કે પાપપચીમ વેપારી પેઢીએને સારી માનતી જોઈ આજો જૈન મમાજ આર્થિક સ્થિતિમાં સારો છે એમ પ્રતિપાદન કરવું એ શુ સરામર મૂર્ખતા નથી ?

મુઠીબર માણસો બાદ કરીએ તો જૈનોની હાલત કગાલ છે મધ્યમ વર્ગ કરતા પણ કફોડી છે મધ્યમ વર્ગ અને મજૂરો તો મને તે ધંધો ગ્રહણ કરી પોતાની આજીવિકા બરાબર પ્રાપ્ત કરે છે પણ જૈન સમાજને તો હજી પ્રતિષ્ઠાનું ભૂત વળગેલું છે અમુક ધંધો ન થાય, અમુક જ થાય, અમુકમાં અમુક કર્મકાંદાન લાગે વગેરે

વિચારાયો તે બીજા ધધાઓ મહત્ત્વ કરી શકતો નથી. આમ હાથમાં રહેની વસ્તુ ગુમાવો છે અને નવી લેવાતી નથી એવી દિનપ્રતિદિન તેની સ્થિતિ બહુ જ કફોડી થઈ રહી છે. મોટા ભાગ મોટા પર તમારો મારો મોટો લાન રાખવા જેવું જીવન ગુમારી રહ્યો છે અને ફેટલોક ભાગ તો આર્થિક કમાવિધતને અંગે બહુ જ કનિષ્ઠ પ્રકારનું જીવન ગુમારે છે.

થોડા વર્ષો પહેલાં જામનગર રાજ્યમાં એક જૈન કુટુંબે આજીવિકાના અભાવે કુટુંબમાં પડી આપવાત કર્યો હતો, બીજા પક્ષે એવા અનેક જાતના બનાવો છે-વા વર્ષમાં બન્યા છે કે જે સાબળીને પક્ષ આપણા ફેવાડા ઉભા થઈ જાય પક્ષ ચોથા આરાના રવમાં માણુના આપણા ધર્મગુરુઓને કે શ્રીમતોને એનો કયા ખ્યાલ છે ? અને એ વાત નિશ્ચય છે કે જ્યાં સુધી જીવનની જરૂરિયાતો પ્રાપ્ત કરવામાં જ મધળી શક્તિઓ ખરચવી પડે છે ત્યાં સુધી ધાર્મિક જીવન પ્રત્યે લોકોનો આદર ન ફેળવી શકાય.

આપણા શ્રાવકના આચારમાં શું જણાવ્યું છે ? પ્રભાતમાં ઉઠીને નવકાર મન ગણવા, પછી પ્રતિક્રમણ કરવું, પછી દેવવદન તથા સેવાપૂજા કરવી, પછી બ્રાહ્મણ સાબળવા જેવું ત્યારબાદ બોજન લઈ, મધ્યાહન ચેતવવદન કરવું અને જે પ્રહર ધધામાં બેસીત કરવા, ત્યારબાદ સાયબોજન, દેવદર્શન પ્રતિક્રમણાદિ કરવા પરંતુ આજે આ આચારનું ઘટકું પાલન થાય છે ? આજની બલ્લાપેલી આર્થિક સ્થિતિમાં ઉપર પ્રમાણે સામાન્ય જૈનજનતા વર્તી શકે તેમ છે કે ? અને આમ છતાં અમે અર્થ કામની વાતો ન કરીએ એમ કરીને આ મહત્વના પ્રશ્ન પર આપણા ધર્મગુરુઓ આખમીયામણા કરી રહ્યા છે પરંતુ તેઓને ખબર નથી કે જે આવી ઉપેક્ષા લાગે વખત ચાલુ રહેશે તો લોકોની ધર્મ પ્રત્યેથી મીનકુન શ્રદ્ધા ઉઠી જશે અને તેનું પાપ પક્ષ ઉપેક્ષા કરનારાઓને

શીરેજ ચોટરો જે તેમણે આજના જૈન સમાજનો ઉદાર કરવો હોય તો આજના આર્થિક પ્રશ્નોનો જરાબર અભ્યાસ કરવો જોઈએ, આતર રાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને ત્યારબાદ આ સ્થિતિમાં જોનારો કેવી રીતે વર્તવું ને પોતાના આર્થિક સ્થિતિ કેવી રીતે સુધારવી તેનો ઉપદેશ કરવો જોઈએ આજે આતરરાષ્ટ્રીય જ્ઞાન ન હોય તો એ વિષય પર સનાહ આપી શકાય તેમ નથી

કહાય જે એમ કહેવામાં આવે કે માધુઓથી અર્થનો ઉપદેશ થઈ શકે નહીં તો હું એટલું કહીશ કે જીવનનો એ અગત્યનો પ્રશ્ન છે અને એના સફળ ઉકેલ ઉપરજ ધાર્મિક જીવનનો આધાર છે એટલે ધર્મની દૃષ્ટિએ જ એ પ્રશ્ન હાથમાં લેવો જોઈએ બાકી શ્રાવકો પામેથી અર્થનો લખનુટ વ્યય કરાવતી વખતે ધર્મબાધ ન આવે અને તેમની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાના પ્રશ્ન વખતે જ આ પ્રશ્ન આડો આવે એ તો બહુજ નવાઈની વાત મળ્યા

આપણા સમાજમાં આજે થોડા શ્રીમંતો છે પરંતુ તેમનાથી આપણને ત્રુ લાભ થાય છે ? ઉલટું તેઓ મોટરમાં બેમી ફરવા નીકળે છે અને આપણા કપડા કાદવથી છટાય છે, તેથી ફરજિયાત બપડા ધોવાવવાનો આપણા ઉપર ટેકસ થઈ છે એટલે આવા થોડા શ્રીમંતોથી સમાજને મગરર થવા જેવું કાર્જ નથી આપણે મગરર તો ત્યારે જ થઈ શકીએ કે જ્યારે આપણા બધા જાઈઓને ઈર્ષની પણ નીચ ખુશામત કયા સિવાય પેટ રૂરતું ખાવાનું મળી રહેતું હોય જૈન સમાજને માનભર રાહી મળી રહે એવું કરવાની આજે ખાસ જરૂર છે

સમાજની સ્થિતિ.

લગ્ન એ સામાજિક જીવનનો પાયો છે તેના સુયોગ્ય બંધારણ ઉપર સમાજના સ્વાસ્થ્યનો આધાર છે પરંતુ હજુ આપણામાં કેવળ ખાનદાનીના ખ્યાલથીજ બાળવત્તો, સાટા, દુહામ, કળેડા

વગેરે લગ્ન સંબંધના અનિષ્ટ તરવો દષ્ટિગ્રાસ્યર થાય છે માગાપોએ
 થોડા ઉંમરના પુત્રપુત્રીઓને લગ્ન સંબંધના જે થોડા છૂટ આપવી
 જોઈએ તે હજુ અપાતી નથી અને એથી અમદુષ્ટ લગ્ન જીવનના
 ધણા કિસ્સાઓ નજરે પડે છે આ મધી બાબતોથી મમાજની
 પવિત્રતા એટલી બધી દુષિત થાય છે, મમાજનું સ્વાસ્થ્ય એટલું
 બધું હણાય છે કે જ્યારે તેના પ્રત્યક્ષ પરિણામો જણાવા માડે છે
 ત્યારે આપણે ખજબજા હઠીએ છીએ પરંતુ સાચી વાત એ છે
 કે આપણા સામાજિક જીવનની પવિત્રતા જળવાઈ રહે એ માટે
 બધી પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી આપણેજ એવો રસ્તો ઠાઠવો
 જોઈએ કે જેથી બીજાઓને આડા રસ્તા લેવા ન પડે કે હજુ
 સેવન કરવું ન પડે

વિધવાઓનો સજાગતો પ્રશ્ન—

આપણા સમાજના બીજા સજાગતો પ્રશ્ન વિધવાઓનો છે તે
 આજે ધણીજ ગભીર વિચારણા માગે છે વિધવાઓને મદદ કરવા
 મહારામ ટ્રસ્ટ સોસાયટી નામની એક મહાન સંસ્થા હિંદુસ્થાનમાં
 ચાલી રહી છે તેણે બહાર પાડેલી હકીકતો આપ કાર્ષીએ વાંચી
 છે : આજે એકલા કલકત્તામાં ૪૫૦૦૦ હિંદુ વિધવાઓ વૈશ્યાવૃત્તિ
 કરી નિવાહ ચલાવે છે એવી રીતે બનારસ, મથુરા અને બાજ
 મોટા શહેરોમાં વિધવાઓ અત્યંત પતિત જીવન ગુજારી રહી છે
 આ વસ્તુસ્થિતિ શું બતાવે છે ? ફક્ત આપણા હિંદુમમાજમાં એકરોડ
 જેટલી વિધવાઓ છે પચીસ કરોડની વસ્તીમાં સો વર્ષથી પચાસ
 વર્ષની ઉંમર સુધીની કેટલી સ્ત્રીઓ હોય અને તેમાં આ બે કરોડ
 જેટલી વિધવાઓની સંખ્યાનું કયું પ્રમાણ થયું તેનો વિચાર કરો
 શું સમાજના આવડા મોટા અને ઉપયોગી ભાગ તરફ હવે આપ
 ધ્યાનપૂર્વક કરીએ તે ચાલે તેમ છે ? વિધવા લગ્નની વાત બાજુએ
 રાખીને હું આપને એકજ સીધો પ્રશ્ન પુછું છું કે આપણી આ

એનોતે માટે આપણે શુ કર્યું છે ? અને શુ કરીએ છીએ ? શુ તેમનામા આપણા જેવો આત્મા નથી ? શુ તેમનામા આપણા જેવી લાગણીઓ નથી ? આપણે પચામ વર્ષના છુટા થઈને પણ ચોથી કે પાંચમી વાર પરણવાના કોડ સેવોએ છીએ ધરમા કુમળી છળી જેવી પુત્રવધુ વિધવા હોય છતાં આપણે આપણા ગગરાગ છોડી ચકના નથી અને તેમને ફરજ પાડીએ કે તમારે કઈપણ બોલ્યા સિવાય અમે કહીએ તે પ્રમાણે જીવન ગુજારવું

આપણું આ વર્તન શુ બતાવે છે ? આપણે માણસ નહિ પણ પશુ બન્યા છીએ, અહિમાધર્મના હાલો કળવા છતાં ધીર હિમક બન્યા છીએ ! આહ ! આ પાપનું બચકર પ્રાયશ્ચિત આપણે જરૂર બોગવવું પડશે આપણા સમાજમા સ્ત્રી વિધવા થાય ત્યારે તેને માસીક જીવાઈ શુ મળે છે ? આગ ચાર અને પાંચ રૂપિયાની માસીક રકમ પર જીવન કેમ ગુજારાવું હશે તેનો ખ્યાલ શુ યાત્રિના પટેલીઆઓને આવતો હશે ખરો ?

આજીવિકાના અભાવે સખડતી અને દુરાચાર કળવાથી હગતી જો કાઈ વિધવા બહેન પુનર્લગ્ન કરે તો યાત્રિ તેને તરત દડ દેવા તૈયાર થાય છે પરંતુ તેમની સાર સલાહ—મમાજ કા નથી ગખતી ! વિધવાઓને માસિક રકમ શુ મળે છે અને તેઓ કેવું જીવન ગુજારે છે તેને ચોપડા ગખવા માટે કોઈ પણ યાત્રિએ પ્રયત્ન કયો છે ખરો ? આજો આપણી યાત્રિઓને, પુનર્લગ્ન કરે તેને દડ કરવાની અછત છે પરંતુ વિધવાઓની સ્થિતિ સુધરે તે માટે ચોગ્ય પ્રયત્ન કરવાની કાળજી નથી વિધવા બહેનોની સ્થિતિ સુધારવા અને લગ્નની છૂટ આપવાના પ્રશ્નોની જગ્યાએ જગ્યાએ ચર્ચા થાય છે ત્યારે ત્યારે આપણો ડોકીયુસ્ત વર્ગ કહે છે કે વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવા માટે વિધવાશ્રમ કાઢો, તેમને વાર્ષિક સિંચણ આપવા માટે ચોગ્ય સિદ્ધાંત સરચા કાઢો જે કાર્યમા અમે મદદ આપવા તૈયાર

છીએ, પણ મહેરબાની કરીને વિધવા લગ્નની વાત ન ઉચ્ચારો.
બધુઓ અને ભગિનિઓ ? હું આપને પુછુ છું કે છેલ્લા ત્રીસ
વર્ષથી વિધવા બહેનોની દુખ-રિયતિ દૂર કરવાના પ્રયત્નની ચર્ચા
ચાલુ છે છતાં આજે જૈન સમાજમાં કેટલાક વિધવાઓનો સ્થપાયા ?
કેટલી ધાર્મિક શિક્ષણ અને હુમરહિયોગ શીખવવાની શાળાઓ
સ્થાપન થયું ? આજે એક પણ આગળી ચીંધી શકાય તેવી વિધવાઓ
માટેની સરખા આપણા સમાજમાં નગર પડતી નથી આ ધણીજ
દીવગીરી અને શરૂબ ભરેલું ગણાય માર અહીં ૨૫૪ જણાવતું
જોઈએ કે વિધવા બહેનોને માટે આપણે આપણાથી બનતી મદદ
કરી જોઈએ ધાર્મિક શિક્ષણ આપવું જરૂરહિયોગ શીખવવા
જોઈએ અને જો તેમ છતાં સચમના પવિત્ર પથ ચાલવામાં તે
અસમર્થ નીવડતી હોય, સમાજના ડગ્ગા માર્યા તેને ખુલ્લા ખાચરા
રોધવા પડતા હોય, અને પોતાના પાપ છૂપાવવા માટે બ્રમ હત્યા
કરી પડતી હોય તો એ બહેનોને લગ્ન કરવાની છૂટ આપવી જોઈએ
તેમાં જરાપણ સંકોચ પામવાનું કારણ નથી

કેળવણી--

આપણા સમાજમાં નીચે સળગતો પ્રશ્ન કેળવણીનો છે
આપણે હજી સુધી છોડરા છોકરીને પરણાવી લેવા એજ જીવ
નનો મોટો વ્હાવો ગણીએ છીએ, પરંતુ આપણા બાળકો સરકારી
બનાવી તેમનાં જીવન ઉચ્ચ ચાલુ તેવો પ્રયાસ કરતા નથી કેટલાક
શીલાગ્રેમી સંજ્ઞાઓએ છાત્રાલયો અને વિદ્યાલયો સ્થાપ્યા છે પરંતુ
ત્યાં પણ એવોજ અનુભવ ચાલુ છે કે મામાપો લગ્નની પાછળ ધેના
મની પોતાના પુત્રને શિક્ષણના વિશેષ લાભથી વચ્ચિત રાખે છે
માળખણમાંથી વઢતી વાતો સાબળનારા અને વઢના વાતાવરણમાં
છેલરનારા પુત્રોમાં અન્ય કર્મ મહત્વાકાંક્ષા પ્રગટાવી શકીએ ? ખરે
ખર આપણેજ શિક્ષણનું સાચું રહસ્ય સમજ્યાજ નથી પુત્રપુત્રીઓના

લગ્ન વખતે હજાર પદરમો રૂપીયા આપણે વાત વાતમા ખર્ચો નાખીએ છીએ અને શિક્ષણ માટે જ્યારે પૈમા ખર્ચવાનો પ્રશ્ન આવે છે ત્યારે આપણે ગરીબો જની સંકલ્પશીલો લેવા નીકળીએ છીએ જે સમાજ વિદ્યાનું માત્ર મૂલ્ય મમજતો હોય તેની આવી દશા હોઈ શકે ખરી !

બધુઓ અને જુદેનો ! આવી સુડેલી જાવનાઓ ખ ખેરી નાખી હવે વિશાળ જાવનાઓ સેવવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે હવે આપણે એ આદર્શ મહત્ત્વ કગ્વો જોઈએ કે મારા પુત્ર અથવા પુત્રીને હું ધામધૂમથી પગથાવી ન શકું તો ફિકર નહિ અથવા પરણાવી જ ન શકું તો પણ શીકર નહિ પરંતુ મારે તેમને યોગ્ય શિક્ષણ આપી સુસરકારી જનાવના જોઈએ, કારણ કે એજ એમના જીવનની સાચી મુડી છે, સાચી સપત્તિ છે આપણા મામાજિક ક્ષેત્રમા બીજી પણ વિચારવા જેવી ઘણી બાબતો છે પરંતુ વિસ્તારના અર્થથી તે બધી બાબતો હું ચર્ચતા નથી

રાજકીય જીવન

જેન સમાજના આર્થિક તથા મામાજિક જીવન તરફ આપણે દષ્ટિમાત કરી ગયા હવે રાજકીય અને ધાર્મિક જીવન તપાસીએ આજે આપણામા રાજકીય જીવન રહ્યું છે ખરું ? દેશની અગત્યની રાજકીય હીનતાનોમા આપણા અવાજને કાંઈ પણ સ્થાન નથી. અરે ! આપણી ઓસરી ગમેલી રાજકીય લાગવગને લીધે મહાવીર જયતી જેવા પરમ પવિત્ર દિવસ પણ જાહેર તહેવાર તરીકે પળાનો નથી ! ગુજરાત અને હોંતો છીતહાસ તપાસનાર જાણી શકશે કે પૂર્વ કાળમા રાજકીય બાબતોમા આપણે કેટલો રસ લેતા ? આપણા સમાજમા નામાકિત રાજાઓ અને સંખ્યાબધ સુસદ્વી મંત્રીઓ થઈ ગયા છે પણ આજે તો જોન પોનીટીકન કોન્ફરન્સ જેવી સરથા પણ નથી ? સદ્ગત વાડીવાન મોતીલાલ શાહે એ દિશામા

પ્રયત્ન કરેલા પણ આજે એમાનું શુ છે ? પારસી જેવી નાની કામને પણ જ્યારે પોતાની પોલીટીકલ કોન્ફરન્સ છે ત્યારે આપણી પાસે તેમાનું કાઈ નથી એ બહુ વિચારવા જેવી વાત છે આ વિષયને સવિસ્તર ચર્ચવાનો અભ્યારે સમય નથી પણ દૂકમા એટલું જ જણાવીશ કે જોન સમાજને જો આજળ વધવું હોય તો તેણે દેશના દરેક પ્રમુખ રસ લેવો જોઈએ અને પોતાનું સ્થાન જાળવી રાખવું જોઈએ

ધાર્મિક જીવન

આજે આપણા સમાજમાં ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પડેલા કેટલા સંપ્રદાયો, ગરુડો અને પક્ષ છે ? નાનકડા જોન સમાજમાં નાના મોટા સેક્ટો પક્ષ અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તેમ કરવાનું મુખ્ય માન આપણા સાધુ મહાત્માઓને હોય છે જેણે એક દુનિયા વર્ષમાં કેટલાક અપવાદિત પ્રસંગો બાદ કરીએ તો તેમણે મુખ્યત્વે આપણામાં બેઠો પડાવવાનું જ કાર્ય કરેલું છે સાધુ નમ રહે કે વજ્ર પહેરે એ માટે સાધુઓએ વાદવિવાદ કર્યા અને આપણા પક્ષ પાડ્યા સાધુ બાપ્તિસ્મ વાચતી વખતે મુહપતિ બાધે કે નહિ તેનો તેમણે વિતરણ કર્યો અને આપણા પક્ષ પાડ્યા સાધુઓ અમુક ક્રિયા કરે કે નહિ તે માટે ચર્ચા થઈ અને આપણને પક્ષકારો બનાવ્યા. હું કહું છું કે સાધુઓએ મોક્ષે જવા માટે દીક્ષા મહત્ત્વ કરી છે તો તે પોતાને અનુકૂળ ક્રિયાથી મોક્ષે જવા માટે પ્રયત્ન કરે, પણ એમાં આપણને શા માટે લગાવે ? આપણે એમાં શા માટે તરફદારી રીએ ? સાધુઓ નમ રહે કે વજ્ર પહેરે, મુહપતિ બાધે કે ન બાધે તે એમને જોવાનું છે આપણે શ્રાવણએ તો એટલું જ જોઈએ કે આપણને તે આત્માની ઓળખાણ કરાવે ■ કે નહિ ? જો કાંઈ જુને જિનેશ્વરનો સાચો ધર્મ મમળાવે તે આપણા ગુરુ પછી જે તે વેશને ધારણ કરનાર હોય

આજે નવીન યુગની એજ હાકલ છે કે સેકડો વર્ષો સુધી તમે પક્ષો પડાવવાનું જ કાર્ય કર્યું છે તો હવે ભેગા કરવાનું કાર્ય કરો. અમારે તમારી નિર્માલ્ય તકરારો સાબળવી નથી. એમ છતાં તમે જો અમારામાં એરનાજ બી વાવરો અને અમે એક બીજા બાઇએ છીએ એમ મનઝનવાને બદલે પ્રતિપક્ષીઓ છીએ એમ સમજાવરો તો તમારા એ ઉપદેશ સામે અમારો પડકાર છે સમય આવતા તમારા એવા વ્યાખ્યાનો સામે પીક્ટીંગ થશે અથવા તમારા ઉપાધ્યયમાં કોઈ આવરોજ નહિ તે યાદ રાખો !

ઓ મહાત્માઓ ! તમારી વિદ્વતા અરમપરસ લડવામાં શા માટે ખર્ચો છો ? આપણે સહુ પ્રજા મહાવીરના સંતાન છીએ એ મહાસૂત્રનોજ શા માટે પ્રચાર કરતા નથી ? કે તમને વર્ષોથી લડવાનો ગસ રહી ગયો છે ? આજે યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન વગેરે દેશોમાં જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાની જરૂર ■ ત્યાં જવાનું કેમ કોઈને સુઝતું નથી ? ફક્ત સામૈયા કે વરધોડા, પૂજા અને પ્રભાવનાઓ આપણા ધાર્મિક જીવનને નહિ સુધારી શકે તે યાદ રાખશો ! અમે તો આજે નિધાર કર્યો છે કે જે કોઈ મહાત્મા, પછી તે નમ્ર હોય, વચ્ચે પડેયો હોય મુહપતિ બાંધી હોય કે ન બાંધી હોય, પણ અમને પ્રકાશ આપે, અમને ધર્મનું સાચુ રહસ્ય સમજાવે તેજ અમારા શ્રેષ્ઠ છે, એમનેજ અમારા વદન છે

ઉપાયો

જીવનની આગ પ્રકારની સ્થિતિનું આ રીતે અવનોકન કર્યો પછી તેને સુધારવાના ઉપાયો દુકમાજ કહીશ સંસ્કાર અને સ્વાધ્યય એ બે વસ્તુની આપણને આજે જરૂર ■ મંસ્કાર શબ્દથી હું માણસના જીવનને ધડનાર તમામ પ્રકારના શિક્ષણનો મમાવેશ કરું છું સમાજને આજે સંસ્કારી બનાવવાની જરૂર છે પછી એ સંસ્કાર, શાળા કે હોમસ્કૂલો દ્વારા આપો, પાઠશાળા કે પ્રવચનોથી આપો કે

વિદ્વાનોના સમાગમથી આપો પણ તેને સરકાર આપો હું માનું છું કે એમાં તો કોઈનો પણ વિરોધ નહિજ હોય જેઓ આજે કેળવણી દ્વંદ્વમાં પૈસા ન આપવાની બાધાઓ લેવાડાવે છે તેઓ પણ આમાં જરૂર સમત થશે અને સમાજમાં એક વખત ઉઘાડેલા સરકારના પ્રચાર થશે એટલે અનેક જાતનું અજ્ઞાન આપોઆપ ટળી જશે.

ખીજી જરૂર સ્વાગતની છે દરેક જૈન પોતાનું શુભરાત માન જરૂર ચલાવી શકે તેવા હુમર, ધંધા કે વ્યાપારની સગવડ જોઈએ, જૈન સમાજ લક્ષમાં લે તો તેને માટે આ કાર્ય મુશ્કેલ નથી

તેની પાસે હજી પણ અનેક પ્રકારનું દ્રવ્ય છે જૈન બેન્ક, હુમર ઉલોગની શાળા, ધંધા માટેની લોનો અને જાત્રાલય તથા શાળાઓમાં સ્વાગતી ખનવાનું સિસ્ટમ તેના મુખ્ય ઉપાયો છે આટલું બોલી જે કાંઈ બોલતા અવિનય થયો હોય તેની માફી માગી મારે વક્તવ્ય પૂર્ણ કરીશ

દાન—પ્રણાલી અને અર્થશાસ્ત્ર

વ્યાખ્યાના—શ્રી ચુનીલાલ વર્માન શાહ

પ્રત્યેક પ્રાણી સુખને જાગે છે પણ વસ્તુના વિયોગથી દુઃખ અને સંયોગથી તેને સુખ સાંપડે છે એક વ્યક્તિને જે વસ્તુના વિયોગ હોય અને તેથી દુઃખ થતું હોય, તે જ વસ્તુ જો બીજી વ્યક્તિ પાસે હોય અને તેને તે વસ્તુનું દાન કરે તો પહેલી વ્યક્તિને તેથી સુખ સાંપડે એજ દાન. એ સુખ સાંપડવાથી તે આશીર્વાદ આપશે અને એવા અનેક આશીર્વાદોના બળથી દાન આપનારને દેવ ગતિ પ્રાપ્ત થશે એ જામ કે અભિલાષ સેવવાથી દાનની પ્રુણકારકતાનો નાશ થાય છે દાન આપનારે માત્ર એટલું જ વિચારવું ધટે કે તે પ્રાણીને પોતાના દાનથી ઉપજેના સુખને લીધે તે સુખસમાધિથી પોતાનું જીવન વ્યતીત કરશે અને એ રીતે તે આત્મવિકાસની સાધનારૂપ સીડી પર વધુ નહિ તો એકાદ પગથિયું પણ ચડશે જે દાનથી મનુષ્ય કે ઇતર પ્રાણીના જીવનકલહને અલ્પ પણ ઓછો થઈ શકે નહિ તે દાન નિર્થક છે પ્રાણીઓના જીવનકલહને મિટાવવામાં દ્રવ્ય અને શક્તિનો જે કાર્ષ વ્યય થાય તેટલા પુરતા દાન કરનારે પરિગ્રહત્યાગ કર્યો લેખાય અને એ પણ દાનની પ્રુણકારકતા જ લેખાય

પરંતુ આ તો દાનનું આધ્યાત્મિક પાત્રુ થયું દાનને અર્થ-શાસ્ત્રનું પાત્રુ પણ છે અને એ જ આ લેખનો આશય છે આજે દાનની પાછળ આધ્યાત્મિક આશય જ મુખ્યત્વે કરીને જોવામાં અને ઉપદેશવામાં આવે છે આધ્યાત્મિક આશયની ખાતર દાન કરવામાં જેટલી લાગણીવચ્ચતા હોય છે, તેટલી વિચારપ્રધાનતા હોતી નથી, અને તેથી એવા દાનોના મોટા લાગનો દુરુપયોગ થાય છે, અથવા તો

સજવાળે તે વિશેષાંશ નિરૂપયોગી નીવડે છે એમ કહેવામા અતિ-
શયોમ્તિ નથી

દાન અનેક પ્રકારનાં છે અન્નદાન, વસ્ત્રદાન, ગૌદાન વિદ્યાદાન,
અભયદાન, અનુકંપાદાન, ઇત્યાદિ આ બધા દાન આધ્યાત્મિક
આશયથી ભરે કરવામા આવતા હોય, પરંતુ તેની પાછળ ઉપયો-
ગિતાવાદનું દષ્ટિનિદુ રહેલું છે અને એ દષ્ટિનિદુ પૂર્વક જ દાન કરતા
સુપાત્ર અને કુપાત્ર જોવાની બધાં ધર્મશાસ્ત્રોએ આજ્ઞા કરી
કુપાત્રને કરવામા આવેલું દાન નિર્થક છે, તે એકલી આધ્યાત્મદષ્ટિથી જ
નહિ પણ ઉપયોગિતાવાદની દષ્ટિથી પણ લીના ખેતરમા ચરી રહેલી
એક ગાયની પાસે ધાસનો ભારો નીરવામા આવે તો કાણ કહેશે કે
તે સુપાત્ર દાન છે? ગાય સુપાત્ર હોવા છતાં તે દાન સુપાત્ર દાન
નથી, અને તેથી ઉપયોગિતાવાદની દષ્ટિએ એ દાન દ્રવ્ય તથા ચક્તિનો
દુરૂપયોગ લેખાય તેવી જ રીતે એક લૂટારાને નિઘાદાન દેવું તે
સુપાત્રદાન છે ભલે એની વર્જણા સ્થૂળ દષ્ટિએ કુપાત્રમા આવે,
પરંતુ તેને કરવામા આવેલું વિદ્યાદાન ઉપયોગિતાવાદની દષ્ટિએ તેને
પોતાને અને સમસ્ત સમાજને ઉપકારક થઈ પડે તેમ હોય છે

આજે ગોપાલન બધા આર્થ ધર્મોમા પુણ્યકારક મનાય છે,
ગાય અને ઇતર પ્રાણીઓમા આત્મા સમાન હોવા છતાં ગોપાલન
પુણ્યકારક મનાયુ અને વાધપાલન નહિ તેનું કારણ શાધીશ્ય તો
આપણને ગાયની ઉપયોગિતા અને વાધની હિંસકતા જ માલૂમ પડી
આવશે મનુષ્ય ગાયને પાળે અને બદલામા ગાય મનુષ્યને દૂધ કે
ખેતીદારા ખવાડે એવો વિનિમય ચાલ્યો આવે છે, ગાયોનો નિભાવ
ખચાવ અને વચવટ કરવાનું આવશ્યક હતું અને જો ગાયોની
પાલનમા ધર્મતત્ત્વને દાખલ કરી ઉપદેશવામા ન આવે તો માસ-
હારીઓ ગાયોની જીવિમા અતરાય રૂપ બને એ પરિસ્થિતિમા દેશને
શરવાને અને મનુષ્યસમાજની ગાય વિધાયક જરૂરીઆતને સમતોલ

રાખવાને ગોપાલનનો ધર્મ પ્રસર્યો ગાયને મારી શકાય જ નહિ તેને ઘાસ ખવાડવાથી પુણ્ય થાય, અમુક તિથિએ તેનું પૂજન કરીને તેને અન્ન ખવાડવું, સવત્સી ગાયનું સુપાનને દાન દેવાથી પાપનો નાશ થાય અને એ બધો દાનમહિમા જનસમાજની સદ્ગુણપૂર્વકની આવશ્યકતાને આધારે જ ગવાયો છે

આ દાખના ઉપરથી સ્ક્રમશ્ચ સકારો કે ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિ પ્રધાન હોય છે, પરંતુ ઉપયોગિતા અને નિરૂપયોગિતા નક્કી કરવી એ બુદ્ધિનો વિષય છે, અને સોની બુદ્ધિ કાર્ષ્ણ્ય સરખી હોતી નથી, એક માણસ જે દાનને ઉપયોગી માને તેને બીજો નિરૂપયોગી માને, આ કારણથી મહાપુરુષોએ ઉપયોગિતાવાળા દાનોના પ્રમરો પાડ્યા છે તેની વ્યાખ્યાઓ બાધી છે અને તેવા દાનોને ધર્મોની છાયામાં સમેટી લીધા છે ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ જ અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો હમેશા અચળ હોતા નથી તેમજ દેશ દેશ પરત્વે હિતકારક સિદ્ધાંતો પણ જૂઠા જૂઠા હોય છે આ કારણથી એકવાર જે દાન આધ્યાત્મિક અને પુણ્યકારક મનાવું, તે દાન આજે તેવું ન લાગે એ જેમ સ્વાભાવિક છે તેમ આજે જે દાનો કરવા આવશ્યક ઉપયોગી અને હિતકારક હોય, તે દાનો પૂર્વે કોઈએ ન સ્વયંભાવે હોય પણ સ્વાભાવિક છે તો પ્રજાનીનો વિાસ અને હામ થતો ગયો તેમ દાને જૂઠા જૂ. ૩૫ લીધા છે એ પણ ધ્યાનમાં લેવા જોઈ છે

બ્રાહ્મણો ઋષિઓ અને માધુઓને દાન આપવાનો મહિમા ખૂબ ગવાય છે, કારણ કે તેઓ પણ મમાજ દિનને માટે આવશ્યક છે સમૃદ્ધિનું રક્ષણ કર્યા વિના સમાજમાં એકલોદિપાપણું જળવાવું નથી, એટલે ખેતી કે વેપાર કરીને ઉદ્ધરનિર્વાહ કરવાની સાજગ્યમાં નહિ પણ દેતા માત્ર સમાજની નીતિ સમૃદ્ધિના સરકણના કાર્ય માટે બ્રાહ્મણો, ઋષિઓ, માધુઓને સમાજે દાન આપવું અને બદલામાં તેઓ જનતાને ઉપદેશ આપે, કેળવે, સ્વધર્મમાં દૃઢ કરે નીતિમાંજ

ચનાવે અને તેમના જીવનને ખવિત્ર રાહે દોરે એવી યોજના રચાઈ-
 આજે એ યોજના કેવી વિકૃત થઈ ગઈ છે, તે કહી બતાવવાની
 જરૂર નથી જનતાની નીતિ સરકૃતિના રક્ષક લેખાતા પ્રાણરો આજે
 તીર્થોમા વસી દાનને બદલે કર અને દડ ઉધરાવે છે, શહેરોમા વસી
 બીખ માગે છે કે ભાગવતની પોથોઓના વરધોડા કઢાવી કમાય
 છે અને ગામેગામ ભટકતા સાધુ ગાવાના શુક અકગા લગાવીને
 કાની રાટી અને દૂધપાકના ભોજન માગે છે. નીતિ સરકૃતિના
 રક્ષકોનો એ પરિવાર આજે સમાજને ઝટતો જોગરૂપ બન્યો છે,
 તે તો આપણી દૃષ્ટિનો નિષય છે દાનપ્રણાલીની એકજ દિશામા
 તેનો વિકાસ કેટલો ઉત્કૃષ્ટ હતો અને ઝાસ કેટલો નિકૃષ્ટ થઈ પડ્યો
 છે, તેનું આ જ્વલત દર્શાત છે

સમાજના ધર્મ અને નીતિ સંરક્ષવા માટે ધર્મસંસ્થાઓને દાન
 આપવાનું પણ માહાત્મ્ય આપણા પૂર્વજોએ ગાયું છે અને ઉત્તરોત્તર
 આપણે પણ ગાયું છે આજે એ સંસ્થાઓ પણ વિકૃત થઈ છે
 તેઓ પણ સમાજના ધર્મ નીતિનું રક્ષણ કરે કે ન કરે છતાં દાન
 તો માગે છે, અને ધણે સ્થાને એ દાને હવે કરવું કિંવા હડવું
 સ્વરૂપ પણ ધારણ કર્યું છે પરંતુ એક વાત વિસરવાની નથી કે
 દાન કે ભાગના બદલામા પ્રાણી સૃષ્ટિના હિત માટે કે સમાજોપકારના
 રૂપમા કાર્ષપણ બદલો મેળવવો એ મનુષ્યને આરમ્બક લાગે છે
 દાન નિષ્કામ બને હોય પણ અહેતુક ન હોય ભલે આજે એ દાનો
 શ્રદ્ધિપરપરાયી, વહેમથી કે અજ્ઞાનથી અહેતુક બની ગયા હોય,
 રૂબરૂકિત થયા હોય કિંવા હાનિકારક પણ નીવડતા હોય, પણ એ
 દાનની યોજનાની પાછળ વિનિમયની દૃષ્ટિ છે એ નિર્વિવાદ છે, અને
 એ વિનિમયની દૃષ્ટિ એજ દાનનો અર્થશાસ્ત્ર સાથેનો સંબંધ

ગરીબો નિર્ધનો, અજ્ઞાનીઓ ધત્યાદિને ધનનું અનર્નું, વસ્તુનું,
 કે વિદ્યાનું ધત્યાદિ દાન આપવાનું માહાત્મ્ય ગવાય છે તેનું

કારણ શું ? જો વિનિમય અથવા બદલો એજ દાન પાછળની દૃષ્ટિ હોય તો એવા ગરીબો અને અગાનીઓ દાનનો બદલો શું આપી શકે ? હા, આશીર્વાદ બેટના બદલાની અપેક્ષાએ પણ એવું દાન કરનારા ધણા છે, પરંતુ હવે એકના આશીર્વાદથી ચાલી શકે તેમ નથી હવે તો આશીર્વાદ આપવાનો ધણો લઈ બેઠેલા ખૂબ વધી પડ્યા છે, અને આજસુ તથા પ્રમાદી ચયા છે, એટલે આશીર્વાદના બદલામાં દાન આપવાથી જનતાની અર્થશાસ્ત્રીય દૃષ્ટિ સતોષાતી નથી હતા મરીમોને અને નિર્ધનોને દાન આપવાનો ધર્મ મહા પ્રુષ્ઠોએ બતાવ્યો જ છે અને આશીર્વાદની પણ અપેક્ષા નહિ રાખવાનું કહ્યું છે

ગરીબો, નિર્ધનો, અગાનીઓને દાન આપવાની યોજનાનો વિચાર કરતા એટલું બૂલવું જોઈતું નથી કે સમાજનું એ એક મોટું અંગ ૭ બૂખ અને દુખ ગરીબ મનુષ્યની વૃત્તિઓને પણ ન્યારે ઉત્પ્રેરે છે, ત્યાંને ધનવાન મનુષ્યો સુખ ભોગવી શકતા નથી તેમનું ધન, વૈભવ કેટલું કે મહેલ બગીચા બૂખદુઃખથી ઘેરાઈને અમત્તુષ્ટ તથા મરણીયા થએના ગરીબ સમાજ આગળ સહીસલામત હોતા નથી એ ધનવાનો સારી પેઠે જાણે છે એટલે સમાજના એ અંગને યતિચિત્ત સત્તુષ્ટ રાખવા તેઓ દાન કરે એ તેમની પોતાની ફરજ અને જરૂરીયાત પણ છે મોટા ધાડપાકુઓ, બહારવટીયા અને અસત્તુષ્ટ મનુષ્યો જ હોય છે ન્યારે મમાજમાં ધનની વહેંચણી એટલી બધી અસમાન બની જાય છે કે તેથી એક વર્ગમાં પ્રબળ અસતોષ જન્મે છે, ત્યારે ધનવાન વગ પણ સુખ ભોગવી શકતા નથી જો આખા સમાજને સુખવસિત રીતે ચલાવવો હોય તો ધનવાનોએ પોતાના ધનનો હિસ્સો બૂખે મરતા, રોગિષ્ઠ, અપંગ અને અગાનીઓના સુખ-સગવડને માટે ખર્ચવો જ જોઈએ પછી તે હિસ્સો દાન કે લાગદારા અપાય કે લૂટ, ચોરી અને કર દ્વારા અપાય એ બધા વચ્ચે તરલદૃષ્ટિએ બહુ અનર નથી પોતાની સહી

સલામતીને માટે મનુષ્ય ચોતાના જનતાન પાડોશીને કે નિર્મળ અનેક
 પાડોશીઓના જૂથને અમતુષ્ટ રાખતા કરે છે અને ખુશીથી દાન
 આપે છે કે નાણા ધીરે છે મહાપુરુષોએ ગરીબો પ્રત્યે દાન આપ
 વાનો આદેશ ધનવાનની વ્યક્તિગત સનામતી ખાતર કરતા વિશેષ
 તે સમાજના દુર્બળ અમને પણ જાળવવા અને એ રીતે સમાજની
 સુવ્યવસ્થા સાચવવા માટે કરેલો છે માનસશાસ્ત્રીઓ મનુષ્યની
 વૃત્તિઓના ઉડા અભ્યાસ પછી એવા નિશ્ચય ઉપર આવ્યા છે કે
 સમાજનો કોઈ પણ મનુષ્ય જૂથો સૂઈ રહે નહિ એવી જ પ્રત્યેક
 દેશની શાસનપ્રણાલી હોવી જોઈએ અધ્વાત્મવાદીઓ અને શિક્ષણ
 શાસ્ત્રીઓ એવા નિશ્ચય પર આવ્યા છે કે મનુષ્યના આત્માની ઉત્તિ
 માટે તેને શિક્ષણ અને જ્ઞાન આપવું જોઈએ, અને એ માટેની
 વ્યવસ્થા પણ શામન પ્રણાલીમાં હોવી જોઈએ અન્ન, વસ્ત્ર અને
 શિક્ષણની વ્યવસ્થા યુરોપના દેશોની શાસન પ્રણાલીમાં રાજ્યે ઉપાડી
 લીધી છે અને આપણા દેશમાં તે વ્યવસ્થા ધનવાનો અને ઉદાર
 પુરુષોના દાન કે અખાવત ઉપર અવલબ્ધી રહી છે પરંતુ એ એક
 નક્કી થએલો સિદ્ધાન્ત છે કે, જે દેશમાં સમાજનો એક નાનો ભાગ
 પણ જૂથો રહે તેવી શાસન પ્રણાલી હોય તેા ઉત્તરોત્તર તે વિકૃત
 થતા જતા તેના એવા પરિણામો આવે છે કે થોડા ધનવાનો અને
 થોડા ગરીબોમાં જનસમાજ વહેંચાય જાય છે અને ધનવાનોનું જીવન
 મજા મુશ્કેલ મની જાય છે તેવી જ રીતે ક્યા અઠ્ઠાનીઓને અઠ્ઠાની
 ઓ જ રહેવા દેવામાં આવે છે અને તેમને માનસિક રીતે ગરીબ
 રહેવા દેવામાં આવે છે, ત્યાં પણ અઠ્ઠાનીઓ અને શુદ્ધિમાનોના વર્ગો
 પડી જઈ તેઓની વચ્ચેનું અંતર વધે છે અને ધર્ષણ વધી પડતા
 સુવ્યવસ્થાનો માથ યાય છે આજ કારણથી આપણા દેશમાં ગરીબોને
 મજાનું દાન કે અઠ્ઠાનીઓને વિદ્યાદિનું દાન આપવાનું માહાત્મ્ય
 આપ્યું છે તે સમાજશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્રનો દૃષ્ટિએ પણ
 સરેલું છે

આપણી દાન-પ્રણાલી આજે વિકૃત અને અશાસ્ત્રીય બની ગઈ છે હજારો અને લાખો સુસ્ત બાવાઓના અખાડાનું અસ્તિત્વ એ કા તો અર્થશાસ્ત્રની વિનિમયદૃષ્ટિનો અભાવ છે અને કા તો અધ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિનો અતિરેક છે હજારો મંદિરોના પૂજારીઓ અને ધર્મોચાર્યો વિનાસમાં જીવન ગાળે તથા ગાયેને લાડવા ખાવા મળે અને બીજી બાજુએ ગામડાની નિશાળનો મહેતાજી ભૂખે મરતો હોય કેવા છોકરાઓ અભણ રખડતા હોય, તે દાન-પ્રણાલીની વિકૃતિ જ છે દેવની પૂજા કરનારા સમારીઓને આશરા માટે ઓરડીમાં રહેવાનું બાકું પણ ન મળતું હોય અને દેવમૂર્તિઓને માટે હજારો આરસના મંદિરો હોવા છતાં નવા મંદિરો બાંધવા તે અપ્રત્યય માટે કરાવે દાન કે લાગ છે આપણા દેશમાં દાનના નાણા, મીનકતો તથા આવકનો જેટલો અપમાર્ગે ઉપયોગ થાય છે, તેટલો મુરોપ-અમેરિકા જેવા દેશોમાં થતો નથી કાળજી કે દાન પાછળની આપણી આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ વિકૃત થઈ છે અને ભૌતિક-અર્થશાસ્ત્રીય દૃષ્ટિની આપણે પૂરી ગણના કરતા થયા નથી છતાં કહેવાની જરૂર નથી કે આજે જે કાંઈક અર્થશાસ્ત્રીય દૃષ્ટિ આપણા દાનોમાં વિકાસ પામતી દેખાય છે તે માનવસ્વભાવના અભ્યાસ તથા નિરીક્ષણનું પરિણામ છે મુસલમાનોએ દાનની મીનકતો-વકફને માટે સરકારી કાયદો માગી મળે તેની આવકના સંકુપયોગ માટે નિયંત્રણ માગી લીધું, તે પણ દાનમાં ઉપયોગિતાવાદની દૃષ્ટિથી જ

સમાજચરીરનું કાંઈપણ અંગ અત્યંત દુર્બળ થઈ જાય અને બીજી અંગ અત્યંત પ્રુષ્ટ થઈ જાય, સારે તેની સમતોલતા જાળવાની નથી દુર્બળ અંગ બંધ કરે અને પ્રુષ્ટ અંગ ભયમાં આવી પડે એવી સ્થિતિ ટાળવાને માટે પ્રુષ્ટ અંગ દુર્બળ અંગને દાનથી મદદગાર થાય તો સમતોલતા ચાલ્યા કેરે એવી સામાજિક દૃષ્ટિથી ગરીબો અને

નિર્ધનતાને દાન આપવાની પ્રણાલી ઇષ્ટ અને ઉપયોગી હતી આપણે ત્યાં એ જ રીતે દુર્મળોને દાન આપવાની પ્રણાલી વિકાસ પામી છે અને તે ચાત્યા કરી છે

પરંતુ આપણા અન્યવસ્થિત દાનપ્રણાલીને કાગળે કરોડો રૂપિયાનો દુર્બંધ થાય છે મહેનતુ ગરીબોને પેટપૂર અન્ન મળતું નથી અને સુસ્ત બાવાઓને લાડુ તથા દૂધપાક મળે છે । સરકાર કરવેરા ખૂબ લે છે, પણ તેમનો નાનો ભાગ પ્રજાનું અચાન ટાળવા કે આરોગ્ય જાળવવા માટે ખર્ચે છે એટલે આપણા ઐતિહ્ય દાનની પ્રણાલી સુન્યવસ્થિત થયા વિના સમાજસરીરના દુબળ-સમગ્ર અંગો વચ્ચેનું અંતર વધતું જવાનો અને અચાન્તિ જન્મવાનો સંભવ છે, કે જે અચાન્તિએ રસિયામા મામ્યવાદ અને મુરોપના બીજા દેશોમા સમાજ વાદને જન્મ આપ્યો છે આજે રસિયામા પેટ પૂરતું ખાવા માટે કાષ્ટને બીજા માગવી પડતી નથી અને સોને કાષ્ટને કાષ્ટ કામ કરવું જ પડે છે આપણા દેશના બાવાઓના અખાડા જેવા સુસ્ત પાદરીઓને ફરજિયાત કામ કરીને શેઠસો મેળવવો પડે છે સમાજના દાન-ધર્મ ઉપર જીવવાનો તેમનો અધિકાર ગયો છે પરંતુ જેઓ અપગ હોય તેમને કામ નહિ કરવા છતાં કાષ્ટ બૂખે મરવું પડતું નથી તોપણ જે અગ કે ઇદ્રિય દ્વારા એવા અપગો કામ આપી શકે તે દ્વારા કામ લઈને તેમને પેટ પૂરતું ખાવાનું તથા રહેવાનું આપવામા આવે છે આજે રસિયામા ઉદરનિર્વાક માટે અસંતોષનું નામ નિશાન નથી કે આપણા દેશના જેવો જીવનકલક નથી ત્યાં તો કાપડો એવો કે કે કાષ્ટ પણ એક બ્યમિત અપરિમિત પરિમલ-ધન સમ્રલ રાખી શકે નહિ અને જે કાષ્ટની પાસે ધનસમ્રલ હોય તો તે રાત્ર્યને ચરણે ધરવો પડે કે જે ધનનો ઉપયોગ દેશની માનવ જનતાના કિતારે જ થયા કરે

પણ બધા દેશોમા રસિયાની પેડે સામ્યવાદ પ્રમરી શકે તેવી

અત્યારે સ્થિતિ નથી છતાં તેવા દેશોએ પણ ગરીબ અને નિર્ધન વર્ગોને બૂખ્યા-હિંમ્યા ન રહેવા દેવાનો પ્રયત્ન તો કરેલોજ છે મૂડીદારો અને નફાખાહોએ બહુધા સંકડા મનના હોય છે પોતાના મોજશોખને માટે લાખો ખર્ચનારાઓ આખ્યાત્મિક દષ્ટિથી પોતાના પડોશીને માટે પાછ પણ ખર્ચવાની ના પાડતા હોય છે અને જોએ દાન કરે તેઓનું દાન જરૂરીઆતને સ્થાને ન પહોંચતા ખીનજરૂરી આતમા વેડફાઈ જાય તો સમાજમા સમતોનતા કમાયી જળવાય ? દિલમા પુષ્કળ દાન થાય છે પણ અનિષ્ટ સ્થળે વપરાવાથી મામાનિક સમતોલના જળવાતી નથી ઈંગ્લાંડે આવા કલુસ ધનવાનો પાસેથી ફરજિયાત દાન કરાવવાનો માગ લીધો છે । ફરજિયાત દાન એટલે કે ત્યાં ધનવાનોની કમાણી ઉપર કે લેવાય છે અને તેને એક ભાગ ગરીબોના નિભાવ માટે વપાય છે દિલમા આવક વેરાનો ઉપયોગ એ રીતે નથી થતો તે રાજ્યની ખામી કિંવા રાજની તિહારોની દૃષ્ટિની મદુચિતતા છે પરંતુ તેથી આગળ વધીને ઈંગ્લાંડે તો મૃત્યુવેરા પણ નાખ્યો છે મૃત્યુ પામેના ધનવાનની મીલકતમાથી રૂપ થી ૪૦ ટકા જેટલી મીલકત ગત્યમા લેવાનો ત્યાં કાયદો છે આ રીતે થતી આવક ગરીબોના નિર્વાહ તથા તેમની કેળવણી વગેરે પાછળ વપરાય આથી ધનની વહેંચણીમાં પણ કાંઈક સમતોલતા આવે છે, અને એક માણસ હદ ઉપરનું ધનસમૃદ્ધ કરી શકતો નથી એક સ્થળે વધુ ધન એકઠું થાય તો ખોમઓ ગરીબ થાય અને ગરીબોથી અસતોષ તથા અશાંતિ જન્મે, તે કારણથી મમાજવાદ અને નામ્મવાદના અનુકૂળ સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરીને નવા નવા કાયદાઓ કરવા તરફ યુરોપના દેશો દોરાયા છે આ રીતે દાનની જગ્યા હિતરોત્તર કરવેરાએ લીધી છે એવી ગીતે કરવેરા આપવાથી દાન ચર્ચ નથી કારણ કે તેથી મનુષ્ય સ્વેચ્છાથી સાગ કરવાની પોતાની વૃત્તિને કેળવી શકતો નથી હા, એવા કરવેરાથી સામાજિક સમતોલતા જળવાય, પણ સ્વેચ્છાપૂર્વક દાન કરવાના સિદ્ધાંતમા જે

વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને ઉચ્ચ ક્ષાત્ર રહેલો કે તે ક'વેગ આપવામાં રહેતો નથી જે કાર્ય દરવેગ દ્વારા આજે મુરોપના દેશો બાળવે છે તેણે જ કાર્ય દ્વિદમ્બા ઔચ્છિક દાન દ્વારા બાળવાય એવો દાનપ્રણાલીના ઉપદેશકોનો હેતુ હતો. પરંતુ આપને જોઈએ છીએ કે આજે એ હેતુ પૂરો થતો નથી.

દાન પાછળની આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિના અતિરેકથી આપણો દેશ પીડાય છે, ત્યારે નરી સ્થૂળ દૃષ્ટિથી પાશ્ચાત્ય દેશો પીડાય છે, એ બેઉના એકીકરણનોજ આપણે ચલ્ન કરવો જોઈએ છે એટલે કે દાનપ્રણાલીને એવા ધોરણ પર મૂકવી જોઈએ કે જોધી ઉપયોગિતા વાદની દૃષ્ટિએજ પ્રત્યેક દાનનો ઉપયોગ થાય સ્વરૂપ દિન અને વિશેષ અદિત થાય તેવી રીતે બનતો ઉપયોગ ન થવો જોઈએ પૂર્વે બાહ્યજો જનતાને કેળવતા સંસ્કૃતિનું ગ્દશ્ચુ કરતા, મમાજ્ઞાનીતિનો પ્રચાર કરના, માટે તેમને જીવનનિર્વાદિતી ચિતામાંથી મુક્ત કરવા મહાપ્રયોજો દાન આપવાનો પ્રબલ કથો. આજે પણ કોઈ કોઈ બાહ્યજુ દાનને માટે સુખાત્ર દરો, પણ તેથી આખી બાહ્યજુ જાતિને દાન ઉપર નિભાવવાનો કે તેમને સુસ્ત બનાવવાનો જોતો સ્વરૂપ દિત અને વિશેષ અદિતકારક હોય દાનનો અપ્રબલ લેખાય સહેપમાં કહીએ તો દાનનો વધારેમાં વધારે બલો પ્રાણીસૃષ્ટિને તથા જનસમાજને મગે અને અર્થશાસ્ત્રીય ધોરણે પરસ્પર અદના-અદવાના નિયમ મુજબ સૃષ્ટિ તથા મમાજ્ઞાનો મમતોલપણે નિભાવ થાય તથા પ્રત્યેક આત્માને વિકાસની સીડી પર ચડવામાં અનુકૂળતા મગે એ પ્રકારે દાનની પ્રણાલી નવેમરથી ઘટના કરવી જોઈએ એ સિવાય બનું.

નિર્માક વ્યય કર્યા બરાબર છે

માખનારાઓએ એક વાત સમજી માનતા હોય કે ન માનતા હોય ચકવાનો નથી અનેક ફૂલની

ળીઓને ચૂસી ચૂસીને માખી મધ એકઠું કરે છે, માખીનો મધભ-
 ાર એટલે અનેક કૂંસના જીવનસત્યનું ચોપણ, અને જીવવાનો તો
 મો કોઈને અધિકાર છે, એટલે મધસંગ્રહ કરનારી માખીઓએ
 જરૂરીયાત હોય તેવા જીવજંતુઓને પાછુ વહેંચી દેવું જ જોઈએ
 અને જો ન વહેંચે તો તેની પર હુનો થાય, છૂટ પડે કે તેને જનન
 શુભાવવો પડે પણ મધમાખી ડાહી છે એટલે તે કુદરતને આધીન
 રહીને વતે છે અને મનુષ્ય જ બુદ્ધિમાન હોવાથી કુદરતની સામે
 લડવા ઉભો થઈ જાય છે. તે અનેકને ચૂસીને પોતાનો પટારો અને
 પેટ ભેડી ભરે છે અને બીજાને પેટ ભરવાનો પણ અધિકાર છે કે
 નહિ તેની પગલા ગખતો નથી તેણે તેવી પગલા ગખવી જોઈએ તે
 માટે મહાપુરુષોએ મધમાખીનો દાખલો આપીને તેને દાન જવાનો
 બોધ આપ્યો એ બોધ તેણે કાઠક પાળ્યો અને કાઠક ન પાળ્યો.
 જ્યારે તે કેવળ કૃપણ મન્યો ત્યારે રાજ્યે અને મહાજનરૂપી મમાજે
 તેની ઉપર વેરા નાખ્યા, લાગા નાખ્યા, કર ઉધરાવ્યા, અને એ
 રીતે ગરીબોનું અને લાચારોનું જીવન રક્ષવાનો પ્રયત્ન સમાજે તથા
 રાજ્યે કર્યો. પરંતુ એ પ્રયત્ન કરનારા રાજ્ય અને મમાજમાએ
 વિકાર પેસે છે સત્તાધારીઓ ગરીબો કમતા ધનવાનો સત્તાવાળાઓ
 અને બુદ્ધિમાનોની સેહમા વધુ તથ્યાય છે મોટા મોટા રાજ્યો પણ
 ફેટલીક વાર ગરીબોને બોંબે ધનવાનોને વધુ ધનવાન બનાવવાના જ
 નિયમો અને કાયદાઓ કરે છે આમ થવાથી કરવેરા કે લાગાનો
 લાભ પણ ગરીબોને બરાબર મળતો નથી, ત્યારે ફરી પાછો અસંતોષ
 જાગે છે અને રદિયાના જેવા સામ્યવાદ ધનવાનોની સામે ડાળા
 પુરગવતો આવી પહોંચે છે આ મધુષ કેવળ કુદરતી છે એમા
 કાઈ મંડખોરો, કે તોફાનીઓનું તોફાન નથી કેવળ ભૂખ્યા
 પેટાનું પટારા ભગનારાઓ સામે સ્વાભાવિક ખડકે એ સામ્યવાદના
 જીભરા અનેક દેશોમા એક યા બીજી રીતે નાના યા મોટા સ્વરૂ-
 પમા ઉભરાયા છે, સત્તાએ હથીયારને બેરે તેવા ઉભગને શમાવી

દીધા છે, છતાં એ ઉમરા વધુ ને વધુ બળવાન થાય છે ત્યારે તેને
 સમાની સકાતા નથી આપણે ત્યાં જૂખ્યા પેટના ગરીબો, ચોર,
 સુટારા કે ધાડપાડુ અને છે, તે નાના ઉમરા છે, રશિયામાં સામ્ય
 પાર્ટીએ બળવાન થઈ જવાથી રાજમત્તા પોતાના હાથમાં લે છે એ
 મોટો ઉમરા છે નાના ઉમરાને આજે દાબી થાયો, પરંતુ જે
 તેને સતોષી નહિ થકાય તે કાળક્રમે મોટો ઉમરા પણ બનવા આવશે
 અને આપણા દેશની વિકૃત તથા વિસ્મૃત જ્ઞાન-પ્રણાલી જ હિંદને
 ગણિયા બનાવી મૂકવા માટે જવાબદાર લેખાગે

દાનનો પ્રવાહ

વ્યાખ્યાતા—શ્રી ગદુલાલ જો દુ

આ વ્યાખ્યાનમાળાની યોજનામાં જૈનેતરવર્ગને લાભ લેવા દેવાની જે વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી છે તેથી ખામ લાભ જૈનેતર વ્યાખ્યાતાઓને થાય છે એવું મારું માનવું છે જૈનજનતા સમક્ષ તેમના પોતાના મન્ત્ર યો-જનધર્મ, સાહિત્ય અને સમાજ વ્યવસ્થા વિશેના, સ્પષ્ટપણે મૂકવાનો એ વ્યાખ્યાતાઓને પ્રમગ મળે છે આ વર્ષે તો આ વ્યાખ્યાનોનું પ્રમુખપદ જૈન આચાર્યને આપવાની વ્યવસ્થા કરી જૈનજનતા ઉપર ખાસ ઉપકાર કર્યો છે એમ મારું મોક્ષમ માનવું છે આ સમાજકલ્યાણકારી જ્ઞાનસત્રની યોજનામાં પદાધિકાર ભાગ લેવાની મને તક આપવા માટે આ વ્યાખ્યાનમાળાના વ્યવસ્થા પકોનો દું બહુ આભારી છું

આજનો વિષય 'દાનનો પ્રવાહ' એ રાખવામાં આવ્યો છે દાન શબ્દનો ધાત્વર્થ તો 'આપવું' એટલો જ થાય છે છતાં જ્યારે જ્યારે કોઈ આપવામાં આવે છે ત્યારે તે દાન નથી ગણાતું સેવાના બદલામાં, માલના બદલામાં કે બીજી કોઈ રીતે કોઈ પ્રકારના બદલામાં આપવાને દાન કહેવામાં આવતું નથી આ ઉપરથી જણાય છે કે દાનનો વિશિષ્ટ અર્થ છે કોઈપણ બદલાની આશા વિના, કોઈને મદદ ખાતર આપવું તેને દાન કહેવામાં આવે છે આ દૃષ્ટિએ જોતાં પણ સમામગ્ય-ધીને, ટાણે પ્રસંગે, જે આપવામાં આવે છે તે મદવાની આશા વગર અને ઘણી વખતે મદદ રૂપ હોવા જતા દાન થી ગણાતું, એ તો ભાવહારિક ફરજ ગણાય છે, એટલે તેને પણ દાન ન કહી શકાય એટલે જેની સાધનસપત્તિ ઓછી હોય,

જરૂરી બન ત્યારે દેવ તેને મહા દાખલ ને અપરુ તેનું નામ દાન
એમ આપજે માન્યું છે દાનની પાછળ બ્યારહાસિંહ શરજની રૂઢિ
નહિ, જાણાની અહ નહિ, પરન્તુ કાંઈક સ્વ. ગુણની, અપરુ
મતેવની અને સામની રૂઢિ રહેતી છે

અપરુ દાખા પ્રાચીન નથી દાનને ધર્મન. એ અપરુની
અપરુ છે એજ દરિયા તીર્થમાં અર્પણ, ધર્મમર્યાદા, રેવ
વમેરે મુરુદાઓ માથે દાનને અપરુ મરે, દાન અપરુને પ્રમુખ
મરે, જેનના આત્માના પ્રવરણે કરતો ધર્મિષ્ઠિએ સુદ
દાન કરનાની પછી અપરુગત મરે, એવી રેવનાની મરુદા
રાખવામાં આવેતો દાન એ મરુદાનું અપરુ, રેવરુ, અપરુતે
પોત્તની મરુદા, પાછળ, ધર્મદાતા પમેરના નિમ્નવની રેવ
આવી ધર્મમર્યાદાઓ સાથે સથેજ પોત્તમાં આવેતો દેવ છે
મરિમા મુનિ સમય ને ધર્મવચન આવે છે તે દાન નથી અપરુ
આ રેવનામાં પછી ઉપર અપરુતો હેતુ ખાનખા રાખેને અપરુ છે

પરન્તુ આ નથી રેવના અર્પણ દાનનો દેવ, સુદ દાન
આપરુ દેવ, અપરુ પછે મોટે બામે નહ મરેતો અપરુ છે
ધર્મમર્યાદાઓ માથે રેવનો ઉપર અપરુ રેવો દાન મરેતો સરુદા
નેગરના થાય છે કુરુપોત્ત થાય છે આપરુ અને કુરુપોત્ત
પોત્ત અને છે, તેની પાછળ નદરાન અને જરિનિના લેમ દેવ છે,
આપરુ ઉપર લાખ થવાની રાધાઈ છે જા દેવ છે વમેરે અને
રોને કુરુપિત માનમ આજની દાનની મરુદાઓ એવામાં અને છે

બાકિમન દાનની અને દાનની સંસ્થાઓની સમાજમાં અપરુ
સ્થાના અપરુ સુધી મમાજની આપરુ દાનની અપરુ અપરુ રે
ત્યા સુધીજ અપરુની એ સદા સમાજ તેનું છે સમાજની
ઓનો અપરુ સામવાદીઓનો મન અપરુ અને અપરુ સામવાદ
પ્રવરણે ત્યારે અપરુ, રુદ, જાગરો, રોગી, મનુષી વમેરે અને

પ્રકારના સ્ત્રી પુરુષો જેમને હાલ દાનની જરૂર પડે છે તે સર્વેની
 ઝંભાળ અને વ્યવસ્થા રાષ્ટ્ર અથવા મંથ તરફથી થશે, સામાજિક
 મર્વ સરચાઓના વહીવટનો જોગો રાષ્ટ્રનો રહેશે અને તે મટી
 જે પ્રમાણે હાલ કર લેવાય તેમ કર વસુલ થશે, અગર ખાનગી
 મીલકત જેવું જ નહિ હોય તો નમસ્ત જનતાની સામાન્ય માવકીની
 મીલકતમાથી એની વ્યવસ્થા કરવામા આવશે એટલે વ્યક્તિગત
 દાનનો અવકાશ જ રહેવાનો નહિ આ સિયતિ અલગ દૂર લાલે
 હોય પણ છેક અમલવિત નથી બીજા દેશમા જેના લખુદાગ
 વાગી રહ્યા છે તે સ્થિતિ આપણા દેશમા પણ મોડી વહેલી જરૂર
 આવવાની જ પગ્નુ આ સ્થિતિમા દાનની જાનનાની પાછળ રહેવો
 ઉત્તમ અને સાત્ત્વિક મનોવૃત્તિ-ત્યાગની વૃત્તિ-નો મમૂળગો અવકાશ
 રહેશે નહિ અને એટલે જ એ ગ્રિયતિમા દાન આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિનું
 સાધન ગણ્યારો નહિ

દાનનો પ્રવાહ આપણા દેશમા પ્રાચીન કાળથી સતત વહેતો
 રહેલો છે એ સાચ દહીકેત હોવા છતાં એ પ્રવાહની હીથા યોગ્ય
 માર્ગે વાળવાની અત્યારે ખાસ અગત્ય છે જે દાનથી દાનાનો
 અલ્પભાવ ન પોપાય અને દાન પ્રાપ્ત કરનારનું સ્વમાન ખરિત ન
 થાય એ દાન ખરેખર યોગ્ય દાન ગણાય એટલે દાનની એવી
 વ્યવસ્થા હોવી જોઇએ કે આપનારની જાણ લેનારને ન થાય અને
 લેનારની જાણ આપનારને ન થાય વળી એ દાનને પરિણામે દાન
 લેનાર સ્વાલંબી બની પોતાના ગુજરાનો ભાર પોતે જાતે જ વહન
 કરવા શક્તિમાન થાય એવી વ્યવસ્થા હોવી જોઇએ

વિદ્યાદાન અને હુતર ઉદ્યોગ સીખવવાની સમયક માટેનું દાન
 એ આ પ્રકારનું દાન છે આપણા પ્રાન્તમા દાન કરનારમા સૌથી
 માર્ગેવાન પારસી કોમ છે લાખો અને કરોડોના તેમના દાન છે
 અને તેનાથી લાખો અને કરોડો દાન અમારુ, અરીજ, ખાદા, અશક્ત

શ્રીપુરુષો અને જાણકોને લાજ મળે છે એ કામની દાનની એક મોટી સરઘા મુંઝાઈમાં ટાટા ઈન્ડસ્ટ્રીયલ હોમ છે આ સરઘામાં મેંકડો પારસી ગરીબ બહેનોને રાખવાનો સીરવા બરવાનો, કપડાં ધોવાનો રમવાનો, છાપવાનો વગેરે કેટલાક દુન્નરો શીખવાય છે અને દરેકને આજીવિકાનું સાધન પુરૂ પાડવામાં આવે છે

પારસીથી બીજે જ નજરે દાન આપવામાં આવેવાનું જોવામાં આવે છે પણ તેમનાં દાન યોગ્ય માર્ગે વહેતા નથી દેરાં અને અપાસગ, સધ અને યાત્રાઓની આ જમાનામાં વિશેષ જરૂર નથી અને જરૂર હોય તો પણ એ સરઘાઓ જોઈ કામને જોઈએ તે કરતાં વધારે છે એ અત્યારે બીન જરૂરી મેંઘાના નિજાર અને નવી એવો મેંઘાઓના સ્થાપન પાછળ લાખો રૂપીઆ ખચવાને બદલે જોઈ કામના બાળકો અને બાળકીઓને ઉચ્ચ કેળવણી, છાત્રાલયો, દુન્નર ઉદ્યોગ શિક્ષણસંસ્થા, ધધાના અખતરા, પરદેસમાં ધધા દુન્નર શીખવાની સગવડ, વિધવા સ્ત્રીઓને સ્વાવલંબી ઉદ્યોગો શીખવવાની વ્યવસ્થા વગેરે અતિ ઉપયોગી કાર્યમાં એ પૈસાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે એ યોગ્ય પ્રકારનું દાન ગણાશે.

આવા કોઈ યોગ્ય પ્રવાદમાં દાનને વાળવાનો આપ વિચાર કરશે તો મારો આજનો શ્રમ કુ સાધક થયો ગણીશ

તપશ્ચર્યા

પ્રવચનકાર—મહારાજશ્રી નાનચ દ્રશ્ય સ્વામી

આત્મબુદ્ધિ અને માતાઓ !

આજે તમેને તપશ્ચર્યાની વાસ્તવિકતા સમજાવવાનો પ્રયામ કરીશ વિશ્વના મહાન ઉપકારાર્થે જાણવાનું મહાવીર તપશ્ચર્યાને પોતાના અનુભવથી બહુ સુદૂર રીતે વર્ણવી છે અને આત્મશુદ્ધિ માટે તે અતિ આવશ્યક છે એમ સમજાવ્યું છે જૈનશાસનમાં પ્રવર્તી રહેલી તપશ્ચર્યા અનેક પ્રકારની છે તેના મુખ્ય બે ભેદ છે બાહ્ય અને આંતર બાહ્યતપશ્ચર્યાના છ પ્રકાર છે અને આંતર તપ—આત્મિક તપશ્ચર્યાના પણ છ પ્રકાર છે આ બારે જાતની તપશ્ચર્યા એ શુદ્ધ કરેલી રમાયણ છે જેમ આજના વૈજ્ઞાનિક જમાનાએ બાયોકેમિસ્ટ દવાઓની શોધ કરી, બાર જાતના દ્વારથી તમામ દરો નાબૂદ કરવાની હિંમત કરી છે, તેનાથી અર્નન ગુણુ ખાતરીવાળી—સાનીપુરુષોએ અનુભવથી સિદ્ધ કરેલી આ પણ બાર જાતની રસાયણ છે આ બારે તપશ્ચર્યાના નામ નીચે મુજબ છે

બાહ્યતપ—અનશન, જીણાદરી, રસપરિત્યાગ, વૃત્તિમંદોષ, ધંદિય પ્રતિસંહીનતા અને કાયકનેશ

આત્મિકતપ—ગ્રાયાશ્રિત, વિનય, વૈમાતૃત્ય (વૈવાચર્ય) રવાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ

આજે આ બારે જાતની તપશ્ચર્યા ઉપર હું થોડું થોડું વિવેચન કરી જમણ પરંતુ ખરું જોતા તો તે દરેક ભેદ ઉપર અલગ અલગ વ્યાખ્યાન આપ્યા હોય તોજ તેના મહત્ત્વનું ખરું રહસ્ય સમજાવી શકાય -

બાહ્ય તપશ્વર્ષા ખાસ કરી બાહ્યશુદ્ધિ માટે યોજાય છે અને આંતરિક તપશ્વર્ષા આંતરિક શુદ્ધિના માટે છે, તથાપિ બન્નેને પારસ્પરિક ગ્રાહ સંબંધ છે આંતરિક અને બાહ્ય બન્ને શુદ્ધિઓમાં પરસ્પર બન્નેનો ફાગો છે કોણે કય તપશ્વર્ષા કરવી ? કયા પ્રકારે કરવી ? કયા અનુપાન સંદિન કરવી ? તેમાં ગુરુમંત્રની અપેક્ષા ગ્રહે છે એટલાજ માટે પ્રશ્નને “આળાણ ઘમ્મો” કહેવું છે મતલબ કે સદ્ગુરુની આજ્ઞા લઈને તેમની અનુમતિ મુજબ આચરવું તેમાજ ધર્મ, તેમાજ કાર્ત્ત્વીય શિદ્ધિ થાય છે

ઉપવાસ—બાહ્ય તપના છ પ્રકારોમાં પ્રથમ અનશન આવે છે અનશન એટલે અન્નદારનો ત્યાગ-ઉપવાસ ધણી સોખો ઉપવાસ ફગી માત્ર ભૂખ્યા રહે છે અને તેમ કરવાથીજ તે તેમની પૂર્ણતા માને છે અને ઉપવામનો કાળ સસારની અનેક સારી નગસી પ્રવૃત્તિઓમાં વિતાવી દે છે ભૂખ્યા રહેવાથીજ પાપનો ધ્રુવ થઈ જાય એ વસ્તુ તર્ક મિલક નથી તેમ શક્ય પણ નથી એ વિચારવાનને સદ્ગજ સમજાય તેવું છે ઉપવાસ એક કે અધિક કરનારે આ તપશ્વર્ષા શાને અર્થે છે તેનો વિચાર કરવો ધો અને જે અર્થની સિદ્ધિ માટે તપ આદર્યો હોય તે અર્થ તરફ લક્ષ રાખી તે સાધવું જોઈએ આ તપ શારીરિક શુદ્ધિ સાથે માનસિક શુદ્ધિમાં પણ ઉપયોગી નીવડે છે અને તેથી તે તપના મમવ દરમિયાન કોઈ પાપકાર્યમાં જોડાવું ન જોઈ એ

આને ઉપવાસની શક્યતા અસંભવ થઈ પડી છે આખા વર્ષમાં પણ એકાદ બે ઉપવાસ કરવા પડે તે નથી પરવડતું તેનું કારણ એ છે કે આને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિના પ્રભાવે કહે છે કે કુરેવને લીધે કહે, પણ અનુષ્ઠ માત્ર ચાહ, ખીડી, અને એવી અ નેકાનેક દાજતોથી પરવર થઈ ગયો છે, તેનું મન એટલું બધું ફીટ અને નિર્મળ થઈ ગયું છે કે ઉપવાસની કલ્પનાથીજ તે મૂઝાઈ પડે છે શાસ્ત્રકારોએ જણાવે છે કે -શરીરમાય ચલુ ધર્મ સાધનમ

શરીર એ ધર્મનું પ્રથમ સાધન છે આરોગ્યની દૃષ્ટિએ પણ ઉપવાસની અતિ અતિ આવશ્યકતા છે ઉપવાસથી આતરડામા ભરાયેલા મળ સાફ થઈ જાય છે તે મળ જો તેમને તેમ પડ્યો રહે-સાફ કરવામા ન આવે તો-તે સડી જઈને તેમાથી ઝેરી ગેસ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે લોહીમા ભળવાથી અનેક રોગો ઉત્પન્ન કરે છે એક 'બાયસર' જેવા યંત્રને પણ જો અમુક અમુક વખતે બધરાખીને સાફ ન કરીએ તો આખી 'ફેક્ટરી' કામ કરતી બંધ પડી જાય શરીર પણ તેના જેવું જ એક યંત્ર છે કે જે વગર ઈંજનેરે અહોરાત મતલ આજ્ઞા કરે છે તેના આરોગ્ય માટે આતરડામા ભરાઈ રહેતો કચરો-મગાડ આપણે કાઢવો જ જોઈએ અને તે માટે સાંધી સાંધી અને કુદગતી ઉપાય એક માત્ર ઉપવાસ છે પરંતુ લોકો આજે એ વસ્તુ છેક જ જૂની ગયા છે અને એવા સહેજ ઉપચારને છોડીને દરરોજ દવાના વિચિન અને કૃત્રિમ 'ડોઝો' પીને શરીર સ્વાસ્થ્ય રાખવાના ખોટા પ્રયત્ન થયા કરે છે પરિણામ એ આવે છે કે એવી દવાથી એક રોમ કાઢવા જતા બીજા અનેક નવા રોગો ધર કરી બેસે છે અને મનુષ્યનું વાસ્તવિક કૈનન્ય હાસ પામતું જાય છે

ઉપવાસ કરવાથી હોજરીમા તથા આતરડામા પડી રહેના કચરો સાફ થાય છે હોજરી મશકૂત થાય છે નવું જોમ આવે છે રક્તિ પ્રગટે છે અને કામ કરવાની નવીન શક્તિ જાગૃત થાય છે ઉપવાસ દરમિયાન ખાવાપીવાની ઉપાધિમાથી મુક્ત થવાય છે અને તેથી ખ્યાન ધરવામા કે પ્રભુભજનમા ચિત્ત લગાડવું સુનખ થઈ પડે છે અને એ રીતે ચિત્તવિશુદ્ધિ અને ચિત્તની એકાગ્રતા માટે ક્ષેત્રવિશુદ્ધિ થવાથી કર્મ કે માયાના બંધનો સિધિન થાય છે ઈ દ્વિઓનો નિમજ્જ થવાથી વિકારી માવનાઓ નષ્ટ થાય છે અને મન પર પ્રભુ કામૂ રાવી જાય છે મારાસ કે દુહ્યશુદ્ધિનું એ મહોત્તમ સાધન મની જાય એ રીતે

તમે સહેજ ઓછુ ખાઈ પાણી પી લેશો તો તમે જૂખ્યા છો એવું સહેજ પણ નહિ જણાય. આને આપણને વધુ ખાવાની ટેવ પડી ગઈ હોવાથીજ એવી ભ્રમણા થાય છે પણ ઓછુ ખાવાની ટેવ યાદવાથી તેવી કુટેર સહેજે વિરમી જાય છે ઓછુ ખાવાથી શરીર તદ્દન નીરાળી રહે છે અને લેશમાત્ર પ્રમાદ થતો નથી આવી રીતે ક્રમપૂર્વક શરીરશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ અને આત્મશુદ્ધિ થાય છે.

રસપરિત્યાગ-બાહ્ય તપશ્ચર્યામાં ત્રીજી સ્થાન રસપરિત્યાગનું છે. મોનો પરિત્યાગ કરવો એ ખૂબ કઠણ વસ્તુ છે જો કે રસો તો પદાર્થ માત્રમાં હોય છે છતાં પણ આપણે માટે જલ્દી તેટલા પૂરતા ન થતા હોય તેમ ખાદુ, ખારુ, મસાલાનાર, ગળ્યુ એવા એવા રસો તેજક પદાર્થો ખાવાની એટલી અધી ટેવ પડી મન હોય છે કે એવા રસાળ ભોજનો મિવાય આપણને ચાલતું નથી, તીખા તમતમતા અથાણા, કચુ મર વગેરે તો જોઈએ ને જોઈએ વાસ્તવિક રીતે તો આવા કૃત્રિમ રસો પેાઠા કળે આપણે પદાર્થના પ્રાકૃતિક સ્વાદથી બિલકુલ વચિત રહીએ છીએ જો આપણે બાહ્ય પદાર્થને બરાબર ચાવીએ તો ગમે તેવા લૂખો પદાર્થ પણ સુધા સમી ચીઠામ આપશે કુદરતી રીતે મોઢામાં એવો અમીરસ રહેલો છે કે જે પદાર્થની સાથે બળી જઈ સર્વોત્તમ સ્વાદ આપે છે પરંતુ આપણને ખોરાક ચાવીને ખાવાની લેશ માત્ર દરકાર હોતી નથી, એટલે પદાર્થનો કુદરતી રસ આપણે નથી મેળવી શકતા અને પરિણામે બહારની વિવિધ પ્રકારની વાનીઓ ખાવાના શોખે ચડી ગયા છીએ.

કેટલાક માણસો રસત્યાગના નિયમો કે પ્રત્યે લે છે પણ તેમના ઘણાખરા હૃદયથી કે મનથી પદાર્થપરની આસક્તિને છોડી શકતા નથી એટલે એ વસ્તુઓ જોતાજ તેના સ્વાદ પર મનની ત્તિ લોભાય છે અને પરિણામે કાંતો તે પ્રતિચ્છાથી પતિત થાય છે. યથવા એ પ્રત પૂર્ણ ચર્ચુ કે લાગલાજ પ્રથમ કરતા પૂર્ણ રસથી

ઉપવાસથી શારીરિક, માનસિક (મૌન રાખવાથી) અને વચ્ચે એમ ત્રણ પ્રકારના સામો મલે છે ઉપવાસ દેવ પડી ગયા પછી આજે પડેના નથી તેથી મૌન રાખવું તેથી દેવ પાડવા પ્રયત્ન કરવો એ શારીરિક અને માનસિક એમ બન્ને દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે

ઊંઘોડરી-આજના પમાળોનું રથાન ઊંઘોડરીને અપાયું છે જે દરેક એટલે આપુ ખાવું-ચોક્કુ જૂખ્યા રહેવું ઊંઘોડરી તપશ્વરી ઉપરથી તો સહેલી દેખાય છે પરંતુ આપણી આત્મિક અનેક પદાર્થો પરીક્ષા હોવા છતાં આજે ઉપવાસ કરવો એ કંઈ મહેલી વાત નથી પણ સોફા જૂખ્યા ગઈ રહે છે, પણ ઊંઘોડરી કરી શકતા નથી તમને આ વાત નવાઈ થઈ શકે. પણ તે આચરવાથી તમે તે વાતને કબૂલ કરશો કે જે માણસને સદાપૂર્વક આપું જન્મવાની અર્થ નથી તે ઊંઘોડરી નથી કરી શકતા તેમાં પણ ત્યારે મિષ્ટાન્ન જેવું પચવામાં બારે પદાર્થોનો ચોખ દોષ કે જેમાં ઊંઘોડરીની જરૂર છે ત્યારે તો ઊંઘોડરીના બાલે અધિકાદરીજ કરે અર્થાત્ ઉદર ભરે ક્ષેત્ર બારે એટલે જ રહેવાનું કે આ જાતનો કાજુ મેળવવો એ અનશ્ન કરતાં પણ ધણી વખત વધી જાય છે કારણ કે અહિં તો વૃત્તિનો પ્રભુ છે ન જોગવવામાં તો મન દેવાઈ જાય છે કે આજે નથીજ જન્મવું, પણ જન્મવા બેઠા પછી થોડુંજ વાપરી ઊઠી જવું એ મધ્ય સામાન્ય માણસને તો હુ શક્ય જ થઈ પડે છે

થોડું ખાવાથી ખાધેના પદાર્થને હોજરી ખૂન વસોવી તેમાંથી પરિપૂર્ણ સત્ત્વ ખેંચી લે છે અને ખોરાક સહેલાઈથી પાચન થઈ જાય છે પણ ખોરાક જવાથી હોજરી પાચનક્રિયા કરી શકતી નથી એટલે ખોરાકને એવાને એવા રૂપમાં હાસેલી થઈ છે પાચન થઈ શકતું નથી, એટલે અજીર્ણ થવાથી શરીર બગડે છે કેટલાક મનુષ્યો એમ માને છે કે થોડું ખાવાથી જૂખ ગહે છે તે માન્યતામાં જગ પણ વળુ નથી માન દેવને સહનિ આપણા જન્મમાં તેમ લાગે છે ખરું પણ તે વાસ્તવિક નથી પ્રયોગ તરીકે

તમે મહેજ ઝોણુ ખાઈ પાણી પી લેશો તો તમે જૂખ્યા હો એવું સહેજ પશુ નહિ જણાય અને આપણને વધુ ખાવાની ટેવ પડી ગઈ હોવાથીજ એવી જમણા ચાય છે પણ ઝોણુ ખાવાની ટેવ ખાડવાથી તેવો કુટેવ સહેજે વિરમી જાય છે ઝોણુ ખાવાથી શરીર તદ્દન નીરાળી રહે છે અને લેશમાત્ર પ્રમાદ થતો નથી આવી રીતે કમપૂર્વક શરીરશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ અને આત્મશુદ્ધિ ચાય છે

રસપરિત્યાગ—ખાણ તપશ્ચર્યામા ત્રીણુ સ્થાન રસપરિત્યાગનું છે રસોતો પરિત્યાગ કરવો એ ખૂબ કઠણ વસ્તુ છે જો કે રસો તો પદાર્થ માનમા હોય છે છતાં પણ આપણે માટે જાણે તેટલા પૂરતા ન થતા હોય તેમ ખાટું, ખારું, મસાલાદાર, ગળ્યુ એવા એવા રસો સેજક પદાર્થો ખાવાની એટલી બધી ટેવ પડી ગઈ હોય છે કે એવા રસાળ ભોજનો મિવાય આપણને ચાલતું નથી, તીખા તમતમતા અચાણા, કચુબર વગેરે તો જોઈએ ને જોઈએ વાસ્તવિક રીતે તો આવા કૃત્રિમ રસો પેદા કરી આપણે પદાર્થના પ્રાકૃતિક સ્વાદથી બિલકુલ વચિત રહીએ છીએ જો આપણે ખાણ પદાર્થને જરાબર ચાવીએ તો ગમે તેવો હોયો પદાર્થ પણ સુખા સમી મીઠાસ આપશે કુદરતી રીતે મોઢામા એવો અમીરમ રહેશે છે કે જે પદાર્થની સાથે બળા જઈ સર્વોત્તમ સ્વાદ આપે છે પરંતુ આપણને ખોરાક ચાવીને ખાવાની લેશ માત્ર દરકાર હોતી નથી, એટલે પદાર્થનો કુદરતી રસ આપણે નથી મેળવી શકતા અને પરિણામે બહારની વિવિધ પ્રકારની વાનીઓ ખાવાના શોખે ચડી ગયા છીએ

કેટલાક માણસો રસત્યાગના નિયમો કે વ્રતો લે છે પણ તેમાના ઘણાખરા હૃદયથી કે મનથી પદાર્થપરની આસક્તિને છોડી શકતા નથી એટલે એ વસ્તુઓ જોતાજ તેના સ્વાદ પર મનની વૃત્તિ લોભાય છે અને પરિણામે કાંતો તે પ્રતિજ્ઞાથી પતિત થાય છે અથવા એ વ્રત પૂર્ણ થયું કે લાગલાજ પ્રથમ કરતાં પૂર્ણ રસથી

તે વસ્તુઓને ભોગવવા સામે છે આ કઈ સમજાપૂર્વક ગમતો પરિત્યાગ ન કહેવાય એથી બિલકુલ રસના અપરિત્યાગથી ભોગ વધે છે અને ભોગના પરિણામે રાગ ઉત્પન્ન થાય છે આવી રીતે આપણે પોતેજ રાગોને નિમગ્ન થઈ જઈએ છીએ અને આપણે આવે સારે કમેનો વાંકે કાઢીએ છીએ એ કેવી કલ્પનાભરી મૂર્ખતા !

ધણી ગર્જવતી સ્ત્રીઓ ખાટા, ખારા, તીખા ખાણાં લઈને શરીરને એવું તો રાગીક બનાવી મૂકે છે કે તેનું માનુ પગિ થામ પ્રમદકાગે પોતે ભોગવે છે અને તેની સતતિને પણ એ વારમાં આપી વ્યાધિગ્રસ્ત બનાવી મૂકે છે ગડગુમડ, ગમ્મી, ઉધરમ ઉઠાંગીઆ જેવા દરોંથી પીડાય છે મનુષ્યોને આવી અગાનનાઓનું ભૂલ કરતી વખતે ભેદમાત્ર જ્ઞાન હોતું નથી જીમને વદ ઘડે ભોગે રાગમા મન-તા રહે છે બીજી તરફથી તેવા ભોગનની પછળ અને રાગ થયા પછી દવાની પાછળ અનેક પ્રકારનો ખર્ચ વધી જાય છે અને તે ખર્ચ પૂરું કરવા માટે અનેક પ્રકારનાં કાવાદવા કરવા પડે છે આ પ્રમાણે જીવને પહોંચી વળવા અનેક ભૂલોની પરપરા વધારતો મનુષ્ય પતનના ખાડામાં પડી જાય છે એક અનુભવીએ કહ્યું છે કે —

“ જો વિચોધી છૂટે રમ તો પાંચે ઉદ્રિયો થાયે વદ ”
રસપરિત્યાગ કરવાથી બધી ઉદ્રિયો મહાજરોતે કાળૂમાં આવે છે અને અહમચર્ચ જેવું કદિન વત પશુ પાળી રાકાય છે પરંતુ રસનો ત્યાગ—રસની આસક્તિનો ત્યાગ—હોવો જોઈએ એક વખત આસક્તિ છૂટી જાય તો ગમે તેવું સ્વાદિષ્ટ ભોજન હોવા છતાં ભેદમાત્ર તે ચલિત થતો નથી

આ તપશ્ચર્મા જેટલી શારીરિક દષ્ટિએ ઉપયોગી છે તેટલીજ માનસિક દષ્ટિએ પણ છે, મગજ કે આ રસનો નાદ (ચમકો) કમી

યવાથી આપણે આર્થિક એક માટે વિચાર કે ચિનન કરવાની શક્તિ ઢળવી શકીએ છીએ કાર્ષણ તપશ્ચર્યાથી દેહદમન સાથે સાથે આપણી ભાવનાઓને પણ ઉચ્ચ આપણે સ્થિતિએ પહોંચાડે તેવી રીતે વિકસાવવી જોઈએ

વૃત્તિસ દ્વેષ-આજ તપમા વૃત્તિમદ્વેષનું ચોથું સ્થાન છે વૃત્તિમદ્વેષ એટલે જન્મ બને તેમ જીવનની જરૂરિયાતો ધટાડવી વૃત્તિને કાનૂમા રાખી બિન જરૂરી વસ્તુનો ઉપયોગ બંધ કરવો અર્થાત્ જરૂરી વસ્તુનો પોતા માટે ઉપયોગ કરી વધારાની વસ્તુનો પરહિન માટે ઉપયોગ કરવો જોઈએ આ કાળમા આ વ્રતની ખાસ આવશ્યકતા છે આપણા મોજશોખો અને પરચુગ્ધુ ખર્ચ એટલા તો વધી પડ્યા છે કે શક્તિ ન હોવા છતાં આનરૂની ખાનર લોકો ગભ્ર ઉપરાત બોળે રાખે છે પરિણામે વિપત્તિઓ આવી પડે છે અને કુટુંબ મમાજ અને દેશ કમાન બનતો જાય છે

દેશમાં અત્યારે જાપાનની મોહક અને વિવિધપ્રકારની એટબી સરતી ચીજો આવે છે કે તે ખરીદવા મનુષ્યો લગભગ છે અને તેની પાછળ લાખો રૂપિયાનો ધુમાડો કરી નાખે છે જાપાન વગેરે વદેશના લોકો આપણી હાજતોનો ખૂબ અભ્યાસ કરે છે અને હમેશા નવી નવી 'ફેન્સી ડીઝાઇન' કાઢે છે, અને ભરમાવે છે અનેક સ્ત્રીઓ પુષ્કળ કપડા હોવા છતાં આવુ નવું નવું જોઈ નવીન વસ્ત્રો ખડકચેજ જાય છે ગરોમો પણ શ્રીમતોના આજે ચડી ખોટા ખર્ચ વધારી મૂકે છે અને ખેડારીના બોગમથી પાયમાલ થઈ જાય

ગાવીજી આજ વસ્તુને સુંદર રીતે સમજાવી ગયા છે આ તપનુંજ ઉચ્ચ પ્રકારે સેવન કરી તેમણે આખી સસ્કૃતિ ફેરવી નાખી છે માત્ર સાદામા સાદા ખોરાક અને એક કે બે વસ્ત્રથી ચલાવી

સાચ તેવું જીવન મનાતી જાણે ઉપોદી રહ્યા છે, જ્યાં
આગનરસીઓ દબી તેનું મહત્ત્વ સમજી દાખા નથી એ
કમનસીબની વાત છે

વિલાસનું દુષ્પરિણામ

એક વખત એક મહારાજાએ એ જર ખર્ચે તેમજ કપડે
સુદાર સ્ત્રીઓના નયોન દર્શનો પાછળ વમાન્યો હતો તે પર
મુલાવમ બિહનું પથરું હતું જેનાના ઓરડામાં મુલાતી તેને
પારેણ કે દુ આજે રાત્રે આ પર્વત પર મુકી જતી માણીત. પરંતુ
તેજ દિવસે બપોરના એક દબી ત એટલાને મરણ કરવા
આવી અને આવો મખમલ બિહનેજ નવીન પાછળ ભેઈ જતા
આકર્ષિત થયું આજુબાજુમાં કાઈ નથી તેની ખાતરી કરી જતા
આડા પડવાનું મન થઈ ગયું એટલે ને મર મિનિટ ત હદાવ તેવા
મૂતી મૂના વારણ તેને પસંદનાદ કાપ આવી મર્ષ

તેટલામાં રાગજી ત્યાં અકસ્માત આવો પડેલો અને આ
દશ્ય જોનાર વિરમન મર્ષ મલા તેને ખૂબ ગ્રાસે આખો અને કનુ રમી
કમળના મારા પાછળ પર કાપેલા મહારાજાએ દુરતજ મનુ
દાયમાં લઈ લાગલજ ને નબુ દહા સપ્તરી દીપા પડેલજ
દુકે દાસી મજાકી બીકી અને જોયું તો મહારાજા પોતેજ હતા નહી
બગદી મહ તેમ જાણી તે વિચારમાં પડી મર્ષ, પરંતુ કે
ખૂબ ચાલાક-ચાતુર હતી એટલે હસવા મડી અને હજી પણ
વધારે મારવા વીનમ્યુ

આ ભેઈ રાગજીનો કાપ કઈક નરમ પડ્યો ને વિચારમાં
પડ્યા કે અર્જુન શું કારણ? આગર રાગજી દાસીને પૂછ્યું કે જાત
કુમતે તો હસતું કેમ આવે છે? તેમ તેમ તે વધારે દસવા લાગી
આથી રાગજી ઈતેભરી વધી પડી અને ફરી ફરી પૂછવા લાગ્યા.
કોમીએ કાવે મોઢે કનુ કે મરીમ પાવર? તેનું કારણ આપ

સાબળી નહિ શકેા મને માફ કરો રામજીએ શુનો માફ કરવા ખાતરી આપી તારે ખૂન આનાકાની પછી દાસી કહેવા લાગી “ મહારાજ ! મને એમ થયું કે હું તો ફક્ત પાચજ મિનિટ સુતી તેના બદલામાં ચમચમાટ કરતા બે ફટકા પડ્યા તો આ પનગપર આખી જીદગી સુધી સુનારું શું થશે ! દીનદયાળ ! હું તો આટલેથીજ બચી ગઈ ”

મહારાજ વિચક્ષણ હતા દામીના આ શબ્દોએ તેને ખૂબ અસર કરી તેને લાગ્યું કે વિનાશ ભોગવનાગની સ્થિતિ બચકર થાય છે, એમ સમજીને તારથી જ તેણે વિવાસનો આગ કર્યો

આ દૃષ્ટાંતનો તાર એ છે કે મોજરોખ અને વિવાસના સાધનો મનુષ્યને પગવશ કરી મૂકે છે મહત્તમા-પ્રમાદમા-અમૂલ્ય સાધન શક્તિને વેડફી નાખી મનુષ્ય પાપમાત્ર થાય છે આજેજ ને વૃત્તિસક્ષેપતું ત્રણ અંગીકાર કરો એટલે કે જરૂરિયાત ધટાડો-મિનજરૂરી વસ્તુઓ ન લો, તો તમારા ખર્ચ અરધા થઈ જાય, પરંતુ તમે ક્યા કરી શકો તેમ છો ! તમારાં ધરમા પણ તમારું ક્યા ચાલે છે ? કેટલાક એમ માને છે કે એમાં તે શું ? એ બધી વસ્તુઓ સસ્તી મળે છે માટે વાપરીએ છીએ જરૂરિયાત વગરની વસ્તુઓ વાપરવી તે મહાપાપ છે હાં ન પીનારને કોઈ મહત્ત આપે તો તેથીએ નહિ, કારણ કે તે ઉપયોગી વસ્તુ નથી આજથી નિયમ કરો કે બિનજરૂરી કે મોજરોખની એક પણ વસ્તુ નહિ ખરીદીએ અને આજથી જરૂરિયાતોને પણ ઓછી કરીશું તો તે તમારા બચાવેન ધનમાથી ધણો પરમાર્થ કરી શકશે તમને આજે જે અચકન લાગે છે તે શક્ય થઈ જશે અને તમે સાચા ધર્મિષ્ઠ થઈ જઈ સહજબાવે રાષ્ટ્રની સેવા કરી શકશો તમે જો 'માદાઈ' રાખશો તો ધરના બધા માણસો સાદા થશે અને નકામી વેડફાઈ જતી શક્તિનો સચય થશે

કાયક્રમેશ—જાણ તપમા ૫ ચમું ગદ્યાન કાપકરેશનું છે ૨ વારે
એટલે કાપને કટવેલી કમરી-દેહદમ કટતુ અને સરીરજી કાપક્રમેશને
કટવેલીને પણ સરીરને મનથી જનવતુ તે જનનો સારીગિક સવખતે
પાઠ આજે માજીમે તદ્દન વિમરી મવા છે મર ઉપરની દાખીય
કરવાનોજ વાવાયો છે વ્યાયામ કે આમો દાગ સરીરને મુદ્દ અને
કથામકુ કે વીરવાન જનાવવાને જામે કૃતિમ ઉપાયેનું સેવન કરે છે
જદેનોના સમજમ જમાં દોઢી આ તપધર્મા વિના જ થવ છે તેમ
કહેતુ અગ્યાને નથી સરીર પરના અમવમધી સરીર રસદી અને
ભેદોએ સારે કામ ન આપનાર અત્યમ જની વાવ છે, સરીર
જમકે છે રામે ધર કરે છે સદેશમા તે રંગુ, પછી અરુ પચે
મુદકિયાઓ પણ માવ જન ધર્મ છે કમગન મને એવા મો તે
ભાગ્યેજ કરતી દેવ છે પગિખામે ગર્ભાવસ્થા દોઢી થવ છે અને
કુર્મજ અને અચકા પ્રગ્ન ઉત્પન્ન થવ છે નગવીર પ્રગ્ન,
શિવાજી અને બામાયા જેવા બાપીરો ને જરતની બીની
કૃષ્ણે પાસેથી તેવી આજે વીર માતાઓ ક્યાં છે? આજની પ્રગ્ન
નિર્મળ કમાલ અને તાકાતદીન છે તેનું મોટું કાજુ પણ
તે જ છે નિર્મળ પ્રગ્ન ઉત્પન્ન કરી એ ધોર પાપ છે

સરીરને વિવિધ પ્રકારે તાલીમ આપવાથી—કાયક્રમ જનાવથીજ
પ્રજા બજનમાં દેહ આસને બેસી રામવ છે, સરીર ધર્મ
કામ આપે છે, શારીરિક કસરતથી સરીર તકુરત રહે છે
મોટી ઉંમરે પણ સક્રિય અને આમર્થ્ય જગવાઈ રહે છે અને તેવી પ્રગ્ન
રાષ્ટ્રતુ અને જગતનું દિલ માધી રહે છે યથાર્થ ધર્મ પણ
પાળી રહે અને સેવા પણ કરી રહે

ઉદ્વિધ પ્રતિ સહીનતા—જાણ તપમાં ૭કુ રચાન
ઉદ્વિધ પ્રતિસહીનતા બોમને છે આ તપધર્મામાં પાંચે ઉદ્વિધોના
મને મનનો સવમ કરવાનો છે ઉદ્વિધ પ્રતિસહીનતા એટલે

ઇન્દ્રિયોના વિભોને ક્રમશઃ રાખવા આના મંત્રધર્મા ધર્મ
બોધી શકાય પણ વિષય બહુ લખાવાના ભયે દૂરમા એટલુંજ કે
ઇન્દ્રિયોનો મંત્રધર્મ એ આત્મશુદ્ધિનું મુખ્ય અંગ છે અગાઉની પાચે
તપશ્વર્ણની આરાધના કરનારને આ તપ મુલ્યજ બને છે અને
સાગમાદ તે આત્મતપનો અધિકારી થાય છે એટલે પાચ ઇન્દ્રિયોના
વિષયો અને મનને મંત્રધર્મ વડે અમહમાર્ગમા ન જવા દેના શુદ્ધ માર્ગમા
તેની યોજના કરવી આમ કરવાથી દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ, દુર્વિચારો અને
પાપો થવા પામતા નથી, આવી રીતે એ છએ પ્રકારના ગાદનપ હૃદય
વિશુદ્ધિની તૈયારીના છે હવે છ પ્રકારના આભ્યતરિક તપને વિચારીએ

પ્રાયશ્ચિત્ત—આત્મિક તપમા પહેલું જગ્યાન પ્રાયશ્ચિત્તનું છે તેના
શાસ્ત્રકારોએ અનેક પ્રકારો ઠરાવે છે પરંતુ આપણે તેનો તાત્ત્વિક નિષ્કર્ષ
ઠાઢીએ તો તેનો અર્થ એ થાય કે કયેલી ભૂલોનો પશ્ચાત્તાપ અને નવી
ભૂલો ન થવા પામે તેવો હૃદ સંકલ્પ, તેનુંજ નામ પ્રાયશ્ચિત્ત સાચું
પ્રાયશ્ચિત્ત કયાં પછી કયેલા દોષો બળી જાય છે અને નવા થવા
પામતા નથી

વિનય—આપણે વિનયને આજ સુધી બહુ મામાન્ય અર્થમાં સમજીએ
છીએ પગે લાગવું કે જરા વિવેક દર્શાવવો એટલામા વિવેકની ઇતિશ્રી
માનીએ છીએ જો વિનયનો આટલોજ અર્થ હોત તો તેનું
સ્થાન આત્મિક ઉત્તમ સૂચવનાગ આભ્યતરિક તપમાં ન હોઈ શકત
પરંતુ વિનય એટલે તો વિશિષ્ટ ન્યાય બીજાના દોષો ભૂલી જઈ આપણું
ક્તંબ નમ્ર ભાવે—ન્યાય પૂર્વક બળાએ જવું એજ વાસ્તવિક વિનય
છે આવા વિનયથી પોતાનું ચારિત્ર હજીવલ બને છે અને બીજા
પર તેની ઉત્તમ અમર થાય છે વિનયને વ્યાખ્યાથી સમજાવવા કગતા
દષ્ટાનથીજ તમો વધારે સમજી શકશો એટલે એક દષ્ટાંત આપુ છું

શેનક નામના એ- રાજાને વૈગમ્ય ઉત્પન્ન થવાથી રાજ-
પાટનો સ્થાગ કરી દીક્ષિત થવા હતા. તેઓની માથે ૫૦૦ સિંધ્યનો

મમતા પગિયા વિચારે દને ધરે, વખત હીંચ પાસ્ટ પડી
એકા નમના સરોગના અપિ સ્તેષ્ઠ થશે અને તેની નિમિત્તે
અર્ધ તેમના પુત્રે વિનિતિ કરવથી તેઓ એક ની ગમ્મતની બદા
અમમમાં રહેવા બચા

મમતા જ્યાં રે મ ને ન જુદા થવેલ પૌરિશ દા મે તો અમારો
હીર સારથ અને પુટ મધુ ત્વરે ઢિખે, મે વિમર્શ રે દા એક
રથો રહેવાની અવમાના નથી જ્યાં મુકમલ રાજ તે સિદ્ધાન્તો
વાનજ કરના નથી એકા રથો મધુપુત્રે રહેતુ મે દેવે
નમજુ પ. આ પ્રમાણે વિચારી તે વિમર્શુ ઢિખે મે ગુરોને
વિનિતિ કરી રે દે અગવન અ પડે સિદ્ધ ર કરામે. પરંતુ ઠાને ટે
એકા રથો રહેતુ જુન ગથી મધુ દનુ પ્રાંતિનો સ્વભાવ જ એક
રે રે તે પ્રાંતિનના મપાસી રે એકલ સિદ્ધ ર થાના બદ
જાણાવા નહિ થજા ઢિખેને એ વન રમિનદિ એકલે આ ઢિખેને
મુઠ્ઠી સેવા કરવા પ.સે રાખી મુઠ્ઠી બાઘા લઈ ખીલ ભે
ઢિખે, મે વિદાર કહેલ

મેરામા રહેવા નમના ઢિખ પચકણ મુઠ્ઠી હાથપૂર્વક મેલ
કરવા જ્યાં મારિયમા રખાના આવશ રેના નહિ. પરંતુ મુ
અ મારમ મે ગા પડવા થીમે થીમે પ્રમાદી બન્યા અને મધુપુત્ર
આવશ્યક ઢિયામાં પજુ અગમ્ય બની નવા જ્યાં પચકણ તેમની મુઠ્ઠી
તરફ દુર્લભ રાખી મુઠ્ઠી અનન્ય ભારે મેરા કહે જ્યાં થયા

વખત જતા કાર્નિક પ્રજિમાનો એકલો દિવસ જ એક સખાગાન થયું
ત્રયો આ વખતે પ્રત્યેક જૈનમુનિએ ચૌમાસિક પ્રતિક્રમણ મેરે કર્મિ
ગિવા કચીજ જોઈએ પરંતુ મુક મહારાજ તો ધોર નિદ્રામાં ધેરી રહ
જ્યાં તેમને જ્યાં થયી મુકમીને દુખ થઈ એમ જાણી પચકણ
એકાએ ધૂપચાપ પ્રતિક્રમણ કરી કરું પરંતુ પ્રાંતિક્રમણમાં મુકમીને
એકા સેવા માટે વદન કરી ચરજુરજ સેવા જતા પચકણના કરપચકણ

ગુરુ કમકી બિહયા અને ક્રોધ કરી કહ્યું — અરે ! એ કોણ
 છે ? સિધ્ધે કહ્યું કે ગુરુદેવ ! હું પયક મારો અપરાધ ક્ષમા કરો
 પૂર્ણિમાના યૌભાસિક પ્રતિક્રમણની આદ્યા લઈ ચરણુરજ સેવા જતા
 આપનો સ્પર્શ થયો મેં અભાગીએ આપની નિદ્રામાં ખલન પહોચાડી !
 બમ પયકના નમ્રના ભયાં શબ્દોથી ગુરુને વિચાર થયો કે એહો ! આજે
 કાર્તિકી પૂર્ણિમા છે છતાં હજી હું સ્વર્જન રહ્યો છું અરે ! કેટલો
 પ્રમાદ ! ત્યાગનો આદર્શ શું સાવ જુવાઈ જ ગયો ! એવા ચિંતનથી
 તેને પારાવાર પશ્ચાત્તાપ થયો

આવી રીતે પયકજીના ચારિત્રની ગુરુજી પર મચોટ અમર
 ધર્મ અને ગુરુને પોતાની જૂલ સમજણી ગુરુના દોષો મામે પયકજીએ
 કદિ જોયું નહતું, માત્ર પોતાનું કર્તવ્ય શું છે એજ તેમનું જ્યેષ્ઠ
 હતું આજે તો આપણે ધર્મ કે કર્તવ્ય ન બળવતા બીજાની ટીકા
 કરીએ છીએ તેથી બીજાના દોષો નિવારી શકતા નથી

આ સ્થળે મારા એક અગત અનુભવની વાત તમને કહી મંજલાવું —
 એક ધરમા સાસુ અને વહુને બહુજ અણુમનાવ હતો સાસુ સ્વભાવના
 કઠિન તીખા હતા વહુ નમ્ર અને સરકારી હતા વહુ ઘણી વખત
 મારી પામે સાસુના ત્રામનું વર્ણન કરે એક દિન તેના ત્રામની વાત
 કરતા તે હુ ખથી રડી પડી અને મને કહ્યું કે હવે તો ક્યારેક અકાળ
 મૃત્યુ કરવું પડશે' મને લાગ્યું કે તેનો ત્રાસ અમલ છે
 મારી પાસે તે બાઈએ કોઈ મનની માગણી કરી, મેં કહ્યું —
 મત્ર તો આપુ, પદવું તેની ચરતો બદ્ધ આકરી છે તે
 પાળવી પડશે તેણે હા કહી આવી પ્રતિકૂળતાઓ, કષ્ટો,
 પરાધીનતાઓ એ સર્વ પોતાના જ કર્મનો લિદ્ધ છે એમ થોડો બોધ
 કરી, મેં તેને પચપગ્મેષ્ટિનો મત્ર આપ્યો અને નીચેની ચરતો પાળવાનું
 કહ્યું (૧) તમારી સાસુ જ્યારે ગાળો દે ત્યારે મનમાં આ મન
 બોલવો, અને પછી શાન થાય ત્યારે તેમને કહેવું કે હું જુલી ગઈ,

માફ કરેા દહે નહિ કર (૨) ખીજને મોટે પણ માસુછતું વાકું ન
 બોનતા બિનહું તેમના વખાણ જ કરવા (૩) હૃત્યમા પણ તેમનું
 બધું ચિનવવું (૪) ધરના દરકાઈ કાર્યો માસુને પમદ ન પડે તે
 ન કરવા (૫) પ્રેમસહિત તેમની સેવા કરવી આ પાંચ કરતો સાથે
 હમેશા મત્ર ગણવાથી વધુમાં વધુ છ મામ સુધીમાં તમારી સાસુને
 સ્વભાવ ફરી જરો અને તમારા પર રનેહ વરસાવશે આ સામગ્રી પ્રથમ
 તો તે બાઈ વિચારમા પડી મઈ કે એ કેમ બનશે ' મનુષ્ય માત્ર એમજ ધારના
 હોય છે કે આવી કરતો પણ ખરી ? સાસુ માણેની ત્રમજટ બોનાવતી હોય
 ત્યાં આગળ શાંત રહેવાય ખરું ? પોતાની સાથે હમેશા હમેશ
 કરનાગની સાથે પ્રેમ કે પ્રથસા થઈ શકે ખરી ! આવી સહનશીલતા
 તો ઘાઈવિરન જ રાખી શકે તેથી જ કહેવું પડે છે કે વિનયનો અર્થ
 ખૂમજ પ્રિયાળ છે બધા માણસથી તે ન થઈ શકે તે બાદ એ મારી કરતો
 સ્વીકારી અને પાનન પણ બરાબર કર્યું છેવટે તે વિનયમ તથી સાસુને બહુ
 અમર થઈ અને તે સાસુ-વહુના ઝઘડાનો ત્યાજ અન આગેા પડી
 તો એવું થઈ ગયું કે સાસુ વહુ વિના કે વહુ માસુ વિના ધડી વાર
 રહી શકે જ નહિ એવો પ્રેમ પ્રગટવો કશું છે કે—

વિશ્વ બધું વશ થાય વિનયથી વિશ્વ બધું—

એક રમાયણ અતર કેરા, સધળા હોય સમાય -વિનયથી
 મોહની મત્ર અવર નહિ એથી, આ કુનિયાની માય-વિનયથી.

સેવા—આબ્યતરિકતપમા ત્રીજું સ્થાન વેવાવચ્ચનું છે વૈવાચ્ય
 એટલે સેવા ઉપવાસ કરવો સહેનો પરત્તુ સેવા કરવી કઠિન છે
 કશું છે કે — સેવાધર્મ પરમગદનો યોગિનામવ્યગમ્ય

અપકાર પર ઉપકાર કરવો પોતાના કર્તવ્ય ખાતર અને ભાવે સેવા
 કરવી અને જાની ઝઘડા ન રાખવી તેજ સાચી સેવા ■ તીર્થંત્ર જેવી

પદવી સેવાથીજ પામી શકાય છે હૃદયની શુદ્ધિ માટે સેવા એ અમોઘ ધ્વજ છે પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપી એક સસલા પર અનુકંપા કરનાર મેઘકુમાર, ઐશ્વિક મહારાજને ત્યાં પૂર્વજન્મની અનુકૂલ સેવાના પ્રભાવેજ ઉત્પન્ન થયા હતા મનુષ્યને જાત જન્મનું જ્ઞાન નથી એટલેજ તેઓ વર્તમાન દશા જેજ માન લેઈ શકે છે અને અનેક માયા ખોટા, કલેશ અને ધૂર્ધાઓ કરી રહ્યા છે કેવા પરમ પુણ્યના પ્રભાવે આ માનવદેહ પ્રાપ્ત થાય ॥ તેટલું જ નો મનુષ્ય વિચારે તો પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે તેનો પ્રેમ થાય અને સેવા કરવાનું મહેજે મન થઈ જાય

સેવા કરનારે જલ્દવાની ઇચ્છા ન રાખવી જામીએ મનુષ્યજાત માટે કે બીજા કોઈ જીવો માટે તમે તમારો દરજ સમજી અર્પણ કરો. આજે તો આપણને આપતા પણ આવડતું નથી હૃદયવાના મનથી કે કીર્તિના લોભથી થોડુધણુ કંઈ અપાય, પણ આપ્યા પછી બીજા લોકો વખાણુ કરે, જાપામા નામ આવે ત્યારે જ કંઈક પેટનો આફરો બીતરે આવા કીર્તિદાનો કે જાકુતી સેવા તેના પ્રમાણુમાં ફળ આપે પણ આત્મશુદ્ધિ કે પવિત્ર પુન્ય ઉપાર્જન ન કરે દાનની પ્રજ્ઞાભિક્ષા સેવાભાવનાથી જ જન્મી છે પોતાની પાસે વધુ ઓછુ ને કંઈ હોય તેમથી લાભણીપૂર્વક ચોચ્ચર્યજે આપણુ તેજ પ્રશન્તદાન દહેવામ આપવાનું ફળ વસ્તુ પર નહિ પણ આપવા પાછળની ભાવના પર તેનો આધાર છે

એક જરવાડના છોકરાએ તપસ્વી બિહુને ખીર વહોરાવી અને તે તેજાજ દાનથી મહાસમૃદ્ધિવાન શાલિભદ્ર બન્યો. કે જેનું નામ આખી જૈન આવમમા “શાલિભદ્રની ગરદિ હજો” એ જાતની મનોવાદાથી સુપરિચિત છે શુ આ ફળ માન ખીર વહોરાવવાનું છે? ના, ના તે તો તેની પાછળ રહેલી તેની અનુપમ સેવાશક્તિ અથવા રામેરામ વ્યાપેલી પ્રેમભક્તિના આદોલનોનું જ સ્વાભાવિક પરિણામ છે.

સ્વાધ્યાય—આંતરિક તપનો તોને પ્રકાર સ્વાધ્યાય છે. સ્વાધ્યાયને આપણે આગમ બાવામાં મળ્યાય કહીએ છીએ તેના દ્વેષ અને સ્વસ્થ અર્થ એટલેજ કે જાણેલા શાસ્ત્રોનું વારંવાર રખ કરવું-પુનરાવર્તન કરવું તેથી જરા ઉચ્ચ કોટિનો અર્થ વિચારીએ તો સ્વાધ્યાય એટલે પોતાને લગતું-આત્માનેજ લગતું ચિંતન-મનન.

દયાન—ધ્યાન એટલે અશુભભાવના-અશુભ અધ્યવસાયને તથા શુભ પરિણામ ધાગમાં ઝીલવું અથવા તેમાં વધારે એકાગ્ર હવું તે. ધ્યાનના મુખ્ય ચાર ભેદ છે આનંદધ્યાન, રોદધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન. પ્રથમના બે તે અશુભધ્યાન બાકીના બે તે શુભ ધ્યાન છે.

ભાવનાનો પારો વધી જાય ત્યારે થોડા સમયમાં જ રસ અને અપવર્ગ પ્રાપ્ત કરવા નોટલી ચમ્પિત મેગરી થોડે છે અને એ પારો નીચે ઊતરે છે ત્યારે મનુષ્ય નરકમારનો અધિકારી બને છે. આનું રહસ્ય સમજવા માટે જૈનશાસ્ત્રેમાં એક મુંઝવણ દર્શાવે છે—

પ્રસન્નચિત્ત નામના રાજર્ષિનું આ દર્શાવે છે પ્રમત્તમુનિ ભગવાન મહાવીરના સિધ્ધ દના એકલા તે જમ તપસ્વી ધ્યાનરથ બેઠા દના કાષ્ઠએ કાનમાં આવી કહ્યું ‘‘અહીં તો હું તારા કરે છે પણ તારા રાજન પર તો યજુએ હાલો કર્યો છે તારા ઉપર મુદ્ધમાં માથો જશે તારી પ્રજાનું રક્ષણ કરવાની પણ હવે તારા તાકાત ક્યા ?’’

પ્રસન્નમુનિ સસારી જીવનમાં એક રાજા અને સમર્થ લાર્થી હતા આ સાબળી તેના કાન ચમક્યા તેના ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં તેમણે હાથપાશો હાથમાં લીધા અને દુરમનના લશ્કરને મારવા લાગ્યા. લશ્કરને મારુ છું કાપુ છું આને મારો નાખ્યો હવે મારી નાખુ છું એવી અનેક કલ્પનાઓ તેના મનમાં ઝડપી ચાલી જતી જોવામાં આવી.

તેજ સમયે ભગવાનના દર્શન કરવા આવેના શ્રેષ્ઠ મહાગજે ભગવાનને પૂછ્યું કે હે ભગવન ! આ પ્રસન્નમુનિ ધ્યાનમાં કેટલા બધા લીન થયા છે ! આજ વખતે એમનું મૃત્યુ થાય તો તે કયા સ્થળે ઉત્પન્ન થઈ શકે ? ભગવાન કહેતા ગયા કે પહેલી, બીજી, ત્રીજી એમ વધતા વધતા અત્યારે જો મૃત્યુ થાય તો તે પ્રમજ્જ મુનિનો જીવ સાતમી નરકમાં જાય

આ સાંભળીને શ્રેષ્ઠ વિરિખત યથા “ શુ આવા ધ્યાની મુનિને નરક મળે ! ”

થોડા જ વખત પછી કંઈપના હોમમાં લડતા લડતા તેના શત્રો ખૂટ્યા તેથી છેવટે કાંઈ ન સૂઝ્યું એટલે મુકુટને હથિયાળ તરીકે વાપરવા કંઈપના ટોડી, તેથી જોવા મુકુટ લેવા માટે હાથ મસ્તકે મૂકે કે તુરંત જ પ્રસન્ન મુનિને મુકુટ દેખાઈ અને તેને જ્ઞાન આજ્ઞા પૂર્વકંઈપનાઓ પર તેને નિરસ્કાર છૂટ્યો અને પારાવાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા ભાવનાની ગતિ પસંદાણી થોડી ક્ષણો પછી જ્યારે શ્રેષ્ઠ ભગવાનને પૂછ્યું કે હે ભગવન ! હમણા પ્રમજ્જમુનિ કાળધર્મ પામે તો શી ગતિ પામે ? ભગવાને જવાબ આપ્યો કે હવે તો તે બારમા દેવલોકની ઉપર અપવર્ગનો અધિકારી બની રહ્યો છે

આવી રીતે એકજ પળમાં સાગી ભાવના (પરિણામ ધારા) ઉચ્ચ રિધિતિમાં અને મલિન ભાવના નીચ ગતિમાં મૂકેલ છે આ ઉપગ્રથી એ રહસ્ય મળે છે કે આપણે કાંઈપણ બીજા માણસનું જૂરું ચિતવના હોઈએ ત્યારે વિચારવું જોઈએ કે બીજાનું જૂરું ચતુ જ નથી પણ પોતાની જ આસુરી વૃત્તિથી પોતાનું જ જૂરું કળીએ છીએ આરા અને પાપોનો પુજ દરેકજ વિના સ્વાથે એકદો ચતો હોય છે

કાયોત્સર્ગ-કાયોત્મર્ગ એટલે દેહભાવને તજવા અને કાળના અવયાસને લઈને સ્તરીરનેજ આપણે આત્મા માનીને કાર્ય કરતા હોઈએ

છીએ પરંતુ વિચારવું જોઈએ કે “સોડા” જેવો આત્મા પુરું જેવા સિરો
 નદિ, બ્રહ્મ નદિ, માતર નદિ, દિ-કુસ્નાડો ન નદિ પણ
 પરમાત્મસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યનો પૂજ્ય પુરું એ પ્રકારની દૈવ પ્રવૃત્તિ
 પૂર્વક બાહ્ય વ્યવહારોનો અને શરીરનો (જેટલીવાર કાપેલ સર્વ કરે
 દોષ તેટલો સમય) ત્યાગ કરી મનને ધ્યાનમાં જોડવું તે કરો સર્વ

આત્મભાવનામાં જ તમ્હીન ચલાવી દેશ, કાગ કે જાનેશ એ
 બાવ સદેજે બૂલી જવાય અને પોતે જ પોતાનો બાગવિધાતા છે એવું
 મમજવાથી દુનિયાના દુઝો અને દર્દી બધા નદ ચડ જાય જીવી
 રીને સક્ષિતમા તપશ્વર્ણના બાર પ્રકારો પૂરાં થાય ॥

તપશ્વર્ણ એ ચઠ છે કર્મની આકુનિઓ તે ચઠમા જ દોષમા
 છે તપશ્વર્ણ એ બહો છે આત્મિક અને બાહ્ય, જો પ્રકારના
 કચરા તેથી જ બગીને આક્ર ચાય છે અને આત્માની તેજસ્વિતા
 પ્રકળી નીકળે છે

આ તપશ્વર્ણના માર્ગને માગોપમા સમજ અને વિચારી વિવેક
 પૂર્વક તે માગે પ્રવાણ કરવામાં આવે તો પોતાનું અને પરનું એક
 ઉભયનું કલ્યાણ થાય. સમાજ અને દેશની ઉન્નતિ થાય અને
 પોતાને જ આંતરે સ્વર્ગ ઊંચે મુક્તિના સોપાન સહેજે મળી રહે
 આવે. અનુભવ કષ્ટક મદાપુરોએ આજ ભારત ભૂમિમા કર્યો
 અને હજુ પણ તેનાજ દિવ્ય આદેશનથી પાશ્વર્ય સરેકૃતિના સ્વ
 નદારો છતાં આજી કે ઊડી ભારતની પવિત્રતા જગતમાં રહે
 પામી છે

જૈન સાહિત્યમાં પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનોનો ફાળો

આખ્યાતા - શ્રી ૦ ત્ર બકસાલ હવે, M A B T Phd
બહેનો અને બાઈઓ'

મારો વિષય કાંઈક આપને નીરસ લાગે તો ક્ષમા કરશો. કારણ આ વિષયમાં નથી કાંઈ વાર્તા, મ્લોકો કે ગીતો. હું તો યુરોપ અને દુનિયાના બીજા વિભાગોમાં જૈન સાહિત્યના અભ્યાસનો જે વિકાસ થયો છે તેની માહિતિ આપવા માગુ છું.

જૈનસાહિત્ય આર્યોવર્તમાં અર્નનકાળથી આદ્યુ આવે છે એના અનેક પુરાવાઓ છે. જૈનમંથો પુરવાર કરે છે કે એ ધર્મ અનાદિ છે. જૈન સાહિત્યનો મોટો ભાગ આર્યોવર્તમાં ધણા વખતથી પ્રચલિત છે. પશ્ચિમનું વાતાવરણ આપણા દેશમાં શરૂ થયું ત્યારથી સરસ વિદ્વાનો શોખ ત્યાં શરૂ થયો. સરસ સાહિત્યની પેઠે જૈન સાહિત્ય પણ ત્યાં જોડાય છે. શરૂઆતમાં પશ્ચિમના વિદ્વાનોએ જૈન ધર્મ અને બૌદ્ધધર્મમાં ગોટાળો કર્યો. મી વેબરે જૈન સાહિત્ય ઉપર પહેલો નિમ્ન લખ્યો. એમાં એવું પ્રતિપાદન કર્યું કે જૈનધર્મ એ બૌદ્ધધર્મનો ફાટો છે. પરંતુ જે ધર્મમાં તફાવત છે આ બધા ગોટાળાનું કારણ એ હતું અને જૈનધર્મના જુના મંથો વાંચીશું તો તે માલમ પણ પડશે કે જૈન સાહિત્યમાં તીર્થંકરો માટે જુદા અને જિન એ શબ્દો વપરાયા છે તેમજ જુદા સાહિત્યમાં પણ જુદાને માટે જુદા અને જિન શબ્દો વપરાયા છે.

ડૉ. જુનહર સરકારી નોકરી લઈ ગુજરાતમાં ફર્યા મોટા મુનિરાજોને મળ્યા, અને જૈનધર્મનો ધણો સુંદર અભ્યાસ કર્યો.

પછી તેણે બહાર પાડ્યું કે જૈનધર્મ એ સ્વતંત્ર ધર્મ છે અને ધર્મના પ્રચારકો મહાવીર અને જુદા સમકાલીન હતા પણ તેમના ધર્મોના સિદ્ધાંતો બારીકાઈથી તપાસતા માનુષ પડે છે કે બંને ધર્મો તદ્દન નિરાળા છે અને જૈનધર્મ અન્ય ધર્મોના કાંઈ નથી.

જૈનસાહિત્યનો મહાન અધ્યાપક જર્મનીમાં જોન સહેરમા ડૉ હર્મન જેકોબી છે એ માણસે જૈન સાહિત્યની જે અનન્ય સેવા કરી છે તે માટે આપણે તેના સદાના ઋણી છીએ તેણે ત્યાંની 'યુનીવર્સિટી' તરફથી હિંદમાં માણસો મોકલ્યા અને જૈનધર્મના ભંડારો ક્યા ક્યા છે? તેમાં ક્યાં પુસ્તકો છે? શા વિષયપર છે? ક્યાં ક્યાં છે? વિ ગોધ સેવરાત્રી, હસ્તનિખિન ત્રયો વેમાતા મળ્યા તેટલા ખરીદ્યા બીજા વાચી તેમાંથી નકલો સેવરાત્રી અને તેનું મોઢું લીસ્ટ બનાવી બે હજાર પાનાનું 'કૃત્તોમ' બહાર પાડ્યું આથી સમસ્ત વિશ્વને જાણ થઈ કે જૈન સાહિત્યમાં પાંચપચીસ પુસ્તકો નથી પરંતુ જેટલું સંસ્કૃત સાહિત્ય વિશાળ છે તેટલું જ જૈન સાહિત્ય સમૃદ્ધ છે બીજા એક જર્મન પ્રો. ગ્રાસેનોપરિએ ૭૦૦ પાનાનો એક ગ્રંથ લખ્યો તેમાં જૈનધર્મનું મધ્ય રહસ્ય આવી જાય છે તે જૈનસાહિત્ય અને સિદ્ધાંતોના દોહનરૂપ છે તે આત્માનંદ પ્રકાશ મંડળ (ભાવનગર) તરફથી ગુજરાતીમાં સરળ તરજુમો થયો છે.

યુરોપમાં આપણા શાસ્ત્રોના અનેક ગ્રંથો બહાર પડ્યા છે, તે જાપવા માટે રૃપેશીયત બીજાઓ અને રૃપેશીયન જાપાનાઓ હેતુ છે તેઓ જૈન સાહિત્યના પ્રકાશ માટે લાખો રૂપિયા ખર્ચી રહ્યાં છે. ડૉ. જેકોબીએ કલ્પસૂત્ર હિપર તેટલાજ કદનું હિપોદ્રમાં આપ્યું તેમાં કલ્પસૂત્રની કેટલી નકલો ક્યા ભંડારોમાં પડ્યા છે કેટલું જાણે? કો ગ્રંથો છે તે બધું લખાણથી સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે તેને બધું સુધી ગુજરાતીમાં તરજુમો થયો નથી દરેક જૈન વિદ્વાન

ઉપોદ્ધાત અવશ્ય વાચવું જોઈએ બીજા કેટલાક સૂત્રો અમેરીકામાં રહેતા વિદ્વાને જાણ્યા છે

આપણે એક પવિત્ર ગ્રંથ ઉત્તરાધ્યયન પેરીસમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે કે શુદ્ધાનો "દી જૈન" નામનો ગ્રંથ એટલો બધો વિશ્વ વ્યાપી છે કે તેમાં વિચાળ દ્રષ્ટિથી જૈન ધર્મનું વિદ્યાવ્યવસ્થાન કર્યું છે વિદ્વાનેને એક લીટી લખતા પહેલાં અનેક આધાર મૂકવા પડે છે, અને આ પુસ્તકમાં પણ આવા વિધાનો કરી તેનું સુદૃઢ રીતે પ્રતિપાદન કર્યું છે જેને જૈનધર્મ હિપર નગદ સાચી ખબર મેળવવી હોય તેણે આ ગ્રંથ અવશ્ય જોવો પડે

૩. સુવહરૂ સિવાયના બીજા વિદ્વાનો હજુ હયાત છે કે જેકાબી ત્યારે આપણી જોડે જૈન માહિત્યની વાતો કરતા હોય ત્યારે તે એટલા બધા તત્ત્વીન યર્ષ જાય કે ખાવાનું, આ પીવાનું વિ પણ જૂની જાય એવા એ સાહિત્યરસિક છે

આ ઉપરથી આપને મનમંજરી કે જૈન સાહિત્યમાં એવા ઉપ-યોગી તરવો છે જેને આપણે આપણા કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ હવે જૈન સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા માટે સૂચનામાં ક્યા કેન્દ્રો છે તે જણાવું છું

પહેલું તો ઇંગ્લાન્ડમાં લંડન શહેરમાં બ્રીટીશ મ્યુઝયમ આવેલું છે આ દુનિયાભરમાં સારામાં સારું મ્યુઝયમ ગણાય છે, હિંદુસ્તાનમાં જે ગ્રંથ જાણ તેની ત્રણ નકલો જાપાનાવાળા લઈ લે છે તેમાંની બે વિદ્યાવત મોકલાય છે એમાંથી એક ઈંડીયા એક્સપ્રેસમાં રહે છે અને બીજી બ્રીટીશ મ્યુઝયમમાં મોકલાય છે નાનામાં નાની આંકની ચોપડી પણ ત્યાં મોકલાય છે ચોપડી અહીં બહાર પડી કે પદર વીસ દીવસના માગમાં એ આપણને ત્યાં વાચવા મળે છે ત્યાં પુસ્તકોનો જખર જહાર છે અને પુસ્તકોના માત્ર લીસ્ટનીજ એક લાયબ્રેરી છે દરેક હોનામાં સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ હોય છે તમારે કોઈ

પણ પુસ્તક વાચવું હોય તો ત્યાં વાચનરૂમમાં દાખલ થાવ—એક ટેબલ પાસે બેસો અને પાસેની સ્વીચ દબાવો એટલે દુરતજ એક માણસ આવશે તેને ઠાડું ઉપર તમારે જે ચોપડી ભેઠતી હોય તેનું નામ અને કતાનું નામ લખી આપો ફક્ત આઠ મીનીટમાજ તે માણસ ત્રય લઈ દાખર ઘરો તમે આ બધી બ્યવસ્થા અને સગવડ ભેડ તાબુબ ઘડી જશે.

આપણે ત્યાં પરિસ્થિતિ તદ્દન જુદીજ છે લાયબ્રેરીમાં જરો તો લાયબ્રેરીઅન મળે કે ન મળે મળે તો જે પુસ્તક ભેઠવું હોય તે બાગ્યેજ હાથ આવે કદાચ હાથ લાગે તો તમારે જે અંદર વાંચવું હોય તે કથા પાના ઉપર દરે તેનો પત્તો પણ ન લાગે અને આપો ત્રય ઉથલાવીએ ત્યારે ઘણી મુશ્કેલીએ જડે કારણ એ છે કે આપણા ત્રયો પાછળ સાકળીયા નથી હોતા તેથી કોઈ બાબત કથા પાના પર છે તે જડની નથી આપણે જે નૈનસાહિત્યની ઉપયોગિતા વધારવી હોય તો નવી દબચી ડપાવું ભેઠવું અને તેમાં સાકળીયા વિગતવાર આપવા ભેઠવું પરંતુ એ કાર્ય કરવા હિંદમાં કોઈ પણ નૈન સંસ્થા તૈયાર નથી વિદ્વાનોને કંઈ ટોટો નથી છતાં વિદેશના વિદ્વાનો માત્ર ૫૦ વર્ષના પ્રયાસથી જે કરી શક્યા છે તે આપણે આટલા વર્ષો પછી પણ નથી કરી શકતા એ ભોંકાની કામ કરવાની શૈલી જુદીજ દબની છે તમે કહેશો કે યુરોપીય વિદ્વાનો ડપાવે છે એટલે આપણે સુ જરૂર છે ?

પરંતુ હું કહું છું કે એ ભોંકા અંગ્રેજી લીપીમાં ડપાવે છે જે અહીંના વિદ્વાનોને વાચતા શ્રમ પડે છે તેથી આપણે આપણું કરી સેવાની જરૂર છે.

ખીજું એવું મહાન સ્થળ બર્લિન છે ત્યાં સ્ટેટ લાયબ્રેરી માં આર્ચિવાજ જુગે છે અને આપણા ત્રયો ઘણા છે અલબત્ત પાંચે રાજસભાને બળે બધું સાહિત્ય એકઠું કરી શક્યા છે પરંતુ

બર્સોનની લાયબ્રેરી તે કરતા વધારે મમૂદ છે. ઝારણ કે સિટન કરતા જર્મનીમાં જૈન સાહિત્યના ઘણા વિદ્વાનો. આર્યમાહિત્ય વિભાગ માટે ખાસ અધ્યાપક ડૉ. સ્ટુડોગ છે. મેં જ્યારે તેમની મુલાકાત લીધી ત્યારે તેમની પામે કાંઈ સિધ્ધ નહોતો. પણ બહુનાર હોય તોજ અધ્યાપક રાખવો એવું તેઓ નથી માનતા. અધ્યાપક પોતાની શોધખોળ આણુ રાખે છે અને યુનીવર્સીટી તરફથી તેમને પગાર મળ્યા કરે છે. આ પ્રમંથો પ્રશસનીય છે. આમ હોય તોજ સાહિત્યનો વધુ પ્રચાર થાય.

ત્રીજું સ્થાન પેરીમમાનું જાહેર પુસ્તકાલય છે. ત્યાં ૬૦ એક વીમ ફિવસ શાકાપેલો. ત્યાના બન્ને વિદ્વાનો માગધીમાં ઠામેન છે. બાકરણમાં તેઓ ખૂબ કાબેલ છે. હેમચદ્રાચાર્યના સૂત્રોના વિવિધ અર્થો મેં સાબળ્યા ત્યારે હું તાજુન થઈ ગયો. અને હું ખાનીથી કહું છું કે આણુ જાણવાનું મને હિંદમાં નહિ મળેલું. ખરેખર આખી જાગી એકજ કામ કરે તો ઘણું સુદર થઈ ગડે.

જૈન સાહિત્ય સંગ્રહનું બીજું સ્થળ ફ્લોરેન્સ છે. તે ઇટાલીમાં આવ્યું છે. ત્યાં કોઈ પ્રોફેસર નથી. પણ ત્યાં હસ્તલિખિત ગ્રંથો છે. ડૉ. ટેસીટારી અહીં આવી મારવાડમાં ફરેલા અને તેમણે જૈનનો અભ્યાસ કરેલો. ત્યાની મ્યુનીસીપલ લાયબ્રેરીમાં ચૌદ તથા પદરમાં સૈમના જુના ગ્રંથો છે. એ જોતાજ મને લાગ્યું કે ખરૂં જવાહીર તો હિંદમાં નહિ પણ અહીંજ છે. આપણે માનીએ છીએ કે આપણા ગ્રંથો આપણનેજ આવડે તે જોડે છે. ચૌદમાં સૈકામાં જ્યારે જૈનધર્મ ગુજરાતમાં સર્વોપરી હતો તે વખતના સારા જૈન ગ્રંથો ફ્લોરેન્સમાં મોજુદ છે. તેમની સાચવણ હેરત પમાડે તેવી છે. જુના કાળના તાડ પત્રોને અડતાજ તેઓ જૂકા થઈ જાય એવા હોય છે. તેથી ઉપર નીચે કાચ ગોઠવી તેઓ તાડપત્રો સાચવી ગએ છે. જ્યાં મૂકી રાખે છે જોથી જીવડાઓ બગાડી ન નાખે, અને તેને

જીવનની સફળતા

(પ્રથમનાર-મહાનાજીથી નાનકડું દ્રષ્ટ સ્વામી)

મિત્ર આત્મજોષો અને બહેનો :

જીવનની માર્ગતા એજ આજનો વિષય છે. પ્રત્યેક ૧૬ સારેજ સારા ધર્મ રહે કે જ્યારે તે કાર્મ ધ્યેય જગવા સમર્થ હોય તેવા ધારો કે ધર્મ વિવાદો સે કોઈ જાડ દુરથી અદો વિદ્ય ભક્ત કરવા આવ્યો હોય છતાં નાટક મિત્રેમા કે વેભવ વિવાદન વખત ગુમાવી નાપામ થાય તો દેદુજ ૫ મે કે તે ધ્યેય જૂની તરો છે ધ્યેયસૂચ્ય ક્રિયા ફળવરિતિ બને તે સ્વાભાવિક છે તેજ રીતે આપણા પોતાનું જીવન પણ ધ્યેય અથવા લક્ષ્યપૂર્વક હોય તેજ જીવન સફળ બને છે.

સસારમાં જે કંઈ કાર્મ થાય છે તે ધ્યેય કે લક્ષ્યને મોજરે રાખી થતું હોય છે. કાર્મ પધ્ધતિપર માટ ધડનાર સફળતા તમે પૂછો કે આ પધ્ધતિમાંથી તમે શું બનવા ધારો છો ? તમે તેજ જે નિશ્ચય કર્યો તમે તેજ કાંઈને કાર્મ દેશે, પણ એવો જવાબ નહિ આપે કે કાંઈ નિશ્ચય કર્યો નથી બનાવતાં બનાવતાં જે કાંઈ બની જાય તે ખરું કારણ કે એજે તે માટ અને પોતાનું ધ્યેય પોતાના માનસમાં પ્રથમથીજ નક્કી કરેલું હોય છે તેમજ તમે પણ તમારા પ્રત્યેક અવધારિક કાર્યો કંઈને કંઈ દેવને આજળ કરીને કરતા હો છો તમે જતા હો અને કાંઈ પૂછે કે આપ કયા જાઓ છો ? તો તમે પણ ચોક્કસ જવાબ આપશો પણ તમે એમ નહિ કહો કે આલવા માંડતું છે, પણ કયાં જવું તે નક્કી નથી.

આજ રીતે જ્યારે બાહ્ય ક્રિયાઓમા આવું ઝીણવટ ભર્યું ધ્યાન રખાય છે તો જીવન જેવા મહત્વના પ્રશ્નપર ન વિચારીએ તેના જેવી બીજી મૂર્ખતા કેવ હોઈ શકે ?

આટલા પ્રશ્નો હું તમોને પૂછી લઉં

૧ અહીં તમે શા માટે આવ્યા છો ?

૨ તમોને આટલાટલા અમૂલ્યા સાધનો અને સમિત અર્પવામા કુદરતનો શો સંકેત છે ?

૩ તમારા જીવનનો હેતુ શું ?

આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તરમા તમારું આજનું વર્તમાન જીવન એજ જવાબ આપે છે કે લક્ષ્મી માટે આ બધા પ્રયત્ન છે માર્ગિક સુખ માટે આ બધી ધમાન છે હવે તમારે વિચાર કરવો જોઈએ કે લક્ષ્મી માટે આટલી દોડધામ કરી જીવન વ્યતીત કરવું તેજ તમોને પશ્ચાત્ત લાગે છે ? શું મનુષ્ય જીવનની સફળતા તેટલામાજ સમાપ્ત થાય છે ? જો તેમજ હોત તો લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થયા પછી પણ હું ખી રીતે હોઈ શકતી માટે માનવું પડશે કે મનુષ્ય જીવનનો ઉચ્ચતમ હેતુ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાનો નથી પરંતુ આત્મોન્નતિ સાધવાનો છે જોતલે અશે આત્મવિકાસ થાય તેટલે જ અગ્રે જીવનની સફળતા સમજી લેવી અફસોસની બીના એ છે કે મનુષ્ય જાતિનો મોટો વર્ગ આત્માને બૂલી બહાગી ભૌતિક વસ્તુની સલાજમા જ જીવન ગુજારતો હોય છે અને જીવનની મહત્વતા પણ એમા જ તે માનતો હોય છે

આત્મોન્નતિ માટેનું પહેલું પગથિયું સહવિચાર, સદાચાર, પરા-પ્રમારવ્રતિ અને સેવાભાવ છે વળી મનુષ્યો સાગ કામો કરતા હોય છે પરંતુ તેમનો ઘણો અરો વર્ગ અજ્ઞાનતાથી કે પરપરાથી કયો જાય છે, તેનું રહસ્ય કે આત્મવિકાસ માટે તેની ઉપયોગિતાનું તેને જ્ઞાન પણ નથી હોતું લગભગ આજ સ્થિતિ ધાર્મિક ક્રિયામા પણ અનુભવાય છે જો થોડી પણ ક્રિયાઓ આત્મોન્નતિ માટે હોય

તે તમારે વિચારવું જોઈએ કે મન વર્ત કરતાં આ જે મોટું બન્યું
 વધ્યાં ૧૨૬ મોક્ષ સ્થળેથી કામ ન થતું હોય તો તેનું કારણ
 નીચી સ્થિતિ નથી જો તેમ ન હોય તો પ્રાપ્ત થયેલા કોઈ
 અને ઇચ્છિતો મનુષ્ય મનુષ્યોત્તમ કરી શકે અને જેની જાતિ
 વાતોને જોઈને કોઈ બધા આપનોને આત્મવિકાસ અર્થે જોઈ
 હોય એ ત્યારે બની શકે કે ત્યારે બધા કામથી પર થી જોઈ
 હોયના હાં જોઈ કે અનુકાર, તુલના, વિચાર, વિચાર, કોઈ, કોઈ
 હાં અને કુ તા વગેરે પ્રતિબિંબ મદ મદ થતા જાય.

મનુષ્યજીવનનું સદૃશ પોતાના અનિશ્ચિત અભાને ૧૨૭-
 તરફ દોરવા તે છે આ હાથ રાખી બધા વહેવારો અને ઇચ્છિતો
 તે માર્ગે જોઈ હાં જોઈએ એજ સાચો માર્ગ છે અને તેજ જીવન
 થોડા જ આ વધને જોઈ કોઈ જાન કદ, અજિત કદ, કેઈ કદ મેં
 કે કોઈ નિર્જાન કદે શબ્દ સાથે આપણને જેટલું મન વધારે
 કારણ નથી, પરંતુ આપણી કિવાનું રજા આત્મવિકાસ જો
 હોવું જોઈએ

જીવનનું જોઈ નક્કી થયા પછી જીવનના વિકાસ
 જે જે બાધક કારણો ઉપરિચિત થાય તેનો પણ પ્રતિકાર કરવો જોઈએ
 આ રથને મેટલાક મદાપુર તરફે મનુષ્યતા સાધકો પણ જો
 વાત જુદી જાય ■ વ્યક્તિ કે પદાર્થના સદવામસેવનથી ઉદભવ
 હોયો બહુ પોતાની નવજાતિ ન જોતાં વ્યક્તિ કે પદાર્થને જોઈ
 માને છે અથવા તો તેના તરફ નિરરકાર વરસાવે છે વસ્તુના પદાર્થ
 પોતે બાધક હોઈ શકે તો નથી પરંતુ તેના પ્રત્યેની આસક્તિ કેમે
 એજ બધનકર્તા છે તે ન જુલવું જોઈએ તિરરકાર કરવા જો
 જો કંઈ પણ હોય તો તે માત્ર પોતાના આંતરિક હોયો જ છે

વિચારના બધા અનુભવી પુરુષોએ કહ્યું છે કે માનવજીવન

સર્વોત્કૃષ્ટ જીવન છે. ઉત્ક્રાંતિના નિયમ પ્રમાણે આવી સ્થિતિ હાજરે જ પ્રાપ્ત થાય છે કહ્યું છે કે —“ ધણી પુણ્ય સચચથી આ દેહ રૂપી નૌકા મળી છે આવી નૌકા મળ્યા પછી પણ જો સસાર સાગર તરવાનો પ્રયાન ન થાય તો મળેના સાધનો શા ખપના ? ” આ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા પછી ધણી વખત ડાહ્યા ગણાતા મનુષ્યો પણ માયાના આવગણથી ખરી વસ્તુને છેક જ વીસરી નાથ છે. અર્થાત્ કે જીવન ખેડ જૂસી નાથ છે.

જીવન માફક્યનો શબ્દમાર્ગ

જીવનની સફળતા ઇચ્છનાર મનુષ્યે પહેલા તો પેટ સાફ કરવું જોઈએ. પેટ એટલે અત કરણ. જ્યાં સુધી અત કરણની પુદ્ધિ ન થાય ત્યાં સુધી કરેલી ધાર્મિક ક્રિયાઓ પણ સફળ બની શકતી નથી. ચિત્ત વિશુદ્ધિની જૂમિકા માટે અન્યાય, દમ, વિશ્વામધાન અને એવા દવકા, નીતિ વિરુદ્ધ કાર્યોને છોડી દેવા જોઈએ. પોતાના ક્ષણિક સુખ માટે અન્યને દુઃખ આપવું ન ધટે. પોતાના સ્વાર્થને જતો કરીને પણ અન્યને સુખ આપવું જોઈએ. આવી સ્થિતિને જીન શાસ્ત્ર દર્શિ માર્ગાનુસારી માને છે. માર્ગાનુસારી એટલે સત્યને માર્ગે જવાને લાચર. પરંતુ એ જૂમિકા ઉપર જવા પહેલા અનેક પાશવ જૂમિકાઓ ઉત્પાદન કરવી પડે છે. ત્યારપછી આજ જૂમિકા ક્રમનાર પ્રાપ્ત કરે છે. જેવી કે મિત્રા, તાગ, બના, દીપ્તા વગેરે આ મધ્યી જૂમિકાઓ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ સુલોવાળી હોય છે. પરંતુ સામાન્ય રીતે તો બીજા જીવોની માફક મનુષ્ય પોતે પણ એક દૃષ્ટિમા હોય છે.

એકદર્શિ એટલે અર્ધ પરપરા અથવા રૂઢિ આવી દૃષ્ટિમા હોયો મનુષ્ય કાર્ય તો કરતો હોય છે. પરંતુ તેને વિચારવું કે મારા-મારના વિવેકનું જ્ઞાન હોતું નથી. પરંતુ જ્યારે તે મિત્રાદૃષ્ટિમા આવે ત્યારે જ સત્ય અનાથ, કર્તાવ્ય અકર્તાવ્ય, નીતિ-અનાતિ વગેરેનો

વિવેક કરતા થીજે છે અને સત્ય પર તેની રુચિ જાગે છે અર્થાત્
બધી ભૂમિકાઓ વટાવતા વટાવતા જ્યારે તેને આત્મજ્ઞાન થાય છે
ત્યારે તે સાચા માર્ગને સમજાવવાનું અનુસરે છે અને ત્યારે તેને રિશ
દષ્ટિ પ્રગટેલી હોય છે આ પ્રકારે આત્મજ્ઞાન થયા પછી કોઈ કોઈ
તેને કાન્તાદષ્ટિ ઉદ્ભવે છે અને છેવટે ઉત્પત્તિ ક્રમના અંતિમપદે પહોંચી
તે જીવાત્મા પરમાત્મપદ પામે છે એ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિનો પ્રારંભ
ચિત્તની વિશુદ્ધિથી જ થાય છે કે જ્યારે ઓષદ્ધિનો જૂનો મા
મૂકી દીધો હોય છે અને વિવેક વિચાર વિનમતા વગેરે સદૃશ્યે
ખૂબ ઉત્તમ કાદિના પ્રગટયા હોય છે આ વસ્તુને આપણે એક
દષ્ટાન્તથી મમજીએ તે પરથી માયા વિચારક અથવા તત્ત્વ
ચિત્તકનો આત્મજોગ કેવો હોય છે તેનો કંઈક ખ્યાલ આવશે.

મશક્ક દેશનો રાજવી એમ માનતો હતો કે મને
કંઈ વૈભવ સંપત્તિ અને સાધનો મળ્યા છે તે પ્રજાના ઉપયોગ માં
છે હું પ્રજાનો માલિક નથી પણ સેવક છું આવી ભાવનાથી તે
કાર્ય પણ તેણે જ થતું હતું મનુષ્ય જેવા પ્રકારના વિચારો મેલે
હોય છે તેવો જ તે લગભગ બનતો હોય છે

કાશ્યપરાજની પ્રજા તેને પ્રભુત્વ માનતી હતી તેની ખ્યાતિ
દેશોદેશમાં બાપી રહી હતી કાશ્યપરાજની કીર્તિને તેના ઉપરી રાજા
કાશ્યપરાજ સામી ચક્રવા નહિ તેના હૃદયમાં ધખાવો દાવાનંદ સજાગે
તેને રાજકવાની તેને ઇચ્છા થઈ આવી અને તેથી જ ખોટા સાચા
નિમિત્તો બનાવી કરી મુદ્દનું કહેણ તેને લખી મોઝડુ

કાશ્યપરાજને આ કહેણ મળ્યા પછી તરત જ તેણે પ્રજાને
એકત્ર કરીને અભિપ્રાય પૂછ્યો પ્રજાએ નમતું નહિ મૂકતા કાશ્યપરાજ
સાથે પ્રાચીન લડી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો

તત્કાલિતક કાશ્યપરાજે વિચાર્યું કે આવા નિરર્થક મુદ્દમા વિન
... કે સેઝો શરીરો ધવાઈ જશે આ ભારી નિર્ણય પ્રજાને કાશ્યપરાજ

આથે સ્વાભાવિક વૈર જ નથી તે તો ચોનાની વફાદારીથી જ મારા નિમિત્તે મરવા તૈયાર છે આમ કરવું તે પ્રજાને માટે હિચિન ન ગણાય આમ ચિત્તથી વહેલી સવારે કોઇ ન જાણી શકે તેમ એકસો મહા ગાઢ અરણ્યમાં તે આશ્રયો ગયો.

કોચલરાજના જવા પછી હાડવાનું કાગજ કાઢી ન રહેવાથી કાશીરાજે કોચવંશનો કળ્લો લઈ લીધો તેમ છતાં તેને સંતોષ ન થયો. કાગજ કે તેને દેશ જીવવાની ભાવના ન હતી પરંતુ કોચલ-ગજની કીર્તિને હજીવાની તેની ભારના હતી કોચલ નરેશને સોધી કાઢવા માટે તેણે ફરમાન કાઢ્યું કે કોચલરાજને પકડી લાવનારને સવામણ સુવર્ણનું પારિતોષિક મળે આ ફરમાન માલખ્યા પછી ધનના લોભિમાંથી તેને પકડી લાવવા માટે શોધખોળમાં લાગી ગયા.

આ તરફ એક એકાંત જિગિની ગુફામાં કોચનરેશ ઈશ્વરભક્તિ કરી રહ્યા હતા કાશીનરેશને સદ્ગુણિ મગો એજ તેની ભાવના હતી એકલા ગુફાની બહાર વૃક્ષની ઠાળે દોઢકુ બાંધી કોઇ માણસ મળે ફાસો ખાતા તેણે નજરો નજર બેંચે મૃત્યુના અંતિમ સમયે તે હુ ખીના એ ઉદ્ધાર દતા કે ‘હે પ્રભુ! મૃત્યુ સિવાય હવે એક પણ ઉપાય નથી હું જેને સોધી રહ્યો હતો તે કોચનરેશ ન બળ્યા તેના મિત્રાચ મારું હુ ખ ભાગવાને કોઇપણ સમર્થ નથી’ આ શબ્દો ગુફામાં રહ્યા રહ્યા કોચનરેશને કાને અચડાયા દયાળુ ગજ તરત જ બહાર ધમી આવ્યા, અને તેમ કહ્યું તે માણસને અટકાવ્યો

મરનાર માણસે કહ્યું કે ‘ભાઈ! તું તારું કામ કર. મારું હુ ખ દુઃખ કંવાને તું સમર્થ નથી મારે માથે એવું ભય કર કેવું યજ ગયું છે કે હું જીવી શકું તેવી સ્થિતિમાં નથી. મારા સાધનો હરાઈ ગયા છે બીજી તરફથી મારી કીર્તિ જવાના ભયથી હું કપી ગયો છું મશવરાજ મારું કષ્ટ દૂર કરશે એમ મારી તેના પાટનગરમાં આ રોડ પણ લા જતા મને માલૂમ પડ્યું કે મહારાજ તો કોઇ

અધ્યક્તા સ્થાનમાં આત્મા ગયા છે આવી રીતે મારો કોઈ ઉપાય ન રહેતા હું આ કાર્ય કરવા પ્રેરાયો છું અને મરવા દો શા માટે રોકી રહ્યા છો ? ”

કાશ્યપનરેણે કહ્યું બાહ્ય ! તારે પેસાની જ જરૂર છે ને ! અને જો તેમજ હોય તો હું જુદું તેમ કર મારા હાથપગ બાધી મને અહીંથી કોશલદેશમાં લઈ જઈ કાશીનરેણને સોંપી દે આ પ્રમાણે કરવાથી તને દ્રવ્ય મળશે અને તારું ઇચ્છિત પૂર્ણ થશે પેલા માણસે બહુ બહુ તેમ કરવા માટે આનાકાની કરી, પરંતુ તેને કાશ્યપરાજે સમજાવીને કબૂલ કરાડુ કે તું તેમ કર તે મિચ્છારાને ખબર પડે ન હતી કે આ પોતે કોશલનરેણ છે

કાશ્યપનરેણને માત્ર એકજ બાવના હતી કે મારા પ્રાણત્યાગથી પશુ એક મનુષ્ય જીવન પામતો હોય તો હું ભોગ શા માટે ન આપી શકું ? ટેટલી બધી અસામાન્ય યોગ્યતા ! આવા સુમુદ્ધ પુરુષોને પરાર્થે આત્મભોગ કયા અને આજની પરિસ્થિતિ કયા !

આજે તો સદ્કાર્ય અર્થે લક્ષ્મી વાપગવાની હોય તો પશુ હજાર ગળણે ગળવા માડે અને તેવી વાત પશુ હું બદલાગે મરણ કે જીવનને મુંદર બનાવવાની લેશ માત્ર ઇચ્છા જ નથી બહારથી મુંદર બનાવવાનો ડોળ તો ખૂબ જ દેખાય, પશુ ન્યાં પરાપકારની વાત આવે ત્યાં તો એમજ કહીને જિભા રહે કે “ બાપજી ! કુતસદ નથી ગણુ નથી વખત ફરી ગયો છે ! માફ કરો ” શું શક્તિ નથી ? શક્તિ તો છે ઘણી બધી છે પશુ પરને પીડવા માટે છે માધનો ઘણા છે પુરસદ પશુ છે, પશુ તે બધું આત્માને કુબાડવા અને જગતને હેતરવા

મનુષ્ય માત્ર પ્રપચમાં બીજાનું અનુકરણ કરતો હોય છે આણુ જગત તેમજ ચારે છે મર્મ કાવા દાવા કર્યા વગર ચાલી શકે કે ? આ મનાબાવના હોય ત્યાં ભોગ દેવાની વાત જ શી ?

કાશ્યપનરેશ તેવા નહતા તેનું અંત કરણુ પરગણુ હતું જીવનાની લેશ માત્ર તેને તમન્ના ન હતી દુ ખીના દુ ખ ભાગવાને તેણે આ માર્ગ સહર્ષ સ્વીકાર્યો પેલો માણસ કાશ્યપનરેશને પકડી કાશીરાજની કચેરીમા લાબ્યો કાશીનો જૂપાવ તેને જોઈ ખૂન જોછળવા લાગ્યો ઈર્ષ્યાથી ભભૂકતી જ્વાળાઓને આકૃતિ મળી ગઈ તેની આખો નાચવા લાગી તેજ વખતે બગી મહામા કાશ્યપનરેશે મરદન ઝુકાવી કહ્યું કાશીરાજ ! મારો શિરઁછેદ કરેશ અને આ મનુષ્યને સવામણુ સુવર્ણ તોળી આપો ”

આ શબ્દો સાંભળી આખી સભા વિસ્મિત થઈ ગઈ ત્યારે જ પેલા માણસને ખમર પડી કે આ પોતે કાશ્યપનરેશ છે પરંતુ જે પ્રાણુત્યાગ કરનાર આવી વિભૂતિઓ વિશ્વમા હોઈ શકે છે આ ચિત્ર પિશાચના અંત કરણુને પણ પીગળાવે તેવું હતું કાશીનરેશ આવો મહાન આત્મત્યાગ જોઈ નથી ગયો તેને પ્રતીતિ થઈ કે ખરેખર આવો આત્મત્યાગ સામાન્ય મનુષ્ય ન કરી શકે કાશ્યપનરેશ ખરેખર પ્રભુ છે પોતાની જૂનનું તેને જ્ઞાન થયું અને ઝૂટવી લીધેલું રાજ્ય કાશ્યપનરેશને સુપ્રત કરી હમેશના માટે તેની ખડણી માફ કરી

ચારિત્રની અસર અનૌકિક હોય છે હજારો ઉપદેશ અને ગે હડો ઝ થો જે અસર નથી ઉપજાવી શકતા તે અમર આવા એકજ દૃશ્યથી સહજ રીતે થઈ જાય છે આ દૃષ્ટાંત પરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે આણુ બલિદાન ઉત્કૃષ્ટ અનુક્રે પા થયા વિના હોઈ શકે નહિ.

અહીં એકલી માત્ર અર્પણના જ નથી બલકે તેની પાછળની અનાસક્તિ છે સાચી રીતે તપાસીએ તો આવી અર્પણતા પદાર્થ પ્રત્યેની નિરાસક્તિ વિના હોઈ શકે નહિ જ્યારે તમો તમારા જીવનના ધ્યેયને ઝોળખવા લાગો ત્યાં પહેલા જ તમારામા અલ્પ યા વધુ પ્રમાણમા આ ચુલ્લ ખીલ્યો હોવો જોઈએ

અનાસક્ત માણુમ પણ પદાર્થોના ઉપભોગ કરીને જ દોષ છે
જનાં તે પ્રત્યે તેની આમંત્રિ કે જપન દોરું નથી પોતાની જરૂરિ
યાનો ધગાની પોતાની ચમ્પિરે પાગલાના દિન માટે ખરચારી તે
પરોપકર હદી ચમન પગુ આજે તો ભોગવવા માટે લાખે અને
કરોગે પણ જોજા પડે પગુ સમા લાખને પણ કંઈ મદદ કરી
દોષ તો હાય મુજરા મડે અને ત્યાં આમન જોગનો ન કરવા
લાગી જાય. આ બધી આમંત્રિની જગ્યા છે અને ન ખરચારીની
નિશાનીઓ છે નહિ તો પેતાના બે પાછળ કાંઈ વાદ કરી શકે જ
નહિ. જેમકે કાંઈ દેવ આરીને કહે કે "ચાલો, દેવભોક્તાં કેને
આવવું છે ?" તો કાંઈ કાંઈનો વા. કરે ખરા' દપોટપ નાખની
નોડ થઈ જાય ત્યાં તો રાદ પણ ન જોવાય અને વાદ પણ ન
કરાય પડે વાવવા દોષ અને જીભએ બંગી વારી દોષ તો ત્યાં
પણ રા ન થાય પગુ ૫ માર્થમા કહક કરવું પડે તો દુષ્ટાણ
ભાઈએ શું કર્યું ? કેટલું આપ્યું ? કેમ આપ્યું ? એવા અનેક વાધાઓ
ઉત્પન્ન થાય કાગ્યુ કે જીવનનું શ્વેષ મમજનું નથી. ત્યાં તો એમ
માન્યુ ■ કે જે કંઈ આપવું પડે તે બધું વેકરી નાખવાનું છે
પડી તો ખરચાય જ કેમ ?

આસક્તિનું દુષ્પરિણામ

આમંત્રિવાળો જીવ બહીને ત્યાગ કરી નાખે પણ તોય એ
બધું નિરર્થક છે કારણકે તેની પાછળ ખૂન સ્વાર્થ રહ્યો દોષ છે
અને એ સ્વાર્થનાજ કાગ્યુ વરણ ત્યાગવા છતાં વામનાનો ત્યાગ
થઈ શકતો નથી જ્યારે અનાસક્ત મનુષ્ય બહી કશુંય ત્યાગે
નહિ, છતાં તેની જાવના જીગ્ગઓ પ્રત્યે ખૂન સુંદર દોષ છે

એકદા એક અંધ બિખારી ચીટામાં બેસી સારગી સાથે
ભજન માતો હતો પરણુ તે બિચારાનો અવાજ એટલો તો ખોખરો
હતો કે તેનાપર રસતે ચાલનારું નિયકુલ લક્ષ્ય જતું ન હતું એક

દયાળુ ગવૈયાએ આ દશ્ય જોયું અને તેના હૃદયમાં અનુકંપાની લાગણી ઉભરાઈ આવી તેનું કુખ દૂર કરવા તે તરતજ તેની પાસેથી સાગી લઈને બેસી ગયો અને સુંદર સ્વરથી માવા માડ્યું

મધુર સંગીતથી આકર્ષાઈ ધણી મનુષ્યો ભેગા થયા અને ધનની વૃદ્ધિ થવા લાગી અતે તે સંગીતશાસ્ત્રી ત્યા પડેલા બધા ધનને તે અધભિશ્ચુકને આપી પોતાના માગે રવાના થયો.

આ દૃષ્ટાંત માગી અપજ્ઞતા અને ઉદારતાનો બોધ કરે છે હવે સરખાવો આજના જીવ માથે આજે તો

ઉદર ભરવા નિમિત્તે મૌ, લાડુ જીવન વીતાવે છે

લક્ષ્મી મળી, પેટ ભરાયુ, કુટુંબને પોષ્યુ એટલે ભાગ્યશાળી થયા અને જીવનનું ધ્યેય મફળ થયું જસ એમજને ? હૃદયમાં ક્યાં છે પ્રેમ, સેવા ને ભક્તિનાં પૂર ? મહાપુરુષો જીવનની સરળતા તેમાં જ મનાવે છે માત્રુ જીવન જીવવા માટે સતત વિચાર કરવો જોઈએ કે આજે હું જે કરી રહ્યો છું તેનું પરિણામ શું ? અને જવાબ ગૂંચ આવે તો જીવનનું સૂકાન ફેગવી નાખવું જોઈએ જ્યારે અંત કરણમાં આવું ધડતર ધડાશે ત્યારેજ જીવનની સફળતા સર્વારો.

ૐ શાંતિ

ભજન કેમ કરવું ?

પ્રવચનકાર—મહારાજ શ્રી નાનચ દ્રશ્ય રનામી
આત્મભક્ત ધુઓ અને માતાઓ !

આજે હું એવો વિષય કહેવા માગુ છું કે જે તમને હમેશા
ઉપયોગી થઈ પડે અને જેનો સંગ્રહ તમારા જીવન સાથે હોય

તમે સવારમાં કંઈને કંઈ સ્મરણ, સેવા, પૂજા, મામાસિક
વગેરે કરતા હશો. પરંતુ તમારામાંના ધણી એમ હમેશા ફરિયાદ
કરતાજ હોય છે કે પ્રાર્થના, ભજન, સ્મરણ વગેરે કરતી વખતે જ
અમને પ્રમાદ થાય છે, ચિત્ત સ્થિર રહેતું નથી, રમ પડતો નથી.
તો શું કરવું ? જવાબ એ છે કે— પ્રજ્ઞ ભજનમાં ચિત્તની એકાગ્રતા
નથી થતી તેનું કારણ તમારા ઈષ્ટ પદાર્થોમાં જેવો તમોને પ્રેમ છે
તેવો પ્રજ્ઞમાં પ્રેમ નથી અને પ્રેમ નથી તેનું કારણ એ કે તમને તે
વસ્તુની પ્રતીતિ નથી પ્રથમ તો તમારે વિશ્વાસ જ રાખવો. ધો
શ્રદ્ધાપૂર્વકના પ્રયત્નથીજ તમને પ્રતીતિ થશે અને પ્રેમ પ્રગટશે
એ भारी ખાતરી છે તે પરત્વે એક સરલ માર્ગ મમળવું

દરેક માણસને જેમ સ્થૂળ શરીર છે તેજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ
(માનસિક) શરીર પણ હોય છે, અને સ્થૂળ શરીરનો આધાર
પણ સૂક્ષ્મ શરીર પર હોય છે (મન, ચિત્ત હ. ધ, બુદ્ધિ, એ
બધા મનોમદિરનાંજ વિવિધ અંગોપાંગ છે) જેમ સ્થૂળ શરીરની
દુરસ્તી માટે ખોરાક, પાણી, હવા, પ્રકાશની જરૂર છે તેમ સૂક્ષ્મ
માનસિકની તદુરસ્તી માટે ઉત્તમ વિચાર, ચિત્તન, મનન ઇત્યાદિ
સૂક્ષ્મ ખોરાક હોય છે મનુષ્યનો જેવો અને જોડનો વિકાસ તેના
પ્રમાણમાં તે સૂક્ષ્મ સામગ્રીને મહી શકે છે વિકાસના પથે વે

વધારવામા પ્રભુપ્રાર્થના, સ્તુતિ, સ્તવન, ધૂન વગેરે વચન દ્વારા પીવાના પીણા છે અને મદ્વિચારણા આત્મચિંતન, ધ્યાન એ માનસિક પીણા ॥ શુદ્ધ ચૈતન્યધન પરમાત્મ સ્વરૂપ અતરંગપટમા હોવા છતાં ઉન્મુખ રહેલ આત્મા તેનો અનુભવ નથી કરી શકતો તેના સન્મુખ થવાનું મર્વોત્તમ સાધન ભક્તિ છે અને તેથી સત્પુરુષોએ ભક્તિનો મહિમા મુક્ત કંઠે ગાયો છે

ધ્વનિપ્રધાન પદોનું મતત ઉચ્ચારણુ એ પણ ભક્તિનો એક પ્રકાર છે આને એ જાતની ધૂનો હું તમારા પાસે યોનાવવા માશુ છુ પરંતુ તે ધૂનની પાછળ રહના રહમ્યને નિચારી લેવુ જોઈએ દોષપિણુ ભજન, સ્તવન, કે ધૂન બોલો તે માત્ર ગાવા આતરંગ બોલાય તો તેનો કાંઈ અર્થ નથી પડે પડે વાચિક માથે માનસિક તાન મેળ પણ મનવો જોઈએ એકજ પદ બોલતા હૃદયમા ન્યારે ઝણઝણાડી ન થાય ચિત્ત ભેદાઈ ન જાય આતરિક પ્રસન્નતા ન અનુભવાય કૃતકૃત્તમપણુ ન અનુભવાય, તો સમજવુ કે આ માત્ર વેઠ કઠાય છે એતો માત્ર રાગડા તાણ્યા ગણાય પરંતુ એવી દરેક પ્રાર્થના કે સ્તુતિઓ સાથે ન્યારે હૃદયનો તાત મળે કે ત્યારેજ કાંઈક દિવ્ય આનંદનો મંચાર થાય છે બ્યક્તિમગ્ન પ્રાર્થના કરતા પણ સમાન વિચારના મનુષ્યો માથે મળી પ્રાર્થના કરવામા જે મદત્ત છે તેનો પણ હેતુ હોય છે ન્યારે ન્યારે જે જે જાતની ભાવના પૂર્વક સતત ઉચ્ચારણુ થતું હોય કે ત્યારે ત્યારે તે તે જાતની ભાવનાઓ સક્ષમ આદોષનોવડે મૂર્તિસ્વરૂપ થવા માટે ધનીજૂત થતી હોય છે અને આમપાસમાં એવુ વાતાવરણુ ફેલાવે છે કે આપણે તદ્દપ જની જઞ્ઞએ છીએ એ વસ્તુનો આસ્વાદ હૃદયપૂર્વક એક વખત લેવામા સક્ષમ થઈએ તો ફરીને તેજ પ્રકારે આચરવાની રચિ જાગે છે એટલાજ માટે હું તમારી પાસે એ જાતની ધૂન હમણાજ બોલુ છુ, તેની સાથે તમારો ભાવ મિતાવી સુમધુર કંઠે તમે પણ તે ગીનજો સાંભળો —

હં ગુરુ હં ગુરુ હં ગુરુ

જય ગુરુ જય ગુરુ જય ગુરુદેવ

[આ પ્રમાણે મદારાજશ્રીએ એમની વાક્યશિક્ષક હજમા પુસ્તક
અવાજે ' હં ગુરુ હં ગુરુ હં ગુરુદેવ'ની ધૂન શરૂ કરી
અને સમાજનો એ ધૂનમાં જોડાયા મદાતમાજનો 'રામધૂન' જેમ
પ્રમિદ છે તેમ 'હં ગુરુદેવ'ની ધૂનમાં પણ લોભ તત્ત્વોન ચર્ચા
આ પ્રમાણે આખો દોહ એજ વાતાવરણથી ગૂંચ રહી એ
ધૂન પાત્રી બીજી બળમે લીંગીઓની ધૂનો શરૂ થઇ વચ્ચે વચ્ચે
મદારાજશ્રી લીંગીઓ પાછળ રહેતો માર્મિક બાવ સુર વાણી
દૃષ્ટિના મદિન મમતવતા જય અને ધૂન આગળ વધે. સુરેશ]

અમંદમદાર માસ્તિ

તાસ્તિ મૂલમતીપદમ્ ।

અયોગ્ય પુરુષો માસ્તિ

યોજ્યસ્તથ મુલ્લમ ॥

'ક' થી માંડીને ઉચટ સુધીના મૂળાક્ષરો બધા મત્રાક્ષરો
છે, સર્વ વનરપતિના મૂળમાં કાંઈક કાંઈ ઔરધિ રહેય છે અને
મનુષ્યમાત્રમાં કાંઈક કાંઈ ચોગ્યતા હોય છે, પરંતુ તે કેવી રીતે
અને કયા તેની ચોગ્યતા કરવી તેને મનુષ્યો જાણતા નથી. મત્રાક્ષરો
એ માર્મિક શબ્દો છે પણ જેનો જે વિષય હોય તેજ તેની મેળવ
કરી જણે મંત્રીનું કામ કરતો હોય તેને જૂમિતિ ન આવે
રમોયો નામું ન માંડી શકે તેમ આપણે અક્ષરોની કયા કયા
ચોગ્યતા કરવી અને મત્રાદ્વારા સામર્થ્ય કેમ પ્રગટાવવું તે નથી
જાણતા એટલેજ આ બધી ગરબડ થઈ છે આ મત્રો સારા
સારી વસ્તુઓ હોવા છતાં આપણે તેની કિંમત નથી જાણતા
પરંતુ રટથ કરવાથી ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે પરંતુ આ
જો અનન્ય પ્રેમ અને પાકા વિશ્વાસપૂર્વક થવી જોઈએ
વિષય એવો નિયમ છે કે જે પ્રકારના તમે વિચાર કરો

હો તે પ્રકારના પરમાણુઓ તમારી મનીષના આકર્ષાન ડે તમે હસો તો હમવાના પુદ્ગલો તમારા તરફ આવે છે ને ગડો તો રડવાના પરમાણુઓ તમારી પાસે આવે છે તેનીજ રીતે જ્યારે ભક્તિના આદોલનો તમે ફેનાવતા હો ત્યારે (ભક્તોના મનમાથી ભક્તિ ક્રાંતિ નીકળેના) ભક્તિના પરમાણુઓ ગમે તેટલા દૂર હોય તોપણ ખેચાઈ તમારી પાસે આવે છે

કોઈ કોઈ પવિત્ર તીર્થના રથાનોમા જઈએ છીએ ત્યારે આપણે કોઈ અનુપમ શાંતિ અનુભવીએ છીએ તેનું શુ કારણ ? વસ્તુ એમ કે આવા એકાંતના ગ્રંથોમા કોઈ મદાપુરુષોએ આત્મધ્યાન ધરતા તે પ્રકારના પુદ્ગલો પ્રમગ્ન-ચા હોય છે તે પુદ્ગલો ત્યાં વાતાવરણમા ગૂંચ રહ્યા હોય છે જેવા મહમ મનથી તે પુદ્ગલો પ્રસર્પા હોય છે તેવા મહમપણે તે ટકી રહે છે અને આપણે તે વાતાવરણમા જઈએ છીએ એટલે તે પવિત્ર મનોદ્વંદ્વી ચિત્તની શાંતિ અનુભવીએ છીએ

ચાદશી માધના यस્ય સિદ્ધિર્મવતિ તાદશી-જેવા ભાવથી તમે ધ્યાન કરો-પ્રાર્થના કરો તેવી સિદ્ધિ થાય છે જ્યારે તમે બીજાનું ખૂરુ ઈચ્છતા હો ત્યારે ખૂગઈના પરમાણુઓજ તમારી તરફ આકર્ષાય છે માટે તમારા વિચારોના આદોલનો ફેનાવની વખતે બહુ જ સાવધ બનો

ધણા જીનો માને છે કે ભગવાન સિદ્ધિશિલામા ઝિગજે ડે એટલે તે આપણું કઈપણુ બહુ ન કરી શકે આમ માનવા છતાં પ હોકો તેનું ભજન તો કરે છે તેનું શુ કારણ ? અનભવ, ભગવાન બહુ કે ખૂરુ કરે નહિ, જે કંઈ કરે તે આપણો આત્મા જ કરે છે પરંતુ તમે જે આત્મિક ગુણ પ્રગટાવવા માગો છો તે ઇશ્વરમા છે, અને તે તમારામા પણ છે એનામા એ આવિર્ભાવે છે, તમારામા તે તિરોભાવે છુપાયેલા છે તમે તેને જોઈ શકતા નથી, પરંતુ તમે જ્યારે પ્રભુ પાસે માગો છો, પ્રાર્થના કરો છો ત્યારે તમારામા

હૈં ગુરુ હૈં ગુરુ હૈં ગુરુદેવ

જય ગુરુ જય ગુરુ જય ગુરુદેવ

[આ પ્રમાણે મદારાજશ્રીએ એમની લાઘુચિન્મયતા જુદા અવાજે " હૈં ગુરુ હૈં ગુરુ હૈં ગુરુદેવ" ની ધૂન શરૂ કરી અને સમજનો એ ધૂનમાં જોડાયા. મહાત્માજીની 'રામધૂન' જેવ પ્રસિદ્ધ છે તેમ 'હૈં ગુરુદેવ'ની ધૂનમાં પણ લોકો તાલ્લોન ધર્મત્રણ આ પ્રમાણે આપે. હોય એજ વાતાવરણથી ચૂંટી રહ્યો એ ધૂન પછી બીજી બળ્લે લીંગીઓની ધૂનો શરૂ થઈ વચ્ચે વચ્ચે મદારાજશ્રી લીંગીઓ પાછળ ગુંદેલો માર્મિક જાવ સુદર વાણીથી દૃષ્ટિ સદિન મમનવના જય અને ધૂન આમજ રહે. સંપત્તિ]

અમત્રમક્ષર તાસ્તિ

તાસ્તિ મૂલમતૌપધમ્ ।

અયોમ્ય પુરુષો નામ્નિ

યોગ્યસ્તત્ર ચુલ્લમ ॥

'ક' થી માંડીને છેવટ સુધીના મૂળાક્ષરો જ્યાં મંત્રાક્ષરો છે, સર્વ વનરપતિના મૂળમાં કાંઈને કાંઈ ઔપચિ રહેલ છે અને મનુષ્યમાત્રમાં કાંઈને કાંઈ યોગ્યતા હોય છે, પરંતુ તે કરી રીતે અને કયા તેની યોગ્યતા કરવી તેને મનુષ્યો જાણતા નથી. મંત્રકર્તા એ સાંકેતિક ચબ્દો છે પણ જેનો જે વિષય હોય તેજ તેની યોગ્યતા કરી જાણે મંત્રીતનું કામ કરતો હોય તેને જૂમિતિ ન આવડે રસોયો નામું ન માંડી શકે તેમ આપણે અક્ષરોની ક્યાં ક્યાં યોગ્યતા કરવી અને મંત્રાદ્યાગ સામર્થ્ય મ્મ પ્રગટાવવું તે નથી જાણતા એટલેજ આ બધી ગરબડ થઈ છે આ મંત્રો સારામ સારી વસ્તુઓ હોવા છતાં આપણે તેની કિંમત નથી જાણતા. શુરુનું રટણ કરવાથી ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે પરંતુ અનન્ય પ્રેમ અને પાઠા વિશ્વાસપૂર્વક થવી જોઈએ. વિશ્વા એવો નિયમ છે કે જે પ્રકારના તમે વિર

તારા પાદપદ્મને પડી તારો શરણાગત ન થઈ શક્યો અને હે માર્ગદર્શક મહા પ્રભો ! વિષય, કષાય અને પ્રમાદ જેવા વિષમ રથજોથી પાછો વારવા છતાં પણ કામદની જ્વલત પ્રતિમા મને હું ન જ વળ્યો એ નરકાગામી જ નિમગ્ન રહ્યો

પ્રાપ્તો અમૃતા સાધનો નહિ સદુપયોગ કરી શક્યો નહિ ભક્તિના સ્વાદિષ્ટ ગ્મને સતશિષ્ય ભરી શક્યો

હે દીનધ્યાગ ! મર્વોત્તમ માનવદેહ, ઉચ્ચ આર્યભૂમિ, સ્વદર માનમશક્તિ, અમૃદ્ધિ, મના, બન તથા અદ્વિતીય મામત્રીઓ પામવા છતાં હું તેનો મદુપયોગ ન કરી શક્યો મત્તાથી ટુંકને પજાયા મળથી ટુંક જીવોને મહાર્યા મમૃદ્ધિથી કેમને કમડી નાખ્યા અને ઉદ્રિમાદિ મામત્રીઓથી વિપરસના ઘૂટડા પીધા ક્યાં પણ હે મુખા સામર ! તારી મેવાના સ્વાદિષ્ટ રમના વહેતા મરોવગમાથી એક ઘૂટડાને લઈને પણ મારા ઘટડામાં તે અમૃતને ન ભરી શક્યો એ પ્રવો પ્રમાદ ! સદ્ગુણો આજે તને સમીપમાં જોયા પછી હવે તો મારા ભવની જાવટ ભાંગી ગઈ હે દેવ ! આ ક્ષણે કેવી મધુર, મજ્જુન અને મનોરમ્ય છે !

પરમાત્માનું રમરણ કે ભજન રૂપ રસાયણનું પાન કરવાની સાથે આપણે કેવા પથોનું પાલન કરવું જોઈએ ? તે પ્રશ્નના મમાધાનમાં હું તમોને એક પદ્મ મળાવું

પ્રભુનું નામ રસાયણ સેવે, પણ જો પથ્ય પળાય નહિ, તો તેનું મળ લેશ ન પામે, ભવ રોગો કદિ જાય નહિ

પરમાત્માનું નામ એક પ્રકારનું રસાયણ છે રસાયણનું સેવન કરનારાએ પથ્યનો પાળવું જ જોઈએ તે સાવ સ્પષ્ટ વસ્તુ છે આંધવ ગમે તેવું ઉચ્ચગાદિનું અને અસગકારક હોય પરંતુ જો તેની પરેજ ન પળાય તો લેશ માત્ર ફાયદો ન થાય તે જ પ્રમાણે પરમાત્માનું નામ લીધા કરીએ પરંતુ તેના પથ્યો ન પાળીએ તો આ સસારરૂપી રોગ કદિ નાજૂદ થઈ શકે નહિ

ગામડાઓ ભણી

બ્યાખ્યાતા — શ્રી દત્તાત્રેય બાળકૃષ્ણ કાવેયકર

પરાપૂર્વથી માણસની દુનિયા ગામડાની જ બનેલી છે પ્રાચીન કાળમાં વેપારના અમુક મથકો અને રાજાની રાજધાનીઓ એટલા જ શહેરો હતા અને તે પણ આજના શહેરો જેવા તો નહિ જ ન્યાયી યત્રયુગની શરૂઆત થઈ ત્યારથી આજના મોટા મોટા રાજસી શહેરોએ માથું ઉઠાવ્યું છે માનવી સંસ્કૃતિમાં આ એક નવો જ પ્રકાર છે

શહેરોની ઉત્પત્તિ ખરું જોતા ગામડાઓની કેટલીક હાજતોનથી છે અનેક ગામડાઓ પોતાની ઉપજનો વિનિમય કરવા માટે અમુક જગ્યાએ ભેગા થવા બાબ્યા એ સ્થાનને બજારનું રૂપ મળ્યું એ મહત્વના સ્થાનનું રક્ષણ આવશ્યક જણાયું ત્યાં પછી અર્થ સમવડ ભેદ ત્યાં કામગીરી વસ્તી વધી, અને મોટું શહેર બન્યું એવી રીતે ગામડાઓની સમવડ બરાબર સચનાય એવી કામગીરી ગોઠવણ તે શહેર એવી સ્થિતિ હતી, આજે બરાબર એવી ઉદાસિન્ય રીતે પ્રવર્તે છે જેમ માણસ પોતાને માટે પશુઓ રાખે છે તે શહેરો પોતાની હાજતો પૂરી પાડવા માટે ગામડાઓ રાખે છે મનુષ્ય સમાજનો પ્રધાન ભાગ તે શહેરો મનુષ્યજાતિનું બંધન શહેરોમાં જ સોજે કળાએ પ્રગટ થાય છે એવી માન્યતા બંધાઈ છે તે જ હજી પણ ચાલુ છે કેટલાક વિચારી લોકોએ અને કામગીરીનના રમિકાએ ગામડાઓનું મહત્વ ગાયુ, તેથી સખાણોમાં આપણે ગામડાઓની પ્રતિષ્ઠા વધી, પણ સ્વેચ્છાએ શહેર

ગામડામાં કાયમને માટે રહેનાર તો કોઈ નીકળ્યું જ નહિ એક જથ્થે તો એક કહેવત ટાકી હતી, “આવી પડે કેર, તો ચ છેડાય નહિ થશે” (મેડન પહલા કદર તરી, સોઢ નયે શહર) આ જ નિશાથી લોકો શહેર તરફ દોડતા આવ્યા છે શહેરોએ ગામડાની ચૂમણી શરૂ કરી ગામડાનું ધન શહેરમાં જવા લાગ્યું ધન પાછળ પુરુષાર્થ, પરાક્રમી ધનનોતુપ સખ્યામધ લોકો શહેર તરફ દોડ્યા અને, બાવી રીતે ગામડાઓની બેવડી ચૂમણી આવી ગામડાનું અનાજ, ગામડાના ફળફૂલ, પશુપક્ષી બધું જ શહેરની સેવામાં આવ્યું કાર્યકુશળ બાહોશ લોકો પણ શહેરને રમ્મને પડ્યા એને કરીયર કહેવા લાગ્યા.

હી ન જોયેલી એની જાહેરાતવાળી શહેરોએ ખીનવી બતાવી જૂના વખતમાં ધણાખરા ઉદ્યોગ ધંધાઓ અને કારીગરીના કામે ગામડામાં જ આવતા તેને બદલે શહેરોએ મોટા મોટા કારખાનાઓ બિમા ક્યાં તેન, વગળ અને વિજળીની મદદથી એ કારખાનાઓએ આખી દુનિયાને માલ પૂરો પાડવાનું માથે લીધું ગામડાઓ જે પહેલા કાચા માલમાંથી પાકો માન તૈયાર કરતા તે શહેરમાં બનેલા અથવા પડેશથી આવેલા પાકા માવના કેવળ ધરાક બનવા લાગ્યા ધન પેલા કરવાને બ ને ધન ખર્ચો નાખવાની કળા ગામડાઓએ ખીનવી અને માન્યું કે આ રીતે ગામડાઓ સરકારો થશે એક પછી એક બધા જ ઉદ્યોગદુતરો ગામડામાંથી ખસી જવા લાગ્યા છે અને વિનાયત કે જાપાનથી આવતી સારીનરસી વસ્તુઓ ગામડાનું ધન હાથ કરવા લાગી છે ઉદ્યોગ દુતરને અલાવે માણસ ગરીબ થાય છે એટલું જ નહિ પણ પશુ જેવો અસરકારી થઈ જાય છે માણસની માણસાર્થમાં જે જ વસ્તુ પ્રધાન છે ત્યાગશક્તિ અને સ્વચ્છતા જ્યાં ઉદ્યોગ દુતર છે ત્યાં જ એ સ્વચ્છતા ખીલી શકે અનદદ ગરીબાઇ સાથે ત્યાગશક્તિ પણ ઘટતી જાય છે આવી રીતે ગામડાઓ બન્ને રીતે માણસાઇ ખોવા લાગ્યા છે આમ જ ને

ચાલવા દઈશુ તો કરોડોની જનતામા માણસાઈ ખૂબી જ નહીં બારે
 જોખમકારક સ્થિતિ પેદા થશે એ સ્થિતિ સાપરંપ જ ગણાવી જોઈએ
 એમાંથી બચી જવું હોય તો અત્યારથી જ આપણે પ્રાયશ્ચિત્તથી
 સરસ્વાત કરવી જોઈએ

ધારો કે કોઈ આપણુદ સુલનાને દુરમાન કાંદયુ કે ગામડાની
 વસ્તુઓ સહેરમાં આવે નહિ અને સહેરની વસ્તુઓ ગામડામા ભર
 નહિ, તો ગામડાઓને ધણી મુશ્કેલીઓમા રહેવું પડશે પણ સહેરને
 તો એ સ્થિતિમા જીવવું જ અશક્ય થઈ પડે આવી સ્થિતિ હોવાથી
 ગામડાઓનો હાથ ઉપર હોવો જોઈએ, સહેરનો તીચે પણ ગામડાના
 માલનો બજાર બાવ નક્કી કરવામા સહેરો જબરદસ્ત હોય છે
 બિચારા ગામડાઓ જેરદસ્ત થઈ ગયા છે આ સ્થિતિ ન નાવી જોઈએ

આજના જમાનામા જે જગદ્ દાપી મોટા દોહો માણુમ જાતને પીગ
 રહ્યા છે તેમાનો આ સૌથી મોટો છે અન્યાયનું બીજાણુમરૂપ જોશ
 પછી મહાગાંધી કે દમાઈ ન રહેતા અથવા નિરાશ ન થતા ઉત્માહનેર
 એની સામે જૂઠ્ઠા તૈનાર યવુ જોઈએ યુવાન શુ અને વૃદ્ધ શુ પુરુષ
 શુ અને સ્ત્રી શુ, પ્લાહણુ શુ અને હરિજન શુ, દરેકને એમજ યવુ
 જોઈએ કે બાકી બધી ગફલત બને ચાઓ, પણ આ યુગવચન
 ચૂકાએ નહિ કેમકે આપણા જમાનાની કસોટી આપણે સ્વીઓ પ્રત્યે
 કેવી રીતે વર્ત્યા, હરિજનો પ્રત્યે કેવી રીતે વર્ત્યા અને ગામડાઓ
 પ્રત્યે એવી રીતે વર્ત્યા એ ઉપર જ ચવાની છે

પ્રકાશક -

જૈન યુવક સંઘના મંત્રીઓ -

મણીનાથ મોહોકમચદ શાહ

અમીચદ જેમચદ શાહ

ધનજી રઢીટ, મુખર્ધ નં ૩

સને ૧૯૩૭]

[સવત ૧૯૯૧]

— મુદ્રણસ્થાન —

શ્રી મહાવીર પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં
વીરભદ્રાસ કાલીદાસે છાપ્યું
ધનજી રઢીટ, મુખર્ધ નં ૩

== નિવેદન ==

મુગધમા ૧૯૮૮ ની માત્રમા શરૂ કરેલ પર્યુષણ વ્યાખ્યાનમાળા તરફ જૈન સમાજના જિજ્ઞાસુ વર્ગનું ધ્યાન ખેંચાવાથી ત્રણ વર્ષના ગાળા પછી સવન ૧૯૮૨ ની માત્રમા વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કરવાની ભાવના થઈ, અને બનાગસથી પડિત શ્રી સુખનાનજી, વર્ધાથી પડિત શ્રી દરબારીનાનજીએ ને ઝાકા કાનેનકર જેવા સમર્થ વિદ્વાનોએ મુંબઈ આવવાનું સ્વીકાર્યું, તેમની માયાળુ હાથણી ને મહકાગથી વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કરી અને મુખર્ધવાસી યુવાન તેમજ વૃદ્ધ વર્ગે અમારા એ પ્રયાસને ખુબ આવકાર આપી લોકરૂચી મળી અમે બાધેન અભિપ્રાયમા અમારી સત્યતા અંગે સમજી ટેકો આપ્યો.

જૈન તેમજ જૈનેતર વિદ્વાનોને વ્યાખ્યાનમાળામા પ્રવચન કરવા આમમ્મા હતા, તેમા બનાગમ ને વર્ધા જેવા દૂરના સ્થળેથી આવીને તેમ મુંબઈ જેવા રોકાણવાળા શહેરમા પણ પોતાના સમયનો ભોગ આપી જે વિદ્વાન બધુઓએ વ્યાખ્યાનમાળામા ભાષણો કર્યા અથવા લખેના નિમંત્રણ વાચી મહકાર આપ્યો છે તે સૌના આભારી છીએ.

વ્યાખ્યાનમાળા ચાલતી હતી ત્યારે લેખો છપાવી પુસ્તક રૂપે બહાર પાડવાનું નક્કી થતા, તેજ વખતે અનેક ઉત્તર ભાષ બહેનોએ ત્રાહક તરીકે પોતાના નામે નોંધાવેના તેમના તેજ વાચક વર્ગના હાથમા પુસ્તક મૂકવામા દીન થવાના કાળુમા જે વિદ્વાનોએ વ્યાખ્યાનમાળામા પ્રવચનો કરેલા તેમનો મહેટો ને મહત્વનો ભાગ આ પુસ્તકમા આવી ગય છે, પરંતુ તે મહત્વના ભાષણો મેળવવાના લોકલેજ દીન થઈ છે.

વ્યાખ્યાનમાળાના આઠે દિવસ હીંગનાગના દુઝરીઓએ હીરાનાગનો વ્યાખ્યાન હોલ અને પર્યુષણના છેલ્લા દિવસે બાઈશ્રી હરમેવિદ્વાસે બાગવાડી થીએટર કંઈ પણ લીધા સિવાય તદ્દન ફી આપીને અમારા પ્રત્યે જે ઉત્તરતા દર્શાવી છે તે બદલ અમે તેઓના આભારી છીએ.

આ સિવાય જે બાઈઓએ તન મન ને ધનની મદદ કરી છે તે સૌનો આભાર માનીએ છીએ.

લીંગ મનીઓ,

શ્રી મુખર્ધ જૈન યુવક સંઘ

વિષયાનુક્રમ

નં	વિષય	પાના
	પ્રાસ્તાવિક (૫ સુખલાલજી)	
૧	બાળના સાધુઓ નરીન માનસને દોરી ચકે ! (,)	૧
૨	ક્રાન્તિકાર ભગવાન સદાની (શ્રી પરમાનંદ કુવરજી કાપડીઆ) ૧૧	૧૧
૩	ધર્મની અને એના ધ્યેયની પરીક્ષા (૫ સુખલાલજી)	૨૩
૪	દેવદ્રવ્ય (૫ દગ્ગારીનાથજી)	૪૧
૫	સમાજનાદ અને જૈનધર્મ (શ્રી ચીમનનાથ ચકુભાઈ શાહ)	૫૬
૬	શ્રી મહાનીર અને ઉપસર્ગો (શ્રી મોતીચંદ ગી કાપડીઆ)	૬૪
૭	સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદના પ્રેરણામય નિચારો (શ્રી મોહનનાથ દલીચંદ દેસાઈ)	૮૭
૮	જૈનધર્મ અને નિવૃત્તિમાર્ગ (૫ દગ્ગારીનાથજી)	૧૧૩
૯	સુધારક ધર્મમાં સુધારા (ઝાકા કાવેશકર)	૧૧૩
૧૦	જૈન ધર્મમાં વિશ્વધર્મ અને એવા તત્વો છે ખરા ? (શ્રી દનસુખભાઈ ડાહ્યાભાઈ)	૧૨૨
૧૧	બ્રહ્મ અને ધર્મ (૫૦ નાથુગમજી પ્રેમી)	૧૪૧
૧૨	મહાત્મા ગાંધીજી-કેટલાક ધાર્મિક નિચારો (શ્રી મોહનનાથ દલીચંદ દેસાઈ)	૧૪૫

પ્રાસ્તાવિક

આ જાતની પર્યાપ્ત વ્યાખ્યાનમાળા રદ થયે માનથી રધાઈ રધ થતા એની ઉપયોગિતા દવે ભા રેજ મિદ્દ કરવાની ગરુ છે તેમ જા એો કમવાની બે કસોગીઓ છે મુખ્ય કમોગી એ એનો રેગક હેતુ ઇ ખતે બીજી કસોડી એનું પરિણામ છે વ્યાખ્યાનમાળાના ચોજાએ અને જેમા વ્યાખ્યાન આપરા ભાગ લેનાગએનો હેતુ કોઈ પણ જાનના મ્યાર્થને મિદ્દ કરવાનો ન હોય તેમજ પર્યાપ્તમા મહજ મગની નિદ્ધિ અને લોકોમા જાગેલી વિગ્રાસાનો ઉપયોગ કરી લઈ વ્યાખ્યાનમાળા દ્વાગ લોકોમા જાઈ- મિયા રક્ષિત ઝાનવી, રદમો અને સહચિતતા દૂર કરી તેો મ્યાને મમલાવ જગાડવો, એ હોય તા મમજનુ જોઈએ ક વ્યાખ્યાનમાળા કદી નિગચક મિદ્દ નીલે વવાની દજી લગી આ મુખ્ય હેતુ મચરાનો આઓ છે પરિણામની દષ્ટિએ જોતા પણ વ્યાખ્યાનમાળા રિમે રિમે આચારાગ્રજ નિવડતી જાય છે વ્યાખ્યાનમાળા રખતે કેપન્ધિન ઓતાઓની મખ્યા તેમજ જાની વ્યાખ્યાનમાળાના ગ્રાહકો અને વાચકોની સખ્યા પૂરાગ કરે છે ક વ્યાખ્યાનમાળાની ચોજના લોકોને રૂચી ટે અને રધારે ને વધારે રૂચની જાય છે આ ખતુ જા ચોજનાએ દિવમે દિવમે વવારે ને વધાર માનધાની કેળવરાની હજ છે કતા અને લેખકોની પસંજી, વિષયોની વહેચણી મનમગ વખતમગ ગમ પતાવવાની પદ્ધતિ અને વખતસગ વ્યાખ્યાનમાળા પ્રમિદ્દ કરવાની ગોકરણ એ મુદ્દાઓ તગદ રિમેય મનમગ ગહેતુ જ પડે આમરિન આઓ પાસેથી પ્રથમથી જ તેમના લખેન રાખ્યાનો એગી લેરાની રગિપાગી જોટને અને ઓસાઈથી અનુમગારે નેદ્ય અને વ્યાખ્યાનમાળા

નિયતક પુસ્તિકાની ગદ્ય ભેદ ભેદનાર જિજ્ઞાસુઓની વૃત્તિ યોગ રીતે
મતોપાવાથી જિજ્ઞાસાનુ વાતાવરણ તાજૂ રહેશે.

વ્યાખ્યાનમાળાનો પ્રારંભ ગુજરાતમાં, ખામ કરી અમલવસ્થા
થયેના મુનર્ધ સુધી એલે પગના ભાગ છે આ બન્ને સ્થળે વ્યાખ્યાન
માળા કાષ્ઠક વધારે નિયમિત રીતે ને વિશેષ આકર્ષકરીતે ચાલે છે તેમ
છતાં મેં પ્રવાસ દરમિયાન અને બીજી રીતે જોયું છે કે અનેક સ્થળે
તેમજ કસ્ટોમરોમાં અમુક વર્ગની જિજ્ઞાસા વિશેષ પ્રમાણમાં જોવામાં
આવતી છે અને સ્થળે કાષ્ઠક યોગ્યતા નીચી આવે તોય યોગ્ય વસ્તુઓ
મેળવવા એ કામ જગત્ મહેતુ નથી અને યોગ્ય વસ્તુઓ મિલક
નિપ્રાણ વ્યાખ્યાનમાળા ચલાવવાનો કાષ્ઠક અર્થ પણ નથી. તેમ જ
એટલું તો સકલ છે કે ઓછામાં ઓછું જ્યાં જ્યાં હાઇસ્કૂલ હોય તે
સ્થળે આની ગોઠવણ બહુ અધરી નથી કનકતા જેવા સહેરામાં પુસ્તક
વ્યાખ્યાનમાળા સર કરવા વિષે વિચાર કરે એ તો એક રીત મેં કહ્યું
છું લેખાય.

વ્યાખ્યાનમાળાની પ્રગતિઓ પ્રથમ તો ગુજરાતીમાં જ બહાર
છે તેમ છતાં સરકારી જ એ ગુજરાતી વ્યાખ્યાનો સાથે થોડાં કે
દિન્દી વ્યાખ્યાનો અપાતા અને છપાતા આવ્યા છે આ સિવાય
રાતીમાં લખાયેલ ને છપાયેલ વ્યાખ્યાનોમાંથી ઘણા દિન્દીમાં અપાયા
છે અનેક સ્થળે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે એને પગિલામે આ વ્યાખ્યા
કાષ્ઠક એક ફિરકાની ન ગહે તો ત્રણે જોઈ ફિરકાની બાજુ માધારણ
તેરીજ બની ગઈ છે વ્યાખ્યાનમાળાની સરકારી જ એ ઉદ્દેશ
હોતો જ કે ત્રણે ફિરકાના જોઈ બાઈ જહેનો અને વિદ્વાનો બાજુ
એ ઉદ્દેશ અત્યાગ્રહણી બરાબર સચવાતો આવ્યો છે અને એ
પગિલામ પણ સ્પષ્ટ આવ્યું છે.

આ વ્યાખ્યાનમાળાની થોડી પણ છપ્પ અસર જિજ્ઞાસુ
મધ જગત્ છે દર ઘણી વખતે જિજ્ઞાસુ વિદ્વાનો પણ

વ્યાખ્યાનમાળા ચલાવવા તરફ કચ્છિત્ કચ્છિત્ દેખા દોષ એમ રેખાય છે અને દેહલેક ગમે દિગ્ગજ પડિનો આ પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી લેવાની ચર્ચા રૂતા પામ્ય સાબલ્યા છે આ રચને એક સચના કચ્છી મને યોગ્ય લાગે કે સેનાપરીય પર્ણપણ પૂરા ચના જ દિગ્ગજીર દસવચ્છી શરૂ થાય છે ન્યા બન્ને દિરકાના અનુયાયીઓ હોય ત્યા જુદી જુદી વ્યાખ્યાનમાળા પ્રવર્તે એ અનિષ્ટ નથી, પણ એ બન્ને દિરકાના સમજદાર સચાલકો અને પડિનોની આમ રૂજ છે કે એમણે એક સમિતિત વ્યાખ્યાનમાળા ચલાવવી સમય નહીં હવાચા દિરકાના ધાર્મિક શ્રદ્ધા ચારે આવવાની એ હુ જાણુ છું, પણ ખીજા અનેક લાભો જોતા આ બામતમા ઉદારતા દિગ્ગજી એ આ જમાનામા અધર હોવુ ન જોઈએ એ દષ્ટિએ વિચારતા ખીજે કોઈ વધારે સારો સમય ઉપમાન્ય ન થાય ત્યા સગી જોને પોતાને એમ લાગ્યું છે કે સેનાપરીય પર્ણપણના છેન્ના ચાગ પામ્ય નિવસોને દસવચ્છીના શરૂઆતના તેજા જ નિમો, એમ મગી એક ડેવાગિયા કે દસ દિવસની મધુમત વ્યાખ્યાનમાળા જોડવરી જેમા જેનેગ વક્તાઓ ઉપરાંત બન્ને દિરકાના યોગ્ય અને સમજાની વક્તા મોને આમત્રવા આમ થવાથી એ વ તાઓ દ્વાગ બન્ને દિરકાના અમુક મનુષ્યાયી વર્ગનું માનમ હિ ૨ અને ઉન્નત થને એટલુજ નહિ પણ એક દિરકાની માહિત્ય તેમજ પગ પગની ઘણી વિશયનાઓ ખીજા દરકાની જાણમા આવતા બન્ને વચ્ચે વધારે સૌહાર્દ કેળવશે જે તત્પારની ગૌરીય અને માલુમિક એકતાની દષ્ટિએ સૌથી પટેય જરૂરી છે અને જેના વિના જોનોનો અનેમતવાદ માત્ર ચચનોજ નાવ્ય રહ્યો છે

વ્યાખ્યાનમાળા સુખ્ય લાગે સારે ચાને છે એ રખત બહેનોને સ્તેબહુ અનુકૂળ નથી બહેનોએ ધર્મ નિવસોમા વ્યાખ્યાનમાળા છોડી દે નથી શકતા અને હાજર થવામા એમને બહુ તણાવુ પડે કે તે કાલ્ય વ્યાખ્યાનના નિવસો પળુ વણીવાર તેમને વાગે મહુ ભારે પડી

વેપયક પુત્રિનની ગદ્દ જોઈ એમનાર જિજ્ઞાસુઓની તૃપ્તિ થોડી રીતે મતોપાવાથી જિજ્ઞાસુના પાતાવગ્ન તાજૂ રહેશે.

વ્યાખ્યાનમાળાનો પ્રારંભ ગુજરાતમા, ખામ કરી અમદાવાદમા થયેલા મુખર્ષ સુધી એણે પત્રના જમા છે આ જન્મે રચે વ્યાખ્યાન માળા કાષ્ઠક વધારે નિયમિત રીતે ને વિશેષ આકર્ષકરીતે ચાલે છે તેમ જતા એ પ્રવાસ દરમિયાન અને બીજી રીતે જોયું છે કે અનેક સહેરો તેમજ કરનાઓમા અમુક વર્ગની જિજ્ઞાસા વિશેષ પ્રમાણમાં જાગી છે અસનન એ બધે રચે કોઈ યોજના નીકળી આવે તોય યોગ્ય વક્તાઓ મેળવવા એ કામ જરાન મહેતુ નથી. અને યોગ્ય વક્તાઓ મિલાવ નિષ્પ્રાણ વ્યાખ્યાનમાળા ચલાવવાનો કાર્ષ્વર્થ પણ નથી. તેમ છતાં એટલું તો રાક્ષ છે કે ઓછામા ઓછું જ્યાં જ્યાં હાઈસ્કૂલ હોય તેવે રચે જાની જોડવણુ બંદુ અધરી નથી કનકતા જેવા સહેરોમાં કુવેશ વ્યાખ્યાનમાળા શરૂ કરવા વિશે વિચાર કરે એ તો એક રીતે મેહુ જ થયું લેખાય.

વ્યાખ્યાનમાળાની પુસ્તિકાઓ પ્રથમ તો ગુજરાતીમાં જ બહાર પડી છે તેમ જતા શરૂઆતથી જ એ ગુજરાતી વ્યાખ્યાનો સાથે થોડાં કે ધણાં હિન્દી વ્યાખ્યાનો અપાતા અને છપાતાં આવ્યા છે આ સિવાય ગુજરાતીમા લખાયેન ને છપાયેન વ્યાખ્યાનોમાથી ધણા હિન્દીમા અનુવાદિત થઈ અનેક રચે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે એને પરિણામે આ વ્યાખ્યાનમાળા કોઈ એક ફિરકાની ન રહે તો ત્રણે જોન ફિરકાની જાણે માધાગણ હોમ તેરીજ બની ગઈ છે વ્યાખ્યાનમાળાની શરૂઆતથી જ એ ઉદ્દેશ તો હતો જ કે ત્રણે ફિરકાના જોન બાઈ પહેનો અને વિદ્વાનો બાગ લે જ એ ઉદ્દેશ અત્યારસગી જરાજગ સચવાતો આવ્યો છે અને એનું ઇષ્ટ પરિણામ પણ રપષ્ટ આવ્યું છે.

આ વ્યાખ્યાનમાળાની થોડી પણ ઇષ્ટ અક્ષર દિગ્ગજ પરપરા ઉપર થઈ જણાય છે દશ-દશણી વખતે ત્રિજગ વિદ્વાનો પણ આવી

વ્યાખ્યાનમાળા ચલાવવા તરફ કવચિત્ કવચિત્ દબા હોય એમ દેખાય છે અને કેટલેકે મથળે જિગજ પડિના આ પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી લેનાની ચર્ચા કરતા પણ માલુમ છે આ મથળે એક મૂચના કાળી મને ચોખ લાગે છે શ્વેતાશ્રીય પર્ણપર્ણ પૂરા થતા જ દિગ્ગમી દશનક્ષત્રી શરૂ થાય છે જ્યાં બન્ને દિરકાના અનુયાયીઓ હોય ત્યાં જુદી જુદી વ્યાખ્યાનમાળા પ્રવર્તે એ અનિષ્ટ નથી, પણ એ બન્ને દિગ્ગમના સમજના સચાવકો અને પડિતોની ખાસ ફરજ છે કે એમણે એક સમિવિત વ્યાખ્યાનમાળા ચલાવવી મમય નક્કી કરવામાં દિગ્ગમન ધાર્મિક અધ્યા આડે આવવાની એ કુ જાણુ છું, પણ ખીજ બન્નેક લાભો જોતા આ બાબતમાં ઉદારતા ફળવરી એ આ જમાનામાં અધર હોવું ન જોઇએ એ દષ્ટિએ વિચારતા ખીજો કાઈ વધારે સારો સમય ઉભયમાન્ય ન થાય ત્યાં લગી મને પોતાને એમ લાગ્યું છે કે શ્વેતાશ્રીય પર્ણપર્ણના છેદના ચાર પાચ દિવસોને દગ્ગમક્ષત્રીના શરૂઆતના તેડવા જ દિવસો, એમ મળી એક અવાજિયા કે દશ દિવસની મહુમ્ત વ્યાખ્યાનમાળા જોઈવરી, જેમાં જોતેનગ વક્તાઓ ઉપગત બન્ને દિગ્ગમના ચોખ અને મમજારી વક્તાઓને આમત્રવા આમ ચરાથી એ વક્તાઓ દ્વારા બન્ને દિગ્ગમના અમુક અનુયાયી વર્ગનું માનસ જિગ અને જિનંત થશે એટલું જ નહિ પણ એક દિરકાની સાહિત્ય તેમજ પગપગની વણી રિશવનાઓ ખીજ દિરકાની જાણમાં આવના બન્ને વચ્ચે વધાર મોહાર ફળવાશે, જે અત્યારની ગાંધીય અને માનુષિક એકતાની દષ્ટિએ સૌથી પહેલા જરૂરી છે અને જેના વિના જોનોનો અનેમતવાદ માત્ર ચર્ચાનોજ નિષય રહ્યો છે

વ્યાખ્યાનમાળા મુખ્ય લાગે સારાં ચાને છે એ રખત બહેનોને વારંતે બહુ અનુકૂળ નથી બહેનોએ ધર્મ દિવસોમાં વ્યાખ્યાનમાળા છોડી પણ નથી શકતા અને હાજર થવામાં એમને બહુ તણાવ પડે છે તે સિવાય વ્યાખ્યાનના વિવરો પણ વણીવાર તેમને વાંતે મદ લારે પડી

નય છે તેથી તેમને વાસ્તે બપોરનો અનુકૂળ અમય જોઈવો અને કયા
તેમજ ચર્ચિત્ર પ્રવાન વિચારોની પમદગી કરવી અનમત એ તો મર્વયા
સહનિન અને ચોચ પાશુ છે કે એવા મગન વિષયો દ્વારા પણ બહેનોનું
માનસ ચોચ દિગામા કાષ્ટક વધારે ઝીંજવટ સાથે કેમની શકાય તે
વાસ્તે તેજ જાતના હિંમત વખાઓમાથી ભાઈ અને બહેન બન્ને
પ્રમગ્ના વખાઓને પસંદ કરવા ઘટે

આ વર્ગે અપાયેલ વ્યાખ્યાનો આ પુસ્તિકામા બધા જ નથી આપ્યા
તેમ છતાં મોટા ભાગ આની જ ગમે છે એનું મૂલ્યાન આ સ્થળે
જાણીને જ નથી કરતો વાચકો પોતે જ વાચી વિચારી શકે કે અને
જુલ જુલ વિષયો જુલ જુલ દર્શિનિન્દુથી જુલ જુલ વકતાઓએ
કેવી કેવી રીતે ચર્ચ્યા છે અને એની પાછળ એમનું વાચન, ચિંતન
તથા ભેખન બળ કેવું છે હું ધારું છું કે સમજદાર વાચક આ લેખો
વાચી પોતાનો ગમે તેવો દર્શિને કાયમ રાખવા છતાં આ પ્રવાન તરફ
આકર્ષાયા મિવાય હી જ નહિ ગહે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું ઘટે કે
આ વ્યાખ્યાનમાળા જૈનો તરફથી અને મુખ્યપણે જૈનો વાસ્તે જ
ચાલના છતાં વસ્તુતઃ એ સર્વસાધાગ્ય જેવી જ છે જૈન કે જૈનેતર
જે વાચે તે બધાને એમાથી બહુ મળી આવે તેમ છે એ તો આપણે
જાણીએ જ છીએ કે જ્યારે જ્યારે ચોગર રીતે જાહેરાત થાય છે ત્યારે
ત્યારે વ્યાખ્યાનમાળામા જૈનેતર શ્રોતાઓની હાજરી સંતોષપ્રદ હોય
વળી વ્યાખ્યાનમાળામા જ્યારે પ્રસિદ્ધ પ્રમિદ્ધ જૈનેતર વખાઓ બોલનાર
હોય છે ત્યારે જૈન અને જૈનેતર બન્નેની જિજ્ઞાસા અને કુતૂહલવૃત્તિ
એક મં સતેજ થઈ જાય છે કામ કાનેનકર કે ગમનાગણ્ય પાકક
કે મચરવાના બોનનાર છે, એ જાણુતા જ વ્યાખ્યાન સ્થાન શ્રોતાઓથી
ઉભરાઈ જાય છે પ્રસ્તુત પુસ્તિકામા જૈનેતર વખાઓના બધા નહિ તો
થોડાં પણ વ્યાખ્યાનો સમ્રહાયા છે, એ આ પુસ્તિકાની સાધાગ્ય
વિરોધના નથી

કેટલા ઇખાતરા ગરી ગયા જો- માનનો વિષે મત્રીઓ જુગે ખુલાસો
 કરવાના જ છે આ વર્ષની એક વિશેષતા એ પણ છે કે હિન્દી વ્યા-
 ખ્યાનો દિન્દીમા ન છપાતા મુદ્રણાતી અનુવાદિન થઈ છપાય છે મૂળ
 હિન્દી વ્યાખ્યાનો અત્ય સદેશ પત્રમા છપાયેલા હોઈ જિજ્ઞાસુઓ એમાથી
 મેળરી શકે પર્યુપણના દિવસોમા મને ગત તો નજ હતી પણ
 સુરક મવના મત્રીઓનો આગ્રહ હુ ટાળી ન સંકર્યો થેડકાક
 વિશે પગલો કાઢી મુગર્જ આવ્યો ને આખી ચોજના તેમજ
 તાત્પર્યથી જોઈ હુ ખૂબ ગણ થયો અને જણાયુ કે હરે જિજ્ઞામાનુ
 પૂર અમ વર્ગમા ખૂબ ઉભગતુ જાય કે તેનો મગસ ઉપયોગ કરી
 કોવાની આ પર્યુપણ પર્વ જેરી મુગ અને નિવૃત્તિ પ્રમાન તક ખીજી
 લ થેજ છે એ જ્ઞાન માથે પર્યુપણ પર્વમા વહેલી વિદ્યા વિનિમનની
 અમર્તંગમા આન ડગી મૂર્ત ગમાના તટ તરફ પાછો એરી આશાથી
 આ ચો ગયો કે અમજદાર અને જ્યામદાર જૈન ભાઈઓ પર્યુપણ
 પર્વની નિવૃત્તિ તેમજ કલ્યાણમયતાનો વધારે સાગ ક-વાણુમા ઉપયોગ
 કોવા વાખે ઉત્તરોત્તર વધારે મલીગ અને વધારે અપ્રુ વ્યાખ્યાનો
 પાવવાની તેમજ છપાવવાની ગેડવણ કરે

વ્યાખ્યાનમાગાની સક્યના હોષ કે નહિ, તેમ જા એનો બ્યાપક
 યોગ સિદ્ધ કરવાનો એક સગવ માર્ગ એ પણ છે કે તરુ ફિજ્જાના
 તાર્થ જૈન પત્રારો પર્યુપણ નિમિત્તે એક ખામ અક બહાર
 ની પહેલેરી જ તૈયારી કરે જેમા દૂદા પણ મહત્વના વેજો આવે
 બાલ આર્થજ્ઞો મિનાય પણ એ અક વાચકોની વિચાર
 વિશેષ ઉત્તર કરે તેમજ નરા નરા વિષયો ઉપર મુદ્રાતી.

કે સવમ એ મોટામા મોટો મદ્દગુણ છે, પણ માથેજ આપણે એ
 ધ્યાનમા ૧૫૫૫ ઘડે કે કોઈ પણ રસતુની પરિત્રાની રક્ષા એ છેવટે
 તો આપણા પોતાના ઉપજ ન અવનગિત રહે છે નમાજની પરિત્રતા
 સાચવવા ઇચ્છનાર મુમનમાન લાઇઓ વાળ વગેરેના ધોનાટને તેના
 ભગતુ ઠાણુ માની ઉશ્કેગાય છે, ને લડે પણ છે એ હીક છે કે
 હિન્દુઓ શુદ્ધિપૂર્વક ને આપમણેજ તે રખતે વાળ ન વગાડે તો
 કાઈ ખોટું નહિ, પણ એમનો ધર્મ જો એમને વાળ રમાડવા પ્રેરે તો
 મુમનમાનની નમાજ પરિત્રતા શુ વાધો લેવામા કે ઉશ્કેગવામા જ છે?
 ખરી રીતે એવા પ્રતિજ્ઞ સન્નેગોમા તેઓ જોટલી ક્ષમા અને ધીંગતા
 શખવે તેજીજ તેમની નમાજ પરિત્રતાની લાવના માચી અને કસો
 દીએ પાગ ઉતરી કહેવાન એજ નાથે પાછ વકતાએ તદ્દન પ્રામાણિક
 પછે તેમજ કાઢને જગ પણ ચી વવાના કે વગોરવાના આશય સિવાય
 અમુક મુદ્દો અમુક સંબોધા અર્થો અને તે જીજ વર્ગને અલગદતો
 લા યો તો તે જીજ વર્ગની કસોગી છે કે તે વખતે તેણે તદ્દન ઉત્તરતા
 કેગવરી પદ્ધતિની પરિત્રતા જીજે કાઢ આપણી હિન્દુ ને માન્યતા
 પ્રમાણજ વર્તે જોત કે લમે એટનામાજ નથી સમાતી પણ આપણી
 શ્રદ્ધા મો હિન્દુ વિરુદ્ધ પ્રમણે પણ આપણી ઉત્તરતા કાયમ ગખ
 વામાજ પ્રમાણ જ આ દૃષ્ટિએ વિચારતા એવા નજરવા રસગો ઉપજ
 દીમગિપાજ કરી ડાપાઓ ગજવા એ મો ચોચ નથી લાગતુ દીમકાર
 ધારે તો એવા રાખ્યાનોમાથી મહત્વના વિના રૂપ મુદ્દાઓ લઇ એ
 ઉપજ સ્વતંત્ર પોતાના દૃષ્ટિ મિન્દુથી ચચા કરી શકે

આખી વ્યાખ્યાનમાગામા કેમવા વ્યાખ્યાનો ચચા, કયા કયા વિચરો
 ફોજ કોણ કોણ ગનાઓ કમે કમે જોત્યા અપાયેલ વ્યાખ્યાનોમાથી

કેટલા ઇપારવા ગઈ ગયા જોરે બામનો વિશે મત્રીઓ ભુગે ખુનામો
 ઇવાનાજ છે આ વર્ષની એક વિશેષના એ પણ છે કે દિન્દી વ્યા-
 ખ્યાનો દિન્દીમા ન છપાતા ગુજરાતીનો અનુવાદિત થઈ છપાવ છે મૂળ
 દિન્દી વ્યાખ્યાનો સત્ય સદેશ પત્રમા છપાયેલા હોય જિજ્ઞાસુઓ એમાંથી
 મેળવી શકે પર્યુષણના વિસેમા મને ગમ તો નજ હતી પણ
 યુવક મધના મત્રીઓનો આમલ દુ ટાળી ન હતો થોડાક
 વિસે પગલો કાઢી મુર્તિ આવેને ને આખી ચોળના તેમજ
 તારાવેથી જોઈ દુ ખૂમ ગણ થયો મને જણામુ કે હવે જિજ્ઞાસાનુ
 પૂર અમૂલ વર્ગમા ખૂમ ઉલ્લસાતુ જાર કે તેનો મગસ ઉપયોગ કરી
 લેવાની આ પર્યુષણ પર્વ જેની મુદત આરો નિવૃત્તિ પ્રવાન તક બીજી
 લગેજ છે એ જ્ઞાન સાથે પર્યુષણ પર્વમા વહેલી વિદ્યા વિનિમયની
 અમનગગામા જ્ઞાન કરી મૂર્તિ ગગાના નટ તરફ પાડો એવી આશાથી
 આપો ગયો કે સમગ્રદાઃ અને જગાજદાઃ જ્ઞેન લાભ્યો પર્યુષણ
 પર્વની નિવૃત્તિ તેમજ કલ્યાણમયતાનો વધારે સાગ કન્યાણુમા ઉપયોગ
 કરવા વાળે ઉત્તરોત્તર વધારે ગભીર અને વધારે સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાનો
 અપારવાની તેમજ છપાવવાની ગોડવણ કરે

વ્યાખ્યાનમાળાની સક્રયના હોય કે નહિ, તેમ જના એનો બાપક
 ઉપયોગ સિદ્ધ કરવાનો એક સગલ માર્ગ એ પણ છે કે નલો ફિગકાના
 નિસ્તાર્થ જ્ઞેન પત્રમરો પર્યુષણ નિમિત્તે એક ખામ અડ બદાઃ
 પાવવાની પહેનેથી જ તૈયારી કરે, જેમા દૂન પણ મદસ્વના લેજો આવે
 ને બીજા બાલ આકર્ષણો મિત્રાય પણ એ અકો વાચકોની વિચાર
 જમિનાને વિશેષ ઉત્તર કરે, તેમજ નવા નવા વિષયો ઉપર મુદતની

માટેલીવાળી ચર્ચા કરે આ યોજનાથી બધા નીતિમા વસના જોતોને
એક સગ્ગે લાભ થવાનો પત્રકારોએ એ સમજાવ્યું ગણતરુ ઘટે કે અઠ
દશદાર કુવાના મોહમાં ન પડ્યા તેની ગુણીગતા અને વિવિધવિધ
વિષેની મમતાની ચર્ચા તરફ ખાસ લક્ષ અપાય.

આખ્યાનમાગાના યોજકોની ડાર્જ તત્વગતા અને નીખાવસસનાની
માગ ઉપર સારી છાપ પડી છે, એ મારે કહેવું જોઈએ

— સુખદાસજી



શ્રી પર્યુપણ્ય પર્વ વ્યાખ્યાનનાળા

આજના સાધુઓ નવીન માનસને દોરી શકે ?

(વક્તા-પંડિત મુખસાહેબ)

યુરોપમાં ક્રિસ્તિયો વગેરે વૈજ્ઞાનિકોએ જ્યારે વિચારની નવીન
જિજ્ઞાસા ખૂલી મૂકી અને જૂનો જોવા ખૂબ પાસ્તરીના પુરોએ વર્મચિનનમાં
સ્વતંત્રતા દાખવી ત્યારે તેમની સામે ટાણે દત્તા ? એ પ્રશ્નના ઉત્તર માં સ્વાના
પોપ અને ધર્મગુરુઓજ આપણી સામે આવે છે. બાયબલની જૂની
ધરેડ, વિચારની નવીનતા અને સ્વતંત્રતા જ્યારે માખી ન સફી ત્યારે જગત
જો વિચાર વચ્ચે દ્વંદ્વ શરૂ થયું અતિ જગતોએ પોતાનું અગ્નિતત્વ મહામત
ગણવા એકજ માર્ગે અવનબ્ધો અને તે એક ધર્મગુરુઓએ કે પોપોએ
પોતાના ધર્મની મર્યાદા માત્ર બાયબલના ગિરિવચન પુરતી અને બની શકે
ત્યા સેનાક્ષેન પૂરતી આડી વિગ્ધાન અને શિક્ષણના નવીન મળોને મેળવાનું
અમામર્થ તેઓએ પોતામાં જોયું, જો તરતજ તેમણે પોતાનું ધર્મ-
મેત્ર મદુચિત કરી નવા જમાનાને બાધક થવાની આત્મવાતક પ્રવૃત્તિમાયી
મુક્તિ મેળવી પોતાનું અને નવીન વિકાસનું અગ્નિતત્વ બચાવી લીધું.

યુરોપમાં જે જમાનાઓ પૂર્વે શરૂ થયું અને છેવટે થાણે પડ્યું
તેની શરૂઆત આજે આપણે હિન્દુમાં જોઈએ છીએ અને એ શરૂઆત
પણ ખાસ કરી જૈનમમાજમાં જોઈએ છીએ. હિન્દુસ્તાનમાં ખીજ
મમાળેની વાત કહેરે ગણી માન વૈદિક કે બ્રાહ્મણસમાજની વાત લઈ
જરા વિચારીએ વૈદિક સમાજ કરોડોની મખ્યા ધગવનાં એક વિશાળ
હિન્દુ સમાજ છે એમાં ગુરૂપદે ગૃહ્ય બ્રાહ્મણો ઉપગત ત્યાગી મન્યા
મીઓ પણ છે એ ગુરૂઓની મખ્યા લાખોમાં જાય છે જ્યારે હિન્દુ

મમાજ્ઞા નવશિક્ષણ પાત્ર થયું ત્યારે એમાં પણ ત્યાગી અને ગૃહસ્થ
ગુરુઓ ખગભગ્યા એ ખજાજાટ કુતાય વધારે વેગે નવશિક્ષણ પ્રસંગ
નાયુ એણે પોતાનો માર્ગ નહીં રીતે શરૂ કર્યો જે ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણ
પડિતો શાસ્ત્રાનને મોટો ઓ પગપરો પ્રભાવે ચારે વર્ણના જેક
મગ્યા માન્ય ગુરુપર દત્તા અને જેમની વાણી ન્યારતુ કામ આપતી
તેમજ વર્ણ ઓ આગ્રમોના કાગળૂના ચીસાઓની મદાર પગ મૂકામાં
પાપનો ભર બનારની તેમ / પ્રાયશ્ચિત્તનુ રક્ષણ આપતી, તેજ ધુરધર
પડિતોના મતાનોએ નવીન શિક્ષણ લઈ પોતા વડિલો સામે થઈ બધા
સ્તો ન મળ્યો ત્યાં પદ્મમમાજ આરંભમાજ આિ નરનર રૂપે
મોતાના બધમેમના નવા ધર્મોની સ્થાપના કરી એ- તદ્વધી શિક્ષિત
ગૃહસ્થર્જમાધીજ પ્રજ્ઞના નરીન માનમને દોરે એવો સમર્થ વર્ગ તૈયાર
થતો ગયો તે બીજી ગાળુ ત્યાગી મહાતા સન્યાસી ર્જમાધી પાત્ર એવો
ર્જ નીન્ગવા મળ્યો કે જે પશ્ચિમના નવશિક્ષણના બગોને મમજ્ઞતો
અને તેો પચાસવામાજ મોતાની પ્રજ્ઞનુ મુદ્ગ જારી જોતો આમી
વિવેકનક અને ગમનીર્થ નવ શિક્ષણ પામેલા ઓ પામતા હિન્દુઓના
માનમો પારખ્યુ ઓ તેને યોગ્ય વિશામાં મદાનુશ્રુતિપૂર્વક ગૈરવા
રમાલિષ્ઠ પણ શુદ્ધિમિદ્ધ તપન કરો પાંખામે આપણે જોઈએ છીએ
૧ આજે જૂની ધરેડના કમરમાં હજાર લાખો ગમે મનાતન પડિતો
મોજુ દોવા છતાં એ વિશાળ વૈદિક મમાજ્ઞની નવ પેઢીને શિક્ષણમાં
૨ વિગા સ્વાતન્ત્ર્યમાં કોઈ બધન આડ આવતુ નથી તેથીજ બધા દો
ગાળુએ દસ દબાર જેટલા જૂના વૈદિક જમાનાની તરફેળ કરનાર
નનાતન વ ખમ પડિતો અગ્નિત્વ ધાવે છે ત્યાજ વિદ્યાની ૨-
શાખામાં નદન નરીન દમે પાગમાંથી ચરેલા અને ખુલ્લમખુ ના જૂના
જમાનાઓના બધોતો વિરોધ નાદન નદિવાળો વિદ્વાનો નજરે પડે
જે કોઈ મનાતન પડિત કે કોઈ સ-ગવ્યાર્થ જમદીગ્યદ્ર બોજ કે સી
કામને એવા માટે નથી જોવાના કે તેમો તેમના પૂર્વજોએ

પ્રત્યુ કથું છે કાલીદામ અને માનના વગજ પ્રાદ મદાન મમ્મૂત
 દિગોએ દાગોના કવિત્વ મામે એટ ॥ મ ૧૧મ રોપ નથી નાખ્યો
 ૨ તેમજે વામિમી જો વસમના ચીનાથી નરી રીને પ્રત્યાન કથું છે
 જીવાના બાપર ગચનાર નાચાગોના પૃથ્વિ એ ગાસીચીને-એગવા દાગલ
 ૩ ત્યાગલ નથી ૧૨ ૩ તેમજો પુર્વાચાએએ ગીનામાથી કળિત નદિ
 ૪ ન અદિમાં ગીનામાથીજ રાજમાર્જ તરીકે રવિન કરી છે દયપન
 ૫ વિના મ્હુર બસતોએ કરિનાજ પુર નાનાબાનને તેમના પોતાના પિતા
 ૬ ગતા નવ સ્તે વિચરવાને કાગળે અનગણ દ્વાત કે મૂગગાન્યા દ્વાત
 ૭ ના મૂગગતને અગર દિન્દુસ્તાનને નાનાતલ ધગવરાડુ જે આજે ગાગર
 ૮ પ્રાપ્ત છે તે દ્વાત ખરૂં ? કાષ્ઠ ભાર્ગવ પડી તે ગમે તેટલો ધાર્મિક કે
 ૯ મનુની હોષને મુન્નીની પ્રતિમા સામે ચાર છે ખરૂં ? આ દુષ્ટ અવનોકન
 ૧૦ ઉપગથી આપને જોઈ શકોએ છીએ કે વિશાળ દિન્દુ મમાજમા અતિ
 ૧૧ મુચિત અને વહેમી બીકણ માનમ ધાવનાર દરાડોની સખ્યામા દાવા
 ૧૨ કતા એજ મમાજમાથી આખી દુનિયાનું જ્યા ૧ ખરૂં એજ અને માન પામે
 ૧૩ નેવા અસાધા શુ પુરૂષા અને જોઓ પામતા આન્યા છે તેનું એક માન
 ૧૪ નાણુ એજ છે કે એ મમાજમા નવીન માનમો પાખનાર, તેો દોનાર
 અને તેની માથે તન્મર ચનાર કાદો દાદ મનતનીકાતાજ આવ્યા છે

હવે આપને જેન સમાજ તરફ રળીએ છે ના પચાનેર વર્ષ થયા
 જૈન સમાજમા નવ સિદ્ધાન્તો મચાઈ ધીરધીર ચરૂ થયો આ નવાર
 જેમજેમ વધતો ગયો તેમતેમ પ્રત્યાસાની જળો આજ આરવા લાગ્યા
 જેન મમાજના નવા માનસ સાથે જૂના માનમની અચામણી થરા
 લાગી એ ધટના તો આખી દુનિયાના માવાગ્નુ નિયમ પ્રમાણેજ હતી
 તેથી તેમાં કાંઈ નવાઈ પામવા જેવું નજ દોર પલ્લ અદિ એક ખાસ
 જૈન સમાજની પ્રકૃતિ વિચારવા જેવી છે, તે એકે જતારે આપણે જો
 ગમાજનું જૂનું માનમ એમ કહીએ છીએ, ત્યારે સાધુઓનું માનમ
 એટલુજ ખરી રીતે સમાજનું જોઈએ એજ-કદર સ્વભાવના અને દુગમ્મી

જેન ૧૬૨૭ સ્ત્રી પ્રક્રમો ના, અને આજે પણ છે આ જોન મમાજનુ
 ૧૬ નિર્ગીરણુ ડગનાં રાખે એ વાન બાએજ અનણી હશે કે જોન
 ગદગ્ય સ્ત્રી પુરુષોની લાવણીના મૂલો ખરી રીતે સાધુઓનાજ હાથમા
 હતા એ માત્રો મર્થ એ નહિ કે તમામ ગૃહ્ય ર્ગે માધ એક કાણે
 મેતાનુ ગૌત્વ સાધુવર્ગી આપી દીધું છે પણ એા અર્થ એટલેજ
 ૭ કે જુની ૫ પગ પ્રમાણે મેમ મનાવું આવેતુ કે કે લગ્નતર અને
 ૧૧ માત્રો સાધુઓજ વધે ગૃહ્યો લાગે તોય ધધા પૂરતું બધા વિષ
 મનુ બો નધી મજુથી જાતો માધુઓમાજ મલવ ત્યાગ તો
 માધુ મેનુ ગ્રનજ થુ આરી પગ પગન ચઢાવી લીવે જાણે કે અમલો
 ૧૬૨૭ ધર્મ માધુમેના જ્યનથી ફેરવાતો આવ્યો છે અને બાપા
 ધધા નિરાનના કાષપાનુ વિચારખૂર પ્રેશમા માધુઓજ માન વધારે
 મારી મનાદ આપી શકે મેમ પરાપૂર્વથી મનાવું આવેતુ છે એટલે
 જ્યારે ૧૭ નરી પતિનિનિ ૮મી થાર ત્યાર જૂનો ધરપથી વર્ગ
 પાલ પામે અગાર તે રમને પણ સીરી ૧ આગતગી રીત સાધુઓતુ
 માનમજ એ જોખનુ પ્રે નહિતો પોતડ લાગજ છે જો એના કોણને
 ૮૦૦ કોર્ડ ૨ મર્થ વિચા માધુઓ વરપથી આરકોત્રે મોખ્ય મનાદ
 આપે તો ખાતીથી મે કોલ જલની શમે અગાર મકુચિતના
 નિજાલ ૧ જીગન ગમે તે કાગો માધુઓ નરીન શિક્ષણ
 નરીન પતિનિનિ અને તેના બળનુ મન્ય આખી ૧થી ૨૦ તો તેને
 પતિજામે તેઓ નરીન પતિનિનિતો વિગધ ન રે તોત જ્યારે ઉલસીન
 ૨૬ કે ત્યારે રૂપથી ચઢાગુ ૧૨૦ એમ માની ને છે કે મહારાજ
 ૧૬૨૭ આરી જળનમા રૂપ ગહે છે વા ને આ નરીન પ્રાચર નરીન
 પતિનિનિ મમાજ રાખે જ નજ દોરી જોઇએ તેથી તેઓ વગર
 વિચાર પણ મેતાની નરી પેની મામે થાર ૭ એમાય કાષ પ્રભાવશાળી
 માધુઓ હાથ નાખે કે ત્યારે તો બળનામા લી હામાર્ડ એ હાળી
 ૧૦૧ ૨ મે મમાજ ૨

માધુ સમાજમાં જન્મી જડતા

જેને સમાજમાં પણ આના દડાડા મુખ્યપણે ચેતનાનું મૂર્તિપૂર્ણ-
માનવ બલગાય છે દિગ્ગજ સમાજમાં તેમના મહત્ત્વાએ સાધુઓ ગદ્યા
જ નંદના અનન્ત તે સમાજમાં હમણા હમણા થોડા નગ્ન સાધુઓ
નવા થયા છે જે જૂની ધરે-નાજ છે તેમજ એ સમાજમાં અતિ
માડા મનનો પત્નિ લલચ્યાગી અને વર્ણવર્ગ પણ છે એ બધા
દિગ્ગજ નવપ્રગતને નવશિક્ષણ, નવચિંતાર અને વિચારગતતામાં
ભારે આ । આને છે એ- ગીતે તેઓ પણ ચોતાના સમાજમાં મદ
ગનિએ પ્રવેશ પામના પ્રગતને રોધવા ચોતાથી જનતુ જાણ કરે છે
તેને લઈને એ સમાજમાં પણ જડતા અને વિચાર વચ્ચે મહાભાગત
આને છે છતાં ચેતનાનું મૂર્તિપૂર્ણમાં માધુઓનો જોડલો પ્રભાવ
મગ્ન જોડલો અનધિકાર હૃદયમેષ છે, તેમજ જોડલુ ગૃહસ્થ માધુઓ
નચે તાદા ન્ચ છે તેટલું દિગ્ગજ સમાજમાં પડિતવર્ગ અને સાધુઓ
પણે ન હોવાથી ચેતનાનું સમાજનો ક્ષોભ એ દિગ્ગજસમાજના ક્ષોભ
ગતા તથા રીતે વધારે ધ્યાન ખેંચે તેવો છે ધ્યાનકર્તાગી સમાજમાં તો
મામાન્ય ગીતે બાવા ક્ષોભના પ્રમગ્નજ ઉભા નથી થતા તેનું કારણ
નપદ છે ને એ ૬ એ સમાજમાં આવકો ઉપર માધુઓનો પ્રભાવ
જનકા ક્ષેત્રમાં હાથ નાખવા પૂરતો છેજ નહિ ગૃહસ્થો માધુઓને
માતે વડે પોરે જોડલુજ, પણ માધુઓ ગૃહસ્થની પ્રવૃત્તિમાં સીધી કે
આનની ગીતે ભાગ લેતા માનુષ પડે તો તેઓને માધુ તરીકે જાણુજ
ભાર પરી જન અનન્ત ચેતનાનર માધુઓએ ગૃહસ્થજનના વિદાસ
વાગ્દે જે વધુ છે તેનો ચેતના પળ સ્થાનકનાસી માધુઓએ નથી કર્યો
છતાં એ પણ ખરું ॥ તેઓએ ચેતનાનું માધુઓની પેઠે ગૃહસ્થના
જનવિદાસમાં અનગમના પડાડો નથી ઉઠાયા ૨ નથી એમાં
ગ । નાખ્યા ખરી ગીતે સ્થાનકનાસી સમાજમાં પણ જૂના અને નવા
માનવ નચે જાદુ તથા ૭ પણ તે અધ્યાત્મજી ॥ મુગ્ધનો માધુઓનો

દાથમા નથી તેથીજ એમ પી એ અથકામા પી લામો વખત નથી ચાનતી
 કે ઉમરે ધાગ્ય નથી કે તી એનો નિકાન બાપોઆપ બાપમેગ વન્ને
 મા દીકરી વન્ને આં ભાઈભાઈ વન્ને આપી જાત છે, જ્યારે પેતાન
 મમાજમા આવો નિકાન માધુઓ અથક્ય કરી મુકે છે

સાધુઓ અને ધાર્મિક તકરારો

હવે આપણે મળજ પાઠની ચર્ચાઓ તરફ વળીએ અને જોઈએ
 કે અત્યારે જે અથકામણી માધુઓ આં નીન પ્રભુ રૂપે દે માત્ર છે
 તેવી કોઈપણ જાતની અથકામણી અથક અથક માધુ આં ગૃહસ્થો
 વન્ને ખાસ કરી રંગવણી અને સમગ્ર જાનવમા ઠી થયેલી ખરી
 ઇતિહાસ કહે છે કે નહિ પેનાન સમાજમા ભગવાન મહારી પછી
 અત્યાર લગીના ઇતિહાસમા અને ત ગરો કવહો અને અથકામણીઓ
 થયાના પ્રમાણો મળે છે પાત્ર અથકામણીઓ ત્યાર ધાર્મિક હતી
 ત્યારે તેની બન્ને બાલુના નિરોધી સુતધારો માત્ર માધુઓજ ગૃહતા
 માધુઓ પૂર્ણ અર્થિક હોઈ દિમાયુદ્ધ સી પી રીતે ખેલી ન મોકે એટલે
 ગૃહવણીના સૂત્રો દાથમા રાખી પોતપોતાના મરઠની ઝાવણીઓમા
 ખાત્ર થયેન આવક સીપાઈઓ વાટેજ લડતા, અને એટલુ બધુ કૌડન
 દૂર્વકે લડતા કે જા પી ભુખ પખ સૌની શમે આં અર્થિમા પછુ સથ
 વાઈ કહેવાન એ રીતે જૂના ઇતિહાસમા આવકો આરકો વન્નેની ધાર્મિક
 લડાઈ પછુ ખરી રીતે સાધુઓ માધુઓ વન્નેનીજ લડાઈ હતી પછુ
 આપણે જૂના ઇતિહાસમા જાળના જેવો એક પછુ દાખનો નહિ જોઈ
 કદીએ કે જેમા સીધી રીતે સાધુઓ અને આવકો વન્નેજ લડાઈ
 લડાયેલી હોય. આના કારણોમા ઉત્તરુ એ જાદુ રમપ્રદ છે તે ઉપરથી
 વર્તમાન પરિસ્થિતિ સમજવામા ભારે મદદ પછુ મળે તેમ

સાધુઓનું દર્શિર્વિદુ

જૂના વખતમા કેળવણીનુ ધોરણ સાધુઓ અને આવકો વન્ને
 જાળના જેવુ બિન્ન ન હતુ ગૃહસ્થો બાપાર ધધા કે વ્યવહારની

ગાળનમા ગમે તેટલુ પાવઘાપણ મેળવે તોન ધાર્મિક શિક્ષણની ગાળનમા તેઓ માધુઓતેજ અનુમગતા સાધુઓનુજ દર્શિર્નિદુ એજ ગૃહ્યોતુનું દર્શિર્નિદુ માધુઓના સાએ એજ ગૃહ્યોના અતિમ પ્રમાણે અને માધુઓ ાગ દર્શાતાતા ગીખવાના વિષયો એજ ગૃહ્યોના પણ અભ્યાસના વિષયો તેમજ સાધુઓએ પૂરા પાડેલા પુસ્તકો એજ ગૃહ્યોની વાચન માળા અને હાયઝરીઓ એજે ફગરણી અને મસ્કાગની દરેક ગામતમા ગૃહ્યોને માધુઓનુજ અનુમરણ કરવાનુ હોવાથી તેમનો ધર્મ હિન્દુ-નાનની પતિવ્રતા નારીની પેકે માધુઓના પગસે પગત જવા આવવાનો રનો પનિનુ નેજ એજ પોતાનુ તેજ એની પતિવ્રતા સ્ત્રીની વ્યાખ્યા છે તેથી એને જ્વતત્ર પુરુષાર્થ કરવાપણ ભાગ્યેજ ગહે છે જૈન ગૃહ્યોની પણ શિક્ષણ અને મજ્જાગિનાતી મામનમા એજ ગિયતિ ગદી ૭ મિધ્વમેન અને સમતલદ્ર તાર્કિક ખરા પણ તે સાધુપરે પહોચ્યા પછીજ દર્શિદ્ર ને હેમચદ્ર નરનત્ર માહિત્યથી જ કાગ કર્યા ખગ પણ માધુઓની નિસાગમા દાખન થયા પછી યસોવિજયજીએ જૈન સાહિત્યને નવુ જીવન આપ્યુ ખ પણ તે માધુ અભ્યાસી તરીકે આપણે એ જુના જમાનામા કેઇ ગૃહ્યને પ્રતિદ્ધ નિહાન જૈન સાધુ જેટલો મમથ વિદ્વાન નથી જોતા તેનુ શુ કારણ ? અમાધાગ્ય પાતિત્ય અને વિદ્વતા ધગરનાર સ કરાચાર અને ધીજન મન્યાગીઓના સમયમાજ અને તેમની જ સામે તમનાથી પણ એકે એવા ગૃહ્ય આલણ પડિતો વૈદિક મમાજ મા પાડવાનો હનિદાસ જાળીતો છે જ્યારે પ્રતિદ્ધ જૈન વિદ્વાન સાધુ કે આચાર્યની તોયે વિદ્વાતાની દૃષ્ટિએ આવી શકે એવો એક પણ ગૃહ્ય ગ્રાંથ જૈન હનિદાસે નથી પ એા તેનુ શુ એ કારણ છે કે ગૃહ્ય આલણમા હોય તેવી શુધ્ધિ ગ્રાંથમા નજ મળે ? અથવા શુ એ કારણ છે કે જ્યાં લગી ગ્રાંથ ગૃહ્ય હોય ત્યાં લગી એનામા એ જાતની શુધ્ધિ મબરતીજ નથી પણ જ્યાં તે માધુવેશ ધાગજ કરે છે ત્યારેજ એનામા એમએક એવી શુદ્ધિ ફાની નીચે છે ? ના એવુ કાઇ નથી.

નાર શિક્ષણ તેના રિપોર્ટો અને તેની પ્રશ્નિકા રિપોર્ટ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે તે આપણી ખાતરી થઈ જાય છે. એવરે જે માનવિક બુદ્ધિ આપે છે તે આભારિત અને અનિવાર્ય છે. માધુઓ શીખે કે આખી જીવન બચ્ચના પછી સાધુઓ પડ્યા કે તેમના શિક્ષણ જાનો તેમના બેનુસ્ત માનવ ધર્મવાદ માધુઓ તેમ કે આપે બને તે પડેનો હોય છે કે જે પડેનો પીઠથી મદીમા જન્મ્યા અને જન્મ્યા જન્મ્યા માં મી માળથી મદીથી ભાગ્યેજ આગળ રહેના હોય છે.

શિક્ષણના વિષયો ને તેની પ્રશ્નિકા

માધુઓના શિક્ષણનો મુખ્ય વિષય જે મોટી પહેલા તેમને શીખનારો આવે છે તે જિવાદોને લગતા સૂત્રોનો છે. આ સૂત્રોની ખતી અને શીખવતી વખતે એજ દરિદ્ર હોય કે કે તે બચવાન મદાવીગના ગમેના છે અગર તે પાળના છતાં એવા સુર છે જેમા ઉત્પા અને નયનો જેન સિદ્ધાત પણ શીખુ થઈ જાય છે. આ નો કિસાડી શિક્ષણ ઉપર એની મર્વિદ્યતાની છાપ અધવાના હોય. માગીમારી પાડવામા આવે છે કે શીખનાર જે સિદ્ધાતની ખીજ કેદ થઈ કિસાડાનો નુસ્ત્ર અને જામદ માનતા થઈ જાય છે, એટલું જ નહિ પણ તે પાનાના નાનડાશા ગરુ મિવાયના ખીજ સહાદર પડેસી અને ગામાયા ગરુઓના વિધિ-વિધાનોને પણ અશાસ્ત્રીય લેખતો થઈ જાય છે.

માધુઓના શિક્ષણનો ખીજો વિષય ધર્મ અને તરત્તજાન છે તેઓ ધર્મના મયાળા નીચે જે જે રીજે છે તે બધામા તેમની એ દરિદ્ર આપી અત સુધી મકરમ રીતે એની પોપાય છે કે તે શીખવાતો ધર્મ પૂર્ણ છે, તેમા ઘઈ વધારવા થટાડવા જેવું છે જ નહિ અને એ ધર્મની શ્રેષ્ઠતા વિશે તેમના મનમા એવા ગરુઓ પાડવામા આવે છે કે જ્યાં લગી તેઓ ખીજ ધર્મની સુદિઓ ન લુવે અને છતર ધર્મોની ખાતરી એ ન મતાવે ત્યાં લગી તેમને પાતાના ધર્મની અજ્ઞતાની ખાતરી

મગરનાનો મીઠો માગ દેખાતાજ નથી તેમજો હિતદામ મેળે જોન
 માહિત્યમા અથલ થયેલ પ્રાપ્તિ ૪૮ ॥ ના પનિક સાન હાય રૂપ દેવ,
 અગર પરાપૂર્વથી આ ના આનના કથા પ્ર દેવ એ મધુ તેમજો મન
 હનિદાસ અને માયો હનિદામ છે તેમજો શીખરાની જોગ દુન
 વિશ્વની પેની પાંચી શરૂ થાય છે એમા પ્રત્યક્ષ જોઈ મગર અથ
 જાલ શકાર એના સ્થાનો કરના મોટા ભાગ નાદેર પણ આ દુહીમા
 જાલ ન જોઈ ન શકાર એના સ્થાનોનો આવ છે એમ પી જોગમા
 નેવામના મો છે ધનાડીઆ કે અને પગમાધારિન નગપાળા પશુ કે જે
 નદીઓ જે મમુનો જો જે પર્વતોના પાં તેમજો નીખરા ॥ હાય છે
 ને રિરો તેમની પાખી ખાતી દોર છે કે જે કે અન્ના તે અગવ્ય છે
 જના એ કે તો નર્ણના તેમજો તરવાન મે દાન ૧૫ પહેલા જે
 રકાયુ તેજ અવિનિ નીને પર્વતન મિતાર અવ્યુ આવ છે મેરા
 રિશ્મામ માયેજ તે શીખરામા આવ કે છે ના મે દાન વર્ષમા
 આભુતાભુના બળોએ જો ૧ તરવાનના પેલખ વાસ્ત જે લીના જે
 શાસ્ત્રાર્થી જોન માહિત્યમા અથલ કરા કે નેનુ ક્રમ નીકારના પી વાન
 નો આભુએ મ્હી પણ હનુ એ અજાગી માયુઓ મેવા સારથી
 પોપા કે કે અન્ના જે મધુ કે તે નો માગ જોન માહિત્યમમુના
 રિદુઓ છે નવમા મને થમા મે ૧ ૩૩મા મોડર વિદોઓ જે
 તારિય થયાઓ મ્હી છે અને તમજ તેજ નેમઓ સુધીમા આદ્ય
 વિદોઓ જે તારિય થયાઓ મ્હી નેજ થનામ કે મિ મગર
 તન્વમાહિત્યમા અસરકા કે પગ ન પગીની રાતાજિ એમા આદ્ય
 વિદોમે જે તન્વનાન મેકયુ કે જો જોનો અજાગ મનાનન પ્રદાન
 પતિો અજ સુધી કરના આ રા છે અને જોન માયુઓને પણ લખા
 ॥ આજા કે તે તવનાનના રિમયથી એક થોવિદ્યરજના અપરા
 પાર અપાજ જોન આચારોનુ માહિત્ય વચિન દોરા જના જેન
 તમાનના અજાગી મધુઓ મેમ માનના નેવ કે જે જોનો જે તન્વ

જાન શી ન છે તેમા બાતીવ વિગ્નિત તત્વજ્ઞાનો ? પિપ્પુ અસ જાપ્તી
 હી જતો નથી બાતીવ નાનિત મમ્મનિના પ્રાચુજ્જ્વલ પૂર્વમીમામા
 અંતે હિત નીમામા-અન્નો દર્શનોના પ્રામાણિક થોડા પાપ અજ્ઞાન નિવાય
 જોન માધુ પોતાના ત જ્ઞાનો પૂરેપૂ માતા હોર ડ બાપા, બ્યા
 હગા હાન્ય, પ્રાપ્ત એ પાતુ એમના સીખાના રિખો ? પણ તેમા
 ઇધ નરા યુગતુ તત્વ પ્રાપ્ત નથી મયુ દમ્મા જોન માધુઓની
 શિક્ષણપ્રણાલિમા જો ? અને-તત્ત્વનુ રિખર તરીકે સ્થાન હોન છે,
 જના એ પ્રણાલિમા અગ્રમની દ્રષ્ટિ જીવત હોતીજ નથી તેથી તેઓ
 વિજ્ઞાન ને દેશ ત્યારેજ લે છે જરાયે તેમો પેનાના મતમમર્થનમા દાહ
 અનુદૂષા વિજ્ઞાનમાથી મળી જાન ખા ઇનિદામો તેઓ ત્યારેજ પ્રશમ
 ડ, ત્યારે તેમની માન્યતાને અનુદૂષા હાથ નેમાથી મળી આવે તાર્કિ-
 ચતનતાની વાત તેઓ ત્યારેજ કરે છે જરાયે તે તર્કનો ઉપયોગ અન્ય
 મતોના અનમા નવાનો હોા આ રીતે વિજ્ઞાન ઇતિહાસ તર્ક અંતે
 પુનના એ આરે શિક્ષણવિપા, દ્રષ્ટિઓ તેમના શિક્ષણમા નિમ્પત્ત અધાન
 હજ નર્દિ

આધુનિક નવીન શિક્ષણ

આથી ઉલટુ આ દેશમા કોનેજો અંતે યુનિવર્સિટિઓ સ્થપાતા જ
 આદિથી અત મુધી શિક્ષણના રિખો, તેની પ્રણાલિ અને શિક્ષકો એ
 જવામા પરિવર્તન થઇ અધુ છે માન કોનેજમાજ નર્દિ પાપ નર્તકિયુલ-
 નિરાળથી માડી દાર્ષનિક સુધીમા પણ શિક્ષણની પ્રવક્ષ પદ્ધતિ દાખલ
 થઇ છે વિજ્ઞાન કોઇ પણ જાનના પક્ષ ? એદખાત મિત્રા મ રના પાસ
 ઉપર શિક્ષણમા દાખલ થયુ છે ઇતિહાસ અને જૂઓગના રિખો પૂરી
 ચોકમાઇથી એરી રીતે સીખવાન છે કે દાઇ પણ જૂન ? જમજુ આવીન
 થના એનુ મરોપન થઇ જાન છે જાપા કામ્ આ પિ પણ વિજ્ઞાન
 જતનાતમ દરિએ સીખવાય છે દેશમા કહીએ તો નવીન શિક્ષણમા
 અન્ય નિદ વૈજ્ઞાનિક કમોળી પ્રાપ્ત થઈ છે નિમ્પત્ત નૈનિદાનિક

દષ્ટિનો ધ્યાન મળ્યું છે અને હાલ તુનનાત્મક પદ્ધતિય સાડકી મર્યાદા
મેં નગની કે આ ઉપગત નનીન શિક્ષણ આપનાર માસ્તરો કે પ્રોફે
સરો કાંઈ સીખનાર વિદ્યાર્થીઓનો પથ પોષણ કે તેમના પૈત્રિક ધરેકી
માનમો મતોપવા બવાયેના નથી જેની રીતે પેલા પશુની પેઠે વામ
થોના પડિતો કમગ્રસ્તો પણ બવાયેના હોય છે

નાતાવન્ધ ને વાચનાસયો

માન આદ્યોજ નહીં પણ વાનારગણુ અને વાચનાનોનો પણ
ભાર તદ્દાનન છે માધુગોનુ ઉન્નતમા ઉ નન વાનારગણુ એટલે એમદ અમ
વાલે સુખ જેવા નહેગની મા ડી ગડીમા આવન વિશાળ ઉપાશ્રયમા
પાય પ રોખણિના સાધુઓનુ હિસીન માદચરિ એમો કાઠ વિશાળ
અભ્યાસી મો મગ્ના ચિત્તન મનનો નાજા ઈથી કે મદવાસનુ મૌજ નથી
એમના પુત્ર નથોમા નાનાવિધ ધના એમજ જનનુ માદિત્ય હોય છે
નનીન શિક્ષણો પ્રેશ આગો પીગા છે એમા તરેફતરેફના વિધો
ઉપર મલીર આ વ્રાપપન અભ્યામ દુઃખ પ્રોફેસરની વિચારધાગનો
પ્રસાદ આવનો દોર છે એમા તથા વિવિધ વિષયો છે નની હમે
અર્થતા પુત્રદોષી ઉગતી નાત્રેરીઓ વિદ્યમાન હોય છે

આ ઉપગત એ મુદ્દા એના છે કે જે સાહુસિગણ અને નવશિક્ષક
એ ભારે વિાન હોનાની મામિતી પરી પાડે છે એક નો એ કે પથ
નો વાકામા ઉછેરુ તેમજ પોષાયેરુ માતુ-મામ મામાનિ રીતેજ
એવુ ખીજલ દોય છે કે તે બાજબો કાંઈ જાણા આકાગથી પ્રગણ
મેગવે તોય જીવમજીલા પોતાની પ પગ વિરુધ્ધ ધ્યુજ ઉચ્ચગના
મગ્નુ દુખ અનુભવે છે જેની રીતે જન્મથી કલ્પમા પોષાયેવ ગ્રીમાનગ
પથમ ખુ નામા પગ મગ્ના ન્ગાર નન શિક્ષણ પામનો વિદ્યાર્થી એ
બધથી તદ્દન મુક્ત હોય છે તે જ જાણે અમર માને છે તે બેધડ દહી
કે છે તેને માતુની પેઠે નથી યુગળાતુ પડતુ નથી દલ મેરવો પડતો
ખીલે મુરો પણ ભાર અનયો છે તે એ નવશિક્ષક પામતી

આજની પ્રગતના તબ્બુ તરણીઓને માન આ દેશનાજ વિરિધ ય્યો અને વિરિધ નતિઓ વચ્ચે જનાની તડ નથી પણ તેઓને પરદેશના વિશાળ પ્રશ્નો સ્પર્શવાની પણ તડ મુલ્યવ ચઇ છે સેકડો સુવકાળ નહિ પણ નુવરીઓ અને નુમારીઓ સુધ્યા યુગેય અને અમેરીકા ખડમા જાય છે જેરા તેઓ જાણજ ઉપર ચડી અનતામશ અને અપાજ સમુ તરફ જાજ નાખે છે, તેરાજ તેમના જન્મનિદ્ધ બધનો છેડ નાખૂદ ન થાય તોત તદ્દન દીના થઇ જાત છે પરદેશવ્યમણ અને પરગતિઓના સદ્ સામયી તેમજ રિદેશી શિક્ષણસમ્યાઓ ઓ અદ્ભૂત પ્રયોગગાળાઓ તેમજ પુસ્તનનયોત પન્થિયથી તેમનુ માનમ દબારે વર્તની તીવ્રતમ અધીઓ પશુ બેઠા મથે છે અને એમને જંદુજ નરી દ્રષ્ટિઓ જેવા વિચારવા તી વૃત્તિ બધ આવ છે

આ ગીતે આપમે જોયુ કે જેઓને જૈન પ્રભ પોતાના ગુરુ તરીકે, પોતાના નાયક તરીકે ઓ પોતાને દોગના તરીકે માનતી આરી છે, તેમનુ માનમ ની જાતનુ મબનિ છે અને દરે છેલ્લાકેટલાક દશકાઓ થયા જે નરીન પેદી નરસિંહજી અદ્ભૂત કમી રહી છે ઓ જેને વારતે ગે શિક્ષણ મેગરપુ અનિવાર્ય છે, તેનુ માનમ વધ ગીતે ઘડાય છે ? જો આ જે પ્રગતના માનમના ૧ નં પાળજોતો જૂમી કે આરી ન સદાવ મેટનો મેગ બે હોય તો અતારે જે પૂરપ સમાજમા અનુભવાય છે તેો અગાધારિત કે માન આગણક યો શુધિમાન કરેને ? ત્યારે હવે આપમી મામે પ્રશ્ન એ ઉઠો આ છે કે જૈન સમાજના નર્મમાન પુક પો સમસાનો કોઇ માર્ગ છે ? જરાય દડાર અને નડાર એમ છે

વર્તમાન જૂ-પ મમનાના માર્ગ

આજ તી ઓ દરે પછીની પેદી નરીન પ્રિપણ ૥ જાજો તાળા નચાડી પોતા સામા જાનના નરીસિંહજીના મસ્કારો છેડ જૂમી નાખે ના એ જૂડપ નમે ખગા એજ ગીતે જ તો માધુર્ય પોતાની સમીર્થ નિર્મિતી ૥ ગો તી ની નિસિંહજીના દારોમા પ્રવેશ કે તોય એ જૂ-પ

સમયાની સભાનના મરી નવસિદ્ધિના દારોમા ને । ॥ વિના અ ।
 બાગ્મી ૬ અદાગ્મી ગદીની જૂની પ્રણાનિનુ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાવુ કામ
 ચાહુ ગણના જતા પણ જો સ્વતા ૧૦ માધુર્ય આ । ગમી માધુર્યો ૧
 કે ધર્મ નામે નવચેત્રીની વિચારણા ૬ પ્રવૃત્તિમા અનધિગમ માનુ
 માગવાનુ છોડી દે તો । એ જૂ પ શમે ખગે જૂ-પ મમવાને ૮ તે
 માનુસગ રાસ્તે પોપ અને પા રીઓની પેઠે પોતાની વિચાર અો ના
 મનાતા મ વરાની અનિવાર આસથના છે અો જતો નરી । તેની
 હમેશો વાસ્તે મુખ્યતાનનારા મધ કરાની આસથના છે

પણ ઉપર જાન્યા પ્રમાણે મેમાથી એક વર્ષ કાઠ નમતુ આપ
 તેમ કે જવામ અદ્દ કે કે કાષ્ટ પામગ પણ અન્યાગની અો દરે
 પછીની શિક્ષણ ૧ મુક્ત તો શુભોગ નહિ હવેનુ હવનજ નવ
 શિક્ષણ વિના શક્ય રહુ નથી એટલે નરી પેઠી તો પાછા પગના બે
 એવુ છેજ નહિ માનુરો જે આચાર લગી પૈત્રિક તપમ પતિને મળે
 મુદ્દસ્થો ઉપર ગળ્ય કરુ છે જે અનધિકાગમતાના છુટા પીધા
 તે ભુધિપૂર્વક છોડી જૂના જમાનાથી આગળ ૧૧ી વજમાનાને અનુ
 રૂપ આપમેળે માનસ ૧૧વે એવો લાગ્યેજ સહાર ૮ તેથી ૧ અર્ધ
 ૧૩ ઉદભવે છે કે નીન માનસો કાણુ દોરી શકે

નવિન માનસને કેાણુ દોરી શકે ?

આનો ઉત્તર બે રીતે આપી શકાય કા તો આ ૧૧ી ગુરુપે ગદી
 આવના માનસને દોગતો આવેન સાનુવર્ગ નવમાનસને દોરી શકે અગર
 નવમાનસ પોતેજ પોતાની દાગવણી કરે પહેલો પ્રકાર તદન અસંલગ્નિત,
 છે આપણે જોયુ કે અત્યાગના સાનુની શિક્ષણ-મર્યાદા છેકજ સાકડી છે
 એ પણ જોયુ કે દક્ષિમરાત તો એથીયે વધારે સાકડી છે જ્યારે નવ
 માનસ છેક જુ ૧ પ્રકારનું છે એની ગિયતિમા આગળના આધુ ૧૧માથી
 ૧ શાસનપતિને નથી દ્રષ્ટિથી વાચના વિવેકાનદ, રામકૃષ્ણ જે ૧

આહુઓ ની-જવાનો મબવ નથી, એટલે ના પા આહુ ભવાનગો
 ટેરી રીટ એરી નહ ના ભવિષ્યમા નો શુ પડુ દગ ॥ અરિ'ન નુકામા
 મભાવના નથી એટલે જીને પ્રમાત્ર માળી ગહે કે તે પ્રમાણે નર
 મિશાપુથી ધાએન અને ધાના નરીન પેદીના માનમે પોતેજ પોતાની
 ટેગવળી દગવાની ગહે છે અને તે પોત્ર પડુ / પનિન, દનિન બો
 દયગથેન જાનિઓ સુદ્ધા આપમેજ ઉ મ મથી ની છે નો મન્દગી
 નેન પ્રગતતા માનગો માટે એ કાર ના મુખ્ય નથી પોતાની
 ટેગવળીના ચૂનો પોતે હાથમા લે તે પડેના નરીન પેદી નન - મન
 નના સિદ્ધાનો ન બી કરી ગહે, તે પ્રમાણે કારકમ રહે જો ખાલી
 નગમતની લાચકાન ટેગવળી તૈસારી માટે ન્યામાનિદ નવાગદારીઓ
 ॥ યમા લર્થ સામુદ્રિક પ્રશ્નોને પૈરમિત્ર લાભની દષ્ટિએ નીકાળી અવશા
 મત અને અનિન્નગમુ બા કારે એ જાનુ ઈ



(૨)

કાન્તિકાર ભગવાન મહાવીર

(વખા—શ્રીયુત પગમાનદ કુવચ્છ કાપીઆ)

વૃન્ન માત્રનો અભાવ પરિવર્તનથી । છે શુદ્ધ વર્મો સિવા ત
 યસસત્ શશિષ્મ્એ અમુ અપેક્ષાએ જગતનો સન્યાપી નિમ છે
 માગ-યુવાન બને છે યુવાન દલ થાય છે વૃદ્ધ મૃત્યુ પામે છે, અને
 અન્યથ વળી દોષ નરા બાળ નો જન્મ થાય છે નવુ જુનુ થાય છે
 જુનુ જર્જરિત થાય છે જર્જરિત નાગ પામે છે ત્યાં વળી દાદ નવુ
 સગ્ગન ■ બીજાથી પાંચ છુ છે પાંચમાથી છો અને છો માથી
 વૃક્ષ રાને કુને છે પ્રાણીમાનમા ક્ષણે ક્ષણે પરિવર્તન થયાજ છે છે
 ઈ માત્રનો માનની આજે પત્તાય છે અને આજ પત્તાતો માનની
 આવની બને વિશેષ નવુ સ્વરૂપ ધારણ છે સમાજનુ સ્વરૂપ પણ મોઝે
 બદલાતુ ચાલે છે શુ આથી નિશ્ચય નથી આમ ફેફારા ચાતુ
 નીપત્ત્યાજ કર છે પપ આવા ચાતુ ફેફારાને કાન્તિ તરીકે જોળખી
 રક્ષાય નહિ જન્મમા કાન્તિ તો ત્યારેજ નીચ્છ કહેવાય કે ત્યાર પા
 એવો બનાવ બને અથવા એવી કાન્તિ પામે જેના થોડે કોઈ
 મોટા અમાનના દેમના કે દુનિયાના ચાતુ જ્વનમા તેમજ વિચાર
 વગરોમા અથવા તો ગ્રહેણી પ્ણીમા અસાધ્યભુ મ ત્વના ફેફારા
 ઉમા થાય એ સમૂહનિતો અગ્ન થાય અને કોઈ નરી નરકૃતિનો
 ઉત્થ થાય આવી કાન્તિ નીપજનવામા જે કોઈ વ્યક્તિ મગવાન નિમિત્ત
 બનેન હાન તેને આપણે કાન્તિકાર તરીકે જોળખી રાકીએ । ખના
 તરીકે આપણા પ્રથમ તીર્થેક રૂપજેવનુ ચર્ચિત વિચારીએ તેમના
 અગમન પહેલા તેમની દુનિયા અને અમાજની વિચિનિતો વિચાર કરે
 સમાજ કેવળ જમણી દડામા હોતો ને સમાજના નોખા જગતમા

ઉધાડા કરતા અને કૃણપ્રુવ ખાઈને રહેતા તેમને જેની આવડતી નહોતી, અક્ષરજ્ઞાનનો ખ્યાન નહોતો, અગ્નિના ઉપયોગનું જ્ઞાન નહોતું લગનની મસ્થા નહોતી ધર્મની ડ પના નહોતી લગવાન ગ્યક્ષદેવનો ઉગમ થયો તેમણે પ્રગ્નને અવનિષ્ઠા અને અક્ષરનિષ્ઠા શિખવી, જેની રમ કરવી, અનાજ નમ પગાવવું, માટીના વાસણ કેમ બનાવવા તે બહુ ગિખવ્યું, લગનની પ્રથા તે રખતની મમાજમા દાખલ કરી વર્મતત્વનો પ્રથમ ખોલ કરાવ્યો આ રીતે તેઓ તેમના સમયના મદાન ક્રાન્તિકાર થયા.

મનુષ્યસમાજમા ઉપસ્થિત થતી ક્રાન્તિ બાહ્ય જીવને લગતી અને આન્તર જીવનને લગતી એમ બે પ્રકારની હોય છે નિશાનને લગતી એક એક શોધ મનુષ્યના બાહ્ય જીવનમા અમાધાગણુ પરિવર્તન નિપજાવે છે અને તેની આડકતરી અમર આન્તર જીવનને પણ અપર્જે છે દાખલા તરીકે દૂધિકળા, વસ્ત્ર બનાવવાની કળા, પાન કળા સીમણ કળા, લેખન કળા મગનો બાધવાની કળા, આ પ્રત્યેક કળાનો સોધક કોણુ હશે તે આજે આપણે જાણુતા નથી, પણ આ દરેક કળાની શોરે મનુષ્ય જીવ નની આણુ ધટનામા ભારે મહત્ત્વનો ફેરફાર કયો છે અને તે પ્રત્યેક જાના શોધને ક્રાન્તિકાર તરીકે લેખનામા જગ પણુ અનિશયોક્તિ થાય છે એમ કહી શકાય નહિ આની જ રીતે કાગળ બનાવવાની કળા છાપનાની કળા, વરાળચક્રની શોધ નિઘૃત્ સન્નિની ગોધ તાર, રેલ્વે, મીમર, મોટર વગેરેના પ્રયોજકો પણ જનતાના જીવનનું સ્વરૂપ બદલ નામા બળવાન નિમિત્ત બન્યા છે એમા જગ પણુ મદ જેવું છે જ નહિ આજે એરોપલેન અને રેડીઓ આપણા જીવનનું કંટનું ગબીર પરિવર્તન કરી રહેન છે અને પ્રજા પ્રજા વચ્ચેનું અને દેશ દેશ વચ્ચેનું ભૌગોલિક તેમજ માનસિક અન્તર કેટલી તરાથી તોડી મૂકેલ છે તેની વાસ્તવિક કલ્પના આવરી પણ આજે મુશ્કેલ છે.

આવીજ રીતે મનુષ્યના આન્તર જીવનને લગતી પરિસ્થિતિમા ક્રાન્તિ નિપજાવનાર બ્યક્તિઓ ઉપર વર્ણુના તે જગા વધારે ગબીર પરિણામો

ઉપજનવે છે અને જનનાના ઇતિહાસમા નવા નવા પ્રકરણો મુજબ છે
 આવી વ્યક્તિઓની જીવનશ્યા એ જ જનનાનો માથો ઇતિહાસ છે આજે
 જેને આપણે નીતિ અને ધર્મ શાસ્ત્ર તરીકે ઓળખીએ છીએ
 આજે જે વિચારમય મુદ્દાના અવનવન રહે માનવી પશુકોટિમાંથી
 દેવકોટિમાં પ્રવેશવાનો સનાતન પ્રયામ સાધી રહેતો છે તે સર્વ આવી
 કાન્તિદાર મહાન વ્યક્તિઓના અમાધાગ્ય પુરુષાર્થનું પરિણામ છે
 શેઠશ્રીમાં કોઈને કોઈ મહાપુરુષો જાણે હોય જન્મ થાય છે અને
 મધાગમા કુમેલી રૂઝિના મારો જગ્ગારથી હતાશ અને વિશાળત્વ
 બનેલી પ્રજા એ એ-નું ચૈતન્ય અનુભવે છે અને ઉદ્ઘર્ષના માર્ગે
 ત્યારે જ પ્રીતિમાં સોફ્ટીમ થયો પેનેટ્રાઈમાં કાર્ટિસ્ટ થયો ચીનમાં
 જો કુસુમીરમ થયા અગમ્યનામમાં મહામં થયો, જર્મનીમાં માર્શિન
 બુધ્ધ થયો આપણા ભાગત વર્ષમાં બુધ્ધ અને મહારીય થયા આ
 રૂં મહાપુરુષની જીવનનીનાએ તે તે કાળની પ્રજામાં અમાધાગ્ય
 ઉત્થાનમળ જગત્વ હવે આજે પણ ઓક આત્માઓમાં તે
 પ્રત્યેક મહાપુરુષનું જીવનચિત્ર ઓ ધર્મોપદેશ વિવ્ય ચૈતન્યની ચીજગા
 મીઓ એનારી રહેતો છે આના મહાપુરુષો માત્ર ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં જ પેલ
 થાય છે એમ નથી ગણખી મામાર્ગિસ ક્ષેત્રમાં આવી જ અમાધારણ
 ગાટિની વિવ્ય ચિત્રિતો પ્રગટે છે અને દેશના મામાર્ગિસ તેમજ ગણખી
 ઉપરગમાં નેનોજ પડેલા હાવે છે અને પરિણામે દેશમાં અજ્ઞાન કાન્તિ
 આવીને હોતો રહે છે ગ્રીસનો લેનીન હુર્ડીનો રમાયપાસા, જર્મનીનો
 હીટલર, ઇટાલીનો મુસોલીની આપણા દેશના આધીજ ઓ જગ્ગારી
 નાન આ કોટિની ચક્તિઓ છે ઓ જે જ્યાં છેત્યા તેનું જ અસાવાગ્ય
 કાર્પ હી રહેતો છે દેશ પ્રજા કે મમાગના ચોક્કસ સયોગો કાન્તિમાર
 ની નિપજવવામાં જાણ મોટો ભાગ હાજર છે અને આવો કાન્તિમાર
 પ્રજાને ઉદ્ધાર માર્ગે જોસમેર આગળ લઈ જાય છે એના અદ્યમ
 નિરાકરે ગર્હ રાખી નકતુ નથી અને મ્યાપિન મતાને પણ તેની અજે

શક્તિ આગળ આખરે નમવું પડે છે. જીતામાં જ્યાં જ્યાં ધર્મની ગ્તાનિ થાય છે અને અધર્મનું આગ્રાન્ત્ય થાય છે ત્યાં ત્યારે હું અવ તાર ધારણ કરું છું, અધર્મનું ઉન્મૂલન કરું છું અને ધર્મનું સ્થાપન કરું છું એમ કહીને જે આખી ધર્માવતાગની વપના આપી છે અથવા તો જે ખ્યાન તીર્થ કર, શુદ્ધ કે કાષ્ટગ્રસ્તી વપના પાછળ ગહેનો છે તેમાં કાળે કાળે અને દેને દેને હિલ્લચતા આવા ક્રાન્તિ-રોની વપનાનું જ સૂચન ગેનું છે.

આજે આપણે આવાજ એક ક્રાન્તિમાર્ગ ભગવાન મહાત્માને પ્રિયાર ગ્તવા એકત્ર થતા છીએ. ભગવાન મહાત્માનું ક્રાન્તિકારિત્વ મમજવા માટે તેમના સમયની ભૂમિકા મમજવી આવશ્યક છે તેમનો મમય વળ જૌધિક જડતા અને હું રજૂન્યતાથી ભરેલો હતો તે વખતે શાહાણુ વર્ગની સર્વોપગિ મતા હતી અને તેનો સ્વાર્થ અન્ય વર્ગોને ન્યાયના અને પગાન ગણવામાં ગહેનો હતો. સર્વ તત્વનો માર વેત્તા ગહેનો છે અને વેદ વિચારનો મંજરા માન બ્રાહ્મણોજ કે આરી બોદ્ધિ મુલામી સર્વ કોળના માનસને વેગી ગ્તી હતી. અર્ગપ્રાપ્તિ માર મન એકજ સાધન છે અને કિનામડમાજ મોક્ષની પ્રાપ્તિ ગેલેલી છે. આવી વખતે તે સમયની પ્રજામાં હંડી જ. ધાલી બેડી હતી અને મા કોઈ માલ કિયાકાડમા નિમગ્ન હતા. ઉચ્ચનીચની અભેવ દિગલો ઉભી કરવામાં આવી હતી. જી જલિતે નો' તે વખતની મમાજમા કનુ ગ્યાન હતુ' નહિ, માસાહાર પ્રચલિત હતો, સામાન્ય જીવન ખુબ સિધિન બની ગયું હતું.

આરી સામાજિક પરિસ્થિતિ મામે બળવો કરનાર આજની દુનિયા ગેને જલો છે તેવા બે મહાપુરુષ હતા એક ભગવાન શુદ્ધ અને બીજા ભગવાન મહાત્મા. ભગવાન શુદ્ધ અને મહાત્માના તત્વરિયા અને મંજણુમાં દેલેલ તફાવત જરૂર છે પણ તેમનો બળવો બ્રાહ્મણ, વેદ

ઓ યત કિંચિદ્ મામે એક મગ્ગો ન દતો પ્રગતી માનસિક જગ્યા
 ને માતે તેમનું વિધવાયુ દન અને તેમથી છુટવાનો પ્રભવે ભાગ દેખા વાનો
 નમો પાસ દનો આજે જે વાન અને જે વિચાર મામન્ય લાગે છે તે વાન
 ઓ તે વિચાર તે વખત માટે અમ મા ન દના મમાજ દેવજ થદા
 પ્રવાન દનો ઓ દેખા ગત ગતી ત્રીય પ્રગત ઉપર પણ સ્થિતિ-
 મુક્ત વાદ્યમ વર્ગનું અસાધા જ પ્રજુલ્ય હતુ આવા મમયમા માયુ
 ઉચ્ચાને નેતુ કે નુ વાદ્યનો વાદ્યજ છે એને મોટા નથી માનતો
 વતમા મમુક વાન દલી ઈ એવંજ સત્ય છે એમ યી મીમાગતો વહેમ,
 અજ્ઞાન અને દ્વિમાથી ભરના યોગ દાર કાને પણ મ્વર્ગે લઈ જાય એ
 વાત નુ પ્રજુન નથી ગતો આ કારિ સાવારજ વીગતા યી આમ
 હુ તેમજ સ્થગે મ્થગે તેજ નિચારનો પ્રચાર નો અને તેમુજમ વર્તણુ
 તેનુ પગિઆમ તે રખતની આખી આપિત પગિચિતિને ઉનટાથી
 નાખવા રોમજ હતુ મા દાર આ જે મહાપુરોએ ક્યુ તેના
 પગિઆમે અમલ્ય માર્ગ ઉમે થા ઓ અમલ્ય સસ્કૃતિનો વસ્ત્ર થયો
 જેણે માજ સુધીના ભાગતવર્તના સિચાર રિકામમા અસાધાગણ દાગો
 આપો છે ઓ જા યો ઝનને કિસાલારી મુજ ગભરેતીમા હુપ
 થવા ન દેના અવમપ્રસાન પુરુષાથના પ્રવાહમા વહેતુ ગમ્યુ છે

ભગવાન મહાવીરના જીવનનુ ખડ મહત્ત્વ સમજવા માટે તેમના
 સમયની પગિચિતિ મમજની જેટલી જરૂરની છે તેટલીજ તેમના વિશે
 માત્રાવિષ્ ટ્રિપ્તિ ાજ જનારીને તેમના ચરિત્રને ઐતિહાસિક દષ્ટિએ
 અતો વુ અને એ અમુક કીત આપની જેવાજ માનવી દના એ
 પુત્રનાથી નોગનુ જરૂરી છે સમ્રાટ દષ્ટિ તેમનામા એટલી બધી
 નિગેનાઓ અને ગતિગતનાઓનો આરાપ મે છે કે એ દષ્ટિએ વિચા
 રતા તેમના વર્તનુ મહત્ત્વ જા દગનુ લાગે છે પણ તરીકે તેમના
 તપ વર્ણન સિચારીએ તેમની અસાધાગણ શરીરિક રાગિની દષ્ટિએ
 તપ મહુ માધાગણ લાગે છે જ્યારે એ માનવીના મામાન્ય શરીરની
 ટિંગે તે તપ અમાવાગણ અને સમ્રાજાગે છે આવીજ રીતે તે

પણુ આપણી જેવા એમ માની હતા એમ જાણ્યારે આપણે સૌ પ્રચલિત રૂઢિ, માન્યતા, વસ્તુ અને વ્યવહારની ધુમરી નીચે દૃષ્ટાન્તા ગહેવાનુ જ પચન કરીએ છીએ ત્યારે ભગવાન મહાવીરનો સત્યપગાયણ આત્મા આપણી ચમાજ મામે બળા કરી ઉઠે છે અને આપણી ચમાજને મુળ્ય બતાવી દે છે આ મને ત્યારે તેમના ચરિત્રનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે તેમનુ પ્રભુત્વ અનેરૂ હાજે છે આપણે ધ્યાનપુરુષાણુ તેમનો આમનો રૂરે છે અને તેમને દનારી દેવાનો પ્રયત્ન રૂરે છે પણુ આત્માના ઉદ્ધારમાથી હોજના સત્ય વિચારને કાણુ દનારી શક્યુ છે તે તો નિરૂપણે અને દહનાપૂર્વક જનતા ચમત્સ પોતાના વિચારાનુ પ્રપણુ રૂરે જાય છે જો જેના મૂળમા સત્યમ, તપ અને અહિંસા છે એની નમણુ સત્કૃતિની પદમપાવની ગમા વહેતી રૂરે જે જેના પુનિત પ્રસાદમા જ્ઞાન રૂરેને જાણે પણુ અનેક આત્માઓ પોતપોતાનુ રૂન્યાણુ સાધી ગયા છે

આના ભગવાન મહાવીરે તે ચમત્સની પ્રજા ચમત્સ જે દર્શનનુ નિરૂપણુ કર્યું તેની રૂરે રૂરે વિશેષતાઓ હતી તેનો આપણે કાર્તિક વિચાર કરીએ એથી પ્રથમ તો વેદ ઇશ્વરપ્રણીત છે અને તેમા જે કાંઈ લખ્યુ છે તે આપણી શુદ્ધિસ્વી-તરેયાન રૂરેતો પણુ નિકાનામાધિક સત્ય છે એ જાનુ માન્યતાઓ તેમણે અમ્વીયારૂરે રૂરે અને શુદ્ધિ નમા અન્ત કુ-જના આગેને તેમણે પ્રાધાન્ય આપ્યુ અને-સત્યાસત્યમીશ્રિત કથનોમાથી મત્ય કેમ તાનનુ એની જાણ તેમણે લોકોને ગિજરી, સાચી વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિ લોકોને આપી જાજર વિચારગરિમાથી બોધિત દિશાએ અને જાન્તવાલ્તો જન્મ થયો અને નીતિ અને જીવનવ્યવહારજાજની બાજુએ અહિંસા દષ્ટિઓ વિજાય થયો આણુ ધાર્મિક જીવન ક્રિયાક્રાંતી જરૂરિય મતી નધુ હતુ જો યજ્ઞમાદિમા જ ધર્મતત્ત્વની પર્ચાપ્તિ મનાતી હતી આમ જાજર અધ બનેલી પ્રજાને તેમણે વિચારવાની અને તે મુજબ અચાર વડવાની નરી દષ્ટિ આપી યજ્ઞોના નામે ચાલી ગહેલી ધોર

હિંસાની નિરર્થતા અને પાપમનના તેમજે હિંસાથી પાડી અને આવતા થતો આ જન્મે કે આવતા જન્મે શી રીતે મુક્તિપાત્રી બની શકે એ પ્રશ્ન તેમજે રજુ થો સમગ્ર ધર્મવિચારનું અર્થિત્ત્વ મયમ અને તપ ઉપર સરથાપન કયુ જનનો હિંધાર કરવામા માન્ય કિનારાડ વ્યવ-
યાયાદિ કરી પણ મને કરી શકનાર નથી જાત ચાગિનું સંગોધન તથા શુધ્ધિ જ જીવનના ઉત્તરેના ખરો પાયો છે અને તપ એજ આત્મોન્નતિનું ખરૂં સાધન છે એ વાન ઉપર તેમજે ખુબ ભાર મુક્યો અને જનનાના દૃષ્ટિનિન્દુઓમા તેમજે ખુબ પરિવર્તન થું

બીજી બાબત તેમજે એ કરી કે તે સમયનો સમાજ વર્ણાશ્રમની જડ દિવાલોથી ખુબ જકડાયેલો હતો અને તે સમાજમા ક્ષણ મર્યાદી ગ્રેષ્ઠ પં ધરાવતો હતો આ પ્રકારની સમાજ ગચનાનો તેમજે વિરોધ કર્યો અને સર્વસમાનતાનો સિદ્ધાન્ત તેમજે આમળ થ્યો ઉચ્ચનીચની ખોળી અને ખ્યાલી કપનાઓ તેમજે તોડી નાખી, અને તેમના શાસનમા ક્ષાણ્ય અને શુદ્ધને સગળુ સ્થાન આપમા આબુ આવી જીતે સ્ત્રી જાતિને પણ તેમજે મર્ બાબતમા સમાન અધિકાર આપ્યો આત્મતત્વની દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈ સરખા છે જે કોઈ પુરુષાર્થ કરે-પછી તે ક્ષાણ્ય હો કે શુદ્ધ હો પુરુષ હો કે સ્ત્રી હો યુવાન હો કે વૃદ્ધ હો તે મોક્ષનો અધિકારી છે જાતિ કે વિંગના બેને કોઈ પણ આત્માને આગળ વધવામા કદિ બાવજ બની શકતા જ નથી તે વખતે પ્રચલિત ક્ષાણ્યધર્મમા સ્ત્રીને સન્યાસ લેવાનો અધિકાર હતો જ નહિ સ્ત્રી કુવારી હોય ત્યારે પિતાને આધીન હો પરપુરમાદ પતિને આધીન ગહે અને વૈવચ દશમા ખુતને અડીન રહે આમ સ્ત્રી જીવનભર પરાધીન રસામા રહીને કુળધર્મ મલાલે-આની સ્ત્રીજીવન વિરે ભાવના અને કપના હતી એ જાનના અને કપનાનો ભગવાન મદારીરે વિરોધ કર્યો અને તે વિરોધના સમર્થન રૂપે તેમજે ચદનબાળાને પ્રથમ મી બતાવી

ભગવાન મહાવીર ઇશ્વરમૂર્તિરો વિરોધ કર્યો, ઇશ્વરકૃપા સિવાય
આપણો ઉદ્ધાર શક્ય છે જ નહિ અને તે ઇશ્વરકૃપા મેળવવા માટે આ
જગતમા ઇશ્વરના પ્રતિનિધિ બ્રાહ્મણને પ્રસન્ન ગણવો અને તે કહે તેમજ
જનુ આવી જે શુભાશી મનોહર મર્દન પ્રચરી ગઈ હતી તે મનોહર
માથી પુરુષાર્થગ્રેષ્ઠ ધર્મોપદેશ વડે ભગવાન મહાવીરે તે સમયની
જનતાને મુક્ત કરી

તેમણે જીવન બનદાગ્ને લગતી ત્રણ ચાગ બાગતો ઉપર ખામ ભાગ
મુ થો તેમના અમય મુધી અમયર્થી પત્રિમ્મરિમ્મલુનમા સમાવેશ કરવામા
આવતો હતો અને અમયર્થભગમા પત્રિમ્મરિમ્મલુનમાથી વિગેય કાષ્ટદાય
ગયો તેમ એમ માનનામા આવતુ નહોતુ આ માનના ખોટી અને
અમાર્ગી લક્ષ જતાગી હતી અમયર્થમા પત્રિમ્મરિમ્મલુના ખ્યાન ઉપગત
જુગીય વિરોધતા છે અને આ રીતેજ અમયર્થનનો વિચાર થયો ઘટે છે
અમયર્થ ખીજી બાગતની નમુઓ અમલ કરવી કે ખોટી રેવી એવો
માન બાલ્ય બાપા નથી પણ તે તો ગામિત્ર મયમનો પ્રશ્ન છે આથી
તરી અમજલ ભગવાન મહાવીરે જનુ કરી અને અમયર્થજ્ઞાનના વિગસમા
આ નગી અમજલો ખુબ રાગો બાધો

ખીજી ગામત તપો લાલી વર્મરિપયમા તપા બાવના કાળજીની
કે પણ જેટલો ભાગ તપ ઉપર ભગવાન મહાવીરે મુખ્યો છે તેટલો ભાગ
તમની પહેલા કે તમની પછી આજ મુખીમા કોઈએ મુખ્યો નથી તપ
જેટન આત્મિ-પુરુષાચ જે ઇન્દ્રિયવિચારોનુ આપણા આતુ જીવન
ઉપર અગાધારણુ આક્રમણ અને સ્વામિત્વ છે તે વિચારો ઉપર સ્વામિત્વ
મેળવતુ, સરીગ ચાપાગો નયમિત કરવા, ખામ કરીને જીજ્ઞાસે રસ
ગવી, મનને જગ્યા ત્યા લટકતુ અમજલીને આત્મનત્વના ચિન્તનમા એન્ત
જનુ આતુ નામ તપ જે અમયર્થને લીધે અસાગના અનાદિકાગથી
પત્રિમ્મરિમ્મલુ થતા ને જે તે કર્મ જવનોતો છેદ કરવાનુ જૈન દષ્ટિએ
એ અને અદ્વિતીય ઉપાય તપ છે આ મયાધનાના ભક્તિ, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન,

મ કર્મ ધ્યાન વિગેરે અને- ઉપાયો મુચ્યવામાં આવ્યા છે પણ તે ને મર્વમાં તપો પ્રાપ્તિ આપવાના આનુ છે શ્રાદ્ધશુદ્ધિમાંથી નપની આવના લગભગ ૧૧૭૭ ચવા ગારી હતી તો પુન ભગવાન મહાવીરે જન્મને કેવળ તપોમા બનારી અસાધ્યજી પ્રતિષ્ઠા આપી છે મૌદ્ધર્મ આ બામતમા આસ કરીને જૈન વર્મથી ભુદો પડે છે મને ધર્મો શ્રાદ્ધશુદ્ધિના વિરોધી છે હતા જ્યારે બૌદ્ધવર્મ મધ્યમમાર્ગ ગણાય છે ત્યારે જૈન ધર્મ વળ તપપ્રવાન બનેનો છે

જ્યારે ઈવગૃપા જેવી વસ્તુને જૈન ધર્મમાં ધ્યાન ન ગણ્યું ત્યારે આભારિત પગિભામ એ સિદ્ધ થયું કે માણસને તાગનાર કે કુમાડનાર પોતાનાજ ઈર્મો છે અને બહારની કાંઈ વ્યક્તિ કે રત્નિનું તેણે કશું અનુભવન વિચારવાનું કે આરાધવાનું છે જ નહિ અને હીને આત્મ સુખિતા સાધન તરીકે જ્ઞાન અને તપને ખુબ પ્રાધાન્ય મળ્યું અને ભક્તિ પ્રમાણમાં ગૌણપ ને પામી પગિભામ એ આનુ કે જ્યારે માણસને બાહ્ય અવનમન છુટી ગયું ત્યારે પાતાની નાનું પગિસ્થિતિને પોતાના શુભદોષનો પોતાની અનેક ત્રુટિઓનો સતત વિચાર કરતા થવાનું અને શુભોને પ્રુષ્ટ કરવાનું તથા દોષોને દિરાગવાનું કાર્ય વધારે અગત્યનું મન્યું અને આમાંથી આખી પ્રતિક્રમણક્રિયાનો ઉદ્ભવ થયો પ્રતિક્રમણક્રિયા એટલે આત્મ જીવનનું મગરૂં આ સર્વથુ દૈનિક હોય પામિક દોષ કે માવતમગિ હોય પણ એ મર્વો આગમ એક જ કે પાને જ્ઞાન દયા છે આગમ કરા જના માટે છે, ત્યા પછોચવા માટે પોતાની કષ્ટ જુના મુદારવી જોઈએ અને કષ્ટશમ્તિઓને વધારવી જોઈએ અને લગતી થાનુ પર્યાલોચના પ્રતિક્રમણ એટલે આત્મનિરીક્ષણ વ્યાપારીને વ્યાપારની જેટલી અગત્ય છે તેટલી જ નામાની અગત્ય છે નામા વિનાનો વ્યાપાર આધરો છે વ્યાપાર વિનાનું નામુ અર્થજિનાની આખી બાજી પ્રતિક્રમણ વિનાનો પુરુષાર્થ પણ આવીજ રીતે આપરો છે અને બીજી બાજુને પુરુષાર્થમાના વિનાનું પ્રતિક્રમણ અથવા વિનાનો પ્રસાપ છે

આવી રીતે તે દાવના વર્મવિચારમાં અહિસાની ભાવના તો ગ્રેહી હતી પણ એ અહિસાની ભાવના અને ક્ષેત્રને અંતિમ વિચારપર પણ સુધી વિચારનાનું તેમજ વિચારનાનું કાર્ય ભગવાન મદારીજી જ મ્યુ છે નિગમિષાદાર ઉપર ખુબ જ ભાર મુકાયો અને જ્યેન ક્ષિ સામિપાત્રારી હોઇ રહ જ નહિ એવી માન્યતા સર્જીદૃત બની ગઈ અહિસા માત્ર માણસ માણસ પુત્રી જ અથવા તો માણસ અને પશુપ્રાણી પુત્રી જ ન ગ્રેહી પણ વનસ્પતિ, વાયુ અને વન સુધી અહિસા ક્ષેત્રો વિસ્તાર થયો. હિસા એટલે કોઈના પ્રાપ્ત અપહરણ કરવું એટલે જ તેનો અર્થ નહિ પણ કોઈ પણ જીવની જરા પણ લાગણી દુષ્કાવરી-એ પણ એ પ્રકારની હિંસા જ છે એ સમજણ અહિંસાવિચારમાં અંતગત દૃશ્યમાં આવી કોઈ પણ નહિ નો અહિંસાધર્મના પરમપર્યંક તરીકે ભગવાન મદારીજીનું નામ જગતના ધર્મગ્રામમાં અમરપણે અંતિત ગણવાનું જ છે એ વાત નિશ્ચય છે

આવી રીતે ભારતવર્ષના ધાર્મિક ઇતિહાસમાં ભગવાન મદારીજીની આજ સુધીમાં અનેક ક્રાન્તિકારી થયા છે તો તેમણે પ્રજાના ધાર્મિક જીવનને કેવળ શુદ્ધ કરવા અને ક્રિયાકાંડમાં અટકાઈ જતું અટકાવીને તેમાં નવા પ્રાણ, નવી ભાવના, નવી પ્રેરણાનો સચાઈ ક્યાં છે ભગવાન મદારીજીની આગળ વળી ગયેલ શ્રી, પ્યો પણ આજના વર્ષથી પોપાત્રી આવતી ગિચનિમુક્ત મનોહરના મળ્ન વિરોધ કરીને નવા થીનો પા વાનું કામ કરેલ છે અને શુદ્ધ પાણિય સાથે મહિન કર્મગતિનું જ પ્રતિપાદન કર્યું છે ધાર્મિક ઇતિહાસની ચાનુ ઘટના વિચારતા માનુષ પડે છે કે પ્રજાનું જીવન ધર્મમાં કિતગત એ વૃત્તિઓ કામ કરતી આવી છે એક ક્ષાત્ર વૃત્તિ અને બીજી આહાર વૃત્તિ ક્ષાત્ર વૃત્તિ જીવું તોડે, નવું સરજે, નિપ્રાણ બનેલી જીવની પ્રજાવિકાઓ, રૂઢિઓ, પ્રથાઓની બેડીઓમાંથી વર્તમાન પ્રજાને મુક્ત કરે અને નવી સમૃદ્ધિનો પ્રવાહ વહેતો કરે. આ પ્રમાણે ક્ષાત્રવૃત્તિઓ

આવી-૪ ગીને તે યાવના વર્ષવિચારમાં અદિસાની ભાવના તો ગેહલી હતી પણ એ અદિસાની ભાવના અને ક્ષેત્રને અન્નિમ વિચારપર પણ મુધી નિકમાવવાનું તેમજ નિન્નાગવાનું કાર્ય ભગવાન મહારીએ જ ક્યું છે નિગમિયાદાર ઉપર ખુબ જ લાગ મુકાયો અને કૈન નિ સામિયાદારી દાખ રાખે જ નહિ એરી માન્યતા સદ-નીકૃત જની મર્ અદિના માન માણસ માણસ પુતી જ અથવા તો માણસ અો પગુપ્રાણી પુતી જ ન ગદી પણ વન-પતિ, વાણ અને જળ સુધી અદિસા ક્ષેત્રો નિન્નાગ થયો નિસા એટલે કોઈના પ્રાણનું અપહરણ કરવું એટલે જ તેનો અર્થ નહિ પણ કોઈ પણ જીવની જરા પણ લાગણી દુખાનરી-એ પણ એ-પ્રમારની દિસા જ છે એ સમગ્રજી અદિમાવિચારમાં અન્તર્ગત કન્વામાં આવી કોઈ પણ નહિ તો અદિઆધર્મના પગમપચંદ્રક તરી- ભગવાન મહારીનું નામ જાળના ઇનિદ્વાઅમાં અમરપણે અતિ રહવાનું જ છે એ વાત નિ યક છે

આવી રીતે ભાગવતવર્ષના ધાર્મિક ઇતિહાસમાં ભગવાન મહારીગથી આજ સુધીમાં અનેક ક્રાન્તિકારો થયા છે અને તેમણે પ્રજાના ધાર્મિક જીવનને જ્વળ નુકે વ્યવહાર અને ક્રિયામાં અટકાર્થે જતુ અટકારીને તેમાં નવા પ્રાણ ની ભાવના, નવી પ્રેરણાનો સચાગ ક્યો છે ભગવાન મહારીગની આગળ થઈ ગયેલ શ્રી, પદ્મે પણ બ્રાહ્મણ વર્ગથી પોપાતી આવતી ગિયતિયુગ્ત મનોદ્ધાનો સખ્ત નિરોધ કરીને નવા ચીનો પા-વાનું કામ કરેલ છે અને શુદ્ધ પાલિય સામે સક્રિય કર્મગતિનું જ પ્રતિપાત્ન કર્યું છે ધાર્મિક ઇતિહાસની યાનુ ઘટના વિચારતા માનુષ પડે છે કે પ્રજાનું જીવન ઘડવામાં કિતરોત્તર એ વૃત્તિઓ નામ કે તી આવી છે એક જ્ઞાન વૃત્તિ અને બીજી બ્રાહ્મણ વૃત્તિ જ્ઞાન વૃત્તિ જીનું તોડે, નવું મરજે, નિપ્રાણ બેરી જીનું પ્રજાનિકાઓ, રૂટિઓ, પ્રયાઓની બેડીઓમાંથી વર્તમાન પ્રજાને મુન્ન દર અરે નથી સન્કૃતિનો પ્રવાહ વહેતો કર. આ પ્રમાણે જ્ઞાનવૃત્તિઓ

જાળેલા બન્ધન મોક્ષને તથા પ્રાપ્તિ જાળી ગાળવાનું અને તે ચોક્કસ
 રીતે અને તે જો નિમિત્ત હોવાનું જો ભારી પ્રમાણ તે મહામુદ્રા
 અને વિચારપ્રવાહો વહેતા હોવાનું આ બીજી વ્યાખ્યાનરૂપિ કૃતિ સમાજ
 આત્મ દેશદારા અને કે પચાસી રાખી નથી તેમજ એક બી એક ચિત્તિમા
 પડી રહેતા જગ પશુ પ્રગતિ આધી ન તી નથી સમાજો જામન કે
 નવું ચિંતન લાન તે જ્ઞાનરૂપિ સમાજને આત્મ માર્ગ ઉપર ચિંતન ગમે
 તે વ્યાખ્યાનરૂપિ ભગવાન મહાદેવ જે કાંઈ ને સર્વ જ્ઞાનરૂપિ ત્રિ
 હવે આવા કાન્તિદાન કે મુખ્ય બ્રહ્મ જે હોય છે કે સમાજની આ
 પરિસ્થિતિ આવે તેજાના મનની ને જાન રીત જોડી નથી નથી આખી
 ગચ્છતા સામે તેમના નિમા એ અર્થે એક થાય છે અને તેમનું મા
 બળવો જી કે જે ના જાળના ખાલી મના ભગવા જેવા નથી હોતા
 પશુ તે પાત્રી નવસર્જન શક્તિનું જાળ તાર છે અને તે જાળના આધારે
 અમલ પ્રગતિ તેમજ નવું દર્શન જગત છે અને નવા માર્ગે રીત રીત છે
 તેવા પુરોષોને કોઈ જુદી જ નમના હાય છે અને તેમના બન્ધન આત્મ
 કોઈ જુદો જ હોવાનું પ્રત્યક્ષ હાય છે આવી જાળના ભાગની મા
 અને નમાવે છે મો ભારી માર્ગે આખી સમાજો દો જગત છે
 ભાવાન મનારી આ પ્રમાણની જાનરૂપિના જ પ્રતિરૂપિ હતા તીર્થ કે
 માટે જોડી કે પના છે તીર્થ જે હોવાનું આત્મ જે છે અને તે નાવાને
 ભાવાન મનારી મા આ ના મમા જે જાળી આખી વાર્તા ચોક્કસથી છે
 તીર્થ કે એને પુરાણી જાળો વિષ્ણુ જે નવસર્જનરૂપિ ને નજર આવે
 અર્થે રૂપિદાન અને પરપરપેષ વ્યાખ્યાન આથી તુમું ન પુરુષ આત્મ
 પુરુષ ઉપરિચિત્ત ને જાળ ને જાળી ભગવાન મનારી જે રી કાન્તિમા
 બીજી નજીબો આપણા દેશમા જે કાલ નજીબ છે અને તેજો જાળને
 નવજનન બધું છે સકાચારી મી નાનક, ગમમુદ્રા પરમ સ,
 માન સગવડની નજીબ સગવડ આગળ સદી આ આનંદન-એ
 આત્મની જ સકિન્દો હતા થાત રો પહેલા થઈ ગયેલા ના

માન્ય તિન- અથવા તો આજે ત્રણે ધરી નહન મહાત્મા ગાવી ૭ અથવા તો પતિ જનસહવાય આરાજ પ્રાપ્તની કાન્નિકા તન્મ પ્રજા માનસો મેટી ગહેય છે આ સર્વમા પાત્ર ગાંધી ૭ મુગપ્રવાન પુ ૫ છે જેણે પ્રજા જીવનના એક નદિ પશુ બોડે પ્રજો ઉપર અમાવાગણુ અમર ધરી છે અને લોગને જીવનલિય- નવી દૃષ્ટિ ગાપી છે

ભગવાન મહાવીરના સર્વ અગ્નિનુ મર્મ તેમની મત્યોન્મુખતામા ગહેયુ કે અમુક માન્યતા પુરાણમગથી ચાલી આવે છે લોગનેા મેટા અમુક તે મુજબ માને છે આટલા ખાતર તે માન્યતા સ્વીકારવા થોજ છે તે વાન ભગવાન મહાવીરને દહીં કષુન નહોતી પોનારો સાચુ બાગે તેજ ન્દી ૧૨૫ અને તેજ લોક સમક્ષ ગ્લુ ગ્લુ પગિણામ ગમે તે આવે પશુ તે મુજબ જ આચરવુ ગાવી તેનના જીવનની ટેક હતી અને એ ટે ને અનુરૂપ તેમનામા નિહરતા હતી ભગવાન મહાવીરના ચગ્નિમાથી સૌથી મેટા પા વિચારગ્યાનગ્યનો માર્ગ છે તેમના જીવનનો મુખ્ય મદ્દગ એ છે કે 'તમે કાલ પછા નહિ - સસ્થાતી માનસિ- પુનામી ગીમ નતા નદિ ધર્મગામ્બના ગળેાનુ દમત્વ કષુવના નદિ, વિચાર વાપી ગાને ધર્મને સચમ આે તપવડે પવિત્ર મનારને અને એવા નિર્મળ મનમા જે વિચાર ગ્લુ- તેજ પ્રમાણે બોનને આે તેજ પ્રમાણે નર્નને" આજે એ ભગવાન મહાવીરના નામનો મેટો સન્માય ચાને છે જે ને ૧ ધર્મ તરીકે જોગખાન છે આ વર્મ વિપુન શાન્તમાહિત્ય ધાવે છે અને તેનુ નિરૂપણ જનાગ અને- ધર્માધિનગીઓ છે ના ધર્માધિનરીઓ આ શસ્ત્રોને જેની રીતે પોતે સમજે છે તેવી રીતે પ્રજાને મમજાવ છે અને તે પ્રમાણે અક્ષર વર્નવામા જ ખગ ધર્મ ગહેનો છે એમ વ્યાખ્યાન પીઃ ઉપ થી લાગ પી જ્ઞા કરે છે આપણી સામે પ્રજા ઉપસ્થિત થાય છે કે આપણે આ શસ્ત્રશખ્તને અક્ષરશ ખજગી રીતે ચાનુ એજ સાચો માર્ગ છે કે ભગવાન મહાવીરના મૂળ જીવનમાથી પ્રતીત થતી વિચાર ગ્યાન-ને પોષતી સયોપામના એ સાચો માર્ગ છે? જ્યારે

(૩)

ધર્મની અને એના ધ્યેયની પરીક્ષા.

(વસ્તા-પઠિત મુખલાલજી)
કેળવણી સૂર્ય પ્રકાશ જેવી છે

કેળવણી એ સૂર્યના પ્રકાશ જેવી છે એ માન બીજી વસ્તુને જ અધિકાર ખસેડી નતોપ નવી પડતી, પણ એના પોતાના ઉપગ્રહ મધ્યગને પણ સાખી નહીં વડતી ખરી વાત તો એ છે કે કેળવણી પોતાના સ્વરૂપ અને બધા જ પોતાના અંગો વિશેની ભ્રમણાઓ કે અસપષ્ટતાઓ નહીં નહીં શકની-એ એક જ તેના મળને લીધે તે બીજા વિષયો ઉપર પણ પ્રભાવ ફેકી શકે છે. એવો વિચિત્ર પોતાનું જ પ્રથમ જ પાગમે છે અને તેથી જ તે મીનના મગોની વિનિત્સા અનુભવ નિદ્ધ મળથી રહે છે એકાનેની પ્રસિદ્ધ મિનિટ પ્રમાણે હિન્દુસ્તાનમાં રહે વયેવ દ્વારા અંગ્રેજી સિનમે પ્રથમ પોતાની વિશેની ભ્રમણાઓ સમજવા ને દૂર કરવા માણુ ઉચ્ચ-ચુ અને નાથે નાથે એજ શિક્ષણે ર્મ, દતિદાન અમાજ, ગાંધાગમ આ બીજા શિક્ષણના વિષયો ઉપર પણ નવી ગીતે પ્રકાશ નાખેલાં રહે જ્યો જે વિચ્છન્ન શિક્ષણ અપાણુ નાં માપ છે તેજ વિષયની એના શિક્ષણને લીધે નિયામનું નશ્વત થના અનેક દષ્ટિએ પરીક્ષા પણ કરા લાગે છે

ન્યા વર્મ ત્યા વિચારપરીક્ષા હોયજ

વર્મનો પિતા, પ્રેતો નિન અને એની પ્રજા એ મધુ વિચાર ન છે વિચાર ન હોય તેમા વર્મની ઉત્પત્તિ નજ સહજે ધર્મના જીવન અને પ્રજા છુ આવે વિચાર હોયજ છે જે ધર્મ વિચાર ન પ્રગટાવે, એને ન ચોખે તે પોતાનો આત્મા જ ઉભાવે છે, તેથી ધર્મ વિષે વિચારવા કે પરીક્ષા કરવી એ તેને જીવન આપના બગાડ છે પરીક્ષાની પણ પરીક્ષાઓ લાગે નો એ પરિણામે લાભ પડેજ છે પરીમાને પણ

મા નાગની સત્યોપામના અન્ય નાગના સિવાય તરફ લઈ જાય ત્યારે માપજો
 નુ રૂપ ? માન્યતાઓને વળગીને ચાલુ કે મત્ત વાનતા સિવાય અનુસાર
 રત નુ ? શાસ્ત્રજ્ઞની શુભામીથી તે વખતની નાગને મુત ગયા ખાતર
 ભગવાન મન્ત્રીરે મોટા તપન્યા હરી અને બનેલ પશ્ચિદો વડયા એમ
 જા બાજે પણ નુ આપણે શાસ્ત્રજ્ઞની શુભામીથી જ આપણા મનને
 આપણા જીવનને-જકાયવુ તેવા દેવ બો એમાજ માનો વર્મ ગ્રહનો
 કે એમ આપણુ માનવુ અને મનાવવુ ? વરુ બો વિકસતુ મત્ત ! છ
 અમુક ધર્મશાસ્ત્રમાજ પુરાણુ ગ્રહેનાની ના પાડે છે, મમત સમપો થો
 વિચારો અને માન્યતાઓ ઉપી ચાલુ અને સમયના મ નાના સરે
 બ નાતી ચાને છે વિજ્ઞાન અનેક અવાગ ખુલ્લાઓ બજારાથી
 ગયુ છે બો પુર્વ કાળની કષ્ટ - ૪ માન્યતાઓ ! ઉવાપી ગ્રહેલ છે બા
 મર્મનો સાગ એ છે કે પુર્વકાળી રૂઢ માન્યતાઓને બાલુએ મકીને
 જીવન અન સમાજના નો પગલે નર્માન વાનવિષ્ણુતાન જ્ઞાનમા લગત
 મૌલિ- વિચારણા કરી મને તલુમાગ જીવનને વડુ અને સમાજ-
 ગ્યના ઉની કરી એજ માનો અને ભગવાન મહારીરનો સન્માનિત
 માર્ગ છે અને એ માર્ગે જવામા જ આપણી ખરી મુક્તિ અને ઉત્તિ
 ગ્રહેલી છે

તા ૨૦-૪-૩૭ }
 મુબઈ

પરમાનંદ

(૩)

ધર્મની અને એના ધ્યેયની પરીક્ષા.

(વક્તા-પડિત સુખલાલજી)

કેળવણી સૂચ્ય પ્રકારા જેવી છે

કેળવણી એ સૂચના પ્રકાર જેવી છે એ માત્ર બીજી રંગુનો જ અધકાર અમેડી સંતોષ નથી પાડતી, પણ એનો પોતાના ઉપગના અધકારને પણ નાખી નથી શકતી ખરી વાત તો એ છે કે કેળવણી પોતાના અવરૂપ અને બધા જ પોતાના અગો રિયેની જમણાઓ કે અસ્પષ્ટતાઓ મહી નરી શકતી-એ એક જ તેના ગળને લીધે તે બીજા રિયેનો ઉપર પણ પ્રભાવ ફેટી શકે છે. આજ ચિંતિત્વ પોતાનું દર પ્રથમ જ પાડે છે, અને તેથી જ તે બીજાના રાગોની ચિંતિત્વા અનુભવ મિદ્ધ ગળથી ડરે છે એકાનેની પ્રમિદ્ધ મિનિદ્ધ પ્રમાણે હિન્દુસ્તાનમાં સરૂ વયેલ દનાર્ગ અગ્રેજી રિદ્ધાએ પ્રથમ પોતાની રિયેની જમણાઓ મમળવા ને રૂ રૂવા માયુ વ્યવસ્થા અને સાથે માથે એજ રિદ્ધાએ વર્મ, ઇતિહાસ સમાજ ગાજગમ આદિ બીજા શિક્ષણના વિષયો ઉપર પણ નરી રીને પ્રકાર નાખવા સરૂ હ્યો જે રિયમનુ શિક્ષણ અપાયુ નરૂ થાય છે તેજ વિષયની એના શિક્ષણને લીધે રિચાગણા નામ થના અને દષ્ટિએ પરીક્ષા પણ વવા લાગે છે

જ્યા ર્મ ત્યા વિચારપરીક્ષા હોયજ.

ધર્મનો પિતા, એનો મિત્ર અને એની પ્રજા એ બધું રિચાગ ન છે વિચાર ન હોય તેમા વર્મની ઉત્પત્તિ નજ મળે ધર્મના જીવન અને પ્રમણ માથે રિચાગ હોયજ છે જે ધર્મ વિચાર ન પ્રગટાવે, એને ન પોપે તે પોતાનો આત્મા જ નુમાવ છે, તેની ધર્મ રિયે રિચાગણા કે પરીક્ષા રૂની એ તેને જીવન આપના બગમ છે પરીક્ષાની પણ પરીક્ષાગો ચાને નો એ પગિણામે દાન રૂડજ છે પરીક્ષાને પણ

લાના બવનો સજવે છે ત્યા આપ્તૂદ નગરી ત ન હોત અને કેળવા લીની મીમાસાથી જે તન્નો નમ્કો વાનનાળો મજવ હોય તા એની સમાનોચના મામે નાવે. જો રોલીમ જેનું નામ નતાલના ઉસા હોય છે

ધર્મપરીક્ષાના ભયસ્થાનો

ધર્મની પરીક્ષા સદ્ગતિ રે એવા લા નથી એ ખરૂં જા એના તે હોત ભયસ્થાનો ભુદી જાતના હોય છે પરીક્ષકના પૂરી વિચારગચ્છિન ન હોય છતાં સમતો પશુ સાવરવાનું બગ ન હોત એ પણ હોય જા એની પરીક્ષાનું બ્યાજખી મૂલ્ય આકે એના ઓતાઓ ન હોત તો એ પરીક્ષાનું ભયસ્થાન મળાય ધર્મ જેના સુદ્ધમ ઓઆગા ત્રિવણી પરીક્ષાનું મુખ્ય ભયસ્થાન તો ન્વાર્થ છે જો કોઇ આર્થની સિધ્ધિથી રેગર્મ અમર આર્થ જનાના ભયથી નગાઇ ધર્મની મીમાસા યદે કરે તો ને પરીક્ષાને ન્યાય આપી ન રો એ વાસ્તે આવી બામતમા હાથ નાખતી વખતે માધુનને મરી બાલુથી ભત્તી માનધાની રાખતી અનિવાર યદ પડે છે જો એને પોતાના વિચારનું કાર્થ મૂલ્ય હોય તો

સર્વની સુગુણુષોપક લાનના

ધર્મનો સનૂજવસ કગવા ધર્મજ્ઞાર તરીકે જાણીતા થયેલ રશીન સમાજવાદીઓને આપણે પૂછીએ કે તમે વ્યા સત્ય મતોપ ત્યાગ પ્રેમ શમા આદિ ગુણોને નાવ રવા ધર્મજ્ઞા છે ? તો એ ગુ જનામ આપે ? સમાજવાદીઓનો હુઆ કદ નિરોધી પણ એમ પૂગવાર કરી નહિ યકે કે તેઓ ઉપર્યુક્ત ગુણોને લાપ ગવા માગે છે ખીજ બાણુ ધર્મપ્રાણુ કહેવાતા ધર્મજ્ઞોને-ગમે તે પચના અનુયાયીઓને પૂછીએ કે તમે અસત્ય દલ, કોષ હિસા અનાચાર આદિ દુર્ગુણોને પોષવા માગો કે કે સત્ય મેત્રી વગેરે ઉપયુક્ત સદ્ગુણોને પોષવા છડો છો ? તો કુ ધાર હુ તેઓ જોજ જવામ આપવાના કે તેઓ એક પણ દુર્ગુણો પડ નથી કરતા પણ બધા જ સદ્ગુણોને પોષવા માગે છે સાથે માથે પેના નેસમાજવાદીઓને પણ ઉક્ત દુર્ગુણો વિષે પૂછી લાઇએ તો નીક થશે અને

કાંઈ એમ નહિ કહે કે તે સમાજવાદીઓ પણ દુગુણો પોષવા માગે છે અગર તે માટે બીજી યોજના કરે છે એ ધાર્મિક કહેનાતા કટ્ટ પથી અને ધર્મોન્નેષક મનાતા અમાજવાદી એ જાને સદ્ગુણો પોષવા તેમજ દુર્ગુણો નિનાશવાની વ્યાપકતા એકમત છે અને સામાન્ય રીતે સદ્ગુણો ગણાતા ગુણો અને દુર્ગુણો ગણાતા દોષો વિષે જાનેનો મતભેદ નથી તો અહિં સમાજ થાય કે કે ધર્મ પથી અને સુધારવાની એ જાને વચ્ચે ધર્મત્રાણુ બોલે ધર્મવિચ્છેદની નામતના જે હાર એવતાણુ હારે મારામારી ને ભારે વિવાદો પામ્યા છે તેનું શું કારણ ? એ મતભેદ કે તફાવત ધર્મનામની વિવિધ રીતે કે ?

છતાં શાને માટે તકરાર ?

અદ્વૈતિ કે અદ્વૈતિજન્ય ગુણો જે માનસિક હોઈ સૂક્ષ્મ છે તેના ધર્મપણા વિષે તો મતભેદ કે જ નહિ. મતભેદ એ ધર્મ તરીકે લખાતા ધર્મરૂપે મનાતા અને ધર્મનામથી અવધાર પામતા ગાણ રૂપો માત્ર આચાર્યો કે માત્ર નવધારા વિષે છે આવા મતભેદ એક અગર બીજો રૂપે તીવ્ર કે તીવ્રતરૂપે મનુષ્ય જાતિના પ્રતિભાગ નેટલોજ જૂનો છે સામાન્ય રીતે મતભેદના નિયમ પ બાહ્ય નિયમો નિધાનો કે ક્રિયાકલાપોનો ના. જાગમા વહેંચી નહાય

તપુ જાતના નિયમોના મતભેદ

૧-રેયલ્લિક જે નિયમોનો મુખ્યમબધ વ્યક્તિની ઇચ્છા સાથે કે તે જેમજાનવા. જ્ઞાન આલિના નિયમો માર્ગ વચ્ચેજાને ધર્મની દૃષ્ટિએ તત્ત્વ નજર માની એ ખાસમા અવર્ધ માને, જના બીજો તેને જ ખાઈ ઉપવાસ ધર્મ માટે એક જણ ગની પડના પહેનાં જ ખાસમા ધર્મ માને, બીજો ગનીજાજનમા અવર્ધ જ ન ગણે એક વ્યક્તિ આ નમાજ હાઈ ધર્મમાહાત્મ્ય સ્વીકારે, બીજો જ્ઞાન માનમા અધર્મ લેએ અને એટલું પણ નહિ તો કાંઈ મોટાનો માન્ય એવી રીતુજ જેની નદીઓ મિરાવના જળાશયોમા ધર્મમાહાત્મ્ય સ્વીકારવાની ના પારે

૨-કેટલાક બાલ વ્યવહારો સામાજિક હોય છે, જે ધર્મ તરીકે લેખાય છે એક સમાજ મંત્રિ ગણનામાં ધર્મમાની તે પાછળ પૂરી શક્તિ ખર્ચે, ખીજે સમાજ પર્યુપણે તેનો વિરોધ કરવામાં ધર્મ માને મંદિરમાં માનનાર મમાને પણ ભુગી વિગેધી માન્યતાનાળા છે એક વિપ્લુ શિવ કે ગમ મિરાય ખીજી મૂર્તિના નમન-પૂજનમાં અધર્મ બતાવે, જ્યારે ખીજે સમાજ એજ વિપ્લુ આદિની મૂર્તિઓના આરમા અધર્મ માને એટલું જ નહિ પણ એકજ દેવની મૂર્તિઓના નમત્વ કે વસ્ત્રનારણ્ય જેવા સરૂપમાં પણ બારે સામાજિક મતભે છે એકજ પ્રકારના સરૂપની એકજ દેવની નમ્મમૂર્તિ માનનાર નચે પણ પૂજનના પ્રકારોમાં કાંઈ એકો મતભે નથી એક સમાજ પુરૂષના એક સાથે કે ક્રમે ગમે તેટલા વિવાહને આર રી નથી લેખનો જ્યારે પારણ્યામાં જુનતી બાળ વિધવાના ડુનર્થમના નામમાનથી વેપે છે એક કામ બને તેટલા દુગ્ધના ગોરોમાં લગનસમધને ધર્મ ગણે છે, જ્યારે ખીજી કામ બને તેટલા નજીબના ખાનદાનમાં લગનનું શ્રે ત્વ સ્વીકારે છે એ- સમાજ ધર્મદષ્ટિએ પણ વધતું સમર્થન રે છે, જ્યારે ખીજે એજ દષ્ટિએ એનો વિરોધ કરે છે

૩-સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓ-કેલીક પ્રથાઓ એવી છે કે જેનો જાબધ સમગ્ર જનતા સાથે હોના જતા તેના વર્માપણા વિષે તીવ્ર મતભેડ ઉભો થાય છે અત્યારે કોઈ પ્રત્યક્ષ આક્રમણ રી દુશ્મનોની મવારીઓ મફલાએ કે દુભાએ ચડી નથી આવતી એટલે એના દુશ્મનોને કાર માગવામાં ધર્મ કે અધર્મ કે એ ચર્ચા કૃપાણુ સ્થિતિત ગવર્મેન્ડે બધ કરી આપણો સમગ્ર જગતીજ લીધો છે જનાય પતગહેવ જેવા રાગોની સવારીઓ ઉભીજ છે તે વખતે એના રાગોના દ્રૂત ગણાતા ઉત્તરોને મારવામાં કોઈ સર્વજનહિતની દષ્ટિએ ધર્મ ભુએ છે તે ખીજાઓ એને તદ્દન અધર્મ લેજે છે જ્યા વાવ, સિંહ વગેરે દૂર અને ઝેરી પ્રાણીઓ કે જગુઓનો ઉપદ્રવ હોય છે ત્યા પાડુ સાર્વજનિક કિસ્મની દષ્ટિએ એને સહારવામાં ધમાધર્મનો સવાલ ઉભો થાય છે એક સાર્વજનિક હિતની દષ્ટિએ કોઈપણ જગાસય કે જાહેર રસ્તા

આદિને મળમૂલથી જગાડવામા અધર્મ લેખે છે, જ્યારે બીજો વગ એ વિશે તદ્દન તટસ્થ જ નહિ પણ વિરોધી વર્તન કરે છે જાણે કે એ એમા ધર્મ માનતો હોય આ તો માત્ર થોડાક નમુનાઓ થયા પણ અનેક જાતના ઝીણા ઝીણા અને મોટામોટા એવા ક્રિયાકાંડોના પ્રચાર છે કે જેને એક વર્મ બીનકુલ ધમ માની વળગી રહેતા આમક કરે છે, જ્યારે બીજો વર્મ છેક તેવા ક્રિયાકાંડોને જયન મણી તેને ઉખાડી ફેંકવામાજ ધર્મ લેખે છે આ રીતે દરેક દેશ દરેક જાતિ અને દરેક સનાતનમા બાલ રૂપો, બાલ વિધિવિધાનો અને બાલ આચારો વિશે ધર્મ હોવા ન હોવાની દૃષ્ટિએ એમુમા મતભેદ છે તેથી આપણી પ્રસ્તુત પરીક્ષા ઉપર્યુક્ત મતભેદના વિષય પગલેની છે આપણે એ તો જોયુ કે એની બાબતોમાં અનાદિ મતભેદો છે અને તે હટી તેમજ વધે પણ છે મોટા જાને ભોકામા એ મતભેદો પૂર્ણરૂપમા પ્રવર્તતા હોવા છતા થોડાકે પણ એવા માણસો હશેતા મળીજ આવે છે કે જેમને એ મતભેદો સ્પર્શી જ નથી શકતા એટલે વિચારવાનુ એ પ્રાપ્ત થાય છે કે એવુ તે શુ છે કે જેને લીધે આવા બદુઆથી મતભેદો એ થોડા ગણ્યાગણ્યા ભોકોને નથી સ્પર્શતા ? વળી જે તત્વને લીધે એવા ભોકોને મતભેદો નથી સ્પર્શતા તે તત્વ શુ બીનઓમા શક્ય નથી ?

આપણે ઉપર જોયુ કે ધર્મના બે સ્વરૂપો છે પહેલુ તાત્ત્વિક જેમા સામાન્યતઃ કોઈનો મતભેદ નથી તે સદ્ગુણાત્મક, બીજુ વ્યાવહારિક જેમા જાનજાનના મતભેદ અનિવાર્ય છે તે બાલ પ્રવૃત્તિરૂપ જેઓ તાત્ત્વિક અને વ્યાવહારિક ધર્મ વચ્ચેનો બે સ્પષ્ટપણે સમજે છે, જેઓ તાત્ત્વિક અને વ્યાવહારિક ધર્મના સમય વિશે વિચારી જાણે છે, દુકમા તત્ત્વિક અને વ્યાવહારિક ધર્મના યોગ્ય પૃથકકરણની તેમજ જાનજાનની સારી જોડોને લાધી છે તેમને વ્યાવહારિક ધર્મના મતભેદો ક્યેલવધક રીતે સ્પર્શી નથી શકતા, એવા પુરૂષો અને ઓછો દત્તિદાસમા થયા કે અને અત્યારે પણ લલ્પ છે એનો સાર એ નીચળો કે જો ધર્મ

નિયેની ખરી અથ સનજ હોય તો કે છ પણ મતભેદ કનેડ જન્મવા
 ન નકે ખરી મમજ હોરી એ એજ દોસર્ધક મતભેલો નિવાગલનો
 ઉપાય છે અને એ સમજનું તરત પ્રત્યક્ષી મનુષ્ય જનિમા વિસ્તારી
 રા. ૧ છે તેથી એરી મમજ મેગવરી કે કેગવરી એ ઈષ્ટ છે હવ
 આપો જોઈએ કે તાત્વિક અને વ્યાગ્રગિક ધર્મ વચ્ચે કેવા કેવા
 અનુધો છે ?

જુદ્ધ દત્તિ અને ગુદ્ધ નિધા નિર્વિનાશ્વજે ધર્મ છે જ્યારે ખાલ
 મવારાના ધમાધર્મપણામા મનભેલો છે તેથી માલ આચારો કે બાહ્ય
 નિયમો કે રીતગિવાજોની ધર્મતા અધર્મતાની કસોટીએ તાત્વિક ધર્મ
 જ હોઈ રહે

શુદ્ધાશુદ્ધ નિષ્ઠાપર રમીરમના આચાર

જે જે પ્રયાઓ રીતગિવાજો ને નિયમો ગુદ્ધ નિધામાથી ઉદભવતા
 હોય તેને મામાન્ય રીતે ધર્મ કહી રા. ૧ અને જે આચારો શુદ્ધનિષ્ઠા
 જનિત ન હોય તેને અધર્મ કહેવા જોઈએ આપો અનુભવથી પેતાની
 જાતમા ને માયા અનુમાનથી ખીજામા જોઈ શકાય છે એ કે
 અમુક એ જ આચાર ગુદ્ધ નિધામાની વ્યારેક જન્મે છે તો ક્યારેક
 મશુદ્ધ નિધામાથી વળી એક જગુ જે આચારને શુદ્ધ નિધાથી તેવ
 છે તેનેજ ખીજે અનુદ્ધ નિધાથી આવરે છે

શુદ્ધ નિષ્ઠાના દૃષ્ટાંત

જે અમુક ર્મ જુદ્ધ ન ગુલ નિધાથી મગિ નિનાણ પાછા પડી
 રા. ૧ની રીતિ અથ અને ધનને તેમા રોકવાના ધર્મ માટે તો ખીજે
 વર્ગ એટલીજ અને માધ-વાગ એથી પણ વધારે શુદ્ધ કે શુભ નિષ્ઠાથી
 મગિ નિમાણનો નિરોધ કરી એ પાછા ખર્ચાતા ધન-જામગને ખીજ
 નિધામા રાખવામા ધર્મ દેમે છે અને જે પ્રમણે આવરી પડ
 જાય છે એક રા. ૧ અથ એ નિધા આગાના દિત ખાતરજ એના

પુનર્નવનો વિરોધ કરે છે તો બીજો જ એ માણનો અધિકાર એક
એનાજ અધિકાર વર્નની દૃષ્ટિએ ગુણનિર્વાહી એના પુનર્નવની કિમા-
યતમા ધર્મ લેખે છે એટલે વર્ગ ઉત્તરો કે બીજા જેમી જગ્યાના દેવો
જાણે ત્યાં પણ બહુજનકિતની દૃષ્ટિએ જ ગુણ નિર્વાહી તેની વિસાની
દિમાયત કરે તો બીજો વર્ન બહુ જનના જનના ની દૃષ્ટિએ ગુણનિર્વાહી
જ તેની દિવાળી વિરોધ એવામા વર્મ લેખે છે એટલે કે વણા મનને ના
રીતગિવાન કે પ્રવાઓના સમર્થન જગત વિરોધ પાછો વણીવાગ મન્ને
પક્ષધારીની ગુણ નિર્વાહી પણ સભવે છે

અગ્રુહ નિષ્ઠાના દૃષ્ટાન્ત

એ તો જાણીતી જ વાત છે કે હજારો આર્યાઓ માત્ર પોતાની
નગર સ્વાર્થકૃતિ અને સોનુપ અગ્રુહ નિગતે લીધે જ મળે છે તેની
બીજી મર્યાદાએ નુ સમર્થન કરે છે તીર્થોના માદામ્ય ગાંઠ માન આદિ
રિકા કરે છે પોતાની બીજી કામ સ્વાર્થકૃતિથી કે પ્રતિજ્ઞાના જૂતના
નિજ લાભથી પ્રેમી પેલી વિધવાના લગ્નનુગતો રિવે ક્યાં સિવાય માન
અગ્રુહ નિર્વાહી એના પુનર્નવનુ સમર્થન કરનાર પણ જડી આવે છે,
માત્ર એનાજ કે જામ એથીયે રધારે પણ અગ્રુહ કૃતિની પુનર્નવનુ
સમર્થન કરનાર પણ મળી આવે છે મદ્યમાન જેવા દેર પલ્લવોને પણ
ગુણનિર્વાહી, પ્રસંગ વિશેષે ઉપયોગમા લેવાનો ધમ માણે છે જ્યાર
અગ્રુહ નિર્વાહી એનો ત્યાગ કેવા કાલવચામા ધર્મ રિવે ન થવાના
લખવાઓ પણ આપી ચકાય છે

કોઈ નિયમ ત્રણે કાલમા એકસરખો આવજાણીય રહી ગયે ?

આ રીતે કોઈપણ વૈયક્તિક, સામાજિક કે સાર્વજનિક નિયમ કે
આચાર પ્રથા કે રીતગિવાન એવો નથી કે જેને વિશે સનગદાર પ્રામા
ન્યિક માણસ એમ કહી શકે કે અમુક જગદ્વાર તે નજે ગણમા સૌને
માટે માન એકનગ્રી રીતે ગુણ નિર્વાહક મલવેજ છે અને અમુક
નગદાર તે અગ્રુહ નિર્વાહક હોનાનો મલવ છે આદવા સિવાયની

આપણે નિશ્ચયની પહેલી ભૂમિકા ઉપર આવી પહોંચ્યા કે કોષપણુ નાલ
મન-નિયમ, આચાર-વિચાર કે રીતરિવાજ એવા નથી કે જે સૌને
માટે સમાજને માટે અગર એક-ચકિતને માટે હમેશા ધર્મરૂપજ અગર
અધર્મ રૂપજ કહી શકાય એવા બ્યાવહારિક મહાતા ધર્મોનુ કે અધર્મ
પણુ એ માત્ર તે તે વ્યવહાર આચનારની નિજા અને પ્રામાણિક સમજ
ઉપર અવલમિત છે. દુલ નિજાથી કોષના પ્રાણુ બચાવવા, તેના ઉપર
વતા શરૂઆતને શરૂ પણુ શકાય અને એથી પણુ વધારે સારી દુલ
નિજાથી ખીજી વખતે એના ઉપર એજ શસ્ત્ર ચલાવી પણુ સમજ
અશુભ નિજાથી કોષના ઉપર શસ્ત્ર ચલાવવાની વાત તો જાણીતી જ છે
પણુ તેથી એ વધારે અશુભ નિજાથી તેને પાળનાર ને પોષનાર પણુ હોય
ઠે સિદ્ધ અને સર્પ જેવાને પાળી તેના સ્વાતન્ત્ર્યને ભોગે આજીવિકા
કનાગને કોષ નથી જાણતું ? પણુ એથીએ વધારે અશુભ નિજાથી
હાકરીએને પાળી, પોષી તેની પવિત્રતાને ભોગે આજીવિમ કરનાર આને
સરકૃત મહાતા સમાજમા પણુ સુગૃહિત છે આ બધુ એકજ સૂચવે છે
અને તે એ કે કોષપણુ બ્યાવહારિક બાલ ક્રિયાકાંડ અગર પ્રધાને માત્ર
એને લોકો આચરે છે એટલાજ કારણે ધર્મ કહી ન શકાય, અગર એને
ખીજા લોકો નથી આચરતા કે નથી માનતા અગર તેનો વિરોધ કરે છે
એટલાજ કારણે ધર્મ અગર અધર્મ કહી ન શકાય.

પરિણામ દૃષ્ટિએ બાહ્ય વ્યવહારને ધર્મ માનવો ?

કેટલાક દલીલ કરે છે કે ધણીવાર મન નિયમો ક્રિયા ડો. શુભ
નિજામાથી ન જન્મ્યા હોય છતાં તે અભ્યાસમળે શુભનિજા જન્માવવામાં
મારણુ નથી શકે છે, એટલે પરિણામની દૃષ્ટિએ બાહ્ય વ્યવહારને ધર્મ
માનવો જોઈએ આનો જવાબ અધરો નથી કોષપણુ બાહ્ય વ્યવહાર
એવો નથી કે જે શુભનિજા જ જન્માવે, ઉલટું ધણીવાર એમ જ બને
કે કે અમુક બાહ્ય વ્યવહાર ની ધર્મ તરીકે પ્રતિષ્ઠા જામતા તેને આધારે
કાર્યપોષણનું જ કાર્ય મોટે ભાગે મધાવા મડે છે તેથી જ આપણે

નેહએ છીએ કે શુભ નિષ્ઠાથી સ્થપાએલી મંદિર-મસ્જાની ધાર્મિક વહીવટી પેઢીએા છેવટે આપખુદી અને સત્તા પોષવાનુ સાધન બની જાય છે એટલુજ નહિ પણ એકવાર ધર્મભીરુ દષ્ટિએ પાર્ષ પાછનેા ધાર્મિક હિસાબ રાખનાર પણ એજ નાણાના લોભમા પ્રસંગ આવતા હમાર્ષ ધાર્મિક કરજ સુકવવુ જુલો જાય છે શુભ નિષ્ઠાથી સ્વીકારલ ત્યાગીના વેસની પ્રતિષ્ઠા બધાતા અને ત્યાગીના બાલ આચરણેાનું લોકાકર્ષણ જામતા તેજ વેદ અને માલ આચરણને આધારે અશુભ દૃષ્ટિએા પોષવાના દાખલાએા હજને અને પત્રલે મળે છે, કાંઈ બ્યક્તિ બાલ નિયમથી લાભ નથી જ ઉભતી એમ ન જી શકાય પણ બાલ નિયમ લાભપ્રદ થાય જ છે એવો પણ એકાત નથી તેથી જેમ એ તંત્રપણે શુદ્ધ નિષ્ઠાને કાંઈપણ બાલ બ્યવહારનુ કારણ માની ન રકાય તેમ તેને એકાતપણે બાલ બ્યવહારનુ કાર્મ પણ માની ન રકાય એટલે ગણ્યની દષ્ટિએ કે ફળની દષ્ટિએ કાંઈપણ બ્યવહારને એકજ બ્યક્તિ વાગ્તે અમર મમદિ વાગ્તે ઐકાન્તિક ધર્મ હોવાનું વિધાન ન જ કરી શકાય એજ સમજ છે કે જેન શાસ્ત્ર અને ઇતર શાસ્ત્રોમા શુદ્ધ તાત્વિક ધર્મને સૌ અને સદાને માટે એકરૂપ માનેલ હોવા છતા બ્યવહારિક ધર્મને તેમ માનેલ નથી

નવા નિયમથી બુનવાણી દુભાય તેનુ કેમ ?

પણ વળી પ્રશ્ન થાય છે કે જો બ્યવહારિક આચારો ઐકાન્તિક ધર્મ રૂપે સંભવતાજ નથી તો બ્યારે એવા આચારોનો કાંઈ રિગધ કરે છે તેને રચાને અન્ય નિયમો અને આચારો સ્થાપવા મથે છે ત્યારે પ્રથમના આચારોને અનુસન્નાગએાની લાભણી કેમ દુભાય છે ? અને એ લાભણી દૂભતી સુધારવાદીએા વારતે ઈષ્ટ છે ? જવાબ સ્પષ્ટ છે બ્યવહારિક કિરાકડોને જનણાથી તાત્વિક ધર્મ માની લેનાર વર્ગ હમેશા મોટા હોય છે તેએા એવા કિરાકડો ઉપર ચલા આધારોને તાત્વિક ધર્મનો આધાર માનનાની ભૂત કરે છે એ બૂલમૂલ્યીજ એમનું દોષ દુભાય છે

શુભારવાદીએ નુ કર્તા છે કે પોતે જે સમજતા હોય તે અષ્ટપદો
ધરેનાદીઓ સામે મૂકે જમણા દૂર ચતાજ એમની દુભાતી લાગણી
બધ પડી તની જગો સત્ય દર્શનનો આનંદ લેશે

જૈન, ગુરુ વર્મ-તત્ત્વો

જૈન પગપગમા તાત્ત્વિક ધર્મ નપુ તત્ત્વોમા સમાયેલી મનાય છે
દેવ ગુરુ અને ધર્મ આત્માની પૂરેપૂરી નિર્લાપ અનન્યા એ દેવતત્ત્વ ગેરી
નિર્દોષતા પ્રાપ્ત કરવાની આગી આધ્યાત્મિક સાધના એ ગુરુતત્ત્વ અને
બધી જાતનો વિવેકી યથાર્થ સયમ તે ધર્મતત્ત્વ આ ત્રણ તત્ત્વોને જૈન
ત્વનો આત્મા કહેવો જોઈએ એ તત્ત્વોને સાચવનાર અને પોષનાર
જાનનાને એનું શરીર જેવું જોઈએ દેવતત્ત્વને સ્થૂળ રૂપ આપનાર
મંત્રિ જોમાની મૂર્તિ એની પૂજા આગતી એ સરથા નભાવવાનું
આવશ્યક માધનો તેની બ્યન્યાપક પેલીઓ, તીર્થસ્થાનો એ બધું દેવ
તત્ત્વની પોષક જાવના રૂપ શરીરના વસ્ત્ર અને અવનર જેવું ■ એ
રીતે મહાન જ્ઞાનપાન રહેવા આત્મા નિયમો અને બીજા વિધિ
નિધાનો એ ગુરુતત્ત્વના શરીરના વસ્ત્ર કે અનકારો છે અમુક નીમ
ન ખારી અમુક જ ખારી અમુક પ્રમાણમા ખારી અમુક વખતે નજ
ખાવુ અમુક ગયાનમા અમુ જ થાય અમુ ના પ્રત્યે અમુક રીતે
વગતાય ઈત્યાદિ વિધિવિવેધના નિયમો એ સયમ તત્ત્વના શરીરના વપરા
કે ધરેણા છે

આત્મા, મંત્રી, તેના અંગો વગેરેનો પરસ્પર સબ્ધ વ
આત્માને વમના મામ કે વા, વિક્રમવા વાગતે શરીરની મંત્ર અનિવાર્ય
છે શરીર વિના તે કંઈ બનહાર સિધ્ધ કરી ન શકે કપા પણ શરીરને
લે છે અનન્યા એની સોભા સ્થારે પરુ ધ્યાનના ગમવું જોઈએ કે
એક જ આત્મા હોવા છતાં એના અનાદિ જ્ઞાનમા શરીર એક નથી
પ્રતિક્ષણે તે મનાય છે એ વાત મનમા ન જઈએ તોય જુના

સરીંગો - સીમા આ મજનનમા અનિવાર્ય છે. એ સરીંગને રક્ષણ
 આપે પણ તે રક્ષણ આપે-એના એનાત નથી ધણીવાર એકા ઉપર
 સરીંગની વિનિતા કરતા બનનાથી લાભ્ય બને છે અને રક્ષણ આપે
 ત્યારે સરીંગ ઉપર એકા કાલ એકને એક નથી રહેતા સરીંગના પ્રમાણે
 એકા નાના મોટા કારણો અને બનના પડે છે, એ વાતનો કાલ્પિની
 એ પણ અગ્રા માપનું કપડું પાડુ મેનુ જુનું કે જનુમર થના બદ-
 નું પડે છે આકે જુનું પડે છે તદ્દન એકા વિના પાડુ સરીંગ નિરોગ
 હી શકે છે ઉપર એ વિનિમા વધાર નિરોગપણ અને આસારિકપણ
 વાળના નાથેનું છે તેથી ઉપર એકા સના આરોગ્યનો નાશક
 અને ખીજ અનેક ગીતે નુશ્તાનકારક પાડુ સિદ્ધ થયો છે વરણુને તો
 સરીંગની ક્ષા કે પુઠિ સાથે કોઈ જ સમઘ નથી, એ તો માન તરીકી
 નો કષ્ટે કષ્ટે મનાતા ગોખની ગુખાગા પા લોકાની માનીતી
 જનુ છે એકા અને ધણી જગતો જેનો આત્મા આરે વધારે નિ-
 સમઘ છે અને જેનો સમઘ અનિવાર્ય રીતે જનનમા આવસ્થા છે તે
 સરીંગની બાનનમા પણ વ્યાજ જેવવા જેનું છે સરીંગના મને-અગોમા
 હૃદય, મનઃ, નાભિ જેવા ધ્રુવ અગો છે કે જેના અગ્નિત્વ ઉપર સરીંગના
 અગ્નિત્વનો આવા છે એમાની કોઈ અગ મધુ કે જાન સમાપ્ત પણ
 હૃદય, પગ, કાલ, નાક આદિ અગતના બનો જા તે ધ્રુવ નથી તેમા
 નાક કે અનિવાર્ય કોઈ ઉપજ થતા તેના લપમા જ સરીંગનું અસ્તિ-
 ત્વ સ્થાપેનું છે આત્મા સરીંગ, તેના ધ્રુવ અધુર અગો, રક્ષો, અ-
 ગરા એ સમાપ્ત પાસ્થનિક ગાગો સમઘ છે, તેઓ એ ખીજનથી
 એક દુઃખ અને કદાચ નજીક છે કથુ અનિવાર્ય ગીતે જનનમા જ-
 ને નુ નહિ, એ વિચાર જે કોઈ મક તેને ધર્મતત્ત્વના આત્મા
 તેના સરીંગ નો તેના સ્થાનન-કપ ધણ વ્યવસ્થા વચ્ચે પાડ
 અગિ સરીંગ, તેમનું સમાપ્ત અને તેમની મેમન આરે જનન
 તો પડે

ધર્મનારાની ખોટી જીમ

અત્યારે જ્યારે કોઈ ધર્મના કપડા અને ધરેણીરૂપ બાહ્ય બ્યવહારોને બદલવા, તેમાં કમી કરવા, સુધારો કરવા અને નકામા હોય તેના ઉપ ઉડાડવાની વાત કરે છે ત્યારે એક વર્ગ જીમ પાડી ઉઠે છે કે આ તો દેવ, ગુરુ ધર્મ તત્ત્વનો ઉન્નત ક્રમવાની વાત છે આ વર્ગનું જીમરાણ એક બાળ અને યુવતી જેવું છે બાળકના શરીર ઉપરના મેન્ડા અને નુકસાનકારક કપડા ઉતારતા તે 'મને મારી નાખો' એવી જીમ પાડી ઉઠે તેના સૌન્દર્ય પોષવાની કે વાગ્સાગન ચાહી આવતી બાવનાથી સાચની, વધારી અને સમારી ગળેલા વાગ જ્યારે તેના મુગમા કોઈ બારે સડાણુ ઊંચુ થતા કાપવામા આવે અને તે વખતે પેરી યુવતી 'મને મારી નાખી' કે 'કાપી નાખી' એની વાળ-મોઢ-વસ જીમ પાડે તેના જેવી જીમ પેલા ધર્મરક્ષકોની નથી લાગતી શું ? પ્રશ્ન થશે કે શું તાત્ત્વિક અને બ્યાવહારિક ધર્મનો સબધ તેમજ તેનું બળામળ, ધરેડપથી વિદ્વાન ગણ્યતા આચાર્યશાસ્ત્રે નથી બાજુતા ?

જો તેમનું જીમરાણ સાચું હોય તો જવાબ એ છે કે કતિા તે નથી બાજુતા બાજુ છે તો એવા અસદ્વિધ્ય છે કે તેના આવેશમા સમતોલ પણ યુમાવી બાહ્ય બ્યવહારના પરિવર્તનને તાત્ત્વિક ધર્મનો નાશ કહેવાની છુન કરી બેસે છે મને પોતાને તે આવા જીમરાણનું કારણ એજ લાગે છે કે જ્યારે જીવનમા તાત્ત્વિક ધર્મ રહેતોજ નથી અને બ્યાવહારિક ધર્મની બધાયેલી લોબપ્રતિષ્ઠા તેમજ તે પ્રત્યેની લોકભક્તિ ઉપર કયા પણ ત્યાગ કે અર્પણ સિવાય કોઈપણ જાતની કર્તવ્ય જવાબદારી સિવાય સુખી અને એકી જીવન ગાળવાની દેવ પડી જાય છે ત્યારે એ જીવન અને એ દેવ બચાવવા ખાતર જ સ્થૂલદર્શી લોકોને હાથેડી મારી દોઢા કરવાનું તેમને નસીમે બાજુએ અગાધે આવી પડે

બોદી યુગ મારનારને શિખામણ

ધરેડપથી ધર્માચાર્યો અને ધર્મપ્રિયો એ- બાણ પોતાના ધર્મને ત્રિકાળાબાધિત, સામ્ય કહી સ્થાપુન માને મનાવે છે અને બીજા બાણ પોતાની માન્યતા વિરુદ્ધના વિચારો પ્રગટ કરે કે તમજા ધર્મનો તમજ થવાની બુદ્ધિ પાડી ઉઠે છે આ કેવો વસ્તુવ્યાપ્ત ? હુ તેના વેદાનોને કહુ છુ કે જો તમારો ધર્મ ત્રિકાળાબાધિત છે તો સુખે ભોગ તાણી સુધ રહેો, કોઈના ગમે તેના પ્રયત્ન છતાં એમા ૨૨ માંન પણ તમારે મને ફર પડવાનો છેજ નહિ, અને જો તમારો ધર્મ વિરોધીના વિચાર માત્રથી નાશ પામવા જેટલો આજો કે કામજ છે તો તમારા હજાર ચોખીપહેરા છતાં તે નાશ પામવાનોજ, કાણુ વિરોધી વિચાર કાઢતે કાઢ દિતામાથી થવાના તો અગત્ય, એટલે તમે ધર્મને ત્રિકાળાબાધિત માનો અગર વિનમ્ર માનો પણ તમારે વાસ્તે તો બી રીતિમા હોહા કમવાનો પ્રયત્ન માત્ર નકામો છે

ધર્મના ધ્યેયની પરીક્ષા

ધર્મના ધ્યેયની પરીક્ષા પણ ધર્મ પરીક્ષા સાથે અનિવાર્ય રીતે સંકળાયેલી છેજ તેથી હવે એ ઉત્તરાર્થ ઉપર આવીએ

જેક દેશમા પોતાને આસ્તિક માનનાર મનાવનાર વર્ગ, ચાર્વાક જેવા કેવળ હલ્લોકવાદી અગત્ય માત્ર પ્રત્યક્ષભુખવાદી ભોક્ષાને કહેતો આવ્યો છે કે તમે નાસ્તિક છો, કાણુ તમે વતમાન જન્મની પેલી પાન કોઈનુ અસ્તિત્વ માનતા ન હો-રાથી કમવાદ અને તેમાથી ફક્ત થતી બધી નૈનિક ધાર્મિક જવાબદારીઓનો ઇન્કાર કરો છો તમે માત્ર વર્તમાન જીવનની અને તે પણ પોતાના જ જીવનની સગવડીયા હુબી દ્રષ્ટિ ધરાવનાર હોમ સામાજિક અને આધ્યાત્મિક દીર્ઘચિંતાવાળા જવાબદારીના બધનોની ઉપેક્ષા કરો છો, તેનો ઇન્કાર કરો છો અને તેમ કરી

માત્ર પાગ સૌમિય નહિ પણ ઐદિક જીવન મુદ્દાની સુચવરથાનો ભગ
કરો છો. વાગ્ને તમારે માત્ર આધ્યાત્મિક દિત ખાતર જ નહિ પણ
લૌકિક અને મામાનિક દિત ખાતર પણ નાગ્નિકતામાથી, બની જતુ
જોઈએ આ પ્રમારના આન્ટિક ગણાતા વર્ગનો, માન પ્રત્યક્ષવાદી ચાર્વાક
જેવા સોફા પ્રત્યે આલેપ આર ઉપદેશ છે એ વાત સૌ કોઈ જાણે છે
આ ઉપરથી કર્મસિદ્ધાન્તવાદી કહેા, આત્મવાદી કહેા અગર પરલોકવાદી
કહેા, તેમનો શો મિદ્ધાન્ત છે તે આપોઆપ સ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

સિદ્ધાન્તવાદીએ વ્યવહારને લગડા ન કરવો ઘટે

કર્મવાદીનો સિદ્ધાન્ત એવો છે કે જીવન એ માન વર્તમાન જ ન
માન પુર નથી થતુ એ તો પહેલા પા. ૮૭ અને આગળ પણ ચાલ
નાતુ, કોઈ પણ માર કે નમ્મ, મ્યૂલ કે સૂક્ષ્મ, શારીરિક કે માનસિક જોડુ
પરિણામ જીવનમા નથી ઉદ્ભવતુ કે તેતુ ખીજ તે નાકિતએ વર્તમાન
કે પૂર્વ જન્મમા વા યુ ન હાલ.

એતુ એક પણ મ્યૂલ કે સૂક્ષ્મ માનસિક સાચિ કે કાચિ કર્મ
નથી કે જો આ કે પર જન્મમા પરિણામ ઉત્પન્ન થા સિવાય વિનય
પામે. કર્મવાદીની દષ્ટિ દોર્વ એના માટે છે કે તે ત્રણે કાળને સ્પર્શે
છે, જ્યારે ચાર્વાકની દષ્ટિ દોર્વ નથી કેમકે તે માત્ર વર્તમાનનો સ્પર્શે છે
કર્મવાદીની આ દોર્ધદષ્ટિ સાથે તેની વૈયક્તિક, કૌટુંબિક, મામાનિક કે
વિશ્વીય જવાન શરીરો અને નૈતિક બધોમા ચાર્વાકની બ પ દષ્ટિમાથી
ફિન થતી જવાનદારીઓ અને નૈતિક બધેનો કગતા મોટા ફર પડી
જાય છે જો આ ફર મગમર સમજવામા આવે અને તેનો અશ પણ
જીવનમા ઉતરે તો તો કર્મવાદીઓનો ચાર્વાક પ્રત્યે આલેપ તાનો ગણાય
અને ચાર્વાકના ધર્મધ્યેય કરતા કર્મવાદીનુ ધર્મધ્યેય ઉન્નત અને શ્રાલ
કે એમ જીવનજવહારથી મનાની પાડ.

આપણે હવે જોવાનું એ છે કે બ્યારના મા કર્મવાદીઓ ચાર્વાકપથ કરતા કેટલી ચઢીઘાટી રીતે જીવી જતાવે છે, તેઓ ચાર્વાકપથી કેટલો પોતાના સસાગને કેટલો વધારે સારા અને વધારે લગ્ન જનારી કે ગમ્મત જાય છે ?

ચાર્વાકો એક પણ બીજાને ગમે તે કહે તો તેને કોઈ રોકાઈ શકતું નથી અને માન ફાવે તેમ કહેવાથી પોતાનું ચઢીઘાટાપણ સાબીત થઈ શકતું નથી. ઉત્તરતા અને ચઢીઘાટાપણની કસોટી જીવનમાથી જ મળી ગઈ છે ચાર્વાકપથી ડુકી દષ્ટિને લીધે પગલોડ ન માને તેથી તેઓ પોતાની આત્મિક જવાબદારી અને સામાજિક જવાબદારીથી બ્રહ્મ ગંદી માન પોતાના ઐહિક સુખની ડુકી લાગમા એક બીજા પ્રત્યેની મામાનિક જવાબદારીઓ અદા ન કરે તેથી બ્યવહાર લગડો જાને. એમ અને કે ચાર્વાકપથી પોતાને ફાવે ત્યાં બીજા પાસેથી સનસક લઈ લે માનાપનો વારસો પચાવી લે. સુધરાઈ ખાતાની સગવડો એમવવામા જરાય પાછી પાની ન કર સામાજિક કે ગૃહસ્થીય લાભોને લેશપણ જતા ન કરે પણ જ્યારે એજ માનાપને પાળવા પોષવાનો સવાબ આવે ત્યારે આખા આડા કાન કરે, સુધરાઈ ખાતાનો કોઈ નિયમ પાળવાનું પોતાને સિંગ આવે લારે ગમે તે બદાને છટકી જાય, સામાજિક કે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વખતે ગઈ કરવાનું પ્રાપ્ત થતા તે પેટમા કુખવાના મહાનાથી નિશાળથી બચી જનાર બાળની પેટ, કોઈને કોઈ રીતે છટકી જાય અને એ રીતે પોતાની ચાર્વાક દષ્ટિથી કૌટુંબિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય બધા જીવનને લગડું ખનાવવાનું પાપ કરે આ એની ચાર્વાકતાનું દુષ્પરિણામ. હવે આપણે પરલોકવાદી આર્થિક કહેવડગતતા અને પોતાને વધારે શ્રેષ્ઠ માનતા વર્ગ તરફ વળીએ કર્મવાદી પણ પોતાની કૌટુંબિક સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય બધીજ જવાબદારીઓથી છટકતો દેખાતો હોવામા અને ચાર્વાકમા ફેર રો રહ્યો ? બ્યવહાર જાનેએ જગાડ્યો. આપણે જોઈએ છીએ કે કેટલાક અસગવડાદી પોતાને ખુલ્લામા ખુલ્લા ચાર્વાક કહી

પ્રાપ્ત જવાનદારીઓ પ્રત્યે તત્ત્વ દુર્નિશ્ચય કરે છે પણ સાથે જ આપણે જોઈએ કીએ કે કમવાદી પણ પ્રાપ્ત જવાનદારીઓ પ્રત્યે એટલીજ બે રહારી સેવે છે જુલિમા પગોકવાદ રીકાર્યા છતાં અને વાણીમા ઉચ્ચાગવા છતાં પરચોકવાદ એ માત્ર નામનોજ રહ્યો છે આત્મ કારણ પરલોકવાદને ધર્મના જ્ઞાનમા સ્થાન આપ્યા છતાં તેની ગેરસમજુતી એ છે આનાંકની ગેરસમજ દુકી દષ્ટિ પૂરતી ખરી પણ પરલોકવાદીની ગેરસમજ ખંડી છે તે વહે છે દીર્ઘદષ્ટિ જેવું અને વર્તે છે આનાંક જેવું મેટને એકો અજ્ઞાન છે તો બીજાને નિર્ધાર્ય છે

વિપર્યાસના માઠ પરિણામ.

આ વિપર્યાસથી પરલોકવાદી પોતાના આત્મા પ્રત્યેની સાચુ વિચારના તેમજ વિચાર પ્રમાણે પોતાને ધક્કાની જવાનદારી તો નથી પાળતો, પણ જ્યાં દૈનિક કે સામાજિક વગેરે જવાનદારીઓ ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે વર્તમાન જન્મ લલુલુલુ છે, એમા કાઈ કાંઈ નથી, સૌ સ્વાર્થ મળ્યા છે મેગો વિષગવાનો તો ખરોજ, બાન્યમા લખ્યું હતું તો કાણુ જૂસે? બીજે તે બીજો શી રીતે સુધારવાનો, પોતાનું કિંતુ સધરાનું સ્વ લાખમા છે, એવું કિંતુ પગોક સુધારવામા છે, પરલોકને સુધારના બધુંજ પ્રાપ્ત થયેતુ ફેકવું જોઈએ, છતાંદિ વિચારમાળામા પડી પરલોકની ધુનમા એ જવાનદારીઓને ઉભેએ છે એ એરી એકતરથી ધુનમા મલી જાય છે કે તેના પગોકવાદના મિહાન્ત પ્રમાણે તેનો વર્તમાન જન્મ એ પણ પરલોકજ છે અને તેની આમલી પેગ એ પણ પરલોક જ છે, આમેની વર્તમાન પોતાના ચિરાપની સૃષ્ટિ પણ પરલોકને એક ભાગજ છે એ જૂના મરકારો કર્મવાદ પ્રમાણે તેની સાથે જવાના જ ત્યારે તે કાંઈ બીજા લોકમા અવતરમે કે વર્તમાન લોકમા પણ નવી પેગમા જન્મ નેસે ત્યારે તેનો પગોક સુધારવાનો અને નધુ વર્તમાન ફેકી તો મરકાર પાટો જાગશે તથા તે એમજ ગહેવાનો કે પરલોક એજ જન ખ્યા છે કર્મ તો પરલોક સુધારવા કહે છે, વાસ્તે ઐહિક સુધાર

શામા કે ઔદિક જ્ઞાનમયગીઓમા માત્ર બદ્ધ થઈ જતુ એ તો ધર્મ-
તોષ છે એમ કહી તે પ્રથમના ક્રિયાએ પગલેક પણ અત્યાગના દિસામે
વર્તમાન જન્મને ઉત્તેજશે અને વળી બીજાજ પગલેક અને બીજા જ
જન્મને સુધાગવાની ધૂનમા ગોડા થઈ ધર્મ તરફ દળશે. એને પરિણામે
એ સુધાગને પગિણામે વળી પ્રથમ માનેતો પગલેક તેને વર્તમાન જન્મ
બનશે ત્યાર પાછો તે તો ધર્મના પગલેક સુધાગવાના ધ્યેયને વળગી એ
પ્રાપ્ત થયેલ પગલેકને ઉત્તેજશે અને બગાડશે. આમ ધર્મનુ ધ્યેય
પગલેક છે એ માન્યતાની પણ ગેરસમજનુ પગિણામ તો ચાર્વાકના
પગલેકવાદના અન્વીત જગ્યા બીજી આવવાનો સંભવ નથી.

કેટલાક ઉદાહરણો.

આ અદા ન ત્યારે પડતી છે એમ કોઇ ગમે માને. આપણે ઉદાહરણ
વારે દૂર જવાતી જાણ નથી. જૈન સમાજ આગ્નિક મથાણ છે તે
ધર્મવાદી છે પગલેક સુધાગવાનો તેનો દાવો છે તે પોતાના ધર્મનુ ધ્યેય
પગલેક સુધાગવામા જ પૂરું થાય છે એમ ગર્વથી માને છે.

પણ આપણે જો જૈન નમાજની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિનો બાગીકાથી અભ્યાસ
કરીશુ તો આપણને દેખાને કે તે પગલેક તો સાધી શકતો જ નથી.
વધારામા ચાર્વાક જેટલો દંડવોલેક પણ સાધી શકતો નથી. એક ચાવાક
સુઆદેશ ગાદીમા બેઠો, તેણે પોતાની પૂરી સગરક સાચવવા બીજાની
અગવડોના ભોગે બીજાઓ ઉપર નારે અગવડો મૂકીને પોતાની સીટ પૂરે-
પૂરી ઉઠાડી કાઢક વધારે મેજરી થોડીવાર પડી ઉતરવાનુ છે એ જગ્યા
જવાની છે એની જાણે કાં પડી ન હતી બીજી વાર બીજે પ્રસંગે પણ
એ માત્ર પોતાની અગવડની ધૂનમા ગહેતો અને બીજાના સુખને ભોગે
સુખથી મરુ જનો બીજે પેમેજન પગલેકવાદી જૈન જેવો હતો તેને
જગ્યા તો મળી, 'કાર્ક' વેઠયે નેથી વધારે પણ જગ્યા હતી તે ગદી.
એણે વિચાર્યું—જગ્યા તો ઉતરવું છે, કાણુ જાણે બીજો કાણુ આવશે,
ચવાની જગ્યા, સગવડની માયાગેડ નમતી છે, એમા વખત ગાળવા કળત

અરિહતનું નામજ ન લઈએ, એમ વિચારી તેણે એજ ગદી જ્યાં
વખત ગાલ્યો ખીજે રહેયને એ બલ્લાતા ખીજ જ્યાં મળી તે
તો એજની પણ બહુજ સકારા પ્રયત્નથી મોકળાઈ કરી થકામ તેમ
હુ, પણ ખીજ તોફાનીઓ સાથે વાલ્લિવાનમાં ઉતરવું એ પક્ષોની
માન્યતા વિગદ હતું, ત્યાં જી પરલોકવાદ આગો—ભાઈ રહેવું છે તે
થોડું, નકાળી માથાફાડ વાને, એમ કરી ત્યાં પણ અરિહતના નામ
વખત ગાલ્યો એની લાખી ઘણા દિનમની રેલની અને વહાણની બધી
જ મુમાફરીમાં જ્યાં સગવડ મળી કે અગર—સર્વત્ર એને કાષ્ટ કરવાનું
આવે ત્યાં એનો પગેઆવાદ એનો હાથ પકડતો અને ઈશ્વરમરણ માટે
જનામાયુ કરતો

આપણે આ બન્ને પ્રવાસીઓના ચિત્રો હમેશા નોંધીએ છીએ. શું
ના ઉપરથી એમ કહી શકારો કે પેના આર્થિક કરતા ખીજે પરલોકવાદી
ગેસેજર ચડીપાતો? એકે દુકા દિવસી બધા પ્રત્યેની જવાનદારીઓનો
બન કરી ઉવટે સ્વસમ્ભવ. તો સાધી અને તે ઠેક મુધી, જ્યારે ખીજએ
પ્રયત્ન કરી મિવાય સગવડ મળી ત્યારે રસપૂર્વક એને આસ્વાદી, પણ
જ્યારે જ્યારે પોતાની સગવડ વારતે અને ખીજની અગવડ દૂર કરવા
પ્રયત્ન કરવાનો પ્રમત્ર આવ્યો ત્યારે ત્યારે પરલોક અને આગળનું શ્રેય
સાધવું એ નરી ભમણામાં આવક કરતાય વધારે જવાબદારીઓનો ભર
કર્ષો. આ કાષ્ટ રૂપક નથી, પ્રતિદિન દેખાતા વ્યવહારની વાત છે

છોકરો ઉમર પહોંને જ્યાર માળાપનો વાગસો મેળવવાનો હોય ત્યારે
તે માટે તત્વપાપ ધર્મ જાય પણ માળાપની સેવાનો પ્રસંગ આવતાં જ
તેની સામે પરનોઆદીઓનો ઉપદેશ શરૂ થાય—અરે, માડા! આભારું
તો કરી લે, માળાપ એ તો આળપપાળ એ બાક પછી નીકળે પરલોક
માટે અને ત્યાં પાણુ એજ ખીજજવાનદારીનું અનવરથાયક માલવું
ફેરે માય.

ખીજે યુવક સામાજિક જવાબદારીઓ તરફ ધ્યાનો દોષ તેવામાં પડેલાંવાદી શરૂ તેને કહે — અરે, નાત જાનના જોગ તોડી એ તો વિશાળ જનાવવાની વાતમાં પડ્યો છે પણ કાંઈ આત્માનું વિચાર્યું ? પડેલાં વાણી તો ને આત્મી આજપ પાળમાં શુ કુચો છે ? પડેલાં યુવક શરૂ પડે ન જાય તોય જમણામાં પડી હાથમાં લીધેન કામ ઠોડી દેતો દેખાત છે એ જ ખીજે યુવક વૈધવ્યની વારે સાધ પોતાની બધી સ પત્તિ અને બધી લાગવગતો ઉપયોગ પુનર્વજ વાસ્તે કરતો હોત અગર અપૂર્યોને અપ નાવવામાં, અપૂર્યતા નિવારણમાં કરતો હોય ત્યારે આસ્તિકગુણ શુ કહ — અરે, વિવચના કીણ, એવા પાપકારી લેતોના પ્રપચમાં પડી, પડેલાંક ન બનાડે છે ? ખીચારો તે ભગ્નાયો અને મૌન લઈ એસી ગયો મરીખોની વારે ધાવા ને તેમને પેચો નહિ તો પાછ મળે તેવા રાષ્ટ્રીય ખાદી જેના કાર્યક્રમમાં મળીને પડતો જોઈ ધર્મત્રાતા શરૂએ કહ્યું — અરે એ તો કર્મનું કુળ છે નીતું કહ્યું સાં ભોગવે તુ તારે સમાજને ? આ માં સાચવ્યો, એણે બધું માચ્યું પરંતુ એજ હિચ્ચ ધ્યેય દોષ જોઈએ. આવા ઉપદેશથી એ યુવક પણ કર્મચરિથી મગ્ન્યો આપણે આવા બનાવો આ જાતના કર્તવ્યમગ્ન મમાજો સમાજમાં આંધરે વરના આંધરે કે વધતે અતો જોઈ શકીશુ મુદ્દયોની જ વાત નથી ત્યાગી મળ્યાના ધર્મશરૂઓમાં પણ કર્તવ્યપાલનને નામે મીકું છે ત્યારે આર્વાક ધર્મ કે તેના ધ્યેયને સ્વીકાર ન કરીને જે પરિણામ ઉપરિધત કર્યાનું કહેવાય છે તે પરિણામ પરનાંને ધર્મનું ધ્યેય માનનારે ઉપરિધત નથી કહ્યું, એમ કોઈ કહી તર્યો ? ને એમ ન હોત તો આપણા આખા ઈર્ષદર્શી ગણાતા પડેલાંકવાદી મમાજમાં આદિનમ, કૌટુંબિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જવાબદારીઓની ખામી ન જ હોત

કરજ કરીને પણ ઘી પીતુ એની માનીનતા ધરાવનાર માન પ્રત્યક્ષ-વાદી અને તે પણ અમુખવાદી આર્થિક દોષ કે પડેલાંકવાદી આસ્તિક દોષ પણ ને તેઓ જન્મેનાં કર્તવ્યની યોગ્ય મમજ, તેની જવાબદારીનું

આત્મજ્ઞાન અને પુરુષાર્થની જાગૃતિ એટલા તરતે ન હોય તો બન્ને
ધર્મધ્યેય સબધી વાદમાં ગમે તેટલું ચાતુ હોવા છતાં તે બન્ને
જીવનમાં કે તેઓ જે સમાજના અંગ છે તે સમાજના જીવનમાં કે
બન્નેના ધ્યેયોદ્દેશને કાગળે કદ્ય અતર પડવાનું નહિ ઉઠે એમ ખ
કે પરલોકનાદી અન્યના જીવનને ધક્કો પહોંચાડના ઉપગત પોતાનું જી
પણ વણસાડી મૂકે, જ્યારે આર્વાકપથી વધારે નહિ તો વર્તમાન મા
પોતાના જીવન પૂરતું થોડું પણ સુખ સાધી લે આથી ઉલ્લેખ ને
આર્વાકપથી અને પરલોકવાદી બન્નેમાં કર્તવ્યની યોગ્ય સમજ, જવાબ
દારીનું આત્મજ્ઞાન તેમજ પુરુષાર્થની જાગૃતિ સરખા પ્રમાણમાં હોય તે
આર્વાક કરતા પરલોકવાદીનું વિશ્વ વધારે મારૂ હોવાની અમર પરલોક
વાદીના કમતા આર્વાકપથીનું વિશ્વ ઉતરતા પ્રકરણ હોવાની કાંઈ સલા
વના કે ખાની નથી ધ્યેયવાદ ગમે તે હોય છતાં જેનામાં કતબ અને
જવાબદારીનું જ્ઞાન તેમજ પુરુષાર્થની જાગૃતિ વધારે, તે જ ખીજા કરતા
પોતાનું અને પોતાના સમાજ કે રાષ્ટ્રનું જીવન વધારે સમૃદ્ધ કે સુખી
બનાવવાનો કર્તવ્ય અને જવાબદારીના જ્ઞાનરાજા તેમજ પુરુષાર્થની
જાગૃતિવાળા આર્વાક જેવા ગણાતા લોકોએ પણ ખીજા પક્ષના સમાજ
કે રાષ્ટ્ર જીવન કરતા પોતાના સમાજ અને રાષ્ટ્રનું જીવન વધારે સારું
ધકવાના પ્રમાણે આપણી સામે છે તેથી આપણે રમીના ધ્યેય તરીકે
પરલોકનાદ, કર્મવાદ કે આદમવાદને ખીજા વાદ કરતા વધારે
સારું કે વધારે ચડીયાતો છે એમ કોઈપણ રીતે સાબીત કરી
નથી શકના એવી સ્થિતિમાં પરલોકસુધારણાને ધર્મના ધ્યેય તરીકે
માનવા મનાવવાની જે પ્રવૃત્તિ આવતી આવી છે તે બગાળર નથી એમ
સ્વીકારવું પડે

ધર્મનું ધ્યેય કેને ગણવું ?

પણ ત્યારે પ્રશ્ન થશે કે ધર્મનું ધ્યેય શું હોવું જોઈએ ? કઈ વસ્તુને
રમીના ધ્યેય તરીકે સિદ્ધાંતમાં વિચારમાં અને વર્તનમાં સ્થાન આપવાથી
ધર્મની સફળતા અને જીવનની વિશેષ પ્રગતિ સાધી શકાય ?

આનો જન્મ ઉપરના વિચ્છેદનાથી જ ફિલિયલ થઈ ગયું છે, તે એ
 વેકને પોતાના પૈતૃક અને સામાજિક કર્તવ્ય ઠીક રીતે ભાન
 કર્યા પ્રત્યે જ જવાબદારીમાં રૂબરૂ એ રૂબરૂ મૂર્ત કરી દેખાડવા
 જેટલા પુરુષાર્થની નિમિત્ત હોય તે જ ધર્મનું ધોર મનાવું જોઈએ. જો
 ઉક્ત તરફનો ધર્મના ધોર તરીકે સીધારી તેના ઉપર ભાર આપવામાં
 આવે તો પ્રજા જનમમથરો પડે. આ ધર્મ તારિકા હોય કે
 ન્યાયશાસ્ત્ર પશ્ચિમ ઉક્ત તરફ જ એના ધ્યેન તરીકે સીધાગવામાં આવે
 અને પ્રત્યક્ષ સુખવાદ કે પગલાં સુધી જવાદનું ન્યાય ગોળું કરી દેવામાં
 આવે તો પડી મનુષ્ય જમે તે પશ્ચિમ હોય જ ના નિશ્ચયન ધક્કામાં
 ગણાય. જાનની વિમર્શિતિ સિવાય એક મગ્ગો પોતાનો કાજો આપે
 આવું ધ્યેન સીધાગવામાં આવે તો જોઈએ મમાજની ભારી પેઢી બધી રીતે
 પોતાની વધારે પોતાના દર્શાવી રાખે.

એ ધ્યેનવાળો ભારી જોઈએ પ્રથમ પોતાના આત્મિક કર્તવ્યો મનઠ
 નેમા રૂબરૂ લેશે તેની એ પોતાની જુદીની નિયુક્તિ અને વિગત મારે
 પોતાથી મનનું મનુષ્ય રૂબરૂ અને પોતાના પુરુષાર્થનું જગત્તે ગોપન નહિ
 કરે, કેમકે એ મમજને કે જુદી અને પુરુષાર્થના દ્રોહમાં જ આત્મનોહ
 અને આત્મ જલ્લિનો દ્રોહ છે તે કુટુંબ પ્રત્યેના પોતાના નાના મોટા
 સમગ્ર કર્તવ્યો જોઈએ જવાબદારીઓ અમલ કરવામાં પોતાનું જીવન સાફ
 લેખરૂએ જોઈએ તેના જીવનથી તેનું કુટુંબ ધર્યાજ અગત્ય અનિય
 મિતતા વિનાજ આવતું નહેતે તે સમાજ અને ગણ પ્રત્યેની એક એક
 જવાબદારીના પાનમાં જ પોતાનું મહત્ત્વ માનશે એટલે સમાજ અને
 ગણના અમરુ ના માર્ગમાં જોઈએ જીવન ભારે મદ ગાઈ રહે.

જોઈએ સનાતનમાં જોઈએમ રૂબરૂ એટલે કે તમામ સસ્યા ઉપર
 જ મુખ્ય ભાર અપાવાને લીધે અધિનાગનો વિચાર માણુએ રહી જવાથી
 જીવનના જે વિદ્યમયના આપેલી દેખાય છે, તેના ત્યાગમાં અધિનાગનું

દેવ દ્રવ્ય.

(ગુરુગીતી અનુવાદ)

વ્યાખ્યાતા-શ્રી હરનામી લાવજી ન્યાયતિથ

મારી સમક્ષ આજ એક મુશ્કેલી છે આ વ્યાખ્યાનમાળાના અમા
હના પ્રથમ વ્યાખ્યાનોમા મને એક સુખમતા એ હતી કે વ્યાખ્યાનના
વિષયોનો અર્થ તો હું જાણુનોજ હતો, પરંતુ આજના દિવસના અર્થની
મને ગમ પડતી નથી. ક્યારેનો હું વિચારી ગયો છું કે દેવ અને દ્રવ્યનો
સબંધ શો ? અને એ સ્વ નો મર્મ શો હોઈ શકે ? જોનોના દેવ તો
અનિમ કહિરી ધારી ગયા છે ને કાઢી મગખીન ગખના નથી એમની
પાસે ધન અને સપત્તિ હોવાની કે પના કરીને એ દ્રવ્યને દેવદ્રવ્ય કેમ
રી કહી શકાય ? સ્વદ સાત્ત કે મિદ્ધાત સાત્ત અનુમાર જાને દેવદ્રવ્ય
ન મનાવી શકાય પરંતુ મનુષ્ય નામના પ્રાણીઓ ગમે તે કરી શકે છે
એમ હું આ જગતમા જોઈ રહ્યો છું એ માનવા એક તરફ દેવને
'વીતરાગ' કહી શકે છે એ બીજી તરફ એમના નામે દ્રવ્ય એકત્રિત
કરવાની ચિતાય કરી શકે છે. એથી જ દેવ અને નામે મરિમા લાખ્યા
ને કરોડોનો માત્ર ભર્યો પડ્યો નહે હો એના સચાવકો દલા કરે છે.
ભગવાનનું એ દ્રવ્ય હોઈ સમાજ દિનાર્યે ન વાપરી સમાન' આ રીત
વીતરાગ' ને શોધ બનાવીને આવા લોકો એના મુનિમ બની એસીને
મળ કરવા લાગે છે.

આપણે એ જૂલી ખેડા છીએ કે જે વીતરાગદેવ પોતાને ખાતર
બનાવેડુ બોજન પરંતુ સ્પર્શતા નથી તે વીતરાગ દેવ આવડી મોગી
સપત્તિનું શું કરે ? જે દ્રવ્ય જગતના લાભાર્યે અને મરીમોના ક-વાણાર્યે
વપરાઈ શકે તેજ દેવદ્રવ્ય કહી શકાય. ભગવાન જો ક્યારે દોષ તો ત
મરિમા કે મહત્તો પડે તો નથી જ, પરંતુ એનું નિવારણમાન મરીમોના

૩૫ આથમ તથા ઉક્ત ધ્યેય રસીખગાથી આપેઆપ સિદ્ધ થઈ
 જશે આ દષ્ટિએ વિચાર કરતા મને એકજુ લાગે છે કે અત્યારની નર
 પેની બીજી એકેય વા વિચાર મા ન પડના પોતપોતાના બધી જાનના
 કર્મોએ અને તેની જવાબદારીઓમાં રમ લેની થઈ જાય. આપણે ચોક્કસ
 વખતમાં જોઈ શકીશું કે જે પશ્ચિમના કે આ દેશના પુરોગોને આપણે
 મમર્થ માની તેના પ્રત્યે આદરવૃત્તિ ધરાવીએ છીએ તેની દરોગમાં આપણે
 પણ ઉભા હોઈએ.

અહિ એક પ્રશ્ન નિગળપુ કરુ જરૂરી છે પ્રશ્ન એ છે કે ચાર્લ
 હિ માત્ર પ્રત્યક્ષ મુખવાની છે અને તે પણ માત્ર સ્વસ્થતા નીજ છે
 એને તેમા માત્ર પોતાના મુખનુજ ધ્યેય ગ્રહેતુ હોવાથી સામૂહિક બીજી
 પ્રત્યેની જવાબ દી પછી તે ઔદુગિક હોય કે સામાજિક તેને અવકાશ
 ક્યા રહે છે જેવા નરગણ પગલોડવા માં મલકે છે. ચાર્લસ વાગ્નેરે
 પોતાનું મંથાને સરુ મવાયું જો “આપ મૂએ કુજ મધ દુનિયા”
 એજ સિદ્ધાન્ત દેખ છે પણ એનો ખુલાસો એ છે કે માત્ર પ્રત્યક્ષ
 દેખ દેખ જ્યા પોતાના સિધર અને પાન મુખનો વિચાર આવે છે ત્યા
 ઔદુગિક સામાજિક આદિ જવાબદારીઓ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યા
 જ્યા બીજી પ્રત્યેની જવાબદારીઓ ન સમજાય ન પડાય ત્યા જ્યા
 જ્યા પોતાનું ઔદુગિક મુખ પણ સંધાયુ નથી દુન્યરી કાલ મુખ હેવ
 પણ તે બધુજ પસાપેય છે એટલે અન્ય ગાયેના વ્યવહારો જરાનર
 મોકલાયા સિવાય માત્ર પોતાનું ઔદુગિક મુખ પણ સિદ્ધ ન થઈ શકે
 તેથી જેમ પગલોક હિમાલય માત્ર ન થકારામાં પણ મધીજ જવા
 દારીઓને પૂરેપૂરો અવકાશ છે

દેવ દ્રવ્ય.

(ગુજરાતી અનુવાદ)

વ્યાખ્યાતા - શ્રી હરજી લાલજી ન્યાયતિથ

મારી મમત્ત આજ એક મુઠ્ઠી છે આ વ્યાખ્યાનમાળાના અમ
ના તથા વ્યાખ્યાનોમા મને એક સુગમતા એ હતી કે વ્યાખ્યાનના
વિષયોનો અર્થ તો હું જાણુનોજ હતો, પણ આજના દિવસના અર્થની
મને શમ પડતી નથી. ક્યાનો હું વિચારી ગયો છું કે દેવ આ દ્રવ્યનો
સમઘ શો? અને એ સખ્તો મર્મ મા હોઈ શકે? જોનોના દેવ તો
અનિમ રૂઢિ ધારી ગયા છે ને ટાડી મગ્ધી રાખના નથી એમની
પાસે ધન અને મર્યાદિ હોવાની કપના કરીને એ દ્રવ્યને દેવદ્રવ્ય કેમ
રી કહી શકાય? શબ્દ શાસ્ત્ર કે મિદ્ધાત શાસ્ત્ર અનુસાર વાતે દેવદ્રવ્ય
ન મનાવી શકાય પણ મનુષ્ય નામના પ્રાણીઓ મને તે કંઈ શક છે
એમ હું આ જગતમા જોઈ ગયો છું એ માનવા એક તરફ દેવને
'વીતરાગ' કહી શકે છે આ બીજી તરફ એમના નામે દ્રવ્ય એકનિત
કંવાની ચિતાય કરી શકે છે. એથી જ દેવદ્રવ્યને નામે મહિરામા લાખ્યા
ને કરોડોનો માલ ભર્યો પડ્યો નહે છે એના સચ્ચાઈ, દેસા કે છે
ભગવાનનું એ દ્રવ્ય હોઈ સમાજ વિતાર્થે ન વાપરી સમાન' આ રીતે
'વીતરાગ' ને શોડજી બનાવીને આવા લોકો એના અનિમ ગતી બેસીને
મન કરતા લાગે છે

આપણે એ જુલો બેડા છીએ કે જે વીતરાગદેવ પોતાને ખાતર
નાવેનું ભોજન પણ સ્પર્શતા નથી તે વીતરાગ દેવ આવડી મોઝી
સપત્તિનું શું કરે? જે દ્રવ્ય જાળના લાભાર્થે અને મગ્ધીના કંવાલુધે
વપરાઈ શકે તેજ દેવદ્રવ્ય કહી શકાય. ભગવાન જો ક્યાંયે દેવ તો ત
મહિરામા કે મહનો પમે તો નથી જ, પણ એનું નિવાસસ્થાન મગ્ધીના

તિર્યકરો બનાવી દીધે ચોથા આગના અતમા પૂર્ણવિરામ કેમ મૂળી
 દીધું ? એમ કહેવાય છે કે આપણા કરતા ચોથા આગના જીવો બહુજ
 સમજવાર અને નિતકુલ ધમોતમાં હતા આગના આગના માનવીઓ
 બહુજ દિપ્તા ને શુદ્ધિન મનાય છે હસ્તિત જો એમજ હોય તો મને
 તો લાગે કે કે તિર્યકરોની જરૂર જ ચોથા આગના જીવો માટે
 હોય તેથી ઘણી વધારે પાચમા આગના જીવના ઉદ્ધાર માટે જ પરત્ત
 ના કેવું અધર છે કે પાચમા આગ માટે એક પણ તિર્યકર રહેવા
 દેવામાં ન આન્યા ?

આ પ્રશ્ન મને સમાધાન જરૂર નહતું પણ હવે એક કારણ જણ્યું
 છે આજે-આજની જોન દુનિયામાં-જો કોઈ તિર્યકર આવી ચડત તો
 આજના આપણા આચાર્યો આ ધનિક નેતાઓ સૌથી પહેલાં એનો
 બહિષ્કાર કરીને એને ખુલ્લે જ મલિમા પેસવા ન દેત. એના પોતાના
 વિચારોને આ એની તિર્યકગાત્રિ-નાન્તિ-કે મિથ્યા-કામ
 એજ બધે પાચમા આગ માટે, તિર્યકર શેષ નહિ- ૫

કાષ્ટએ નિર્થકર દુષ્ટી જન્યા નિના નથી ગયા દેવ એટલેજ એ પોતાની નહિ પણ જાતની ચિતાથી સોપાય છે સમાર નાટ એ બૂખા ગહે છે, ત્રિસ ને રાત આદર્શ સિદ્ધિ સાર આપડે છે અને બોકાના કત્યાપુ સાર માનવી મહી શકે તે તમામ કષ્ટ સહીને પણ પોતાની ભાવના પ્રસારે છે ને જગતને માર્ગદર્શન કરાવે છે દુષ્ટીયાને માટે એકાદ આશુ પણ આપણે નારી રાજીએ તો એ આત્મી દેવપૂજા છે સમાજમાથી ધન એન કમી દેવોના નામે તિલ્લેરીઓમા ભરી રાખવામા દે દેવદગર એમગિન કરવા આડ પૂજવા ના પ્રકારો કરવામા દેવપૂજા નથી જે દોષોને દૂર કરવાને ખાતર પ્રભુએ જીવન સમપ્ત્યુ એ અશુદ્ધિ ઓથી એમો મટવામા આપણે ઝઘ ભક્તિ વિધિ કરી ગયા છીએ । 'દેવદન' શબ્દનો અર્થ ધટાવવાજ હોય તો આપણુ દર્શવ્ય છે કે દેવના નામ પર સચ્ચિત દેવોલી ન પત્તિ સમાજના ઉપયોગમા લગાડીને સમાજને દેવ-પૂજા કરવા વાચક મનાડીએ.

હુ તો જાણુ છુ કે આ ભાષા દરિને ગણીને મેં કનુ ઔષધ માપુ છે, આખરે કમી દેવ તાલ તો આપણેજ

સમાજવાદ અને જૈન ધર્મ.

વ્યાખ્યાનકાર—શ્રી ચીમનલાલ ચક્રવર્તી શાહ, સોલીસીંગર

હિન્દુસ્તાનની લગભગ બે-ત્રી જૂથમરો અને મરીનાઈના કાયમી ઉપાય તરીકે પડીત જવાહરનાલે સમાજવાદી વિચાર સરખી પ્રજા મમક્ષ મૂખી છે કેટલાક લોકો એમ માને છે કે જૈન ધર્મમાં પણ નવો સમાજવાદજ ભર્યો છે તેવી રીતે ખ્રીસ્તીધર્મ પણ સમાજવાદી છે, તેમ હેવાય છે આથી પણ સાચા સમાજવાદી છે તેમ ધણાઓ કહે છે જ્યાં નાપણે જાણીએ છીએ કે સમાજવાદીઓ ખ્રીસ્તી ધર્મનો પ્રજ્ઞા વિરોધ કરે છે તેઓ નાસ્તિક હોવાય છે તેવીજ રીતે ગારીજ અને પડીત જવાહરવાનની વિચાર-સરખીમાં ઉડા બે છે આ ભેષમાં હું કહીશ સમાજવાદી વિચારસરખી અને જૈન ધર્મના નૂજ સિદ્ધાંતો તપાસીશ અને તે બે વચ્ચે સામ્ય અને વિરોધ શું છે તે સ્પષ્ટ કરીશ જૈન ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો તપાસવામાં આત્મવિક રીતે જૈન ધર્મ શું છે તે તપાસવાનો દાવો કરતો નથી પણ સામાન્ય જનતા તેને કેવી રીતે માને છે આચરણમાં કેવી રીતે ઉતાર છે અને ધર્મશુદ્ધિઓ તેને કેવી રીતે ઉપદેશ છે, તેનોજ વિચાર કરીશ. તેમાં હું નાનું છું કે જૈન ધર્મનું નિધાન લક્ષણ તો જરૂર આવશેજ

સમાજવાદના વિરોધીઓ એમ કહે છે કે સમાજવાદી ધર્મ અને નીતિનો નાશ થશે. જેરવેગ અને હિંમત વધશે, વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય જશે, નિઃશક્તિતા અને અધાનુધી થશે. એક હકામત સત્ય છે કે સમાજવાદ એ શાંતિ વણો સુધારા ઇચ્છતો પ્રાણ પથ નથી તેમાં સામાજિક બંધારણનું નાશનામ પરિવર્તન ગહેડું છે કાનિ રહેલી છે તે કાનિ કેવી ગાની છે.

સમાજવાદ નુ ધ્યેય દરેક મનુષ્યને પોતાની સર્વ શક્તિઓ સારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક-પૂર્ણપણે ખીલવાની સમાનતા આપવાનું છે

સમાજવાદ અને જૈન ધર્મ.

વ્યાખ્યાનમાળા—શ્રી ચીમનલાલ ચક્રવાર્તી ગાહ, સોડીસીંગર

હિન્દુસ્તાનની લગભગ બેઝરી બૂખમરો અને ગરીબાઈના કાયમી ઉપાય તરીકે પડીત જવાહરનારે સમાજવાદી વિચાર સગી પ્રજા મમલ્ક મૂખી છે કેટલાક લોકો એમ માને છે કે જૈન ધર્મમાં પણ નવો સમાજવાદજ લર્વો છે તેવી રીતે ખ્રીસ્તીધર્મ પણ સમાજવાદી છે, તેમ કહેવાય છે ગાંધીજી પણ સાચા સમાજવાદી છે તેમ ઘણાઓ કહે છે છતાં આપણે જાણીએ છીએ કે સમાજવાદીઓ ખ્રીસ્તી ધર્મના પ્રળય વિરોધી છે તેઓ નાસ્તિક કહેવાય છે તેનીજ રીતે ગાંધીજી અને પડીત જવાહરનાની વિચાર-સંસ્થામાં ઉઠે બે છે આ બેખંખા દુ દુકામાં સમાજવાદી વિચારસરણી અને જૈન ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો તપાસીએ અને તે બે વચ્ચે સામ્ય અને વિરોધ શું છે તે સ્પષ્ટ કરીશ, જૈન ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતો તપાસનામાં વાસ્તવિક રીતે જૈન ધર્મ શું છે તે દુ તપાસવાનો ઘડો દગ્ગો નથી પણ ગામાન્ય જનતા તેને કેવી રીતે માને છે આચાર્યશ્રીની રીતે ઉતાર છે અને ધર્મશુદ્ધિ તેને કેવી રીતે ઉપદેશ છે તેનોજ વિચાર કરીશ તેમાં દુ માનુ છું કે જૈન ધર્મનું પ્રધાન લક્ષણ તો જરૂર આવશેજ

સમાજવાદના વિરોધીઓ એમ કહે છે કે સમાજવાદથી ધર્મ અને નીતિનો નાશ થશે એરવેગ અને દ્વિમા વધશે વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય જશે, નારાજના અને અધાધુધી થશે એક હકીમત સત્ય છે કે સમાજવાદ એ મોટો ઘણો સુધારો છેજોતો દોષ પણ નથી તેમાં સામાજિક બંધારણનું નામૂનાત્મ પરિવર્તન ગ્રહેતું છે કાનિ સ્ટેડી છે તે કાનિતિક કેરી જનની છે ?

સમાજવાદનું બેચ દરેક મનુષ્યને પોતાની સર્વ શક્તિઓ સારીરિક નાનમિક અને આધ્યાત્મિક—મૂર્ખાણે ખીનપણી સમાનતા આપવાનું છે

તે તક મળતી જોઈએ દરેક મનુષ્યને પૂરતો ખોરાક, પહેરાના કપડા, રહેવા ઘર, વિગેરે સારીરિક જરૂરીયાતો પ્રાથમિક હક તરીકે મળવા જોઈએ. તેવીજ રીતે પોતાની માનસિક સક્રિયતા ખીનવા માટે દરેકને પોતાને યોગ્ય કેળવણી અને તેના સાધનો મેળવવાનો મમાન હક છે. અમ કદાચ તૈયાર હોય એવા કાંઈ પણ મનુષ્યને પોતાની આજીવિકા માટે ચિંતા ગ્રહેવી ન જોઈએ દરેકને પોતાની લાખખત મુજબ કામ કરવાની તક મળતી જોઈએ કાંઈ અપમ હોય તદ્દ હોય તેને આજીવિકાની ચિંતા ગ્રહેવી ન જોઈએ. આવી તક અત્યારે સમાજના મોટા ભાગને નથી મળતી તે દેખીતું છે તેનું કારણ ગરીબાઈ છે, આર્થિક અસમાનતા છે તે ગરીબાઈ અને આર્થિક અસમાનતા આપાતની સામાજિક અને આર્થિક વ્યવસ્થા અને બંધાણનું પરિણામ છે તે કોઈના કર્મ અથવા નસીબનું પરિણામ નથી આ સામાજિક વ્યવસ્થા અને બંધાણ જોને પરિણામ આર્થિક અસમાનતા છે તે સનાતન નથી, કુદરતી નથી મનુષ્યે ઉત્પન્ન કરેલી છે, મનુષ્ય તેને ફેરવી શકે છે અમાનવાદી જે અસમાનતાઓ દૂર કરવા મંત્રિ છે તે મનુષ્યે ઉત્પન્ન કરેલી અસમાનતાઓ છે કેટલીક કુદરતી અસમાનતાઓ-સારીરિક અને માનસિક સક્તિની-મનુષ્ય મનુષ્ય વચ્ચે હોય છે, તે તો ગ્રહેનાની પણ તે અસમાનતાઓ મનુષ્યના દુ ખનું કારણ નથી તેથી તો વૈવિધ્ય આવે એ મનુષ્યના દુ ખનું કારણ જે અસમાનતાઓ છે તે તો સામાજિક છે મનુષ્યે ઉત્પન્ન કરેલી છે, અને મનુષ્ય તે દૂર કરી શકે છે.

સમાજવાદીને માટે આ બંધી સામાજિક અસમાનતાઓ અને વિષમતાઓનું મૂળ આર્થિક અસમાનતા છે બ્યાસુધી આર્થિક અસમાનતા દૂર ન આવે ત્યાંસુધી બીજી અસમાનતાઓ દૂર કરી શકાય નહિ.

આ આર્થિક અસમાનતાનું મૂળ ઉત્પાદનના સાધનોની ખાનગી માલિકી છે જમીન, કારખાનાઓ, મંત્રી વ્યવહારના સાધનો, જેવા કે રેલ્વે, સ્ટીમર વિગેરે બધા કેટલી- સક્રિયતાની માલિકીના છે સમાજના

મોટા ભાગ આ સાધન રહિત છે પરિણામે જે વર્ગના હાથમા આ ઉત્પાદનના સાધનો છે તે વર્ગ ઉત્પાદનો મોટા ભાગ પોતે ઝાંઝપણુ થમ કર્યા વિના માત્ર આ માધનોની માથેકીના ઝાગ્તોજ લઈ જાય છે રૂપી આનુ બ્યાજ, મજાનનુ લાકુ, ગણોત વગેરે મધ્યમી આવક હરામની છે તેવીજ રીતે સમજી ઉત્પાદન જે મનુષ્યના ઉપયોગ માટેજ થયુ જોઈએ તે તેમ ન થતા માત્ર એક વર્ગના ખાનગી નફા માટેજ થાય છે વિદ્યા નના વિદ્યાસથી ઉત્પાદન અદ્યગક થયુ હોવા છતાં સમાજનો મોટા ભાગ જૂએ મરે છે તેનુ કારણુ એ છે કે તે ઉત્પાદનના સાધનો જેના હાથમા છે તેઓ સમાજના ન્યાયુ અર્થે તેનો ઉપયોગ કરતાં નથી પણ પોતાના સ્વાર્થ માટેજ તેનો ઉપયોગ કરે છે ઉત્પાદનનો મધ્યમો વ્યાપાર ખાનગી નફા મેળવવાના એકજ ધોરણે વાય છે પરિણામે એક નાનો વર્ગ જેના હાથમા આ ઉત્પાદનના સાધનો હોય છે, તે સમાજના મોટા ભાગનુ શોષણુ કરે છે અને તેના ઉપર શાસન ભેગમે છે તેને પોતાનો પ્રલામ જનાવે છે પોતાના ઉત્પાદનનુ વેચાણુ પોતાના દેશમા ન થાય ત્યારે પોતાના દેશના લાખો માણસો જૂએ મરના હોય તો પણ પોતાના સ્વાર્થ માટે ખીજ દેશમા પોતાનું ઉત્પાદન વેચે છે, અને તે વેચાણુની મગવ માટે આ દેશ છોડે છે અને નિઃશ્વરે છે આમ મુડીવાતમાથી શાહીવાત જન્મે છે અને નિઃશ્વરે થાય છે ઉત્પાદનના માધનો આરી રીતે એક વર્ગના હાથમા ભેગા થયા પછી આ મત્ર મુજમા અને વિદ્યા નની શોધખોળને પરિણામે તે વર્ગના હાથમા મમાજનુ ધન વિશેષ અને વિશેષ એટલુ થયુ જાય છે અને બીજી તરફ ગરીબાર્થ અને જૂખમરો, વધના જાય છે

આ મુડી ૧૦ વર્ગ પોતાના આ હક્કો તથમ જાગી ગાખવા માટે સમાજની બીજી બધી વ્યવસ્થા અને બધાગળ પોતાને અડકુડી, બનાવે છે રાજ્યસભા આ વર્ગના હાથમાજ હોય છે દેશવસ્તીના બધા સાધના

આ વર્ગના યુવા દોષ છે કેળાવેલાઓ નહોતે અગત્યે આ વર્ગના યુવામ ધર્મ પોતાની શુદ્ધિનો ઉપયોગ તેમના હકોના ગદાણુ માટે જ કરે ■ માપસને આશુનિકા આપવાના જવા માધનો તેમની માનેકીનાજ હોવાથી દરેકના ઉપર તે વર્ગનો કાણુ ગહે છે ધર્મગુરુઓ તેમનાજ ગુણુગાન કરે છે આ કાયાઓ કુચાની સત્તા તેમના હાથમાજ હોવાથી તેમને અનુકુળજ કાયદાઓ ધડાય છે અને ન્યાયની અઢાલતો એ કાયદાઓનોજ અમન કરે છે જેની પાસે પેમો હોય તેજ પ્રતિવિત ગાપાય છે અને મનુષ્ય જીવનના મૂલ્યાકનનુ એ એકજ ધોરણુ બને ■ બી સમાજ શક નીતિના નિયમો તેને અનુસરીનેજ વડાય છે

આ બધી અનમાનતાઓ દૂર કરવાનો એકજ ઉદ્દેશ છે તે અનિષ્ટોનુ મૂળ-ઉત્પાદનના સાધનોની ખાનગી માનેકીનો નાશ કરી તેને સામાજિક માનેકીના બનાવવા આ ઉત્પાદનનુ ધોનણુ અને તેનો સવળો વ્યવહાર અને વ્યાપાર કોષ વ્યક્તિઓના ખાનગી નફા માટે નહિ પણ સમાજના નિત માટેજ બનાવવા ઉત્પાદનના સ્વલોની ખાનગી માનેકીનો નાશ થાય એટલે તેને અનુરૂપ આખી નવી સામાજિક ગચના થાય, તે મામા શક ચનામા દરેક મનુષ્યને પોતાની સર્વ વસ્તિઓ ખીનવવાની સમાન તક મળશે મનુષ્ય મનુષ્યનુ જાનિ જાનિનુ, દેશ દેશનુ રોષણુ અને પગતવ્રતા દૂર થશે કોઈ મનુષ્યને વધારે પતુ ધનસચય કરવાની જરૂરજ નહિ ગહે કાગણુકે મામાજિક વ્યવસ્થાજ એવી હશે કે જેમા દરેક મનુષ્યની જરૂરીઆતો સમાજ પૂરી પાડશે અને પોતા માટે અથવા પોતાની સ્ત્રી અથવા મંતાનો માટે લાવિષ્યની ચિન્તા નહિ હોય તેમજ આર્થિક બધાગણુ એવુ હતો કે જેમા કોઈ મનુષ્ય લોભને વશ ધર્મ ઈન્દ્રે તોપણ ધનસચય કરવાની તેને તકજ નહિ મળે દરેક મનુષ્ય પોતાની રોકિન મુજબ સમાજને સેવા આપવાને બધાએનો હશે તેવા સમાજમા મનુષ્યની કિંમત તેની પાસે કેટલો પેમો છે, તે ઉપરથી અકારો નહિ પડુ તે કેટલી અને કેવી સેવા સમાજને આપે, તે ઉપરજ આકારો સમાજ-

વાદ આરી સારૂ સમાજ વચ્ચા ઘડવા ઉમે ગણે છે અને નરી માનના મર્ગવાના સ્વપ્ના મેવે છે

સમાજવાદીને ધર્મ પગેઆ મોક્ષ મેગવચે નથી, તેને સિદ્ધિપાએ જતુ નથી. તેનું સ્વર્ગ આ દુનિયામાજ છે તે પોતે જાણ્યો. તે કોઈ પાપનુ પરિણામ માન્યે નથી જીવન તેને મન પાપ નથી, પર્યુ આનંદ કોઈ આત્માની મુખિ મેગવચા માટે તેને દેહ દમનની જરૂર નથી.

મં જે જ છે અને તે સમાજ સેના, તેનો હક્ક એવજ છે અ

(Humanity) મનુષ્યની મેરા કરવા માટે તેને દરિયો

ખનાવવાની જરૂર નથી અત્યજેને દરિજનો ખનાવવાની જ

ની જરૂર નથી સ્ત્રીને એ નગમ્નુ દ

૧ માટે મેનિપી માને છે

‘માત્ર દેહ તે સવમ હેતુ હોય જો’ દેહધ્યાસ જોઈએ જગ્ગે એ મુખ્ય તત્ત્વ છે દેહની ક્રિયા માત્રમા હિમા છે માટે નિવૃત્તિ એ ધર્મ છે દેહનો ગુણુ દિસા છે માટે આત્માનો ગુણુ અર્દિઆ અર્દિસા વ્રતમા અપરિગ્રહ, અહ્યયર્થ, અન્તેય, અનાસ્વાદ, સર્વ વ્રતોનો આપોઆપ સમાવેશ થાય છે પગિગ્રહમા દિસા છે, દેહના ભોગ માનમા દિસા છે જમનના મર્મ સબધો જીવને બધનુ કાણુ છે એ “મર્મ મબધનુ બધન તિક્ષ્ણ છેદીને” સર્વ ભાવથી આદારીન્ય વૃત્તિ કરી ” “કાના અબધે વળગણ્યા આ કષ્ટ રીને હું પરિહર ” એ એકજ જીવનુ લક્ષ્ય ટોચુ નોંધએ

આવા ધર્મમા જાતિ જો નથી, વર્ણ ભેદ નથી, ઉચ્ચ નીચના ભેદ નથી, દયા છે, પરાપકાર છે, અમાનતા છે, પ્રેમ છે માણસો આ ધર્મને આચરે તો સમાજવાદની જરૂર નથી કાષ્ટ વાંતી જરૂર નથી. પણ આવો ધર્મ આચરણમા વિગ્ય વ્યક્તિઓએજ ઉતાર્યો છે બીજી તરફ આ ધર્મનો અવજો અર્થ કરી તેને નામે દિસા અને ઝેરવેર વધ્યા છે .

જૈન ધર્મ નિવૃત્તિ પ્રધાન છે અમાજ બવસ્થા, સામાજિક સુધારણા તેનુ ધ્યેય નથી તે લોકાત્મક ધર્મ છે તેમા લોકી-બવહાર અને બવસ્થાને ધ્યાન નથી પોતાનો ધર્મ વિચારી કષ્ટ દરેક વ્યક્તિએ પોતાનો બવહાર નક્કી કરવો રહ્યો.

આનુ પરિણામ એ આવ્યું છે કે સામાજિક જગ્ગે પ્રત્યે કાયકા બેદરકારી કેળવાઈ છે એનાકી જીવ સેવના સામાજિક ક્ષણ પ્રત્યે અર ગણુના યથ છે ધર્મ ગુરુએએ અભિધારે નિવૃત્તિ ઉપદેશ આપ્યો છે અને દરેક વ્યક્તિ પોતાની પગિગ્રહિતે પોતાના કર્મ અથવા નમીમનુજ પગિણામ માની તેમા સતોષ માનવાનો ધર્મ સીકાર છે ધનવાનોએ ધન અગ્રહ અને ગરીબોનું શોષણ ચાલુ રાખ્યું છે અને આ પરિગ્રહ પાપનો દડ આવના ભવે ભોગવવાનો માનના હોવાથી ધર્મના ઉપદેશની અસર યથ નથી ધર્મગુરુઓ કાલ છે અને મનો ઉદ્ધાર-અતોષ રાખ્યો

ગરીમાદનો મહીમા-વગેરે ધનનાનોને ધણે મગડભર્યો છે તેથી તેમના હક્કો કાયમ રહે છે, તેમના પ્રત્યે ધૃષ્ટિ અને બળના જતિ ઓછી થાય છે અને સગીત કાય કરવાની ભાવના જગતી નથી વળી સામાજિક અમમાનતાઓ પોતાના કર્મનું પરિણામ છે એવી સમજાયુથી ગરીબો અને પીડિતો સતોષી રહે છે અને આવો ધર્મ ગરીબોનું ધૈન બને છે

જૈન ધર્મનું આજીવન દષ્ટિ ગિન્દુ પાગલૌકીક છે આ સમાજ દુષ્પ્રભુ છે, તેમાં સુખની આરા ગાખવી વ્યર્થ છે, અને મનુષ્ય ભવ પગલવની તૈયારી કરવા માટેજ છે, માત્ર સુખ સ્વર્ગમાં છે, એવો અર્થોનું દુષ્પ્રસક્ત કરવામાં તપ છે અને તપનું ફળ પગલવમાં મળશે

તે સાથે ધર્મ દ્વા અને પરોપકારનો ઉપયોગ કરે છે શ્રીમતો તેમને મળે ન મીઠાતના તેઓ દુસ્ત્રી છે તેમ ગણી તેનો સદુપયોગ કરવા રહે છે શ્રીમતો થોડો ધમાદો કરી પ્રતિષ્ઠા મેળવે છે અને 'આત્મ સતોષ' કળવે છે, ગરીબોએ શ્રીમતોના ધર્મો ઉપર ધ્વજાનું રહે છે

સમાજવાદ અને જૈન ધર્મ-લોક ધર્મની પેઠે-સમાનતા ધ્રુવે છે ધ્યેય દેખીની રીતે એક છે છતાં બન્નેમાં હિંદો ભેદ છે સમાજવાદ ધ્રુવોનું સુખ સાધે છે જૈન ધર્મ પરોપકારના સુખ તરફ દ્રષ્ટિ રાખે છે, સમાજવાદીને માટે દેહ અને આત્માનો વિરોધ નથી જૈન ધર્મને માટે દેહાધ્યાસ ઓઠો કરવો તેજ લક્ષ્ય છે બન્નેનો માટે ભોલ પાપ છે પરિશદ પાપ છે પણ એક ઉપદેશ ઉપરજ આધાર ગણે છે બીજો ઉપદેશ આપતોજ નથી પણ સામાજિક બધાગણુજ એવું ધરે છે કે જેમાં ભોલની જરૂર પણ ન રહે, તેને અવમત્ત પણ ન રહે સમાજવાદી પ્રથમ બાલ પરિવર્તન કરવા માગે છે, અને પછી નવી માનવતા સર્જવાની હિમેત ગણે છે જૈન ધર્મ માત્ર હતા પદ્ય ઉપરજ આધાર રાખે છે

જૈન ધર્મમાં પશ્ચિદ માત્ર પાપ છે, મમાજ્ઞવાદીને પાગકાને બોલે મેળવે ન પશ્ચિદ પાપ છે જૈન ધર્મમાં દેહના મુખોપભોગ માત્રમાં પાપ છે, સમાજવાદીને પાગકાના શોષણથી બોગવેલું સુખ પાપ છે અને અયમ સ્વીકારે છે પણ જૈન ધર્મ આત્માની મુક્તિ માટે દેહનું દમન (mortification of flesh) ઉપદેશ છે. સમાજવાદી આરાગ્ય ગમિકતા (Aesthetic taste) અને સમાજ હીતની દ્રષ્ટિએ સયમ સ્વીકારે છે અને નિસ્વાર્થતાને આવશ્યક માને છે જૈન ધર્મ નિસ્વાર્થતા એટલે દેહની જરૂરીઆતો ઝોઝી કરી પશ્ચિદ છેડવાનું કહે છે, મમાજ્ઞવાદ પોતાના સ્વાર્થને ખાતર મનુષ્યોનું મોપણ કરી પરિગ્રહ વધારવામાં પાપ માને છે અને સમાનતાને અનિમ શ્વેષ તરીકે સ્વીકારે છે જૈન ધર્મ પરિગ્રહ ઝોટો કરી મગીનાઇથી મમાન થવાનું ઉપદેશો છે, સમાજવાદ ઉત્પત્ત વધારી મર્વને મમાન અને ન્યાયી બહેમણી જરી સમાનતા આપે છે અને દરેકને પોતાનું વ્યક્તિત્વ કેળવવાની મમાન તક આપે છે જૈન ધર્મ વ્યક્તિના અધ્યાત્મિક વિકાસ ઉપજન ભાર મૂકે છે, સમાજવાદ મામાજ્ઞ કાન્નિ છે

મમાજ્ઞવાદી સરકૂનિ છવનને ગસમય અતે સમૃદ્ધ બનાવે છે, જૈન ધર્મ એમત વૈગગમય છે અને છવનના મૂલ્ય પશ્ચિવર્તન ઝરે છે, અને બન્નેમાં માયા ધર્મના વક્ષણો છે

મમાજ્ઞવાદ સર્વકાળને માટે સાચો ધર્મ છે કે નહિ તે હું નથી જાણતો. પણ આ યુગનો તો તે યુગધર્મ છે, માનવ ધર્મ છે

જૂખ્યા પેટને આત્મા ને પગમોકની વાનો ઝરવી નિર્ગર્થક છે, અને ધનવા-
ગોમાં માત્ર ઉપદેશથી હૃદય પનટાની આસા ગખવી તે પણ નિર્ગર્થક છે
મનુષ્યની શારીરિક અને માનસીક જરૂરીઆતો સચાન રીતે સતોપાય તેવી
મામાજ્ઞ વ્યવસ્થા હિ પક્ષ કરવાનો એક જ માગ તે ઉત્પાદનના સાધનોની
ખાનગી માનેકાનો અત આણુવો તે જ છે આ યવ યુગમ્મ તે એકજ

રમ્ભો છે તેની વ્યવસ્થા ઉપર કયાં પછી માણુમનુ માણુ વ્યભિનય
ખીલવવાની તેને તક મળશે અને તેમા આધ્યાત્મિક વિભાસ તેજ સાચા
સુખનુ કા હા હશે તો તે આપોઆપ મનુષ્ય મેળવમે મનુષ્ય કાઈ દિવસ
ધર્મ રહીત બનવાનો નથી અને સમાજવાદ સાચા વર્મનો વિરાધી નથી
ધર્મને નામે દહા સેવી મનુષ્યોને શુનામ બનાવવા અને સામાજિક દુર્ગે
પ્રત્યે હાથકર બેઠકારી ફળની પગેડ અને આત્માની વાતો કરવી તે
ખરેખર અધર્મ છે, અને સમાજવાદ તેનો અત આણે છે અને સાચા
ધર્મને માટે માર્ગ ખુલ્લો કરે છે

જેન ધર્મને નામે જે જે માન્યતાઓ રૂઢ થઈ છે તેમા આમૂલ્યમ
પરિવર્તન થવાની જરૂર છે શ્રદ્ધાને નામે શુદ્ધિને નેવે ચડાવવામા
આત્મદ્રોહ છે વિચાર કરનાથી ગમેને રૂઢ માન્યતાઓ ઓસરી જરો તે
હાથે વિચારહીન જીવન જીવુ તે જીવતા મગ્ન મગ્ન છે



શ્રી મહાવીર અને ઉપસર્ગો

(નડતા — માતીચઢ ગિરનરસાલ કાપડીઆ)

દ્રવ્યાનુયોગ અને ચરપુકરણાનુયોગ

પર્યુધપુ પરિ ઁઢ દષ્ટિઁ વીવીગજ્યતિ કી સજય. પર્યુધપુના આઢ દિવસમા ઁ આગ્નહિપમરી અદ્ભુતત્યાગી અને મહાન યોગીના જીવનનો વિચાર કરવામા આવે તો ઁવી ન્દપને સારો આત્મનાભ થવા સહય છે

જૈન વર્મસાના ઁ મેઢા વિભાગ પડે છે ઁઢમા તત્ત્વચચો આવે છે (શીનોમોરી) ઁ પીઝમા નીનિવિભાગ આવે છે (ઁચિન્મ) જૈન પગિલાયામા મોનીઁ તો ઁઢને 'દ્રવ્યાનુયોગ' કહેવાય ઁ પીઝો 'ચરપુકરણાનુયોગ' કહેવાય દ્રવ્યાનુયોગમા આત્મા અને અજીવની તત્ત્વદષ્ટિઁ ચર્ચા થાય છે અને આત્માનો અને ઢર્મનો મળ ૫ કેવો છે, જીવ અને જગતનો સમઘ કરા પ્રકારનો છે, આત્મા અનેઢ પ્રકારની પરિસ્થિતિમા વિકાસ કેવી રીતે પામે છે, તેના પાતના માર્ગો અને કારણો ન્યા કયા છે, ઢમને અને જીવને મગધ કેરી રીતે થાય છે તેની સુખ્તિ કયે માર્ગે થાય છે વિંગેરે વિચારો આવે છે, ન્યારે ચરણુ કરણાનુયોગમા આત્મનિશસના અનેઢ સાધનો મનાવેના હોય છે

સક્ષેપમા વર્મની વ્યાખ્યા.

આ ચરણુમણાનુયોગ અથવા નીનિ વિભાગમા ઘણી દમીમ્તો આવે છે, પરુ તેમરનો પાયો 'અહિઆ, મયમ અને તપ' ઁ ત્રણુ સજ્ઢો પર નિમગ રહે છે હિસાનુ અરૂપ મમગ ઁતો ત્યાગ કરવો, દેહ અને ખાસ કરીતે ઇંદ્રિયો અને મન પર સયમ મખવો અને તપ ત્યાગ ઁતો બાલ અને અબ્યતર આગરમા આ ગ્વા આ નપુ પાયા ઉપર જૈનનો નીનિવિભાગ ગ્યાધનો છે ઁની દુગી ગાખ્યા રીઁ તો અહિઆમય

રહી, સયમી છનન ગાળી, બાહ્ય અને અભ્યંતર ત્યાગ કરવો એ
ગાખા નીતિ વર્તનો લગતા જૈન વર્તનો માગ છે

આ દૃષ્ટિએ આપણે શ્રી મહારીગના છનનને તપાસી જાણીએ. અહીં
નમજરો ન થાય તેથી અષ્ટ ડગ્વાની જરૂર છે કે જૈન ધર્મ જ્ઞાનમા
આ ઉપરાંત ગણિત નિભાગ નથા ડથા વિભાગ પગ આવે છે અન્યારે
તાપણા વિપરતે તેની માથે મનુષ્ય નથી

પર્યુપણ-શ્રી વીગ્ઝયતી

પર્યુપણને પ્રમજે આપણે શ્રી મહારીગ છનનનો ખૂબ અભ્યાસ કરીએ
એ પુરુષના છનનમા એવા એવા પ્રમજો બન્યા છે કે એનો જેમ જેમ
તારીકીથી અભ્યાસ કરીએ તેમ તેમ નેમાથી અહમ્મન ગદગ્ય મળી આવે
તેમ જ વર્તમાન પદ્ધતિ પ્રમાણે શ્રી વાગ પગમાત્રાના છનનના જૂદા
જૂદા પ્રમજો પગ વિચારી ગ્વાની આપણા આ ગોં ફરી રીતે અપદ્ધ ધાય
કે અને આપણો છવન પ્રવાહ કેવો મગ્ધ થનો જાય છે તે આપણે
જાગી જોશુ

જનતાની કોટિઓ

કોઈ પગ વ્યક્તિનો છનનપ્રવાહ એની આસપાસ એ- । વધેન વાસના
નગ્ગાગ વિગેરે ઓડ મામનો પગ આધાર ગણે છે કેટલાક છવા સુસાધ્ય
કોટિના હોય છે તે નીચેની પક્ષિતમાથી મહાગ પડે એને તેનો વિભાસ
અકલમ મીરો મને મગ્ધ થઈ જાય છે અને તે સમયે આપર સુધી
પગેથી જાય છે જ્યારે કેટલાક ગ્વો કુષ્ટસાધ્ય દયામા હોઈ અનેક
મુસીમનો વગારી આગળ વપરા પ્રાન ડડે છે વળી પાછા પગી પલ
જાય છે અને પાછા ઉડીને અગળ વગવા પ્રયામો આ ૭ છે એમ ચક્રના
જના મોક પ્રકારના જનતાની મોશરૂદ માપર સુધી જાય છે વિકાસ
અન્યાય અમુક નિરખોને અનખીને આવે છે પોતાની
પ્રમજો પ્રમાણુ વાતાવરણ ૧ જમાવડુ અને નેમા કેવી રીતે કામ

લેવું એ ન થયે- વ્યક્તિગત આ માટે નીપજવવાનું હાથ છે તેને અંગે તેને આલુઆનુના મયોગો ૫૨ આધાર આપી તેની અદ્ય ગ્રી પોતાનું આખું સાવવાનું હાથ છે

શ્રી વીરનું સકીર્ણ જીવન

શ્રી વીર પદ્માત્માના જીવના પૂર્વ ભવના અને- પ્રમગો વિચારતા એક વાત જરૂર તરી આવે છે અને તે એ છે કે એ આત્માએ પોતાની આમપામ ચિત્રચિચિત્ર વાતાવરણ ઉત્પન્ન કર્યું હતું અને તેને પરિણામે પોતાની આસપાસ જામેલો જ્યારે દૂર જવાને તેમને બહુ સમ પ્રસાસ કર્યો પડ્યો હતો બીજા મર્તી તીર્થજ્ઞાના પ્રમાણુમા તેમને જીવનવિકાસ અતિસકીર્ણ હોવાને લાગે તેમને એવા જન્મગ અને આ-રા અનેક ઉપમર્ગો થયા છે કે જટલીક વાર તેનું વર્ણન વાચના આપણને થયું અદ્ય લાગણી થયા વગર ન જ રહે અને આ કાળેજ એ નમીર્ણ જીવનને વિવિધ દિશાએથી નમજવાની ચર્ચવાની અને જીવનમા ઉનાગવાની જરૂર રહે છે

આપણું ધણાખરાનું જીવન અતિ સકીર્ણ જ હોય છે. આપણે દુનિયાના અનેક મનોવિદ્યાગેને તાને થઈ ૧ રાજ ગાલ અને આગળ બામતોમા ખૂબ ગગોળાયા હોઈએ છીએ આપણો વિકાસ સાધવા અથવા એ માર્ગે ચઢવા આપણને શ્રી ની પ્રશ્નનું ચર્ચિત મદુ ઉપયોગી દૃષ્ટાન પૂરું પાડે તેમ છે પ્રત્યેક જીવને એ જીવનને પોતાના જીવનપ્રમગો માથે વણી કે અને તેમાથી જન્મ નીપજવ તેનું હોઈ આપણે એના જીવન મુદ્દાએ તાલીએ

શ્રી વીરનો આત્મવિદ્યાસ

ગત્યકારિ ત્યાગ કરી, સમા ની અનેક વાલ્યોને વાત મારી વડિત ભાષનો આગ્રહ હોવા છતાં માત્ર આત્મવિદ્યામ માવરાની સાપેક્ષ દષ્ટિએ, ૩૦ વર્ષની યુવાન રમે, જ્યાં પદ્માત્મા નજાર હોડી જન્મવમ

આ રાત્રી છે ત્યારે એમના આત્મનિર્લય અને આત્મરૂપિતા માર્ગમાં
 ૬ નિર્લયની રીતિ ઉપર ઉપગ્રી એમનું ચરિત્ર વાચના કે
 માનનારો પણ જરૂર વાર છે એમનામાં આત્મનિર્લય કેટલો
 મજબુત હોય એ એમના ઉપમર્શના બોલ પ્રમથોથી જણાવ છે મને
 નેત્રુ મુદ્દ મહત્ત કરી આત્મજ્યોત જગાડવાના નિર્લયથી ધમધાર
 નીપજ્યા પછી એ ભવ્ય અત્માને પહેતજ રિમે એ-એનો પ્રમથ બને
 કે કે એથી એમનું ધૈર્ય રૂપુ હો, એમનો આત્મનિર્લય કેટલો પ્રમથ
 હશે એમને સાધ્ય પ્રાપ્તિ રૂપાની કેટલી લગતી રાખી હશે તે જણાયા
 રગ રહે તેમ નથી.

કુમાર ગામે શ્રી વીર

કનિષ્ઠકુડની બાળના બાગમાં બારના જાતમ ઉદાનમાં શ્રી
 મહાવીરે સર્વ મમાગસ મધનો ત્યાગ જો, સ્ત્રીને તથા, ગજવના વૈભવો
 ધાન્ય અને યાવત્તર આમારિખો નિરમ હીરો ત્યાગપછી બીજો જ
 રિસે કુમાર ગામે આના ગજવની નગરડો ભોગવના ૩૦ વર્ષના
 યુવાન એ ગામની બહાર જગતમાં નાનિગના અમથાગ પગ બન્ને આજોને
 મિથ્ય મરી ગિમ પગે ધાનસ્થ ગામા ગડે છે ત્યારે એક તદ્દન સાગ
 પગ વિચિત્ર પ્રમથ બને છે અહીં રત્નમાં ગખી શેરા યોગ
 કે કે બાલ ત્યાગ કરના પશુ આનર ત્યાગ વસારે ઉપયોગી છે અને
 જેમણે પોતાની સક્તિનો નમ્રો બ્યર અગતવા દોર તેમજે ધીમે ધીમે
 એકાગ્રતા માધવાની જરૂર છે નગમી હીરવાનો નગમી વાતચીત અને
 નગમુ ચિતવન ઠોડી દહ જે માધ્ય પ્રાપ્ત કરતુ હોય તે આત્મનર
 ર એ ન એમથના ના વગર એની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી ૬
 ભાવના અને પ્રમથ પુરુષાર્થ તા મેરુ જેવી મજબૂત અચ્છોને પણ
 રત્નમગથી એકાગ્રી રહે છે ખ્યાનમાં એ ભાવની રૂપી રૂપના લગવાનની
 આલુમાલુમાં એક આગે મનાર મન્યો રૂપીગર નાની બામતમાંથી
 એકો મનાર બની ગય છે તે કેમ થાય છે તે જોવા જેતુ છે

ગોવાળીઆનો ઉપસર્ગ

વાન એવી મની કે નીન ત્યાગી વર્ધમાન ઉપયુક્ત કુમાર ગામની
મીમયા યોગ્યભર્મ ડગ્ના સ્થિત પગે ઉભા હતા ત્યાં એક ગોવાળીઓ પોતાના
મગેને આપો વિવસ હળમા દાગીને તેજ જગ્યા પર આવી પહોંચ્યા
ધકેના મગે મીમયા ચગે અને પોતે ગામમા નર્ધ પોતાની ગાયોને
ેલી, પછી મગેને ઘેર લઇ જગે એમ વિચારી, ત્યાં મીમયા બળને
ચગતા મરી ગોવાળીઓ ગામમા પોતાને રેગ ગયો.

બળને પત્તો ન લાગ્યો

ગાયોને દોહરાનુ કાર્ય પૂર કરી ગોવાળીઓ મગને પાછો લેવા આવ્યો તે
મ્યાન બળે તો ચગતા ચગતા જગનમા ચાલતા મયા ગોવાળીઓ લુએ
તો બળદો દેમાય નહિ એ તો ચાલ્યો બળની સોધમા પહેના તો પ્રભુને
દુગ્ધુ-‘માગ બળ કયા ગરા?’ પણ પ્રભુ તો ખાનમા હતા જવાન
ન મળ્યો, એટલે ગોવાળીઓ જગન નગ્દ બળ ને સોધમા ચાલ્યો આખી
ગન ગબ થો, પણ એને પોતાના બળ તો પત્તો ન મળ્યો.

દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ

આખી ગન ગબડેન થાડ્યો પાડ્યો ગોવાળીઓ ચારે પાડો કરે
ત્યાં તેરો તેજ મગેને પ્રભુની નજીકમા વાગોળતા એરેના લેવા ગોવા
ળીઓ મચારી ઇચડો હતો એને આખા જીવનમા બળ અને ગાનના
જ વિચાર અને ચરના આવતા હતા એનું ધન માયોમા ચો બળદોમા
જ સમાઈ જતુ હતુ એને ચાલારિ- ચકા થઇ કે પોતાના મગેને
ઉપાડી જવાના ઈર્ગ થી પેલા ઉભા ગહેના પુરેજ નેમને મનાડી
ગળેના હોના લોધએ પેતે એકવાગ લોધ ગયો ત્યારે તો ત્યાં બળદે ન
હોતા અને અત્યારે દેમાય છે એટલે પેના પુ પની દાનન બગમ તેની
નેરએ ‘જેરી દષ્ટિ તેરી સૃષ્ટિ’-એ મકજ નિમ છે ગોવાળીઓ પો
તાની છુનાએ અન્ને તોએ એ તદ્દન નાનારિક હોઈ એને પ્રભુ ઉપર

જન્ય છે, નિર્લયને વિમારી મુદ્દે છે અને જોગ રાજવા માંડે છે મ ।
 પુત્ર અને સામાન્ય વ્યક્તિમાં આજ મોટે તફાવત છે મદાત્મા પુરુષ
 ગમે તેટલી અગવડ અને અડચણ પડે કે જીવંતોસડતો પ્રમગ આવે તો
 પણ કરેલ નિર્લયમાંથી પાછા હતા નથી શ્રી વીરપરમાત્માના જીવ
 નેના વિકાસમાર્ગ એવાજ પ્રકારનો હતો એવો વિશ્વભૂતિ તરીકે
 જીવન માં વિચારીએ કે એવું ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનું જીવન વિચારીએ તો
 એની સર્વ કામમાં હતા અપૂર્વ હતી એમ જણાઈ આવશે જે કાકાના
 ઝાડને પ્રહાર કરી સર્વ કાને જમીન પર પાડે જે સિંહની સામે જર્જર
 એને મુખથી પકડી એના જડવાને તોડી નાખે, એનો આત્મવિશ્વાસ કેવો
 પ્રખર હશે તે સમજવું મુશ્કેલ નથી પ્રાણીના જીવનવિગમની વિધાનું
 આ મુદ્દે દેશાન્ત છે દર નિર્લય અને તેને વળગી નહેવાનો ચોક્કસ
 આશ્રય જે પ્રાણીને હોય તેજ મનુષ્યજીવનમાં અનુકરણીય કાર્યો કરી
 મુદ્દે પરિણામ નીપજાવી શકે છે અને એવું જીવન એજ ખરું જીવન
 છે બાળી તો દુનિયામાં દરેકજ અનેક પ્રાણીઓ આવે છે જન છે
 ખાન છે પીએ છે અને મોત આવે ત્યારે આ ના જન છે

વિશેષ વિચારણા

ચારિત્રના ઘડતરમાં આત્મવિશ્વાસ એ અપૂર્વ વસ્તુ છે જેને પો
 તાની જાત ઉપર વિશ્વાસ હોતો નથી તે વાગવાગ પગવનબન ગોવે છે
 નાનપણથી ધણાને પારના ઉપર આવાગ ગખવાની દેવ પડે છે મુદ્દેમના
 હોમરાએને ગોદ પડે એટલે બલો આધાર ગખવાની દેવ પડી જાય છે
 કે એ દિવસ નોક ન હોય તો એની સર્વ જામતમાં અવસ્થા અ
 જન છે પોતાની જાત પર જેને વિશ્વાસ હોય તેજ સાદસ આદરી
 શકે છે અને આ રીતે કાર્યને પાર પહોંચાડી શકે છે

કાંઈ અર્થનો બદલાવની-પાગડાની મદાત્મી મોક્ષ સાધ્યો નથી એ
 રાતમાં ભારે દુઃખ સમાયેલું છે લગભગ દરેક તીર્થ કરે ગજ-મદિવાળા
 નેના તો ચક્રવર્તીઓ હતા, પણ ત્યારે કર્મોની મામે વડત લગવાની

હોય છે ત્યારે તો એકના જ તે વખતે તેમો મોડરોને દુઃખ આપતા નથી કે હલુરીઆને હાજર ગ્રહેવા વહતા નથી એનો સબધ આત્મા સાર હોય, એની મામે મોગ્યા મા.રામા કે.નોટો લામ આવની નથી કે વિમાન માથી ગોળા નાખ્યે લામ મ.તુ નથી, તે વખતે તે એકયો એકાકી કર્મોની સામે થાય છે અને તે વખતે પોતે નિહ છે, મહાશક્તિવાળી છે, અનંત નીચનો ધણી છે એમ માનીને જ ચાલે છે પછી તો કુગન, ટેકરા, નદી, નાળા કે સમુદ્રે એને નડતા નથી અને આનંદના વિકારો એને અમ વરતા નથી આત્માનુ અવ્ય ઉત્થાન થાય ત્યારે એ મણી મોટી મજલ કાપી નાખે છે અને મસસ્ટ પગથિયા ચઢી જઈ સાધન દ્વારા માધ્યની સન્મુખ આગળ ધધ્યે જાય છે

આત્મચિકાસ અને આત્મનિર્ણય

અતિ સફીર્ણી જીવનને લઈ શ્રી વીર પગમાત્માના આ માને બહુ મજ પ્રયાસો કરવા પડ્યા છે તે એકના ઉપલગોના અનેક પ્રમગોમાથી જોવા લાયક છે જે વખતે જેની જેની પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થતી અંધ તે વખતે એને અનુકૂળ અમામા છુ આત્મચિકાસ અને સહનશીલતા એ મહાનુભાવ બનાવો શક્યા હે પ્રત્યેક પ્રણીના વિનમમાર્ગો તો બગમન મિલ લિલ જ હોય છે, પડુ સાધ્ય એક હોય એને અનુકૂળને એ પોતાની ઘટના કરી લે છે જે સાધનદ્વારા પોતાની સાધ્યસન્મુખતા થાય તે સાધન તે આત્માને કિલ જના હોય છે તેને એણે બગમન આદરુ અને તે દ્વારા પોતાની પ્રગતિ કરી. એટલે કેદિ પણ અન્યના માધનોની દીકા હી નહિ કે નિહા કરવી નહિ કરા પ્રણીને કધુ માધન કાર્યકર થઈ પડે તે તો પોતાની ચોક્ષતા સમજી વિચારીને જોવડુ અને જરૂર લાગે ત્યા ચોક્ષ સલાહ આપનાર સુનિહિતની સનાહ લેરી વાત એક જ છે કે દરેક અનિમ આધ્ય એક જ હોવુ જોઈએ અને તે પ્રાપ્ત હ રામ આત્મનિર્ણય, આત્મચિકાસ અને દહ ભાવના હોવા જોઈએ શ્રી વીર પગમાત્માનુ ચર્ચિત આપણને અનેક સાવનમાર્ગો બતાવે છે, આપણે એજ માગો આદરના એમ ગ્રહેવાનો આશય નથી, પણ એ

મદ્દાનુભાવ ચક્રિત પોતાના માથેનો કેરી વિચારનાથી ચોક્કે છે અને તેને
ની વ્હનાથી વળગી રહે છે એ નિશ્ચયી પાક એમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે

શ્રી રીગપરમાત્માને યોગના ઉપસર્ગોને અને એક પ્રમગ આપણે
જોયો ત્યાં પરીના અને પ્રસંગો ખૂબ વિચારના યોગ્ય છે અને તેમાંથી
મોકે જાનના વા લેવા લાગે છે જાનનાના દુનના મર્મ પ્રમગોની
મથા તે આજ્ઞા દુઃ સમયમાં થઈ ગઈ તેમ નથી, પણ આત્મબળનું
અને પરોપકારનું એક બીજું જ્ઞાન મંત્ર જીવનમાંથી સંક્ષેપમાં તપાસી
તે આજ્ઞાને સિધ્ધિ સમેતી લઈએ

ભગવાન શ્વેતાશ્રીને માર્ગે

ભગવાન શ્વેતાશ્રીને માર્ગે જતા હતા વચ્ચે કુંડલબળ તાપસના
આશ્રમનો રતો આજ્ઞો, ત્યારે કાંઈ ગોપાળકોએ પ્રભુને જણાવ્યું કે એ
ગતો શ્વેતાશ્રી નગરે મીરો જા છે પણ વચ્ચે મંત્ર ગુણ તાપસનો આશ્રમ
આવે છે ત્યાં એક ભયંકર દષ્ટિવિષ સર્પ રહે છે, અને તે એવો ભયંકર છે કે
એ જોના ઉપર નજર નાને તે જોના એથી મગલ પામે છે, મારે પ્રભુએ
એ રસ્તે ન જતા આડે ગતે શ્વેતાશ્રી જવું

દષ્ટિવિષ સર્પ

શ્રી ધીર પરમાત્માએ ઉદ્યોગથી જાણ્યું કે મહા કોવને પરિણામે
મે સાધુનો દુઃ મર્ષ થયો છે, એ જીવ જરૂર કષ્ટસાધ્ય છે પણ ગતે
આની શકે તેવો છે પોતાના મુખ સમગ્ર હી જગતના ગકાર ન કર
નાર મહાત્મા સર્પ પર અને જાનના પર ઉપમાર કરવા કુંડલબળ તાપ
મના આશ્રમને માર્ગે સચ્ચા માત્ર મતાવનાર ગોપાળકો આ એમના
ધૂળતા પર વિચાર કરતા ગરી મથા અને પ્રભુ તો આગળ વધ્યા આશ્ર
મનો આજ્ઞો રતો ભયંકર મની મથો હતો મર્ષના ઝેરી પાતાવગુરુ
એ વિચારમાં પશુ જનાવર કે પંખીનો મથાત બધે થઈ ગયો હતો
નીના ઝગમગ મુકારિ ગયા હતા આજ્ઞો ગતો જીર્ણ પાદાથી ભરા
ગયો હતો અને અનાજ વગરનો, મથાત રગરતો, લીનોનરી નગરને
જોઈને જગત એવો મથા મથો હતો

સ્થીર મહત્તમ પગે પ્રભુ આગળ વધ્યા તદ્દન એ લા અને વલ
વગરના એ નરપુત્રન ચક્ષુમંડળ પાસે આવી પોતાની નાગિયા પગ
મન્ને નેત્રોને સ્થાપી યોગાત્મક આર્થુ, ધ્યાનમાં એકાગ્રતા કરી અને
સુદ્ધ આત્મનસ્તુ ચિત્તન શરૂ કર્યું

મર્ષનાદ કુદાડા

થોડી વાગમા ચંડીશિલ સર્પ કુદાડા માગતો ત્યા આવી પહોંચ્યો
એના જનનિશ્વભાવ પ્રમાણે પ્રભુ દ્વંથી જોતાજ એ પરમાત્મા તરફ
ધસ્યો અને ધસતા ધસતા તદ્દન નજીક ગયો પ્રથમ દ્વંથી દષ્ટિ ફેકી,
અમર ન થઈ મર્ષ જગ ઝખવાણો તો પડ્યો, પણ એના કોષાગિનને
એથી વધારે જો મળ્યું એ નજીક ગયો, પગે ડખ માર્યા-એ, બે,
નથુ, આ દરેક સ્થાનોથી મફત લોહી ની જ્યુ, પણ મનુષ્યના દેહ પ-
ળીજી અસર ન થઈ મર્ષ ડસતો જનન અને ખસતો જનન મનુષ્યના
પડવાથી પોતે દન્યાર્થ જનન એની ઘડા કરીને ફર જનન વળી પાઠો આવ
અને ફટકાવે ચાગ વાગ ડસવાના પ્રયોગ કર્યા, પણ નિષ્ફળતા સાપડી

એક વચન અને શાંતિ

સર્પ ઝખવાણો પડ્યો, એમ કેમ બન્યું હશે એના વિચારમાં પડી
ગયો અને વિચાર પામી પ્રભુની મામે જેઠ ગલો શીનીરે તે વખતે
આખો ઉગાડી, તેના પગ નજીક કરી અને મુખેથી માત્ર એટલું જ બોલ્યા,
' શુક્ર! ચંડીશીઆ ' શુક્ર! ન મો મોહમાં મુઝાઈ ન પડ '

મહા પુરુષોના શબ્દોમાં અમર ન હોય છે પ્રેમલા હોય છે, પ્રાણ
હોય છે સર્પનો તે વખતે ઉત્તર જાણ્યો, એણે રીત કરવાને બદલે વિચાર
કર્યો, એની અતર એના જાગૃત થઈ અને પોતે અગાઉના ભવમાં ફાણ
હતો માધુ તરીકે આતોચના ન કરવાને પગલાંએ અને શિષ્ય પગ ફેર
કરવાથી પોતાની આ દશા થઈ હતી એ પોતે જોઈ શક્યો અને તુરંતજ
જાગૃત થઈ ગયો એણે પ્રભુમાં પોતાનું મન મેળવી દીધું એણે દિસા
ભાવને ઊંડી દીધી, એણે જનનિશ્વભાવને પિસારી દીધો, એણે વિમસનો

માર્ગે ગીરી લીધો, એને અતર આદેશ થયો, બાહ્ય પ્રેમના એણે
ગીરી લીધી અને માન્યતા થીરીએ નજીક સ્થિત દરિયાના અપગ્રાધ
માટે અતરથી ક્ષમા આપી અને સાથે નિષ્ક્રિય થઈ અનન્ય કુવાનો
નિવાર કરી દીધો એ જાણના દોષ કે એની નજીકમાં દષ્ટિમા પણ એર
કે એટલે એણે તુરંત ગદામાં મુજ દાખલ કરી દીધું અને પોતે તદ્દન
મા મસન્મુખ થઈ યો રિત હિનુ આ પગિણામ હતું

અહિંસાનું સાતાનરુપ

અહિંમા જનાઈ એક પ્રાણીના મગનન જામે છે ત્યારે ને પોતે તે
નિંમ્ના ગતો નથી પણ એની સામસામના વાતાવરણમાં પણ અહિંમાર્ત
સામાન્ય જામે છે ભગવાનની રિશ્વત્પુત્રની ભારતા સર્પમાં જામી મધ
અને તે હાડકામાં મુખ લખત રી દાનના આનંદાનું મધ કરી માનિથી
અનંતન જન પામતા નાગો

રિશ્વત્પુત્રની પૂજા

જાનાઈ હુદયને એણે હતું પ્રથમ ભગવાનની શ્રવતા બદાર આવતા
જલ કગતા પ ના કેટલા આશ્રમ પાસે ગયા કોઈએ મર્ષ તરફ દૂરથી
ગેશ દેના, પગી દિમત રી નજીક જઈ લાડીથી એને હના પો પણ
ત્યારે એણે મુખ મહા ન લદ્યુ ત્યારે લોગો એના તરફ વધારે
હુદયન થતુ લોકો અતે થીરી ને નમ્યા અને સપો પા નમ્યા પછી
ભગવાન તો તાથી રિદ્ધા કરી મનન ગયા પણ સર્પને લોકો પૂજ્યા
તાના ગાંધ નેના પર દૂધ નાખે કોઈ થી નાખે, કોઈ માંડ નાખે
તે મોખા નાખે એમ જોડ ને એની પૂજા કરતા લાગતા સાકર
મને ધીથી આશ્રમો જગતની કાડીએ આવી એ મર્ષો કળ દેરા
લાગી પગુ સર્પે મર્ષ પી ગમનાથી મદન કરી પોતે સગીર હનાવે
તો કાલ માંડ મીડી ચકાઈ ૧૧ એ ખ્યાનથી મમભાવ આનિથી પ્રેમથી
ચલા પી પણ સર્પે મદન રી, પા પોતાનું મુખ ગદામાંથી બહાર
કેડામ્મદિ હુદયને એણે મગન થતુ અને એ રેવનિ મદનિ પામ્યો

અનેક દષ્ટિએ વિચારણા

વિવેક વગન્ની સર્પા

અલિપ્ત વિચારણા.

આ આખા પ્રતાપમા લગરાનનો આત્મવિશ્વાસ દેખાઈ આવે છે એમને પોતાની તો ચિંતાજ ન હોતી. એ ધણી ખુશીથી આડે ગતે-ગતે લખાણુ ગતે દેખાતી જઈ રાહ. એમ કંવામા કોઈ એમને માટે ખોટું ધાગત પણ નહિ પણ લાડાનને તો પાગકા ઉપર ઉપકાર કરવો હતો, એને જનતાની અગવડ દૂર કરી હતી, એને આશ્રમનો વિભાગ નિઃસંચાર થઈ ગયો હતો એને વમનો કરવો હતો એને પોતાને માટે વિચારજ નહોતો એના એક વચનથી પડતો પ્રાણી ગતે આરી ગયો, એટલુંજ નહિ, પણ કલ્યાણને માર્ગે આવી મર્ષ જેવા લવમા લગભગ બસકન માધના માંથી પોતાનો આત્મવિશ્વાસ એકદમ મુધારી રાખ્યો. મહાનુભાવ મહાપુરોહિત અગ્નિત્રોમા આરી અનુપમેયતા દેખ છે મામાન મનુષ્યોના રાહ કરતા એમના ગતતા તફાજ જી. હોય છે અને જનતા તો એધારી હોય છે જે જનતાએ ભાવાનને આશ્રમો માર્ગે જના નેછ એમની મરહરી પણ કરી હતે, તેજ જનતા એમની દાગ ગતો સાધ થતા એમને નમના લાગતી ગઈ હતે અમાધામ્યુ પુરોહિત જીવન પ્રવા દના આરા અસાધામ્યુ પ્રમજો જગ આવે છે લોકોના ઉપચોગીરા અભિપ્રાયમા હમેશા અલજ દેખ છે એમ માનનાતુ ગણુ નથી

કોધ પ્રાણીને કેવા વિહંગ જનારી મૂકે છે, એ પણ આખા જોવા જેતુ છે ગાઇ પણ મનોનિહા લાગત તો કેજ, પણ કોર તો વિવેકને પૂરતી દે છે અને માલખને જનાવન્ની કોટિમા મખ દે છે અને જના વન્ને અવમાવમ મનાવી ? છે અતિ રખ ગણનાર સર્પ આ રીતે જન્મની પ્રેમલા પૂલી જઈ ગાત બની અખ, જમનમા મગળ બની આવે અને મેનાથી ગનાગ એની પૂજા કરે, એ તો અતિ વિચિત્ર વાત, જના

સ્વભાવ અવશેષન આં માનતી વિદ્યાના અભ્યાસને પશ્ચિમે ત ન
જનતા જોગ દુષ્ટતા લાગે જે

વિવેક રાગની પૂજા ઢેટુ નિષ્ક્રીન પશિલામ લાગે છે તે ઘી સા
ગથી પૂજના જનતાના નાખનાથી વિચારવા જેવું છે દેખાડેખીથી
આપણે પૂજના વિવેક રાખી રમ્યા નથી તે કાંઈ પ્રમગે વિચારવાનીત
ગવા થોડું છે અત્યારે તે મારે મમન નથી

ચરિત્ર વિચારપ્રાણુ રહસ્ય

આરી રીતે જૂઠા જૂઠા દષ્ટિમિન્દુથી શ્રી વીર પરમાત્માનું જીવન
ખૂબ વિચારવા યોગ્ય છે એમના નસાગના ભરથી માઢીને જે જે
પ્રમગે નોંધાયના મળી આવે છે તેમાંથી ખૂબ નવનીત તારવવા જેવું
છે એ ખાલી વાર્તાનું મદ્દાભાગત નથી કે યાઓના જોડે જા નથી
એના પ્રત્યેક પ્રસંગ પર ખાલ અને અભ્યતર નજરે વિચાર કરવા યોગ્ય
છે અતઃ દષ્ટિએ અને દુન્યની નજરે એ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે અને
એના પર જગતનું વિચાર કરવામાં આવે તો પોતાના આદર્શની સ્થાપના
કરવામાં એ અનેક લાક્ષણિક ભાવનાઓ પૂરી પાડે એવું એ વિશાળ
જીવન છે પર્યુલ્યુપર્નિ ઉપોગ આપણે એ મહા ઉપખરી માત જીવન
પર જૂઠી જૂઠી નજર વિચાર કરવામાં કરીએ અને આપણી રાક્ષિ
પ્રમાણે એ આપણા જીવન માથે વણીએ જીવન યાત્રાની મફળના
આદર્શ તરફ આપણુ ઢેટુ પ્રયાણ થયું છે તેના ઉપર ખાગ કરી
આધાર રાખે છે જગતનના મર્વ જીવન નસગો ખાસ વિચારવા યોગ્ય
છે એટલું સામાન્ય રીતે કલ્યા પછી સાથે એટલું સધારે જણાવવાની
જરૂર છે કે થી વીર પરમાત્માના ઉપસર્ગોના પ્રત્યેક પ્રસંગ એક એક
વિશિષ્ટ વગના અને આદર્શ પૂર પાડે તેમ છે અને ખૂબ ચર્ચા ગ્રેમ
પૂર્વક માગે છે આપણે આ પર્નિ પ્રમગે એ વિશિષ્ટ મહાતુખાની
જીવન રીતે જાણવાનીએ અને તે વાગ આપણો વિકાસ માધવ
પ્રયાસ થીએ

શ્રી વિવેકાનંદના પ્રેરણાપ્રદ વિચારો

વ્યાખ્યાન ૧૭ શ્રી મોહનલાલ દલ્લીયદ દેસાઈ

B A LL B, Advocate,

ચિત્રા તુ દેશનૈતેષા સ્યાદ્ વિનેયાનુગુણ્યતઃ ।

યસ્માદેતે મહાત્માનો ભવન્વાધિભિષગ્વરાઃ ॥

—યોગદષ્ટિસમુચય : ૧૩૪ શ્લોક

શ્રી વિવેકાનંદ (૪ મ ૧૮૬૨-૧૯૦૨) ઓગસ્ટીનમી સદીના હિતગાનમા માત્ર ૪૦ વર્ષનું આયુષ્ય આજી લાગત વર્ષની મતમાવિડામા ૭૧ પ્રેમી મત તરીકેનું પ્રથમ પદ નોંધાવી ગયા છે તેઓ એક પ્રતિભા શાલી વીર્યવાન મહાન વ્યક્તિ હતા તેમના હિપ્પે, વ્યવ અને વ્યાખ્યાન મુવાન પ્રગ્નને સ્વતંત્ર વિચાર પ્રવાહ પૂરો પાડે છે

તેઓ હિન્દુ ધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે અને આપણા એ વીર્યદ રાવણ ૧૧થી જૈન ધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે અમેરીકાના ચિકાગો શહે મા સન ૧૮૯૩ મા લગચેલી વિશ્વધર્મ પરિષદમા ગયા હતા અને ત્યા ખન્નેએ અમેરિકાની પ્રગ્નને આર્ષતત્ત્વગાનથી મુગ્ધ કરી હતી શ્રી વિવેકાનંદ અમેરિકામા પોતાના પૃથ્વ્ય ગુરૂમી ગમદૃષ્ટ્યુ પગ્મહ સના નામના અનેક ' મિશનો ' (પ્રચાર-આશ્રમો) વ્યાખ્યા નીગ્યદભાર્ષિએ સ્વગુરુ આત્માગમજની પ્રેરણાથી જૈન ધર્મના મૂળતવો સમગ્ગવરા ત્યા વ્યાખ્યાન માળા આપી-એડ ચચ્યા સ્થાપી શ્રીમીજીએ ઓડ ' આનન્દ ' ના અતનાગા નામના અલ્પવારીઓ હિપ્પન યા, જેમણે સ્વામીના સ્થાપેલા ' મિશનો 'ને રિડમા ના-પ્રકૃત અને પ્રગ્નિમાન ઈર્થા, જ્યારે શ્રીવીર્યદને દો રિડમાની કે અનુયાયી નાપડયો નહિ, તેની તેમનો પ્રવાહ સુગ રિગ્યો,

મારા મિત્રોને અર્પણ કરું ' ભારતના આત્માનો અર્થ તેના મતાનોને
અને મમત જગતો મમતનાજ દિન્ધુ ધર્મની મનુષ્યતાના અસ
પ્રતિનિધિ રત્ના

તેમનું તત્ત્વજ્ઞાન સામાન્યતઃ પશ્ચિમમાં છે તેમ માત્ર પુસ્તકોપુ નહોતું
તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મ બંને દિન્ધુ ધર્મમાં એકાધ્ય છે તેના નિયોગને
અનુભવ હતામાં આવે છે તત્ત્વજ્ઞાનનો અનિમ ઉદ્દેશ તે સાક્ષાત્કાર છે
અને અનુભવનું અનિમ લક્ષ્ય નિજપરમ આત્મ છે દિન્ધુ જ્ઞાતિની
ગામાજિક અને આધ્યાત્મિક મહત્વાગ્રહાઓના ગિપ્પરે પહોંચેલ તે દિન્ધુ
મન્યાગી સાધુ પશિજાજ છે

વિવિધ નુ મિશન - ધર્મપ્રચારકાર્ય બે શબ્દોમાં સમાય છે
ગિર અને મેત્રા ત્યાગમય-પ્રશુના ચિતનનાજી જીવન અને માનવસેવા
નરનાજી જીવન મર્મ મહાપુરુષોની પેઠે તેમનામાં આત્મશ્રદ્ધા પુષ્કળ હતી
તઓ હોતા ' અરેખર માગમાં એટલી બધી ગમ્મિ છે કે મને લાગે છે
આખી દુનિયાને ઉચળપાચન કરી શકું એક જોગ્ય પડે ને ફાટી
તમ મમાજ પડે હું પડીશ ને મમાજ મારી અનુયાયી એક આત્મ મારક
થશે મમજતાર એવા પાનઓ માનની આખા દિન્ધુમાંથી મને મળે તો
દિન્ધુને મુગમાંથી દનાવી નાખું ' હું કહીશ તે દિન્ધુને સાબગવુજ જોઈએ
આરી પ્રખર આત્મશ્રદ્ધાથી તેમણે ધાર્મિક જીવન અને સેવાની ધમજ
ઉત્પાદ કરી ગમકૃષ્ણમિશનને તે તેનો મેરાનો અને બેનુરનો મક તેનો
જિવનો આદર્શ જીવે રે છે મકનો પાથો નાખતી વખતે તેણે કશું કશું કે
ને ધર્મને આપ્યા મા મૂવા માટે ને જાનના મસ્કાર અર્થે સરથા છે તેમાંથી
સાગની આધ્યાત્મિક શક્તિનો પ્રસાદ સમગ્ર જગત પર ફરી વળશે
આપણે હમીજી કે તેના ઉત્તગાધિ હરીઓ આ ઉચ્ચાદર્શ સિદ્ધ કરવા
ગીમન થાન

આખા વિશ્વો ભારતના અધ્યાત્મવાથી જીવતાની તેમની મહદ
અધ્યાત્મિકતા હતી જડના જડનાથી નહિ જીવના મૈન્યો વધના જગતે

અને માનવોને પણ જનાવે છે માટે અધ્યાત્મનાથી જગત ઉપર જન મેળવવા જરૂરી છે' આ અધ્યાત્મવાદમા નિશ્ચયસુત્ર, જુની ખડખડી ગમેલી નિષ્પ્રાણ કિનાઓ અને પ્રયાઓમા ચેતન ભરી નવું જીવન નવગ્ધ આપવું, નવા સમય અને જાહેરાત મન્મેષોને અનુરૂપ નવું જીવન મર્જાવવું એ તેમનો આગમ હતો.

વેદાન્ત અને ઉપનિષદ્દમા, હ આત્મા છું, પન્માત્મા છું અને ધાર તે જરી રહે, મારામા બધું જગ છે એ હું સ્ફુગરી શકું અને જય મેળવી શકું, એ જાતની દ્વિસુષી છે * અને તેવી દ્વિસુષી દેશનો ઉદ્ધાર કરે તેમ છે એમ તેમની માન્યતા હતી જય પ્રાપ્ત કરે એમ તેઓ કહેતા જુઓ તેમનું ધ્યન —

'એમ દીસે છે કે છે ના હજાર વર્ષોથી પ્રજામીય જીવનનો માત્ર એક ઉદ્દેશ જોઈ શકો છો તે એ હતો કે આપણને કેમ વધુ ને વધુ નિર્ભળ બનાવવા કે છેવટે આપણે ખરેખર પેટ ચાનતા કીડા જેવા થઈ જઈએ, કે જેને કોઈ પણ ક્યદી શકે માટે મિત્રો તમારા એક નોહીવાળા તરીકે તમારી સાથે જીવનાર ને મરનાર તરીકે મોં કહેવા ઘો કે આપણને જન, જન અને હરેક વખતે જનની જરૂર છે નવત્રતા-શાંતિગિત સ્વાતંત્ર્ય માનમિત્ર સ્વાતંત્ર્ય અને આધ્યાત્મિક સ્વાતંત્ર્ય એ ઉપનિષદના મુદ્રાલેખો છે'

ભગિનપ્રધાન દૈતવાદી ધર્મો એ સામાન્યન પ્રાકૃત લોકસમૂહ મા ધર્મો છે તે આત્માની નિર્ભળતા ઉત્પન્ન કરે છે, વહેમને પોષે તે તેથી તે ધર્મમા પુષ્કળ ઉત્તમ તત્ત્વ હોવા છતાં આધુનિક ભારતના ધર્મ યવાને યોગ્ય નથી એમ યોને માનતા — 'હું જાણુ છું કે કેવી ભવ્યતા

* જૈન દર્શનમા પણ આ પ્રકારની દ્વિસુષી છે આત્મામા જનન જાન અનંત દર્શન, અનંત વીર્ષ ગ્રહે છે તે જીવ મગી મર્વ ધર્મની વળ ગળાને દૂર રાખી શિવ મુક્તાત્મા પ માત્મા જની રહે છે — એ મંત્ર

કેના પ્રેમના માત્રગ કેના અનત આનંદમય આલીસાં અને હર્ષ ભગિન પ્રવાન દૈતધર્મોના મિદ્ધાનોમા છે આપણા દેશને જેની જરૂર છે ? લોકોના આયુષ્યો અને પોતાના જ્ઞાનતુષ્યોની જેની મામે કાંઈપણ અતગણ આવી ન શકે જે વિશ્વના રહસ્યોમા ઉડા પ્રવશ કરી શકે અને જે મમુદના તમોએ અને મૃત્યુને બેરા જવાડુ હોય છતાં પણ પોતાનો ઉદ્દેશ પાડ પાડે તેની જગત્તત ઇચ્છાશક્તિની

ગીતાના શ્રીકૃષ્ણે બાદ કરીએ તો તેમણે શ્રીકૃષ્ણ માટે એક પત્રક જણાવ્યું છે કે કૃષ્ણનું વ્યક્તિત્વ એટલું બધું આધુ-ધુમમયી અનિર્ણિત તત્ત્વથી આગ્રહિત થયેલું છે કે તેના જીવનમાથી કાર્ત જીવનનાં રક, જીવનને ગસાવન પ અતઃ પ્રેરણા મેળવરી આજે આજ પ છે, વળી તે ઉપગત દમણાનો જમાનો નવીન નિયામ-ગીતિઓ અને નવજીવન માગે છે (૫ ૧૬૭) એટલે ભક્તિ ઉપાસના જપ આદિ કરતા અદૈતરા મર્મની એકના વિશ્વ બહુભાવનો આ ર્શ દેશને ઉપયોગી છે તેમા કાઠને યાનિ યાનિ વર્ણથી પોતાથી ઉત્તરુ કે ચતુ ગણતુ હોઈ શકે નહિ વળી આત્મશ્રદ્ધા તે ધર્મ શીખવે છે

તાગમા તુ શ્રદ્ધા ગામ અને તેને અવનખી ઉમે થા અને બનાવ બન તેની જ અમને જરૂર છે આપણે નીસ કરે ઉપર છે ના એક દહનર વર્ષથી અમે તે થોડા પગ્ગેશીઓ આપણી દેશનાની ઇચ્છા કરી આપ્યા તેનાથી શામિન બન્યા છીએ તેનું શુ કારણ ? કારણકે તેઓમા આત્મશ્રદ્ધા હતી, આપણામા નહોતી મે પશ્ચિમમા શુ જોયું ? ત્યાના પા રીંગે ઉપદેશ મે છે કે મનુ ૧ એક પાપી હતો એવો પાપી કે જે ઉચો આરીજ ન શકે જા ત્યાના-ચુરોપ અને અમેરિકા બનેના-પ્રજાપતિ હ રમા મનુષ્યનો જન્મે આત્મનિશ્વાસ વસેનો છે એક અગ્રિજ ડોકરો તમો એમ કી કે હું અગ્રિજ છું, હું ચાહું તે કરીશ ' અમેરિકાનો શ્રી રોપ્નો બાગક પણ તેજ જ કહેશે અહીંયા આપણા

હોદ્દાઓ એમ કહી રહે છે કે ? તે તો નહિ, પણ તેના બાપાઓ
પણ તેમ કહી શકતા નથી આપણે આપણા પોતામાં વિશ્વાસ
બાંધી બેસી છીએ”

‘હોમો થા, જાત્રા થા નિર્બંજતાનુ હિન્નોટિકમ’ ચાલુ છે
તેમાંની જાત્રા થા, ખરી રીતે કોઈપણ નિર્બંજ નથી આત્મા અનત
છે, અનત શક્તિમાન તે અનતશાની છે હોમો થા, તારા વ્યક્તિત્વની
ખાતરી કરાવ તારામાં રહેલ પરમાત્માની આજ્ઞા ફેરવ, તેનો નિર્બંધ ન
કર અનિશ્ચય નિષ્ક્રિયતા, અત્યંત નિર્બંજતા, અનિવિરોધ ‘હિન્નોટિકમ’
આપણી જાતિમાં ગ્રહેલ હતા અને ગ્રહેલ છે અરે! બાધુનિ-હિન્દુઓ !
‘હિન્નોટિકમ’ ખખેરી નાખો ! તેમ કરનારો માર્ગ તમામ શાસ્ત્રોમાં
છે છુ નારો શિક્ષક થા, દરમિયાન તેનો મૂળ સ્વભાવ શિખવ, સુમ આત્માને
તે કેવી રીતે જાત્રા થઈ શકે તે જાણવા શક્તિ આવશે, યશસ્વીનિ
આવશે, માર્ગ જાની આવશે અને જે કંઈ એક છે તે સર્વ, સુમ
આ મા અચેનનવાળી ક્રિયા કરતો જાત્રા થા ખાતરી લાગશે”

જાત્રા થા એટલે પહેલાં તો શરીર જાણવું થા માનસિક નિર્બં
જતા ફર હોમો હિમલવાન અને આત્મપ્રકાશ થા, અને આત્મામાં રહેલી
અનત જાતિનો આનંદોત્સાહ કરી પ્રગટાવ-આ સ્વભાવનું લાગુ પૂર્વક કથન
આપણા દેશજનકો પ્રત્યે છે પહેલાં મનુષ્ય-માનવ જન્યા પછી તે
માનવોમાંથી આખી પ્રજા ખરી નતત્ર પ્રજા થશે

સ્વેચ્છા પ્રત્યે અચાન પ્રીતિ હોમો એટલે તેની વિચિત્ર નિગૂળી હ થ
અનુ જાત્રા હોમો જાપાન જાત્રા થા પોતે પત્ર લખ્યો કે —

“હિંદી તોફા ! તમે જન્મજાત મિથ્યા બહાના, જાત્રા હામના
હો અને જૂનિમાં મુલ્ય હો અહીં આવા ને જાપાનીને નિંદાઓ, અને
પછી ખૂસમાં જાત્રા થઈ શકે ! થઈ મો છપાવો તમે મુગ્ધ લોકો હો
તેથી અહીં આવો જ ક્યાથી ? આવો તો તમારી જાત્રા થા”

કારણકે તમારા શાલોમા પગ્દેશમા પગના મૂકવાની મના કરેલી છે તે તમારી આડે આવ છે જ્યાં આજ હજારો વર્ષ સુધી મોડી નિંદા પ્રવર્તી ગઈ છે અને ૫ કરી ગ્રહેના વહેમોનો જગરો ભાગ શિ પગ હમેશા વધતો જાય છે જ્યાં આ ખોરાક સ્પર્શ કરવા લાયક છે કે નહિ એની એની મિથ્યા ચચામા હજારો નર્સો વ્યતીત થયા છે અને જ્યાં યુગાતરો સુની સાસાગિ જુનમ નિગત ચાલવાથી સર મનુષ્યજાત દુઝા નિ કચ્છાઈ ગઈ છે ત્યાં તમે કોણ છો ? અને હમણાં તમરી પ્રવૃત્તિ શી છે ? (૫ ૧૫)''

‘પ્રિય બાધના! તમે મનુષ્ય છો એ સુદ્ધા તમે નિસરી મના છો જાઓ.’ અને તમાગ ઉપરેશન ભટખિમુઓ પાલરો કે જે હમેશા સુધાગણના કંઠા રાત્રીઓ છ તેમને લાત મારો, કાગણકે તેઓ કંઈ પણ સુધરવાના કે સુધાગણના નથી, તેમના અતઃ જો કંઈ પણ મહાન થવાના નથી તેઓ જમાનાઓના વહેમ અને જૂનમની ચોલાં છે આવા વર્ગને પ્રથમથીજ નિર્મૂળ કરો પછી તમે ખરા મનુષ્ય થઈ શકો. તમાગ સામ્યા દરોમથી બહા નીચળા બીજ લોકો તરફ જગા ડોળા ઉધાડી જૂઓ અન્ય પ્રજાઓ કેટલી ઝડપથી આગળ વધતી જાય છે ? મનુષ્ય જાતિ પગ તમને પ્રેમ છે કે ? તમારી જન્મભૂમિ પર પ્રેમ છે ? જો તેમ હોય તો ચાલો આપને બધા જે જે નધાગે ઉચ્ચ અને સાર છે તેો માટે જીવનો મહેનત કરીએ પણ પાછળ જોતા ના અરે! વહાનામા વહાલા અને નજીકના નજીક એવા સ્વજનોની ગતી જૂમ સાલગો તોપણ પાછળ ન જોતા આગળ વધો.’ (૫ ૧૫-૧૬)

દસના ગરીબોની સ્થિતિ જોઈ ચિત્તને અતિ દુઃખ થતું હોય ત્યારે તે માટે એક પત્રમા એ ઉદ્દેશ કાઢવા છે કે —

‘હિન્દના રીંગ અને પતિત લોકોની દશા તે હિન્દમા માર્ગ મૂળ છે તેમને માટે આપણે શુ કર્યું છે એનો વિચાર

ક્રતા ચિત્તમા દારણુ દુ ખ ચાર છે તે ગિયાગએને સકટમાંથી બહાર નીકળવાની આરી, ગ્તો કે જગ મળે મળેગ નથી તેમનો દાર્ઢ મિત્ર-અદાલત નથી તેઓ ગમે નેટલો પ્રયત્ન કરે તો પણ આગળ વધી શકે એવું ગ્તુજ નથી ઉત્તરોત્તર દગેગ નીચી ઓળીમા પડતા જાય છે આપણા કુ લોભ તેઓના પર ડારી ધા માગતા જાય છે ને તે એરી છૂપી રીતે કે ડર્ધ ગિયાએથી ધા આવે છે તે મમજાતુ નથી ** ધર્માચાર્યોની મત્તા અને ગિરેશીઓની આપણા પર છત એ મેથી તે વગો મેગઓ યયા ચગાઇ ગયા છે-એટલે સુધી કે પોતે મનુષ્ય છે એવું લાન પણ એમને ગટેવા દીધું નથી. આના પરિણામે જરા ત્યા શુનામગીગીજ છે

“આમા ધર્મનો દોષ મુન નથી આ અનર્થના કાગલુ હિન્દુ ધર્મના તત્ત્વના પાવદાગિક સ્વરૂપનો અનુપયોગ, અદાનુમૂનિ-અનુ-વ પાતી ઉણપ અને હંપગન શુભોનો અભાવ છે પરમેશ્વરે એવ નખન બુદ્ધ રૂપે આ જમિમા અવતાર વધ પ્રેમનુ મારૂપ કેવું હોવું જોઇએ તે પોતાના આચાર્યથી-અગ્નિથી બનાવી આપ્યું પરંતુ આ શિક્ષકના પાકે આપણે એટલા બધા બહેગ દના કે આભળ્યા નહિ **”

“અતુ ! નિગણ ન થના ધનનાન પર ગિલકુન વિશ્વાસ ન ગમતા તેમો છબા ગ્તો વધારે મરેવા છે પ્રભુમા વિશ્વાસ ગમી ગરીમ પ્રત્યે હંનભાવથી ખુલી રીતે આપણાથી બને તે મર્ડ વરી છોટો ** પશ્ચિમના ગરીમ લોકોનેાન છે જ્યારે આપણા દેવદૂન છે, નેથી તેમને ઉજન કરવાનું સહેતું છે તેમની એ સેવા કરવાની છે કે તેમને ડગવણી આપની ઓ તેમણે શુનાવેતું વ્યકિતવ વિનમાવતું આપણી પ્રજા અને ગાજઓ-મનેનું આ મદ્દાનુ ગર્વ છે તેમને વિચારે આપો, તેમની આસપાસ જગત્તમા શુ થાય છે તે પ્રત્યે તેમની આખો ખોનો અને પંડી નેઓ પોતાની મુકિત પોતાની મેગે આધી રાકશે **”

સર્વ સામાજિક જાતના માધનાનુ નથી અને તેથી વ્યક્તિઓમાં બે છે એવો આગ્રહ ધર્મે ગણવાનો નથી, કારણકે ધર્મનો હેતુ અને હેતુ આ સર્વ કવિત અને હું ક્ષમી ગ્યનાઓને નિર્મૂળ કરવાનો છે' (૫ ૪૭-૪૮)

'ધર્મની ભારત જન મામાજિ, નાનકાગ્યા માથુ ધાનવાથી થઈ છે કેવળી એ મનુષ્યમાં ગ્યાગના ગહેના સપૂર્ણત્વનો સાક્ષાત્કાર છે, ધર્મ એ મનુષ્યમાં ગ્યાગના ગહેના દીન ઇશ્વરી તત્વનો સાક્ષાત્કાર છે (૫ ૪૯)

'વિદાસને માટે સ્વતંત્રતા એ તો મૂળ પાથો છે તમાગ પૂર્વ જોએ આ માને જગ સ્વતંત્રતા આપી હતી તેથીજ ધર્મ વિભાગ પામ્યો તેઓએ સમાજો રેક બધનમાં નુખો નથી સમાજ વિકાસ પામ્યો નહિ પશ્ચિમમાં આથી ઉત્કૃષ્ટ છે ત્યાં સમાજો સર્વ સ્વતંત્રી સ્વતંત્રતા છે જ્યારે ધર્મની જાગતમાં તેમ નથી હવે આ પનટાર્ક છે, પશ્ચિમમાં ધર્મના બધનો તુડના તા છે તેથીજ રીતે પૂર્વમાં સમાજના બધનો તુડના માન્ય છે' (૫ ૭૦)

દિનને ઉત્તર કરવાનો છે તેના ગરીબોને મોગસ પૂરો પાડાનો હ જગવણીનો પ્રચાર કરવાનો છે અને સાધુઓ (priest craft) થી થતા હુ જોનો નાશ કરવાનો છે માધુઓના પ્રપચ મટે તો સર્વ સામાજિક જીનમ મટે તેમ છે દિનના ધર્મનું મિશન હરી યુરોપીય સમાજના ધોગલુપગ તમે તમારી સમાજ મનાવી શકો તેમ હો' (૫ ૭૮)

જે ધર્મ કે ઇશ્વર વિવાદના આસુ તુડી ન શકે અથવા મામાપ ગગના નિગધાગ માગીના મુગમાં એક રોગલીનો કર્કો ન હોય તેમ ધર્મ કે ઇશ્વરમાં મો વધ્યા નથી ગમે તેટલા ધર્મતસ્તો હોય ગમે તેટલું સુચકિત નરવસાન હોય-જ્યા

જ્યાં સુધી તે પુસ્તકમાજ છે, મુખમાત્રથી ચર્ચાના વિષયરૂપ છે, -એવે કારણે ઉત્તરે નથી, ત્યાં સુધી હું તેને ધર્મ ગ્રહેતો નથી.” (૫૭૪) “હું ગરીબ છું અને ગરીબને ચાહું છું આ લેખિત તમારો હાથર છે એમ માનો જેતું હૃદય ગરીબો માટે દ્રવે છે, તેને હું મહાત્મન કહું છું, નહિ તો તે દુર્ગતમન છે” (૫૯૦) “જ્યાં મંત્રી દરોહા માણ્યો ભુખ્ય ઓ અજ્ઞાનમા જીવન ગાળ્યો, ત્યાં સુધી જે માણ્યમ તેઓના ખર્ચે બહારી કેળવાયેલો બન્યો હોના જતા, તેમના તરફ ચોખામા ચોકું પણ લક્ષ આપતો નથી, તેવા દરેક માણ્યમને હું દ્રોહી (traitor) ગણું છું” (૫૯૧)

આમીજીને સામાન્ય લોકસમૂહમા ગ્રહેલી મૂળગત શક્તિઓ માટે ઉચ્ચ અભિપ્રાય હતો એક પત્રમા લખે છે કે ‘હિંદની એક જ આરા સામાન્ય લોકસમૂહ તરફથી કે ઉચ્ચ વર્ગના લોકો શાસ્ત્રિક અને નૈતિક રીતે મૂન થયેલા છે’

મધ્યમ વર્ગને ઉદ્દેશીને ‘પાગિલાજડ’મા પેલે લખેલ કે -“નરભાગત પ્રજ્ઞ થાય તે માટે દરેક સ્થળેથી હિંદના બાળકોએ-માનવીઓએ બહાર આવવું જોઈએ તેમનામા આશ્ચર્યમુગ્ધ કર તેવી મચેનનતા છે-મૃત્યુ પછી તેમની મખ્યા ઓછી કરી શક તેમ નથી. ક્યાય ન દેખાતા એવા અદ્ભુત મુમન્કાગનો વાગ્યો તેમને મળ્યો છે તેમો સાત, પ્રેમાળ, રોદ્ધાર્દ ધર્મ નમ્ર ઉદયમ ઓ મિત્રની શક્તિથી કાર્ કરે તો જીતનળનો દાઢિજરામાથી બચિનું ભાગત દબુ થાય”

આથી ‘ગરીબ, અજ્ઞાન, અશિક્ષિત એ તમારો પ્રભુ બને, આ બધાની મેરાજ તે આમા ઉત્તરો ધર્મ છે’ એમ આમીજીએ જણાવ્યું

‘આપણા દેશમા નીચ જાતિમા જન્મનાગ્ને કાર્પ આગળ વધવાનો કમ નથી અહીં (અમેરિકામા) દરેકને આશાઓ, સન્નેગો છે કે જે તો જીવત ગમે છે’ અહીં દરેક ગરીબને મત કરવા આતુર છે

દિ- મા બમે ગળી ન છીએ એમ બારે જૂમ પડે છે પણ ગરીમના
ક યાજુ અર્થે ત્યા કેટલી ધર્મા । મસ્થાઓ છે ? કેટલા લોકો ગરીમના
જો માટે ખરૂં ન કુનાગ છે ? આપણે મનુષ્યો છીએ ?

વત્તા । ધર્મ માત્ર કિનારા-મા-જમુખને યાડો નહિ તેમાં છે હાના
માધુ મન્યાસીઓ કે જે દિ-દુધર્મના વગપ પગથી ગદ્યો છે તેમણે
મામાન્ય લોકો પ્રત્યે બનારેની પૂરી C રીનતાથી સ્વામીનો કોષ
પ્રજ્વલિત થયો હતો, તે વહે છે કે - “આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ એ શુ
પુનઃ”મા ભગવેન છે ? જે જૂખ્યાને રાજીનો વડો ન આપી શકે તે
મોક્ષ શુ આપી શકે ? જે બીજાના શ્વાસથી અભ્યાસ તે જાણને પવિત્ર
શુ કરી શકે ? નહિ આવાપાડ એ એ પ્રા નો માનસિક રાગ છે
આરધાન ! મરં જહિ તે જીવન છે, મરં મકાય તે મૃત્યુ છે મરં પ્રેમ
તે વૃદ્ધિ છે મરં વ્યર્થપણ તે મકાય છે પ્રેમ તે જીવનો એ
માન નિયમ છે

“ટા ૧ C યા નાના ધર્મના અનુયાયીઓમાં વ્યક્તિગત યાજુ
માધરામાં એ માત્ર લક્ષ હોય છે તે જાણીને સ્વામીજીએ તે મઠી
નાખરા ભગીરથ પ્રસાદ ક્યો પોતાના શિષ્યોને જણાવી દીધું કે મોક્ષ
મેળવવાનો એક જ માર્ગ છે ને તે મનુષ્ય સેરા વાગ ‘તમે તમારી
પોતાની મુક્તિ માવવો તો ન મા જોજો ઉચ્ચતમ પદ પ્રાપ્ત કરવું હોય
તો અ યોની મુક્તિ સોધો વ્યક્તિગત મુક્તિની ઈચ્છાને માસી નામે
તેમ કરવું એજ ઉચ્ચમા ઉની માધના છે

જ્યારે દેગમા દુમા આ પો ત્યારે તેની પામે ધાર્મિક શિક્ષા લેવા
આવનાર એ મૃદુચને જમાન્યુ જમાસુધી માગ દેશો એક કુતરે
પર્યવસ્ય વગરનો ગડો ત્યામુની તેને ખરગની તેની માગમા
મારો ધર્મ છે અને તે તિરાસુ મધુ માટે મા જધર્મ છે
-ધર્મ છે

એક પડિનજી તેની પામે વેદાન પર ચર્ચા કરવા આન્યા, ત્યારે તેણે જણાવ્યું “પડિનજી! દેશ પર પડેન દારણુ દુખને દુઃ દરવા અવના એ દુઃખ માટે હૃદયભેદક ચીમ પાડનાર ભૂખ્યા દેશજનોને સહાય કરવા પડેના પ્રાપ્ત કરો અને પછી વેનાન્ત પર ચર્ચા કરવા આવો. ભૂખમગાથી મરતા હજારોને બચાવવા પોતાની સમગ્ર જીવિ-પ્રાણતુ સમર્પણ કરવું-એજ વેદાન ધર્મનો અર્થ છે ”

બીજા એક ઉપદેશકે જણાવ્યું કે દુકાળથી પીંગાને મદદ કરવી એ ધર્મ નથી. દારણુકે તેઓ તેમના કર્મને લઈને પીડાય છે. આવી માધુ અન્યાયીની હૃદયશૂન્ય ઉપેક્ષાથી શ્વામીજીએ આપણામાં અગ્નિત્વ ધરાવતી મોક્ષની પના સામે ખૂન પ્રહાર કર્યા છે, અને ઉત્સાહ, મક્કિયના અને આમાનિદ મેવાથી બંનેનું હૃદય આજવાનો સનન ઉપદેશ આપ્યો છે -

“મિથ્યાનાપ કરવાનો સમય નથી. કાર્ય કરો, કાર્ય કરો, બસ કાર્ય કરો!” “જના જુઓ ત્યા અતિશય ઘાતો વાતો ને વાતો જ કરવામાં આવે છે કે આપણે મહાન છીએ, આપણે મહાન છીએ! આ શ્રી મિથ્યાનાપ જ છે આપણે બાયલા છીએ. એજ ખરી વાત છે ” “માગ બહાદુર વીરો! કાર્ય કરો, બસ કાર્યમાં જ પરિમમાસિ છે તમાગમાં હજુ માગ જુએ-દાર્યોત્સાહ પ્રવેશવા પામ્યો નથી-નમે હજુ મને ઝોળખના નથી!” (પૃ. ૧૦૪, ૧૦૫)

“આમગ્જાન કાર્ય કરો. હું તમારી માથે છું માગ મગજ પછી મારો આત્મા તમારી સાથે કાર્ય કરું” ‘હું પાછું વાળી નેહું છું તો જાણાય છે કે સાચેજ મે મારા પોતા માટે કંઈ કાર્ય કર્યું છે—માગ ખગમ કામો પણ માગ માટે હતા નથી એટલે મને મતોય છે ”

“ગમાનુજ, સકર હ ની અનિ સુચિનનાનાળા માન પડિત હના એમ લાગે છે બીજાના દખ નેજ આવતો પ્રેમ કે ગુણ હવર વ્યા છે? પડિતની શુ. પડિતાન—પોને પોતાના મોક્ષ માટેજ પ્રયત્ન કરવો

એ શુ શક્ય છે? આપણામાં જ્યાં સુની 'ડું' હોય ત્યાં તુની ને મેળની શક્યો? "

શક્યને બુદ્ધના જેવા અદ્ભુત ઉદાનો એક નાનામાં નાનો કડો નરોતો ફક્ત શુક બુદ્ધિ હતી "

'આપણે એવા બુદ્ધિશાળી અને બદાદુર વીરોની જરૂર છે કે જે મૃત્યુના કાચામાં પાણીની દિશા કહે ને મમુ નરી જાણ xx-માંથી શિષ્ય પોતાના અભિનયન સાથે કષ્ટપણ ન કરે xx જે મુ 1 111 ગણો (૧) આપણે એવા સન્યાસીઓ છીએ કે જેણે સર્વસ્વ-ભક્તિ અને મુક્તિ અને ભોગવિનાસ-તજેલ છે (૨) નીચાથી તે ઉચ્ચ સુધી-સર્વતુ-વિશ્વતુ એ બહુ કરવું તે આપણી પ્રતિષ્ઠા છે xx જળનમાં એજ ભાગ છે- 'પરોપકારાય સતા હિ જીવિત' 'પગથે પ્રાજ્ઞ હસુજેતુ' -પરોપકાર માટેજ સત્યનો હનન તીન પ્રે છે, નાણાઓ ખીનને માટે સમર્પણ કરે' માનવજાત પગમાત્રા વ્યક્ત થાય છે, કે જે વિશ્વમાં માર્ગ કાર્ય કરે છે, આના પરમાત્માથી અન્ય કોઈ કંઈક ઉચ્ચ ઉચ્ચે કનાઈ બેઠો છે? માટે કાર્ય કરે "

આમીની કરેલી અમેગિવાસી અને હિ-વાગી મહિલાઓની ટુનના બોધ છે —

'અહીં (અમેગિકામાં) મે એની સ્ત્રીઓ હમરો જોઈ છે કે જેમના અતઃકણે બગ્ન જેવા પરિન અને નિષ્ક-પ્રક હ અને તેઓ કેટલી બધી અવન છે' તેઓજ સામાજિક શહરી કે જેને નિરમમાં ગમે છે નિશાગો વિદ્યાનો અને ટોનેજો સ્ત્રીઓથી બગચકે હોય જ્યારે આપણા દુર્ભાગી દેશમાં સ્ત્રીઓ તેમની આગર સચવાય ને સ્ત્રીને ગેરીમાં ચાલી શકતી નથી xx આ સ્ત્રી તેઓ કેટલી બધી 1 ફો પાતુ છે? પચીસ કે ત્રીસ વર્ષની વય પહેલાં કોઈ પગલુતી રીમાં હતા પખીઓ જેવી તે સ્વન છે તેઓ અનગમાં

જરી વા-દુઝાન ચાવવા, કમાવા, નિશાળોમાં ઓ કાનેતેમા જવા ને શિક્ષિત નુ નામ દગ્ગા મળે છે, છતાં કેટલી પવિત્ર ગહે છે! જેઓ પૈસે દકે મુખી છે તેઓ ગરીબોનુ બનુ કવચમાં ચુકાચેલી હોય છે, ત્યારે આપણે શુ કરીએ છીએ? કન્યાઓ ગમેને મમરી જાણ અનીતિમાન અની જાન ત માટે તેને આપણે અગીયાર વર્ષની યાય તે પહેલાં પગલાની દેવી જ જોઈએ! શુ આપણે મનુષ્યો છીએ? વહાના! (૫ ગદ્ય) આપણી કન્યાઓ તરફી અને તે પહેલાં માતાઓ અને છે આપણે બચકર પાપીઓ છીએ અને આપણુ અધ પનન ત્યા સુરી થયુ છે કે ઓઓને તિ રંગણીન નર્કદાર વગેરે દહી વગોનીએ છીએ x x સા માટે આપણો દેશ મધા દેશોમાં સૌથી નિર્મળ અને પાળા છે? ગાળુકે આપણે શક્તિને અવહેનતામાં ગણીએ છીએ "

આમી ૭ નમેગિકની સીને આટલા ઉચા મ્યાન મુકે છે, છતાં ત્યારે એક અમેગિકાની સીમિત્રે પ્રીતી પાતરીઓ મમયમાં આવવાની ગમવા સનાહ આપી ત્યારે તેમણે જુસ્માયગ વાધો લીધો કે — "તમે લવા દનાળુ છે મધુએ ખડ, પણ તમે મન્યાસીઓ પાસે બાળકો ગે "

વિવેચન ને પોતાના શુક પન્મહમ ગમદૃષ્ટ્ય પ્રયે અતિશય પૂત્ય બાર દો, છતાં તે જાણતા હતા કે શ્રદ્ધા અધ અનૂતમાં, જ્ઞાન દુષ્ટ ના માં ઓ ભક્તિ અર્થહીન આવશ્યકતા પગિણુને છે "શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ભક્તિ એ સર્વેની એકતાનતા આવશ્યક છે ગમદૃષ્ટ્યમાં એ એ તાનતા હતી xx જિન્દગા સર્વ ગ્રામીન વાર્મિ-વિચારની તે પ્રતિભા હતી" જે કે પોતાના શુક પ્રયે પૂત્યભાગ હતો છતાં તેનો ઉપદેશ પોતાના શુ બધાઓને ગમદૃષ્ટ્ય પથ મળ્યો નહીં નહીં રીને સગીન હતો અને તે મતાને છે કે જે ભક્તો ગમદૃષ્ટ્ય માક્ષાત્થિય તરીકે પૂજતા તે કરતા વિવેચન વ્યવસ્થામાં હતા ને જણાવના કે "રામદૃષ્ટ્ય એવો અદેગ મો મ્દી આપો નથી કે તેની પૂજા કે એનુ કઈપણુ મવામાં આવે હું અગમ્ય મનોથી ભરેલા આ જગતમાં એક નવો

મત-પથ કાઢવા જન્મ્યો નથી ” x x હુ માગ ગુરના લામના દામનો
પણ દામ છુ પરંતુ સાકડી ધર્માધતા તેમના મિદ્ધાતોની આડે આવ
છે અને તેથી હુ સામો ચાઉ છુ હુ તો એમ ઈચ્છુ કે જાને તે ગુરના
વ્યક્તિત્વને અધિકારમાં ફેરવી દો પણ તેમના ઉપદેશોને ફરતા કરે ”

‘ ગમકૃષ્ણના જીવનવૃત્તાનની રૂપરેખા લખો પણ તેમાં સર્વ ચમ
ત્કારોને ખાસ કાળજી ગમ્મી દાખવ કરતા નહિ x x (૫ ૫૦) તેની
ચમત્કાર-કથાઓથી અને તે લખનારા ઋષોથી ખાખો મ તર દૂર ગહેવાની
હું શીખામણ આપુ છુ x x મહાન સતો જગત માટેના ખામ મહેશ
લઈ આવે છે પોતાના નામ માટે આનંદ નથી પરંતુ તેમના અનુ
યાયીઓ તેઓના ઉપદેશોને ફેરવી દઈ તેમના નામો ઉપર લડે છે-આ
આખા જગતનો ખરો ઇતિહાસ છે x x તે ગુરનું આરિ-તેના
ઉપદેશો, તેના ધર્મનો પ્રચાર કરે આ એક માત્ર આધ્યાત્મિક-પ્રવૃત્તિ
એક માત્ર પૂજા છે x x તે જે શીખવના આવ્યા તેનો ફેલાવો કરે
તેના નામની દરખાશ ન કરે-તે તો એની મેગે ફેરવે સીધી રીતે તેને
ગુર સ્વીકારવાનું ખીજાને કહેશે તો તે પથ ભુલે જનશી ને તેથી મધુ
જમીનદોસ્ત થશે x x પરમદસ એક ધૃતરાષ્ટ્રનાર હતા એવું એવું
આખ્યાન કરવું જનાનરક છે જગતનું શ્રેય કરવા તે આ ના હતા,
પોતાના નામની પ્રમિદ્ધિ માટે વિવિધ x x લોકો વ્યક્તિને માગે છે,
ઉચી કક્ષાના માનવી સિધ્ધાંતો ચાહે છે આપણે બીજી ઈચ્છીએ છીએ
પણ સિધ્ધાંતો વિચારાય છે પણ વ્યક્તિઓ તેથી નથી માટે મિદ્ધા
તોને વગગી ગઈ.

સમુદ્ર-પર્વટન સ્મૃતિઓએ નિયુક્ત માટે નિષિધ્વ કરવ છે, છતાં
તે પ્રશ્નનું નિગમણ ચર્ચિત ગયું જના સ્વામીના વિચારો તે પર શા
હતા તે જાણવું ઠીક થશે એક ઉતારો જાપાનના પદાધી અપાઇ ગયો
જે છે કે — હુ પોડીચેરીમાં હતો ત્યારે એક પડિન માથે
જામન સમઘી આપો ચર્ચા કરતા હતા ને યાદ દરે હુ તો

તે પગિના પશુતુ'ના હાવભાવ અને 'કદાર્પિન' એ શબ્દો વ્હી પા' મૂલી સકાય નહિ તેઓને જ્ઞાન નથી કે હિન્દુ એ જગત્તો, ધરો નાં જો ભાગ છે, અંતે સર્વ જગત્ હિન્દુની સુદ જમિ પર પેરે ચાલતા એવા ત્રીય કરોડ કીડાઓ ઉપર તિગ્રકાગની દૃષ્ટિથી જુએ છે, અને તેના પર જૂતમ વરે છે (૫૨૨-૨૩) x x' હુ ઓજમા ઓછુ એટલુ તો ધમ્મુ હુ કે ઓજમા ઓજ દસ લાખ હિન્દુઓએ આખી દુનિયાની મુમાફરી વરી હોય તો કેટલુ મારે !”

કલકત્તાના શહેરીઓએ આપેના માનપત્ર-કરેલ કરાવોની નકલ મળતા ન્યુયોર્કથી પેતે જણાયુ હતુ કે (૫૮૭) “મને સપૂર્ણ પ્રતીતિ થઇ છે કે—કોઇ પણ વ્યક્તિ કે પ્રજા, ખીજી વ્યક્તિ કે પ્રજાનો સમા ગમ ગામ્મા વગર, પોતાનુ અસ્તિત્વ જાળવી શકે નહિ, અને જ્યાર જ્યારે તેવો પ્રયત્ન મલતા, ગાંજનીનિ કે પવિત્રતા એવા અસત્ય ભાવોના નામથી કુવામા આવ્યો છે, ત્યારે ત્યારે તેનુ પરિણામ એકલા પડી જવામા સર્વથા હાથકર નીવડયુ છે માગ વિચાર પ્રમાણે હિન્દુની પડતી, અને ઉત્તરોત્તર અવોમતિનુ પ્રજા કામ્મ પ્રજાની આમપામ રહીરૂપી દીવાલ ઉભી કરી છે તેજ માત્ર છે તે રહીનો પાયો ખીજા પ્રત્યેનો નિરરકાર છે, અને પ્રાચીન ગમ-ગાં આ રહીનો ખરો ઉદ્દેશ હિન્દુઓને આસપાસની બૌદ્ધ પ્રજાઓના સમર્ગમાં આવવા ન દેવા એજ હતો. આ વાતપર હાનુ તેમજ પ્રાચીન ગ્રંથપાત્રિય ગમે તે પડે નાખવા પ્રયત્ન કરે, પણ તેનુ ખરૂં પરિણામ, કોઈ પણ માણસ પોતાની જાતને હાલકી પાડવા વગર ખીજો ધિક્કારી શકે નહીં—એ નૈતિક કાયના ન્યાય અનુસાર, એજ આવનાર છે કે, પ્રાચીન જ્ઞાતિઓમા જે સૌથી અમપદ ધરાવતી તે હમણા કહેણીરૂપે થયેન છે—અન્ય પ્રજાઓમા નિરરકરણીય થઈ પડી છે જે કાયદાને સોંપી જાદવામા, અને ઉંડી રીને તપાસી જોવામા નાખવા પૂર્વજે પ્રથમ હતા, તે કાયદાનુ દેવધન દગના તરીકે આપણે પોતેજ ખીજના પદાર્થપર જન્યા છીએ

આપો અને લ્યો-આપ લે કરી-એ કાળે છે, અને જો હિંદ પોતાને ફરીવાર ઉન્નત કરના ચાહતુ હોય તો તેણે પોતાના ખજાનાને બહાર લાવી પૃથ્વીની અન્ય પ્રજાઓમા વિશા-તાથી ફેલાવવાની ધણીજ નજર છે અને તેના બદનામા બીજાઓ જે કાંઈ તેને આપે તે મદદ કરવા માટે તત્પર ગહેવાની નજર છે વૃદ્ધિ એ જીવન છે, સંક્રાંત્ય તે મૃત્યુ છે પ્રેમ તે જીવન છે, તિગ્રસ્કાર તે મૃત્યુ છે જે લિયો આપણે બીજા જાતોને ધિક્કારના સામ્યા તે લિયો આપણે આપણુ મેત ઉભુ કીધુ છે, અને જ્યાં સુધી વૃદ્ધિ કે જીવન છે, તે પ્રત્યે આપણે ફરીવાર ન જાણીએ, ત્યાં સુધી આપણુ મૃત્યુ કાંઈપણુ અટકાવી શકે તેમ નથી તેથી દુનિયાની સર્વ જાતો સાથે આપણે અનસ્ય બેળાવુ જોઈએ અને જે દરેક હિંદુ મિત્ર શ્રામાં મુમાફરી કરે છે તે, જે સેઠડો મનુષ્યો વહેમ અને સ્વાર્થના પૂતળા થઈ "બીડના કુતરા"ની પેઠે ન ખાય ન ખાના દે-એવી પધ્ધતિ પોતાના જીવનનુ નિશાન રાખે છે તેના કરતા ઘણુ વધારે હિંદ મોતાન દેશ પ્રત્યે જાળવે છે ' (પૃ ૮૨-૩)

આપણા અતઃકાલણુ પરિણામ રૂપમડખી સ્થિતિ છે, કે જે સાંસ્કૃતિક સ્વામીજી કહે છે કે આપણે જેવા રૂપમડક છીએ તેવા જગતમા ક્યાય અને સાપ્તમા નથી કોઈ પરદેશમાથી ગમે તે નવુ આવે તે મદદ કરવાને અમેરિકા પહેલુ આવશે પણ આપણે ? અરે આર્થસોહીન માનવીઓ તે આપણે-એના જેના જગતમા ક્યાય નથી."

અમેરીકાવાસીની આધ્યાત્મિક જાગૃતી પરની વલણ સળધી સ્વામીજીના કથન લક્ષમાં લેવા જેવા છે - 'આ મહાનુ પ્રજા જે આધ્યાત્મિક હિંદુઓની એક સ્થાપિત બ્રાહ્મ છે તે પ્રત્યે અડપથી પ્રગતિ કરી રહી છે બધા ઉન્નત વિચારોનો પ્રચાર કરવા માટે આખા જગતમા અહીં

પશ્ચિમમાં કાર્ય કરના પ્રથમ વધુ યાવ છે ” (૫ ૧૦૪) “અહીં હજારો લોકો
માગ લાપચો ચિત્ત દબને માગજો છે અને સમજો છે અને આ હજારો લાલ
પામે છે પણ દિ. માટે તમે તેમ કહી શકો છો ?” = અહીં વિદ્વાનોના સમા
જમાં રહેવાનું અને છે અને ત્યાં મૂખ્યાંઓની સોનનમાં ગહેતુ પડે-આમ
પને વચ્ચે ઉત્તર ક્ષિત્ર મુવ જોટયુ અતર છે આ દેશના લોક વ્યવસ્થા-
કર્તા મારી કરે છે, જ્યારે આપણા હાથ ધરેલા કાર્યો આગમ કે જોને
જોની રીતે ત્યાંના જનનું નામ અપાયું છે તેની અને અદેખાઈની મામે
અથવા ધૂળમાં મળે છે ”

દિવના લક્ષ્મિ મુલોમાં ગ્રેય ખામીઓના સ્વામીને અપદ્ધ ખ્યાલ
દેના નેમા સૌથી અગ્રધાન તેમજો અદેખાઈને આપ્યું છે - “અદેખાઈ-
ત્યાં ને આપણા પ્રગટીય રત્નમાં આપ મમાન છે, અને તે શુનામે-
માગ આનાવિક રીતે દૃષ્ટિગત યાવ છે (૫ ૫૦) ‘પશ્ચિમવત્સીઓના
નિજલની મુખ્ય કુચી એકત્ર થવાની રક્તિ છે” (૫ ૮૮)

એ જનાવે છે કે તેઓ એક ખીજ પ્રત્યે મપૂર્ણ વિશ્વાસ ગખી
આજ્ઞાવારના સેવે છે જે નેના થવા આહે તેણે આજ્ઞાન્તિ થવાનું
પ્રીખતુ જ જોઈએ. તેઓ જણાવે છે કે - “આપણી પ્રગતનું મમત્ત
જણવું છે. ગ્વાહી પગલીનના છે તમે તમારી જાતને સહાય ન કરી
શકો તો તમે જીવવાને માટે લાલક નથી.” “આ મૃત વલનગમા-૦
જે લગમન મારી નૈતિક મહત્વાકાંક્ષા પ્રત્યે જડ-જડી ભવિષ્યની શક્યતા
જણી નિશ્ચેનન -નૃન પિંડમાં નમે પ્રાણ મુકી શકો છો ?” (૫ ૮૮)
‘કુ જલ છ, માગ પુનઃ કે માટે આપીને તમાગ ટોળામાંથી ખગ
મનુષ્યોને હિપનવતા પડે. કુ જાડ’ છ કે દિ-મા દક્ષત સીઓ અમે
ગાયવાઓ વતે છે લા. ગણો કે મહાન પશ્ચિમો મહાન ધૈર્ય, મહાન
મહનરીતના અને મહાન પ્રાનેથીજ પ્રમ યાવ છે ” “મહાન ધૈર્ય
માત્ર શુનીરો જ કરી શકે છે, નહિ જાનવાઓ ” (૫ ૧૦૧-૧૨૦)

હિં મા જેની ખોટ છે તે અંકુશકિતની, વ્યવધારકિતની છે તે
ને સમિતી પહેલી કૃત્રી આસાધાર્વતા ■ ” (૫ ૧૩૪)

આથી પોતાના અનુયાયીઓને લખેના પત્રો ઉદાત્ત શિક્ષાવચનોથી પૂર્ણ
હોય છે - ‘મહાવર્તનજ રેક સ્યજે લાભકારી છે તમાગ દેશને શુવીરાની
જરૂર છે, ગરુડ વીરો ચાઓ !’ મગ્ધુ મર્દ ત પણ નિન્વાર્થી ગે
અને વાર કંગે ! મહાન કાર્યો મહાન આત્મભોગોથીજ નીપજે છે
પરિત્રના ધૈર્ય અને મજા ગહેરાની વૃત્તિ મર્દ અકરોતે હાથે ઇ
‘મર્દ મહાન બામનો જરૂર ધીમી ધીમી બને છે’ ‘ઉચ્ચ નિશ્ચેતો
-અનુઓનેજ હમેશ વગી ગે’ (૫ ૧૩૪)

આપણે છનાચેલી પ્રજા છીએ એ કારણથી આપણા વિનયપત્ર
આશકા ગે છે તે ખ્યાનમા ગમ્પી સ્વામીજીએ પોતાના અનુયાયીઓને
અમગામા ગમ્પરા જણાવુ હતુ કે આધ્યાત્મિક આ રો હમેશા અંધ
પનિતો પામેથી આખ્યા છે ” તેઓને આત્મનિન્વા અને જેને સામાન્યરીતે
હિન્દમા માગી રીતલાત ગણવામા આવે છે પ્રે મિથ્યા નમનાપ્રત્યે કઠાવો
દતો ‘આત્મ-નિન્વા એ એક જાતનો રોગ છે શુ તેને તમે વિનયનપ્રત
ગે છે ? તેનો મોટા વેગમા મિથ્યા બાધ છે’ પોતાને નીચે અને
ગીન ગણના એ માર મન પાપ અંગે અજ્ઞાન છે જે પોતાને હમેશા
નિમળ મણે છે તે વહીવટ બમવાન થવાનો નથી’

!જગદગ્રહપર સ્વામીજીના વિચારો તેમના આ વસ્તુવ્ય પગથી જલાશે -
પ્રજાનાય છવનની અદ્વુત ધન્યાઓ જેઓ સદ્વર્તનમાન્વાગિનિમા
૬૬ સ્યજોની માફક અજ્ઞા છે તેમના ઘિપર અરુનજે છે એવા જ્ઞાસુધી
અખ્યાન ધ માણસો આજુઆ C પત ન યાય ત્યાસુધી આ કે તે સત્તા
ગમે ગુમે થવાથી કે બગાપા નાદવાથી કાષ્ટ વળવાનુ નથી. જેઓ
મી નેજે સુત્રના આસના તત્પર નથી તેઓમાના કોઈપણ સ્વતંત્રતાને
પાઈ ફે (૫ ૮૦) ૮ તો મજાઈ અખ્યા એજ ગમ્પ હે આ

વિશ્વમા એવી કોઈપણ શક્તિ-મત્તા નથી કે જે કોઈપણ મનુષ્ય જે ડહ મેળવવા લાયક હોય તેને તેનાથી દૂર ગણી શકે' (૫ ૮૪)

"જે મનનના આમના તત્વ નથી તે સતતનના મેળવવાને પાત્ર નથી ધારે કે અંગ્રેજો તમને બંધી મત્તા આપી દે અરે! તે સત્તાઓ તો ખીજા લોકો નીચા ગણવામાટે-દાનવામાટે વપરાશે માટે તે સત્તા તેમને મળતી ન જોઈએ. ગુનાઓ ખીજાને ગુનાઓ તરીકે ગણવામાટે સત્તા આપે છે" (૫ ૭૬)

જોકે આ પ્રશ્ન અમે સત્ય છે, છતાં આપણે એ ભૂલણું ન જોઈએ કે 'જે આપણીપાસે છે' અને 'જે આપણેપાસે નથી' એ બે વચ્ચે મત્તાનું મુદ્દા હિંદુમાં ચાલુ છે એમજ નથી અને જેના અભાવે વિવેકાનંદ દખ્ખથી જણાવે છે કે વિજય નથી મળતો તે વિજયની આવશ્યક ગ્થિતિઓ ઉપન્યાસ કરવામાં મનનના તે ખાસ જરૂરની છે

ભૌતિક સંસ્કૃતિની જરૂર છે સ્વામીજી જણાવે છે કે 'ભૌતિક સંસ્કૃતિથી વિરુદ્ધ આપણે મૂર્ખ બની બોલીએ છીએ, કાગળ કે દ્રાક્ષ ખાટી છે-મળી શકે તેમ નથી માટે એક વખત આ બંધી મૂર્ખ નાતને પણ કબૂલ ગણીએ, તો આખા હિંદુમાં ધારોકે એક લાખ ખગા ધાર્મિક-આધ્યાત્મિક ઓપુરૂષો જે હવે તેટલાની આધ્યાત્મિક ગ્થિતિમાટે શુ ત્રીસ કરોડ માણસોની પ્રજાએ જગતી દસામાં અને બૂખે મગતા પડી રહેલું શામાટે મોઢાં જૂએ જૂએ મગલું? હિંદુઓ મુમયમનોથી છતાંય તેનું શુ કાગળ? તેનું કાગળ હિંદુઓનું ભૌતિક-જડવાદી સંસ્કૃતિનું અગ્નિ છે નેઓને દગ્ગાએ બનાવેલા કપડા પહેરવાનું પણ મુસલમાનોએ શીખવ્યું મેરીની ધૂળ જોગાકમાં બેળ ના વગર-શુદ્ધ અવ્યક્તીતે ખાવાનું હિંદુઓ મુસલમાન પાસેથી ચીખ્યા ભૌતિક સંસ્કૃતિ, બધી મોજગામપણ મરી બોની રોજી ગમે તે માટે જરૂરના છે રોજી! રોજી! જે પ્રમુ અહીં મને રોજી-રોટલી ન આપે પણ અર્ગમાં શાવન સુખ આપે તે પ્રમુને હું માનતો નથી" (૫ ૭૮)

તો એમ દલીલ કરાય છે કે અમારો ધર્મ ઉઘો વળે છે " કેવા પ્રકારનો ધર્મ તેમનો છે કે જેઓ પોતાની પુત્રીઓ તારણ આપે તે પહેલાં માનાઓ થાય તેમ જોવા છૂટે છે અને તે માટે વૈજ્ઞાનિક ખુલાસાઓ આપે છે? ધણી વળી મુસલમાનો પર દોષારોપણ કરે છે તેઓ ખરખર દોષિત છે! પણ ગૃહ સૂત્રો પૂરા વાંચી જાઓ અને તેમા કન્યાનો પરણવાની વય જે કહી છે તે જુઓ. આનો નિષેધ કેની રીતે ખરી શકેશે!

સ્વામીશ્રીએ હિંદુ જાતિની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ અને મહાન સિદ્ધિઓનું જોટકું પૂરું જ્ઞાન અને તે પ્રત્યે ઉડા આદર હોય તેટલો હાથના જમાનાના કોષપણ હિંદુને નહિ હોય અને છતાં સ્વામી એવા મજબૂત મતના હતા કે બવિધ્યનું હિં પ્રાચીન કરતા વધુ મહાન થશે "હિંનો જૂતકાળ નિર્વિનાશપણે મહાન હતો પરંતુ હું અત કરણપૂર્વક માનું છું કે બવિધ્યકાળ તેના કરતા પણ વધારે વિજયવતી થશે! (૫૮૪) 'પ્રાચીનમાળમા ધણી સારી વસ્તુઓ હતી, પણ સાથે ખરાબ વસ્તુઓ પણ હતી, સારી વસ્તુઓ રાખવાની છે પણ હવે પત્રીનું બરિધ્યનું હિં પ્રાચીન હિં કરતા વધારે મહાન બનવું જોઈએ જ "

જૂતકાળના અર્થહીન કીર્તિગાન અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ માટે અધ વિરોધ ગૃહસ્થ દાનની આખરી ફરજોથી બાગી છુટવા માટે સસારની અસારતાનું ખોટું બહાનું કાઢવું, આપણી વર્તમાન સામાજિક અને નૈતિક સુરતી વગેરે માટે વિવેકાનંદે પોતાનો સખત પ્રહાર કરી નિરોધ બતાવે છે —

‘જે માણસ ‘મારે કંઈ શિખવાનું રહેતું નથી’ એમ કહે છે તે મૃત્યુના માર્ગે જાય છે જે પ્રજા એમ કહે છે કે અમે બધું જાણીએ છીએ તે નાશના સીમાકા પર ઉભી છે ‘જીવો અને શીખો-શીખવો માટે જીવો.’ ‘શીખવાની વસ્તુને આપણી જરૂરીઆતોને અવગણ કરી નાખવી જોઈએ અને જાતિની બુદ્ધિનો ખરા અર્થે નાશગી ગણવો

જોઈએ વળી આપણે ખીલુ બધું રીખવું જ જોઈએ આ રીતે જે કર્મ
ચિદેશી પ્રગટાવે આપણો રીખવનાર છે તે મર્વ આપણે રીખવું જ
જોઈએ પણ તે આપણું પ્રગટીય આગિય કાયમ ગાખીને અને તે જે
રીખવે તેને આપણી જરૂરીઆતો સાથે અનુકૂળ કરીને =

"આપણો પ્રગટીય વા મો સૌથી અગ્રસ્થાને દૃષ્ટિમીપ ગાખીને
જોઈએ, અને આપણે આ ખજનાઓ મામાન્ય જનતાથી લઈને બધાની
ભાગ્ય માટે બધા પાસે લાવી મૂકવા જોઈએ તેજ મમથે આપણા સર્વ
દ્વારા નિર્ભયતાથી ઉનામ ગાખવા જોઈએ. બધી નિશાઓથી પ્રકાશ બલે
આવે પશ્ચિમ અને પોતાના આજી નાખે તેવા કિરણોથી આપણો પૂગની
માફક ભરી દે જે નિર્મલ અને દૃષ્ટિ ઈ તે મૃત્યુને આધીન થાય જે-
તો તેને વળગી રહીને શો લાભ છે? જે ઉત્સાહપ્રેરક અને બલદાયક છે
તે અમર છે, તેનો કાચુ નાશ કરી શકે તેમ છે ?

'તમારી રજા બળવો, ખોટું કંઈ મા, ખીલ પગ જૂનમ કંઈ નહિ,
તમારી જેટલી રક્તિ હોય તેટલા પ્રમાણમાં ખીજવું બધું કરો પરંતુ
મુદ્ધાને માટે તો અન્યાય મદન દગ્ગો એ પાપ છે તેનો પ્રતિકાર તુરં
તજ કંઈ વિશેષ ઉત્માહથી ધન દમાઓ તમાગ કુટુંબ અને આશ્રિ
તોને નિભાવો, પરોપકારી કાર્યોમાં મગ્ના રહો ન્યાયુધી તમે આ નદિ
કરો ત્યાસુધી તમે માણસની ગણતરીમાં પણ નથી—તો પછી મોક્ષ કેવી
રીતે મેળવી શકો ?'

અતે વિવેકાનંદ જે ચેતવણી અને ઉપદેશ સહિત ઉત્તમ વાતો
જણાવી છે અને હિંને તેમણે જે સદેશ આપ્યો છે તેની કચી છે તે
જાણવી જ

અપદકળાવાગ કાષ્ટપણ મદાન મેળવી શકાશે નહિ પ્રેમ ગન્યા
મદ અને અનત બનથી દરેક વસ્તુ મેળવી લેવાય માટે તમારા પ્રયત્નોમાં
મ' બનો."

“તુ વીગ ! દિંમત ધર તુ એ- હિન્દી ઠો તેનુ અભિમાન ગખ-
અભિમાનમા કહે કે હું એ- હિન્દી છુ, બેર હિન્દી મારો ભાઈ છે’
ભાઈ ! એમ રહે ” ‘હિન્દી જમિ મારૂ ઉચામા ઠયુ સ્વર્ગ છે
હિ તુ ક્યાણુ તે મારૂ ક્યાણુ છે’ અરે રાતલિન એની પ્રાર્થના આ
કર કે એ પ્રભુ ! એ વિશ્વમાતા ! મો મદાનગી મારે પાન બનાવ-
એ બનજનની ! મારી નામર્દાઈ લઈ લે અને મને મર્દ બનાવ ”

[આ વ્યાખ્યાન માટે સાધો. —મે અનુવાદ કરેલા ‘સ્વામી
વિવેકાનંદના પત્રો’ (પ્રમ સરતુ સાલિત્ય વર્વંદ વર્ષાવય) ને જેની
પ્રથમ આવૃત્તિના પૃષ્ઠો આમા ટાંચ્યા છે અને મો ની રીતુના મે અને
જુન ૧૯૧૬ ના બે કોનો ‘સ્વામી વિવેકાનંદ’ એ લેખ છે વિગેય
પરિચય કરવા ઇચ્છામે તેમના સદુપદેશો પત્રો બી જીવનકાલ
(Life of Swami Vivekanand by his Eastern
and Western disciples) કે જે આ ‘પ્રથમ’મા મદાગ પડે
છે તે વગેરે વાચી જના]

—મોહનલાલ દયીચંદ દેસાઈ



જૈન ધર્મ અને નિવૃત્તિમાર્ગ.

[આખ્યાતા - પડિત શ્રી દરબારીલાલજી]

એ ના એક માતાએ એના આજમુ પુત્રને કહ્યું — 'બેટા! આમ ના/મમા છુદ્ધી કેમ જશે? આમ આપણો ગુજરો ને થશે? પૈસા પે ના ગુના બજારમા જતો જા દુકાને દુકાને ફર ખૂન મહેનત છ '

પુત્ર માતૃનકા ને આગ્રાકાગી હતો આગાનુમા બજારમા જવા માથો દુનિ દુકાને ફરી ભુટના તળીયા ધમી નાખ્યા છના એને કંઈ મન્યુ નહિ એટલે પગિશ્રમ અધુરો માનીતે એક જગ્યાએ દુ પીયવા માથો થો બેઠકા પણ તગાની દીની આ રીતે માતાની આનાઓતુ મેંજે અલગર પાનન -રુ, પણ આગાકિન ળતા શુદ્ધિ હીન પુનને જોઈ માતાએ આસુ માર્યા

મ લીગ પ્રભુ પુરુષ દોનારો કાગ્જો પિતા મનાર છે, પણ એમનો જન પ્રેમ એટલો હતો કે એકદા માતાઓથી પણ વિશેષ એમને માનના જોઈએ એમણે એવાર પોતાના આગાકિન અને ભકત અનુયાયીઓને કહ્યું 'પુત્રો! સસાગની સ્વાર્થ જાગમા ફમાઈને નથી તમે પોતાનુ કાષ્ટ કિત ડી રા ના અને એથી જગતનુ દિન કરવામા અવરોધ રહે છે તો નમે કંઈક ત્યાગ કરો અને નિવૃત્ત બનો.'

આગા ડી કહંગડાવતા લગવાનના અનુયાયીઓએ પ્રભુની આગા માથે ચ લી અને ખૂન ત્રાગ ડી નાખ્યો-એટલો બયો કે પ્રેમ એવા, વર્તવ્ય આદિ પાડ ડોડી દીધા ત્વગ શા અર્થે છે એ એમણે રિચાર્યુ નહિ. નિવૃત્તિ ઈર્ષ ધર્મ નહી પગતુ એ કાષ્ટ પ્રવૃત્તિની પૂરગામી છે નિવૃત્તિ નો અન ન્યાયની કગાની અને એટના માટે કે જગત દિનથે પ્રત્યક વૃત્તિ આ ડી રા ના પ્રવૃત્તિદિન નિવૃત્તિ માનવીને પત્યક શો' ના મનાન છે

પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ બન્ને એકજ મિત્રાની બે બાજુ છે. સિકાની બન્ને બાજુઓ જળવાઈ ગયેલી જોઈએ એક બાજુથી ધસાઈ ગયેલો મિત્રો આનંદો નથી આ રીતે દરેક ધર્મમાં આ બન્ને બાજુઓ છે. ધર્મના ઉદ્દેશને પરિપૂર્ણ કરા બન્ને અંગો હોવા જરૂરી છે. ધર્મ છે સુખાનંદ સાથે 'મૌજ' શબ્દ આરો નથી લાગતો મારે 'કલ્યાણ' રાપ્તીએ છીએ પણ રાત્ર ગમે તે હો. ધર્મ છે તો સુખને માફજ, નહિ તો એવો આટલી અગત્ય આપતો શા માટે આપન ?

સુખ મેળવના આપણે બે વામ જવા ગયા દુખ છે જોવા માધતો. હટારી સુખના સાવનો નધાગવા એ પહેલુ કાર્ય કેવળ ભૌતિકજ નહિ પણ દયા પ્રેમ, પરાપકાર પણ સુખના આવન છે એને મારે આપણી પ્રવૃત્તિ કરવાની જા બધા દુખો દુઃચરે નરિ ન્હાના મ્હોટા કંઈવ તો ગ્હીજ જને એને સાથે આપણે સદિગ્ધતા કેળવવી ગઈએ દુખોથી નિર્દોષ બનતા સિખણ પડે.

ગાના ૫ આનંદ આપણે મે નર્વ કરીએ છીએ પહેલુ વાર્ય સડક બનાવવાનું જેથી એમાં કાગ કાગ ન ગહે અને આનંદ સુગમ પડે જ્યાં પૂરી પર તમામ માર્ગો આપણે મ બનાવી નથી સમતા અને બનાવેલી સડકો પર પણ કાગ કાગ તો ગહેજ છે એટલે આપણે છુટ પહેરી લઈએ છીએ આ ગીને કાગ જગત સુધારે છે કેટલાં પોતાની જાનને સુધારે છે ત્યારેજ આપણે સુખમાર્ગ પર ચાલી શકીએ છીએ. પહેલાંમા પ્રવૃત્તિથી કંઈક વિશેષ ગયું છે બીજામા નિવૃત્તિથી કંઈક વિશેષ છે આમ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ ભરી છે એટલી નિવૃત્તિ નમાલી છે એટલી પ્રવૃત્તિ નિર્વર્થક છે એકની નિવૃત્તિ જગતા છે એ-લી પ્રવૃત્તિ શન્યાનીત છે.

કેવળ નિવૃત્તિને ધર્મની કસોટી માનીને બધા જેનો આપણા ધર્મો નિર્વામક હે છે આ મોગી પ્રમાણે તો જ જેટલો નિવ્યહિત

એ એમની દૃષ્ટિએ એટલો મોટો સાધુ મનાય ! ઉપવાસ આદરીને
આગમુ પ થો ગહેના મોટો માધુ ! દુનિયાથી જે દૂર નાસે તે પરમ
સાધુ ! એ પ્રાણના આ માધુઓના કાર્યથી જગનને ગો લાલ થાય છે
કાનુ કેટલું સુખ વધે છે એ કાંઈ વિચારતા નથી જોનોની તો નહિજ
પણ કાંઈપણ ધર્મની માધુતાની આ વ્યાખ્યા નથી સીંધી, સગળ ને
નિર્ધાર્યા આધુતાની એ છે કે જે ઓઝમા ઓધુ લઈને વધારેમા
ધારે આપે તેજ માધુ છે પછી તે ગળ શેક કે લિખાગી પુન્ય -
બી, પ્રદગ્ય કે ત્યાગી, આચારનો ચોક્કસ નિયમપાલક કે નહિ પાળનાર,
યોગી હો કે એવો ગમ્મતો હો મુદપત્તી ગમ્મતો હો કે ખમીમ કાટ
ધેમ્મતો હો-ગમે તે હો પણ જે દુનિયાને વધારેમા ધારે આપી દુનિયા
પાસેથી ઓઝમા ઓધુ લેતો હોય તે માધુ છે

જેન શાસ્ત્રમા મદાગજ ભગત, દુર્માપુત્ર વિગેરેના જે દ્રષ્ટાતો છે તે
શિષ્ય ભન દાન, પણ એને અપના માનીને એની ઉપેક્ષા કરવા માટે
તો નથી જ હમ્પાસની એવ પગ પ્રમાન પાડીને માર્ગ નિર્ધારન તાગ
જેવા એ આપજને માટે છે આપજી મમારી મમુદયાત્રાના માર્ગે એ
વિદ્યારી જેવા છે એની ઉપેક્ષા કરીશુ તો આપજો પોતાને દૂખાવીશુ

જેન ધર્મની નિવૃત્તિ ને માધુતા એ આપજને મમજાવે છે ત્યારે
ધરમા રીતે, મુદગ્ય વધમા પણ કાંઈ કેવળી બની શકે અને અવળી-
વર્તન-જનની પણ પોતાના માખાપની સેવા કરી શકે તો સાધુઓએ
મગીએની-મુદ-યોની મેવા ન કેવી જોઈએ ? જે તયોથી દુર્માપુત્રનું
કેવલ દનગિન નેનું થયું તે તયો હંમમાં આજ દાવના માધુઓનું
મદાગ્ય જી રીતે ખડિત થઈ જતું હશે ? અો દુનિયાની કછી સેવા
કર્ષ વિના દુનિયા પ પોતાનો અમ્મજ ભાગ નાખીને મદાગ્ય જળવાતું હશે ?

નિરૂપ મારેના નામે આજની માધુ સરથા સમાજના ઉપગ લાગ
પણ બની કે સમજના ભાગથી આનો ભાગ વધારે છે એવાના નામે આ
લોકોએ એકી વાને પ્રચારી છે કે જે ન-નની ને અને એમના પોતાનાજ

જીવન વાડે એ માત્ર મેળ ખાતી નહીં એ મેળ નથી એ સત્તા ભાગ
 ૨૧ છે જ અનાનસ્ય છે તે આપે જેની જરૂર છે તે ન આપે એ
 જ ગીત આપતુ જોઈએ તે રીતે ન આપે તે મેળ નહિ પણ સેવાનો
 માત્ર છે

૮૫૨ આપણની ૨ શિષ્યામણુ દ્વાની વારાન હોય કે નહિ જા
 માજના માધુ એ આપણ મહી પડે છે રાગીઓની સેવામાં સાહુતાની
 માટના થતી એ માને છે એ જુને છે કે સાધુસરથા નિસ્વાર્થપણે
 રમાઈ ની મેળ માટે છે નિરમોના ગુનામ ન જાને અને જનહિતના
 હિતમાં જો તો ગાતુ વિામ પાન આપેઆપ થઈ જશે

આજે લોકોએ સાધુતાને વેળ માથે જોડી દીધી છે એથી સાધુ
 ગોળે એ મમાજને નુશાન થયું છે વિવિધ બે એકાંત પી સાથે સાહુ
 તાનો સમર્થ નથી પણ એમની નિરત્તિ જનનિતની પ્રવૃત્તિ માટે છે

મહાવીર સ્વામીએ ૮૫૨ની સાધુ સગ્ધના નિરમો અને ચર્ચિત્રો
 બજાયાથી જોયાં બીજાઓએ એના વામ પેા ચમેા છે કે જેન ધર્મ
 વિવિધતા પી છે પરંતુ આપણે જા વિચારીએ તો જણાશે કે મહા
 વીર પ્રભુ પ્રથમ પ્રવૃત્તિગાળી હતા એમ ન હોત તો આપણી મોળી
 મગ્યા એ ન નિરમોની શત લોખંધ, ગમે અને દેખ તોળના એ
 રાગમગ મગધુ છે નાજના પર એ- દેહુ મૂકે બીજુ લેવા જાઓ કે
 પડેનુ ૮૭ની પડે લો અમરમા પણ આનજ છે જના મતાત્મા મહા
 વીર લાખ્ખો અનુયાયી મગવી સક્યા તે મહાન માર્ગ ૩ ગુદામાં એસી
 ગામો નધ જગથી ચુ દનુ? ગો માટે શુ એમણે જોજનોની ધુગ
 નાની ખુદી? ૪૪ ૪૪ પોની ઢોલગ ન્હોની ખાસી? વિમને મન
 ચિતા ન્હોતી સેસી? નીસમા વર્ષે રમાથી નિરળી મહાવીર બાર વર્ષ
 નિરેલ દયા દતા તે શુ આપ એમ અમણે હો કે એમના મનમાં
 વિચારના નોશન નહિ જામ્યા હોત ને એમનું મન ખાલી હતુ? ને
 એમન મન સાવ ખાલી હોતને તો એમા નાન છુટો હોત ખાલી

મન સંતાનનું વગેરે હોય છે હરિદ્વિત્ત એ કે કે એ માટે નર્મ એમના મનમાં વિચારના યુદ્ધ જાગ્યા હતા, અમારના જે જોવામાં એમની આખા વ્યવસ્થા નહોતી, અને દર્દનું ઔષધ જડ્યું કે એના પ્રયોગ માટે વિષ ગળ મથી ગયા ત્રીસ વર્ષ એ એમ મર્યા જાગે તો આપ તો એમની મુર્તિને સોના આદિથી પૂજે છે, મિંદામને બેમાડો જે પણ એમના જીવન દરમ્યાન તો એમને એક એક ગણવી પણ મુરલીથી મળી જે મુલાને સાડાનખ દ્વારા જમીન પણ સુવમ નોતી. એક એ વી ચઢીયાના વિરોધીઓ અને નિન્દાનો એમને મામનો ઠગવાનો હતો અનુભવીઓ જાનના પણ એકા મનાવના નહોતા પણ સર્વ મદદો પર એમને વિજય મેળવ્યો અને ધર્મ ફેલાવ્યો, તુ તા નિવૃત્તિ કે ? ધર્મ વૈભવ એમણે હોડ્યો ખરા, પણ એમની એ નિવૃત્તિ મદ્દાન પ્રવૃત્તિ મારે હતી એમની નિવૃત્તિ જડતા નહોતી.

ધર્મના તિર્થ કરોના ચગિન પગથી ધર્મ સમગ્ર ચાલતો હોય તે તીથ કર મહાવીરના ચગિન પગથી આપ સમગ્ર ચાલો - જો ધર્મની નિવૃત્તિનો રો અર્થ છે.

આજે તો નિવૃત્તિના નામે જર્જવ્યતીનતા, જડતા અજાણ અને પ્રશ્નોમાં મૌન જોવાય છે તિર્થ કર મહાવીરના બાહ્યતપો અને એ વળાની માધુ મર્યાના નિયમોનું અર અને નિવૃત્ત અનુકૂળ થઈ નથી કે એ વળાની માધુ મર્યાના અગ નિયમો શા ને ગ્રામરે હતા, તેનો કે આજની માધુ મર્યા કેની હોતી જોઈએ તો આપણે વિચાર જ નહી કરના.

તિર્થ કર મહાવીરે નિર્વર્ત કષ્ટ સ્વેચા માટે કે માત્ર ધર્મનું કે માત્ર બાહ્ય તપન્યાઓ નહોતી કરી એ તપન્યાઓ ધર્મની સાધક હતી આથી જ જૈન ધર્મમાં તપના બે પ્રકાર હતા કે-અતરંગ તપ અને ગદિગ તપ. બહારના કૃત્તા અતરંગ તપ મદ્દાન કે એ સ્વય કાષ્ટ જૈનો મમજવ વાનું રહેતું નથી. બાહ્યતપ સાધન છે, આંતરતપ સાધ્ય છે, બાહ્ય તપ

શરીર છે તો આત્મતપ પ્રાણ છે ઉપવાસ, કારાદમન એ સર્વ બાહ્યતપ છે, ધર્મના શાગિરીઃ અવસે છે પણ પ્રાણ નથી તપના પ્રાણ છે-પ્રાયશ્ચિત્ત નિનય, સેવા અને વ્યાખ્યાય પગલુ આજે આપણામાં તો શુ સાધુતાના ઇમારતારામાં પણ પ્રાચિનાતુર દનાણવિના ભૂત સ્વીકાર નાગ ને સુરાગનાગ કેળા છે? અંશે એવા સાચા તપસ્વીઓનું આદર કરનારા આપનામાંથી કેટલા છે? કેવળ માણ્યપથી નહિ પણ આતર તપથી મહારીઃ સ્વામીનું અનુકરણ કરવું જરૂરી છે નહિતો પ્રાણહિન શરીરની જનમ આત્મતપવિહિન બાણ તપ કેવળ બાણી નાખનાની જ વસ્તુ બની ગહેશે

બાણતપ તો કવચ એ- જનની કમન્ત છે અંશે એથી બનિ- બનીને તમે ખૂન સેના કરી શકો એ માટે છે વિચ્છેદન નિષ્કર્મ રહી આજસમા પડી રહેવા માટે અને પાગલ્યને વિનસે પાલખીમાં સવર થવા સારૂ ઉપવાસ નથી પણ જનસેના કરતા તમાર જુએ ગહેવું પડે તે એ જુએ ગહેવાની સમિતિ ઉપનામથી વહે તે સારૂ છે

લોક મેનકાને ધારીરા જનતાના કે શાસના કોષના ભોગ બનવ પડે છે એવા પ્રસંગે જુખ્યા તગ્ગરા રહેવું પડે છે ઠંડી ય ગરમીના કટ રહેવા પડે છે, અને કંઈ કંઈ જાતના દુખોનો સામનો કરવો પડે છે આ દુખો છતાં જે ટકી ગહે છે તેજ સમાજની સેવા કરી શકે છે આ પ્રમાણે અણુનમ ટકવા માટે શીરગમાં સહિષ્ણુતા આવે તે મારૂ બાહ્યતપ છે પગલુ ન્હાનકેડી વાતમાય જે સોડીઆઓ કે અધિધારીઓને પામના કરતા હોય છે, રેડીમાં ફગ્યા હોય છે અને સૌની હામા હા મિલાવતા હોય છે તે સમાજના ગુલામ છે એમનું બાહ્યતપ કેવળ મુર્દા જેવું હોઈ માન બાણી નાખવાની ચીજ છે એવા તપનું મુલ્ય નથી જે મુર્દા જેવું તપ મુર્દાની માફક સગીને હવા જમાડે તે નકામું છે

આ સમજીને તિર્થંકર મજારીરની નિવૃત્તિ ખરૂં રૂપ આપ જોઈ કશે કે એમની નિવૃત્તિ મજાન પ્રવૃત્તિરૂપ હતી એમની સાધુ સરચામાં

નિયમો નિવૃત્તિરૂપ જાણાય છે, પણ એ બનાવ નથી માધુ રા-યા ॥
સમજાય માટે એ નિયમો વ્યાખ્યા હતા એાગમા એાધુ વર્તને રા-મા
વધારે આપે એ માધુ એ અનુમાન માધુના કર્તવ્ય નિયમગદ થયા
છ એ તાગી બો છે, કાદવુ નિમ-જ્યુ ગ્રીકારે નહિ ઘર ઘર દુ-રા
જાખીને પેટ ભરી લે, જેથી એના બોજનનો એાગે સમાન પર ન પડે
ને સમાજને એનો ભાગ ન લાગે, એ નાગો ગદે કે ॥ કાદવુ લુટી
પચથી ચનારી વ છે જેની કાદની સામગ્રી લુટવાની એને ગદે નહિ-
અને મમાજને એને સાક કથી તજીવરી ના ગદે એ પે તાતી ગ્રીક
પેાતેજ કુમે કે ને કાઠને કદ દેવાની એની મગજ નથી આ નિયમનનો
અર્થ એ છે કે એ સમાજ પચેવી એાગમા એાધુ લેવાનો પ્રયાસ રે

આજે આ નિયમની કેવળ નહન થઈ ગઈ છે ત્યાગ એ દોગનો
વિષય બ-યો છે હીનોતરીનો ત્યાગ કરનાર હરપન બોગ બોગવને
નિમત્તજ્ય જિવિતરીને જે તકલીફ અપાય તેથી કેટલીક વધારે ત હદિ,
ગાર્થિઃ નમ્જાની, અને હા-મારી આજના ત્યાગીએા રે ખાતર સમાજને
ગેજવરી પડે છે એાગમા એાધુ લેવાનું પણ જાણે વધારમા વવારે
લેવાના નિયમનમા પરમાર્થ ગયુ છે

આમજ આપવાની વાતમા બધુ ફેરાઈ ગયુ છે એ જમાનામા
સાધુઓ જે આપતા તે સમયને અનુદૂળ હતુ એ વખતે મમાજ પામે
જુખમગનો પ્રશ્ન ન હતો અને કેવળ જ્ઞાન જાની આવશ્યકતા હતી એ
વેળા આજના જેવા જ્ઞાન પ્રચારના સાધન નહોતા આજ તો એક
જગ્યાએ બોલાય તે પવનગે જગત આખુય માબળી-વાથી નડે છે
જાપા ને પુસ્તકો જ્ઞાનને વેર ઘેર ફેરાવે છે પહેલા આવા માધન ન
હતા એટલે માધુ સવે એની ચક્રિ જ્ઞાન પ્રચારમા ખગચવાની યોગ્ય
ધરી હતી એટલે સમાજની પરમ મેરાનુ આ ધર્મ માનુઓએ ર્ધુ
આજે સમાજની જરૂરીઆત બ-વાઈ છે તો સાધુ મગ્યાએ સેવાગર્થ
મ ન જ રુ જોએ ત આને પાણી પાવુ એ મેવા છે તો જુખ્યાને

બોજન દેવું એ પણ સેવા છે જે કરવું વીરે તે ન કરે અને બીનગરી કાર્ય કરનારા મેનાનો ધમકા બને કરે પણ એ સેવાથી વચિત છે

ગેગીઓના આચાર્ય મીકિત્સમ, ગેગીઓના આમુ લુઠનારી ધાત્રિઓ કે નસોની આજ ૧૩૨ છે, તો જૈન સાધુઓ રાગીઓની સેવામાં એમણે જીવન કમ ન ખર્ચે ? જૈન સાધુઓ નર્મ બની સેવા કેમ ન કરે ? આના બાંધોમાં મથનાથી એમની સાધુતા મિનાજ નહિ પામે ? વધરે-ચમકશે. અને આમ સાધુઓ શિક્ષક પણ શા માટે ન બને ? વળી ન્યા ૦ ૩૨ હોય ત્યાં મુક પણ માફ કા ન કરે ?

હા પૈસા લઈને નહિ પણ નિસ્વાર્થવૃત્તિથી દયાથી પ્રેમથી તે મહાતુલ્યુતિથી આ બાંધો એમણે કરવા ધો, એજ સાચા સાધુ હશે અને તેજ સાચા સાધુ બનશે

શરીર ગૃહસ્થાર્થે બોજામાં બોધુ લેવાની વાત તો મહે મરી જીના વખતમાં શિક્ષા એ માંથી મળે માર્ગ હતો પરંતુ સાકે લાખ સાધુઓના બોલથી આજે ગરીબ ભાગતની મ્મર વૂટે છે લક્ષ્મી બો / જેટલોજ આ બોલો હવે અસત્ય બન્યો છે એથી આજમુ અને મિન જવામ રી એવે-ગચારીઓની સખ્યા વધતી જાય છે બિમાવૃત્તિ આજે મમાજ પા ભાગ્ય છે એથીય ઉપગ્રહ તો એનાથી જે માનમિ નતત્રના સાધુમાં હોવી ધટે તે નથી મળતી. આજનો સાધુ તો એક મજુરથીય અધિક પગત્ર છે રોગી દુકા માટે એ શ્રાવેના મ્હો તાકે છે શ્રાવેની હાથા હા કર છે આવા ગુનામ સાધુઓ કરતા તો એ સાધુ અતિ ઉત્તમ છે જે જીવનનિરાહને માટે મજુરી રી બે ચાગ આના પા રી બાકીનો સમય સેવામાં ખર્ચે ઠે અને પોતાના વિચારોની-પોતાના આત્માની-હત્તા ગતો નથી

શિક્ષા અને સાધુત્વને કોઈ અતુટ સબંધ નથી સાધુ જો જીવન કાલ સારું ખેતી કરે મજુરી રી તો એના સાધુત્વને કે મહાનતને કંઈ

હાની થતી નથી. ઉપદ્રુ માધુતા ને મહાવ્રત એનાથી ઓપમે માન એતો ખ્યાલ ઓછામાં ઓછુ લેવાનો અને સજ્જ તેટલુ વાર આપવાનો હોવો જોઈએ. બહુજ આસાનીથી પોતાનો જોને ખીજને માથે નાખ નાગ હતા પગ પર હિલા ગહેનાગ ઉત્તમ છે, એથી એક પ્રકારે ખીજનુ હનુ છે અને પગમાથી પ્રવૃત્તિ હોવાના કારણે એ ધર્મનુ જ એક અંગ છે.

ફરીવાર હું એ વાતનુ મમર્થન કરે છું કે સાંતુતાની કમોટી નિવૃત્તિ કે પ્રવૃત્તિ નથી, પણ નિવૃત્તિ જનહિત છે. આ કમોટી મુજબ આપ સાધુની-એમની સાધુતાની પૂજ કરો એમ હું ઇચ્છુ છું. આ કમોટી આપ ઉપયોગમાં લેશો. પછી આપને માધુતાને દુલ્લા ઓલા, મુદપત્તિ કમડો કે નમ્રવેશનો આશ્રય નહિ લેવો પડે. પછી આપને નિષ્ક્રિય નહિ પણ પગમ કર્મચોગી ગુરુ સાપડો. એ વેળા આપને માયા જૈન સાધુની પ્રાપ્તિ થશે અને 'નમો લોએ સન્નમાદુણમ'નો અર્થ પા. આપને સમજાશે. એ વેળા 'મન્નમાદુ'માં આપ દેશોવાગને માટે રખે રહેતા ને ફાસીએ ચના દેશ ભકતોનો પણ સમાવેશ થએનો જોઈ શકો. આપ જોઈ શકો કે માધુતા પ્રત્યેક દેશ, જાતિ અને ધર્મમાં છે વરઘારી પણ સાધુ હોઈ શકે છે ને નાગા ગહેનાગ પણ સાધુ હોઈ શકે છે. વ્યાખ્યાન દેનાગમાં અને ખેતી કરનાગમાં પણ સાધુતા મળી શકશે. ન્યાય માટે ઝગડનાગઓમાં અને પીડીતોની પગતપી કરનાગ ઓમાં પણ સાંતુત્વ મળશે ઉપાશ્રયોમાં, વ્યાખ્યાન દેનાગજ માત્ર માધુ નથી સાંતુત્વ અતિ ન્યાય છે. 'નમો લોએ સન્ન માદુણમ' રહેતી વખતે આવી ન્યાયક સાધુતાનો આપણે ખ્યાલ કરવો જોઈએ.

નિવૃત્તિ-પ્રવૃત્તિહિન નિવૃત્તિએ માધુતાની નિશાની ન જાતરી જોઈએ. પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ સમજવામાં સ્વાદાદ બહુ મલ્લ છે કે એક ભાઈએ મહેને પૂછ્યું હતું કે પ્રવૃત્તિ મત્ત છે કે નિવૃત્તિ? મહે તો એને પૂછ્યું કે દોષી સત્ય છે કે શુદ્ધ? એ તો સુપ રજા પછી મહે સમન યુ કે

ટોપીને છુડાવે અને સત્ય છે અને મનો અમત્ય પડ્યું છે માથા પર ટોપી અન્ય છે, પગમાં છુડાવે છે, પરંતુ છુટ્ટા માથા પર અને ટોપી પગમાં એ અમત્ય છે આમ પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ નેમના ગ્યાને મત્ય છે, અગ્યને બનો અમત્ય છે

આપણું જીવન પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્ત્યાત્મક છે એમાંથી એક પણ જાતુ ન જાય એટલે છોડી દેવાં તે નિવૃત્તિ જાતી પેમી જશે હૃદયની છે ત્યાં સગી લેવાનું દેશે તે આપણે શા માટે રહીશું એના કાંઈ સમાજ હોવાનાં નાણે કાંઈ માંડેને બે અનાસારે કંઈ મળી જાય તે એના અર્થ એ નથી કે એ સુખચાપ દુઃખ કરી જાય બે પ્રેમાદુ હોય ઉમાનગર હોય તે પ્રેમે એનો ધર્મો મનો વાગવો ગ્યો માટે જ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિનો સમન્વય ગ્યો એકજીએ

જેવળ નિવૃત્તિને પ્રાધાન્ય દેવામાં અને એના વિચાર ન કરવામાં જતા પોપવા ઉપાન સત્યો અને મર્ધર્મ નમભાવનો વિદ્રોહ થાય છે એકસ ધર્મના માધુઓ આના બે આમ ગહે છે તેમ ખાય છે તે નિવૃત્તિ નથી માટે સાદું નથી એમનો વર્મ માયો નથી અમારોજ ધર્મ સાચો છે જાગ્યું કે અમાગ માધુ કંઈ કરતા નથી-કંઈ ગમતા નથી આવી અહીં રી ને અજ્ઞાનનરી નાતો રીનો મત્યની અવગણના ન કરવી એટલે ત્વાર્થથી નિવૃત્તિ જોઈ પરંતુ પરમાર્થમાં શય તેટલા પ્રવૃત્તિ બનો આ માટે કિયા કે વાને સોની ન જનાવો ગ્યાદાની મહાપથી વર્મ ॥ મને અગો મમજીને વિચારીને ગાપણે જીવનમાં ટાંગીએ



સુધારક ધર્મમાં સુધારા



આપનું આમત્રણ સ્વીકારી અહિં આ યો એમા એક હિંદુ એ હતો કે જે જહાને એમને વિવિધ પગમાનદલાઈ જોડે ગહેરાનો આનંદ મળજો હમણા હમણા એમના અમદાવાદના લાપણુ સામે બારે તરંગ થઈ છે અને નદી નદીને આશ્રય થાય છે કે પગમાનદલાઈ જેવા ગૌરવ અને નમણા બુ બ્યમિજોના લાપણુમાં લોકોને એવું તે શુ જાણુ હશે કે જેઓ એમને માર્ગિન સ્થાન બનાવવા તૈયાર થઈ ગયા છે ! આજે વિચાર ધરાવનાર દરેક મિત્રને માગી જાણુ જતાં છે એને ગૌરવ અને જાણના મનાવજો એ અન્યાય સુધીનો પગમાનદલાઈનો પ્રિય વ્યવસ્થા એમનું ભારત આજુ વાંચ્યા વગર જ હુ દરી મડુ છુ કે એમા ઉત્પાત નેનાં કે મિનાઈક એવું કશું તત્વ નથી, પણ જમાનો પગમાનદલાઈ જેવી અંત મૂર્તિ મારફતે પણ પોતાનો અવાજ પ્રગટાવી શકે છે

અમારું હુ કે અમુક સમાજે એમનો મહિમા ક્યો છે એટલે આ નિર્દોષ વિશેષ પ્રથમ એ સજ્જ હું
 અહિં એ દરેક સુમન્ય અને મહત્તિ સમાનો આભાવિક સજ્જ પ્રેરિતા સમાજના હાથમાં એ એ- અસંગત અને માલિય સજ્જ છે, જનુ એ સજ્જ જેવારી તથા છે જેમની મામે એ વપરાય છે અને એ સજ્જ ત્યારે સજ્જ, પણ જે એ સજ્જને વાપર છે તે જો યોગ પ્રમુખ પાસે પદ્મિ અને મયા । ન જાણે નો એ સજ્જ એનેજ પ્રથમ હમણા જમરી આગમાં એ- સુમણુ દુ પુ કે એક રખતે આ બહિ-
 રાના મીમાન હરી દલી તે અત્યાગે મારી જાણામાં અગી દની નુ અભિલાષમાં જાહે એ દિ જ્ઞના રાધની સોષ ખાંડી, એટલે અમાગ ન જ્ઞના એ ન્યાયગામીને ક્યું કે આ રીતે નહુ હુ રજાગમાં એવું સજ્જ જવા જુ અને જાણીની સજ્જમાં આમાં ત્થા છે

નહિ છતાં ન્યાતવાળા ધારે તો બહિષ્કાર કરી શકે છે એ દર્શિતો
 નેડે ખાધાનો એકગાં કર્યો એટલે કેટલાં લાઠ્યો બોલી ઉઠ્યા,
 'બેસો, બેસો અમે પુરુષ આપણે ત્યારે આવી વાતો અમને કહેને'
 એજ વખતે પેના વૃદ્ધ પુરુષે કહ્યું કે ભારે પૈસા તો માણસ હોય કે
 ત્યારે તો એનો બહિષ્કાર કરવાનું આપણે નામ નથી લેતા દબી માણસો
 પાખડ ચલાવે છે ત્યારે આપણે એમને સાણમામા પમ્પી સમતા નથી
 પમ્પી એ ૧૬ નિખાનમ અને સજ્જન માણસનોજ બહિષ્કાર કરવા ની
 ણાએ ત્યારે આપણને રોબે નહિ એથી મમાજનુ એવ પણ નથી
 આના જેવા લોકો રૂઢાચારને તોડે છે પણ અનાચાર કરના નથી એમ
 ન્યાત સામે થાય તોયે એમની પ્રતિજ્ઞા તો કામજ ગ્રહે છે અને
 બહિષ્કાર કરનાર લોકોજ વગોવાન છે ને નિર્મળ લાગે તો બહિષ્કાર
 કરી આપણે એમણે જોઈ બેસીશું તો ન્યાતમા ગ્રહેશું ? એટલે મારા
 ગમ્તો એ છે કે એમનું નામજ ન હેતુ કસીયુમ છે એટલે જે યજ્ઞ
 તે આપણે જોવાનું ગયું " એ વૃદ્ધ પુરુષની દષ્ટિ સાચી હતી કસિયુગવાળી
 એમની દલીલમાં કશો માન નથી એનો સહેજે ધ્યાનમાં આવે એમ છે

સમાજનો આચાર જમાને જમાને તપાસાય એ જરૂરનું છે એમાં
 જરૂરી ફેરફાર થાય એ પણ આવશ્યક છે જેમ શરીરમાં નવું પોશ્ય રોજ
 ઉમેગતા જઠરને છીએ અને કચરો પણ રોજ કાઢી નાખીએ છીએ
 અને તેથી જ શરીર નીરોગી રહી શકે એવા આપે છે, તેજ પ્રમાણે
 સમાજ-શરીરનું પણ છે, જેમ જોગકનું કાળે કળીને લાહી થાય છે અને
 નકામો લાભ મેળવતા રૂપમાં નીકળી જાય છે, તેમ સાગમાં મારી જુની
 વ્યવસ્થા તે તે કાળને પોષણ આપી અન્તે અકારૂંપ રહી જાય છે એને કાઢી
 ન નાખીએ ત્યારે સમાજશરીર ગધાય છે અને રોગી થાય છે રોગનો
 વિકાસ અટકાવી લઈએ ત્યારે કોઈ વખતે સનિધાનની પેડે એમણે કાન્તિ
 મળી નીકળે છે વિકાસ અટકારો એ કાન્તિને નોતરવા મમાન છે
 કોઈ એ કાન્તિ પરદેશી દુમનાના રૂપમાં થાય છે અદરના અગવાના
 મર્મા થાય છે

સામાયિક સુધાગ વિના ધાર્મિક જીવન ટકારી જ ન શકાય, એટલા માટે જ સામાજિક સુધાગના-સામાજિક પ્રગતિના સાર્વભૌમ નિયમે જાણી મેવા જોઈએ. હજારો વર્ષોનો અનુભવ અને ઇતિહાસ જેમની પામે છે તેઓ જો ધર્મવિકાસનું અને જીવન પરિવર્તનનું શાસ્ત્ર ન ગચે તો તેઓ ઋષિમુનિઓની પરંપરાને હજીવજો આપણા સ્મૃતિકારો વખતો વખત ધર્મ ચરચામા ફેફાળો કગતા જ આન્યા છે. હવે આપણે આના ફેફાળોનું આખું શાસ્ત્ર તૈયાર કરવું જોઈએ તોજ આપણે આપણા મમાજનું જહાજ જીવન સાગરમા સહીમલામત હકારી ચકીશું. આવી રીતે જીવન વ્યવસ્થા ફરી ફરી તપાસીને જીવનનું તત્ત્વજ્ઞાન નવેમર ગોદ-વનારાઓમા જાગવાનું મહાનીર એક અગ્રેમર હતા. એમનો જમાનો કેવો હતો એ તપાસીએ.

x

x

x

ભાગતીય યુદ્ધની ઘટના આર્યોના જીવનમા ભારેમા ભારે ક્રાન્તિકારી નીવડી નગ્રેજ અને જર્મન વચ્ચેનો ભાઇવેરનો વિશ્વ પાપી વિગ્રહ જેમ આજની દુનિયાને હજી નડે છે, તેમજ કૌંગવ પાડન વચ્ચેનું એ સર્વનાશી મહાયુદ્ધ ભાગતીય આર્યોનું મરૂંનિને જીવેશું નીવડયું. ભાગતીય યુદ્ધ પહેલાં, જેમા રાજ રાજ પચીસ પચીસ હજાર ગાયોનું આવજન થતું એવા મહાપત્રો કગવામા ગન્નિદેવ જેવા સમ્રાટો ભારતીય યુદ્ધ પહેલાં માર્થકતા માનતા રાગઓ, સમ્રાટો થરા માટે દુંઆતુસી વ્યવાધી એક થીજનનો નિ પાન કરતા અને એક દિગ્વિજય કરવા માટે કરેલા રાગ સહારુ પાપ વોષ કાઢવા એટલોજ હિંમત ખીજો યત્ન કરતા જેથી બીજામાર્થ અને ધર્મરાજ જેવા પુરુષ પુરુષોને ક્ષાત્રધર્મ પાપી છે એરો એગર કરી એનો ધિક્કાર કરનાનું મન થયું. સેવાથી પોતાના કુટુંબી અનેક અમખ્ય જાનવગેનો-માય, બાળ અને ધોડાઓનો-વચને નામે મહાર કરવા મુશ્કવનાર વેતેથી તારી જઈ એક ઋષિ બજવાનું વચન જોડી ગરો, ધિગ્રહેદા. વંતિક મરૂંતિની પ્રાહોજ નાલીમા આવું વચન કાંયુ

મે તો વગુનની લાખ વ તા તિ-હે-ભુર્મ આગળ યુદ્ધનો નિષેધ કરવા જેવું
 હિંગત ભર્તુ હતુ વૈદિ-ધર્મના અભિમાની આપણા પૂર્વજોએ આ
 વચન પણ નોંધી ગામ્ધુ છે એ તેમની ઐનિદાસિ પ્રામાણિકતા જમ
 સ્વયં છે તેમ એ જમાનાની અકળાયેલી ધર્મભુષિનુ પણ ઘોન છે

ભારતીય યુદ્ધ યાદોની કાઠીયાવાડી યાદવાચયી અો આત્મિક
 સ્વપિએ બ વ પાડેલા જન્મેજન્મનો સર્પસન એ બવા વાનાન જુનુ જેમને
 નમસ્કાર હતુ એવા હોમેએ આખી જીવનદૃષ્ટિમા પરિસ્તરન જ રાનું નક્કી કર્યું

એ રિચાઝ વીમે વીમે પા તો થો ઠનો વગસ મુની પાખો અને
 એમાથી આપ પગાડા એ પયો જનના આપણે એમો ગૌરુ ધર્મ
 અને જો ધર્મ તરીકે ઓગળીએ ડીએ નહિ વેરણ વેરાગિ સમ્મ
 સ્ત્રીધ કુદાચન । અવેરેણ ચ સમ્મર્તિ વસ ધમ્મા સન્નતના ॥
 એમ કહી યુદ્ધ ભગવાો અવગનો સદેમો આખો દુરુસ સેતે પરાજિતો ।
 એ અનુભવ હોવાથી પ્રજાએ એ મદેમો ક્રીત્તો યુદ્ધ ભગવાને મામા
 હાગનો બને નિષેધ ન કરો હોર પણ એમો સ્પષ્ટ કહ્યું કે ત્યાર માણુમ
 જન મરતે નામે પશુદ રા જની ન હતી, ત્યારે માણુમોમા મેમો નહિ
 જેવા જ હતા પશુજાતને પરિણામે જ જો મેમો માણુમ જાતને વગર

અને રાત્રપુત્ર વર્ષમાન મનારીતે તો અર્ધિમાને જ પરમધર્મ બતાવી
 મનુષ્યજાતનો આખો પારો ફગી પાખો અવેર અર્ધિસા અને ગૌરુદાની
 ન પતા વૈદિ-દામમા નહતી એમ તિ પણ અનુભવ જ ધર્મનો પૂર્ણ
 આજ્ઞાતકાર થાય છે યુદ્ધ અને મનારીગના વખતમાજ સ્વિ ઇ અર્ધિમાનો
 પ્રેમધર્મ લોકદષ્ટ થયો એમના જાનપહી ભાગવમા યજો થયાજ નથી
 એમ ન કહેવાન, પણ ગામ્ધુ-વર્મના હૃદયમા એ અપ્રતિનિધિ યજ્ઞ ચૂમ્યા
 દના એ જુની સસ્ત્રીના ભણુમગની પેડે મલગાયા અને અનાદરના
 મૌનમા વિલીન થતા જતા ત્યા જનહ વ પૂગા લાગ્યુ કે ઝાગેતો સદાર
 રી પડુઓની ખન કરી લોહીમાનનો ઝા વ ફેલાવાની જો સ્વર્ગ
 જતાવ હો તો નરો જન્મનો ધનાજ કથો વાર ?

અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ વચના ખેડત રીતે વચ્ચે વચલી નદીના પાણી માટે જ્યારે યુદ્ધ થવાનો પ્રસંગ આ રો, ત્યારે જુદા લગવાને નાના આગેવાનોને નોનારીને પૂછવું કે પાણી કિમતી છે કે ભાઈનું લોની કિમતી છે? પાણી માટે લોકી રેવું એ ક્ષાપણુ જ્યાનું ?

યથાનિ ગામએ પોતાનું અને પોતાના દીકરાનું યૌવન અનુભવી અમ્મા-સુનથ બરા ભોગો ભોગ રા પત્રી અનુભવનાલી ઉમ્મારી કે દુનિયામા જોટના એમ્મા અને તન છે જોટના એસઆગમના માવનો છે ને નવા એ- માણસ પોતાના કંઈ નોયે એના સુખોપભોગને માટે ને પૂતા નરી, એને તૃપ્તિ ન ઉપજતી શકે માટે વામનાનોજ ત્યાગ કરી મતોપ રજારો એમા જીવનની મળનાની કુચી છે લગનાન મક્કા રીર ૧૪ વોખેને એજ કુચુ દિમાદાર ખીજને દયાવરા કરતા તપદાર પોતાની પાનનાઓ વાવરી એજ નિશ્ચિન્તિ યત છે એમાજ જીવન સાફ છે માણસનું જીવન એની આમપામનારો ગ્રાપ અને નાસગપ પાને બ ને આશીર્વાદેપ થાય એમાજ ધર્મ ગહો છે તપના મૂળના બાજુ વચ્ચું છે તપ વિના જીવન નિષ્પાપ થાય નહિ

જેમ પક્ષનો અસ્લી જાગ જીવન-નિદાન્ત તે વખતના લોકોને પશુદત્તા રીને ગગાડ્યો, તેમ ત્યાર પછીના લોકોએ તપનું મર્મ મનાવ રીમગી જાજ એરે અર્થ વચ્ચું દેહદાન કરી મૂચુ આપણા દેશમા નકાનમા મદાન ધર્મનિધાન્તોને અર્થ-ગતની યાત્રિક ક્રિયાનું રૂપ આપ વામા લોકોએ જુરિવ્રોદ અને સમાજવ્રોદ ચોજો નથી ર્યો

આ ૧૨ શાસ્ત્ર, જીવન શાસ્ત્ર પ્રાણી શાસ્ત્ર, મમાજ શાસ્ત્ર અર્થ શાસ્ત્ર માનસ શાસ્ત્ર, તર્ક શાસ્ત્ર, વનેરે મનુષ્યોપયોગી શાસ્ત્રોનો જેમણે ઉપમ અને અગ્રાન્ધિ (up-and-atch) અભ્યાસ ર્યો છે તેવા સમાજ જિંદગી લોકોએ ધર્મશાસ્ત્રનો ધરી કરી વિચાર કરો નેહજો, અને પોતાના જમાનાના સ્વરૂપોને દોરવાનું કામ કરવું નેહજો

જેવી મનાતન આવસ્ય ના ન હોત તો ભગવાન જુદા અને મનાવીરો જેવાને પુ પાર્થ પૂર્વ લોકોને સનાતન ધર્મની નવેસર દીશા આપવાનું આ

વશ્યક ન જણાવે ધર્મ ગમે તેટલો ઉચ્ચ હોય, માનની શુદ્ધિની અનુદિતી જણાતો જાણે એના ઉપર ગણ માનના ધર્મ એ ગણ ખેરીને જુના ધર્મતત્વોનો મન્ન મરીને ધર્મો નવેમર ચાલના આપવાનું કામ થશે થશે થતુ આ થુ છે માટેજ ધર્મ ગમે છે ધર્મના પ્રયો, ધર્મના મરિ, ધર્મના ગધુઓ અને મુનિઓ અને ધર્મના અભિમાનથી દિમા-અદિમા, સદ અને રાત્રિનિ થુ જુલી જઈ ધર્મનોજ દોડ કરના આચાર્યો, ધર્મનું ગણ થી થી કરી રાખના રાત્રિનિ નિનિશા અને ઉદાગના જેમનામા છે, મામા પક્ષની લીધેમ હેનો મ ધર્મનો શુભ હતુ મમજવા અને મરી ગવા જેટનો આજવા જેમો ગમે ઉતર્યો છે એના ધર્મપગથળ સામેજ ધર્મના ગણક હોય કે ઉચ્ચ ધર્મમાં જન્મ પામવાથી માણમ ઉચ્ચ પતો નથી, પણ ઉચ્ચ જનથીજ તે ઉચ્ચ થાય છે જેમ શુદ્ધ અને મહાત્મ અનેક વાર કહી ગયા

ધર્મ એજેજ જીવન મુવાગ પ્રાપ્ત નો નુ જીવન આજી નિર્વાણ મિતિઓ ગમદેપાત્રિ નાચનાઓ મો દલ મતગાત્રિ રિત્તિઓ પ્રમાણજ વહે છે જેમા સુધારા કરી જીવન મગૂત મનાવતુ એ ધર્મનું કામ છે જેમ જીવન પર માન ને છે તેમ ધર્મવચનો અને ધાર્મિક મગ્યાઓ ઉપર પગ કાઢ ને એ માન ખેરી રાત્રિ મામ ધર્મ પોતેજ ન મરી નો કોણ કરે સામાજિક સુધારો ગવા માટેજ ધર્મનું પ્રોજન છે શુદ્ધ અને મહાત્મ પગી મગાજ સુધારકોની આરક્ષ્યતા ગ્હી નથી એમ કોઈ કહેવા જાય તો શુદ્ધ અને મહાત્મીરની પાય કમી જરૂર નહીતી એમજ ગિદ્ધ મના મમે રે- વમસસ્થાપકો વિરો આજ ન્યાયે કાણુક પછી ગમ વચનો જને ગમે તે હઈ એવા ગેકે નથી અને એકે જમાનો નથી કે જેને મમાજસુનારો ગવા ધર્મ અગ્યાપકો । મગ્યા હોય તેથી મમાજ સુવાગ । મિદ્ધિતો આપજને વર્ષ પામેથી મગી ગકે એમ છે અને એનો ઉપયોગ પ્રગતિ આપના માટે ધર્મગવા સુધારા માટે જોઈ પ્રથમ આપજે મવા જોઈએ

પ્રગતિ એટલે શુ ? એ સ્વાતંત્ર્ય હોય છે ત્યાં જીવનના આ પોં
 વાગવા મદદાય છે ત્યાં પ્રગતિની જિંદગી નહીં ફરી સારેલી નથી. તે ત
 વખતના લોકોને ત્યાં જિંદગી જે દરેક વાગે તે તરફ જવા માટે જોઈતા
 રક્ષા કરવા એવું નામ પ્રગતિ, એમ મામાન્યપણે કહી શકાય. સોમને
 ફેરે એ વિચારમાં લોમે જાય એક વખતે મગીન અને નૃત્યને આપ પૂ
 લોએ વખેલી કાલુ અને એને આમાનિક મણકપ મમજી ૧૫
 માનાના અમુ લોમેએ એમની મામે કુમેરા ચાલી આજે એજ મગીન
 અને નૃત્ય આપણી સંસ્કૃતિની આશિષન નગીક આપણે જાણીએ છીએ
 ને કુનિયાને સીમારવા નોતરીએ છીએ મને પાછળ વખત બાગવા
 માં આપણે આપણા ડોંગએને મળ કરતા દના આજે મમોમા
 ને વિચાર્યો બાગ ન લે તેને વડીએ છીએ આપણા પોષાનુ પશુ
 મેમજ છે મામ મારના સેવનમાજ પ્રગતિ ગદેની છે એમ માન
 નારાય એ- જમાનો આપણે ત્યાં થઈ ગયો આ-ગો હીચનતી પેડે એ
 જોયી ખીજે હડે પટોએજ છે જના પ્રગતિ જેની કાર્ય આથી
 જમુ છે અને બધા જમાનાને ઈદ જમુજ એના કેનાં નરવો
 કેમવા જેવા છે જ એનો વિચાર આપણ જના ગીમુ સામાન્યપો
 એમ જોવાયુ છે કે જમાગતે સૈદ અને પ્રગતિ મને તરવા સાચવાવા
 પડે છે જો નિધ તો ન હોય તો આમાનિક સદ્ગુણોની મુડી મધાનજ
 ને, આજ કેમવાજ નહિ અને માણ્યને સામાનિક જીવનનો
 વિચાર પશુ ન એસે છે કે, જો આપણે અપગિવર્નવાદી બન્યા તો
 જીવન મદાજ જો કોડવાઈ જશે, અને તમામ જીવનમો જુગઈ જરે -યેઈ
 અને પ્રાણિ આ જોડિયા તત્વો શ્રમ અને વિામની પેડે માં કાકે વાગ એ-
 જગીએ આવે છે એ પશુ પ્રગતિમાં મેટો સિદ્ધાન્ત છે એ મનેની અપગિ
 કાર્યના બાગમા જનોજ સામાનિક જીવનના નિયમો વડી જાદવા જેએ
 ધર્મશાસ્ત્રોએ આમાનિક નિયમો વખતો વખત વડ્યા છે આ નિયમો
 મધે આપણ છે અથવા આમાન્ય શુદ્ધિથી પગ એના અનૈતિક દરિવાગા

લોભેજ આપી શકે કે, એવી માન્યતા આપણા સમાજની કરી ગળરામાં આવી છે પ્રજા ન્યાયમાં તો બધાજ ફેરારો કરે છે પણ માન્યતામાં બધા ઉપગ્રા વિચારોજ ઉત્તરન આપે છે કે ધર્મે આપેલી મમાજ બ્યવસ્થામાં ફેરફાર કરવાનો સમાજને હક્ક નથી પ્રત્યક્ષ અનુભવ, મે અનુભવ ઉપગ્રા થતો વિચાર સમાજની નાગણીઓ અને મમાજમાં વિ સતી સનાતન વદ્ધા મેના પગ જ સમાજ ન્યાયમાં આપણે મે છે આમાની થદ્ધા એ તે તે સમાજનું મૂળ ધન છે એ વનનું જનન કરવું એ સામાજિક સક્રિયો મૂળ મત્ર છે

ક્ષમે ક્ષમે મેમ ન કરી રીગુ તો મમાજ રેતીના હમના જેવો થશે એમા ધૃતિ (કાકીનજ) આમજેજ નહિ અને જે ફેરફારો નજ કરવાનું નક્કી રીગુ તો મમાજની પેડે મમાજ સવા માડશે

મમાજમાં આનસ્ય ફેરફારો કરી જતા ફેરફારો કયો નથી એમ માનરામનારવામાં મમાજે એ લેયુ છે ન્યાયધીરો વરક વિવા નો મુમદો આપના જામમાં ફેરફાર રેજ છે, પણ નથી થયાં એમ જતાનનાનો એમનો પ્રયત્ન મેમ છે આને લેવા ફિલ્ડો કહેવાન છે મમાજ બ્યવસ્થા ધનસાચના કાયમા નોખ્યા પછી ત્યા પાણુ ફેરફારો નથી કર્યા એમ જતાનનું પડે છે એના માટે કાય રા નાખો મમે છે અને એ જ રાજ માન્ય દોરા જા જુલ જુલ લાન્ય રના અર્થ પ્રમાણે લાનેના રાજ બધાન જ માન્ય વચનનું પ્રમાણ સચવી લોને પોતાને માન્ય એવા લાન્ય રના નચનને રધારે મદત્ત આપે છે અત્યા મુધીતો જરા રેશીતો દત્તિદાસ જેના પ્રાનિતો આ પણ એક માર્ગલૌમ નિયમ કહી શકાય

મામાજિક પ્રાનિતો બીજે એ મદત્તનો સિદ્ધાન્ત બધે લેરાયો છે એક જમાનો ધર્મ સચ્ચના જાલ આમર ગાયરી એ આ રમા મદત્ત વાના મરાવામાં ફેરફાર મમે છે પશુના મામનો યજ કરવાને મ ને માડનો (અ તો) પશુ જનાની એ રમે છે એ માટે છે કે મામ યન અચાર્યો

છે. આમ અત્તેનો મર્યાદા પૂરેપૂરો નહીંના પછી નવા લોકો લીન કરે છે કે
મમાનો એ મુખ્ય વસ્તુ છે, આજ્ઞા એ ગૌણ વસ્તુ છે, માટે અદ્વતી
વસ્તુ અચીત્તે એને મમે તે આજ્ઞા આપીએ એમા ધર્મદ્રોહ થતો
નથી, તત્ત્વ મયવાય એજ મદ્વત્તુ છે. આમ આજ્ઞા નહીંના પછી એ
આમરેજ ફરી મદ્વત્ત આપરામા આવે છે અને ફરી એમા નવો મમાનો
તીમવાની તૈનારી થઈ જાય છે. લુપ્ત એક રચન છે સ્વલચેક્ષ પાદેન,
તેષ્ઠચક્ષ પચિહ્ત એક પમ ઉપાદીને આગળ મૂકા માટે ખીતે પમ
ના. ત્રિય મખવો પડે છે ઉપાદેયો પમ આમળ ત્રિય થયા પછી
પાઠગના અ. પગતો ડગતો વાગે આન છે, આમજ મામાત્રિય પ્રગતિ
ચી આપી છે આ મિત્વાન્ત જેમણે જાણ્યો તેમની સમાજ મેવા
નવાની રક્ષિ ધારી વધે છે.

આજ્ઞાનો જમાનો ચચાળો કે જે સ્તુ રિપે મનમા પમ આદર
દેખ એની ચર્ચા દ્વાય નદિ એવો લુપ્તો નિયમ તો માતા પિતા કે
કે ની આજ્ઞા ત્રિયા દગવજ નદિ, સાસા ગુલના સ્વચિચાળીયા।
મુ ખીઓના વનનના કાછ આપણે ન થઈએ, તેઓ જે રૂં છે તે
દિનમજ છે વૃદ્ધાસ્તે ન ચિચાળીય ચરિતાઃ। પણ એ ત્રિય મુખ્ય વસ્તુ
ચી આજ્ઞા જેની ચચાળ ન થઈ શકે એવી પરિવ વસ્તુ એકે ગદી
નથી, પ્રધાન નથીજ વસ્તુઓ અર્થે એમા અમુ- કગવણી છે અં
અનદિય એના પન છે આ વાગે મમાજની આમેરાની લોખની
જા પા છીએ ઉત્તે ના મેન્વામા લોખના લાયમા મેદેને નય
1, ૫૨ આ દેખ લાગવા માટે જો નિયમ ર્યો દેખ કે 'અરિચારી મુ પોગ
ચના કે ને લાયક મનાય' તો એના પચુ મુ 1 મુખ્યર્યો છે તેમ જતા
નમાત્રિયો ત્રિયા પીદપતે થા. છે, નજીએ લુપ્તિ એ ચનો નથી
ત્રિયના અચર્ય છે અં સમાજ જમાજન સામર્થ કે ની રકે કે
નુ અની ત્રિયનના ધારી વાગે મે-કગવણી અટકે છે અન આમેરાનોની
નમા જમાજ કે સમાજની કાયલક્ષિ ર્યા છના કલનક્ષિ દેશી - ૫

છે અને આગેવાન કામો નૈતિક અથવા પાત થતા આખો સમાજ ભાગી પડે છે

*

*

*

*

ધર્મસુધાગર કુનાર લોકો પરમ ધાર્મિક અને નિકાનર હોવા જોઈએ ધર્મના સિધ્ધિરિવાનમા અને માલ્ય રિવાજોમા જે કંઈક મરી શકે તેની પાસે ધર્મનો આત્મા અપૂર હોવો જોઈએ એમણે ધર્મસ્વરૂપ રહસ્ય પોતાનું કરેલું હોવું જોઈએ આવા લોકો દરેક જમાનામા અને રેક દેશમા કે સમાજમા પે। થાયજી જ એમ ધર્મમદમા લખ્યું છે અને ઇતિહાસમા દેખાઈ આવ્યું છે

ત્રિકાનરનો અર્થ આપણે જરાયર સમજવો જોઈએ લાખો વર્ષ પૂર્વે અને લાખો વગમ પછી કંઈ કંઈ ઘટનાઓ જતી છે અથવા બનવાની છે દરેક બાબત શુ કરી ચુકી છે અને શુ કરવાની છે એ બધું વિગતવાર જે જાણે તે ત્રિકાનર એવી માન્યતા સમાજમા ફેલાઈ પોતાને ઇશ્વર તરફથી સદેશાઓ મળે છે એવો જોમનો ।વો તે મદમ૦ પૈગબર વહે છે કે ખીજે ક્ષણે શુ થવાનું છે એ ખુદાએ ન તો પોતાના નખીઓને કહી રાખ્યું છે ન ફેરફારો જોઈ જોઈ રહેતું જાન ખુદાએ પોતાની પાસે જ રાખ્યું છે એટલે કે સર્વોચ્ચ માણસને પણ જાણીતી નિગોનાનું જાન મળે એમ નથી ત્યારે ત્રિકાનરનો અર્થ શો ?

દીર્ઘકાલના ઇતિહાસના અધ્યયનથી જે માણસ જૂતમાનનું સ્વરૂપ જાણે જાણે અને લોકસ્થિતિનું નિરીક્ષણ કરવાથી વર્તમાન કાનની વસ્તુસ્થિતિ સાથે પૂરાપૂરા પરિચય ધરાવે છે તેને, એણે રાસ્ટ્રીય જિતિ કેળવી હોય તો સમાજસાત્ત્વ ગ્યના આવડે છે અને એ રાસ્ટ્રીય જોરે જાણીતો પ્રવાહ-વિચાર પ્રવાહ તેમજ ઘટના પ્રવાહ-ઈ દિશામા વહેશે એ રહેશે કળી શકે છે પછી આવા રાસ્ટ્રીય દૃષ્ટિવાળાને આપણે ત્રિકાનર કહીએ તો રેક દેશના અને જમાનાના સર્વોચ્ચ આગેવાનો આવીરીતે જોઈ વધતા પ્રમાણમા નિમનર હોયજી છે અને જે આ અર્થમા ત્રિકાનર છે તેજ સમાજનું વહાણ દકારી રહ્યા છે

માતા માતૃપ્રેમ એક પ્રિય શક્તિની આવશ્યકતા હોય છે, અને તે
 છે ભરિયાળા આદર્શની પ્રાપ્તિ જેમ જન્માન્તો તાડે । પોતા પાસેના નકશા
 પ્રમાણ જન્માન્ત અનામે છે, જેમ મકાનો વાધનાગ પોતાના ન શા પ્રમાણે
 ગધુ અચુતર કર છે, જેમ કાષ્ઠ મકાનના પેશક ધારેના ઉદ્દેશ પ્રમાણે
 વ્યવસ્થા રહે છે તેમ સમાજનો ધુગીપુ ગમ જનો સધરી પોતાના
 મનમા જે આદર્શ નધાયો હોય તે તરફ નિશ્ચયપણે મમાજને દોરે છે એની
 માગ એના આદર્શનું ચિત્ર જોડે દ જો રપષ્ટ ઓ જીવતુ હશે નેટવે
 જોડે એ વિશ્વાસપૂર્વક મમાજને ઝો વ્યવસ્થા સુધ્ધ અને મદારી
 માતા સમાજ સુધાગ્રંથ દત્તા, તેથીજ પોતાની પાઠગ આરી ગમર્થ
 મનુષ્ય તેઓ મુખ્યા ગયા

પણ પાઠગ ॥ લોકો ધર્મગ્રંથ બૂલી જઈ દેશ રૂઢિતે અને
 પોતાની પ્રતિજ્ઞાને વગમી ગઈ છે અદિમા ધર્મનો સર્વવિજય થયેનો
 મેરા દુષ્કર્મના જેનોમા જ્યારે સામમામે માગમારી થાય છે અને તે
 ધર્મના નામે સારે ધર્મ વગવાય છે ગમદમનો ઉપેશ કરનાગ
 આચાર્ય જ્યારે રીમે ભગવાન છે અને કોઈતો મત્યાનાસ જગતની પ્રતિજ્ઞા
 મે છે ત્યારે જે ધર્મો તમે તેમ પ્રતિજ્ઞા મળી છે તે ધર્મ વિમાસ
 જુમા પડે છે કે હવે જુ વ્યા જનકે ? જેમો આધાર મુખ્ય ગળ્યો
 તેઓ માગ ગમકે હોવાનો ગાતા તો કરે છે પણ એમના જીવનથીજ
 મને મુશ્કેલી મારે છે મધ્યપ્રાતમા નામપુર પાસે નામકેક કુળી
 એક મ્યાન છે ત્યાં એક જીવ મલ્લિ જોગ ગયેનો જો માગે મદુષ્ક,
 તનવાગ આગિ મજો ગમના દત્તા જો વિપાદઓ મરિતુ ગમગ
 જના દત્તા મલ્લિમા સધરેલી ધનૌતનુ ગમગ આમ જડગ થતુ
 હશે પણ અદિમા ધર્મ ૧૦ તો અખડ ખૂન જગ્યાયુ હતુ

ધન ૧૧ ॥ દમના ઓ અદિમાનો મેજ થાર ॥ હિંદુરપમા અદિમા-
 નાદી કરેજ વેકાને ઓ હિંદુસ્તાનમા અદિસાનાદી જેન લોકોને કીક હી-
 માના ગિયનિમા જેમ મનમા ૧૩ ગમગ કે કે આ વેકાને અદિમા

ધર્મ બગાડ મમકતનો દોષ ? ગરીબોનો વૃત્તિ-દેહ દર્શાવતો દોષ મન
વાન થઈ ગઈજ નહીં અને વૃત્તિ-દેહમાં શિષ્ટ કે કળા બોલી નીકળે
નથી જે ધર્માચાર્યો ધર્મનો વિચાર જોવા માગતા હોય તો જેમણે મમાજની
અન્યાયમૂલક સ્વરૂપ મ સાવરીજ જોઈએ અને દરેકને જોતા મહેનતનું
દુન પૂરેપૂરું મળી શકે એવી રીતે લાવવા પ્રયત્ન કરવા જ જોઈએ

આદ્યશાસ્ત્રના સૂક્ષ્મ નિર્માણ જુના વખતમાં થયેલા એ સારજ થયું
પણ આજે એ નિર્માણ મનવા જ જોઈએ નવું આદ્યશાસ્ત્ર ઝાઝાજોરે
વહે છે એવો લાભ ધર્મની દૃષ્ટિએ વર્ષ પોતા ॥ સમાજને નવો રસ્તો
દેખાવો જોઈએ કુગળી મળે ॥ રિંગણા જે ટમાટા ન ખાવામાં ધર્મ
સમજનાર લોકો જુના ઉભા જાણીને તેના પરનો રોગમો માન્ય માટેમજ
અપામગઓમાં કમ સાપગતા દરેકે એ માગ સમજમાં નથી આતુ
પણ આ તો પ્રમાણમાં જા ॥ રસ્તું થઈ સ્ત્રીજનોપ્રત્યે હાજિજનોપ્રત્યે,
ગરીબોપ્રત્યે ખેડુન આ મજદૂરોપ્રત્યે જે જીવનવ્યાપી અન્યાય અહીં જો
છે તો અટકાવવા ધર્મનીરેખાએ એ સતી જોઈએ

જેન એટલે વીર ગેજે તો હમેશા લગ્નની તેવરી ॥ ખરી જ જોઈએ
એવું રાજ અર્થમાં છે પણ તેટલું માટે જોઈ ॥ તથા એવું માનનાર
નથી જે ધર્મ એક મદાન સુધારકે ધાર્યો તેના અનુસારીઓ પોતેજ
સુરાગને મામે સાય એ એક આગરની ઘટના છે બુદ્ધ આ મારીજ
ભતિએ નો વિરોધ કયો અપૂરતા અનગણી અને છતાં એમના અનુસારીઓ
ભતિના અભિમાની લગના છે અને અપૂરતા નકારવામાં ધર્મ સમજે છે

આની રીતિની જોઈએ જ એક જાણે આકળાઈને કંઈ છે સન્તો ધર્મ
સાચ છે અને આચાર્યોએ ધર્મનું ખૂન કરી પડી એની મગીની પાન પર
છે આમ થયું જોઈએ એમ હું માનતો નથી અટકેજ આશા ગણ
ખુ કે વમાચાર્યો પોતાની રીતિબાને નહાં પણ ધર્મને જીવતો ગણવા
પોતાનું સંસ્કર હોમી દે

જૈન ધર્મમાં વિશ્વધર્મ અને એવાં તરત છે ખરા ?

(વક્તા — દસમુખભાઈ ડાદાભાઈ માલવણિયા)

જ્યારે વિજ્ઞાન એની પ્રાથમિક સ્થાપના હતી ત્યારે ધર્મના વહરાતા ઠેકેવારએ તેને ધર્મ તરીકે માની વિજ્ઞાન અને વૈજ્ઞાનિકો આ પૃથ્વીમાથી જન્મીથી ઉભેલી નાખરા માટે જે અત્યાચાર કર્યા છે તે વાચી-સાલગી એ ઠેકેવારોની તે વખતની સર્વ ક્ષેત્રમાં પહોંચી અને રક્તિનો ખ્યાલ આવે છે અને તેમની ધાર્મિક કૃતિના પ્રત્યક્ષ નિરૂપણ છે પરંતુ ખીણ જ મળે એ ઠેકેવારોને આજે મને કે કમને જ્યારે વિજ્ઞાનના ખાતે બીજા માનના જોઈએ છીએ ત્યારે આ રીમની મદીમાં વિજ્ઞાનનો નિર્ગપ સ્પષ્ટ આખ સામે તરી આવે છે અને એ ન કા પડે દયા આવે છે

એ જમાનામાં-એ જમાનો કાંઈ બહુ જૂનો નથી થઈ ગયો, પૂરી જે સદી જૂનો પણ નહિ-કુલનનું એક પણ ક્ષેત્ર એવું ન હતું કે જ્યાં ધર્મ દબન કરતો ન હોય, આજે પશ્ચિમી બંધનાઈ મધ્ય છે કુલનનું એવું એક પણ ક્ષેત્ર નથી જ્યાં વિજ્ઞાનની પહોંચ ન હોય એ જમાનામાં શાંતિ અને ખાતે વામના બળે પ્રત્યક્ષ મિદ્ધ વસ્તુને પણ હિંમતી દેવા પોતાની આંખને આપણી માનના મૌઠાઈ નિમ કાચ તૈયાર થઈ જતા આજે એજ શાંતિ અને ખાતેવાકી, મદિ કાંઈ વૈજ્ઞાનિક બાબત ન હોય તો માનના મૌઠાઈ મ કાચ અનુભવ છે, અને માત્ર વિજ્ઞાન મિદ્ધ વસ્તુની ચર્ચા રહી ગઈ છે આમાં અપવાદ છે પણ તે ન ગણાય.

ધર્મનું મૂળ વિવેક છે એમ તો જવા ધર્મ ચાલો વહે છે પણ ધર્મ જ્યારે સામ્રાજ્ય, કાંઈ માત્ર વિદ્યુત રૂપ વાગણુ વધુ ત્યારે એ વિવેક વિમારે પડે, અને તેનું સ્થાન અચિરકે લીધું અને જ્યાં એક

વખત આવિવડે પચસેસારા કયો ત્યા પછી અન્યોની પર પગ આપ્યા વગર કેમ રહે ? તેથી પગિણામે માનવ જાતનો દિહાગક ધર્મ આખરે નિનાશ થયો. અને આશ્ચર્ય તો એજ છે કે પરસ્પર મદાર કરનારા પોતાનો પરમ ધાર્મિક માની એ સદાગ્ર મર્મમા જોયા અને એ સદાગ્રને પણ ધર્મના નામે અપગિદાર માન્યો. ધર્મનું આ અધ પતન ધર્મને નામે અધાર્મિકાનું આ તાવન જે વખતે પગનાજીએ પહોચ્યું ત્યારે ધર્મોદ્ધાર આનસ્પક થઈ પડ્યો. અને હીક તેજ વખતે અને જમો વચ્ચે વિજ્ઞાન રૂપી શ્રીકૃષ્ણને આવવું પડ્યું તેનો પણ સદાર કરવાના અને પ્રસન્નો થયા પણ આખરે વિજ્ઞાન વિજયી નિવડ્યું છે.

વિજ્ઞાન એ રિવેન્ડું રાત્રિ છે જ્યારે ધર્મના તો મૂળમાંજ એ રિવેક રહેતો છે એમને ખરી રીતે જોઈએ તો આ પગજય ધર્મને યાદ સાને એમ નથી જેમ કાંઈ સૌ પોતાના ગળામાંજ હાથ હોય જ્યાં તે બૂલી જઈ તેની મોઢમા દા દા મચાવે છે અંતે અચાનક પંજ સામે ઉભાજ તેના હારે ॥ અત્યક્ષ વર્ચન થતાજ તેની ખુશીનો પાગ નથી રહેતો ધર્મની આનમમા પણ હીક તેમજ થયું છે વિજ્ઞાને આવીને એ દર્પણનું જ કામ મ્યું છે ધર્મ જે વિવેક ગુમાયો હતો તે તેણે હવે પ્રાપ્ત કર્યો છે તેથી સાચા ધાર્મિકાએ તો વિજ્ઞાનના વિજયથી ખુશજ થવું જોઈએ ધર્મમા ધૂસી ગયેલીજડતા, શિથિલતા અધપ પગ એ મોં અનિષ્ટ તરતોનો વિજ્ઞાન રૂપી સૂર્ય પ્રકાશિત થતાજ એક સમયે નાશ થવા લાગ્યો છે ધર્મ તેના શુદ્ધ વચ્ચે પ્રગટે એવો વખત નજીક આવી લાગ્યો છે આ પરિસ્થિતિ પે. કરવાનું માન વિજ્ઞાનનેજ છે જો આમ છે તો વિજ્ઞાનના વિજયથી પરાજયનો આનંદજ માયા ધાર્મિકાને મળવા જોઈએ.

એક બ્રાહ્મણ પેને ગમે તેવો કુર્મીજ હોય પણ ધર્મ રાત્રે તેને લીખ્યું કે બ્રાહ્મણ તો બ્રહ્મા જગત સૃષ્ટાના મુખમાંથી નીકળ્યા છે તેના વચ્ચે તેને શીખ્યું કે મુખમાંથી નીકળ્યા માટે બ્રાહ્મણ સૌથી

એ પડી તે સ્વાર્થ અને ધર્મનું એક મિશ્રણ થયું કે હોવાના હોને નિર્ધાર ન કર્યો એ પણ એ- ધર્મકૃત મનાયુ મૃત્યુશ્ચર અને ધર્માર્મનો સો મનઘ છે એ કાંઈ નિશ્ચયવાની જરૂર પડી નહિ માનવ માનવ વચ્ચેનો સગવડ કેરો મીઠો હોવા જાણ્યો એ સીખવવાનું કામ જાણ્યું ધર્મનું હોયજ નહિ, હિન્દુ માનવ માનવમાં પણ જોડવા અને તેના ભે ભાવનું પોષણ કરવું, પરસ્પરના કનહનું અપન પોષણ કરવું એના માનવ જાતિના નાશક ભાવોનો પ્રચાર કે વે એ એક જ ધર્મનો મુખ્ય ઉદ્દેશ થઈ પડ્યો.

જૈન ધર્મે સીખણ કે જ્ઞાનગિરિ અને બાહ્ય ત્યાગ અને તપન્યા દ્વારા જીવન વિનાશવું એ ધર્મ છે પરિણામે આત્મજીવનની તેના ત્યાગ અને તપન્યા દ્વારા પ્રતિષ્ઠા જાળી એક વખત એ જાતની પ્રતિષ્ઠા જાળી પડી તો એ ત્યાગ અને તપન્યાને નામે એ ત્યાગી અને તપ સીઓમાં પ્રતિષ્ઠિત એવો માત્ર પેશ પહેર્યો એટલે ત્યાગી અને તપત્રી ગણાઈ ગયા એ વેશધારી ત્યાગી અને તપસી આજે જૈન મમાજમા જે અનર્થો કરી ગયા છે એને નથી સામ્યનો આશરો કે નથી ધર્મનો આશરો જ્યાં એ બધું ધાર્મિક કૃત્યોમાં ગણાયું અને એની સામે કોઈને કાંઈ જોતવાનો ધર્મ પ્રાપ્ત કોઈ પણ અધિનાર માનવામાં આવ્યો નથી હિન્દુ એ નામધારી ત્યાગીઓ નિરુદ્ધ માથો એક પગ સમ દહેરો એ ધર્મ દોહ મનાવા લાગ્યો અને એ રીતે જૈન સમાજમાં ધર્મનો નામે અવર્ધનું માત્રાલભ પ્રવર્તી ગયું.

અમવાન બુદ્ધે તો સસારને દુખ મુક્ત કરેલ મુક્ત કરવા તૃપ્તિ જોડવાનો ઉપદેશ આપ્યો અને આદેશ કર્યો કે પર દુખ ભજનમાં જીવને અપાત્રી નાખો કયા આ પોતાનું જીવન આપીને પણ ખીનના અને દુઃસ્વપ્નનો અત્યુત્તમ આદર્શ આપ્યો કયા એ પર દુખ ભજનને નામે સ્વાર્થ સિદ્ધિ માટે પ્રજામાં જૂત પિગાયના રહેમો અને મત્ર નવની એ પર દુખ ભજન સિખણોએ મિત્રવેલી જાણ.

ભગવાન ઇશુએ તો જગજગતોના પાપના પ્રાપ્તિ ખાતર પોતાના પ્રાણની આત્મિ આપી પ્રિયતી ધર્મને એ- મહાન આદર્શ અર્થે પાપ એ ઇશુના જ અનુયાયીઓ એટલા નધા કટ્ટર કે તેમને સમસ્ત રિશ્તમા માત્ર ઇશુ મિત્રા બીજી કોઈ નહાન લાગે જ નહિ, તેથી સમગ્ર વિશ્વને એ જીવના ઝંઝ નીચે લાવના લયકર અત્યાચાર કરી એમણે એ મહાન આદર્શો અપરિત કર્યો એટલું જ નહિ પણ બધા માં લયકર અત્યાચાર જનમદાર, લાઈ કલ્પ એ બધા પાપો કરી પણ એ ગિવારે રાજમા જઈ ઘૂટણીએ પડી માત્ર મોટેથી એ પાપનું પ્રાપ્તિ કર્યું એને તે પાપો જુમાયા અને બીજા નવા એથી પણ વધારે બધા પાપો કરવાની છટ મળી ગઈ, આમ એ પ્રાપ્તિના પરિત મિત્રાનો ફૂ હાસી પાત્ર બન્યો.

પરગળા મહામહે બાતુબાન ઉપરથી તેમના અનુયાયીઓએ મહામહાના ઝંઝ નીચે આને તે નો સત્તુ પણ મિત્ર બની જાય અને એ ઝડાથી ફર તે તો મફત અને મહાર્ગ-એમ માન્યુ અને પરિણામે એ પરિત મહામહે અને બાતુબાને નામે લાગે કાફરાની કલ કલતા તેમનું કપેલું કાપ્યું નહિ અને એમ કરી મૈત્રી આ મહામહે અપરિત બનાવી દીધા.

માનવ જાતના ઉદાર અર્થે જી. જી. સમયે ઉદભવેલ આ ધર્મોએ જગતન સર્વ જનાવવાને બે નગરાગર જનારી દીવુ ધાર્મિક અત્યાચારોથી લોકો તાલિ તાલિ પોમરી ઉગા પગિણામે એક વર્ષ એવો પેલ થયો જેણે ધર્મ નામની કાષ્ટ ચીજ આ પૃથ્વી ઉપર લેઈને જ નહિ એમ પ્રગળ વિરોધ ઉગા થો અને પોતાના જનના જોખમે ધર્મ અને ધાર્મિક ગામે જગવો પેલાથો આ જગવાળો જીવનાને જીવના તાળી નાખતા એ ધર્મગુસ્કો વ્યા નથી આવી એમ ઇનિદાસ માફી પેરે છે ક્યાં આજે ધર્મના નામની કાષ્ટ ચીજીના આ પૃથ્વી ઉપર

ખમારે જોઈતી નથી એમ કહેનાર એક મોટો વર્ગ એ ધાર્મિકાની
ગતી ઉપર ચડી બેઠો છે એને જ પગિણાએ આજે ધર્મગોધનના વિવિધ
અંગેવનો અસ્તિત્વમાં આપ્યા છે

એ વર્ગ કહે છે કે ધર્મમાં મુદ્રાઓ ભરે રહ્યા પણ મુદ્રાનાયતુ
પેરે ૨૨ કાવુ જોઈએ, જોડેને કે જે વિધિ વિધાનો અમુક રાજે થોડા
હતા, અમુક નો ધર્મ મનાયા હતા તે આજે અમરનાનુકૂલ ન હોવાથી
જાદવી નાખવા જોઈએ અને જે નિયમોના આચરણથી ખીજાને હાનિ
ન પહોંચે તેવા માત્ર તરિક નિયમો ॥ આચરણની સૌ કોઈને જુદ
હારી જોઈએ અર્થાત્ સમ્રાજ્યો બન્યા ગયે હતા ધર્મને નામે માત્ર
શબ્દિક અત્યાચારને અવકાશ ન રહે

ખીજો વર્ગ કહે છે કે એ ધાર્મિક મુદ્રાઓનો તો મદત નાશ
થવા જોઈએ બુનકારનો અનુભવ ખતાવે છે કે મુદ્રા પના અસ્તિત્વેજ
ધર્મને જોખમમાં ॥ખ્યો છે ગમે તેટલી માનધાની ગણવામાં આવે
પણ વાડામાં રહેનાર માનવ મનુચિન જ રહેવાનું એ સધારે સહનિત
કે અને જ્યાં મનુચિનના છે ત્યાં ધર્મ કેવી રીતે સહારે ? માટે ધર્મ
શુદ્ધિ કરી હોય તો મુદ્રા યોગે તો મદત નાશ જ રહેવા જોઈએ
અને સર્વ ધર્મ સમભાવ કેનાવવો જોઈએ

ત્રીજો વર્ગ કહે છે કે જો મુદ્રાઓ ન જોઈએ તો પગી લુપ્ત
જુદ ધર્મો પા મા માટે જોઈએ ? એ પગી એક ધર્મની ઉત્પત્તિ
પર એમ વિશ્વમાં એ વિવિધ ધાર્મિક લોકોએ આપેલા પ્રચારને ન લે
રખી કહોડાજ વચગી દીધા છે અને માનવ જાતે એ પગધિયે
કરી મૂકી છે કે જે ધર્મનોજ સુતર નાશ માગે, માટે સર્વ ધર્મ
અમરનાવ એ અવકાશ ન હોય એટલે બધાજ ધર્મોનો નાશ કરી એ
વિશ્વ ધર્મ ચોળા હાય થવી એજ ધર્મોદારનો ઉદ્દેશ માર્ગ છે

આ રીતે ધર્મ ગોધન ધર્મોદારના આદેશનોના નજી વહેજો મદ
દેતો પણ વડી રચ છે એ વહેજોને અધિમર પ્રાપ્ત ધાર્મિક મુદ્રા

પડ્યા પાતરી પૂજારી મૌવાના માથે અથડામણીમા આવડુ પડ્યુ છે
પરંતુ એ અથડામણીઓને પાઠ કરીને એ બેઠેલોએ પોતાનો મર્ગ
રીક્ષો છે અને દવે ધીરે ધીરે નિશાને-વિરેકે વચ્ચે આરીને
તેમની ગતિને સુમવાદી મનાવનાનો પ્રયત્ન કર્યો છે આપણે અત્યારે
બહુજ ધ્યાન પૂર્વક બધા ધર્મની ગતિ-ચિત્તિ નિવાગીશુ, વિરિધ
ધાર્મિક લોકોની આનરિક ગતિનુ ધ્યાન પૂર્વક વિરિક્ષ્ય કરીશુ તો
જણાશે કે પ્રત્યેક ધર્મની માન્યતાનાઓમા એવો અમુક વર્ગ ઉભો
રહ્યો છે જેની નિવેકે આખ ઉઘાડી છે અને આ વિવિધ ધર્મોની
નિસવાદી ગતિથી કંપી ઉઠ્યો છે અને સુસવાદી ગતિ ચાહે છે

તે વર્ગ જુએ છે કે બધા ધર્મવાળાઓ પરસ્પર ધર્મને નામે જેટલી
લડાઈઓ કરે છે જેટલા ક્યહો જેટલા વિમ્મહો ઉભા કરે છે તેટલા
ખીજા કોઈ કારણે જાગેજ કગ્તા હરો એક મુમનમાનની દુખાન કે
ધર સામે તમે ગમે તેટલા વાજ વગાડો તેમા તેને વાવો નથી,
મુમનમાનો ખુબ મસીહમા ઢોલ નમા વગાડો તેમા તેને વાધો નથી
પરંતુ જો હિન્દુ લોકો વિવાહનો વરગોડો હોત કે જળજના હોય તેમા
મસીહ પાસેથી વાજ વગાડતા નીકળે તો એવો જાગેજ કોઈ મુસલ
માન હશે જેનુ એ સાબળી ખૂન ઉઠી ન આવડુ હોય? મસીહ
પાસેની કેસારાની દુખાનો ગત વિમનો કણકણાટ તેમને ત્રાસ નથી
આપતો પણ એ ત્રણ મિનિટના વગોડાના કે જળજના વાજ તેમને
ત્રાસ આપે છે

અથ કે અજ્ઞમેધ તો શુ પણ ગોમેધ કે નર મેધ ગ્રવાની પણ
માતા આપે એવા હિન્દુ શાસ્ત્રો છે એ શાસ્ત્રોનુ જો ગોરથી સમર્થન
કરતા તેમજ એવા કૂચનો કરાનુ શીખવનાર સાહજો હજી દિ ક
મનાજમા પ્રનિષ્ઠિત સ્થાન ભેગવે છે જ્યાં વાંકો મુમનમાન ગાતો
વધ કરે તો આખા હિન્દુ સમાજનુ લોહી ઉઘાડી ઉઠે છે અને જો
સરકારી પોલીસ ખાતાની ઠીક ઠીક બચસ્થા ન હોત તો એ મુસલ
માનને જીવતા ખાળી નાખવાનુ ચૂકે નહીં.

ગત દિવસના સામાજિક કે વ્યક્તિગત સંબંધો વ્યાપાગિક લેવડ દેવ-
ડમાં એવા હોય છે કે તેમાં વિરોધી ધર્મનાળા પશુ બાધ નથી
માવતો. પરંતુ જ્યાં ધર્મનું નામ આવ્યું ત્યાં જાનોના મંદિર-મંદિર
છે. હા, ધર્મની વાત આવી ત્યાં એક મુશ્કેલીમંદો મંદિર તરફ પગ
નહિ ઉપડે અને એક હિન્દુનો મંદિર તરફ, એક હિન્દુનો જૈન મંદિર
તરફ એટલો બધો તિરસ્કાર પોષવામાં આવે કે હસ્તિના સારથ્યમાં
જોડાઈ ન શકે. જૈનમંદિરમાં-તે મંદિરનું કંથુન કરે પણ દર્શન માટે
તો શું પણ એ મંદિરને સાધારણ મકાન માની પોતાનું ગૃહનું કંથુન
પણ એ પમ ન કરે જ્યારે ખીજી તરફ જૈનને કહેવામાં આવે છે કે
હિન્દુઓના મંદિરમાં તો દેવ પોતાની પત્નીના ગળામાં હાથ નાખી
બેઠા છે, કૂંગતા સૂચક હથિયારો હાથમાં રાખી બેઠા છે, ત્યાં વીનરાગતા
કે મંત્રી જાવની ભગૃતિ કેવી રીતે થઈ શકે ? પરંતુ એ ઉપદેશક
શ્રી જય છે કે પોતાના જ મંદિરમાં દેવો પર ઉપડી પણ ન શકે
જોડતા શણગાર લાદવામાં આવે છે એથી વીતગમનાર્થ પોષણ કેવી
રીતે થવાનું હતું ?

એક સ્થાનકવાસીને ધર્મ શુર શીખવશે કે જિન મંદિરમાં પ્રવેશથી
મિથ્યાત્વ લાગી જશે પરંતુ એ ઉપદેશકનું ધ્યાન, એ સ્થાનકવાસીઓ
પુનાર્તિ માટે એક ભવાનીની મદદ માટે પૂજા કરતા કરતા હોય છે તે
તરફ તો જવું જ નથી અને જય છે તો ઉપેક્ષાશીલ રહે છે વળી
જિન મંદિરમાં પ્રવેશ કે દર્શનનો નિયેષ કરનાર એ જ ઉપદેશકો જ્યારે
પોતાના મોટા પડારી શ્રાવકોના ધર્મમાં ગમ્મવાનો હુકમ ઓડે છે ત્યારે
તો તેમની સ્વાર્થહીન પ્રગટ રૂપ ધારણ કરે છે
મુશ્કેલીમંદો મંદિરનો વિરોધ કરે છે એટલે તેમને મન મૂર્તિ કે
મંદિર જેવી દુનિયા પર ખીજી કોઈ અપવિત્ર વસ્તુ છે જ નહિ પરંતુ
એ શ્રદ્ધા જાણ છે કે જાણે અગાળે આખી મમજીતે જ સાક્ષાત્
મૂર્તિ કે મંદિરનું રૂપ આપી બેઠા હોય છે તેને મન મસીદનો એક એક
પત્થનો ટૂંકડો પરિવ્રજ અને પૂજનીય બની ગયો હોય છે

ધર્મના નામે આ પ્રતિનિધિની ત્રાહણીથી વિરજી રાગ સ્વીકૃતિ
એમાં નવાઈ શી?

અને તેથી જ પ્રત્યેક ધર્મમાં નનગિહ્યપુની પ્રગતિ સાથે માથે ચાર
વર્ગ પ્રતિનિધિ વગરો જ નથી છે એ વર્ગ આ બધી ધાર્મિક લક્ષણોનો
નાશ કરી છે અને કાંઈ જોડ એવો ધર્મ દે છે કે જે મર્મમાન
થઈ શકે જેનો વિરોધ આખા વિશ્વમાં કાંઈને હોય નહિ એ 'ધર્મ'નું
એવું એક પણ્ય તત્ત્વ ન હોય જેને લઈને જી માનવ જાતમાં પાપની
લક્ષણ જાગે, પ્રત્યુત એના પ્રત્યેક તત્ત્વમાં મર્મ સમન્વયનું પ્રગણ્ય
વહેતું હોય

એ વર્ગ દહે કે કે ધર્મ એ જો સત્ય હોય તો તે જોના હારો
જોઈએ તેમાં જો કેવી રીતે સહાય ને ને વસ્તુ જો જો રીતે
જોવામાં આવે તો એ એક જ વસ્તુની જુદી જુદી બાજુઓ જો જોવામાં
આવી છે એમ વહેતું જોઈએ પણ એથી કાંઈ પૂર્ણ વસ્તુમાં બે પડે
નથી, તેમજ એ જે માણુઓ કાંઈ પૂર્ણ થઈ જતી નથી. પૂર્ણ તો
જે સત્ય છે એ છે અલિપ્ત છે એ જ ગહેવાનું તો પડી એ અપૂર્ણ
બાજુઓન-એ અપૂર્ણ બનેને પૂર્ણ સર માની કનક કનકો તો
ધર્મને નામે અવગણન કેમ સહાય?

જેમ જેમ આ ત્રિવેદી વૈદ્યાનિક વર્ગ વગરો જાય છે તેમ તેમ
હવે ત્રણેક ધર્માવગણીઓમાં એ એવો પણ્ય વર્ગ પેા થયો જાય છે
કે જે આ વગરો સમાધાન કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે પગિયામે આજે
પ્રત્યેક ધર્મના અનુયાયીઓ પોતાના ધર્મમાં વિશ્વ ધર્મ થવાની યોગ્યતા
આરોપિત કરે અને તેનું જો ગોઠવી પ્રતિષ્ઠા ન કરે કે એક
તરફ આ પ્રતિષ્ઠા ન ચાલતું હોય છે અને બીજી તરફ ધાર્મિક
દૃષ્ટિ આતના હોય કે આ દ્રશ્ય જોઈ કયો તટસ્થ પોતાનું હમ્મ
યાગી શકે? બધા ધર્મો વિશ્વ ધર્મ થઈ શકે છે કે કેમ એ વિષયે

બાબુએ ગાંધી માન જૈન ધર્મના અનુયાયીઓના એ દાવાની યોગ્યતા-
યોગ્યતા વિશે થોડો ધણો યથામતિ વિચાર કરવો અહિં પ્રસ્તુત છે.
જૈનોના એ દાવાની પરીક્ષા કરતા પહેલાં આપણે વિશ્વધર્મના
અર્થ અને તેના આગ્રહ તત્ત્વો પર થોડો નિચાર કરી લઈશું તો
અપ્રસ્તુત નહિ થાય, પ્રત્યુત એ પરીક્ષાનો માત્ર સીવો થઈ જશે.
જે ધર્મને વિશ્વમા સૌ કોઈ સ્વીકારવા તૈયાર થાય, પોતાના
આત્મીય તરીકે જોને સૌ કોઈ નજર મામે રાખી શકે, બાકે સંપૂર્ણ
રીતે એ ધર્મને આચરણમા પ્રત્યેક વ્યક્તિ ન લાવી શકતી હોય, પણ
આત્મીય ધર્મ તો એ જ હોઈ શકે એમ દૃઢપણે માની જોને આચરણમા
સારવા પ્રયેક વ્યક્તિ પ્રગતિશીલ થઈ શકે, એ ધર્મ તે વિશ્વધર્મ અને
તેના અર્થને એક શબ્દમા "વિશ્વ બંધુત્વની ભાવના" એમ કહી
શકાય. એ વિશ્વબંધુત્વથી જગતની અશાંતિનો મુદ્દનો નાશ થઈ માન
સિંધુ વાચિય અને કારિય શાંતિ-વિશ્વશાંતિ જગતભરમા સ્થાપિત થાય
જે વિશ્વધર્મનો ઉદ્દેશ છે. આવા ધર્મને ધર્મ તરીકે, રૂઝ તરીકે
સ્વીકારવામા જે ધર્મવિગેની વર્ગ ઉભો થયો છે એને પણ વાધો
નથી જ એ લાગ્યે જ કહેવાની જરૂર નહે છે.
વિશ્વ ધર્મના આવશ્યક તત્ત્વોમા અહિંમા, મ ય, અસ્તેય, અપરિગ્રહ
અવમ હત્યાદિ સરગુણોનો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ તેમની જૂની
બ્યાખ્યાઓને મર્યાદાને બ્યાપક રીતે બ્યાખ્યાઓ કરનામા આવી છે, એ
જૂનું જોઈએ નહિ.
"આપો મનન સમુદાય એક છે તેમા નથી કાંઈ ઉચ કે નથી
કેદ નીચ. બધને સુખ પૂર્વક જીવવાનો મગ્ગો અધિમા છે. પ્રત્યેક
વ્યક્તિને વિચાર અને વાણીનું સ્વાતંત્ર્ય છે તેમા કાંઈ આડે આવી
શકે જ નહિ. મૌ પોતાની રીતે સત્યની શોધ કરી શકે છે, પોતાના
વિચાર દર્શાવી શકે છે, તેને દબાવવાનો અધિ-ર નાહને છે જ નહિ.
શુદ્ધિ અને નિર્મલતા ધર્મ સાથે વિરોધ નથી જ. ઉત્તર ધર્મની શુદ્ધિ ત-
અને શુદ્ધિથી થાય છે. વિજ્ઞાન અને ધર્મ પગરૂપ નિરૂદ્ધ નથી પણ

ઈર્મયા પ્રેશ પામની અગુહિઓ શોધનાનુ કામ રિતાન કરે છે માનવ સમુદાયમાં સ્ત્રી અને પુરુષના સમાન અધિકાર છે અને માનવ સ્તરીગના અવિભાજ્ય અંગો છે કોઈ પણ પૂર્વગ્રહને ધ્યાન છે જ નહિ. પરંતુ સાચુ તે સ્ત્રીમગ્વાની નીતિએ એક જ પૂર્વગ્રહને ધ્યાન છે બધા નાનિ અનુભવે બરા મન રી યાન” The dawn of the New Day ઉપગ્રી સૂચિત આની ઉત્ત ભાવનાઓને જ વિશ્વધર્મમાં ધ્યાન ઈ મનની વચનની કે આચરણની મુશ્કિલનાને વિશ્વધર્મમાં અવકાશ નથી જ

હવે તો બધા વર્મરાળા મદાગ આનીને હયા હાય કડી કરીને કહેના લાગ્યા છે આ મવા તરવા અને એ બરી ઉદાર ભાવનાઓને અમાગ ધર્મમાં ધ્યાન છે એટલે અમાગ જ ધર્મ વિશ્વધર્મ થવા યોગ્ય છે જો. પણ પોતાના સુ એક અગ્રી રીને આમા પુગાવે છે ખરી મીતે જોઈએ તો આ તરવા પ્રયેક ધર્મના મૂળમાં હતા જ અને છે એનો ઇન્કાર તો કરી શકાય નહિ પરંતુ જ્યારે તેમને પૂગવામાં આવે છે કે જો વસ્તુરિથિતિ એની છે તો પગપગ ધાર્મિક લક્ષાઈની જાળા અગ્રી કેમ જામી? આ પ્રશ્નો જવાબ તેમની પાસે નથી

એ જ વાચકગી ધમની નથી, ધર્મના સિદ્ધાન્તની પણ નથી પરંતુ કોઈ એક ધર્મ પ્રવર્તક પ્રત્યે પોતાની લક્ષિત જામી છે, અથવા પોતાના માતાપિતા કોઈ એક ધર્મ પ્રવર્તકને માને છે તેને લઈને પોને એ ધર્મ પ્રવર્તકનો લખા મન્યો છે અને તે માન લકત જ મન્યો નથી હાનો પણ અધ લકત : યો હોય છે તેથી તે પ્રવર્તક પર તો મોહ મધાયો હોય છે જો. પોને પ્રશસ્ત મોહ તરીકે મચાવ રે છે અને મે મોહવશ ખીમ વર્મ પ્રવર્તકમાં ને ગુણ જોઈ શકનો નથી પરંતુ પોતાની દૂકી દષ્ટિને મગ્ગ ગુણ જોવા તો દૂર ગયા પણ દોષ શન કરે છે, અર્થથી જ આ પ્રવૃત્તિ અટકતી નથી પણ તે તે પોતાને માન્ય પ્રવર્તકના પ્રસવાનુમારી ઉપગ્રો કે આચરણોને સપૂર્ણ સત્ય અને નિમનામાધિન માની ખીમ પ્રવતકના ઉપદેશ અને આચારમાં જ્યાં

એ લુપ્ત છે ત્યાં તેને મિથ્યા માનતો થઈ જાય છે, આનું પરિણામ ધાર્મિક અમદિપ્ત્યના અને પરંપરા ધાર્મિક-કનહોમાં આવે છે એટલે આ યાદ યદ્દતાની છે, મારાપણની છે એમાં ધર્મનું તો નામ જ માન છે.

આ ઉપરથી આપણે એટલું તો કહી શકીએ કે આ ધાર્મિક લાડ દુષ્ટોને વિશ્વધર્મમાં ન જોઈતો હોય તો એ ધર્મમાં પ્રચલિત ધાર્મિક પદ્ય એક ધર્મને જ માન્ય એવું વિગેષજ-જેના પર તે તે ધાર્મિક લોકોનો મોહ બધાયો છે અને જે તેમને પરંપરા દ્વારે જાણ્યું અને તેનું આપણું જોઈએ એ હિન્દુ નહિ, જૈન નહિ, બૌદ્ધ નહિ, ખ્રિસ્તી નહિ, ઇસ્લામ પણ નહિ. વિશ્વધર્મ એ ધર્મ છે, માત્ર ધર્મ જ છે બીજું કંઈ નહિ એના પ્રવર્તક માત્ર દૃષ્ટ્ય કે ગમ નહિ, માત્ર મહારીક કે શુદ્ધ નહિ માત્ર ઇમા કે મહામહા નહિ પણ અત્યાગ મુનીમાં જે જે મહાન પુરોષોએ આ જગતને દુષ્ટ મુક્ત કરવા માટે પોતાના જીવનનું બલિ આપ્યું છે તે બધા જ એ વિશ્વ મનુષ્યના ધાર્મિક મહેનતા પ્રત્યેક છે તેમાં દૃષ્ટાન્ત પણ હોય, મહારીક અને શુદ્ધ પણ હોય, ઈસુ અને મહામહા પણ હોય પછી એ પ્રવર્તકો માત્ર અમુક જ વર્ષના થી રહેતા, પણ આખી માનવ જાતના એ સહીસાગ બની જાય છે, તેમને માન આપવાનો, તેમના આદેશોને ઝીનવાનો સૌ કોઈ પ્રયત્ન બાંહે છે, અો માનવ સમુદાયના એ બધા પ્રિય ધર્મ પડે છે.

જો આટલી વસ્તુ સ્વીકારીએ, એ સ્વીકારી જ પડે છે, તો પછી કોઈ પણ ધર્મ માત્ર પોતાનો જ વિશ્વધર્મને યોગ્ય હોવાનો દાવો કરે તો એનો આપણે ઇન્કાર જ કરવો જોઈએ. તો પછી જૈન ધર્મનો એ દાવો શી રીતે સ્વીકારી શકીએ ?

ધારો કે વિશ્વધર્મને યોગ્ય ગણો જૈન ધર્મ ધરાવે છે, પરંતુ બીજા ધર્મોએ ગુણો નથી ધરાવતા એમ તો આપણાથી કહી શકાય એમ છે જ નહિ, તો પછી વિશ્વધર્મ તો જૈન ધર્મ જ થઈ શકે એ કહેવાનો તો અર્થ છે તે સમજ્ય સ્વીકાર નથી. પોતાનો દાવો તો બધા

ધર્મરાજા ગ્જૂ કહ છે એમનો દાવો તો જૈન ધર્માનુયાયી મનુ ન કરતા હોય તો બીજા પણ જૈન ધર્મનો દાવો મનુ કેવી રીતે રાખી શકે? એને સુદિત પુરુષ તો જોઈ છે કે વિશ્વધર્મ એ અવિદિત્વનું ગદ્ય તો પ્રચલિત ધર્મનું કાઈ પણ વિરોધ પણ ન લાગે. પ્રયેક ધર્મવાળાએ એવો આગ્રહ જ સા માટે કરવો જોઈએ કે અમારો ધર્મ જ વિશ્વધર્મ થઈ શકે અને તો જો જ મમજનું નથી અને, તો તમને વિશ્વાસ હોય કે તમારા ધર્મમાં એ યોગ્યતા રહેલી છે તો ત્યાં ત્યાં વિશ્વધર્મનું આચરણ જુઓ ત્યાં ત્યાં પોતાનો જ ધર્મ પગ ધરી રહ્યો છે એમ માની અતોર માનો તો એ ઓછું કહેશ વર્ષક થશે તે જ તમારા ધર્મના નામની ડાપ તાગી જ જોઈએ એવો આગ્રહ કરવાની શા ફાયદો? એવા આગ્રહે તો અત્યા ની લાક્ષણિકતાને જ નમ આપે છે વિશ્વધર્મની આરક્ષ તા એ કવલો સમાવવા અર્થે હોય તે પ્રયેક ધર્મવાળાએ વિશ્વધર્મ પર પોતાના ધર્મના આધારની ડાપ લગાવવાનો આગ્રહ છે એ જ જોઈએ તો પછી સમજી જીનો-વિવેકી કહેવાના જીનો ઉદાર કહેવાવાના જીનો અનેકાનવાદી જીનો પોતાના ધર્મના આધારની ડાપ માટે આગ્રહ કરે એ તો તેમને જોઈ જ નહિ જાય તે સામાન્ય વિચાર થયો હવે જૈનના દારાનો વિચાર જગ વિચારથી કરીએ જીનો પોતાના ધર્મો વિશ્વધર્મને યોગ્ય દેવાનો દાવા તો જોઈએ થી હરે છે પણ પેતાની સુગ્રિઓનું લેખો જાન નથી જૈન ધર્મને વિશ્વધર્મ બનાવવા તે જ તો ઔથી પહેલાં પ્રચારી જ રમવાના જે, ખુદ જીનોની મજબૂત નિ પ્રતિજ્ઞા પડતી જાય છે ત્યાં નરા જીનો બનાવવાની તે વાત જ ક્યા ગી? જીનોમાં પેતાની મજબૂત છે તેને જ નાસ્તી રાખવા જોઈ જાય નથી ત્યાં દા જીનો તે જીનો રીતે જાનની શકાય

પ્રમારના સાધનમાં જામ કરી સેવા છે એ મેરા દારા વિચિત્ર નામે પોતાની સખ્ત રાખી છે અને પ્રમારનું જીવનું સખત જવાની મે નું અમજ ■ જામ કરી જમજ દારા બીક જિજ્ઞાસુ જીવ

ધર્મને દુનિયાના ધર્મોમાં સખ્યાની દષ્ટિએ પ્રથમ ગ્ધાન અપાવ્યું છે
 મેવા અને બ્રમણ એ બન્નેને નામે જોનોમાં મોટું મોકું છે જોનોની
 મેવા હલુ અમન માનવ જત મુખી પહોચી જ નથી જોનોની સેવાનું
 ક્ષેન પાગળપોળ મુખી છે અને પાગળપોળમાં પણ યતી સેવાને મેવા
 કોની કે કુમેવા એ પણ ચર્ચાનો વિષય છે જોનોની દષ્ટિ માનવ જનન
 મુખી પહોચાડતા હલુ કેટલી મદીઓ જોછો એ જોવું મુશ્કેલ છે જો
 જોન ધર્મનો દેવાવો વિશ્વમાં કવો હોય તો માનવ મેવાના પ્રમળ
 સાધન દ્વારા જ ધર્મ વહે અને એ તરતની જ ખુ મા ખામી ત્યા જોન
 ધર્મને વિશ્વ ધર્મ બનાવવાની આશા મેવરી એ અધ્યાને નથી શુ ?
 વળી દીન દુખીની સેવા કવવી એ જોન સાધુઓ પોતાનો ધર્મ માન-
 તાજ નથી અવતીની મેવામાં તો તેમને ન જલો કેટકેટલી ક્રિયા લાગી
 જાય છે ? એક સાધુ હગ્ગિનોમાં બા બધુ તો ઉપચ દેવા સિવાયનું
 કાઈ શારીરિક કાર્ય કવવા માગે તો તે મર્યા નિષિદ્ધ મનાય છે અને
 જો કાઈ બના માધુને હગ્ગિન કે ઈતર જનની શારીરિક સેવા કરવાનું
 મન થાય તો તેને સાધુ સમ્મામાંથી ગણનાયુ આપવા મિવાય બીજો
 ગતો જ નથી જ્યા માધુઓની આ ગિયતિ છે, ત્યા ગૃહસ્થોમાં સેવાની
 ભાવના કેવી રીતે આરી શક ? અને સેવા વિના જગતને જીતવાની
 આશા રાખરી એ હવાઈ નિયા નહિ તો બીજુ શુ છે ? સાધુઓ પોતે
 ગદ્ગદી કરી શકે, તેમ કવવામાં તેમને કાઈ પાપ લાગવું હોય એમ
 જણાવું નથી પરંતુ જો કાઈ સાધુ જૂને ચૂકે પણ એ ગદ્ગદી દૂર વેરે
 તો તેો એ સાધુ સમ્મામાં ગહેવું લારે ધર્મ પડે એ મદખી સાફ કરી
 એ એનો મોટામાં મોટો મુન્હો ગણાય અને તેને જો કરી એવું કામ
 કવવું હોય તો સાધુવેન ઉતારીને જ કરવાની સૂચના અપાય જે ધર્મના
 મુખ્ય નેતાઓમાં આની બ્રમણાઓ હોય એઓ પોતાનો ધર્મ જગતને
 આપીને જગતને ખાડામાં નાખવાનો વિચાર કરે છે કે જગતનો ઉદ્ધાર
 જગવાનો એ કહેવું કલ્પ છે

બૌદ્ધોએ જમણ દ્વારા બૌદ્ધ વર્મ ફેના થો જોન માધુએભા
 જમણને નામે પણ મોકુજ છે એમ કહી જાય તેમજ જમણ કરતું
 ત્યારેજ ધણ થઈ પડે છે જ્યારે સ્વચ્છેન્દ્રમાથી પ્રતિષ્ઠા યાત્રી ગઈ હોય
 પોતાના ધર્મી પ્રચાર કરવાના પરિત્ર ઉદ્દેશથી જમણ કરતા હોય
 એના સાધુઓ જોન સમાજમાં રોક્યા જડે એમ કેજ નહિ તેમને
 જમણનો આદેશ શાઓએ આપ્યો છે એ ખરૂં પણ એ આદેશ મતી
 વખતે એ જમણના ઉદ્દેશમાં જોડેના તેમના આગ્રિત ગ્રહણ પર બાજ
 આપવામાં આવ્યો છે તેટલા લોકોના કન્યાણ માટે નહિ તેમનું જમણ
 એટલા માટે આરક્ષક માન્યુ છે કે તેઓ એજ ઠેકાણે રહે તે
 આરિતનો ભગ થવાનો સભર છે, જમણના દુગમ લોક - તાણ કે
 જોન ધર્મનો પ્રચાર એ તો માત્ર આનુષંગિક દુગમ મન્યુ છે, મુખ્યત્વે
 તો તેમની આગ્રિત દ્વા એ આગ્રિત રક્ષા પશુ અત્યારે તો સમગ્રમાં
 પરિણમી છે એ અર્થિ યાદ ગણવું જોઈએ જોન સધુ સસ્થની આ
 સ્થિતિ છે ત્યારે ખુબ ભગવાન જુદો પોતાના પ્રથમ શિષ્યો દીક્ષા
 લીધા પછી પહેલોજ આદેશ દૂર દૂર દેશ દેશાન્તર જનર ની જગ
 નજીવોને સદ્ધર્મનો ઉપેશ આપી દુષ્ક્રમ્ભત કરા' એવો છે આ
 બેન્દ્રમાથી જોન ધર્મ કેમ ગિયર છે, કેમ ફેલાતો નથી અને બૌદ્ધ ધર્મ
 કેમ આટલો બડો ફેલાઈ ગયો એનું હસ્ય મળી ગુહરો અને મી
 લાગે છે કે જોનો પ્રસ્તુત દાવો ક્યા સુની ટપી શકે એવો છે, એનો
 નિર્ણય સૌ કોઈ મહેતાઈથી કરી શકે.

કોઈ પશુ ધર્મના પ્રચારમાં વિચાર સ્થાન રૂઢ એ તત્ત્વ
 અત્યંત ઉપયોગી નીવડે છે જોન ધર્મના મિદ્ધાન્તો ગમે તેટલા ઉદાર
 હોય, જોન દર્શનમાં અનેમનવા ને ભને ગમે તેટલું મહત્ત્વ અપાયુ હોય
 પણ તેનો ઇતિહાસ તો એથી વિરુદ્ધ નજરનીજ માત્રી પૂરે છે
 જોન ધર્મના મન્ત્રઓ પર સર્વથ પ્રણીનની ડાપ માગવામાં આવી છે
 તેથી તેમાં છપ્પરો દાષ પશુ સુધારો વવગે કરે એ જોન સધને
 તત્ત્વ અસંધાઈ થઈ પડે છે સિદ્ધમેન વગેરેએ પોતાના સ્વચ્છેન્દ્રિયો.

અહીં તે મન તેમજ કાંઈ જોઈ સહન નથી કરતું પણ અત્યા-
ગ્રહો નહીં નાનમ ધરાવતો જૈન અત્યંત વિચારક તરીકે ચિદ્ધસેનને
મને ગમે તમને મહત્વ આપી ગોળવ લે, પણ ચિદ્ધસેન જ્યારે શ્રવતા
ત્યાં તેમનું માન હતું થયું કે તે પછી જ જૈન મમાજમા વિચાર
આવ્યો કેટલી દરે અનગણ કે એ ન-કી કરતું જોઈએ. વળી
આજની મન મહાત્મની પ્રતિ જૈનો કેટલા વિચાર મહિષા છે એનું
માપ માન્ય ગમ નથી નું ? જૈનોની પ્રતિ મન શ્રદ્ધાથી ગ્રહી છે
તેથી નવા વિચાર માટે તેમજ કદી મન આદર થયો હોય એની સાક્ષી
ઈતિહાસમાથી તો ગોવી જડે તેમ નથી મૌદ આચાર્યોએ શુદ્ધના
ઉપદેશને નામે આપીને જે પ્રત્યાન જે ઉપજની ગદરા છે તે બે ઘડી
આજના ઉદામ વિચારને પણ આશ્ચર્ય મુગ્ધ કરે તેવા છે તે
શુદ્ધના જ 'માગ નયન મ પૂરી પરીક્ષા કર્યા પછી જ તેને સ્વીકારેલો"
એ આદેશને આભારી છ જોનાચાર્યો સામે તો મર્વણ બેઠા હતા અને
પોતે પૂન શ્રદ્ધાથી ધર્મ સંસ્કારની માટે ઉપગ્રિયત હતા જૈનોના
પ્રત્યાનમ જે કહેવા હોય તો-આધુ કપડા પટેરી શરે કે નહિ, સવ-
ત્સરી ચોથની કે પાચમની, એના બાલીશ લાગતા મનભેદો સિવાય,
મોશ માનિક ચિંતન વિષયક વસ્તુમાં બહુ થોડા છે જે કાંઈ ગમજના
કે પાપગના મનભેદો છે તેમા એવું કાંઈ તત્ત્વ નથી કે તેના
પ્રત્યાનકે પોતની જુષ્ટિઓ અમતાર એ મનભેદના મુદ્દામા બતાવે
હોય એટલે જૈન ધર્મને વિશ્વધર્મ બનાવવા હોય તો તેના અનુયાયી-
ઓએ પોતે ખૂન ઉદાર થવું જોઈએ, વિચાર આતમની શૂદ્ધ આપરી
પામે પગતુ જ્યારે તેઓ તેમ કરના શીખ્યા હશે ત્યારે તેઓ શૂદ્ધ
જૈન તથા હશે કે કેમ તે મને કહી શકાય નહિ વિશ્વધર્મમા એટલી
નાકાન દોરી જોઈએ કે ગમે તેવા ઉદામ વિચારને પણ એક વાર
પેનામા અમારી તો ભેજ અને પછી તેના વિચારનો મમનવ કરે જે
અમારુંમા એ ઉત્તમ મમનવ સમિત ન હોય તે વિશ્વધર્મ ની રીતે ધર્મ
મને તો જે જ મમનવ તથા

અહિં પ્રશ્ન થશે કે જૈનોનો અનેકાતવા એ સમન્વયની મહાશક્તિ નથી તો બીજું શું છે? અનેકાતવાદનો જન્મ સમન્વય માટે છે તે પછી જૈન ધર્મ વિશ્વધર્મ કેમ ન થઈ શકે?

અનેકાતવાદ એ સમન્વયની અદ્ભુત શક્તિ છે એ કહ્યું છે જૈનો કહે છે કે અનેકાતવાદ તો અમારો જ છે, એ પણ થોડી વાત જુદા કરીએ પણ એક સામે પ્રશ્ન પૂછી શકાય કે જીવન વ્યવહાર કે શાસ્ત્ર માધી એ સમન્વયના નમૂના જરા શોધી આપશો? જરા વહિક ધર્મના ઇતિહાસ સામું તો જુઓ કેટકેટલા ધર્મ અને મતપ્રણાલી મહા નીઓ એ સમુદ્રના પેટમાં સમાઈ ગઈ છે? એવી રીતે મળી ગઈ છે કે તેનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ પણ ભાગ્યેજ કળી શકાય કરોડો જૈનો જ ક્યા ગયા? અનેકાત જૈનોની મૂડી ખરી પણ તેને તો તેઓ ન જાણે તે રીતે હિન્દુઓ હજમ કરી ગયા છે જૈનોમાં તો એની ચર્ચા માત્ર શસ્ત્રના અમુક પાના પર જ ગઈ ગઈ છે જૈનોનો વ્યવહારનું નિરૂપણ કરવાનો આ અવસર નથી સૂચન જ બસ થયે જૈનોના ત્રણે દિગ્ગમનો જ ઇતિહાસ અને વ્યવહાર તપાસો તો જ જીવનમાં એકાત છે કે એકાત એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે આ સાપ્તાહિક નજીયા મનમેળોનો પણ ટાણે સમન્વય કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોય એનું જાણીશો નથી આજુ વિશ્વધર્મમાં તો મતમેદાની અનંત પરપરા જામશે એનો સમન્વય કરવાની તાકાત છે?

હજી જૈન ધર્મને વિશ્વધર્મ થના રીકે એવા બીજા ધણા જ બાધ ઠાની લાગી હાતમાળા આપી શકાય એમ છે પરંતુ અહિં તો મુખ્ય મુખ્ય બાધકો આપરાનો જ પ્રયત્ન કર્યો છે જૈન ધર્મમાં વિશ્વધર્મ થવાને જે ગુણો આવશ્યક છે તેમાંના કેટલા છે પણ તે અહિં જતા વધારાની આવશ્યકતા નથી આ ચર્ચાનો ઉદ્દેશ માત્ર જૈનો બહા ની વાત છોડી દઈને ત્રયમ પોતાની જાતને સુધારે એ છે એ કહેવાની પણ ભાગ્યે જ જરૂર છે

બહેમ અને ધર્મ.

(વ્યાખ્યાતા — ૫ નાથુગમજી ત્રેમી)

મિથ્યા ધાર્મિક, મિથ્યાન્ય, ખોટો વિશ્વાસ, બહેમ વગેરે ધણ દરીને એ ધર્મવાચી છે, ખોટી રીતે વિચાર વિનિમયનું પરિણામજ બહેમ છે જ્યારે મનુષ્યને યથા જગણ જ્ઞાનનું જ્ઞાન થઈ નય છે, ત્યારે તેની મોત્યવારિચારનાની પદ્ધતિ દીક્ર ચત્રી જ્ઞાન છે, અને તે બહેમવાચી જ્ઞાનને મેળવે છે

એક માણસ કાંઈ કાંઈ જાણે હોય તેની આગળ મિલાડી આડી ઉતરી ચાલી જઈ માણસ જે કાંઈ જાણે હોય તે જામ મિલ્ક ન થયું, નમ, તેણે નિશ્ચય કરી લીધો કે મિલાડી આડી ઉતરવાથી કામ મિલ્ક ન થયું પરંતુ એ વિચાર-પદ્ધતિજ ખોટી છે, કાર્યજાણના નિયમને તે સમજતો નથી, અને એટલેજ એ વિચારી શકતો નથી કે તેનું જામ મિલ્ક નહિ થવામા 'મિનાડીનું આડું ઉતરવું' કેમ કારણ બન્યું ? અગર મિલાડી આડી ન ઉતરતી તો તેણે કામ કેમ મિલ્ક વાત, અને આડી ઉતરી તો કેમ ન થયું ? આપણી અયોગ્યતા આગમ વગેરે પછી તે નિષ્ફળતાના કારણો હોઈ શકે છે

એ મનુષ્યને હૈયા ડેલગનો રોગ થયો, તેમા એક મરી ગયો અને બીજો બચી ગયો, જે બચી ગયો તેને માટે દેરીના પુત્રરીએ કહ્યું કે મહે તેની ગજાને માટે તેની પામે પ્રાર્થના અને અનુકાન કર્યું પરંતુ એ આભળી પહેના માણસો વિશ્વાસ બેમી ગયો કે હું દેરીની કૃપાથીજ બચ્યો છું તે એ વિચારીજ શકતો નથી કે મારે શરીરનો બાવો અને જીવન-શક્તિ એટલી પગળ હોઈ શકે છે કે જેના ઉપર રોગનો દુમનો અસર કરી શકતો નથી મરવાનાજાની ધગતી અપેક્ષાએ ધગ વધારે આવડે છે અથવા મારી સેના સુશ્રુષા વિશેષ સાવધા

નીથી થઇ, તે એ પણ સ્વમજી સજ્જો નથી કે રોગ નષ્ટ થવામાં અને પુનરીક્ષાગ દેરીની પ્રાર્થના કરવામાં પરમ્પર કયા ૧૨ કાગળનો સબધ છે

આ રીતે સમાગમાં હજારો વહેમો ફેલાયા છે જે દેશ જેટલા અજ્ઞાન અધમગથી ઘેરાયેલો છે તેમાં તેટલું સ્વાધારે હેમોતુ સામાન્ય જાન્યુ છે શાસ્ત્રકારો એ વહેમને 'મૂતા' સખ્તથી સમોધન કરેલ છે, અને તેના ત્રણ ભેદ છે લોડ મૂતા દેવ મૂતા અને યુર મૂતા, આ ત્રણ પ્રકારના ભેદોમાં સમાગના બધા વહેમો અને મિથ્યા ધાગણોનો સમાવેશ થાય છે

મનુષ્ય વહેમથી ત્યાર છુટકારો મેળવે છે કે જ્યારે તેને જ્ઞાન થાય છે કે બધું પ્રકૃતિના નિયમોને આધીન છે તદ્દમાં અમભવ, અનૌચિક, અને આપ્રકૃતિક કોઇને પણ મ્યાન નથી અમતકાર કોઇ ચીજ નથી પ્રત્યેક કાર્યનું કોઇને કોઇ કારણ જરૂર હોય છે એવી કોઈ શક્તિ નથી કે જે પ્રકૃતિના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરી સર્વ આશ્ચર્યજનક અને અસાધારણ ઘટનાઓના મુગમાં પ્રકૃતિનો કાળો પાઠ નિમ્ન કામ કરે છે

પૃથ્વી ઉપરના તદ્દમાં ધર્મોચ્ચ પોતાના મમયના અનેક વહેમો અને મિથ્યા ધાગણોને દૂર કરીને મનુષ્ય જીવનને સુખ શાંતિ પૂર્ણ બનાવવાને યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરે છે તેમાં તેને અમુક અસી સફળતા મળી છે પરંતુ એ સફળતા પણ મિથ્યાથી નિરૂપી નથી એક તો પોતાના મમયના બધા જડ ધાવી ભેરેના વિચારોને દૂર કરવામાં કોઇ ધર્મ સફળતા મેળવી નથી એટલે ઘણા વહેમો તેની સાથે લાગ્યા જ ગયા ખીજી ધર્મના જન્મ વખતે એટલા જ્ઞાનનો નિમ્ન થયો નહોતો કે દરેક વહેમોને વહેમ તરીકે ગ્રીહરી લવાય ઘણા વહેમો ધાર્મિક વિચારો સાથે ચોગી ગયા અને ત્રીજી સમયના પ્રસાદમાં તજીકને તેના અનુવાધોના અજ્ઞાન પ્રભાવથી નવા નવા વહેમો પણ ઉત્પન્ન થતા ગયા આ જીવના વહેમો તેમના તેમ અથવા અવિરત

૩૫મા ગ્રંથકુળ કુળવામાં આવતા ગા, તે ગિરનાર આમ પણ બન્યું છે કે
 ૬૦- ધર્મ કોઈ એક દોષ અથવા અનંદ દોષો દ્વારા ઉત્પન્ન થયો
 કે એટલે તેને પોતાની તદ્દમામ શક્તિ એ દોષો દ્વારા તરફ
 ખસી જ, અને ખીજા-હોમેની દોષો દ્વારા છે, તેને દ્વારા કુળ માટે
 ખ્યાન આપ્યું નથી તેને અંગે પશ્ચિમ એ આપ્યું કે દુનિયાનો કોઈ
 પણ ધર્મ હોમ અને મિથ્યાધારણથી મુક્ત નથી

ખીજા પણ એક વાત છે કે ધર્મોનો ઇનિહામ આપણને બતાવે છે
 કે કોઈ પણ ધર્મ પોતાના પ્રત્યેક કે ઉપદેશના અમરમા ને ગીતે
 ઉપદેશ થાય છે, તેનું તે સ્વરૂપ ચિન્તાના મુખી ગ્રંથો નથી. ધર્મો ધર્મો
 લેનારની પરિસ્થિતિ અનુસાર જાણ્યે આત્મવ્યવસ્થા તેમાં પરિવર્તન થાય
 છે અને કોઈ કોઈ વખત તો એ એટલું વિદ્યુત ગો છે કે તેનું વર્ત-
 માન સ્વરૂપ જોઈને મૂળ અવગણનું અનુમાન જવું પણ મુશ્કેલ બને છે
 અને મમાગમા કોઈકે જ ધર્મપ્રવર્તક તરીકે જોયા પેગબર એવા થયા
 હોય કે જેની શિષ્યપર પગ ચિગ્દાન મુખી પોતાના આત્મિક
 બતાવેન મામ પા મગપર મમન કરતી ગઈ હોય. તે ગિરનાર સ્વરૂપે
 શિષ્યો અપરિવ્રજી ગઈ શક્તા નથી, પૂનઃ પ્રતિષ્ઠાના કારણે અને
 મુખ્ય મગવડીયા બની જાય છે ત્યારે તો મૂળ ધર્મની કુલોનો જ
 ગટેતો નથી

પણે દ્વારા ન જતા આપણે મધ્યકાલીન કાળે, સ્ત્રીઓ, મહાત્મા,
 પોરેના સાહિત્ય અને ઇનિહામને તપાસીને તેના સ્વરૂપને જોઈને
 આગે વગસી અહીં ઉપન્યાસ કરેલા અહીં જોઈને, જોઈને
 વા. અને પણ ઉમા દર્શિ પોતાના કુલોનો કુલોનો કુલોનો
 કમગણની દર્શિ મૂળ છે

મહા મા સ્ત્રીઓ કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો
 કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો
 કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો કુલોનો

અપ્ત ક્યો કમાને જ્યારે જન્મ ક્યો જી પય ચતાવવામાં ગુરુદેવ
જતા-યો ત્યારે બધા લખ્તોએ જોગ બંધાર મચાવી મૂક્યો. “હુએ
નશ કખીગનો ઉપજ્યા પુત્ર કમાન’ વમાન પોતાના પિતા અને ગુરુના
સાચા અનુયાયી હતા તે માટે તે ગંગાનર વિરાધ ઠગતા રહ્યા પણ તે
પછી કખીગ પય સ્થાપન થયો અને પૂજા-પ્રતિષ્ઠા અને સુખચેનના
લોભીઓએ મહત્ત જની મનીષે સ્થળે સ્થળે બહુ જમા થા પરિણામ
એ આજુ કે કમાવના શબ્દોમાં કખીગ ની તેજની વાણીની જવાબ
શાન થઇ ગયેલા પરિણામી અને આજ કખીગના અનુયાયીઓ લગભગ
તેજ જાતિ પમ્તિ અને હુતાહુતની ગળીમાં ફસી પ યા છે કે જેહનો
ઉધાર કરના માટે કખીગને જીવનભર હરોપ ક્યો હતો.

મહાત્મા દાદુ પણ એક એના મત થયા છે કે જે ઘણા નિદ્રાનેતા
અભિપ્રાય મુજબ વમાનનાજ શિષ્ય હતા અને કખીગ જેના સાધક હતા.
હમણાજ એમના વિષયમાં ગાનિ-નિષ્કનનના અધ્યાપક મનીષિ ક્ષિતિ
મોહનસેને એક ઘણીજ ગોષ્ઠી ખોલ પૂર્ણ નિસાજ અન્ધ પ્રમાણિત કરેલ છે.
તેમનો પણ એક પય બન્યો છે કે જે દાદુ પયના નામે વિખ્યાત છે આજ
જતા તેમાં એવી નિકૃતિ પે. થઇ કે તેના પયના અપગિમ્મહી નાગ
માધુઓ સન ૧૮૫૭ ના મિપાઇ-નિદ્રોમાં ઇમ્મ હડીયા કુપનીના
બાકાના સિપાહી મની લગા અને તેમણે સ્વદેશ-મધુઓનો
નિર્દયતાથી વધ ક્યો.

કખીગ અને દાદુની વાણીમાં બહેમો, અમત્કારો અને અઠોકિકે
ઘટનાઓનો વિરોધ કરેલ છે પરંતુ શિષ્યોએ પોતાના ગુરુની જુની
પ્રતિષ્ઠા વધારવા તેના જીવનમાં કેટલીયે અમત્કારપૂર્ણ અસહ્ય ઘ
નાઓ ગુચી નાખી છે કખીગ જુનાહા (વજુકર) જાનિના હતા અને દાદુ
ધુનિયા અથવા પીંગગ હતા પરંતુ તેના શિષ્યો કહે છે કે તે સાક્ષાત
નારાયણ હતા નારાયણ કખી ના સ્વરૂપમાં લક્ષ્મણાવમા પ્રગટ થયા
અને નીમા નામની જુનાદિન સી તેને ઠગની ગઇ, એવીજ રીતે

કૃષ્ણ બાળ- દાદુના સ્વરૂપમા ઉત્પન્ન થયા અને ત્હેનું લોહીગમ મના એ નાગ પાછાણે પાવન પોપણુ ડ્યું

આ દૃષ્ટાંતો તો ત્રણસો ચાલ્સો વગસ પહેલાના છે ધણા પૂરાણા પી. તેની આપ અનુમાન કરી શકો કે જે ધર્મમર્યાપકો હજારો પં પહુના થઈ ગયા છે ત્હેમના વિષયમા કેટલી અદ્ભૂત વાતો ગુથાણી શી અને ત્હેમના સજીવ સિદ્ધાંતોને કેટલા વિદ્વત બનાવી દીધા હશે.

ઈસા મસીહ ડુમાગિકાના ગર્ભમા ઉત્પન્ન થયા છુદ્દ ભગવાનનો જન્મ થનાજ સમગ્ર સમાજ પ્રજાસિન થઈ ગયો, ખાલા, વિષયુ, અને મહેશ સ્વય ઉપરિચન થયા ભગવાન મહારીજ ખાલણીના ગર્ભમાથી ગપદરણુ થઈ ત્રિશલા ક્ષનિઆણીના ગર્ભમા મૂડનામા આવ્યા ત્હેમના જન્મ મમયે ઈન્દ્રાદિ દેવો આન્યા, અગુદાથી સુમેક કપાયમાન થયો, હનુમાનજી સૂર્યના ગોળાને ગળી ગયા, કૃષ્ણચંદ્રે ગોવર્ધન પર્વત ઉઠાવ્યો, ગમચંદ્રના જન્મમાળમા અને કૃષ્ણની ગમલીના વખતે સૂર્ય ચંદ્ર મદિનાઓ સુધી ગિચ પ થા ગયા આવા પ્રજાગની અમલગિક ઘટનાઓ ધણુ દરીને દરેક ધર્મમા મળે છે અને જેઠ ધર્મના અનુયાયીઓ ત્હેને કુનિ પ્રયુક્તિથી સિધ્ધ કરે છે

આરો વિશ્વામ છે કે જૈનધર્મ પોતાના સમયનો બહુ પરિગૃહ્ત સંશોધિત અને સદ્સન્નિવેકપૂર્ણ ધર્મ હતો ત્હેણે બ્હેમો અને મિથ્યા ધારણાનો બધાથી અધિક વિરોધ કર્યો હતો અને પોતાનો પાયો સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન, અને સમ્યક્ આચરણ ઉપર નિર્ભર કર્યો હતો આથી મમતાભર કેહે છે કે હુ પ્રાણીઓને હુ ખથી છોડાવીને ઉત્તમ સુખમા લઈ જનાવાળા સમીચીન (માગ) ધર્મનો ઉપદેશ કરીશ અને માચી દષ્ટિ, સાચુ જ્ઞાન અને સાચુ આચરણ એજ સમીચીન ધર્મ છે હુ સમજુ છુ કે આ ત્રણે બાગતો ધર્મની ઉત્તમમા ઉત્તમ ડોળી છે આ વિજ્ઞાનયુગમા પણ સાચા ધર્મની આધી સારી વ્યાખ્યા મહ શક નહિ.

ઉપર્યુપ્ત સાચી દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ માટે લોભમૂલતા, મુદ્ધમૂલતા અને દેવમૂલતા એ ત્રણે મૂલતાઓ દૂર થવી જોઈએ અને જેની રીતે પહેલાં કહેવાયું છે તેમ સંસારમાં જોટલા બેઢમ અને મિથ્યા નિશ્વાસ છે તે બધા આ મૂલતામાં આવી જાય છે, આવી સ્થિતિમાં એ વાત જોરથી કહી શકાય છે કે જો તેને માચી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે તે હેમોથી પર થઈ જાય છે હવે અમ્યક્ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જુઓ.

अन्यूनमनतिरिक्त यायातथ्य विना च विपरीतात् ।

निस्सदेह वेद यदाहु तज्ज्ञानमागमिनाम् ॥

અર્થ—ઓણુ નહિ અને વધારે પણ નહિ, સીધી રીતે જોડુ હોય તેવું નિપગતતા વગર જે સદેહ વગર જાણતું તેજ માયુ અગર સમ્યક્જ્ઞાન છે.

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જૈનધર્મ કોઈ પણ પ્રકારના મિથ્યા જ્ઞાનને અને બેઢમને આશ્રય આપતો નથી સમ્યક્ જ્ઞાન વિજ્ઞાનનું વિરોધી નથી અને તે માટે તે ઓળખા ઓછા પોતાના મૂળ રૂપમાં વિજ્ઞાનસમત ધર્મ કહી શકાય છે.

તે પ્રશ્ન એ હોય છે કે જેના દશન અને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ આજ નિશાળ અને નિજાનમત છે તેમાં પણ આટલા બધા બેઢમોને સ્થાન કેવું રીતે મળ્યું ? અને તેમાં વિજ્ઞાનવિરોધી વાતો ક્યાથી આવી ?

તેના અને તેના પોતા છે મોથી પહેલું તો એ છે કે મહાપુરુષની વાણીને તેના અનુયાયીઓ યથાર્થ સ્વરૂપમાં ધારણ કરી શકતા નથી તેઓ તેના મર્મને, ગદ્યને નહિ પણ ગદ્યોને વળગે છે અને તેમની સિદ્ધ-પગપરા દેશ દાગની પરિસ્થિતિને અવગૂણ પોતાની સગવડ મારફત અર્થ કરવા મહી પડે છે એને પ્રત્યેક મહાપુરુષના તિરોધાન પછી તેના અનુયાયીઓમાં મનમેલ હોવા થાય છે અને પછી તે સમૂહ માર્ગનું રૂપ ધારણ કરે છે આ મત્રે યોગ પોતાના મતનો કદામત

એટલા નધો પ્રમળ હાથ છે કે તેમનામાં Compromise યા સમ
જીતની સ્થિતિ નષ્ટ થઈ જાય છે અને તેઓ મૂળ વસ્તુની ખાના
ખગળી ફરી નાખે છે તેમજ શનાખિદના એક અચર્યાએ જૈનધર્મની
દુર્લાભ સખધર્મા પ્રેર પુગણો શોધ ઉધ્ધૃત કર્યો છે -

પઠિતૈર્ભ્રષ્ટ્રચારિત્રૈઃ ઘઠરૈશ્વ તપોધનૈઃ ।

શાસન જિનચદ્રસ્ય નિર્મલ મન્ત્રિનીકૃતમ્ ॥

અર્થ - પ્રષ્ટ આચરણી પડિતો અને ગીઠા માધુર્યોએ નિર્મળ એવા
જિનશાસનને મલિન બનાવી મૂક્યું છે

પાડોશના પ્રત્યેક ધર્મો તથા જનમમાજની અભિગમીતો પણ ધર્મ
દીપર પ્રમાણ પડે છે અને તેથી જ વર્ણભેદ અને જાતિભેદનું ખીજ
જૈનમમાજના શરીરમાં પ્રવેશ્યું છે શુદ્ધ અને ઇસાઈ પણ તેનાથી
બચ્યા નથી

જે ધર્મના અનુયાયીઓની સખ્યા જોઈ હોય છે અથવા જોઈ
ધરી જાય છે તેને પોતાના અગ્નિત્વની ગજાને માટે પોતાના પાડોશી
ધર્મની ઘડી ખરી બાનતો લેવી પડે છે અને તેની સાથે ઘણા બધે
ખેતું આગમન થાય છે મેકડો પ્રમાણના દેરી દેવતાઓ તેથીજ જૈન
ધર્મમાં ધૂસી ગયા છે અને હવે તો તે એટલા બધા મજબૂત બની
જાય છે કે મોટાં ગિને હકી શકે તેમ નથી મૂળ મિદ્ધાના સાથે પણ
તેમનો અનિવર્ત્ય સંબંધ જોડી દેવાયો છે

વધુ દૃઢને પ્રત્યેક ધર્મના અલગ અલગ લક્ષ્ણો દ્વારા એક દયા
મુદિત્ય દેવતન થાય છે કે જેનો ઉદ્દેશ ધર્મનો મહિમા વધારવાનો હોય
છે, તેમાં પ્રત્યેક અતૈદિ અમરજાનુકૂળ વાનો તેની વાણીમાં
કહેવાય છે કે જે આજ જતા મત્ય અને તથ્ય બની જાય છે અને
તેનું મજબૂત ગીતે પ્રતિપાદન થતા વાગે છે

હમણા બૂગોળ ઓ ખગોળ મનધમા આ યુગમા ત્યારે જા
ઓ મ્યગમથી પૃથ્વી હાયમા રહેના આમળા જેની (દન્તામનકતલ)
થઈ ગઈ છે અને ખગોળના મનધમા વિજ્ઞાનની નવી નવી સોધો
હમરો બામત ઉપર પ્રકાશ ફેનાવી રહી છે ત્યારે જૈન સાહિત્યમા
પૃથ્વીના જે સ્વરૂપ બના યુ છે તેના ઉપર આદ્યોપો થાય છે, પરંતુ તેને
અને કેવળ જૈન ધર્મજ જનામ ૧૨ નથી પરંતુ બ્રહ્મશુધર્મના પુરાણ
બૂગોળની પણ એજ દશા છે અઠી હમર વચ્ચે પહેના બૂગોળ અને
ખગોળના મનધમા ને મમનના લોકમા જે ધાગણા હતી, તેજ થોડા
રૂપાન્તર સાથે નિષિગદ્ધ કઠવામા આવી અને જૈન સાહિત્યમા તેના
ઉપર સર્વજ્ઞ ધિન હોવાની ઝાપ લગારી દીરી પગિશુભે તેમા અન્યાર
સુરી કશુ પગિવર્તન કઠવામા આનુ નહિ અને એ બૂદ્ધી જવામા
આ યુ છે કે અન્યૂન અનતિગિ ન થયાનથ, અવિપરીત-અધિ નહિ
તેમ વધારે પણ નહિ મીધી રીતે જેતુ હોય તેવુ ધર્મનું મૂળમૂલ રાખ
શાન છે

જૈન કથાસાહિત્યને આપ જગ બારીબારી તેમજ તુનાતમકે દૃષ્ટિથી
વાચ્યો તો જાણ્યો કે તેમા લોક પ્રમિદ્ધ અસહન અને અધૈયાનિક
કથાઓનુ કદ રીતે મન્દ બુ કરેન છે પઉમચગિય (પદ્મપુરાણ) ની
બૂમિમામા જ્યારે ગાન્દ્રિય રામચગિય સાબજવાની પ્રજા રામ
કરે છે ત્યારે કદે છે કે લોકમા જે કથા પ્રમિદ્ધ છે તે ભુકી ઉપવસિ
વિરુદ્ધ અને અવિશ્વસનીય છે તેના ઉપર વિશ્વાસ થપ્પા ગમના નથી

અલિપિ સન્વમેય સ્વવત્તિવિરુદ્ધ પદ્યયગુજેર્હિ ।

નય સદ્વતિ પુરુસા હવતિ જે વંદિયા લોષ ॥

જેમ્મા મારે આપ વાસ્તવિક રામચગિય સબજાવો । ત્યારે જૈન
ગમારણ કહેવામા આનુ તેમા સીતા ॥ આથી નહિ પણ ગાન્દ્રિ
જનની રાખીના નર્મથી ઉત્પન્ન થઈ હનુમાન પવનના પુત્ર નહિ પણ
૧૨૧ થા પવનજય રાખના પુત્ર થા ॥ ગાન્દ્રિ ગાન્દ્રિ અને હનુમાન

વા ગ નહિ પણ તે તે તે નામના વગેરે ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો કહેવામાં આવ્યા એવી રીતે મહાશક્તિની ક્રિયાઓને પણ જૈન હૃદયશાસ્ત્રમાં સરસાગિતિ આપવામાં આવ્યું છે. આ પછી ધર્મની અંતિમાનવા અને નહિ માનવાવાચક અસંભવ વાતોને કાઢી નાખવામાં આવી.

હિંમતુરુ ધર્મપ્રાપ્તિ આ અમિતમિતિસુગ્રીની ધર્મપરીક્ષા એ એ પ્રથમ એ માનતી ગામીની આપે છે કે જૈન નિદાનને લોક પ્રચલિત સાહિત્યની અમલન અને નકામી વાતો ઉપર કેટલી ચીઠ્ઠી હતી તેમાં ગણેશજી મેનમાથી ઉત્પન્ન થયું, હાથીનું ગીર લગાવી દેવાનું, રોયનામ ઉપર સૂતેના વિષ્ણુના નાભિ-મળમાથી બ્રહ્માનું પ્રગટ થયું, વગેરે જે-જે અમલન વાતોની ખૂબ હામી કરવામાં આવી છે એટલે એ એકમ અનુમાન બાંધી સકાય કે તેઓ અલૌકિક અને અમરગિત વાતોમાં વિશ્વાસ કરવાના ખૂબ વિરોધી હતા. આમ હોવા છતાં પણ જૈન સાહિત્યમાં આજે આપણે એવી બાબતો જોઈએ છીએ કે જેના ઉપર વિશ્વાસ ગાંધી સહિત નથી પામસે. ધનુષ્યના ચરીંગ, એક લાખ જોગનનો અંગવત હાથી, હજાર હજાર જોગનના જળકળશોદ્ધાર લગવાનનો અભિરેક, હારિકાના હાથન કરોડ ભાવે, લગવાનના પાચે ત્યાજીકામાં દેવતાઓના આગમન, અન્વર્તોની છન્નુ હજાર રાણીઓ, મોગમી લાખ હાથી, અદા કરોડ વોડા, વગેરે, એવી બાબતો છે કે જે અતિશયોક્તિ અનકામમાં નો ખપી રહે છે, પરંતુ સત્યથી વેગળી છે.

આવા પ્રકારનું કથા-સાહિત્ય તો અપેક્ષાકૃત પુગલું છે ત્યારપછી જૈન પ્રચારકોએ એવું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કર્યું કે જેથી જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ વહેમો અને મિથ્યા ધારણામાં ઘણી ખરાબ રીતે દસાયા છે. જનમાન જૈન મમાજ આ વિષયમાં કાંઈનાથી પગલ નથી આવા પ્રકારના નમુનાઓ જોવા હોય તો ભક્તામર-સ્તોત્ર ઉપર શ્વેનામર તથા મેઘવર સપ્તમયોના જેટલી પ્રથમ લખાયા છે તે જાઓ ! ભક્તામર-સ્તોત્ર પાંચમું અમુગિનું બનાવેલ એ- પ્રમાદ ગુણુવાળું શુદ્ધ સ્તોત્ર છે. પરંતુ

તેના એક એક મોનાની માથે એક એક મત્ર જોડી દેવામાં આવ્યો છે જેને લાખ લાખ અને પચાસ પચાસ હજાર વાગ વિધિ વિધાન સહિત ગણુવાથી દુનિયામાં એની કોઈ ગીજ નથી કે જે ન પ્રાપ્ત થઈ શકે. માણે કોણે કયા કળ મ નથી શુ શુ લાગે છે? એ તેજ ઉપર્યુમ કથાએમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. જ્યારે માનવગણને રાગ બોજો (જોકે માનવગણને રાગ બોજ કરતા ઘણા કામ પહેલા થઈ ગયા છે) સુમાળીશ અથવા અડતાલીશ બેડીઓ* પહેરાવી જોવામાં પૂર્વા, એટલે શ્રી માનવગણને બહામગ સ્તોત્રની રચના કરી તેનું પઠન કર્યું, તેથી બેડીઓ તડાતક તૂટી ગઈ અને જોવાની બદાર આવ્યા. માનવગ અને કાલિદાસને પણ એક સ્થળે લડાવી દીધા છે (જોકે એ બન્નેના સમયમાં સેકડો વર્ષોનું અંતર છે) જેમાં માનવગ ચક્રેશ્વરી દેવિને બોલાવે છે જ્યારે કાલીદાસ કાળીને બોલાવે છે અને પછી બન્ને દેવીઓમાં ધમમાળ મમે છે.

જ્યારે ઝિંગલર અને ચેનાગર માધુ વનરામને છોડીને મહાવાસી થયા ત્યારથીજ આવા પ્રગરના સાહિત્યની ઉત્પત્તિ થઈ છે અને તેમ નાથી આની માળતોડો પ્રચાર પણ થયો છે. તેમના અનુયાયીઓમાં એ હદ વિશ્વાસ હતો કે આ મત્ર તત્ત્વના પ્રભાવથી જ્ઞતિઓ અને બહાગોની પાંખીઓ અંધાર ચાલતી હતી કુમુ ચંદ્રની સ્તુતિના પ્રભાવથી અમા વામ્યાની રાત્રિઓ પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ઉગ્યો હતો. ધનજય ગેઠના વિધાપદાર સ્તોત્રના પાઠથી તેમના પુત્રને ચંદ્રેનું સાપનુ એ ઉતરી ગયું હતું. સ્વરબૂસ્તોત્રના પાઠથી બીરલિંગ દાદયુ હતું અને તેમણે ચંદ્રમુખી મૂર્તિ નીકળી હતી. મક્ષી પાર્શ્વનાથનું મંદિર તોડના માટે પ્રહાર કરવામાં

* ચેનાગર સંપ્રદાય અનુસાર બહામગના સુમાલીશ પદો છે અને દીગલર-મત્ર ૧૫ અનુસાર અડતાલીશ છે. એટલે બેડીઓ કુલ સુમાલીશ વા અડતાલીશ હોવી જોઈએ.

અર્થે હતો, તહેમાથી દૂધની ધાગ નીડળી અને માલ્લાહ મુંડેટાટ બેઠેલો અડવડ દેવે બૌદ્ધ ધર્મની તાગ દેવી માથે શાસ્ત્રાર્થ કરી નિષ્પ મેળવ્યો હતો ગીરનાગ પર્વત ઉપર ચેનાગ દીમબગના સ્વામિ તનો નિર્જુલ એક દેવી હા । કગામા આ યો હતો અમુ- દેવીએ અમુક નગરમા મરડી ફેનાવી હતી અને તે મન તતથી ફર થઈ હતી વગેરે વગેરે

ભટાગ્રો અને યનિઓ પાછમથી તો માનગીયા બાધવા મનથી જાડો નાખવો, જ્યોતિષ અને મામુદિક શાસ્ત્રથી લોકોનું ભવિષ્ય ખતારવું, ત્યાંઓ આપવી વગેરે માથે ધધાતારી રીતે કગતા હતા, ધર્મોપદેશ ના ઉપદેશન ચમ રોથી તહેમની પૂજા પ્રતિષ્ઠા અધિક થતી હતી તેઓ પાદખીમા ની જતા, સિદ્ધામનાધીશ્વર કહેવાતા તહેમના આગળ ચોપ મિ આવતા હતા, ગળ લોકો પચુ તહેમની સેવામા હાજર થતા હતા નુઓના ગિચામા ફમાવવાને આ લોકોએ નધાથી અધિ- કાર્ય મ્યું છે, અને જૈન ધર્મને વર્તમાન સ્વરૂપમા મુજવાનુ એન તહેમજોન પ્રાપ્ત થયુ છે

વર્તમાન જૈનોને જોતી કોઈ એ વિશ્વામ વરી રહે નહિ કે એ લોકો કે ઈ પિપ્પુન, શુદ્ધિવાદી ધર્મના અનુયાયી છે હથર કર્તૃત્વમા ન માનતર છતાં પચુ પેતાના હુ એને દાગરા અને સુખી થયા માટે તે પાડોલી યોનું જ અનુચલ હતી ત્યા છે પાડોલીઓના જીવન ભગના પાપ મના માનવી નરાઈ જતા હોય તો તહેમાના ચતુજય યા સમ્મેન રિખ જીવી થયથી પ્રલેખ પાપ નટ થાય છે પચાવતી અને સેવપાલ અદિ હતા દેવો મહત્ત મમયે તહેમને સદાવત્તા કર છે અને જૈન મના મનથી ધર્મિજન ધન પ્રાપ્ત કગામા અને ચતુઓનો નાલ કગ મના મમય થાય છે તહેમના નીચો ઉપર કેશરની વર્ષા થાય છે મુનિઓ અનનિશ્ચય ગદુ છે ધણી મુનિઓ ભાગ્યે

જમીનમાંથી બહાર નિષ્કાસની દ્રવ્ય પ્રગટ કરે છે અને ઘણી મૂર્તિ
એને પતવા આવે છે

ઉપરુક્ત જમીન જાગનોનું મૂળ અજ્ઞાન છે અજ્ઞાનના મોર અવ
ગમમાં બરાબ ધર્મતત્ત્વો વિદ્યુત સ્વ ધારણ કરી ને છે અને હોમના
સ્થાનમાં વિવિધ પ્રકારના હોમો બહુ જમાવી લે છે તે માટે મૌથી
પૃથ્વી જનતાની અજ્ઞાનતા દૂર કરવાની આવશ્યકતા છે દેશના રિક્ષીત
નવ જુવાનો કે જે અભાગ ભવિષ્યના નિર્માતા છે હોમનું પહેલું
કર્તવ્ય છે કે તેઓથી સમતભવના શબ્દોમાં અજ્ઞાન અધિકારને દૂર કરી
સાચા ધર્મની પ્રભાવના કરે, જ્યાં મુધી જનતા અજ્ઞાનમાં પડી છે ત્યાં
મુધી કદિ પણ તે બહેમોથી મુગ્ધ થઈ નહિ અને જ્યાં મુધી બહેમોનો
નાશ નહિ થાય ત્યાં મુધી પોતાના પગ ઉપર ઉભી રહી શકે નહિ,
ઓ સ્વગત્યની યોગ્યતા મપાવતી કરી શકે નહિ

લોકોના અજ્ઞાન અને જાતો દૂર કયા સિવાય ધર્મરક્ષાની બાગો
પૂરારે છે તે કાંતો મૂર્ખ છે અથવા ધૂર્ષ છે કમમાં કમ આપણા મુન્ન
વર્ગે એ સમજી લેવું જોઈએ અને બીજા બધા નામ છોડી આ કામમાં
લાગી જવું જોઈએ



મ. ગાંધીજી-કેટલાક ધાર્મિક વિચારો.

(અધ્યાના — શ્રી મોહનલાલ દસીચંદ દેસાઈ)

બી એ એન એન બી એડવોકેટ)

ધીજી “**सत्तुयैव कुटुम्बकम्**” એવી ત્યાને પામેલા વિશ્વપ્રેમી મહાત્મા છે જગતના બાન્ય વિધાતા-જગતના મદાન પુરુષ છે ભાગ્યના અપૂર્વ અમલીમ દિવ્ય પુત્ર છે કે જેણે દિવ્યના અમખ્ય જનો પગ પોતાની પ્રજાભરી અજ્ઞાન ઝાંખ પાડી છે ભારતવર્ષના તેઓ મિત્ર માર્ગ દર્શક અને દષ્ટા (Friend, Guide and Philosopher) છે તેમની ચૈતન્ય શક્તિ સુનેનામા નમૂનિ આણે છે, તેમનામા પ્રેરણાત્મક સામર્થ્ય છે, તેમનો નિષ્ઠામ ત્યાગ કાર્તિને હચ્છો નથી, કોઈ કોરોડા મેવનો નથી આગામા આણુ લઈ વધુમા વધુ જન નમાજને આપનારા તે સાધુ-એવા તે છે મહાન સત્તા, શક્તિ, દુઃખ, અપમાન કે પુ અનુ પલુ તેમને પોતાના પરમાર્થ કાર્યથી કે સ્તીમરેના મિદ્ધાનથી અટકાવી શકે નહિ એવી તેમની નિર્ભયતા છે ભવિષ્યમા જન્મનો નવીન વલ્લભ આપવાના કાર્યમા તે અતિ મહત્વની ભૂમિમા પ્રાપ્ત થયે એ નિર્વિવાદ છે

તેઓ દક્ષિણિમદ, મયમ જન્મરો છે સ્વતંત્રતામા ક્યુ છે કે -

कोइ च माण च तदेव माय । लोभ चउत्थ अज्जत्यदोसा ।
एवाणि वना अरहा महेसी । ण कुञ्चइ पाव ण कारवेड ॥

“દોષ માત્ર, માયા નથા લાભ એમ ચાગ પ્રમાણના અધ્યાત્મ-દોષ છે તેઓનો ત્યાગ કરીને અર્હત અથવા મહર્ષિ થવાય છે કે જે પાપ (મલમ અનુન) છતાં નથી તેમ (અન્ય પાત્રે) વસવા નથી ”

એટલે કે કોઈક ક્યાપને જીતવામા મદોદિત ઉપયોગમાળા રહેનાર એ મદવિં થવાને યોગ્ય છે તે મત્યની નિશ્ચયે મદા ચાનના હેતુ સસાર સાગરને વહેવા તરી જને કાગણુ કે ગિનાગમમા કહ્યું છે કે -

સચસ્સાણા ઉવદ્વિષ મેદારી માર તરડ

— મત્યની આચારી ઉભો થયેનો જુદિમાન પુરુષ સસાર સમુદ્રને તરી જાય છે

મદાતમાજ એક વ્યક્તિ માત્ર છે એમ નહિ, પણ તે એક મોતી સસ્થા (Institution) છે જગતને અનેક સદેસા પાડે છે, ભારતને અનેક પાઠો શીખવી દેનાર કરે છે, નિર્ભય બનાવે છે, દેશ માટે-ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર એના અને વીરોને ઉત્પન્ન કરે છે વિચારો સર્જે છે અને તે સ્પષ્ટારે મુમદીપણ બનાવ્યા વગર-દ્વિઅર્થોપણને સ્થાન આપ્યા વિના બોલે છે, લખે છે લાપમા વાફુદા ~ વા.પદુતા નહિ પણ આતમિક પ્રેરણામય ઉદ્ગારો નીખાનસતાથી નીકળે છે અને તેથી લોકો પર સચોટ ઝાપ પડે છે

તેમની વિશિષ્ટતાઓ-

- ૧ તેમણે લોકોને માથે સન્ની સ્વચ્છ, અને ચેન ખાદીની ટોપી પહેવાની કે જેને 'ગાંધી ટોપી' (Gandhi cap) કહેવામા આવે
- ૨ અંગ્રેજી ભાષેનાઓનો અંગ્રેજી પહેરવેશ પ્રત્યેનો મોહ છૂટ કર્યો અને તેમને અમલી સાદા પહેરવેશ પ્રત્યે વાળ્યા
- ૩ યત્રવાન્ના બીજા પગિણાઓથી બચવાનો સાવચેતીનો સુઝ કાઢી રેડીઓ-ખાદીની ઘેર ઘેર આજ ફેરવી
- ૪ મહાન સત્તા સામે નિશ્ચય સામનો કરવા માટે પ્રજાને અર્ધિસામય અને શાંતિમય શસ્ત્ર નામે અસહકાર-સત્યાગ્રહ આપીને પ્રજાને નિર્ભય અને સ્વમાનથી બનાવી

- ૫ ગરૂભાષા તરીકે હિન્દીનો પ્રચાર કરી હિન્દના જુના જુના પ્રાનો વચ્ચે ગરેતો બેલભાવ દૂર કર્યો
- ૬ પ્રજાજીવનમાં શુદ્ધ યાગ્રિ, ત્યાગ-સયમને સ્થાન આપ્યું, આત્મ-શુદ્ધિ પર ખૂબ ભાર મૂક્યો. શઠ પ્રતિ શઠય નહિ, પણ શઠ પ્રતિ સત્યાગ્રહ એ પાક બણ્યા એ અને પ્રજા હિતાર્થે સ્વાર્થજીનો ધર્મ નેતાઓને શીખ્યો
- ૭ માત્ર કંગાવો વરી અરજી અને વિનવણી કરતી ગરૂસજાને સ્વાવનખી ગર્વ કંગતી પ્રાણુવાન જીવત સસ્યામાં ફેગવી નાખી
- ૮ આધાર્મિક અમમાનતાઓ, જાતિ બેલ, અસ્પૃશ્યતા અન્યાય છે તે બનાની અસ્પૃશ્યતા-નિવાગજીના ચારે બાજુ આદિવનો કર્યા
- ૯ કિસાનો-બેકુનો અને મજૂરોનું સમર્થન કરી કંગવી તેના દુખમાં ભાગ લીરો અને મગીન અને શ્રીમતોનો, કીમાન અને જમીન ના વગોનો મમનવય સાધ્યો
- ૧૦ પ્રમ્ય ઉઘોગોનો ઉદ્ધાર કંગવાની અળવળ ઉપાડી
- ૧૧ નેતા થઈને ગજકાગજુમાજ નહિ, પણ ખેગક, આરાગર, ન્યાયામ, અર્થકાગજુ વર્મ, અમાજ, ભાષા આદિ સર્વ વિષયોમાં પોતાના પ્રેગજામય વિચારો એક ધર્મજિગાસુ-મહર્ષિ રહેતા હોય તેમ વિના મોકાએ અવનતાવી જણાવ્યા આ સર્વમાં ધર્મદષ્ટિ આત્મ-પ્રેત ગરેતી એ અખતે પોને ક્યું છે કે “બહાગથી વર્મજિગાસુ તરીકે જણાતા અને પુરો અદ્યથી ગજગ-ગણી હોય છે, ત્યારે બનાગથી ગજપ્રગજુનો સ્તીમ કંગવા છતા પણ અતગમાથી દુધર્મજિગાસુ છુ’ નજી ગજપ્રમરણી વિષયો સાથે ધર્મને કે મસાર સુધાગને નબધ નથી એ વિચાર અગોન છે’ એમ સ્પષ્ટ જણ્યા યુ છે
- ૧૨ સર્વ વિષય-આગવમાં તેમણે અહિંસા અને અન્યને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે અને પોતાના ત્યાગ મયમ અને આત્મગજથી પોકોની સેવા

કરવામા પોતાનું સર્વસ્વ આપી કાઢી જતાએ હજુ સુધી મેળી નથી એમથી બધી કાસ્તિ-લોકપ્રીતિ મેળી છે વગેરે વગેરે

ગાંધી યુગ—તેમણે છેલ્લા ૧૫-૨૦ વર્ષમા ભાગતમા મહાન કાંતિ કરી પોતાનો યુગ નવર્તાયો છે-તેઓ યુગપ્રવર્તક બન્યા છે એથી આ યુગ તેમના નામથી-ગાંધી યુગ તરીકે વાગતરિ રીતે ઓળખાય છે

આ યુગમા આપણે જન્મ્યા છીએ તેથી આપણે આપણી જાતને ધન્ય માનવી ધટે છે મહાપુરુષો કેવા હશે, કરી રીતે ખાતા પીતા-વિચારના હશે, ઉપદેશતા હશે, ધર્મ પાળતા હશે, લોકો પર પ્રભાવ પાડતા હશે પ્રજાને ઉન્નત બનાવતા હશે તેનું પ્રત્યક્ષ તાદ્રશ દેખાત-ઉદરણુ વર્તમાનમા આપણુ આ મહાત્માજી પૂરે પાડે છે

અર્થાત, મહર્ષિઓ થઈ ગયા તેમણે વિશ્વપ્રેમ બનાવ્યો-ત્રેર્ણો-ઉપદેશ્યો પણ તે ધર્મ ગરબો ધર્મવીરો તરીકે, પોતાના ધાર્મિક મમ્મદમા પણ જેણે ગજકાગ્જુમા અર્દિમાતસ્વને મૂકી રાજપ્રખરધી રીત તરીકે પ્રભાવ બતાવ્યો હોય તે આ એકજ છે

એક જિ કહે છે તેમ ઈ-હીએ કે -

જગતથી દૂર નિજ ધર્મ જીવન મહી

પ્રેમ-પથ છુદ્ધ મહાવીર બોખો

જગત મમુલનામા રાજ્યના કાર્યમા

એક સદેશ અધુરો ગ્લોતો

કિન્તુ સર્વાંગ જીવન વિષે તે કરી

પ્રેમના તત્વની કાર-ધોષા

(એ) તત્વ ગ્રીવાવના વર્ષ સત જીવ એ

પ્રેમ બાશ્વત બર્ના દિવ્ય ડાસા !

તેઓ ઓઝામા ઓઝા શન વર્ષ છતાં, પોતે તરી જાઓ અને આપણને તારી વ્યવસ્થા.

આધુનિક યુગકારોમા-મદાન નેબકો-નકાઓમા મૌઘી વધારે મને અને વાણને ગાંધીજી પ્રિય લાગે છે તેમનું કથન, વ્યાખ્યાન અને કથાઓમાથી ઘણી પ્રેરણા મળે છે, જીવનને સમ્યાગિનનાજી વડવામા, મનને નિમરફીન અને નિર્મળ જનાવવામા ખડુ નિમિત્તામૂન થાય છે એ એક દીવા દારીની ગજન સારે છે તેમના પ્રધાનો-સખાઓનો સમજ દરી વચ્ચે મનન કરતા રહેવું અને તેમના વિચારગતનોતે હંથમાં રથાન આપતા રહેવું, એથી ઘણો લાભ થશે.

તેમના ૫૦ જૈન શિવસુદ્ધ શ્રીમદ્ ગજવદની જરૂર અમર પડી છે અર્ધિમા અને અનેગાનવાં એ જે જૈન ધર્મના મૂળગન અને મનાતન પાસા છે એ બનેઓ ગાંધીજી ૫૦ લારે પ્રખાન પાડ્યો છે (આથી મે ૫-૮-૧૯૨૩ ને દિને 'જૈન દષ્ટિએ મહાત્મા ગાંધી' એ વિષય ૫૦ જાહેર બાપજી શ્રી મુખર્ધ માગરોજ જૈન મલામા આપ્યું હતું જુઓ માસિક જૈનપુષ્પ પુ ૫ અક ૧ થી ૩) સનવરોધક તરીકે-તત્ત્વગવેષક તરીકે જુદાજુદા દષ્ટિગિન્દુથી વિચારકરી નિર્ણય બાધવામા અનેમનદષ્ટિએ પ્રધાન લાગ બજાયો છે તેમના ધાર્મિક વિચારો 'ધર્મમથન' એ નામના પુસ્તકમા બહાર પડ્યા છે તે આપ સૌ અને ખામ દરી આપણો પૂજ્યવર્ગ વાચશે તો ઘણો અતર પ્રકાશ પડશે.

'અર્ધિમા પરમોધર્મ' જેવું મૂળ છે એવા જૈન ધર્મના કેટલા-અનુયાયીઓમા આ અર્ધિસા ધર્મના પયગવરને હૃદયમા રથાન અપાયું નથી એ અફસોસનો વિષય છે આ મદાન વિમૂર્તિને ગાલો દેવા-તેની નિંદા કરવાની હલ મુધી કેટલાક જતા જોવામા આવે છે તેતાં જોક કિપગન યરમનો વિષય છે પરમાત્મા તેમને સરજુદિ આપે.

ખાખ સાકોચરાણા ચેતાસિ કો દિ વિજ્ઞાતુમર્દતિ એટલે કે સોગાતર પુરુષના ચિત્તને અપૂર્ણપણે જાણવાની આપણી તાકાત નથી.

એને તો વિગેષ વિગેષ ઓળખવાનું કાર્ય લાવિશ્ય ગમે અને એક
સગળ જણાવું છું —

એક વખત ગાંધીજીને એક સલાના પ્રમુખે મળ્યું કે ‘આરી વ્યસ્તતા કરે
વાનું કાણુ એ છે કે આપને હજી અને ઓળખ્યા નથી’ ત્યારે ગાંધી
જીએ પિતો મા કહ્યું મને સોના ઓળખો ? હું તો મરી ગયા પછીજ
ઓળખાવાનો છું ના ?’-આ જોઈ પિતો દત્તો છતાં તેનો આશય લક્ષ્યમાં
સેવા યોગ્ય છે કારણ કે તેમના જ સમ્બોમાં કહીએ તો ‘x & y સુધાર
કેવું ત્યારે મૃત્યુ થાય ત્યારે માન તેમના દેતો જ નાશ થાય છે
એમનું કામ અને એમના વિચારો દેહની સાથે મરી જતા નથી એમની
શક્તિમાં તો મમન જન તેમ નધારે થાય છે આપણને એનો અનુભવ
નધારે થાય છે કેમકે જેમ લગ જાય તેમ માની ॥ ઓળિયાથી સ્વતંત્ર
રીતે એનો પ્રભાવ પ્રગટ થયો જાય છે મનુષ્યમાં જે ક્ષણજીવી અસ
છે તે દેહની સાથે નાશ પામે છે મનુષ્યને જે શાશ્વત અવિનાશી અસ
છે તે તો દેહની ગળ થઈ ગરા પછી પણ જીવે છે અને દેહનું બંધન
દૂર થવાથી વધારે પ્રાપ્ત છે

કાનાન્તરે મહાપુરુષોના સંબંધમાં બન્યું છે તેમ ગાંધીજીના પત્રો,
વાર્તાનાપો વ્યાખ્યાનો, ગ્રંથો વગેરે સર્વ અતિ આદરપાત્ર થશે અને
તેમની મૂર્તિ એક મહાપુરુષ-દેવમૂર્તિ સમ લેખાશે

ગાંધીજી એ પગમ મત્યગ્રાધક છે મત્યને સોધનારે સત્યને પ્રુષ્ઠ
મન રાખીને સોધવું જોઈએ જોઈજ નહિ પરંતુ એના પ્રત્યે નિષ્ઠા
ગામની જોઈએ એની આવના કડવી જોઈએ અને તેમ કડતા જે સત્ય
આપડે તેને તે પૂર્ણ છે શાશ્વત છે એમ માનીને તે પ્રમાણે આચરણ
કરવું જોઈએ સત્યસોધન જીવનો ભોગ આપીને મત્યની રક્ષા કરવા
બધાયેનો છે આવા મત્યગ્રાધક ગાંધીજીએ મામાનિક ધાર્મિક શિક્ષણ-
રૂપ ગંજડીય વોર અને વિધ વિધોની પર્યવસા શુદ્ધ નામાલિક

પોતાના વિશે પ્રમાણિતપણે જણાવ છે કે ‘મને હ’ વિશ્વાસ છે કે હ પ્રેમથી ઉમંગઈ રહ્યો છું અને મને પણ કાંઈના પ્રત્યે વેગભરે ઉત્પન્ન થયો નથી. મારી બની પ્રવૃત્તિ મોક્ષને ખાતર છે, ‘મારે જે કરવું છે, જેની હ વર્ષો યથા ઝખના ઝી ગયો છું તે તો આત્મચર્ચન છે, તે ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર છે મોક્ષ છે મારે ચતુર્વિધ બધું એજ દષ્ટિએ છે અને મારે ગાજપ્રમણી ક્ષેત્રની અદર ઝખનાવવું પણ એજ વસ્તુને આધીન છે’

અત્યારે તેઓ ગામના લોકોની સેવા કરવા વર્ધા પાસે સેગવ નામના ગામમાં વસે છે તેમાં તેમનું ધોવ શું છે એમ એક મુરોપિત મજાને પૂછ્યું ત્યારે ઉત્તરમાં તેમણે કહ્યું ‘હું અહીં બીજા કાંઈની સેવા કરવા નથી આવ્યો. પોતાની જ સેવા કરવા આવ્યો છું. આ ગામમાં લોકોની સેવા દ્વારા મારે આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરવો છે માણસનું અતિમ ધ્યેય ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર છે અને એની સામાજિક, ગાજકીય ધાર્મિક બની પ્રવૃત્તિમાં ઈશ્વરચર્ચના અતિમ ધ્યેયને અનુસરીને થતી જોઈએ મનુષ્ય માત્રની સેવા એ સાધન મા એક આવશ્યક અંગ બની જાય છે, ઈશ્વર ઈશ્વરને પાપ કરવાનો એક માત્ર રસ્તો એ છે કે એની સૃષ્ટિમાં (બધા દેવોમાં) એને જોવો ને એની સાથે તાત્પર સાધવું એ તો મૌની મેવા દ્વારા જ બની શકે ને એ સેવા દેશસેવા વિના બની ન શકે હ મમત વિશ્વનો એ અંગ છું ને માનવ જાતિથી લિખ એવી રીતે હ ઈશ્વરને જોઈ ન શકું

આમ છે તો વિશ્વમધુત્વ ગાંધી સર્વ દેશના લોકોની સેવા કરતા આ દેશની મેવા કેમ મહણ કરી તેનો પણ પોતે જવાબ આપી દે છે — મારા દેશમધુઓ મારા નજીકના નજીકના પડોશી છે, એ એના અમ કાય એના નિર્ધન એના નિકર બની ગયા છે કે મારે મારી બધી રમિત એમની સેવામાં નાખતી જોઈએ’

હવે તેમના ધાર્મિક વિચારો પ્રતે આવીએ પહેલા ધર્મની વ્યાખ્યા દ્વારા જણાવે છે —

ધર્મની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા-આત્માની દૃષ્ટિએ પાળેલી નીતિ તે ધર્મ, ધર્મ એટલે મનુષ્યન સમ્રાજ્ય નહિ, કેવળ બાહ્યાત્મક નહિ બહોળા ન્યાય અર્થમાં ધર્મ એટલે ઇશ્વરતત્ત્વ વિશે અચલિત શ્રદ્ધા, પુનર્જન્મ વિશે અચલિત શ્રદ્ધા, મત્સ્ય અને અર્ધિસા વિશે સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા ધર્મ એટલે ધર્માચરણ ધર્મમાં કોઈ પણ અગ અમત્સ્ય ન હોય, ક્રોધતા ન હોય, દિનના ન હોય ધર્મનું માપ પ્રેમથી, શ્યાથી સત્યથી માય છે તેના ત્યાગથી મળેનું સ્વર્મ પણ નિષ્ઠ છે મત્સ્યનો ત્યાગ કરવાથી દિનું જ્ઞાનને સ્વગત્ય મળતું હોય તો તે નમ્રમુ છે

‘ધર્મની શ્રદ્ધા શુદ્ધમાણવી અથવા પાપકથી, વાક્યાનુર્યથી અથવા શુદ્ધ લેખોથી કદી નથી થઈ, નથી બવાની ધર્મશ્રદ્ધા ધર્મજ્ઞાની શુદ્ધિથી, તપસ્યોથી-ઈ થઈ શકે છે

‘મહિર એ ધર્મ માનવ આવશ્યક અગ છે-પછી લને તેને કોઈ ચર્ચ’ કહે, ‘મસ્તિશ્ક’ કહે, કોઈ ‘શુદ્ધાત્મ’ કહે, કોઈ ‘અપામરો’ કહે જ્યાં સુધી શરીર અને આત્માનો સંગમ ગૂંઘે ત્યાં સુધી મહિર અને મગરાનનો પ્રેમ મધાયનો-ગૂંઘે શરીર નગમ્ની ખાણુ છે, અને હૃદયને (આત્માને) ગૂંઘવાનુ સ્થાન પણ છે એજ રીતે મહિર પણ નગમ્ની ખાણુ થઈ શકે છે અને ભગવાનનું ધ્યાન તો છે જ ‘જેવી જેવી ભાવના તેવી તેવી મિદ્ધિ’

‘શાસ્ત્ર-વર્મનું ન્યાયરણ કરવામાં પ્રવચનની જગ્યા કોઈવાર હોય તેવું પ્રવચન કરનારનું જીવન ધર્મનિષ્ઠ હોવું જોઈએ તે પ્રવચન એટલે શાસ્ત્રની વ્યાખ્યા હુમ્માં એ છે- ‘જે આપણને મોક્ષ તત્ત્વ પ્રવર્તાને તે સામ્ય’ તે ‘સત્યનું અર્ધિમાનું’ સ્વલ્પચર્ચનું નિરાધી ન હોય, તેને ધર્મદૃષ્ટિથી જાણવા જોઈએ, તેનું ગદ્ય પામવું જોઈએ કેટલાક શાસ્ત્રના અલ્પચર્ચને વગમનાગ છે તેના દરક વચનનો અલ્પચર્ચ-કહે છે’ નવાપાગ ૩૩૬૦

વિનિધ વર્મશાસ્ત્રોગો અગ્યામ વધાગતા ગયા તેમ તેમને જણાવ્યું કે
 દરેક રમ-શાસ્ત્રોગો અર્થ કંઈવામાં તેના દ્વિતીય-મૂલ્ય સમજવા અને
 તેને મારાગની કસોટીએ ચડાવી તેની કિંમત આગવી જોઈએ તેમને
 એક સહેનો રસ્તો અનુભવે છે તે બનાવના કહે છે - 'દરેક ધર્મનો
 નિમાળ કરીને એ દલબાજક મઠયો છે કેટલાક સિદ્ધાંત અચનિત જેવા
 માત્ર પડે છે અનુભવ તેનો અનાગ નથી કરી શકયો ભક્તિ દુનસી
 સાથે અર્ધ પેદામાં કહી દીધું છે 'ત્યા ધર્મકા મૂલ હૈ' મત્ત ગિરાય
 ખીત્તે ધર્મજ નની એ સનાતન વાચન છે ખર્ચ પણ ધર્મ આ સૂત્રોનો
 ઉત્તર નથી જોઈ - સૂત્ર જોઈ ત્રિપે માત્રવાચનો દાવો નામાં
 આવે તેને સત્ય રૂપી એરણ ઉપર દયા કપી દયોડા વતી ગીપી જોવું જો
 તે નક્કર લાગે તે વૃત્તિ ન જાન તો ચોગર માનવું અખાની અનુભવ
 વાણીમાં શાસ્ત્રાર્થ-શાસ્ત્રનાં એ 'અધારો રૂપા' છે તેમાં પડે તે
 ગોથા ખાધા જ રહે જે માત્ર મને મરિરાપાન, મામલક્ષણ, પાખડ
 છત્યા શીખવે તે શાસ્ત્ર ન કહેવાય.

શાસ્ત્રના અક્ષરને વળાએ તે વેદિયો છે એમ વણા દિઓએ ગાયું
 છે શાસ્ત્રોનું દોહન નાપા જગદ્ગુરુઓએ એક એ વાક્યમાં આપ્યું છે
 'તે મધાનુ તા પર્ય એ છે કે આપણે હૃદયગતિ કરી જાન મેળ
 વડું અને તે વડે મોક્ષ મેળવવો

શુદ્ધ— શુદ્ધ વિના જ્ઞાન ન હોય' એ સુવર્ણવાય છે પણ શુદ્ધ
 મગવા જ દોહના છે અને મદ્ગુરુને અભાવે ગમે તેને શુદ્ધ કરી બેસીને
 આપણે સમાગમાગની વચ્ચેવચ્ચ રૂપવું ચોગર નહિ નસાય શુદ્ધ તે
 કે જે તારે પોને તરી ન જણે તે બીજાને શુ તારે? એવા તાગ
 (તાગનાગ) આજમાર હોય તો પણ તે એકાએક જોવામાં આવતા નથી

જેને અહિંમા મર અને અહિંમા પૂર્ણતા પ્રાપ્ત નથી કરી અને
 જેને સર્વ પ્રમાણની માનિષી અને ધનૈશ્વર્યનો ત્યાગ નથી કર્યો તેનો
 મધ પણ મનુષ્ય શાસ્ત્રોને ખરેખરા સમજી ન જ શકે એ ધર્મસૂત્રમાં

મારી મધુર શ્રદ્ધા છે કે ગુરૂની પ્રયાને માત્ર હું, પણ માથે માથે
એ પણ જોઈ છું કે અત્યારે તો લાખો મનુષ્યોએ ગુરૂ વગર જ પોતાની
જીવનમાત્રા પૂરી કરી ની છે, કાલુ મધુરુ જ્ઞાન માથે તેટલા જ
સપૂર્ણ મતિયાગનો મગમ આ દાળમા સાપડો ફુલ છે

‘જે આપણને ગગદેવાઈ રહિત કરે, જે આપણને પ્રેમધર્મ’
શીખવે, જે આપણને લગમુખ કરે, સાદાઈ શીખવે, ગરીબમા ગરી
બની સાથે એમ્ય સધવાની શુદ્ધિ આપે એટલું જ નહિ પણ એમ્ય
અનુભવવાનું હૃદયમા આપે તે ગુરૂ

પરંતુ ‘જેનામા દલ છે, દર્પ છે, જે સેવાનો બૂખ્યો છે, તેને ગુરૂ
માની મેસવું એ તો અનેક પ્રગતના મદા પાણીઓને મધુ તરફ ધમકી
જતી મગ નદીના કોઈ પાણીના જેવું મગજવું જોઈએ

‘અપારે તો ધર્મને નામે આપજો અધર્મ આચરીએ છીએ, સત્યને
નામે પાપક પોથીએ છીએ, અને રૂની હોવાનો રોજ રૂને અનેક
પ્રગતની પૂલ ચોરી લઈ પોતે અધોગતિ પામીએ છીએ અને ખીજને
સાથે વસડીએ છીએ એવ સમયે કાંઈને પણ ગુરૂ કવવાની ચોખ્ખા
ના પાવનો જ ધર્મ પ્રત્યે ચા છે સાચો ગુરૂ ન મને તેથી માનીતું
પૂનઃ જોમાડીને તો ગુરૂ બનાવવામા જોવડું પાપ છે પણ માનો ગુરૂ
ન મને ત્યા લગી દલનાપૂર્વક ‘નેતિ’ ‘નેતિ’ કહેવામા પુણ્ય છે, એટલું જ
નહિ પણ તેથી કાંઈ દાડો સાચો ગુરૂ મળવાનો પ્રમગ પણ આજે’

માધુઓને મ દેગ—‘સાધુઓને હું વિનંતી કરું છું કે ત્યા ગુરૂ
પ્રગ મોન્ય અને નિઃશ્ચ છે અને મગમ અને લૂટારૂઓનો કેવ વર્તે
છે ત્યા સુરી તમે તમારા અધિકાર ઉપયોગમા લઈ દેશના કામે પડી
નહો. લુચ્ચા, ચોર, લપટના દોષોનું કલુ ગુરૂ એ તમારો ધર્મ
છે x x પડોલી પર અપાર થયો હોય તારે મદા રૂની મે તમારો
ધર્મ છે તમારી પાસે વમ-નિયમના વિચારો છે એ શરૂને

પરિચિત્ત તપશ્ચર્યાથી તમે મહેજમા માયા કરી શકો છો. સધુઓની પાસેથી હું નિર્ભયતા અને દાનના પાલનની આજ્ઞા રાખું છું.

છનનનો હેતુ—આપણે દુનિયામા જન્મ લીધો તે બોમ માટે નહિ પણ ત્યાગ માટે સયમ માટે x x મુશ્કરી કડક નિયમ છે કે જેને ઈશ્વરની નજીક જવું હોય તેણે દુનિયાનો ત્યાગ કરીને દુનિયામા રહેવું નેહએ એ વાત કેણુ છે જાણ સહેલી પણ છે જીવવું તે સેવાને માટે એમ માનીએ તો મહેલી વાત છે.

અહિંસા—‘અહિંસાનું જાત્રાત લક્ષણ પ્રેમ છે—અવેગ છે મનુષ્યનો ધર્મ’ અહિંમા છે અને જેટલે અરો તે અહિંમક છે તેટલેજ અમે તે પોતાની જાનને મોભાવી શકે છે મનુષ્ય—સ્વભાવ હિંસા નહિ પણ અહિંસા છે, કેમકે તેજ પોતાના અનુભવથી નિશ્ચયપૂર્વક જાણી શકે છે ‘હું દેહ નથી પણ આત્મા છું અને આ દેહને આત્માના વિકાસને અર્થે’ આત્મદર્શનને અર્થે જ વાપરવાનો મને અધિકાર છે’ અને તેમાથી તે દેહદમનની કામ કોષ મ મોહ મત્સર ઇત્યાદિ શત્રુઓને છતી લેવાની નીતિ ઘટાવે છે તેને છતવાનો ભારે પ્રયત્ન આપે છે અને તેમા એ સપૂર્ણ વિજય મેળવે છે અને જ્યારે એવો વિજય મેળવે ત્યારે જ તેણે મનુષ્યજાતિના સ્વભાવને અનુકૂળ કાર્ય કર્યું કહેવાય તેથી રાગદ્વેષાદિને છતવા એ અતિ-માનુષી કાર્ય નથી, પણ માનુષી કાર્ય છે અહિંસાનું પાનન એ ઉચ્ચામા ઉચ્ચ પ્રમાણની વીગતાનું લક્ષણ. ■ અહિંમામા બીરતાને ક્યારે સ્થાન નથી.

‘અહિંમાધર્મનો સપૂર્ણ પાળનારોજ સપૂર્ણ મરદાની બનાવી શકે. એક માણસ પણ અહિંસા જીવન સપૂર્ણપણે ગાળવાને તૈયાર હશે તો દુનિયાને વશ કરી શકશે. હું નમ્રતાથી કહીશ કે આજે માત્ર આ જગત રીત દેહે પણ આટલી ભારે લડત ઉત્તરવાની મારી જઈક શકિત છે, મનુ કાગળ માટે અહિંમાધર્મનું પાનન જ ■

૧. 'અહિંસા એ મનુષ્ય જાનિતો મધ્યમ છે અને પરશુના કરતા એની શક્તિ અનતમણી મોની ને ચડીજાની છે
૨. અહિંસા માણુમના મરમાન અને આનરનું પૂરેપૂરું રક્ષણ કરે છે, અહિંમાનો સ્વભાવ જ એવો છે કે અનીતિથી મેળવેલા ધનના કે અનાચારના બચાવમા એ કશી મદદ કરતી નથી
૩. અહિંસા એની શક્તિ છે કે જોનો પ્રયોગ બાળક, જુનાન, સ્ત્રી, વૃદ્ધ, સૌ સરખી રીતે કરી શકે છે માન તેમનામા પ્રેમસ્વરૂપ હથ્થક વિરો અવિચન શ્રદ્ધા હોની જોઈએ અને તેથી મનુષ્ય માત્રને માટે સમાન પ્રેમ હોવો જોઈએ અહિંમાનો જીવનધર્મ તરીકે સ્વીકાર કરવામા આવે તો તે છૂટાજવાથા કાયોને લાશુ ન પાડના આખા જીવનમા બાપની જોઈએ ને જીવનના પ્રત્યેક કાર્યમા પ્રમદ થવી જોઈએ
૪. અહિંસાધર્મ વ્યક્તિઓને માટે સારા છે પણ જનમમૂલોને માટે મારો નથી એમ માનવું એ ગભીર ભૂલ છે'

સત્ય—'ધર્મ એટલે સત્ય અને અહિંસા, અથવા કેવળ મત્ય કહો તોયે બસ થાય. અહિંસા સત્યના પેટમા જ ગમાયેલી છે તે વિના સત્યની કાખી સરખીયે ન થાય.

'અહિંસા વિના સત્યનો માક્ષાલગ અમલવિત છે, અહિંસા, અસ્તેષ અપગ્રિમદ પણ અહિંમાને અર્થ છે, અહિંસાને સિદ્ધ કરનારા છે અહિંસા સત્યનો પ્રાણ છે મનુષ્ય તેના વિના પરશુ છે આ બધું સન્માર્થો પોતાની શોધના પ્રવામમા વહનોજ જોઈ લેશે.

'મત્ય સ્વયમિદ છે, અહિંસા તેનું સપૂર્ણ રૂળ છે મત્યમા તે છુપાયેલી પડીજ છે, પણ તે સત્યની જેમ બમા નથી તેથી જાને તેને માન્ય કયા વિના મનુષ્ય સાત્ત્વ ચોરે તેમ છતા તેમ સત્ય તેને અહિંમાજ શીખારો

અત્યંતુ તાદૃશ-જ્ઞાન-આજ્ઞાત ૧૨-એટલે અતગ્નાત, એમ ૬ માત્ર
છે. આપણને અત્યંતુ મપૂર્ણ જ્ઞાન થતુ નથી, આપણે જે અત્ય
જ્ઞેષ્ઠએ છીએ તે અપૂર્ણ હોય છે તેથી આપણે જગતના નિષિષ્ટને
આપણા માર્ગદર્શક માનીએ છીએ ને તેમને અનુસરીએ છીએ.
અત્યંતો સાક્ષાત્કાર કરી રહાય એ માટે ચોક્કસ નિયમો ધરાવેલા છે
એનું પાલન કરી જ સત્યનું જ્ઞાન કરી રહાય.”

અહિંમાવાદીએ અહિંસાને જે અને જેટલી દૃષ્ટિઓથી અર્થો છે
ઓ નિર્ણય વ્યાખ્યા છે તેના રૂપના વધુ ઓ વિધિવિધ દૃષ્ટિઓથી
મહાત્માજીએ અર્થો નિર્ણયો ગાંધી જાહેર કરી એક અહિંસાશાસ્ત્ર
પ્રસ્તાવુ છે તે સર્વેનો ઉત્તેજન કરતા એક પુસ્તક બને તેમ છે તે
તે માટે ગાંધીજીના લખાણો ઉપર અભ્યાસ કરવાનું કહી વિગમવુ યોગ્ય
છે. બાબત એ કહેવું જરૂરી છે કે તે શાસ્ત્રના નિરૂપણમાં જુદી જુદી
દૃષ્ટિથી વળતુને જોઈ તપાસી તેનું મૂલ આકલાના જોનાના અનુભવનાં
ગાંધીજીએ મારી રીતે ઉપયોગમાં લીધો છે એક સ્થળે પોતે કહે છે કે -

‘માત આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિના માત વર્ણન વ્યાખ્યા તે મધ્ય પોત
પોતાની દૃષ્ટિએ આપ્યા હતા, એક બીજાની દૃષ્ટિએ ખોટા હતા. ૧
જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ સાચા ખોટા હતા આ અનુભવવાદ મને બહુ પ્રિય છે
xx અનેકાંતવાત્તુ મૂળ અહિંસા અને અત્યંતુ યુગ્મ છે.”

અનુભવવાદી ગણાતા જોનામાં કનેશ પેમન્ટ્સ ન હોવા જોઈએ
તેઓ તો સર્વ વસ્તુ-મિદ્ધા અને તરતનો સમગ્ર દૃષ્ટિથી વિચાર કરી
મમ-સ્વ માટે સમતા-સમ-ભારમા ગહે અને દસમ-આચરણના
હોય આમ છતાં દિગ્વિજય તથા મેન્દાનગ વચ્ચેના તીર્થના ઝગડાના
લેખો જોઈ ‘ધર્મને નામે ધાડ’ એ લેખ ગાંધીજીએ લખ્યો તે આમ
વિચારવા યોગ્ય છે તેમાથી થોડા અવગણ લખ્યો —

"આપણે ધર્મને જ બૂગ છીએ સહુ પોતપોતાનો ઈશ્વરો ગમવા મથે છે ધર્મ હું છે, ત્યાં છે, તે કેમ ઝોળખાય, તેની કેમ રક્ષા થઈ શકે એ ગણવાની ઈચ્છા સગી નથી ગઈ

"જેનોની પાસેથી તો આથી વધારે આગતી આશા ગખાય તેઓ તો ન્યાહનાના પૂજારી છે દયા ધર્મના ઇન્કાર છે તેમનામાં સદિ પશુતા હોવી જોઈએ જોડેલે અગે પોતાને પોતાનું સત્ય પ્રિય છે તેટલે જ અરો બીજાને તેનું હોય જ એમ માનવું જોઈએ જ્યાં વિરાધીની બૂલ લાગે ત્યાં મનમાં રોષ ન લાગના દયાલાવથી કામ લેવું હરે

"પણ આદનાદ અને દયાલાવ જૈન ધર્મમાં અને જૈન મંદિરમાં પણ કેમ જલો પોથીઓખાજ તોજતા હોય એવો આભાસ મને આ લેવો વાચતા થયો, એવો અનુભવ તો ચલાજ હરે છે જ્યાં દયાનો અમન છે ત્યાં તે કીડિયાગ પૂર્વામાં ને માછલા મચાવવામાં જ પરિમિત થઈ જતો જોવામાં આવે છે અને આ દયાધર્મ પાળવાને ખાતર મનુષ્ય પ્રત્યે ક્રૂતા વપરાય તો તેની ગણતરી ધર્મમાં થતી નાથી છે

'ગાયત્રીમાઠ તો કહેતા જ કે જૈન સિદ્ધાંત વાણિયાઓને ત્યાં વર્ષો એટલે તેનો વાણિયાશાઠ દિમાળ થયો, શાન અને વીરતા જો દાના" લક્ષણ હોવા જોઈએ, તેમનો પ્રાય લોપ થયો ને દયા અંશે જીરૂતા એ એ સમો પચાવવાયક જતી જઈ દયા વગેરાઈ

"વળી ધર્મને અને ધનને હાલવે રહ્યા પણ જૈન મંદિરમાં બહુમીનીએ વાસ કયો એટલે ધર્મના સિદ્ધાંતોનો નિર્ણય નપચર્યાથી નહિ પણ વહીવટીની દલીનોથી અત્તાતોમાં થવા લાગ્યો એટલે જો વધારે પેસા આપે, તે પોતાને ગમતો ધર્મનો નિર્ણય લાવી શકે એમ થયું

"આ મિત્રમાં કાચ અતિશયોક્તિ જણાશે, પણ નથી જોનેનું હું જાણુ છું, જોડેલો પરિચય મને વૈષ્ણવ સપ્રદાયનો ને વૈષ્ણવોનો જો તેટલો જ લગભગ જૈન મિદ્ધાતનો ને જોનોનો જો કેટલાક મને દેવખાતે

જૈન માં છે કેટલાક પ્રેમભાવે હુ જૈન હોઉં એમ ઇચ્છે છે કેટલાક જૈનો વિષેનો મારો પક્ષપાત જોઈ ગણ થાય છે તેમના પુનર્જન્મથી હું ઘણું શીખ્યો છું ઘણા જૈન મિત્રોનો સહસાસ મને ઉપદેશ નીવડ્યો છે તેથી ઉપનુ લખના અને તે વાટે જૈન ધર્મ પ્રિય છે એવા જૈનોને ભગૃત કગવા ગ્રેગયો છું

‘સ્વેતામઃ દિમ મગ્મા વૈગ્લાન રો ? જન્નેના સિદ્ધાંતો એમ છે થોડા ભેદ છે તે સત્ય છે જન્નેના પક્ષનું સમાધાન ચાર તેવા તે ભેદ છે જેવા દ્વૈતી અદ્વૈતીના

‘જૈનોમા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પુરુષ છે, તેમને સમય છે તેઓ કા ખરી તપશ્ચર્યા ન કરે ? તેઓ કા શુદ્ધ જ્ઞાન ન મેળવે ? તેઓ મ અનુભવજ્ઞાન ન આપે ?

‘જૈન યુવકો પોતાના ન રાઓની જેમ ધન ઉપાર્જનમા ગૂથાયેના જેવામા આવે છે તેઓ મ શુદ્ધચાત્રથી ગહેના છતાં તપસની જેના બની ઉભાગચિત્ત રચન, યામૂર્તિ ન બને ?

હું હિંદુ અને જૈન એવા બે વિકાસ નથી કરતો આફ્રિકાની જ સહાયથી હું હિંદુ એમ્સે વૈદિક મન અને જૈન મનનું જોડકા સાધી શકું છું મેં તેા તેની મ થી ધર્મો માત્રની એના માગ પૂરતી તેા કાગની સાધી છે એનામઃ મિત્રમના ઝગતો ન્યાય છાપા દ્વારા ન મગે, અભાનમા ન મગે બને અથવા મેમાથી એમ મેને સાફ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી શુદ્ધ થાય આપુએ ન કરી શકે તે ધર્મનું નામ જૂલી નમ્ર બની મૌન ધરખ વરે

જૈનોને માટે આમાથી ઘણું સમજવાનું ઘણો સાગ લેવાનું મગે છે માધુ અને યવકો જુધો અને યુવાનો, ધનવાન અને મરીત વગેરે ધર્મશિષ્ટી-આફ્રિકા થી વિચારે, શુદ્ધ તપશ્ચર્યા કરે ખરી દરાનું જ્ઞાન

હા તેને આચારમાં મૂકે, તો મર્વે ધર્મોની એકના સમજાય, વૈમનમ્ય ને
અગાડા દર યાય અને વિશ્વની શાંતિમાં મોટો ફાળો આપી શકાય

મહાત્માજીના વચનો એ દિવ્યવાણી છે-તેમાથી અમૃત મળે છે
અને હૃદયને શાંતિ અર્પે છે

માગ મિત્ર શ્રી રામનારાયણ પાડમજીના મન્દોમાં કહીએ તો—
ગાંધીજીની પ્રેરણા ધાર્મિક છે અને તેઓ જગતને અહિંસા પથે દોરે છે
છતાં તેઓ ધર્મપ્રવર્તક કે ધર્મમચ્છાપક નથી ધર્મપ્રવર્તક કે ધર્મ
સંસ્થાપક, ખરી કે ખોટી રીતે, પોતે જગતનું અતિમ સત્ય પામ્યો છે,
અતિમ ઉત્તમ દશાએ પહોંચ્યો છે એવી શ્રદ્ધાવાળો હોય છે અને
એવી શ્રદ્ધાના ગૂઢ બળથી તે લોકોને પોતા તરફ આકર્ષે છે ગાંધીજી
બંનેની ના પાડે છે તેઓ હંમેશાં પોતાને હમ્મસનું દર્શન થયું નથી,
તેમ પોતાને ગુરૂ પણ મળ્યો નથી. હંમેશાં ગૂઢનાં તેઓ વર્ણવે ગણ્યું ના
જણાય છે x છતાં તેમના અનુભવમાં કાંઈ ગૂઢ નથી જ એમ કેમ કહી
શકાય ? તેમની ઉપવામની પદ્ધતિ તેઓ પ્રભુ પામેથી બળ મેળવે છે તે,
અત્યામીના અવાજ પ્રમાણે ચાલે છે, ક્યાંકનાં વર્ગો પ્રાર્થનામાં ગાળે
છે તે મર્વે ગૂઢ એટલે સામાન્ય માણસને નહિ થયેલો અનુભવ છે x x
તેમના જીવનમાં શુદ્ધિ હોયને અનુસરે છે, હૃદયની દાસી છે, અને કેરો
શુદ્ધિને માટે તેમને અણુમો પણ હશે, તેમ છતાં એક વાત ધ્યાનમાં
ગણવા જેવી છે જેટલી ભાવનાઓને કાર્યો અને વસ્તુઓને તેઓ
શુદ્ધિના પ્રાપ્તિમાં તપામે છે તેટલી બહુ જોઈ તપામતા હશે, x ધાર્મિક
માન્ય નેહુલી પ્રણીના પ્રશ્નો ઉપર તેમણે શુદ્ધિથી જેટલી ચર્ચા કરી
તેટલી માંડે નથી કરી એમ કહી શકાય x ગાંધીજીની અત્યંત પ્રેરણા
માર્મની છે, છતાં તેઓ પોતાના કાર્યક્રમો શુદ્ધિની પરીક્ષા માટે ગુણુ ને છે
અહિંસાની પ્રેરણા ધાર્મિક છે, પણ તેઓ દિવ આગળ તેને એક નવા
વિશ્વ માધન તરીકે ગુણુ ને છે નિરાશ હિંને માટેજ નહિ-આપણ

દુનિયાને માટે એ અમોઘ શસ્ત્ર ॥ અને સૌથી ઓછી હાનિવાળું છે એમ એ પૂરવાર કરે કે અપર્ણાપર્ણનું પાપ તેઓ પોતાની ધર્મશુદ્ધિથી સમજના છે અને તેને પણ શુદ્ધિની કસોટીએ તેઓ કસી આપે છે

‘જીવનનો એવો એક પણ પ્રદેશ નથી, એવો એક પણ પ્રશ્ન નથી જેમા ગાંધીજીએ ડહોળે કંઈ ન કર્યું હોય જેમ સૂર્ય ઉગે અને ખુલ્લામા તો અજવાળું થાય પણ બધ જારણમા પણ પ્રકાશ પ્રવેગે, તડોમા પણ અજવાળું પહોંચે તેમ તેમણે પ્રેરેનું ચેતન સમાજના અધારામા અધાગ ભાગમા પણ પહોંચ્યું છે તેમણે પ્રશ્નો નિવારણ નથી, ઉમા નહોતા થતા ત્યાંથી ઉમા કર્યા છે તેમનામા અનેક વિરોધી બળોનો સમન્વય છે ક્રાંતિકાર છતાં તે પ્રાચીનતાને માટે આદર ધરાવે છે મૃદુ છતાં હઠીતા ॥ આગ્રહી છતાં દૂરદંઠ મૂનનાર ॥ પ્રેમાગ્ર છતાં બીવશ છે x તેઓ મને મનુષ્યના કરતા મૂઢ તુરતી બળ જેવા લાગે છે x ખુટામા ખુલા અને નિખાનસ છતાં તેમના આત્મદોહનમાથી રકુગતા બળો કુદરત જેવા મૂઢ છે, અમ્મ છે, અમેય છે, અપ્રનિશ્ચ છે કોઈ મહાન હેતુ મિદ્ધ કરવા કુદરત આવા બળો પેદા કરે છે એ મહાન હેતુ સિદ્ધ થવામા આપણે સર્વ જેટલે અસે નિમિત્તમૂલ થઈ સફાઈ તેટલ અસે ધન્ય થઈશું ”

એક લેખક મનોરમ શબ્દોમા મહાત્માજીને શ્રામેધી જે જણાવે છે તેમાથી થોડું ટાંકીએ -

‘તારો સ્પર્શ માનીમાથી માનવી ઘડે છે તારા શબ્દે જડ ચેતન રૂપ બને છે, તારા જીવન-અમૃતે કાંઈ કાંઈ શુદ્ધ વેરાનોને લીલાછમ બનાવ્યા છે તે માનવીમા માનવતા રેડી છે, માનવીને આર્થ આપ્યો છે જીવનમા કાર્ષ જીવવા જેવું છે એમ મિદ્ધ કરી બનાવ્યું છે મુકાન વિદોણા નાવની માફ આચક્તા જીવોનો તું સુખની બન્યો છું, માર્ગ જીવેતાનો તું સહનર બન્યો છું - અધારે અચાનકનારનો તું પથપ્રદીપ

બન્યો છુ તે નિર્જાનોની નિર્જાના નિવારી છે ભીરૂની ભીરૂતા ટાળી
હે કાચા દેવાવાળાને તે ક'ણ બનાવ્યા છે

‘ અજ્ઞાનીઓને તે જ્ઞાન આપ્યું છે મૂઢ માનસીઓની મૂઢના તે
નિવારી છે પ્રકાતહીનોને તે પ્રમથ આપ્યો છે દર્તોના તુ વૈષ બન્યો
‘કુ વેનાઓનો તુ શામક બન્યો છુ ભાગેલા દયાને તુ છરાડનાર
બન્યો છુ

‘ પીડિતોની પી । તાગથી ભેરાતી નથી, કગાનોની કગાલીત
તા । રી ખમતી નથી ગોપિતોના હાડપિંજરે પ્રતિ તુ દષ્ટિ નોખી
શમ્તો નથી

‘ x x x આથી તુ અમારો પૂજ્ય છે ”

આ પૂજ્ય મહાત્મનના સદેશ ઝીલી આપણે કૃતાર્થ બનીએ અને
આપણી પામગતા, વ્યર્થલાભઆઓ નિવારી પવિત્ર બનીએ એ હ વપ્રાર્થના

અતે વર્તમાન કવિશ્રી હિમાચકગની ‘ “ ગિચશાતિ ” માની નીચેની
કહીઓથી આ વખતન્ય અત્ર સમાપ્ત થાય છે -

મુખ દાવાનગે દાઝ્યા તપેના મૃચિતીતને ,

અમી વર્ષાવની શીંગા કોની આ ખગલી પડે ?

એના સુધીને સુઝ આતુલીના,

નગી જતી વિથની ઘોઝ દિસા ?

હીનેચવા , પાપ મુગો—મુગોના,

હુ બેતગી મૂર્નિમતી અદિસા ?



સવત ૧૯૮૮ ની સાલમા મુળધમા શરૂ થયેલ
પર્યુષણ વ્યાખ્યાનમાળાનું પુસ્તક
વાંચ્યું છે ?

ન વાંચ્યું હોય તો આજે જ ખરીદ કરો.

જ્યારે ધર્મ ને રૂઢીના બહાને અનેક પ્રભાલીકાઓ તમને
મુઝવી ગઈ હોય તે વખતે ઉપયોગી થઈ પડે દારવણી
મળે એવા લેખોનો આ પુસ્તકમા સમૃદ્ધ છે

પડિત સુખવાનજી, પડિત દરબારીલાલજી, પડિત
નાથુગમ પ્રેમીજી, ડૉ. પ્રાણજીવનદાસ મહેતા, બાપુ સુરજલાલ
વકીલ, શ્રી મોહનલાલ ભગવાનદાસ જવેરી સોલ્ડીસીટર, ને
શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ વકીલ જેવા વિદ્વાનો ને
પડિતોના ભાષણોનો સમૃદ્ધ છે

દરેક યુવાન જરૂર વાંચે

૧૫ રૂલાવા માટે કીંમત રૂા ૦-૬-૦

વીસ રૂાળી ખરીદનાર પાસેથી રૂા ૦-૪-૦ લેખે

મળનાર ઠેકાણું -

શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘ.

૨૬-૩૦, ધનજી સ્ટીટ, મુંબઈ, ૩.

પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો

[સ્થળ-મુંબઈ.]

[વર્ષ ત્રીજું.]

પ્રાસઃ

શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘ.

કિંમત આઠે આના

પ્રકાશ -

તૈન યુનક સ વના મત્રીઓ -

મણીનાન મોકમચદ સાહ

મણીલાન જેમલ શેક

ધનજી રત્નીટ મુખર્ષ ન ૩

સને ૧૯૩૮]

[મૃત ૧૯૬૪]

મુનજીરયાન

શ્રી મદાતી પ્રિટિંગ વર્ક્સમાં
મનમુખવાન લીંગનાલે જામ્યુ
ધનજી રત્નીટ મુખર્ષ ન ૩

વિષયાનુક્રમ

નં	વિષય	પાના	પૃષ્ઠ
૧	નિવે ન	મ ત્રીઓ મુનર્ જૈન મુવક સવ	
૧	ભગવાન ઋષભદેવ અને તેમના પતિના	(પડિત મુખનાત્મજ)	૧
૨	ધર્મ અને સદ્ધર્મ	(શ્રી ધર્માનંદ કોશ મી)	૨૫
૩	ગુરુ અને માનવ	(પડિત શ્રી દગમારીનાત્મજ)	૩૩
૪	જૈનો અને અહિંસાતત્વ	(શ્રી ગમાતીકનાન મ મોદી)	૪૪
૫	ભાગવતવર્ણના ધર્મો	(મહાત્માદેવ જાનેનકર)	૬૦
૬	આચાર્ય ધર્મ અને ઉચ્ચનીચ ભાવ	(શ્રી મનનાન પ્રભુ ભદ્રેશાષ)	૬૭
૭	ભગવદ્ગીતાની વિશેષતા	(પડિત શ્રી કેદારનાથ)	૭૭
૮	મ પ્રણયો અને રાત્રીન મહામહા	(પડિત મુખનાત્મજ)	૧૦૧
૯	નવયુગની ધર્મ ભાવના	(શ્રીમતી ઇન્દુમતી મહેતા)	૧૧૬
૧૦	અહિંસા	(શ્રી ગમનાગરજી વિ પાંડે)	૧૨૩
૧૧	સત ગુણગમ	(શ્રી કેદારનાથ)	
૧૨	ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથ	(મેહનનાન દ દેશાષ)	૧૬૧



પશુપત્ય વ્યાખ્યાન માળાના પુસ્તકાએ
જનતામા નવોજ પ્રકાશ પાડયો છે

ફદિ અને ધર્મને બહાને જનારે અનેક પ્રશ્નાલિકાઓ
અને બહેમોનો બોગ મનુષ્ય જને છે ત્યાં આ
સેખોનો સમૂહ તેમને નવોજ માર્ગ દેખાડે છે
ન વા-યા હોય તો જરૂર વાચો

ન સમઢા હોય તો જરૂર સમઢો

પશુપત્ય વ્યાખ્યાનમાળા વર્ષ ૧ છુ સ ૧૯૮૮ ૦-૧-૦
પશુપત્ય વ્યાખ્યાનમાળા વર્ષ ૨ છુ સ ૧૯૯૦ ૦-૮-૦
પશુપત્ય વ્યાખ્યાનમાળા વર્ષ ૩ છુ મ ૧૯૯૩ ૦-૮-૦
બીનગારીઓ ૦-૩-૦

— આરે પુસ્તકે સાથે ખરીદનારને —

ફક્ત રૂપીયો એક.

મળાતુ ઠેકાણું -

શ્રી મુબઈ જેન મુરક મઘ

૨૬-૩૦ મનજી સ્ટોર મુબઈ ૩

== નિવેદન ==

ગાંધી મેરામ નના પ્રમુખ અને પ્રસિદ્ધ વિચારક શ્રીમાન શિશુતાનનાઇ
આ વર્ષે પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનમાળામાં એક વ્યાખ્યાન આપવા આવના
તેમણે વ્યાખ્યાનમાળાની પદ્ધતિ અને વ્યાખ્યાનોના સ્વરૂપ વિષે માહિતી
સ્વત્વ મેળવી ત્યારમા વ્યાખ્યાનમાળા વિષે તેમણે પોતાનો અભિપ્રાય
એવી મનનમનો જણાવ્યો હતો કે આખા દેશમાં વિચાર અને કર્તવ્યની
જાગૃતિ આણે એવી વ્યાખ્યાનમાળાઓ થાન એમ ધણા દિવસ થયા તેઓ
કેળના હતા. હ આજ મુ મર્ષ જૈન યુવક સધન ગૃથી ચાતની પર્યુષણ
વ્યાખ્યાનમાળા જોઈ તેમને એક પ્રશ્નનો મતોપ થયો. કારણ તેમણે
જોયું કે પર્યુષણ જેવા માત્રારિક પર્વમાં પણ તત્ત્વ અમાત્રવાસિ ભવે
અને અને પોત્ત અધિકારી નમતાઓ દ્વારા સિત ભિન્ન વિષયો ઉપર
વ્યાખ્યાનો અપાય છે શ્રીમાન શિશુતાનનાઈના મક્ષિત પણ ગંભીર
દિમા અભિપ્રાય પરથી કાઢી પણ વિચારથી ન વાચ્ય પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાન
માળાની અગત્ય પોને મમજતો હતો તે જગ્ના હવે સધારે સમજી શકશે.

૪ મ ૧૯૩૭ ની પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનમાળામાં જોડેલા વ્યાખ્યાનો અપાવેલા તે બધા આ પુસ્તિકામાં આ રા નથી લગભગ નવું ચા વ્યાખ્યાનો આવવા ગઈ ગયા છે તેમ જના એનો મેળો લાય ને વાયકો આ પુસ્તિકામાં વાચી શકો આ પુસ્તિકામાં કુને જાગ વ્યાખ્યાનો છપાયા છે જેમાં અધ્યાપક ગમનારાનજી પાકેન્ના 'અદિસા' વિશે ૧૯૩૬ ની વ્યાખ્યાનમાળામાં અપાવેલા વ્યાખ્યાનો સમાવશ થાય છે ૧૯૩૬ ની વ્યાખ્યાનમાળા છપાઈ તે દરમ્યાન એ બધું સખ ઇ આનું નહતું પણ પાળાયી એ અમને મળ્યું તે લાગ્યું નાતું જના બહુ મહત્વનું હોનારું એને અમે આ વાની વ્યાખ્યાનમાળામાં છાપ્યું છે એ બાદ કરતા બાળીના અગીઆર લાગ્યો પ્રસ્તુત વર્તના જ છે

અનેક વિરોધ પર વિચારપૂર્ણ લેવો સખવાનું કામ કેટલું અઘરું છે એ વસ્તુ સાચા લેખકો જાણે છે કોઈ એકજ સખક અનેક વિરોધ પર લખે ત્યારે તેની વિચાર-તાજી જોઈએ તેની નથી રહી શકતી આને દષ્ટિગિન્દુ તો લાગ્યેજ બ લાય છે લાગ્યો રીવિય પણ આની નથી રાખતું જ્યારે આના વ્યાખ્યાનમંત્રમાં એ બધી વસ્તુઓ સહેજે જોયા મળે છે જ્યારે અનેક યોગ અધિકારી રમ્યાઓ હાય ત્યારે તેઓના જુ. જુ. વિષયો પગના વિચારમાં નહીનતા અને ધ્રોનના એક સગા સુનત હોય છે દષ્ટિગિન્દુ મોઝા સહેજે જુ. હોઈ એક કે અનેક વિચારના ત્રિવિધ પાત્રો રચવાની મગરક પણ અનાસરે મળી આવે છે અને આનાં રીવિય તો સહજ જ હોય છે આ રીતે જોવા જઈએ તે કોઈ પણ એક વિચારકના પુત્રક કળતા અનેક યોગ અધિકારી વિચારકોના વિચારોના ચા મદદરૂપ આવું પુસ્તક વધારે મિતી અને વિશેષ આલંપાન લેખાતું જોઈએ એ સમ નવવાની લાગેજ જરૂર ગ્રહે છે

જે જે વિચાર લેખ જે જે વક્તાના લાગણ્યો આ સમક્રમાં છપાયા તે કેટલા વિચારપૂર્ણ છે કરી કરી દષ્ટિથી અપાવેલા છે અને પાછળ વખતો કેટલો અન્યાય અને કેટલું તટસ્થપણ છે તે

વાચકો પોતેજ પુસ્તક વાચીને જાણી લે એ ચોચ ગણાય. તેથી તે વિષે
આ અંગે કાંઈ પણ કહેવું અમે યોગ્ય ધારતા નથી

આ રીતે મુગધ બહારથીજ રક્તાઓ મોટે ભાગે આવેના, જેમાથી
ત્રણ નામ ખાસ ઉલ્લેખ ચોચ ગણાય પૂ કેલગનાથજી શ્રીમાન ટ્રિગોર
લાનબાઈ અને શ્રીમાન કાકાસાહેબ તેમાય વિચાર અને કર્તૃત્વની મૂર્તિ
સમાન નાથજી જેના પુરુષની હાજરી એ વ્યાખ્યાનમાળાનું જીવંત
લક્ષણ ગણાવું જોઈએ

જન્મનાગની પેઠે વાચનાગનો સલાવ ફરીવાદી દોષ છે ધણીવાર એ
ફરીવાદ સ્થાને હોય છે ગુણગ્રાહક દષ્ટિએ જોતા એવી ફરીવાદમાંથી
અનેક વાર મુદ્દા લાભ ઉઠાવી શકાય ચાલુ વર્ષની વ્યાખ્યાનમાળાનું
પ્રસ્તુત પુસ્તક મોડું પ્રસિદ્ધ થવાની ફરીવાદ સૌ વાચક હૃદયના પણ
આટલું મધુ મોડું થવાના ખીજ દાગોનો નિર્દેશ ન કરીએ તે એ
એજ દાગોનો નિર્દેશ એ ફરીવાદના સમાધાન માટે બસ થશે પુસ્તક
કમા છપાનાર વ્યાખ્યાનો અગ્ર વખ્તાઓના હોઈ તે બધા મેળવવાનો
લોભ ગાંધવોજ પડે છે અમે આજે મોકલીશું, કાલે આપીશું પાચ
દિવસ પછી જરૂર લખીશું એના વાનગીઓમા કેટલાક વખ્તાઓ મહિ
નાના મહિના પસાર કરી દે છે તેમના વ્યાખ્યાનો મહત્ત્વના હોઈ તેની
ઉપેક્ષા કરવી પણ હજી નથી હોતી રજી તે વખ્તાઓ અદખલ ખીજ
અનેવિધ પ્રવૃત્તિના ભાગથી દબાવેના હોઈ તેમને અરદિત રીતે દમાણુ
કરવું એ પણ યોગ્ય નથી લાગતું એવી વિચિત્રતા કેટલાક વ્યાખ્યાનો
સરખાતથીજ તૈયાર લખેના મગેન હોવા ગતા આખું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ
કરનામા અણધાર્યું મોડું થઈ જાય છે પણ આનો બદલો વાચકોને
પૂરેપૂરો મળી રહે તેમ છે જલ્દી જગતી કાલમા જે વ્યાખ્યાનો ગ્રહી
ગયા હોય અને વાચકો વાચના ન પામત તેવા મહત્ત્વપૂર્ણ ધણા વ્યાખ્યાનો
મેંડે મોડે પણ પુસ્તક દ્વારા વાચકો સચી પૂરતો બદલો મેળવી શકે

પૂઠ નાથજીના ૧૧ જાખ્યાનો મગડી જાયામાં લખાયા છે અને
મર્યા તેનો ગુજરાતી અનુવાદ શ્રી રમણીકાના મેદોને કર્યો છે
અને ૫૦ દરબારીનાવજીયુ વ્યાખ્યાન દિગ્ગમ મને તેનો પશુ
ગુજરાતી અનુવાદ ભાઈ તારાચંદ લક્ષ્મીચંદ કેડકરી પામે ગરી
છપાવ્યો છે

શ્રી મોહનનાથ દ્વિચંદ દેમાઈએ પોતાના ઉપર અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ
ભાગ દોરા યા પ્રેરે જોઈ આપ્યા છે તે જ ન તેમનો અભાગ માનીએ
છીએ મુક તપાસ કરાવવાની જેરી મોકલણ કરી છે તેરી થઈ ન
સકવાને લીધે અને કાઈક પ્રેમની જૂરને લીધે છપામણીમાં ખાસ ખટકે
એરી અશુદ્ધિઓ રહી ગઈ છે જેનું અમને દુઃખ છે પણ વાચકો
સુધારી વાચો

પણ શ્રી સુખનાથજી કે જોઓ આ વ્યાખ્યાનમાળાના એક
ચેજ છે તેમના પૂરતા માથ અને સદકાર વિના અમો વ્યાખ્યાનમાળાને
ફોદમદ બનાવી ગયા ન હોય વ્યાખ્યાનના મધ્ય દિવસોમાં તેઓએ
પોતાની આગેવાની નીચે કાર્તને ફોદમદ રીતે પાઠ પાઠ્યુ છે તેમના
તો અમો ખાસ નણી છીએ છે ના માફગી વખતે પણ અમોને
વ્યાખ્યાનમાળા અંગે અનેક સુચનાઓ આપતા ગયા છે એજ તેમનો
અભાગ સધ પ્રવેશો સહભાવ સુચવે છે

મણીનાથ મોકમચંદ શાહ
મણીનાથ જેમચ શંક
શ્રી મુળાઈ જૈન મુવક સંધના મંત્રીઓ

શ્રી પર્યુપણ પર્વ વ્યાખ્યાનમાળા

ભગવાન ઋષભદેવ અને તેમનો પરિવાર.

(વક્તા-પડિત સુખસાવજી)

ભગવાન પાર્શ્વનાથ અને મદારીગતા વિગદમાં તેા ઇતિહાસની ગતિ સ્પષ્ટ છે ભગવાન નેમિનાથ સુધી પણ ઇતિહાસના પ્રાગ્નુ આદ્ય વિષય પહોંચુ છે પરંતુ ભગવાન ઋષભદેવની યાગ્યતા એથી તત્ત્વ ઉત્પન્ન છે ઋષભદેવનો મમર એટલે જોન ગણતરી પ્રમાણે લાખો ને રોડો વર્ષ પહેલાનો મમર એ સમયના ઇતિહાસની વાતો પણ સ્પષ્ટ નિવ નથી એટલા અને પ્રાચીન મમરના પુરૂષ વિશે આપણે જે ઝાઝા વાચીએ કીએ સામગીએ છીએ અને વિચારીએ છીએ તે મધુ લોકવાચકા અને કાષ્ઠ સામ્રાજ્ય પગને આધારે ગ્રામ્યેન ચગ્નિમથો માથીજ એ ચગ્નિમથોમાં ઐતિહાસિક યુગ પહેલાના પુરૂષો વિશે લખાએન મધુજ્ઞ અપ્રમાણિ- અને ત્યાજ્ય છે એમ કહી ન મનાવ તેજ પ્રમાણે એ ચગ્નિમથોમાં એ પુરૂષો વિશે લખાએન મધુ અમરશ તમજ છે એમ પણ માની શકાર તેમ નથી આવી અનિવિન ગિથિતિ જતા ભગવાન ઋષભદેવ જેના અને પ્રાચીન પુરૂષ અને તેમના પરિવાર વિશે આજે કુ કાષ્ઠ કહેના છંદુ છુ, તે કેટલાક ખામ દ્રષ્ટિ બહુએવી

દ્રષ્ટિબિન્દુએ.

તેમાનુ પહેલુ દ્રષ્ટિબિન્દુ એ છે કે ઋષભદેવ અને અનર તીર્થ કર્તાની પૂજા પ્રતિગા તેમજ ઉપાસનાના ક્ષેત્રમાં શુ અતર છે તે મનાવતુ અને તે હાગ અન્ય તીર્થ કરેા કરતા ઋષભદેવનુ ગ્યાન કેટલુ વ્યાપક છે

ત્રી પુરોહિત દ્વારા અનુષ્ઠાન કરાવતી સપ્તભદ્રેવનું નામનું તપ-એ બધું જોઈને પરપરામાં જાણની ઉપાસ્ય દેવ તરીકેની શ્રદ્ધા અને ખ્યાલિના ઉડા મૂળે તે સચવેજ કે, પણ સપ્તભદ્રેવની ઉપાસના અને ખ્યાલિ જોઈનેજ પરપરાના અનિ પ્રતિષ્ઠિત અને વિશિષ્ટ ગણના સાહિત્યમાં તેમજ કોઈ નાનમ્માં પણ વિગ્ધ દિગ્માં સુદ્ધા છે

ભાગવતમાં સપ્તભદ્રેવ

બ્રાહ્મણ પરપરા અને તેમાંથી ખાસ કરી વૈષ્ણવ પરપરાનો મહુ માન્ય અને મર્યાદા અતિ પ્રમિદ્ધ અથવા ભાગવત છે જે ભાગવત પુરાણ કહેવાય છે એ આકાશી સનાતનિયી અર્ચાની તે નથી જ વિગ્ધ અથવા શ્વેતામ્માં બન્ને સમ્રાજ્યોમાં જે સપ્તભદ્રેવના સંસ્કૃત ભાષામાં લખાએલ ચરિત્રો છે, તે ભાગવતથી પ્રાચીન નથી ભાગવત પછીના જ છે હા જોઈને પરપરામાં ખાસ કરી શ્વેતામ્માં પરપરામાં સપ્તભદ્રેવનું પ્રાકૃત ભાષામાં લખાએલ ચરિત્ર ભાગવતમાંના સપ્તભદ્રચરિત્ર કરતા પણ પ્રાચીન હોવા વિશે ભાગ્યેજ સંદેહ રહે છે ભાગવતમાં જે સપ્તભદ્ર ચરિત્રનું વર્ણન છે અને તે જે રીતે જોઈને અર્થમાં આરતા સપ્તભદ્ર ચરિત્ર સાથે મળતું આવે છે, તે ઉપરથી પ્રથમ દૃષ્ટિએ જોનારને એમ લાગે કે જન સમાજમાં બહુમાનના ઉડા મૂળે નખાવા પડીને જોઈને કથાનક-અધીમાંથી ભાગવતના કર્તાએ સપ્તભદ્રેવને પોતાના અર્થમાં આવેખ્યા કે અપના ના હશે, જેમ પ્રથમથી ત્યાજ્ય ગણાએલ શુદ્ધને પણ તેમની ભોલ પ્રતિષ્ઠા જામ્યા પછી પાછાથી કેટલાક પુરાણમાંથી અવતારી વર્ણુ ના છે તેમ

આખી આર્ચા ભાલિના ઉપાસ્ય સપ્તભદ્રેવ

પરંતુ મને તો લાગે છે કે ખરી હકીકત નર્મક બીજી જ હોવી જોઈએ ભાગવતકાળના સમયમાં સપ્તભદ્રેવ કરતા પાર્શ્વનાથ કે મહારીંગની પ્રતિષ્ઠા ખ્યાલિ કે ઉપાસના જગ્યાએ બોધી ન હતી કેલય જોઈને પર

પગમા તો પાર્શ્વ ાથ ને મ પીગ્નુ ંચાન તે રમને પણ આસન
 હિ ૧૨૦ નાવાથી વધારે આકર્ષક હતું તેમ જા બાગવતકા માન
 સદમનુજ ચત્રિ લે ૨ વર્ણવ રેમિનાથ પાર્શ્વ ાથ ૨ મદારીગતી
 ચત્રિત્રને અન્ન પુગલુગતી પેટે ભાગવતકા ન અપર્ક, એનુ ૧૩
 ૧૨૦ નેનુ જોધએ તે કાગળ મારી દહિમે એ ૩ કે સમનેલી
 મન્યના ફળ હિમામા ને યજમાથા જેન પર ગમની પેટે જોનેન
 પ પગમા પમુ પ્રથમથી જોડે વતે અમે એક આરવા મીછ ગીને
 આમ્ય માનુ દતી અને તેથીજ એવો પણ મભર ૭ કે જે સમૂદ
 કે પ્રાપ્ત ક્ષાત્રગુ પુ ૧૭૦ હિપથી ભાગવતની નવેપર અના યસનો
 મૈનિદામિક મન ૨ ને પ્રાચીન મમૂન પ્રાપ્ત પુગલોમા નામ ર વિરે
 થોડુ પણ ૧૩૬ રખાએન હુ ને એ જે રતમાન ભાગવતમા
 પમુ નેવાયુ છે આખી આઈ જનિમા અ મગ્ની ગીને સદમનેલી
 જોડીવતિ આન્યના મુજ જૂના રખની આવી આવની ફાની જોધએ
 મૌદ પર ગમો જુદનુ ંચાન અે ક્ષાત્ર ૧ પર ગમા ગમ કૃથ
 નાસુરે તેમજ મ વન રથાનો અની દ સુધી પ્રતિ ૧ રામના
 મના કે નાજ પગિબુમે મૌદ પર પગના આદિત્યમા તો સદમનુ
 નામ આરવા નજ નાનુ અને ક્ષાત્રગુ પર પગના ભાગવત જેવા
 મદમા નરનનુ મગિર જૂના રૂપમા સચરાતુ પણ ને નાસુરે ભાગવતના
 અનનામા ગૌજુ મર્ક તેના તમમા ૮ ૧૧૪ મયુ નારે જેન મદિતમા
 અન જોન પર પગમા એમ ન ૧૨૫ પાપનાથ અને મદારીગતી
 રાનાજસારીરામા પ્રાચીન મપે તેમજ વનમાન પુગમા પાગ એ
 ફગન ફુ ૧ નામની પ્રતિ ૧ તેમજ હિપસના અ મગ્ની અખુલિત
 ૧ અમ મખી હીર જોન એ જોન ૧૩મા નરમની મત
 જોન ૧ નગિની મ રાગો ત્રમ રોસને અ ૧ ખડે જોન એ
 પુ ૧ ૧ પુ ૧ ૧ વિ મગથી માનો આવની આખી આઈ નાનનો મામાન
 ૧૨૨ ૧ એ વિ ૧ માં નસ પન સમ નથી મારી આ મગ્ની
 પુટિ ૧ ૧ ૧ મે મામાપી થા ૬

ઋષિપત્રી એ ઋષભપત્રી હોવી જોઈએ

પાંચી બામન ઋષિપત્રીના પર્વની અને બીજી મામન ક્યા-
પણ જોતો વર્ષમા ઋષભની ઉપાસનાને વગતી છે ભાગવા શુ-
પાયમ ઋષિપત્રી તરીકે જોતો વર્ષમા મર્ત્ર જાણીતી છે, જે
પત્રી જોત પગ પગ પ્રમાણે આરમ્ભ પર્વ મનાવે તે જોત પગ પ-
મા આવતમ્ભ પર્વ જે બીજા બામને પર્વ લગતા ચીરાતુ અને
આધરાત્મિ- રોષ પર્વાવિગમ મનાવે છે તેમ પર્વ રીક અને આદ્ય
પગ પગમા ઋષિપત્રીના પર્વ તરીકે ઉજવાર છે આ પત્રી કોણપણ
એ- ક અનેક રીક પગ પગમા ઋષિઓના મ્મગ્ન તરીકે ઉજવાતી
હોર એ બામના નથી બીજી મામન જોતો તેમ પત્રીને આવતમ્ભિક
પર્વ લેખી તેને મદાન પર્વનું નામ આપે તે તે નિવે મવોત્તમ
આધરાત્મિ- જન બનુભવવા માનવીને છે એ મને લાગે છે કે જોત
અને રીક- પગ પગમા જી. જી. નામની નસીના બને પર્વની
જોમ્ભ ભાગવા નુ પત્રીએ ઉજવરાની માનતા કોઈ મમાન
તત્ત્વમા છે અને તે તત્ત્વ મારી દેજો સ્પષ્ટરના મ્મગ્નનું છે એ-
અધરા મીતો જાગે આર્ જાનિમા નભરનું મ્મગ્ન આ મુ આનુ
અને તે નિમિત્તે ભાગવા શુદ્ધ પત્રી પર્વ તરીકે ઉજવાતી આગળ
જના જ્યારે જોત પગ પગ નિવૃત્તિ માર્ગ જગી મુખરપણે દર્શી, ત્યારે
તો એ પત્રીને આધરાત્મિ શુદ્ધિ રૂપ આપવા તે નિમિત્તે સાર
ત્રગિ પર્વ તરીકે ઉજવરા માડ્યો, જ્યારે રીક પગ પગમા અનુગામી
જોએ પગપૂર્વથી ચાલી આવતી મામાન્ય બુમિનને અનુમરીનેજ એ
પત્રીને ઋષિપત્રી તરીકે માનવાનો પ્રભાત ચાનુ ગણ્યો ખરી
ગને એ ઋષિપત્રી નામમાજ ઋષભનો ધ્વનિ સમાજેનો છે
નનપત્રી એજ નુદ્ધ નામ હાનુ લેખ્યો તે તેનુજ ઋષિપત્રી
એ જાઈ અપમ્ભ ૩૫ છે જો આ દના રી- હોર તો તે જોત
જોતો મો મર્મા પુગામગથી ચાલી આવતી ઋષભદેવની
માન્યતાની પુષ્ટિ કરે

તત્ત્વ વર્ણ દોઈ અધ્યક્ષ છે તથા ધર્મમા મનામને ધ્યાન છે તે તે પ્રતિષ્ઠિત ધ્યાન છે, પણ એ રથાન જીવનક્રમમા અમુક વખતેજ આવે છે એમ તારે નહિ જાણે નિવૃત્તિ ધર્મમા ત્યાગનું ધ્યાન અને તેની પ્રતિજ્ઞા મમત્ર જીવનચાલી છે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ અને ધર્મોત્તર ઉપાદિશિમિદુ છે જ વિરાધી હોવાથી તેના પરિણામો પણ સમાપ્ત ઉપર જુજ નોધાયેલા છે અને અતઃ પણ જુજ જાણેવાનું છે

જેનોના નિવૃત્તિધર્મ એ અસહી છે ?

જેન હોન કે જોનનું ૧૧) પણ વિચાર કરના મે તથા હતાં વર્ષનું જેન સાહિય, જેન જીવન જેન માનસ તપામમે તો તેનું નિસર્ગ એમજ જણાવે કે જેન ધર્મ ૧૧) પર પણ એ નિવૃત્તિ ધર્મને એક ખામ પર પણ છે હવે તત્ત્વ એ છે જેન ધર્મનું જે નિવૃત્તિ પ્રધાન સ્વરૂપ ખામ કે મનાય છે તે મમત્ર જીવન અગર સામાજીક જીવન ૧૧) હિંદુએ જગત્ત અને જાધમેમનું છે તેમજ અનિ પ્રાચીન કાળમા જે જેન ધર્મના પ્રવાહ કોઈ રીતે નહોતો હતો તે તેનું પણ એજ સ્વરૂપ હતું કે એથી જુદું ? તત્ત્વ જેન ધર્મનું નિવૃત્તિપ્રધાન સંખ્યાતુ સ્વરૂપજ ધર્મનું સ્વાભાવિક અને અસહી સ્વરૂપ હોય તો એના ઉપરથી જેનું આયોજાપ ફિનિ થાય છે ધર્મનું પ્રતિપ્રધાન સ્વરૂપ એ સ્વાભાવિક નથી એ તો એક વિનિ અગર સામાજીક જીવનમા અપરા માત્ર છે તથા એના ઉપરથી એ પણ ફિનિ થાય કે પ્રવૃત્તિપ્રધાન સ્વરૂપ ધર્મમા પામથી પ્રતિજ્ઞા કે ધ્યાન પામ્યું છે અસહમા તો એનું સ્વરૂપ નિવૃત્તિપ્રધાનજ હતું

પ્રવૃત્તિધર્મ જેન ધર્મના મૂળમા છે

વિચાર કરતા ઉપાદિશના ઉત્તરમા મને એમજ માનતું થાય જાણથી અને નગન લાગે છે કે મમત્ર જીવન તેમજ સામાજીક જીવન સાથે જગત્ત અને પુરુષોત્તમ એવ ખામ એનું ધર્મનું સ્વરૂપ તે પ્રવૃત્તિ

પ્રવાનજ છે નિવૃત્તિપ્રધાન નહિ તેમજ મને એમ પણ યાગે છે કે કોઈ પણ કાળે જૈન ધર્મના મૂળ ઉદ્ભવમા નિવૃત્તિ પ્રવાન સ્વરૂપો પ્રવાન ન હતુ પણ તેમા પ્રવૃત્તિપ્રધાન સ્વરૂપને જ ન્યાન હતુ માગ આ મતઝની પુષ્ટિ વર્તમાન જૈન પર પગલા આપિવર્તક તીર્થંક મુખ્યભવેના જિનમિત્ર તેમજ પાઠગથી બહુ મોડે મોડે પણ નિવૃત્તિ પ્રધાન ધર્મની પ્રતિગ થતા પડી રખાએન કે સ-નિન થએન જીવન વૃત્તાત ઉપગથી અમલિધપણે થાન છે આ જવાબ સાચો હોય તો પ્રવૃત્તિપ્રવાન સ્વરૂપ ધર્મની નિવૃત્તિ છે અગર તે સ્વરૂપ પાઠગથી આવ્યું છે એમ માનવાને કુજ્ઞ કાણુ ગટેનું નથી

ત્યાગે ભગવાન મહાવીરે નિવૃત્તિ પર ભાર કેમ આપ્યો ?

હા, તેમ જના માગ આ વિચાર મામે અને પ્રશ્નમાણો જુવાના એ પેખીતુ છે કોઈ જરૂર પૂરી થકે કે જો મામાજિક જીવનની દૃષ્ટિએ ધર્મ પ્રવૃત્તિપ્રધાનજ સગન અને આભારિ હોય તો ભગવાન મહારી વગેરજે એ પ્રવૃત્તિવર્મ ઉપર ભાર ન આપના નિવૃત્તિપ્રધાનતા ઉપર ભાર કેમ આપ્યો ? તેમજ પાઠગના ધુર જૈન આચાર્યોએ જૈન ધર્મને નિવૃત્તિપ્રધાન સ્વરૂપની મનામા ત્યા માટે બાધી ગખ્યો ? આ અને આના જેવા બીજા ધણા પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે પણ તે મધાને ઉત્તર સક્ષેપમા એટલેજ છે કે ભગવાન મહારીગના પુરુષાર્થની વિશા મામાજિક જીવનને પૂર્ણપણે ઉપેક્ષવાની કે ધાવવાની ન હતી એ મામાજિક જીવન જે પ્રવૃત્તિવર્મ ઉપર મધા એનું ને ગો'વાએનું તે તો આવુજ હતુ, પણ તે ધર્મ મા એક ભાગ તરિકે ત્યાગી જીવનના સ્વરૂપ, ને અધિન કે આચરણમા જે વિનિયો, શિથિનનાઓ ને જે ગેઝમમજુનીઓ રખન થઈ હતી તેનું પોતાના વસકિત આચરણથી મરોધન જુવું એ તેમનો જીવનધમ હતો અથવા એમ કહો કે જેમ કોઈ મુધાગ-માણમ માન ધ્વજચાત્રમ પુગતોજ મુધારો હાથમા લે કે કોઈ બીજે માન મુદ્ગચાત્રમ પુગતો જ મુધારો

હાયમા હે નેમ ભગવાન મહાવીરે ત્યાગ-માત્રમ પુત્રોજ સુધારો ॥
વાનુ હાયમા લીધુ

નિવૃત્તિવર્મ એ સર્વાશીરર્મ કેમ મનાયો ?

જેમ ભગવાન ઘણીવાર સ્વયં બને છે કે કેવળ સુધારક કે મહાન પુરુષની દ્વિત્યાત્ તે તે દેશકાળ અને ઐતિહાસિક પરિસ્થિતિ અનુસાર એક અન્ય પુત્રી હોય પણ પાઠગથી એ મહાન પુરુષની દ્વિત્યાત્ સ્વદાયત્વ રૂપ પામના પૂર્ણ અને સરાલી લેખાત્ છે તેમ ભગવાન મહાવીર આદિ તીર્થ ઝના અસાધારણ બળિત્તિનો પડ્યો છું । મમ દાયકપે પ તાજ તેમનો ત્યાગીજીવન પુત્રો સુધારા આખા સમાજવર્મ તરિકે સમજાવે અને એ મહાન નિશ્ચિતિ પ્રત્યેની અસાધારણ પગલુ એકદેશીય ભક્તિએ પાળના અનુભવીએને સામાજિક જીવનની ખીજ નાભુઓ વિરે પૂર્ણપણે તેમજ છૂટી રિચાટ કરના ઝાઝના ભગવાનનો જે જૈનધર્મ ઐકાતિક આધ્યાત્મિક હારાથી સમગ્ર સમાજ માથે મેળ ખાય તેમ ન હોય, ને જે બહુતો વૈકલ્પિક ધર્મ હતો તે ધર્મને સામ્રાજિક રૂપ અપાનાજ તેનો સામાજિક જીવન સાથે પૂર્ણપણે મેળ મેસાડવાનો પ્રશ્ન પાળના અનુભવીઓ અને કુળાચાર જૈનધર્મીઓ સામે ઉપસ્થિત થયો ધર્મના એક અસતે કરો કે એક નવને પૂર્ણ ધર્મ કે પૂર્ણ અનેકાન માનવાની બૂનમાથી જે વ્યસ્થા જ મી તે પણ બૂન ભરેલી અને મેળવનાનીજ ગદી તેથીજ આપો છેત્ના મે નજી દગર વાના જૈનધર્મના નિવૃત્તિપ્રધાન સ્વરૂપમા સામાજિક જીવનની દૃષ્ટિએ અધુગપલ અને અને નિવૃત્તિઓ પગ નતલએ છીએ

કલસનુ જીવનજ સ્વાભાવિક રર્મનુ પ્રવર્તન છે

આખી જૈનપદગ ભગવાન કલસને વર્તમાન યુગના ધરનાઝ માદિ પુરુષ તકિ પિત્રો છે તેમને તે માર્ગ થકે કર્મયોગી પૂર્ણપુરુષ તકિ પૂરે છે ભગવાન કલસનુ જે ચર્ચિત્ત દિગ ૭ સ્તેનાન

માહિન્યમા કે પ્લાઠણુ આદિ યમા આનેખાએયુ મળે છે તે જૈન ૫ પગની ઉક્ત માન્યતાની વાસ્તવિકતાની પુષ્ટિજ પુગ્વાર કરે છે કારણ જો ભગવાન ઋષભદેવ કર્મયોગી અને પૂર્ણપુરુષ હોય તો તેમનું જીવન સમગ્ર દૃષ્ટિએ અગર સામાજિક સુવ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ પૂર્ણજ હોવું જોઈએ એ વિના તે પૂર્ણ મમાશ્વર્યનાના ધાનાર કહેવાર્જ ન શકે આપણે ઋષભદેવના જીવનમા જે અનેક ઘટનાઓ નિહાળીએ છીએ અને જે અત્યારના નિવૃત્તિપ્રધાન જૈનધર્મના સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ બહુ સગત નથી લાગતી અને તેથીજ જે ઘટનાઓનું મમર્થન ખેચતાણ પૂર્વક આચારોને કરવું પડ્યું છે તે મધી ઘટનાઓ જીવનક્રમમા સ્વાભાવિકજ હતી અને ઝાઝાવું વિચારવાન મમાજના જીવનમા સ્વાભાવિકજ હોતી રહે

નિવૃત્તિધર્મની દૃષ્ટિએ ઋષભજીવનની અસગત દેખાતી ઘટનાઓ

અહીં કેટલીક ઘટનાઓનો ઉલ્લેખ કરી તે ઉપર થોડો વિચાર કરવો પ્રામર્શ લેખાગે (૧) ભગવાન ઋષભદેવે વિવાહસમય પામ્યો તે વખતની ચાતુ પ્રથા પ્રમાણે મળી બહેન સુમંગલા માથે લગ્ન કરવા ઉપગમ ખીજી એ- સુનદા નામક કન્યા માથે લગ્ન કર્યું, કે જે પોતાના જન્મમિદ્ધ માયીના મૃત્યુથી વિખૂટી અને એ-ત્રાપી હોઈ વિધવા નહિ તો અનાથ હતીજ (૨) ભગવાને પ્રજ્ઞાસનનું કાર્ત્ત્વ લાપમા લઈ મામ કડ, આદિ નીતિ પ્રવર્ત્તાની અને લોકોને જીવનધર્મ તેમજ સમાજ ધર્મ શિખરે (૩) જે કામ અને ધધાઓ વિના વૈરમિત્ર તેમજ સામાજિક જીવન તે વખતે મ થ ન હતું અને આજે પણ શમ્ય હોઈ ન શકે તેવા મધા કામો ભગવાને લોકોને શિખર્યા તે વખતની સૂઝ ને પગિમિનિ પ્રમાણે ભગવાને લોકોને ખેતી દ્વારા અનાજ પેલ કરતા અનાજ ગવના, તે માટે જોષ્ટના વાસણો ખનાવતા, ગહેવા માટેના મંત્રો પાઠના, વપરા તેવા કરતા તેમજ હજમન અને ખીજન જીવનોપયોગી શિલ્પ કરતા શિખર્યુ (૪) પુત્ર થોડા ઉમરે પહોચનાજ તેને જવાન

હારી દૂરક ધરે ગત્યે હાજર કરવાનું શીખતી પત્રીજ ગૃહસ્થાત્ર
પૂર્વકે સાધક જીવન ગ્રીકાર્થ (૫) સાધક જીવનમાં તેમણે પેનાં
મોખોત્ર પૂર્ણપણે આ મોખે તરફ જ વાળે. અને આધ્યાત્મિક પૂર્ણતા
મિલે હરી આ ધન્યાઓ જિજ્ઞાસુઓ જિનમેન તેમજ શ્રેતાંગ
આચાર્ય તેમચ દ્ર વળી છે

અસંગત દેખાતી ધન્યાઓનું અસંગત અમર્થન.

જિનમેન વિક્રમની નવમી સતાળી તેમજ તેમચ દ્ર વિક્રમની તેરમી
સતાળીમાં દત્તા ૦ હારે આ મે અચાર્યોએ આ બીજી તેમના પૂર્વવર્તી
કે ઉત્તરવર્તી અચાર્યોએ કામનું ૭૧૧ આતેખરા માણુ ત્યારે તેમના
માનસિક મર્યાદા આ કામના જીવનની ધન્યા વચ્ચે આસ્માન જમીન
જોડતું અત્ર પડી ગયું હતું ચગિનતખા નધાજ જોન આચાર્યોના
મામા જોન ધર્મના ગ્રંથ વિશેની એજ હાલ હતી અને તે માત્ર
નિરૂત્તિધર્મની દ્રેક અચાર્ય એમ માનવા દેવારેન દત્તા કે જન્મશ્રી
મનુ પદત નિરૂત્તિ-અનગ્રા ધર્મ અને અધ્યાત્મિક સાધના એજ
માનસિક તેજ તેમાં બીજી મામ હતું પડે તે તે વગુર કર્તે
તરી-માત્ર ન જોઈતું હતું પરંતુ અચાર્યોના મગજે તે આચાર્ય
જોગવનવપને ધર્મ ઉપદેશ કર્યો. તે વતી જુગી રીત કરવા ને

અવરે જેમ આપણે મનુએ જરાજ અ ૧૧ તેમ ન વખને
વનુ એ અચાર્ય અપણા પીરેના પ્રમાણે જરાજ અજ મીને આપે
આપ ૧ ઉપર ૧૧૩ ઉપર ગારીને જમમધીથી જાયે રા કે ગૃહસ્થાત્ર
કરવા જાત્ર જમનો મન મનીદ ના નમે નિરિવર એ ૮ મન દશાવે
કે જન આ ૧૧૩ જમમધી ત્રજ છે આપણું ખીસાગી કે ખીસ
જનિઅવમક મધપ રા કરગ વિર નેવો મન દીખે તે તેજો
મન અપણા કે ક આ ૧૧૩ મધપ રા કરગ રા ૭ બેનીમા
જમ ૭૪ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
મ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦

ધનની ને ધધાની તમામ તાલીમ આપતી એ માતાપત્તિ અનિવાર્ય
કર્તવ્ય ખ કે નહિ? એ પ્રશ્નના જવાબમાં ક્રોતો તે આચાર્યોએ ચૂપકી
સાધવી ગઈ અને ક્રોતો તેમનો નિવૃત્તિધર્મ તેમની પામે ભાષાસમિતિ
દ્વારા એટલું જ કહેવડાવે કે એ જામત વવારે કહેવું એ મુનિર્મ નથી,
નમે પોતેજ યથાયોગ સમજી લેા, જેમ આત્મ રાજી થાય તેમ કરે પ્રત્યક્ષ

કૃપાભદ્રા ચત્તિનેખા આચાર્યોના એજ જનના સન્કારો હતા
જે ત્રસોતો જવામ સ્વતંત્રપણે તેઓ નમસ્કાર આપે તે ત્રસો
કૃપાભદ્રા જીવન લખના તેમની મામે આવીને ઉભા ગયા કૃપાભદ્રા
પદા માન્ય અને પૂજ્ય હતા કે તેમના જીવનની એકે ધટનાનું સમર્થન
માં મિત્રાપ તેમનાથી ચનારી શકાય તેમ પણ ન હતું અને ખીજી
તાજી નિવૃત્તિધર્મ વિષેના એમના મન્કારો એમને એ સમર્થન કરવા
તા છેવટે તેમણે એ વટનાઓનું સમર્થન તો કર્યું પણ તે સમર્થન
કેવા પુગતું અને અસ્પષ્ટ દેખાયદ વિવાદ વિષે લખતા કહે છે કે,
સદમજે લોકોમાં વિવાદમૃત્તિ ચાતુ ગખવા લખ કર્યું તે કહે છે કે
મુનિર્મ ની રી તેનું અનાયપણ દાન્યુ તે વહે છે કે અને પ નીઓ
અને મેડો સત્તાનવાગો ગૃહસ્થધર્મ ભગવાને અનામતપણે આચાર્યો
તે વહે છે કે અને પ્રાગ્ના ધધાને તિ પો શિખરી ભગવાને સમા
જમાં જીવનયાત્રા સુકર વરી ઉપાગ આપ્યો તે કહે છે કે સત્તાને
યોગ્ય બનારી તેને બધી ગૃહસ્થ સ્વસ્થા સોપીનેજ દિક્ષા લઈ ભગવાને
જીવનમાર્ગમાં સામજીક ધ્યાન્યુ હેમચદ્ર નિવૃત્તિધર્મથી વિરૂદ્ધ દેખાતા
પ્રતિધર્મના એકેએ- અગતું સમર્થન હુડમાં એમજ વાન્યી કરે છે
કે ભગવાન વિશિષ્ટ ગાની હતા, માટે તેમણે ત્યાજ્ય ને સારથ કરીને
પણ કર્તવ્ય ગણી અનામતપણે આચાર્ય

કૃપાભદ્રેવનો વિવાદ, તેમણે ઉત્પત્ત કરેન સતતિ, તેમણે એ સત
તિને આપેન ગિદ્ધણુ અને તેનું કરેલ પોષણ તેમણે પ્રજામામાન્યને
જીવોપયોગી એના કહેવાના આ ભગમા ભવાળા બધાજ ધધાઓનું

આપેતુ િક્ષુને તે ધધાઓમા જાતે કરેન પ્રવૃત્તિ આ બધી ધ
નાઓનુ મમર્થન આમ ર્ જિનમે તેમજ હેમચક્ર કરે છે એટલ
નહિ પણ આત્માના એકેએક નાના મોટા જૈન દિગ્મના ધર્મોપદેશ
પતિ તેમજ ત્માનીઓ રે છે અહિ સવાળ એ છે કે જુના રખતમ
ગાએતુ અને અત્યાર પણ કગાતુ આ સમર્થન વાસ્તવિકતાની દૃષ્ટિ
ચાય છે કે માત્ર મ ન પુરુષતા જીવનની ધનાઓ છે એનાજ કાગ
મ એ સમર્થન થાય છે જે મતાપુરુષતા જીવનની ધનાઓ
દોનાનેજ ગણે (તે વગુન સમર્થનયોગ ન હોવા છતાં) તેનુ
મમર્થન થોરુ છે અને અત્યારે ત્યુ થાય છે એ રિક પ રીકારીએ
નો તેથી જૈનમમાજના આનુ કાવડાઓનો ઉકેલ તો થતોજ નથી પણ
વવારામા પતિતો ને આઓના વિચાર તેમજ જીવનની સમાસેર
કે નમળી બાલુ પણ પ્રગટ થાય છે જે એ રિક પ રીકારીએ
જુના વખતનુ અને અત્યારનુ એ સમર્થન માત્ર વાસ્તવિકતાની દૃષ્ટિએ
છે તો એ ઉપરથી એટલજ મિદ્ધ થવાનુ કે પ્રવૃત્તિરૂપે લાગી જમે
વજેરની ઉપરની ધનાઓ સ્વપ્નના જીવનમા ધોલી દોલ કે ખીજ
કોઇના જીવનમા ધોલી કાર અગર અત્યાર કોઇ સાધા જી બક્ષિત
જીવનમા ધવાની દેર પણ વગુન તે બધી સમર્થનપાત્ર છે અને
તેનુ મમર્થજીવનની દૃષ્ટિએ તેમજ સામાજિક પૂર્ણજીવનની દૃષ્ટિએ પુરેપુર
મ્યાન છે જે એ રાગ એ વાત સિદ્ધ થઈ અને એ રવાનાવિક
એમ લાગે તો પત્રી અવાગના જૈનમના ત્મા માનમમા જે એકાન્નિ
નિવૃત્તિવર્મના સંકારો જાગે અવનુ જિનરી આત્મા જે અને અવિવ
પૂર પોપાયા ■ તેનુ સરોધન કગુ એ મમર્થજીવનની દૃગજ છે
આ મર્થેધન આરમે સરનતા પૂજજીવનતો આ ર સામે ગર્ભ
દરીમે તો તેમા ભગવાન મદાવીર તારા પરિભાર પામેન નિવૃત્તિવર્મ
તો આરીજ જાડ છે પણ વધારમા વૈવક્તિક તેમજ સામાજિક પૂરુ
જીવનના અધિગાર પાત્વેના બધાજ મ્ત રો જે બધીજ પ્રવૃત્તિઓ
પણ રાગવિક ઉકેલ આરી જાય છે આ ઉકેલ પ્રમાણે દુનવી કે

પણ આવશ્યક અને વિવેકવાળી પ્રવૃત્તિ એ સાચા ત્યાગ જેટલીજ કિંમતી લેખાશે અને તેમ થશે તો નિવૃત્તિધર્મની એ-દેશી ભાળમાં ગુચવાએલું જૈનમમાનુ કાકડું આપોઆપ ઉકેલાઈ જશે

ગીતાનો આશ્રય લઈ હેમચંદ્રે કરેલ નિવૃત્તિધર્મમાં શોધન

ઉપર એ કહેવામાં આવ્યું છે કે હેમચંદ્ર પોને વાગમાગન ઐશ્વર્યને નિવૃત્તિધર્મના સંગ્રામ ધરાવતા અને ઝતાર તેમને ઝડપમના જીવનની ખંધી માવઘ લેખાતી પ્રવૃત્તિઓનો બચાવ કરવો હતો તેમને વાસ્તે આ એ-ચકાવો હતો પણ તેમની સર્વ સાંભળે સ્પર્શનારી અને ગમે ત્યાંથી સત્યને અપનાવનારી ગુણગ્રાહક દષ્ટિએ ઉક્ત ચકાવામાંથી છૂટવાની બારી ગીતામાં ભેદ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ વચ્ચેના લાગા કનકમય વિરોધનો નિમલ ગીતાગરે અનામકત દષ્ટિ મૂખી આપ્યો હતો તેજ દષ્ટિ હેમચંદ્રે અપનાવી અને ભગવાન નયને આચરેલી સમગ્ર જીવન વ્યાપ્તિ ધર્મમાં લાગુ પાડી હેમચંદ્રની મુઝાણનો બત આવ્યો તેમને બહુ ઉત્તમ અને નિર્ભયતાથી વ્હી દીધું કે ભગવાને જ્ઞાની હોઈ જીવતા હતા પણ સાવચકર્મો કર્યા લેખી આચર્યા હેમચંદ્રનું આ સમર્થન એક બાળુ જૂની જૈન ધરેડની દિશાબૂન સૂચવે છે તે તે આપણને નવું સ્વરૂપ ધરતા પ્રકાશ આપે છે ખરી રીતે જ્ઞાની હોય તે તો હોયનું સ્વરૂપ પૂરેપૂરું સમજે અને તેથી જ તે સ્પૂન ગમે તેમ લાભો છતાં દોષમય પ્રવૃત્તિ ન આચરે એટલે જો દુન્યવી જીવનઉપયોગી પ્રવૃત્તિ પણ એકાદ દોષવાળી જ હોય તો જ્ઞાનીએ તો એનો ત્યાગ જ કરવા ગલો હતા જો એ પ્રવૃત્તિનું પિપ અનાસમ્મત ભાવને લીધે દૂર થતું હોય અને અનાસમ્મત દષ્ટિથી એની પ્રવૃત્તિ પણ કર્તવ્ય હતી હોય તો અત્યાગના જૈન સમાજે પોનાના સસ્કારમાં આ દષ્ટિ દાખલ કરી સુધારો કરવો જ ગલો એ વિના જૈન મમાજ વાગ્તે ખીજો નયદાર અને સાચીય માર્ગ હોજ નહિ

આપણા દેશમાં ભણેન અને બભા બે વર્ગમાં એક માનની અપમતા છે બજેન વર્ગ ખૂબ ભણ્યા છતાં અનુકર્ય ક્રમમાં પાગલો છે કાગલુ તેને કર્મેન્દ્રિયોને કેળવવામાં લાગતા માની પાપ મેં પુ છે અભણ વર્ગમાં કર્મેન્દ્રિયોની તાલીમ જ્યાં તે બુદ્ધિની યોગ્ય તાલીમને સાચી વિચારવિશા મિત્રાન અધ જેવા છે જેન સમાજના ત્યાગી અને તેને અનુમગનાર બધા વર્ગની ધિનિ મગમગ એરીજ કદાદી છે તેઓ ત્યાગની મોગી મોગી વાતો કરે છે પણ તેમને બીજાઓના કર્મો ઉપર જીવવાનું અનિવાર્ય હોય સાચી રીતે તેઓ ત્યાગ સધી શકતા નથી ને કર્મપથ આચરી શકતા નથી જેઓ પ્રવૃત્તિમાં પડેના છે તેઓ મુસીમન આનના બણી દાકો તેમથી માર્ગ કાઢવાનું બૂની જઈ ભળતોજ ત્યાગનો ચીતો પમ કરે છે તેથી જૈનમમાંજની પ્રવૃત્તિ કે નિવસિ એકે વાન્તવિક રહીજ નહી શુદ્ધરથો પોતાની ભૂમિજ પમાડે પ્રવૃત્તિધર્મ પૂરુ પડે નથી બજવતા અને ત્યાગીઓ પણ નિનૃત્તિધર્મ જગાયે સાચરી નથી શકતા આ મુશ્કેલીમાંથી બચવાની ચારી મારી સમજપ્રમાણે ભગવાન સપબના ત્યાગાવિ જીવનક્રમમાંથી મળી આવે છે એ સપબનો જીવનક્રમ ધન્યા લાભા વખતથી આરંભાનિનો આ શં મનાતો આવ્યો છે અને તે આખી માનવજાતિનો વિશુદ્ધ આ ન થવાની યોગ્યતા પણ ધરાવે છે

ભરતના પ્રવૃત્તિધર્મમાં વિદૂત નિનૃત્તિધર્મની હાથ

સાતમ પત્રી તેમના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ભરતના જીવનક્રમ આપણે વળીએ એના આખા જીવનને ન સ્પષ્ટતા તેની અમુક ચાપત તરફજ દૃષ્ટિવાત કરીશું એમ તો ભરત સાતમના પુત્ર વરીકે જેમ જેમપર પગમાં વર્ણ વાએન છે તેમ તે વ્યાજ્ઞલુપર પગમાં પણ વર્ણવાએન છે અતઃભ ભરતના જીવનનું ચિત્રણ જને પર પગઓએ પોતપોતાના દૃષ્ટિમિદુ પ્રમાણે જીજીદીગીને કરેનું છે આ આ બધું ધરના ઉપર વિચારે કે

૧ વર્ણવાએન

જિજ્ઞાસુ અને, સ્વેતાંગ મને પરપરા પ્રમાણે ભગતનુ આપુ જીવન તેના પિતાના વાગ્દેશ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિર્મથી ઘડાયેલું છે એ વિષે તો શંકા છે જ નહિ. ભરત ઉમરે પહોંચી ગજ્જર કરે છે ૬૪૦૦૦ સ્ત્રીઓ સાથે શૂદ્રજીવન ગાળે છે પ્રજાપાનનમા ધર્મપરાયણતા દખતે છે, અને છેવટે શૂદ્રસ્થ તરીકેનીજ સ્થિતિમા પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવી અતે આધ્યાત્મિક શાંતિ મેળવી શકે છે આ દેખીતી રીતેજ સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિર્મ છે, પણ એમા ક્યાંક ક્યાંક ચગિત્રનેખકોના મમરના વિદ્યુત નિવૃત્તિર્મના ઝગો પુરાઈ ગયા છે

જિનસેન અને હેમચંદ્ર નો ભગત પાસે આર્ચવેળની રચના કરાવે છે, બ્રાહ્મણ વગેરે ચાર વર્ણોની સ્થાપના કરાવે છે, અને બ્રાહ્મણના મુળકર્મો કરાવરાવે છે આ પછી જિનસેન અને હેમચંદ્ર આગમની રમાડે એવી રીતે જુદે જુદે માર્ગે વિચરે છે જિનસેનના કથન પ્રમાણે મગતો બ્રાહ્મણ વર્ણની સ્થાપના કર્યા પછી તેના ગુચ્છ દેવ વિષે શંકા થાય છે ને તે શંકા નિવારવા પોતાના પિતા કાશ્યપ તીર્થ-ંગો પ્રશ્ન કરે છે ભગવાન ભરતને બ્રાહ્મણ વર્ણથી આવનાર ભારિ દોષો વર્ણવી બતાવે છે ને છેવટે આશ્વાસન આપતા કહે છે કે જે થયુ તે થયુ એનાથી અમુક લાભ પણ થયો છે, ઇત્યાદિ જિનસેનનો ભગતના સ્વાભાવિક જીવનને સંકુચિત નિવૃત્તિર્મમા ઢાળવાનો પ્રયત્ન જગાયે છુપો રહે તેવો નથી પણ હેમચંદ્રનો પ્રયત્ન તો એથીરો ચી જાત તેવો નિગળો છે

હેમચંદ્ર જિનસેન પ્રમાણેજ ભગત પાસે બ્રાહ્મણ અર્થે વર્ણની સ્થાપના, આર્ચ વેળની રચના વગેરે બધું કરાવે છે, પણ નેમણે પેતાના વર્ણનમા જે કૌશલ દાખવ્યું છે તે જુદી અને જાનાપૂર્ણ હોવા છતાં પાઠના વિકૃત નિવૃત્તિર્મની માફી પુરે છે હેમચંદ્રના કથન પ્રમાણે ભગતે એક શ્રાવક વર્ગ સ્થાપ્યો, ને તેણે એ વર્ગને કહ્યું કે તમારે કામકાજ અગર ધધો ન કરવો એવીવાડી કે ન્યાયાગ નોકરી અગર

ગત્ય આદિ કોઈ પ્રપચ્ચમા ન પડતુ તમારે બધાએ રાજાને રસોડે
જમી જન ને હમેશા પચનપાકનમા લીન રહેતુ તેમજ રાજા રો

ઝિતા મગરાન્ વર્ધને મીસ્તરમાત્ માહન માહન

એ મત્ર સભગાયા કરવો ભગતે રચાપેલ એ આવક વર્ગ ભગતી
રોજના પ્રમાણ ભગતને રસોડે જમવો કોઈ પણ કામ ન કરતા માત્ર
ભગતે રસોડે જો નો પાક કરવો અને ભગતેજ રસી આપેલ ઉપર્યુમ
ઉપ સમત્ર ભગતનેજ નિત્ય પ્રતિ મહાગારતો પથ્થ મિત્રો હેમચક્ર
આગળનુ વર્તુન એથી વધાર આકર્ષક છે તે કહે છે કે ભગ
રચાપેલ આવક વર્ગજ માદન માન સન્ન મોનસને કાગ્લે બ્રાહ્મ
નગકે પ્રસિદ્ધ થયો કોઈ એમ ન ધારના કે હેમચક્રનો એ આરક વર્ગ
કામધેયા વિનાનો માત્ર સાન્નપાળીજ હતો એ વર્ગને સ્ત્રીઓ અને
ધગ્યા પડુ જના તે રર્ગનુ ખાવા પીવા વગેરે બધુ પોપલુ રાજ
તેમજ મામાન્ય પ્રજા તરફથી આવતુ દોચો લીધે તે વર્ગને નાગ
જન્મ પા કરીને તને પોપવાની વિના હતીજ નહિ હેમચક્રના કથન
પ્રમાણ તે વર્ગ રોજના સાગ નાગ બાગકો સાધુવર્ગને વહેા જને
જો જાગકો સધુઓ પામે દીપ્તા લેતા અને એ આવક વગમાથી વિ
કિન પામેલ જોકે જન્મ પોતે પડુ દીપા લેતા

ઉપર આરેલ દુઃ રર્ગન ઉપરથી કોઈ પણ મમજલાને એ
મમજાતુ મરજે નહિ રહે કે આચાર હેમચક્રે ભગતને કાથે જો
આરક વર્ગ રચપા રો છે જા કામધેયા ઠેલી માત્ર સાન્નપાનમ
મગજન રહી મગજો રસોડે જમી જવાની અને ભગતેજ રસી આપેલ
ઉપરેસપાક ભગતોજ રાજ પ્રતિ મહાગારવાની જો વાન રહી છે
તે ગાધુ સરથાને જોજના ઉમે વારો રજથી પૂગ પાડનાં જરતા પત્ર
નીજ વાન છે અને તે જોઈ પગપગમા પગપૂરથી ચાલતા વિદુ
જાગિતિ મની મુચક માત્ર ર આજના જોઈ મમાલમા ત્યા પી વર્ગ જો

મતનુ વનણુ ધગવે છે, જે સરકાર પોષે છે, ને વિજ્ઞાને નિમિત્તે જે ભવાગમો હોવા કરે છે તેના મુજો તો સેકડો વર્ષ પહેલાં ન ખામ ભેગા હતા. એમ્યદ્વન્તા સમયમા પણ એ વિદ્યુતિઓ હતી દુઃ એટલેનાજ અમુક પગિચિતિને કારણે તે વિદ્યુતિઓ ધ્યાનમા આવી ન હતી મગર કોઈએ તે તરફ લક્ષ આપ્યું ન હતું જો એક મૈત્ર હોકગવાળો આખો વર્ષ કામધધો હોડી પરાશરી મતી ધર્મ પાનન કરે એ સ્વાભાવિક દોષ તો એમા દોષ નજ આવશે જોઈએ ખરી વાન એ છે કે જોન પરપગમા ત્યાગી વર્ષે નિવૃત્તિધર્મની એ જ બાજુને જીવનની પુરી બાજુ માની તે વિષેનાજ વિચારો મેં ય અને પ્રચાર પગિણામે તેઓ શુદ્ધરથ કે ત્યાગીના જીવનમા અનિવાર્ય રીતે આવશ્યક એના કમો અને પ્રવૃત્તિનુ મહત્વજ જુવી મયા તેથીજ આપણે જાગનના સદગ પ્રવૃત્તિધર્મમા વિદ્યુત નિવૃત્તિધર્મની છાપ વાચીએ છીએ

ભરતે રમેવ ઉપેશમત્રનો અર્થ એ છે કે, તમે જીતાસ છો, તમાગમા કય વધે જય છે, માટે તમે કોઈને ન હણો કેવા સુન્દર અને પાગમાર્થિક મદા સમગ્રધીય ઉપદેશ પણ આ ઉપેશ માલગવામા અસગનિ કેટલી? ઉપેશનુ તત્ત્વ વિચારનાજ વેદપ્રણેતા ભગત પેતે એને શસ્ત્રમા ઉતારનાજ ભગત પેતે પણ ભગતને પોતાનાજ વિચારનુ જાન દેતુ નહિ તેથી તે એ બાકુની અને અકર્મણ પગાનની વગને મોટે પોતાના ગમેન વાકયો સાબળવાનુ પસદ કરેલો આ બેદુદુ નથી વાગનુ? પણ આ વર્ણનમા હમચદ્વન્તા લેશ પણ દોષ નથી એ તો એક દુષ્પનાસમદ્ધ અને પ્રતિભાસયન્ન કવિ છે તે પોને જે સમ્મારથી દેવાએવ ને જે સમ્મારમા પોષાયેવ છે તેનુ કવિત્વમય ચિત્ત કરે છે આપણે એ ઉપગથી જો એટલુ સમજી રહ્યો કે નિવૃત્તિ ધર્મની એગેવીસાએ પ્રવૃત્તિધર્મને કેવો વિદ્યુત કર્યો તો આપણે માટે ખસ છે

ભરત અને બાહુમળી

જિનમેન કે હેમચ દના કાન્યમન વર્ણનમાંથી અનેક બોધ પ્રાપ્ત થઈ આવે તમ ૬ તેમાંથી ભરત બાહુમળીને સગતી એક જાત ઉપર ઉતરી નગર નાખી લઈએ જે આ નખને તત્તલ સ્થાને છે તે બાહુઓ નાખ્યા ઉતરા સામમામે મોગી મોગી ફાજના મોગ્યા મોગ્યા અને જનના મદાર પ્રતિમદાર પછી ઉરડે હલે આપેન મવાદ બને માન્ય ગામી તે મવાદ એ હતી કે ભાર્ગી લગુ હોતો લડો પછી એનું લડો કે જેથી તમારી નાહતી જુખ પણ જાગે ને ફાજી મુવારી પણ ન થાય કકત તમે મને અદરો અદર લડો આ સગ પ્રમાણે તેમના પાચ પુદો નકી થયા જેમા ચક ને મુદિ પુદ જે પુદો તો રિમક દના પચ માથે માથે અદિમક પુદ પણ દના એ અદિમક પુદમા હિપુદ ને નાહુદ આવે છે જે જનની આવ મોચે કે નમગો ના કરે તે હારે આ અદિમક પુદ મોચે કેતુ સિખ જેતુ છે ? આખા જનમા એનો પ્રમાણ થાય ને જો તે માટે ત્યાગીને પ્રાપ્ત કરે તો તે દાગ જનનુ કેતુ દિન મધાય ? એથી પુદ નૃપ્ત્યા સમગ દાગ જીત નકી થશે અને મદાર થશે અગરો પણ મીગ લોકો નહિ તો છેવડે જોનોજ એમ કહેશે કે જગત તે એ પુદ ની રે ખર ? પણ આજ અગરો જોન બાહુઓને પૂછી સગી કે જગત તેતુ અદિસ પુદ ન રીકારે તો નહિ પણ અદિમા ને નિગનિધર્મનો ઉપદેશ મન રિમ આપનાર ત્યાગી વર્ગ જે સામમામેની ગવણીમા વહેચા પોત પોતાની માનુએ આવક રૂપાએને ઉમાકરી અનેક રીતે લડી જાય છે તે આના કાષ્ટ અદિમક પુદો આશ્ચર્ય કાન લે જે લે મુખ્ય આચર્યો કે સાધુઓ પોતાની વચ્ચે તત્તલ હોય તે મેળ દિટ કે મૌન પુદથી નહિ તો તોપુદથી હારજીવનો નિર્ણય ન કરે ? વધારે અને ઉચ્ચ તપ કરે તે જીતો આથી અદિમા અને પોતાવા સાથે જનમા આજી રથપામે

આ ઉપરાંત બાહ્યમણીના જીવનમાંથી એક ભારે મહત્વનો પદાર્થ-
પાઠ આ પશુ જોઈને શિખવા મળે છે તે એ કે બાહ્યમણીએ ભરત
ઉપર મૂકી માંગવા ઉપાડી, પશુ તરતજ વિવેક જાગના એણે એ મુઠ્ઠી
અધઘીજ પાડી વાળી પાછી વાળીને પશુ ખાલી જવા ન દેતા એ
મુઠ્ઠી પોતાના ભરતક ઉપજાવે ચલાવી તે એની રીતે કે તે દ્વારા એણે
આત્મવાત ન કર્યો પશુ અભિમાનવાત કર્યો એણે અદકારની પ્રતિક
જોઈને ચોગી ઉપાડી ફેંકી આ ઘટનામાં કેટલું રહસ્ય ને કેટલો બોધ
પાઠ! ખાસ કરી ધર્મને નામે લડના આપણા ફિરંગીઓ અને આપણા
શુદ્ધો માટે તો બાહ્યમણીનો આ પ્રસંગ પુરેપુરો માર્મિક છે

આહિ અને શુદ્ધી

છેવટે આપણે આ બેનો વિષે થોડુંક વિચારી લઈએ આહિ અને
શુદ્ધી બંને પાત્રો કાલ્પનિક હોય કે અર્ધકાલ્પનિક, પશુ તે જીવનમાં
મારે સ્ફુર્તિદાનક નીવડે તેના છે એ પ્રાતઃમગ્ણી બેનોની બાળતમા
પશુ મુદ્દા તરફ મૌનુ ધ્યાન બેચવા ઇચ્છુ છું (૧) આજીવન કુમારત્વ
અને સ્વચર્ય (૨) ભાઈ ભગતની ઇચ્છાને વશ ન થવા ઉત્તરપૂર્વક
શુદ્ધીનો મૃદુપાગ (૩) બંને બેનો દ્વારા બાહ્યમણીને પ્રતિબોધ અને
એ પ્રતિબોધની તત્ક્ષણ તેના ઉપર અમર

પિતા નયન અને ભાઈ ભરત બાહ્યમણી વગેરેના લાગા
જીવન તથા તેમની આજીવમાણુ મર્ત્ય પ્રવૃત્તિધર્મજ પ્રચલિત
હોના એના એ વાતાવરણમાં આ બંને બેનોનું આજીવન
કુમારત્વ તેમજ નિવૃત્તિધર્મનું ઔકાન્તિ વધણુ બહુ ઓછા
મધ્યમેસના અને સ્વાભાવિક તાગે છે તેમજ તેમની મમત્ર સમાજચનામાં
તેમનું આ નિવૃત્તિમય જીવન તત્ત્વ જુગી જાન પાડે છે બે એનું
જીવન તે વખતે સમ્ય ન હોય અને ચર્ચિતેષકેના નિવૃત્તિમય
માનસિક સરકારોનું જ એ પ્રતિનિધ માન હોય તોયે એ બેઉ બેનો
સદજ સગતાને કારણે મહામની પડે ચોગ્ય છે

ઝેરી આશા સેવીએ કે સમાજમા ખાલિ-સુદરી જેવી બેનો પાકે ન
બાહુમળી જેવા પુરેા

ઉપસહાર

લેખમા ગળુ થયેન મુદાઓ મહાપમા નીએ પ્રમાણે છે ૧ લગ્નના
સપ્તમે માત્ર જૈન પથનાજ નહિ પણ આખી આર્ય જાતિના
ઉપાગ્ય દેા છે ૨ ભગવાન કારને પ્રવૃત્ત વેનો ને આચરેનો પ્રવૃત્તિ
ધર્મજ વૈયક્તિક તેમજ સામાજિક જીવનમા બધમેસનો હોઈ તેજ
જૈન ધર્મનું અમલી અરૂપ છે ૩ અત્યારના જૈન ધર્મની એમણે
નિવૃત્તિની સમજ એ અધુરી હોઈ સપ્તમના આદ્યે સરોધન કરના
જેવી છે ૪ આચાર્ય હેમચન્દ્ર જેવાએ એવા સંગોપનની વિશા પદ્ધતિ
સુચરી છે અને આજના કર્મયુગમાથી તો એ રપટપણે મળી શકે તેજ
છે ૫ ભગવાનના જીવનમા પણ પ્રવૃત્તિધર્મનું જ ગ્રાભાવિક રથાન છે
પ્રસંગે પ્રસંગે જે વિમુક્ત ધર્મના ચિત્તો નજરે પડે છે તે પાઠ્ય
વિમુક્ત જૈન ધર્મની અસર માત્ર છે ૬ ગાહમણી ભગત કરતાજ
ચડીયાનું પાત્ર છે તેણે નિમિત્ત જીવને ટાકણે પણ ત્યાગ દર્શાની ભરે
આદ્ય પૂરેા પા થો ઠે અને બેનોના ઉપદેસને નમપણે ઝીની લઈને
એણે અનેકમુખી ભવના રાખી ઠે ખાલિ અને સુદરીના પાત્રે
પ્રાતરમગણીય ■ તેમાર સુદરી એ ખાલિ કરતાર અનેક રીતે વધારે
સાન્નિધ્યા દાખવે છે તેનું માર્દર્ વામનાને વચ ન થવામા છે



ધર્મ અને સદ્ધર્મ.

(વક્તા—રામાનન્દ કોસળી)

ધર્મ શબ્દના અર્થાવ અને કર્તવ્ય એવા એ મુખ્ય અર્થ છે મનુષ્યેના પ્રાણીઓના કર્તવ્યો એ એમનો સ્વભાવજ મની ગયો હોય છે પક્ષીઓ માળા બારીને પોતાના બચ્ચાનું સંગોપન બાળે હજાર વર્ષથી એજ રીતે કરતા આ માટે હાથીનું ટોળું જગનમાથી પસાર થતું હોય ત્યારે ગજાનું માટે કેટલાક હાથીઓ શુદ્ધતા આપે છે, આ હાથીઓમાનો પણ કોઈ પોતાના જનનનું મગગ પાનન ન કરે તો બાળના હાથીઓ તેને મારી રીતે નિષ્ણ કરે છે અને આમ કરના જતા પણ બે તે સુધરે નહિ નો પોતાના ટોળામાથી તેને પાળી મેકે છે હાથીઓનો આ ધર્મ એ એમનો સ્વભાવજ બની ગયા છે આજે હજાર વર્ષથી તેઓ આ પ્રમાણે કરના આ માટે એમા કોઈ મેકાર થયો નથી

પરંતુ મનુષ્યના સ્વભાવમા આ કર્તવ્યમા મનન કરનાર થયા હોય છે આ તેથી જુદે જુદે કાળે મનુષ્યની ધર્મની ક પના બ નાયા કરી છે મનુષ્ય જ્યાંએ એવો વચ્ચારમા ગહેતો હતો ત્યારે જેમ તેમ કરીને પોતાના કુટુંબનો નિર્વાહ કરવો એજ એનું કર્તવ્ય હોતું જોઈએ પણ આમ કરતું જ્યાંએ આપ પત્ની માણુ ત્યારે મનુષ્યો મમાજ મયે પડે પત્ની પત્ય કે લાડીની મદદથી શિખર પડવો એ માણુ માટે મુશ્કેલ છે પણ બે દસ પદ્મ માણુસો એમ થાય તો એ શિખર કરવો સહેલો થઈ પડે છે આવા મમૂદની શ્રમિઓ બે અદ્ય અદ્ય અન્યવચ્ચિત રીતે રતે તો ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ ન થાય અને બંધસ્થિત રીતે વળતે શિખર મેગવ પણ બે તેની વહેચણી વખતે અદ્ય અદ્ય

મા ભારી થવા લાગે તો તેનાથી આખા મનુષ્યને સુખ મળે નહીં. આના માટે શિકાર કરી વખતે અને ત્યાર પછી કેમ નર્તનું એ સંગે કેટલાક નિરર્થ અસ્તિત્વમાં આના અને તે તેમનો ધર્મ બન્યો.

આની કોઈ ટોળાને બીજી એવીજ કેઈ ટોળી સામે મળે તો બે ટોળાઓ વચ્ચે લડાઈ થાય એ સાદાજિન છે. આ લડાઈમાં જે ટોળાને પરાજય થાય તે ટોળાને વિજયી ટોળી તેના આનંદમાં સહિન બંધાતે. ભારી નાખતી આ લોકોને જો છતાં રાખસમાં આવે તો વિજયી ટોળાએ મેળવે ન શિકાર આ લોકોને ખાવા આપવા પડે અને પોતાને ખૂબ મરુ પડે અથવા જીવ લોકો જેનાઓએ મારી નાખવા એ ધર્મ બન્યો. કેટલીક ટોળાના લોકો તો પરાજિત ટોળાના લોકોનું માંસ પણ ખાતા અને એ પણ તેમનો ધર્મ બન્યો. તેમજ આગળ જતાં મનુષ્યમામની ગરજ ન હોવા છતાં નરમેધના રીતે આ ધર્મ ચાલુ રહ્યો.

આથી પરિસ્થિતિમાં જે ટોળાઓ થઈ મોટી થઈ તે શસ્ત્રો તૈયાર કરવાની કામ શીખી શક્યા. પછી ધીમે ધીમે માનની શોધ થઈ. તેમજ તેને પે. કેમ કરવું તથા કેમ ગાંધવું એ પણ મનુષ્યના આનંદ માટે થતા અગાડિનો ધર્મ ન લાગે બીજી ટોળાના લોકો શોધે તો તેમને મારી નાખવાની જરૂર ન રહી. તેમને પાંડીને મેળની પાસે મજૂરી પ્રાપ્તમાં આવે તો તેથી આ સુધરેલી ટોળા લોકોને વધારે આનંદ મળવા માંડ્યું. એ તેથી રચનીય અભવમાં આવી.

આ દળોને દેવજો રાખવા માટે અને આમપાસની ટોળાઓ રક્ષણ કરવા માટે સવિરોનો એક ખામ વર્મ ઉભો કર્યો. પોતે તેઓમાં સિવ જાવવા માટે ગાંધી જરૂર હતી તેથી ગાંધી ઉપન કર્યો. બીજાઓની આંખે લગી વખતે વિજય મેળવવા તેઓના આસીવા. અત્યાચારક છે એવી મનુષ્યથી તેમની આગળ

કરવા માટે એ પુનરી વર્ગ કે વ્યાજ્ઞિક વર્ગ ખામ ઉભો કરવો પડ્યો.
આ રીતે આતુર્-ઈની મગ્યા ઉત્પન્ન થઈ અને એજ ધર્મ થયો.

નાના નાના દેશોમા વાગવા લગાઈઓ થતા લાગી, આથી નવ
જાતમા અડચણ ઉભી થઈ અને લોકો હેરાન થતા લાગ્યા. આ વખતે
માર્ગભૌમ ગામની પ્રયા અમલમા આવી પચાસ ગામઓ અદર અદર
લવા દરે એ કરતા આ બધા ઉપર એ- ચક્રવર્તી રાજા હોય તો માર
આ વ્યવસ્થાથી બાબત સમાજને સુખ શાંતિ મળ્યા અને સાર્વભૌમ
ગામ દેવ મનારા લાગ્યો ના વિષ્ણુ પૃથ્વીવીપતિ વગેરે વાક્યો આજ
વગર બતાવે છે પણ એક માણસના હાથમા આટલી ગંધી મત્તા હોય
એ જોખમકારક છે લોકોની સ્ત્રીઓને જો તે ઉપાડી જાય તો તેને તેમ
કરતા અટકાવવાનો કરો છનાજ નહોતો. આથી જનતાનખાનાની પદ્ધતિ
પ્રચલિત થઈ બધીજ સ્ત્રીઓ અગ્નિત ગહે એ કરતા હજાર બે હજાર
સ્ત્રીઓને જનતાનખાનામા મોકલવી એ ધર્મ બન્યો. પણ આને પરિણામે
એક બીજી આપત્તિ આવી પડી.

આ સેક્ટો કે હજારો ગામીઓને સેક્ટો પુત્ર થતા અને સાર્વભૌમ
પ માટે તેમનામા અદર અદર અડમાસ સી થતી પરિણામે ગામની
અવ્યવસ્થા થતા લાગી અને આવા દટો કરનારા લોકોને મારીને
કાંઈ એક માણસે રાજ્યપદ મેળવવું જોઈએ એવા ધર્મ અગ્નિ
ત્વમા આ ગો.

ઉપરના નિવેચન ઉપરથી જણાશે કે મનુષ્યસમાજના વિકાસના
માર્ગમા અનેક અડચણો ઉભી થઈ અને તે અડચણો દૂર કરવા માટે
સમાજે જે શક્તિઓ કે કર્મો શોધી કાઢ્યા તે ધર્મ ગણાવા લાગ્યો.
હાલના જમાનામા ગામઓની અમર્યા સત્તા નષ્ટ કરવા માટે જે નવા
સપ્તાય નીકળ્યો છે તે દેશાભિમાનનો છે આ અભિમાનને પરિણામે
પુરોપના ગામઓની સત્તા સમૂળ નાશ પામી અને તેની જગ્યાએ મધ્યમ

વર્ગનું વર્ગીકરણ પ્રગથાપિત થયું પણ તેનો પરિણામે હું મદદ યુક્ત થયું અને તેથી યુરોપની શક્તિ કેટલી જોખમા છે તે સ્પષ્ટતાની જરૂર નથી.

૧૮૮૨ ટી. ૨૦૧૨ ને હે કે મનુ ર જાનિને મદદ મળી તે જગત અમંગલ નથી એ જાણના આ મર્ રિપત્તિનું કારણ છે લગભગ ૧૮૦૦ વર્ષ પહેલાં ઇસુ મિત્તે મનુજ જાનિને આ સદ્ધર્મ મળ્યો તે અગાઉનો ધર્મ એટલે જાણની મામે જાણ આ દાનની મામે ના એવા દિમા હિં પચ્ચાપિત થયો હતો પણ ખ્રિસ્તે જે જાનતો ધર્મ મળ્યો તે આ જાનતો —

હવે કરીશ નહિ અને જે કાંઈ હું તે શિક્ષાને પાત્ર થતો મેં પ્રાચીન સોદોનું જ્યન નમે જાણ્યું છે પણ હું તમને કહું કે જે કોઈ પોતાના કાર્ય ઉપર ખીજાને તે શિક્ષાને પાત્ર થશે પોતાના પાપારી ઉપર નમ્ર અને સચુનો હોય છે અને ક્યંત તમે જાણો છો પણ હું તમને કહું છું કે તમે તમારા મનુ ઉપર પ્રીતિ કરો અને જે તમને હેગન કરે છે તેમને મારું પ્રાર્થના કરો.

ખ્રિસ્તે જાણના આ માર્ગને ગેલગાઈ મરો ધર્મ કે સદ્ધર્મ કહે છે પણ આ મદદ કદાખ્રિસ્તેજ પ્રથમ પ્રગથાપિત કર્યો એવું નથી દિવ્યજ્ઞાનમાં જે જાણની પહેલાં પાંચ અર્ધિમામા માનનારા રજા કહી મુનિઓ હતા આ સોદો સમાજમાં ન ગઈ જાનના ગદ્દેતા આ મેટે જાણે હજારો ઉપર જુલગે મના અર્ધિમા એ તેમની તપશ્ચર્યા મુખ્ય અગ હવે તેમની આ અર્ધિમામાથીજ જોન આ રીક ધર્મ નીકળ્યા પ્રથમ પાર્થ મુનિઓ આ અર્ધિમાની સાથે સત્ત જાનતો અને અપગિમ જે રહે વામો જે પાંચ આ અર્ધિમાને ૦૧૧૦૩૨ મનાવી ૧ જાનસમાજમાં તે પ્રમાણ રહ્યો.

હું તે આ ધર્મનો એથી પણ નામે નિકાસ કરા.

અક્રાધેન જિન કાથ અસાતુ સાનુના જિન ।

જિન કદરિય દાનન સંવનાલિકવાદિન ॥

||નિથી કોધને જીવો, માધુર્યથી ખરને જીવો, દુષણને દાનવી
જીવો અને સન્ધથી પુષ્પાને જીવો || આ ઉપદેશનું સ્પષ્ટીકરણ બૌદ્ધ
||દગમધમા અને-||આએ આવડે તે મધાનો છે તેજ આ વાસ્તવમાં
પરો સ્વ નથી તો પણ આ સમધમા જનમની એક નાની
સાત દેવી થોડા બાંહે

કામન દેશનો ગગન મનિષ્ય જડુ ગુણી હતો મધા લોકો તેના
ખાણુ કરના પોતાના ગગનના મામાન લોકો પણ પોતાના વખાણુ
ર છે કે કેમ એ જાણવાના ધગ થી વેન જ વીને રથમા ખેસી તે
પોતાના ગગનમા ફરવા નીચ્છ્યો કાચી દેશનો જલ ત ગગન પણ
નવો જ ગુણી હતો અને તે પણ પોતાની પ્રગતી માન્યતા સાબળવા માટે
વેલ મ લીને રથમા ખેસીને ફરતો હતો આ જન્મે ગગનઓ મગહ
કેવડ એક સુકાઈ જએલા વરેલાને કાંઈ મામમામા આન્યા બન્ને રથો
જેજ સાથે વાહ થકે એટલો પરેજો રતો ન હતો એટલે મનિષ્ય
ગગના માગધિએ જલ ત ગગનના માગધિને રથ બાજુએ લેવા માટે
જુ પડુ બન્ને રથોમા મમાનવરગ ગગનઓ દોવાથી ડાણુ કોને
રતો આપે એ પ્રત ઉત્તર થયો આ પ્રશ્નનો નિર્ણય લીધ ઉપરથી
કરવો એમ હતું

મનિષ્ય ગગનના માગધિએ જુ —

દઢ્ઢ દઢ્ઢસ્સ ગિપતિ મઢિકા મુદુના મુદુ ।

સાધુપિ માનુના જેતિ અસાધુપિ અસાધુના ।

જનાદિસા અવ રાજા મગ્ગા રયાદિ સાગથિ ॥

(મનિષ્ય ગગન માં ઉપર ઘાટ કરે છે, મદુને મદુત્વથી, સાધુને
માનુત્વથી ખરી ખત્તવથી જીને છે આવા અમારો આ ગગન
(લીનવાન) છે માટે તે માગધિ, માર્ગમાથી ફરે છે

વર્ગનું વચન પ્રચાપિત થયું પણ તેને પગલાંમે છે હું મહા યુદ્ધ થયું અને તેથી યુરોપની માનિ કેટલી જોખમમાં છે તે જોવાની જરૂર નથી

કાઉન્ટ ડો ગ્રોર હે કે મનુ ર જાનિને મદર્મ શું તે મગજ અમલયુ નથી એ માન્ય આ સર્વ વિપત્તિનું પ્રાગ્ણ્ય છે લગભગ ૧૬૦૦ વરસ પહેલાં ઇસુ ખ્રિસ્તે મનુ ર જાનિને આ સદર્મ જાના પેલ અગાઉનો ધર્મ એટલે આખની મામે આખ અને જાની મામે લાત પેલા દિમા હિત પ્રચાસિત થએલ દતો પણ ખ્રિસ્તે જે જાનનો ધર્મ જાના પેલે તે આ જાનનો —

હતા ક્રીશ્ચ નાદિ અને જે કાંઈ હતા ક્રીશ્ચ તે શિક્ષાને પાત થયે એવું પ્રાચીન નોંધોનું કથન નમે માલમ્ય છે પણ તમને કહ્યું છે જે કોઈ પોતાના જીવ હિત જીવનમાં તે શિક્ષાને પાત થયે પોતાના પાગલી ઉપર નમ જ અને સત્તુનો દેવ ક્રીશ્ચ એ કથન તમે જાણા છો પણ તમને કહ્યું છે, તમે નમાગ સત્તુ ઉપર પ્રીતિ રા અને જે તમને હેગન મે છે તેમને માટે પ્રાર્થના કરો

ખ્રિસ્તે જાનાવેના આ માર્ગને ગ્રો ગ્રોર ખરો ધર્મ કે સદર્મ છે પણ આ મદર્મ ક્રીશ્ચિને પ્રથમ પ્રચાપિત કર્યો એવું નવું નિદુરધાનમાં વે ગામની પહેલાં પણ અદિમામાં માનનાગ થયું નહિ મુનિઓ હતા આ નોકો સમાજમાં ન રહેતા જગનમાં રહેતા એટલે જો ફગનુજ ઉપર ગુનરા ગતા અદિસા એ તેમની તપશ્ચર્યા મુખ્ય અગ્ર હતા તેમની આ અદિમામાંથી જ જોત અને મૌન ધર્મ નીકળ્યા પ્રથમ પાર્શ્વ મુનિઓ આ અદિમાની માથે માર અસ્તે અ અપગિત એ ના પામે જાડા અને અર્ધિમાને ૧૧૬૩ મના મનુજનમાજમાં તે પ્રમાણે

જુધે તે આ ધનનો એવી પાડુ રાદારે વિગમ કરે

અકાષેન જિન કાષ અસાવુ સાવુના જિન ।

જિન કરાલિ દાનન સચ્ચાલિકવાદિન ॥

શાંતિથી ક્રોધને જીતે, માધુર્યથી ખવને જીતે, કૃપાથી દાનથી જીતે અને સન્નથી પુન્યાને જીતે) આ ઉપરથી સ્પષ્ટીકરણ બોલે છે. ગમવમા અને જમાએ આવ છે તે મધાનો ઉત્તેજ આ વ્યાખ્યાનમા રહેલો જ નથી. તો પણ આ સમયમા જ્ઞાનની એક નાની કાત દેવી ચોક્કસ લાગે છે.

કામન દેશનો ગજા મનિક મહુ મુળી હતો. મધા લોકો તેના ખાણુ કરતા પોતાના ગજાના મામાન લોકો પણ પોતાના વખાણુ કરે છે કે કેમ એ જાણવાના ઇગતથી વેલ બેઠીને ગયમા મેસી તે જાનાના મન્યમા ફરવા નીચ્યો. ઢાલી દેશનો જ્ઞાત ત ગજા પણ મેસી જ મુળી હતો અને તે પણ પોતાની પ્રજાની માન્યતા માખાવા માટે વેલ ને લીને ગયમા મેમીને ફરતો હતો. આ બન્ને ગજાઓ મહુડ કંપર એક સુમધ મએના વહેવાને ઠિ મામમામા આન્યા બન્ને ગયો એમ માથે જઈ શકે એટલો પટોળો ગમે ન હતો. એટલે મનિક ગજાના માગધિએ જ્ઞાત ત ગજાના માગધિને ગય બાજુએ નેવા માટે થુ પ તુ મન્ને ગોમા મમાનવગ્ગ ગજાઓ હોવાથી કાણુ કાને કમેનો આપે મે પ્રશ્ન ઉભો થયો. આ પ્રશ્નો નિર્ણય લીધ ઉપરથી કમેનો એમ થયું.

મનિક ગજાના માગધિએ થુ —

दद्ध दद्धस्स त्विपत्ति मड्ढिको मुदुना मुदु ।

साधुपि साधुना जेत्ति असाधुपि असाधुना ।

एतादिसो अय गना मग्गा उयाहि सार्थि ॥

(મનિક ગજા દાડ ઉપર દાડાઈ રહે છે, મુદુને મુદુત્વથી, સાધુને સાધુત્વથી ખવને અવત્વથી જીતે છે. આવો અમારો આ ગજા (લીલવાન) છે માટે હે માગધિ, માર્ગમાથી દૂર થા.

તેના ઉપર ઘણા ત ગમનના સારમિએ કર્યું —

અક્રોધેન જિને કાધ અસાવું સાવુના જિન ।

જિન વંદરિય દાનન સન્નેનાલિકાદિન ।

ત્તાદિસા અય રાજા મગ્ગા ઉચ્ચાહિ સારધિ ॥

(આ ગાથાનો અર્થ અગાઉ આવી ગયો છે) આ સાધ્જીને મહિન ગાળ ગથમાથી નીચે ઉતર્યો અને ઘણા ત ગમનને વળ દીધો એટલે, 'આજ સુધી હું મને પોતાને ધાર્મિક સમજતો હતો પણ ખરો ધર્મ શું તે હવે મને સમજાયું તમે માગો છો '

સદર્મણુ રમણીયરણુ કરનારી આ એક વ્થા છે તે ઐતિહાસિક નથી પરંતુ અરીક ગમનએ મદર્મ તરફ સતત દષ્ટિ રાખીને ગમન સકલ ક્રમ અમારી શબ્દ તે પોતાના ઉત્કલ્પથી બહુ વિશ્વપણે બતાવ્યું છે માગ ગમનમા જે જગતી નેહા છે તેમના ઉપર હું પ્રમ વે છું તેમને પચાસાપ ધામ એની મારી ઇચ્છા છે હું કહું છું કે, તેઓ પોતાના મૂલ્યો માટે શ્રમભાવ અને (મારા રક્ષક તરફથી) શિક્ષાને પામે નહિ કારણ હું તથા પ્રાણીઓનું મરણજ સર્વમ સમત્વ અને માર્ગવ ઇચ્છુ છું આ જે રમણિય તેજ મુખર વિજ્ઞાન એમ હું મમણુ છું '

અરીકની આ પગ પગ આપણા દેશમા ટકી નહિ ફરી મારામારીના ધર્મે માણુ ઉચ્ચ કર્યું અને સુખ રાતઓના સમયમા "ધર્મ્યાદિ યુદ્ધાદ્યેયોઽયસ્યજિયમ્ય ન વિચિતે" યુદ્ધ કરવું એજ સદર્મ બન્યો પગેથરના અવનાગ પણ કાલ નો સદાગ કરના માટે ચલા જાવ્યા । આવી ધર્મમાથી ઘણાઓ અને ભૂદૃષ્ટ વડે ધાર તેા તેમા શું આધર્મ ? આ રીતે વાંધાછ મને ન મમાનની મુમતમાનો સામે શી રીતેલિ થઈ એ ઇતિહાસ બતાવેજ છે

ધર્મ તાત્કાલિક છે અને મદર્મ તરફ દષ્ટિ ગાળવા વગર ને તેનું આચરણ કરવામાં આવે તો તુરંત તેનું પરિણામ અધર્મમાં થાય છે. ઈ. સ. ૧૯૧૦-૧૧ માં હું અમેરિકા હતો તે વખતે ચોરીઓ અને ટટાઓનું કદી સાક્ષ્ય નહોતું. ૧૯૧૭ માં અમેરિકાએ માત્રાનું શાહીના ગફલ માટે તકાઈમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યાં ખોલા માથુસોને કાસમાં મોતનામાં આવ્યા યુદ્ધ સાત થયું પણ અમેરિકા ઉપર તો તેની અસર ભારે જમર થઈ આજે અમેરિકામાં ધોળો વિષે ધાડો પાડવામાં આવે કે મોટા ભાગના શરેરામાં ગરે મહારૂં હું લગભગ અશક્ય થઈ પડ્યું છે અને વિચારી લોકોને એમ લાગે છે કે યુરોપના યુદ્ધમાં અમેરિકા હતી તે હીં નથી થયું. જ્યાં મુઠ્ઠી લોકો શસ્ત્રાશ્રમના મળ ઉપર જ લાવે પ્રશ્નોનો નિમન લાવવા માગે છે.

આપણા હાથમાં શસ્ત્રો હોય તો આપણે પણ આજ ધોરી માર્ગ ચીઝારી લીધો હોય પણ સુધે આપણે શસ્ત્રમન્યામ કરી ચૂક્યા છીએ અને તેથી આપણે મહાત્મા ગાંધીજીનો અહિંસાત્મક માર્ગ ચીઝારી પડ્યો. પણ તેમાં પણ ખરી શ્રદ્ધા કેટલાં લોકોમાં હતી? જેટલી આપણી શ્રદ્ધા હતી તેટલા પ્રમાણમાં જ આપણને યગ મળ્યો.

(The nation succeeded to the exact extent of its success in the programme of action laid down in 1920 - Harijan, September 4, 1937)

આપણી જીઓ ઉપર જે કાર્ય જ માણ હ નો કરે તો તેનો પ્રતિજ્ઞ કરવો એ આપણો ધર્મ છે પણ તે સદ્ધર્મ નથી. હિંદુ-મુસ્લમાનનું દુનિયામાં થાય તો તત્કાલ તેને શાન કરવું એ સરારનો ધર્મ છે પણ તે ધર્મ કાનમ ગાળવા માટે અને મગકાનું અસ્તિત્વ જાહેર કરવા માટે જો આવું હું નહોતું ચાલુ ગાળવામાં આવે તો ધર્મમાંથી જ અધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો અગોકે અગી રેનો મદર્મ જો આપણી આધુ

નિઃ સરકારે નજર અમલ ગળે તે ઘોડા મમરામાં તેમને ઘલાન્તો
 ઘણો ઓઠો ઉપયોગ કરવા પડે આત્મા જમનના મેટા ગોમા
 મિત્તનો અને ભુક્તો ધર્મ માનનાગ વધાર દેગો કે આમ જા
 ભુગો કે મૌદ્ધ અને જિન્ની રાત્રોમા ફરા યુગો થાર કે આ
 બધાનુ મૌનિક દારણ લોકાને અને ખામ દગી મુન્દ્રોગોને મદર્મ
 સાચુ જ્ઞાન નથી કેવળ તાર નતીન ધર્મથી તેઓ આનન્દગાદ્રીન
 પ્રશ્નોનો નિમન લાવવા માગે હ અને તેનુ પાળામ અમાયગળમા
 થાન છે

નિરુપાયે પચુ આપગામા સદર્મનુ જ્ઞાન ઉપદ થનુ છે અને
 તેનો વિકાસ કરવા એ આપાડ કર્તવ્ય હ આપણા કોમ્પેનના નેન એએ
 તેને ગતિ આપી જોઈએ, અને જીમ્નગોએ તે મારો જઈ તેની
 ઉત્તિ કરવી જોઈએ કઈ નહિ તે જોઈ અને મૌદ્ધોએ તે પાતાનુ
 આ પ્રમુખ કર્તવ્ય જૂનવુ જોઈએ નહિ



જીવન અને કાંત

(વખત—શ્રી દરબારીલાલજી સત્યભાગ)

માગ લાવણનો વિષય આમળી આપને આશ્ચર્ય થશે 'મનુષ્ય' અને પ્રાણિના જીવન મગલ તો મળવે પણ નુ મિદ્ધાન પણ જીવી મરી શકતો હોય ? જેમ આત્મા અમર મનાય કે તેમ બેશબ મિદ્ધાન પણ અમર છે આપણે આત્મા છીએ મારેજ અમર છીએ પણ આત્મા આત્મરૂપે અમર જના જ્યારે આપણે માનવી હોઈએ ત્યારે જીવીએ મરીએ છીએ અનેકાલમા પણ એમજ કે મિદ્ધાંત સ્વરૂપે અને કાલ અમરજ છે પણ જ્યારે એ નવદાગમા પનદાર છે ત્યારે એનાન જન્મ મરણ નિપજ છે એટલુજ નહિ પણ આપણી માફક રોગો પથ્ય એને ધર્મ આવે છે કારકેક એને તાર આવે છે તાવ બે રીતે જણાય છે એ- તો મગી વધે છે બીજી મહો વડુ ધર્મ ગહે છે અનેમતને તાવ આવે છે ત્યાર આ બે વક્ષણો જણાય છે જે અનેમતના સ્પર્શ શાત થવાતુ અને કનહ છુટતો એજ અનેકાલ નાવ આરતા તપવા લાગે છે એનો તાપ ત્યારે અમલ્ય મને છે અને તાવના મિદ્ધાતાનુસા એ તાવવાળા અનેકાલને દુધ જેવા સ્વાદિષ્ટ મિદ્ધાન પણ વડવા જણાય છે એ સ્થિતિમા એ કોઈ વાત મારી નથી મણુનો આન્ય દષ્ટાતો જૈન નાથકોના અધોમા આપને કમવે કમને જણાશે તમામને કડવા મણી ધુધુ' કંવામાજ એમણે જૈનત્વનુ ગૌરવ માન્યુ છે

કારકેક અનેમતને સતિપાત પણ થાય છે એ વેળા એનામા ઉન્માદ પ્રવેશે ॥ ઉન્માદવસ્થામા દિવાનો જેને જુએ તેને ગાળો છે છે એમ મન્નિપાતિ અનેમત હાય લાગે તેનુ ખડન કરે છે ત્યારે સત્યાસયનો વિવે એનાધી જળરાતો નથી

ક્યારેક અને તને સમજી નાશ થાય કે સમજીમા અનાજ પચે નહીં અને રત થનાજ ગર અનેગતને મમ જી થાય છે ત્યારે કોઈ નવો સિધ્ધાત કે નવો વિચાર એને પચેનો નથી જે અનેકાન ત્રણસો ત્રેમઃ મતોના સમન્વયને પોતાનું ધેન ગણાવે એ મમ વરોજ એનો પ્રાણ ગળી શકાય—એ અનેકાન જાનુશ્ય પરિવર્તન ન પચાવી શકે ત્યારે સમજતુજ રહ્યું કે એને સમજી થઈ છે

ક્યારેક અનેકાનને માદી પણ ચાર છે 'માદીમા સગી કુને-અમી' ને પણ તાત ન આવે. પોતાનું વજન ઉગરતુજ મુશ્કેલ પડે, ત્યાં ખીજી કામ શુ થાય અને ખીજીનો ભાગ પણ શી રીતે ઉચકાય ? જ્યારે આપણા જીવનમા ક્રિયા નો મોજે રહી જતી આપણા નર્તનમા ક્રિયા કા ના કારણે એક પ્રમાણે મોજે રહે ત્યારે આપણે પોતાની જાનને અને ખીજીને નાગરૂપ મનીએ છીએ અને એમા એવન નથી જણાતું

ક્યારેક અનેકાનને ભરમક રોગ થાય છે ભરમકમા માનની જે મોજે તેને ખાવા લાગી જતી કે પણ એથી એના શરિરને એકાદ રસમિદુ પણ સાપડતું નથી અને તને એ રોગ લાગુ પડે છે ત્યારે એ મિથ્યાત્વ બને ■ નિવકલિન મને છે બધું સમજે પણ કે પચાવે નહિ એમ લાગે કે અનેકાનના ધેનની મિમા આવી પણ નાન એથી ઉડી હોય છે નિરોગ અને તને વિવ ની મિમા કે જ્યારે આ રોગીક અનેકાનને અનિવેકની સિમા છે બના લોક આનો જ મમજના નથી

આપણી માફ જીવનાંતે અતેમન પા વૃદ્ધ મને છે પ્રકારસ્થામા અનુભવ વિસાગ હોય વાતો પણ ખૂબ ચાર માયુવ ધણ દગાયા, પણ યા કેઈ ન સકે એતુજ નહિ પણ વૃદ્ધાસ્થા ખીજીને પણ કે કંઈ નથી મામતી-જાણે અજાણે એ ખીજીનું ધરડા મનાવી મૂકે છે જદ્ અનેકાન પણ પ્રગતિ નિરોધક હોય છે એમા પરિનાઇ જણાય છે પણ અમલી ચારન જણાતું નથી જીવનના ઉ નામના સ્થાને

મૃત્યુની છાના એના પર અકિં થઇ હોય કે વૃદ્ધાવસ્થા પડી અને કાનનું મત્સ્ય થાય છે-તારે એના ગુણગાન થાય છે એની પૂજા કરાય છે પણ કોઈ એને મમજતું કે પાળતું નથી મત્સ્ય પામેના માનવીઓ માટે આપણે એમ જ ગીએ છીએ ને એમને વા કરીએ છીએ એમને નખણાએ છીએ પણ એમનો ઉપયોગ નથી ગી જ ના અને એ જૂન કાગળના દોરાના કા જે નગન સમજના પણ નથી કેવળ એ અવ ગુણગાનના નિયમ પર રહે છે આમ આપ વિચારના જગો તો અને કાતમા આની અનેક ખીમારીઓ જોઈ શકો તો એ બતાવવું છે કે જીવત અને ન હોય તો કેવા હોય! એનું નું પશ્ચિમ આપણા જીવન પર હોય!

અનેકાનમાંથી સારાતી પેલી વાત સર્વધર્મ મમભાવ કે સમન્યતા છે અનેક ધર્મો જીતાસુ વૃત્તિ અને અવિરોધ એ જ્યાં એકત્ર પડે ત્યાં અને ન હોય કે જૈન ધર્મ માને છે કે જગતના તમામ ધર્મો કોઈને કોઈ દૃષ્ટિર્મિતુ લઈને ઉદ્ભવ્યા છે કોઈ ધર્મમાં જાત મોટું હોય તો એટલું જ છે કે એ ખીજા ધર્મોના દૃષ્ટિર્મિતે મમન્વર કરવાની કોશિષ નથી કરના માટે કુખથી કહેતું પડે છે કે અનેકાતને મૂળ ધ્યેય મનાવીને ઉત્પન્ન થયેલો જૈન ધર્મ અને ન દૃષ્ટિને સૌથી નધારે ખડીત કરે છે આજના મુન્ડિત બનેલા જૈન ધર્મમાં ખીજા ધર્મોના પ્રમાણમાં મર્વ ધર્મ મમભાવને માટે સૌથી ઓછી જગ્યા છે અનેકાન જીવત હોત તો આજ જૈન ધર્મો ખીજા ધર્મો વચ્ચે સધિ કરી દોત દુર દુર પડેના અન્ય ધર્મો વચ્ચે પૂન મની શયો હોય આજે તો મર્વ ધર્મ સમભાવની વાતને આપણે ધૂણાથી જોઈએ છીએ એમાં આપણા મમ્ય ત્વની ગદ્યા કે પીએ છીએ મર્વધર્મ સમભાવની વાત બાણુએ

મુખીએ અને જોઈએ કે આપણા મેનાગ જિગ જોના ઉમમ પ્રોનો
મમન્દર કવની તામન પપુ આપણામા પ્રાગ્દી છે? અનેકાત જીવત
હોત તો શુ દિગ જો મેનાગ સ્થનપ્રામી સત્રાદ જણાત ખગ? એ
સપ્ર પ્રોની વિશેષતાઓ તો જરૂર હોત પણ એના ઉમ સપ્રાયો અનગ
ન બન્યા હોત, પ્રભુ મદારીર નરજ નહતા અને કેમગીની કેમગીના એમના
શિવ વસ્ત્ર પગિધાન કગતા આમ દિગ જો મેનાગ તો ત્યારન દતા પણ
એમનો સત્રાપ જી ન દનો એ સમિત કયાનો પ્રત દનો જેને
જિગ જો હેતુ ગમે તે જિગ જો ગદ જેને રજવિધાન પ્રવા હાન તે
વસ્ત્ર પગિધાન પ્રે

એ વેળા મૂર્તિદાનો પ્રમ્ન પણ નદનો ત્યારે મદારીર પ્રામિએ
જૈન ધર્મની ગ્થાપના કરેલી એટલે એમની મૂર્તિઓ તો એ વેળા મની-
કેમ શકે? આજ આપ ભન એમની સોના માદીની મૂર્તિઓ ધારો કે
એ મૂર્તિને સાદે ગ્લજડીત સિંદાસન મનાવા પગુ એ વેળા તો એમના
માટે એટલો પણ મૂર્કેત દનો તમામ કાનિ રી મુધારકાની જનમ એમનો
માર્ગ પણ કાઢાગો દનો એવે રખને મૂર્તિપૂજના પ્રતજ કેમ થઈ શકે
છના એ વેળા રથાનપ્રાસી સત્રાદ ન્દતો દ રજેન જાનજાન અનુમા
મૂર્તિપૂજની આનરકતા હતી ત્યારે અ દાખન થઈ પાણુ આરી માન્યતા
એને સાપ્રાસી ગ્વપ શા માર આપુ? જીવન અનેકાત દ્રવ્યજેન કાન
જાનને નજ જૂનાવે એ તો મેળા સમજન નિર્જીવ આપે પડી અને
કાઠ મૂર્તિ પૂજે ન રૂજે નજ પહેરે ન પહેરે મામવિઠ કરે કે સમીત
જાય એનો સપ્રાપથી કાઈ સનધ નથી એક મગ્ના મે માણસની રૂચી
જાદી હોઈ શકે એમની રૂચી અનુમા મન્ને મમ કરે, જા એમા વિરોધ

હિંદી થાય મગદાન બે નાં હોય જીવત અને નાનો એ પ્રભાવ કે પણ
 આપણે ત્યાં આજે નુ ચાની ગળુ કે ? બુધવારે કે ગુરુવારે સત્તમરી ઉજ
 વવાના મનભેડ પર એક મીઠાના માથા ફાડી રાખા કે અને અભિમાન અને
 મીઠાની એમાથી સામગ્રી ગોધીએ છીમે ધર્મના નામે અર્ધ આચરી
 છીએ છીમે આપણે આમાથી જીવત અને માન નો શુ પણ એનું મુકુ
 પણ નહિ જડે

જીવત અને માનનો મીઠો ગુણ કે એની વૈજ્ઞાનિકતા મરજવાના
 સદમને ડાગવાનું હિંદી ઓપર અને તત્વાત્મા કે ચોડા સતને મેળવેલ
 નવાર માનની સર્જનાનો ડોળ કર છે અને નનો પોતાના પૂર્વજોમા અપૂ
 ર્ણતા માની મેમે ત્યારે અને માન એના અમના બૂ મ કર છે કોઈ પ્રત
 હરે નુ મન્ય આટનુજ કે ? તો મક્કમતાથી અને તત્ત્વજ્ઞાન દે કે 'નેનિ
 નેતિ' પડી મરજતા કે મધુર્જીતાનો રમડા અટકી શકે ? પડી
 પક્ષપાત કે અધ અધવાને ન્યાય ક્યા આવ વળતે માનની સાચો
 જીતાસુ અને નિષ્પક્ષ વિચારક અને છે વિજ્ઞાનનું આ મુળ છે ધણા
 બધુઓ ધર્મના નામે પોતાનો અદ્ધા મનોરાસ માત્રી કુળિને વૈજ્ઞાનિક
 માધોના આધાર પોતાના ધર્મના મિદ્ધાતોને ચિંધર કરા પ્રયાસ કરે
 છે કહે છે વિજ્ઞાન અમાગ ધમનુ અનુકરણ કરી ગળુ કે ? આવી
 વાતોથી આ મવચના ચાર કે અને રૂઝેથી પ્રજા ખુશ રહે કે નાખુશ
 નો છે બગવાન મર દરેક ધર્મ એના સમાચા વૈજ્ઞાનિક ધર્મ હોય કે
 તેમ જૈન ધર્મ એ સમરો વૈજ્ઞાનિક ધર્મ કે ધર્મ મગધા એ મામા
 હુ કાન્તિ છે કાન્તિ કરા જે વિચર પગિર્વાન જ ગી હોય છે તે
 બુધિવાદ વિના અસંભવ છે અને એજ એની વૈજ્ઞાનિકતાનો આધાર

છે એટલેજ જોઈને ધર્મ ચેત્તાનિઠ ઠ છે ના અની હજાર વર્ષમા માનનીએ
 ઘણ મેળ તુ છે જેથી અમે જુની માન્યતાઓ નિર્મૂલ બની છે કે
 રિશ્તી છે, ત્યારે આપણી ફર્મ છે કે એને અપનાવી
 એ પ્રમાણે સુધારો કરવો, પ્રાચિનતા પર યોગી ગહતુ બીનજરૂરી છે
 આપણો અનેકાત હવત હોત તો આપણે વિજ્ઞાનતુ આગત કર્યું
 હોત જ્યારે આધ-સ્થાપને એનો આરેક્રમ જાહર જેો ત્યાર એને
 જોનેનો અનેકાનવા માનીને ઘણા જોનો વગર મમજ્યે ફરાર માતા
 નહોતા અને જ્યારે વિજ્ઞાનથી જૂની માન્યતાઓ તુલવા લાગી ત્યારે
 વિજ્ઞાનને જ જો દેવા લાગતા હવત અનેકાન આગનો બીડ, અશક્ત કે
 પક્ષાત્ર નથી નિર્ભય ગદી એ વિચારે છે નરિત દેવા જતા માયાને
 એ સીકારે છે અને જૂના તંત્ર ગા અમત્ર ન અપ્રાણુકારી તાગે
 તેને ડાડે છે

મારે જોવું એમ નથી કે ૨- નવા વિચારે વિજ્ઞાન છે મારે
 સીકારી જેવો વિચારીને નિવેશી તારાસીને પરીક્ષા કરીને માયુ લાગે
 તે જ વિચારતુ આપની યોજન માન્યતાઓનેજ વગમી ન રહે
 શાખના નામે કોઈ યોગ્ય વિચારનો વિરોધ ન કરા આટલુ પરિવર્તન
 આપની મત્રાત્ર રૂત્તિને સ્થાને મત્રામિતિ પે । કરગ

આ સત્યમિતિ આપનામા પે । થમે પછી ગાડરીઆ રૂત્તિનો ધર્મ
 નહિ પણ કન્યાજુકારી ધર્મ સમજને જે આચાર વિચાર આજના
 સુજોનોન પ્રનિકુળ હો તે આપ ન ની સમજો અનેકાત હવતો હરો
 તે આપની જુદી ।સત્ર નહિ રિજારે અને ધડી રી સાધુઓના મે
 રહામે આપને તા વાતુ નહિ રે અને વેશવારીને મધુ આપ નહિ

માનો આજના સાધુઓ તેમના અડઝાને પોપવા આપો સૈનિકો તરીકે ઉપયોગ કરે છે—અને સૈનિકની માફ આપ એ આજા ઉઠાવો છો આપ આજા ઉઠાવો ડો તે ગ્દી અને અધ્યત્વાની દૃષ્ટિએ યગ્ય નહોતો પણ આત્મશુદ્ધિમાં ડહ ઉપયોગી નથી કાળ કે ખુ સાધુ ઘેરના નાગઓમાં પણ આત્મશુદ્ધિનો અભાવ છે

૮ માધુઓને ન માજીવાની આપને બનામજુ કરતો નથી મનુને માજીતો અને નિષેધનાથી, દરજાળનો ખ્યાન ગળીને આપ વિચારો એમ માગુ છું પ્રનાહમાં ન તણાતા નાભાનાભનો જરૂર વિચાર કરવો

આ રિવે જુદી પરિવર્તનની જરૂરીયાત આપને અમંગતવગે મૂક ત વો તો તોર ગહેને પણ એનુ કેપ માયુ, મોટુ સુદુ મની જગે માધુ બ્રાવક તો તોર ગહેને પણ વંચપરિધાનમાજ સાધુનનુ મદત્ત નહિ મનાય, પણ નહ બજાઉ મ્યુ હુ તેમ ઓઝામા ઓધુ સમાજ પામેથી લઇને રધાગેમા વધારે આપનાઝ માધુ મણાને—પછી બનેને એ કોટ કે પેગ્લુ પેગ્તો હોન, મુદપતિ માટે કે ન બાધનો હોન બીક્ષા માગે કે મજુરી કરતો હોન, ધગમા ગહે કે બદાઝ નહેતો હોન આજે તો આપને શુધા કે હોધએ જા પેગ્લુ ટોપી પેગ્તનાગને અસાધુ અને ઓયો મુદપતિ ગખનાગને માધુ ડહી નધએ ડીએ, રિવેઝ જુધિ મજુ વન થશે તો એમ નહિ મને, ત્યારે જીવત અને જાતના આપને વર્તન કરનુ

એ વખતે આપને સમજીત કે સાહુ તો શુ પણ અર્ધત કે કેવળી પણ વેગેઝ હોડ સકે છે અને જગત્ત મુજવગ્ધિન ચાની રાકે છે આજે તો આપને માધુનાની એઃ એની એ ન વ્યાખ્યા ધરી છે કે ને મો

એ મુજબ ને તો દુનિયા વીમ પચીમ વળમા ખમ થાય. પરંતુ
 અને તો દ્રષ્ટિ રવી રીને સાધુત્વ એ રૂપમાજ ન ગ્હે અને વેશ કે ધર
 ત્રાગ એજ એના નયનો છે એ માન્યતા આપને નદિ રીપરીએ
 ત્યારે ધગવરમા કુર્માપુત્ર મગ મા કેવળી આરત જોઈ શકુ જેઓ
 ધરમા રહીને વગકામ રીને બાકાત ધધા મજુરી કરીને પગ વીતગત
 જીવન એટલે કે નિઝાર્થ જીવન વિતાવના હશે આસાર મોડો કેવળી
 ધના જગતની ગતિ અટકે દિલ અને હુ-લા યોગે નદિ પગ મર્ચ
 શાન્તિ પ્રમગને એવા શાન્ત મઆગની સમય રમની કે નાઓ જાખી
 લાગશે ત્યારે ધર્મ શુષ્ક નદિ હોત મગ મદો નદિ હોત અર્થ પૈશા
 ચિત્ર નદિ હોય-ત્રજેનો સુ ર સમન્વય થોત દોરે અને એનું જ નામ
 મોખ હશે આ સલ્કીત ત્યારે જ છે કે જનારે અનેકાત સ પૂર્ણ જીવત અને

આપને વિનતી કરે છુ કે આપને વડુ હશે તો કા જો ધધા
 જડશે. પણ ધર્મને તો આપને એનું નિમિત્ત ન જ જનારીએ. સસાગના
 દુખ ઓજા નથી-એ દૂર કગવામા ધર્મના ઉપયોગ કરે. જે કારો
 વ્યક્તિને જ રાજો છે બીજાના અધિકારોને જેથી હાનિ નથી એના
 વિષયમા એરે સ્વત્ર ગહેવા દો અને એનાજ દષ્ટિ બિદુથી એને વિચાર
 રવા દો. આપને રૂએ તે નધાને રૂચુ જ જોઈએ અને ન રૂએ તો એ
 મિથ્યાતરી ■ એ વ્રમમા ન ગહેશે.

ફક્ત આપને દિસા, જૂદ ચોરી વિગેરે અન્યાયોનો મામતો કરવો
 જોઈએ દશન ઇતિહાસ જૂન વિગેરેમા સ્વત્ર વિચાર કરવો જોઈએ
 એના વિચાર કોને વધામણા દેવા જોઈએ માહમ કરીને કોઈ વિદ્વાન

આપની સમક્ષ જીવન વિચારણા ગળુ કર તો એ ફરીજન નથી માટે એનો મદિત્ત કુચાને ન લે જીવીત ગીતે એની રાત વિચારવી લેધએ એમ નદિ કરા તો કાઈ વિજ્ઞાન આજ્ઞામા પામ્ને નદિ અને પાકમે તો આપનામા ગદમે નદિ, અભેદનના જ્ઞાન ગાવાથી કે એને પૂજવાથી એ જીવત નદિ થાય જીવનમા ઉનાચો તો એ જીવને મમ આપ એજ મોખ્ખુ ઉત્તર મનો, વિચારક મનો નિષ્પક્ષ ને મમભારી મનો, નામ નદિ, મુલુની પૂજા મો અને આપનો અભેદત જીવતો થને આપ અભેદનને જીવનો કરા એ આપને જીવના કરને.



જૈનો અને અહિંસાતત્ત્વ

(વક્તા—શ્રી સમલિકવાવ મગનવાવ મોદી)

જૈન યુગ સઘ તરફથી પર્યવશ્વપર નિમિત્ત આખ્યાનમાળાનો જે ઉપક્રમ થયો છે તે જનમયુષો અનેક રીતે સાબિત થઈ છે આ દિરમો જૈન-પર પગમા પવિત્ર મનમની શક્તિમાં મહત્ત્વ મળ્યાગ અને ગંભીર ચિંતન પ્રેરે એવા મનાવા છે જેમ નારણ માસમાં ભાગવત રામાયણ કે મદાભાગત નવા છે તેમ આ રિસોમાં જનવાન મદારીનું જીવન ચર્ચિત માધુઓ નાને અને આકા માત્રજે એવી રીતે હે હે પમુત્રનો પાર વચાવ છે જાન તપમર્મી ઉપવાસ અને સત્ત્વગ્રિક પ્રતિક્રમણ થાત જો એ રીતથી આ યોજના જુની હતી છે પણ આમાં વિચાર ચિંતન અને તેના પરિણામે ઉત્પન્ન થતા આચાર રોજવાનો ઉદ્દેશ છે—પ્રાનીન વારમાને ઉલ્લેખ મનો તેજની નવાવચ્છેતિ તેનું જજ્ઞાન છે આજના સમયને અનુકૂળ આર એવી રીતે ધર્મનો વ્યાપક રીતે વિચાર કરાવી અને જીવનના પ્રતોને ફરી રીતે મમજ્ઞવામાં આવે તો જીવન મગન સુખપ્રદ થાય તેના વિચાર મગની આમાં યોજના જે યુરકમરે જે વિષયસૂચિ તૈયાર કરેલી છે તે પરથી મતચર્ચિત્રોનું અજ્ઞાતમર્મક મુખ ચિંતન જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને ખીજા દર્શનોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ, અને એના પરિણામે આજના જે પ્રતો સમાજ પામે ઉદ્દેશ માગે છે એ પર સ્પષ્ટ વિચાર રી કેવું વર્તુ મેવામાં આવે તો વ્યક્તિ અને સમાજ મરલ સતોથી ઉત્પાદી પૈનયુક્ત અને નિમજ્જ જીવન ગાળી રાકે એ વાળુ-એટલું આ પવિત્ર રિસોમાં આપજે મધ્યએ મગવાનું છે મિત્તી મે સવ્યમૂલ્યુ એવી મૈત્રીયુક્ત જાતનાને પરિણામે નવા વર્ષ માટે જીવન વિચારમન અને વિવેકયુક્ત અને એવા નિર્ધાર આ યોજના પાળ્યા છે એમ સમજાવ છે

જૈનો અહિંસાતત્ત્વને એ- પ્રધાન અથવા માને છે જે મહાપુરુષે આ દિસામન જગતમા અહિંસા જોઈ જીવનમા પ્રગટાવી તેમને હજારો વદન વિજ્ઞાનની એરોપ્તેન, રડિયો આલિની મોગી મોધો ડરતા આ મોધ જગતે હિતગતી નથી પણ અદિયાતી છે તેથી અહિંસાનુ સ્વરૂપ સમજવાતી, તેની શ્રમિ મોધવાની અને પ્રમટાવવાની જરૂર છે

પૃથ્વીમાય, અપમાય, તેહકામ, વાયુકાર, વનસ્પતિજ્ઞાન અને નમઝામ એ ૭ પ્રમાણના જીવોને પોતે હમુવા નહિ ખીજ પામે હણાવવા નહિ અને હણવાને અનુમોદનુ નહિ એવુ સુત છે આખા વિશ્વ માથે મૈત્રી ગુણનો-પ્રેમ કરવાનો આ ધર્મ છે પણ એ મૈત્રી કેમ મધાય, એની ગરબાન કયાથી કરવી, કેમ કરવી, દમેશા વિશેષ મ મધો કોની કોની માથે આવે છે એ ન સમજાસથી અહિંસાનુ સ્વરૂપ વિમારે પડી ગયુ છે અને વિકૃત પણ થયુ છે નાના જીવોને મચાવવા અને મોટા જીવોને માગવા એવુ જૈનો રિતે ખીજ સમાજોમા માલગવામા આવે છે મરુજર માન્ડ, કોગિયા ધરગ ખીડી મકોડા રોરે જનુઓની ગદ્દા કરવી, વદમુગ ન ખાવા, ગત્રી ભોજન ન કરવુ એમા જૈન અજૈનનો ભેદ સમજવામા આવે છે આ અહિંસાના વિચારનો વિપર્યાસ છે અહિંસા એ હરનો ગુણ છે નમ-મૈત્રી-કરુણા-નિર્ભરતા એ ગુણોના વિકાસ માથે થતો આચાર એ અહિંસાનુ પાનન

અહિંસા એવો નિર્દોષાત્મ- સજ્જ નિચાગપૂર્વક ચોનયો છે એક જીવ ખીજ જીવનુ ભક્ષણ કરીને જીવે છે નાના જનુઓ એક ખીજનો આહાર કરે છે ધરોણી જીવોનો શિષ્ટ રોજ કરે છે વહિ ખીજ જીવોને મારી ખાય છે ખિયડી હંગ વજેર ખીજ જીવોને મારે છે આ પ્રાણી જાનનો નિરમ નખારીએ તો મનુષ્ય જગતમાયે 'અગિયાના મે માગ,' 'મે માથે મવા ચેર' ની કહેવત મામાન્ય થઈ પડી છે Survival of the fittest (યોગ્યનમનો દહાન) એ વૈજ્ઞાનિક સૂત્રને આધારે સામાજીક શાસ્ત્ર, નીતિ શાસ્ત્ર અને ગવ્યશાસ્ત્રના નિરમો ધડાના

ચા-ચા છે બસિદ્ધ ગત્યો નાના ગ પોને હકમ સહને ગત્યો જાય કે સમગ્ર જનિઓ નિમજ્જન જનિઓનો કચ્છ છે, દાખ છે અને તિગરકારે હ અજાતના જમાનામા મુડીલાં અને સામાજિકસાધીની રચના જેવો આધારે થઈ છે એ રચના દખતવા માટે કરોડો રૂપિયાના દિમાખ સાધનો મોઢાયા છે આમ મનુષ્ય મમાત્મ્યે આજુબાજુ દિસાની દોળીના ભાગ સગથી રજા છે દિમાના આ દાવાનવમાથી અદિમાનો મહાપુત્રો મત્ર મનુષ્યસમાજે ઝીંકાનો છે વિચાર કરના જાણી છે કે પશુ અને પ્રાણી જન્મતો દાયકા મનુષ્યમાત્ર માટે ન હોય પ્રાણસભ્યે મહાપુરુષાર્થ રીતે પોતામા રહેલી પશુના જીવને હલવેલો વિકાસ કરવાનો છે જે પુરુષોએ આ અદિમાનો મત્ર જોયો તેમજે પોતાના ચિત્તમા વૈરાગ્ય અને પ્રમ સાધીને, સતત ઉઘોળી રહીને આ માનવ કાવલનો વિકાસ કર્યો છે અને પોતાની અદ્વા જગત પાસે મુકી છે માનવજાતિ એ અદ્વા પ્રમાણે જીવન ગુજારે તો જગતમાથી એ વેગ કર્યા ભાગ મર જોવા થઈ જા પશુ એ પથ લાગે છે અને બિદ્યાન માટે છે

મચ્છર માકલ કરોગિયા વગેરે નાના જીવોની ઉત્પત્તિ થાય એવી રહેલીકરણી ગાખવી એ પાપ છે જ્યાં વાજિમજા અને સામુ વિક સ્વચ્છતા હોય ત્યાં એ જીવોની ઉત્પત્તિ નહિ હોય. આપણે ધરો તે સાફ રાખીએ છીએ, પશુ ધગેલો કચરો આગણામાં કે પડોછીને ત્યાં નાખીએ છીએ શેરીઓ કે પોળામા જો ત્યાં એકવાર પડેલો દોષ છે મનિરા તીર્થરચાનો, ધમરાજા કે ઉપાગ્રયો જેવા પાર્થિક રચાનોની નજીક પેલામ સૌમ્ય સાધારણ હોય છે અદ્વા સ્વચ્છતા પશુ આજુબાજુ મદ્દી સામુદાયિક સ્વચ્છતાનો આપણને સંસ્કાર પડવા જોઈએ-મદ્દી પ્રત્યે સગ આવવી જોઈએ મદ્દી ન હોય ત્યાં નાના જીવોની ઉત્પત્તિ ન હોય માકલ મચ્છર વગેરે તો એક રીતે કહે છે કે મદ્દી ન રાખે મદા રહેશે તો મરણી કેલેરા જેવા રોગોને નોતરશે આ ઉપરથી જોશે કે જીવો ઉત્પત્તિ ન થાય-ધર આગણા પોળો સ્વચ્છ રહે એ

અદિસાની નીશાની છે પણ જે જે સમાજ ખરેખર નાના જાતુઓ
પર દયા ગાળવાનું કહે છે તે મનુષ્યની દિસા તો નહિ જ કરે-એને
ગીમાવશે નહિ, એનો તિરસ્કાર નહિ કરે પણ આ ગિથનિ આપણે બેતા
નથી. અદિસામા માનનાર સમાજ આ જાત જુઓ. ૥ અને માનવપ્રાણ
પ્રત્યે જે ભેદકાર મળ્યો છે અદિસાનો ઉગમ ત્યાથી થવો જોઈએ
ત્યાથી ન થના વનસ્પતી અને પ્રાણી જન્મના જીવની રક્ષામાજ સમાધ
ગયો છે અત્યારે મનુષ્યનો વધતો જતો મહાર અટકવો જોઈએ સમજ
ભૂતિઓ દુર્મળને ડરે છે એ અટકવું જોઈએ દરેક પ્રજા કરોડો
રૂપિયા વસ્તુ અને યુદ્ધનો સામાન તૈયાર કરવા પાછળ ખર્ચ છે તે
અટકવું જોઈએ પ્રીતી, ધર્મ, શુદ્ધિ, નેવળમા પ્રાર્થના કરે છે કે શત્રુનો
પરાજય થાઓ જૂનકાગમા જૈન ગમ્મઓ અને પ્રધાનોએ મોટા સહારો
દર્શા છે પણ એ મરતુ હોયે પ્રજામાંથી જુસાવો જોઈએ મનુષ્યનો
વધ ન થઈ શકે એ મરતુ પ્રજામા પોષાવો જોઈએ

કેમ્બ્રી વિશે વિચાર કરીએ જેથી આરો ૧ મચવાય એવો ૧૫
અપતિ આદાર લેવો ઘટે સ્વાસ્થ્યોપનતા ખાતર ભાવના બોજનનો ત્યાગ
જોઈએ, ખોરાકમા મયમની આવસ્થાકતા છે એ બાબત જેને જોડવો
ત્યાગ કરવો હોય તે ઈષ્ટ અજીવો જોઈએ, પણ એમાં બધું જ આવી
ભવ છે એમ માનવું એ મૂન મરેલું છે કેમ્બ્રી ખાનારનો તિરસ્કાર
કરવો એ અયોગ્ય છે કરોડો મહેનત મજૂરી કરનાર માણસો જે થોડી
વસ્તુઓ પર જીવન નિર્વાહ કરે છે એમને ધર્મને ગતે તો નજ દોગી
શકાય ને ? પણ ખાવાના પાણીની મિયામામા અદિસા જૂજ છે
નિગ્ગકાર એ દિમા છે જે માણસ પડોલી પ્રત્યે પ્રેમ નથી ગાળતો
પોતાના ધધાઓમા કેનગીરી કરે છે તોકરો પામે હદ ઉપગત દામ
લે પણ પેટ પૂરતો પગાર ન આપે તે ખાવા પીવામા ગમે તેટલા નિયમો
પામે તો પણ તે નિયમોની તેના જીવન પર કશી અમર પડતી નથી.
એ કેવળ માત્રાકાર થયે

જેની કગવામા ડરોડો સૂક્ષ્મ જીવોની દિંમા થાય છે એમ જોતો માને છે અને તેથી જેનીનો ધધો જોતો કરે એ દોષ મણ્યુ છે જેની કગવામા દિંસા ગ્રહેની હોત તો જેડુને ઉત્પન્ન કરેન અનાગ ખાતામા એટલી જ દિંસા રહેલી છે ૮ પાપ ન કરે, પક્ષ બીજા પામે કરાવુ એમા દિંસા કે જ અને તેનો લાગી ૧૭ કુ કુ જે દેહ માગીમાથી પે । થયો છે તે માગીના આધારે જીવે છે જેની ન કગનારો નાનકડો વર્ગ પોતાને ધર્મમય જીવન માગનાગ માને અને કૃષી કરનાર વર્ગ દિંસકે જીવન ગાળે છે એમ તે માને એ કેટલુ બેનુકુ ? આ વિચાર પગ્મ ધર્મમા શોભે નહિ જીવનના આધારબૂન જેનીનો ઉદ્યોગ ન કગનાગ લોકો જેડુનેને ધર્મને ગ્રસ્તે લઈ જવારે સક્રિયાન ન જ થાય જેનીમા સૂક્ષ્મ જીવોની દિંમા છે એ જેમ સાચુ છે, તેમ બીજુ એ ૧૫૫ સાચુ છે કે શરીરનો નિવાહ કગવામા મે સૂક્ષ્મ જીવોની દિંસા છે પણ તેથી આપણે આપધાત તો નથી કરતા. ચોગર આરોગ્યદારી ખોરાક લઈને સેવામય જીવન ગુણગતા ગ્રહીએ તો શરીર કે રાણુનું સાધન બને શરીર દાગ બોગો બોગવડાનો આચર્ય ન રીકાગતા દેહને મોનયુ આપનાર ખોરાક લઈને માનસી ગુણો વધારવા પુરુષાર્થી જીવન ગાળીએ આજે હિંદુસ્તાનનો ખેડુન બોનનળીએ મેડો છે તે નિરાશાવુ જીવન ગાળે છે જેનીમા જે અક્યસો પડે છે તે ફર કરવા આપણ ખેડુનેને મ કરી જોઈએ મધ્યમ ગર્જનોં સુદિશાગી માણુસોએ એ ધધારે પોતાનો કરી પોતાની સુદિનો ઉપયોગ ખેડુનેને આપવો જોઈએ. કેગવડીની ઉભી દિશા ન હોત તો ગામડાનાં અનેક કુરકો ગામડામા જ પોતાને સ્થાને રહી ખેતીને શોભાનતા હોત.

જોતો માને છે કે અદિંસા નિરુત્તિપર ■ એમની દષ્ટિમા દૈક વરતુ માર્થી દકતા જવાનુ છે જગતના કોઇ પણ સબધો માથે શી લેવા દેવા ? જગતને અને મારે સુ ૨ કુ મારા આત્માનુ કેન્યાણુ કરે એટલે એમ ! આવી જીતિ તરફ આ વિચાર લઈ જાય છે પણ વિચાર કરતા

નીમાગે કે આ વિચારમગ્ણી ચોગ્ય નથી દેહને ટકાવવા એ પ્રવૃત્તિ છે, શ્વાસોશ્વાસ સેવા એ પ્રવૃત્તિ છે મન સહપવિન્યસ કરે છે એ પ્રવૃત્તિ ૬ આમ એક દ્વણુવાર પ્રવૃત્તિ વગર ગટી શકાતુ નથી દેહનું પોષણ કનુ એ પ્રવૃત્તિ છે તેથી એ માથે સકાળાયેલા આર્થિક સામાજી ઔદ્યુગિક રંગેર પ્રશ્નોનો વિચાર સમજુ મનુષ્યોએ હવે ભેદજો, અને એ જોતા પ્રાપ્ત થઈને કે નિવૃત્તિનો અર્થ અયોગ્ય વિચાર અને અયોગ્ય પ્રવૃત્તિ માથી દૂરિતે મન નચન શરીરને મનત મુજ કર્મોમા પરાવરા, એવા થના ભેદજો ચિત્તના અનુભવ વિકારોમાથી દૂર રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈ એ પ્રવૃત્તિ કરે એ પ્રવૃત્તિ જો પોતાને અને મમાજને ઉપયોગી હોય-એને હમેશા ઉત્માહિત અને પુન્યાર્થ ગણે માનપિતાની સેવા કે બાળકો અને પત્નીનું પોષણ એ નિવૃત્તિને માધ્યમ ન હોયુ ભેદજો કર્તવ્ય સમજને એમની સેવા કે વી એ નિવૃત્તિ હોઈ શકે માણસ ઘણી વાર પોતાના સુખને અર્થે દુઃખને ઉપભોગ કરે છે અને વિશાળ સમાજ પ્રત્યેની ફજોનું વે પાનન કરવો નથી, પણ વિવેકપૂર્વકની દુઃખની સેવા એ વિશાળ સમાજની સેવા માથે મગત છે

શુ મહાત્મા પ્રજા નિવૃત્તિ હતા? સામાન્ય વયની તપશ્ચર્યાને અતે જ્યારે તેઓ શાત થયા-સમાધાન પામ્યા ત્યાર તેમજો તેમના મમયની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે વ્યક્તિમત્ત આ મામાજીક પ્રશ્નો પર વિચાર હયો અને ચતુર્વિધ સવની આપના દ્વારા કેમોની ચોજના ફરી લોકલાપામા ઉપદેશ, પરુ યજોનો પ્રચલ વિરોધ આ મમાનતા જિય નીચના બેાનો નાશ મરમમાગ વિનામિતાનો અટકાવ વગેરે જો પ્રવૃત્તિના હતા તેઓ પોતે હરમા પ્રમત્ત હતા ચાન હતા, મહાત્મા સુખદુખના પ્રમજેમા ધર્મવાન હતા એજ નિવૃત્તિ હતી જિગણ જાવયાળ, તિજળ તારયાળ, વુલ્ગાળ વાહયાળ, મુત્તાળ મોઝગાળ-પોતે ગમદેપને જીનનાગ અન્યોને ગમદેપનો જલ કરાવનાગ પોને તરી ગજોના બીગતે તાગ નાગ, પોને જુદ થજોના મીજગોને મોધ પમાડનાગ પોતે અધનથી

એના અને મીઠાઓને મધનથી છે। પનાગ-એ જાન્ય સૂત્રમાં જે વિચાર
 કે એ એરીજ ભાસના છે

દિમા કોરો એવાન એ માન્ય તત્ત્વવિચાર અને મમર્થ જોનાયાથ
 ઉમાચાનિ મદાગાનુ પ્રવત્તયોગાત્ પ્રાણચ્ચરણ હિંસા એવું સૂત્ર
 કે શી હિંસાચ્ચરણે દર્શનાધિક સૂત્રની પોનારી નીકામા આ વિષય
 કે થયા એરી કે તેના માર ઉપર્યુક્ત છે દિસાનુ રવરૂપ નમત
 રામ મથેનુ પ્રાણચ્ચરણે પળ કે જે પ્રાણચ્ચરણે પ્રમા વિષય અને
 માન્યપર્યેકનુ હોય તેનુજ નામ દિમા છે માધ્યાગ્ય રીતે દિમાન
 નુચ્ચ એ જ છે દ્ર વદિમા અને ભાવદિમા દ્ર વદિમા એટલે માત્ર
 રાખાનુ નપરેષપનુ અને ભાવદિમા એટલે અગ્રુત પગિણામ પાત્ર
 જો ને નેને દિનાના આગ્ર પ્રકાર મધ મધે છે (૧) કોષ પાત્રમા વ્ય
 દિમા આને ભાવદિમા માથે નાવ છે (૨) કોષમા માત્ર દ્ર વદિમા હોય
 છે પણ ભાવદિમા હોતી નથી (૩) કોષમા માત્ર ભાવદિમા હોય
 પણ વદિમા હોતી નથી. (૪) એવું એક પણ શરીરધારી પાત્ર હોય
 નથી જોમા વદિમા પણ ન હોય અને ભાવદિમા પણ ન હોય
 મારેના છે। દ્રવ્યો—(૧) દ્રવ્યદિમા અને ભાવદિમાને સ્વયોગ, એ
 શિખરી મમને મારે છે અને તેની શક્તિ પણ તેને મારવાતી છે (૨)
 માત્ર દ્રવ્યદિમા-દાનના આતના, ખાતા પીતા અને સૂતા મેસના ત
 એરી મીછ દિમાઓ કન્યા નતપુરો દાગ જે અન્ય પ્રાણોને ધા
 થાય તે આમા માત્ર વદિમા છે પણ શક્તિ તો શુભ છે આ નિ
 અન્ય મધિમા એવું છે કે આર્યાન મતપુરની આતરાદિ દિમા
 કોષ છવજનુ મરી આવ તો પણ તેને સીરે તે સનને મુક્તમ પણ જ
 થતા નથી કાગ્ય કે જે મન અગ્રમારી છે બધ વા દિસા તો પ્રમા
 યોગ સાથે છે (૩) ભાવદિમા કોષ પ્રાણમને આત્ર અધ્યાગમા પડે
 વેરા દ્રવ્યોને મર્ષની જાનિ થઈ જો એમ થનાજ એ સપ
 માગવાની શનિવા। મરો અને ને દોગકના કાંકે મમ તેજે ક

નાખ્યા આમા કોઈ જહાગના પ્રાપ્તોનો ધાત નથી, માત્ર અશુભ
 જતિનીજ તીવ્રતા છે માટે એકની ભાવદિસા છે (૪) દ્રવ્યથી પણ
 દિસા નહિ અને ભાવથી પણ દિસા નહિ એવી ગ્થિતિ શરીરધારી
 પ્રાણીઓ માટે ખરી રીતે અશક્ય છે” (દશવૈકલિક સૂત્ર ટીકા—
 બાહ્યુવાની (૫ ૨૫-૨૬) શ્રી જિનજન્મશી ક્ષમાત્રમપુ અને શ્રી
 હેમચંદ્રાચાર્યનો યે આવેજ અભિપ્રાય છે શ્રી યગોવિજયજી મદાગાને
 વર્મપરીક્ષા નામના ગ્રંથમા વિગેય સ્પષ્ટતાથી જણાવ્યું છે “જે
 મનુષ્ય વિગત છે એટલે મયમશીન છે, તે આ પ્રવૃત્તિ સંભવ છે’
 એમ જણવો છોય તેની સદોપ પ્રવૃત્તિને આચરે છતાં તેને નિર્જંગ
 હોય છે પણ બધ નથી હોતો વળી જે મનુષ્ય અપ્રમાદી છે એટલે
 જેની જતિ પ્રમાણ વિષય કથાય અને વિકથા તરફ નથી હોતી તેવા
 પુરુષ યતનાશીન છતાં વગર જાણે, અજાણતા, કોઈ જાતનો પ્રાણવધ
 કરે તો તેને નિર્જરા હોય છે પણ બધ નથી હોતો સત્યાઆનુમાન
 આચરણ કરતા, અધ્યાત્મ શુદ્ધિયુક્ત યતનાશીન પુરુષદ્વારા થતી વિગ
 વના-દિસા પણ તેને નિર્જરા પગિલામને નીપજાવે છે” એમણે એજ
 ગ્રંથમા એક ખીજે ઠેકાણે લખ્યું છે—‘કેટલાકો એમ જહે છે કે જે
 જગીના યોગ-ક્રિયા-આપારને સ્વીકારે દ્વારે પણ જીવવધ થાય તેને અગે
 કેવળી ન માનીએ આના ઉત્તરમા તેઓ કહે છે કે એમ જહેવારે
 તદાન અમતનભાષી છે કાગણ કે યોગવાળા માણસને દિસાતો મ ભવ
 અનિવાર્ય છે અને એની દિસા અશક્યપગિકાગની કોનીની છે સર્વથા
 દિસાતો ત્યાગ તો તેજ કરી શકે કે જેણે પોતાના મન વચન અને ગાનાના
 તમામ આપારોને અટકાવી રાખ્યા છે અને આવા મનુષ્ય તો શરીર
 ધારીની વ્યામા હોઈ શકે જ નહિ એટલે પેનાઓના કહેવા પ્રમાણે
 સસારમા જીવતા પવિત્રમા પવિત્ર શરીરધારી માટે પણ ‘અર્દિમ’
 એવો શબ્દ જ નહિ જોવી શકાય તેમા ગુણગુધાન સુધી યોગોની
 દાનાની દોવાને સ્વીકારે પૂર્વપશૂના મન પ્રમાણે દિમાની પણ દાનાની હે

રાની પશુ આ મન મગમગ નથી ડાગણ કે દિસાના વિચારમાં પ્રભુ
 રપરોપણ કરતા પ્રમત્તભાગ-અપ્રમત્ત, અનુદ દિચાગેનું વિરે
 નધાન છે એને પ્રમત્તભાગ દૂરકનો જે જીવદંધ તેનું જ નામ ખરેખરી
 દિમા છે પવિત્ર વિચારધારી મનુષ્ય માત્ર અદિમા ધર્મના પાપક આ
 ધાગે હોઈ શકે એ જગમગ ચોગર છે અને રાનીએને સમન પણ
 છે આ વાતો ઉતારો વિચાર દૂરક આપે છે દિસામાં પ્રમાદ એ
 મુખ્ય છે કોઈ એ દિમા ન, ધર્મો એ દિમા છે, મત્તા એ દિમા છે
 નિગ્ગાર એ દિમા છે વગ એ દિમા છે આમ દિસા એ માનસિક
 અનુદ રૂપિ અને તેને પગિણાએ ચતુ આચરણ

અદિસાનું ઉપર જેમ નિરોધાત્મક રૂપ જણાવ્યું તેમ તેનું વિધેય
 તમ-રૂપ પશુ છે એ મહિષ છે આ અદિમા એને પ્રેમપણ અને
 ઉત્તમ આ તરફ બધાનું ધ્યાન જવું જોઈએ જેની માથે આપણે
 પ્રેમ હોત તે સ્વજન અને ખીજા પગજન એવો ભાવ આપણને હોય છે
 આમાન્ય ગીતે પગજન પ્રતે દુષ્માન રહેતો હોય છે પણ પ્રેમ હોત છે
 ત્યાં જા હોતો નથી, ત્યાં હ મની મો નાસ-એકના હોત છે કાંઈ પણ
 બાંધ એવી નહિ મને જેને પોતા પગ અને પોતાના કુટુંબીજનો પર
 નમ ન હોત પોતા પગના પ્રમત્તથી કુટુંબી પરનો પ્રેમ જ મે છે
 મનુ હેન એને કુટુંબ પૂરું નામ પુ છે જેટલું જેટલું એ સ્વતંત્ર હવ
 વિત્તારી શકે ત્યાં ત્યાં એ પ્રેમ ને-એકના માથે નાનીના પ્રામવાસી
 નમરવાસી પોતાના જ ધર્મને માનનાર લોકો એમ રાષ્ટ્રવાસી એ પ્રમાણ
 મનો વિત્તાર નધતો જો એમ રતા કરતા મનુષ્યસમાજને પોતાના
 ગમે હવ વિત્તારના માટે રાત ન્યાયરૂપિ નિર્ણયના મંત્રી વગેરે
 પુજોનો વિકાસ થવો જોઈએ જેટલે આ સ્વજન પગજનો બેદ દ
 થો તેનું પ્રેમપણ રહે નિગ્ગાર વધ એનું આચરણ વિવેકપૂર્વક
 તમે આમા માણુમ આદરિત પ્રાપ્ત મનાના ધર્મોને જે શુદ્ધ કરને
 જરો એને દસરી ગણુની કેમો પ્રતે નિગ્ગાર નહિ હોય વળા અ

ગુનાર કે જૂનમ કુનાર પ્રત્યે જે એને પ્રેમ હશે. પણ એના જુમવ કે અન્યાયને તામે થરાપાડુ નહિ હોય ન્યાયવૃત્તિનો આધાર લઈ વિવેક દૂરક જૂનમનો તો મામનો ડગાપાડુ હશે જૂનમીથી કે અન્યાય કુ નારથી એ બીજે નહિ, પણ એના જૂનમ કે અન્યાય સામે અગપણે ઉભો ગી-દુષ્ણ મહન કરી તેનું હ વ ફગવે અને ન્યાય મેગરને જૂનમ કે અન્યાયને ફેરવ સહન જ થયા કરે તો એમાથી ધારતા, બીણપણુ જન્મે અન્યાયનો મામનો ન કરે પોતાના ન્યાયી હક્ક પર ન ગહે તો તેનામા તેજસ્વીના નહિ ગહે એવી કારગતા ડગતા હિસાથી જૂનમનો મામનો ડગે પોગર થઈ પડે ડગેક બાણત અદિસાત્ત્વ આમગણુ કરતો નામશે, પણ એ હમેશા ખીતો હોય છે બીક એ તો દિમા છે એટલે અદિમામા નિર્બંધતા છે અદિમ. તો અન્યાયીનું હૃદય પીગગાવે એસા દુખો મન્ન કરી જે જૂનમ કે અન્યાયને દૂર કરાવે ના મક્કિર શક્તિ એ અદિમામગ-પ્રેમગગ એમા મમાજમા પ્રવર્તતા ચાતુ દુખોનું ગર્ન હોય અને એ દુખો દૂર કરવાના ઉપાયોનું જ્ઞાન અને મજ હશે આ પ્રમાણે અદિમાના વિચારમા જેમ દેવ વેગ, ધર્માને મ્યાન નથી તેમ જૂનમ કે અન્યાયને તામે થવાનું જે નથી અદિસક જેમ પોતાથી ઉતગની મનાની ન્યક્તિઓ ને કોમોને હનન ગણુતો નથી, દૂર ગખનો નથી તેમ મનિ ઝ જનિઓના જૂનમને જે મહન ડગતો નથી જે જાતીમને તામે ન થાય તે પોને જે અન્યાય કે જૂનમ ન કરે. ન્યાયવૃત્તિ, નિર્મયના, અને પ્રેમને અદિસામા મહુ મોહુ સ્થાન છે

મનુષ્યસમાજમા ચાનના ડગવેર ધર્મ્યા, મન, ચૂમણુ જૂનમ એ બધું અદિમા હાગ દૂર થાય એવી ગિથિ પ્રાપ્ત થાય તો આપણે વણો વણો પથ લખો દશે અને તે દગ્ગાન પ્રાણી જાન માથેના વ્યવ હાગો નિરમ મનુષ્યે ધરે અને ગોધો દશે એણે બોગને મ-લે સેવાને પોતાનું વક્ત્ય માન્યુ દશે એની શ્રદ્ધા એવી દો કે વાર વર સર્પ આ વિપ્રાણિઓનો ગુના પોગર ઉપયોગ હતો છે, એ તે નાણનો દશે

અને પ્રેમનળથી એ પ્રાણીઓ તરફનું જન્ય નજનના માટેની શ્રદ્ધા એનામા હશે પણ આજે એના ચ ગતિમા પડી જઈ દરેકજનો ચ ૧ વ્યવહારમા એ જ પ્રશ્નોને આગળ કરી માનવ ગુણો વિશ્લેષણવાળું આપણું ન જૂલોએ આડોશી પાડોશી પ્રત્યેના ધર્મો બજાવવાનું વિચારે ન પાડીએ એ આપણે તેમ કરીએ તો નક્કી ઉધે રહે એકી જઈશું સપાશિને પ્રમગ કંઈ રોજ આવતા નથી એને ન માગવા પૂરતી દિમન કે ન તો આપણામા નથી એનાથી આપણ કે આપણા આશ્રિતોનું રક્ષણ કરવાની તાકાત પણ નથી કાંઈ છપ્પા વિચેરત હયાયે રથી એવી સ્થિતિ હોય ત્યાં હિંસા-અહિંસાના ગોટાળામા પડી નરકનો ધર્મ આપણે ન વિચારે પાડીએ

આવી અહિંમાની કેળવણી કે / એનો ઉમમ કારથી / આપણે જોયું કે અહિંસા માનસિક ગુણ છે મનુષ્યનો પ્રથમ જ બધ તેના કુટુંબ સાથે આવે છે તેથી બધા ગુણોનું ઉમમસ્થાન એ સરથા છે આ ગુણો ખીનવણીને બે માતા-પિતા બધુ મિત્ર સગા રક્ષાયા ધર્મના નોખા પાળે તો જનનર આ બધા પ્રત્યે રોહ-વસાવાની વૃત્તિ કુટુંબ ઉપગા એ વિશાળ સમાજ છે તેના પ્રત્યે મર્તવ્ય બજાવવાનો પુરુષાર્થ, આજીવન અર્થે નેવા બધાની પમદમી કે જેમા મહેનત મજૂરી ઉછોગી ટેવે હજી ગણાતી ન હોય, અને આમ રચનું શોષણ ન હોય પોતાને સ અને ન્યાય સમજાય એ માટે આકાક્ષા નિર્ભયતા હિંમાવૃત્તિ હોય તે નિર્ભય પ્રત્યે નહિ પણ સવગ નરે અને તે પણ અપ્રજપણે જણાવી વાપરવાની વૃત્તિ અને ધીરે ધીરે તે વૃત્તિનું ચે પ્રેમવૃત્તિમા પરિવર્તન તેઓ પ્રતે આર આ ગુણો અહિંમા માટે જરૂરી છે કેવળ અર્થ આ ગુણ ખીનનો નથી એ માટે સાવધાનતા ઉત્સાહ અને પુરવા જોઈએ અથા જેટલે અશે ભાવના-પ્રિયાગમા ફરક પાડી શકે તે અને ઉપરોગી થઈ પડે

મને લાગે છે કે અહિંમા વિશેની સાચી દૃષ્ટિ આ છે એમ છે તે એને સાત વિષે કે સકુચિત રૂપ ન આપના એને રિતગતવા મહે

નવી જોઈએ આપણી પોતાની જોન સમાજના સામાજિક અને ધાર્મિક
 પ્રશ્નોના વિચાર આ દષ્ટિએ ડગ્ગો જોઈએ હિંદી રાષ્ટ્રની આર્થિક અને
 ગૌરવની મમર્યાઓનો યે ઉકેલ આપી આવી શકે, એમ વિચારી
 આપણે રેશન્યાપી દિનચાનમા ફાળો આપવો જોઈએ એમ કરીએ તો
 અનુમજનો આપણને મળે તો વાગે જોભાવી શકીએ અડગ શ્રદ્ધા રાખી
 આ ક્ષત્રોમા પ્રયોગ કરતા રહીએ તો વ્યક્તિગત અને સામાજિક રૂપે
 અર્થિમાની શક્તિનો ખ્યાન આપણને મળે અને જોન મમાજનુ સંકુચિત
 રૂપ છે તે બંધાઈ જાય કેટલાક ઉદાહરણો લઈને આ સમજાવીશ
 (૧) ધાર્મિક ક્ષેત્રનો જ વિચાર ડગ-જોનો ત્રણ ફિરકાઓમા વહેચા
 પેલા છે શ્વેનામ, ગિરમ, ગ્યાનપ્રાપ્તિ એના અવાતર ગરુડ, પદ્મ છે
 એ તો જુ. ૧. બધા ભગવાન મદાનીગની ઉપામના કરે છે છતાં એના
 નથી એ એ તા ઉપજનના આપણે પ્રવલ્ન ડગ્ગો જોઈએ તીથોને અંગે
 ગિરમ અને શ્વેનામના ઝગડા સામગ્રામા આવે છે એ માટે
 ગોંમા લામો પિઆ ખન્યાએ છીએ પાર્થ પેમો મદામ જોખા એ
 રૂપે આમ-જનતામાથી મળેલી મ પતિથી ફોર્મો ખર્ચ કરવો એમા
 મ્મ અર્થિમા દો ? ભગવાન મદાનીગ આ જમાનામા દોર અને તેઓ
 મા મધુ જુએ તો એ પોતાના ઉપાસકોને શુ કહે ? ઝગડા પતાવવાની
 વવાની પદ્ધતિનો રી-ગ ડગ્ગો જોઈએ ઝગડા ન થાય એ માટે કોઈ
 જોડ ચોજના-એ ફિરકાઓના મુખ્ય ધાર્મિક પ્રયોજુ વાચન મનન,
 એક ખીજ મનપના અગ્રેમરોતુ પ્રેમભાવે મિલન, તહેવારો અને
 પર્વાના તસરે ત્રણે ફિરકાના લાખોનો પરસ્પર મદવામ માન્યતાઓનો
 અનિદામિ અવ્યામ, આપ્ર ધિ-અભિનિવેશનો ત્યાગ વિચારના જોઈએ
 તેજ પ્રમાણે હિંદના મદાન ધમોનો તુનનાત્મ અભ્યાસ કરવામા આવે
 તો વજો અભિનિવેશ દૂર થને મધી પ્રેમોનો સદ્મગ અને પ્રેમભાવ
 રધો, તેક ધર્મના મદ્દઅગો જાણવાનો લાલ મગગે ઘણા સાનુમ તોના
 ચગિરો મમજવાની ત- મળગે અને એ રીતે ત્યાગ, તપસ્યા અને

મવિનની સાકમથી મળાયેલી સરસૃતિથી આપણે બધા માનવીએ
 જોડાયેલા છીએ, એવી જાતની થશે, સામાન્ય ઉત્સાહ, અને એમ
 વધશે, અને ભાગ્યવૃત્તિ દૂર થશે. શ્રી આનંદવનનું મદારાજનું પદ-
 રામ કહા રહેમાન મ્હો કાકે કાન કહા મદાદેવરી પાગમનાથ મ્હો
 કાકા પદ્મા મન પદ્મ સ્વરમેવરી — એ બધાએ ધ્યાનમાં રાખવ
 જેનું છે તે ધર્માન્તરની પ્રવૃત્તિમાં પડીએ તો દિંમા-દષ્ટિ કેળવાશે
 અનમત દરેક ધર્મમાં હોયો પેસી ગયા છે, પણ તે કાઢવા માટે માણસ
 ધર્માચરણી થવું જોઈએ ધર્મના શુદ્ધ ઝરામાંથી પાત કંઈનું જોઈએ
 આજે પુણ્ય વર્ષનું એવું માનસ જોવામાં આવે છે કે ધર્મને જ નાશ
 કરેલો શુદ્ધ પ્રાણીની ધર્મની આણુનાણુ લાગેલા ડાગાડાખળા એમ
 પડેલો મડો-કહેનાતા સાધુઓમાં થતા કવચ, મમાજના લખે લીધ
 સત્ય સમજવાની ઉણપ જોગી માન્યતાઓનો ફાગલો સકુચિત વાડા
 વૃત્તિ, બુદ્ધિનો વિકાસ કયાં વગર અધિકાર પર જનનાને દગલી ગાખવાની
 વૃત્તિ મનિષ પાળી થતો અજાણ્ય ખર્ચ-જોઈને તેમને ઉત્સાહ થયો
 પોતાના અને જગતના સ્વરૂપને જાણવાની ઉડી અને ગભીર
 વૃત્તિમાંથી તો ધર્મની ઉત્પત્તિ છે અને જેમ જેમ શુદ્ધ ધર્મનો ફાગલો
 થશે તેમ તેમ એ કચરો માફ થશે ઉપર જણાવેલા અદિમાદષ્ટિએ
 ધર્મનો વિચાર કરનામાં આવશે તો કલ્યાણી છે

(૨) અરપૂર્ય ગણાની કામો વિશે જોવાની દષ્ટિ શુદ્ધ થવી જોઈએ
 હિંદુઓની જેમ અમુક વર્ગોને અરપૂર્ય માનવાનો જોવાને સરના પડે
 છે સમાજના કાકા પદ્મ વર્ષને એના જન્મનેજ કાગલો દલકો ગળ
 નિગરમારવા એને દૂર રાખવો અને પોતે ખીજ સમાજને માથે જોડ
 લગાવે છીએ તેટલાએ તેની માથે લગાવે નહિ તો તેમાં દિંસા મહેલ
 છે ભગવાન મદારાજના જમાનાના જે હજિજન ભાઈએ ચિત્ત અને
 સમૂત હરિકેશન અને મેતારજ મુનિના જે દષ્ટાન્તો મળે છે એ
 સમાજનાના સચ્ચ છે મેતારજ તો પ્રેમની મૂર્તિ છે એમની સરસૃતિ

માવામા આપણે ૨૫ લઘુએ છીએ, પણ એમના ૫૪એ માથે મગવામા આપણે પાઠા પડીએ છીએ એ જમાનામા જિય નીચના ભેદા કાઢી નાખવા ભગવાન મહાવીર અને બુદ્ધ ભારે મહેનત કરી હતી હિંદુ ધર્મમા અમૃતપ્રતા એ વનક છે, આભડડેટ અ ૬૨ અગ છે એ માન્યતા હવ પ્રચલિત થઈ છે હજિજનોનો માર્ગજનિષ્ઠ વિકાસ જોના હિંદુસ્તાનમા જે દિવસના આલી ગ્હી છે તેમા જૈનોનો માથ હોવો એ અદ્વિમાની દૃષ્ટિએ થો ૧૪ ગણાય એમને જોન જનાના પગી અમેડ છેટ દૂર કુવાનો વિચાર નવો એ અધર્મ ગણાય જોના છે તેવા હજિજનો હિંદુ સમાજનુ અગ છે એમ સમજીને આપણા ચિત્તમ એમના નિષેનો વસેનો ગોપ દૂર નવો એ આપણ કર્તવ્ય છે

(૩) સ્ત્રીઓ અને પુરો મમાન છે એમ જૈનો માને છે પુરુષાન્ત જેટલોજ સ્ત્રીઓતે મોમ ૧ અધિમા છે એરી તેમની માન્યતા છે શ્રી મહાવીનાથ ભગવાન સ્ત્રીજ હતા અને એમણે જે રીતે એમો પગલુવા આવનાર ગમ્મઓને બોધ આપ્યો અને એ ગમ્મઓના મનમા વિષયવૃત્તિ પ્રત્યે ભુગુપ્તમા ઉપજની એ શાસ્ત્રોમા પ્રસિદ્ધ છે ચદનગાળા જેરી સાધ્વી સ્ત્રીએ અદ્વિમાના બજે નિઝ્ય મેજ થો ગજેમતી જેરી શત્રિવાણીએ પોનાના જે ની કામવાસનાને ઉપગાત કરી બાવા દૃષ્ટાન્તો ધણા ગોવી શાપ, પણ આજે તો સાપ ગરા ને લીમોટા ગલા ચદન બાળાની ગદુલી ગરાન નેમ ગભુનના વિરાદ ગરાન પણ આચારમા સ્ત્રીઓ પ્રત્યે અનાદર કેળવાયેનો છે એ ૨૨ કરા માટે લમ સસ્થાનો ધર મૂળમાથી ફરીને વિચાર થવા જોઈએ સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પુરુષોના મનમા વસી ગએના અન્ડાગે બદનાવા જોઈએ સ્ત્રીઓ વિષય વિગરથી ભરેલી છે એ વિચાર જવા જોઈએ વિષય વિકાર તો પુરુષ અને સ્ત્રી બનેમા છે વિમાનુ મૂળ ચિત્તમા છે એ જોવાને જ ને આપણે સ્ત્રી જાનિમા એનો આરોપ કયો સ્ત્રી જાનની માતા છે એ ભવ્ય વિચાર હવમા પ્રતિનિધિય થવા જોઈએ વિષય વૃત્તિના માધન તરીકે જા

ગામઘાટ ડ એ વિચાર નાણુ થાત એ ઇષ્ટ છે લક્ષ્ય ભોગ માટે છે એ વિચારને બંને મનનિને અર્થેજ લક્ષ્ય છે એ વિચાર સમાજમા સ્થાપિત થવા જોઈએ લક્ષ્યમા એ મતનિ માટે સરીઝ મગ પછી લક્ષ્ય પાનન એ સંગ્રહના મૂલ હોડા હિતરે તો સ્ત્રીઓ માટે દા ધ્યે કુમરનાર ફર થઈ ગઈ અને એ મદ્દાન શક્તિનો સમાજને લાભ મેળવ્યા યુગમા ડ મહાભારતમા સ્ત્રી સમિતિને અત્યાગ્રહ યુદ્ધમા-ખાસ સ્ત્રી મહાપાન-નિરોધના રાજમા પોણને નવી રિવાજ બતાવી છે બહેને! ગામઘાટ ખાધી માગ ખાધો જેનો ભોગરી પણ પોતાનુ નામ તેમજે મે ગામુ

(૪) વળી એ મીનુ દરજાનું મનનિરોધ માનવ દેશમા અગત્યની વસ્તુ થયેલી છે આમતરી આવશ્યકતા દેશની કેળવણી માને છે એ આવડ મે ફરવાની અને તે દારા રૂબરૂ કરાવેલો એવ મદ્દાન નયોગ માની ગયો ડ ફાર મધ ગરવે એ ધાર્મિક કામ છે, પણ એ નમ્ર જોન સમાજ ડ ખ્યાન મુજબ જાણુ નથી પડાત ગતિઓમા અવસરો ધર વાનેનુ છે અને આમજો પ્રેરણ એ કોમોમા ન થાય તે મે કામ મુજબ છે આપના માધુમતો જુવારો અરે વિદ્યાર્થીઓમા આ રિવાજ નક્ક પડાવનુ જોઈએ એથી આપણામા પોતામે નિગમનાર ફર થયે મહાનિરોધ જેની ધર્મિ અગત્યમા શક્તિ અજમાવવા આપણે તત્પરતા બતાવીએ તો આપણો ધર્મ વિદ્યા ઉત્કર્ષનારો મમ રસનોમા ઇનુ એ રમન મગ્યાર છે અને તે

તરવાના મમમાથી યુ આપણે મુક્ત દી સખીએ ખગા મજુરોના દગિજનોના કોમીઓના ગલીપગગતા દાકરના રોગ જુઓ એમના આર્થિક સ્થિતિ જોગ એમના મેગ છો ગએલો મગો એમના અજોમા તમે ફુ ખ વાયગો તેમનામા ધણી જાનના વ્યવસ્થા અરે મેળવ્યો દાખલ થયા હ તેમને પ્રેમવત્રે મગશે તો તમે વિદ્યાર્થી અનુભવો એમની મગક રકિત સ્થિતિ થવામા તમે પોને ફર મ જુમુર છે તેને તમને વિચાર આવો દરે તો સંગ્રહ પણ ફાર

માથી આર હોવા તૈસાં થઇ છે પણ કેવળ સગ્રામી કાયથી આ
કામ થવું હક છે લોકોનો સજાગ હોય તોજ એ કામમા મં. મળે
એ દાગ પછાત વર્ગો સાથે આપણો સબધ થાય અને એમને મન્કા
ની કેળવણી મળે આપણને પુરુષાર્થ જ્ઞાનુ બધા મળે પણ એ
માટે આવના યોજના અને સમુદયની જરૂર ગહજે નિશ્ચયગણ હોય તો
એ બધું મળી રહેશે પૂજનપાઠ આગતીઓ ધટાનાગે, થાળ નૈવધ
ઉત્તમણા પોમા પડકમણા એ બવા કરતા મહાનિવધના કામમા ગમ્તિ
અગ્યાગે તો તિગ્રકાગયેલા લાઇ બહેનોના જીવન સુખરૂપ બનશે અને
જીવન બજાવવાનો આત્મમતોય અને શાંતિ મળશે જેટલે અશે પ્રત્યક્ષ
જીવન સાથે સબધ સાધી આપે અને એ જીવન ગાળવામા મં. કર
એટલે અગે કિનાઓ મન્દરૂપ છે, નહિ તો એનો ઝાઝો ઉપયોગ નથી

આ દષ્ટિએ બીજા અગોનો યે વિચાર થઇ શકે સમાજના અગ્રે
સરા સમાજ અને દેશના પ્રજોનો અભ્યાસ કર વિચાર કરે અને
આચાર્યશ્રીના પોનાનો ફાળો એ કામોમા આપે એરી નમ નાર્થના છે

અહિંમાનો વાગ્મે એક કોમ, એક સમ્રદાય, એક ધર્મ કે એ-
દેશનો નથી મધેજ અહિંસક પુરુષો પેલા થયા છે આજના યુગપુરુષ
મહાત્માનું મત્ય અને અહિંસાના પગમ ઉપાસ- છે, અને પ્રત્યક્ષ જીવ
નમા એ શ્રેણી નગદાવવાનો એમનો પગમ પુરુષાય છે, હિંદને અને ને
દાગ જગતને એક િ ન શરતનો-પ્રેમમળનો લખનો તેઓ મનારી
ગણા છે તે બધાને અતમા મમન

ધમ્મો મગલ મુક્કિટ્ટો અહિંસા સજમો તવો

દેવાવિ ત્ત નમસ્સન્તિ જસ્સ ધમ્મો સયામનો ।

અહિંમા, સયમ અને તપરૂપ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મગળ છે જેનું મં. ધર્મમા
મન છે તેને દેવો પણ-મન્નજો નમે છે ઔ શાંતિ ॥

ભારતવર્ષના ધર્મો

(૧૪૫—કાકાગાહેમ કાનેવકર)

પ્રેમી જાને મારી પણ હિંસાના મધ્ય ધર્મો આપણે ત્યાં આવી ચઢ્યા છે અને કોઈને મુખેથી ગુણ ના નથી હવે એ ધર્મો કરીશું મુ એનો રિચાર ઘણા લોકોના મનમાં અવાગનવાર આવ છે કેનાં છે છે કે જેમ અગત્યના કૃષ્ણ છાત્રામીઓ જ ગહી શકે છે મુનાઈટ ગ્રેટમાં અમેજી ભાગ જ ચાવી જ શકે છે તેમ હિં માટે પણ હોર તો કેટુ માટે ? હિંમાં એ નો હિં દુ ધર્મજ હોમ અને મીંગ ધર્મોને અહાં ગહેવાની મનાઈ કરામાં આન તો કેટલું સારે મીંગ કેવાક હો છે કે ધર્મની મના જ તા માટે લેઈએ છે ? બધા મો મરખા ફેબી ફવા જેવા છે એમા એનેજ ગાખીએ અને બાકીનાં હાકી મનીએ એનો અર્થ શી ?

અને એમ પણ પૂછી શકાય કે વિતરમો લેખને મહારથી આવતા રખને તમે અાની શકો, પણ મનાતન કાગથી આ દેશમાં જ રહે નાગ લોકોમાંથી કે તાક જે પોતાની ધર્મિ માન્યતા દેરવે અથવા બટા ગના કોઈ ધર્મનો સ્વીકાર કરે તો એર કેમ રાખી શકો ? માયુમ ઉપ જગજગતનીથી મતા બોગવવાનો કા। ધર્મને અધિકાર જ મી છે આવી રીતે ધર્મ વિરોધી ચર્ચા ચાને છે કેટલાક ઉપચારી ધર્મોને માં દજી ગે ચમા પડાયી જ નથી કેટલાક નશીવરાદી ધર્મો જે થવા દને તે થો આપણે ॥ બાનવાનુ હતુ ? અ પસુ પના રહીશુ અને થગે તે મદન કરીશુ એમ બી મગામાં ખાર છે કેનાક ધર્મ હાકી કાકા જની પોતાની માન્યતા અને પાતાનો અધિકાર સિદ્ધ કરના મ માનના સીલો નવા રે ॥ અને કેટલાકો ચામ છે કે ગાગત વગર ધર્મ દની જ ન શકે માટે ગાગતવાનુ સગલુ લીરેજ હાકા

એક જમાનો એવો હતો કે જ્યારે ધર્મો મરોપરી મત્તા ભોગવતા હતા ગમ્મને ગાદી પગથી ઉઠાડી મૂકતા એ પણ ધર્માચાર્યોની મત્તા હતી ગત્યાભિષેક વખતે ધર્મગુરુ જ ગમ્મને ગમ્મતર આપનો ઈગ્નાન્ના એક જાનને પોતાનો મુગટ પોષન ચગ્ગે ધરી તેને સાષ્ટામ પ્રણિપાત કરવા પડ્યો હતો, અને ગમ્મનો પોષ પોતાના શિષ્યગમ્મનો વચ્ચે આપી નિરાતી રહેચણી કરી ગમ્મનો હતો.

પણ ધર્મમસ્થાની એ પ્રતિદા આમજ જના ગી નદિ ગમ્મત્તો મરોપરી થરા અને ધર્મ અતે ગમ્મનો આશ્રિત બન્યો વસ્તિઓના જીવનમા પણ ધર્મનું મવારીપાડ જોણુ થયુ મત્તા અને મ પત્તિ એ ખેતી જ પ્રતિદા રહી.

ધર્મનો આ અધ પાત શાથી થયો? કાગજુ અપહ કે ધર્મોએ ગમ્મતર વચ્ચાનુ અનુમગ્ગ કર્તુ, અનુગ્ગણુ કર્તુ, ગમ્મતરમગ્ગાના નમુના ઉપર ધર્મમગ્ગાનુ તત્તર ગમ્મુ અને મત્તા તેમજ અરિનગપગ પગ ઉભા થા યુગપમા પોષતી જે સત્તા હતી, ઇસ્તમી દ્વિનિરામા ખલીફાની જે સત્તા હતી તેથી મત્તા આપણે તમા ધર્મોચાર્યો સગ્ગચાર્યો, અને ગમ્મપુલિન્દિને કોઈ કાગે હતી નહિ, જના આપણે તમા પણ ધર્મ સરચાએ ગમ્મતરમગ્ગાનુ અનુગ્ગણુ નથી કર્તુ એમ નથી ન્નાતોનુ શધાગ્ગુ ગુરુશિષ્યમ મવ રિયેના નિમ્મો મલ્લિરોતી વચ્ચા એ ન્ના પાગ્ગ ગમ્મતર ન જેરી જ યોજના છે પગિણુમે ધર્મના મૂળમાજ મડો પેડો પણ જે વખતે ગમ્મતરમગ્ગાનુ અનુગ્ગણુ શરૂ થયુ તે વખતે તો લોકોને થયુ કે હવે ધર્મનો નિજન થયો છે હવે ધર્મની માચી ગ્ધાપના થઈ છે પણ ધર્માચાર્યોની સત્તા વધી તારેજ ધર્મ ક્ષીણુ થરા વાગ્યો અને ખરી ધર્મિક પ્રેમજા આચાર્યોના દાચમાથી મગ્ગી જઈ મતો પામે મછ નિન્ના મતો મોટે ભાગે તત્તરવિમુખજ ગ્ગા અને જ્યા એમણે તત્તર ઉમ્મુ કર્તુ તમા રાજતરની દમે નહિ પણ વો જીવનને અનુકુળ એનુજ તત્તર ગમ્મુ યુરોપમા ગુ અને આગળા દેશમા શુ તત્તરવિમુખ મનોને લીધે જેટલો ધર્મ દમ્યો નેટનોત દમ્યો છે.

જૂની એક કહવત છે એ કન્યા પર બાળ કપોરો સુધી
 ઈ પણ એક મોળા સાત્રાન્યમા એ બાલ્યાહો નની રાડતા નથી
 માન્યતાનુભવ ત્યા અનુકરણ હોત ત્યા એક રેખાએ એક જ ધર્મ નબી શકે
 હિન્દુસ્તાનમા તમામ દુનિયાના ધર્મો બધા થયા છે, કેમકે હિન્દુસ્તાન
 ખરે જોના બાર કપોરોનુ કન્યા છે—માજે ન હોય તોરે એ કપોરો
 કળણ થતા મરેજ સર્ગાય છે

જે કોઈ માણસ હિન્દુ જોવા આવે છે તે પહેલે જ ઉદગાર કરે
 છે કે હિન્દુ એ એક વિશાળ ધર્મકુટુંબ છે વાત માયી છે પણ
 સંપીડુ કુટુંબ નથી ધણા ખરા હિન્દુ કુટુંબોમા જેમ ભાઈ ભાઈએ
 નોખાયે થતા નથી અને સરાસપથી પણ ગદી રાખતા નથી અમક
 વિખ્યા આ રાજ કર છે તમજ હિન્દુસ્તાનના ધર્મોનુ પણ છે વખતે
 એમ હોને કે હિન્દુ કુટુંબ જ્યારે આવે સુધારી મારીયુ અને
 પરસ્પર પ્રેમ અને આગ્યી સુખસપથી ગહેય સિખીયુ ત્યારે જ ધર્મને
 સવાન પણ ઉકેલશે અને જ્યાં આજે ફરજ કોનાદન સહાયર છે
 ત્યા વિશ્વમંદુર સંજીત ગમનમકાને લરી દેશે

વાત એ છે કે ગમનઓ અને સરકારો મનુષ્યના બાલ્ય જીવન ઉપર
 જ અધિકાર જોખી શકે છે અને તેથી જ એ દુરરી તર ઉભુ કરી
 એ વાટ પોતાનો ઉદ્દેશ સાધી શકે છે ત્યારે ધર્મની અસર મૂકે
 આતરિક ગદી છે આતરની જે અમર ગદાર ઉપર પડે તેજ શુભ છે
 એમ ધર્મ જાણે છે ગમનસતાના નાતાવગણમા ધર્મોને જીવન મળતા
 માન્યતા ઉપર વધારે ભાર મૂક્યો છે ધાર્મિક જીવન ગમે તેનું હોત
 વાર્મિક માન્યતામા મમતિ હોત એટલે જસ એવુ વાતાવરણ ઉભુ
 કરી આપણે ધર્મને ગ્રામગામી નાખ્યો ધર્મનુ રક્ષક એના પાનનમા
 એના આચારમા અને ધર્મપગલે વિષદૃષ્ટિમા છે ધાર્મિક માન્ય
 તામાથી ધર્માભિમાન અને પમનઅસહિષ્ણુતા ઉપન થાય છે ધાર્મિક
 જીવનમાથી ધર્મપગલુના ઉત્પન્ન થાય છે અને એમાથી જ અર્ધધર્મ
 સમજાર રેખાવા છે

યુગપમા ધર્મિ- માનનામા મર્મમાનના જાગવવા માટે જારે
સત્તો થયા અને જારે કરેજો હિમા ડગવામા આન્યા આપણે ત્યા
તાનનાઓની માનનામા છટ દની પણ આચારધર્મમા આજા મમા
તે યાત્રિક મ-મમા પન્ડી ગણવામા આવતો પશ્ચિમામે બૌદ્ધિક
વનવના તો ખીની, પણ જુદિ પ્રમાણે ડર્મ ડગવાની છટ ન હોવાથી-
વેચાર પ્રમાણે આચાર ન ડગવેવો હોવાથી-જુદિનુ તેજ ક્ષીણ થયુ
ધર્માધર્મની અને દૈતાદૈનની ચચા કેવળ Debating Club (ડીમે
ગેઝ મનમ) જેની થઇ ગઇ ધર્મ હમેશા પાગમાર્થિક (serious)
વસ્તુ તેની ભેદજે જેની માન્યતા એવુ જીવન-એવુ થઇ જાવત્યારે
જુદિ શુદ્ધ અને શુભ ગહે છે અને આચાર માણુમાર્મલરેતો, અનિકૃત
મને મન્કાગમપત થાય છે Live what you believe એજ
મોદામા મોદુ ધર્મસૂત્ર અને જીવનસૂત્ર છે

પણ ધર્મિ- આ શું પગમેચકાટીએ પહોંચેવો હોવાથી એના
આચારણમા મોજા અને આકગ વર્ગો પડાના આનડ અને માધુ
મન્યામી અને ગૃહસ્થ અમણુ અને ગ્રામજોગ એવા ભેદો પેતા થયા
પડી માન્યતાઓને મગમગ વગગી ગહે અને આચારણની શિથિનતા
ગુજર કરો એવુ વાનાવણુ આવવાનુજ અને એમા-એટનામા-દોષો
નથી આવતા, પણ ઇગ્નાડમા ગ્રેટેસ્ટન્ટ વેપારીઓએ ખીણુ એક સૂત્ર
ગોરી કાપુ ધર્મ એ જીવનનુ એક અગ છે ધર્મને ડેનારો ધર્મ
ગોત્રે વ્યવહારમા જરેજ ધર્મને નઇ આવો તો સ્વદારે જગડે અને ધર્મ
મને એમ મ્હી ધર્મને એમજે જીવનનુ એક ગચગચીનુ મનાની દીધુ

હવે નેકો એટના કાવડા ગલા નથી અને ધર્મનો ખ્યાન પણ
એટના હીઠરો નથી ધર્મ એવે જીવન-મન્કગણુ જીવનપગિ-
વર્નન એટનુજ મમજાઇ ગયુ છે હવે ભે ધર્મોની વ્યવસ્થા કરવી હોવ
તો ધર્મધર્મ વચ્ચેનો ઝગડો હોડી દઇ તમામ ધર્મમા જે આચાર ધર્મ
નિ- ઇ તેમજો તાત્ત્વિક બે મૂની જઇ દાર્દિક એમના ઓગળી માલો

માહ સગૃહ ગુ જોઈએ રૂ ધમ મા ધર્મપગાય લોકો પગ
 કે અને ધર્માભિમાની લોકો પા હોત કે ધર્મપગાય લોકો ધર્મ
 જીવનમાં ઉડે ઉતરે છે, પોતાની જાનને સુધારવા અખડ મહેતે
 એ રીતે ધર્માભિમાની સુનામ ફાવે છે ત્યુ અજાણા જમન
 આજેવાની ભોમને છે ધર્માભિમાની લોકો એમને ધર્મિષ્ઠ આપ
 પડી નથી હોતી એમને તો ર્મન નામે એ દૂધરી મગતી કે
 વાતુ હોય છે એવા લોકો જ ને તે ધર્મના અનુસારીએને
 ધર્મિષ્ઠ કહાઓ પે । કર કે અથવા ચનવે કે

અને જ્યાં આર ધર્મ ધર્મ રન્યેના કમડાઓ ચમે છે
 ધર્મશુદ્ધિ કામ મોગુ પડજ કે ધર્મસુધાર જે આ મહાદેવ
 પોતાના સમાજના દોરો મોલી નવાવ તો સતુ આગળ ઉપદેશ પીય
 ખીકે એવાઓનો અવાજ શુભગારી નાખવામાં આવ કે જિ
 લોકો એક ખીમના રતુ નથી, પણ માયા રતુ તો અધર્મો એમ
 ધર્મવિરોધી લોકો જ કે એ વાત જાનવાને મમજવરી જોઈએ

એ વાત આપજે દે જાણરી જોઈએ કે આજના મા
 જીવન માટે રે માણુએ તરા તમોનુ જ્ઞાન-ઓછું વતુ પણ
 પૂર્વક મેળવેનુ જ્ઞાન-વ્યવસ્થા કે રે, ધર્મની માન્યતાઓ
 એનું સમાજશાસ્ત્ર મ કે એને જીવનશિક્ષિ કેટલી મતી છે
 હમે નથી છે, એનુ જ્ઞાન દગ મન્દગી માણુજાને હોવુ જોઈએ

મારે પોતાનું માયરી મેમીશ ખીમ સાથે મારે મન
 એમ મ્લ પેશારે નદિ જાણુ મમજશ જાને મારે મમ
 બધાનુ સહન કરીશ બધાને મદન રીત આરે મધા સાથે જે
 મદન, એજ હવ પગીનો શુભધર્મ કે મધાને એક ખીમને
 મજાનો છે અને જ્યાં નરક પોતાનુ જ્ઞાન ૧ પણ જાગવડવે

રે એ અત્યંત મહત્વની વાત આપજે પ્રચલિત કાગી

અત્યાગ્ર સુધી આપણે માનતા આગા છીએ કે દરેકને માટે એનો ધર્મ મારે. મધાજ ધર્મો સારા છે, માટે કાઈ પોતાનો ધર્મ છોડે નહિ અને બીજાના ધર્મને વખોડે નહિ આટલે સુધી આ વાત સારી જ છે પણ આટલાથી હવે આપણે પતે એમ નથી સ્વધર્મનું સૂત્ર હવે એકાન્તી મળ્યા છે મર્ ધર્મો સાથે પરિચય. કેળી એમને ઓળખી એ બચ્ચામા દેખાઈ આરતા મારા સ્વધર્મનું પાનન કરીશ એજ આજનો પૂર્ણ ધર્મ છે મર્ ધર્મોના અભ્યયન પછી જ સ્વધર્મનું ગૃહસ્થ પૂર્ણપણે સમજાશે અને એમ કરીને જ બધા સાથે આપણે સુનેહમ પથી ગ્હી શકીશુ શ્રી શકાચાર્યે એ તત્ત્વ ઓળખેનું હતું એમણે જોયું કે હિન્દુ જ્ઞાનમાં અસંખ્ય દેવદેવીઓ પૂજાય છે અહીંના લોકોની વખતે ગણતરી થાય પણ દેવોની ન થઈ શકે એટલે એમણે પાંચ દેવોને મુખ્ય કહી બાકીના બરાને એનાજ અવતારો મનાવી દીધા મહાદેવ, વિષ્ણુ ગણપતિ, દેવી અને સૂર્ય એ પાંચ દેવોને હિન્દુ ધર્મના પ્રધાન દેવો તરિકે રજી કર્યા અને કહ્યું કે આમાંથી જે દેવ તમારો ઈષ્ટ હોય તેનીજ પૂજા કરો, પણ એની આમપાસ બાકીના ચારને રાખવાજ જોઈએ અને એમની સાથેજ ઈષ્ટ દેવની પૂજા થઈ શકે પૂજા હમેશ પચાતનની જ થાય આમ કરીને એમણે બધા દેવો માટેનો ભક્તો વચ્ચેનો ઝગડો પતાવી દીધો હવે આપણે આપણા બધા ધર્મો વચ્ચે આવી જ બચરથા કરી જોઈએ બધાજ ધર્મો સારા, બધા પ્રત્યે સદ્ભાવ હોવો જોઈએ, બધાની ઉપામના આપણે સમજી લઈએ, એમાં અમુક અમે ભાગ પણ લઈએ, પણ વળગી ગ્હીએ પોતાના ધર્મનેજ જ્યાં બધાજ ધર્મો સાચા છે ત્યાં ધર્માન્તરને અવકાશ જ કયા રહે? બધા જ સાચા અને બધા જ અમુક અમે એકાન્તી અને સંપૂર્ણ એ વાત સ્પષ્ટવાદ અને સમજાવી ન્યાય સમજનારા જોનારે તરત ઓળખવી જોઈએ મર્ ધર્મનું જ્ઞાન થાય તારેજ સ્વધર્મનું ગૃહસ્થ મમજાય ખરું જોના જેટલા ધર્મો છે તેટલી જીવન-પદ્ધતિઓ છે એ બધી પદ્ધતિઓએ જીવનનું દર્શન માણસને થયું જોઈએ એટલેજ બધા ધર્મની જરૂર છે કહેવાય છે કે ગમકૃણ

પરમહમે જુદે જુદે વખતે એ મધ્યા ધર્મોની સાધના જી જોઈ અને તેઓ એજ નિર્ણય ઉપર આ ૧૧ કે એ બધા રસ્તાઓ એકજ પ્રાપ્તિ તરફ લઈ જાય છે આ સાક્ષાતકાર માટે બૌદ્ધિક અદ્વિસા એટલે સ્પષ્ટ અને તપની જરૂર છે

(યુરોપના કવેન્ડર લોકો અદ્વિસાને પૂછે છે પણ સવમ અને સ્વાઈ વાદ ઉપર એમણે ભાગ નથી મૂક્યો તેઓ સપત્તિના ઉપાસક થઈ એટલે આત્માને ભૂલી ગયા) આત્મા ઉપર વિશ્વાસ એ ધર્મમાત્રને પાયો છે જોઓ આત્મામા નથી માનતા તેમને મીનાએ આસુરી સપ્ત વાગા કહ્યા છે એમને ખરૂં જોના દ્રી મપત્તવાગા અને આસુરી મપ્ત વાગા એવા બેજ વિભાગ માળમ જાનમા પડી શકે છે અને એ બંને વચ્ચે માડવાળી નજ મધ્ય શકે, દરેક માણસના હૃદયમા એકે વતે બીજી દ્રી અને આસુરી વૃત્તિઓ હોય છે એટલે એ મે વચ્ચે સનાતન ઝગડો ચાલે જ ■ એ સુદમા જો આપણે જીની રાજ્યા તો સમાજમા ધર્મ ધર્મ વચ્ચેનો ઝગડો એની મેયે સમી જશે. દરેક હ વમા જનારે દ્રી અને આસુરી સપત્તિ વચ્ચે ઝગડો ચાલે છે ત્યારે અનેવાગ પગવલ થએલી દ્રી વૃત્તિ બહારથી મની આશા રાખે છે એમાથીજ ધર મગજની વૃત્તિ જન્મી છે સર્વ ધર્માન્ પરિવ્યગ્ય એમ જ્યારે મગવાને કશું ત્યારે આર્ધ ધમ, ઇરામ મૌપ કે જોન ધર્મ, શીખ કે ખ્રીસ્તિ ધમ એવા ધર્મો ભગવાનની નજર આગળ નહતા હૈત અદ્વૈત અને નિશિષ્ટાદ્વૈત એવા પથો પણ એમને અભિપ્રેત ન હતા જ્ઞાનભક્તિ ધર્મ અને ઉપાસના એ માર્ગબેલો પણ એમણે ઇશારા કર્યો નહોતો પણ દેશધર્મ અને કુલધર્મ જાતિધર્મ અને વયોધર્મ, મુખ્યધર્મ અને રાગીરધર્મ, કાનવર્મ અને આપદધર્મ એવા એવા તે વખતે ચર્ચાત મકુચિત અને એકાગ્રી ધર્મનો વિચાર કરી ભગવાને કહ્યું કે આ બધા ધર્મો છોડી દે! પૂરેપૂરા છોડી દે અને એક આત્મતત્ત્વને સરણુ જા' ત્યારે ધર્મ અને સર્વ ધર્મનું ગદ્ય પુ લુ ચરો અને રસ્તો જડશે.

આચાર્યધર્મ અને ઊચનીયભાવ

(વક્તા—મગનલાલ પ્રભુદાસ દેમાઈ)

[મુમર્શ જ્ઞેન યુવક મ ધની પર્યાપ્ત વ્યાખ્યાનમાગામા તા ૨ ૮ ૩૭ ના રોજ આપેના વ્યાખ્યાનનો મર્મ નીચે આપવામા આ યો છે]

પ્રસંગવશાત્ મુમર્શિમા આ યો છુ તો આપની માળાનો શ્રોતા મનવાનો લાભ મળશે એમ મનમા વિચાર થયો હતો પણ શ્રી પરમાનંદ ભાઈએ મને વક્તા બનવા એચ્છો ને હુ એમની માગણી પાત્રી ન દેલી હુ યો એટલે આજ આપની સામે ઉભો છુ આજનો આપણો જમાનો મોને છે બહુ લખે છે મહુ, ગાયે છે મહુ અને તર્ક તથા કંપનાના ઘોડા તો છૂટાદોર જાણે મુમ્બા છે પરંતુ સગીન રિયા અને આચરને નામે જો આપણે જોઈએ, તો આપણો યુગ તે પાસુ ઓછુ જ મતાવી રહ્યો છે, એમ આપ સૌ પણ ખૂબ કહ્યો એ પ્રકારના આજના યુગના યશમા મારે પણ થોડીક આપ્તિ આપવાની લાગે આવી છે

મુમર્શમા પહેલી વાગ જ આજ મારે બોલવા-પ્રમગ છે એટલે માગ બોલવાથી કલચને તમને દુખ તો નહિ પડેઆહુ હું બોલીશ તે બધીના શ્રોતાવર્ગને ગમશે ખરૂં, આવી આવી વાતો મુઝવણ કરે છે ખરી

તેમાથી આજના પ્રમગના વૈશિષ્ટ્યથી મને કાઈક ઉગારેા મળે છે પરંતુસુતુ પર્વ દરેક ધર્માભિમુખ માણુમ માટે અતર્મુખ થઈ પોતાના આચાર વિચારને અજે ચિંતન ઢગવાને સારૂ હોય છે હુ પોને જન્મે જ્ઞેન નથી પ તુ જ્ઞેન, બૌદ્ધ વૈષ્ણવ, શીખ મો આપ્રારિંગ મારે મન એમજ હિંદુ વટ-વૃક્ષની વડવાઈઓ છે એ મધા દિંદુઓ જ છે અને એમજ આર્ધ ધર્મધાવણ પીને પુટ થયા છે એટલે આ પર્વના ચિંતનમા ભાગ લેતા મને મ કાચ નથી થતો એના એ સ્વચિંતનને

જાણે આજ જગત મોટીથી મોલતો હોય એ જિતિ ગાખીને કુ અપદે
આમજ બોનવનો છુ તેથી મને, ઉપર મે મુચ્ચો તે પ્રમાણે ગતર
ઓઠો થાય છે

૧

મારા મિત્ર જોપાગદાસ પોને વરસે- ઉપર આચારાંગકવ 'મે
જાપાનુવા પ્રમિદ કરેલો તે વા-નો ત્વારે તેમાંના એક વાક્યે માગ મન
પર ને છાપ પાગી છે તે આજ પત્ર એવી ૧ એવી છે એ છાપને
વિચય કરીને મે આજનુ માફ મિનન આપને મળવાવવા ધાર્યું છે
એ વાક્ય પ્રાગભાજર મ્હી દડ મહાસીસ્વામીનો આચારધર્મ' એ
પુસ્તકના પા ૧૦૭ મા પઠ્યી એ છે —

કોષ પ્રતિષ્ઠા (કે જન નિયમ મા આચારવિધિ) લેનારે કદી એવ
ન જોનુ કે મે જ મારી પ્રતિષ્ઠા (કે નિયમ, વન ૬૦) લીધી છે
પગલુ એમ માનુ કે મે જીમતઓએ ને પ્રતિષ્ઠાઓ લીધી છે અને
મે પણ ને લીધી છે તે સર્વ જિનની આજા પ્રમાણે જ છે અને ફરે
પોતાનાથી સક્ય તેવો આચાર પાળી રહ્યા છે

જૈન આચારસૂત્રના આ વાકરમાં મે આજના આપણા મુખને મા
એક જારે અર્થજભીર બોધ લેયો, આ પરમાનદમાઇએ આ પર્વમાં
મને બોલવા કહ્યું ત્વારે મે એ કહેવાની તૈયારીથી હા પાડી અને આ
ધર્મના વાકરો એ પુસ્તકમાં અને જગ્યાએ આવે છે એ પઠ્યી આપણે
માની શકીએ કે આચારધર્મના એક મહા-મહત્વનું લોનક એ છે

આપ તો જાણો છો કે જૈનધર્મનો ખાસ ને મુખ્ય દાવો એ છે કે
અનેક પાપડો અને મિથ્યાદષ્ટિઓમાં જૈનધર્મે ખરી કિયાવાદની ને
જનહિતકારી દષ્ટિ જતારી કોઈ પણ ધર્મ કે દષ્ટિનું સાર્થક્ય ને સાફ
જીવન ધરાવતી તેની શક્તિમાં રહેતું છે અમુક ધર્મ જારે તર્કશુદ્ધ છે
મહાન પારિત્યપૂર્ણ છે મહાન સાહિત્ય લાડાળવાળો છે એવો કોષ દાવો
ધર્મ કે દષ્ટિને માત્ર એમ સિદ્ધાંત તદિ મણાવ ધર્મની સાચ

મેકાગ્ય એક જ છે ને હોતી જોઈએ કે, તે જીવનનું ધારણ ને પોષણ રી શકે છે, તે દ્વારા માયો જીવનવિજય સાધી શકાય છે કેમ કે, જ્યમાત્રનું પ્રત્યક્ષ ને અનિવાર્ય આગમ્ય જીવન જ નથી ? તેથી તો પીતાકારે ઈશ્વરની અનેકવિધ વ્યાખ્યાઓ આપી છે તેમા એક બહુ સચક સચોટ એ છે કે,

‘જીવન સર્વમૂતેષુ’

સર્વ પ્રાણીનું જીવનતત્ત્વ તે જ મારૂ સ્વરૂપ છે ’

તેના ઉત્પકાળમા જૈન ધર્મે આ પોતાનો મોટામા મોટો દાવો મૂકેલો કે, તે જીવનધર્મ છે, અન્ય વાદો પગથી માણસ અક્રિયાવાદી મની જમ શકે, પણ જૈન તત્ત્વ ક્રિયાવાદી છે, કેમકે તે જીવનની આરાધના કરવા તત્પર છે આ દાવો આજના ધર્મસ્વરૂપથી સિદ્ધ છે કે નહીં એ પ્રશ્ન છોડી દઈ છું, તેથી જ મે ઉપરના મારા કથનમાં તેના ઉપકાળ નો સાભિપ્રાય ઉત્તર આપ્યો છે પણ આપણે આપણા ચિંતન-વિષયમા આમળ આણીએ

જીવનને આગમ્ય કરીને આનતા પહેનો જ પ્રશ્ન આવીને ઉભો રહે છે તે એ કે, જીવનનું ધ્યેય શું ? હિંદુ ધર્મે-અને તેમા હું, આદિમા મહી મયો તેમ જૈન, જૌદ વૈષ્ણવ, શીખ વિગેરે તેની સર્વ શાખા-ઉપશાખાઓ મમાવુ છું-એકજ રીતે અવિવાદ્યમ્ત ઉત્તર આપ્યો છે કે, જીવનનું ધ્યેય, મોક્ષ છે આ ‘મોક્ષ’ શબ્દને સમજાવવાને તથા તેનું સ્વરૂપ યગવવાને દરેક શાખા-ઉપશાખાએ બિન ભિન્ન માર્ગ લીધા છે, એ કહેવું જોઈએ પગલું જીવનમા પ્રાપ્ય વસ્તુ ‘મોક્ષ’ છે એ વિષે કથન કરી મનભેદ નથી.

૨

જરાક વિષયાનર કરીને પણ આજના સમયની એક વસ્તુગ્રિયતિ પગ મારો વિચાર મૂક કરવા તક લઈ છું જગતમા જોમની જોનમાયા છે તેવા દેશોમા આજ પાર્શ્વિક જડવાદ જરા વધારે પડતા જોગ પર આવ્યો.

છે ગમે તે પ્રકારનો પણ જ્યાં સક્તિનો આવિષ્કાર સવિશેષ દેવ ન
 બંધનનો પગલો પડે ત્યાં જનતા જનતાનું દર્શન કરે છે—તે તો
 સહેજે વગે છે આજ સુરોષ જનનમાં સન્નિ મવિશેષે ધરાવે છે તે
 એના જડવા નુ જોઈ જીમ પગ સ્વભાવત પડે છે તેને જોઈ જા
 ત્યાં પણ જડવાનું ફેરવેનન થતો જન છે તેને અગે એક એ વિ
 રજૂ કરના જોઈ લાગે છે

એક તો એ કે આપણે ગમે તે વાતમાં માનીએ —પાર્થિવજડ સક
 કે જેનન સાચુ આ ધર્મસમ્રાટ સાચો કે જેનો —ગમે તે આપણે
 મન ધમરીએ પગલું હિંદુ માટે એક વસ્તુ તો મૂલીન જ છે કે તે કે
 પણ નકારના મોક્ષમાં તો માને તેમ ન માને તો તે હિંદુ નામને યોગ
 ગહે ખરી ? પ્રત્યેક કાગમાં આજના જોઈ વર્ગ ઉભો થયો હોત તે
 તેને અમુક મન ન અમુક વાત કે દર્શનનું નામ અપાત આજ એ
 નથી થતું પણ વસ્તુતાએ રહસ્ય તો એ આવી ગહે છે એમાં શમ ન
 એટલે જૈનાભિમાની ધુવકે આ વિચાર કરવા જોઈ છે કે, તેનું જૈ
 મિમાન તરનન તેના નવા વાદ સાથે મગન છે કે ? પરંતુ આ વિ
 તો એ પાઠિભાષિક જાણાય વસ્તુતાએ આ મોક્ષ ધર્મ અપાર્થિવ વ
 એના ઇ કારમાં શુ તથ્ય છે તે જોઈએ.

ફરક જાણને સુખ તો જોઈએ છે એમાં શકા તો નથી જ જીવન
 સુખ મળે એ અભિનાયા પ્રાણીમાનને છે એમ કહેવામાં કરો વાધો ન
 ફરક એ વસ્તુમાં આવે છે કે સુખના માર્ગ દરેકને જુદા જુદા દેખાય
 એક જાણી લાગે પૈસા લે મનનક મગે તો જગત જખ મારે
 હુ નિગતે ગદુ ને મને સુખ મળે પૈસા કમાયેલો માણસ કો
 જાણ પૈસા મળે શુ સુખ છે ? તે મેગવના સાચવવા એ પ
 તો જ્યાં હઈ પણ આ ઉડે જનો રોજનો કકાસ મને તો દુખી દુ
 રી મૂકે છે જેનો જાણ કે ચ દેહ જાણ વાજશે એ તો
 પૈસા આવે કહે છે ને ! મને પૈસા મગે પછી જોઈ લાગે

આ અને આવા પ્રમાણના દ્વારા અનેક આપ કંપી શકો છો. મેં જોયું હતું કે સુખની વાત સૌની એકસમાન છે, માત્ર દરેક પોતપોતાના પ્રમાણ, અમર તથા આચાર્યવિચાર પ્રમાણે એ સુખની વ્યાખ્યા કરે છે અને એ અનુભવ પછી પોતાનો માર્ગ પ્રદર્શ કરે છે અને જે ભેદ છે તે એ છેલ્લી વાતમાં જ છે. આજ એ એવો વાદ સીખવામાં આવે છે કે, જડ પરિસ્થિતિ ને પ્રત્યક્ષ પરિવર્તન એ જ સાચું ચેતનમય છે અને એને આચાર્યનો તો મહા માર્ગ વાના છે. અહીં આચાર્ય મારે એ વાત લેવાવતું છે કે, દેશદાન કે ધર્મ વા વાની કાંઈ મર્યાદા વગર જીવનના સૌ મહાન પુરોષોનો અનુભવ જે કાંઈ લેખમાં દોષ, તો તે પે રીતે કહે છે સુખની આની જાણ નથી, પણ મનુષ્યના અંતરમાં છે એ લોકોનો આપણને પણ છે. “તમે કાંઈ નવું ગોધવા નીકળ્યા છો, જીવનને જાણે આવા નવા પ્રયોગનો અનુભવ જ નથી, એમ ના જાણતા આજનો તમારો વાદ બાહ્યમાં સુખ ગોધવાની એક અનંત ભ્રમણાનો જ નવો પ્રમાણ છે. અમે તમને તેમાં આશિષ દઈએ છીએ જે જીવન એમાં છે એમ લાગે તો જરૂર મત્સરનિષ્ઠ થઈ, તત્પરગણ્ય બની તેનું અનુવીન કરવું. માત્ર અમે ઈચ્છીએ છીએ, કે તમે તે ગોધનો છોડો. અંતરમાં જ જોવા આવનાર છો.

મોક્ષ જ જીવનાર્થ છે એવો જરૂર કરવો એ ધર્મનો જ ઇન્કાર છે કેમકે મોક્ષ શાસ્ત્રનું વિગ્ધનામ આ છે કે—

સચેન સચ જાતવ્ય સત્ય સત્યાત્ પ્રવર્તેતે ।

યોઽપ્રમત્તસ્તુ સત્યેન સ સત્યે રમતે ચિરમ્ ॥

અથવા એક અંગ્રેજી વાક્યથી કહું તો, આ છે કે, “The spirit of Truth will lead you unto the whole Truth ” મત્સર ના ભયની ઉપાસના સ યનિષ્ઠ બનીને જ થઈ શકે સત્યનિષ્ઠ બનો, જેને

સત્ય મમજે તેને તમાગ સમગ્ર જીવનથી આગધો તો તમને સન્નિધિ
પૂર્ણ પ્રકાશ મળવાનો જ આ જ સત્યની એકમાત્ર ને સાચી આશિષ
છે, આ જ રત્નને ગા-રીજી સત્યાગ્રહ કહે છે

એનું અનુલીન કરવાનું સાચું ક્રિયાશાસ્ત્ર જૈનધર્મે જે ભેરથી ને
સ્પષ્ટતાથી બતાવ્યું છે તે કાચ દિંદુધર્મની બીજી શાખાઓએ કેવી
રીતે નથી બતાવ્યું જૈન ધર્મની વિગતના કાચ એ જ હોય ને
બતાવ્યું કે જે જીવનની સાધનાનો માથો માર્ગ મત્યગ્રહ હોય, સન્નિધિ
હોય અને સત્ય તો દરેકને પોતપોતાના સ્વભાવ ને અધિકાર પ્રમાણ
જુદું જુદું હોય તો પછી જીવનના મુખ્ય કાચના તરીકે એ વસ્તુ
તો સ્વીકારવી જ જોઈએ કે માનવ સત્યને અનેક પાક્ષા હોઈ શકે
આત્મતિક સંપૂર્ણ સત્યનું પૂર્ણ દર્શન એ રૂપે જ અપૂર્ણ માનવીને હો
શકે છે એટલે કોઈ માણસ પોતાની વાતને એકાત્ર સત્ય તરીકે કહી
ન શકે જોકે પોતપોતના જીવન પૂરતી તેમાં સત્ય-શક્તિ છે ખરી
આવા પ્રકારની નમ્રતા ઉદારવૃત્તિ પરમતસહિષ્ણુતા અને વ્યાપકતા
જો માણસમાં ન હોય તો તે જીવનસાધના કે સંતોષપાસના નહીં જ
શકે આજના વિચાર સ્વાતંત્ર્યના કહેવાના સુગમ પથ ઉદારવૃત્તિ
આવી જોડી સ્પષ્ટતા જેવામાં નથી આવતી જૈન ધર્મે પોતાના સત્ય
વા કે અનેકાતવામાં આ દૃષ્ટિ આપણને શીખરી છે સૌએ મેતરેના
કદ દાગ જીવનોપાસના કરવી હોય તો તેનું નાકરણ આ જ એકમાત્ર
કાલો છે, એ જૈન દર્શનની જળનના તત્ત્વચાત્રને મેટામાં મોગી મેટ

૩

અને તેજ ઉપર સિદ્ધાન્ત પૂરકરૂપે જે આજના ચિંતનને
જે સૂત્ર લીડ છે તે છે એ સૂત્રમાં જે અનેકાતવા નોટ્યું જ છે
અને વ્યાપક તત્ત્વ જાણ્યું છે અનેકાતવાદે શીખવ્યું કે રિચાગમાં ઉદાર
અને નમ્રતા નહીં રાખો તો તમે કદી પરમધર્મને પામી શકનાર નહીં
તમાગી સમગ્રની શુદ્ધતા એ તત્ત્વના સ્વીકાર ઉપર અવલબે

આચાર્યનું મેં પ્રાગલભા ટાકેનું સૂન આ પગ્મ સિદ્ધાન્તને આચાર્ય
ક્ષેત્રમાં વગતી જતાવે છે એ સૂત્રમાં કહે છે કે 'તમે જે આચાર્ય
સ્વીકારો તે તમાગ, વિચાર્યમાથી ઝગતો હશે એટલે કે, એ આચાર્ય
ક્રમને આભારિત વિકાસ અને ઉત્તરવાદી હશે પણ તેથી એમ ન,
માનના કે એજ મૌ, માટે માયો હોય બીજનો બિન્ન આચાર્ય પણ
એવો જ સર્વ હેઠળ રહે છે માટે તમે તમાગ આચાર્યને એક માની
અભિમાનથી, છતાં ન જતા નહિ તો એટલાજ માત્રથી તમારે પવન
થશે-આચાર્ય પડી બને ને મેલાનો પણ કેમ ન હોય.'

એટલે આ સૂત્ર વિચાર્યક્ષેત્રના આદ્યજા જેટલાજ મહત્વનું આચાર્ય
ક્ષેત્રનું સિદ્ધાન્તમ્થન છે જગત્ ગિડા ઉતરીને જોયો તો જણાશે કે
નાના નાના વાડા ગન્ડો સપ્ત રથો, વગેરેની સુચિતતા માત્રનો ઉગમ
આચાર્યક્ષેત્રના આ મદ્દાન્ત મિદ્ધાન્તને જૂનવામાંથી યાય છે. એક ન્યક્તિ
પોતાના આચાર્યની એટલાથી ગર્વ ફેરે તો તે અભિમાનપોડે ચડીને
પાતાના ઘણા આપણા સાઓમાં પાગ વચગના છે તેવી જ રીતે એક
આચાર્યવાગો સમૂહ, મત્રાન ગાધે ને પછી પોતાનું અભિમાન વધારે
તો શુ યાય એના ઘણા ઇન્દિયાને પાને ઝોળા ટકાયેના છે. મારે
જોડેનું જોઈએ કે, સાઓએ ન્યક્તિ માટે જેટલો વિચાર કર્યો છે ને
તેમાં પાપમયુધાનો વિચારી તેને જેટલો ચેનયો છે, એટલો સમૂદને
કે આખા સમૂહને નથી ચેનયો તેથી તો વણીવાગ અમૂહ વાચના
અમૂ વિવાનને જ લઈને મત્રદાથી આમહ અને સકુચિતતાઓ ઉપજવા
પામી છે એમાંથી અપાગ હિંમાઓ પણ ઉપજી છે અરે જે ધર્મ
અદિત્રા પ્રવર્તાવવા તાકે છે તેમાં જ તે અહિંમાને નામે જ આત્રી મહુ
ચિનનાને ગરુણું, હિંમા જન્મની આજ આપલો જોઈએ છીએ

આવા પ્રકારની અમહિપ્તતા ને મકુચિતતાથી એક જે વ્યાપક
અનિર્દિત ઉત્પત્ત યાય છે એને ઉદાહરણ રૂપે આપીતે માગ કહેવાની
મનવજ સમજાડીશ, આ વ્યાપક અનિર્દિત તે આપણા સમાજમાં એ,

જેવો યર્ષ પડેના ઉચનીય જાન છે એ ઉપર કંઈ કે, અગ્નિ અગ્નિ માન કરે નો તે અમદિષ્ટુ થાય અભિમાની બને, ને અમાન માર્ગમાથી પડે સમૂહ જો અભિમાન કરે તો બીજા સમૂહથી પે ને ઉચો માને પછી તેની અવગણ કરે તેને અવગણ પણ ગણે પોતાનો જ વિચાર કર્યા કરે ને પોતાના જ યોગ્યત્વેમ વિચાર્યા કરે અને કાનને સમૂહમાં ને સમાજમાં સડો પેસાડે મને લાગે છે કે ઉચનીય જાણને મેરનુ મૂળ આચારધર્મના આપણે અત્યારે વિચારતા ગદસત અધ્યાનમાં રહેતુ ■

૪

આને અગે આજના આપણા સમાજમાં મોટા પ્રશ્નો રૂપે ઉભા થયેના કેટલાક દાખના લાકોને હું આજનું ચિંતન પુરે ગ્રીષ્ઠ આપણા દક્ષિણ ભાગ પહેનોનો દાખનો તો તગત તમાગ મનમાં આવી ગો કસો એમ મનુ હું એને એની પાછળ હું વિશેષ વખત નથી આપણે એક બે બીજા દાખનાઓ લઈને આરે મત વ રખાઈ દરવા મથીસ

પ્રિયતી પાત્રીઓએ એમના ધર્માભિમાનમાં આવી જઈને જ નથી કેમોને ઘણાઘણક કહી પુછારી છે ને એમનામાં ધર્મશુદ્ધિ નથી એમ પોતાના અભિમાનમાં આવી જઈને માનુ છે અરે એમણે તે ક્રિદુધર્મ કે કર્મ્ય મને પણ હીજો માનવાને મધુરાની કિંમત કરી આ અભિમાન તો ધર્મક્ષેત્રમાં મધુ એને જ મળતા બીજા પગિણો જુઓ તો રમણ, અતિદેવ ક્રી અનેક આજ જમતમાં ઉપનામ તે આપ જાણો છો

પણ મારે ખાસ દાખનો આપવો છે તે તો દારૂગંધીનો આ પછીએ છીએ કે જ્યાં ધર્મોમાં દારૂની મના કરેલી છે પરંતુ પીના કેવડા જ્યાં છે પરંતુ પીનાગનો મોટો જાગ નીચવા વળોમાં આનામાં મજુર અને પછળ કેમોના લોકનો હોય છે આનું કારણ ઉપના વર્ગો નીચેના વર્ગો તરફ એક જ શક્તિ ગણે છે ન તે ઉચેમા

તે કે, તેમની મજૂરી ચૂમવાની વાત તો નથી છેડતા તમે સ્મૃતિ જુઓ તો ત્યાં પણ ત્રિવર્ણના મઘ નિષેધની વાત મળે ! જાણે કે ચોથો વર્ણજ મમાજમા નથી, કે જાણે એમના સુખ ને ઉન્નતિ એ ત્રિવર્ણનું કામ ન હોય ને ? આ ઉપેક્ષાની પાછળ એ જ હિંદુનીચલાવની ખૂ આવી છે. 'અમે આચાર્ય ધર્મમાં આગળ છીએ, તમે નથી તમે વેગળા રહો'— એ જ જાતની જણી મનોવૃત્તિએ આ મડો ન ઉભો કર્યો હોય, એમ જ લાગે છે

જોકે વિષયાતર કરીને અહીં આજે ગાંધીજીએ સૂચવેલા દારૂધીના કામનો ઇસારો કરતો જાઉં એ આજ કહે છે 'દારૂધી ખાસ મયાવવા છે આપણે મજૂર અને હગ્ગિનો તથા એવી પછાત કોમોને' આ એમના આદેશને જો જૂના સ્મૃતિકારોની મે ઉપર કહી તે વાત જોડે સગમાવે તો મૈકાથી સ્મૃતિઓએ જે દોગવણી આપી નથી તે આજના સ્મૃતિકાર આપણને આપે છે આ પુણ્યપર્વને ટાકણે હુ ગાંધીજીના આ કાર્યને એ રીતે જોવાનું ને તેમાં યથાશક્તિ ભાગ લેવાનું આપને સૂચવું છું ગાંધીજીના કાયો શુદ્ધ ધર્મ પ્રેરિત છે એ માટે તો જાણવું ને મમજવું જોઈએ સમાજમાં અહિંમાના પ્રચાર અર્થે એ બધા વિચારાય છે અહિંમાના પૂજારીઓએ તો એમનું રહસ્ય પ્રથમ પકડવું ને અપનાવવું જોઈએ

એક ખીલે દાખલો આજનાજ યુગ-પ્રશ્નનો આપીને મારું ચિંતન પૂર કરીશ આજકાલ એક એવી વૃત્તિ જોવામાં આવે છે કે, "અમે તો અહિંસાના પૂજારી, અમારીજ વસ્તુ આજ ગાંધીજી ખીનવે છે " અહિંસા હિંદુ ધર્મનું મહાન લક્ષણ છે " અને આ વૃત્તિ ધારીને કેનાક લોક પોતાની ખોટી ઉચ્ચતા કત્તે છે ગયા જમાનામાં આ વૃત્તિ પૂર્વ અને પશ્ચિમની સગખામણી કરવા દ્વારા વ્યક્ત થતી આ વૃત્તિ ખૂબ કલ્પ દોષિત હોય, આપણે તેનો મર્મ પામ્યા વગર માત્ર ખોટાજ કરીએ

આજ યુરોપમાં ને આખા જગતમાં શુદ્ધ નિષેધની વાતો ખૂબ થય છે માથેજ શુદ્ધની તૈયારીઓ પણ એટલીજ ચાને છે આપણે અહિંસાને નામે ઉચ્ચતા સમજનારા એ વખતે શુ કરીએ ? માત્ર ચેતી વૃત્તિજ જન ન કરીએ ? તો નો કાંઈ વળવાનું નથી આપણી અહિંમા

લગ્નવારો અને દિસાકામાજ દાખરે અત્યંત એ ને મને કમને આપ્તે
 સંડોવાવાના આપણે આ બાનતમ આધીજ પાસેથી એક મેળી વડે
 શીખવાની છે દમણજ તમે આ માનના ત્રાસવાદી કેદીઓનું નિર્મલ
 પ્રસિદ્ધ થયેનું જોયું હશે ગજમગજમા અદિમાના આધીજના પ્રયોગને
 એ અપ્રતિમ વિજય છે એ વિજય એમણે ખાલી અદિમાવૃત્તિ પોઝારી
 પોઝારીને નથી મેળે રો દિમાથી વધારે પ્રત્યક્ષ ન માનો તો પણ તે
 જોઈતી તો ખરીજ એવી અદિમાશક્તિ પ્રત્યક્ષ વ્યવહારમા સિદ્ધ કરી
 બતાવીને તેમણે પેના દિમાવૃત્તિઓને દિમામાથી વારી આપણ છે
 એમજ જગતને જોયું નિરોધ કોકે પણ શીખવવાનું મહાન બીક
 જુવડું હશે, તો તેણે તેજ રસનો સંજો પડશે બુદ્ધ વગર ગણ્યોતો
 બવવાર આવી શકે છે એ શબ્દ શ્રી બતાવનું પડશે આપણે અદિમા
 પામ નારાએએ આ પ્રયોગની તૈયારી જવાની છે સ્વગત તો આવ
 વાનું જ છે, વરસે નહીં તો પાચ સાત વગરે પડી દિંદ સ્વન જ રાં
 તરફ શુ કહેશે ત્યારે બુદ્ધોજ કગ્ગા પડે એવો આચાર તે ધર્મ
 જોયો દાનો તેના અદિમાધર્મના માનનાગ કગ્ગા આન્યા છે તેને સિ
 મગ્ગા સકિત પમના જ મેર અદિસાધર્મે આ તેનો હેતુનો વિજ
 મગ્ગાનો બાકી છે તમને ખબર છે કે શ્રી ત્રિગોત્રવાદબાધએ ધર્મો સા
 એક જની પણ માત્રી કુચિયા કરી છે કે એક જગતનો પ્રધાન ધર્મ
 દોહીને નથી મળેતો કે મનુષ્ય સર્વથા અવધ્ય છે આવની કામના ધર્મ
 આ જાહેર કગ્ગાની તા ૧૧ મેળવવાની છે જે ધર્મ તે નાકાત મેળ
 તે વિશ્વધર્મ થઈ શકશે બાપી આજે તો જગતમા બધેજ, એક
 બીજે નામે આ કે તે રૂપાળા દખાકાતા કારણે જોય નીચ જાનું
 ગજ આને ■ અને એ જાવ ધર્મનો મૂલ્યથી હુરોડેક છે આચારા
 સુત્રમાં એ સામે ચેતવણી છે કે વિચારની જેમજ આચારમા
 નમના અદિસા ■ જગત જોઈએ નહિ તો એક માત્ર જે સત્ય ધર્મ
 રૂપવધર્મ તેના આસપાસ એ હામ જગતમાં આનેજ છે
 એને રોકના જગતની મમત ધર્મસકિત હમેશ મળતી આવી છે
 પર્યવશ્ય જેવા પર્વા પડે એ ધર્મસકિતનું સંચકન કરીએ સર્વધર્મ કરી

મગધીતાની વિશેષતા.

(વક્તા—પાંડિત શ્રી કેદારનાથ)

તમે મધા ગીતા વિષે કેટલું જાણો છો એ વિષે મને કાંઈ કે પના નથી. હિંદુ ધર્મમાં ગીતાને સર્વ શ્રદ્ધ અથ તરીકે માનવામાં આવે છે. તત્ત્વજ્ઞાનના અથો અનેક છે એ મધા હું જાણુનો નથી તો પણ જે મા. મે જોયા છે તે પૃથ્વી અને તાગે છે કે ગીતામાં મધા કુર્તા માર્ગ નિર્ગેના છે.

મૈત્રવ પાડવના ગાંધ્ય વિષે તેમની વચ્ચે અહ અહ ઝગડો હતો. પાંડિત બાગ વર્ષ વનવાસ અને એક વર્ષ અજ્ઞાનવાસ બોગરીને પાગ આવે ત્યાગપેછી તેમનું ગાંધ્ય તેમને પાછું આપવાનો કગડ હતો. કાંધ્યા પ્રમાણે વનવાસ અને અજ્ઞાતવાસ પૂરો કરીને આવ્યા પછી પાડવાએ કૌંગવો પામે પોતાનું ગાંધ્ય પાછું માગ્યું કૌંગવો તે આપતા નહતા. વિદિ કરવા માટે પાંડવોએ ખુ શ્રીકૃષ્ણને કૌંગવા પાસે મોંઝા શ્રીકૃષ્ણે કૌંગવાને સમજાવ્યાની લાનવા માટે ધણી વાતો કરી 'ગાંધ્ય ભને ન આપો. પરંતુ પાંચે પાડવોની વચ્ચે એક ગામ આપો. તેટલાથીજ તેઓ સંતોષથી હેવાને તૈયાર છે તમાગ બધાની વચ્ચે સપ ગહે તેમાજ તમાગ સૌનું હવાણ છે પાડવોને તેમના હમનું હોય તે આપો. નહિ આપો તો યુદ્ધ અનિવાર્ય થશે' અને તેથી પુષ્કળ અનર્થ થયો. વનરે કહ્યું શ્રીકૃષ્ણ અને પાડવોમાંથી કાંઈનીયે ઇચ્છા યુદ્ધ થાય એવી કંઈ પછ કૌંગવોમાં મૌથી મોઠા ભાઈ દુર્યોધન અતિશય આમદી હતો. તેણે શ્રીકૃષ્ણનું કહેવું જગાયે માન્યું નહિ અતિશય નમનું આપવા છતાં તે પોતાની જા છોડતો ન હતો. જમીનનો નાનો ટૂકડો પણ પાડવોને ન આપવાનો તેનો નિશ્ચય હતો. આથી લાઈ મિવાય બીજો ઉપાય નથી એમ જોઈ યુદ્ધ કરવું અનિવાર્ય થયું.

મને પછોનું મગીને અગર અગ્રીદિણી સૈન્ય એમું શુ
જને પમો માથ સામે આવીને ઉભા રહ્યા બીમ અને જે
ગોવોની બાજુએ લડવાને ઉભા રહ્યા રના તે જને પાડેને રે પૂત
દતા સમાર્થ શરૂ થયા પહેલાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનનો ગ્ય જને સૈન્ય
વચ્ચે લાવીને ઉભો કર્યો. શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનના મારણ દયા અર્થ
કૌરવોનું સૈન્ય જોયું તેમા બીજમ દ્રોણ જેવા પૂરા જન સમા સખ
બ્રાહ્મણ વગેરે બધા તેણે જોયા આ બધાનો મદાર કરવો પછી
એમ તેના મનમા આનુ તેથી લડાઈ કરવાનો નેનો ઉત્સાહ મદ પડ્યો
અને હું સદા કરવા હચ્છતો નથી એમ શ્રીકૃષ્ણને કહીને તે કુદમાર્ગ
પાઠો જવા તૈયાર થયો.

આ પ્રસંગે અર્જુનનું મન શુ હતું એ તેને બતાવવા શ્રીકૃષ્ણે
જરાય સમજાવીને કહ્યું આ તેમના ઉપરથી ગીતા-અમરનશીના
કહે છે ગીતા આ પ્રસંગે કહેવાઈ છે એમ મહાભારત પછી સમજા
છે આ વાત ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ કેવી સાચી છે એ વસ્તુ જુની છે
તેજ પ્રમાણે દ્વિમા કરી યોગ્ય કે અયોગ્ય કયે વખતે યોગ્ય અથવા
કયે વખતે અયોગ્ય એ પ્રશ્ન પૂછી જુઓ છે ગીતા ખરેખર શ્રીકૃષ્ણ
કહી છે કે તેમના પછી તેમના નામથી કોઈએ તે રચી નથી એ બધું
પ્રભો બાજુએ મૂકીને આપણા જીવનમા ઉપયોગી થઈ પડે એવા શુ
વિરેના સિદ્ધાંતો તેમા કાઢી મળે છે કે નહિ તે આપણે જોયું જોઈએ
ગીતા વાંચીને મને તે અથવા જે સિદ્ધાંતો બાળ વિશિષ્ટતા સામે
તે વિશે દુ આપ સર્વને કાઢી કહેવાઈ રહ્યું છું.

આપણા આર્થ તત્વજ્ઞાનમા અધ્યાત્મના અનેક પ્રયોગ છે અને
પ્રયોગમા આત્મા પરમાત્મા પુરુષ પ્રકૃતિ પુનઃપ્રજન્મ મોક્ષ સંન્ય
કર્મવિપાક શાંતિ આદિ વિષયો પર અનેક રીતે કહેવાય છે અને
મક્ષિ, જ્ઞાન પાતજીવ હતાંદિ યોગના સાધનોથી ચિત્તની સ્થિતિ
ઉભાવ શાંતિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી મોક્ષ કેમ મેળવવો વગેરે વિષયો

કેવામાં આનુ છે પરંતુ ગીતાની વિશેષતા આ બધામાં એજ છે કે
કર્મયોગ સાધીને તે દાગ ચાતિ કરી રીતે પ્રાપ્ત કરવી—બધન રહિત
અરથા કરી રીતે પ્રાપ્ત કરવી એ છે ગીતામાં કર્મયોગ વિશે જેવો
પ્રાપ્ત રીતે વિચાર કર્યો છે તેવો બીજા કોઈ અથવા કર્યો હોય એવું
તારા વાચકમાં આનુ નથી જો કે મારું વાચન વિચાર નથી, તોપણ
એ બહુશ્રુત છે અને જેમનું વાચન વિચાર છે તેમની પાસેથી મે
જાત આલણી છે

ગીતામાં કર્મયોગની શ્રેષ્ઠતા—કર્મયોગનું ગૃહ્ય વારવાર કહ્યું છે
જે બધાનો સાર એક શ્લોકાર્ધમાં ભરેલો અને જણાઈ આવે છે
“કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન” અધ્યાય ૨, શ્લોક ૪૭,
તે શ્લોકાર્ધ છે આ એજ વચનમાં સર્વ કર્મયોગનું ગૃહ્ય
વેળા છે એમ અને લાગે છે કર્મ કરવાનોજ તારો અધિકાર છે,
બીજી અભિલાષા તુ ન ગમ્ય” શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કહીને આમંત્રિત
કર્મ કરવાનું કહે છે ગીતામાં જે કર્મયોગ કહ્યો છે તેમાં
જો મહત્વનું આ વચન છે જગતમાં અનેક પ્રકારના ધર્મ અને
ધર્મનો છે ધર્મ ભક્તિના માર્ગ પણ અનેક છે પણ ‘કર્મ કરવા
તારો અધિકાર, કૃષ્ણની અભિલાષા તુ ન ગમ્ય” એવા વચનો
ધર્મને દેખાડે કલા હોય એમ જેવામાં આવતું નથી આ કર્મ કર
તેને તને આ ફળ પ્રાપ્ત થશે, પેંતુ કર્મ કર એટલે બીજું પ્રાપ્ત
જી, સુખ, વૈભવ મ પતિ ગણ્ય પુન્યલોક, સ્વર્ગ કોઈ પણ પ્રાપ્ત
જો એવી લાનસા ધર્મ તરીકે માનેના કે પ્રતિપાદેના કર્મનું ફળ છે
મ બધેજ જન્માવેતુ માલુમ પડશે. કર્મ કરવાનોજ તારો અધિકાર,
બીજી અભિલાષા તુ ગમ્ય નહિ એમ કોઈએ કહ્યું નથી એ પરથી
મ લાગે છે કે ગીતામાં કર્મ વિશે જેટલો સૂક્ષ્મ અને બ્યાપક વિચાર
જો છે તેટલો બીજા કોઈ કોણે થયો નથી. હું જે કરીશ તેનું ફળ
જે મનુ જેણે અથવા મને છે, તે પ્રમાણે જે કોઈ જે કર્મ

કર્મો તેનું ફલ તેજી મળતું જોઈએ અથવા મળે છે એ વિચારમાં નથી અને દષ્ટિ અન્યત્ર મકુચિત અને સ્વાર્થોપગુની છે એમાં કર્મનું પરિણામની સદ્મતતા અને વ્યાપકતાનો વિચાર કરતાં જણાઈ આવતું નથી એ કેમ તે આપણે જોઈએ

અમના-અર્થના પરિણામનો મનુષ્ય કેટલે દૂર, છુટી પડેલાના મનના વિચાર ક્ષેત્ર પર તે પ્રમત્તના ■ અને તે આપણા જોઈએ કન્યાભુષ કે અક નાભુષ થયે એ બધાનો વિચાર કરીને કર્મનું દષ્ટાનિષ્ઠપણું કઠાવતું થયે છે

કર્મમાં અનેક બેદો છે કેનાક કર્મો નિષ્ક્રિય વિચાર, કેમકે કૌટુંબિક અને કેટલાક સમાજ વિચાર હોય છે કેટલાક કર્મોત્તર-કર્મ પરિણામોનો સબધ નિષ્ક્રિય પૂરતો કેટલાકનો કુદૃષ્ય પૂરતો અને કેટલાકનો સમાજ પૂરતો હોય છે

આને લીધે જે કર્મનું ફલ પોતાને સારું મળે તે કર્મ સારું અને ખરાબ મળે તે કર્મ ખરાબ એ દષ્ટિ કર્મને યોગ્ય-અયોગ્ય કઠાવવા માટે પૂરતી નથી. આ રીતે કર્મ ફળનો વિચાર કરવામાં આપણી દષ્ટિ સકુચિત હોય છે કારણ કર્મફલ એટલું સુધી કર્મના ઉપજનાર અમખ્ય પરિણામ-જોનો મનુષ્ય મમાજ જેવા વિશાળ ક્ષેત્ર સુધે આવતો હોય તે સર્વ પરિણામ-એ નથા સુ તેનાજ ફળ નથી થઈ પરંતુ એ બધાને આપણે ફળ સમજતા નથી આપણને પોતાને લે સુખ અથવા દુઃખ પ્રાપ્ત થના હોય છે તેનેજ ફળ આપણે કર્મનું ફળ સમજીએ છીએ એ આપણી દષ્ટિ નાનપ છે હીર્ષ અને વ્યાપ દષ્ટિ આ બધું સંદોષ કરે છે

મને પોતાને પ્રાપ્ત થનારા ફળ પૂરતોજ વિચાર ન કરતા સમસ્તના સુખ અને કલ્યાણની દષ્ટિએ કર્મનો વિચાર કરવો જરૂરી છે, એજ યોગ્ય ■ અને એજ ઉચિત છે, કર્મનું પરિણામ જોનારને જોગવડ પડે એવા જગતમાં કર્મનો નિરપવાદ નિરાશ દેખાતો નથી કર્મના

પગિણામ અનેક છે અને અનેકને તે જોગવા પડે છે એ વાત સ્પષ્ટ છે
એમાં ગુરુ જેવું મનુષ્ય નથી મનુષ્ય મનુષ્યમાં ગટેનારે આપી છે જેટલા
વિચિત્ર મનુષ્યમાં તે ગટે છે તેટલા વિચિત્ર ક્ષેત્રમાં આવનાર મનુષ્ય
કમકમના નદિ પાણ, પ્રાણી સર્ગ નામે સુખ દુઃખનો વિચાર કરીને તેણે
આચરણ કરવું જોઈએ. કેવળ પોતાના જ સુખ દુઃખનો વિચાર કર
વાની દૃષ્ટિ ગીતાને માન્ય નથી સર્વના ક્ષેત્ર કન્યાણનો વિચાર કરનારી
દૃષ્ટિને ધર્મદૃષ્ટિ કહે છે, તે ધર્મદૃષ્ટિથી વિચાર કરીને ગીતામાં કહ્યું
'કે કે' ધર્મ કરવાનો તારો અધિનાર છે ફળની અભિલાષા તુ ન ગણ '

આપણા મધ્યાના ધર્મના પગિણામ આપણે બધાએ મગીને-એકના
ની તમે એમ અસપત્રમ જોગવવાના હોય છે મનુષ્યનું પગિણામ મનુષ્યે
જોગવવાનું હોય છે એની સ્થિતિમાં આપણને એકનાને સુખ થયે તે
ધર્મ આપણે કરવું એવા નિરમથી સમાજ કદીએ ચાલવો રાકે નથી
સર્વના કન્યાણની દૃષ્ટિએ વિચાર કરીને જે કર્તવ્ય આપણા પર આવ્યું
કહેાય તે, પોતાને તું સુખ મગજે-પોતાને તેનું શું ફળ મળશે એનો
વિચાર ન કરના કેવળ કર્તવ્ય શુદ્ધિથી તે ધર્મ-ને નિષ્ઠ ધર્મ આપણે
કરવું જોઈએ એજ ગીતાનું કહ્યું છે જે આપણ નિષ્ઠ ધર્મ છે-
ધર્મથી જે પોતા પર આવેતું છે તે પોતા નિષ્ઠામ શુદ્ધિથી કરવું
જોઈએ તે આપણાથી ટાળી શકાય નહિ કાગળ કે તે ધર્મનું-ધર્મનું
પગિણામ આપણે એકનાને જોગવવું પડતું નથી સર્વ સમાજ વ્યવ
સ્થિતિ ચાને એ માટે જે ધર્મ-જે કર્તવ્ય જેને મોપેતું હોય તે તેણે
પોતાના સુખ દુઃખ, લાભહાનિનો વિચાર ન કરતા કરવું એજ તેનો
ધર્મ છે પ્રત્યેક ધર્મનું સર્વ પગિણામ-સર્વ સમાજ પર

લાભદાનિ કે સુખ દુષ્કર્મો વિચાર ન કરના પાત્રના જોઇએ એમ
 ગીતામાં આશરૂપૂર્વક મહેતુ છે સમાજના ધાર્મિક પોષણ અને ઉત્થાન
 માટે જાનીઓએ જે નિયમો માર્યા છે તે આચરવામાં મમાજનું એક
 નિયમ છે એવી સુખ શ્રદ્ધા આપવામાં દોષી જોઇએ એમ શ્રી કૃષ્ણ
 મહેતુ છે કોઈ પણ મદાન માર્ગ નિરમ પાનનથીજ નગમત ધર્મ છે
 આપણને મોપાયનું માર્ગ છે ૧ કે ૩ કે અંગે એનો નિર્ણય દેવે કરી મના
 આનંદવા શમ્ય નથી કર્મમાં મળપણું તો હોવાનું જ આપણા પો
 કર્મથી તરીકે આવેના મધા કર્મો સહના દમે અથવા તેના બધાં કર્મ
 પેનાનેજ સુખકર થઈ શકે એમ મનનું કારણ શમ્ય નથી પેને
 દુષ્કર્મ સહન કરીને-દાનિ મદન કરીને બીજાના કે ચામુના કર્મો મનુ
 કરના પડ છે જો કે દમેલા નદિ પણ એવા પ્રમજો વેરના હવનમ
 ક્યારેક તો આવતાજ દોષ છે એવે વખતે 'કર્મણ્યેશ્ચિકારસ્ત, મા
 ફલપુ ક્ષદાચન" એ મોકાર્થમાં મ્યા પ્રમાણે પોતાના કર્મોનો
 વિચાર મનુએ મે વે જરૂરનો હોય છે અને તે પ્રકરની તેની શ્રદ્ધા હે
 તોજ મદાન દુષ્કર્મ મદન કરીનેયે દત્ત આ નિશ્ચયનાથી તે પોતાનું
 કર્મ કયો કરે તે પોતાના સુખની દટિરી વિચાર કરનાર કર્મોના
 કાલ્ય પ્રમજે દઈ શકે નથી-અસુખી વાનસાથી કર્મ કરનાર કર્મ
 યોગની રિપ્ટ અને હિમ મોનીમાં કહી દઈ શકે નથી

જેમાં પોતાને સુખ મળે-પોતાને આનંદ મળે તેજ કોઈ મ
 મનુ એવો સક્રિય વિચાર કરીને માત્રમમાજની બવરથા કહી ચા
 શમવાની નથી અવનમા મનુષ્ય પર અનેક વિકટ પ્રમજો આવી પડે
 અને તે વખતે પોતાનું કર્મ ન શુ એ નક્કી કરવાનું મનુને કાલ્ય
 છે નિર્ણય કરવાનું ન શકવાથી મનુષ્ય મૂઝાઈ જતો હોય છે
 વખતે કર્મ વિશે-તેના પગિણામ વિશે હાત અને વાપક વિચાર કર
 નેજ મનુ પોતાનું કર્મ કરવાનું જોઈએ- મનુ પગિણામ મનુષ્ય
 જાનિને મનાલ્યપ્રદ માર્ગે લઈ જતો એવા યોગ્યે તેજે માર્ગે-કર્મ
 વિશે વિચાર કરવો જોઈએ

મર્મનુ માગનગ્રમાપણુ, તેની યોગ્યયોગ્યતા તેના કેવળ નાહ્ય-ઉપગ્રહિત સાગનગ્રમાપણુ પછી હગવવામા આવતી નથી, તેમ તાત્કાલિક લાભકારી કે મુખ્ય કુખ્ય પછી પણ હગવવામા આવતી નથી કર્મ જ્યાં મુખી પોતાનીજ મુખ્યાભિનાય વૃત્તિથી થાય છે ત્યાં સુધી તે કેટલુંકે મર્યાદા હોયે તે પછી તે કમથી જ્યાંની કે માનવમનુષ્યની કાષ્ટ હોય તેવાની નથી હોતી જાવના મિત્રાન-મર્મે લોકોના કલ્યાણના હિત સિવાય કશુંકે કર્મ ધર્મ્ય કરતું નથી અને તેથી ધર્મ્ય લુપ્તી માનવી સાથે પણ તેનાથી પ્રાપ્ત થતી નથી તેથી કર્મ વિવેચની સહ મિત્ર મનોવૃત્તિ આપણે ઠોળી જોઈએ, અને દરેક કર્મના ધર્મ તેટલી જાણ અને હોતી દૃષ્ટિથી મિત્રા કરવાનું આપણે શીખવું જોઈએ ધર્મ કર્મજ નિર્ણયનાથી સ્વચિંતનતાથી આપણે હાથે થતા ગમે એવી ધર્મના આપણે મેળવી જોઈએ

કર્મ વિવેચના આવી જાય અને હોતી દૃષ્ટિ થતા માર્ગ-વ્યવસ્થા કરી વિવેચનવૃત્તિ ગાંધીને કર્મજ કર્મ સારી રીતે થવાની પાત્રતા આવવા મટે નીતાના ૧૬ મા અધ્યાયમા જે દેવી ગુણો વર્ણવ્યા છે તે આપણે જાણે આવવા જોઈએ તે ગુણો આપણામા આવે તેજ આપણી દૃષ્ટિ આપણે ધર્મ શકે મન હોતી પરિત્ર અને સાન્નિધ્ય થાત અને નિવૃત્તિ આપણે વર્તન ગાંધી શખીએ આ દેવી ગુણો મિત્રાધ આધ્યત્મિક હિત નિર્ણય કોઈ પણ યોગ્ય મધ્યસ્થ થાત નથી આ દેવી ગુણો પગલ મનુષ્ય સમાજના મધ્યસ્થનો મનો-આધાર છે જ્યાં જ્યાં આ ગુણો હોયે ત્યાં જ્યાં માનવ અને યજ્ઞ તેની સાથેજ દશે મનુષ્યની મનુષ્યતા આ ગુણો પછી નક્કી થાય છે સાધુપણાની કમોડી આ ગુણો પછીજ થાય છે મનુષ્ય જાનના અનિમ કલ્યાણના માર્ગમાની સર્વે કુષ્ટ વિપત્તિઓ-મરણ સમે લડવાનું આમર્થ્ય આ દેવી ગુણોને લીધે મનુષ્યને નાપત ૨૫ છે આ મધ્યગુણો હ વમા મૂર્તિમત હોતર તેજ માનવતાની મર્મ અધિનિ પ્રાપ્ત થાય છે આધ્યાત્મિક માર્ગમા આ દેવી ગુણોનું મહત્ત

નેહુ ઓ તેહુ બીજી કાર્ત વાતનુ નથી એરે / શીશી મ.
આત ત મનવ વર્ણવેયુ છે

“અમય સત્વસજુદિ જાનયાગ વ્યવસ્થિત ।

દાન દમથ યજ્ઞથ સ્વામ્યાયન્તપ આઝરમ્ ॥ ૧ ॥

અહિંસા સમ્યમક્રાધસ્થાગ શાંતિપૈશુનમ્ ।

દયા ભૂત શ્લોહુસ્વ માર્દવ હીરચાપત્નમ્ ॥ ૨ ॥

તેજ ક્ષમા મૃતિ શૌચમદ્રોણ નાતિનાન્તિ ।

ભવતિ સપદ દૈરીમભિચારસ્ય ભારત ॥ ૩ ॥

અપરે ૧૧

આમનેા અમર-નિર્ભયતા આ એકજ ડુબુ લઇએ તો તે સપૂર્ણ
પરે મનુષ્યમા હોવા માટે ખીજા અનેક ગુણોની આવશ્યકતા છે કેવળ
એકમા આ ગુણ કોઇનામા હોવો શક્ય નથી ધર્મમાર્ગમા વિપત્તિ
મળે તોગે નહીં તો પત્રી વિપત્તિથી જે માણુમ ડગે નથી તેનેજ
તે માર્ગ આચરવો શક્ય થાય છે જરૂર અનેક પ્રયત્નના ટોર છે સામ્રાજ્ય,
રાજ્ય, જગ સાધિ મૃત્યુનો જરૂર, ગરીબીનો જરૂર પ્રતિદા માન ખીર્તિની
દાનિનો જરૂર, કુરૂપનાનો જરૂર સુખના નાશનો જરૂર, આ ગીતે જરૂરના
અનેક માર્ગો હોય છે જે જે બાલુથી મનુષ્યને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે
અને સુખની આશા દોય કે તે તે બાલુથી જરૂરના મનુષ્ય દોય છે
સુખ દોય તો તેનો નાશ થને એવો જરૂર તે માથેજ મનુષ્યને દોય છે
સુખ લાવસા એ મના જરૂરના દારૂ છે એ જાન માણમે મનુષ્યની
જાનએ જેને નિર્ભય થયું છે તેને સત્ય પર નિહા હોરી જ જોઇએ
અને જેને મત્ય જોઇએ ■ તેને નિર્ભય થયું જોઇએ જરૂરના મનુષ્ય
મત્ય થા પડે પરી રાખે નથી, નિર્ભય અને મનુષ્યની મનમા સુખ
લાવમા દોય તો આને નહિ તેનામા ત્યાગવૃત્તિ હોરી જોઇએ મત્યવાદી
સુખને પડીને બેમી શકે નથી ક્યે વખને અને ક્યી ક્ષણે મત્ય માટે
તે સર્વજ્ઞનો ત્યાગ કરવા પડે એનો ભરોમો નથી ઇન્દ્રિય મન, લોનુ
પનાનો અભાવ, ત્યાગવૃત્તિ એ ગુણો મિત્રાન મત્યમાર્ગમા આગળ જરૂર
જરૂર નથી નિર્ભય અને મત્યવાદીમા ધીરનો અભાવ હોય તો કેમ આને ?
નિર્ભય અને મનુષ્યની મનુષ્યના હૃદયમા તેજસ્વીના હોને જેને જરૂર નથી
તેજ ક્ષમા કરી શકે. અક્રોધ મિત્રાન એવી ક્ષમાનો મનુષ્ય મથી કેવળ
જન વા હૃદયમા હોને તો અહિંમા, અક્રોધ, મૃદુતા અક્રો, અપેક્ષાન,
દાન આ રીતે આ ગુણો આપોઆપ વિનસવાના જ અહિંમા હોને ત્યાગ
ક્ષમા અને ક્ષમા હો ત્યા અહિંમા હોને જ આધ્યાત્મ હોને તોજ જાન
વૃદ્ધિ થને ત્યાગવૃત્તિ મિત્રાન યત્તાર્થ કર્મ-સર્વને હિતકર એનું નિષ્કામ
કર્મ થા રીતે નહિ જેનામા હિંસાવૃત્તિ નથી તેો ક્રોધ ક્યાથી આવશે ?
અને ક્રોધ ન આવવા માટે હૃદયમા લગ્ન મૃદુતા હોરી જ જોઇએ ના

હવે માનવ દુષ્કર્મનિવારણ માટે ને ને દુષ્કર્મ પેતાના પગ અર્થ
પર તે તે મદન મગ્ન ને ને તપ મ્હોએ તો જુદાવાથી ને
એવું તપ દો કે : અમત્ય નાં બા નાં, કોષ નાં કોષપણ ક્ષત્ર
નાં સમા ભગપુર લોષ એવી ગિયતિમા ને પુત્ર મગ્નપદ સુદન દો
નાં અને મત્ય નિર્મલના પુત્ર ને અકોષ અતર્જાગ પાવિત્ર સમ
પુત્રના પૈર્ દિન્દિવત્તમન આ નાં મગ્ન મુએને હોડીને સાનિ ૧૧
જરો કે : આપણા ને પમા એનિનપણે આરનાર સર્વ સદ્ગુણ
પગિલામરૂપ અનુભવ એજ સાનિતુ રૂપ નાં કે : અને સાનિ દો લા
ગિયતા ગહેએ નાં

હી એટલે શરમ સાગરી મનુષ્યને માં વિરમમા શરમ લાવ
નેમ્ને : અધર્મ બા ને શરમ તાગરી નેમ્ને સદ્ગુણના અમાર મા
શરમ સાગરી ને, એ પોતાના નેમ્મા અમત્ય, દભ, કોષ પોત
નિરવિરમ ક્ષત્ર અમરિપના કાર કામના, કુટના અર્થ
નુ પાનાપણ અદ્યાર અર્થ શરીર અને ને ની મનીનના બેર
નિમા આગમ નિં : દિમારતિ લોભ કુર્તના વગેરે સર્વ કુર્ત
શરમ સાગરી નેમ્ને આ પ્રમારની શરમ ન્યા સુધી પોતામા
પત થઈ નથી ત્યાસુધી દેવી યુએના માર્ગે આપણે જઈ શકીએ નાં
શરમો વિરે હવમા આકાશ હાં તો પશુ પોતાના કુર્તો વિ
પા સુધી પોતાને શરમ ઉપત થઈ નથી-પુણ થઈ નથી ત્યા સુધી
મંમાર્ગ પ્રતે આપણું મન તીનનાથી નાગી શકતું નથી. આ તીવતા
ટે અધર્મ વિરે લગ્ન ઉત્પત મવાની ખામ જરર હિ આપણા
પાળુને જરૂરી એવી સાચી શરમ ને પ્રમાણે આપણા હવમા ઉત્પત
નેમ્ને તે પ્રમાણે યોગી શરમ પશુ આપણે હોડી નેમ્ને સાર
નેમ્ને એમ આપણુને નાં કે-ને સત્ય લાગે તે આચરતુ,
નેમા માર્ગ સ્વીકારવો એમ લાગે કે પશુ લોપતાજને લીરે તેમ કર
ને પૈર્ પ્રાપ્ત થતુ નથી પર પતંગત ૧૬ ધાર્મિક મામાથક માન્યતા

એમાં કોનો અર્થ નથી, તે છટકે ત્યારેજ આપણે મત્યમાર્ગે લાગી
શકીએ, એમ પૂર્વપક્ષે સમજતા હતા કેવળ લોહનાજથી આપણે રૂઢ
માન્યતાઓ છોડીને મત્ય માર્ગે જઈ શકતા નથી એ ૧૬ કર્મ મારુ
સામના હતા લોકરૂઢિ તે પ્રકારની ન હોવાથી તે કરવામાં આપણને
શંકા આવે છે ત્યારે યોગ્ય, હિતકર, નીતિપર અને કારણપ્રાપ્તી કર્મ
કરવામાં આડે આવનારી આ ખોળી લોહનાજ આપણે છોડી દેવી જાઈએ,
અને મત્ય અને ધર્મ આચરણ કરવાની દૃઢતા આપણમાં હોવી
જોઈએ આપણે એકમીજ એકમીજની ખોટી રૂઢિ ગંધીને એકેવા
પ્રીએ એમાં આપણુ કારણ નથી એ જોમને સમજાયુ છે તેમણે
નિર્ભયતાથી સત્યાચરણ સ્વીકારવુ જોઈએ

ધર્મનો માર્ગ કેવળ સહનો નથી, તેમ મન મકટોવીજ તે ભરેનો
છ એવુયે નથી તેમાં દુષ્ણ ત્રાસ અડચણો છે એ અચળો ધર્મનાજ
માર્ગમાં હોય છે એવુ નથી. અધર્મના માર્ગમાં શુ બધુ સુખજ ભરેલુ
છે કે? સુખ કયાંયે ભરેલુ નથી ધર્મ કહે છે-તુ પોતાના સુખ માથે
ખીજના સુખનોયે વિચાર કર અધમ કહે છે-તુ ખીજના સુખની
પરવા ન કર તુ પોતે સુખી થા એટલે મમ પર તુ ખીજના સુખની
પરવા ન કરનારા કેટલો વખત સુખી ગઈ શકે? પોતાનાજ બળ પર
તે કેટલો કામ સુગમિત રહી શકે? તેજે પ્રસ્થાપિત કરેનો મિદ્ધાંત-ખીજના
સુખની પરવા કરીશ નહિ-તેને ક્યારે પણ લાગુ પડે નહિ કે? તે
ક્યારે પણ તેનાજ સુખનો નાશ નહિ કરે કે?

શરીરગારી પ્રાણી દુષ્ણથી કાષ્ઠપિણ રીતે પૂરેપૂરો છૂતી શકતો નથી
તેજ પ્રમાણે તેને સતેવ દુષ્ણ જ ભોગવવુ પડે છે એવુયે નથી સુખ
અને દુષ્ણ એ બે શરીર ધાગણ કરનારની પાઞ્જ લાગેનાજ છે ધર્મ
માર્ગથી ચાલના જે દુષ્ણ આપણા પર આવી પડે તે ન્યાય ઉપાયોથી
એકાદુ છવાનો-દૂર કરવાનો પ્રયત્ન મનુષ્યે કરવો જોઈએ અને તે ક્યાં
પડી બાળ જે દુષ્ણ ગટે તે સહન કરવાને માટે જોઈતો વિવેક, ક્ષમતા

મને સહિષ્ણતા તેણે કેળવવા બોધ્યો જીવન નથી કેવળ મુખમય
 નથી કેવળ કુખમય એવે સુખદુખને મમાન માનતા અને મન
 ના ગહેરાનુ ગીના રીખવે જીવનમા પોતાની ધર્મભુક્તિને હમેશા
 માખ આપની પગે છે એવું નથી જીવનના કાલુ પ્રસંગમાં જ્યાં
 અધિ-સાત્ત્વ ગરેતુ પડે તે સાત્ત્વ મનુષ્યને હમેશા જે પ્રક-
 રમાંથી જતુ જ પડે છે, તેને સ્વચ્છતા કરારે પશુ મળતી નથી, સ્વચ્છને
 હમેશા ત્યાગ જ મળે પડે તે એમ માનીને ધર્મમાર્ગની ખોળી વાળી
 એટલે જ રાખવા ન બોધ્યો જીવનમા કાલુ પ્રસંગો બધાને જ
 આવે છે તેમ ધર્મમાં જ જનાર મનુષ્યને એ દરારેક વારેક આવવાના જ
 તેને વખતે ધર્મજ્ઞિનો-સાત્ત્વજ્ઞિનો-રીશુલ્ય સપન મનુષ્ય પોતા
 જનનની સાત્ત્વક રીત ન ઠોળા તે માટે સુખ અને સમયનો ભેદ
 કરે પડે તે ગ્વા તૈયાર ગ્રહે છે ધર્મપર, ઉત્તરપર તેની જ
 દોષથી જે મહા પ્રસંગનો અધર્મો મનુષ્યને મદા જ લાગે છે તે
 તેને સાત્ત્વો નથી સુખ સમયના ત્યાગમાં અધર્મો મનુષ્યને જોડે
 બરેતુ લાગે છે તેટલું તેને પોતાને જાણતું નથી ત્યાગ કરીને પડે
 સત્તાથી રહે છે કુખ અને અગત્ય તે ખુશીથી સ્વીકારે છે અને તેથી
 તેનું રી-ખા અને તેજ ગદિ પામે છે એવો અનુભવ તેને થાય છે
 પ્રથમ મનુષ્ય તેને મેળાતું પેઈ વધતું ચાનેતું લાગે છે સમય સારે
 જેમ તેનો પરિચય થતો જાય છે તેમ મનદી-કુખની ઉમતા ઓળખી
 થતી જાય છે જેમ તેને અનુભવ થાય છે અને એથી એને કુખની
 પડવા યાગતી નથી સદ્ગુણી મનુષ્ય આમ સુખ છેડવા તૈયાર થાય છે
 પણ ધર્મ છેડવા તૈયાર થતો નથી પણ જેની સદ્ગુણોપર નિહા નથી
 એવો મનુષ્ય અપકારથી મારે એ ધર્મ છેડવા તૈયાર થાય છે અને
 સુખ તોડીને પોતાનું જતું સાત્ત્વ જગ અને તેજ શુભારી એને છે

૫ જીવન એ સુ છે તે જેને સમજાય છે અને ધર્મ મારે જીવન
 છે એની જેની ખાતરી થએલી છે તેની શુભોચી શપન થયેલો પ્રયત્ન

કર્મ નિવાય રહ્યું નહિ. તેની ગુણોની મજા વગર કર્મયોગનું આચરણ
 હં સંકળે નહિ. નિઃકામ કર્મયોગ આપ્ય થયે નહિ. પોતાનું નિયત
 કર્મ-તંત્ર કર્મ માગોપાગ બળનીને દગની આગ્રા ન રાખી એજ
 કર્મયોગનું મુખ્ય ગદ્ય છે તે ગદ્ય પ્રમાણે પોતાનું જીવન ચલાવવા
 માટે નિર્ભયતા સંપ દયા વગેરે ગુણોની મનુષ્યને અલગ આનંદ્યતા
 આ ગુણો જીવનમાં ન હોય તો કર્મયોગ સમજતા હતા તે આચ
 રણમાં આવવા મનુષ્ય માટે અશક્ય છે

આ દેવી ગુણોની પૂર્ણતા થવા માટે પોતાની મૌલિક અને શાગી
 પાત્રતા તેના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ તેનાયે વિકાસ પોતે માધવો
 જોઈએ. શારીરિક, બૌદ્ધિક અને માનસિક એ ત્રણ દ્વારા વ્યક્તિનો
 વિકાસ વ્યવસ્થા થવો જોઈએ વિવિધ થવાના આ ત્રણ અંગો છે
 એમાંનું એ- પશુ અંગ મનોરૂપે કે અપૂણ્ય ન રહેવું જોઈએ એટલે
 કર્મયોગનું યથાર્થપણે આચરણ કરવા માટે આ સર્વ પ્રકારની તૈયારી
 પોતામાં હોવી જોઈએ

ગીતા જે કાળમાં કહવાય છે તે કાળ શ્રી કૃષ્ણનો કહો કે શ્રી
 રાધાના નામ પર જે કાળે આઈ તે કાળ કહો. પણ તે કાળે ચાતુરદર્શ
 પદ્ધતિ પ્રચલિત હતી અને ચતુર્દર્શના કર્મો કરેલા હતા-નિયત કરેલા
 હતા. જેના ભાગમાં જે કર્મો આવ્યા હોય તે તેજે દૃઢ શ્રદ્ધાથી, કુશ
 લતાથી, નિર્દોષતા અને નિષ્કામતાથી કરવા એમાંજ તેનું પોતાનું અને
 એ દૃઢ મમાજનું કલ્યાણ છે એવી ગીતાકારની માન્યતા હતી, મનુષ્યે
 ને જે કર્મ સાપે દૃષ્ટિએ-સર્વ જનમમાનના કે રાજાની દૃષ્ટિએ કરવું
 અને પોતાની સ્થિતિ દૃષ્ટિ-નાનમાં કન્યામના સ્વસુખ વિપત્તિ ભાવ
 તેમાં ન રાખવો એનો ગીતાના કર્મયોગનો મુખ્ય સિદ્ધાંત છે કેવળ
 પોતાનીજ ઐહિક કે પારલૌકિક કાંઈ પણ કંપના કે હેતુમાં ઉત્તરતા
 નથી. પોતાનુંજ સુખ પત્રી તે ઐહિક હોય કે પારલૌકિક હોય પરંતુ
 તે સુખ પરનીજ આપણી દૃષ્ટિ મનુષ્યની કહેવી જોઈએ મધાના

સુખમા આપણુ સુખ અને બધાના ક-ચાલુમા આપણુ ત્યાણુ, પ
 ન ઐદિ હોય કે પાગલોડિક-બોગ હોય કે મોક્ષ-પણુ તે બધાને
 પ્રાપ્ત થાય એવી ઇચ્છા-આ ઇચ્છા સાત્તિક છે, અધિક વ્યાપક અને
 ઉત્તમ છે જે સમાજમા સુખનો કે વૈગવ્યનો લાભનો કે ત્યાગનો કે
 વિચાર સામુહિક દષ્ટિએ કર્યો હોય અને તે નુમાર મનુષ્યના મન
 કગવેના દોર અને તે પ્રમાણે મન સમાજ કર્તવ્ય કરવાનો નયન કરતો
 હોય તો તે સમાજ જગતમા અધિક સુસઘનિત અધિક સમર્થ અધિક
 કાર્યક્ષમ અને અને મહાયુજોથી સપન હોય છે એટલેજ પ્રત્યેક
 કમનો વિચાર પોતાનાજ સુખની દષ્ટિએ ન કરતા એકદરે માનવ
 મમાજના હિતની દષ્ટિએ જોવો જોઈએ નામ જર્મ પોતાને કંઈક લાગતું
 હોય કે તેનો કાયદો પોતાને ચનાજ નથી એમ લાગતું હોય તોપણ સમ
 નના દિનાર્થે-સમુદાયની જવરથા માટે આપણે તે જુલુ જોઈએ અને
 નકારના વ્યભિચાર અને મામુહિક કર્યો મગીને મમાજના કાયો ચાલ
 ને છે સમાજમા વ્યક્તિનો અતરભાવ જેજ તેનાથી જુલુ રા
 શકાતુજ નથી જેલે જે જર્મનો અભ્યાસ કયો કરો-જે સમાજનેપરોગ
 વિષા કગા મેગરી હો તે વાગજ તે સમાજને ઉપયોગી કાર્ય મ
 શકે છે તેના તે મદજ-સ્વરોજના મર્થથીજ સમાજનું કાર્ય ચતું હોય છે
 બધાના આ પ્રકારના કર્મ વાપાગથી મમાજ ચાલતો હોય છે જે માણુર
 જે કર્મમા વિષા જગામા નિહલાન હોય તેના પગજ તે માણુના કર્મની-
 મર્થની જવાગતરી સદજજ આવેની હોય છે તે જવાગતરી તે કાઠ
 પણ કારણમર ટાગી શકે નહિ સુખાભિનાની સકુચિત દષ્ટિ તેલે ન
 ગાખતી જોઈએ આવા પ્રકારનો આ જર્મયોગ છે

વિન સમજવા માટે ગીતાના કાગમા જે પ્રકારની સમાજ રચના
 દની તે આપણે ધ્યાનમા ગાખતી જોઈએ આજે સમાજનેપરોગી અનેક
 નરતિ અને કાયો છે તે આપણે કદ દષ્ટિએ કરવા અને કમ યોગ આપ
 અને આગના મર્થવમા કેટલો ઉપયોગી પડી શકે તે આપણે આ

ઉપરથી નક્કી કરી રાખીશુ ગીતાના મમયમા પાછાણુ ક્ષત્રિય વૈશ્ય એ
 ૧. વર્ણુ ઉપગત એથો એક વર્ણુ ગુણોનો હતો બધાના કર્ત્વ્ય ૫ ક્રમો
 નક્કી કરેતા હતા આરી રીને નક્કી કરેલા ક્રમો ક્રમો ક્રમો પોતાની
 ઉત્તરિ અને મમાજનુ કાર્ય એ ને કરી ગીતે સાધી રાખી તે કર્મ
 યોગ ત્રિપે ત્રિયા ક્રમથી સમજી શકાય તેમ ૨ પાછાણુ ક્ષત્રિય,
 વૈશ્ય વ્યાપક અને ઉત્તર દૃષ્ટિ ગાંધીને પોતપોતાના કર્ત્વ્યમા દક્ષ ગદ્ય-
 કર્ત્વ્ય કરતા ગદ્યમા અર્થસ્વનો ત્વાગ કરે પડે તોયે કરે તો તે કર્મથી
 તેમનો વિકાસ-તેમની ઉત્તરિ દાન અને તેમના પોતાના કન્યાણુ માથે
 મમાજનુયે કન્યાણુ થાય એવુ ગીતાનુ કહેવુ છે નિષ્કામ કર્મયોગ
 ૩. વાન મિદ્ધ કરે છે કર્મયોગ સિવાય ચિત્તની ગાતિના બધા યોગ
 એ ગી છે તેમા પોતાની શાંતિ સાથે જનનની શાંતિનો વિચાર કરે
 નથી તે બધા યોગ નિવૃત્તિમાર્ગો છે પણ કર્મયોગમા વાકિત અને મમ જ
 જનેના ન્યાણુનો વિચાર કરેનો છે અન્યજનોના કન્યાણુ માટે જે
 પોતાનુ સર્વસ્વ આપે છે તેને આપણે ઉત્તર અને ધર્મિક મમજીએ
 હીએ-તેના જન્મનુ માર્થક તેણે કરી લીધુ એમ મમજીએ હીએ તે
 પ્રાગ્ની કર્ત્વ્યનિદા-ઉત્તરતા આખા સમાજમા જેનાથી આવી રહે
 તેનેજ આપણે ધર્મ સમજીએ તો? દુષ્ટોથી-વસ્તુની ચકાઈથી મમાજનુ
 સર્વ ક્રમમા જે સ્વસ્થપનો વિચાર કરેનો નથી પણ પોતાનુ કર્ત્વ્ય
 સમજી મમાજનુ ગદ્ય કરે છે અને તેમ કરતા પોતાના પ્રાણુ શુભાવે
 જે તેનેજ આપણે ખરે ક્ષત્રિય મમજીએ હીએ ના? ૨. ૫ અને મ
 ૧. પ્રસંગે જે માણસ સોના સમક્ષ દાન જેવો બને છે અને સર્વ
 કુષ્ઠ પોતા પડ ઝીની લે છે અને તે જે પોતાનુ કર્ત્વ્ય સમજીને લે છે
 તેજ ખરે ક્ષત્રિયના? તેનુજ આપણે ગૌરવ કરીએ હીએ, તેનેજ
 આપણે ધર્મ નિષ્ઠાએ હીએ તો પછી તેજ ન્યાય પાછાણુ અને
 વૈશ્યને લગાડીએ તો? પાછાણુનુ કામ મમાજને માયુ જ્ઞાન આપવુ
 સમાનેપરોગી વિદ્યાક્રાંતી વૃદ્ધિ કરી એમ માનવામા આવે તો મત્ય
 જ્ઞાન આપના તેણે માત્ર પણ નિકટ પ્રમગે પીછેહઠ ન કરવી જોઈએ

પ્રાણના લવચી, મુખની અનિચાયાથી તેજે અત્ય દામીને ન તપાસ
 જોઈએ અને અસત્ય ને મત્ય કહેતા ન ગંદા જોઈએ સત્યનો પ્રચાર
 કરતા પ્રમગે પ્રાણ આપવો પડે તોયે સત્યાથી તેમ કંવાને તેજે તપાસ
 જેવું જોઈએ સત્યનો પ્રચાર કંવાનું કામ તેણે ન છોડવું જેણે
 તેજ પ્રમાણે જેવું ન્યાય આપવાનું કામ છે તેણે ન્યાય આપવામાં જે
 કાર્તિ સાન કરવું પડે અ ન્યાય દૂર કરવામાં જે સફળ કરવું પડે ત
 સફળ ક વામાં મતોરથી તૈરાગ ગહેવું જોઈએ આજ તેમ ધર્મ જે
 મમાજમાં પાવિત્ર, તાન ધર્મનિદા જે બધાની વૃદ્ધિ કરવાનું જેમનું
 કાર્ય છે તેમજો પોતાનું કન્યા નિરપેગનાથી ગતા રહેવું એ તેમને
 ધર્મ છે રૈત્યો જે ધર્મ આજ તરને અનુમરીને હોવો જોઈએ પોત
 કિમત લઈને લોકોને જોઈની વસ્તુઓ પૂરી પાડી અને લોકોએ ઉપ
 રેલી વસ્તુઓની તેમને થોડા મિત્ર મટે એમ કરવું એ રૈત્યોનું કાર્ય
 છે આ રીતે સમાજનું એક મદનનું કામ કરવું એ તેમનો ધર્મ છે
 આ ધર્મ રીકાના પછી તેમજો કોઈ પણ પ્રસંગે તે છોડવો ન જોઈએ
 દુઃખ પડે ત્યારે લોકોનું રક્ષણ કરાવો પ્રાન કરવો એ તેમનો ધર્મ
 છે આ પ્રાનમાં પોતાની પામેનું બધું જોવું પડે તોયે તે કાર્ય તેમ
 કરવું જોઈએ જાણ પ્રમગમાજ ધર્મની-કર્તવ્ય નિદાની પરીક્ષા થ
 છે આજાણ હાનિ કે વૈરને કર્તવ્ય બલવના હમેશા જ કાર્ય છે
 મહત્ત કરવું પડે છે પણ જે વખતે હમુ પ્રમગ આવી પડે ત્ય
 ધર્મે ગાળીને તેજે મર્ત્યનિદ ગહેવું જોઈએ લીલાનું આજ કહેવું
 તમ મર્ત્ય તુ કર તેમા ચક્રિયન લાભહાનિનો હિમાન કરવો
 એમ આવો હિમાન મરવો આતમે નહિ લોભા દુખી હોય ત્યારે
 પોતા પામેના ધન ધાન્ય તેવના ઉપયોગ માટે આપતો નથી તે
 જાણે છે કે આવરે છે એમ મ્હી ચકાવું નથી આજાણનું તપ,
 અને હનિવનું ચોરું બગ ધર્યાદિ જેમ લેઈ મટે છે તેમ રૈત્યના
 મળુ મળુ પ્રમગ આવે ત્યારે લોકો માટે જ છે લોકોનું રક્ષણ
 આજે પોતાના સંસ્કારનું તુ થજે એની મરવા હાનિ કરવો

અમણે દુકાન જેવા લોકે દસણના કાર્યમાં પોતાનું અને પોતાનાં ધનનું
 યજ્ઞે તેને વિચાર વેસાડે તે તો તે ચોચ નથી આ અમણે મને
 સત પુત્રની વાત થા આવે છે તે હું તમને મહેલમાં કહું છું

મહારાજ દ્વારા પદ્મપુત્રની માલુએ મગધનેના નામનું એક ગામ હતું
 ૧૫ મા-૧૬ મા મૈમામાં મેલની બાલ્યાલી દુઃખન તેના પર હતી
 માલુ પત્ર નામના એક મુખ્ય મગધનેના અને તેની આજુમાલુના
 માન પર મુખ્ય અધિકારી હતા તેઓ અતિશય માતિવદ્ ભગવદ્ભક્ત
 અને દયાળુ વૃત્તિના હતા હરગજ અતિથિને લઈને જમવા બેસવાને
 તમને વિદ્યાન હતા એક દિવસે મપોરે એક અતિથિને લઈને તેઓ
 જમવાને મેળા અતિથિ બાહ્યનું હતો તે અન્ન જોઈને ગડવા લાગ્યો,
 તે દુખ થયું માલુને તેને દુખનું કારણ પૂછ્યું બાહ્યને કહ્યું કે
 મને આજ આ અન્ન મળે છે પણ મેં જી ડો ગ અત વગર બૂખ્યા
 છે અમારા ગામ તરફ દુભ છે અને ખાવાનું અન્ન મળતું નથી જી
 અને ડો ગ બૂખ્યા છે એનું મને અમલું થઈ આવ્યું અને હું દુખી
 થયો તે સાંભળીને દામાજીપતને દુખ થયું અને તેમણે બાહ્યનું કહ્યું-
 તમે દુખી ન થાઓ શાંતિથી બોજન કરો અને મેં પાઠા જતા
 જો પુત્ર માટે લઈ જઈ ચકો તેટલું અન્ન વર્ષ જન્મે ચિંતા કરો નહિ”
 બાહ્યનું જમી ગયા પછી દામાજીપતે તેના જી પુત્ર માટે અન્ન
 આપીને તને ગવાના દ્યો બાહ્યનું પોતાને ગામ ગયો દામાજીપત
 મગધમાં ગયો છે, ધણી દસણ છે, તેમણે અન્ન આપ્યું વગેરે હમી
 ની જાણ લોકોને ખબર પડી દુકાનને લીધે જે વોકાને અન્ન મળતું
 હતું તે સધા મગધનેમાં દામાજીપત પામે ગયા અને તેમના બાગણા
 બાગળે એ તેમણે પોતાની દુખી ગિયનિ પતને કહી હમણે લોકોની
 આ ગિયનિ જોઈને તેમને વ્યા બાની આદના લોકોને આપી શકાર
 એનું અન્ન પોતા પામે તો ક્યાથી દોર? પણ આ ચાહી ડોગર તેમના
 પાયામાં હતા માલ્યાહની આજા સિવાય તેમનું અન્ન આપી શકાતું

નહતુ તે જમાનામા જાણીન મહેસુલ અનાજરૂપે સંગ્રહ લેતી હતી અને
 તે અનાજ જગાએ જગાએ કોકારોમાં ભરેતુ ગાખવામા આવતુ આ
 પ્રસંગે ધર્મ શો-કર્તવ્ય શુ એનો દામાજીપતે વિચાર કર્યો અને
 નીચેનો નિર્ણય કર્યો. અનાજ પર બાલત માનિય કોઈનીરે હોય
 પણ અનાજ પર ખરી માનિય તો જૂખ્યા લોકોનીજ છે-તેમને માટે
 તે અનાજ છે આ દુન્યા પીડિત લોકોજ કોકારના અતના માનિક છે
 એ તેમને સૂઝુ બાંસાદની આરા આ માટે નથી અને તેઓ આરા
 આપશે નહિ તે પોતાને અપગાની મમજગે અને પ્રાણહની સજ
 કરશે પરંતુ ધર્મદૃષ્ટી-ધર્મરી કાયથી દુ જરાયે અપગાધી નથી
 બાંસાદ વધારે તો શુ મારો પ્રાણ લેશે, પરંતુ હજારો લોકો બચશે,
 તેમની આગળ મારા પ્રાણની શી કિંમત ? ધર્મરી ધર્મ હશે તેમ થશે
 આ પ્રમાણે વિચાર કરીને-નિમ્ન શ્રીને-પોતાના પ્રાણની એ તૈયારી
 કરીને તેમણે અનાજના કોકાર હજારો જૂખ્યા લોકો જે-એના ખગ
 માનિક હતા તેમને માટે ઉવાડ્યા લોકોએ કોકારનુ અનાજ પુર કર્યું
 જેનાથી જેટલુ લેવાય તેટલુ તેઓ લઈ ગયા હજારો લોકો જેમા
 શ્રીપુરુષ નાના મોટા હતા એ મધાની આ ગિચ્ચિ જેછને દામાજીપતનું
 અન્ન કળુ દયાથી ભગઈ ગયુ અને આ લોકોને કામ આપી રાજા
 એ વિચારે તેમને થોડુ સમાધાન થયુ પણ પતના દાથ નીચેના
 અધિકારીએને આ વાત રચિ નહિ તેમણે તે વાત બાંસાદને જણાવી
 તેને ધણો ક્રોધ આવ્યો અને પતને પકડવા માટે દુક્રમ કર્યો પત તો
 તૈયારજ હતા તેમને પકડીને લઈ ગયા તેઓ તો નિષ્પાપ હતા મધુ
 પ્રમગે પોતાનું કર્તવ્ય આજખીને તેમણે તો ધર્મચળુ કર્યું તુ તે
 માટે આગળ ઉપર કેટલુ દુખ પોતાને મહન કરવુ પડશે તેની તેમને
 ધ્યાન કરવા હતા એટલે તેમને પકડીને લઈ ગયા ત્યારે તેઓ દુખી
 થયા નહિ મર્વરવની જાણા છોડીને તેઓ ધર્મથી બહાર નીકળ્યા હતા
 પતને પકડી લઈ ગયા પછી વાત ચારે બાજુ પ્રસરી ગઈ તેમની
 ઉગતા દયાળુતા અને ધર્મ માટે દુખ સહન કરવાની તેમની તૈયારી

જોઈને લોકોના મનમાં તેમને માટે અતિશય સદ્ભાવ પેદા થયો. હામાજીપત બાદશાહ પાસે જોઈ પહોંચ્યા તે પહેલાં કોઈ ઉંડા ધનવાન ગૃહસ્થે પોતાનું નામ પ્રગટ ન કરતા કોહાગના બધા અનાજની કિંમત તરીકે ઘણી મોટી રકમ બાદશાહને ભરી દીધી અને પતને ઠોડાવ્યા.

આ વાનમાં હામાજીપત કેમ છટકા એ હકીકત મહત્વની નથી, પરંતુ મહુ પ્રમગે પતે પોતાનું કર્તવ્ય જોળખી ધર્મચરણ કર્યું એ જ મુખ્ય વાન છે. હામાજીપતની પેઠે મમાજીમાં પ્રત્યેક માણસ પોતાનું કર્તવ્ય જાણે અને તે આચરે તો તેનું અને મમાજીનું કેટલુંક કલ્યાણ થાય. સમાજોપરોગી કોઈપણ પ્રવૃત્તિમાંથી મનુષ્યે પોતાના આત્મકલ્યાણ માટે નિવૃત્ત થવાની જરૂર નથી તેણે પોતાના સુખનો માનુષ્યો વિચાર કરીને પોતાનું કર્તવ્ય ન કરાવના બધાના ન્યાય અને ચિંતન સુખની ન્યાયક દૃષ્ટિએ પોતાનું જ ન કરાવતું જોઈએ બધાના ન્યાય સુખનો વિચાર કરીને મનુષ્યજનનિ પોતાનો ધર્મ કરાવશે તો બધાનો ધર્મ એક જ કરશે-તે ધર્મમાં અંત અગત્ય કરાવશે અવકાશ નહિ રહે. આવી ગિયતિમાં ધર્મનું ફળ કર્તાને મળશે જ નહિ એમ પણ નથી. ધર્મના પરિણામ અને રીતે રાજા આવે છે તે બધાએ તે કર્મના જ ખેડો છે તેમાંથી કેટલાક પરિણામો કર્તાના ભાગમાં આવવાના જ તેમાંથી કેટલાક તેને સુખપ્રદ હોય તેમાંના કેટલાક પરિણામો પ્રત્યક્ષપદો આવશે તો કેટલાક પનારથી આવશે આન્યા સિવાય ગ્રહેવાના નહિ બધાના હિત માટે આચરેલા કર્મમાં તેના પોતાના હિતનો ભાગ કેજ તેજ પ્રમાણે બધાના જ કર્મમાં તેનો હિસ્સો છે. આ સર્વ ભાગ મળે અથવા ન મળે નિંદા ક્યારે ફરી મળે એ વિષે શંકા હોય તો પણ કર્મનું આચરણ કરતા તેના હૃદયમાં ગ્રહેલી ઉત્તર કર્તવ્ય-બુદ્ધિનું-ધર્મ બુદ્ધિનું માક્ષાત ફળ જે શાંતિ-પ્રમત્તના તે તે તેનેજ મળે છે, તે બીજી કોઈ લાભ શકતું નથી બીજી કોઈને તે મળી શકતું નથી. આ શાંતિ એજ કર્મનું ખરું ફળ છે આ કર્મની

મિત્ર કસાથીએ થઈ ચકવાની નથી ગરસનો ત્યાગ કરીને મેં માણુમે
આજ પ્રાત્ર મગાવું છે-પ્રાત્ર કરી લેવાનું છે માનવ-જન્મ આજ
માટે છે જેમ જેમ માણુમ ઉત્તર થશે જલ્પ કે તેમ તેમ આ પ્રસન્નતા
સિવાય ખીજી કસાનીએ તે અપેક્ષા કે તો નથી

કેવળ પોતાના ભૌતિક માનસિક અથવા પાર્શ્વિક સુખના હેતુથી
મગાવું કર્મ દમણા કર્મ જેવા ન્યાયજ્ઞ હોય છે એમ નથી તેથી
કેવળ સુખ પ્રાપ્તિ આનંદ પ્રાપ્તિ-પત્ની તે આ લોકની હોય કે પર
લોકની હોય પણ તેની પ્રાપ્તિ-એ આપણા જીવનનો હેતુ ન હોવા
જોઈએ કારણ કે તે હેતુમાં ઉદાત્તતા નથી તે હેતુ ન્યાયને સંપૂર્ણ
ધ્યાનમાં રાખીને જ રજા એવું નથી કન્યાનિદ્રા રહેતું એજ આપણ
જીવનનો હેતુ હોવા જોઈએ કારણ કે કર્તવ્ય લાવનામા ન્યાય કે
ઉચિત છે ત્યાગ-પરો ત્યાગ છે અને વિવેક છે સુખ કે આનંદ ને
ગામનામા આપણે કર્તવ્યનો નિચાર કરતા નથી અને તેમાં કર્તવ્ય જાત
થવાનો ધણો મતલબ છે કાંઈ પણ જીવ સ્વભાવથી જ સુખમાં નુશ્વ હોય
છે તે માણુમ કેવળ તા મનિસ સુખની પાછળ લાગતો હોય તો તેમાં
મનુષ્યને શોભે એવી નિશીળતા રીતે જ્યાં સુધી મનુષ્યને ખરે ન્યાય
વિચાર સ્પર્શે નથી વિવેક ઉત્પન્ન થયો નથી ત્યાં સુધી તે અનેક
રમણના સુખ-આનંદની પાછળ લાગતો હોય છે અથવા તે નિરેશી
કર્મનામા બેઠકતો હોય કે નિષ્કર્મ-વ્યસનમાં જ્યાં સુધી મનુષ્યને સુખ
લાગે છે ત્યાં સુધી તે તેની પાછળ લાગે છે તેમાં જ કાંઈ આરાત
થયો-કુખ થયું-સરો આ રા મનની વિરુદ્ધ થતું કાર્તવ્યજ્ઞાન એટલે
તેમાંથી ઉપરિત થાય છે-મનને વિચારોનો વ્યમનોનો કટાણો
આવે છે પત્ની કન્યાની પાછળ, યોગની પાછળ તે લાગે છે ત્યાંથી
ફરી આનંદ શોધવા લાગે ■ સુખ શોધવા લાગે છે નિષ્કર્મ
સ્થાન શોધવા લાગે છે, કર્મ, સત્ત્વ લોક વૈકુંઠ ઇત્યાદિ કર્મનામા
મન થઈ જાય છે એનો એ કલમિત કટાણો આ રો કે જ્ઞાન

માર્ગમા દાખન થાય છે ત્યાં આત્માન , ધ્યાનદ આર્ આનદ ભાવના નિર્માણ કરવા વાગે છે એકદમ મગ્વાળે આનદનુ પૂઠકુ તે ઊડતો નથી જીવમાત્રની-મહત્ત્વ પ્રવૃત્તિ આજ છે પરંતુ મનુષ્યનો આજ ધર્મ છે એમ આ સદૃશ પ્રવૃત્તિ પાથી દર્શાવી ગયા નહિ મનુષ્ય વિષયમા મમ હોય છે ત્યારે કર્તવ્યનો વિચાર કરતો નથી ઇશ્વરની પાઞ્જ લાગે છે જ્ઞાનની પાઞ્જ વાગે છે ત્યારે એ કર્તવ્યનો વિચાર કરતો નથી સુખ-આનદ લાગે છે ત્યામુખી ગાઇ પણ પ્રવૃત્તિમા નહેતુ એને પોતાના સુખમા ગહતુ તે સુખમાથી મન ફર્યું કે તે પ્રવૃત્તિ ઊડતી તે ઊડતા માતાપિતા સ્ત્રીપુત્ર-પરિવાર કે સમાજના સુખનો-મગ્ગનો-એમના વિષેના કર્તવ્યનો વિચાર પણ તેણે ન કરવો એમા કેવળ સ્વાર્થ સિવાય બીજું શું છે? ગોધતા એ નેમા બીજું શું મળે છે? પોતાનું જીવન પોતાના સુખ માટે છે એ હુદ્ર ભાવનામા માનવ્ય કે ધર્મ ભાવવાનું સામર્થ્ય નથી સ્વસુખની સમુચિત અને હુદ્ર ભાવનાના ક્ષેત્રની પેઠી પાગ ગયા ત્રિવાય ધર્મનો પ્રદેશ દાય લાગે નહિ-ધર્મ મુજબ નહિ ધર્મ જોઇતો હોય-શાંતિ, નસત્રનાનો લાભ થાય એની ઇચ્છા હોય તો સમુચિત ભાવનામાથી ની ગી જઈને આપણે આગળ જવું જોઈએ કર્તવ્યનિષ્ઠને સુખ અથવા આનદ મળતો જ નથી એમ નથી તે તેને મળે છે પણ તે તેના જીવનનો હેતુ નથી હોતો જે પ્રમાણે વ્યાવાન પરોપારી કે દાની પુરુષને કાર્તિની ઇચ્છા નથી દોની જ્યાં તેને કાર્તિ નામ થાય છે કાર્તિની પ્રાપ્તિ એ તેનો ઉદ્દેશ નથી હોતો, જીવનું દુઃખનિવારણ કરવું એ તેનો ઉદ્દેશ હોય છે તે પ્રમાણે કર્તવ્યનિષ્ઠ હોવું-ધર્મમાર્ગ પર હોવું એટલોજ કર્તવ્યનિષ્ઠનો હેતુ હોય છે કર્તવ્યનિષ્ઠ ગહેવામા જે શાંતિ મળે તેટલાથી તે સતુષ્ટ હોય છે

જાતી રીતની શાંતિ મેળવવા માટે કર્તવ્ય કરવાની જરૂર છે તે કર્તવ્ય સાગી રીતે, નિદોષ રીતે પાગ પાડવા માટે કર્મકૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ તે કૌશલ્ય માટે ચારીરિક અને બૌદ્ધિક વિકાસની અત્યંત

આવશ્યકતા છે તે કર્મ નિરપેક્ષ જુદીથી થાય એના માટે મનની નિર્મલતાની મહત્તાનાઓની ખામ આવશ્યકતા છે. દેરી ગુણો નિરાપેક્ષ કર્મ ગુણ જુદીથી થાય એ શક્ય નથી એ ગુણો માનસિક વિકાસના ઘોળક છે એટલે દેરી ગુણોની અત્યંત આવશ્યકતા છે. અને સર્વ જીવનભર કર્મ-વ્યવસ્થા આચરણ થાય એ માટે કર્મયોગ પણ નિહા હોય. જોઈએ અવસુખની દૃષ્ટિને દૂર ગાખીને મનુષ્યજાતિના મત્યાશુનો વ્યાપક અને ઉચાર હેતુને ધારણ કરી અર્થગત રહેતુ એને જ કર્મયોગ નિર્માણ કર્યોગી કહે છે.

કર્મયોગ એ એવો છે કે એમાં સમાજની વ્યવસ્થા ન તો તો પોષ પળુ જાનની અવ્યવસ્થા ન મળતા જરે ઉત્તરિની પુઝા હોય તેને પોતાની ઉત્તરિ આ દાગ મારી સ્વચ્છ છે મમાજની રચના જે માર્ગમાં પૂરેલી હોય તે ખરે ઉત્તરિનો માર્ગ નથી કર્મયોગમાં મર્મના બધનમાંથી છુટા માટે નિર્મલિની જરૂર નથી બધન મનને લાગણ હોય છે અને જોઈએ-જા મનના બધનનું કારણ છે, કેવળ કર્મ નહિ નિર્મલ મર્મ-કર્મ-જુદીથી કર્મ એ બધનનું કારણ થતુ નથી તેમાં પોતાના સુખની અપેક્ષા છાડવા પછી મનને સાતુ બધન ગ્રહીત દેરીગુણ પુણ ગ્રહીને મનુષ્ય જે કર્મ કર્મ ર કર્મો મહેશ તેમાં તેને કદીયે બધન લાગવાનું નથી નિર્માણ કર્મયોગમાં આજ વિચારસરગી છે અને આ કર્મયોગ દલનગ્રિયત રીતે ગીતામાં અનિપાદન કરેલો છે અને એજ ગીતાની વિશેષતા છે.

૮-૨ મીતાના બીજા એક વચન વિરે મટેવુ ચોગર લાગે છે

■ ઉદ્ધરેદાત્મનાઽમાન નાત્માનમપસાદયેત્ ।

આત્મેવ દાત્મનો વયુગમૈવ તિપુગમન ॥ ”

કર્તવ્ય છોડીને ચાલતો હતો એ મુખ્ય પાતને અનુવક્ષીને ગીનાકથનની યોજના હોવાથી કમનિયે આગ્રહ રાખીને યુદ્ધર્મની મમનિ-આદા તેમા સંજ્ઞા આવવી છે પરંતુ તે યુગ છોડી દીધાથી-ગીનામાથી તે ભાગ છોડી દીધા પછી માફતો એવા કેનેયે ભાગ તેમા કે જે તે આપણને આપણા જીવનમા હમેશા ઉપયોગી થઈ શકે તમે ઘેડી છોડી શુદ્ધિ રાખીને ગીનાનો અભ્યાસ કરશો તો મારું મહેનુ તમારા અનુભવમા આવશે એવી મારી ખાતરી છે

ધણા કે સિદ્ધાંતોનો સમ્પદ ગીનામા છે અને ગીના વાચીને જે માર્ગ લાગે છે-મારી જે વિચારમરણી ગીનામા અને મળે છે તે મે મક્ષેપમા તમારી સમક્ષ મૂકી છે મે મધુ છે એનુજ ગીનામા છે એમ ન મમજનુ

તમે બધાએ શનિથી માંડ વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું તે માટે તમારા મધાનો આભાર માનીને હું મારું વ્યાખ્યાન પુરું કરું છું



મંત્રાલયો અને રાષ્ટ્રીય મહાસભા

(વ્યાખ્યાતા — પડિત મુખવાવજી)

મે નગભગ પચીસે- વર્ષ પહેલા જ્યારે મ ગમગમુ પ્રમુખ બારોનન ચાનુ ત્યાં એ મતદત્તિના વિષયિન જૈન માધુને પૂરેનું કે મહાગાંધી તમે કોંગ્રેસની પ્રવૃત્તિમા ભાગ જ નાંચો, મને એ નો રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતા માટે લડનારી અને તેથી જ જોનોની સ્વતંત્રતા માટે પણ લડનારી સંઘા મજાન? એમણે માયા દીનથી પોતે માનતા કે મમજતા તેવો જ જવામ વાળ્યો. 'મહાનુભાવ એ નો દેશની સંઘા કહેવાય એમા દેશધ્યા અને મજ થા જ આવવાની વળી મજા વિરોધ તો એનું ધોય જ છે એની યાઓના અને મજાવિરોધના અમ ત્યાગીઓને એની મરથામા નામ કે મ્મ લેવાનું તી રીત ધર્મ હોઈ શકે? ડર રેડ બીજે પ્રમગે ઉપનિષદ અને ગીતાના મનન પાડી એ મનામીને એજ મવાન પૂરેનો તેમજે મજાગનાથી જવામ આપેનો કે કયા અંત સહની રાતિ અન મ્મ લે ભાવથી ભરેલી ખીચડી જેની મજાભારી કોંગ્રેસ અમાગ જેવા અંતપથે વિચરનાર અને ધમમા ઠોડી મનાસ લેનગને વળી એ લે -એ દૈનમા પડતું કેમ પાનવે? પુગણ અને મહાભારતના વીરસ પ્રવાન આખ્યાનો કહેનાર એક કથામા જામે કાષ્ઠ એવા નમના જવામમા ચોખ્ખુ ચટ મ લગાવેનું કે જોઈ જોઈ તમારી કોંગ્રેસ એમા તો બના અંગ્રેજી લાલેના મ્મ ન કરનાર માત્ર અંગ્રેજીમા ભપગુ આપી વીખગાઈ જાન છે એમા મહાભારતના સૂતધાર કૃષ્ણનો કર્મયોગ કયા છે? જો તે વખતે મે કાઈ ખગ મુમનમાન મોનવીને પૂછ્યું હોત તો એ પણ લગભગ એવો જ જવામ આપત કે કોંગ્રેસમા જઈને શુ કરવું? એમા કયા કોંગ્રેસના ફરમાનો અનુમરાન છે? એમા તો જાનિમે પોપનાર અને મગા લાઈઓને પાગક માનનાર લોકોનો શબ્દમેત્રો થાય છે એ આરસમા જ જવામ આપનાર હોત તો તે વખતે એમ જ કહેત કે

અહીં તો દ્વાગી અને જીને પૂરૂ મ માન આપવાની વેળા મત દિવ્યાન કામસમા તો કંઈ દેખાતી નથી કાંઈ ગાઈન ન પી જના પા રી માહે અને એવો જ રજ કયો હોત તો હિંદુસ્તાની હોવા છતાં પણ એજ જવાબ આપત કે કાએસ કઈ સ્વર્ગોર મિતાના ગળ્યમા જવાનો પ્રેમ પચ થોડો ઉધડે છે આ રીતે એ જમાનામા કાઈ પણ મનનારા સાચા મનાતા અનુસારીઓ વાસ્તે કાએસ એના માટે પ્રવેશયોગ્ય ન હતી કે તેમજે માનેના ખાસ ખાસ મૂર મિદાન્તોનો અમન તેઓ કાએમની પ્રવૃત્તિમા જોઈ કે વિચારી ન શકના જમાનો ન નાથો

નાના લગ્નપતંગો એક જાહેર વખતવામા પ્રચલ રહ્યું કે યુવકોને અહિંસાની શિક્ષા આપવી એ ઉત્તર ગસ્તે ચલાવવા જેવું છે અહિંમાએ દેશમા નમાવાપણુ અણુ ઈ એને ફરીથી અહિંસાના શિક્ષણ દ્વારા ઉત્તેજન જ મળવાનું લોકમાન્ય નિતીકે પણ સ્વાયેક વિચાર દર્શાવેના કે ગાજકીય ક્ષેત્રમા સતનુ પાનન મર્પાતિજ હોઈ રહે એમા ચાહખ નીતિજ વિજયી નીવડે આવે રખને અહિંમા અને મત્સમા મક્કમ માનતા ધરાવનાર છતાં આપતિ પ્રમજે અગર ખીલ આપ વાદિક પ્રમજે અહિંસા કે સતનો અનુમતવાનો ઐતિહાસિક આગ્રહ ન મેવનાર ધાર્મિક વર્ગ માટે તો અનુકૂળ જ હતુ તેમને બાવનુ જ મળ્યુ પણ લાલાજ કે તિનકના એ ઉદ્ગારો કૈનોને અનુકૂળ પડે તેવા ન હતા વિચારક ગૃહ્ય અને ત્યાગી કૈનો મામે બે વસ્તુ આવી એ તો લાનાજના અહિંમાથી આવતી નિર્માન્યતાના આમપનો સમર્થ રીતે જવાબ આપવા તે અને ખીજ વસ્તુ એ કે જે અસના મદારથી રેતાઓ હિંસા અને ચાલુકનીતિનુ પોષણ કરે અને નેનો પક્ષ લે તે કાએસમા અહિંસા પરમો ધમ માનનાર કૈન લાગ શી રીતે લઇ શકે ખીજ વસ્તુ તો કાએસમા લાગ ન લેવાની જુની કૈન ત્યાગીઓ રી મનોવૃત્તિને અનુકૂળ જ હતી એટલે એ તો બાવનું ચચુ હવે પછી કાએસમા સાચા કૈનેએ-ખાસ કરી ત્યાગી કૈનોએ લાગ લવા યોગ્ય નથી એ માનીન

મનુષ્ય નવું તાજું સાધન મળી આવ્યું પણ પેના આલેપના જવામતુ
 યાર? જવાબો તો દેશમાની જુની જુની જૈન મર્યાદાઓએ વળા
 વાળ્ય, પણ એ તો લાનાજીએવા મમર્થ વ્યક્તિત્વવાળા દેશભક્ત મામે
 મર્યાદાના ગળગણાટ જેવા હતા. મધ્ય જૈન પત્રો ક્ષણ ભર ઉઠ્યા અને
 પાઠા સખી મરા નિનસ મામે કહેવાની કાંઈ જૈન ગૃહસ્થ કે ત્યાગીની
 હિંમત જ ન હતી. મૌ મમજનુ ને માનવ કે વાત ખરી છે. ગાંધીકાર્યમા
 ને વળી ચાલુ સતીતિ વિના ચાને? પણ એનો મગસ જવામ જૈનો
 પામે એજ હોઈ ગઈ કે ત્યારે એરી ખટપટી મર્યાદામા આપણે ભાગજ
 ન નવો એમ પાપથી મર્યાદા.

અચાનક હિંદુસ્તાનના કર્મક્ષેત્રના વ્યાપારી, ઉપર એક ગુજરાતનો
 તપસ્વી આવ્યો એણે જીવનમા ઉતારેલ મિદાન્તને મળે લાનાજીને
 જવામ આપ્યો કે અહિંસાથી નમાયાપાક આવ છે કે તેમા અપરિમિત
 બળ પણ મમાયેલુ છે? વળી એણે એ પણ સ્પષ્ટ કર્યું કે હિંસા
 એ માત્ર સીગતનીજ પોષક હોત અમર થઈ શકે તો જન્મથીજ
 હિંસાપ્રિય મહેનારી જાતિઓ ખીડણુ કેમ દેખાય છે? આ જવામ
 ને માત્ર શાએને આધારે અમર પનાના મળે અપાયો હાત તો
 તો એની ધનજીઓ ઉલાવન અને લાનાજી જેવા સામે કથ ન
 અનન નિનસને પણ એ તપસ્વીએ જવામ આપ્યો કે ગાંધીનીનો
 ધનિદામ ખટપટ અને અમનનો ધનિદામ છે ખરો. પણ કાર્ડ એ
 ધનિદાસ ત્યાજ પૂરો મનો નથી એના રણા પાના હજી વખવાના
 ખાનીજ છે તિરકે એ લીન માન્ય ન ગણી પણ તિરકના ઉપર
 એલી જાનો પડેની હતીજ કે આ લીન કુનાગ નાં માત્ર મોનનાગ
 નથી એ તો કહે તે મરી મનારના છે, અને વળી તે માયો છે એટલે
 નિરથી એ સામેના કથનને એ એ ઉવેખી ગકાય એમ તો હતુ જ
 નહિ. એ ઉવેમે નોયે પેનો સતપ્રણાલ્ય ના કોઈની દરકાર કરે એમ હતો?

અમા ધર્મના મમર્થ જવાવકારના વગલુથી જૈનોને રો વાપ
 યીના આધણુ મૂમળા સૌ ગજી ગજી થયા. સાધુઓ અને પાટપ્રિય

આચાર્યો સુદા કહ્યા હા ય કે જુઓ, લાવાજીને કેવો જવાબ વાળ્યો છે? મહાવીરની અદિસા ખરેખર ગાંધીજી જ મમળ્યા છે મત કગતા અદિમાને પ્રધાનપ આપનાર જોનો વાસ્તે અદિસાનો બચાવ જ મુખ્ય મતોવતો વિચાર હતો એમને ગાંધીજીના આલોક્યનીતિ અનુમગ્ય કે આ વતિ મત્યનીતિ અનુસગ્ય તેની બાદ પડી ન હતી પણ ગાંધીજી નવજુ રૂપક થયા પછી જોનોમા સામાન્ય રીતે રસધમ-વિજયની જેટલી ખુશાલી વાપેની તેટલી જ વૈદિક અને મુમતમાન સમાજના ધાર્મિક લાગેમા તીવ્ર રોષવૃત્તિ પ્રગટેલી વ મક્ત આર્સમાજીએ જ નહિ, મહાભારત ઉપનિષ અને ગીતાના ભક્તો સુદામા એવો બાવ જન્મેસો કે ગાંધી તો જો લાગે છે એ વૈદિક કે બ્રાહ્મણ ધર્મનો મર્મ નિતક જેટલુ જાણનો હોય તો અદિમા અને મતની આટલી આત્મતિક અને અકાન્તિક દિમાવત ન કરત કુગાન-મમત મુસતમાનો ચિહ્ન એ તો મજાજ હતુ મધુ ગમે તેમ હોવ પણ આ તમકે જ્યારે કે કોમિમના કાર્યપ્રદેશમા ગાંધીજીનો હાથ લગાતો અને મજાજ થનો હતો ત્યારે સૌથી વધારેમા વધારે અનુભવ બાવે અને ધર્મ ગણાવ એરી રીતે કોમિસના દારો જોનો વાસ્તે ખુ ય થયા હતા આ સાથે એ પગ મ્લી દેવુ જોઇએ કે જે હિંદુસ્તાનમા જોનો જેટલા કે તેથીયે એકા પણ લાગવગાગા મૌદુ ગુ થો અને નિષ્ખુઓ દોલ તો તેમને વાસ્તે પણ મમેમના દારો ધર્મ દષ્ટિએ ખુ ય થયા હોત

૨. ધારણ કે ઉપરનુ નક્ષિત નહુન સાપ્ર વિમ્ મનોવૃત્તિ સમજવા વાસ્તે પૂરતુ છે સાપ્ર વિ ભાવનાથી મન એજુ બધુ નાનુ તેમજ નિકિય જેવુ થઇ બાવ છે કે તેને વિચાર્ય કાર્યપ્રદેશ તરફ વળવાનુ અને સહિષણુ ૧ મત્યજુ સજાતુ નથી નેથી જ જ્યારે તિનક અને લાનાજીની ભાવના રાજકીય ક્ષેત્રમા મુખ્ય ભાગ ભજવતી ત્યારે પણ મહાભારત ગીતા અને આલોક્યનીતિના ભક્ત કેટ હિંદુઓએ કે રૂ સન્ધાસીઓએ કોમિસને એજાનુ કાર્યક્ષેત્ર નજ મા મુ તેઓ એકે બીજુ બધાનુ મરી પોનાની

ધર્મિના કાગ્રેમની બદાગ ગહેવામા જ માગીન કૃતા એજ રીતે જ્યારે
પ્રાચીનની મન્ય અને અહિંસાની તાત્વિક દષ્ટિ ગાંધીય ક્ષેત્રમા દાખન થઈ
જ્યારે સુ અહિંમાના અનન્ય ઉપામડ અને પ્રચારક તરીકે પોતાની જાનને
જાનના મનાવના દર જોન મૃદુચ્છો અને જોન માધુષ્ઠો કાગ્રેમના દર
જાળથી દુગ્ધ ગદ્ધા અને તેની બદાગ ગહેવામા જ પોતાના ધર્મની ગદ્ધા
ગવાનો મતોન પોષવા લાગ્યા

પણ હૈવ કેગવણી દાગ જુદી સદિ ઘડી ગભુ હતુ દરેક મત્ર યના
કોમા ઓળ કે વત્તા પ્રમાણમા કેગવણીએ પગિવર્નન સરે રી દીધુ
તુ યુવકોતુ વિચારમિદુ કંપાટાએ મનાવા મન્યુ હતુ કેગવણીએ
સાપ્રતાપિ પિનાના યુત્રોમા તેમના પિના કળા મેદુ મન અને
મેશાગ દષ્ટિમિદુ નિર્માણુ વ્યુ હતુ તેથી દરેક મનવનની નવી પેગને
છી તે પોતાના ધર્મશાસ્ત્રના મૂળ મિદ્ધાતો મદુ ગ્રીચરદરી જાણુની
ના કે નહિ જા એમ અષ્ટ જણાવા લાગુ કે આપણા વડીનો અને
માયાઓ જે જે ધર્મસિદ્ધાન્તોની અને માત્ર ત્રિક વિગેપનાઓની મહના
જ છે તે મિદ્ધાતો તેઓ પોતપોતાના વાડાસુદામા સજીવ કે કાર્ફરીત
ગના નથી અગર કડી સ તા નથી તેમજ પોતાના વાડા બદાગ કાગ્રેમ
તો નાપ મેત્રમા પણ તેઓ પોતાના મિદ્ધાન્તની મહિના અને
કનનામા માનના નથી એટલે નવી પેગએ જોષ લીધુ કે તેમને રાન્તે
પોતાના સનદાઓ ન્યવદાગ અને ધર્મ-નને દષ્ટિએ માન બંધનકપ
આ મમજથી દરેક મત્રતાની સિદ્ધિ નવી પેગ ગાંધીય મહાત્મ્યા
મિદ્ધ વળી જળી સાત ત્રિક જાવ છોડી તેને જ પોતાનુ નાયકેત્ર મનાયુ

આ કાગ્રે મત્ર યના કટુ પડિતો ધર્મચાર્યો તેમજ મહાત્મ્યાનુ
ની નવી પેગ વચ્ચે વિચારદ્વ દ સરે થયુ કટુ મુ વા કે મોતરી તરણ
વામને કળનો કે તમે કાગ્રેસમા જાઓ ડો પણ ત્ય તો કનનામ
મિદ્ધ પણ નને છે, તમાગી દરેક મર્વથી પહુના પોતાના દીન છનનામને-
મરવાની અને પોતાના દીન મુમનમાનોને વધારે મન્ય મનાવવાની

છે તેમને ઇન્દ્રિયાથી તરૂણો જવાન આપના કે ગર્ભીન વિશાળ ક્ષેત્રમાં
 તો હિંદુ મહામ્મદ સાહેબના આત્મભાવના સિદ્ધાન્તને વિશેષ વ્યાપક રીતે
 જીવતો બનાવવાનું શક્ય છે માત્ર ઇન્દ્રિયાથી વાડામાં તો એ સિદ્ધાન્ત
 સીધા સુની વચેરે અનેક નાના બેંગેમાં વહે ચાઈ ખડિત થઈ ગયો છે
 અને સમગ્ર દેશના બીજા પોતાના પડોશીભાઈઓને પણ મનાવનો થઈ
 ગયો છે મુસલમાન કે ખ્રીસ્તી એ તરૂણોને નામ્નિક ગણી ધૂંકતો સનાતન
 પંથોને સનાતનપંથી બારા સન્યાસીઓ એજ રીતે પોતાની નવ પેઢીને
 કહેતા કે તમારે કંઈ કરવું જ છે તો હિંદુ કામનું ક્ષેત્ર ક્યા નાનું છે ?
 તમે કામીમમાં જઈને તો ધર્મ કર્મ અને શાસ્ત્રોના ધાણુ વાગવાના
 નથી પેની તેમને કેહેલી કે જે ધર્મ કર્મ અને શાસ્ત્રોના નાશની વાત
 કરે છે તેજ ધર્મ કર્મ અને શાસ્ત્રો હવે નથી રીતે જીવવાના છે બે
 જૂની રીતે તેમનું જીવન શકેન હાલ તો આટલા બધા પડિતો અને
 સન્યાસીઓ હોવા જતા હિંદુધર્મનું તેજ હણાયું ન હોત જ્યારે મૃગ
 મનના જૈન ગૃહસ્થો અને ખાસ કરી ધર્મગુરુઓ તરૂણ પેનીને કહેતા કે
 તમે બધા ગાંધી ગાંધી બ્હી કામીસ તરૂં દોડો છો અને તમારે કાંઈ
 કામ જ કરવું છે તો પોતાના સમાજ અને પોતાની કામ વાસ્તે કાંઈ
 કેમ નથી કરતા ? નથી પેનીએ એખ્ખુ ચટ સબળાનું કે જો મમાજ
 આ કામમાં કામ કરવાનું શક્ય હોત અને તમે ઇન્દ્રિયાજ દો તો તમે
 પોતે એમાં મહા કામ કેમ કરી નથી શકતા ? તમારી કેમી અને પંથી
 ભાવનાએ તમારા નાનકડા જ મમાજમાં મેંડો બેઠોપભે. જન્માવી
 કિનાકાડના ત્રિપત બ્વગાઓની વાડ ઉની કરી તમારા પેતાને જ માટે
 જ્યારે કાંઈ કરવાનું શક્ય ગખ્ખુ નથી ત્યારે વળી અને એ વાડમાં
 પૂર્ણ વધારે લીડુ શુ કરવાના હતા ? આ રીતે જુના સામ્રાજિક અને
 નવા ગર્ભીન માનસ વચ્ચે સઘણજી ચાનવું ગહુ જે દશ પગ ચાલે છે

વિશાગસર્વલ અને વધારે જિજ્ઞાસુથી જેમ ગર્ભીન મહામહાત્મ
 અને તેનો માર્કિમ વધારે સ્પષ્ટ અને વધારે વ્યાપક મન્યો છે તેમ

નવી પેઢીનું માનસ પણ નધારે મમજાણ અને વધારે અસહિષ્ણ બન્યું છે. અત્યારનો તરણ ક્રિશ્ન એમ સ્પષ્ટપણે મમજે છે કે મરીએ. અને કુખીઓની ન્હારે ધાનાનો ધિગતનો પ્રેમમદેશ જીવનમાં માચી રીતે ઉનાગવો હાથ તો તે નાસ્તો હિંદુતાનમાં ગદી ગાંધીય મહાસભા જેટલું ખીલુ વિશાળ અને અસહ્યુચિત ક્ષેત્ર મળનાનું શક્યજ નથી. આર્ય સમાજની નવ પેઢીનો પણ નિશ્ચય છે કે સ્વામી ત્યાનદે ઉપરિચિત કરલ મધ્યજ માર્ગક્રમ તેમનાય દૃષ્ટિર્મિંદુ કરતા વધારે વ્યાપક દૃષ્ટિર્મિંદુથી અને વધારે વિશાળ ક્ષેત્રમાં અમલમાં મુકનાનું મમ કામેસ કરી ગદી છે. હાનામી નરીન પેઢી પણ પોતાના પેશનન માહેમના આતુભાનના સિદ્ધાંતને કામેસના પડાનમાં જ મૂર્તિમાન થતો જોઈ ગદી છે. કૃષ્ણના વશજ અને બનોની નવ પેઢી તેમના કર્મયોગની શક્તિ કામેસમાં જ જોવા પામે છે. નવી જૈન પેઢી પણ મહાનીરની અર્હિમાં કે અનેકાત દૃષ્ટિની મરહાત્ તેમજ તાત્વિક ઉપયોગિના કામમના કાર્યક્રમ મિત્રાન અન્યત્ર જોતીજ નથી. આમ હોવાથી અત્યારે જૈન સમાજમાં એક જાતનો હેમ ઉનો થયો છે કે જેના ખીજ તો ઘણા વિસે. અમાઉ વરાપાજ દાદા અત્યારે વિચારક ધુરંદો સામે મુને એ છે કે તેમણે પેતાના વિચાર અને કાર્યનીતિ પગલે આખરી ફેસના ધડીજ કાઢવો જોઈએ, જેરી જેને સમજાય તે એ ફેસનાને અનુમરે, જેને ન સમજાય એ મને જુની ધરેડ તરફ ચાલના કરે. હવે પછીની નરીન પેઢી વાસ્તે મનુ તન નોખખા શબ્દોમાં એવા ફેમના અને કાર્યક્રમની અનિ ધર્મ જરૂર છે.

કુ સ્પષ્ટપણે જોઈ અને માનુ છું કે ગાંધીય મહાસભાના ખોર તેની વિચારસગલી ઓ તેના કાર્યપ્રદેશમાં અર્હિમાં અને અનેકાન્ત દૃષ્ટિ જે જૈન તત્વના પ્રાણ છે તે વધારે તાત્વિક રીતે અને સધારે ઉપયોગીપણે કામ કરી ગયા છે. દા કામેસના પડાનના આસનો કાપ પીન કે મન વઅધારી યા નમમૂર્તિ જૈન સાધુઓ જોડેના નદિ

દેખાત ત્યા તેમના મોટેથી નીકળતી અદિસાની ગ્રીણામા ગ્રીણી વ્યાખ્યા
તેમજ અદિમાના ગદ્યલ માટે જ પ્રથમ દિમા મરવાની વાચ્યાગ નહિ
સહાય એ ખરૂ ત્યા ભગવાનની મુનિઓ તેમની પૂજન વાસ્તેની
કુનતી ઠ મડીઓ સુમધી દ્ર યે આગનીના ઘટનાટે એ પશુ નહિજ
હોવાના ત્યા કોઈ ચાનના વ્યાખ્યારે નહિત તદ્દતિ વરનાર ભમો
ગદ્યી ગાનાર બહેનો પશુ નહિ મગવાની કામેમના રસોડે આણુ
પાણુ ઉપવાન નપ વાગ્તેની આગ પાળની તૈયારીના વિવિધ મિષ્ટાન્નો
પશુ નજરે નહિ ચડવાના તેમ છતા જોને વિચારદષ્ટિ દરી તે જોઈ
શકશે કે કામેમની એ એક વિચારણા અને એકેએક કાર્યક્રમ પાળ
બવહાર અદિમા અને વરહાર અનેકાન્ત દષ્ટિ મામ મરી ગઈ છે

ખાદી ઉત્પત્ત કચી-મગવરી અને તેને જ વાપરતી એ કાર્યક્રમમા
છે તે કગ્ત વધારે અદિસાનુ તત્ત બીજી કોષ્ટ રીતે કપડા તૈયાર કરી
વાપગવામા એમ કોષ્ટ જૈન માત્ર બતાવે? માત્ર નાની નાની
જાતિઓ જ નહિ નાના નાના પથિજ નહિ પશુ પગરપર એક
ખીજથી તદ્દન વિગ્રાધી એવી ભાવનારાળી મોગી મોગી જાતિઓ અને
મોગી મોટા પથોને પોનપોતાના ઐકાન્ત દષ્ટિમિદ્યથી ખસેલી મર્વ દિન
સમન્વયરૂપ અનેકાન્ત દષ્ટિમા માગનાનુ મામ મેએમ સિરાય ખીજ
ગોષ મરથા કે ખીજ કોન જૈન પોપાગ કરે છે કે કરી શકે
એમ કોષ્ટ સાચો નિર્ભય જૈનાચાર્ય કહી શકે? અને જો એમ જ
છે તો ધાર્મિક કહેવાતા જૈન સામ્રાજિક ગૃહસ્થો અને જૈન સાધુઓની
દષ્ટિએ પશુ તેમના પોતાના જ અદિમા અને અનેકાન્ત દષ્ટિના સિદ્ધાંતને
અશે પશુ જીવંત કરી મનાવવા વાળે નહીન જેનીએ કામેસને માર્ગે જ
વગવુ જોઈએ એ એક જ વિધાન ફિનિયાર ■

જૈન શાસ્ત્રમા અનેક ઉત્ત મિદ્ધાતો હોવાની સાતો એએમ કેનાવાય
છે દાખલા તરીકે દરેક માધુ કે આચાર્ય એમ કહે કે મહાત્મીરે તો
જનપાનના જો વિચાર પતીત અને ફિનિયારે પશુ ઉત્ત કરવાની વાત
છે એઓને પશુ મમાન લેખવાની વાત ઉપેક્ષી છે પશુ જારે

આપને એજ ઉપદેશને પૂરીએ કે તમેજ ત્યજે એ મિદાતો પ્રમાણે
 એ નથી વર્તતા ? તે વખતે તેઓ એ જ જવાબ આપવાના કે લોક
 કહી બીજી રીતે ઘડાઈ ગઈ છે એટલે એ પ્રમાણે વર્તવું કઠણ છે
 વખત આવના કદિ જ નાગે ત્યારે એ સિદ્ધાંતો અમનમા આવવાના જ
 એ ઉપદેશો કદિ મત્તાય ત્યા કામ કરવાનું હ ઈ એવી ગિચનિમા
 એ નિ બધી, તોડીને તેમને નાખે કાર્ક્ષેન નિવાધ કરવાનું કામ
 ક્રિયમ યી ગદી કે અને એ જ કાગલો વિચાર- નરપેનીને ક્રિયમ મિત્રાન
 નીને કોઈ માત્ર યિ- કાયકમ મતોપી શકે એમ ઈ જ નહિ

હા સમ્રાજ્યમા મતોપ માની લેવા જેવી ઘણી વસ્તુઓ છે, જે તેને
 પમ- રે તે તેમા ખુલીથી જોડાઈ ગહે થોડી વધારે પ્રીમન આપી
 ત્યારે નહ અને ખગમચકુ ખાદીતુ કપકુ પહેરી ઇક પશુ અદ્વિમા
 દિન ન પોષરી દોષ અને તેમ જના નજ ઉપર એ રીતે કના- ગળુ
 બાવીને કે જીવાતખાનામા બધી જીવાત દાનરીને અદ્વિમા પાળ્યાનો
 મતેપ મેવવો હોય તો માત્ર યિ- ક્ષેન સુજ ઈ યોગે તેને અદ્વિમા
 પ્રિધાર્મિક પશુ માનને અને મદુ કરવાપણુ પશુ નહિ ગહે નિતોદ્ધાર
 વાળે પ્રત્યક્ષ જાને કાઈ ના મિવાય અમર તે નાખે નાખાનો કાળો
 આપ્યા સિવાય પશુ અમ્રામા હી મેટા ધાર્મિક મનારા જેવી નોડા
 ગી પૂતપા, અને સત્ર નાટવાની ખર્ચાગ પ્રથાગો છે જેમા ગસ
 લશાયી ધર્મ પાળ્યો ગણ્યા સત્રાય પોળ્યો ગણ્યા અને જના સાચુ
 તાનિ- જુ જ કરવું ન પડે ત્યા દેખો ત્યા મત્રાજમા એક જ વસ્તુ
 નારે પડો અને તે એ કે પ્રાણ વિનાના કોઈને માર કિરા હ કોઈને
 કોઈ ધાર્મિક સ્વદ્ધારને વળગી તેમા જ ધર્મ ક્યાનો મતેપ માનવા
 અને વળી વધારામા તેને આધારે આજીવિમ પોષરી

આજનો યુવક કાર્કિ જીવન જીવવા ઇચ્છે છે, એને જોગિરા કરવા
 પ્રજ્ઞની વધારે પડી છે, એને શુષ્ક વાદો કરવા જતા સિદ્ધાંતો વધારે
 મે છે, એને પારનાંક મોક્ષની નિર્લિપ વાનો કરવા અદ્વિ મોક્ષની

મકિર વાનો વધાર આકર્ષે કે એને માંકડી મેગીમા માનવા કે દાઃ
વામા ગમ નથી એવે ધર્મ કર્મો હોય તો ધર્મ આં કર્મ કરવું તેમ
તો ધર્મ પશુ જે કરવું હોય તે ખુદનમખુત્યા કરવું છે ધર્મની પ્રતિ
દાતો લાભ લઇ બન્યા ગંગામા પડવાનું એ પમદ કરતો નથી એવું
મન કોઇ એવું વર કોઈ એક કિસામ કે કોઈએ ખામ પ્રમાણના અવરદા
માનમા ગાંધી છે તે તૈસા નથી તેવી જ અવરદાનું પુરક માન્ય પેનાનું
અનિત્ય અને રિકાસ માત્ર આપ્તવ્યિક ભારનામા પે ની રાઠ તેમ ઉજ
નહિ તેથી જોઈ દા કે જોઈતું હો રેક પુરક માની મદામજાના
વિદ્યાગ ત્રાગખુ તરફ રમને અડેરે કુવની છતીએ એક ખીજતે અને
ખના નગાડી જા રખો છે

જો આ મજે મર્મ મન રો એને તો નવા રૂપમા પનુ તેમના
પોતા સત્ર રો છવે પોતાની નથી પેગીને આજ રેના તરફ માવવી
ગમી થકે અરે જેમ અત્રાગનો અજીર્જ જોન સત્ર ૧૧ ઉગી ઉગ્યા
છે તેમ નવપુરક તરફ-ખરી રીતે નવપુરકને આપ્તના ગાંધી મદા
મજા તરફ ઉગેમા કે નિરુકાગની દિગે જોગે તો તેનુ જોડી રીતે
જોન છે એમ કે છને ન હા વિના નહિ રહ

નવમખુત્રાગી કોઈ તરુષી એક જોડાગ મગિમા કેનુ નવરજ જઈ
અડી ગોરનામી જો ગાનજીને રો જતી સંકડે બાનુક નનના
જોને જોઈ એ તરુષી પશુ એમા બગી બાન્વામીજ બગતરોને એકે
એકે રા કરી રહેતા કે 'મા જુ ગ મારય આત્માન ચ રાધિતામ્' ૧૧
-મને કુખ્ય મમજો આ પોતાને રાધિમ નથી જોણી બમ્નાએ તો
મદાગાજી કુ રચન કુખ્ય-રચન મમજો એ રીતે રગની આવેલી પશુ
પેવી તવલિપિત તરુષીમા નર્મજુદિ જગી એ ચૂર રહી ન સકી નમ
તારી પશુ નીડગતાથી જોડી જાગજી તમને કુખ્ય માનવામા
જો જગે વાપા નથી પશુ દુ જોવા માણુ છુ કે કુખ્યે કમતા દાથી
જાણ્યો તેમ તમે દાથી નહિ આપ્તો નહિ તો એકા નાના ગોડાને

ઉગમી દેખી શકો છો કે નહિ? મૃતો તો કમના મુદ્ધિ ને ચાણુ એ
એ મારા પોને મગદી નાખેના, તમે રધાગે નહિ તો ગૂજગતના એકા
અખાડિયા તરુચને મગદી શકો છો કે નહિ? કૃષ્ણે કસને પટખી મારેનો
તો તમે તમાગ કોઈ વૈષ્ણવ પથ વિગધી વચનને પટખી શકો છો
નહિ? તમે જનરો હોનો પેના મદાગજો મનમા જડમડના જુદુ કે
આ નાનિન જાણમા તો કનિયુગની બુદ્ધિ આવતી છે દુ ધારણુ
એ જાણના જેવી કનિયુગી બુદ્ધિ ધગરનાગ આજનો કોઈ પથ મત્રા
એનો જે પથ યુવક પોતપોતાના સત્રાસના શાસ્ત્રોને માત્ર વિક દૃષ્ટિએ
જેનાગ અને તેના પ્રવચનો કરનાગ પોતપોતાના સાત્રાવિક ધર્મગુરુ
અને એવો જ કોઈ-જનામ આપને યુવ-મુમતમાન હોને તો તે મૌન
જીને સભજાવશે કે હિન્દુઓન કાફર કહોહો પથુ તમે પોતે માફર કેમ
નહિ? જામ હોન તે કાફર તમે પોતે જામ જ છે યુનામીમા ગખ
જા માફર ગણાતો હોન તો ગજનમ્તાઓને કાફર માનો પત્રી તેમની
મોડમા । જાઓ છો? યુવક હિન્દુ હોને તો તે યમને મલગારશે કે
માભાગતની વીગ ધા અને ગીનાનો કર્મયોગ સાચો છે તો અત્રાગે
જ્યા નિર્ગત અને કર્મયોગની ખામ જરૂર છે તે પ્રજાકીર રણાગણથી
કેમ લજો છો? યુવક જોન હોને તો “ક્ષમા વીરસ્ય મૂપગમ્” નો
ઉપેશ આપનાગ જૈન ગુરુને કહેને કે જો તમે નીર હો તો માર્ગજનિ
ગણુગી અને જાના ય ઉશ્કેરણીના પ્રમજોમા જઈ ક્ષમા કેમ સાચવી
શાસ એવો પનાર્થપાઠ કા નથી આપના? માન વચનના ત્યાગનો
મન ઉપેશ આપનાગ તમે જાના ઔએ એવો ત્યાગ કરેનો જ છે ત્યા જ
માત્ર એમી એવા ત્યાગની વાતો કેમ કરો છો? પીગા ઉગ જાના દેશમા
ધામે ગમે રૂડિતઓ જગ્યાદ ચાય છે ત્યા જઈ તમારો ઉપેશ કેમ
ની વગમાવના? જ્યા અનાચારજીવી સ્ત્રીઓ રમે છે જાના કતનખાનાઓ
અને માસ-નિકન ચાયે છે ત્યા જઈ કોઈ કેમ નથી ઉગમતા? આ
રીને અવાગનો કનિયુગી યુવ-કોઈ પથુ ગુરુના ઉપેગને કરના વિના

તર્ક કરી વિના આશયવાનો કે માનવાનો છે જ નહિ. ૮૧, તે એક જ વસ્તુ માત્ર અને તે એ કે ઉપદેશ છીએ જનાવનો હોય તે જ વસ્તુ આપણે જોઈએ છીએ કે અત્યારે ઉપદેશ અને જ્ઞાન વચ્ચેના બે નીચાલ તોડવાનો પ્રયત્ન ગાંડીન મદાસજાએ કરી છે અને ફરી રહી છે તેથી જ તમામ મનુષ્યો વાસ્તે એ એક જ કાર્યને ચોગ્ય છે.

જૈન મતજમા ત્રણ વર્ગ છે એક તદ્દન આડો તેનું માનસ એવું છે કે તેને રોક નહીં રોક કરી ને રોક પ્રતિ માથે પોતાનું કે પાનાના જેવું ધર્મનું નામ ન હોય તો તે વસ્તુ તે વર્ગ કે તે પ્રતિ ગમ તેની ચોગ્ય હોવા જ તેને તે વર્ગ નિગમી રહે નહિ તો કેવો ઉપદેશ તો જરૂર જ આવે જ તરીકે જાણીતો છે તેના મુખિયા મધુઓ અને ગરુડો પણ જાણીતા છે તે મુદ્દા અને રાખીને હોય તેને રિરે વધારે નિરેગ જના જના મૌન એવું જ ચોગ્ય છે બીજે મે રજા ઉપર નામે ખરે છે તે જાહેરમાં પોતાના નામનો કે જેન ધર્મના નામનો જ આશ્રય લેવને હવે એવો દેમાન નથી જોતો. રાખી કે જાણીના સંસ્કાર પસંદગી વાસ્તે મનિ રે કે દેગ કે પદેશમા માર્ગજનિક ધર્મચર્યા કે ધર્મ વિનિમનની યાત્રામા ગમ લઈ મધુ જૈન ધર્મના મદદન વા તે ચેત્ર કરે કે એ વર્ગ ઉપર મગાનો હોઈ તેને નિરે નયમ = ૨ રજાના કમ્તા રધરે સ્પષ્ટ વિચરવનુ પ્રાપ્ત થાય છે આપણે જાણવાનું ન જોઈએ કે આ જીવે વર્ગ પહેલા વર્ગ જન્મ ૧૪ વધારે મારી મનો સા ધર્મને કે પહેલે વર્ગ રાખીને તથા નિરે હોઈ માને તેનું કહી દે છે જ્યારે જીવે વર્ગ બીજા હોઈ તેમ મહેનો નથી પણ મનો શાર્મા નથી જો પહેલા વર્ગમાં રોક અને અભિમાન છે તો જીવમા બીજાપણ અને કૃત્રિમતા છે વાસ્તવિક ધર્મની પ્રતિજ્ઞા અને જૈન ધર્મને જ્ઞાત યનાવવાની પ્રતિજ્ઞા બંને એકમરખા જ છે રાખના તરીકે ગાંડીન જ્ઞાનની પ્રતિજ્ઞા કમોગી પહેલો વર્ગ જુ રમજુ ના કહેવે કે રાખીન પ્રતિજ્ઞા જૈન ધર્મનું

મ્યાન થા કે? એમ કહી તે પેતાના ભક્તોને તે તરફ દગના રોકો
 ખીએ વર્ગ ખુલ્લમ ખુલ્લા એમ નહિ કહે પણ સાથે જ કાંઈ પણ
 પોતાના ભક્તને ગાંધીય જીવન તરફ વળાવે. જોઈ નમત્ર નહિ જ થય
 પોતે ભાગ લેવાની વાત દૂર ગઈ, પણ કોઈ પોતાનો ભક્ત ગાંધીય
 પ્રતિ તરફ દબો દરો કે દગનો દગે તો તેના ઉત્સાહને તે “ગુડસે
 મેં वहाँ विपसे न मारिए” એ નીતિ પ્રમાણે જરૂર મોજો પાડી દેશે
 ઉત્તરજી જોઈતું જ હોય તો તાજી ઈ યુગપમા નિશ્ચયધુત્વની
 પધિને ભગત છે ત્યાં જોઈન ધર્મ પોતાનું સ્થાન પગણે કર્યા જન
 કે, પણ તે ધર્મ જગા પણ મહેનત વિના નિશ્ચયધુત્વની પ્રયત્ન
 પ્રતિભા મ્યાન મેળવવાનું આ દેશમાં શક્ય જ ના અહિં જ એમા સ્થાન
 કેમ તથી મેળવતો? ગાંધીય મહાસભા જેનું નિશ્ચયધુત્વનું સુનલ અને
 ધગગથાનું કાર્યદેન હોડી લડન ને અમેરિકામાંની એરી પરિપદોમાં
 મ ભાગ લેવા મધે છે? દેશની પ્રત્યક્ષ નિશ્ચયધુત્વ-સાધન પ્રતિભાઓમાં
 પોતાના ધન તન અને મનોા ફાળો આપવો હોડી એ પરદેશમાં હજારો
 માન દૂર ભગતી પગિયોમાં માત્ર એ પાત્ર મિનિટ મોનના જ પગણે
 અપમાન પૂર્વક મ ફાફા મારે છે? આતો જનામ રોધીશુ તો ખીજી
 વર્ગનું માનમ સમજાઈ જનાશે વાત એ છે કે ખીજી વર્ગને કાંઈ
 રંગુ છે તે પણ પ્રતિષ્ઠિત હોય તે કરવું છે વળી તે પ્રતિષ્ઠા એરી
 દેશ કે જે અનુસાથી લોભેના મતમાં નમેલી હોય એરી ન હોય કે
 જેથી અનુસાથીઓને કોઈ પણ ઈડેકાનાનું ગણ્ય મગે તેથી જ આ
 ઉદાર વર્ગ જોઈન ધર્મમાં પ્રતિષ્ઠા પામેન અહિંસા અને અનૈકાતના ગાણા
 વાપ છે એ ગાણા એવા કે જેમાં કાઈ પ્રત્યક્ષ કરવાપણ જ ન હોય
 પહેલા વર્ગે એ ગાણા માટે ઉપાશ્રીઓ જ સ્થાન પમદ કર્યું,
 તારે ખીજી વર્ગે ઉપાશ્રીઓ ઉપગત ખીજી સ્થાનો એવા પસદ કરી
 કે ત્યાં ગાણા ગાઈ શકાય અને જના કથુ જ કરવાનું ન હોય તત્વત ખીજો
 કે ૧૨ વર્ગ વધારે બામક છે, માણ્ય તેને ધણા ઉદાર તરીકે ઓળખે છે

નામના ગારકનાક જેના ચીજ બુદ્ધિના ગાજપુરના વાસ્તે વિશ્વવધુવની ભાવનાને મૂર્તિમાન કરા મથની ગાજી મદાસભાની પ્રગતિમા ભાજ લેવાનું જે મા બીજા કાગ્જે ન પાનવે એ વાત સમજી રા. ૧૧, પણ તાગ અને સદિષ્યતાનો ક્રમો પાટરી બેડેન તપસી મનાના જે માહુર્ગ વાગ્તે એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે તેઓ જે વિશ્વવધુ રતે વાગ્તરમા જ જીવિત કે વા છડે છે નો તેના પ્રયોગનું મામેનું પ્રતક્ષ લેવું છાડી તેઓ કેવળ વિશ્વવધુવની સામિદ્ધિ ગમત કરના પગિયોતી મગનુભા માગ્જ મં દોરે છે?

૧૧૧ ત્રીજા વર્ગની વાત કરીએ એ વર્ગ પ્રથમના મે વર્ગ કરના સાવ જુના પડે છે મગ્જ એમા પહના વર્ગ જેવી માઝી દૃષ્ટિ અગત્ય મટતા નથી કે જેને લીધે તે ગમે તે પ્રગતિ માથે માત્ર જૈન નામ લેકેને જ ગમે અથવા માત્ર કિરાગામા મૂર્તિન થઈ મમાજ આ દેશની નલકા સુધારવા ગોચરિથિત સામે બાપ મોચી મેસી ગહુ આ નામે વર્ગ ઉ. ૧૨ મનનો છે પણ બીજા વર્ગની ઉ. ૧૩ અને તેની ઉ. ૧૪ અને મોટું અને જ બીજો વર્ગ કદિ અને જગના બમનો છે. ૧૫ સિવાય જ ઉ. ૧૬ સેવે છે જેથી તેની ઉ. ૧૭ અગીને ટાકશે-કામની વેળાએ માત્ર દેખાવ પૂગતી ગહી જરા કે જનારે ત્રીજા વર્ગની ઉ. ૧૮ શુદ્ધ કલ્પ અને સ્વ. ૧૯ દૃષ્ટિમાથી ઉ. ૨૦ થએની છે એને લીધે તેને માત્ર જૈન નામનો મોહ નથી અમગ તેની લેશે સૂચ પશુ નથી એજ રીતે તે ઉદારતાની કે સુધારાની માત્ર સાજિ કે રમનોમા ગોધાતો નથી એ પ્રથમ પોતાની સક્તિનું માપ કાઢે છે અને પછી જ કાષ્ટ કરનાની વાત મરે છે તેને જગતે સ્વ. ૨૧ દૃષ્ટિથી માલ કર્તવ્ય સૂચે છે ત્યારે તે પ્રાર્થની રીત કે બીજાની ચિંતામા પણ સિવાય તે તર્ક ત કે વગે છે તે માત્ર જૂનકાગમા રાચતો નથી માત્ર બીજા જોના નવલની રાહ લેકે મેસી ગહેવાનું પમદ પણ નથી કરતો તેને જાનિ સ. ૨૨ કે કિરાકાના ગોજા બાધી ગાખી નથી રાખતા તે એ કિરાકામા પણ રહે અને મહા પશુ વિચરે તેની નેમ માત્ર એજી જ

હું કે મનુષ્ય નામ મળે કે ન મળે પણ કાંઈક અગત્યનું મારું
દિનકારી ત્યાંથી આપણું જ બેઠકે

તે કે આ રીતે વર્ગ છે જ નાનો છે, પણ તેની વિચારમૂલિત
અને તેનું માર્ગદર્શન મદુ વિચાર છે, એમાં માત્ર ભાવિની જ આશાઓ
નથી સમાવી પણ એમાં જૂનું જાનું સુલભ રાગસા અને વર્તમાન કાળના
નિમિત્તો તેમ જ પ્રેરણાવાળી મળે સુદ્ધાનો સમાવેશ થઈ જાય છે એમાં
મારી પણ આચારી શાસ્ત્ર એટલી જ અર્થિમાની રાતો આપમે, છતાં
નમ્ર હિતારી શાસ્ત્ર અને હિતારના બેઠકે એવા જ અનેકાનનો આશ્રય
દેશે જેમ ખીજા દેશના અને ભારતીયના અને મનુષ્યોએ ઉપર
વર્તવે એ નીચા યુવક વર્ગને જન્મ આપે કે તેમ જેનું પ પગએ
પણ ત્રીજા વર્ગને જન્મ આપે છે મનુષ્યો વાળા મધ્યક ઉચ્ચ
નિમિત્તો મળી અને જાનની લો મેવા માધના જેમ અને મનુષ્યો જ
દર પામે છે તેમ મહાસાધના આગણામાંથી ભાવના મેળવી તેવા
જેમ અને તેવા થયો આ ત્રીજા તરફનો જેનવર્ગ લોકો દ્વારા
જો મહાસાધના જ નિશ્ચય લેવાનો

આપણે જોયું કે કેવળે તો રહેના કે મોડા મધ્યક મનુષ્યોને પોતા
પોતાના ચોક્કસ ગદીને અગ્ર ચોક્કસ મદ્યક નીચાને વાસ્તવિક ઉભારતા
મધ્યક મહાસાધના મળે જ જુદા છે મહાસાધના એ ગાંધીનું સમ્બા
દર્શક માર્ગિક નથી અગ્ર મર્ગો સભુમેળો દોડે તે આપણી નથી,
પણ છે એવી ભાવના-એવી રીતે દેને જવા લાગી છે લોકોને સમ
જાળ જાય કે એવી ભાવના એ માત્ર બગલા હતી

પણુસજના વિષયોમાં આપણે મળીએ અને આપણી બમણાઓ
કે મરીએ તો જ નાન અને ધર્મપર ઉજાયુ ગણ્યાર તેમ જ નિર્ધાર
મળી પોતાની જાન દરિએ વિચાર કરના થાઓ એ જ મારી રાજા
ક અને ને વખતે તમે ગમે તે મન માધ્યો હશે ગમે તે માર્ગે જના
કે જાઓ દુ ખાનીથી માનુ છું કે તે વખતે તમને ગાંધીનું મદ્ય
મામાં જ લે સત્રા પની શુભગત્તા જાઓ તેની મદ્યક મ નિદિ

નવયુગની ધર્મભાવના

(વ્યાખ્યાના — ધન્દુમતી મહેતા)

ધર્મ એ આત્મના યુગનો સજ્જન નથી અ સારે ધર્મની વાતો નથી એવે જુના જમાનામાં ગહેતું એવું મુખ્ય માર્ગ તો જોડસમજીતી જ છે અ પાર ધર્મ પ્રતે આરી સુખ આરી મઠ છે એવું કાગળ એ જ છે કે આપણા જીવનમાં ધર્મ અને વ્યવહાર એમ બે વિભાગ પાડી દેવામાં આવ્યા છે સામાન્ય જનનાની માન્યતા એવી છે કે બનનાર માણસ ધાર્મિક ન બની શકે અને ધાર્મિક મનુષ્યમાં વ્યવહાર જુદો મંદ પ્રવળી ન શકે આ ઉભય વર્ગો એ બીજાને મમજવાનો પ્રયાસ કરતા નથી એમથી આ ધર્મ પ્રત્યેની અવગણના જ મી છે

અત્યારે તો ધર્મ એટલે પ્રભાતે એ કના ક એધો બાક પૂજપાક કવો તે અથવા તો નિયમિત મંત્રિ દર્શન કરના જતું તે પણ સાચા ધર્મ આમાં સમાનો નથી ધર્મ એવે અમુક નિષ્ઠા જાપ જપવાં કે વિસમા નથી આ વાગ રનાન ગવા કે ઉપવાસો કરના એ નથી ધર્મ એવે આચાર ધર્મનું આ ખરું રહસ્ય મનુષ્યને સમજાવું નથી જે ધાર્મિક મત્યો મોતે વાચે છે તેને જીવનમાં ઉતાવળની ધગશ અને નવતન એટલે જ ધર્મ અત્યારે તો આપણે રહમજીએ છીએ કે મંદિરમાં જ દર વર્ષે અને જે રોજ દેગસર જાત એ સાચો ધાર્મિક અને ન જાપ એ નાસ્તિક મંદિર સિવાય બીજો બધે રથબે દાન નવતે લે છે

આરી માન્યતાને લઈને યુવાન વર્ગે ધર્મને નકાર્યો યુવાનોને આકો કે અનુકરણ કરના જેવું લાગે એવું જીવન ધાર્મિક મનુષ્યે જીવી બતાવ્યું નથી કારણ કે ધર્મ એ જીવવાનો છે એ સમજાવું નથી ધર્મ રથા પડોએ ધર્મનો આવો અર્થ કર્યો નહોતો પણ પાછળથી મનુષ્યે ચોતાની સુસંગત પ્રમાણે ધર્મનો અર્થ કર્યો અને એને ધર્મ મનાવ્યો જેન ધર્મમાં સૌ સંવ્યસ્ય ચાલે ન ઉતર મદ મદેનામાં આવ્યું છે એ ચાલિત રાથી

પાય છે? મનુષ્ય ધર્મના કે નીતિના જે સૂત્ર મમજે છે એને જીવનમાં ઉનાગવાથી જ ચાગિય ઘડાય છે પોતાને જે મત્ય રદમગ્નત એ આચરે એજ સાચો ધર્મિષ્ઠ મનુષ્ય કહી શકાય. એ ચાગિયના ઘડનગ્ના માધનો તરીકે પદ્ય તત, પાત્ર અભિનિ, ભાવના અને ત્રણ ગુણિ વગેરે આપવામાં આવ્યા છે જેને ધમનો મુખ્ય પાયો અર્થિમાં કે પળ એ અર્થિમાં ત્રણ ગુણિ દ્વારા પાલવાની છે મન વાણી અને નર તે ઉપગત ખીજા ધર્મનાક તવા મામાનિષ્ઠ અને પ્રતિક્રમણ પલ ચારિત્રના ઘડનગ્મા ઉપોની મજેના છે મામાનિષ્ઠ એટલે મમતા જીવનની મરી પગિચ્છિ નિમા સમતા જાગવગની છે અને પ્રતિક્રમણ એટલે પાત્રી મારી એ રિમે દુરમનને પણ ક્ષમા આપવી જોઈએ પણ એનો અર્થ એમ નથી કે વર્ષમાં એક વિમ મારી આપી ખીજા વિમથી શત્રુતા વધારી વધારે એ ભાવના જીવનમાં ઉનાગવાની છે

ધમનુ આ ગદ્ય જ્યાં સુધી મગમગ ન રદમગ્નત તા સુધી એની મદતાનો ખ્યાન ન આવે આ ગદ્ય રદમગ્નતા પછી એનું આચરણ શક્ય અને આજે તો બધા માને છે કે ધર્મ એટલે મગજના ધાર્મિક મનને કોઈ જાતની મુશ્કેલી હોય નહિ પણ ધાર્મિક જીવન એટલે જાત મધન જીવનના કનક ગદ્યમે લડવાનું મગ ધમ આપે છે કે ખજી મદ્ય રદમગ્નતે છે ધર્મ તો દુખનું માથું ગોળ રદમગ્નતે છે અને મનુષ્યને જીવનમાં એ સહન કરવાનું મગ અપે છે આ રીતે જોઈએ તો ધર્મ એટલે જગતે જેને જાખમી થઈ છે એવા દુખી આત્મા એનું આગમ્ય જીવન”

હવે આપણે વર્તમાન યુગનું ધર્મ તત્ત્વેનું વનણ જોઈશું કેટલાક કહે છે ધર્મ એટલે અશીલ મનુષ્ય મુખ્ય મગને એના વેનમાં પડ્યો છે કે ધર્મ એને નીચો આપે છે

ખીજો મન એવો છે કે ધર્મ એ તો મનની એ- ટેવ છે મનનું વનણ વગર રદમગ્નતે મનુષ્ય એનું પાનન કરે છે જીવન સાથે સેવા

દેવા દોતી નથી જેમ આ પીરાની દેવ વહેના કે મોડા ઉઠવા પી દેવ મનુષ્યને પડે છે એમ પૂજા કરવાની કે મંદિર જવાની દેવ પડે છે

કેટલાક એને વહેમ કહે છે અમુક દિવસે કદમ્બ ન ખવાય લીનાતરી ન ખવાય વગેરે અમુ જપ ઉપવાસ વગેરે વહેમ છે

૧૧ી એક મન એવા પણ છે કે જે માને છે કે ધર્મ એટલે મનુષ્યની મત્ત્ય રોધવાની આશિષ્ઠ વૃત્તિને દામી દેવાનું માધન મનુષ્ય એનો આદા છે કે એ પોતાની મેળે જીવનના સયો શાધવા જતો નથી એટલે ધર્મ જે સત્ય આપે છે તે રસીગરી લે છે અને એ રીતે ધર્મ એની એ ગાધને દામી દે છે આત્માના યુગલુ લક્ષણ જ એ છે કે મનુષ્ય આઠામા આછી મ્હેનત કરી વધારેમા વધારે લાભ ઉઠાવવા મગિ છે અને વર્તમાન વતરાદ એ વૃત્તિને પોતે છે જીવનના દુઃખ ક્ષેત્રમા આ સરળ રીતે અને વગર મ્હેનતે વસ્તુ નામ કરવાની વૃત્તિ પેસી ગઈ છે કેમવધી ધર્મ સમાજ, ગજગણુ બધે જ એનું અસ્તિત્વ ■

આત્મારે બહુ જ પ્રચલિત થયેલી માન્યતા તે એ કે ધર્મ એટલે બીજાને નુસી લેવાનું સાધન મનુષ્ય મનુષ્યને પૂજારી લક્ષ્મીને ચુસવાનો જ અર્થ કરે છે જેમ રોપ ગ્રમમા રવેશ કરવા માટે અમુક પૈમા લઈ ચીટી આપનો એમ આપણા ધર્મગુણો અજમાવન અને દેવધન દાગ રવર્ગની ખાત્રી આપે છે એવલ ધર્મને નામે પૈમા લેવામા આવે છે અને એ પૈસામાથી ધમગુરૂમોની દોગી મ્દોગી હવેબીઓ નધાય છે અને એજ ધર્મગુણો અપગિર નો ઉપદેશ આપે છે

જનતાનો એકે વિકાસ ધમને વિચિત્રતાનો સજક માટે છે ધમ મનુષ્યને જડ પનારી દે છે જેથી એ બીજાઓ સાથે લગી શ તો નથી એ જડમૂર્તિને પૂજવામા આનદ લે છે પણ જીવની મૂર્તિને અમગએ છે અજગથી સ્નાન કરીને શુદ્ધ મ્દેવાનો દોગ કરે છે અને અનગમા અશુદ્ધિ જુદું મોલીને લોગે પાસે પૈમા પડાવે છે અને જીવનમા કૃત્રિમતા

ને દેશ દેખાત છે આજનો ધર્મ આરા માનનીઓ સર્જે છે જે
મનજતે બોલારૂપ છે

સમાજનો ભાગેનો અને વિચારવીન વર્ગ એમ માને છે કે માનની
ધર્મની મૂળથી વર્તમાન જીવનની કદુતા જૂનના માટે આ જગતથી પર
એના કોઈ અપેક્ષા નિર્મલમા પનારન કરે છે જીવનના કાર્યમા ભાગ
ન લેના એનાથી મનુષ્ય ભાગનો ફરે છે ધર્મ અને માર્ગનું વર્ણન કરીને
એના તરફમા નાખી દે છે

આ બંધી વિવિધ માન્યતાઓ જોયા પછી આપણે ધર્મના સાચા
તત્ત્વ તરફ વળીએ ધર્મ અસ્થાપનોએ ધર્મ આપતી વખતે કેવી ભાવના
નાખી હતી અને ખરેખર ધર્મનું વાર્થ શું છે એ જોઈએ

ધર્મ એટલે વર્ણ આપણા જીવનનું મનીનના સહિત જેમા પ્રતિ
જિન્મ પડે તે આપણું ખરું સ્વરૂપ અને સ્થાન મતારી દે જીવનમા
જેવવું આવના એમા જોવાથી માર્ગદર્શન મળે છે ક્યા વ્યાકાન પડી
વ્યા છે એ અપેક્ષા રીતે બનાવી દે છે વળી ધર્મ જીવનમા એનામનું
મૂલ્ય દે જીવના હોઈએ ત્યારે જાગૃત કરના જેમ ધડીયાનું એવાર્મ
જીવ લેને છે એમ જીવનની શિથિતામાથી જમાડનાર ઉદ્દેશન
આપનાર ધર્મ છે એની એવવણી જીવનમા મક્કિતા પ્રેરે છે પણ એનું
કોઈ માત્ર અશુનિ નિર્ણયનું જ છે, ક્યા જમાનું છે એનું સૂચન કરે છે જમાનું
મનુષ્યને માટે બાળી રહે છે ધર્મ માત્ર જીવનનો નક્કો બતાવે છે પણ
"સામા રહે જોવાથી ત્યા જમાનું નથી તેમ ધર્મના સૂચનથી મોલ
કળો નથી. જીવાનું બાળી રહે છે ધર્મ માત્ર જીવનની મજાતા બનારી
કે છે અધાગમા ગુચ્ચાતો માનવી ધર્મના દીપકથી માર્ગનું નિરી
જકુ મી રહે છે જેમ આપણી ધડીયાવ અટખી પડે કે ધીમી ગતિથી
જની હોય ત્યારે રહેગની મ્હોળી ધડીયાન માથે આપણે કાટા મેળીએ
છીએ એમ જીવનનું મત્ર અટખી પડના ધર્મ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરતા
જીવની જૂન સુધારી શકાય છે એની ગતિ દગતા ધીમી ગતિથી

ચાનના આપણા જીવનની ગતિમા વેગ નાથી સકાય છે વળી ધર્મનું
 ૧૫ મનુષ્યને હિમોધન આપનાનું છે એના જીવનની નિગરામાં
 આશા કિંમત પ્રગટાવવાનું છે વતમાન જીવનની ત્રુટિઓ જતી ગહેને
 અને મનુષ્યની તણુમે એક મહાન્મોત રૂપ થશે એ આશાવાનું ધર્મ
 પ્રેરી રાકે જો ઉપર જોના એ નમલો ધર્મમા ન હોય તો એ સાચો
 ધર્મ નથી જો કે ધર્મનું મૂળ ગહરનું એવું નથી મનુષ્યે એને વિહ્વ
 મનાયું છે એ વિહ્વિતની પાઠગ જઈ એનું સાચું સારું પિદાનવા
 મનુષ્ય પ્રયત્ન કરે, તો એને ધર્મની સ્થાને ફરીવાર કરવાનું નહિ રહે

અત્યારે જનસમાજમા ધર્મનું આ મૂળ સ્વરૂપ કેમ જળવાઈ
 નથી ગયું એ પ્રશ્ન ઉપજિત થાય છે એને માટે અત્યાગના આપણા
 કહેવાના ધર્મગુણો જવામગ છે એમનું મુખ્ય મર્મ શું છે
 એનું ભાન એ લોકોને નથી એમલે મનુષ્યની નિર્મળતા ઉપર
 નહિ પણ રાગના ઉપર ભાર મુકેલો જોઈએ આજના ધર્મગુણો
 મનુષ્યને ઉત્પાદ આપનાને ન લે એની નિર્મલતાને જ પોષે છે
 માન્ય કે એની નિર્મળતા ઉપર જ એનું પ્રભુત્વ આસી રાકે છે
 અત્યારે ધર્મને મટે જે જીવના કિરાકાર કરના પડે છે એમા માત્ર
 અધ્વસુજ ગમ કર છે એટલે મનુષ્યને ધર્મ મર્મિસે પણ પ્રેક્ષક તરીકે જ
 હોવાનું હોવાથી એમને ગ્સ પડતો નથી કિરાકારમા માત્ર નિષ્ક્રિય
 હાજરી જ નહિ પણ સક્રિય શોધ આપના લોકોને કરવા જોઈએ
 અત્યારે ધાર્મિક માણસ આપણે કોને કહીએ છીએ? જોનામા જગતના
 દુષ્કર્મ તથા વૈરાગ્ય ઉત્પત્તિ થાય એને ખરી રીતે જોના તત્ત્વ વૃત્તિની
 જરૂર નથી પણ વૃત્તિની ગાદવાની જરૂર છે એ ગાદવાને પરિણામે
 જગતનું મર્મ દુષ્કર્મ પોતાનું વાગે અને જે દુષ્કર્મ પ્રયત્ન કરે, એ
 ગમે વૈરાગી જોને જમલ આખા સાથે ગમ ધર્મની અલોગનિતુ
 ત્ત્વ કાળજી તો એ છે કે ધર્મસાત્ત્વ કે ધર્મગુણ જે મલેરો કહે એના
 કે વિચાર કયા વિના શ્રદ્ધાથી ગ્રીકારી લેવાના હોય છે પણ ધર્મ

શુભેએ મૌલિક વિચાર સંસ્કૃતિને ઉત્તેજન આપતું જોઈએ પણ એમ
 નથી એમનું મહત્ત્વ વળી જાય માટે એ વસ્તુ પડતે બેઠારીજ
 બેસવામાં આવે છે. માથે ધાર્મિક મનુષ્ય જગત પ્રત્યે બેપવા નહિ
 પણ પ્રમો માનવ માનવતાની લાગણીવાળો અત્યારનું આપણું જીવન
 મિશ્ર બની ગયું છે. ખામોચીઆ જેવું છે એને ત્યારે આપણે સગિતા જેવું
 ફેરૂ બનાવીશું ત્યારે જ જીવનમાં નીનતા જન્મશે અને નીનતાને તીધે
 તરફ પ્રમાણ આપણે નવો ધર્મ અગીકાર કરીશું. આજે તો સામાન્ય
 જીવન માનવ માટે ધર્મશુભો પ્રમોવે છે પણ જ્યારે એ મનુષ્યને
 જ્યના લીધારો ગાજમાર્ગે લઈ જશે ત્યારે ધર્મનો ઉદ્ધાર થશે આ
 રીતે જો ધર્મશુભો જ પોતાનું સાચું કર્તવ્ય સ્વમજે તો મનુષ્યમાં
 વિગાધ ગમેલી ધર્મભાવના ફરી સજીવન થાય.

હવે આપણે સાચા ધર્મનું સ્વરૂપ જોઈશું. માથે ધર્મ માત્ર
 શિરમાં જ નહિ પુગાઈ ગયે પણ માથા ધાર્મિક મનુષ્યને મન મમસ્ત
 થઈ એ મનિ થશે જગતમાં વસના પ્રાણીમાન વિવિધતાની મૂર્તિ થશે
 ફેરૂ બધાવવા કૃતા સગવળી મનિરા બધાવશે દેવધનનો ઉપયોગ
 જનતા દુખી આત્માને સ્થાપ કરવામાં કરશે પ્રભુ દેવધનથી ગણ
 કરે નથી. ખાનગીને બૂખના જોઈ પોતે વૈભવ માણુનો નથી.

સાચા ધાર્મિક મનુષ્યને મનિવા કિનાસામાં ગમ ન પડે પણ
 જનનું તમામ કાર્ય બધા ક્ષેત્રો જોને માટે કિવાનું મની ગયે જીવ
 નું બધા કાર્યો આવા સમર્પણ બાવથી જ કરે એ માત્ર પૂજ્યથી
 રૂઝ ન ગયે, જગતમાં માનવીઓને સ્થાપ કર એને સ્વર્ગની કે મોક્ષની
 પરી ન દે. એની પૂજનું ફળ એને જીવનમાં મેવા કરવાનો નવારે
 પ્રમાણ મો એજ છે. યજ્ઞમાં ઘી હોમવાને મને જીવનના કાર્યો,

નિચારા વૃત્તિઓ વૌરે અર્પણ કરતે એના જીવનનું મુદ્દા એજ હોય કે ક્ષાત્મના પ્રતિકૃત્તિ, પેરેમ્યા ન સમાચરત્ ! પોતાના જીવનની દ્રષ્ટિથી જ સૌને નિરખે પોતાને ન ગમતી વસ્તુ ખીજા માટે નજ કરે અને આ રીતે જગત્ માથે માથુ તાત્કાલ્ય અનુભવે જગત્ અને પોતે ભુલ નથી પણ એ જ છે, એ ભાવના જીવનમાં જન્મે ત્યારે જ સાચુ ધાર્મિક જીવન ગણી શકાય.

આવી નવીન યુગની સાચી વર્તમાનતા આપણામાં અજ્ઞાન થાય તો જીવનના ધણા પ્રતો પડતે નવનવો પ્રકાશ પડે. વર્તમાન જગત્માં આસિત્ત્વ ધરાવતા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કયા માટે આજ સાચા મનવ ધર્મની આવશ્યકતા છે આ વ્યાખ્યાનભાગથી આપણું જીવનનું દ્રષ્ટિમિત્રુ આ રીતે વિસ્તૃત અને તોજ આ સપ્તાહનું સાર્થક થાય.



અહિસા.

(વખા-શ્રી રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક)

અર્થશામુ બહેનો અને લાકડા,

મારે આજનું વસ્ત્ર ગળુ કગતા અથવા લાગતી એ- કન્યાના
પ્રથમ દુ આપને કહીશ તે એ છે કે ધારે કે ઇશ્વરે આપણને
તે મારે તમાગ મધા દુ ખો ટાગવા છે તે માટે તમે બધા તમાગ
ખોની એમ યાદી કરી આપો. આપ સર્વ જરૂર કહેજો કે આવું કહેણ
જાવના કેમ માણુમ અધૂર મૂંગે નહિ અનેક પ્રાણના દુ મોતી એક
ખો પેડે લામી એમી યાદી જરૂર તૈનાય થઈ જશે

હવે આપણે એક બીજે નર્ક કરીએ યાદી તૈનાય થઈ મયા પછી
જો કે ઇશ્વર આપણને કહે કે આ મધા દુ ખોમા એક માણસે કે
માણસ સમૂહ કે માણસના સમાજે બીજા ઉપર નાખેલા દુ ખો ઉપર
કે નિશાની કરે. અને એ પ્રમાણે આપણે નિશાની કરવા માડીએ
તે શ પશુચામ આવશે એમ આપ સમજી નેવો. દુ જરૂર માનુ છું
કે મધા દુ ખોમાથી ઘણો મોટો ભાગ માણમે માણસ ઉપર નાખેના
ખોનો નીકળશે. દુ એ કણુવ કરે છું કે આ પ્રસંગે જો માણસોને
જરૂર અદ્ય મગીને એકબીજા પર નાખેના દુ મોતી નિશાની કરવા
દેખે તો પુખ્ત મનસે થશે ઘણા કહેશે કે જો દુ ખ નાખ્યાતો તેના
જ આશય મુમયો છે તે પોતે નાખ્યુજ નથી. ઘણા કહેશે કે પોતાની સામે
જો મધા દુ ખો કાદપનિ છે અને જો દુ ખો નાખવામા ન્યાયાન્યાય
કે માણી જવામ ગીનો પ્રશ્ન ઉભો થાય તો તો મતભેદ અને ગોટાળાનો
મધ પાર નહિ રહે પણ આપણે એ દષ્ટિ તો અત્યારે જવા દઈએ
એ વાત નક્કી કે આવા મતભેદ ના દષ્ટિનિ-દુઓ દૂર રાખતા ક્રિયાદ
જેવા દુ ખોમા લગભગ ૬૦ ટકા, માણમે માણસ ઉપર નાખેના
દુ ખો નીકળશે.

અહિંસાને માટે આપણે એક જ વિચાર જમ છે હિંમતી -
 આપણે માણુમ નવતુ દુષ્કર્મધારી હોતુ છે એ દરેક માણુમ ન જ
 કરે કે મારે ખીજાને દુષ્કર્મ દેતુ તો હુનિશાના ધણા દુષ્કર્મો
 થઈ જાય. એ આપણે સુખી હોવાની ઇચ્છા હોય તો એ દેખીતુ
 છે કે આપણે સૌથી પહેલી અહિંસા પાળવી એટલે અહિંસાનુ
 મોગમા મોટુ સાધમા સાધુ વ્યાપકમા વ્યાપક અને પ્રમગમા પ્રમ
 સમર્થન છે અને આ જાણે માણુસ માત આટલુ પણ ન સમજ
 હોય એ પ્રમાણે વર્તી છે

એટલે હવે આપણે જે વિચાર કરીએ કે અહિંસા પાનન
 આવશ્યકતા આટલી મવી જરૂરી હોવા જ્યાં તેનુ પાનન કેમ થ
 નથી? તો તેમા મને મૌથી પ્રથમ કાગળ માણુસની શુદ્ધિજાતા નામે
 ઉપગમે દાખલો આપણે ફરી લઈએ તો આપણા દુષ્કર્મો યાદી
 ન્યા ન્યા ખીજા બહિન તરફથી દુષ્કર્મ આપેતુ હોય તે દરેક પ્રસ
 માણુસ નિવાસ થઈ વિચાર કે જે તો તેને જાણે કે ધણા પ્રમ
 તો એક માણુસ ઇગાલ વિના ખીજાને દુષ્કર્મ આપેતુ હશે અને મનુ
 હિંમતો અર્થ કાઢતો જાન લેતો એવો નથી પણ મત, વાણી કર્મ
 કાઢતે પણ દુષ્કર્મ દેતુ એવો છે માણુમ એટલો જડ છે, આગસુ છે
 પોતાના કાર્યથી ખીજાને દુષ્કર્મ થાય છે એ તેના જ્ઞાનમા જ આવડ
 નથી ખીજા પર શી અસર થાય છે કેમ અમર થાય છે કે નહિ તે
 વિચારતો જ નથી ખરે તો એમ વહેતુ એટલે કે મસ્કાગિતાનો અર્થ
 એ કે માણુસ માન પોતાનો વિચાર ન કરતા ખીજાઓનો સાથે સાથે
 વિચાર કરે શિષ્ટાચારના નિયમો સસ્કાગિતાની દૃષ્ટિએ ખીજાને કેમ
 ઓળખા ઓણુ દુષ્કર્મ કે અમર થાય એમ વર્તેતુ ખીજાને કેમ
 સાધારણ રીતે મનુકૂળ થતે વર્તેતુ એ ધોગજુ પર ધરાયા છે નિયમો
 ધરાવાનુ કાગળ માણુસમા ગહેની વ્યાપક જડતા છે જડતાથી જૂલ ન
 કરી મેસાય માટે નિયમો છે, અને એ એવા છે કે એ સ્વભાવમા રહે

જાણે, મને તેવી આચરણ અમુક અમુક આગતમા તો ખીજને
પ્રાપ્ત થયું મોં છે પણ ખીજનો ખરો ખ્યાન તો સતત જાગૃત
રહેવા મળી શકે એટલે ખરી અર્થિમાને માટે જુદીની મુદ્દમતા
જાણીની જરૂર મટે છે જ ઘણા માણસો આગિ મને માટે માન
કરની વાતો મોને આગળ ગણે છે, પણ નિશાન જુદી વિના
અર્થનો નિશાન પણ શક્ય નથી અહીં નિરોપ દેવાનો મમય નરી
જુદો મુદ્દો મટે જોઈએ કે આ પિશાન જુદીના વિષમને સાહિત્ય
મટે મુદ્દો થાય દુનિયાની તેવું ટા. મુદ્દોનીઓ ગેરમમજથી થાય
કે અન અન્યનું માનસ મમજવામા સાહિત્ય જોટનું ખીજું વનુ ઉપ
જાણીમાનસ સાચ પોને પણ નથી.

જાણે મને મુદ્દો કે મુદ્દોની હિમા માણસ ઇગદા વિના કરે છે, કેટ
જાણીની મટે છે અને કેટલીક ખીજને રી અમર થને તે નહિ
તથી મટે છે પણ તે ગિવાર માણસ કેટલીક વાન મત્પગિણામે
જાણી છે મુદ્દો દિનાનો માધન તરીકે ઉપયોગ કરે છે આના વાખના
જાણી જામા જ નને છે એમ ન મમજવું જોઈએ નિશાનમાથી તો
જાણીને ધીમે દિમાનો એટને મમ કે સિદ્ધાનો ઉપાન બધ પડતો
જાણે પણ દર આખા મમાજમા લોકોને ચોખ્ય માર્ગ પર ચનાવ
જાણીને મમ એટલે કે એક કખીજ રૂપમા દિમાજ મનાવું જાણ્યું છે
જાણીને મમ જ મમાજમા આ સાધનનો અર્થ એટલો જ થાય છે
જાણીને મમજાવને માણસ ઉપર માણસ તરીકે પૂરી શ્રદ્ધા બેરી
જાણીને પ્રાપ્તીથી માણસની વિશિષ્ટ રમ્પિ તેની મમજણુ રમ્પિ છે
જાણીને રમ્પિ ઉપર શ્રદ્ધા દોષ તો હિતની વાન સમજાવીને
જાણીને દોષી શકાય સમજ કે સિદ્ધાની જરૂર રહે નહિ પણ એ
જાણીને દોષી શકાય માણસ દિમાનો આશ્રય લે છે મિસાનો આશ્રય
દોષીને અર્થ જાણે ખીજના આચરણનું નિયામક કરવું એ છે
જાણીને શક્તિ છે

આદાર નિદા મય મૈથુન ચ સામાત્પ મેતલ્પશુ મિર્નગણામ્ ॥

માણસ પામે ભરથી અમુક કામ કરાવીએ ત્યારે આપણે માણસને પણ ગણીએ છીએ માણસની માણમાઇને ઉત્તેજિત કરવાને બળ તેની પાવનતાને ઉત્તેજીએ છીએ એનો અર્થ એ છે કે માણસને માણસ માનવાના એટલા પમગો ઝોલા મળીએ છીએ અને એમ કરતી વખતે ખરી રીતે આપણે પણ પાશવ જ બનીએ છીએ એટલે દિમાનો સાધન તરીકે ઉપરોગ આપી માણસ જાતને પશુની કેળીમા ઉતારે છે

આ ઉપરથી જ એક બીજી વાત ફરિત થાય છે દિમાનો ઉપરોગ એટલા માટે થાય છે કે ભરથી ધાર્યું કામ કરાવી શકાય છે જો જગતમા ભરથી આટલું કામ કરાવાય છે એવા અનુભવ ન હોત તો માણસ ઝોલી દિસા જગ એટલે દિસાને સાધન તરીકે નિષ્ફળ કરવાનો એક ઉપાર નિમળના સાચી અદિસા માથે નિર્ભયતા હોવી જ જોઈએ સમાજની નિર્ભયતા વધારે એટલે દિમા એની મેળે ઝોલી થશે જે માણસ ભરનીત થાય છે તે બીજાની દિસાવૃત્તિને ઉત્તેજે છે, તેને નોતરે છે માણમાઇનું સાચું વક્ષજ અદિમા તેમ જ નિર્ભયતા પણ અદિમા અને નિર્ભયતા એક જ સત્યના એ પાસા છે અને આ દૃષ્ટિએ દિસક થયું એ સમાજની જોટલી અપમેવા છે તેટલી જ ભરબીન થયું એ પણ છે આપણા દિંદુઓની મોતી જૂન એ છે કે આપણે અદિમાનું પાસુ સમજીએ છીએ પણ નિર્ભયતાનું પાસુ મમજતા નથી કેટલાક એમ ધારે છે કે અદિસાના આ રત્ને લીધે દિંદુઓ ઘણું દુખ અને અન્યાય સહન કરે છે પણ એ ખરું નથી અદિસા સાથે જે નિમળતા અવશ્ય હોવી જોઈએ એ ન હોવાથી દિંદુઓને ઘણા અન્યાય મળે છે તે પણ છે

અર્દિમા અને નિર્ભયતા મન્ને લોહએ એ ખરૂં છે પણ આ બન્ને
 ગુણે સામાન્ય ચરહાગમા પ્રયત્નની અપેક્ષા ગળે છે, એ ગુણો એ
 દિશિએ માધ્યમ ગહેવાના પણ જે ગુણમા એ ચરન સિદ્ધ થઈ જાય છે
 એ ગુણ પ્રેમ છે પ્રેમ હોય ત્યાં અર્દિમા અને નિર્ભયતા બન્ને અપ્રયત્ને
 આવે છે એમને મનુષ્ય જાતિએ ખરે તો પ્રેમ જ સાધવાનો છે મનુષ્ય
 તનિની સાચી પ્રગતિ એ વિદ્યામા જ છે પ્રેમની માથે મગ્ધાવતા
 અર્દિમા અને નિર્ભયતા બન્ને અભાવાત્મક ગુણો છે અર્દિમા અને
 નિર્ભયતા એ શબ્દો પણ અભાવાત્મક છે પણ આખી માનવજાત
 પ્રયત્નો પ્રેમ એ તો હજી આપણો દુગ્ધો આર્દ્ય છે તેનાથી આપણે
 હજી ધણા દૂર છીએ અને જ્યાંથી એ આદર્શ મિદ્ધ ન કર્યો હોય
 જ્યાંથી એ આ શંકા ન-મશયુરૂપ દિમા અને જાને આપણે પ્રવર્તતા
 અભાવા લોહમે એને માટે આપણે અર્દિમા અને નિર્ભયતાની વાત
 કરીએ છીએ. એ અભાવાત્મક છે જ એ અમુક ન કરવાનું કહે છે
 ખીજી રીતે કહીએ તો એ જતો છે આચરણને અમુક સીમાની બહાર
 ન જવા દેવાને પોતે પોતાપર નાખેના નિયમનો છે

એમલે અર્દિમા ઉપગના માગ વિચારેને મારે દુઃકમા મટેવા હોય
 તો એમ કહું કે દિમા એ માણસ જાતનું દુઃખ વધાગના છે દિમા
 મને ઉપયોગ કરી માણસને પશુ મનાવ છે અર્દિમા અને નિર્ભયતા
 ન માણસાઈના વાતાવરણ માટે આવશ્યક છે એ મન્ને પ્રેમની
 મતર્ગત હોવાથી પ્રેમમા એ અપ્રયત્ન સાધ્ય બને છે પ્રેમ ન હોય ત્યાં
 કુધી તે આચારના સામાન્ય જતો છે એ મન્ને સાધવાને માટે જેમ
 મને હૃદયગુણ લોહએ તેમ જ વિજ્ઞાન અને સદ્ગત શુદ્ધિ પણ લોહએ



સંત તુકારામ

(૧ ખા — શ્રી દેવરનથ)

[સંત તુકારામના ગળેથી જ હું તેમના પગના આખ્યાનની
સંકલ્પના રૂપ]

“સકલ ચિંતામગિ શશર । જરી જાય અહંકાર આશા મમક ॥
નિંદા હિંસા ગાહો કપટ દેહબુદ્ધિ । નિમલ સ્ફટિક જેસા ॥૧॥
માકાવે તીર્થ ન રમે વારાણસી । ચેતી તયાપાસી અવર્ગી જને ।
તોર્ધાસી તાર્થ જાણ તાવિ ઇક ॥ મોક્ષ તળે દરને ॥૨॥
મન શુદ્ધ તયા વાય કરિસો માન ॥ મહિત સકલ મુખનામી ।
હરિષ્યા ગુણે ગજતાતી સદા । જાનવ તયા માસી ॥૩॥
તન મન ધન દિલે પુરુષાત્તમા । આશા નાહો કરનાચા ।
તુકા મહેને તો પરિસાહની જાગઠા । કાય મહિમા વળે ત્યાચા ॥૪॥

તુકારામ મહારાજે આનુ તતોનુ વર્ણન કર્યું છે અને કાલે છે
આ તેમનું પોતાનું જ વર્ણન છે તેઓ કહે છે — આ શરીર જ
ચિંતામગિ છે ચિંતામગિ એટલે જે મનિ પામે તેણે તો હમ્મણેલી રૂપ
નાખે થાય તે મગિ આપણુ શરીર પરેખ્ય ચિંતામગિ છે મરં મુખ
સરં જાનવ આપના હું પણ માર? જ્યારે પોતામાથી અહીં
આત્મા એ મૂળ સદિત નાચ પામે નિંદાવૃત્તિ દિસા કપટ દેહ એ
હું એની એની શુદ્ધિ વેરે નાચ પામે મન નિર્મળગુણિ જેનું થાય
ત્યારે ત્યારે આપણુ શરીર ચિંતામગિ થાય છે—મરં મુખ સરં જાન
દેનાર થાય છે એની જેની મિતિ હોય તેને મોક્ષનું તીર જે નાગણ્ય
ત્યા જવાની જગ નથી પણ ઉનદુ તેમની પાસે મરં લેખ પાવ
થવા માટે આવતા હોય છે એનું જ નહિ પણ તીથને પાવન

વિષ્ણુ મુદ્દા આવા પુરુષથી જ પ્રાપ્ત થતુ હોય છે મતના ગહેરાને
 ધીરે તીર્થ નિર્માણ થતુ હોય છે જ્યાં સતનો વામ હોય છે તેજ ખર
 ને કે એવે જ તુ ગમ મહારાજ કહે છે—“તીર્થાસી તીર્થ જાણ
 ‘વિષ્ણુ’ મતના વર્તનથી મોક્ષ પણ પ્રાપ્ત થાય છે તેનો અર્થ
 કે તેમના વર્તનથી મુક્ત પુરુષ કેના હોય કે તે નમને મૂર્તિમત
 માં આવશે જેનું મન શુદ્ધ છે તેને માગ્યા આદિ બાહ્ય ચિન્હની
 જરૂર નથી, શરણ કે તે મર્વ સદ્ગુણોથી ભૂષિત છે હૃદિનું નામગરણ
 ના મુખથી મૈવ આનંદ હોય છે અને તેના મનમાં સંવ આન
 ને હોય છે તેથી તેનું મન ધન પુરુષોત્તમને—મગરતને અર્પણ કરે
 તેને કોઈની પ્રીતિ આશા નથી દોતી તુ-ગમ કહે છે ॥ પારસમણિ
 ના પણ આરા મત યેક છે ૬ તેના મહિમાનું શું નર્ણન કરે ?”

આ અમગમા તુગરામે સતનું જે વર્ણન કર્યું છે તેની તેમની
 ધિને હતી. આવા યેક પુરુષના ચરિતનું નર્ણન કરવાની શક્તિ માગમા
 ના આથી દોર ? તો પણ તેમના અભાગો પગથી જે થોડું ઘણું ચગિ
 ને ખમર છે તે મક્ષેપમા તમારી સમક્ષ મૂકે છે

નગરાશ્રમા પુનાથી પગ માઈન દૂર લેડ કરીને એક નાનું ગામ છે
 તુ ગમના પૂર્વજ ગહેના હતા તેજ ગામમાં છ મ ૧૬૦૮ ના
 એકે તુમગમનો જન્મ થયો. તેમના પિતાનું નામ બોહાયા અને
 માતાનું નામ કનકા હતું તેમના પિતા ભગવદ્ભક્ત હતા અને માતા
 વિષ્ણુભક્ત હતા. વગની ગિચિતિ સામાન્ય હતી તુમગમને પોતાનાથી
 ન મોગ અને એક નાના એમ બે ભાઈઓ હતા મોટો ભાઈ સાવજી
 માગપનથી રિગ્મત હતા તેનું લક્ષ્ય જગથે સસાગમા નહતું, તેથી
 સમાગમા પિતાને મ = કરવાનું કાર્ય તુમગમ પર નાનપણથી જ આની
 પડે તુગામ સત્તર અટાર વપના થયા એટલામાં તેમના માતાપિતા
 ને અર્ગવાગી થયા મોટા ભાઈ આવજીની પત્નિ પણ તેજમમયે
 ગમરામી થઈ—માવજી ધરનાર છોડીને તીર્થાટન કરવા

ઘેર આ ચેા નહિ આ વખતે ઘગ્નેા બધો ભાગ એમ્ના તુમરામ
 આવી પડયો તુકાગમ સત્યથી અને ઘણા પરિશ્રમપૂરક પોતાનું ધ-
 યનાસ્તા હતા ઘગ્ની કાર્જ ખેતી અને ધીગધાગનો વેપાર હતો આ
 ગ્ધિનિમા કેવો વખત ગવા પછી મહારાટ્મા મોટો દુમ્મગ પડ્યો
 રૂપિયાનું એ રોગ અનાજ મળતું હતું એમ કહેવાય છે આ દુકાળ
 તુકાગમ અને તેમના કુટુંબની વણી ખગમ ગ્ધિતિ થઈ ખેતરમ
 અનાજ પામ્યું નહિ અને ધીરેના પૈમા વસુન થયા નહિ, એવી ગ્ધિનિમ
 અત મિરાન તેમને દિનસ કાઢવા પડ્યા તેમની પહેલી અને અર્ન
 મથા હતી તે આ દુકાળમા પોપણ ન મળનાથી મરી ગઈ એક છાંચે
 પણ આ વખતે મરી ગયો ઘગ્ની આવી ભરકા ગ્ધિતિ થવાથી અ
 બાર દેશમા દુમ્મગથી થએલો કેવો ભોળને તેમનું મન સસારથી પ્રાપ્ત
 ગયું પહેલેથી તેમનું મન પરમેશ્વર તરફ હતું આ વંશુ સભોગોને
 લીધે તેમનું મન અત્યંત વ્યાકુળ થઈને પરમેશ્વર તરફ દોડવા લાગ્યું
 જગતમા મધુ સુખ નશ્વર હોઈને એક પરમ તમાજ સત્ય છે અને તેની
 પ્રાપ્તિ હરી લેરી એજ નિનોકમા મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે, એમા જ મધુ
 સાધક છે એવી તેમની દૃઢ ભાવના થતી ગઈ તેમના હૃદયમા પહેલેથી
 ધણી રરણા ભરેલી હતી દુકાળના અનર્થો અને તે નિરાગ્રણ કરવા
 માટે પોતાનું અસમર્થપણ જોઈને તેમના મનને પાકા વિશ્વાસ થયો કે
 પરમેશ્વર સિવાય કોઈ પણ કોઈના તારક થઈ શકતો નથી હાન છે તે
 પ્રમાણે તે વખતે એક પ્રાત્રમાથી ખીજા પ્રાત્રમા અનાજ વગેરે લઈ
 જવાના માધન નહોતા અને લીધે દુકાળમા માણસોને ખયાવવાનું
 ઘણું કાણું હતું એકરે કંઈ સ્થિતિને લીધે તુકારામનું મન સસાર
 માથી વિરમ્ત થયું દુકાળના સિસો પૂગ થયા પણ ફરીને તેમનું મન
 સસારમા આમકત થયું નહિ તુકારામે ત્યારથી જ ઈશ્વર પ્રાપ્તિનો
 નામ લીધો અને ઘગ્ની કાચમની વ્યવસ્થા કરવા પાછા તેઓ લાગ્યા
 ઘગ્ની શાબુદારી હતી અને તેના સ્નાવેજ તેમની પાસે હતા તેમના

આ કદ મ હોવાને તેના ભાગના અધા દુતાવેજ આપી દીધા
 પેલી પૈસા આપવાની શક્તિ નહતી ખતપત્ર પગથી ધીંગધાગના પૈસા
 મુક કરવા, એટલે દુષ્ટતા મિત્રાય વસુન કરવા શક્ય નથી વગેરે વિચારો
 ગમના મનમા આ ના દુષ્ટતા તો તેમના મનમા મૂળથી જ નહતી
 થી કદ જ બરેલી હતી આવી ગિચિતિમા ધીંગના પૈસા વસુલ થવા
 ત્યારે આ દુતાવેજે આશાનું મૂળ છે, પગમેશ્વરની પ્રાપ્તિ
 થી હેવ તો આશાનો તથમ નાશ કરવો જોઈએ એ વિચારથી તેમણે
 મનગેનાનો નાશ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો તે બધા કાગળો તેમણે
 નેની ઉપર નીચે પથ્થર બાધી ઇદ્રાયણી-તેમના ગામની નદીમા
 મુકવાને ફૂંસાડી દીધા, અને પોતે આશામાથી કાયમના મુક્ત થયા
 મનેજ તેમણે ફૂંસાડી દીધી આ હકીકત પગથી સસાર પ્રત્યેનો
 ના વૈગમ્ય અને આતામાથી છટવા મારેનું તેમનું માહમ્ય એ વાત
 જણાઈ આવે છે આ રીતે આશાનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો
 નિશ્ચય વિલક્ષણ વાત છે

ધેંધો બગાડ ચાને નહિ માહુમગી હતી તે આ રીતે નહિ થઈ
 નોંધેને તેમના મહુમાથી મુક્ત કર્યા, અને તેઓ પોતે સમાજ
 મા ફાલમીન થયા મન પગમેશ્વરનું ભજન રમગણ કરવું, વ્હી
 મનમા હેડું, ઓ પુન પગ મમતા ન ગખરી, શરીર નિવાહ પૂરતો
 દુરોગ કરવો ભોળાને વિશેરે ગરીબોને ઉપયોગી થવું-તેમનું નાનું
 મમ કરવું થાક્યો હોય તેના ભાગ પોતાને માથે લેવો, કાંઈ
 મુમ કર કે યાત્રાનું ગામમા આવે ત્યારે પોતાની ગમીમી અને
 ની બગાડ સ્થિતિ જા તેને પોતાને વેર લાવીને જમાડવો-તેની
 રી, સર્વ જુલોમા પગમેશ્વર છે, કાંઈને-જીવ માત્રને દુખ ન
 એટલા માટે પ્રયત્ન કરવો ગધેડા તરગ્યા હોય તો તેને પાણી
 મુકવાના મમમા શરમ ન ગખરી મસાગની વાતોમા મન ન
 નુ-આવા પ્રમાની તેમની વિગ્ન અને નાપૂર્ણ ગિચિતિ થઈ

ગિદ્ધિ સિદ્ધિ કાય કરુ । અથવા અગમ વિચાર ।

મટી વોળ મારુ । તુલિયે વાટ મજ યાના ॥૪॥

તુજ વાયુનિ પાઢી મ્હારે । જેમ તકા માનિયા જાવ ।

તુજા મ્હણ ઘાવ । દરુગળ પાપાચ ॥૬॥”

તુમંગમ મંગાજ કહું હું તે પદ્મેશ્વર તારા દર્શન વગર મને
સોમ્યાન-મીર્તિ દ્વિસુખ ન પતિ ઓઁ પ્રાપ્તના ઉપમાત્ર એ જુ
વિગના-દુઃખાપ સામે છે એ મારી આ અવસ્થા જાણીને તુ આવ-
આરીને મને દર્શન કે દર્શન આપ મો તું તારા દર્શન વગર તુજી
તત્ત્વજ્ઞાન લઇને શું મ્હું ? તે તો ખાતી માપાના મંગા છે નાગ મેળા
વગર મધુ મો દુઃખાપ તામે છે આત્મચિન્તિતો વિચાર માર ન
જોઈએ-ઉદ્ધાગની છત્રા મને નથી તારા ચતુર્ભુજ દર્શન વગર મને
ધી જ મ્હંતી નથી-દુઃખાપી મની મો હું ગિદ્ધિસિદ્ધિ શું કરવાની ?
દાખલા રિચાર સામટે જોઈએ તારા મેળાપ વગર મો તે બધું
ભાગ્યપ સામે છે તારા મિવાન મો બીજી કાંઈ છત્રા નથી પ્રતો
તારા ચરબુના હસન આન આ સમ્મો પગથી તેમની ફક્ત પદ્મેશ્વર
વિનેની વ્યાકુળતા અને ભૌતિક મમારી સુખ વિશે તો વેગ ર એજ
દેખાઇ આવે છે

તેઓ પેલે સસાર વિશે ઉત્સીહ થવા તેથી ધગમ સારો ભાગ
તેમની જી પગ ધમો પડ્યો કુદ મ સારી રીતે જાતવું જોઈએ એ નેની
છત્રા તેનો તેમા મધ માપ નહતો કોઇ પળ જોની સ્વાભાવિક એરી
છત્રા હાંસની તરુ તુમંગમ મંગાજ અત્યંત વિરક્ત જગત્ એ
પોતાનું કુદ મ એરી તેમની ભાવના સર્વ જૂતો પ્રે તેમની દ્વારતિ
ધગમા જે હોય તે પોતાના કુદ મ પગિરાગે વિચાર । કરના ગરીબને-
જેને જરૂર હોય તેને આપીને તેનું કુખ નિવારણ કરાવે તેમને
અમાન આતી એ તદ્દન જુની જુદી ભાવના અને ભૂમિકાને સીધે વિશે

ધના પ્રસંગે હમેશા આનંદ હતા તેને લીધે તેમની પત્ની ઘણી જ
 સુખી થતી બનેતો એક વિચાર ન હોવાથી આમ થાય છે એ જાણીને
 ગુમરામ મહારાજે એક દિવસે તેને પુછ્યો ઉપેક્ષા આપો તેમણે કહ્યું
 “તુ આ સમારમા કેમ સુચાઈને ગઈ છું ?” જો મને તેમા સમારમા
 જાણતું, જ્ઞાની આશા કરતી નહિ જાગૃતની ચિંતા ન કરતી તેમને
 મટે બહુ નિર્માયુ થએતું છે તુ આ મધનમાથી મુક્ત થા મનગત
 તને માન આપજે જમનમા તારી કીર્તિ થો તુ તારા જન્મનું સાર્થક
 કરી છે. હરિભક્ત બન મર્વ છુટા-નામના છોડી દે રમ્યા જે કાંઈ
 તર છે તે બધું મરીમો-સ્વાત્મજોને આપી દે દોર-લાખ મારા,
 વાસનું કે કશાની આજ્ઞા ન ગમ્ય દોર મરી ગયા વાસણુ ચોરો લઈ
 ગયા જાગ્ય થયા નદના એમ સમજ મન એક રાત કંઈક વગર જેતું
 મરે તને પરમેશ્વરી આનંદ થશે તુ માફ માખા આપજો મને સુખી
 થતું દેવ અને નરિ આપણ ગૌરવ કરશે તે આપણને નિમાનમા
 વડે જવાને આવશે ગધર્વો નામ સ્મરણના ગીતો ગાશે મત મદત
 ગિદ્ધ આપણી મામે આવશે તેમને આનિગન આપીને-નેતીને તેમના
 ચણ પગ પડીએ આપણી મધી છુટા પૂરી થશે આપણા માનાપ
 નથી છે ત્યા આપણે જઈએ અને જ્યારે તેમને આપણે આખથી જોઈએ
 તે વખતના સુખનું વર્ણન હું શું કરું ? જો તુ નિશ્ચય કર મનને
 જામાથી ખેંચી લે કાલે મોમના દાવતીનું પર છે મન ગુદ કર,
 ધન્યકુને જોનારીને તેમને બધું અર્પણ કરી દે તુ કાલમતી સુખી
 થઈ-ના જન્મમાથી નીચીજા અમને આ સસારમુખનો વડાજો
 કેમ આજો-કયા બળને લીધે અમારે તે સુખ નથી જોઈતું એમ લાગ્યું
 તે જાણતી નથી શું ? વિચાર કર અમારી બૂખનગસ કેરી નિશ્ચય થઈ,
 ચપલ મન કેરી રીતે ચિંતર થયું ? લોકોને દ્રવ્ય એ પોતાના પ્રાણ
 મના જે પ્રિય હોય છે તે અમને પ્રાણ કરતા જે હીન કેમ લાગવા
 માગ્યું ? સમા સબધી જન આ જગત બધુંજ અમને એક સરખું-
 બધી જગાએ અમને સમલાવ આ હકીકત કેમ જાતી ? આ કોનો

પ્રભાવ ? આ કોનું બળ ? પમા મા અમારી પાસે છે અને તેજ બધું સુખદુઃખ
સદન મે છે તેને આમારો અગ્રીમ ક્યો છે તું પણ તેરી થા દૈત્યવો
વિશે મહાભારત ગાથ મન મળુ કરીને આ સમાગના દુ ખમાથી મુક્ત થા

આવી રીતનો હિપ્પેશ તેમણે પત્નીને ક્યો તેની રૂતિ કાર્ક વગી
પગુ ને રસ્થે પૂરેપૂરો બનાવ છવટ પર્વત થઈ શક્યા નથી પણ
પગેથી રિધતિ ધણે અગે બનાઈ દગે તેમની આ પત્ની ધણી મહેનતુ
હતી અને તુમાગમની ધણી મલાગ લેતી હતી અત્યંત દુ ખના વખતે
પણ તેમને છોડીને તે મો પિરંગ ગા નહતી આ તેમની બીજી પત્ની
પહાલી પત્ની દમિયસ હતી એટલે તુક ગમના પિતાએ નાનપણમાં જ
તેમનું બીજું લગ્ન ક્યું હતું તેનું નામ ગિર્મલ અને પ્રચલિત નામ
આવથી હતું

સતો વિશે તુમાગમ મદાગજના અનમા ધણા પૂજપાપ હતો
મતમગતી તેમને ધણી મિત્રા હતી મતેના સદાચારથીજ મતમગ વિશે
પ્રાપ્તિ ઉપદેશ થઈને મન પરમેશ્વર તરફ વળે એવા તેમનો નિશ્ચય
હતો સત કોને મહેના એ વિશે કેટલકે અજગોમા તેમણે કહ્યું છે તે
પછી સતની તેમની વ્યાખ્યા અને વિચાર તમાગા રક્ષમા આવશે.

“જ કા રંજલે ગાનલે । ત્યાસી મ્હણે જા આપુલ ॥૧॥

તો ચિ સાધુ બોલતાવા । દેવ તેથેચિ જાણાવા ॥૨॥

મુદુ સલાહ નમનીત । તેસે સજ્જનાવે ચિત્ત ॥૩॥

ગ્યાસો અપગિતા નાહો । ત્યામી ઘરો જા હૃદયો ॥૪॥

દયા કરણે જે પુત્રાસી । તેત્રી દાસા બાણિ દાસી ॥૫॥

હુજા મ્હણે સાગો ફિતી । તોચા મગતતાચી મૂર્તી ॥૬॥”

‘ જે પીડિત રીતારેના દુ ખી હોય તેમને જે પોતાના ગણે છે
જેનું ચિત્ત માખણ જેવું મુદુ હોય તે પરાધીન અને નિરાધારો જે

પ્રાના હવે સાથે આપે છે-પોતાના કરી ગએ છે, પોતાના દીઠગની
ને / દાસદાસીપદ ત્યા કરે છે તેજ માધુ છે એમ સમજવું અને ત્યાજ
દે છે એમ માનવું” તુકાગમ મહાગજ કહે છે કે “હું જીજ્ઞુશુ છું”
એવું પુરૂષ એટલે ભગવતની મૂર્તિ છે” દયા અને સમભાવ એ સાધુના
મન શુદ્ધ છે, એવી તેમની ખાતરી હોવાથી તેમણે આ શુભો પદ
જોઈ ભાગ મૂકેના છે તે આ અલગ હિપથી જણાઈ આવે છે તે
પ્રભુએ એ અલગમા તેઓ કહે છે- જે મનજન છે તેમનું મન, શુદ્ધિ
નું હિપમર માટેજ ખર્ચા છે દેવોની પેઠે તેમના હૃદયમા દસ ભગ્ની
દેવ હોવા સત મનજનનો જીવ એજ દેવ અને જ્યા તેઓ ગહે
જો તે ઠેકાણું રોકે છે”

આ વચનો પછી તેમની મત વિષેની વ્યાખ્યા કરી હતી તે દેખાઈ
જાય છે હુ ખી માટે-તેમનું હુ ખ નિરાશ્ય કરના માટે જે હુ ખ સહન
કે છે તેજ મત જેના મનમા જુગલના છે, જેનું મન માખણ જેવું
કે છે તેજ સત હુ ખી વિષે જેના મનમા અપાર કરણા ભરેલી છે-
જેના ભાવ જેનામા નથી તેજ મત કરણા એ સતનું સ્પષ્ટ વક્ષણ છે
જે પ્રભુએ અલગ ધૈર્ય-નિર્ભયતા એ મતનું મહત્ત્વ લક્ષણ છે
જે મહે છે -

“હિરા ઠેવિતા ધરણી । વાચે મારિતા જો ઘર્ણી ॥૧॥

તાંચિ મોલ પાવે સ્વર્ગ । કરણોચા હોય ચુરા ॥૨॥

માહરા હોય તોચિ અગે । મૂત ન જલ્લે વ્યાચે સગે ॥૩॥

તુકા મ્હજે તાંચિ સત । સોસી જગાચે આઘાત ॥૪॥”

“એણું પદ મૂકેના જે હિરા ધણુના માગથી ચે તૂટો નથી તેજ
જે અનાવગી હિરા ધા સામે ટકી શકતો નથી, તેના ચૂરેચૂર થઈ
જાય છે જેની મોમનમા સુનર અગ્નિમા જળવું નથી તેજ ખરો
મહા (જે પ્રભુનો મહિ) તે પ્રભુએ જગતના આધાન જે મહન

કરે છે પરંતુ ધૈર્ય હોયતા નથી તેજ ખગ સત ' આ તેમના વચ
 ખથી તુ દેખાય છે ' મત એટલે ધૈર્યની જગે મૂર્ચિત્ત હોય નિ
 વના સતમા હોતીજ જોઈએ જે જગતનો ભાગ પામે છે તે સત
 નથી એવું તેનું ખાતરીપૂર્વક કહેવું હતું " ધન્ય તાચિ પ્રાણિ ક્ષ
 ય્યાન્ને અર્ગો । ન મગે પ્રસર્ગો ધૈર્ય વઙ્ગ । તે / મનુષ્ય ધન્ય છે જેના
 ક્ષમા અને ધૈર્યના ભાગનું નથી આ પરથી યમા અને ધૈર્ય
 મહાયુજ સતમા હોનાજ જોઈએ એમ તેમનું કહેવું હતું સતના ઉપર
 આપણે કરેલા અભગ ધૈર્ય નિર્ભયના ક્ષમા મદિપ્તના અત્યંત કો
 ણના વગેરે અનેક મહાયુજ હોનાજ જોઈએ, અપર ભાવનો નાશ થા
 સમભાવ તેમના ઉચ્ચમા હોવોજ જોઈએ મર્વ સદ્ગુણોનો સમુદ
 એટલે સતપણ તુકાગમ મદાગમ કહે છે " આરા પ્રકાગ્નુ મતપ
 જેને જોઈએ તેને તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ક્યા પ્રાપ્ત થાય તે બગર
 મગતુ નથી ત્રિગ્વિદ્યાઓમા જગતમા ભાખ્યાથી મગતુ નથી ધન
 દગના આખ્યાથી તે મગતુ નથી નથી તે આકાશમા કે નથી પાતાગર
 પોતાના નાણુનું બનિદાન આપીનેજ તે મગી શકે છે નાણુની રૂપ
 ખની આસા ગખીને સતપણ મગતુ નથી પ્રાણુનું બનિદાન આપના
 જેની તૈયારી ન હોય તેને મતપણુની વાત મદરી નહિ '

‘ નાહો સતપણ મિલ્લત તે છાટો । હિંદતા કપાટો રાનો વનો ॥૧॥

નયે માલ દેતા ધનાચિયા રાહી । નાહો તે આઝસી પાતાઢીતે ॥૨॥

તુકા મ્હણ મિલ્લ જીવાચિયે સાટો । નાહો તરી માટો બોલા નયે ॥૩॥

ના ક્ષમા સાનિ નિર્ભયતા સય પાવિત્ર્ય વૈરાગ્ય એ સત
 લક્ષણો એ લક્ષણો ન હોય તો ધન્ય કરાથીયે ક્ષમાતો નથી એ
 તેમનું કહેવું હતું પરમેશ્વર-સત્યદાન વિરે તેમના મનમા વ્યાકુલ
 હોનાથી તેમના પોતામા કે બીજામાયે દબ અસત્ય છત્પા દોષો તેમ
 જરાયે સહન થતા નાના પોતા વિરે તેઓ ધન્યને કહે છે ' હું બહા

મારું હું તેને નથી મનમાં મસા અને મદાગથી ઈશ્વરભક્તિ
 મેં મારી ખરી ગિયતિ હોવાથી મને તારી પ્રાપ્તિ થતી નથી તેમાં
 મારું નથી હું જાણના પ્રવાદમાં હૂંમેલો છું ભક્તિની વાત
 મને તું છું તા નામમગ્ન કરીને ગાઉં છું નાચું છું અને લોકોને
 મને તું પશુ અતઃમા તારે માટે ખરો પ્રેમ નથી” આ પ્રમાણે
 મેં પેલાની ગિયતિ અપટપણે મનાવના હતા અને તે માટે લોકોને
 મારું આપના કે હૃદયમાં મમાગની ઝામના ગાળીને બદાગથી
 મેં પેલાને ગાળી બગવાન મળતો નથી મતના લમણો અને
 માણસોની ગિયતિ તેઓ અપટપણે કરતા હતા તેમના આ
 મારું જવાથી લોકોને માયા ભક્તની-સનની ઓળખાણ થવા લાગી
 મેં ભક્તિમાર્ગે વળવા લાગ્યા હતા માણસોનો હૃદય તેમને સ્પષ્ટ
 થવા લાગ્યો તેમનામાં અત્યદૃષ્ટિ આવવા લાગી આ પરિવર્તનને
 મેં જાણી લીધું તેમના મન થવા લાગ્યા—તું ગમ મદાગજને હું ખ
 મારું ઉપાયો તેઓ ગોધરા વાળ્યા
 તે વખતે મારા જોસાતી નામનો એ- જાવો હતા તું ગમ
 મારું આવા ઉપદેશથી તેની પ્રતિષ્ઠા ઓઝી થવા લાગી તેને
 મારું વળો ક્રોધ આવ્યો અને તે તેમનો દુષ્ટ જવા લાગ્યો તેમને
 મેં પેલાને પ્રસન્ન તે ગોવતા લાગ્યો એ- દિવસ તુમગમ મહિની
 મેં પેલા કરતા હતા પ્ર ક્ષિણ કરતા કરતા પર પડેના આવળના આખર
 મેં પેલા તેઓ એ- માણસો કરતા હતા, જનાગના પગમાં ત્રા ન
 મેં પેલા માટે તેઓ તેમ કરતા હતા એટલું જ નિમિત્ત જોઈને ત્યા
 મેં તે મારું તેમને ગાળો દઈને મારવા આવ્યો અને એ- તારાળી
 મેં પેલા તે તું ગમને જુઓ તે વખતે ક્રોધ ન કરતા ક્ષમા ધાગણ
 મેં પેલા ગાળી તેઓ ભગવાનને દેહવા લાગ્યા, હ ભગવાન મારા
 મેં પેલા મને તેટલું હું ખ આવી પડો, સજ્જના વાથી દેહના સો
 મેં પેલા મારું તોયે હું ખીવાનો નથી હું તા મારું ડાવાનો નથી
 મેં પેલા પ્રમગે તે મારી ભુદ્ધિ દૃઢ અને આવધ ગાળી પ્રમો, તે મેં પેલા

“ પાહુરગ પાહુરમે । માણે ગમે માઠલિયે ॥ ૧ ॥
 પાહા ઘાઠો પ્રેમધાગ । પૂર શીરા હોટા દ ॥ ૨ ॥
 જમે જગ મેઢનૂનિ । કરી ઘગી ફેડાયા ॥ ૩ ॥
 તુફા મ્હણ છેદન ડઢ્યા । સાઢીન ડુઢ્યા માવના ॥ ૪ ॥ ”

મારી ગગા હે માતા પાહુરગ । તુ મને પ્રેમધારા પ્રવાહનુ એ
 પાન ગગા કે માથા સુધી તારા પ્રેમરૂપ પાનમા હુ છુરી નાઉં
 મને પ્રેમથી આનિગન છુ પેઠ ભરીને મને તારા સુખ મગો એ
 મારી ધણી ઇચ્છા કે હું વની મધી ફુટ ભાવના ફેડી ધને હુ તાર
 પાસે ફેડીને આવનાને તૈયાર છુ

ખીજ એ અબગમા તેઓ કહે છે— હે ભગવન્ । તું માર
 માતા છે હુ તારો વસ છુ અને તુ મારી ગાર છે નાગ પ્રમાણે
 વત્સ પ્રમાણે હુ તારી ગદ્દ જોડ છુ મોગા કે નાનો માત્ર તુ એપસો
 છે મારો પોતાનો મ્હી રામવ એવો એ તુજ છે માગ સગમબધ
 મારો નાણુ એવો તુજ મને છે મારો સર્વ પ્રાણુ મે તા મા
 ગખ્યો છે તારા સિવાય મધી દિવાઓ મને ચલ છે ”

“ તૂ માક્ષા માઠલો તૂ માક્ષા ગોઠલો । પાહતા ચાહુછા પાહુરગ ॥ ૧ ॥
 તૂ મજ ઘડુઝા વડીઠ ઘાડુઝા । તૂ મન આપુઝા સાયરા જીવ ॥ ૨ ॥
 તુફા મ્હણે જીવ તુજ પાસો બસે । તુજ વીળ ઓસ સવ દિશા ॥ ૩ ॥ ”

માતા પિતા મોગા નાના મિત્ર સબધી મધુ । છ પગમાત્રમા
 એવો નેમનો ઇચ્છા પગ ભાર દનો । ૫ માત્રમા રિને તેમનો ફનો તી
 અને અમિતનાનો ભાવ દનો એ આવાજ અભજો પગથી જળુ
 આવે છે આવી તીવ્ર ભાવનાના તેમના સેકડો અબજો છે આવો પ્રેમ
 જાનાનો ભાવ રાખતા અને સર્વસ્વનો ત્રાગ મગતા છતા તેની પ્રાર્થ
 થતી નથી એવુ જથ્થુઈ આ રાથી તેઓ કહે છે —

કપતુમે વેવે મજ મેટી દેતા । વચન વોલતા ઈઠ દોન ॥૧॥
 કપ તુમ્મ રૂપ ઘેતો મી ચારોની । ત્યા મેળે લપોની રાહિલાસી ॥૨॥
 કપ તુમે આમ્હા કગવે વૈકુઠ । મેવો નકો મેટ આતા મજ ॥૩॥
 કપ મ્હન તુમ્મો ન લગે ઢસોડી । પરી આહે આવડી દર્શનાચી ॥૪॥”

હે ભગવન ! મને દર્શન આપના—મારી સાથે મે વાન ઠગતા તારે
 મુખ પર પડે છે ? તારું રૂપ ઘણું સુંદર છે નો ? તું મુખે ચોરી
 જોઈએ બાવળી તું લપાઈ ગયો છે ? દર્શન આપીશ તો તારી સાથે
 આવવાની તું હક કરીશ એવો તને ભાસ્યો છે ? અરે, તું
 જોઈએ છે ? તું ભાવ ન ગમી, મને બેટ તુમ્મગમ કહે છે કે મારે
 તુમ્મગમ એ દોગની જે અપેક્ષા નથી, પણ માત્ર તારા દર્શનની
 છે પગમાત્રાને પોતાની નગમથી નિસકાય અને નિઠક કમનાની
 આ કેટલી બધી ઉલ્લાસ વપના અને ભાવના !

અને રીતે પગમેશ્વરની પ્રાર્થના કરીને, રંગનથી ગહીનેયે તેનું દર્શન
 નથી એ જોઈને તેઓ નિગમ થતા અને તે નિગમમાં તેઓ
 પગ મુરમે થઈ જતા—તેના પગ ચીકારા જતા તેમના તે મુરમાયે
 જગાધ પ્રેમ ભરેલો હતો ? તેઓ કહેતા હે ભગવન ! તારી
 સમક્ષ કવો એજ મોગી બૂલ છે તું હાથ પગ નમસ્કાર કરી
 સુલેવાતું ? તારી સાથે સમક્ષ કવો એટલે આપણું પોતાનું
 દેહ તે મુમારી એમનાતું, તો તારી પાસેથી ઠંઠ પણ મેળવવાની
 ની મગી ? જે વ્યવહારમાં મુદ્દન—મૂળી ગમ હાથમાં આવવાની
 ત્યાં જાણ, મગતાયે, મળે જ્યાંથી ? એની આખા જગતમાં તારી
 છે તેને નહિ સમ નહિ વિચાર, તું નિર્વજ્જ છે અમ્મગના
 પ્રમાણે તું ટટો કમનારો છે આવો તારા જેવો ટટો કમનારો જે
 થયો તેની સાથે તારી બેટ થયો તેને તું મળીશ તેની સાથે
 મુમાત્રા થવાની સર્વસ્વનો ત્યાગ કરીને ફક્ત લગોગી અમે ગમી

સ સાગ સલાહથી નહિ તે જીવનનું ખેતર શું સભાળે ? આ શુદ્ધિ તે
પાળાયી સૂઝી પરતુ થએના નુષ્ઠાન માટે તેને કોઈ તો આવ્યો તે
તુમ્હાગમ મહાગળને દુખ પણ દીડુ પણ ઈશ્વરકૃપાથી આ સઠમારે
તેમનો ઝૂંકા થયો અને મતને દુખ દીધા માટે તેને પચાનાપ થયો "

એ વાર તેઓ સહજ રીતે એક રસ્તે ચઢીને જતા હતા ત્યાં પહોંચી
વાળા ખાના હતા તે તેમને જોઈને ઉડી ગયા તેમને આ નાતથી ધર
દુખ થયું તેમને મનમાં આવ્યું મારા ચિત્તમાં આ પક્ષીઓ મા
સમભાવ હોત તો તેમને મારો બન નાગોળ ન હોત હું માત્ર સગ
ભાવની નાત ખોતુ છું પરતુ મળામાં સમભાવ નથી " ચિત્ત
સમભાવ આવ્યા વગર અહીંથી ઉત્તર નથી એવો નિશ્ચય કરીને તેઓ
ત્યાજ્ય મેળે તે પ્રસંગે તેઓ જે અમગ મોડવા તે—

■ અવધોં મૂલેં સામ્યા બાલોં । દસિલી મ્યા કેં હાતી ॥૧॥

વિશ્વાસ લો સરા મગ । પાદુરગ રૂપેચા ॥૨॥

માફી કોળી ન ધરો રક્ષા । વિશ્વ હો કા નિદ્ર દ ॥૩॥

તુરુ મ્હણ જે જે મેટે । તેં તેં ઘાટ મો જેલે ॥૪॥ "

સર્વ ભૂતો વિષે મમાન બાન મારા ચિત્તમાં આવેલો માગ પ્રત્યક્ષ
અનુભવમાં આવશે ત્યારે જ પાકુરગની કૃપા મારા પર થઈ છે એવો
વિશ્વાસ-એવો અનુભવ મારા મનમાં રહેશે કોઈને એ માગ વિશે શકા
ન આવે સર્વ વિશ્વ મને નિર્દોષ થઈ જાઓ અને જે જે કોઈ મને
મળશે તે તે દુઃખ છું એમ મને લાગે આની સામ્યાસ્થા આવશે
ત્યારે જ પાકુરગની કૃપા થઈ છે એમ મને ભગશે

સમભાવ પ્રાપ્ત થવા એ જ સાચી પરમેશ્વરી કૃપા એવી તેમની
શ્રદ્ધા હતી ઈશ્વરી કૃપા-સમભાવ સાધના માટે તેઓ દુઃખ જતા હતા
ચોનાના અનિમિત્ત-ચાલુ માટે જે ઈશ્વરી કૃપાની દુઃખ કરે છે એ જ
ખરો મત એ તુમ્હાગમ મહાગળની અને વાતો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે

તત્ સંપુરિતિથી ગદીને લોકાને તે પ્રમાણે ગહેનાનો ઉપદેશ તેઓ
 એ દશગુણની નીતિ વેદાત્મકાન, નિર્દેશનીપણ સવમ, સાદાધનો
 ઉપદેશ તેઓ અમમ દ્વારા લોકોને કરતા તેમની અત્યંત વિરક્ત
 વસ્તુ, તેમની ક્ષમાવૃત્તિ, નિર્દેશ વર્તન, ધૃમગ્રેમ, બધા પ્રત્યે મમતા,
 સંવેદનુદ્ધાન નિવાળુ કરનાની તેમની તીવ્ર છત્રા અને તે પ્રમાણે
 મુર્ચના, પોતાનું અને પાગકુ એવા બે બાર ગદિત તેમજ આચ
 મુર્ચને તેમના નિર્દેશો જોઈને, અને પિકટ પ્રસંગોમાં તેમની
 કૃપાની ખોળી જોઈને લોકો તેમના ભજનમાં આવવા લાગ્યા,
 એથી અદ્યોધ કામગતિ, શાંતિ અને નિરુદ્ધતા જાળવે લોકો તેમને
 એ જેવાજ માનવા લાગ્યા તેમનો ઉપદેશ હજારો માણસો માંભાગી
 તેમના ઉપદેશનો અત્યંત પ્રભાવ લાગે પદ પદના લગ્નો મમ
 મા દ્વારા, સત્ય સવમ, નામગમગણ એ મવાનું મનાત્ય લોકોને
 મળવા લાગુ વળુનો જીવનીચબાર સમાજમાથી એવાક થરા લાગ્યા
 આ અમગોના પ નિષ્ઠાનકે લોકોમાં પ્રચલિત થરા ત્યાં આવાળ
 પછી પુરુષ ગિરિન અગિરિન, અપુરુષ અપુરુષ બધાને તેમની
 મજા માન્ય થરા લાગ્યા આવી ગીતે તેમની અત્યંત મમતા માની
 નિર્દેશને મર્ચને મર્ચને પ્રસરી

તેમના જીવનમાં એ જાગ એમો મળ્યા - બધાં લોકો તેમને ગા
 અને તેમની નિર્દેશના દ્વારા તે રખત તેમજ જનતાની નિર્દેશ
 પાતાનો માન કાળે નક્કી પાતાનું ના માં મમનું દમ
 તે જમનો નિર્દેશને મદદા કાચ માં ની વાર્દિત મદદા
 સમાગમ કરતા માર્ગે ને અને ખગમ મળી લોકો માં મ
 નાર કે જેથી દુષ્ટ પ મન ને કોઈને નમ મમાપા કમના મદદ
 ની એ પમાપા ને નીજ નિર્દેશને પનિજામ લોકો તેમના નમ
 ની નિર્દેશ ને નીજ નીજ નમને દે પ્રમાણે મદદ માં લાગ્યા,
 તેમજ પાતાની નિર્દેશ ને નીજ નીજ નિર્દેશ મળી, અમ

પૂજના બોમા સતની યિનિ કેરી હાથ છે તે તેમને પોતાના ઉતા
હજીયી મનારી આપ્યુ વોકો તેમને દેવ માનવા નાગ્ય ત્યાં તેઓ
પરમેશ્વરો મહે છે -

“ જોરુ મ્હણતો મજ દેવ । હા તા અધર્મ ડપાય ॥ ૧ ॥

આતા ફઠ્ઠલ તેં કરા । રીમ તુજ હાલી સુરી ॥ ૨ ॥

અધિકાર નાહો । પૂજા કરિતી તૈમા વાહો ॥ ૩ ॥

મન જાળ પાપા । તુકા મ્હણ માય વાપા ॥ ૪ ॥

હે પ્રભો લોકો મને દેવ કહે છે પણ આ તો ખુનો અધર્મ મને
બાળો છે મારી યિનિ તું જાગે છે દેવે નને ચોગા બાળો તે તું માર
કર માર માર્યુ અને જરી તાગ દાવમા છે લોખ પૂજા કરે છે તે અધિ
કારને હું નારક નથી હે માનાપ પ્રભો માર મન મારા પાપ જાણે છે
કે હું પૂજવાના અધિ જાને પાત્ર નથી । કેવી નિગદકાર અને
સગી વૃત્તિ આ ?

તુકાગમ મહાગમ માટે લોકોની પૂજના વધતી આતી તોયે તે પોતે
નિગદ મારીજ હતા તેમને તે પૂજના કુખરૂપ લગતી હતી તેમન
ઉપદેશનુ પરિણામ લોકો પર થવા વાચ્યુ નામગમ ખુનો માર્ગ બધ
નજો માટે ખુ નો છે પરમેશ્વરને વેર ઉચનીચનો બે નથી અને પર
મેશ્વરને લક્ષિત સિવાય પ્રેમ સિવાય ખીનુ કાષ્ટ પ્રિય નથી આ તેમને
ઉપદેશ બધા લોકોને ગમે ઉતરના લાગેા પણ આજ કારણથી તેમને
પર એક મહાન સમ્મત આવી પડતુ

આનુર્વર્ણના અગ્રણી બ્રાહ્મજોમાથી કેટલાકને નુશરૂપ મહારાજને
આ ઉત્કષ અને તેમનુ આ નકાગનુ વધનુ જતું મહાત્મ્ય સંજન થયુ
નહિ તેમને તુકાગમની દુર્ભા આવવા લાગી ઉપદેશ કવવાનેા તુકાગમને
આ કમ આ નમાણે આનુ મહે તો વૈલ્કિ ધર્મના કિરાડા પર અને
આનુર્વર્ણ વ્યવસ્થા પર લોકોનો વિશ્વાસ જ જતો ગઈને એમ તેમને
કમ નામવા માડમેા

સમાજમાં આવા પ્રકારના માણસો જ્યારે જ્યારે નિર્માણ થાય છે અને તેમને સાદી સહેલી ભાષામાં મત્ત વકત કર્યું હોય છે અને મત્ત થઈ નોકરને કબો છે ત્યારે ત્યારે ધર્મનો સંપૂર્ણ અધિકાર પોતા પાસે છે એવું માનનારો, રૂઢિચુસ્ત વાતો, કિસ્સાઓ અને માન્યતાઓને જ ધર્મ સમજનારો અને ૫ પગથી ધાર્મિક આગેવાની જેમને પ્રાપ્ત થઈ હોય છે એવા વોકો આવા મત પુરોનો વિરોધ કરતા હોય છે આવા વિચારોને ધર્માવર્ધનની પગલા હોય છે એવું નથી. ૩૬ ધર્મ પના મહાન નથી તે સમાજમાં પોતાનું નેતૃત્વ જતું રહેશે અને માન, પ્રતિષ્ઠા, અર્થપ્રાપ્તિ વગેરે અર્થ માન્ય થી પોતાનું નુશ્ચિત થશે એ ૮ ૫ નથી વિશેષે એ બધીજ તેમને ક્ષતિપુરોનો વિરોધ કરવા પડે છે. ૫૧મું ૪ પછી જતું છે છે અથવા અર્થદાની થાય છે વગેરે ઐહિક વોકો વિરોધ કરવા માટે તેમનાથી બતારી શકતા નથી, એટલે ધર્મના નામ પર તેઓ બધો વિરોધ મનાવે છે આવાજ કાગ્લે માત્ર સાહેબી અને એમનો પાના પીવો પડ્યો છશુ ખ્રિસ્તીને શુભી પર ચક્રનું પડ્યું, ૩૩ તેમ મહાનની ગરબ પર તનવાગની ધાર પડી અને માર્ટિન નુથર વધા મત એનાય સગા કટલાકોની પગવણી થઈ, આ વિરોધ, આ કટોઃ ધર્મના નામ પર ચાલે છે પણ તે ધર્મનો નથી હોતો આ વિવ-આ કટોઃ એક તરફથી ધર્મ અને બીજી બાજુથી ઐહિક ૬૪ માન પ્રતિષ્ઠા મત્તા અર્થપ્રાપ્તિ વચ્ચેનો હોય છે

સત તુમંગમ પર આજ કાગ્લે એક કાલુ પ્રમગ આપ્યો, તેઓ જાણ ન હતા તેમનો વશ મુગથી સુનિયતો, વડિલોપાર્જિત ધધો ખડી અને વ્યાપાર, બાહ્ય પોતાની જાતિ સિવાયના બાકી બધાને તે સમજતા. તુકાગમ મહાગજ અબાહ્ય જા ઉપદેશ દે છે ઉપદેશ બાપવાનું કામ તો બાહ્યોનું વળી તેમના ઉપદેશમાં વેલતનો અર્થ નીચે છે તે વેલન સ્પષ્ટ અપૂરન બધી હીન જાતિઓને તેઓ કહે છે આ મહાન અધર્મ તેમના હાથે થાય એમ વીરોધી બાહ્યો કહેવા

જા પ્રથમામા જા જાણ્યોના આજ્ઞાપનો જાણે ઉત્તર દેવાનો હતો
 'ઉપેશ આપવાનો અધિકાર અમારો છે, કાઠણ અમે
 કીધે' તુમગમ કહતા "તમેજા જાણણુ કેમ? જે રીપુવ કે
 જે ગમડણુ નામગમણુ કરે છે, જે પગમેશ્વરનું
 જાણે દસ ક્ષમા જેમનામા છે કાણુ પ્રમજે જે અમગ
 જે એવા અત્યજ પણ જાણણુ છે 'બ્રાહ્મણ તો યાત્રી અત્યજ
 માનાવા તત્વતા નિશ્ચયેસો' આવો અત્યજ પણ જાણણુ છે
 જે તો જાણણુ યાના? મહાગ્ના-અત્યજના અર્પણથી તમને કોર
 જે તમે જાણગ યાના? તમને કોર આવ છે એ માટે દેહત્યાગ
 તમને પ્રાપ્ત નથી કામ ક્રોધ એજ ખગ ચાકાર છે એનાનો
 જે દોષ ન લેધએ, એને તો તમે હૃદયમા મધર્મ છે જેના હૃદયમા
 જે આત્માનો સમ તે તેજ જાતિનો મમજવો લેધએ હૃદયમા
 જે મોજન તમે જાણણુ યાના?"

"મહારામી શિવે । ક્રોધે બ્રાહ્મણ તો નહ ॥ ૧ ॥
 ત્વા પ્રાધિત્ત કાર્હી । દેહ ત્યાગ કરિતા નાર્હી ॥ ૨ ॥
 નાતલ્લ ચાકાલ્લ । ત્યાચા અતરી વિટાલ્લ ॥ ૩ ॥
 ત્યાચા સગ ચિર્ત્તી । તુમ મ્હણે તો ત્યા યાત્રી ॥ ૪ ॥"

જાણે મહાગ્ના તેમના ઉત્તરથી અને અજગોથી વિરોધીઓ અધિક
 જે તેમણે ગમેશ્વરના નામના એક દસગ્રથી જાણણુને પોતાના
 જે અત્યજના, અને તુમગમના આવા અધર્મનો કાષ્ટક પ્રતિકાર
 જે પ્રવલ ચક્રા થો ગમેશ્વર હદે તુમગમ મહાગમને સભામા
 જે મયાન્ય અને કહ્યું "તું શુદ્ધ છે, તને ધર્મનો ઉપેશ કરવાનો
 જે નથી તારા અમગમા વેગનો અર્થ હોય છે અને તું ને
 જે અત્યજ સર્વને મ્હે છે આ તારો ધોર અપગધ છે તું આગથી

ઉપર ન હર અને આજ સુધી જે અમલ તે ક્યા છે તે બધા
કુમાડી કે "

તુકારામ મદાગને આ આના માન્ય કરી આજ સુધી જેટલી
કવિતાઓ કરી હતી તે સર્વ અમલે મળ કરેલી હતી પરમેશ્વરની
પ્રાથના સોંકોને ઉપરેલ વમરે બધુ તેમાજ હતુ તે મરં અમલને ડી
ચોપડીઓ તમને મામની નહીં નાખીને એક દેને કરેલ પડેલ દેને
તેમા કુમાડી દીધી તેથી તેમને થઈ કુખ થયુ નહીં પાણી તમા
પાણી અન્યા થે ન જાણ મદિમા મયા અને ત્યા મદિની જાણ
એક પરચર પર આખા બધ કરીને પડી ક્યા કેમકા અમારિક મરો
હનાજ તે તેડી રિધિતમા તેમની પમે આવી કરેલા સાન્યા ' કેમ
તુકારામ પદમા જનાવેલ કુમાડીને મસાગને કુમાડીને દશગમિની
પાછા સાગીને અમલ જનાન્યા દના તે પખ દવ કુમાડા સ્વાર્થ
અને પરમાર્થ બને કુમાડા જન્મીને સુ સધુ અને પ્રથમથી તમને
કહેતા દના કે જે દશગમી પાછા સાન્યા તે સવરથી કુમાડા એન
મમજયુ સોંકોના આવા પ્રમાણે બોલી તુકારામના મનને થઈ કદ
અને ઉદ્દેશ વધવા નાગો સર્વ જીવન બર્ધ મયુ એમ સાગવા માગ્યુ
તેમ રિધિતમા તે પરચર પર આખા બધ કરીને તેમને તેમ અમલ
પડી ગયા મોહામાથી વિરુદ્ધ નામ નિગળુ હતુ એટલીજ રૂબ રૂબ
હોવાની નિશાની હતી આખરે તેમના દિવમે મામમા અમલ પડી કે
અમલની ચોપડીઓ નહીં પાણી પર તરે છે વારિક સોંકો અગીને
મારાજને આ વાત કહેવા ક્યા વા કુમાડા અમલો કરીને જદાગ
નાન્યા અને તેમને મળવા પ્રથમ તેમને કદમિન સમાધાન સાન્યા દેને
પણ પછી તગતજ તેમને ચોતાના ઉમ માટે પરમ દુખ થયુ તેમને
પ્રમાણ થયો આ વખતે જે અમલ તેમના મેદમાંથી જદાગ આન્યા
તે અત્યંત હ વરપણો છે તેમના થોડ વચનો પરથી જ તમને કદવના
આવશે કે આ વાત માટે તેમન કદનો પ્રમાણ થયો દેનો

“ધાર અયાય કેલા । તુજા અન મ્યા પાહિલા ।

જનાચિયા બોલા સાઠો । ચિત્ત ક્ષોભવિલે ॥ ૧ ॥

મોગવિલામા કેલા સ'ળ । અઘમ મી યાતી હીન ।

શાકુની લોચન । દિવસ તેરા રાહિલો ॥ ૨ ॥

અવધે ષાઢનિયા કોહે । તાન મુકેચે સારુહે ।

યોદક્ષેત્ર પુઢે । તુજ કરને લાગલે ॥ ૩ ॥

જ્વકો રાક્ષિલ કાગદ । ચુકવિલા જનવાદ ।

તુજા મ્હણે પ્રાદ । સાચ કલે આપુલે ॥ ૪ ॥

પ્રતો, મે મોટા અન્યાય કર્યો સોડાના કહેવા પગથી મે મારા ચિત્તમા ક્ષોભ ઉભો કર્યો. મે તને કેટલું કષ્ટ આપ્યું ? તને કેટલો અમ આપ્યો ? હું કેટલો અઘમ, કેટલો અતિહીન આજન ? બધી ભુખ તમનું સર્વ સકટ તારા પર નાખીને આપ્યો બવ કરીને પડી ગયો અને તારા પર બધો યોગક્ષેમ અનાવવાનું નાખ્યું તને મે કેટલી મુશ્કેલીમા નાખ્યો ? મારો અન્યાય કેટલા મોટો છે ? પણ તે તારે બીજા સાચું કંઈ પાણીમા કાગળનું ગક્ષણ કર્યું અને સોડાપવાદ વચ્ચે કર્યો.

પણ તેઓ કહે છે “ મને કોઈ પગવલું નહતું, મારી પી' પર મારું શરીરના ધા પડતા હતા કે મે આટલું આકાત કર્યું મારે ગક્ષણ કરવા માટે મારી પામે અને નામગીનું ગક્ષણ કરવાને ધગમા એમ મે મે ટેકાણે તને કરીને તારા બાણે, મે જે જાગ કર્યા પર તું તે દનાણુએ મે ટેકાણામાથી અહિં કે ત્યા ધગમા આઘાત લાગરા દીધો નહિ માનાપ પણ થો । અપરાધ માટે પ્રાણ લે છે પણ તે માગ કેટલા અપરાધ સન કર્યા ? તે મારે માટે કેટલું મહન કર્યું એ બધું એકતો મહન ગનાર તુજા બાણે છે તારા જેવો તારા કાણુ છે ? મારી વાણી કેવિન થાય છે

હે ભગવન, હવે મંત્રી કાલ રૂઢન મંત્રી નાખે દુર્ગન બને મને પીડા આપે પણ તને અમ થાય મ્હ પડે એવું કીર્તી કરીશ નહિ. આ ત્યાગ્યે એકવાગ અપગ્રાધ કયો તેર દિવસ તને પાળીમા ઉભો મરીને મે માગી ચોપડીઓ તારી પાસે ગ્યાની મે ત્રિયાગ મોં નહિ મારો અધિકાર કેવો ? પ્રભુ મને એકવાગ ક્ષમા કર દુ હવે પછી સાવધ રહીશ

પ્રભુ તુ માતા ગુના મમતાગુ છે તું ચંદ્ર ક્રતા દીનગ છે, તુ પાળી કરતા પાતંગો છે તને દુ ચાની ઉપમા આપુ ? તાગ નામ પર એવગ્રાધા લકે કુ તે મધુર અમૃત નિર્માણ થ્યું છે, પર તુ તુ રોને તેના મરતાને મધુર છે તુ પાચ તત્વનો કતા મર્મ મતા નાવક હું હવે કાઈ ખોનનો નથી તાગ ચગ્યો પર સાતિથી મગતક ગમ્યુ કુ માગ અપગ્રાધ ક્ષમા કર '

આ અર્થના અમગો તેમના મેમમાંથી તે વખતે નીકળ્યા આ અધા અમગો મૂળમાંજ વાગીને સમજવાથી તેનો પ્રભાર પડ્યા વગર રહેતો નથી

પાણીમાંથી અમગ બહાર આગા એવે ગમેશ્વર બંદને ધનુ દુ ખ અને દેવ થયા બનેલી હકીકત માટે તેને મનમાં પશ્ચાન્નાય થયો અને તે તુકાગમ મદ્વાગમને ઘરણે આવ્યો તે વખતે તેમણે તેને ઉપદેશ આપ્યો —

“ચિત્ત શુદ્ધ તરી શત્રુ મિત્ર હોતી । વ્યાત્ર હી ન ત્વાનો સર્વ સ્વયા ॥૧॥
 વિપ તે અમૃત આધાત તેં દિત । અર્ત્તય નીત હાય વ્યાસી ॥૨॥
 દુ રા તેં દેરૈલ સર્વ સુલ્લખઠ । હોતીલ શોભઠ અગ્નિ ઝવાઠા ॥૩॥
 આવહેલ જાવા જીવાંચિ ચે પરી । સકઠ્યા અતરીં એક માવ ॥૪॥
 તુકા મ્હણે કૃપા કેલી નારાયણે । જાણિજેત ચેણે અનુભવે ॥૫॥

ચિત્ત શુદ્ધ હશે તો શત્રુ મિત્ર થશે, વાધ કે સાપ તેને ખાગે નહિ વિપ તેને અમૃત જેવું થશે આધાત દિતરૂપ થશે ન મરવી તોષણે એવી

વાતન મનુ ભોધએ એવુ આચરણ તેની સામે કાઈ કરે તોયે તેને તે લાભ ગમ જાય છે પણ તેય સર્વ મુખમય ફળ આપને અસિ ભાગે તેને રીતજે થઈ જશે બધા પ્રાણીઓને તે પોતાના જીવ જોવો પ્રિય લાભને મધાના અતરમા તેને વિષે મદ્દુરના લાગવા માડશે પગમા ભા કૃપા મગે તો અનુભવ પ્રત્યક્ષ થઈ રાશે'

આ અમગમા જેટલુ સામર્થ્ય છે તે પજવણી કરનાર ગમેશ્વર ભદ્ર તેમનો કાયમનો અનુભવી થયો-એ નિષ્કાંત તથા થયો તેના મનની શાંતિ ધર્મ અત મમાગના બના તાપમાથી તે કાયમનો મુખ્ય થયો

તુમગમ મદાગજના સમયમાં દેનની સ્થિતિ ઘણીજ ખરાબ થએની હતી કુકળ પડે તારે તેનું નિવારણ કરનારા તથા લોકોને બચાવવાના ગર્ભજ સાધનો ન હતા તે રખનાના મતાધારી પાગકા પગધર્મી હતા તે સુધરેલા નહતા-પોતાનીજ પ્રગ્મને પુટતા હતા ગામે ગામ લૂટ-ધાડ પડતી હતી ગમના ગામ લૂટાના હતા આંખોને ચે લૂટમા લઈ જતા હતા પ્રગ્મ જુનમથી ત્રાસી ગઈ હતી બધેજ અબ્યવસ્થા હતી શામન કરનાર એવો કોઈ ન હતો આ રખને ચિરાજી મદાગજનો જન્મ થયો ગમ્મ જિવા જીએ પગકમ આતુર્ન ધર્મગીનતા વગેરે મદ્દુરોથી મધી બગડેલી ગિયનિ બહી નાખી તેઓ પોતે પ્રનામા ગહેતા હતા તેમજો તુમગમ મદા ગમના માધુત્વની ખ્યાનિ સાબળી તેમજો પોતાના દિવાન સાથે નજરાપુ પોગા પાવખી, છત્રી વેડા વગેરે મોડલીને ધણા મન્માનથી તુમગમ મદાગજને આમ તથા મોડલ્યુ પણ તેમજો તેમાથી એક વસ્તુ લીધી નહિ તે બહુ પાધુ મોડ યુ ગમ્મ પામે ન જતા પગમેશ્વરને પ્રાર્થના કરી -

“ દિવદયા છત્રા ઘોડે । હૈં તો વચ્ચાત ન પડે ॥ ૧ ॥

બાના ચેયે પદરિરાયા । મજ ગોવિસો કાસયા ॥ ૨ ॥

માન દમ ચેપ્ટા । હે તો સૂન્દરાચી વિપ્પા ॥ ૩ ॥

તુકા મ્હજે દેગા । માણે સોદવર્ણે ધાવા ॥ ૪ ॥

મયાસ ૭રી થોણુ માન એ માઇ સાર કનલી નુઓ નથી,
એમાં મંઇ નવાળુ નથી પ્રજુ તુ મને આમા કેમ મૂચવ છે ? માન,
દલ આ બધી એટા દુકનની વિજા જેડી છે પ્રજુ મને આમાથી
હે કાવવા રોગને આવ

વિવાન સાથે ગાળ સિવાજીને મરેગો અને ઉપેક્ષ આપો તમે
અમારે માટે આ તુ મોખતુ ૨ અમો પરમાત્મા સિવાય બીજા કશાની
જરૂર નથી અમો પરચર આપીને નેના જાનામા અમારો પાશ્ર્વમળી
હવાની તમારી ઉદાગતા અમે અમનના જીવ-પ્રાણ આપવો પડે તે
મારા નયનમા ફેરવ લી ચમે નહિ મન અને રોગાસ અમને સમાન છે
તમે ગાળ છે પણ અમને ગાળ આંખી બને મગખા છે, કાગળ કે
અમારા ચિત્તમ થો મોહ અને આશા ધીકળી મળા છે મેડ અને આશા
એ નિકાજનો કામો છે મોનુ આંખી માગી અમને સમાન છે અમારી
પામે મન શામાટે મોખતુ અમારે ઘેર કોઈ પણ ચીજની ઉજ્જુપ નથી
અમારા ધરમા આપુ રૂકડ બરેલુ છે ગાત્રમા માનની જાણે
આવવુ પણ એડી આશા અમને નથી અમે તમારી પામેથી એકજ
અપેક્ષા ગાખીએ છીએ, પરમેશ્વરનું નામ અમણુ કરો અને સદ્ધર્મશીજ
માનો એવતુ જ

આરી જાતનો સરિંગો ગાળ સિવાજીને મોકલો મર્વ દ્રવ્ય અને
માન મરતનાના બધા ચિદો પાછા મોકલી દીધા એકારો મન્યાગી
જગનમા ગહેનારો એકાગ્રી દ્રવ્ય રસીકારે નહિ તેનો ત્યાગ
કરે એ વિશેષ વાત નથી પરંતુ તુકાગમ જેવા જેને
સીપુત્ર આદિ પરિવાર છે અને જેના ધરમા ગરીબી છે
તેઓ સન્માર્ગપૂર્વક ઘેર ચાલી આવેના રાજદ્રવ્યો અને મલકાગો
રસીકાગ ન કરે એ ખરેખર મહાવિનાયુ વાત છે જગનમા આવા
અસૌકિક ઉદાગલુ લાગ્યેજ મળી શકે એમ લાગે છે આ ઉપરથી
તુકાગમ મહારાજની નિરપેક્ષતાની કમોની થઇ તેમના હૃદયમા દુષ્કર

જાનિને લીરે કેળો સતોય ભરેનો હતો તે આ વાત પરથી અપ્ર
સમજી કે તેમને લાગતુ હતુ કે પોતાના રૂમા વૈકુઠ ભરેલુ છે
તેમના સતોયનો પાગ નહનો નામરમગ્ન એકેશ્વરી નિષ્ઠા પરમાત્મા
નો રાક્ષસા સત્યપગયણના ઇત્યાદિ માધનોથી તેમને છેન્ટે અંત
સિદ્ધિનો અનુભવ લીરો તેમની સાધનામા તેમનો આખરે સિદ્ધિ મળી
ત્યારે તે વખતે તે પ્રાગના ઉદ્ધારો તેમના મોમાથી નીચ્છના લાગ્યા -

“ધવલે જગદાકાર । અધાર સો નિરસલા ॥ ૧ ॥
છપો જાતા નાહો ઠાવ । પ્રકટ પાહે પસારા ॥ ૨ ॥
સરિયાવા દિનસ આલા । વાઢી ચોલા ન પુરેચિ ॥ ૩ ॥
તુકા મ્હણે જાને માટો । પટિલી માઠી ધુરેશો ॥ ૪ ॥”

‘ મરં જગત ઉત્તમન થયુ હવે અધાર ક્યાએ ગયુ નહિ હવે
કુપાઈ જના માટે જગ્યાજ ગદી નથી અધાર જ નથી તો સતોવાતુ
ત્યા ? મરં પરમાત્મા જ ભરેનો છે-મધેજ તેનો પ્ર-ટ પમારો છે
વિમાર છે મત્તનો મતત વધનારો દિનસ આ ચો, હવ ગત્રી આન
વાની જ નથી જ્ઞાનના નિસે ગત્રી ક્યા ? જ્ઞાનનો દિનસ રામ્હોથી
વર્જી શકનો નથી એટલો વધ્યો અને સમર્પાને પ્રમુખ જે પરમાત્મા
તેની માથે મેળાપ થયો-તેનુ દર્શન થયુ-તેનુ જ્ઞાન થયુ હવે જગત
મા ધવન-ઉત્તમન થયો અને અધાર ગયુ જ નહિ

“ભવળ મેઢાવિના જોલે । કાય ડરલે નિરાલે ॥ ૧ ॥
તેસા સમરસ ચાલો । તુજ માજી હરપલો ॥ ૨ ॥
અગિન કર્પૂરાચ્યા મેઢો । કાય ડરલી કાજલી ॥ ૩ ॥
તુકા મ્હણ હોતી । તુજી માજી એક જ્યોતિ ॥ ૪ ॥

લગણ-મીડુ પળીમા ઝળી ગયુ હવે જુદુ તે શુ ગયુ ? તેમ છે પ્રતો
 ■ તારી સાથે સમગસ થયો તાગમા દુ સમાધ ગયો-નોપ પામ્યો-
 વન પામ્યો અગ્નિ અને કપૂર એ બનેનો મેળ મધથી પાઠી તેની
 કાળજી ગહે ઈ શુ ? તેમ દુ તાગમા લવ પામ્યો-સમગસ થયો પ્રતો
 તારી મારી એ જ્યોન થઈ હવે જુલપણુ યા ગયુ ? કૈવલ કપારડુ ?

આવા પ્રગટની તેમની સ્થિતિ થતા પછી તેમને ધન્યતા આપત
 માઠી બધી સ્થિતિમા આ સ્થિતિ ત્રાડ છે એમ તેમને લાગુ અને જે
 સાધનાથી પોતે આ સ્થિતિ પર આતા તે સાધન પણ સાર છે અને
 બધાએ આગામ વહ સ્ત્રીપુરુષ જ્ઞાત્યજ્ઞથી માઠીને અત્યજ સુની મધાએ
 તે કવવા જેવુ છે આમ તેમને નામવાથી તેઓ ગહે છે—

“કાસ ઘાલાની ચઢકટ । જાલો કલિકાલામી ઘાટ । કેઢી પાયવાટ ।
 મવસોંધુ ઘરુનિ ॥ ૧ ॥

હા કંઠ મારીને હુ મનિમન સાથે નિર્ભય થયો છુ હવ મનિ
 મનો । જન ગયો નરી દુસ્તર એવો આ બરમિધુ તરવાને હવે કાળતા
 ગઈ નથી મે એના પર પત્ર હી નનારી છે-મગ્ધ ગસ્તો કર્યો છે ”
 એમ જણાવી તેઓ આગળ કહે છે આ ગસ્તે તમે બધા આ પા આરો

“મારે મારે લટાન વારે । ચાતી મલતે નારી નર । કરાવા વિચાર । ન
 લમે ચિત્તા કાળાસી ॥ ૨ ॥ અરે આવો, આ ગસ્તે થઈને ચા પા આવો
 નાના મોળા સ્ત્રીપુરુષ ગમે તે જાનિના હો હીન જાનિના મધા આના
 આવો કોઈને માટે જિના-રિચાર કરવાની જરૂર નથી ” આવો રિધામ
 તેમનામા ઉત્પન થયો તેમની સ્થિતિ રિચે તેમને જાનરી થઈ જીવનનુ
 સાર્થક થયુ એમ તેમને લાગુ એ સ્થિતિમા તેઓ ગહે છે- મારી આ
 સ્થિતિ એટલી ઉત્તમ છે કે તે જોઈને જ્ઞાતાનીના મોમા પાણી ધુસી
 તેને એની પ્રાપ્તિ માટે નવચારીસ મુકતો પોતાની મુક્ત સ્થિતિ ડોડી
 એમ લાગમે તીર્થબમલ કરનારને તીર્થાગ્ન કરવાનુ આગસ આવશે

અભિગમ અને સ્વર્ગના સ્વ કડના લગાડીત તપોનિધિનુ અભિમાન ગળી
 છે. વશાન વગેરે કર્મો કરવાની લાજ આપણે ભક્તિનુ ભાગ પ્રેમ
 અને પુરુષાર્થ સાધ્ય કરીને પ્રાપ્તિના અર્થને આત્મધનને પ્રાપ્ત કરીશ
 આ લોકમા મારી જાનને ધન મનાવી બધા અને વોકાને એમ લગ
 ગણીશ કે આપણુ સદ્ગુણ કે આપણે આપા ધન તુમગમને જોવા છે

આ રીતે બધા તરથી પોતાને ધન્ય મનારીને અને પોતાના ઉપ
 દેશથી મરને ભાગ્યશાળી મનારીને એ નાલીમ વર્ણની ઉમરે તેમજો
 પોતાની પ્રજાની ની વાના પૂરી કરી તેમના નિર્ભય માનન અનેક મત
 કે કે કોઈ મહે કે કે કેવો તેઓ જાણીયાત્રાએ ગયા કોઈ કહે છે કે
 તેમજો તેમની શુરપર પગ પ્રજાએ જનમમાધી લીવી માર્ક કહે છે કે
 માર્ક કહે ગયા

સત તુ ગમના જીવનચરીત્રની સાનાગણુપણે આ રૂપરખા છે તેમનુ
 જનમ જનન-જનનમા તેમના પગ આવેના પ્રસંગો, તે પ્રત્યેક પ્રમગમા
 તેમનુ શક્તિગત થનાર આરીત્ર નેજા અને સદ્ગુણોનો સીકામ દરેક મ-
 દમા પ્રજાનિકાના મગથી પ્રાપ્ત કરેના વિજય લોકો અને મન માથે
 નમો નિત્ય થનારો આત્મિક કરડો પ્રત્યેક નાની મોટી માનમા જણાઈ
 આવતી તેની નિષ્પૃહતા, ઉત્પત્તા નિર્ભયતા કામળતા દટતા માધુર્ય
 તેમની વિવેચીનતા, તેમનો વૈગમ અન્યાય જોનાર હ વમા ઉડનારો પુષ્પ
 પ્રોષ્પ તેમની દરાગુતા, ચિત્તગુહિ અને પ્રજા પ્રાપ્તિની તેમની વ્યાજતા
 સ્વયં ગોધનની તેમની ધમશ જનહિતની તેમની તીન ધરજા મર્યાદા
 મદાન ગુણો-જો મદાન ગુણોની તેમનુ મમત્ર જીવન ભરેતુ છે તેનું કાચુ
 વર્ગન શ્રી રૂકે ?

ઈન્દિયામ વખતની પ્રજા તે મમયમા રખી જોગી હતી નેથી મહા
 કેરો વિરે પગ પગન સ્વારાત્તા પચીજ તેમના ચરિત્રાનની ધરજા
 પગે રી પડે છે તેમના અમજો પચીજ આ ચરિત્રનુ વચુન ધરુ
 છે મન પ્રજા મતપણામા તુમગમ મજાગજ જેટલી ખ્યાતિ પ્રાપ્તીયે

થયેલી નથી તેમના અભગના ચગ્ગો આગાગ વૃદ્ધ સ્ત્રીપુરુષ સિદ્ધિન
અસિદ્ધિનના મોમા ઢહેવા રૂપે યા રહેના છે તુમગમ મહાગમનુ
એક પળુ અભગ જેને ન આપડે એસે મુખ્ય મદારાબ્દમા મગરો મુરકે
સ્ત્રી હોય કે પુરુષ સિદ્ધિન હોય કે અસિદ્ધિન હોય, થીમન હોય કે મરીમ
તુ ૧૦મ મતારાગ અને તેમના અભગો જાણુનો ન હોય એસે કોઈ મગર
નહિ રાગથી માહીને ૨૨ સુધી મવામા તેમના અભગો અને તેમનુ નામ
મનાય છે ગ્ગતાપર બીખ મામનાર બીખારીયે તેમના અભગને જાણતે
હોય કે તેમના અભગમા તેમના ઉદ્ધગાગમા ધમ્મગ્રોમિની સાકુળન
રૂપન કરનાનુ અને જ્ઞાન આપીને તે જ્ઞાન ગ્ગાનુ સામર્થ્ય કે જે તેમને
અભ્યાસ ગ્ગરો તેને આપે અનુભવ આ ૨૨ વગર ગ્ગેતે નહિ

તુમરામ મહાગમના રાગેમા દેવે તમને વિનતી કરે છુ —

“ સકલાન્યા પાયા માણે દહવત ।

બાપુગલે ચિત્ત શુદ્ધ કરા ॥ ”

બધાને પગે વગત પ્રીતે વૃદ્ધ કે પોતપોતાનુ ચિત્ત શુદ્ધ કરે
એજ તમને બધાને વિનતિ છે

મા ચગ્ગિન ઢહેવાનુ મમ પૂરે થતા જે સતત રમરથુ થાય છે તે
મતારમા ગાનીજનુ નામ વ્ય્યાગ્ગ કર્યા મિવાય ગ્ગેરાવુ નથી

તમે મધાએ માફ બાપથુ સાતિથી સાબડ્યુ તે માટે ૬ તમાગ
બધો આભાર માનીને માફ બાપથુ પૂરે કરે છુ



ભગવાન્ પાર્શ્વનાથ

[૧૫ -શ્રી મોહનલાલ દલ્લીય દ દેસા, B A L L B ADVOCATE]

નિલે પામિતિ નામેણુ, અગ્નિ લોગપૂજ્યે
મહુરપા ય મન્નુ ધર્મતિ થાગે નિલે.
તમ્મ લોગપદ્મસ

—પાર્શ્વ નામના જિન (પરીપદ ઉપમર્ગના જીનાગ), અર્ધત
(વક્ત્ર નમઃ ગાનિ યોગ્ય) લોગપૂજિત, સજુદાત્મા (તરવઠ),
સ્વર્ગ (કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાગ), ધર્મતીર્થ ગે જિન (કર્મના
જીનાગ) થયા તે લોકમા પ્રદીપ ગ્રંથ દના

—ઉત્તરાધ્યયન મૂલ ગઠ મુ ફેલીગૌતમીય અધ્યયન

૧

મસ્તાવ

આપણા શ્રી સ્વર્ગવચી માડી શ્રી મદાલીગ પ્રજુ મુધીના ૨૪
તીર્થગે છે તેમા ભગવાન્ પાર્શ્વનાથનુ સ્થાન ૨૩ મુ એટલે છે ના
મદાલીગ પ્રજુનુ પૂર્વેનુ છે શ્રી પાર્શ્વનાથ પહેનાના ૨૨ તીર્થ ગેઃ પ્રાગ્-
અનિદામિ છે એટલે એટલા બધા પ્રાચીન કાળમા થયેના જણાવેલા
છે કે તેને અત્યાગને અનિદામિ કાળ પહોચી શકતો નથી સપભગે
સમધી આપણા પ્રમુખસાહેબ વ્યાખ્યાન કરવાના છે એટલે તેના
સમધી હિંદુ પુગણ અને જૈન ધ્યામા જે કહેનુ છે તેની જાનના વગેરે
જાની વકીશુ

ભગવાન્ પાર્શ્વનાથને ‘પુગિસા પી’-પુરુષપ્રવાન આપણે કહીએ
જીએ. તેમના ચમતકાર લોકમા બહુ ગવાય છે મિલ્લસેન દિવાડરે ગ્યેના
‘ત્યાજ્ય ગિ ગોન’ નામના પાર્શ્વનાથ સ્તોત્રને ગ્યી શિરવિંગમાથી
પાર્શ્વપ્રતિમા પ્રકાશી હતી અભયદેવસગિ કે જેમણે સ્ત લન- પાર્શ્વ

નાથનું જ્યોતિષ્કાંડ સ્તોત્ર ગાના પુ તેમણે તે પાર્શ્વનાથના પ્રભાવથી પોતાનો કુટિ (કેદ) રોગ દૂર થયો હતો. સુગના સુગમડન પાશ્વ નાથની પ્રતિમા સ મુખ ચિનામણી મનની આપના કોઇ મુનિએ કરી હતી ને તે શાંતિદાસે ફળી ને તે પછી શાંતિમ અમલાવાદના પ્રસિદ્ધ ઝરેરી અતે નમગેદના કુટુમના પૂર્વજ શાંતિનામ રેક મવા — રોરે અનેક અમત્કાંકિ વાતો લેખમા પ્રનિદ છે

જેન માર્કે અસખ્ય છે તેમા પ્રાર મોગ ભાગે મુનનાથક તરીકે પાર્શ્વનાથને સ્થાપિત-પ્રનિર્મિત ક વામા આવન છે એમ જણાગે તેના દર્શન તરીકે — શ મેશ્વર પાર્શ્વનાથ મજ્જકુળ પાર્શ્વનાથ ૫ દ્વિઆ પાર્શ્વનાથ વાડીપાશ્વનાથ ગોડી પાર્શ્વનાથ ૫ આમરા પાર્શ્વનાથ ફોની પાર્શ્વનાથ ચિનામણી પાર્શ્વનાથ રગભા પાશ્વનાથ વરેરે વગરે (લુઓ 'શ્રી પ્રગટ નભાવી પાશ્વનાથ જેન અલી વાચન માળા ન ૩૧

મમેનશિખર કે જેના પર ૨૦ જિન નિર્મલ પાગા છે તે લોકો તે પાગમનાથ ૫ ૧૩ મહે છે અને અંગ્રેજો પણ તે પર્ય Parasnath Hill' છે છે તેના સનધી પર એક અમત્કારી વાન છે કે જે ગત ૧૫ મી અગ્રેટ ૧૮ ના અંગ્રેજ માત્રાદિ કેસરેદિદ મા Unsolvel wonders of India-Defy the present-day human logic and medical science-Stories of the old unbeaten age graphically toll એ નામના લેખમા પ્રસિદ્ધ લેખક Arthur H. Roy Ph D D Litt જણાવે છે કે On the Bengal Nagpur Railway in the holy Parasnath Hill There is a queer story about it The hill is guarded by hornets No one but an Indian can climb that hill If a foreigner tries to climb it the hornets chase him off The British wanted to establish a sanatorium on top of that hill but the hornets were too strong for the British

—નગર નાગપુર રેલ્વે પર પવિત્ર પાર્શ્વનાથ ટેન્કરી છે તે સમયમાં એક વિચિત્ર વાત છે તે ટેકરીનું ગૃક્ષણ ભમગાઓ કરે છે હિંદી સિવાય 'દેવે' રી થકી શબ્દો નથી, જો કાંઈ પગદેશી તે ચડવા પ્રયત્ન કરે, તો ભમગાઓ તેની પાછળ પડી દાખી મૂકે કે છિટિરો તે ટેકરીના ડિપ્પર પર એક આગે ૧૭૫૫ન આપવા માગતા હતા, પણ ભમગાઓ છિટિરોને ભારે પડી ગયા' આ ન બધાયું

નગરમાં માનશ્રુમ, વીગશ્રુમ, વર્ધમાન મિહશ્રુમ, ગચ્છી, બાનામગ, શાકુમ, દમગા, મયૂરભજ વગેરેમાં દાન વમતી મગર (મૂળ આવક રૂ. ૧૦) જનિ હજુપણ પોતાના જાતિદેવ કુન્દેન શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને જાતે છે અને તે જાતિના વૃદ્ધ પુરૂષો પોતાના બાપબાદાઓ પાર્શ્વનાથ પદ્મ સ્વામી જતા હોવાનો સ્તીકાર કરે છે

મરોમાં પણ ચિનામણી મન વગેરેમાં પાર્શ્વનાથને પ્રધાન સ્થાન આપવામાં આવેલું છે અને કહેવાય છે કે તેના અધિપતિ દેવ-શાસન દેવના પદાવલી ધર્મોદ્ધાર સાક્ષાત્ હાજરગહજૂર છે અને પગચા એકદમ પૂરે છે

આમ પાર્શ્વનાથ ચમત્કારી મહાપુરૂષ તરીકે જોવામાં આવે છે અને કોઈ ગમચડા જેવા વિચારનું ત અધ્યાત્મી પુરૂષે તો એટલે સુધી જાણવું છે કે તેઓ પગમયોગી હતા અને તેમનું ચર્ચિત્ર અદ્ભુત અને વર્તુલગિત હતું તે જણાવે છે કે—

'પરમાત્મ સત્યાભિનાષી ઉજમલી-ગજનગર

'જે પુરૂષપદ તમારો પ્રશસ્ત રામ છે તેના ઇષ્ટદેવ પરમાત્મા જિન-મહાયોગેદ્ર પાર્શ્વનાથાદિક—નુ સમગ્ર ગણજો, અને જેમ અને તેમ નિમોહી થઈ મુક્ત દશાને ઇષ્ટજો જીવિતબ કે જનપૂજતા સબધી કાંઈ સર્વ-વિસ્મય કરશે નહીં

'ઉપયોગ શુદ્ધ કરવા આ જગતના મંકલ્પ વિલપને ભૂલી જાને પાર્શ્વનાથાદિક યોગીશ્વરની દશાની સ્મૃતિ કરજો, અને તેના અભિનાયા ગમ્યા રહેજો એજ તમને પુન પુન આશીર્વા

પૂર્વક મારી શિક્ષા છે આ અત્યંત આત્મા પશુ તે પત્નો
અભિવાદી અને તે પુરુષના ચમત્ક્રમમાં તત્વિન થયેનો દીન
શિષ્ય છે તમને તેની શ્રદ્ધાની જ શિક્ષા દે છે

x

x

x

તે અત્યુચેના અદ્ભુત, ચેતનકુગિત ચત્તિમાન ઉપયોગ ગ્રેહો

૨

તત્કાલિન સ્થિતિ

‘ભાગ્ય યુદ્ધ (ગૈર-પાક) ના અને યાદવોના ગૃહકલહના જન
સહાર પછી દેશમાં શિથિલતા આરવાથી એ રીતે શાંતિ ગ્રહી હતી
અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુનો પુત્ર પરીક્ષિત કુરુદેશની ગાદી પર બેઠો
ને તેને ગાન્વાર દેશના નાગનોકાએ તક્ષશિના તસ્તિનાપુત્ર સગ કરી
મારી નાખ્યો પરીક્ષિત પછી જનમેજય ગાદીએ આયો તે શક્તિશાલી
હતો તેણે નાગનોકાને જીત કર્યા

ભાગ્યયુદ્ધથી ઈ મ પૂર્વે ઝડી આક્રમી ચતાપદી મુધીનો ગાજનૈતિક
પ્રતિદાસ યુધનામદ્ મ્હી સમાર તેમ નથી મોગી મોગી ધમ્નાઓ જળ્યાઈ
તે પૌરાણિકથી આશરે મ્હી સકાર તે ધમ્ના પૈળ એક વિદેહની ગાજ્ય
કાંતિ છે વિદેહનો એક ગજકર્તા જનક ધણો કામી હતો અને તેણે
એક કન્યા પર આક્રમણ કરાવી પ્રજાએ તેને મારી નાખ્યો સજ
વત તેના મરણથી ત્યા ગજસત્તાનો અત અરો અને સવગાજ્ય
સ્થાપિત થયુ સાતમી-ઝડી સહી ઈ મ પૂર્વે વિદેહની પડોશમાં વૈશા
લીમાં પશુ સમગળ હવુ-ત્યા નિન્નિરિલોપ ગ્રેહના હતા વિદેહો અને
નિન્નિરિલોપના જુ. જુ. મધોને બેગરી એન્ડો એક મધ થયો કે
જેનું નામ વૃજિ (વર્જિ) ગય હવુ વૈશાલીમાં વિદેહી માથે
ગણગાજ્ય સ્થાપિત થયુ હવું

ભાગ્યયુદ્ધ પછી ઉપનિષદોના યુગમાં જ કાંતીનું ગાજન ચોતારની
યુદ્ધ મરવાની શક્તિને લીધ પ્રસિદ્ધ થયુ હવુ સમૃદ્ધિમાં પશુ તેનો

નુતને ખીંચુ કોઈ ગભરવ કરી શકતું નહિ કાશ્ય દેશ ઘણો વખત
તે માંથી લે

મગધમાં ગાદીપદ નસના ગભરવી આ યુગમાં મહાપ્રતિ થઈ તેને
એને પ્રજાએ શિશુનામને ગમ્ય થતા બોનાવ્યો એમ કહેવાય છે શિશુ
પ્રતિ મૂલ તો મરીનો હતો ત્યાં તે પોતાના પુત્રને મૂકી મગધ આ-એ
તે એ પ્રાપ્ત રાખ્યો હતો, તેના વચમાં ઘણા ઈગ્ગિજથી ગમ્ય શિશુ
કેવળ ને ક્ષતિ નહિ પણ ક્ષતિમય પુગાપી અનુભૂતિમાં કલા છે
કે 'ક' ઉત્તરનાપણ બનાવે છે ઠાગણ કે તેઓ પ્રાપ્ત લોકોના ક્ષતિય
તે પ્રાપ્ત તે આર્જનિ હતી કે જે મધ્યેશની પૂર્વે થા ઉત્તર
કિને (૧૧૧મા) મહેતી હતી અને જે મધ્યેશના કુલીન બ્રાહ્મણો-
કિનોના આચારને અનુમતી નહી હતી તેમની સિક્ષા-દીક્ષાની ભાષા
તે હતી તેની વેપમૂલ્ય એટલી પગિષ્ટ ન હતી તેઓ મધ્યેશના
મધ્યેશ સર્વે મધ્યાર પાળના નહી હતા તથા બ્રાહ્મણોને બંને અર્ધતો
મના અને 'પ્રત્યો'ને પૂજતા હતા' (ભાગતી ૧ ઈતિહાસકી
૧૫૦ ગિલ્ડ ૧)

આ યુગમાં ૧૬ મહાજનપદ હતા જનપદ ને મહાજનપદ વચ્ચેનો
એમ છે કે જનપદ તે જનોનો મૂલ દેશ, પરંતુ જે જનપદોએ
તેમના અથવા સંવરચના હાગ પોતાના મૂલ 'શથી અધિ' પ્રેશ
નાથી સાથે જોડી દીધા તે મહાજનપદ કહેવારા વાગ્યા આ સોગ
તે ૫ મા આઠ જોડી મળ્યા છે - (૧) અમ-મગધ (૨) કાશી-
(૩) વૃજિ-મધ્ય (૪) ચેતિ-વત્સ (૫) કુરુ-પચાન (૬) મરુ-
મેન (૭) અરુમક-અરુનિ (૮) આધાર-અમોજ-એમ મોઢ અથો
થી જણાય છે

બ્યારે જૈન પ્રયોમાં જણાવેન માડી પચીત આરદેશ (તેની
પચીત સહિત) પણ આને મળના આવે છે - ૧ મગધ-ગાજવાની
૨ અમ-વપા, ૩ અમ-તામ્રનિપ્તિ ૪ કનિગ-કચનપુ

૩ ઉચ્ચ કુલમાં એટલે ઉચ્ચ ભોગ-કુલ, ઇશ્વરાકુ ઘાત, કૌતવ્ય દર્શિ-વસમાં અને આર્યદેશમાં તે પુરુષમિહનો જન્મ થાય

૪ જન્મમાંદિ પાત્ર-પાત્ર (ગર્ભ જન્મ, દીક્ષા કેવલ નિવાણ) ને ઉત્સવ ઇન્દ્રો કરે

જન્મ વખતે નણ્ય જ્ઞાન હોય છે મતિ શ્રુત અનધિનાત

૫ જન્મ વખતે નસવ થના પદ મિ કુમારીઓ આવે તે મૂનિ શૌચાદિ કર્મ કરે માતાને અનુપાનિઠાથી નિદ્રામાં નાખી મે પર્વતપ બાનડને લઈ જઈ ૬૪ ઇંદ્ર જા-અભિષેક કરે-સ્નાનાદિ પૂજા સ્તુતિ આદિ કરી માતા પાસે બર્ષ આવે છે નિદ્રાનુ હરણુ રી માતા જગૃત થાય છે ગમડા આપી જાય છે કુમેર ધનરતનો ભડાવ ભરે છે સ્તનપાન નથી કરતા તેથી જન્મણા અડો નમૃત મચાવે છે ધારીકર્મ માટે ૪ અખગ મખી ઇંદ્ર આલી જાય છે

૬ દીમા લીધા પહેલાં એક વરે લોખતિકાનો તીર્થ પ્રવર્તવવાનું જણાવે છે પ્રજુ સાવત્રમગિઠ દાન દે છે નિત્ય એક કરેડ આ! વાખ સ્વર્ણમુદ્રા આપે છે દીમાના પગિણામે ઇન્દ્રાસન અનિત-હાગમન-પાનખી સર્વજ્ઞાન દ્વિતાર્થે નિત્ય પવત્તર જા જા ભટા જા જાય ના પૂર્વે દીમા મન ર્થવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય

૭ કેવલજ્ઞાન-સમેસ જુ દેવો ગ્યે તેમાં ત્રિમડો ગડ કરે બાગ પરિવર બેગી થાય ત્રિપદિ કહે તેથી મણુરો સૂત્ર રચના કરે

૮ તીર્થગ્રામા ૧૮ દેશ ન હોય અને ૩૪ અતિશય તથા ૩૫ વાપીના અતિશય હોય વગેરે

આ ભૂમિમાં સામાન્ય મનુષ્યોથી અગ્રેયર એવું તરત થાય છે અને હુ એક સામાન્ય મનુષ્ય તે સમયે શુદ્ધિગમ્ય ખુલાસો આપી શકું નહિ તેથી તેમ કંવાનું પડિના પર છોડી પાર્શ્વજનુ સગમ પણુ દેક અગિર સર્વ સૂત્રો પેળી માત્ર કે પસૂત્રમાં આપેલું છે તે જણાવું છું

૪

સુનગત શ્રી પાર્શ્વચરિત્ર

પ્રવચન પ્રથમ સચુમા જણા યુ ૩૬—

તે તે તે સમયે પાર્શ્વ નામના અર્ધત્વ પુરુષપ્રધાન થયા તેના પાચ
 વિશાખા નક્ષત્રમા થયા જેમ કે વિગખામા ચરીને, વિશાખામા
 વિતાખામા જન્મેના, વિતાખામા યુ દધને
 અચુમા જન્મેના લીની-વિશાખામા અનત અનુત્તર અને
 વિગવગણુ, ઉત્કૃષ્ટ પન્નાસ જુ-એવન નામનું ઉત્તમ જ્ઞાન
 લેવન ઉત્પન્ન કરીને વિશાખામા નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું ૧૪૬

શ્રુતિ—તે કાને તે સમયે પુરુષ પ્રધાન અર્ધત્વ પાર્શ્વ જે ઉપ્પ્ય
 પ્રથમ મામ છે તેના પ્રથમ પક્ષમા—ચૈત્ર (ગુજરાતી ફાગણ)
 પક્ષમા તે ચૈત્ર કૃષ્ણ પક્ષની ચોથના રોજે પ્રાણુત (નામના
 પમા વીમ માગરોપમની ગિયતિનું આયુષ્ય માગી ત્યાથી
 શરીર તથાને આ જ જન્મદીપ નામના દીપમા ભરત
 વાજારસી નગરીમા અશ્વમેધ રાજની વામા દેવીની કુખે
 રાત્રિ સમયે મધ્યગાત્રિએ વિશાખા નક્ષત્રનો ચંદ્ર યોગ થતા
 આઠાઠ ઠોડી વિષ ભવનો ત્રાગ કરી, (વિષ) શરીર
 અને મર્મમા ઉત્પન્ન થયા ૧૫૦

અવન—તે પુરુષ પ્રધાન અર્ધત્વ પાર્શ્વ જણુ જ્ઞાનવાળા હતા જેમકે
 એમ જાણે છે પૂર્વોક્ત પાંડ પ્રમાણે (પ્રજુ મહાવીરના જિન-
 પ્રમાણે) સ્વપ્ન દર્શનના વિદ્યાનથી મર્મ તે વામાનીએ નિજગૃહ
 થો ત્યા સુધી જણુતુ ને મર્મનું મુખરૂપે પગિપાનન કરે છે
 ૧૫૧

જન્મ—તે તે સમયે પુરુષ પ્રધાન અર્ધત્વ પાર્શ્વ થયા હેમત
 જીવન-લીનમના ખીન મામ ને ત્રીજ પક્ષે પોષ કૃષ્ણ પક્ષે-નેની

કમઠ ધરણદ્રે ચ સ્થાપિત કર્મ કુર્વતિ ।

પ્રમુસ્તુમ્યમનાટુત્તિ પાર્શ્વનાથ શ્રિયેઽન્તુ ય ॥

—ચોત પોતાને ચોગ એવા કામ કરતા (ઉપસર્ગ કરતા) કમઠ પર અને (જાતિથી તે ઉપસર્ગથી ગણ્ય આપના) ધરણે પર મમાન જાન ગણનાર પાર્શ્વનાથ ત્ર્યુ તમારી મ પત્તિ માટે થાઓ ।

બાબીની મીજી હખીનો રેક લીધેગના ચગિતની મામાન્ય જૂમિમ સહિનની પસુરમા જખાવેલી વિસ્તારથી આવે છે

વાલ્યાગસીના ગગને ત્યા જન્મ તો તે વાલ્યાગમી કાશી દેશની ગગ ધાની હતી હાન પણ એ કાશી જ્ઞાન-જિ તાનુ મુખ્ય શહેર છે તે તેનું બીજું નામ કાશી છે વરજ્યા અને અમી નામની ગગને મગની નાની નદીઓ વચ્ચે મહા નદી ગગને કિનારે તે હોવાથી વાગબગી નામ પણ છે શ્રી મહાવીરના દશ ચાવકો પૈકી ત્રીજા ચુતશ્વીપિયા અને ચોથા સુગેવ આ નગરીના હતા નવમ તથા નવનેરજી એ કાશી-કાશનના અગર ગણ ગણો હતા (નિગદાવનિ કે પસુર)

પાર્શ્વ જે કુશધનના રાજની પુત્રી પગ્યા તે કુશધન સમધી મા ચીમનનાથ જેચદ સાદ પોતાના Jaiminam in North India નામના પુસ્તકમાં જખાવે છે કે —કુશધનને કોનાજ-કાન્વકુજ્જ એમ નદના નદે કહે છે અને બીજા વિદ્વાનો તેને પુષ્ટિ આપે છે ગયચોધરી આ કાન્વકુજ્જની સ્થાપનામા પચાસ દેશનો કેવો મનુષ્ય હતો તે બતાવે છે વળી કાશી અને પચાસ એ બે પાસ પાસેના દેશ હતા એમ ઐદ અને જૈન ગ્રંથો જખાવે છે પચાસ તે હાનનો રોહિતખડ ને વચના દુઆગનો એક દિસઓ ઉત્તર અને દક્ષિણ પચાસને અમગ રાખની જાગીયથી (ગગા) નદી મહાભાગત પ્રમાણે ઉત્તર પચાસની (જૈન પ્રમાણે જગન દેશની) ગગધાની અદિરજા અથવા ચિત્રાવની (હાનુ ગમનગ જરેલી જી તામાં અકિનના પાસે) હતી અને દક્ષિણ

પચાની (જૈન પ્રમાણે પાંચાલની) ગંગાધાની કાપિલ, અને તે ગંગાથી ચમત્ ની મુધી વિસ્તરેલ ઉત્તરાર્ધવનમાં જણાવ્યું છે પચાલનો ગંગા સ્પર્શ સુરગીથી કાપિલમાં જન્મે છે, વળી તે સૂરમાં કાપિલનો મન સજ્જ થના થોડે એટલે એ સંભવિત છે કે કારી અને પચાલ ધર્મેના મધ્યથી જોડાયા હોય

ઉપર જણાવેલ અદ્વિતીયા સંબંધી એક હકીકત જણાવવાની પ્રત્યુત્તર છે 'અદ્વિતીયા' એટલે સર્પના છત્રવાળી આને પાર્શ્વનાથનું ધર્મોન્ન મહિમોચાનું જણાવ્યું છે કમરે મેરમાંથી દેર મધ પાર્શ્વનાથ જ્યાં પ્રાણમાં હતા તે ઉપસંગો વડી હતા અને જગત વગમાના ઉપમર્ગમાં ધર્મોદે આવી તેના નિવારણાથે પાર્શ્વપ્રભુ પગ માત્ર ધ્યાનમાં મર્યાદા કરી હતું તે આ અદ્વિતીયા (જુઓ જિનપ્રભસૂતિનો તીર્થંક પમાં અદ્વિતીયા ૧૬૫)

૬

જૈન આગમોમાં તેમના સંબંધી ઉલ્લેખો

સમવાયાગમાં પૃ ૧૫૧ જજૂડીપના લાગતનાર્થમાં આ અવસર્પિશી મનમાં ધનાગ, સર્પમાં ૭૪ તીર્થંકરોના નામ આપ્યા છે તેમાં ૨૩ માં 'પામ' - પાર્શ્વ અને ૨૪ માં 'વૃંદમાણ' - વર્ધમાન છે, તેજ નમાણે જયવતી સૂરના સત- ૨૦ ઉલ્લેખ ૮ માં પણ જણાવ્યું છે

તે રેડીમમાં પાવના પિતાનું નામ ગંગા આમસેશ (અન્નમેન) અને માતાનું નામ પામા હતું; 'પુત્રવત્સ' સુ સર્વ શીમિમ નિદાનામાં જેમી પોતાની જન્મમૂલિમાં નજુમે માથે અટમ તપ મદિન દીપ્તા લીની તે નજુસો ઉમ, બોગ, ગંગા ક્ષત્રિ કુળમાં થયેલા બીજે ત્રિમે ધન્યને ત્યાં પ્રથમ બિયા પાવસાત્રની મળી (તેથી પાગલુ વ્યુ) ને ત્યાં વસુધાગઓ પ્રે ૬ મધ તેમનું ચેતનદ્વ (જેની પામે જેમી કેવલ ચોધ મરો તે વૃક્ષ) પાતળી વૃક્ષ હતું પ્રથમ સિધનું નામ (આર્ય)

દત્ત કે જે ઉચ્ચકુન-વિશુદ્ધ વસના ગુણયુક્ત હતા (પ્રથમ ગણધર્મ) અને પ્રથમ શિખા પુષ્પચૂડા-ઉત્તમ કુન વસ ને ગુણુવાળી હતી (મમ વાચાગ પૃ ૧૫૧ થી ૧૫૨)

સ્થાનાગ (પૃ ૪૫૫) માં પ્રણી નવ હાથ હોવાઈ હતી એમ જણાવ્યું છે

નિગમારનિકાના ત્રીજા સૂત્ર પુષ્ટિયામાં જણાવેલ છે કે —

રાજગૃહમાં મહાવીર પ્રવૃત્તે વા વા આવેલા એક ચદ્ર દેવો પૂર્વ ભવ ગૌતમે પૂજતા શ્રી મહાવીરે જણાવ્યું કે તે કાને તે સમયે પુરે પાતાલી અર્ધ પાવ મોલ હજાર અમળુ ને આત્મીય હજાર આરિયા-સાધ્વીઓના પરિવારનાગા મનોમર્થો તે વખતે આવસ્તી નગરીમાં અગતી નામે ગાથાપતિ હતો તેણે પાંચ પ્રભુ પાસે આવી તેની પામેથી ધર્મ સાધળી નવજ્યા લીધી તેનો છત્ર આ દેવ ચદ્રરિમાનમાં ઉત્પન્ન થયો છે ને ત્યાંથી મહાવિદેહે જન્મ સિદ્ધ થયો.

તેજ પ્રમાણે બીજો દેવ-સૂત્ર વાહવા અપરતા ને તેનો પૂર્વ ભવ ગૌતમે પૂજતા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ જણાવ્યું કે ઉક્ત પાર્શ્વ પ્રભુ મનોમર્થો હતા ત્યારે નાચરિતના સુનિવ ગાથાપતિએ અગતી પ્રમાણે ધર્મ સાધળી દીક્ષા લીધી ને તેનો છત્ર આ સૂત્ર તે પછી તેની પેઠે સિદ્ધ થયો.

તેજ પ્રમાણે શુક્ર વિમાનનો દેવ વાહવા આ રો તેનો પૂર્વ ભવ પૂજતા વીર પ્રભુએ કહ્યું 'વાણરસી (પાંચ નજીવીજ જન્મભૂમિ) માં સોમિન નામનો બ્રાહ્મણ નમ્મ વણ્ણુ, સામ અથવણુ વે નો ઇતિહાસ નિષદ્ધ, અગ ઉપામનો સરદમ્બ ગણુકાર-પારગત, પશ્ચિ તત્ર (કપિવનુ) સાખ્ય શિક્ષા કે પ વ્યાકરણ, ડહસ, ન્યોતિ-શાસ્ત્ર આદિ બ્રાહ્મણ શાલમાં સુપરિનિજિત હતો તેણે પાર્શ્વજિનાગમ સાધળી કુતુહલ-વસ તેમની સમીપે અમસાવ વનમાં જન્મ અર્થ અને હેતુ મદલ્ય કરી યાત્રાલિના પ્રજા પૂજી થયો પછી પાર્શ્વનો પરિચય

ન રત્નો ને મિથ્યાત્વપર્યાયની વૃદ્ધિ થતા મમ્યત્વપર્યાય ઓછા થતા મિથ્યાત્વ પામ્યો એકાદા કુટુંબ—જગગિહામા અધ્યાત્મ ચિંતન કરવા લાગ્યો 'મે પ્રતો કર્યા, વેદો અભ્યાસ્યા સ્ત્રી કરી, પુત્રો પામ્યો, ઋદ્ધિથી સમાન મેળ યુ, પશુવધ કર્યા, મોટા યજ્ઞ કર્યા, દક્ષિણા આપી, અગ્નિહોત્રો પૂજ્યા' (આ સોમિનની કથા ખાસ વાચવા જેવી છે તે પછી તે વખતની આહાણોની, અને તાપમેની ફેરી રિથનિ હતી તે જ્ઞાત્રી સમજ છે) તે અતે અમણોપામડ દીક્ષા લઈ વિહરતા તપશ્ચર્યા કરતો મરણ પામી શુદ્ધ વિમાનમા દેવપણે ઉપજે છે ત્યાંથી આયુ ક્ષત કરી મહાનિરોધે જઈ સિદ્ધ થશે

નોંધા મૂલ્ય પુષ્કરુનામા એની વાત છે કે —

શ્રીશ્રી નામની ફેરી મહાવીર પ્રભુ પાસે આવી નામ્યવિધિ બતાવી સમજાવે ગઈ, શ્રી ગૌનમે તેનો પૂર્વભવ પૂજતા શ્રી મહાવીર ભગવાને જણાવ્યું કે મૂળ રાજગૃહ નગરમા જિતસત્રુના મનરમા સુદર્શન ગાથાપતિ હતો તેને ભાયાં નામની પ્રિયાથી જૂતા નામની પુત્રી હતી તે કાંઈ સાથે પગની નહીં તેણે ઉઘટે પાર્શ્વપ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈ અમણી-નિર્ઝન્ધીણી, ધ્વજચાગિનીપણે વિહરી શરીર પ્રત્યેની ધોવાનાંથી હમેશા ઝગતી જતના ત્યાં તપશ્ચર્યાસદિન અમણપર્યાય પાળી ફેરી તરીકે ઉત્પત્ત થઈ ને તે મહાનિરોધે જઈ સિદ્ધ થશે

૭

ઐતિહાસિક પુરૂષ તેમના સત્તાન-પરિનાર

શ્રીપાર્શ્વનાથ એ ઐતિહાસિક કાનમા થયેન ઐતિહાસિક પુરૂષ હતા એ નિર્વિવાદ છે અને તે યાકોળી જેવા યુરોપીય વિદ્વાનોએ સીમાયું છે તેમનો સઘ શ્રી મહાવીરસ્વામીના સમયમા વિદ્યમાન હતો એ વાત જૈન આગમોમા 'પાર્શ્વપત્ય' એટલે પાર્શ્વના મતાનના ઉત્તેજો પરથી રજા છે અને તે પાર્શ્વપત્યના વૃત્તાંતો પછી શ્રી પાર્શ્વનાથજીની પ્રરૂપ શ્રી મહાવીર મુધારો વધારો કર્યો હતો તે જણાઈ આવે છે

બારીશ પગિપહો-ઉપમર્ગોને મદદા એ બધુ કર્યું તે પ્રયોજનને તે
અનગારે આગધ્યુ અને તે અતે સિદ્ધ-શુદ્ધ-મુક્ત-પગિનિવૃત્ત-સર્વ
દુ ખયી હીન થયા

(૫) તેજ સૂતના થતક બીજના ઉદ્દેશક પાચમામા તુ ગિકાના
આવકા અરે ત્યા પધારેલા પાચનાયના સિધ્ધ સ્થવિરો પાચમો સાધુઓ
સાથે વિદ્વાર કરતા આવેના તેના પ્રમોત્તર આચેન છે તે આરકો
નિર્મ-થ-અરચનમા સપૂર્ણ મદદા અને અચન પ્રેમ ગાખનાગ દાનાથે
ધર ઉધામ રાખનારા, નન ત્યાખ્યાન પાંચ-ઉપવામે વડે યોગ્ય,
આકમ અમાસ તથા પૂનમને દિને પગિપૂર્ણ પૌષ્ઠ આચરતા, નિર્મ થ
સાધુઓને નિષેધ ખાનખાનાનિ વચ્ચ પાત્ર કામગી રજોદગ્ધા પીઠ-
પાદિયુ યમ્યા, સધારો, ઓમકવેમક આપનાગ હતા તે
સ્થવિરો ગતિ-કુન-નન-રૂપ-વિનય-ગાન-દર્શન-ચાગિતથી સ પન,
ભલગતવાન નમ્ર ઓજસવી તેજસવી પ્રતાપી, યશસી, હના-
કાધાનિ નિદાને ઇન્દ્રિયોને પગિપહોને જીત્યા હતા, જીવવાની
આશા તેમજ મરણના ભયથી મુક્ત હતા તેઓ તુ ગિકામા
વિદ્વાર કરતા બારી અના ત્યારે જમણોપાસકાએ તેમને પહેલા મળ્યા
તેમને નમસ્કાર કરા જનુ યોગ્ય છે એમ નિધાર કરી તેમની પાસે
૦૬ વદનરિધિ તાચી બેઠા તેમણે આ મદાત્રનના ધર્મો ઉપેશ
કરો પત્રી પ્રતોત્તર થયા પ્ર૦ સવમનું તથા તપનુ રુ ૩૧ ૧ ઉ૦
સામનું ૩૧ આસતર્ગદિતપણ ને તપનુ બવતન (એટલે કાણુ કે
સાક કણુ-કર્મો કાપવા કે કર્મરૂપ કીચાથી મરિન આ માને સાક
ગવા તે) પ્ર૦ દેવો દેવોઆ ઉત્પા થાર તેનુ શુ કાગલુ ૧ ઉગમા
સ્થવિરો પેજી કાવિકપુરે કહ્યુ પૂર્વનુ તપ મેધિને કહ્યુ પૂર્વના સવમ
આનદ્રક્ષિતે કહ્યુ કર્મિપણુ પત્રી કાચપ સ્થવિરે કહ્યુ સગિપણ
એટલે પૂર્વના તપ-સવમ-કર્મિપણુ-સગિપણ એને લીધે દેવો દરલોકમા
છેતર યાય છે આ બધી વાત સાચી છે માટે કહી છે પણ અમાગ
અભિમાનથી અમે જ્ઞેતા નથી.

આ પછી શ્રી ગૌતમે બિદ્યાર્થે જતા ગજગૃહના લોક પાસેથી તુ ગિ
ના શ્રાવકો ને પાર્શ્વનાથના સ્થવિરો વચ્ચે થયેલ ઉપગનો પ્રમગ સાબત્યો
એને તેમજે ત્રી મહાવીરપ્રભુ પામે ઉભા ઉત્તરો શુ સાચા છે ? એમ
પૂછ્યું ત્યાર શ્રી વીરભગવાને જણાવ્યું 'તે પાર્શ્વનાથના ચરિત્ર મમર્થ,
અભ્યાસી ઉપયોગવત, નિગેહાની છે, અને તેમણે આપેલ ઉત્તર માયા
છે, અને આપણા માટે કહેલ નથી પણ માયા છે માટે કહેલ છે
શુ પણ તેમજ કહું છું '

(૬) તેજ મુનના રાજ પાચમાના ઉદ્દેશ્ય હ મા કહેલ છે કે પાશ્વ
પત સ્થવિરો શ્રી મહાવીર પામે આવી પૂડે છે કે 'હે ભગવન ! અસખ્ય
લોભા અનત રાતિ-દિવસ ઉત્પન્ન થયા-યાય છે કે યશે ? અને નષ્ટ
થયા-યાય છે ? કે યશે ? કે નિન પગિણામરાણા ગતિ-દિવસો ઉત્પન્ન
થયા-યાય છે કે યશે અને નષ્ટ થયા-યાય છે કે યશે ?' પ્રભુ ઉત્તર આપે
છે 'હા' પ્રશ્ન- 'ક્યા હેતુથી ?' ઉત્તરમા શ્રી વીરભગવાન કહે છે
'આપના પુરપાલનીન-પુરોમા આજ પાર્શ્વ અર્ધ તે લો ને શાશ્વત
તેમ અનાદિ અનત, પગિમિત, અનોક્કવડે પગિટત નીચે વિગ્તીર્ણ,
વચ્ચે માંડો ઉપર વિલાવ, નીચે પનગના આગળો નચે ઉત્તમ
વજ્રના આગવણો અને ઉપર ઉંચા-ઉંચા મ મના આગ જેવા
રો ને મ્હો છે તેજ પ્રમાણે તે છે અને તેમા અનતા જીવનો પણ
ઉપજી ઉપજીને નાશ પામે કે-તે લો જૂન છે, ઉત્પન્ન, વિગત, પગિણત
છે, કાચુકે તે અજીવો હાગ લોકાય છે-નિશ્ચિત થાય છે માટે જે
પ્રમાણથી લો ય-જાણાય તે લોક કહેવાય તે હેતુથી અસખ્યેન
લો મા તેજ હેતુ શ્રી પાર્શ્વજિનના શિષ્ય ચરિત્ર ભગવતો શ્રમણ
ભગવત મહાવીરને 'સર્વજ' 'મર્ચર્ચા' એ પ્રમાણે પ્રત્યભિજ્ઞણે છે

ત્યાર પછી તે સ્થવિરો ભગવત મહાવીરને વદે નમે છે ને કહે છે
'હે ભગવન ! તમારી પાસે આતુર્યામ ધર્મને મૂઢી તતિકમણ સહિત
પચ મહામતોને સ્વીકારી નિહવા ધૃષ્ટીએ છીએ' શ્રી વીરે કહ્યું

દુર્નિશાધ્ય છે અને મહાવીરના સમયમા વક્ર અને જડ લોક હોય છે તેથી મતનુ દુ નુપામન થાય તેથી સ્પષ્ટતાને માટે ઘણચર્ચને અન્ય સ્થાન આપ્યું છે

કેશી-૨. અને-અને. અ ને ધમ્મો, ને ધમ્મો સતરૂતરો.

દેસિઓ વધ્ધમાણેણ પામેણ વ મહામુણી

-શ્રી મહાવીરે અચેતક-નિવરણ ધર્મ ઉપદેસ્યો અને પાર્શ્વમહામુનિએ વિવિધ વસ્ત્ર ધારક ઉપદેસ્યો. જનનું ધોય એક જગા વિગમા મે પ્રકાગ્નેા ભે. શામટિ :

ગૌતમ-૨ વિજ્ઞાન વડે ધર્મસાધન જે ઈષ્ટ છે તે લોકને જતાવેલ છે ક્ષિપ્ર તે લોકોના પ્રત્યયર્થે-વિશ્વાસ કરાવવા માટે છે તેથી નાનાવિધ તેનું યોજન થાય છે 'આ સાધુ છે' એમ લોકને વિશ્વાસ બેસાડવા વિગનું પ્રયોજન છે વળી તે સવમના નિર્વાન માટે છે અને હું સાધુ છું' એવી જાવના કારમ રહે તે માટે વિગ છે નાકી ખરી રીતે તો જ્ઞાન-દર્શન-આગ્નિજ્ઞ મોક્ષના સાવક છે ક્ષિપ્ર નદિ વગેરે વગેરે બારેક પ્રકારે ને ઉત્તર થવા છે તે ત્યાથી જોઇ લેવા-સમજી લેવા

(૬) ઉપરુક્ત કેશી સનધી રાવપસેનુપ્પલ સૂત્રમા શ્રી મહાવીર પ્રભુ ગૌતમસ્વામીને સૂર્યભદ્રેવ મજ્ઞધીના પ્રભુ પગ્તવે ઉત્તર આપના જણાવે

■ કે એ વખતે ત્વા-સાનત્યી નગરીમા પાર્શ્વપત્તર કેશી નામે કુમારશ્રમણ પણ આવેના હતા એ કેશી કુમારશ્રમણ જ્ઞાનવાન કુલીન ખનિઠ વિનસી શાની સમ્યક્-ઈની આગ્નિજ્ઞીન જ્ઞાન નરાન નિગમિમાની જોગત્વી તેજસ્વી વચ્ચરી અને યશસ્વી હતા એમણે કોષ માન મારા અને લોભ ઉપર જીવ મેગતી હતી નિદ્રા ઇદ્રિયો અને પરીવરો ઉપર કાણુ મેગતો હતો એમણે જીવનની વૃષ્ટિ કે મરણ્યો જાન નહોતા (આ બધા વિરોધણો ઉપર જગનતીજમા પાર્શ્વપત્તર સ્થવિરના છે તે છે) એમના જીવનમા તપ, ચરણ કરણ નિમક સરગતા, કામનતા ક્ષમા નિર્નોક્તતા એ બધા ગુણો મુખ્યરૂપે હતા વળી તે શ્રમણ વિદ્યાવાન

માત્રિ-બલચારી અને વેદ તથા નવના જ્ઞાના હતા તેમને સત્ત શૈવ વગેરે સત્તાસોના નિયમો પ્રિય હતા, તથા તેઓ ચૈત્યપૂર્વી અને ચાર જ્ઞાનવાળા હતા એવા તે - કેટલી કુમારશ્રમણ પોતાના પાયને બિનુશિષ્યો સથે ક્રમે ક્રમે ગામેગામ ફરતા ફરતા સુખે સુખે નિહંગતા શ્રાવણી નગરીની બહાર પ્રયાન ખૂલામાં આવેના કાઠન ચૈત્યમાં આવી ઉતરી અને ત્યાં થોડા અભિશ્રદ્ધ ધારણ કરીને સયમ તથા તપથી આત્માને ભરિત કરના રહેવા લાગ્યા' આ પછી તે કેટલી શ્રમણે પ્રદેશી ગમના સંદેહો દૂર કરી તેને પ્રતિભોધિન કરેન એ સર્વ હકીકત આપી છે

શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર વચ્ચે લેઢ

આ ઉપરથી દુકમાં દલીએ તો —

- (૧) શ્રી પાર્શ્વનાથનો આતુર્ભાવ ધર્મ-ચાર મહાવનવાળો હતો કે જેમાં ભક્તચરિતો અતર્ભાવ અપરિશ્રદ્ધમાં થતો હતો કાગળ કે 'પરિશ્રદ્ધેષી' બી ભોગવાર છે' બી એક વસ્તુ મણાતી જ્યારે શ્રી મહાવીરે ભક્તચરિતને અન્ય સ્થાન આની પાય પ્રતો ન્હા
- (૨) પાર્શ્વનાથનો ધર્મ પ્રતિક્રમણ વિનાનો હતો એટલે તેનામાં પ્રતિક્રમણને સ્થાન નહોતું કારણ કે તેમના સાધુઓ કારણ હોય ત્યારે જ પ્રતિક્રમણ કરે છે, નહિ તો નથી ફરતા, અને મહાવીરના સાધુઓ તો કાગળ હોય કે ન હોય તો પણ પ્રતિક્રમણ ચોક્કસ કરે છે માટે મહાવીરજિનનો ધર્મ સપ્રતિક્રમણ છે
- (૩) શ્રી પાર્શ્વનાથના ઉપદેશમાં મામાયિક મયમ ઉપગત હેદોપસ્થાપના સયમ કલો નહોતો એટલે પ્રાયશ્ચિત્તને સ્થાન નહોતું, જ્યારે મહાવીરમાં તેને સ્થાન ખાસ આપ્યું છે ને પગિહાર વિદ્યુદ્ધિને પણ સ્થાન આપ્યું છે
- (૪) કેટલી ગૌતમ અધ્યયન જોના જણાય છે કે શ્રી પાર્શ્વનાથના સિધ્ધાંતોને પશ્ચિત કરી તેને વૈજ્ઞાનિક સ્વરૂપ શ્રી મહાવીરે આપ્યું

હવે અને તેના ફલરૂપે શ્રી મહારીંગના અગ્રિપાત્રાદિ આગમર્માં
પ્રરૂપેના વિસ્તૃત અને વિગત પાસપગ્ને મકરિન ધર્મ સાપકે છે
માફા ખીલ બેગે આદિ વિરે જલજીવ હોત તે મે માગ આ આ
અધ્યાનમાળામાં પૂર્વે આપેલ 'જેન ધર્મમાં પરિવર્તનો અને તેમાં
પરિણામો એ અધ્યાન (પર્યુષણપર્વના અધ્યાનનો) નર્વ રીજી પ્રાપ્ત
જેન યુરક સઘ મુંગધ ૫ ૮૭ થી ૯૩ જેવું

૯

શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી જીર્ણ વચ્ચે તુલના.

શ્રી પાર્શ્વનાથે સવમન્તપતે બેધેન છે ત્યારે શ્રી જીર્ણે નપક્ષરિનો
માર્ગ દુ ખડ ને અનર્થમગ્ગ ગગી ત્યાજ્ય ગણે છે મોજમગ્ગ એક
મ જી અને તર ખીજી જાણુ એ બે વચ્ચેનો મધ્યમ માર્ગ શ્રી જીર્ણે
સ્વીકારે છે

પાર્શ્વનાથાતુર્વામમા અને જીર્ણના અદ્યગિક માર્ગમાં થોડો ફેર છે
અદિમાતા યોગથી માનવ જન માથે તાદત્ત્વ માધતુ એ મનેનું છે. છે
પણ અદિમને પાર્શ્વે નથમ ૫ આપી જીર્ણે જણાવે છે તેમ જીર્ણ
જીર્ણ નથી જણાવી અદ્યગિકમાના સમ્યક કર્મમાં અદિસાગિનો મમાનેય
થઈ શકે સમ્યકવાચામાં સત્યનો સમાવેશ થાય, સમ્યક અજીણ
અપરિગ્રહનો સમામ થાય સમ્યક દિ મમકે મકપ મનર બધામ
સમ્યક રમૃતિ ને મમક સમાધિ-મગી અદ્યગિક માર્ગ

૧૦

શ્રી પાર્શ્વની ત્રણ વિશિષ્ટતા.

શ્રી ધર્મોનક કાસળી કહે છે કે —

(નજી) પામનો ધર્મ સાત સામે હતો હિસા અમલ્ય રતેવ
અને પરિમદનો ત્યાગ કરનાનો એ આતુર્વામ સવગવાતો તે ધર્મ તેનો
તેમણે ઉપદેશ કર્યો આપ્યા પ્રાનીત કાગમ અદિમાતે આતુ સુમળ
સ્વરૂપ આપાનો આ નથમ અનિદ્યગિક દાખનો છે

- ગ્રિનિષ્ઠ પર્વત પર મોઝેમને ઈશ્વરે જે ૧૦ આજ્ઞાઓ (Ten Commandments) આપી, તેમાં હલ્લા કરીશ નહિ એવી આજ્ઞાઓ ૧૦ સમાવેશ છે, પરંતુ આ આજ્ઞાઓનો સીકાર કરીને મોઝેમ અને તેના અનુયાયીઓએ પેનેસ્ટાઈનમાં પ્રવેશ કર્યો અને ત્યાં લોહીની નદીઓ વહેવારથી કેટલાએ લોકોની હતીય કરી અને કેટલીયે તરણુ ભીએને પગીને પોતાના લોકોમાં વહેચી દીધી આ કૃત્યોને જોઈ આ મ્હી શમય તો પછી હિંમત કાને ઝઢેરી ? મનના કે પાર્શ્વની પંચા ખરેખરી અર્હિમાથી ભરેલો એવો ટાઈ પણુ ધમ કે તરતજાન જાનમ નમેના એમ માનવું પડે છે

‘ મીશુ જો- વાન પાર્શ્વમુનિએ કહી તે એ કે, મત્વ, અગ્તેન અને અપિમં આ નણુ નિરમોની માથે અર્હિસાનો મેળ એમાયો પૂર્વે જગત્તમાં મેનાગ નપિમુનિએના આચરણમાં જે અર્હિમા હતી તેને જગત્તમાં ધ્યાન નહોતું તેને ને હમે આ નણુ નિરમોની મદાયથી તે (અર્હિસા) સામાજિક મતી, બ્યવહાર મતી

‘ મીશુ વાન પાર્શ્વમુનિએ પોતાના નવા ધર્મના પ્રમાણ માટે મધ મનાએ બૌદ્ધ માદિત્ય ઉત્પત્તી એમ જણાવ છે કે શુધ્ધતા કાગમાં જે મયો અગ્નિતત્ત્વમાં હતા, તેમાં જેન માત્ર તથા સાધરીઓનો સર સૌરી મેળો હતો. ”

અતે ‘ નામાન ન, જગત્ત ન સેન-જન-આસા-રિઆમ ’ એ યોગિનિવણુ પ અગ્નિમા લાવી આ વસ્તુ ન પૂરે ઢે છે

સમાપ્ત

જ્ઞાનસંસ્થા અને સંઘસંસ્થા

તથા તેનો ઉપયોગ

જ્યાં માનવ જાત છે ત્યાં જ્ઞાનનો આદર સદાજ લાયક છે અને જ્યાં જોડો હોય તો એને જમાવવો પણ સહેલું છે હિંદુસ્તાનમાં તો જ્ઞાનની પ્રતિષ્ઠા હમીસે વધતી ચાલી આવે છે બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ સંપ્રદાયની આધારાએ માત્ર વિદ્યાજ્ઞાનના પટ ઉપર જ વહેતી આવી છે અને વહે જાય છે ભગવાન મહારીગુ તપ એટલે ખીજી કાર્ય જ નહિ પણ જ્ઞાનની ઉડી શોધ જે શોધ માટે એમણે તન તોડ્યું તત દિવસ ન ગણ્યા અને તેમની જે ઉડી શોધ જાણવા માંગવા હમીસે માંગમોની મેળી તેમની માથે ઉઘરાતી તે જો એ જ જ્ઞાન, અને એના ઉપર જ ભગવાનના પધર્મ મંડાય છે

ભગવાનના નિર્વાણ પછી એમના અનુભવગાનનો આશા દેવા એક જ ધર્મેશ્વર અથવા એક જ યનાર હમીસે માણસો એ જા પાળી પ્રાણ પ્રાધત્તા એ જાને શ્રુત અને આગમ નામ ધારણ કરી એમાં ઉમેરો પણ થયો, અને રચનાએ પણ થતી ચાલી જેમ જે અ શ્રુત અને આગમના માનસરોવરને કિનારે બિંદાસુ હ સો વધારે અને વધારે આવતા ગયા તેમ તેમ એ જ્ઞાનનો મહિમા વધતો ચાલ્યો એ મહિમાની સાથે જ એ જ્ઞાનને મર્ત કરનાર એનાં રચણ સાધનોનો પણ મહિમા વધતો ચાલ્યો સીધી રીતે જ્ઞાન સાચવવામાં નહિ કરનાર પુસ્તક પાના જ નહિ પણ તેના કામમાં આવનાર તાડપર લેખણ સાહીતો પણ જ્ઞાનના જેટલો જ આદર થવા લાગ્યો એટલું જ નહિ પણ એ પોથી પાનાના બધનો તેને રાખવા મુકવ અને બાધગના ઉપકરણો બધું જ સતકારવા લાગ્યું

અને મેળવવામા જેટલુ પુણ્ય કાર્ય, તેટલું જ જ્ઞાનનાં મ્યુળ ઉપકરણોને આપવા અને લેવામા પુણ્ય કાર્ય મનાવા લાગ્યુ

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અનેક માટે તપો યોગ્યતા હતા એવા તપો વધારે જાહેરમા આવે, અને ચોમેર જ્ઞાનનુ આકર્ષણ વધે, એટલા માટે મોટા મોટા જ્ઞાનતપના હિતવો અને હિતમણાઓ યોગ્યતા તેની અનેક જાનની પૂજાઓ રચાઈ, ગવાઈ અને તેને લીધે એવુ વાતાવ લુ બની મળુ કે, જૈનનો એકેએક બચ્ચો એમ વગર લગે સમજવા મઠી મોઠી કે, 'કરાડો ભવનાં પાપ, એક જ પત્ની કે, એક અક્ષરના જ્ઞાનથી, બીજી શકે છે'

આ જ્ઞાનની ભક્તિ અને મહિમામાવી, જે એકવાગના બ્યક્તિગત, અને જાને ઉપાડી શકાય એટલા જ, માધુઓના ખબે અને પીઠે ભડારે લટકતા તે બીજા કારણો ઉપરિચત થતાં, મોટા બન્યા અને ગામ તથા શહેરમા દૈન્યમાન થયા એક બાલુ શાસ્ત્રમંત્રક અને સખાલુનો વધતો જતો મહિમા અને બીજી બાલુ મંત્રદાયોની જ્ઞાન વિષેની દરીદ્રાઓ, આ બે ા હોને લીધે પટેલાની એકવાગની મોટે ચક્ષી આવતી જ્ઞાનમઘ્યા આખી જ દે ગઈ મઈ અને મોટા મોટા ભડાનકપમા દેખા દેવા લાગી

દરેક ગામ અને શહેરના મધને એમ લાગે જ કે અમારે લા જ્ઞાનભડાર હોનો જ જોઈએ દરેક ત્યાગી માધુ પલુ જ્ઞાનભડારની લા અને વૃદ્ધિમા જ ધર્મની લા માનનો ધર્મ ગયો પગિણામે આખા દેશમા એક છેડેથી બીજા છેડા સુધી જૈન જ્ઞાનમઘ્યા, ભડા રૂપે વ્યવરિચત થઈ ગઈ ભડારે પુનઃક્રીથી ઉભાતા ચાલ્યા પુસ્તકમા પલુ ત્રિવિધ વિષયોનુ અને ત્રિવિધ મંત્રદાયોનુ જ્ઞાન સવગતુ ગયુ સઘના ભડારે માધુતા લદારે અને વ્યક્તિગત માલિકીના પલુ ભડારે એમ બન્નવાનના સાસનમાં ભડાર, ભડાર અને ભડાર જ ચર્ચા ગયા એની માથે જ મોટા લેખનવર્ન ઉભો થયો લેખનકળા ને ચીમી, અને અંબાગી વર્ન પલુ લારે વંચો છાપોની કળા

અહીં આવી ન હતી, ત્યારે પણ કોઈએક નવો પ્રયત્ન કર્યો કે તમને
તેની સેકરો નકલો થઈ જતી અને દેશના બધે ખૂબ વિદ્વાનોમાં
વહેવાર થતો આ રીતે, જૈન સમ્રાટમાં શાનસંસ્થાની પ્રજા
અવિનિષ્ઠ રાષ્ટ્રો વહેતી આવી છે વધા ઉપદેશ અને ઉદારો તેમજ
બેજ શાસ્ત્રી અને બીજા કુરુતી વિદ્વાનો જ નહિ, પણ સર્વોચ્ચ મર્યાદા
સુદ્ધાએ આ બહારો ઉપર પોતાનો નાશકારક પત્તો ફેરવ્યો, હજારો
પ્રયોગ તદ્દન નાશ પામ્યા, હજારો ખર્ચ થયો, હજારો ગ્રંથોની
અને બીજાઓની બેપરવાઈથી નષ્ટબ્રહ્મ થઈ ગયા, છતાં શાન તમને
જીવતી જૈનભક્તિને પરિણામે આજે પણ એ બહારો એટલા બધા
છે, અને એમાં એટલું બધું વિવિધ તેમજ જૂનું સાહિત્ય છે કે તેને
અભ્યાસ કરવા માટે સેકરો વિદ્વાનો પણ ઓછા જ છે પરંતુ
અને આ દેશના કોટીબધ શોધકો અને વિદ્વાનોએ આ બહારની પાછળ
વધો ગાળ્યા ■ અને એમાંની વસ્તુ તથા એનો પ્રાચીનગ્રંથપ્રમુખ
જોઈ તેઓ ચકિત થયા છે વધો થયા કોટીબધ જાપખાનાંઓને જૈન
બહારો પૂરતો બોરાક આપી ગયા છે અને હજી પણ વધો સુધી
તેથી વધારે બોરાક પૂરા પાડશે

બહારો જેમ નામમાં તેમ સ્વરૂપમાં પણ હવે મદદમાં છે
હવે પુસ્તકાલયો, લાયબ્રેરીઓ શાનમંદિરો અને સરસ્વતીમંદિરોનાં
નામ તેઓએ ધારણ કર્યા છે, અને દનમને બહો બીજામાંથી લખાઈ
નવે આગરે બહાર પડતા બધા છે બહારોની જૂની સમાહક શક્તિ
હજી પુસ્તકમલયોમાં કાયમ છે એટલું જ નહિ પણ તે જમાનાના
શાનપ્રમાણ સાથે વધી છે તેથીજ આજનાં જૈન પુસ્તકાલયો જૂનું
જૈન પ્રયોગ ઉપરાંત આધુનિક ફેશી પગેલી અને બધા સમ્રાટોનાં
સાહિત્યથી ઉભરાતા આવ્યા ■

બાહ્ય સમ્રાટના અને જૈન સમ્રાટના બહારો વચ્ચે એ
ફેર છે, અને તે એ કે બાહ્યના બહારો વ્યક્તિની મર્યાદા

હે ત્યારે જૈન લડાગે બહુધા સઘની માલિકીના જ હોય છે, અને ક્વચિત્ વ્યક્તિની માલિકીના હોય, ત્યાં પણ તેનો મદુપયોગ કરવા માટે તે વ્યક્તિ માલિક છે અને દુરુપયોગ થતો હોય ત્યાં મોટે ભાગે મઘની જ મતા આવીને ઉભી રહે છે. વ્યાજણો આવે. મહિનામા જ પુસ્તકામાથી ચોમાસાનો ભેજ ઉડાડવા અને પુસ્તકોની સાગસભાળ થવા, નરુ દિવમનુ એક મગસ્વતીશયન નામનુ પર્વ ઉજવે છે, ત્યારે જો કાર્તિક શુદ્ધિ પચમીને જ્ઞાનપચમી કહી તે વખતે પુસ્તકો અને લડારોને પૂજે છે, અને એ નિમિત્તે ચોમાસામાથી મળવતો મગાડ લડારોમાથી દૂર કરે છે. આ રીતે જૈન જ્ઞાનસસ્થા જે એકગાં માત્ર મૌખિક હતી, તે અનેક કેન્દ્રાં પામતા પામતા, અનેક ઘટાડા વધાગ, અને અનેક નિવિધતા અનુભવતા અનુભવતા, આજે મર્ત્યરૂપે આપણી સામે છે.

પરંતુ આ બધું વાગમાગત હોવા છતાં અત્યારે, જમાનાને પાની વગે તેવો અભ્યાસી વર્ગ એ લડારોની મંથી કાઢી ઉભો થતો નથી. પ્રાચીન અને મધ્યકાળમા જે લડારોએ, સિદ્ધમેન અને મમતભદ્ર દરિભદ્ર અને અકનક, હેમચન્દ્ર અને ચતોવિજયને જન્માન્યા, તે જ લડારો અને તેથીએ મોટા લડારો વધારે મગવડ માથે આજે ગેવા છતાં અત્યારે વિગિજ અભ્યાસીને નામે મીંડુ છે. કાંઈને નાણે મનદ મિવાય ખીજી ખાસ પડી જ ન હોય તેમ અત્યાગની આપણી સ્થિતિ છે. જે એક અપવાદને માદ કરીએ તો આ જ્ઞાનમસ્થાને વાગમે સભાળી રાખનાર, અને ધરાવનાર ત્યાગી વર્ગ નાં તુષ્ટિમા પડી ગયો છે, અને અત્યાગના યુગની સામે તેમની નાન દૃષ્ટિએ દ્રુતી ઝોગી જવામતરી છે, એ વાત જ છેક જૂહી ગયો છે, અથવા મમજી રાગ્યો નથી, એમ કોઈ પણ આખા સાધુવર્ગના પરિચય પત્રી કહ્યા વિના ભાગ્યે જ હી રહે.

આ લડારોનો ઉપયોગ અભ્યાસીઓ સર્જવામા જ ખરો હોઈ અત્યા સુધી જે એની સ્થૂળપૂજા થઈ, તેણે હવે અભ્યામનું રૂપ

માગતા હોય તે અત્યારે સમસર્યાને વ્યવસ્થિત કરવાની, એ તેનો ઉપયોગ રાષ્ટ્રપત્ત્વે કરવાની ખામ જરૂર છે

આ દેશમાં જે એકવાર બારે વખત ધરાવતો તે નૈઋત્ય દશાત નથી, છતાં જૈનમત્તે તે છે જ એટલે આ મર્યાદા ઉપ દેશપત્ત્વે પહેલા જ થવો ઘટે અને માન તનના કે ખજાત રૂપ કે ગાદીઆરા વગાડવા-વગાડવામાં તેમ જ નિર્ણય જમણુદાન મીર્ઝાઓ ખાવા-ખવરાવવામાં અને જુદાં તે ભપકાબધ વગર અજાનનામાં જ એ સમસર્યા પોતાના દનિશ્રી ન મમજો ભેદે સામનદેવી હોય અને તેના સુધી માચી પ્રાર્થના પહોંચતી હોય જ પ્રાર્થના પહોંચ્યા પછી તે કાર્ક કરી ચઠતી હોય તે આપણે ન તેને પ્રાર્થીશુ કે બાળે જ તેને પોતાનું સામનદેવતા નામ મ કરાવે' વખત બાળે કે જે બાળે તે ઉડીતી ગહેતો ફરી પોતાને અધિકાર ઓગરતી મનાવવાની તર આવશે કે નહિ કહેવું કઠણ છે ખરી વાત તો એ છે કે આપણે બધા જ શા દેવતા છીએ અને આપણામાં જ બધું સાંતુ કે નરમુ કે શક્તિ છે પ્રાથના કરનાર પશુ આપણે છીએ, એટલે આ પ્રાથના આપણે જ પૂરી કરવાની છે જે એ કામ આપણે ન કે તે સામનદેવતાને હપકા આપવો એનો અર્થ આપણી જાતને બનાવ્યા બગાડર ઠ પુરુષાચ ન હોય તો કેવું જ સિદ્ધ નથી અને હોય તો કેવું જ બસાપ્ય નથી તેથી આપણે અ પુરુષાચ સમસર્યાને દોષપયોગી કરવામાં પ્રેરીએ એટલે આપણે કેટલે અંશે પુરુષાચ

જીવનશુદ્ધિ અને ભગવાન મહાવીર

આજનો દિવસ એટલે શું? લોકો એને સાવતરિક દિવસ કે પર્વ કહે છે પણ વળી આવતરિક એટલે શું? એ પ્રશ્ન સાચો છે એનો ઉત્તર ઉપરના મથાળામાં આવે છે

ભગવાન મહાવીર અને જીવનશુદ્ધિ એ બે વસ્તુ નોખી નથી એક જ તત્વના બે નામો અને રૂપો છે ક'પતા અને શુદ્ધિ જ એક બિચારી શકે તેવી સૂક્ષ્મ વસ્તુ એ જીવનશુદ્ધિ અને હાનતી સામતી, તથા જીવતી ભગતી, રમૂજ દષ્ટિને પણ સાચા ધર્મ શકે તેવી જીવનશુદ્ધિ એ ભગવાન મહાવીર

આજનો દિવસ જીવનશુદ્ધિનો એટલે જીવનશુદ્ધિને આ નામ આપનાર હરકોઈને માટે પોતાના જીવનમાં ડોકિયું કરવાનો, અને એ જીવનમાં ક્યા ક્યા કચરો એવો થયો છે, એની સૂક્ષ્મ તપાસ કરવાનો આટલું જ કરવા માટે આપણે ભગવાનનું જીવન માળખાંએ ટીએ જો એ જીવન સાબળી પોતાના જીવનમાં એકવાર પાછું ડોકિયું કરાય, અને પોતાની નબળાઈઓ નજરે પડે તો, મમજી લેવું કે તે બધા જ તપો તપ્યો અને બધા જ તીર્થોની યાત્રા કરી પછી દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણની જુદાઈ નહિ રહે, એને માટે એને ગુરોજની પેઠે ગખડવું નહિ પડે

આપણે આવતરિક દિવસો કેટલા પમાર કર્યા? તેનો રમૂજ ઉત્તર તો મોં કેઈ પોતાની જન્મપત્રિકામાંથી મેળવી શકે પણ આપણે આવતરિક દિવસ પમાર કર્યો છે કે નહિ એનો સત્ય ઉત્તર

તો બનગતમા જ આપી શકે પચામ વર્ષ નેટલી લાગી ઉચ્ચ
 એકવાર પણ આવું સાપ્તસરિક પર્વ જીવનમા આવી આવે તો એ
 બાકીના એમણપચામે મફત જ છે ભગવાન મહાસીરુ જીવનસભ્ય
 છીએ ત્યારે તેમના ઉપર પડેના ઉપમર્ગો માલગી અને તેમની પો
 હાજર થતી દેવોની મધ્ય માલગી કાતો અચરજ પામી શકે
 હરીએ છીએ અને કાતો કાઈકે હશે એમ કહી અશ્રદ્ધાથી કે
 હથએ છીએ જ્યાં એ ભવાનક પરિપહો, અને પ્રભાવશાળી કે
 વાનો મામે આવે છે ત્યારે, શ્રદ્ધાથી અચલો પામીએ, કે અશ્રદ્ધ
 એ વાત ન માનિયે પણ જોનું પરિણામ એક જ આવે છે જ
 તે એ કે આપને મુન્ ગયા આવું તો આપણા જીવનમા મુક્તિ
 આવે ! એ તો મહાપુરુષમા જ દોર અથવા કોઈમા ન હોય એ
 ધારી આપને શ્રદ્ધા હોઈએ કે અશ્રદ્ધા હોઈએ પણ મહાસીરુ
 જીવનમાથી આપણા આધારણ જીવન પરત્વે કશું જ ધડાવી કે દલિ
 મરી શકતા નથી એટલે આપને તો જીવનમુક્તિની દૃષ્ટિએ ભગવ
 મહાસીરુના જીવનમાથી કોઈ જ શયદો ઉલ્લેખી શકતા નથી એ
 સામાન્ય રીતે કહી શકાય મહાસીરુની મહત્તા દેવોના આગમન,
 મીશ્વરિ નિમિત્તિઓમા નથી સરીગમીશ્વર કે બીજા ચમત્કારો
 પણ નથી જો જુ કે જે દેવો આવી જ શકતા હોય તો બાબત
 પાસે પણ આવે અને રીગુ મોલ્લ તથા બીજા નિમિત્તિઓનો મહા
 ભાગી ચક્રવર્તિઓને કે જાદુચરોને પણ માંપડે ત્યારે પછી આપણ
 આરી અનિશ્ચયતાઓથી કે લેવાવું જોઈએ :

ત્યારે પ્રથમ થયે કે ભગવાનના જીવનમા આકર્ષક અથવા
 ઉપરો ૧ મોલ્લ અસાધારણ તત્ત્વ સુ છે કે જેનો મનુષ્ય આપણી
 આવે પણ મહત્તી શકે અને જેને લીધે ભગવાનના દલી મહત્તા
 છે એનો ઉત્તર ગતવિમ આલતા આપણા જીવનમા મહત્તા
 મળી છે કે જે તેઓનો આપણને લેગન

નિરાશ કરી મૂકે છે, તેજ મનના તોફાનો ભગવાનને પણ હતા. હું ભારે વાવાઝોડા ખીકું ભારે વાણુ, લીધેલ સ્થિર ગદેવાની સામ્રાજી ચલિત થઈ, હમેશની પરેલી ભોગની ટેવોમા તથાઈની નબળાઈ, મગમનુ રૂપ ધારણ કરીને આવી, અને ભગવાનની યથા લાગી પ્રતિજ્ઞાના અડગ પગ ડગાવવા, પૂર્વ ભોગોના રક્ષુ અને લાલચે આગનું રૂપ ધારણ કર્યું અને ખીંગ પાકવાની મહાવતની બીજમ પ્રતિજ્ઞા લેતી વખતે અતગતમાના દિવ્યને માભળવા ભગવાને જે મનમા શ્રવણ બારીએ ઉઘાડી મૂકી, તેમા દુન્યની વાવાઝોડાના નાદો ખીલારપે દાખલ થયા આ પુછતાં એ બીજમપ્રતિજ્ઞાવીર કેવી કેરી રીતે આગળ વલે જાયે, અને મગમથી કે પગ ઉપગના ખીરપાકથી કે ખીરા ભોજવાથી રો પણ પાછો ન હડતા, છેવટે નિબંધવાન થયો, એ જ જાણુનામા દાવીગના જીવનની મહત્તા છે અને એવા મગમ દેવો, એ રાધાતી રીરો, એ કાનમા ઠોસતા ખીલાઓ આપણે રોજને રોજ આપણા જીવનમા, ધર્મરથાનોમા કે બળગમા અનુભવીએ છીએ કપડા યોગીના કાપ કે ભોગીના, પણ આપણા જીવનમા એ બધા જ ઉપસર્ગો આપણે અનુભવીએ છીએ પછી શકા શી કે લના, આવા દેવો હોઈ શકે ? વળી આવા ઉપસર્ગો હોઈ શકે ? તેમજ અચ્ચો પણ શો, કે અહો ! આ તો બધું ભગવાન જેવા મોટા પુરુષને જ હોય, એમને જ આવા ઉપસર્ગો પડે, અને એ જ તેને જિતી શકે

આપણે પોતે ભગવાન છીએ આપણા જીવનમા તેમને પડયા, અને તેમણે મહા, તે બધા જ ઉપસર્ગો રાત દિવસ આવે જાય છે પણ આપણે પોતાના જીવનમા ડોકિયુ નથી કરતા, અને ભગવાનના જીવન તરફ પણ નજર કરીએ છીએ તો અંદર કિતવવા ખાતર નહિ, પણ ઉપર ઉપરથી જ એટલે જ આપણે ભગવાનના જીવન અને જીવન વચ્ચે ભારે ફેર અનુભવીએ છીએ, અને એ ફેર તો દેવનાઈ માની લાઈએ છીએ કે આપણે ભગવાન ઉપર

શ્રદ્ધા રાખવા છતાં તેમનાથી વેગળા અને વેગળા રહીએ છીએ
આપણે પોતે જ ભગવાન છીએ, એનો અર્થ એટલો જ કે ભગવાનની
માનસિક વિદ્યમણીઓ એમના જીવનનાં તોફાનો, અને એમનું દિવ
બાસુરી વૃત્તિનું મુદ્દ એ જ આપણા જીવનમાં છે કે હોય તો કે
એટલો જ છે કે આપણે આપણા જીવનગત એ ઉપસંગતિ ભેટ
નથી જોવા ઈચ્છતા નથી તે માટે પ્રયત્ન કરતા નથી, નહ
ભગવાને એ બધું કર્યું અને જે જાણે ઈચ્છે એ પ્રયત્ન કરે
વચ્ચુને મેળવે તેથી જ ભગવાને જીવન મેળવ્યું અને આપણે ગુમા
અને હજી ગુમાવતા જઈએ છીએ

મહાવીર કોના પુત્ર હતા - ઇ નાનના હતા ઉમર શી હતી
તેમનો પરિવાર કેટલો હતો, સમૃદ્ધિ શી હતી ધન ક્યારે ઠોડું
ક્યા ક્યા ફળો ઠોણ તેમના પરિચયમાં આવ્યું કેટલા અને કો
ક્યા દેરી બનાવો બન્યા કે કેટલા રાજાઓ ચરણોમાં પડ્યા, કેટલી
એના અને એલીઓ થયા કેટલા મુદ્દસ્થોએ તેમના પગ પૂજ્યા તેમણે
શા શા કામો ક્યા ક્યાં નિર્ણય પાળ્યા, વગેરે બધું જાણવું હોય તો જાણું
ખરું પણ સમરણુમાં ગ્રહે કે એ બધી બાબત તો વધારે ચમત્કાર
પૂર્વક અને વધારે આકર્ષક રીતે બીજાના જીવનમાંથી પણ સાબળા
અને મેળની શકીએ ત્યારે આજકાલ વચાતા મહાવીર જીવનમાંથી
શુ કાંઈ સાંભળવા જેવું નથી ? એ નહ મરે ઉત્તર ઉપર દેવાઈ તે
મરે જ છે છતાં સ્પષ્ટતા ખાતર કહેવું જોઈએ કે મહાવીર
જીવન માબજતી કે વિચારતી વખતે અંતર્ધુખ થઈ એમના જીવનની
ઘટનાઓ, ખાત્ર કરી મુદ્દસ્થ અને માધક જીવનની ઘટનાઓ આપણ
જીવનમાં કર્ષ કર્ષ રીતે બની રહી છે તે દેખાણથી જોવા કરવું
ચમત્કારો દેવી ઘટનાઓ અને અતિશયોની વાતો પાછળનું વધાર
-દ્રશ્ય આપણા જીવનને સામે રાખી ભગવાન
કુરની તરત ધ્યાનમાં આવશે એ ધ્યાનમાં

તે સિદ્ધ મહત્તા નજરે ચડે પછી એ મહત્તા માટે કોઈ કાંઈમાડ
નથી ધટના કે ચમત્કારોનું સંગ્રહ લેવાની જરૂર નહિ રહે

જેમ જેમ એ જરૂર નહિ રહે તેમ તેમ આપણે ભગવાનના
જીવનની એટલે સાતત્યગિત પર્વની નજીક જઈશું આજે તો આપણે
પ્રથમ સાતત્યગિત પર્વમાં દોષા દર્શાવે તેમાં નથી દર્શાવે કે આપણે
જીવનશુદ્ધિમાં જ નથી એટલે સાતત્યગિત પર્વનું જોયું તો આપણે
સમજે છે જ એમાં પ્રાણુ પ્રગય અને એ પ્રાણુ પ્રગવાના સ્થૂળ
ચેત્કરણે આપણે ગાંધી માટે ભોગનો ત્યાગ કરીએ, અને એમ માનીત
મી બનાવીએ કે, ગાંધીને કૃપયોગી થવાની જીવનશુદ્ધિ અમાનામાં
આ રીતે છે તો આજનું આપણું આશિક કર્તવ્ય સિદ્ધ થયું લેખાય

ભગવાનની જીવનશુદ્ધિનો એટલે તેનો પડો પાડો માત્રસરિક
પર્વનો પથ એવો વિશાળ છે કે તેમાંથી આપણે આધ્યાત્મિક અને
દૈનિક રીતે દૈનિક સાધી ચક્રીએ હવે જોવાનું છે કે જીવનશુદ્ધિનો
પો કે તો આપણે ગાંધીસેવા દ્વારા એનો એટલો વિદ્યમ કરી શકીએ
છીએ નહો તો આજે ખુદનો ચર્ચ ગયો કે ગાંધીધર્મ એટલે
પ્રજ્ઞા અને જીવનશુદ્ધિ એટલે નિષ્કર્ષ એ એ વચ્ચેનો માની
રોષે નિરોધનો શ્રમ પણ હવે ભાગી ગયો છે એટલે એકા પુરુષાર્થ
કરવો છે કે નહિ, એ જ હિત આપવો બાબત રહે છે આના
હિતમાં જ જોઈ મમાજનું જીવન અને અરજી મમાપનું છે

ધર્મ અને પંથ

પ્રિય બધુઓ! અને બહેનો!

ધર્મ એ વિશાળ વસ્તુ છે તે આત્માના સકળ સ્વરૂપને ખીલવવાનું સાધનો પુરા પાડે છે શ્રીદગ્ધિભદ્રસૂરિએ ધર્મનિન્દુમા કહ્યું છે કે

ધનદો ધનાર્થિના મોક્તઃ કામિના સર્વ કામદઃ ।

ધર્મ એવાપવર્ગસ્ય પારપર્યેણ સાધક* ॥

ધન એ ધનના અર્થાંને ધન આપવાવાળો છે, અમુક વસ્તુઓની કામના-ઈચ્છા કળનારને તેની કામના પુરો કરનાર છે અને ધર્મ જ સ્વર્ગ આદિ આપી પરપરાએ મોક્ષનો દાતા છે ધર્મ આ પ્રમાણે વિશાળ અને વ્યાપક હોય છે, પણ તેનું વ્યાપક સ્વરૂપ જૂલોને મગત્તને વરા ચર્ધ કે કલમદથી નાની અને ખીન મહત્ત્વની બાબતોના મનુષ્યના પથો ઉઘાડેલા થયા છે પથો મર્યાદિત અને છે અને એક પથવાળો ખીન પથો ઉપર આક્ષેપ કરે છે અને તેમથી ઝવડા અને વર વિરોધ મકટે છે

કોઈ ચોથને દિવસે સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરે અને કોઈ પાંચમને દિવસે કરે પણ ન્યા સુધી અને પક્ષવાળા આખા વર્ષમાં કરેલા પાપનું પ્રાપ્તિ કરે, અને ખીનજો પ્રત્યે ચયેલા વિરોધ કે અવિનયની ક્ષમા આપે અને માગે, ત્યાસુધી અને પક્ષો માનને પાત્ર છે પણ ન્યા ખીન મહત્ત્વની વસ્તુને પ્રવાનપદ આપવામાં આવે છે, ત્યા ધર્મભાવના છીડી જાય છે

ચેતનાનર અને દિગ્ગજર જ ને જોનધમના પથોમાં દપ દકા જેટલી સમાનતા છે અને ધર્મો શ્રીમદ્વાપીર પ્રમુને નવતરવને

પથમહાવ્રતને, આત્માના અમરત્વને, કર્મને, પુનર્જન્મને, મુક્તિના સાધનો તરીકે જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રને, અને એવી બીજી અને મહત્ત્વની વસ્તુઓને માને છે, તો પછી જે બાબતમાં મતભેદ હોય તેને જ કેમ આગળ ધરવામાં આવે ? મનુષ્યને પોતાની અને પોતાના પથની વિશિષ્ટતા બતાવવાની ઈચ્છા થાય છે, અને તેથી જે કુચ્છ ભેદો હોય છે, તેને જ આગળ લાવે છે કેઈ શ્વેતાચરને દિગ્ગજના સમઘર્મા પૂછવામાં આવે તો તે એમજ કહે કે “તેમના અન્યો પાછળથી લખાયેલા છે, અને તેમનામાં સ્ત્રીને દીક્ષા હોય નહિ, અને દિગ્ગજ સ્ત્રીઓ મોક્ષને પામે નહિ” હવે દિગ્ગજને પૂછવામાં આવે તો તે પથુ એમજ કહે કે “શ્વેતાચર સમઘાયના અન્યો પાછળથી લખાયેલા છે શ્વેતાચર પથના સાધુઓ મહાવીર પ્રભુ જે દિગ્ગજ હતા તેમની આજ્ઞાને સોંપીને શ્વેત વસ્ત્રો પહેરે છે તેમનો ત્યાગ ધર્મ અમારા જેવો ઉત્કૃષ્ટ નહિ” આની રીતે મૂળ વસ્તુને ભૂલી સ્ત્રીઓને મોક્ષ હોય કે ન હોય, સ્ત્રીઓ દીક્ષા લઈ શકે કે નહિ અથવા તો સાધુઓને વસ્ત્રો પહેરવા કે ન પહેરવા આ બીજી મહત્ત્વની બાબતો પર ભાર મૂકીને બીજા પથની અવગણના કરવામાં આવે છે.

‘સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ’ એ બાબતમાં શુ મતભેદ છે ? કપાયમુક્તિ સા ધ્ય મુક્તિ કપાયથી મક્ત થતુ એ જ મુક્તિ છે, એમાં શુ મતભેદ છે ? જ્ઞાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ધર્મના ચાર અંગ છે, તેમાં મતભેદ છે ? પથમહાવ્રતમાં મતભેદ છે ? જોખતા બતાવનારા અનેક તર્કો હોના છતાં તેને જતા કમીને ભેદદર્શક બીજી મહત્ત્વની બાબતો પર ભાર મૂકવામાં ઝડપી થાય છે શ્વેતાચર હોય કે દિગ્ગજ હોય, મોક્ષ હોય કે અન્ય કોઈ વર્ગ હોય, પથુ જેના હૃદયમાં સમભાવ છે, તે મોક્ષ મેળવશે, એમાં સંદેહ નથી.

જૈનધર્મને સ્વાદાદ અથવા અનેકાતવાદ કહે છે જે સ્વાદાદનુ અરુ સ્વરૂપ સમજે, તે કદાપિ દુરાગ્રહી કે પરમત અમહિષ્યુ હોઈ

યકે નહિ તે તો સામા મનુષ્યને અપેક્ષાએ સમજે છે, અને તેથી તે કલપિ બીજાઓ જોડે લગતો નથી ધઉના લોટની અપેક્ષાથી રેતી ભારે લાગે, તેજ રેતી સોમાના ભૂકાની અપેક્ષાએ હલકી લાગે આ રીતે રેતમા ભારેપણુ તેમજ હલકાપણુ બને યજ્ઞ આવેના છે, પણ તે અમુક અપેક્ષાએ છે

જેમ પથોમા મતભેદ પડે, તેમ ધર્મોમા પણ મતભેદ પડે ત્યારે મનુષ્યે શું કરવું ? ત્યાં પણ ધર્મો કરતા પણ એક મોઢું તત્ત્વ છે કે જે આત્મધર્મ છે આત્મધર્માવલંબી સ્વાશ્રમી બને છે તે ધર્મોના પ્રમતકો વાગે છે, બીજા મહાન્ પુરુષોના વચનો શ્રવણ કરે છે પણ છેવટે તો પોતાના હિપર જ વિશ્વાસ ગણે છે આ હિપર મેકે જાણીતું દષ્ટાંત છે યુધિષ્ઠિર મહાભારતના મુદ્દમા અણીને પ્રમતે પાતાના પક્ષનો જય થાય તે હેતુથી પોતાના અતરાત્માને દુશ્મીને શ્રીકૃષ્ણના મુચનથી એક અસત્યવચન બો'ધા, અશ્વત્થામા નામનો હાથી મરી ગયો હતો જ્યારે અશ્વત્થામાના પિતા દ્રોણાચાર્યે યુધિષ્ઠિરને મત્વનાદી માનીને પૂછ્યું કે 'શું મારો પુત્ર અશ્વત્થામા મરી ગયો ?' યુધિષ્ઠિરે અતઃકાલે કહ્યું કે અશ્વત્થામા મરી ગયો પણ ધીમેથી હિમેયું કે જરો ઘા કુજરો ઘા (માથમ મરી ગયો હોય કે હાથી મરી ગયો હોય) આ અસત્ય વચન બોલવાથી તેમના હૃદયને ધણો આધાન થયો વાન એટલેથી અટકતી નથી મહાભારતનું મુદ્દ પૂડુ થયું, અને છેવટના સમયે યુધિષ્ઠિર પોતાના ચાર ભાઈઓ તથા દ્રૌપદી સાથે દ્વિમાલ્ય તરફ જવા નીકળ્યા રસ્તામા જંગમમાં ઘસળે તેઓ ગયા ત્યાં એક કુતરો તેમની સાથે હતો જંગમમા યુધિષ્ઠિરના ચારે ભાઈઓ તથા દ્રૌપદી મરણ પામ્યા અને એકલા યુધિષ્ઠિર જીવના રહ્યા અને કુતરે તો તેમની માથે હતો જંગમને અને હવે એક વિમાન લઈને આવ્યા અને યુધિષ્ઠિરને કહેવા લાગ્યા કે ચાલો આ વિમાનમા બેસો, આપણે સ્વર્ગે જઈએ યુધિષ્ઠિરે તે કુતરો માથે લીધા સ્થિત થઈ સ્વર્ગે જવાની ના પાડી

છદે ધણું મમજાયુ, પણ તેમણે ના પાડી ત્યાર છદે કહ્યું “ હું ઈન્દ્ર તરીકે કહું છું કે જો આ તક ગુમાવ્યો તો ફરીથી તક નહિ મળે માટે કુતરાને સારૂ સા માટે સ્વર્ગને જતું કરો છો ? ” યુધિષ્ઠિરે કહ્યું “ શ્રી, ધ્યે મને એકવાર મારી ઈચ્છા વિરુદ્ધ અસત્ય જોવાબધુ હતું હવે તમે ઈન્દ્ર દેવે ઈન્દ્રના પિતા હો, પણ આગે આત્મા કહે છે કે આ કુતરો જગતમા મારી માને હતો, તો તેને મૃત્યુને હું સ્વર્ગમા એકનો આવી શકુ નહિ હું માગ અસત્ય વચનના પરિણામથી આ પાક નીખ્યો છું કે જો મારુ હૃદય કળહ ન કરે તે મને તેવો મહાન્ પુરુષ કહે તો પણ હું સ્વીકારું નહિ ” આ શબ્દો જોનાતા જ તે કુતરો સ્વર્ગમા થઈ ગયો યુધિષ્ઠિરની પરીક્ષા લેવાનો આ પ્રયત્ન હતો તેમા તે શાસ્ત્ર

રાજદણ્ડમયાત્પાપં નાચરત્યધર્મો જનઃ ।

પરલોકમયાદ્ મધ્યઃ સ્વમાયાચૈવ ઉત્તમઃ ॥

કનિઠ મનુષ્ય ગજાડના ભયથી પાપકર્મ કરતો નથી મધ્યમ પુરુષ પ લોખના ભયથી પાપકર્મથી અટકે છે, પણ ઉત્તમ પુરુષ તો અભાવથી જ સારી રીતે વર્તે છે

માગ એ છે કે પથો કરતા ધર્મ મહાન્ છે, અને ધર્મો કરતા માત્રધર્મ મહાન્ છે જ્યાં મનુષ્ય મહત્વની વસ્તુને પ્રધાનપ આપે ત્યાં નાના નાના મતભેદો આત્મા જાય છે અને ધર્મ એ અશાંતિ હિ પણ શાંતિનું આન જને છે

૨૨-૮-૩૦

મણિલાલ નથુભાઈ દાશી

અમારિ-અહિંસા

અહિંસાનો ભોધ સર્વ ધર્મમાં અપાયો છે હિંદુધર્મ, જૈનધર્મ અને બૌદ્ધધર્મ તો અહિંસાને સ્વીકારે છે એટલું જ નહિ પણ બ્રાહ્મણ પશુ જાણે છે Thou shalt not kill " તારે કાઠને મારી નાખવું નહિ " અહિંસા એ કેવળ નિવેધાત્મક નથી, પણ તેનું વિધાન સ્વરૂપ પણ છે અને તેના વિધાયક અથવા નિશ્ચયાત્મક સ્વરૂપે વિશ્વપ્રેમ કહ્યું છે આપણે અહિંસાને ચાર વિભાગમાં વહેંચી નાખીએ

સામાન્યહિંસા, સામાજિકહિંસા ધાર્મિકહિંસા, અને આત્મિકહિંસા સામાન્ય રીતે કાઠપશુ જીવનો ધાત કરવો, તેને પ્રાણથી છૂટો કરવો તે હિંસા ગણાય છે જોગકનિમિત્તે કોગ્નિનિમિત્તે, શિખરનિમિત્તે મનુષ્યો પશુઓની હિંસા કરે છે શરીરથી મનુષ્યો જ હિંસા પાપ કરે છે તેના કરતા વચનોથી વધારે પાપ કરે છે જીભનાં શરીર ના પાપ જેના સ્પષ્ટ દેખાડ નહિ. પણ તલવાગ્નના ધાત વચનનો ધાત ધણો વિશેષ કારી હોય છે પગની આમળવામા કરવામાં આપણને રમ પડે છે જ્યારે કાઠના મનથી નિંદાની અથવા ધસાવું વચન આપણે સાંભળીએ ત્યારે આપણે બેવડકાં કે ' કલમ એ વાત સાચી ન પણ હોય અને હોય તો પણ તે ખોટીને તેને વધારવી એ દયાભર્યું નથી-એ હિંસા ॥ "

કાઠ એ મૂર્ખતા કરી પણ તેની વાત કરીને ખીજાને કહવામાં આપણે પણ મૂર્ખ ઠરીએ છીએ એક કવિએ કહ્યું છે કે

પરાઈ મૂર્ખતા કાજે મુખે ના ડેર તુ લેજે

આપણે આપણાં કાર્યો તથા વચનો વાસ્તે જવાબદાર છીએ તેના કેતાં પપ્પ આપણા વિચારો વાસ્તે વધારે જવાબદાર છીએ કાર્યો અને વચનોની અસર પરિમિત ॥ પણ આપણા વિચારો સદૃશ હોવાથી ધણે દર સુધી પહોંચે છે અને વાતાવરણને ક

બગાડે છે કે મુધારે છે પ્રસન્નચદ્ર ગર્જાપતુ દષ્ટાત જૈન આવમને
 અવિદિત છે તેમણે પોતાના જ વિચારવડે દેવગતિને યોગ્ય કર્મ
 પાધ્યુ, નરકગતિને યોગ્ય કર્મ બાધ્યુ અને કેવળી પણ થયા, માટે
 મનુષ્યના બધ અને મોક્ષનું કારણ તેના વિચારો છે વિચાર એ તેના
 ચચતોનો તથા કાર્યોનો પિતા છે દાન, શીલ, અને તપ એ ત્રણેની
 મહત્તા તેની પાછળ રહેલા ભાવ-વિચાર ઉપર રહેલી છે આપણા
 સમાજમા પણ અનેક પ્રકારે હિંમા થઈ રહેલી છે જો કે આપણે
 કોઈને મજબી માગતા નથી, પણ જાળવમે, કન્યાવિક્રય, વૃદ્ધવય, એક
 પત્ની હોવા છતાં બીજી સમ કરવું-આ બધાં ફિંના શસ્ત્રો છે તે
 સમાજના ઉવનને, અને સમાજમા રહેલી વ્યક્તિઓનાં જીવનને કચરી
 નાખે છે, દાબી રાખે છે, રીનાવી રીજાનીને મારે છે, ને કોઈવાર તો
 કમાઈના છતાં કરતા પણ ભારે દુખ ઉત્પન્ન કરે છે સમાજમા
 રહેલા દૂર રીવાજોને આપણે ફેરવારીએ નહિ, પણ તે મબધી
 આખમીઆમણા કરી તે રીવાજોને ચાલના દઈએ તો આપણે પણ
 હિંમામા ભાગ લીધો છે Inaction in an act of mercy is
 an act in a deadly sin દયાના કામમા જતી શક્તિએ ભાગ
 ન લેવો તે નિર્દયતાના કાર્યમાં ભાગ લીના સમાન છે

ધાર્મિકહિમા યત્નિમિત્તે પશુનો વધ કરવો તે ધાર્મિકહિસાનો
 એક પ્રમગ છે બીજા ધર્મોની નિંદા કરી, બીજા પથોપર આક્ષેપો
 ફેંકવા, એ પણ ધાર્મિક હિસા ધણા ખરા ધાર્મિક મનુષ્યો પોતાના
 મત્યસિદ્ધાનો પ્રતિષ્ઠાદન કરવાનું મ્યનાત્મક કાર્ય કરવાને બદલે બીજા
 પથ કે ધર્મના દોષો નિરૂપણ કરવાનું બડનાત્મક કાર્ય કરે છે, અને
 હિંમામ કરવા જતા મિદ્ધાતોની ચચ્યા દૂર ગળી જીન વિચારોને
 મોનનાગઓ ઉપર અગન આક્ષેપો કરે છે, આ પણ એક પ્રકારની
 પ્રમન હિસા છે કોઈપણ ધર્મનું અર્થ વાક્ય કે અર્થો સ્તોક લખને,
 ગાનું દેખા બતાવવું અને તેનું ખડન કરવું એ મદ્દાન દોષ છે

મનુસ્મૃતિમાં એક શ્લોક છે, તેની પ્રથમની લાંબી આ પ્રમાણે છે

ન માસમણ્ણે દોષો ન મત્રે ન ચ મૈથુને ।

માસમણ્ણમા, દારૂમા અને મૈથુનમા દોષ નથી—આટલું જો મેં
વાચે તો મનુસ્મૃતિ અને તેના વખનાર તથા માનનાર ઉપર તિરસ્કાર
પ્રકટે પણ તે શ્લોકની બીજી લાંબી જણાવે છે કે—

પ્રવૃત્તિરેષા ભૂતાના નિવૃત્તિસ્તુ મહાફલા ॥

લોકોની ઉપર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ છે પણ તે જણ દોષોથી મુક્ત
થવું તે મહા ફળદારી છે માટે અધા ઉતારા મોઠા કરી બીજા ધર્મ
નિંદા કરવી, કગવવી તે ધાર્મિક દિસા છે

અત્યજ્ઞે તરકેનુ લોકોનું વર્તન એ પણ ધર્મ સમધીના અ
જ્ઞાનને આભારી છે મર્વ બૂન પ્રાણીમાં પ્રભુ રહેલો છે—એમ મા
અને તે સાથે અત્યજ્ઞમાં રહેલા પ્રભુનો તિરસ્કાર કરવો એ
શોભ્ય ગણાય ? છતાં ધર્મને નામે જ અત્યજ્ઞે અત્યાજ સુધી કચરાયા

દેવે ચોથી અને મહત્વની દિસા તે આત્મિક દિસા

જ્યા રાગ, દ્વેષ અને મોહ છે ત્યા આત્માની સ્વાભ
સ્થિતિનો નાશ થાય છે

કોઈ વસ્તુ અથવા મનુષ્ય ઉપર આપણને રાગ થાય પછી તે
વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં કોઈ અંતર્યાય નાખે, અથવા તે મનુષ્ય પ્રત્યે
આપણા પ્રેમમાં કોઈ ખલેલ નાખે તો તરત જ દ્વેષ પેદા થાય ?
એટલે વસ્તુત રાગ જ રેષનું કારણ છે પણ આ રાગ અને દ્વેષ
ખડું કારણ અગત્ય છે અગત્યને લીધે મનુષ્ય જે વસ્તુઓ પોતાની
નથી તેના પર રાગ ધરે અને તેમાંથી દ્વેષ જન્મે છે માટે જ
સુધી જીવનની એકતાનું જ્ઞાન ન થાય ત્યા સુધી આત્મિક દિસા
સર્વથા નાશ ન પામે કેવળ અહિ સક મનુષ્ય જ જીવનપ્રેમી અને
તેનો પ્રેમ વિશ્વ-આપી બને છે અને તેના વિચારો વચનો અને કાંઈ
સમગ્ર જગતને આનંદ તથા નીવડે છે

જ્ઞાનના ભંડારો અને સંઘસંસ્થા

સાત ક્ષેત્રમાથી ગઈકાલે ચૈત્ય અને મૂર્તિના સબંધમાં વ્યાખ્યાન થઈ ગયા છે, હવે જે પાચે ક્ષેત્ર રહ્યા, તેમાંથી આપણે જાનનો અને સંઘનો ત્રિચાર કરીએ કારણ કે સર્વમાં સાધુ માધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચારે અંગ સમાઈ જાય છે

મંવના ઉદ્ધારાય મુખ્ય સાધન જ્ઞાન છે અધારા ઓરડામાં જતા આપણે સ્તંભ સાથે અકળાઈએ, અથવા તો ખુરશી સાથે ઠોકર વાગે કે રમ્તામાં પડેલા ખડીઆને ઉઘી વાળીએ, પણ તે ઓરડામાં ફીપકનો પ્રકાશ આવતા વસ્તુસ્થિતિ ખરી રીતે સમજાય છે તેવી રીતે જ્ઞાનથી વસ્તુઓનું ખરું સ્વરૂપ મમજાય છે અને પછી આપણે તેમ અને ઉપાદેયનો વિરેક કરી શકીએ છીએ પ્રથમ મહાવીર આત્માએ જાનની કહી તેમાંથી ગણધરાએ શાસ્ત્રો ગ્રંથો જ્યારે લોકો મળે સૂરો મમજવાને અસમર્થ હોય—અથવા પૂગતા સમર્થ ન હોય ત્યારે તે સૂરો પર ભાળ્યો રચાયા, ભાળ્યો પર ટીકાઓ થઈ આમ ખગ-જત અનુમની પાનીઓના અભાવે તેમજો લખેલા પુસ્તકો અને તેની ટીકાઓ આધારનૂત બને છે જ્યારે સાચા જ્ઞાનીઓ જીવતા હોય વિદ્યમાન હોય, ત્યારે તેમના ઉદ્ધવના ઉદ્ધારો એ જ માલો બને છે પણ જ્યારે પોતાનામાંથી નવું જ્ઞાન ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ હોય નહિ તેવા ગ્રંથો દોષ છે, ત્યારે તેઓ ભાળ્યો ટીકાઓ, અવચૂરિઓ લખે છે, અને પછી જીવનપ્રવાહ બહેતો અટકે છે અને અમુક સ્થાવી વિચારો પુસ્તકોરૂપે દૃઢ થાય છે તેવા પુસ્તકોના બહારોને જ્ઞાનના ભંડારો કહે છે જ્ઞાનના પુસ્તકો આપણને તત્ત્વજ્ઞાન, મહાન પુરુષના ચરિત્રો અને તત્ત્વજ્ઞાને જીવનમાં લાગવાનો માર્ગ—આચારો પૂરા પાડે છે દરેક જમાનાનું મુખ્ય કામ એ છે કે જૂતકાળના મહાપુરુષોએ આપણને

જે વારસો આપ્યો હોય તે સાચવવો અને તે વારમામા ઉમેરો કરીને ભવિષ્યની પ્રજાને તે વારસો સોંપવો હવે શક્તિ કે ઉમેરો કરવાની વાત તો દૂર રહી તેને સાચવવા જેટલો પણ શક્તિ આપણમાં નથી સાચવવાના જે માં છે એક તો જે જ્ઞાન પુસ્તકોમાં લખેલું હોય તેને લઘુત્વ અને સમજવું અને બીજો માર્ગ જે પુસ્તકોમાં તે દાન લખાયું હોય, તેને જગત્તર સાચવવા, તેને અમુક પેઢીઓમાં ગોઠવવા, તેને ઉપરથી ન લાગે તેવી મજાજ રાખવી કે જેવી તે પુસ્તકો વર્તમાન કાળના કે ભવિષ્યના જાનીઓને ઉપયોગમાં આવે પ્રથમ લંડીઓએ પુસ્તકો લખતા, તેને બદલે હવે પુસ્તકના રૂપમાં છાપવામાં આવે છે, તેથી વસો લાભ છે છાપેના પુસ્તકો શુદ્ધ હોય છે, અને ઘણા મનુષ્યો તેનો સંસ્કારથી લાભ લઈ શકે છે

જાનને આપણે એટલું મહત્વનું માનીએ છીએ કે આપણે જ્ઞાન ઉદ્ઘાપન (જિજ્ઞાસુ) કરીએ છીએ તે પ્રથમ જ્ઞાનની મહત્તા બતાવવાનો હોય છે પણ તેને બદલે જ્ઞાનના સાધનો અને બીજા અનેક શાસ્ત્રાભ્યાસ ધિની છાપ પ્રેક્ષક વર્ગ પર પડે છે ૧૦૦૦૦૦ રૂ તુ એક મનુષ્ય જિજ્ઞાસુ કરે અને જ્ઞાનના પુસ્તકો ૨૫ રૂપીઆનાં મૂકે આ તે જ્ઞાનનું ઉદ્ઘાપન ન્યારે ઇવનની મિમત્ત રહે છે ત્યારે આકારોની માન્યતા વધે છે તેવી નિશ્ચિતિ આદી થઈ છે

આપણી પામે મહ્યાનુષ પુસ્તકો છે અમારા જ કાગેમાં ૨૦૦૦૦૦૦૦ની જુની તાડપન પરની પ્રત છે એમ કહેવાથી જ્ઞાનની મહત્તા વધતી નથી ન્યારે કોઈ યુરોપીયન જળ એક્સીજન અને હાઈડ્રોજન નામના બે વાયુનું મેલુ છે, એમ વિજ્ઞાનથી પુરવાર કરે ત્યારે આપણે કીડ કે અમાગ સાચમા જળને 'વાતચોનિ' કહેવું છે એક જળનું ઉત્કર્ષપ્રધાન વાયુ છે હવાઈ વિમાનની કોઈ વાત કરે તો કે અમાગ સાચમા કદા પવનપાવડી નહતી? કોઈ તોપની વાત કરે તો અમારે ત્યા અન્યત્રે હવું ન્યારે કોઈ નવી શોધ કરે, ત્ય

આપણે કહી છીએ કે એ તો અમારા શાસ્ત્રમાં લખેલું છે પણ શાસ્ત્ર વાંચીને આપણે નવું શું સોંચી શકીશું ?

ત્યાં સુધી જ્ઞાનદ્વારા મનુષ્યને સાચી સમજ ન પેદા થાય ત્યાં સુધી મનુષ્ય બાહ્ય વસ્તુઓમાં મુખને રોકવા બહુ શક્તિ મારે છે પણ અને તે કટાણે છે કાગળ કે માથું મુખ બહારના પદાર્થોમાં નહિ પણ પોતાની અંદર રહેલું છે પુસ્તકો એ સાધનો છે, અને સાધ્ય મર્યાદાની પ્રાપ્તિ છે હવે આ સંજ્ઞાન મનુષ્ય પુનઃપ્રાપ્તિ મેળવી શકે તેમજ પોતાના અનુભવોમાં પણ પ્રાપ્ત કરી શકે હજારો શાસ્ત્રો ક્રમમાં પણ એક મનુષ્યનો જાત અનુભવ ચઢી જાય છે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની હિંમતવાળાએ કોઈ વસ્તુની પ્રાચીનતાથી કે અર્વાચીનતાથી તેનું માપ કાઢવાનું નથી કવિ કવિદાએ માવવિદામિમિત્રમાં લખ્યું છે કે “પ્રાચીન એટલું બધું મારું નહિ તેમજ નવું એટલું બધું ખોટું નહિ જ્ઞાનીઓ-વિદ્યા વતો પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન-એ બંનેની પરીક્ષા કરીને બેમાંથી એકનો સ્વીકાર કરે છે ત્યારે મૂર્ખ-મૂર્ખ મનુષ્યો નીજની બુદ્ધિ પર વિશ્વાસ રાખી દોગઈ જાય છે ” માટે પ્રાચીન કે અર્વાચીનના ઝગડામાં નહિ ઉતરતા મનુષ્યે દરેક વસ્તુની તેની પોતાની મહત્તા ઉપર કિંમત આકર્ષી અને જે પોતાના આત્મવિકાસને મદદગાર થાય તેનો સ્વીકાર કરવો મહાન પુરુષો તો કહેતા આવ્યા છે કે અમે કહીએ છીએ માટે અમુક વસ્તુને સ્વીકારતા ના પણ સોનાને જેમ કપ, છેદ અને તાપ લગાડે છે, તેમ તમારા હૃદય મન અને અનુભવની કસોટી લગાડો અને વાત સ્વીકારવા બોલ્યું હોય તે સ્વીકારો અને તે પ્રમાણે જીવન જીવો તમારો અનુભવ તેની સત્યતા કે અસત્યતા પુરવાર કરી આપણે જેમને કાર્ત્તવ્ય પણ વસ્તુ જીવનમાં ઉતારી નથી અને તે વસ્તુની મન્યતાનો અનુભવ કરવો નથી, તેઓ તો પ્રાચીન સૂત્રોને ટાંક્યા કરે પણ જેઓ સત્યજીવન જીવવા માગે છે, તેઓ તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ, જાવનો વિચાર કરી મન જ્ઞાનને વ્યવહારમાં ઉતારે

હવે આપણે મંથનો વિચાર કરીએ ઉમાસ્વાતિ સ્વામી પ્રસન્નરતિમા લખે છે કે પરસ્પરોપગ્રહો જીવામામ્ શ્રવે પ્રસન્ન ઉપકારી છે આવકો સાધ્યોને સવમ નિર્વાહના સાધનો પુગ પડે, અને સાધ્યો આવકોને જ્ઞાનપ્રાપ્તિમા મદદ કરે, આ રીતે મુલુર્ધ્વ સર્વના ચારે અંગો એકબીજાને અદ્વાયક છે પશુ જ્યાં અજ્ઞાન વધે અને બીજા મહત્વની નામનોને પ્રધાનપદ આપવામા આવે, ત્ય પશ્ચાપક્ષી થાય અને ઝડપીઓ વધે, અને જ્યાં ધર્મનો હેતુ જોવા સપ, અને શાંતિ હોવો જોઈએ ત્યાં જ ધર્મનિમિત્તે વેગ વિરોધ થાય એ નરિ હંચના ચોખ્ખા બના છે જ્યારે જ્ઞાનપ્રવાહ જીવત હોય તેથી મુખ્ય સિદ્ધાંતોને સક્ષમા રાખી દેશ કાળ પ્રમાણે સુધારા કરતા રહેતા હોય ત્યાં પ્રગતિ સારી રીતે થાય છે પશુ જ્યાં સત્યને અમુક અવસ્થિત રૂપ આપવામા આવે છે અને સ્થિતિચુસ્તતા જ ધર્મ મનાય છે ત્યાં પ્રગતિ અટકી પડે છે અને સવમા કુમંય વ્યાપે છે જેમ આપણે દેશની પ્રગતિ ખાતર નાના નાના મનભેદો દૂર કરવામા આવે છે તેમ સર્વની પ્રગતિ ખાતર સર્વના વિવિધ અંગોએ બીજા મહત્વની નામનો સળધી કવલ કમસથી દૂર રહેવું જોઈએ

હાલમા જો પશ્ચાપક્ષી કે કવલ દેખાતા હોય, તો તેવું એક કાગળ સિદ્ધિચુસ્ત અને પ્રગતિશીલ વિચારો વચ્ચેનો વિરોધ છે જ્યાં જ્યાં સ્થિતિચુસ્ત વિચારો અને પ્રગતિશીલ વિચારોનું સંમેલન થાય ત્યાં એક બીજાને સમજવાને બદલે પોતાને કંઠે ખેંચી કસાવવાનો આગ્રહ હોય ત્યાં કમકા સિદ્ધાંત શુ બીજા પરિણામ આવે

બીજા મોહ, કાગળ ખરા નાચકો-આગેવાનોની ખામી છે જેમ નિરુપધર્મી, ફેલફેલ, પરાપકારી જુદામાળા પ્રેમાન, સત્યવચન કાર્યદક્ષ અને કુનેદ જુદામાળા હોય અને જેમના ઉદ્યમા મહા દિન કેમ નરવુ એ જ પ્રધાન ઘસ હોય, તેવા આગેવાનો ક્યા દે જોએ Catechizing-ચલુરી કરનારા હોય પોતાનો કે પોતા

પથનો વિચાર કરનારા હોય તેઓ શી રીતે આગેવાન થઈ શકે ?
હિતોપદેશમાં લખ્યા પ્રમાણે તેઓ તો એમજ વિચારે કે—

ન ગણસ્યાગ્રતો ગચ્છેત્ યથા લાભે સમ ફલં ।

યદિ કાર્યવિપત્તિઃ સ્યાત્ મુશ્વરસ્તત્ત્વ હન્યતે ॥

ટોળાના આગેવાન ચઢને જવું નહિ જો લાભ થશે તો બધાને
સમાન થશે, પણ જો કાર્ય ઉધું પડશે તો જ મોખરે હશે, તેનો
નાશ થશે માટે આગેવાન થવું નહિ, એવી ભાવનાવાળાઓની મુખ્યાનો
પાઠ નથી કોઈ આ કામ કરે તો ઘણું સાડું, પણ મારે શું કરવા
તે કરવું જોઈએ ? આવું કરેનારા પણ છે પણ ઘણા થોડા જ
મનુષ્યો એમ કહેવા બહાર પડે છે કે “જો કોઈએ આ કામ કરવું
જોઈએ, તો પગી મારે તે કેમ ન કરવું ?” આવું દહેનાગ અને તે
પ્રમાણે વર્તનારા જ સાચા નાયકો થઈ શકે કામ્યકે તેમનામાં
આત્મશ્રદ્ધા છે, અને પોતે માથે લીધેના કાર્ય વાસ્તે જોગ આપવાની
શક્તિ છે જ્યારે પ્રગતિવીર્ય વિચારગ્રામથી આવ્યા નિ સ્વાર્થ આત્મ-
ભોગી સાચા નાયકો બહાર પડશે, ત્યારે સઘનો ઉપ થશે

દીક્ષા

આને દીક્ષાનો વિષય હાય ધરવામા આનો છે પકિત
સુખનાને કંતુ કે દીક્ષાનો મુખ્ય હેતુ જીવનશુદ્ધિ છે અને આને કે
તે જીવનશુદ્ધિ ઉપર બોલવા માત્ર હુ

મધ્યગ્ જ્ઞાન, સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર્ય એ મોક્ષમાર્ગ છે પ્રથમ
મનમ્પને અમુક બાબતનું જ્ઞાન થાય છે, પછી તેનું દર્શન થાય છે—એટલે કે
તેના પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા જામે છે—તે એમજ છે, એવો દૃઢ વિશ્વાસ
થાય છે, અને પછી તે પ્રમાણે ચારિત્ર્ય-જ્ઞાન થાય છે સર્વ રસે
છે એની આપણો દર શ્રદ્ધા છે, તેથી સર્વથી દૂર જાગીએ છીએ
પણ એવી દૃઢ શ્રદ્ધા ધરના સિદ્ધાંતોમા નથી અસત્યથી આપણા
આત્માપર પ્રતીત પડે છે, અને તેથી આ માનો સાક્ષાત્કાર થતો
નથી એવું આપણે શાસ્ત્રથી જાણીએ છીએ, પણ તેવો દૃઢ વિશ્વાસ
નથી, તેથી આપણે ધર્મીના અસત્ય મોક્ષવાને દોરાઈએ છીએ મોટા
જ્ઞાન ચારિત્ર્યે પરિણમે તે વાસ્તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર્ય વચ્ચે શ્રદ્ધાના
અંતરજાતી જરૂર કે જ્ઞાનને મોટા જાગે મગજ માથે સર્વથા છે
જ્ઞાનને-શ્રદ્ધાને હૃદય સાથે સંબંધ છે, જે વચ્ચે આપણને મગજથી
ખરી જાગી અને આપણા હૃદયે પણ સ્વીકારી તે બાબત જરૂર
આપણે કરવાના જ્ઞાની આમ કરવાથી આવો ફાયદો થાય છે, એમ
જ્ઞાનરૂપે વિચારો કરે, પણ જો તેા હૃદયમા સ્વીકારવાનું ન જાય
તો જ્ઞાન એવું સુ કરે : પ્રાચીન સમયમા યુરુજો (શબ્દોને એકેક
સૂત્રરૂપે વિચાર કરવાને એકાગ્રતા મોકલો દેતા તેઓ જ્યા

સુધી તે સત્ત્વ પૂર્ણ રીતે ન સમજે ત્યાં સુધી ધ્યાન કરતા હતા તે સત્ત્વનું સત્ય જ્યારે મમજન્ય ત્યારે તેઓ પાછા ફરતા હતા, જોનાના પાત્ર મહાવ્રતો હિંદુઓના પાત્ર યમ, અને જોદોના પત્રશીશના સબધેમા લખતા શ્રી પત્રજલિ ઋષિ લખે છે કે—

અહિંસા સિદ્ધ થઈ ત્યારે કહેવાય કે જ્યારે તે અહિંમક પુરુષની હાજરીમા સામા મનુષ્યનો વેર વિરોધ જતો રહે તેવીજ રીતે સત્યની સિદ્ધિ થઈ ત્યારે કહેવાય કે જ્યારે મનુષ્યને વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય અર્થાત્ તે મનુષ્ય જે જોલે તે પ્રમાણે થાય મદ્રામની લાઇકોર્ટના એક જજે ૪૦ વય સુધી સત્ય વિચારવાનો, સત્ય જોલવાનો અને સત્ય આચરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, જેના પરિણામે તેનામા અમુક કેસમા સત્ય શુ છે, તે પાગખવાની જ્ઞાતર રાકિત ખીલી હતી, અને તેનો ન્યાય ખતે પક્ષ સ્વીકારતા હતા તેવી જ રીતે અસ્તેય નતની સિદ્ધિ થતા અનેક રત્નોની તેને પ્રાપ્તિ થાય વ્યક્ત્યર્થની સિદ્ધિ થતાં તેનામા અપૂર્વ બળરાકિત પ્રકટે અને અપરિગ્રહ નત સિદ્ધ થતાં તેનામા પૂર્વજન્મરમૂતિ થાય

આટલી પ્રસ્તાવના પછી જીવનગુહિને વાસ્તે શુ આવશ્યક છે, તેનો વિચાર કરીએ દર્શનકાવિક સત્ત્વ લખે છે કે 'ધર્મ' એ ઉત્કૃષ્ટ મગજ છે, અને તેના સાધનો અહિંસા સયમ અને તપ છે. અહિંસા એટલે જાણની દિસા ન કરની એ તેનો નિર્વેધાત્મક અર્થ છે, પણ અહિંમતાના નિર્વેધાત્મક અર્થમા વિશ્વ તરફનો પ્રેમ આવી જાય છે અહિંમા એટલે સર્વમા ગ્રહેવા જીવનને જોવું, તેને માન આપવું અને તે જીવન કયા રૂપમા પ્રકટ થયું છે, તે રૂપ તરફ નજર ન કરતા તે જીવનને નહાવું એ જ વિશ્વપ્રેમ છે આ વિશ્વપ્રેમ ખીલવવાને ચાર ભાવનાઓ સદાયક તરીકે સ્વીકારવામા આવી છે તે પ્રમોદ મૈત્રી, કારુણ્ય અને ઉપેક્ષા-માધ્યસ્થ્ય છે મુણાનુરાગ કુલક જાણાવે છે કે, જેના હૃદયમા મુણાનુરાગ-પ્રમોદભાવ છે તે તીર્થંકર પદવી

સુધીની એક પણ એવી ઉચ્ચ સ્થિતિ નથી કે જેને પ્રાપ્ત ન કરી શકે અમુક મનુષ્યમા અમુક ગુણ ખીનેને નોંધને આપણા હૃદયમા આનંદ ઉત્પન્ન થવો હોય તો તે સ્વયં છે કે તેનામા પ્રકટ થોડી મહત્તા નોંધ આપણામા અપ્રકટ ગ્રહેલી મહત્તા બહાર આવવા ઈચ્છે છે માટે જ્યાં ગુણ જ્ઞાન, શક્તિ વગેરેમા આપણને ઉત્કર્ષ લાગે, ત્યાં આપણે અતગતમા પ્રસન્ન થવો નોંધએ આપણી મમાન દેશનાં જીવો પ્રત્યે આપણે મિત્રીભાવ રાખવો નોંધએ, અને આપણાં જ્ઞાનમા, ગુણમા શક્તિમા ઉતરતી સ્થિતિના જીવો પ્રત્યે આપણા હૃદયમા કારુણ્ય અથવા દયા પ્રકટવી નોંધએ જેઓ દુરાગ્રહને કષ્ટને મત્પના વિરોધી બધા હોય તેવા પ્રત્યે આપણે મધ્યસ્થ ભાવ રાખવો તેમની પ્રશંસા કરવાથી અસત્યને પોષણ મળે અને તેમની નિંદા કરી એ આપણા ઉચ્ચ સ્વભાવને શોભે નહિ, માટે તેવી સ્થિતિના જીવોના સંપર્ષમા મધ્યસ્થભાવ રાખવો એ જ ઉચિત છે

વળી જીવનશુદ્ધિ વાગ્ને ચાર દષ્ટિઓને સમજવાની જરૂર છે તેમના નામ દોષદષ્ટિ ગુણદોષદષ્ટિ ગુણદષ્ટિ અને આત્મદષ્ટિ અથવા મનદષ્ટિ છે દોષદષ્ટિવાળાને તો જ્યાં ત્યાં અવગુણ જ જણાય છે ગુણદોષ દષ્ટિવાળો જીવ કોઈના ગુણ જીએ તેની પ્રશંસા કરે પણ જીવો એવો એક દોષ બતાવે કે તે મનુષ્યના ગુણ હકાઈ જાય અને સામાન્યના હૃદય ઉપર તેના દોષની જેવટની છાપ પડે તીજ દષ્ટિ જે ગુણદષ્ટિ છે તેવી દષ્ટિવાળો મનુષ્ય દરેક મનુષ્યમા બનાવમા કે વિચારમા સારું જુ છે, તે તરફ નજર રાખે અને સાફ જુ છે તેની પ્રશંસા કરે દોષ સમજે પણ તેને જતો કરે તે સંબંધમા મૌન ધારણ કરે

હવે ગુણદષ્ટિ કરતા પણ એક આગળનું પગથિયું આવે છે કે જ્યાં મનુષ્ય આત્મદષ્ટિવાળો અથવા સમદષ્ટિવાળો બને છે આપણે સર્વ જીવોને કેમ ચાહી શકતા નથી ? તેનું કારણ આત્મદષ્ટિ

અથવા સમદષ્ટિનો અભાવ અથવા ન્યૂનતા છે 'આત્મદષ્ટિ
ખીલવવામા પ્રથમ ધર્મ વિધાર્થ થાય છે જે મનુષ્ય અમુક
ધર્મને જ માને છે, તે બીજા ધર્મવાળા તરફ સમભાવદષ્ટિથી
જોઈ શકતો નથી, તેથી તે તેમને યોગ્ય રીતે ચાહી શકતો નથી
સ્વેશપ્રેમ એ દુષ્ટપ્રેમ કરતા કે નગ્નપ્રેમ કરતા કે પ્રાત
પ્રત્યેના પ્રેમ કરતા મહાન છે, અને મનુષ્યજાતિનો મોટો ભાગ
હજી તે સ્થિતિએ પહોંચતો જાય છે, પણ સ્વેશપ્રેમ જો બીજા
દેશના લોકો પ્રત્યે દ્વેષ કે અભાવ હિતપન કરવાનું કાગળ અને તો તે
સ્વેશપ્રેમ પણ મર્યાદિત હોઈ આત્મદષ્ટિ ખીલવવામા અતરાયભૂત
જાને છે તેવી જ રીતે મનુષ્યનું બહુતર અને તેણે મેળવેલી ડીઝીઝો
જો તેને તેના માનવબધુઓથી અલગ બનાવે તો તે બહુતર અને
તે ડીઝીઝો પણ આત્મદષ્ટિ ખીલવવામા અડચણ રૂપ જાને છે
આત્મદષ્ટિવાળો અથવા સમભાવી અથવા જીવનપ્રેમી જીવ તો
ત્રેક જીવને ચાટે છે તે બેદો તરફ દષ્ટિ નહિ કરતા ત્રેકની પાછળ
ગહેલા જીવનને જીએ છે અને ચાહે છે પ્રાર્થનાથ પ્રભુએ કમઠ અને
ધરણેદ્ર ન ને ઉપર આ દષ્ટિથી મમભાવ રાખ્યો હતો કમઠે તેમને
ઉપસર્ગ કર્યા, અને ધરણેદ્રે તેમને સહાય આપી, જના પાશ્વનાથ
પ્રભુની દષ્ટિ બો ઉપર સમાન હતી, કા પુકે તે બનેની પાછળ
રહેલું જીવન જોઈ રહ્યા હતા જ્યારે મનુષ્ય આવી આત્મદષ્ટિ ખીલવે
છે, ત્યારે તે મર્વન જીવનને જીએ છે, અને સર્વ તરફ પ્રેમભાવ
રાખી શકે છે, અને કોઈ તેનો શત્રુ કે વિરોધી નહિ હોવાથી અને
સર્વ તેના મિત્ર હોવાથી તે સાચી શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

જીવનશુદ્ધિ માટે બીજો મહાન ગુણ પાત્ર ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી
પરાધીનતા છે સાચો પોકારી પોકારીને કહે છે કે ઇન્દ્રિયોના વિષયો
સંલિપ્ત સુખ આપવાવાળા છે દુષ્કર્મિત છે, પરાશ્રયી છે, તે
મન્યા પછી પણ બીજા સુખની આકાંક્ષા રહે છે આપણે

અનુભવ પલુ તે જ નામત જણાવે છે ત્યારે કરવું સુ^૧ ભગવતીના
કહે છે કે—

જે મનુષ્ય ઇન્દ્રિયોના વિષયોને આધાર આપતો નથી તેનાથી
તે વિષયો દુઃ ભાગે છે પણ તેમા રસ રહી જાય છે ઇન્દ્રિયોના
વિષયોથી દુઃ ભાગવાથી વાસનાનો ઉપશમ થાય છે, પણ તેનો હુષ
થતો નથી મસાગી મનુષ્ય વિષયોમા રસોપશ્ચર્યો રહે છે અને પુનિ
મસાગી જય પામી વિષયોથી દુઃ ભાગે છે અને માથી એકેને ખરી
શાંતિ મળતી નથી પારો કે તમે બોજન કરવા બેઠા હો, થાળી
સારી રમવતીથી ભરેલી છે આજે જન્મવા મારે શીખડ પુરી છે
શીખડ તમને અતિમિત્ર છે તમે જન્મવા બેઠા હો તમારો હાથ
શીખડ તરફ લગાવવાની છેલ્લી પળમા હો તે વખતે તમે
તે શીખડનો વાડકો ભાણુમાથી ખુદાગ મની રો તમારી
શીખડ ઇન્દ્રિયને ઘાટુ દુઃખ થશે તે વખતે તે ઇન્દ્રિયને જણાવે કે હું
તારો સ્વામી છું અને તને આગ્રહ કરું છું કે આજે તું તે ખાઈશ
નહિ આ પ્રમાણે પ્રયોગ કરવાથી વસ્તુ પ્રયેતી ઇન્દ્રિયની આસક્તિ
ઝોછી મની જશે જ્યાર તમે કોઈ કર્મમિત્ર મધુર મંગીત સામજીતાને
બોલે હો ઉત્તમ ભજન લલકારાગતુ હોય તે વખતે ઉભા થઈને
આપવા મારો આ રીતે તમે મવશ્વરતિ ઉપર ધીરે ધીરે જય
મેળવના જગો આવી રીતે પાચે ઇન્દ્રિયોના મળવમા સમજપૂર્વક
પ્રયોગ કરો અને તમે તેમના પગ જય મેળવી શકશો અને આ
પ્રયોગ કરના કે તા એવી રિયતિ આવશે કે જ્યાં વસ્તુના મદમાવે
તેમજ અમાવે તમે એક સરખી મનોવૃત્તિ રાખી શકશો

આપણને આપણા ચોતાના જાગની-આત્મજાગની ખાતી નથી
તેથી આપણે સુતને મોહ સ્થાન આપીએ છીએ અને તેના આગળ
નમી જઈએ છીએ જે વાસના ઉપર તમે જય મેળવવા માગતા હો
તે વામનાને છુદ મલ્લો એક મહાપુરુષે સેતાનને-મોહ રાગને કહ્યું

કે “ જા ! મારી પાછળ ચાલ્યો જા તુ હડવા જેવો શત્રુ નથી ”
આપણે તો કર્મની આઠ પ્રકૃતિ અને તેના ૧૫૮ બેદ અને તેના નાના
નાના અનેક બેદોની ગણતરી કરી આપણી આત્મશક્તિનું જ્ઞાન બુદ્ધી
ગયા છીએ અધિકાર ગમે તેવું મોઢું હોય અને ગમે તેટલા વર્ષથી
ચાલ્યું આન્ય હોય, પણ એક દીવાસળી પ્રકટતાં તે સમગ્ર અધિકાર
નાશ પામે છે તેવી રીતે માત્રી મમજ પ્રકટ થતાં અનતી કર્મવર્ગણા
તરત જ નાશ પામવા માટે છે

આત્માની શક્તિનો ખ્યાન લાવો

अहो ! अनत वीर्योऽयमात्मा विश्वप्रकाशरुः ।

त्रैलोक्य चालयत्येव ध्यानशक्तिमभावतः ॥

આ અનત શક્તિવાળો આ મા વિશ્વને પ્રકાશ આપવા સમર્થ
છે, અને પોતાની ધ્યાનશક્તિના પ્રભાવથી ત્રણે જગતને હતાવવા
સમર્થ છે આ આત્મમજનો ખ્યાન લાવી મનુષ્યે પાત્ર ઇન્દ્રિયો તથા
મન ઉપર જય મેળવવાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

આપણે કહીએ છીએ કે સતોપ સમાન સુખ નહિ આ
નિવારનો ધણે દુરુપયોગ થયો છે બાજી વસ્તુઓ, અથવા સાધનોના
સંબંધમાં મનુષ્ય અમુક પરિગ્રહની મર્યાદા કરે, અને સતોપ માને તો
તે વાજબી ગણાય અને તે ખાસ ઈચ્છવાયોગ્ય છે, પણ આત્મિક
વિકાસના સંબંધમાં તો જ્ઞાસુધી પૂર્ણતા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી
અમનોપ ગ્રહેવાનો-ગ્રહેવો જ જોઈએ જેને હૃદય સાધ્ય નથી, તે ગમે
તે પમથિયે સતુષ્ટ થઈ બેગી જાય છે પણ જેનું સાધ્ય ખરેખર
હૃદય છે, તે તો પ્રગતિ કર્યા જ કરે છે એક પછી એક વૃત્તિ અને
ક્રમોપ ઉપર જય મેળવતો જાય છે, અને છેવટે આત્મસાક્ષાત્કાર કરે છે

આજના દિવસનો વિષય દીક્ષાનો દતો તે સંબંધમાં હું એક
જાણત કહેવા માગુ છું સ્વામી વિવેકાનંદે એક સ્થળે કહેવું કે

જગદ્દિતાય આત્મનો મોક્ષાય આત્માન ઝુહોમિ સ્વાહા ।।
 જગતના હિતને ખાતર અને આત્માના મોક્ષને ખાતર હું મારી જાત
 અર્પણ કર છું દીધામા પણ આ બે હેતુ રહેલા છે જેઓ દીક્ષા
 લે છે તેઓનો હેતુ પણ-પોતાનો મોક્ષ અને જગતનું હિત-દોષ
 નોર્ધએ ધણા અનુભવીઓનું એવું માનવું છે કે મનુષ્ય જોડને અંતે
 મુખ્ય થયો હોય, તેટલે અરો બીજાની સારી મેવા કરી શકે મારે
 પરાપ્રમદ કરવા વાસ્તે પણ જીવનનુદ્ધતી આવશ્યકતા છે

વિક્ષિત સુધરી એટલે સમષ્ટિ સુધરી કારણ કે સમષ્ટિ એ પણ
 વ્યક્તિઓના સમુદાય સિવાય બીજી કંઈ અન્ય વસ્તુ નથી મારે
 તે જીવનને શુદ્ધ બનાવો અને તે દ્વારા બીજાની સેવા કરો

તા ૨૭-૮-૩૦

મણિલાલ નથુભાઈ કાશી

સાંવત્સરિક ક્ષમાપના

આજે પર્યંપણનો છેલ્લો દિવસ છે પર્યંપણમા આપો તથા
 પ્ત્ય કામ કરવાના હોય છે, માવત્મિક ક્ષમાપના, તપશ્ચર્યા અને
 દાપુરુષોની જીવનમ્યાનુ શ્રવણ આપો પ્રથમ સાવત્સરિક ક્ષમાપનાનો
 તૈયાર કરીએ પ્રથમ પ્રતિક્રમણનો ખ્યાલ લાવો પ્રતિ=પાછા અને
 મણુ=જવુ તે એટલે પોતાના દરરોજનાં કાર્યો, વચનો અને વિચારો
 પર પાછા જવુ અને ક્યા બૂલ થઈ છે, તે જોઈ લેવુ, અને તેની
 માથે તેવી ભૂત ફરીથી ન થાય તેવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો તેનુ નામ
 પ્રતિક્રમણ શાઓમા એમ કહેવાય છે કે ૨૨ તીર્થકરના સાધુઓ જે
 જે બૂલ થાય તે જ પળે પ્રતિક્રમણ કરી લેતા, તે પાપનુ મિથ્યા
 પૂત કરતા અને પત્રી બીજાં કામ કરતા જે મુખ્ય ઉચ્ચ જીવન
 પ્રગવાને ઈચ્છે છે, તેનુ કર્તવ્ય એ છે કે જે પળે બૂલ થઈ જાય તે જ
 જે તે બૂલને સુધારી લેવી. જ્ઞાતિઓમા એનો ટિવાજ છે કે જ્યાં
 નોઈ તો ત્યાંથી નથી જનોઈ પળેયો વિના આગળ પગલું પછુ ન
 ફરાય તેનો ગર્ભિત અર્થ એ છે કે જનોઈ એ મન, વચન અને કાયાની
 દ્વિમુલ્યક તથા દોરાની વચ્ચેથી હોય છે હવે જનોઈ તૂટી એટલે
 નથી, વચનથી કે કાયાથી કોઈ દુષ્ટિય થયુ, તો પછી જ્યાસુધી તે
 મનની શુદ્ધિ ન કર અને નવી જનોઈ ન પહેરે એટલે ફરીથી મન
 મન અને કાયાની શુદ્ધિ રાખવાની પ્રતિજ્ઞા ન કરે, ત્યાસુધી તે
 પાપનુ આગળ વધી શકે નહિ.

હવે મનુષ્ય એટલો બધો માવશ કે અગમત ન ગમે કે જેથી
 ક્ષમા થાય કે તરત જ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી શુદ્ધ થાય, માટે નિયમ
 પ્રમાણમાં આઓ કે આખા દિવસના કાર્યોનુ નિરીક્ષણ-પ્રતિક્રમણ

દરોજ માજરે કરવું દરોજ ન બને તો પાશ્વિક કરવું પશ્ચિમ
પશ્ચ ન બને તો ચાર માસે કરવું અને તે પશ્ચ ન બને તો દરો
એક વરો તો કરવું કરવું મવત્સર એટલે વપ અને સામર્થ્ય કે
સમાપના એટલે આખા વર્ષમાં આપણાથી કોઈ પ્રત્યે જાણીને
અજાણતા વગ વિરોધ થયો હોય તો તેની સમા યાચરી, અને
આપણે જીવનને સમા આપવી શુભતા એક વર્ષથી વધારે તો જ
ગામવી આ માત્સરિક સમાપનાના સબધમાં વિધિ એ છે કે જે
કોઈસાથે વેરવિરોધ આખા વર્ષમાં થયો હોય તેની સમા પ્રદવ
મામવી અને તેની સમા મળે પછી પ્રતિક્રમણ કરવું બાઈનસ
જાણ્યું છે કે ' હું તારી આજ્ઞા દેવને ચડાવવા આજ્ઞા હોય પશ્ચ
જે તને પાંચ આવે કે તારા કોઈ પડોશી સાથે તારે અણબનાવ
થયા છે, તો હું તે આજ્ઞા મદિગતા એટલા પગ મૂકાને તે તારા
પડોશીને તમા જાળે તેવું મન મનવળે અને તેની સાથે મૈત્રી કરાને
પાછો આવળે અને પછી તે આજ્ઞા દેવને ચડાવળે " જ્યારે
કોઈ આપણો વેર હોય અથવા આપણને કોઈ પ્રત્યે વેર હોય
તમા સુધી ખરી શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ આપણે સાવભરિ
પ્રતિક્રમણ કરી પછી જે કોઈ મળે તેને કહીએ છીએ કે ' મિત્રા
દોકડો " મૂળ મસ્કૃત શબ્દો એ છે કે મિત્રયા મે દુષ્ટતમ્ મારે
દોષ-મારાથી યગ પામેલું જશુજ કૃત્ય મિત્ર્યા થાઓ-એજે જાઓ
આવી કિયાથી પાપના સરકાર જતા ગમે છે અને મન હિપગ
જાગ એટલા મતો જાગ છે આ જાણુ સમજપૂર્વક કરવામાં આ
તો જ ખરો લાભ ■ સમા માગવાથી દુપણ નારા પામે છે
સમા આપવાથી હિપગ જાણે છે

પર્વણના દિવસોમાં બીજી અગત્યની બાબત તપશ્ચયા છે
તપશ્ચયાનો ઉત્તમો પ્રતિનિધિ અને સરીરના આરાગ્ય વા
કે સરીર જીવનને વજ થઈ જોઈએ તે કરતા વધારે ખો
લ ■ અમેરિકાનો પ્રસિદ્ધ સારીરિક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી લખે છે

આપણે જે ખોરાક હાથ ખાઈએ છીએ, તેના કરતા અર્ધા અથવા ત્રીજા ભાગના ખોરાકની આપણને જરૂર છે મનુષ્ય ચાલી ચાલીને ધીમે ધીમે ખાય, તો જે ખોરાક ખાય, તેના મોટા ભાગનું લોહી બની જાય, મગ તરીકે ઘણું થોડું ભાગ નીકળે, એટલે ઓછા ખોરાકથી તેને ચાલી શકે, અને તે ઓછા ખોરાકમા પણ તેને જોઈતી પુષ્ટિ મળી જાય મનુષ્ય ઘણીવાર પેટને પૂછીને નહિ પણ હૃદય ધ્રુવને પૂછીને ખાય છે, તેથી તેની પચાવવાની શક્તિ હોય તેના કરતા વધારે ખાવાને દોગય છે અને આથી અહર્ણુ થાય છે અહર્ણુ એ બધા રોગોનું મૂળ ગણાય છે આ અહર્ણુમાંથી બચવા માટેનો યોગ્ય ઉત્તમ ઉપાય એકાશન, ઉપવાસ આદિ સાધનો છે ત્યારે મનુષ્ય શરીરરૂપી ઘટ્ટીમા નવો ખોરાક ઓછો નાખે છે, અથવા ખીતમુલ નાખતો નથી, સારે તે જઠરાગ્નિને જુનો વ્યરો પચાવવાને નખત મળે છે અને આ રીતે શરીરનો જગાડ નાશ પામે છે ખરી વાત તો એ છે કે આપણી પચાવવાની શક્તિ હોય, તેના કરતા પણ થોડું ઓછું ખાવું પણ તે છતાં કોઈ જૂનને લીધે અહર્ણુ થઈ જાય તો એકાશન કે ઉપવાસ કરવાથી તે અહર્ણુ નાશ પામે છે આ રીતે શારીરિક નિરોગીતામાં તપશ્ચર્યાનો ભાગ છે, તે ઉપગત ત્યારે મનુષ્ય એકવાર જમે છે કે ઉપવાસ કરે છે, ત્યારે તે સારી રીતે વિચાર કરી શકે છે ધ્યાન કરી શકે છે ઉપવાસનો અર્થ પાસે વમતું એવો થાય છે માટે ઉપવાસીએ તો આત્માની પાસે વમનાનો-આત્માના શુભ વિચારવાનો અને તેને જીવનમા હિતાગનાનો પ્રસન્ન કરવો જોઈએ તપશ્ચર્યાના સંબંધમા એક બાબત એ યાદ રાખવા જેની છે કે તરીકે એ સંયમન પ્રવળ સાધન છે અર્ધમનુ પ્રથમ માધન છે માટે ઉત્તમ તપશ્ચર્યા કરી તેને માગી નાખવાનું નથી પણ તેની સાથે એની રીતે વર્તવાનું છે કે તે આપણું સ્વામી થવાને જ ને આપણા કાશુમા મહે અને આપણી ઈચ્છાનુમાન વને પુરુષણમા ત્રીજી બાબત મહાપુરુષોના જીવનની કથાનું શ્રવણ

કથાઓ તો દર વર્ગે માનનાએ છીએ અમુક પાત્રે એકે
 રૂપીઆ છે એવી વાતો સાબળીને બેમી રહીએ અને તેણે
 રૂપીઆ કેમ મેળવ્યા તે સાધનોનો વિચાર ન કરીએ અને
 સાધનો પ્રાપ્ત કરવા આપણે પ્રયત્ન ન કરીએ તો તે કરાવશિષ્ટ
 ધૃતિદાસના અવધુથી શું ? આપણે આજે મદાવીઃ પ્રભુના જીવન
 એક જ માનત અવનોખીય મદાવીઃ પ્રભુનો સ્વાશ્રય-એક જ
 રહેવાની મંત્રિ અનુપમ હતી આપણે બધા ટોળાની શક્તિવાળા છીએ
 જેમ ગાડરીઓ પ્રવાહ આવે તેમ ચાલનાર છીએ શ્રી મદાવી
 પ્રભુને છદ્દે કહ્યું કે તમેને બિચ્ચમા ધણી ઉપસર્જો કરાના
 તમાગી અનુના હોય તો હું તમાગી સાથે રહી તમને સદાવ મુ
 શ્રી મદાવી પ્રભુએ પ્રયત્નર આપ્યો કે “તીર્થકરે-સ્વપ્રભુના મુ
 સસાગ્રમુદ્ધ તર્કા છે તરે છે અને તરસે” તીર્થકર કાઢીને મુ
 આપી રહે નહિ મનુષ્યની મદત એ જ છે કે તેના પોતાના સિવ
 કાઢી તેનો ઉદ્ધાર કરી શકે નહિ બે બોળની આપેલા મુક્તિ મર
 હોય તો તે મુક્તિની કાઢી કિંમત હાઈ શકે નહિ શ્રી મદાવી
 પ્રભુએ કહ્યું કે તમે તમારા પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહો શ્રી જ
 પદ્ય કહ્યું છે કે તમે તમારા પોતાના લીપક થાઓ
 ટોળાની શક્તિ એ સ્વવિકાસની વિધાતક છે ત્યારે મનુ
 સ્વાશ્રયથી થઈ પોતાનો વિકાસ કેમ કરી શકતો નથી ? તેના ન
 કારણો છે લોકવાસના, શાસ્ત્રનાસના અને દેહવાસના મનુ
 લોકોને પુરા કરવાને લોકો જેથી પુરા થાય તેવી રીતે વર્તે છે પણ
 જેને પ્રસન્ન કરે તો આત્માને પ્રસન્ન કરે નથી સર્વ
 પુરા રાખવા જતા તે કોઈને પણ પુરા રાખી શકતો નથી, અને
 તેવો મનુષ્ય કદાપિ નિર્જન બનતો નથી પ્રચલિત રહીને ગુલામ
 થઈ મનુષ્ય પોતાના આત્માની સ્વતંત્રતા ગુમાવી બેસે છે પછી
 તેનો વિમત્સ તી રીતે થાય ? શાસ્ત્રમાં જે કાંઈ લખાયું હોય પછી
 તે કોણે લખ્યું કયા સંમિતિમાં લખ્યું તેનો વિચાર કર્યા વિના તે

બધુ માની લેવાની વૃત્તિ તે શાસ્ત્રવામના ન્યાં મન અને વાણી
પહોચતાં નથી તેવી આત્માની વાત શાસ્ત્રો શી ગીતે કરી શકે ? તો
પછી જે આત્મજ્ઞાની થવા ઇચ્છે તેને પોતાના અનુભવ ઉપર વધારે
આધાર રાખવો પડે છે. શાસ્ત્રો એટલે અનુભવીઓએ લખેલાં પુસ્તકો.
ભૂતકાળના અનુભવીઓના વચનોથી જો આપણો વર્તમાન અનુભવ
જુદો પડતો હોય તો શું આપણે શાસ્ત્રવાસનાથી બધાઈ આપણા
અનુભવને ખોટો માનવો ? શાસ્ત્રો અને બીજાના અનુભવો કરતા
પણ આત્મવિકાસમા સ્વાનુભવ જ વિશેષ વાલકાગી નીવડે છે.
આપણી બુદ્ધિ હજે તો તે સુધરશે, પણ ન્યાં આપણું હૃદય કે મન
કમજી ન કરે તેવી વાત સ્વીકારવી, એથી તો અંધશ્રદ્ધા જન્મે છે,
અને પ્રગતિ અટકે છે.

દેહવાસના-મનુષ્ય પોતાને-આત્માને જ નથી-અજ્ઞાનથી દેહરૂપ
માને છે અને આ દેહબુદ્ધિથી મહિમાત્મભાવ પ્રગટે છે, અને તેથી
મનુષ્ય નિરતર મરણથી ડર્યા કરે છે.

આ શરીર નાશ પામવાનું પણ હું તો અમર છું અને મરી
એનો મેં અમુક કામ કરવાને પહેરેલો હાથ છે, એ વિચારતા
અનુભવ ન થાય, સામુદ્રી દેહવાસના ગ્રહેવાની, અને દેહવાસનાને લીધે
મનુષ્ય સ્વાત્રથી બનતો અટકે છે.

જે યોગવાસના, શાસ્ત્રવામના અને દેહવાસના પર જાય મેળવ
છે, તેનો વિકાસ વધી ત્વરાથી થાય છે. નહીં બધેનાથી મજબૂત થયેલો
તે જીવ પોતાનું બધું લક્ષ્ય પોતાના અતર્ગત મામથર્મનો અનુભવ
કરવામા વાપરે છે, અને છેવટે પોતે જે સ્વરૂપે છે તેનો માક્ષાત્કાર
કરે છે. સ્વાત્રથી મનુષ્ય જ ખરો પરીપક્કાર જો શકે છે. જેને
દોષની આશા નથી તે જ ખરી સદાય બીજાને આપી શકે. મારે
સ્વાત્રથી બની પરીપક્કાર થાઓ.

ધર્મ અને રાષ્ટ્રત્વ

અનાદિ કાળથી મનુષ્યની પ્રગતિમાત્રનો હેતુ સુખપ્રાપ્તિ રહ્યો છે અનેક વસ્તુઓની પાછળ સુખને માટે ભમ્યા છતાં સુખ મુગ્ધાળની માફક ફર ને ફર જવું જાય છે અને આમ નિરતર શાશ્વત સુખની યોજના આશ્વા કરે છે અને 'કેડે હાકર ને ગામમા ગોપ્યુ' એ લોકશ્રી પ્રમાણે પરમ સુખનું ધામ જત મા જ-આત્મામા હાંધુ આમ આત્માની સૌધ કરી, તેના સ્વરૂપને ઓળખવું એ જ પરમ શ્રેયનો માર્ગ જણાયો આ શ્રેયમાર્ગ તે ધર્મ

પરંતુ ધર્મમા આત્માની સદ્ગતિ અને પારનાયિકતા પર એટલો બધો ભાર મકાયો કે આત્મા દેહધારી છે અને દેહદ્વારા જન્મ સાથે તેને નિકટનો સંબંધ છે અને તે સંબંધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિમા અવગણી ન શકાય એ વાત જ જાણે જુલાર્ધ મર્ષ પશિષ્ટામે જન્મરતની પેઠે કુટુંબ અને સમાજથી ડરીને ફર ભાગવામા જ મોક્ષ મેળવે છે એવો નૈરાશ્યનો જુલ બરેલો આશ રજી થયો સમાજમાથી નામી છટવાના-ખાલ સન્ધાસના મિથ્યા પ્રપત્તો દયા ધર્મ દેરાસરો મદિરો મમહુદો અને દેવગોમા કે થયો ધાર્મિક અને વ્યવહારિક એના જીવનના ખોટા બેદ પડ્યા ધર્મ અને જીવનને જાણે છટાછેજ ચયા દૈતાદૈત આદિ અનેક તત્ત્વવાળા ગ્રંથકા જન્યા અને સમ્રદાયોના ખામેચીયામા ધર્મ દુખ્યો આ દોષના નિરાગ્રહાય ભગવાન બુદ્ધે આત્માના સ્વરૂપની નાન જ છોડી દીધી છે તેમની એક આખ્યાયિકા આ સંબંધમાં ધર્મી મોધપ્રદ છે તેમના એક સિધ્ધે આચકા કરી કે 'મહારાજ આ જગતની ઉત્પત્તિ કેમ અને ક્યારે થઈ તેનો હેતુ શો હશે

આત્માનુ સ્વરૂપ શું, તેને અને જગતને ગા મબધ ? ઈત્યાદિ તત્ત્વ
 મોધ આપે કદી ક્યો નથી, ત્યા મયમાદિ ધર્મનું પાલન ગા
 અયનું ? તેને ઉત્તર મળ્યો “ભાઈ, એક દર્દીને તીર લાગ્યું
 છે અને તે વૈદ્ય પામે જઈને કહે છે કે ‘માડુ આ તીર કાઢો, પણ
 જરા ઉભા રહો, પ્રથમ મને કહો કે આ તીર મારનાર કોણ અને
 કેમો હતો ? શા દેવથી તીર માર્યું હતું ? તે કઈ દિશામાર્થી આવ્યું
 હતું ?’ આ મુર્ખ દર્દીના જવી તુ વાત કરે છે આત્મા અને જગ
 તના સ્વરૂપની વ્યર્થ જિજ્ઞાસા છોડી કર્તવ્ય પાલન કર અને તેમ
 કરતા મત્યનાનની પ્રાપ્તિ યથાકાળે સહેજે થઈ રહેશે”

આત્મા દેહી છે, અને ચિત્તદ્વારા દેહી પ્રવૃત્તિ કરે છે પ્રવૃત્તિમા
 કર્મબધ ન થાય અને મોક્ષ મળે તે માટે ચિત્તશુદ્ધિની
 આવશ્યકતા છે આ ચિત્તશુદ્ધિ અનેક સાન્નિધ્ય શુભોના સપ્રમાણ
 વિકાસ વિના શક્ય નથી, અને આ શુભવિકાસ જીવનના અનેક
 આપારોમા જ થઈ શકે છે મત્ય, અર્ધિમા, અમય, શમા, સહનશીલતા
 આદિ અનેક શુભોનો ઉત્કર્ષ અને કસોટી મમાજમા જ શક્ય છે એ
 સહેજે સમજાશે વળી જ્યાં મુધી દેહ છે ત્યાં મુધી મમાજનો કેવળ
 સાગ શક્ય પણ નથી મેમન્ટવાસીને પણ નિર્વાહ માટે કોઈને કોઈ
 પર આધાર ગણવો જ પડે છે આમ જી તો ત્યાગ શાનો થયો ?
 સમાજનો નહિ પણ તેના પ્રત્યેના ધર્મનો જ સમાજ તરફથી પોષણ
 અને મદદ મેળવે છે છતાં તેના પ્રત્યેનું પોતાનું નણું કષ્ટ નથી
 કરતું એ તો આજના દેવાળાઆ જેમ લેણી રોને જાણે ઓળખતા જ
 નથી એના જેવું મધુ દેકમાં મમાજનો ત્યાગ અશન્ય છે અને તેના
 પ્રજ્વલ ધમદિષ્ટિએ અનિષ્ટ છે

મમાજમા કુટુંબ, ગ્રામિ, ગણ, મક્કા મનુષ્યસમાજ ભૂતચિત્તિ
 માન્યો મમાજેશ થાય છે આજે આપણે માત્ર મમાજના એક મદરસના
 અન, -ાપ્ત પ્રત્યેના આપણા ધર્મની વાત વિચારવાના છીએ

જેમ પૂર્વના નાણાનુબંધ કરીને અમુક કુટુંબમાં જન
 છે અને ત્યારથી જ તેના પ્રત્યેના ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે તે
 અમુક ગ્રંથમાં જ-મ થયો તે પણ નાણાનુબંધનું કાણુ છે
 અને તેથી જ-મથી જ જ-મશ્રુતિ પ્રત્યેના ધર્મ પ્રાપ્ત થાય
 જમિના અમ જન વગેરે આ કાના ધારણુ પોષણુ અને હજી
 છે જેની મસ્તૃતિનું ધાવણુ આપણે ધા-યા છીએ તેના જન
 જનતા પ્રત્યે આપણો સેવાધર્મ છે તે સમજાવવું પડે તેમ છે.
 આપણો આ ગાંધીધર્મ વિશાળ વિશ્વધર્મ જૂતધર્મ
 આધ્યાત્મિકધર્મ સાથે અવિરોધી છે બાકે મુમંગત છે પાં
 મરપ્રદુષનો દ્વેષ નથી, ઇશ્ટવની શક્તિમાં અન્ય હોવનો નિ
 નથી તેમ સાચા રાષ્ટ્રધર્મમાં પર રાષ્ટ્ર પ્રત્યે દ્વેષ કે તિરસ્કાર
 રણો પોતાના કુટુંબનું ન્યાયપરીતે ધારણુ પોષણુ અને સત્પર
 થઈ શકે તે માટે તેના નિષ્ઠતા બનવું જો ખરો કુટુંબ ધર્મ
 તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રના ધારણુ પોષણુ અને મત્વસશુદ્ધિ ન્યાય
 રાજ્ય અને તે સાડુ ગાંધીને માટે અસાધ્ય મેળવવું તે ખરો જન
 ધર્મ છે આમાં પર રાષ્ટ્રનું રાજ્ય પચાવી પાકવાની અર્ધર્થ મુ
 વાત નથી અનગત આપણા ગાંધીને પરરાજ્યની હુસરીમાંથી મુ
 કુવાના પ્રપત્નમાં પરરાજ્યને દોષીની દાનિ લાગવાનો સંભવ છે
 પરંતુ આપણા ગાંધી મુક્તિનો જે માગ મળણુ કર્યો તે ધમકુદ
 રોવાથી ને દાનિ આપણને હોષકર નથી આ માગ તે કર્યો અ
 તેની વિશિષ્ટતા હું છું તેજોઈએ રાષ્ટ્ર મુક્તિનો માર્ગ અહિં સાને
 મહણુ કર્યો છે માર્ગ પશુ અશિષ્ટનો વાળ સરખો વાકો કર્યા વિના
 તેને માગ સરખી દીવા વિના મનથી પશુ તેનું જુડુ ઇચ્છના વિના
 માન શાંત પણ જનત સત્તાવેદથી સ્વગત્ય મેળવવાનો આપણો
 દાવો છે આ પ્રકારનું પ્રજા પ્રજા વચ્ચેનું સુખ જગતના ઈતિહાસમાં
 અવનવ છે આ યુદ્ધનો પ્રશ્નો દિલો-જનકે જગતનો સવશ્રેષ્ઠ ગાંત
 પુરુષ છે નાણુના દિસક યુદ્ધને પણ વમયુદ્ધ કહેવાનો પ્રચાર છે.

આ તો એથીય વિશેષ ન્યાયયુક્ત અહિંસક યુદ્ધ છે અને તેથી તે એ જ ધર્મયુદ્ધ છે તેમા સાધ્ય તેમજ સાધન બન્ને ધર્મયુક્ત છે. ૧૫૧ યુદ્ધ ધર્મયુદ્ધના વિજયમા જૈનધર્મનો પણ વિજય રહેલો છે. મને મન્નેનો મુખ્ય સિદ્ધાંત અહિંસા છે જૈનો પોતાના સાચા અહિંસા ધર્મને ઝોળખે અને આ ધર્મયુદ્ધનું સ્વસ્થ સમજે તો ઝોળ દેશને તારે અને પોતાના ધર્મને દિવિજય કરાવે

સામ્રાટ રાષ્ટ્રધર્મનું-ખીજી વિશિષ્ટ અંગ ખાદીપ્રચાર છે ખાદીપ્રચાર એટલે નિદ્રનારાયણની સેવા પૃથ્વીના પડ પર ગળીખમા ગરીમ દેશ આપણો હિંદુસ્તાન છે દેશની સેવા એટલે ગરીબોની સેવા અને તે કેવી રીતે સૌ કોઈ કરી શકે ? જ્યાં કરોડો હાડપિંજરોને એક ટાળું પણ પૂરુ અજ મળતું નથી અને બદનવાને ખીજી વસ્ત્ર મળતું નથી ત્યાં તેને રોજનો એક પૈસો પણ વધારે મળે તો તેને તે મહેર સમાન થાય ત્યારે શું તેમને માટે અજક્ષેત્રો ખોલવા કે રોજ દક્ષિણાઓ વહેતી ? આ માર્ગો તો પરાધર્મથી આપણે ત્યાં પ્રચલિત છે પણ આ ઉપાય તો વ્યાધિ કળતા પણ ખૂરો થઈ પડ્યો છે એ જાણ નથી ખલતું ? માટે ખરો ઉપાય તો ગાંધીજીને રેડિયામા જડ્યો આ સુદર્શનચક્ર જ દેશની ગરીબોમાં ચોડીક પણ ફેડી શકે તેમ છે વેગ વેગ રેડિયા ચાલે અને અનેક કાતનારા અને વધુકરોને રોજ મળે, વસ્ત્ર મળે અને પરદેશ ધસડાઈ જતી રૂ ૬૦ કરોડની લક્ષ્મીદેવમા મહે જૈન ધર્મમા ત્યાધર્મને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે આ દ્વાવર્ધનું પાલન ખાદી દ્વારા દરિદ્રોની સેવા ચિરાય ખીજી કઈ રીતે સગમ થવાનું હતું ?

જેમ જેમ હડા ભિતગીને વિચારશું તેમ તેમ સ્પષ્ટ માલુમ પડશે કે એવાયોને રાષ્ટ્રધર્મ પ્રત્યે આખમીઆમણા કરે ચાલે તેમજ નથી જો તેણે ચિત્તશુદ્ધિ કરવી હોય, ગુણોત્કર્ષ દાગ જીવન આખ્યાત્મિક બનાવવું હોય તો સમાજના અન્યાયો સામે અહિંસક યુદ્ધ લડવું જ જોઈશે અને પરગળ્યની ધુસરી તળે ગળતું

પીસાર્થ જુલુ એનાથી ખીજો ગભીર અન્યાય શો હોઈ શકે ? અને આ મહા અન્યાયનો પ્રતિકાર કરવામા જીવન સર્વસ્વ હોમાય તેમા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ શુ જેવી તેવી છે ? ધર્મ-આધ્યાત્મિકતા એ જીવન આપક તત્ત્વ હોય અને છે જ તો યુવાનો પ્રજાને ધર્મપાલન અને આધ્યાત્મિક વિકાસ સર્વશો શક્ય છે ? આધ્યાત્મિક જીવન જીવનાગ્ને ગગને ને પગને યુવાનો-આતરૂ અને બાહ્ય-સામે થયું જ નેહ્યો એવાર્થાને, સુમુખને ગજયુદ્ધમા કપના પે જ છૂટકો છે

દુ ખની વાત એ છે કે એવાર્થોઓ જ-માધુ માધ્વીઓ જ ને યુદ્ધમા મોખડે રહેવા લાગ્યા છે અને ગ્રહેવા નેહ્યો-તે તેનાથી દો' માઉ દૂર ભાગે છે તેમણે બાલુલુ નેહ્યો કે પરમ એવાર્થો આ યુદ્ધનો મારથી છે અને મત્ય, અરિસા, બ્રહ્મચર્ય અપરિગ્રહ આદિ ધર્મ નિરમાદિતુ જેમણે પોતાના જીવનમા વિશેષ પાલન કર્યું છે તવા એવાર્થોઓ તેના કૈનિક માથીઓ છે અને થોડે થણે અંશે પણ મયમી જીવન જીવનાગ્નેને જ સૈનિક થનાનુ આદ્વાન છે મૈનિકમા મયમી જીવનની નેટલે અંગે ખામી હોય છે તેટલે અંશે લગ્નમા પણ ખામી રહે છે જ જેમને આ ખીડી વિના ચામે નહિ નૃષ્ણ તમ્મ ના તડકો વેરી મકે નહિ સહેજ વાતમા ઉગાધ પડ્નો હોય જેની જીમ કાશુમા ન રહે, કટુ મનો બાર માથે હોય પરિગ્રહ ખૂન વધારેલો હોય આમે માલુમ મૈનિક માય તો પોતાને અને દેશને નાન આથી છનડુ માધુ સાધ્વીઓ જેઓ સત્યનિષ્ઠ બ્રહ્મચારી અપરિગ્રહી સમાશીત અને સદનશીન ■ અને જે એવાર્થોઓ મહા યોગે પોતાના જીવનમા ઉતારના મથી ગયા છે તેઓ બલે વિદ્વાન ન હોય વચ્ચા ન હોય ગિમિત ન હોય બલે સ્ત્રી હોય વયમા પુરાન હોય તો પણ લગ્નને વધારે સુ-ર રીતે દોરી શકે અને મથ અપારી રીતે આ યુદ્ધનુ દલિયાર લુદ્ધિ કરના ચારિત્ર વિશેષ છે અમારનાની મામે સાધુતાએ લગ્નનુ કે

ત્યારે હવે માધુ સાધ્વીઓ જીવનનો મર્મ મમજી દેશની દાખને માન આપે તો દેશનો અજળ પડે. થઈ જાય અને સ્વરાજ્ય હસ્તામયકવત્ થાય પણ તેમને કાણ મમજીવે ? સાધુમંત્રી જેમ જોઈ મધ પણ એટલો જ પ્રમળ છે જોઈ મર પોતાનો રાષ્ટ્રવર્મ સમજે તો સાધુમંત્રી વિનવી, પગે પડીને અને હવટે તેમની સામે સત્યામદ કરીને પણ મમજીવી શકે હવે જમાનો ઉઘટે આજો છે પ્રજા રાજને દોરે છે, મજૂરો મુઠીદારને દોરે છે ધુવાનો વૃદ્ધોને દોરે છે તો ધર્મમધ ધર્માચાર્યો અને સાધુઓને દોરે તેમા કાંઈ નવાઈ નથી.

અતમાં આજના પવિત્ર પર્યુષણના મહોત્સવ નિમિત્તે એવં ।
થયેતા સકળ શ્રેયાર્થીઓ ગાંધીધમના વધાર્ય પાતન નાગ પોતાનો
અને માતૃભૂમિનો મોક્ષ માધે એ પ્રાર્થના

શારદા મદિર
અમદાવાદ
પર્યુષણ પર્વ ૧૯૮૬

ચક્રલાલ કાશીરામ ડવે
(બી એ એવ એવ બી)

ધર્મ અને પંથ

આત્મપ્રિય મુશીબ બહેનો અને સુઘ માધવો,

ધર્મ અને પથ એ મને સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો કેવળ મિત્ર નથી તેમ કેવળ અભિન્ન નથી આપણે શ્રવણ કલ્પે ધર્મમાંથી પથ ઉત્ભવે ■ અને પથો પરસ્પર કલહ કરે છે તેમ વક્તાની દૃષ્ટિથી તો પરસ્પર સપ પથ કરે છે એટલું જ નહિ પણ સુમપ પણ કરે છે

જે પથ કે સમ્રાટની દૃષ્ટિ તેના માધ્ય એટલે ધર્મપદ છે તે પથ કે મપ્રદાય તેજ ધર્મમાંથી નીકળેલા માર્ગની પેઠે-તેજ વક્ષમાંથી નીકળેલી સાખાની પેઠે-તેજ સુવર્ણમાંથી ઉત્પન્ન થતા નાના પ્રમારના આમગ્વાગા અભકારોની પેઠે તેઓને પોતાના મધુ ગણુશે, કારણકે તેમણે ઉત્પત્તિ ધ્યાન એક જ છે-ધર્મ છે

ધર્મ એ દ્રવ્ય છે અને પથ એ પદાર્થ છે તો તેનો પચાવન છે ધર્મ એ સુવર્ણ છે, અને પથ એ સુવર્ણના રૂપ તેને - રૂપ છે આ

કરી શકીએ તથાપિ આપણુ ઐક્ય કયા છે—આપણું મળ કયા છે !
એ આપણે જોતું જોઈએ, નહિ તો મળ ઉપર કુલ પડે અને
જે મળે તો નાશ થશે તો મૂળમાથી ઉત્પન્ન થયેના પથનો પણ
નાશ થશે

હવે પથો વિવિધ થવામા ગો રૂ રતેના હેતુ છે એ આપણે
જગ વિચારદૃષ્ટિથી તપાસીએ આત્મામા અનંત ગુણો છે અને એ
અનંત ગુણો ખીસવવાનો આત્મામાંથી કુદલા ધર્મનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે
તથાપિ મનુષ્ય સવળા ગુણો એકા વખતે મપૂર્ણપણે ખીસી શકે
તથા એથી કોઈ ધર્મપથમસ્થાપક, જ્ઞાનને મુખ્ય કરી આત્માના
દીપ્તિ ગુણોને ગૌણ ગણી તેની ખીસવટ પોતે કરી પોતાને
અનુમનનારાઓ પાસે એ જ બેલે દેખાતા રહે છે

તેજ પ્રકારે કોઈ દર્શનને મુખ્ય કરે છે અને જ્ઞાન અને
વિજ્ઞાનને ગૌણ ગણે છે તેમ જ કોઈક મતપ્રદાય ઉપર છે કે ચારિત્ર
વિના-જ્ઞાન દર્શન ક્રિયામા આત્મા વિના મર્વ જોડુ છે

હવે આપણે જાણીએ છીએ કે મનુષ્યજ્ઞાનમાંથી અનંતજ્ઞાન,
સમ્યક્દર્શનમાંથી અનંતદર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રમાંથી અનંતઆત્મા—એ
ત્રણે મમત્રમાણુમા ખીસે નહિ ત્યા સુધી તેનો મમ-વય થશે દુર્નભ
છે માટે જ્ઞાનપ્રિયોએ જનપથ અને ચારિત્રપથની અવગણના કર્યો
વિના જ્ઞાનપથમાં સ્ત્રી, વિગમ કવો અને દર્શનપથીઓની અને
ચારિત્રમાંઓની અનુમોદના કરવી જોઈએ આમ કર્યાથી જ્યાં
વિરોધ દેખાય છે ત્યાં વિવિધતા દેખાશે

હવે આપણે જોઈએ કે જ્ઞેનમમાજમા દેખાતા ત્રણ સમુદાયો
અને તેમાના એકદલ સમુદાયમા ગ્રહેલા મનાડા અને અજો અનેક
છે પર્તા એક જક્ષમાં સાખા ત્રણ હોય અને પ્રત્યેક સાખા ઉપર
કોઈ જુદું જુદું અતરે લેવ, તથાપિ જક્ષના કુળમાં, કુલમાં પત્રમાં,
કુળમાં, કુળમાં, ચક્રમાં, મૂળમા એક જ રમ (juice) મન

આપી ગેલે દોષ છે તેમ આ મર્વ જુદા જુદા નામે જણાવે
આત્મા, ધર્મરૂપ જ્યામા સમાયો છે

ખીજી એક દશાત આપણે સ્ત્રીએ દિગ્ગજ, સ્વેતાબર
સ્થાનસ્વાસી એ મર્વ જૈનધર્મ માનનાગઓ લગભગ સગળી મધ્યક
વહેવાયા છે પરસ્પરને નિંતા જોમ જોવામાં આવે છે તેમ પરસ્પર
ગેલા જુલોને જોઈ મુતિ કરનાર પથ કાઈ કાઈ ગુણદષ્ટિઓ જાણી
આને છે

આપણે જૈનધર્મ માનનાગઓ મરા તેર સાખ જોનાને અમદાવાદ
આમ રીએ અને પછી એક મર્વમા ગોડવીએ એટલે કે દિગ્ગજ
તેની જોડે સ્થાનકવામી અને તેની જોડે દેગવામી એ મર્વને એક
મર્વમા હિસા રાખી વચમાં આપણા પુણ્યોએ થી મહાવીરસ્વામી
પધારે તો તેને કાણુ વદન નહિ કરે ? વદન કરનાર દિગ્ગજ હોય
સ્વેતાબર તે સ્થાનકવાસી ને કે, તારણપથી હો, પરંતુ થી મહારીરને
પોતાના રમ્પિતા તરીકે સત વદતો-પૂજ્ય-આતા શિગધાય કરો
અને હ વચનિના મિદામનપર જેમાડી તેમની આરાધના કરશે સર્વ
આનજાએ એ જ પ્રગુણ પૂજન કરે છે ત્યારે આપણી એકવાક્યતા-
આપણો સમન્વય આપણી harmony આપણો સવાહન ક્યાં છે,
તે આ હિપગથી જોઈ જકામે

વદન નમનના વિધાન જુદા નથી પણ વિધવિધ છે, પરંતુ
એ વ ન કે નમન થી મહાવીરને છે એ વાત ઉદારદીસ તો સ્વીકાર્યા
વિના નહિ રહે

શ્રીમહાવીર આ પ્રમાણે આપણા મનના-સવાતેરસાખના જો ધર્મ-
પિતા છે તો આપણે તેના ધર્મ-ઐસરસ પુત્રો છીએ અને તથી
આપણે એ એક પિતાના ધર્મપુત્રો રોગથી બધા બાધવો છીએ
માટે આપણી દષ્ટિ આપણા સધળા વિધાનોમાં પ્રથમ શ્રી મહાવીર
તરફ હોવી જોઈએ અને પછી આપણા બાધને પર

કેટલી જગોએ કરેવામાં આવે છે કે તર્કથી સમાધાન ન થાય,
પરંતુ તર્ક કરનારને મત્તપ્રિય હોય તો તે અનેક તર્કોનો પણ, અનેક
અપેક્ષાઓનો પણ મમન્ય કે મમાધાન કરી શકે

અપેક્ષાવાદ કે સ્વા-વાદનો આત્મા જ સમાધાન છે અને
અપેક્ષાઓ એ સત્સમાથી ઉત્પન્ન થતા વિવાદો તર્કો છે

વખાને તો જણાય છે કે 'મુડે મુડે મનિર્ભિન્ના' એમ જે
કહેવાય છે-many men, many thoughts-એ જે કહેવત છે,
તે અણમલ્લ કે અજ્ઞાન મનુષ્યોને માટે લેને હો, તથાપિ તેઓ
ન જાણે તેવી રીતે પણ તેઓની એક વાચ્યતા કે ગત જાણી ગયે
છે ધણા આચારોમાં પણ ત્રિચાક એક હોય છે

ચીનની સ્ત્રીઓ પોતાના પગ બહુ દુકા દોવામાં મુકતા હો
દલન કરે છે, અને યુરોપ અમેરિકાની સ્ત્રીઓ પોતાની કંમર દુખા
કરી નાખવામાં મુગ્ધા થાય છે

જાપાનમાં નાકે દાખેલું હોય અને ચપટું હોય તો તે મુઠંગ
ગણાય, અને ઇરાનમાં તાણીને પણ લાલુ ખાધું હોય તો મુઠંગ
ગણાય

બ્રાહ્મણો ગામમાં રનાન કરી વેદના મંત્રો લાણી હિંદુ યજ્ઞમાનને
પવિત્ર કરે છે, એ જ પ્રકારે ક્રિશ્ચિયન બેપ્ટીસ્ટો દોગમાં યજ્ઞમાનને
બેપ્ટીઝમ આપી બાઈબલના મુકતો લાણી પવિત્ર કરે છે

આ દૃષ્ટાંતથી જણાય છે કે આચારમાં વિવિધતા હોવા છતાં
પણ સુરના અને પવિત્રતા વગેરે ગુણોમાં આખી માનવજાતિની જ
એક વાક્યતા છે-unity છે માટે સો ચાલુ એ એકમત એવું જે
કહેવાય છે તે સ્વા-વાદના મિદાન્તથી માનવજાતિમાં આણી શકાય ખરું

જુઓ, આપણા જૈનમાં ત્રણ મંત્રાઓ છે અને ત્રણે માનીએ
છીએ કે સમ્યક્જ્ઞાન, કર્મન અને ચારિત્રથી મુક્તિ છે તથાપિ એ ત્રણે
ગુણોને ખીનવવામાં તમે બારીક વિચારથી જોશો તો દરેક મંત્રમાં
એક ગુણને મુખ્ય ગણી, બીજા બેને ગૌણ કરી પોતાનો ધાર્મિક

વિકાસ કરી રહ્યા છે જોઈ જાનને, તો કોઈ દર્શનને, તો
ચારિત્રને માટે એ સમ્રાટોએ જેને નિન્ન નિન્ન લાગના રૂપે
તેમ લાગે, તથાપિ વખાને તો તે વિનિષ લક્ષ્યાવાદી જે
જનતાના પ્રત્યેક સમ્રાટવમા બળી ગયે ગુણને સમાન ગામ કાર
પ્રયોગ કરી શકે છે

ધ્યાનસ્વામીઓ મૂર્તિને માનના નથી, પરંતુ વખતની દૃષ્ટિ
પ્રભુ મહાવીરને માને છે પ્રભુ મહાવીરની માનમપૂજા પણ કે
તેમનું જ સ્થાન છે અને તેમના ગુણો ઉપર મથાદશ્નિ મ
કરે છે આ જ પ્રકારે વિદ્યા પ્રદાપતો તજજ્ઞતા હુકમ
માનતો નથી તથાપિ ન્યાયમના સ્થાનકવાસી સમ્રાટની
શ્રીમહાવીરની જ માનમપૂજા-સમરણ-ધ્યાન કર્યા કરે છે આ
સ્વેતાનગ ઉપરનું તો બધું કરીએ છીએ એટલું જ નહિ પણ
સવગ્રા વિધાનો ઉપગત મૂર્તિનાં એ પણ એ પ્રભુનું પૂજન કરીએ છીએ

વખાને તો જણાય છે કે મૂર્તિપૂજક નામ આપને આપ
નિરોધીએ આપેલું છે આખા જગતના લાગના મથાદશ્નિ કે
પ્રવાત-અનુભવપરથી જણાય છે કે કોઈ મૂર્તિપૂજક નથી બધા
રૂપી રીતે પ્રભુપૂજક છે ખબર તરીકે—

સાધન પોતાના એક બાહ્ય મિત્ર સાથે હુલેશ્વરના મ
ભય છે ત્યાં એક સરસ્વતી નોમથી તે એક મહાદેવની આ
પ્રાપ્તિ કરે છે—

એક પત્ત જેટલી થોડી થી ચાલી હાલ મમુના મરખો નો
ખડીયો રોય કે પગથની શાખાઓની કનખો ધડી હાલ
પૃથ્વીને વીંછી વગેરે એટલો નાનો ગો કાગળનો દુપડો હાલ,
હુકમ પર સાચાત મગસ્વતી પોતે નિગ્તર, તે પ્રભુ તારી
લગે, તથાપિ તારા અનત ગુણ માપી શકાય નહિ

આજ પ્રકારે આમા તમે પહેનેથી છેલ્લે મુધી નો
બાહ્યપુરુષ આત્મા માનમ કે વચન કરા છે! તેનો આ

માત્રમાને ભેઈ રહ્યો છે અને તેઓના જ ગુણનું વર્ણન કર્યું છે છે
 'તે એ પ્રતિમાનું જ દર્શન કર્યા કરતો હોત, તે તો એમ
 લાગે કે, 'હે પ્રતિમા, તને પાણીની ખાણમાંથી ખોદી કાઢી છે,
 કાણા કરીઆએ ઘડી છે, ક્લાણા મનાટે તને ગોળમોળ બેનાવી
 'આવું તો ક્યાં પણ દેખાતું નથી તો પછી એ મૂર્તિપૂજક કે
 પ્રતિમાપૂજક ક્યા છે? કે તો પ્રભુપૂજક છે

એ જ પ્રકારે એ ક્લાણનું મિત્ર લાવનની મારે ચિનામણુજના
 પ્રતિમા આવે છે અને ત્યાં લાવન નમ્દનમાં એક ચોર બોને કે-તેની
 મનમ આ પ્રકારે છે

'એક મુગ વન છે અને તેમાં મરે ચ નના વૃક્ષો છે
 જે વનના વૃક્ષોની મુગધથી આકર્ષાઈ તેની આમપામ મરો વીંટાઈ
 ને તે પગનું એ ચદનવનમાં મથુગ દાખન થાય કે એટલે મરો
 મથુગના બનથી ચદનને છોડી નાસી જાય છે તેમ હ પ્રભુ પ્રાપ્તનાથ,
 ચદન જેવા અમાગ આ માની આમપામ દર્મોપી મરો વીંટાઈ ગયા
 કે અને અમારી આ મમુગધને વિષમય મનાની ગયા છે આપ
 અમાગ લવનમાં મથુગ પે પધારો એટલે દર્મોપી મરો નામી જઈ
 અમારી આત્મમુગધને તમાગ પ્રતાપથી અમતમય હરી અમરો ને
 જ નને આનંદ આપે

વસ્તાનો ક્લાણનું મિત્ર ભેઈ રહ્યો છે કે આમાં પ્રતિમા કે મૂર્તિનું
 દર્શન, પૂજન, કે વલન નથી, પણ સ્ત્રી પાર્શ્વનાથનું જ દર્શન છે

એ જ પ્રકાર વસ્તા ગોળીના એક મિત્ર પામેથી મ દળગ
 રૂપીઆની એક નોટ લે છે, અને બલે એ મિત્રને એ નોટ દગ્તા
 રૂંદ રૂપેરી કામગ આપે કે, તથાપિ પોતે સ્થાનકવાતી હોના હતા
 પછી એ જ દળગ રૂપીઆની નોટને રૂપીઆ જ માને છે તેમ આપણે
 વિવિધમત ધરેલી પ્રતિમાને મૂર્તિ કે પથર નથી માનના પણ પ્રભુ
 નામને હીએ.

તિ. ૧૨ સાધુઓ દિશારૂપી વસ્ત્રથી પોતાના ચારિત્રને
કરે છે અને એવાજ માનુઓ પણ આચારાગમન પ્રમાણે બ્યવ
જલાય છે

‘અચેન, ગજ્જનો અર્થ વસ્ત્રરહિત થાય છે, પડ
અર્થ અચેવક’ એટલે અદ્યપવસ્ત્રવાળા રવામાં આવે છે
એક રત્નગણિત રહીને અને બીજા અદ્યપવસ્ત્રમાં પણ મે
નાખીને પોતાના ચારિત્રનો નિર્વાહ કરે એમાં વિરોધ ત્યા
કગથી દોષ શકે ?

મવત્સરી પ્રતિબંધ કાઈ ચોથને વિનંતે કરે છે, કાઈ પા
વિનંતે કરે છે હવે પ્રતિક્રિયાગુણ હેતુ ઉપર નોંધજો તો પ્રમા
આ મા પોતાનું સ્થાન છોડી પરસ્થાનમાં ગયો હોય-એટલે જ
લાગ્યો હોય તેને ધાઈ નાખનારું છે હવે પાત્રમને વિનંતે પરભા
સ્વભાનમાં આવનારા અને ચોથને વિનંતે પરભાવમાંથી સ્વ
આનનારામાં વિરોધ ક્યા છે ? તે કદાચ મમજાતું નથી માટે જો
એક જ છે-વિવિધ તિથિએ રેના અનુક્રાંતનું ફળ જો એક
આવે છે તો પછી પરસ્પર મુસાધ સા માટે ન સધાવો નોંધ

શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે જો ક્રિયા સાધ્યને પહોંચાડે તે જ સ
ક્રિયા છે માટે ચોથ કે પાત્રમ જો સાધ્યને પહોંચાડવાને
માધનમાંથી પણ ખસી જાય અને ખમાવવાને બંને કલહ વધારે
ધમને બંને અવમ જગતમાં વધે માટે શ્રી મહાવીરને ધર્મન્યાયાધ
રાખી-તેમના સ્વાધ્યાસ કે સમાધાનવાળી નિશ્ચિના તમામ ધમમાં
ધમના નામ સપ્રત્યયો અને સપ્રત્યયના પથો-ગચ્છો અને સવા
જોતા નિખીએ તો આ વિશ્વમાં સન ધર્મ સુસપતા-મવા નો સભા
જગત શાંતિથી સુપ્રગતિના પથે ચાલતું જણાશે

શાસ્ત્રમર્યાદા

માત્ર એટલે શુ ?—જે તિથણુ આપે એટલે કે જે કોઈ
ની માહિતી અને અનુભવ આપે તે, તે વિષયનું સાચું માહિતી
અનુભવ જેટલેટલા પ્રમાણમાં હોય તથા વિશાલ તેટલેટલા
પ્રમાણમાં તે શાસ્ત્ર તે વિષય પરત્વે વધારે મહત્વનું આમ મહત્વનો
ધાર હોય અને વિશાળતા પણ હોવા છતાં તે શાસ્ત્રની પ્રતિબંધો
ધાર તો તેની ચચાર્થતા ઉપર જ છે અમુક સાચામાં માહિતી
દે હોય હોય, અનુભવ વિશાળ હોય છતાં તેમાં જો દૃષ્ટિએ
ખીંચ બાંધે હોય તો તે શાસ્ત્ર કળા તે જ વિષયનું, ચોટી પશુ
માર્ગ માહિતી આપનાર અને સત્ય અનુભવ પ્રદાન કરનાર બીજું
જ વધારે મહત્વનું છે, અને તેની જ પ્રતિબંધ ખરી મધ્યમ છે
જે સાચામાં સાચું અને જો એવા જો શબ્દો છે શબ્દોમાંથી અર્થ
પ્રાપ્તિની અતિશૂની ગતિનો આગ્રહ છોડવો ન જ હોય તો એન
કે જેટલે કે સાચું જો શબ્દ માહિતી અને અનુભવ પૂરા પાડવાનો
દ મૂલ્ય છે, અને જો શબ્દ ત્રાણશક્તિનો ભાવ સ્વયં છે
અની ત્રાણશક્તિ એટલે આડે ગમે જતા અટકારી ત્રાણમને
ધરી લેવો અને તેની શક્તિને માથે મરતે દોરવી આગ ત્રાણ-
મે માહિતી કે અનુભવની વિશાળતા ઉપર અગર તો સાચું ઉપર
લક્ષિત નથી. પણ જો માત્ર મત્ત ઉપર અનુભવિત છે તેથી
જો તે વિચારના મોખ્ખું જો જો ફિતિત થાય છે કે જે કોઈ
નિષ્પત્તિ સાચી નાહિતી અને સાચો અનુભવ પૂરો પાડે તે જ
જો મર્યાદા લેખ

આતુ સાચું તે કયું ?—ઉપર કહેલ સાચા પ્રમાણે તો
જો શાસ્ત્ર કહેતું જો જ મુજબ છે સાચું કોઈ પણ એક સાચું

અત્યાગ્ર મુધીની દુનિયામાં એવું નથી જન્મ્યું કે જેની માહિતી અને અનુભવ ઓછો પણ ગેને ફેરફાર પામે તેવા ન જ હોય કે જેની વિરહ ઇન્દ્રિયો કહેવાનો પ્રમગ જ ન આવે ત્યાં ઉપગ્રી વ્યાખ્યા પ્રમાણે જેને રાત્ર કહી શકાય એવું કંઈ પણ છે કે નહિ એ જ મવા થાય તે આતો ઉત્તર મગ્ગ પણ છે અને કાણુ પણ છે જે ઉત્તની પાછળ દેશ વિચારમાં નધન, બપ કે લાનમ ન હોય તેા હિમ મરણ હ, અને જે તે હોય તેા ઉત્તર કાણુ પણ છે વાત એની છે કે માણસનો સ્વભાવ જિજ્ઞાસુ પણ છે અને શ્રદ્ધાળુ પણ છે જિજ્ઞાસા એને જિજ્ઞાસતામાં લઈ જાય ■ અને શ્રદ્ધા એને મક્કમપણ બપ છે જિજ્ઞાસા અને શ્રદ્ધાની સાથે જે ખીજ કોઈ બાદી જે રૂપ બળી જાય તેા તે માણુમને મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં બાધી રાખી તેમાં જ મત્ય-નહિ નહિ પૂર્ણ મત્ય-જોવાની ર જ પાડે છે આનુ પરિણામ એ આવે છે કે માણુસ કોઈ એક જ વાસ્તવે અગર કોઈ એક જ અધને, અગર કોઈ એક જ પર પગના પ્રથ સમદને ડેનટનુ શાસ્ત્ર માની લે છે, અને તેમાં જ પૂર્ણ સત્ય છે, એની માન્યતા ધરાવતો મર્ષ જાય છે આમ થવાથી માણુસ માણુસ વચ્ચે મનુદ મનુદ વચ્ચે અને સમ્રાટ્ય મેમ્રા વચ્ચે શાસ્ત્રની મત્યની અમત્યતાની બાબતમાં અગર તેા શાસ્ત્રની એમતાના તર-તમ બાવની બાવતમાં મેગે વિખવાદ શરૂ થાય છે દરેક જણુ પોને મને શાસ્ત્ર ત્રિનાયના ખીજ શાસ્ત્રો ખોટા અગર અપૂર્ણ સત્ય જણાવ નાગ કહેવા મડ છે અને તેમ કરી સામા પ્રતિરપર્ધિને ખોતાના શાસ્ત્ર વિશે નેમ કહેવાને બાજે અબાજે નોતરે છે આ તોફાની વાતાવણમાં અને સાકડી મનોરૂપિમાં એ તો વિચારવું જ રહ જાય છે કે ત્યારે સુ બધા જ શાસ્ત્રો ખોટા કે બધા જ શાસ્ત્રો માયા કે મના જ કાઈ નહિ ?

આ મર્ષ ઉત્તર આપવાની કડીલાઈની બાજુ પર જ નથી આપણે હવે લાવ્ય અને મુચિતનાના બધનમગ્ગ વાતાવરણમાં

છતાં યદ્યપિ વિચારીએ ત્યારે હિંદુ પ્રજાનો નિવેડો સંભાળીને આવી
 જાય છે, અને તે એ છે કે સત્ય એક અને અખંડ હોવા છતાં
 તેનો આવિર્ભાવ (તેનું જ્ઞાન) ઇષ્ટક્રમથી અને પ્રકાશભેદથી થાય છે
 સત્યનું જ્ઞાન બે ઇષ્ટક્રમ વિના અને પ્રકાશભેદ વિના યદ્યપિ શક્ય
 હોય તો અત્યાર અગાઉ ક્યાંકુ ય માયસોધનનું ઝામ પતી ગયું હોત,
 અને એ દિશામાં કાંઈને કાંઈ કહેનાપણું કે કંઈપણ ભાગ્યે જ મળ્યું
 હોત જે જે મહાન પુરુષો સત્યનો આવિર્ભાવ કરનારા પૃથ્વીના
 પદ ઉપર યદ્યપિ ગયા છે તેમને પણ તેમના પદેલા યદ્યપિ ગએલા
 અત્યુક્ત મત્યોધનની ગોવનો વાગ્યો મળેનો જ હતો એના
 કારણે પણ મહાન પુરુષ તમે બતાવી શક્યો કે જેને પોતાની
 મત્યની રોધમાં અને સત્યના આવિર્ભાવમાં પોતાના પૂર્વવર્તી અને
 સમઅવર્તી બીજા તેવા ગોધનની રોધનો થોડો પણ વા મેં ન જ
 મળ્યો હોય અને માન તેણે જ એકાએક અપૂર્વપણે તે સત્ય
 પ્રકટ થી હોય? આપણે મટેજ પણ વિચારીશું તો માનુષ પડશે કે
 કોઈ પણ સત્યગોધ અગર શાસ્ત્રપ્રણેતા પોતાને મળેલ વાગ્દાની
 ભૂમિમાં ઉપર ઉભો હોને જ પોતાની દષ્ટિ પ્રમાણે અમર તો પોતાની
 ધર્મગ્રંથિને જાવ જેમે એની રીતે મત્યનો આવિર્ભાવ કરવા મથે છે, અને
 તેમ જ મત્યના આવિર્ભાવને વિકસાવે છે આ વિચારમંદુરો જે
 દેખ દેવા જેવી ન હોય તો એમ કહેવું બોધએ કે કાંઈ પણ એક
 રિધનું શાસ્ત્ર એટલે તે રિધમાં ગોધ ચલાવેલ, ગોધ ચનાવતા કે
 કે રોધ ચલાવનાર વ્યક્તિઓની ક્રીમઃ અને પ્રકાર બે વાળી પ્રતીતિ-
 એનો સત્વાગો આ પ્રતીતિઓ જે નયોગોમાં અને જે ક્રમે જન્મી
 હોય તે નયોગો પ્રમાણે તે જ ક્રમે ગોડની લક્ષણે તો એ રિધનું
 મગર શાસ્ત્ર અને અને એ જની જ નૈકાનિક પ્રતીતિઓ કે આવિર્ભાવો-
 માયો છૂગા દટા મણમ લઈ લઈએ તો તે અખંડ શાસ્ત્ર ન
 કહેવાળું હોત તેને શાસ્ત્ર કહેવું હોય તો એટલા જ અર્થમાં કહેવું
 જેને કે તે પ્રતીતિનો મનુષ્યો પણ એક અખંડ શાસ્ત્રનો અંશ

છે પણ એવા કાર્થ અસને ને અપૂણ્યતાનું નામ આપવામાં આવે
 તો તે ખોટું જ છે ને આ મુદ્દામાં વાધો લેના જણ ન હોય
 તો નથી જ લેતો-તો આપણે નિખાલ્ય દિનથી કમુવ કરવું નહિ
 કે માન વે, માન ઉપનિષદો, માત્ર જૈન આગમો, માત્ર
 બૌદ્ધ પિઠો, માત્ર અવેસ્તા માત્ર બાઈબલ, માત્ર પુરાણ, માત્ર
 કુરાન કે માત્ર તે તે રમૂતિમાં એ પોતપોતાના વિષયપરત્વે એકબીજા
 અને સંપૂર્ણ શાસ્ત્ર નથી પણ એ બધા જ આધ્યાત્મિક વિષય પરત્વે
 ત્રિતીક વિષય પરત્વે અગર તો સામાજિક વિષય પરત્વે એક અર્થ
 નૈમસિક સામ્યના કમિ- તેમજ પ્રમાણ બેઠવાલા મત્યના આવિર્ભાવન
 સૂચ અથવા તો અખંડ સત્યની દેવ કાગ અને પ્રકૃતિ બે નમો
 જાહેરુ । બાણુઓ રણુ કે તા મણુવા શાસ્ત્રો છે આ વાત મોઢા
 વિરખના અંતિકાસિક અને છુનનાત્મક અભ્યાસીને સમજવી તન
 મહના છે ને આ સમજ આપણા મનમાં છુનડે-અને ઉતારવાની
 જરુર તો છે જ-તો આપણે પોતાની વાતને વળગી રહેવા છા
 બીજાને અન્યાય કરતા બધી જઈએ અને તેમ કરી બીજાને પણ
 અન્યાયમાં ઉતારી પારિસ્થિતિથી બચાવો બધાએ પોતાના માની
 ધોવેન મત્યને મરામત વડા ૧૨ રહેના માટે જરુરુ છે છે કે તેને
 કિમત હોય તેથી વગરે આની અધઘટક ન ખીલવવી અને મોઢા
 આંકી નારિતકતા ન ૧૫૦ની આમ કરવામાં આવે તો ૧૫૦
 વિના નજ રહે કે અમુક વિષય પર રેના સ યોગદેના મથને
 કા તો બધા જ શાસ્ત્રો છે, કા તો બધા જ અશાસ્ત્રો છે અને કા
 એ કાંઈ જ નથી

દેવ કાગ, અને સયોગથી પરિમિત મત્યના આવિર્ભાવ
 નહિએ એ બધા જ શાસ્ત્રો ■ સત્યના અપૂણ્ય અને નિરપેક્ષ આ
 ભાવની દૃષ્ટિએ એ બધા જ અશાસ્ત્રો છે સામ્યયોગની પાઠ ગએ
 ગામથયોગની દૃષ્ટિએ પ્રે બધાં શાસ્ત્ર કે અશાસ્ત્ર કાર્થ નથી મા
 કોને સ્વાધિક શાસ્ત્ર વિશેષ મિથ્યા અભિમાન ગણવા ન

આટલી જ સમજ બસ છે જો એ મિથ્યા અભિમાન મળે તે મોહનુ બંધન ટળતા જ બધા મહાન પુરુષોનાં ખડ સંતોમાં અખટ મત્યનુ રીત થાય અને બધી જ વિચારગચ્છીની નદીઓ પોતપોતાની દમે એક જ મહામત્યના સમુદ્રમાં મળે છે એવી પ્રતીતિ થાય આ પ્રતીતિ કવચી એ જ શાસ્ત્રગ્યનાનો પ્રધાન ઉગ્ર છે

સજ્જો અને રક્ષકો—શાસ્ત્રો કેટલાકને દાઢે સંપત્તિ છે અને કેટલાકને દાઢે સચવાય છે—રક્ષાય છે અને બીજા કેટલાકને દાઢે સચવાયા ઉપગત તેમાં ઉમેગલ થાય છે ગ્લેઝ, ત્રવારકો, અને પુરવણીકારો હતા મર્જકો હમેશા જ ચોખ્ખા રોય છે મર્જકોમાં પણ બધા ગમ્મન જ કોટિના રોય એમ ધાગુ તે મનુષ્યપ્રતિનુ અગાન છે રક્ષાના મુખ્ય બે ભાગ પડે છે પાંચો ભાગ નર્તકની કૃતિને આજન્મ વફાદાર ગ્લે તેમાં આશય મમજગાની, તેને રપટ ગ્લવાની અને તેમાં પ્રચાર કવચની પ્રતીતિ કરે છે તે એટલો બધો જામિતપત રોય છે કે તેો મન પોતાના પૂજ્ય અધ્યાના અનુભવમાં કોઈ જ સુધારવા જેવું કે કારકે ગ્લવા જેવું નથી લાગતું તેથી તે પોતાના પૂજ્ય સંપાદના વાક્યોને અક્ષરસા વળગી તેમાંથી જ બધું ક્ષેત્ર રવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને દુનિયા તરફ જોવાની બીજી આખ નાથ કરી દે છે જ્યારે રક્ષકોને બીજા ભાગ જામિતપત હોવા ઉપગત દર્શનપત પણ રોય છે તેથી તે પોતાના પૂજ્ય મટાની કૃતિને અનુસરવા પડતા તેો અક્ષરસા વળગી રહેતો નથી ઉચ્છે તેમાં તે જે જે ઇષ્ટો જુએ છે, અગર પુરવણીની આવશ્યકતા સમજે છે, તેને પોતાની રક્ષિત પ્રમાણે દૂર કરી કે પૂર્ણ કરીને જ તે ગાજીતો પ્રચાર કરે છે આ ગીતે જ રક્ષકોના પહેલા ભાગ દ્વારા શાસ્ત્રો પ્રમાર્જન અને પુરવણી ન પામવા જતા એકદેશીય ઉગ્રાણુ રંગે છે અને રક્ષકોના બીજા ભાગ વારા એ શાસ્ત્રો પ્રમાર્જન તેમજ પુરવણી મેળવવાને લીધે નિશાળના પામે છે પ્રાર્થ પણ સંપાદના ગાન્ધ-સાહિત્યનો ઇતિહાસ તપામીશુ તો ઉપગની વાનની ખાની થરા નિના

વિરોધીઓ એને કહે છે કે 'તુ જે કહેવા માગે છે, જે વિચાર દર્શાવે છે તે આ જૂના ઈશ્વરીય શાસ્ત્રોમા ક્યા છે?' વળી તે મિચારા કહે છે કે 'જૂના ઈશ્વરીય શાસ્ત્રોના સખો તે। ઉત્તર તાગ નવા મિચારની વિરુદ્ધ જ જાય છે' આ મિચારા શ્રદ્ધાળુ છતાં એક આખવાળા વિરોધીઓને પેનો આગવુક કે વિચારક સંજ્ઞા તેમના જ સમુચિત શબ્દોમાથી પોતાની વિચારણા અને ભાવના કાઢી બતાવે છે આ રીતે નવા મિચારક અને સંજ્ઞા ઠાગ એક વખતના જૂના સખો અર્થદૃષ્ટિએ વિક્રમે છે અને નવી વિચારણા અને ભાવનાનો નવો ધર આવે છે અને વળી એ નવો ધર વખત જતા જૂનો ધર જ્યારે ખુબ ઉપયોગી નથી રહેતો અગર ઉતરો બાવન થાય છે ત્યારે વળી નવા જ સંજ્ઞાઓ આ વિચારકો પ્રથમના ધર ઉપર ચઢેલી એકવાર નવી અને હમણા જૂની થઈ ગયેલી વિચારણા અને ભાવનાઓ ઉપર નવો ધર ચઢાવે છે આ રીતે પરાપૂર્ણથી ધણીવાર એક જ સંજ્ઞા બોખામાં અનેક મિચારણાઓ અને ભાવનાઓના ધર આપણે શાસ્ત્રમાર્ગમાં જોઈ શકીએ છીએ નવા ધરના પ્રનાદને જૂના ધરની જગ્યા લેવા માટે જે ગણક સ્વતંત્ર સંગજવા પડતા હોત અને અનુયાયીઓનું ક્ષેત્ર પણ જુદું જ મળતું હોત તે તે જૂના અને નવા વચ્ચે દા. (વિરોધ) ને કદી જ અવસર ન પડેત પણ કુલતનો આભાર માનવો જોઈએ કે તેણે શાસ્ત્ર અને અનુયાયીઓનું ક્ષેત્ર ઠેક જ જુદું નથી ગણ્યું તેથી જૂના લોકોની મક્કમના અને નવા આગવુકની દૃઢતા વચ્ચે વિરોધ જામે છે અને કાળક્રમે એ વિરોધ વિકાસનું જ રૂપ પડે છે જેન કે ખાદ મૂળ શાસ્ત્રોને લઈ વિચારીએ અગર વેદશાસ્ત્રને એકમ માની ચાલીએ તો પણ આજ વસ્તુ આપણને દેખાતો મત્રવેદમાના પ્રભુ ઈશ્વર, વસ્તુ સત, તપ, સત્, અમત, યજ વગેરે શબ્દો તથા તેની પાછળની ભાવના અને ઉપામના હોય અને ઉપનિષદોમા દેખાતી એ જ શબ્દોમાં આરાપાએલી ભાવના તથા ઉપાસના હોય એટલું જ નહિ પણ

નહિ । અહિ દાખવા તરીકે આયસવિઓના અમુક વેદનારને
મુજ મજન માની પ્રસ્તુત વસ્તુ મમજાવરી હોય તો એમ કહી શકાય
કે નવવનો ધાતુલુ ભાગ અને જૈમિનીની મીમાણ
એ રમય નકારના રક્ષક છે, અને ઉપાનયો જૈન આગમો
બાદ પિંગી પીતા, ગૃહિતિ અને બીજા તેના મથો એ બીજા પ્રકારના
ગમો છે કાગળ કે પ્રાત્યક્ષ્ય માને અને પૂર મીમાણને મતવામાં
આની આવતી ભાનનાઓની અવસ્થા જ કરવાની છે, તેના પ્રામાણ્યને
વધારે નજરૂત કરી લેકિની તે ઉપગી થકાને માયવપાની જ
કેલપા । તે મનવેસ્તુ પ્રામાણ્ય મચનાર્થ ગદે એ એક જ મિત
બાલકાગ એ અને મીમાસકાની છે તે હદ્દ રક્ષકો જ નવેદમા ઉમેરવ
જેવુ કામ જ દેખાતુ નથી ઉલટુ ઉમેગવો વિચાર જ તેમને મનરાવ
મકે છે જ્યારે ઉપનિષદોમાં આગમમરો પિટ્ટકારો વગેરે મનવેન્દ્યો
મોના નારમાને પ્રમાણન કરવા જેવા ઉમેગના જેવો અને વિકસાવ
જેવા જેવો છે આવી સ્થિતિમાં એક જ વાગમાને મેળવનાર જુ
જુ મમના અને સમસમના પ્રકૃતિભેદવાળા માણસોમાં પદાપ
પડી ન વા છે અને કિ લેલી બી બાય છે

નના જુના વચ્ચે હિન્દુ-ઉપગી કિલ્લેબધીઆથી મપદ
જન્મે છે અને એ બીજા વચ્ચે વિચારનો સંધર્ષ ખૂબ જ
છે જુની રીતે એ મધ્ય અનયકારી લાગે છે પણ
મપરને પડિણાને જ મતનો આવિર્ભાવ આગળ વધે
કાઈ પૂર વિચારક કે સમય સદા એ જ સંધર્ષમાંથી જન્મ લે
અને તે ન થા આવના શાસ્ત્રી સત્યોમાં અને શાસ્ત્રીય ભાવનાઓ
નડુ પડતુ હશે આ નવુ પડતુ પડેવા તો લોકોને અમક
મકે છે અને ગા જ લોકો કે લોકોનો મોટો ભાગ રદ
અદારપા ૧૨૧ નેમજ ભાનનાઓના દધિયાગવડે એ ન
વિચાર કે મર્ફકનું માયુ મકવા તેવાર થાય છે એક બાલુ
કિરોડીઓની પાદછ અને બીજા બાલુએ નવો આગનુક એક

વિરોધીઓ એને કહે છે કે 'તુ જે કહેવા માગે છે, જે વિચાર દર્શાવે છે તે આ જૂના ઈશ્વરીય શાસ્ત્રોમા ક્યા છે?' વળી તે મિચાગ કહે છે કે 'જૂના ઈશ્વરીય શાસ્ત્રોના શબ્દો તે ઉત્કૃષ્ટ તારા નવા વિચારની વિરુદ્ધ જ જાય છે' આ મિચારા શ્રદ્ધાળુ છતાં એક આખવાળા વિરોધીઓને પેના આગતુક કે વિચારક સંપ્રદાય તેમના જ મુખ્યિન શબ્દોમાથી પોતાની વિચારણા અને ભાવના કાઢી બતાવે છે આ રીતે નવા વિચારક અને સંપ્રદાય દ્વારા એક વખતના જૂના શબ્દો અર્થદૃષ્ટિએ વિકસે છે અને નવી વિચારણા અને ભાવનાનો નવો ધર આવે. અને વળી એ નવો ધર વખત જતા જૂનો ધર ત્યારે બહુ ઉપયોગી નથી ગ્રહેતો અગર ઉલ્ટો બાધ થાય છે ત્યાર વળી નવા જ સંપ્રદાયો અને વિચારો પ્રથમના ધર ઉપર ચઢેલી એકવાર નવી અને હમણા જૂની થઈ ગયેલી વિચારણા અને ભાવનાઓ ઉપર નવો ધર ચઢાવે છે આ રીતે પરાપૂર્વથી ધણીવાર એક જ શબ્દના ઓખામા અને વિચારણાઓ અને ભાવનાઓના ધર આપણે શાબ્દમાર્ગમા જોઈ શકીએ છીએ નવા ધરના મનાદને જૂના ધરની જગ્યા લેના માટે જો શબ્દ સ્વતંત્ર મગજવા પડતા હોત અને અનુયાયીઓનું ક્ષેત્ર પણ જુદું જ મળતું હોત તો તો જૂના અને નવા વચ્ચે કદ (વિરોધ) ને કદી જ અવકાશ ન ગ્રહેત પશુ કુલતનો આભાગ માનવો જોઈએ કે તેણે શબ્દ અને અનુયાયીઓનું ક્ષેત્ર ઠેક જ જુદું નથી ગળ્યું તેથી જૂના લોકોની મક્કમના અને નવા આગતુમની દાતા વચ્ચે વિરોધ જામે છે અને કાળજીએ એ વિરોધ વિગતસર જ રૂપ પડે છે જૈન કે બાહ્ય મૂળ રાસ્ટ્રોને સર્વ વિચારીએ અગર વેદશાસ્ત્રને એમ માની ચાલીએ તો પણ આજ વસ્તુ આપણને દેખાતો મત્રવેદમાના પ્રજ્ઞ ઈંદ્ર, વરણ, કન, તપ, સત, અમર, યજ્ઞ વગેરે શબ્દો તથા તેની પાછળની ભાવના અને ઉપાસના લ્યો અને ઉપનિષદોમા દેખાતી એ જ શબ્દોમાં આપણેલી ભાવના તથા ઉપાસના લ્યો એટલું જ નહિ પણ

શાસ્ત્રનો ટેકા ન હોય અને તે વિચારો વિના જીવતું સમાજ માટે અશક્ય દેખાતું હોય તો હવે શું કરવું ? શું એ વિચારોને જૂના શાસ્ત્રની ધગડી ગાયના સ્તનમાથી જેમ તેમ દોહવા ? કે એ વિચારોનું નવું શાસ્ત્ર રચી જૈનશાસ્ત્રમા વિકાસ કરવો ? કે એ વિચારોને રસીમાં વા કરતા જૈનસમાજની હસ્તી મટવાને કોમતી ગણવું ?

૩ મોક્ષને પથે પડેલી ગુરુસગ્રાહી અને રીતે ગુરુ એટલે માર્ગ શકે થવાને બદલે જો અનુગામીઓને ગુરુ એટલે બોમ્બ ફપ જ થતી હાય અને ગુરુમર્યાદા સુભૂમર્યાદાની પાલખી સાથે તેને ઉપાજનાર શ્રાવણ દેવો પણ દૂનવાની દશામા આવા દોષ તો શું એ દેવાએ પાલખી ફેંટી ખસી જવું ? કે પાલખી માથે ફૂળી જવું ? કે પાલખી આં પોતાને તારે એવો કોઈ માર્ગ શોધવા થાભવું ? જો એવો માર્ગ ન જ મળે તો શું કરવું ? અને સૂત્રે તો તે માર્ગ જૂના જૈનશાસ્ત્રમા છે કે નહિ, અગર તો આજસુધીમા જાણે અવગણેલો છે કે નહિ, એ જોવું ?

૪ ધધા પરત્વે પ્રશ્ન એ છે કે ક્યા ક્યા ધધા ગુણોનંત્ર માથે બધ બેસે આ ક્યા ક્યા ધધા જૈનત્વના વાતક બને ? શું પેનીવાગી લુહારી સુતારી, અને ચામડાને લગતાં કામો, વાપાદુહીનો વ્યાપાર, વડાણવટું સિપાહીની મચાકામ વગેરે જૈનત્વના બાધક છે ? અને ઝમેગત કેપડા દલાલી, સરો, મીનમાલેખ, બાળવટાવ વગેરે ધધાઓ જૈનત્વના બાધક નથી અગર જોછા બાધક છે ?

૮૫૨ આપેના ચાર પ્રશ્નો તો અનેક એવા પ્રતોમાની વાનમી માન છે એટલે આ પ્રતોનો ૮૫૨ જે અહીં વિચાર વામા આવે છે તે જો તર્ક અને વિચારશુદ્ધ હોય તો બીજા પ્રતોને પણ સહેજાઈથી લાગુ થઈ શકશે. આવા પ્રશ્નો ઉભા થાય છે તે કોઈ આજે જ થાય છે જેમ કોઈ ન ધારે જોછા વધતા પ્રમાણમા અને એક અથવા બીજી રીતે આવા પ્રશ્નો ઉભા થએના આપણે જૈનશાસ્ત્રના ઇતિહાસમાથી અરસ્ય મેળવી રાખીએ છીએ જ્યાં સુધી હું સમજું છું ત્યાં સુધી આવા પ્રશ્નો દિલ્લખ થવાનું અને તેનું સમાધાન ન મળવાનું મુખ્ય

જારણુ જૈનત્વ અને તેના નિકાસકર્તાના ઈતિહાસ વિષેના આપણા અજ્ઞાનમા નેહુ છે

હવેનમા માયા જૈનત્વનુ તેજ જગથે ન હોય, માન ૫ પગમત વેશ, ભાષા, અને રીવાજપકાનુ જૈનત્વ જણે અજ્ઞાને હવત ઉપર લક્ષ્યેનુ હોય અને વધા મા પરતુરિચારિત સમજવા જેટલી સુદ્ધિશક્તિ પણ ન હોય ત્યારે ઉપર દર્શવિ પ્રશ્નોનો ઉકેલ નથી આવતો. એ જ રીતે હવેનમા એહુ વધતુ માયુ જૈનત્વ ઉદ્ભવ્યુ હોય હતા વાગસામા જોન આનુ કેન ઉપર ત ખીજા વિનાશ અને નજનવા ક્ષેત્રોમા દભા થતા કામકામોને ઉચવાની તેમજ વારતવિદ જૈનત્વની બાની લાનુ પાટી ગૃથવધુના તાજાઓ ઉવાડવા જેટલી પ્રતા ન હોય ત્યારે પણ આવા પ્રશ્નોનો ઉકેલ નથી આવતો તેથી જરુરનુ એ છે કે માયુ જૈનત્વ શુ છે, એ મમજ હવેનમા ઉતારતુ અને બસ જ સેત્રમા ઉભી થતી મુશ્કેલીઓનો નિકાલ કરવા માટે જૈનત્વનો શી રી રીતે ઉપરોગ કરવો, એની પ્રતા વવાગવી

હવે આપણે જોઈએ કે માયુ જૈનત્વ એટલે શુ ? અને તેના જ્ઞાન તથા પ્રયોગવડે ઉપગના પ્રશ્નોનો અનિ હી નિદાન કેરી રીતે આવી રહે ? આનુ જનતા એટલે સમભાવ અને મધદષ્ટિ જેને જનનાજ અનુભવે અહિસા તેમ જ અનેદાનનિષ્ઠતા નામથી ઓળખારે તે અહિમા અને અને તદ્દષ્ટિ એ અને આધ્યત્મિક હવનની એ પાણે છે અથવા તો પ્રાણુને દુઃખ છે એક આય ને ઉદ્દવજ કર છે બ્યારે ખીજુ દિને ગુદ અને વિશાળ કર છે બાજ વાતને ખીજ રીતે મરીએ તો એમ કરેલુ જોઈએ કે હવેનની જુણતો અજ્ઞાન અને એક દેરીય નિષેનો અભાવ એ જ ખડુ જૈનત્વ છે ખડુ જૈનત્વ અને જૈનસમાજ એ એ રચે જમીન અજ્ઞાન જેટલુ અનુ છે જો ખડુ જૈનત્વ પૃથુપણે અગર તો જોહાવવાના કેનાલુમા માધ્યુ હોય તેવી રીતઓના નમાજ બધાના જ નથી અને બવાય તે પણ તેમનો માર્ગ એવો નિગજો હોય છે કે તેમ અથ માણીઓ જ

ઉભી થતી નથી, અને ચાલ છે તો મત્વર તેનો નિકાન આવી જાય છે
 જૈનત્વને માધનાર અને માયા જ જૈનત્વની ઉમેદવારી કરનાર
 ને ગપ્પાગાકયા વેરક કાળમા હોય છે તેતો જૈનો છે જ અને એવ
 જૈનોના ગિબ્યો અગર પુત્રો જૈમનામા માયા જૈનત્વની ઉમેદવારી
 ખરીરીતે હોની જ નથી પણ માત્ર માયા જૈનત્વના સાધકે અને
 ઉમે નારે ધારણ કરેલ ગીતગિવાને અગર પાણેત સ્વર્ગ મળાવ્યો
 જૈનનામા હોય છે તે મધા જૈનસમાજના અગો છે ગુણજૈનોના
 વ્યવહાર આતરિક વિનાસ પ્રમાણે ધકાય છે અને તેમના વ્યવહાર અને
 આતરિક વિનાસ વચ્ચે વિમવાદ નથી હોતો જ્યારે મામાનિક જૈનોમા
 એવી ઉનટ હાન કે તેમનો બાલ્ય સ્વહાર તો ગુણજૈનોના વ્યવહાર
 વાગમામાથી જ ઉતરી આવેલો હોય છે પણ તેમનામા આતરિક
 વિનાસો વાગાય નથી હોતો તેઓ તો જગતના બીજા મનુષ્યો
 જના જ ભોગવૃષ્ટાવા । અને સાકડી દૃષ્ટિવાળા હોય છે એક
 બાજુ આતરિક હવનનો વિમમ જરાયે ન હોય અને બીજી બાજુ
 તેના નિમસરાણી વ્યક્તિઓમા મલવતા આચર્યોની નકલ હોય ત્યારે
 એ નમન વિમવાતુ રૂપ ધાણુ કરે છે તથા ગમે ને પગલે મુશ્કેલીએ
 ઉભી કરે છે ગુણજૈનત્વની સાધના માટે લગવાન મહાવીરે
 તેમના સાચા શિષ્યોએ વનનામ સ્વીકાર્યો હોય નમત્વ ધારણ કરે
 હોય, ગુદા પમદ કરી હોય ધગ અને પરિવારનો ત્યાગ કર્યો હોય
 માયમતા તરફ બેપરવાઈ નાખવી હોય એ બધું આતરિક વિકાસમા
 જન્મેલુ હોઈ જરાયે વિરહ દેખાતુ નથી પણ ગમે મુધી ભોગવૃષ્ટા
 ફેલેવા અને સાચા જૈનત્વની સાધના માટે જગાયે સહનશીલ
 વિનાના તેમ જ ઉત્તરદષ્ટિ વિનાના માણસો જ્યારે ધગબાર હો
 જગનમા દોડે, ગુફાવાસ રસીકારે માનાય કે આશ્રિતોની જવાનદા
 કંઠી દે ત્યારે તો તેમનું હવન વિમનાદી ચામ જ અને પછી બદલા
 નવા મથેગો માથે નવું હવન ધકાવની અશક્તિને કારણે તેમ
 હવનમાં વિરોધ જણાય એ ખુલ્લું છે

ગાંધીયક્ષેત્ર અને રાજપ્રકરણમાં જોને ભાગ લેવા કે ન લેવાની
 ભાવના પહેલા સવાલ પરત્વે જાણુ જોઈએ કે જોનત્વ એ સાગી અને
 હૃદય એમ બે વર્ગમાં વહેવાર છે. ગૃહસ્થ જોનત્વ એ રાજ્યકર્તાઓમાં
 મજ રાજ્યના મંત્રી, સેનાવપતિ વગેરે અમલદારોમાં ખુદ ભગવાન
 પદાવીગના સમયમાં જ જન્મ્યું હતું, અને ત્યાર પછીના ૨૩૦૦
 વર્ષ સુધી ગાંધીઓ તથા રાજ્યના મુખ્ય અમલદારોમાં જોનત્વ આણવાનો
 અગર આલ્યા આવના જોનત્વને દેશવવાનો ભગોચ પ્રયત્ન જોનાયાર્યોએ
 સે ગો હતો તો પછી આજે ગાંધીયતા અને જોનત્વ વચ્ચે વિરોધ શા માટે
 દેખાય છે? શું એ બંનેના જમાનામાં ગાંધીઓ, ગૃહકર્મચારીઓ
 અને તેમનું ગાંધીપ્રકરણ એ બધું કાર્મ મનુષ્યાતીત કે લોકાત્મ ભૂમિનું
 હતું? શું એમાં ખટપટ, પ્રપચ કે વાસનાઓને જરાયે સ્થાન જ
 ન હતું કે શું તે વખતના રાજપ્રકરણમાં તે વખતની ભાવના અને
 પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ગાંધીય અસ્મિતા જેવી કાર્મ વસ્તુ જ નહોતી?
 શું તે વખતન રાજ્યકર્તાઓ ક્રૂર વીતગગદષ્ટિએ અને વસુધૈવ
 કુટુમ્બકમ્ની ભાવનાએ જ રાજ્ય કરતા? જો આ બધા પ્રશ્નોનો ઉત્તર
 એ જ હોય કે જોમ માધારણ કહેવું ગૃહસ્થ જોનત્વ ધાગણ
 કરવા સાથે પોતાનો સાધાગણ ગૃહસ્થવહાર ચલાવી શકે છે તો મોલા
 અને વભાવાળા ગૃહસ્થ પણ એ જ રીતે જોનત્વ સાથે પોતાના વભાને
 મલાળી શકે છે અને એ જ નાથે રાજ્ય અને રાજકર્મચારી પણ
 પોતાના કાર્યક્ષેત્રમાં ગમે છતો સાનુ જોનત્વ જાળવી શકે છે તો
 આજની રાજપ્રકરણી મમસ્થાનો ઉત્તર પણ એ જ છે એટલે કે
 ગાંધીયતા અને રાજપ્રકરણ સાથે સચા જોનત્વને (એ હૃદયમાં
 પ્રકટ્યુ હોય તો) કતો જ વિરોધ નથી અલખત બહી સાગી
 વર્ગમાં ગણાતા જોનની વાન વિચારની બાધી ગદે છે ત્યાગી વર્ગનો
 ગાંધીય ક્ષેત્ર અને રાજપ્રકરણ સાથે સબધ ન ધટી શકે એવી
 કલ્પના ઉત્પન્ન થવાનું કારણ એ છે કે રાષ્ટ્રીય પ્રજ્ઞામાં શુદ્ધત
 જેવું તત્ત્વ જ નથી, અને રાજપ્રકરણ પણ સમભાવવાળું હોઈ જ ન